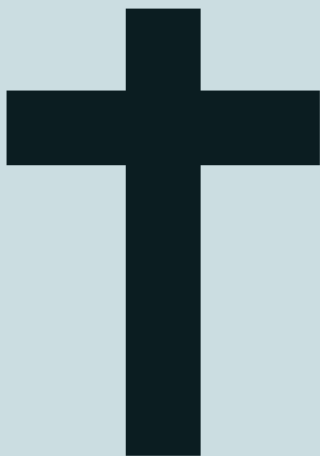

Nasoruan siGot len
nasoruan ta Uluveu

The New Testament in the Maskelynes language of Uluveu,
Vanuatu

**Nasoruan siGot len nasoruan ta Uluveu
The New Testament in the Maskelynes language of Uluveu,
Vanuatu
Niutestamen long lanwis Maskelynes blong Uluveu, Vanuatu.
Le Nouveau Testament dans la langue Maskelynes de Uluveu,
Vanuatu.**

copyright © 2013 Wycliffe Bible Translators, Inc.

Language: Maskelynes

Translation by: Wycliffe Bible Translators

This translation is made available to you under the terms of the Creative Commons Attribution-Noncommercial-No Derivatives license 4.0.

You may share and redistribute this Bible translation or extracts from it in any format, provided that:

You include the above copyright and source information.

You do not sell this work for a profit.

You do not change any of the words or punctuation of the Scriptures.

Pictures included with Scriptures and other documents on this site are licensed just for use with those Scriptures and documents. For other uses, please contact the respective copyright owners.

2022-03-11

PDF generated using Haiola and XeLaTeX on 11 Nov 2022 from source files dated 9 Oct 2020
cb9da196-fced-5a7c-9540-74db5e4270fd

Contents

Mattiu	1
Mak	60
Luk	96
Jon	153
Nauman gail	196
Rom	247
1 Korint	274
2 Korint	300
Kalatia	318
Efesus	328
Filippi	337
Kolosse	344
1 Tessalonika	351
2 Tessalonika	357
1 Timoti	361
2 Timoti	368
Titus	374
Filemon	378
NaIpru gail	380
Jemes	401
1 Pita	408
2 Pita	416
1 Jon	421
2 Jon	428
3 Jon	430
Jut	432
Na-kel-vəhoti-an	435

Mattiu

Na-kel-uri-an tovoi aMattiu totoni

Ase itos nalobulat egai?

Nəvanuan lotokad namitisau hən nasoruan siGot lunau ke, aMattiu tovi esua len ahai susur toşəŋavur pisan toru siYesu, gai itosi.

AMattiu itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən bikel uri mai naJu gail ke aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan, aGot tokel gati len na-kel-gati-an ta sutuai.

AMattiu itosi mōs ase?

Itosi mōs naJu gail, alat a Jutea.

Nəsa evisi len nalobulat egai?

Len nalobulat egai, aMattiu ikel na-kel-uri-an tovoi husur natohan pipihabəlan aGot len nəmav. İbol husur nəpasian siYesu, naŋusanan san, nəmatan san mai na-le-məhat-an san dan nəmatan.

Nalobulat egai ehuser as galito?

Ehuser aYesu len nəmauran san, ehuser aJon Baptais, ehuser ahai susur siYesu gail, mai aPita tovi galit sua.

Natgalenan evisi ŋais?

Nalobulat egai ikel ur nəsa tovisi len nasihau 6 B.C. vəbar A.D. 30.

Len nalobulat egai aMattiu itos gat nəbathuyah siYesu hən biŋarŋar ke aYesu evi kiŋ len nəpasusan siTevit tovi kiŋ ta sutuai. Evi kiŋ aGot tokel gati mai alat aİsrael ta sutuai. Ale evi Kristo, aMessiah, aGot totabtabuh lan hən bilav kuv nəvanuan san gail dan nəsaan salito. AMattiu ikel ur natit isoŋur aYesu togole. Isor husur nəsa ahai kelkel ur gail lotokele ta sutuai, ale len aYesu na-pəhav-utaut-an galen lotokele lusarpoŋ. Len nalobulat egai aMattiu itos gat nasoran erim hən naŋusanan siYesu, lumaiegai:

Nasoran san 1 (5.1–7.29)

Nasoran san 2 (10.5–11.1)

Nasoran san 3 (13.1–52)

Nasoran san 4 (18.1–35)

Nasoran san 5 (24.1–25.46)

Imaianan, aMattiu itos nalobulat egai hən naJu ləbikad nadəlomian len aYesu, aGot totabtabuh lan hən bevi Kristo, hən beil a mō hən galito, bevi kiŋ salito.

1) Nəbathuyah mai nəpasian siYesu (1.1–2.23)

2) Natgalenan lotoutaut hən aYesu hən nauman san (3.1–4.11)

3) AYesu etuŋat hən nauman san (4.12–25)

4) Na-kel-uri-an aYesu tokele len naŋehuh (5.1–7.29)

5) AYesu igol namerikel isoŋur (8.1–9.34)

6) AYesu esəvat ahai susur lotovi 12 van (9.35–11.1)

7) AYesu eŋusan husur natohan pipihabəlan aGot len nəmav (11.2–13.52)

8) AMattiu itos husur nəvanuan gail lotokad nadəlomian tokəkereh (13.53–15.20)

9) Naŋilen nauman siYesu len naut a Kalili (15.21–18.35)

10) AYesu iyar tur len naut gail tarhəwisel Jortan, evi Jerusalem (19.1–20.34)

11) Nauman siYesu len naut a Jerusalem (21.1–25.46)

12) Lutah gat aYesu (26.1–56)

13) Lukot hən aYesu, lugol imat len nəhai balbal (26.57–27.66)

14) AYesu ile məhat dan nəmatan (28.1-20)

Nəbathuyah siYesu

(Luk 3.23-38)

¹ Egai evi na-tos-gati-an sua hən nəbathuyah siYesu Kristo, topat len nəpasusan siTevit, topat len nəpasusan siApraham:

² AApraham evi atəman aIsak.

AIsak evi atəman aJakop,
tovi atəman aJutah mai aʋan aJutah gail.

³ AJutah evi atəman aPeres mai aSerah, analaru tovi aTamar.

APeres evi atəman aHesron.

AHesron evi atəman aRam.

⁴ ARam evi atəman aAmminatap.

AAmminatap evi atəman aNahson,
tovi atəman aSalmon.

⁵ ASalmon evi atəman aPoas, anan tovi Rahap.

APoas evi atəman aOpet, anan tovi aRut.

AOpet evi atəman aJesse.

⁶ Ale aJesse evi atəman aTevit tovi kiŋ.

Ale aTevit evi atəman aSolomon,
anan tovi asoan aUriah a mŋo.

⁷ Ale aSolomon evi atəman aRehopoam.

Ale aRehopoam evi atəman aArijah.

Ale aArijah evi atəman aAsa.*

⁸ Ale aAsa evi atəman aJehosafat.

Ale aJehosafat evi atəman aJoram.

Ale aJoram evi atəman aUsiah.

⁹ Ale aUsiah evi atəman aJotam.

Ale aJotam evi atəman aAhas.

Ale aAhas evi atəman aHesekiah.

¹⁰ Ale aHesekiah evi atəman aManasseh.

AManasseh evi atəman aAmon.

Ale aAmon evi atəman aJosiah.

¹¹ Ale aJosiah evi atəman aJekoniah
mai aʋan gail len nəboŋ

lotomaŋiŋiriah vi Pabilon.*

¹² Husur nəmaŋiŋiriah vi Pabilon:

aJekoniah evi atəman aSealtiel,

ale aSealtiel evi atəman aSeruppapel.

¹³ Ale aSeruppapel evi atəman aApiut,
tovi atəman aEliakim.

Ale aEliakim evi atəman aAsor.

¹⁴ AAsor evi atəman aSatok.

Ale aSatok evi atəman aAkim.

Ale aAkim evi atəman aEliut.

¹⁵ Ale aEliut evi atəman aEleasar.

Ale aEleasar evi atəman aMattan.

Ale aMattan evi atəman aJakop.

¹⁶ Ale aJakop evi atəman aJosef tovi asoan aMeri,

topas aYesu, lotokisi hən aKristo, aGot totabtabuh lan.

* 1:7: Naloŋbulat galevis ta sutuai luke Asaf ləsake Asa. * 1:11: 2Ki 24.12-16

¹⁷ Imagenan, tuḅat len aApraham vøbar aTevit ikad naur lotovi 14 p̄isi, ale tuḅat len aTevit vøbar nəmaḗip̄iriahān vi Papilon ikad naur lotovi 14 am, ale tuḅat len nəmaḗip̄iriahān vi Papilon vøbar aKristo, aGot totabtabuh lan, ikad naur lotovi 14 tətās.

*AMeri ipas aYesu
(Luk 2.1-7)*

¹⁸ Nəpasian siYesu Kristo evisi magegai. Anan aYesu, aMeri ikel gati ke tilah mai aJosef, be a tahw hən arbībōn, isaḅi ke etian, aNunun aGot togole. ¹⁹ Husur ke ahaḅut san, aJosef tovi nəvanuan tonor, nəbōḅ tosəsəloḅ hən aMeri totian, emətahun ḅigol nahurun aMeri ḅisa, ḅa isaḅ səhoti len nənauan san ke teriḅ aMeri, be emətahun avan ideh ḅeləbōii. ²⁰ Nəbōḅ tonau natgalenan sal, aḅel sua siNasub̄ evisi hən̄i len naḅōḅer. Ike, “Josef anatan uluḅān siTevit, sagemətahw hən gəḅesəhar aMeri hən ḅevi asoan̄, bathut natətai totian hən̄i, aNunun aGot gatolavi maii. ²¹ Alitenan dereh tipas anatan uluḅān balai, ale geriḅ nahəsān aYesu lan, husur gai tilav kuv nəvanuan san gail dan nəsaan salit balai.”

²² Natgalen p̄isi evisi hən ḅigol nəsa aGot tokele len nabuḅōn aḅai kelkel ur ḅisarḅoh. Ike:

²³ “Məteris! Navensus dereh tetian,
ale tipas anatan uluḅān,
ale lekis nahəsān aImmanuel,”
namilen tovi
“AGot itah mai gadito.”*

²⁴ Nəbōḅ aJosef tolele, igol nəsa aḅel siNasub̄ tokel maii. Esəhar aMeri tovi asoan̄ ²⁵ be sagol naitian maii van vøbar nəbōḅ topas anatan uluḅān sua. AJosef eriḅ nəhes Yesu lan.

2

Nəvanuan lotokad namitisau hən nam̄eso

¹ Husur nəbōḅ lotopas aYesu len naut a Petlehem a Jutea, len nəbōḅ aHerot tovi kiḅ, alaluḅān namitisau hən nam̄eso luyar dan Nais vi Jerusalem ² luke, “Atenan lotopasi hən ḅevi kiḅ seJu gail, atenan gai be? Husur namtoris nam̄eso san nəbōḅ tovisi ale namtogəḅ hən namḅilotu hən̄i.”

³ Nəbōḅ aHerot aKiḅ tosəsəloḅ hən natenan, nəloḅ etuhātuh, mai alat a Jerusalem p̄isi lumagenan. ⁴ Ekis aḅiltihai tutumav p̄isi mai aḅai p̄usan p̄isi hən nalo luḅōḅōn ale eus galit ke, “AKristo, aGot ḅitabtabuh lan, dereh lipasi a be?” ⁵ Ale lukel maii ke, “Len naut a Petlehem a Jutea, husur aḅai kelkel ur itosi maiegai ke:

⁶ “ ‘Be gaiug, a Petlehem, len naut a Jutah,
gəsavi naməkot len alat lotokad na-il-a-ḅō-an
len naut a Jutah,

husur len gaiug, nəvanuan na-il-a-ḅō-an sua dereh tegəḅ balai
hən ḅeil a ḅō hən nəvanuan sagw gail, alat a Israel,
hum nəvanuan nasipsip toil a ḅō hən galito.’ ”*

⁷ Beti aHerot igol naḅōḅōnan tosusuah mai alaluḅān namitisau hən nam̄eso. Eus galit hən nəbōḅ mai namityal nam̄eso tovisi ale lukele.

* 1:23: Isa 7.14, 8.8, 10 * 2:6: Mic 5.2

⁸ Esəvat galit vi Petlehem ale ike, “Mitivan, doŋ vahvahur natətai. Nəboŋ mət̄bisabi, kel uri mai ginau hən ginau am nəbivan valotu həni.”

⁹ Nəboŋ lotosəsəloŋ hən nakiŋ tonon, lorin naut enan, ale nam̄eso lotorisi nəboŋ tovisi, eil a m̄o hən galito van vail məhat hən naut natətai totoh lan. ¹⁰ Nəboŋ lotoris nam̄eso lukemkem masuṽ. ¹¹ Nəboŋ lotobis lohoim loris alarminan, aMeri mai natətai, ale lotəŋedur, lulotu həni, ale losəŋav hən naviolan salit hən ləbeviol mai natətai hən nagol, nafran̄kinsens mai nam̄ər.* ¹² Nəboŋ lotoke livan, aGot ikel nalələgauan mai galit len naḅəber ke saletəlmam van hən aHerot, ŋa lotəlmam vi lan nəkantri salit len naḅisal tile.

Nə-gam-yav-an vi Ijip

¹³ Nəboŋ alalum̄an namitisau hən nam̄eso lotovan tia, aŋel sua siNasuḅ evisi hən aJosef len naḅəber ike, “Gile məhat, səhar alarminan, gam vi Ijip, ale toh ei vir nəbikel mai gaiug hən gəbetəlmam, husur aHerot dereh tekəta doŋ amas hən biŋol biimat.”

¹⁴ Ŋa aJosef ile məhat, esəhar alarminan len mariug ale erin naut enan vi Ijip. ¹⁵ Itoh ei van vəbar nəmatan siHerot. Imagenan, nəsa Nasuḅ aGot tokele isarpoh, len nabuŋon ahai kelkel ur ike, “Nokis anatugw ulum̄an dan naut a Ijip.”*

Nəmatan silathutai

¹⁶ Nəboŋ aHerot tonau ləboii ke alalum̄an namitisau hən nam̄eso lotogerasi, nəlon ipaŋpaŋ masuṽ vəsa. Esəvat alalum̄an hən ləbiŋol alathutai piisi, nədaṽ halit toru vi pan, ləbiimat len naut a Petlehem mai naut gail lotodar visi. Natenan inor hən namityal tosaḅi len alalum̄an namitisau hən nam̄eso. ¹⁷ Beti nəsa aJeremiah, ahai kelkel ur tokele, isarpoh, ke:

¹⁸ “Ikad nadoldol sua len naut a Ramah,

totan, tois habat len nalolosaan,

ARakel itaŋis anatun gail,

emətahun avan ideh betəŋov nəlon vi pan

husur loḅuer tia.”*

Natəlmaman vi Nasaret

¹⁹ Nəboŋ aHerot tomat tia, aŋel sua siNasuḅ evisi hən aJosef len naḅəber len naut a Ijip ²⁰ toke, “Gile məhat, səhar alarminan, gevi lan naut a Israel, husur alat lotodoŋ natətai hən ləbiŋol biimat, lumat tia.” ²¹ Ŋa ile məhat, səhar alarminan ale evi lan naut a Israel. ²² Avil nəboŋ tosəsəloŋ həni ke aArkelaus tovi kin, tolav namilen aHerot tovi atəman, len naut a Jutea, emətahw hən biivan ei. Nəboŋ aGot tokel nalələgauan maii len naḅəber, erin naut enan, evi Kalili. ²³ Ibar navile sua, a Nasaret, ale itoh ei. Beti nəsa ahai kelkel ur gail lotokele isarpoh ke, “Lekisi hən auleNasaret balai.”

* **2:11:** Nagol evi nametəlai sua tomədmədau, nətau han toyanyan. Nagol sətəŋ. Nəvat hən gəbeṽur nagol etibau gol ke evi nametəlai sekin gail. Nafran̄kinsens evi nəda hən nəhai tomasmas nəbon tosusau. Nəvanuan gail lurer hən nəvanuan həni ale len nalotuan silat a Israel loḷəŋasi len natutumavan husur nəbon nəbasuhab han esusau. Nam̄ər am evi nəda hən nəhai lotogol tomasmas, ale nəvanuan loləmasi hum nəhai pəhas. Loləmasi am hən ləberinji len nəkaliko lotorun gol niben nəvanuan tomat lan hən biḅat ebəlav be asike biḅo. * **2:15:** Hos 11.1 * **2:18:** Jer 31.15

3

AJon Baptais eutaut hən naṗisal
(Mak 1.1-8; Luk 3.1-18; Jon 1.19-28)

¹ Len nəboŋ galenan, aJon Baptais egəm vi lan naut masmas toḃəḃesw a Jutea. Etuḃat kel ur napisulan siGot. ² Ike, “Mitipair dan nəsaan samito husur natoḃan pipihabəlan aGot len nəmav egəm pəpadan.”

³ Husur gai boh, ahai kelkel ur aIsaiah tosor husuri ke, “Nadoldol sua satokai len naut masmas toḃəḃesw, ‘Məteutaut hən naṗisal mōs Nasuḃ, gol naṗisal san gail linor.’ ”*

⁴ AJon n̄au esun nahurabat lotovaii hən nasivurhət nəkamel, mai etu-
tuḃ hən nəhau tutuḃ hən nahurhuḃuluk.* Ihan taḃtaḃor, ihan nalokust
mai nəhani.* ⁵ Beti alat a Jerusalem mai a Jutea mai naut toḃar vis
Nawisel Jortan, luvan van həni. ⁶ Ale ibaptais hən galito len Nawisel
Jortan nəboŋ lotokel vəhot nəsaan salit gail.

⁷ Nəboŋ toris naFarisi mai naSattiusi gail lotosoḃur lotogəm hən
ləḃibaptais, ikel mai galit ke, “Anatun nəmat gail!† Ase ikel naləḃəḃəḃauan
mai gamito hən məḃigam dan nabiltitol paŋpaŋ ḃegəmai? ⁸ Len
nəmauran samito mitiḃan hən naḃite tinor hən nəpairan samito dan
nəsaan. ⁹ Samtinau ke mətoləḃoi məḃikel mai gamit gabag ke, ‘Asike
datupanis, aAraham evi atəmadato ta sutuai.’ Husur nukel mai gamit
ke, aGot eləḃoi ḃilav nəvat galegai ŋai, ale gol ke legəm vi pasusan
siAraham! ¹⁰ AGot esum̄an naulum̄an toutaut tia hən ḃitai nəkaduhai
gail hən nakuvkuv; nəhai ṗisi ləsəḃan hən naḃit tovoi, gai dereh titaii,
ḃar hən gail vi lan nəhab. ¹¹ Ginau nubaptais hən gamit hən nəwai sil
nəpairan dan nəsaan samito. Avil avan sua satogəmai toḃusur ginou, idan
am səḃor ginou, ginou novi naut kəmas ŋai, nəsanor kasi hən nəḃisah ruḃat
nəhau hən naributbut san.‡ Gai dereh tibaptais hən gamito hən aNunun
aGot mai nəhab. ¹² Gai esum̄an naulum̄an topat nəhai rivrivhai hən
ḃepəḃehun namisurhuwit dan nasugut nawit tomasmas. Dereh tiḃon
hən namisurhuwit len natuhim han, be teḃəḃas nasugut nawit tosa len
nəhab toḃəḃas nəmatan.”

Nəbaptaisan siYesu
(Mak 1.9-11; Luk 3.21-22)

¹³ Beti aYesu egəm len naut a Kalili vi lan Nawisel Jortan hən aJon
ḃibaptais həni. ¹⁴ Avil aJon isor tasi, ike, “Satimaienan, nəsanor hum
gaiug. Ivoi am ke gaiug n̄au gibaptais hən ginou, gol ke gogəm hən ginou
mabe?” ¹⁵ Ris aYesu tosor vari ke, “Gidam̄ hən nəḃibaptais gagai, husur
inor hən darḃigol natit ṗisi tonor, aGot toləḃoni.” Beti aJon idam̄ hən
ḃibaptais həni. ¹⁶ Nəboŋ aJon tobaptais həni tonon, vəha-sua ŋai aYesu evi
məhat dan nəwai. Nəmav esəḃav mōsi ale eris aNunun aGot togəm vi pan

* **3:3:** Isa 40.3 * **3:4:** 2Ki 1.8 * **3:4:** Nalokust ehun natoḃtoḃlomətu, naJu gail lotoləḃoi
ləḃihanhanani. Nəhani evi natit tohehe masuḃ topat len naim sesukapak gail. † **3:7:** Len naut
egai nasoruan ta Kris ike nəvaiḃa tovi nəmat tosa. Len nənauan seju gail, nəmat isa masuḃ hum
natəmat toil a mō həni. ‡ **3:11:** Evi slev gail lotosah ruḃat nəhau hən naributbut silat lotovi
lohoim, ale naslev evi naut kəmas len nənauan salit gail.

hum nətav, § ale egəm toh lan. ¹⁷ Ale nadoldol len nəmav ike, “Anatugw ulumän bogai notoləmas buni. Nohəhəvur masuṽ həni.”*

4

Natəmat italtal ke aYesu tigol nəsaan
(Mak 1.12-13; Luk 4.1-13)

¹ Beti aNunun aGot esəhar aYesu vi lan naut masmas toḃəbesw hən natəmat bitaltal ke tigol nəsaan. ² Len nəmariboṅ tovi 40 mai nalenmariug tovi 40 aYesu səhan, gol ke nəmal ihati. ³ Beti natəmat egəm həni, ike, “Gəḃevi aNatun aGot, kel mai nəvat galegai ke legəm vi bəta.” ⁴ Ris tosor vari ke, “Natosian siGot ike, ‘Nəvanuan edədas ḃimaur len nabəta ṅai, be imaur len nasoruan pisi aGot tokele.’ ”* ⁵ Beti natəmat esəhari vi lan nabiltivile siGot, a Jerusalem, ale erinṅi eil gilgile a məhat buni len naim siGot. ⁶ Ale ikel maii ke, “Gəḃevi aNatun aGot, gigol gaiug gabag giteh vi pan. Husur natosian siGot ike, “AGot dereh tikele hən aṅel san gail husur gaiug ale lipat gaiug vi məhat len navələlito

hən asike nariemṅ ḃesəhot nəvat.’ ”*

⁷ AYesu isor vari ke, “Natosian siGot ikele am ke, ‘Sagitaltal kitev nədaṅan siNasub aGot samṅ ke timabe.’ ”* ⁸ Ale natəmat esəhar tətəs həni van hən nəvehuh tosaḃsah habat, ale eṽusani hən nəkantri pisi len navile a pan len nəyalyalan salito. ⁹ Ale ikel maii ke, “Dereh nilav natgaleg pīs mai gaiug, gəḃetəṅedur, lotu hən ginau.” ¹⁰ Beti aYesu ikel maii ke, “Setan gevi tut! Husur natosian siGot ike, ‘Gilotu hən Nasub aGot samṅ māu, ale gigol nalotuan van hən gai səḃon.’ ”* ¹¹ Beti natəmat erinṅi, ale aṅel gail logəm vi tarhət san.

AYesu etuḃat hən nauman san
(Mak 1.14-15; Luk 4.14-15)

¹² Nəboṅ tosəsəloṅ həni ke lototah gat aJon, rinṅi len naim bəbaṅjis, aYesu erinṅ naut enan, evi Kalili.* ¹³ Elul dan naut a Nasaret a Kalili van vatoh len naut a Kapernaum tarhəḃiltiwai. Kapernaum ipat len naut sinahəmar gəlaru, a Sepulun mai a Naftali. ¹⁴ Imagenan, nəsa ahai kelkel ur, aIsaiah, tokele, isarpoh. Ike,

¹⁵ “Naut sinahəmar Sepulun mai naut sinahəmar Naftali, metḃisal vi lan nabiltiwai, tarhəwisel Jortan, len naut a Kalili simetḃos gail,

¹⁶ nəvanuan gail lotobətah len nəmargobut loris nabiltimial;

len galit lotobətah len naut hən nəmōl hən nəmatan, namial siGot evisi, emias galito.”*

¹⁷ Len nəboṅ enan van, aYesu etuḃat kel uri ke, “Pair dan nəsaan samito husur natohan pipihəbəlan aGot len nəmav egəm pəpadarṅ!”

Ahai susur metəkav gail
(Mak 1.16-20; Luk 5.1-11)

§ 3:16: Nətav ehum navimal be epəhəpəhw. * 3:17: Psa 2.7; Isa 42.1 * 4:4: Deu 8.3 * 4:6: Psa 91.11-12 * 4:7: Deu 6.16 * 4:10: Deu 6.13 * 4:12: Mat 14.3; Mak 6.17; Luk 3.19-20 * 4:16: Isa 9.1-2

18 Len nəboŋ sua aYesu iyar husur nətarhət nəbilitiwai lotokisi hən Nəbilitiwai Kalili. Eris alarmiʋan, aSimon, nahəsən togon aPita, mai aAdru aʋan. Arubar hən nalevlev vi lan nəbilitiwai, husur arovi vanuan nəsahiehan. 19 Ale ikel mai gəlar ke, “Gəm husur ginau, ale gamər mərtosah hən naieh, dereh nigol mirisah hən nəvanuan gail.” 20 Vəha-sua ŋai aroriŋ nalevlev səlaru, arohusuri.

21 Nəboŋ toyar van am, eris alarmiʋan am, nahəsalar aJemes anaton aSepeti, mai aJon, aʋan. Arutoh len nəbot mai atəmalaru aSepeti, lobutan nalevlev salit gail lunor. Ale aYesu ekis gəlar gəmai. 22 Vəha-sua ŋai aroriŋ nəbot mai atəmalaru, arohusuri.

AYesu igol alat lotoməsah lumaaur

23 Ale aYesu iyar turtur len naut a Kalili piŋi. Epusan len naim nəbonbonan seju gail, ikel ur na-kel-uri-an tovoi hən natohan pipihəbələn aGot, ale igol nəvanuan gail lotokad naməsahan tiltile gail o nibelit tomatmat, lumaaur. 24 Na-kel-uri-an husuri ibar naut a Siria kavkav. Ale nəvanuan gail losəhar alat lotoməsah gəm həni: alat lotokad naməsahan tiltile, alat nibelit topəŋas, alat lotokad natəmat gail, alat lotokad nahumatmat mai alat nahudhubelit tomat, ale igol galit lumaaur. 25 Nəbilitiʋoh gail lohusuri, alat a Kalili, a Tekapolis, a Jerusalem, a Jutea mai alat tarhət Nawisel Jortan.

5

Na-sor-ivoi-an gail

(Luk 6.20-23)

1 Nəboŋ aYesu toris naluʋoh gail, etəvehuh, ebətah. Nəboŋ tobətah, ahai susur san gail loğəm həni, 2 ale etuʋat ʋusan galit ke:

3 “Alat lotoləboi len nəlolito ke lotopar Got, be lotoləŋoni,
navoian siGot igol gagai lukab həni,
husur natohan pipihəbələn aGot len nəmav evi salito.

4 Alat lototaŋ,
navoian siGot igol gagai lukab həni,
husur dereh leləŋon tivoi am len nəlolito.

5 Alat nəlolit tomədau,
navoian siGot igol gagai lukab həni,
husur aGot teviol hən navile a pan mai galito.

6 Alat lotomalkəkət, lotomaduh hən nanoran,
navoian siGot igol gagai lukab həni,
husur dereh lihanukub.

7 Alat nəlolit totaŋis avan ideh, lotovi tarhət san,
navoian siGot igol gagai lukab həni,
husur dereh aGot tilolosa hən galit balai.

8 Alat nəlolit tomasil, lotoləŋon aGot səbon ŋai,
navoian siGot igol gagai lukab həni,
husur dereh leris aGot balai.

9 Alat lotogol nanonjan hən nəbalan gail, lotogol natəmat,
navoian siGot igol gagai lukab həni,
husur dereh aGot tekis galit hən anaton gail.

10 Alat, nəvanuan gail lotomədas bun galito
sil lotogol nəsa tonor,
navoian siGot igol gagai lukab həni,

husur natohan pipihabəlan aGot len nəmav evi salito.

¹¹ “Nəboŋ nəvanuan gail ləbisor viles gamit vəsa, ləbemədas bun gamit gol ke mətbeləŋon bisa vəsa, ləbelibliboŋ ke məttogol nəsaan tiltile sil məttovi esagw, navoian siGot igol mətukab həni. ¹² Len nəvide tomaianan lomədas tabtab hən ahai kelkel ur gail ta mō. Mitikemkem, mətəhəhəvur husur aGot ikad nakonpūrḡuran totibau mōs gamit len nəmav.”*

Nətas mai namial
(Mak 9.50; Luk 14.34-35)

¹³ AYesu isor kəta ke, “Gamit mətohum nətas* mōs navile a pan.† Be nabus hən nətas bimasig hən bəduḡe, tegəm vi tas tətəs am mabe? Savoı hən natideh am. Ivoi ŋai hən ləbbibar həni len tan hən nəvanuan gail ləbipal gati.

¹⁴ “Gamit mətohum namial mōs navile a pan. Nabiltivile topat məhat len nəvehuh edədas bəsusuah. Nəvanuan pisi loləboi ləberisi. ¹⁵ Ale avan ideh asike epigau namial, riŋi pipit nəhad. Aoa! Eriŋi a məhat hən bəmias galit pisi lototoh len naim. ¹⁶ Tomaienan, namial samit temial mōs nəvanuan pisi hən ləberis navoian məttoğogole, ale sal suh nəyalyalan seTəmamit len nəmav.

Nəpusanan husur nalo siMoses

¹⁷ “Samtinau ke notogəm hən nəbikaskas nalo o nəsa ahai kelkel ur lotokele. Ao, nəsağəm hən nəbikaskasi, nogəm hən nəbigol bisarpoh. ¹⁸ Nokitin mai gamit ke, van vəbar nəboŋ nəmav mai navile a pan arbimasig, səkad nəmaḡirhət natosian bimasig dan nalo siGot, vir natit pisi bisarpoh. ¹⁹ Imaienan, avan ideh bilabur bəsua tokəkereh len nalo, ale toḡusan nəvanuan gail hən ləbigol tətəv həni, dereh tevi ut kəmas balai len galit lototoh pipihabəlan aGot len nəmav. Avil avan ideh togol husur nalo, toḡusan nəvanuan hən ləbigol gail, dereh tetibau balai len natohan pipihabəlan aGot len nəmav. ²⁰ Be nukel mai gamit ke, mətbike mətḡebis len natohan pipihabəlan aGot len nəmav, mitimasnor səhor ahai pusan hən nalo mai naFarisi gail.

Nəlol paŋpaŋ

²¹ “Mətəsəseloŋ tia hən nəsa aGot tokele mai naur gail ta sutuai ke, ‘Sagigol avan ideh timat’‡ ale ‘avan ideh togole, dereh tipanis.’* ²² Be nukel mai gamit ke, avan ideh nəlon topəŋas aḡan, tipanis. Ale avan ideh tosor viles aḡan, dereh tevi lan nakotan hən nəSanhitrin. Ale avan ideh toke, ‘Gumelmel, govi hoḡon!’ inor hən bevi lan nəhab naut nəmatan. ²³ Imaienan, gəbilav naviolan samḡ van hən nəmel tutumavan ale gəbinau təlmam həni ke, gotogol natesua togol aḡamḡ tokad nəsasaaan mai gaiug, ²⁴ bimaienan, riŋi naviolan samḡ ei. Givan hən aḡamḡ hən mərbिनor, mərbikad navoivoian tətəs. Beti gəm, lav naviolan samḡ mai aGot len natutumavan van həni.

* **5:12:** 2Chr 36.16; Uman 7.52 * **5:13:** Nətas aYesu tosor husuri evi nasol tohum nəvat lotohiri len tan, savi nətas tovi wai. † **5:13:** Nətas eləboi ḡigol naməŋod ivoi teḡəlav, ilav kuvi dan nabəan. Imagenan, alat lotohusur aYesu loləboi ləḡetəgau gat nəsa tovoi ale gol nəsa tosa səsa habat hən nəvanuan navile a pan ləbivoi am. Lugol navile a pan ivoi am hum nətas togol nabus hən nəhanian ivoi am. ‡ **5:21:** Nəboŋ toke Sagigol avan ideh timat namilen ke sagigol avan ideh timat sil nəlol paŋpaŋ samḡ o naləŋonian samḡ ŋai. * **5:21:** Exo 20.13; Deu 5.17

25 “Avan ideh bikot hæn gaiug, len nøyaran samñ mai atenan tosor tas gaiug, len naþisal vi lan nakotan ñai, gisaʋsaʋut hæn mærbikad natæmat tætas. Asike gæbigole, dereh teliv gargar gaiug vi lan nәмatsistret, ale nәмatsistret teriñ gaiug len navælan nalipah, ale nalipah tibar hæn gaiug len naim bæbañis. 26 Nukel nakitinan mai gaiug ke, asike govivile dani vøbar gæbæʋur þis nævæt hæn nәpain nәмatsistret toriñi.

Naitian tosa

27 “Mәtosәsәloñ tia hæn nәsa aGot tokele ke, ‘Sagigol naitian toþur kotov nәlahan,’* 28 ris notokel mai gamit ke, avan ideh tokæta husur naþæhaʋut hæn belәñoni, len nәlon, gai igol naitian maii tia. 29 Namәtañ nәmatu bigol gaiug gæbigol nәsaan, kis kuvi, bar hәni. Nahudhubemñ bæþuer enan esәhor læbibar hæn nibemñ kavkav len nәhab nәmatan. 30 Navælañ nәmatu bigol gaiug gæbigol nәsaan, ta kotovi, bar hәni. Nahudhubemñ bæþuer enan esәhor nibemñ kavkav þevi lan nәhab nәmatan.

Natiʋosan

(Mat 19.9; Mak 10.11-12; Luk 16.18)

31 “Nalo ike, ‘Avan ideh totiʋos hæn asoan, atenan timaslav naløbulat hæn natiʋosan mai alitenan.’* 32 Avil nukel mai gamit ke, avan ideh totiʋos hæn asoan, naut kәmas alitenan sagol naitian tosa, atenan igol ke asoan igol naitian toþur kotov nәlahan.† Ale avan ideh tolah mai naþæhaʋut totiʋos, gai igol naitian toþur kotov nәlahan.”

Na-kel-gati-an gotota gati len nәhon aGot

33 AYesu isor am ke, “Mәtosәsәloñ tia hæn nәsa aGot tokele mai naur gail ta sutuai ke, ‘Sagikel na-kel-gati-an gægәras, be gigol na-kel-gati-an samñ van hæn Nasuþ aGot, tisarpoh.’* 34 Avil nukel mai gamit ke, samtikel nәhes ideh hæn þita gat na-kel-gati-an samito. Samtikel nәhes nәmav husur aGot ebәtah len nәmav topat pipihabәlan. 35 Samtikel nәhes navile a pan husur ehum nakes aGot toriñriñ narien lan nәboñ tobәtah len nәmav. Samtikel nәhes naut a Jerusalem husur evi nabiltivile seKiñ toyalyal, tovi aGot. 36 Sagikel nәhes nәkaduñ hæn þita gat na-kel-gati-an samñ husur godәdas gæbigol nasivur ideh þepәhw o bimermer. 37 Len nәsa gotokele, ‘Evoi’ samñ timasvi ‘Evoi’ ñai, ‘Aoa’ samñ timasvi ‘Aoa’ ñai. Nasoran ideh am egәm len atenan tosa vәsa masuʋ tovi tәmat.

Nasisilan

(Luk 6.29-30)

38 “Mәtosәsәloñ tia hæn nәsa aGot tokele ke, ‘Gæbigol namәtan o nariʋon avan ideh þimasig, namәtañ o nariʋonñ timasmasig.’* 39 Avil nukel mai gamit ke, samtesisil hæn avan ideh togol tosa hæn gamito, be avan ideh þiʋos nәtarhoñ nәmatu, pair hæn nәtarhәte van hәni. 40 Ale avan ideh bikot hæn gaiug, bilav nәhai susun samñ hæn bisar gel nәkabut samñ, gidamñ hæn nahurabat naut susus am maii. 41 Nasoltia ta Rom** bigol ke gæþipat natit

* 5:27: Exo 20.14; Deu 5.18 * 5:31: Deu 24.1 § 5:32: Len navide seju gail, aþæhaʋut salæboi bitoh sæbon, gol ke alitenan timaslah tætas hæn bimaur. Be alitenan bilah tætas, atenan totiʋos hәni igol ke asoan igol naitian toþur kotov nәlahan. * 5:33: Lev 19.12; Num 30.2; Deu 23.21-24 * 5:38: Exo 21.24; Lev 24.20; Deu 19.21 ** 5:41: Nasoltia silat aRom, inor hæn bigol aulejutea hæn þitariv nәhad san van vøbar nәmail þesua.

san gail van vøbar nømail†† ðesua, gipati vøbar nømail teru. ⁴² Avan ideh ðeus gaiug høn natideh, lavi maii, ale gai ðike ðikabut samñ, sagipair dani.

Lømas bun aenemi samñ gail

(Luk 6.27-28, 32-36)

⁴³ “Møtosəsəløj tia høn nəsə aGot tokele ke, ‘Lømas bun alat lototoh pøpadan høn gaiug;’* ale ikad nasoruan am toke ‘møtahun bun aenemi samñ gail.’ ⁴⁴ Avil nukel mai gamit ke, møtelømas bun aenemi samit gail, ale alat lotomødas bun gamit høn møtðeløjon ðisa vəsə, mitisor tuvñ mōs galito. ⁴⁵ Mitimaienan høn møtðesumñan aTømamit len nømav bathut igol nøyal tovisi, tovi møhat, tosun alat lotosa mai lotovoi, ale esøvat naus van høn alat lotonor mai ləsənor. ⁴⁶ Husur møtðelømas bun ŋai alat lotolømas bun gamito, aGot asike ilav nakonpørpøran ideh mai gamit sile. Nøvanuan nøtaks am lugol tomagenan. ⁴⁷ Møtðike, ‘Ivoi,’ mai alat lotosumñan gamit ŋai, gamit møtotile mabe? Alat ləsavi Ju lotovi metðos gail, galit am lugol tomagenan. ⁴⁸ Imaienan, gamit mñau mitimasnor kavkav hum aTømamit len nømav tonor kavkav.”*

6

Na-viol-høni-an mai alat lotomidol

¹ AYesu isor am ke, “Møtelølagau! Samtigol nagolean tonor samito len nøhon nøvanuan gail høn løðisal suh gamito. Møtðimagenan, nakonpørpøran aTømamit len nømav tokade mōs gamito, øbuer.

² “Imaienan, nøboŋ møtðeviøl mai alat lotomidol, samtiwal høni hum nøvanuan gægøras gail. Galit lugole len naim nabønðonan mai len nametpøisal gail høn nøvanuan gail løðisal suh galito. Nokitin ke asike lukad nakonpørpøran ideh am høn nəsə lotogole, be nø-sal-suhi-an enan ŋai. ³ Avil nøboŋ møtðeviøl mai alat lotomidol, gole høn avan ideh asike ðeløboii. ⁴ Bimaienan, nəsə møtðigole tesusuah. Ale aTømamit len nømav, toris nəsə tosusuah, dereh gai tilav nakonpørpøran mai gamito.

Naþusanan husur na-sor-tuv-an

(Luk 11.2-4)

⁵ “Nøboŋ møtðisor tuvñ, samtesumñan nøvanuan gægøras gail! Lølømas løðeil sor tuvñ len naim nabønðonan gail mai tarhøpøisal topasil gail høn nøvanuan gail løðisal suh galito. Nokitin ke asike lukad nakonpørpøran ideh am høn nəsə lotogole, be nø-sal-suhi-an enan ŋai.* ⁶ Avil nøboŋ møtðisor tuvñ, ðis len naut tosusuah lohoim samito, ale nøboŋ møtðekøkol høn nabopita ðinoŋ, sor tuvñ vi tøban aTømamit tosusuah. Ale aTømamit toris nəsə gotogole tosusuah, dereh gai tilav nakonpørpøran mai gamito.

⁷ “Nøboŋ møtðisor tuvñ, samtiwal tøvtaf hum nametðos gail lotonau ke nagot salit gail losəsəløj høn nasorsoran tobelav ŋai. ⁸ Imagenan, samtesumñan galito, husur aTømamit eløboi nəsə mëttoimidol høni, naut kəmas mətəsausi høni sal. ⁹ Imagenan, mitisor tuvñ maiegai:

“ATømanamito len nømav,
nahəsamñ tiyalyal tabtab.

¹⁰ Gegømai høn nøvanuan pøisi løðitoh pipihabelamñ,

†† 5:41: Nømail evi namita tovi 1,500. * 5:43: Lev 19.18 * 5:48: Lev 19.2; Deu 18.13

* 6:5: Luk 18.10-14

Nəsa gotoləḡoni n̄au tevisi,

len navile a pan hum ɲai tovisi len nəmav.

11 Viol hən nəhanian husur nəboŋ v̄isusua mai ginamito,

12 Ruḡat nəsaan sinamit gail,

suḡan ɲai namttoruḡat nəsaan silat lotogole hən ginamito.

13 Sagidaḡ hən natideh hən ḡitaltal ke namtigol nəsaan,

be lav kuv ginamito dan navəlan atenan tosa vəsa masuḡ, tovi təmat.’

14 “Husur mətḡeruḡat nəsaan gail silat lotogol tosa hən gamito, aTəmamit len nəmav dereh teruḡat nəsaan samit gail. 15 Wake asike mətḡeruḡat nəsaan gail silat lotogol tosa hən gamito, aTəmamit asike eruḡat nəsaan samito gail.”

Nəboŋ mətḡəhan n̄os mətḡinau aGot

16 AYesu isor am, ike, “Nəboŋ mətḡəhan n̄os mətḡinau aGot, samtesuḡan alat lotokel natesua be gol natsua tile am, lotosar ḡatut, gol nəholit toməraŋraŋ. Lomədas nəholito, hən nəvanuan gail ləḡeris ləḡoii ke ləsəhan. Nokitin ke asike lukad nakonḡurḡuran ideh am hən nəsa lotogole, be na-ris-ləḡoii-an sinəvanuan ɲai. 17 Be gamito, nəboŋ mətḡəhan, mətəvəhas nəkadumit gail ale kəkas nəhomit gail 18 hən nəvanuan gail asike ləḡeris ləḡoii ke mətḡəhan, avil aTəmamit tosusuah ɲai dereh teləḡoii. Ale aTəmamit len nəmav, toris nəsa tosusuah, dereh gai tilav nakonḡurḡuran mai gamito.”

Naviolan aGot totəḡau n̄os gamito len nəmav

(Luk 12.33-34)

19 Beti aYesu ike, “Samtisah tuan nakontit gail n̄os gamit gabag len navile a pan. Husur len navile a pan egai nametəlai itaŋ, nahurabat, nəbarḡom* lomədasi, ale nəvanuan vənḡənah lovənoh gail. 20 Aoa, mitigol nəsa aGot toləḡoni ale dereh tetəḡau nakontit gail n̄os gamito len nəmav, len naut enan naviolan asike itaŋ, asike nəbarḡom emədasi, asike nəvanuan vənḡənah eḡur naim, vi lohoim hən ḡəvənohi. 21 Husur, naut nakontit saḡ gail lotopat lan, dereh nələḡm tu tipat tabtab lan.

Nam̄ial hən nibemito

(Luk 11.34-36)

22 “Namətəḡm ehum nam̄ial tolav nam̄ial mai nibem̄. Imaienan, namətəḡm ḡimaur, dereh nibem̄ kavkav tepul hən nam̄ial. 23 Avil namətəḡm ḡisa, dereh nibem̄ kavkav tepul hən nəmargobut. Imaienan, nam̄ial ḡəḡinau ke gotokade ḡəvi margobut, dereh nəmargobut enan tevisivis masuḡ!

AGot mai nasugsugur

(Luk 16.13, 12.22-31)

24 “Naslev ideh edədas ḡəvi slev simasta toru len nəboŋ tosua, husur dereh temətəhun bun tesua ale teləmas bun togon, o dereh tidaŋ len tesua ale tinau ke togon tovi naut kəmas. ḡəsaləḡoi ḡəḡəvi slev siGot mai slev sinəvat len nəboŋ toḡitoḡ ɲai.

25 “Husur tomaianan, nukel mai gamit ke, samtinau tuhatuh hən nəmauran samito. Samtinau masuḡ hən nəsa mətḡihani, nəsa mətḡemuni, samtinau masuḡ hən nibemito mai nəsa mətḡesuni. Nəmauran esəhor

* 6:19: Len naut susus gail, nəbarḡom tokəkereh gail luhanhan nahurabat gail van lomədasi gail.

nəhanian, ale nibemito esəhor nahurabat məttoṣuni. ²⁶ Mitinau nəman naməsav gail. Ləsəməbul natideh, ləsəlav kukuv nəhanian, ləsatuani lohoim gail, be aTəmamit len nəmav evəŋan galito. Avil len nənauan siGot gamit mətəsohor masuŋ hən nəman galenan. ²⁷ Mətəloboi mətʔigol nəmauran samit tebəlav am len nə-nau-masuŋ-həni-an samito a? Aoa, səmagenan!

²⁸ “Ale husur nəsa məttonau masuŋ hən nahurabat samito? Mitinau napusihai mai nəvide hən natovan han len naliol marireu. Saum, sasod nahurabat. ²⁹ Be nukel mai gamit ke, napəhasan hən napusihai enan esəhor napəhasan siSolomon tosun nahurabat bilbil tokab.* ³⁰ AGot biḡol naliol bəpəhas maienan, naut kəmas totov daməŋai ale pelan han tomas-mas, topaŋ len naoven, a məhat hən natenan dereh tilav nahurabat mai gamito, gamit məttoḡad nadəlomian tokəkereh ŋai! ³¹ Imagenan, samtinau tuhatuh hən mətʔbike, ‘Datihan nəsa? Datukad nəhanian a?’ o ‘Datemun nəsa? Datukad nəwai a?’ o ‘Datesun nəsa? Datukad nahurabat ideh a?’ ³² Husur nametʔos gail ləsələboi aGot lugol tomaiənan. Ale aTəmamit len nəmav eləboi tia natit ʔisi məttoḡidol həni. ³³ Be a məhat hən natit ʔisi am, mətələŋon nəsa aGot toləŋoni len natohan pipihəbələn, mitidoŋ kitev nanoran len nəhon. Ale dereh tilav mai gamito natit ʔisi məttoḡidol həni. ³⁴ Imagenan, samtinau tuhatuh hən nəsa bəvisi len nəboŋ pelan, riŋi vir nəboŋ pelan. Husur nəmariboŋ ʔisi ikad na-ləŋon-isa-an han, ale nəmariboŋ ʔisi ikad naut todaŋ han sagesuhud hən natgalen ideh hən nəboŋ pelan hən bəgəm biḡat len nəboŋ daməŋai.

7

Samtisəb səhoti ke avan ideh isa, timaspanis

(Luk 6.37-38, 41-42)

¹ “Samtisəb səhoti ke nəvanuan tile timaspanis, hən asike aGot bəriŋ gamit mətʔipanis. ² Husur aGot dereh tisəb səhoti ke mitimaspanis ʔitʔitəv hən nəpanismen məttoṣəb səhoti ke nəvanuan tile timaskade. AGot dereh tenənoŋ hən nəsaan samito len nəvide toʔitoŋ hən mətʔbenənoŋ hən nəsaan sivan tile gail. ³ Imabe gotokəta kot nakumashəhai len namətətan aŋam be gəsənau nabiltitarhai len namətəam? ⁴ Imabe gotoləboi gəbikel mai aŋam ke, ‘Eee, nidakuv nakumashəhai dan namətəam bai,’ be gaiug, gukad nətarhai len namətəam sal? ⁵ Gaiug gotovi vanuan gəgəras, geliv kuv nətarhai dan namətəam a mō, beti dereh gekəta timasil binor hən gəbidakuv nakumashəhai dan namətətan aŋam. ⁶ Samtilav nəsa tovi siGot mai nalipah gail. Ehum gotolav nasoruan siGot mai alat lotomətahuni. Samtebubulan nanesnes samit gail len nəhon nabuai gail. Mətʔimaiənan, dereh lipal kisom gail, beti lipair van hən gamito, kat pəpas gamito.*

Usi, doŋi, deldel

(Luk 11.9-13)

⁷ “Usi van, dereh aGot teviol həni mai gamito; doŋi van, dereh mitisəbi; deldel van, dereh nabopita tesəŋav mōs gamito. ⁸ Husur nəvanuan ʔisi lotousi, dereh likade; avan ideh todoŋi, dereh tisəbi; ale avan ideh todeldel, dereh nabopita tesəŋav mōsi. ⁹ Ikad gamit ideh təlav nəvat mot mai anatan nəboŋ tous nabəta hən bihani a? ¹⁰ Ale bəus naieh sua, gamit

* **6:29:** 1Ki 10.4-7 * **7:6:** Nanesnes gail lohūm nasoruan siGot, nalipah mai nabuai gail lohūm alat lotomətahūn nasoruan siGot.

ideh tɛlav nɛmat maii a? Aoa! ¹¹ Naut kɛmas mɛttosa, gamit mɛtolɛboi mɛbilav naviolan tovoi gail mai anatumit gail. Be aTɛmamit len nɛmav eviol habat sɛhor gamito, dereh teviol hɛn naviolan tovoi gail mai alat lotous gai. ¹² Imaienan, natit pisi mɛttolɛɲoni ke nɛvanuan gail ligole mɛs gamit, gamit mɛau mitigol timagenan mɛs galito. Egai evi naɲusanan kavkav hɛn nalo siGot, aMoses totoi mai natosian sihai kelkel ur gail.

Nametlɛkau tomagugun

(Luk 13.24)

¹³ “Bis tur len nametlɛkau tomagugun, husur ikad nametlɛkau topospos, nabiltipisal tomalumflum, tovi lan naut nɛmasigan ale nɛvanuan isoɲur luyar tur lan. ¹⁴ Avil nametlɛkau tomagugun, natuhpisal tohab taɲtaɲor, evi lan nɛmauran, ale evis ɲai lusab lɛboii.

Nɛhai mai navite

(Luk 6.43-44)

¹⁵ “Lɛlɛgau! Kɛtkɛta gol gamit dan ahai kelkel ur gɛgɛras gail. Logɛm hɛn gamit hum nasipsip lɛsalɛboi lɛbɛmɛdas natideh, be lɛsɛmaienan. Len nɛlolito lohum nalipah katkat tosa lotomɛdas bun nɛvanuan gail. ¹⁶ Mɛtolɛboi mɛtblɛboi galit len nɛsa lotogole tohum navit nɛhai. Nɛhai tosa sɛvan hɛn navit tovoi; nɛhau tosa tokad nasunite sɛvan hɛn nakrep, nɛhai tosa tokad nasunite sɛvan hɛn nafik. ¹⁷ Len navide tomaienan, nɛhai pisi lotovoi luvan hɛn navit tovoi avil nɛhai lotosa luvan hɛn navit tosa. ¹⁸ Nɛhai tovoi edɛdas biɲan hɛn navit tosa, ale nɛhai tosa edɛdas biɲan hɛn navit tovoi. ¹⁹ Nɛhai ideh sɛvan hɛn navit tovoi, nɛvanuan tokɛtkɛta tɛban nɛhol ita kokotovi, bar hɛni len nɛhab. ²⁰ Imaienan, len nɛsa lotogole, len navit nɛmauran salito, dereh mɛtelɛboi ahai kelkel ur gɛgɛras gail.

Nɛsalɛboi gamito boɲ ideh

(Luk 13.25-27)

²¹ “Len alat lotokis ginau hɛn Nasub, savi galit pisi lɛbɛbis len natohan pipihabɛlan aGot len nɛmav, be alat ɲai lotogol nɛsa aTɛmagw totoh len nɛmav tolɛɲoni, galit dereh lɛbis lan. ²² Len nɛboɲ aGot bɛpɛpɛhun navoian dan nɛsaan, dereh tisoɲur like, ‘Nasub, Nasub, len nahɛsaɲ nam-tukel nasoruan saɲ, len nahɛsaɲ namtohut natɛmat gail, len nahɛsaɲ namtugol namerikel today gail!’ ²³ Bɛti dereh nikel pɛpɛar hɛni mai galit ke, ‘Ginau nɛsalɛboi gamito boɲ ideh. Mɛtevi tut dan ginau, gamit mɛttogol nɛsaan!’ ”*

Nɛvanuan na-um-im-an eru

(Luk 6.47-49)

²⁴ AYesu imaris kotov nasoran san ke, “Imagenan, avan ideh tosɛsɛloɲ hɛn nasoruan galen sagw ale togole, gai ehum naulumɛn tokad nɛkadun, toum hɛn naim san len nɛvat mot. ²⁵ Ale naus eus, nawisel ilev, nɛlan eɲuv, iɲas naim enan, be sateh husur eil gɛgat len nɛvat butitan. ²⁶ Avil avan ideh tosɛsɛloɲ hɛn nasoran galen sagw be sagole, gai ehum naulumɛn tovi hoɲon, toum hɛn naim san len nabion. ²⁷ Ale naus eus, nawisel ilev, nɛlan eɲuv, iɲas naim enan, ale iteh vɛmasirsir.”

²⁸ Nɛboɲ aYesu tokɛmagenan tonon, naluɲoh gail luɲar len naɲusanan san, ²⁹ husur sahum ahai pusan gail hɛn nalo, gai eɲusan lɛboii hum tokad na-il-a-mo-an hɛn namitisau.

* 7:23: Psa 6.8

8

*Naulumian tokad naleprosi
(Mak 1.40-45; Luk 5.12-16)*

¹ Nəboŋ aYesu tomarin vi pan dan naŋehuh, nabiltiluŋoh gail lohusuri.
² Beti naulumian tokad naleprosi egəm pəpadan həni, iteh bathurien, ike, “Nasuḅ, gəbeləŋoni, goləboi gəbigol nəbimaur, nəbiveveu.*” ³ Ale aYesu isar hən navəlan, ibari, ike, “Noləŋoni. Gimaur, giveveu!” Vəhasua ŋai, naleprosi san eməkaskas, gai iveveu. ⁴ Beti aYesu ikel maii ke, “Sagikele mai avan ideh, be gia vusan nibem hən ahai tutumav, ale getutumav hən naviolan aMoses tokel today həni hən bevusan səhot galito ke gotomaur.”*

*Naslev sinasenturion
(Luk 7.1-10)*

⁵ Nəboŋ aYesu tobar naut a Kapernaum, nasenturion, nasoltia sua tovi auleRom egəm həni, eŋiri ke, ⁶ “Nasuḅ, naslev sagw, a-vi-tarhəte-an sagw ipat len nəmel a im, nahudhuben imat ale eləŋon isa vəsa.” ⁷ AYesu ikel maii ke, “Ale nia gol timaur beti.” ⁸ Be nasenturion ike, “Nasuḅ, nəsanor kasi hən gəbegəm vi lohoim sagw. Be gəbikele ŋai, naslev sagw dereh timaur. ⁹ Husur ginau am nutoh pipihabəlan nakomada gail, ale nasoltia gail lutoh pipihabəlagw. Nukel mai tosua ke, ‘Givan!’ ale ivan, nukel mai sual am ke, ‘Gəmail!’ ale egəmai, ale nukel mai naslev sagw ke, ‘Gol nategai!’ ale igole.”

¹⁰ Nəboŋ aYesu tosəsoləŋ həni tonon ipan ale ikel mai alat lotohusuri ke, “Nukel nakitinan mai gamit ke, len alat a Israel nəsəsəḅ avan ideh tokad nadələmian tosumian nabiltidələmian sitegai. ¹¹ Nukel mai gamit ke, isoḅur ləsavi Ju dereh legəm len nais mai nawes, hən ləbihan len nabiltihanen mai aAraham mai aIsak mai aJakop len natohan pipihabəlan aGot len nəmav. ¹² Avil anatun gail sinatohan pipihabəlan aGot, aGot dereh tibar hən galit vi tut vi lan nəmargobut. Len naut enan dereh litan, lides batrivoriḅ.”

¹³ Beti aYesu ikel mai nasenturion ke, “Givan. Bathut ke gotodəlomi ke bimaienan, timaienan mōs gaiug.” Ale len namityal enan ŋai naslev san imaur.

*AYesu igol isoḅur lumaur
(Mak 1.29-34; Luk 4.38-41)*

¹⁴ Nəboŋ aYesu tovi lohoim sePita, eris anan asoan aPita topat len nəmel, topud hən naməsahan. ¹⁵ AYesu ibar navəlan ale naməsahan ivan dani. Beti alitenan ile məhat, etuḅat lav nəhanian maii.

¹⁶ Nəboŋ nabəŋ tois, nəvanuan gail losəhar nəvanuan isoḅur lotokad natəmat gail van həni. Len nasoruan sua ŋai ehut nanunun tosa gail dan galito. Ale igol galit pisi lotoməsah, lumaur. ¹⁷ Imagenan, nəsa aGot tokele len nabuŋon ahai kelkel ur, aIsaiah, isarpoh toke: “Igol gidat datumaur dan nəsa tomədas gidato, ilav kuv naməsahan sidat vi tut.”*

*Na-husur-aYesu-an imabe?
(Luk 9.57-62)*

* **8:2:** Naməsahan enan, naleprosi igol nəvanuan tokade ebiŋbiŋjal len nalotuan seJu gail hum tokele len nalo siMoses. Alat lotokad naleprosi ləsələboi ləbitoh mai nəbathudud salito, be lutoh vivile dan navile. * **8:4:** Lev 14.1-32 * **8:17:** Isa 53.4

18 Nəboŋ aYesu toris nabiltiuvoh lotoil dar visi, ikele hən ahai susur san gail ke liwol kotov nabiltiwai vi tarhəte. 19 Beti ahai pusan hən nalo egəm həni ike, “Hai pusan, dereh nehukur gaiug vi lan naut pisi gəbevi lan!” 20 AYesu isor vari ke, “Nafoks gail lukad nabur patəpat halito len tan, nəman naməsav gail lukad nəhai ŋodŋod, be aNatun Nəvanuan səkad naut ideh hən bīpat turuŋ lan, hən bīŋavŋav.” 21 Ahai susur san sual am ikel maii ke, “Nasub, gidam hən ginau nia tavun atəmagw bai, beti nehukur gaiug.” 22 Ris aYesu toke, “Gehukur ginau! Riŋ alat lotomat litavun nəvanuan salit gail lotomat.”

*AYesu igol nəlan mai nabiltiwai arotəmat
(Mak 4.35-41; Luk 8.22-25)*

23 Nəboŋ aYesu tosa len nabot, ahai susur san gail lohusuri ale lotubat wol kotov nabiltiwai. 24 Vəha-sua ŋai nəlan todaŋ igol nabiltiwai ekudkud masuŋ gol ke nəwai topus pəpadaŋ hən bīpah dəlom nabot. Avil aYesu ipatmari. 25 Ahai susur gail luvan həni, lovəŋoni, luke, “Nasub, Sanam-timasig! Datomun!” 26 Ris aYesu toke, “Mətomətahw mabe? Nadəlomian samit emīdol, ekəkereh masuŋ!” Beti ile məhat, esivoh len nəlan mai nabiltiwai, ale naut etəmat tətəs. 27 Ale ahai susur gail lumaŋmaŋ, luke, “Naulumian tomabe gagai? Nəlan mai nabiltiwai am lugol nəsa tokele!”

*AYesu igol alaruevis arumaur dan natəmat gail
(Mak 5.1-20; Luk 8.26-39)*

28 Nəboŋ aYesu tobar nətarhəwai len naut a Katara, naulumian eru artokad natəmat gail len gəlaru, arogəm len naburhuvat nəmatan gail, arobubur maii. Arugolgol nasənahən tosa gol ke avan ideh edədas bīyar tur len naut enan. 29 Arukai ke, “ANatun aGot, gaiug savi hən gəbemədas ginamito. Gogəm gegai a tahw hən nəboŋ tonor həni hən namtbīpanis a?” 30 A tut hən galito ikad navəshəbuai lotosəbur lotohan. 31 Ale natəmat gail loŋiri ke, “Gəbehut ginamito, səvat ginamit vi lan navəshəbuai.” 32 Ale ikel mai galit ke, “Vi tut!” Nə luvan dan gəlaru, lobis len nabuai gail. Ale navəshəbuai pisi lugam sarmar mariŋ vi lan nabiltiwai. Lumat pisi ei.

33 Alat lotokətkəta təban nabuai gail lugam vi lan nabiltivile. Ale lukel ur natit pisi mai nəsa tovisi hən alaruenan artokad natəmat gail. 34 Beti nəvanuan pisi len nabiltivile luvan hən ləbībonbon mai aYesu. Ale nəboŋ lotorisi, loŋiri ke teriŋ naut salit gail.

9

*AYesu igol avan sua nahudhuben tomat imaur
(Mak 2.1-12; Luk 5.17-26)*

1 Nəboŋ aYesu tosa len nabot, iwol kotov nəwai təlmam vəbar nabiltivile san. 2 Nəvanuan galevis lupat avan sua len nəmel, nahudhuben tomat, gəm hən aYesu. Nəboŋ aYesu toris nadəlomian salito, aYesu ikel mai atenan niben tomat ke, “Natugw, sagemətahw! Nəsaan samī gail lumaruəbat.” 3 Ahai pusan galevis hən nalo lusor len galit gabag, luke, “Ategai inau ke gai tovi aGot! Isor mədas nahəsən aGot!”

4 Nəboŋ aYesu toləboi nənauan salito ike, “Imabe mətunau isa maienan len nəlomito? 5 Nəbīke, ‘Norubat nəsaan samī gail,’ o ‘Gile məhat, giyar,’

nəsa emədmədau am?*" 6 Be hən mətbələboi səhoti ke aNatun Nəvanuan tokad nədaŋan hən bərubat nəsaan gail len navile a pan, nekəmaiegai...." Ale aYesu ikel mai atenan nahudhuben tomat ke, "Gile məhat, pat nəmēl sam, givahim!" 7 Ale ile məhat, ivahim. 8 Nəboŋ naluvoḥ lotoris natenan, lomətahw, lusal suh nəyalyalan siGot toriŋ nədaŋan maienan len navəlan nəvanuan.

AYesu ekis aMattiu

(Mak 2.13-17; Luk 5.27-32)

9 Len nəyaran san dan naut enan, aYesu eris avan sua, nahəsan aMattiu, tobətah len nəpasvaləval hən nətaks. Ale ikel maii ke, "Gitah mai ginau, gehusur ginau." Ale ile məhat, ehusuri.*

10 Nəboŋ aYesu tohan lohoim siMattiu, nəvanuan nətaks mai nəvanuan nəsaan isoḅur logəm ḅon hən ləḅihan mai aYesu mai ahai susur san gail. 11 Nəboŋ naFarisi gail lotoris natgalenan, lukel mai ahai susur san gail ke, "Imabe ahai pusan samit tohan mai nəvanuan nətaks mai nəvanuan nəsaan gail?"

12 Nəboŋ aYesu tosəsoləŋ hən natenan ike, "Savi alat lotomaur lotovan hən nəvanuan nareran, be alat lotoməsah ŋai luvan həni. 13 Mitia nau səhot namilen natosian egai siGot toke, 'Nələŋon nalolosaan, nəsaləŋon natutumavan.*' Ginau nəsaḡəm hən nəḅekis alat lotonor be nogəm hən nəḅekis nəvanuan nəsaan gail."

Nausian husur nəvide silat ləsəhan

(Mak 2.18-22; Luk 5.33-39)

14 Beti ahai susur siJon gail logəm hən aYesu, lousi ke, "Ginamit mai naFarisi gail, len nəboŋ tosoḅur namtsəhan hən namtbisor tuṽ, be nəvide sihai susur sam gail səmagenan, luhan akis. Husur nəsa?"

15 AYesu ikel mai galit ke, "Amahean naulumān tolah gail lodədas ləḅitaŋ nəboŋ naulumān totoh mai galit sal. Evoi, imaienan. Be dereh tikad nəboŋ hən ləḅesəhar naulumān tolah dan nəvanuan san gail. Ale len nəboŋ enan asike luhan.

16 "Səkad avan ideh tolav nəpisiḥoh sakəkasi sal hən ḅimagugun, ale sode len nahurabat tomatu,† husur dereh nəpisiḥoh timagugun, timakuv dan nahurabat, titari səhor ta mō. 17 Səkad avan ideh toḅir nəwain veveu lotomadhagole len nahurhuwain tomatu tovi nahurhunani.‡ Tagole, nahurhuwain tamətar, nəwain tariv dani, ale nahurhuwain təsa. Nəvanuan piṣi loḅir nəwain veveu len nahurhuwain veveu hən ḡelar piṣi arḅipat ḅivoi ḅebəlav."

Natəbarehreh tomat, napəhaṽut toməsah

(Mak 5.21-43; Luk 8.40-56)

18 Nəboŋ aYesu tokəmaienan sal, avan sua toil a mō hən naim nabonḅonan egəm həni, iteh bathurien, ike, "Anatvavigw imadhamat,

* **9:5:** Nəboŋ aYesu tokəmaienan, nəvanuan lotokad namitisau len nasoruan siGot lunau ke namilen imaiegai ke: Avan ideh edədas ḅigol eru en piṣi, ale nəḅike, 'Norubat nəsaan sam gail,' mətsaləḅooi ke lumaruḅat o ləsəmaruḅat. Be nəḅike, 'Gile məhat, giyar!' mətoləḅoi mətḅerisi ke imaur. * **9:9:** Mak 2.14; Luk 5.27 * **9:13:** Hos 6.6 † **9:16:** Nəkaliḱo ta mō, nəboŋ lotokəkasi, imagugun, gol ke akis lumaskəkasi a tahw hən ləḅisode. ‡ **9:17:** Nahurhuwain evi nahurhunani o nahurhusipsip lotoḅir nəwain veveu ḅurhulon. Nəboŋ nəwain tosaruvah hum nətraṽ pam, igol nahurhuwain iyohyoh. Nəboŋ toyohyoh, imasmas, idaŋ. Ale ḡəḅḅir nəwain veveu len nabiliwain tomasmas, todaŋ, dereh nahurhuwain tovi nahurhunani temətar.

avil gæbægəm riŋ navələm lan, dereh timaur.”¹⁹ Ale aYesu ile məhat, ehusuri. Ahai susur san gail am lohusuri.²⁰⁻²¹ Len nəboŋ enan, apəhaʋut sua, nəda han tosel len nasihau tovi 12, egəm pəpadaŋ, madun aYesu. Len nənauan san isor mai gai gabag ke, “Nəb̄ibar ŋa nahurabat sitegai, dereh nimaur.” Ale ibar nagilen nahurabat.²² AYesu ipair, erisi, ike, “Litegai, təgau gat nələm! Nadələmian sam̄ igol gumaur.” Ale napəhaʋut imaur len namityal enan ŋai.

²³ Nəboŋ aYesu tobiŋ lohoim sitenan toil a m̄o hən naim nabonbonan, toris alat lotoʋuv hən nabuvimal mai naluʋoh lotosuh taʋtaʋor, lotowal,²⁴ ike, “Mətevi tut! Atəbarehreh səmat, ipat ŋai.” Be lotuʋat sor vilesi.²⁵ Avil nəboŋ naluʋoh lotovivile, ebiŋ, etəgau navəlan natəbarehreh ale ile məhat!²⁶ Na-kel-uri-an husur nəsa tovisi ibar naut piŋi todar vis naut enan.

AYesu igol ametbesw eru mai nabut lumaur

²⁷ Nəboŋ aYesu toriŋ naut enan, nametbesw eru arohusuri, arukai ke, “Anatun siTevit gilolosa hən ginaməru!”[§] ²⁸ Nəboŋ aYesu tobiŋ lohoim, ametbesw gəlaru arogəm həni, ale aYesu eus gəlar ke, “Mərodələmi ke notoləboi nəbigol mərbimaur a?” Arukel maii ke, “Evoi, Nasub̄.”²⁹ Beti ibar namətalaru ike, “Husur nadələmian samər m̄au, mirimaur!”³⁰ Ale namətalar esəŋav, arokəta. Ale aYesu ikel idaŋ mai gəlar ke, “Samrisor husur nategai mai avan ideh!”³¹ Be arovivile, aropiau hən na-kel-uri-an husuri van vəbar naut piŋi todar vis naut enan.

³² Nəboŋ artovivile tonon, nəvanuan galevis losəhar naulum̄an sua van hən aYesu. Atenan evi nabut husur ikad natəmat.³³ Nəboŋ aYesu tohut natəmat tonon, nabut etuʋat sor. Ale naluʋoh lumaŋmaŋ luke, “Nateg tovisi, evi metəkav hən gidat a Israel.”³⁴ Be naFarisi gail lukelke ke, “Ehut natəmat gail len nədaŋan səbiltitəmat toil a m̄o hən natəmat gail.”*

Nəvanuan nəmatuan lovis

³⁵ Beti aYesu iyar turtur len nabiltivile mai navile piŋi len naut enan. Epusan len naim nabonbonan salit gail, ikel ur na-kel-uri-an tovoi hən natohan pipihabəlan aGot, ale igol nəvanuan gail lotokad naməsahan tiltile o nibelit tomatmat, lumaur.³⁶ Nəboŋ aYesu toris naluʋoh, nəlon itaŋis galito husur nəlolit etuhatur, loləŋon isa hum nəmauran salit savi natideh, lohumi navəshəsipisip ləsəkad avan ideh tokəkəta təban galito.*³⁷ Beti ikel mai ahai susur san gail ke, “Nəhanian totov tomatu isobur, be nəvanuan nauman lovis ŋai.³⁸ Imagenan, mətəŋir aMasta hən nəmatuan ke tesəvat nəvanuan nauman gail vi lan nəmarireu nəmatuan san.”

10

AYesu esəvat ahai pispisul səŋavur pisan eru

(Mak 3.13-19, 6.7-13; Luk 6.12-16, 9.1-6)

¹ AYesu ekis ahai susur san gail gəmai, ale ilav nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an mai galito hən ləbehut nanunun nəmargobut gail, ale hən ləbigol nəvanuan gail lotokad naməsahan ideh o nibelit tomatmat, lumaur.² Ahai pispisul lotovi 12 lukad nahəsalit maiegai: metəkav aSimon, lotokisi hən aPita, mai aʋan nahəsən aAdru; ikad alarmiʋan, aJemes mai aJon anatun aSepeti gəlaru;³ ikad aFilip mai aPartolomiu; aTomas mai aMattiu tovi

§ 9:27: AYesu savi anatun matmat aTevit be esua len nəpasusan siTevit. * 9:34: Mat 12.24

* 9:36: Num 27.17; 1Ki 22.17

nəvanuan nətaks; ikad aJemes anatum aAlfeus ale ikad aTatteus; ⁴ ikad aSimon tovi Selot sua mai aJutas Iskariot ħerij aYesu len navəlan aenemi san gail.*

⁵ AYesu esəvat alatenan lotovi 12, ikel idan mai galit ke, “Samtevi lan naut ideh silat ləsavi Ju, samtebis len navile ideh a Samaria. ⁶ Avil mitivan hən alat a Israel lotohum nasipsip gail lotomasig. ⁷ Len nəvanan samito mitikel ur napisulan egai ke: ‘Natohan pipihəlan aGot len nəmav egəm pəpadan.’ ⁸ Gol alat lotoməsah limaur, gol alat lotomat lile məhat, gol alat lotokad naleprosi liveveu, hut natəmat gail. AGot eviol kəmas mai gamit tia, məteviol kəmas. ⁹ Samtilav nəvat hən nagol, nasilva o nakopa ideh len nəpaus samito. ¹⁰ Samtitariv nəhad səsəjon hən nəyaran, samtilav nəhai susun gəgel, o naributbut gail o nəhai təbatehw ideh. Husur inor hən ləbēvəjan nəvanuan nauman toum salito.*

¹¹ “Ale nəboj mətəbis len nabiltivile o navile ideh, doj avan ideh ħəhəhəvur hən gamito, ale toh maii vəbar mətəberij naut enan. ¹² Nəboj mətəbis lohoim san, us aGot hən ħerij natəmat lan. ¹³ Alat hən naim enan ləbəhəhəvur hən gamito, natəmat tipat len nəlolito, avil asike ləbəhəhəvur hən gamito, natəmat tetəlmam van hən gamito. ¹⁴ Ale avan ideh asike ħəhəhəvur hən gamito, asike ħəsəsəloj hən nasoruan samito, nəboj mətəbevile dan naim o navile enan, dardar hən nəriemito hən nəmasiav ħimakov dan gəlaru. ¹⁵ Nokitin mai gamit ke, len nəboj aGot ħəpəpəhun navoian dan nəsaan, dereh nəpanismen sinavile enan tesəhor nəpanismen togon ħibar alat a Sotom mai a Komorrah.*

Nəpisal sihai susur siYesu dereh tidan
(Mak 13.9-13; Luk 21.12-17)

¹⁶ “Nosəvat gamit məttohum nasipsip gail rivuh len navəshəlipah katkat ləbikə ləbikat sisil gamito.† Imaienan, gamit māu mitikad nəvanuan hum nəmat tohulahul, mititoh mədau hum nətav samədas avan ideh, sagol natideh tosa.‡ ¹⁷ Mətelələgau hən asike nəvanuan gail ləbemədas gamito, husur dereh lerij gamit len nakotan gail, dereh lebilas habat hən gamito len naim nəbonbonan salito. ¹⁸ Dereh lesəhar gamit vi lan nakotan len nəhon nəgavna mai nakiñ gail məs ginau hən mətbikel səhot ginau mai galito mai alat ləsavi Ju. ¹⁹ Nəboj ləbesəhar gamit vi lan nakotan galenan, samtinau masuñ hən nəsa mətbikəle o navide hən nasoran samito. Husur len namityal enan ŋai aTəmamit len nəmav dereh terij nasoruan len gamito hən mətbikəle. ²⁰ Husur savi gamit mətbisor be aNunun aGot aTəmamito len nəmav dereh tisor len nabunomito.

²¹ “Nəvanuan dereh terij aʋan len navəlan alat lotoil a məo hən ħimat, atata dereh timagen hən anatum hən ħimat, ale alahutai dereh lile məhat, pair dan analito mai atəmalito hən nakotan ħerij alatmisoan gail ləbimat. ²² Nəvanuan pisi dereh lemətahun bun gamito bathut nahəsagw məttokade. Avil avan ideh ħidan len ginau, ħikad nə-dan-ħuri-an van vəbar nəgilen, dereh aGot tilav kuvi hən ħikad nəmauran vi sutuai. ²³ Nəboj ləbemədas tabtab hən gamito len navile ideh, gam dani vi lan navile ideh am.

* **10:4:** NaSelot evi avan sua len naluʋoh lotokə libal mai alat a Rom. * **10:10:** 1Kor 9.14; 1Tim 5.18 * **10:15:** Gen 19.24-28 † **10:16:** Len nasoruan ta Kris ike wolf. Nawolf ehum nabiltipah katkat towael. ‡ **10:16:** Nətav ehum navimal be epəhəpəhw.

Husur nokitin mai gamit ke asike mätuyar tur navile p̄isi a Israel a tahw nagəmaian siNatun Nəvanuan.

²⁴ “Ahai susur satibau səhor ahai p̄usan san, naslev satibau səhor nəmasta san. ²⁵ Inor ŋai hən ahai susur b̄esur̄ian ahai p̄usan san mai naslev b̄esur̄ian nəmasta san. Ginau nosur̄ian amasta hən naim, gamit m̄ətosur̄ian alat lototoh lohoim sagw. Nəvanuan gail ləb̄ekis amasta hən naim hən aPeelsepul o aSetan, dereh lekis alat lototoh maii hən nəhes tosa gail am.

Mətahw len aGot, samtemətahw len nəvanuan
(Luk 12.2-9)

²⁶ “Imagenan samtemətahw len galito. Natideh aGot toruŋ gole dereh tevuhe, natideh tosusuah nəvanuan gail dereh leləboii. ²⁷ Nəsa notokele mai gamit len nəmargobut, gamit m̄au mitikel uri len nam̄ial. Nəsa notokele mai gamit səb̄omito, mitikel ur habat h̄ani mai nəvanuan p̄isi. ²⁸ Samtemətahw len alat lotoləboi ləb̄igol nəmatan len nibemito, be lotodədas ləb̄igol nəlomito o nanunumito ləb̄imat. Ao, m̄ətemətahw len aGot toləboi b̄igol nibemito b̄imat ale b̄igol nəlomito mai nanunumito b̄imasig len nəhab nəmatan. ²⁹ M̄ətoləboi m̄əb̄eʋur nəsparo eru hən nəvat tokəkereh toru a?§ Avil ḡəlar sua b̄iteh len tan v̄emat, aTəmamit len nəmav eləboii, idam̄ h̄ani. ³⁰ Avil gamito, aGot eʋurur̄ p̄is nasivur hən nəvurumit len nəkadumito. ³¹ Imagenan, samtemətahw. Len nənauan siGot m̄ətosəhor masuʋ hən nəsparo tosoʋur.

³² “Imaienan, avan ideh b̄ikel uri ke tovi esagw len nəhon nəvanuan gail, dereh ginau m̄au nikel uri ke tovi esagw len nəhon aTəmagw len nəmav. ³³ Avil alat lotosor m̄ətahun ginau len nəhon nəvanuan gail, dereh ginau m̄au nisor m̄ətahun galito len nəhon aTəmagw len nəmav.”*

Ləmas bun aYesu səhor nəbathudud
(Luk 12.51-53, 14.26-27)

³⁴ AYesu isor am ke, “Samtinau ke notogəm hən nəbilav natəm̄at gəm vi lan navile a pan. Ao, nəsagəm hən nəbilav natəm̄at, be hən nəbilav nəbalbalan. ³⁵ ‘Nogəm hən nəbep̄əp̄ehun naulur̄ian dan atəman, natəbarehreh dan anan, avilah dan avuŋon p̄əhaʋut. ³⁶ Ale aenemi sinəvanuan, dereh levi nəbathudud san.’**

³⁷ “Avan ideh toləmas bun anan o atəman səhor toləmas bun ginau, gai sanor hən b̄evi ahai susur sagw; ale avan ideh toləmas bun anatan ulur̄ian o anatvavin səhor toləmas bun ginau, gai sanor hən b̄evi ahai susur sagw. ³⁸ Avan ideh asike b̄ipat nəhai balbal san ale husur ginau, gai sanor kasi hən b̄evi ahai susur sagw.†† ³⁹ Avan ideh toke b̄etəgau gat nəmauran san, dereh timasig dani. Ale avan ideh todam̄ hən nəmauran san b̄imasig m̄os ginau, dereh tikade vi situai.

⁴⁰ “Avan ideh tohəhaʋur hən gamit m̄əb̄itoh maii, ehəhaʋur hən ginau; ale avan ideh tohəhaʋur hən ginau nəb̄itoh maii; ehəhaʋur hən atenan tosovat ginau.* ⁴¹ Avan ideh tohəhaʋur hən ahai kelkel ur sua b̄itoh maii bathut ikel ur napisulan siGot, dereh tikad nakonp̄urp̄uran sihai

§ 10:29: Nəsparo evi natuhman naməsav. * 10:33: 2Tim 2.12 ** 10:36: Hən naves 35-36, ris Mic 7.6 †† 10:38: Namilen ke ahai susur siYesu timasutaut akis hən b̄imat sil na-husur-aYesu-an. * 10:40: Mak 9.37

kelkel ur. Ale avan ideh tohəhəvur hən nəvanuan nanoran bitoh mai bathut tovi vanuan nanoran, dereh tikad nakonpūrpūran sinəvanuan nanoran. ⁴² Ale avan ideh bilav nabiliwai hən nəwai susus mai ideh len alategai lotovi ut kəmas bathut tovi ahai susur sagw, dereh aGot māu tilav nakonpūrpūran mai avan enan.”

11

AYesu mai aJon Baptais

(Luk 7.18-35)

¹ Nəboŋ aYesu tokəmaienan mai ahai susur san tovi 12 tonon, ivan dan naut enan hən bəpusan mai hən bikel ur na-kel-uri-an tovoi len navile gail a Kalili.

² AJon Baptais itoh len naim bəbanis, ale nəboŋ tosəsəlon hən nəsa aKristo togolgole, aJon esəvat ahai susur san galevis hən ləbeus aYesu ke, ³ “Gaiug govi atenan togəmgəmai o namtimasvatvat vir togon?” ⁴ Ale aYesu isor var galit ke, “Təlmam van hən aJon. Kel maii nəsa məttoşəsəlon hən, nəsa məttoşis notogole. ⁵ Ametbesw gail lukad nakətaan, alat lotogau luyar, alat lotokad naleprosi lumaur, luveveu, nədarin hūlbulol gail losəsəlon, alat lotomat lule məhat dan nəmatan ale naməsal gail losəsəlon hən na-kel-uri-an tovoi notokele.” ⁶ AGot tigol tivoi hən avan ideh sateh dan nadəlomian len ginau sil nəsa notogole.”

⁷ Nəboŋ galit lotovan, aYesu etubət sor husur aJon mai naluvoḥ ke, “Gamit mətovi lan naut məsmas toḥḥəsw hən mətberis nəsa? Mətuvan varis nauluḥnan tohum nalut naviliol nəlan tovuvi, tokur hən a? ⁸ Avil mətuvan hən mətberis nəsa? Nauluḥnan tosun nahurabat nəvat halit totubau a? Aoa! Alat lotosun nahurabat tomaiənan lutoh len nabiltiim sekiŋ gail. ⁹ Bimaiənan, mətuvan hən mətberis nəsa? Ahai kelkel ur sual a? Evoi! Nukel mai gamit ke, savi ahai kelkel ur ŋai, iyalyal səhor ahai kelkel ur. ¹⁰ Natosian siGot isor husur ategaii ke, ‘Geris! Dereh nesəvat ahai pispisul sagw a mō hən gaiug hən beutaut hən napisal mōs gaiug.’* ”

¹¹ “Nokitin mai gamit ke, səkad avan ideh napəhəvut topasi, tosəhor aJon Baptais. Be len alat lototoh pipihəbələn aGot len nəmav, galit ideh tovi ut kəmas, iyalyal səhor aJon. ¹² Len nəboŋ ta mō siJon Baptais van vəbar daməŋai, nəvanuan gail lutaltal hən ləbēbis len natohan pipihəbələn aGot len nəmav, nəvanuan nəbələn luke lith gati.* ¹³ Husur nalo siMoses mai ahai kelkel ur pisi lopəhav utaut van vəbar nəboŋ aJon togəmai. ¹⁴ Ale mətbike mətbedəlomi, gai evi Elijah, ahai kelkel ur gail lotoke bəgəmai. ¹⁵ Avan ideh tokad nədarin hən bəsəsəlon, tesəsəlon māu!”

¹⁶ Beti aYesu eus gai gabag ke, “Be noləboi nəbənənoḥ hən nəvanuan gail ta daməŋai mai nəsa? Lohum alahutai lotobətah len nəmaket lotokai van hən galit gabag ke, ¹⁷ ‘Namtoḥuv nabuvimal mōs gamito be mətsəsav; namtokəkai hən nəbē nəmatan be mətsətaŋ.’ ¹⁸ Nokəmaienan husur nəboŋ aJon togəmai, gai səhan, gai samun, be luke, ‘Gai ikad natəmat!’ ¹⁹ Nəboŋ aNatun Nəvanuan togəmai, tohan, tomun, luke, ‘Məteris! Nauluḥnan tohan təməhav, tomun vatərog bolai. Itah mai nəvanuan nətaks mai nəvanuan

* **11:5:** Isa 35.5-6, 61.1 * **11:10:** Mal 3.1 * **11:12:** Len naut egai, naves eləboi bikad namilen eru. Len tosua namilen imaiegai ke, nəvanuan loləŋon masuḥ hən ləbēbis len natohan pipihəbələn aGot, ale lutah gati, il gəgat lan. Namilen togon ike, nəvanuan luke ləbēbis len natohan pipihəbələn aGot hən ləbēmədas masuḥ hən.

nəsaan gail.’ Avil nəvanuan gail loləboi ləbəkəta ləboii ke, namitisau hən nəmauran tonor, ekitin len nəsa togole.”

Nabiltivile gail ləsəpair dan nəsaan salito

(Luk 10.13-15)

²⁰ Beti aYesu etuḅat sor van hən nabiltivile gail, esivoh len gail, gai togol namerikel tosoḅur len galito, husur galit ləsəpair dan nəsaan salito. ²¹ Ike, “Dereh tisa vəsa hən gaiug, naut a Korasin, ale gaiug am, naut a Petsaita, tisa vəsa hən gaiug! Husur nətagol namerikel gail len naut a Tair mai a Siton hun notogole len gaməru, gəlaru artəpair dan nəsaan səlaru len nahurabat toharharo mai nəmasiav.[†] ²² Be nukel mai gaməru ke, len nəboḅ aGot ḅepəpəhun navoian dan nəsaan, nəpanismen hən naut a Tair mai a Siton asike idanḅ hum ḅibar gaməru. ²³ Ale gaiug naut a Kapernaum, gunau ke aGot tipatpat gaiug məhat vəbar nəmav a? * Ao! AGot dereh tilav gaiug vi pan vi lan naut nəmatan. Husur nətagol namerikel len naut a Sotom hun notogole len gaiug tia, naut enan təpat sal vəbar nəboḅ ta daməḅai. * ²⁴ Be nukel mai gaiug ke, len nəboḅ aGot ḅepəpəhun navoian dan nəsaan, nəpanismen hən naut a Sotom asike idanḅ hum ḅibar gaiug.”

Nəḅavḅavan kitin

(Luk 10.21-22)

²⁵ Len nəboḅ enan aYesu isor tuḅ, ike, “Nusal suh gaiug aTata gotovi Masta hən nəmav mai navile a pan. Nusal suh gaiug husur gosusuan natgalenan dan alat lotokad nəkadulito mai alat lotokad namitisau hən navile a pan, ale gukel vəhot gail mai alat lotovi ut kəmas hum atuhlahutai. ²⁶ Evoi, aTata, husur gohəhəvur hən tomaienən.

²⁷ “Natit pisi, aTəmagw ilav gail mai ginau tia. Səkad avan ideh toləboi aNatun aGot, be aTata ḅai eləboii. Ale səkad avan ideh toləboi aTata, be aNatun ḅai eləboii. Ale gai ilekis hən nəvanuan galevis hən ḅevəhot pərpəpər hən aTata mai galito hən ləbələboii.”

²⁸ Nəboḅ aYesu tokəmaienən tonor ike, “Gegəm hən ginau, gaiug nibenḅ toməhav, nəloḅ tosa hən natit tomələs gotovusi, ale dereh neviol hən nəḅavḅavan mai gaiug. ²⁹ Nayok sagw, lav nəhai enan togol dartoḅon hən nəḅesəsupah mai gaiug. Ale gegəm vi hai susur sagw. Husur naut kəmas nəḅevi amasta samḅ, nəsədanḅ taltal, nəlogw məḅau, nəsənaḅu ginau, ale dereh nəḅavḅavan tegəm len gaiug, len nəloḅ am. * ³⁰ Husur nayok sagw sədanḅ hən gəḅikade, sədanḅ hən gaiug gəḅələboi nəsa notokele, ale nəsa notorinḅ len gaiug, eməlala, sədanḅ hən gəḅigole.”

12

Masta hən nəSəppat

(Mak 2.23-28; Luk 6.1-5)

¹ Len nəboḅ enan aYesu iyar tur len nəmarireu nawit galevis len nəSəppat. Aḅai susur san gail lumalkəkat ale lotuḅat ḅuḅur nəhavḅət nawit gail hən ləḅihani. * ² Nəboḅ naFarisi galevis lotoris natenan, lukel mai aYesu ke, “Geris, aḅai susur samḅ gail lugol nəsa nalo tokai tasi

[†] **11:21:** Isa 23.1-18; Eze 26.1-28.26; Jol 3.4-8; Amo 1.9-10; Zec 9.2-4. Naḅide silat a Israel nəboḅ lotoləḅon isa hən nəsaan salito ale lotopair dani imaiegai ke: losun nahurabat toharharo hum nəḅak namətu, ale lobətah len namilen nəḅab, lubarbar hən nəmasiav len nəkadulito. * **11:23:**

Isa 14.13-15 * **11:23:** Gen 19.24-28 * **11:29:** Jer 6.16 * **12:1:** Deu 23.25

len nəSappat.”³ Ris aYesu tokel mai galit ke, “Be len natosian siGot, mətəsaʋurun̄ ləboi nəsa aTevit galito lotogole nəboŋ lotomalkəkət a?”⁴ Eḅis len naim siGot ale luhan nabəta tolo, tokolkol hən galito be tonor hən ahai tutumav səbolit ɲai ləḅihani.*⁵ Ale mətəsaʋurun̄j len nalo siMoses toke len nəSappat ahai tutumav gail lotoum len naim siGot, ləsagol kas natideh tosa, naut kəmas loḅur kotov nalo hən nəSappat a?”⁶⁻⁷ Avil mətəlaləboi namilen nategai len natosian siGot toke, ‘Noləŋon nalolosaan, savi natutumavan,’ asike mətəsaḅ səhoti ke alategai lotonor limaspanis.* Nukel mai gamit ke, ikad natesua gegai toyalyal səhor masuḅ hən naim siGot.*⁸ Alategai lunor bathut aNatun Nəvanuan evi Masta hən nəSappat.”

Naulum̄an navəlan tomat
(Mak 3.1-6; Luk 6.6-11)

⁹ Beti aYesu eriŋ naut enan, evi lan naim nəbonḅonan sua salito.¹⁰ Ikad naulum̄an sual ei, navəlan tomat, togəm hum towas. Ale naFarisi gail luke lisəḅ səhot nəsaban ideh len aYesu ale lousi ke, “Inor len nalo hən nəvanuan ḅigol avan ideh ḅimaur len nəSappat a?”¹¹ Ale isor var galit ke, “Gamit ideh gotokad nasipsip tosua tateh len nəbur len nəSappat, gətətagau gati, lav kuvi a? Evoi mətəlav kuvi!”¹² Ale nasipsip savi natideh, nəvanuan esəhor masuḅ həni len nənauan siGot. Imaienan, inor len nalo hən datḅigol navoian len nəSappat.”

¹³ Beti ikel mai aulum̄an ke, “Gisar hən navəlaḅ.” Nəboŋ tosar həni tonon̄, navəlan imaur təlmam inor ɲai hən togon.¹⁴ ɲa naFarisi gail luvan, luḅonḅon, lusor utaut hən nəḅisal hən ləḅemədas bun aYesu hən ḅimat.

AYesu, nəvanuan nauman aGot tolekis həni

¹⁵ Be bathut ke aYesu toləboi natgalenan, eriŋ naut enan. Nəḅiltiḅoh lohusuri ale igol alat lotoməsah ɲisi lumaur.¹⁶ Ale ikele hən galit ke salihol husur gai len nəhon nəvanuan gail.¹⁷ Ekəmaienan hən nəsa ahai kelkel ur, aIsaiah, tokele ḅisarpoh ke:

¹⁸ “Naulum̄an nauman sagw bogai notolekis həni. Noləmas bun gai,

nəlogw ehəhaḅur həni.

Dereh neriŋ aNunugw lan,

ale dereh tikel ur nanoran sagw van hən nəvanuan naut tiltile gail.

¹⁹ Asike evitvituh, asike ikai habat,

asike ikad avan ideh ḅesəsəlon̄ hən nadolon len nəḅisal gail.

²⁰ Asike ikol ḅur naviyab toməḅit tia,

asike ekin bun nəhau nam̄ial topan̄ kəkereh sal,†

van vəbar ḅigol nanoran ḅipat puŋpuŋ naut ɲisi.

²¹ Ale nəvanuan naut tiltile gail ɲisi dereh leriŋ nəlolit lan,

dereh livatvat viri hən ḅilav kuv galit dan nəsaan salito.”*

AYesu mai aPeelsepul

(Mak 3.20-30; Luk 11.14-23)

²² Beti nəvanuan galevis losəhar naulum̄an tokad natəmat togol toḅut mai namətan toḅesw. Losəhari van hən aYesu, ale igol imaur hən ke eləboi

* 12:3: 1Sam 21.1-6 * 12:4: Lev 24.9 * 12:5: Num 28.9-10 * 12:6-7: Hos 6.6 * 12:6-7:

Nəboŋ toke ikad natesua gegai, aYesu isor husur gai gabag. † 12:20: Len naut egai ikele ke aKristo asike idan̄ taltal hən alat ləsədan̄, dereh tivoi ɲai hən alat lotodədas ləḅiwol hən nəmauran salit gabag. * 12:21: Isa 42.1-4

bisor, eləboi bəkəta. ²³ Naluṽoh p̄isi lumaŋmaŋ təban ale luke, “Ategai bogai, anatan siTevit m̄au a?”

²⁴ Be nəboŋ naFarisi gail lotosəsəlon hən natenan, luke, “Ategai ehut natəmat gail len nədaŋan siPeelsepul ŋai toil a m̄o hən natəmat gail.”

²⁵ Avil aYesu eləboi nənauan salito ale ikel mai galit ke, “Nəvanuan gail hən nəkantri pipihəbəlan nakiŋ ideh lotobalkabaŋ, dereh naut enan timasirsir, teḅəḅesw. Navile o nəbathudud ideh toḅalkabaŋ, asike eil gəgat be dereh teḅəḅehw. ²⁶ ASetan tahut natəmat san gail, gai təḅalkabaŋ. Dereh alat lototoh pipihəbəlan lepəḅehw, asike loil gəgat. ²⁷ Ale nətahut natəmat gail len nədaŋan siPeelsepul, ahai susur samit gail lohut natəmat gail len nədaŋan sise? Ahai susur samit gail gabag loṽusani ke mətsanor. ²⁸ Be nəḅehut natəmat gail len nədaŋan seNunun aGot, imagenan natohan pipihəbəlan aGot ibar gamit tia. ²⁹ Avan ideh toke teḅis len naim sinabəhariv todaŋ hən ḅevənoh natit san gail, imasbaŋis gat abəhariv. Nəboŋ tobaŋisi tononŋ ŋai, eləboi ḅitariv kuv natit p̄isi dan naim san.†

³⁰ “Avan ideh satoh len nətarhət sagw, avan en evi enemi sagw; ale avan ideh sasəsəgov mai ginau len nəmatuan, gai igol imaḅip̄iriah; asike ḅesəhar nəvanuan gail van hən aGot, esəhar nəvanuan gail van vəsab. ³¹ Imagenan, nukel mai gamito ke, aGot dereh teruḅat nəsaan p̄isi naut kəmas nəvanuan gail ləḅisor mədasi, be ləḅisor mədas aNunun aGot, aGot asike eruḅat nəsaan enan. ³² Avan ideh b̄isor tas aNatun Nəvanuan, aGot dereh teruḅat nəsaan enan, be avan ideh b̄isor tas aNunun aGot, aGot asike eruḅat nəsaan enan dani boŋ ideh vi sutuai.”

*Nəhai mai navite
(Luk 6.43-45)*

³³ Ale aYesu ike, “Gəḅikad nəhai tovoi, navit dereh tivoi. Gəḅikad nəhai b̄isa, navit dereh tisa. Bathut goris ləboi nəhai nəboŋ gotoris navite.

³⁴ Gamit anatan nəmat gail!§ Anatan nəvaipa gail!** Mətələboi məḅikel natit tovoi nəboŋ məttosa? Aoa! Nəsa toplu səsəhov len nəlon nəvanuan evivile len nəsa tokele. ³⁵ Nəvanuan tovoi, nəvoian egəm len natit tovoi toplu len nəlon; avil nəvanuan tosa, nəsaan egəm len natit tosa toplu len nəlon. ³⁶ Be nukel mai gamit ke, len nəboŋ aGot ḅepəḅehun navoian dan nəsaan, nəvanuan gail limaskele sil nəsa lotokel nasoruan p̄isi lotosor lab həni. ³⁷ Bathut len nasoruan sam̄ aGot dereh tisaḅ səhoti ke gotonor, ale len nasoruan sam̄ aGot dereh tisaḅ səhoti ke gotosa, gimaspansis.”

*AYesu esivoh len alat lotousus namerikel
(Mak 8.11-12; Luk 11.29-32)*

³⁸ Beti ahai p̄usan hən nalo mai naFarisi galevis lous aYesu ke, “Hai p̄usan, namtuke namteris namerikel gəḅigole.” ³⁹ AYesu isor var galit ke, “Gamit naur ta daməŋai mətusa, mətsədaŋ len aGot sum̄an apəhəvut tohusur aulur̄ian tiltile, sədaŋ len asoan. Mətous namerikel, avil asike nugol namerikel ideh, be dereh nigol ŋai namerikel hən nasuhunian sihai kelkel ur, aJonah. ⁴⁰ Sum̄an aJonah totoh len nəmariboŋ totor mai nalenmariug totor len nabəhəvun nabiltiieh, len navide tomagenan, aNatun Nəvanuan dereh tipat ḅurhulon nətan husur nəmariboŋ titor mai

† **12:29:** Len nasoruan kəta egai aYesu ike gai eləboi ḅilav kuv nəvanuan dan aSetan nəboŋ tobaŋis gat aSetan, husur aYesu idaŋ səhori. § **12:34:** Len nənauan seju gail, nəmat isa masuṽ hum natəmat toil a m̄o həni. ** **12:34:** Nəvaipa evi nəmat tosa.

nalenmariug titor.* 41 Husur natgalenan, len nəboŋ aGot bəpəpəhun navoian dan nəsaan, alat a Nineveh dereh leil, kel kot nəsaan sinaur ta daməŋai, like naur egai limaspanis. Alat a Nineveh dereh ligol naten husur ke, nəboŋ aJonah tokel ur napisulan siGot, galit lupair dan nəsaan salito, be gagai ikad natesua gegai toyalyal habat səhor aJonah!†† 42 Len nəboŋ aGot bəpəpəhun navoian dan nəsaan, naKwin hən naSaut dereh tile məhat, kel kot nəsaan sinaur ta daməŋai, tike naur egai limaspanis. Dereh tigol timagenan husur egəm len nətarhət navile a pan hən bəsəsəloŋ hən namitisau siSolomon hən nəmauran tonor, be gagai, ikad natesua gegai toyalyal səhor aSolomon!”††

Natəlmaman hən nanunun tosa
(Luk 11.24-26)

43 AYesu isor tətəs am ke, “Datusor husur nahutian hən natəmat gail. Ale, nəboŋ nanunun nəmargobut tovan dan nəvanuan ideh, nanunun nəmargobut enan iyar turtur naut masmas gail hən bisaḅ naut ideh hən biŋavŋav lan, be idorŋ soḅuer həni. 44 Beti natəmat ikel mai gai gabag, ike, ‘Netəlmam bai vi lan naim sagw notogam dani.’ Ale nəboŋ tobar nəvanuan gai tovan dani, nəvanuan enan ehum naim toḅəḅesw, lotosir vahvahuri, tuan təlmam hən natit p̄isi tonor. 45 Beti ivan vasəhar nanunun toməlevru lotosa masuḅ səhor gai, ale nəboŋ lotobis len nəvanuan, lutoh tin ei. Ale nəmauran sinəvanuan enan egəm isa vəsə tibatbat səhor ta m̄o. Dereh timagenan hən naur tosa ta daməŋai.”

Nəbathudud kitin siYesu
(Mak 3.31-35; Luk 8.19-21)

46 Nəboŋ aYesu tosor mai naluḅoh sal, aḅan matmat gail mai anan lubar naut enan. Loil vivile, luke lisor maii. 47 Avān sua ikel maii ke, “Geris, anam̄ mai aḅam̄ gail loil vivile, luke lisor mai gaiug.” 48 Ale isor var atenan ke, “Anagw ase? Aḅagw gail ase?” 49 Ale esuhun navəlan van hən ahai susur san gail, ike, “Geris! Anana sagw mai aḅagw gail bogai! 50 Bathut avān ideh togol nəsa aTəmagw len nəmav toləŋoni, gai evi aḅagw, o aḅavinegw o anana sagw.”

13

Nəḅol p̄usan hən namisurhuwit
(Mak 4.1-12; Luk 8.4-10)

1 Len nəboŋ enan, aYesu evivile len naim, ebətah tarhəwai Kalili. 2 Ale nabiltiluḅoh logəm, ḅonḅon garu lan, gol ke isah len nabot hən bəbətah, ale naluḅoh loil husur nabitās. 3 Beti ikel natit tosoḅur mai galito len nəḅol p̄usan gail. Ike, “Ikad nəvanuan tomabmabul namisurhut gail. Boŋ sua ia bubulan namisurhut nawit. 4 Nəboŋ tobubulan gail van, namisurhuwit galevis lorus husur naḅisal, ale nəman naməsav logəm, luhan p̄is gail. 5 Galevis lorus len naut tobar vat, nətan tokəkəreh lan, ale lutov tutut bathut nətan səsareh. 6 Nəboŋ namityal tovi məhat, nəyal etun idaŋ gol nalut gail lomial husur səkad nəharhət tovi pan, ale lumayoh. 7 Galevis lorus len nəhau tokad nasunite, ale nəhau itov vi məhat, ruŋ gut bun nawit. 8 Galevis lorus len nətan tokənoh ale nəboŋ lotomatu, sua iḅan

* 12:40: Jna 1.17 †† 12:41: Jna 3.5, 8, 10. Nəboŋ toke ikad natesua gegai, aYesu isor husur gai gabag. †† 12:42: 1Ki 10.1-10. Nəboŋ toke ikad natesua gegai, aYesu isor husur gai gabag ale lomətahun ləḅəsəsəloŋ həni.

vəkad 100, sua iṽan vəkad 60, sual am iṽan vəkad 30. ⁹ Nəvanuan tokad nədariṅan, tesəsəlonj!”

¹⁰ Beti ahai susur san gail logəm hən aYesu, lousi ke, “Nəboṅ gotosor mai galito, guḅol pusan n̄os nəsə?” ¹¹ Ale isor var galit ke, “Nugole husur aGot idam̄ həni ke mət̄beləboi nəsə tosusuah len natohan pipihabəlan aGot len nəmav be aGot sədəm̄ həni ke galit ləḅeləboii. ¹² Bathut avan ideh nəlon tomabur hən nəsə notokele, dereh aGot tilav naləboian am maii hən ḅepul həni. Avil avan ideh tomətahun ḅeləboi nəsə notokele, dereh aGot tilav kuv naləboian tokade dani. ¹³ Husur enan nutor mai galito len nəḅol pusan, husur naut kəmas lotokəta, ləsakəta ləboi nəsə notogole, naut kəmas lotosəsəlonj, ləsəsəsəlonj hən nəsə notokele, ləsələboii. ¹⁴ Ale nasoruan siGot aIsaiah tokel uri isarpoh len galito, ike:

“ Len nasəsəlonjan samito, dereh mətəsəsəlonj
be asike mətəsəsəlonj ləboi nəsə notokele,
ale len nakətaan samito, dereh mətəkəta
be asike mətəkəta ləboi nəsə notogole.

¹⁵ Husur nəkadun alategai egəm ṽonṽon,
pəpadaṅ nədariṅalit eḅulḅulol,
ale namətalit iḅer.

Asike lətəmagenan,
namətalit takəta ris nəsə notogole,
nədariṅalit tasəsəlonj hən nəsə notokele,
nəlolit taləboi natgalenan,

ale lətəpair van hən ginau,

ale nətagol galit lətəmaur.’ ”*

¹⁶ Ale aYesu isor am ke, “Gamito, navoian siGot igol mətukab hən namətamito bathut ke lotokəta, mətukab hən nədariṅamito bathut ke lotosəsəlonj. ¹⁷ Husur nukel nakitinan mai gamito ke, ahai kelkel ur mai nəvanuan tonor lotosəḅur loləṅon masuṽ ke lətaris nəsə mət̄torisi, be ləsarisi, loləṅon masuṽ ke lətasəsəlonj hən nəsə mət̄tosəsəlonj həni, be ləsəsəsəlonj həni.

*AYesu isor vəsvəsai nəḅol pusan enan
(Mak 4.13-20; Luk 8.11-15)*

¹⁸ “Imagenan, səsəlonj hən namilen nəḅol hən nəvanuan tobubulan namisurhuwit. ¹⁹ Namisurhuwit torus len naḅisal esum̄an nəvanuan gail lotosəsəlonj hən nasoruan hən natohan pipihabəlan aGot be ləsələboii, gai tosa vəsa masuṽ tovi təmat egəm, lav kuv namisurhut nasoruan enan dan nəlolito. ²⁰ Namisurhuwit torus len naut tobanj vat esum̄an alat lotosəsəlonj hən nasoruan, ale vəha-sua ṅai lotəgau gati len nakemkeman. ²¹ Avil ləsəkad nəharhət tovi pan gol ləsəmaur sabəlav. Be nəboṅ today ḅibari o avan ideh ḅemədās buni gol ləḅeləṅon ḅisa, dereh limayoh tutut, luteh dan nadəlomian len nasoruan. ²² Namisurhuwit torus len nəhau tokad nasunite esum̄an alat lotosəsəlonj hən nasoruan avil nə-nau-masuṽ-an hən nəmauran ta daməṅai mai nagərasian hən na-pul-hən-natite-an arorunj gut bun nasoruan gol səṽan. ²³ Avil namisurhuwit torus len nətan tokənoh esum̄an alat lotosəsəlonj hən nasoruan, lotoləboii, lotovān masuṽ. Sual iṽan vəkad 100, sual iṽan vəkad 60, sual am iṽan vəkad 30.”

Nəḅol pusan hən nawit mai naliol tosa

* 13:15: Isa 6.9-10

²⁴AYesu ikel nēbōl p̄usan sual am mai galito, ike, “Natohan pipihabēlan aGot len nēmav imaiegai: Ikad avan sua tobubulan namisurhuwit tovoi len nēmarireu san. ²⁵Be nēbōḅ topat len mariug, aenemi sua egēm, ebubulan namisurhuliol tosa len nēmarireu tokad nawit tia, ale ivan.* ²⁶Nēbōḅ nawit tovon, tubat b̄iḅan, naliol tosa am itov. ²⁷Naslev gail simahean naim logēm hēni, luke, ‘Nasub, gaiug gobubulan namisurhuwit tovoi len nēmarireu sam̄ be gagai epul hēn naliol tosa! Imabe?’ ²⁸Ale ikel mai galit ke, ‘Aenemi sua igol nategai.’ N̄a naslev gail lousi ke, ‘Guke namteput tuan naliol enan a?’ ²⁹Ris toke, ‘Ao, nēbōḅ mēt̄beputi, dereh mēteput mēdas nawit am. ³⁰Riḅ gēlar p̄isi aritov b̄onb̄on vēbar nēmatuan, ale len nēbōḅ hēn nēmatuan, dereh nikel mai nēvanuan nēmatuan ke lep̄ep̄ehun gēlaru, b̄an̄is tuan naliol tosa hēn lēb̄ep̄eḅasi, ale b̄an̄is tuan nawit vi lan naim sagw notoriḅriḅ nēhanian lan.’”

Nēbōl p̄usan hēn namisurhumastat

(Mak 4.30-32; Luk 13.18-19)

³¹AYesu iḅol p̄usan tētas ike, “Natohan pipihabēlan aGot len nēmav imaiegai: Ikad namisurhumastat avan sua tomabule len nēhol san. ³²Ekākereh sēhor namisurhuhanian tiltile gail, avil nēbōḅ tovon, egēm tibau sēhor nēhanian gail len nēhol, ale egēm vi hai, hēn ke nēman namēsav logēm um hēn nēhai ḅodḅod salit len nēpashēt gail.”

Nēbōl p̄usan hēn nayis

(Luk 13.20-21)

³³AYesu ikel nēbōl p̄usan. Ike, “Natohan pipihabēlan aGot len nēmav imaiegai: Mitinau nayis, apēhāvut sua tolavi. Ebundasi len nēhad nēflaua totor van vēbar nēflaua kavkav tovon.”†

³⁴AYesu ikel natgalen p̄isi mai naluḅoh gail len nēbōl p̄usan. Nēbōḅ tosor mai galito, ikel nēbōl p̄usan akis ḅai.‡ ³⁵Igol tomaienān hēn b̄igol nēsa ahai kelkel ur tokele b̄isarpoh ke, “Nēbōḅ nēbēsēḅav hēn nabuḅogw, dereh nisor len nēbōl p̄usan, dereh nikel ur natit gail lotosusuah ta sutuai len natub̄atan, nēbōḅ notoum hēn navile a pan.”*

AYesu isor vāsḅasai nēbōl hēn naliol tosa

³⁶Beti aYesu eriḅ naluḅoh, evi lohoim. Ale ahai susur san gail logēm hēni, luke, “Kel mai ginamito bai, namilen nēbōl hēn naliol tosa len nēmarireu.” ³⁷Isor var galit ke, “Atenan tobubulan namisurhuwit tovoi evi aNatun Nēvanuan, ³⁸ale nēmarireu evi navile a pan. Namisurhuwit tovoi lovi alat lototoh pipihabēlan aGot. Naliol tosa lovi alat sitenan tosa vēsa masuḅ tovi tēmat. ³⁹Ale aenemi tobubulan namisurhuliol tosa, evi natēmat. Nēbōḅ hēn nēmatuan evi nēbōḅ hēn nanōḅan hēn navile a pan, nagilen hēn natit p̄isi, ale alat nēmatuan lovi aḅel gail. ⁴⁰Sum̄an alat nēmatuan lotob̄an̄is tuan naliol tosa hēn nēhab b̄ihani, dereh timagenan len nagilen hēn natit p̄isi. ⁴¹Dereh aNatun Nēvanuan tesēvat aḅel san gail hēn lēb̄ep̄ep̄ehun galit p̄isi lotogol nēvanuan b̄igol nēsaan, mai alat lotogol nēsaan, dan natohan pipihabēlan. ⁴²Dereh aḅel gail libar hēn galito vi

* **13:25:** Naliol tosa enan ehun nawit, be evi behi, igol nēvanuan eru. † **13:33:** Nēhad nēflaua totor evi nēflaua tosoḅur, len nasoruan ta Kris lokisi hēn sata totor. ‡ **13:34:** Hēn naves 34-35, Mak 4.33-34

* **13:35:** Psa 78.2

lan nəhab topud vəsa; len naut enan dereh litaŋ, likat ħurbur nariʋolito. §
 43 Beti alat lotonor dereh lesuŋan namityal toŋial habat len natohan
 pipihabəlan aTəmalito. Nəvanuan tokad nədaraŋan tesəsəloŋ!

Natohan pipihabəlan aGot len nəmav

44 “Natohan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Ikad nakontit sua
 tovoi buni, nəvat han tosoċur, tosusuah len nəmarireu sua. Ale avan sua
 isaċi. Itavun tətəs həni. Ale len nakemkeman san ivan, eċur hən natit
 ģisi tokade ale ia ċur nəmarireu enan hən ģikad natenan tovoi.

45 “Nukele am ke, natohan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Ikad
 avan sua toċur natit gail, ģur hən gail, todonċ nanesnes tovoi gail. 46 Ale
 nəboŋ tosaċ nanesnes sua, nəvat han totibau, ivan, ģur hən natit ģisi
 tokade, ale ia ċur nanesnes enan.

47 “Nukele am ke, natohan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai:
 Nəvanuan galevis lubar hən nalevlev len nabiltiwai. Sədareh ikad
 naməċod totiltile tosoċur tovisivis lan. 48 Ale nəboŋ topul, lolivi vahut,
 lobətah, losəċon tovoi gail len nəhad sua ale lubar hən tosa gail vi tut.
 49 Dereh timagenan len nəboŋ hən nanoŋan hən navile a pan, nagilen hən
 natit ģisi. Aŋel gail dereh lia pəpəhun alat lotosa vəsa dan alat lotonor.
 50 Dereh libar hən alat lotosa vi lan nəhab topud vəsa vagol nametəlai tovi
 wai; len naut enan dereh litaŋ, likat ħurbur nariʋolito.”

51 AYesu eus galit ke, “Mətələboi səhot natgalen ģisi məu a?” Lusor vari
 ke, “Evoi, namtoləboii.” 52 Na ikel mai galit ke, “Ahai ģusan hən nalo
 siMoses togəŋ vi ahai susur len natohan pipihabəlan aGot len nəmav,
 ahai ģusan enan esuŋan amahean naim topul hən nakontit gail. Eriŋ
 natgalenan len naut sua hən ləċesuh ei. Ale ilav nakontit toveveu mai
 nakontit tomatu dan naut enan.”

Lomətahun aYesu len naut a Nasaret
 (Mak 6.1-6; Luk 4.16-30)

53 Nəboŋ aYesu tokel nəċol ģusan galenan tononċ, eriŋ naut enan.
 54 Ale nəboŋ tobar naut a Nasaret, naut totibau lan, eċusan len naim
 nəċonċonan salito. Galit luċaŋ, luke, “Eee, namitisau hən nəmauran
 tovoi egai, gai ilavi a be? Nədaŋan hən ģigol namerikel gail, ilavi a be?
 55 Be savi anatun uluŋan sinəvanuan na-um-im-an a? Anan, nahəsən
 aMeri a? Aċan aJemes, aJosef, aSimon mai aJutas a? 56 Ale aċavinen
 gail ģisi ləsətəh mai gidato a? Bimaianan, ilav natgalen a be? Savi gai
 hən ģimaienan!” 57 Ale nələlit epəŋasi, lomətahuni. Be aYesu ikel mai galit
 ke, “Ahai kelkel ur ideh, len naut ģisi loputsani len nənauan salito, be len
 naut a im san mai len naim san, lunau ke tovi ut kəmas.” 58 Ale aYesu
 sagol namerikel sasəċur len naut enan husur lupar dələmian lan.

14

Nəmatan siċon Baptais
 (Mak 6.14-29; Luk 9.7-9)

1 Nəboŋ aHerot Antipas tosaċəloŋ hən na-kel-uri-an husur aYesu, 2 ikel
 mai naslev lotokətkəta təban ke, “Atenan aċon Baptais bolai! Ile məhat
 dan nəmatan, imagenan nədaŋan hən ģigol namerikel gail ipat lan.”

3 AHerot ekəmaianan husur a mə igol ke lototah gat aċon, riŋi len naim
 bəbaŋis sil abareab siHerot, aHerotias tovi asoan aFilip, aHerot aċan

aFilip tosəhar kuvi. ⁴ Lutaḡ gat aJon husur ikel titau hən aHerot ke, “Len nalo sanor hən gəbesəhar alitenan.”* ⁵ AHerot ike tigol aJon timat be emətahw len nəlol paŋpaŋ sinaluṽoh bathut lunau ke aJon tovi ahai kelkel ur.

⁶ Len nəhanan hən nəboŋ nəpasian siHerot, anatvavin aHerotias isav len nəholito ale aHerot ehəhaṽur habat həni. ⁷ Imagenan ita gat na-kel-gati-an sua hən beviol hən natideh gai beŋəŋoni maii. ⁸ Ŋa nəboŋ anan tokel maii hən nəsa hən beusi, natəbarehreh ikel mai aHerot ke, “Noləŋon nəkadun aJon Baptais, gegai, len nasiloh!” ⁹ Ale naut kəmas ilolosa, bathut na-kel-gati-an san gai tota gati, mai alat lotosuh len nəhanan, aHerot ikele hən nasoltia galevis ke təhum tousi. ¹⁰ Ale lovi lan naim bəbaŋis, luta kotov nəkadun aJon. ¹¹ Lorin nəkadun len nasiloh, pati, lavi mai natəbarehreh topati vəlavi mai anan. ¹² Beti ahai susur siŋon logəmai, lupat niben van vətavuni. Ale nəboŋ lototavuni tonon, luvan hən aYesu, lukel nəsa tovisi maii.

AYesu evəŋan alalumān lotovi 5,000

(Mak 6.30-44; Luk 9.10-17; Jon 6.1-14)

¹³ Nəboŋ aYesu tosəsəlon hən na-kel-uri-an husur aJon, isah len nəbot sua, erin naut enan hən biṽoh səbon len naut toḃəbesw. Nəboŋ naluṽoh gail lotosəsəlon həni, lorin nəbiltivile gail, luyar a ut husuri. ¹⁴ Nəboŋ aYesu tomariŋ dan nəbot, eris nəbiltiluṽoh, nəlon itaŋis galito ale igol alat lotoməsah lumaur.

¹⁵ Nəboŋ naut togomgom, ahai susur san gail logəm həni, luke, “Naut eg ipat a tut dan navile gail. Namityal ivan piŋi tia. Səvat naluṽoh van, hən ləbevi lan navile gail hən ləbidas hanian hən ləbeṽuri.” ¹⁶ Ris aYesu tokel mai galit ke, “Salivan, gamit māu mitilav nəhanian mai galito.” ¹⁷ Lukel maii ke, “Be namtsəkad natideh gegai, natuhbəta torim mai naieh toru ŋai.” ¹⁸ Ale ike, “Tariv gail gəm, mai ginau.” ¹⁹ Beti ikel mai naluṽoh ke lebətah len naliol. Ale ilav nabəta torim mai naieh toru, ekəta vi lan nəmav, ikel nasipaan. Eḃur gail, ilav nabəta mai ahai susur san gail ale loṽəpəhun gail mai naluṽoh. ²⁰ Galit piŋi luhan, luhanukub, ale losəsəŋon hudhuhanian van, gol nəhad tovi 12 lopul.* ²¹ Ikad alalumān lotovi 5,000 lotohan, be ikad alatpəhaṽut mai alahutai am.

AYesu iyar len nəpon nəwai

(Mak 6.45-56; Jon 6.15-21)

²² Beti aYesu igol ahai susur gail lusah len nəbot hən ləbeil a mto vi lan nətarhət nəbiltiwai. Ale gai esəvat naluṽoh gail hən ləberin naut enan. ²³ Nəboŋ tosəvat galit tonon, aYesu etəvehuh səbon vi lan nəvehuh hən biŋor mai aGot. Ale nəboŋ naut togomgom itoh səbon ei. ²⁴ Len namityal enan, nəbot isal vi rivuh a tut dan nətan. Nəwai ekudkud vapus, gol iṽas nəbot husur isoh ḃur nəlan. ²⁵ Len nadudulan somilan naut səlan sal be aYesu egəm hən galito, iyar len nəpon nəbiltiwai. ²⁶ Nəboŋ ahai susur gail lotoris toyaryar poniwai, nəkadulit eṽurṽur. Lukai ke, “Wao! Nanunun sua bolai.” Ale ninelit epil gol lukai habat. ²⁷ Vəha-sua ŋai aYesu isor mai galit ke, “Samtemətahw! Məteil ḃuri! Ginau bogai!” ²⁸ APita ikai van həni ke, “Nasub, bevi gaiug kitin, kel mai ginau ke niyar len nəpon nəwai van hən gaiug.” ²⁹ Ale ike, “Gəmai!” Nəboŋ aPita tomariŋ dan nəbot, iyar poniwai van hən aYesu. ³⁰ Be nəboŋ aPita toris nəlan

* 14:4: Lev 18.16, 20.21

* 14:20: 2Ki 4.42-44

todaŋ, emətahw, etuḃat sar maduŋduŋ ale ikai ke, “Nasuḃ, numat! Liv kuv ginau!” ³¹ Vəha-sua ŋai aYesu isar hən nəvəlan, itah gati, ale ike, “Gaiug gotokad natuhdəlomian ŋai, nələm̄ eur ginau mabe?” ³² Ale nəboŋ artosah len nəḃot, nəlan idar buni. ³³ Beti alat len nəḃot lulotu həni ke, “Govi aNatun aGot kitin.”

³⁴ Nəboŋ lotolav tukot len nəḃiltiwai, luvahut len naut a Kennesaret. ³⁵ Nəboŋ alat len naut enan lotokəta ləboi aYesu, lopisul van hən naut pisi todar vis naut enan ale losəhar alat lotoməsah van həni. ³⁶ Loŋiri ke tidam̄ hən ləḃibar ŋai nasum̄arhət nahurabat san, ale galit pisi lotobari lumaur.

15

Inor ke niben nəvanuan ḃiveveu o nəlon m̄au?
(Mak 7.1-13)

¹ Beti naFarisi gail mai ahai p̄usan hən nalo luyar a Jerusalem gəm hən aYesu, luke, ² “Imabe ahai susur sam̄ gail lupal sob dan naḃisal hən naḃide sihaḃut sidat gail ta sutuai? Husur ləsakəkəsəval nəboŋ lotohan.”

³ Ris aYesu tosor var galit ke, “Gamit, imabe mətoḃur kotov nalo siGot m̄os mətḃehusur naḃide samit ta sutuai? ⁴ Bathut aGot ike, ‘Putsan atəmaḃ mai anam̄ matmat len nənauan sam̄,’* ikele am ke, ‘Avan ideh tosor tosa todaŋ hən atəman o anan, gai timat ebun m̄au.’* ⁵⁻⁶ Avil gamito, mətumahuv dan nalo siGot hən mətḃehusur naḃide samit ta sutuai nəboŋ məttoḃusan ke, ‘Avan ideh ḃikel mai atəman o anan ke, “Nəsə notokade hən nəḃevi tarhət sam̄, noviol həni tia mai aGot. Gai ḃigol ḃimagenan, inor ŋai ke asike eputsan atəman len nənauan san.”’ Gamito, mətugol ke nakelean siGot evi naut kəmas ŋai. ⁷ Mətovi nəvanuan gəgəras ŋai. Nəsə aGot tokele len nabuŋon aIsaiah husur gamito ekitin. Ike,

⁸ “ ‘Nəvanuan galegai loputsan nahəsagw len nasoran salito,
be len nəlolito, lunau ke notovi naut kəmas.

⁹ Lulotu soḃuer hən ginau,
loḃusan hən nakelean sinəvanuan,
hum tovi lo sagw.’ ”*

Nəsə igol nəvanuan saveveu?
(Mak 7.14-23)

¹⁰ Beti aYesu ekis naluḃoh gəmai, ikel mai galit ke, “Mətesəsəloŋ hən nəsa notokele, məteləboii. ¹¹ Savi nəsa tovi lan nəḃan togol nəvanuan toḃiŋḃiŋal len nəhon aGot. Ao, evi nəsa tovivile dan nabuŋon togol nəvanuan tosa, evi nəsa tokele togol nəvanuan saveveu.” ¹² Beti ahai susur gail logəm həni luke, “Nəboŋ naFarisi gail lotosəsəloŋ hən nəsa gotomadhakele, igol nəlolit isa. Goləboii m̄au a?” ¹³ Ris aYesu tosor var galit ke, “Nəhai ideh aTəmagw len nəmav səmabule, dərəh tēput kuvi. ¹⁴ Riŋ galit lesuh! Lovi mətḃesw gail lotosəhar alat ləsəkəta. Nametḃesw sua ḃesəhar nametḃesw togon, dərəh gəlar pisi ariteh, arimasur len nəḃur.” ¹⁵ Ale aPita ike, “Kel namilen nasoruan kəta enan mai ginamito.” ¹⁶ AYesu ike, “Gamito am, mətsaləboi səhoti a? ¹⁷ Mətoləboii tia ke natit pisi tovi lan nəḃan nəvanuan, evi lan natəbaŋ van, evivile vi lan nalitavtav. ¹⁸ Avil natit gail nəvanuan tokele, nəsa tovivile dan nabuŋon, egəm len nəsa topat len nəlon, ale natgalenan lugol nəvanuan isa, saveveu. ¹⁹ Husur natgalegai logəm len

* 15:4: Exo 20.12; Deu 5.16 * 15:4: Exo 21.17; Lev 20.9 * 15:9: Isa 29.13

nəlon: nənauan tosa, nagolean hən nəmatan, naitian toḅur kotov nəlahan, naitian tosa, nəvənahən, nalibonjan len nakotan, mai nasoruan tomədas nahəsən nəvanuan o tomədas nahəsən aGot. ²⁰ Natgalenan lugol nəvanuan loḅiḅiḅjal len nəhon aGot. Naḅide hən nakəkəsəvalan len nəhanan sagole!”

*Nadəlomian sitobṭaKenaan
(Mak 7.24-30)*

²¹ Beti aYesu erin naut a Kalili, evi lan naut pəpadaḅ hən nabiltivile eru, a Tair mai a Siton. ²² AtoḅtaKenaan sua totoh len naut enan, egəm hən aYesu, ikai ke, “Nasuḅ, aNatun siTevit, gilolosa hən ginau. Natəmat sua emədas anatvavigw vəsai!” ²³ Be aYesu sasor vari len nasoruan ideh. Ale ahai susur san gail logəm həni luke, “Səvati vi tut bathut ehusur gidato, ikai walwal!” ²⁴ Len na-sor-vari-an san aYesu ike, “AGot esəvat ginau van hən alat a Israel ḅai lotohum nasipsip gail lotomasig.” ²⁵ Na alitenan egəm, təh bathurien aYesu, ike, “Nasuḅ, gevi tarhət sagw!” ²⁶ AYesu ike, “Sanor hən nəḅilav kuv nabəta hinatugw gail hən nəḅibar həni van hən nalipah gail.” ²⁷ Ris aliten toke, “Evoi, Nasuḅ, be nalipah gail loləboi ləḅihan nasugut nabəta torus vi pan dan natev simasta salito.” ²⁸ Ale aYesu isor vari ke, “Bareab, gaiug gukad nadəlomian totibau masuḅ! Tevisi mōs gaiug hum gotoləḅoni.” Ale anatvavin imaur len namityal enan van.

AYesu igol isobur lumaur

²⁹ AYesu erin naut enan, etəlmam vi Kalili, iyar husur nətarhəḅiltiwai Kalili. Ale etəvehuh vi lan naḅehuh, ebətah ei. ³⁰ Nabiltiḅloh gail logəm həni, losəhar alat lotogau, nametḅesw gail, alat narielit tosa gol ləsəyar, nabut gail mai isobur am. Lorin galit bathurien aYesu ale igol galit lumaur. ³¹ Naluḅoh lumaḅmaḅ len nəsa lotorisi. Nabut gail lusor; alat narielit tosa, nibelit ivonəvon, lumaur; alat lotogau luyar; mai nametḅesw gail lokəta. Ale lusal suh nəyalyalan siGot silat a Israel.

*AYesu evəḅan alalumān lotovi 4,000
(Mak 8.1-10)*

³² Beti aYesu ekis ahai susur san gail gəmai ike, “Nəlogw itanjis alategai, husur lutah mai ginau len nəmaribon totor tia ale ləsəkad natideh hən ləḅihani. Nəsələḅon nəḅesəvat galit van malkəkət. Nəḅigole, dereh limat-matioḅ husur naḅisal salito.” ³³ Ale ahai susur gail lukel mai ke, “Len naut toḅḅesw topat səḅon maiegai, namtilav natuhḅəta tihau mabe hən namtḅevəḅan nabiltiḅloh egai?” ³⁴ AYesu eus galit ke, “Mətukad natuhḅəta evis?” Luke, “Namtukad eməlevru mai natuhieh galevis.” ³⁵ Na aYesu ikel mai naluḅoh ke leḅətah len tan. ³⁶ Ilav natuhḅəta toməlevru mai naieh gail, esipa vi təban aGot hən nəhanian, eḅuri, lavi mai ahai susur gail ale lopəpehuni mai naluḅoh. ³⁷ Galit piḅi luhan vəhanukub. Ale losəḅon nahudhuhanian van gol nəhad toməlevru lopul. ³⁸ Ikad alalumān lotovi 4,000 lotohan, be ikad alatpəhaḅut mai alahutai gail am. ³⁹ Beti aYesu esəvat naluḅoh gail van. Ale isah len nabot, igam van vəbar naut a Makatan.*

* 15:39: Datsaləboi savoi naut a Makatan topat lan, be datoləboi ḅai ke topat tarhəḅiltiwai Kalili.

16

*Lous taltal hən aYesu hən namerikel
(Mak 8.11-13; Luk 12.54-56)*

¹ Boŋ sua naFarisi mai naSattiusi gail logəm hən aYesu. Loləŋon ke aYesu tigol nəsaban, ŋa lousi hən beŋusan galit hən namerikel hən nəmav. ² Be aYesu isor var galit ke, “Nəboŋ namityal tomasur mətuke, ‘Pelan dereh naut tivoi husur nəmarigw ikathab,’ ³ ale len nadudulan mətuke, ‘Daməŋai naut ibatmot, nəmarigw epit vi məhat mai nəmav epitau. Dereh naut tisa. Nabiltius dereh teus.’ Mətoləboi mətberis nəsa tovisi len nəmav, ale vəha-sua ŋai mətoləboii ke naut tivoi o tisa, be mətodədas mətberis ləboi namilen nəsa tovisi len nəboŋ gail ta daməŋai. Mitimabe? ⁴ Gamit naur ta daməŋai mətusa, mətədaŋ len aGot surŋan apəhəvut tohusur aulumān tiltile, sədaŋ len asoan. Mətous namerikel, avil asike nugol namerikel ideh, be dereh nigol ŋai namerikel hən nasuhunian sihai kelkel ur, aŋonah.” Ale aYesu eriŋ galito, ivan dan galito.

*Nayis hiFarisi mai Sattiusi gail
(Mak 8.14-21)*

⁵ Nəboŋ ahai susur gail lotogam tukot vəbar nətarhət nabiltiwei, nəlolit iboŋboŋ hən ləbesəŋon nabəta ideh van. ⁶ Ale aYesu ikel mai galito ke, “Mətelələgau hən gamit gabag! Mətekətkəta gol gamito dan nayis hiFarisi mai Sattiusi gail.” ⁷ Lusor mai galit gabag ke, “Ekəmaienan husur datsəlav nabəta ideh gəmai.” ⁸ AYesu eləboi nənauan salito ŋa ike, “Gamit məttokad natuhdəlomian ŋai, mətuhol husur nabəta mətəkəde hən nəsa? ⁹ Mətsaləboi sal a? Nəlomit iboŋboŋ hən natuhbəta torim hilat lotovi 5,000 mai nəhad gail pisi məttosəŋoni a? ¹⁰ Nəlomit iboŋboŋ hən natuhbəta toməlevru hilat lotovi 4,000 mai nəhad gail pisi məttosəŋoni a? ¹¹ Imabe? Mətunau sal ke nusor husur nabəta n̄au a? Aoa! Be nukel mai gamit tətəs ke, kəkəta gol gamito dan nayis hiFarisi mai Sattiusi gail!” ¹² Beti len namityal enan ŋai lunau səhoti ke nəboŋ tokel nalələgauan mai galito, gai sasor husur nayis len nabəta. Ao isor tas naŋusanan siFarisi mai Sattiusi gail.

*APita ikel kot aYesu
(Mak 8.27-30; Luk 9.18-21)*

¹³ AYesu eriŋ naut enan ale nəboŋ tobar naut a Sisarea Filippi, eus ahai susur san gail ke, “Nəvanuan gail lotosor husur aNatun Nəvanuan, luke tovi ase?” ¹⁴ Lusor vari ke, “Galevis luke aŋon Baptais. Galevis luke aElijah. Galevis am luke aJeremiah o ahai kelkel ur sual am.” ¹⁵ Beti eus galit ke, “Be gamito, mətunau ke ginau ase?” ¹⁶ ASimon Pita isor vari ke, “Gaiug boh aKristo, aNatun aGot nəkadun nəmauran.” ¹⁷ Ale aYesu ikel maii ke, “Tivoi hən gaiug, aSimon anatan aŋonah! Savi avan ideh len navile a pan tokel vəhot natenan, be aTəmagw len nəmav ikel vəhoti mai gaiug. ¹⁸ Nukele am mai gaiug ke govi aPita, nəvat, ale dereh neum hən naim sagw len nəvat enan, naim sagw tovi vanuan sagw gail. Ale nədaŋan hən nəmatan edədas be səhor galito. ¹⁹ Nukele am mai gaiug ke, dereh neviol hən naki hən nabopita hən natohan pipihəbəlan aGot len nəmav mai gaiug. Natideh gəbikai tasi len navile a pan, evi nəsa aGot tokai tasi tia len nəmav. Ale natideh gəbidam̄ hən̄i len navile a pan, evi nəsa aGot

* 16:9: Mat 14.15-21 * 16:10: Mat 15.32-38

todan̄ hēni tia len nēmaṽ.*²⁰ Beti aYesu ikel p̄uli hēn ahai susur gail ke salikel avan ideh ke gai tovi aKristo, aGot totabtabuh lan.

AYesu ep̄ahav utaut hēn nēmatan san

(Mak 8.31–9.1; Luk 9.22-27)

²¹ Len nēboṅ enan van, aYesu etuḅat kele ip̄arṅar mai ahai susur san gail ke timasvi Jerusalem ale timaslēṅon tisa vēsa len naṽide tosoḅur len navēlan alat lotoil a m̄o hēn nēvanuan gail, aḅiltihai tutumav gail mai ahai p̄usan gail hēn nalo. Ale dereh ligol timat. Beti len nēmariboṅ ḅitor dereh aGot tigol tile mēhat. ²² Beti aPita eliv aYesu vi tarhēte, etuḅat sor lan, ike, “Satimaiean, Nasuḅ! Natgalenan salevisi hēn gaiug!” ²³ Be ip̄air van hēn aPita, ike, “Gevi tahw dan ginau aSetan! Gugol risi hēn nēḅipes habetw hēn nēḅiteh. Nēnauan sam̄ gail lēsapat len nēsa aGot tolēṅoni, lohuser nalēṅonian sinēvanuan ṅai.”

²⁴ Beti aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Avan ideh ḅike ḅehuser ginau, timaske, ‘Aoa,’ hēn nēnauan mai nalēṅonian san gabag, timasvus nēhai balbal san, tehusur ginau. ²⁵ Husur avan ideh ḅike ḅiwol hēn nēmauran san gabag hēn ḅetəgau gat nēmauran san, dereh timasig. Be nēmauran san ḅimasig m̄os ginau, dereh tikad nēmauran vi sutuai. ²⁶ Nēvanuan ḅikad natit p̄isi len navile a pan, be nēmauran san vi sutuai ḅimasig, imabe? Ikad nēsa? Nēvanuan eləboi ḅeviol hēn nēsa hēn ḅikad nēmauran enan a? ²⁷ Bathut aNatun Nēvanuan dereh tegəm ta bog. Dereh tegəm mai aṅel san gail len nēdaṅan mai namēnas seTəman. Len nēboṅ enan, dereh tilav nap̄urṅuran mai nēvanuan gail hēn natit p̄isi lotogole, tinor hēn nēsa lotogole.*²⁸ Nokitin mai gamit ke, gamit galevis məttoil gegai, asike lumat van vēbar lēḅeris nagəmaian siNatun Nēvanuan hēn ḅeil a m̄o hum aKiṅ.”

17

Namēnas kitin siYesu

(Mak 9.2-13; Luk 9.28-36)

¹ Len nēmariboṅ toməlevtes husur nēboṅ enan, aYesu esəhar aPita, mai alarmiṽan, aJemes mai aṅon. Esəhar galit səḅolito vi mēhat len naṽehuh sua tosaḅsah. ² Ale len nēholito egəm tile, nēhon em̄ial hum namityal, nahurabat san egəm pəhapəhw buni vabilbil.*³ Vəha-sua ṅai loris aMoses mai aElijah artohol mai aYesu. ⁴ APita isor mai aYesu, ike, “Ivoi hēn dattotoh gegai. Gəḅelēṅoni, dereh neum hēn nēpasvaləval titor, tesua esam̄, tesua siMoses, mai tesua siElijah.”

⁵ Nēboṅ aPita tosor sal, nēmavukasw tom̄ial habat ikabut gol galito, ale nadoldol sua len nēmavukasw ike, “Ategai evi aNatugw ulum̄an notoləmas buni, notohəhaṽur hēni. Səsəloṅ husuri!” ⁶ Nēboṅ lotosəsəloṅ hēn natenan, ahai susur gail luteh, kəta vi pan, nələlitol epil vēsa. ⁷ AYesu egəm hēn galito, ibar galito, ike, “Mitile mēhat. Samtemətahw.” ⁸ Ale nēboṅ lotokəta vi mēhat, lokəta ris aYesu səḅon ṅai, ləsaris avan ideh am.

⁹ Nēboṅ lotomariṅ vi pan len naṽehuh, aYesu ikele hēn galit ke, “Samtikel ur nēsa məttorisi mai avan ideh am vir aGot ḅigol aNatun Nēvanuan ḅile mēhat dan nēmatan.” ¹⁰ Beti ahai susur gail lousi ke, “Ahai p̄usan hēn nalo luke aElijah timasgəm a m̄o, be lukele hēn nēsa?”*

* **16:19:** Mat 18.18; Jon 20.23 * **16:27:** Psa 62.12; Rom 2.6 * **17:2:** 2Pit 1.16-18 * **17:10:** Mal 4.5

11 AYesu isor var galit ke, “Evoi, tarhæt sua, aElijah dereh tegëm a m̄o hæn bigol tælmam hæn natit p̄isi læbinor. 12 Be len nêtarhæte am, nukele mai gamit ke, aElijah egëm tia, ale nêvanuan gail læsakæta læboii, lugol nêsa lotolêjoni hæni. Imagenan, dereh ligol aNatun Nêvanuan am telêjon tisa vêsa.” 13 Len namityal enan n̄ai ahai susur gail lunau sêhoti ke aYesu isor mai galito husur aJon Baptais.

AYesu igol natætai sua tokad natæmat imaur

(Mak 9.14-29; Luk 9.37-43a)

14 Nêboj lototælmam dan navehuh tonoj, logëm hæn naluvoḥ, ale aulumian sua egëm hæn aYesu, etêjedur bathurien, 15 ale ike, “Nasuḅ, gilolosa hæn anætagw ulumian husur nahumatmat ibari gol ke elêjon isa vêsa batbat. Husur iteh len nêhab tabtab ale iteh vêha-sôbsoḅur len nêwai am. 16 Nosêhari van hæn ahai susur sam̄ gail avil lodêdas læbigol b̄imaur.” 17 AYesu isor vari ke, “Eee naur egai mættomætahun nadælomian, mættohusur naḅisal tosa tokaḅkaḅur, nitoh mai gamit tebêlav mabe? Mætupar dælomian van van van nupetêmas hæni. Sêhar natætai gæmai!” 18 Beti aYesu esivoh len natæmat ale imakuv dan natætai, ale len namityal enan van imaur buni.

19 Ale ahai susur gail logëm hæn aYesu, lusor sæbolit maii ke, “Imabe ginamit namtsalæboi namtbehut natæmat enan?” 20-21 Ale ikel mai galit ke, “Mætodêdasi bathut nadælomian samit em̄idol, ekækereh masuḅ. Husur nokitin mai gamit ke, mætḅikad nadælomian hun namisurhumastat tomarisoris mætolæboi mætḅikel mai navehuh egai ke, ‘Gerus van ea!’ ale dereh terus. Naut kêmas mætunau ke mætodêdas mætḅigol natesua, dereh mætolæboi mætḅigole.”*

AYesu isor tætas husur nêmatan san

(Mak 9.30-32; Luk 9.43b-45)

22 Nêboj ahai susur gail lotobonḅon len naut a Kalili, aYesu isor mai galit ke, “Avan sua dereh teriḅ aNatun Nêvanuan len navêlan nêvanuan gail. 23 Dereh ligol timat, ale len nêmariboj titor aGot tigol tile mæhat.” Nêboj aYesu tokêmaienan tonoj, ahai susur gail lolêjon isa masuḅ.

Nætaks hæn naim siGot

24 Nêboj aYesu mai ahai susur san gail lotobar naut a Kapernaum, alat lototariv tuan nêtaks tovi nêtrahma toru, logëm hæn aPita luke, “Ahai pusan sam̄, eḅur nêtaks hæn naim siGot mau a?”†

25 APita ike, “Evoi.” Ale nêboj tobis lohoim, aSimon sakel natideh be aYesu isor a m̄o maii ike, “Simon, len nênanuan sam̄ nêsa inor? Nau nakiḅ gail len navile a pan. Ase eḅur nêlaisens mai nêtaks lototariv tuani, anatulit gail o nametḅos gail a?” 26 Ale aPita ikel maii ke, “Nametḅos gail.” Beti aYesu ike, “Bimaienan, savi len anatulit gail hæn læḅeḅuri. 27 Be hæn asike nêlolit ḅiparḅarḅ, givan hæn nabiltiwai, ḅar hæn nêhau. Naieh metêkav gæḅisah hæni, sêjav hæn nabuḅon ale dereh gisab nakoin tovi nêstater.‡ Lav kuvi, lavi mai galito m̄os nêtaks sidaru.”

* **17:20-21:** Nalobulat galevis ta sutuai losuhud hæn naves egai: 21 Avil mættolæboi mætbehut tomagenan nêboj mætsêhan be mættosor tuḅ n̄ai. † **17:24:** Exo 30.11-16, 38.26. Nêtrahma evi nakoin tovi naḅurḅuran hæn nauman hæn nêmariboj tosa. ‡ **17:27:** Nêstater evi nakoin sua tovi naḅurḅuran hæn nauman hæn nêmariboj tovat.

18

*Ase iyalyal səhor galit am**(Mak 9.33-37, 42-48; Luk 9.46-48, 17.1-2)*

¹ Len namityal enan ahai susur gail logəm hən aYesu lousi ke, “Ase iyalyal səhor galit am len natohan pipihabəlan aGot len nəmav?” ² Ale aYesu ekis natuhtətai sua gəmai, igol eil rivuh len galito. ³ Beti ike, “Nokitin, nukel mai gamit ke, asike mətbipair dan naʋide tosa samito hən mətbəsurnan atuhlahutai, mitimabe? Asike asike mətobis len natohan pipihabəlan aGot len nəmav. ⁴ Imagenan, avan ideh bəriŋ gai hum tovi ut kəmas sumnan natuhtətai egai, gai iyalyal səhor galit am len natohan pipihabəlan aGot len nəmav. ⁵ Ale avan ideh tohəhaʋur hən natuhtətai sumnan egai bitah maii len nahəsagw, gai ehəhaʋur hən ginau nəbitah maii.

⁶ “Ale avan ideh bigol atuhlahutai sua, tokad nadələmian len ginau, bitəh len nəsaan, nəpanismen sitenan dereh tisa am səhor ke nəvanuan galevis ləbitahətəh hən nəbilitivat len naholoan, ale ləbibar həni len tas hən bimadunɗun butitas tosareh vi pan.* ⁷ Navile a pan dereh tisa vəsa bathut natit gail lotogol nəvanuan gail lotogol nəsaan. Natgalenan lotomaienan dereh limasvisi be tisa vəsa tibətat hən nəvanuan togol natgalen ləbėvisi. ⁸ Ale, navələm o narieŋ bigol gaiug gəbigol nəsaan, gita kotovi, bar həni vi tut. Gəbikad nəmauran vi sutuai be narieŋ bisa gol gəsəyar o gugau, natenan esəhor gəbikad narieŋ gələr pisi arbiʋoi ale aGot bibar hən gaiug len nəhab topan vi sutuai. ⁹ Namətəŋ bigol gəbitəh len nəsaan, kis kuvi, bar həni vi tut. Gəbikad nəmauran vi sutuai be namətəŋ bəsua bibesw, natenan esəhor gəbikad namətəŋ gələr pisi arbiʋoi ale aGot bibar hən gaiug len nəhab nəmatan.

*Nəbəl pusan husur nasipsip tomasig**(Luk 15.3-7)*

¹⁰⁻¹¹ “Mətələgəu hən gamito! Atuhlahutai ideh tokad nadələmian len ginau, samtinau ke gai evi naut kəmas. Husur nukele mai gamit ke, aŋel gail lotokəkətə təban galito, loləboi tabtab hən ləbisor mōs galito len nəhon aTəmagw len nəmav.†

¹² “Mitinau natsua. Avan ideh bikad nasipsip lotovi 100, ale sua iyar lab vi tut sua, mətunau ke tigol nəsa? Dereh atenan teriŋ lotovi 99 lesuh len naʋehuh hən bia doŋ tosua toyar lab vi tut. ¹³ Ale bisabi, nukel nakitinan mai gamito ke, ikemkem təban səhor lotovi 99 ləsəyar lab vi tut. ¹⁴ Imagenan, savi naləŋonian seTəmamito len nəmav hən atuhlahutai galegai ideh bimasiŋ.”

Nəbathudud nadələmian sua togol tosa hən gaiug

¹⁵ AYesu isor am ke, “Nəbathudud ideh len nadələmian bigol nəsaan hən gaiug, gia sor mai gai səbən, kel pərpəh hən nəsa tosa gai togole maii. Gai bəsəsələn səhot nəsa gotokele, gukad təlmam həni sumnan na-ke-wawa-an len nadələmian. ¹⁶ Be asike bəsəsələn hən gaiug, gesəhar nəvanuan nadələmian tesua o teru am hən gəbəhusur natosian siGot toke, ‘Nəbən

* **18:6:** Nəbilitivat enan emələs habat, natonki esulsul həni hən bəbul dasdas nawit hən begəm vi flaua. † **18:10-11:** Natosian galevis ta sutuai losuhud naves egai: 11 Husur aNatun Nəvanuan egəm hən bilav kuv alat lotomasig dan nəsaan salito.

avan ideh bikel uri ke nəvanuan togon togol nəsaan, nakitinan hən nəsa tokele timasil pərpərlən na-kel-koti-an sinəvanuan toru o totor am.*

¹⁷ Be asike bəsəsəloŋ husur galito, kel ur natit pisi mai nəbonbonan kavkav silat lotokad nadəlomian len naut enan. Asike bəsəsəloŋ husur alat lotokad nadəlomian am, len nənanuan sam̄ riŋi tesuŋian nametbəsəkad nadəlomian o nəvanuan nətaks.

¹⁸ “Nukel nakitinan mai gamito ke, natideh gəbikai tasi len navile a pan tevi nəsa aGot tokai tasi tia len nəmav, ale natideh gəbidam̄ həni len navile a pan tevi nəsa aGot todam̄ həni tia len nəmav.* ¹⁹ Nukel tətəs hən nakitinan mai gamit ke, gamit bəru arbikad nənanuan bəsua husur natideh len navile a pan, nəsa arbəsui, aTəmagw len nəmav dərəh tigole m̄os gəlaru. ²⁰ Husur toru o totor lotoŋon len nahəsagw, ginau nutah mai galit ei.”

Naruḅatian

²¹ Beti aPita egəm hən aYesu eusi ke, “Nəbathudud nadəlomian sua biŋol nəsaan tabtab hən ginau, nəruḅat nəsaan san vəha-vis? Nəruḅat gail vəha-məlevru a?” ²² AYesu isor vari ke, “Ao, nəsakel ke vəha-məlevru, avil nuke geruḅat gail səŋavur vəha-məlevru vəha-məlevru.† ²³ Imaienan, natohan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Ikad nakiŋ sua toke naslev san gail lisar gel nəkabut salit maii. ²⁴ Nəboŋ totuḅat us nəkabut salito, losəhar avan sua van həni tokabut hən nətalent tovi 10,000, ale nətalent esua ŋai evi nəpürpüran hən nauman hən nasi hau tovi 15. ²⁵ Husur atenan todədas bisar gel nəkabut enan, amasta san ikele həni ke təpür hən asoan mai anaton gail hən ləbegəm vi slev gail ale təpür hən natit pisi am gai tokade, hən bisar gel nəkabut san. ²⁶ Ŋa naslev iteh bathurien, enji ke, ‘Sagesigarir hən ginau, ale dərəh nisar gel təlmam hən natit pisi mai gaiug.’ ²⁷ Nəlon amasta itaŋis naslev san enan, ikas kuv nəkabut san, eriŋi hən bivan.

²⁸ “Beti naslev enan evivile, etut len naslev togon tovi galit sua ŋai tokabut san hən nəvat, natenarius tovi 100.§ Ale naslev itah gat togon, tuḅat təgau gat naholoan, ike, ‘Sar gel nəvat gotokabut həni len ginau!’ ²⁹ Ale naslev togon iteh bathurien enji ke, ‘Sagesigarir hən ginau, ale dərəh nisar gel təlmam həni mai gaiug.’ ³⁰ Be naslev ta m̄o emətahuni. Ivan, gole hən ləbitah gat togon, riŋi len naim bəbaŋis vir bisar gel pis nəkabut san. ³¹ Nəboŋ naslev galen am lotoris nəsa tovisi, lulolosa masuḅ, ale lua kel ur natit pisi lotovisi mai amasta salito. ³² Ale amasta ekis naslev ta m̄o gəmai, ikel maii ke, ‘Govi slev gotosa vəsa batbat! Ginau nukas kuv nəkabut sam̄ pisi husur goŋir ginau həni. ³³ Ivoi am gətəlolosa hən naslev togon sum̄ian ginau notəlolosa hən gaiug.’ ³⁴ Ale len nələl paŋpaŋ san, amasta eriŋi len navəlan alat lotokətkəta kəkol hən naim bəbaŋis hən ləbiŋol niben atenan bəpəŋas vir bisar gel natit pisi gai tokabut həni. ³⁵ Len navide tomagenan, len nələmito asike mətberuḅat kitin hən nəsaan sinəbathudud nadəlomian ideh lotogol tosa hən gamito, aTəmagw len nəmav dərəh tigol timaienan hən gamito.”

* 18:16: Deu 19.15 * 18:18: Mat 16.19; Jon 20.23 † 18:22: Nəboŋ aYesu ekəmaienan, namilen ke datimasruḅat nəsaan sinəvanuan nadəlomian tabtab, nanoŋan təbuer. § 18:28: Natenarius evi nəvat nəpürpüran hən nauman hən nəmariboŋ tosa.

19

Natiṽosan
(Mak 10.1-12)

¹ Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonon, erin naut a Kalili, evi Jutea len naut tarhəwisel Jortan. ² Nəbilituṽoh gail lohusuri, ale igol galit lumaur ei.

³ Beti naFarisi galevis logəm hən aYesu, loləjon ke tekəkos len nasoran san, mēdas nahəsan ale lousi ke, “Inor hən aulumān bētiṽos hən asoan, rin gabulani husur nənauan o naləjonian sitenan ŋai a?” ⁴ Ris aYesu tosor var galit ke, “Mətsaṽuruŋ natosian siGot toke ‘sutuai len natuḃatan aGot igol naulumān mai napəhaṽut a?’” ⁵ Ale aGot ike, ‘Bathut natenan, naulumān dereh terin atəman mai anan hən bēudud mai asoan, ale aresua sumān artovi niben tosua ŋai.’” ⁶ Husur arsarū am, arosua ŋai. Imagenan, naududan aGot togole, nəvanuan satəpəpəhuni.” ⁷ Ale lousi ke, “Bimagenan, aMoses ikel nalo toke, ‘Naulumān tilav naləbulat hən natiṽosan mai asoan ale tesəvati van,’ ikele husur nəsa?” ⁸ AYesu ikel mai galit ke, “AMoses idam hən ke məttotiṽos hən asoamito husur nəkadumit ihaihai masuṽ, avil sutuai len natuḃatan, səmaienan. ⁹ Be nukel mai gamito ke naulumān ideh totiṽos hən asoan naut kəmas alitenan sagol naitian tosa, ale tolah mai napəhaṽut ideh am, atenan igol naitian toḃur kotov nəlahan.” ¹⁰ Ahai susur san gail lukel mai ke, “Nəlahan naulumān tokade mai asoan bīmaienan, nəlahan toḃuer ivoi am.” ¹¹ Ris aYesu tosor var galit ke, “Savi nəvanuan pisi loləboi ləbesəsəlon səhot napusanan enan, be aGot ilav nədaŋan mai galevis ŋai hən ləbələboi ləbigole. ¹² Husur sogsog galevis lovi sogsog nəboŋ analit lotopas galito, be sogsog galevis am, nəvanuan gail lugol lotovi sogsog. Ale ikad galevis tile am ləsəlah mōs natohan pipihəbələn aGot len nəmav gol ke len nəmauran salito losumān sogsog gail. Avian ideh toləboi bəsəsəlon səhot natenan, tesəsəlon səhoti!”†

AYesu mai alahutai
(Mak 10.13-16; Luk 18.15-17)

¹³ Beti nəvanuan galevis losəhar atuhlahutai van hən aYesu hən bərin navələn gəlaru len galito ale sor tuṽ. Avil ahai susur gail losivoh len galito. ¹⁴ Be aYesu ike, “Mitidam hən alahutai ləbəgəm hən ginau; samteil gol galito! Husur natohan pipihəbələn aGot len nəmav evi silat lotosumān alategai.” ¹⁵ Ale nəboŋ aYesu torin navələn gəlaru len galito tonon, erin naut enan, ivan.

Nəmantuhmar topul hən natite
(Mak 10.17-31; Luk 18.18-30)

¹⁶ Len nəboŋ sua, aulumān sua egəm hən aYesu eusi ke, “Hai pusan, nigol natit tovoi sa hən nəbikad nəmauran vi sutuai?” ¹⁷ AYesu isor vari ke, “Imabe gotous ginau husur natit tovoi? Ikad Atesua ŋai tovoi. Be gəbīke gəbevi lan nəmauran vi sutuai, gigol nəsa nakelean todaŋ gail siGot tokele.” ¹⁸ Ike, “Nakelean todaŋ gail ta be?” Ale aYesu ike, “Sagigol avian ideh timat,† sagigol naitian toḃur kotov nəlahan, sagevənah, sagelibon len nakotan, ¹⁹ geputsan atəmam mai anam len nənauan sam, ale ləmas bun

* **19:3:** Natiṽosan evi na-tos-gati-an hən napəpəhwan silarmisoan sua hən asike arbilah am.

* **19:4:** Gen 1.27, 5.2 * **19:5:** Gen 2.24 * **19:7:** Deu 24.1-4; Mat 5.31 † **19:12:** Sogsog evi nabuai o nabuluk o naulumān ideh səkad nədavurhut naloson husur lototev kotovi. † **19:18:** Nəboŋ toke Sagigol avian ideh timat namilen ke sagigol avian ideh timat sil nəlol paŋpaŋ sam o naləjonian sam ŋai.

nəvanuan totoh pəpadəŋ hən gaiug suŋan gotoləmas bun gaiug gabag.”*
 20 Nəmantuhmar ikel maii ke, “Nugol natgalen p̄isi tia. Nəsa ipat sal hən nəb̄igole?” 21 AYesu ikel maii ke, “Gəb̄ike gəb̄inor kavkav len nəhon aGot, gia p̄ur hən natit p̄isi saŋ, ale viol hən nəvat han mai naməsəl gail. Ale dereh gikad nakonviolan aGot totəgau gati m̄os gaiug len nəmav. Beti gegəm husur ginau.”

22 Nəboŋ nəmantuhmar tosəsəloŋ hən natenan, ivan, eləŋon isa habat husur epul hən natite, ikad nasugsugur isoḅur. 23 Ale aYesu isor mai ahai susur san gail, ike, “Nukel nakitinan mai gamit ke, idaŋ habat hən avan ideh topul hən natite b̄eb̄is len natohan pipihabəlan aGot len nəmav.” 24 Ikele am ke, “Idaŋ habat hən nəkamel b̄eb̄is tur len nəburhunil səsod. Idaŋ səhori am hən nəvanuan topul hən natite b̄eb̄is len natohan pipihabəlan aGot.” 25 Nəboŋ lotosəsəloŋ həni, ahai susur gail luḅaŋ habat, luke, “Bimaienan, as t̄eb̄is lan? Səkad avan ideh b̄ikad nəmauran vi sutuai!” 26 Beti aYesu ekəta bunus galito ike, “Len nəvanuan gail, galit lodədas ləb̄igol natenan, avil aGot eləboi b̄igol natit p̄isi.” 27 Ale aPita isor vari ke, “Geris, ginamit namtorin natit p̄isi hən namttohusur gaiug. Dereh tikad nəsa sinamito?” 28 Beti aYesu ikel mai galit ke, “Nukel nakitinan mai gamito ke, len nəboŋ navile a pan b̄iveveu, nəboŋ aNaton Nəvanuan b̄eb̄ətah len nabiltihai b̄əb̄ətah san toyalyal hum akiŋ, gamit am məttohusur ginau, dereh mətəb̄ətah len nabiltihai b̄əb̄ətah gail lotovi 12 hən mət̄əp̄əp̄ehun navoian dan nəsaan len nahəmar lotovi 12 seIsrael. 29 Ale avan ideh torin naim gail o avan gail o avavinen gail o atəman o anan o anaton gail o nətan m̄os nahəsagw, dereh aGot teviol hən vəha-100 maii, ale aGot teviol am hən nəmauran vi sutuai maii. 30 Ale nabiltivanuan isoḅur gagai, asike lovi natideh; ale isoḅur ləsavi natideh gagai, dereh legəm vi b̄iltivanuan.”

20

Nəvanuan gail lotoum len nəhol nakrep

1 AYesu epusan am ke, “Natohan pipihabəlan aGot len nəmav imaiegai: Ikad amahean nətan tovivile dudulan somilan hən b̄idas lalum̄an m̄os nauman hən nəhol nakrep san. 2 Lous nəvat ale idaŋ hən b̄ev̄ur galit hən natenarius hən nəmariboŋ tesua.* Ale esəvat galit van hən nəhol nakrep san. 3 Len namityal tomələpat dudulan evivile tətəs, ale eris alalum̄an lotoil kəmas len nəmaket. 4 Ale ikel mai galit ke, ‘Gamito am, mitivan vaum len nəhol nakrep sagw, ale dereh neḅur gamito tinor.’ 5 Ale luvan. Len natub̄lial mai len namityal totor ut mədau, len navide tomaianan, amahean idas lalum̄an tətəs. 6 Len namityal torim ut mədau, evivile, eris galevis am lotoil ei, ale ikel mai galit ke, ‘Imabe mət̄oil kəmas gegai len nəmariboŋ kavkav?’ 7 Ris lotoke, ‘Ao, avan ideh saus ginamit hən namt̄əum.’ Na ikel mai galit ke, ‘Gamit am mət̄evi lan nəhol nakrep sagw.’

8 “Nəboŋ naut togomgom ut mədau, amahean nəhol ikel mai abiltivanuan nauman san ke, ‘Kis alalum̄an nauman gəmai ale ḅur galito, tubat len alat lotoyar a tahw van vəbar alat lotoil a m̄o.’ 9 Ale nəboŋ alat lototubat len namityal torim ut mədau lotogəmai, eḅur galit visusua hən natenarius tosua. 10 Ale nəboŋ tobar alat lotoil a m̄o, lunau ke ləb̄ikad

* 19:19: Exo 20.12-16; Deu 5.16-20; Lev 19.18

* 20:2: Natenarius evi naḅurḅuran hən nəmariboŋ tosua.

nəvat bēsəhor galit lotogəm a tahw. Be eʋur galit ʋisusua hən natenarius tosua ɲai. ¹¹ Nəboɲ lotolav natenarius tosua, lukoblen mai amahean nətan husur ləsahəhəʋur hən nəvat, ¹² luke, ‘Alategai lotomadhadgəmai, loun husur nəhaua tosua ɲai, be gaiug, goʋur galito ɲitoʋ hən ginamito. Be ginamito, namttodaɲ ɬur nəbilitiuman mai nəyal tosun ginamito husur nəmariboɲ kavkav!’ ¹³ Ris tosor var galit sua ke, ‘Ginau nəsamədas gaiug. Gaiug gudaɲɲi mai ginau hən natenarius tosua hən nauman. Ale gagai gumabe?’ ¹⁴ Lav nəvat tovi esaɲɲi, givan. Nuke neviol mai ategai toyar a tahw, hum notoviol mai gaiug. ¹⁵ Gunau ke sanor hən nəbigoɲ nəsa notoləɲoni hən natit sagw gail a? Nələɲɲi itabulol bulos ginau husur noviol habat a?”

¹⁶ AYesu imaris kotovi ke, “Imagenan, alat ləsavi natideh gagai, dereh legəm vi biltivanuan, leil a ɲo; ale alat lototibau, lotoil a ɲo, dereh asike lovi natideh.”

*AYesu isor husur nəmatan mai na-le-məhat-an san
(Mak 10.32-34; Luk 18.31-34)*

¹⁷ Husur nəboɲ enan, aYesu evi məhat vi Jerusalem. Len nəyaran san van, esəhar ahai susur lotovi 12 hən bisor mai galit səbɔlito, ikel mai galit ke, ¹⁸ “Mətesəsəloɲ! Datevi məhat vi Jerusalem. Ale dereh leriɲ aNatun Nəvanuan len nəvəlan əbilitihai tutumav mai ahai ɲusan gail hən nalo. Ale len nakotan salito dereh lisəb səhoti ke tipanis, timat. ¹⁹ Dereh leriɲi len nəvəlan alat ləsavi Ju hən ləbisor vilesi, bilas habat həni, ale ɲos gati len nəhai balbal. Be len nəmariboɲ titor dereh aGot tigol tile məhat.”

*Nausian sinan əJemes mai əJon
(Mak 10.35-45)*

²⁰ Beti anana sinatun aSepeti gail esəhar anatun uluɲan gəlaru gəm hən aYesu, etəɲedur bathurien hən bəus natsua həni. ²¹ AYesu eusi ke, “Goləɲon nəsa?” Isor vari ke, “Nuke gikel gati ke nəboɲ gəbivi Kiɲ, alarmiʋan egai sagw arebətah təban gaiug, sua len nəmatu, sua len nəmair.” ²² AYesu ekəta ris gəlaru ike, “Mərsaləboi nəsa mərtousi, Məroləboi mərbəmun len nəbilitiwai hən na-ləɲon-isa-vəsa-an ginau nəbəmun lan a?” Arukel maii ke, “Namroləboi namrbigole.” ²³ Ale ikel mai gəlaru ke, “Dereh məremun len nəbilitiwai hən na-ləɲon-isa-vəsa-an sagw. Avil nabətahan len nəmatu o nəmair sagw, səpat len ginau hən nəbidaɲɲi həni. Ipət len aTəmagw hən bidaɲɲi hən ase arbətah ei, husur gai eutaut hən naut eru ɲos gəlaru.”

²⁴ Nəboɲ ahai susur tosəɲavur am lotosəsəloɲ hən natgalenan, nəlolit epəɲas alarmiʋan. ²⁵ Be aYesu ekis galit ɲisi gəmai, ike, “Mətələboii ke nəgavna hən nametbəs gail lupatpat galit məhat len nədaɲan lotokade təban nəvanuan salit gail, ale len nədaɲan hən na-il-a-ɲo-an, nəvanuan totibau salito loil a ɲo hən nəvanuan salit gail. ²⁶ Samtimagenan! Be gamit ideh toke tevi vanuan totibau, gai timasgəm vi vanuan na-vitarhəte-an samito, nəlon tomədəu hum tovi ut kəmas ɲai. ²⁷ Ale gamit ideh toke teil a ɲo hən gamito, gai tegəm vi slev samit ɲau. ²⁸ Tesuɲan ɲai aNatun Nəvanuan. Gai sagəm hən nəvanuan gail hən ləbivi tarhət san hum galit lotovi ut kəmas. Ao, egəm hən bəvi tarhət salito hum gai tovi ut kəmas; egəm hən bəvi na-ɲur-kuvi-an ɲos navivilean hən nəvanuan tosoɬur dan nəpanismen sil nəsaan salito.”

*AYesu igol nametbesw eru aroketa
(Mak 10.46-52; Luk 18.35-43)*

²⁹ Len nəyaran siYesu galito, luyar tur len naut a Jeriko. Ale nəboŋ lotoriŋ naut enan, nəbilituŋoh lohusur aYesu. ³⁰ Ikad nametbesw eru artobətah len nəgarhəpisa, ale nəboŋ artosəsəloŋ həni ke aYesu toŋot van, arukai ke, “Nasub, aNatun siTevit, gilolosa hən ginaməru!” ³¹ Naluŋoh losivoh len gəlaru hən naut bəbut hən gəlaru. Be lukai habat am ke, “Nasub, aNatun siTevit, gilolosa hən ginaməru!” ³² Ale aYesu eil, ikai van hən gəlaru ke, “Məroləŋon ke nigol nəsa hən gaməru?” ³³ Arusor vari ke, “Nasub, namroləŋon nakətaan!” ³⁴ Ale nəlon aYesu itaŋis gəlaru, ibar namətaru. Vəha-sua ŋai aroketa tətəs, beti arohusuri.

21

*AYesu ebis len naut a Jerusalem hum akiŋ
(Mak 11.1-11; Luk 19.28-40; Jon 12.12-19)*

¹ Nəboŋ lotogəm pəpadaŋ hən naut a Jerusalem, lubar navile a Petfas tarhəvəhuh Oliv. Beti aYesu esəvat ahai susur eru van. ² Ikel mai gəlaru ke, “Mərevi lan navile ea, ale vəha-sua ŋai dereh məreris natoŋki sua lotobaŋisi ei mai natuhtəŋki ulumən san. Sah rubat gəlaru, sehar gəlar gəmai. ³ Ale avan ideh bikel natideh mai gaməru, mirikele ŋai ke, ‘Nasub timaskad gəlaru.’ Ale vəha-sua ŋai dereh atenan tidamən hən gəlaru.”

⁴ Natenan evisi hən nasoruan sihai kelkel ur bəsarpo. Ike,
⁵ “Kel mai anatvavin aSion* ke,
‘Geris! AKiŋ sam egəm hən gaiug,
nəlon eməda, ebətah len natoŋki,

natuhtəŋki ulumən tovi anatun natoŋki sua.’ ”*

⁶ ŋa ahai susur eru aruvan, arugol ŋai nəsa aYesu tokel mai gəlaru. ⁷ Arosəhar natoŋki mai natuhtəŋki gəmai, ale aroriŋ nahurabat naut susus gail len gəlaru hən aYesu bəbətah len gail. ⁸ Nəbilituŋoh luŋolsan nahurabat salit gail metpisa. Galevis am lutai nəpəshəhai dan nəhai gail, lobubulan gail husur nametpisa. ⁹ Alat lotoyar a mō hən aYesu mai alat lotohusuri lukai ke,

“Hosanna van hən aNatun ulumən siTevit! Putsani!
AGot ivoi hən atenan togəm len nahəsən Nasub!

Hosanna! Sal suh aGot len nəmav a məhat buni!”*

¹⁰ Nəboŋ aYesu tobis len naut a Jerusalem, navile kavkav luwal taŋtaŋor, lunau tuhatuh, luke, “Ategai ase?” ¹¹ Naluŋoh luke, “Ahai kelkel ur bogai, aYesu ta Nasaret len naut a Kalili!”

*AYesu ivahvatur naholəvat todar vis naim siGot
(Mak 11.15-19; Luk 19.45-48; Jon 2.13-22)*

¹² Beti aYesu ebis len naholəvat todar vis naim siGot ale ehut alat lotopur hən natit gail mai alat lotovur natit gail ei. Ikovsan natev gail silat lotogəgel hən nəvat mai nəhai bətbətah silat lotopur hən nətav gail.† ¹³ Ale ikel mai galit ke, “Natosian siGot ike, ‘Naim sagw, dereh lekisi hən naim hən na-sor-tuŋ-an,’* be mətugol tovi naut susuah sinəvanuan vənənah gail.”*

* **21:5:** Namilen anatvavin aSion evi alat lototoh len naut a Jerusalem lotokisi hən Sion am.

* **21:5:** Zec 9.9; Isa 62.11 * **21:9:** Psa 118.25-26 † **21:12:** Nətav ehum navimal topəhəpəh.

* **21:13:** Isa 56.7 * **21:13:** Jer 7.11

¹⁴ Nametbesw gail mai alat lotogau logəm həni len naholəvat todar vis naim siGot, ale igol galit lumaur. ¹⁵ Abiltihai tutumav mai ahai pusan gail hən nalo nəlolit ipanpaŋ nəboŋ lotoris natit gail aYesu togole nəvanuan pisi lotomaŋlan, mai nəboŋ lotosəsəlōŋ hən atuhlahutai lotokai len naholəvat todar vis naim siGot ke, “Hosanna van hən aNatun ulumŋan siTevit! Putsani!” ¹⁶ Nə lous aYesu ke, “Gosəsəlōŋ hən nəsa alategai lotokele a?” Ale aYesu ikel mai galit ke, “Evoi, be mətəsaŋurūŋ natosian siGot boŋ ideh toke, ‘Gaiug Got goutaut hən nə-sal-suhi-an mōs gaiug gabag len nabuŋon atuhlahutai mai len nabuŋon atuhtətai gail lotosus sal a?’ ”*

¹⁷ Beti eriŋ galito, evivile dan nabiltivile, evi Petani ale itoh ei len nalenmariug.

AYesu isor len nəhai nafik

(Mak 11.12-14, 20-24)

¹⁸ Dudulan somilan, nəboŋ aYesu totəlmam vi lan nabiltivile, imalkəkat. ¹⁹ Len nəyaran san eris nəhai nafik sua, ale ia das vite soŋuer husur nəhai iban lute ŋai. Ale aYesu isor lan, ike, “Sagiŋan am vi sutuai!” Vəha-sua ŋai nəhai nafik enan eməlaŋ.

²⁰ Nəboŋ ahai susur gail lotoris natenan, lumaŋmaŋ. Luke, “Nəhai nafik egai eməlaŋ tutut maiegai mabe?” ²¹ AYesu isor var galit ke, “Nokitin mai gamit ke, mətəbikad nadəlomian, nə-lon-uri-an bəbuer, nəsa tovisi hən nəhai nafik, dereh mitigole. Be savi natenan ŋai, mətələboi mətəbikel mai nəvəhuh egai ke, ‘Makuv, bar hən gaiug len tas,’ ale dereh tevisi. ²² Ale mətəbikad nadəlomian, natit pisi mətəbeusi len na-sor-tuŋ-an, natideh mətəbeusi, dereh mitikade.”

Nausian husur nədaŋan hən na-il-a-mō-an siYesu

(Mak 11.27-33; Luk 20.1-8)

²³ AYesu ibar naholəvat todar vis naim siGot, ebiŋ lan, ale nəboŋ topusan ei, abiltihai tutumav mai alat lotoil a mō hən nəvanuan gail logəm həni, lous taltal həni ke, “Gugol natgalenan len nədaŋan na-il-a-mō-an ta be? Len nədaŋan sise? Ase ilav nədaŋan na-il-a-mō-an enan mai gaiug?” ²⁴ AYesu isor var galit ke, “Nuke neus nausian sua hən gamit bai. Mətəbisor var nausian sagw, dereh nikel ur nədaŋan na-il-a-mō-an notogol natgalenan lan mai gamito. ²⁵ Nausian imaiegai, ke, nəkadhut na-il-a-mō-an aŋon tokade hən tobaptais, egəm len nəmav o len nəvanuan?” Lusor kitevi len galit gabag, luke, “Datəbike, ‘Egəm len nəmav,’ dereh tike, ‘Imabe mətəsadəlom aŋon?’ ²⁶ Avil datəbike, ‘Egəm len nəvanuan,’ datomətahw len naluvoh husur galit pisi lunau ke aŋon evi ahai kelkel ur.” ²⁷ Nə lusor var aYesu ke, “Namsaləboii.” Ale ikel mai galit ke, “Bimaienan, ginau am, asike nukel mai gamito, nədaŋan na-il-a-mō-an notogol natgalenan lan.”

Nəbəl pusan husur anatun ulumŋan eru

²⁸ AYesu isor am, ike, “Mətunau ke nəsa? Naulumŋan sua ikad anatun ulumŋan eru, ale ivan hən gəlar sua ike, ‘Anatugw, daməŋai gia um len nəhol nakrep.’ ²⁹ Anatun isor vari ke, ‘Ao, nomətahuni.’ Avil nəboŋ namityal topair, egəgel hən nənauan san, ivan. ³⁰ Beti atata ivan hən anatun togon am ikel nasoruan topitoŋ hən tokele a mō tia. Ale anatun togon isor vari ke, ‘Ale Nasub, nivan bai.’ Wake səvan. ³¹ Len gəlaru,

* 21:16: Psa 8.2

anatan ulum̄an ta be igol n̄esa atata s̄elaru tol̄əḡoni?" Lusor var aYesu, luke, "Anatan atata tosor maii a m̄o." Ale aYesu ikel mai galit ke, "Nukel nakitinan mai gamito. N̄evanuan n̄etaks gail mai alatp̄əh̄av̄ut lotop̄ur h̄ən nibelito saltoyar a m̄o h̄ən gamito vi lan natohan pipih̄ab̄əlan aGot. ³² Husur aJon eḡəm h̄ən gamito h̄ən b̄ev̄usan gamit h̄ən n̄əp̄isal h̄ən nanoran, be m̄ətsad̄əlomi, avil n̄evanuan n̄etaks gail mai alatp̄əh̄av̄ut lotop̄ur h̄ən nibelito, lod̄əlomi. Naut k̄əmas m̄ətoris natenan, len namityal tohusuri, m̄ətsaḡəgel h̄ən n̄ənanuan samito h̄ən m̄ətb̄əd̄əlom n̄esa tokele."

*N̄əb̄ol p̄usan husur alat lotorentem n̄əhol nakrep
(Mak 12.1-12; Luk 20.9-19)*

³³ AYesu ike, "S̄əs̄əl̄əḡ h̄ən n̄əb̄ol p̄usan sual am. Ikad naulum̄an tokad n̄ətan. Len naut enan imabul nakrep, eum h̄ən n̄əhol garu len n̄ətan enan. Ehir nab̄ur h̄ən b̄eḡəm vi naut lotopal dasdas nakrep lan, ale eum h̄ən naut na-k̄ətk̄əta-t̄əban-an a m̄əhat. Beti idam̄ h̄ən n̄əhol van h̄ən alat lotok̄ətk̄əta t̄əban n̄əhol h̄ən l̄əb̄irentem, ale eriḡ naut enan len n̄əyaran sua.* ³⁴ N̄əb̄oḡ nakrep p̄əpadaḡ h̄ən b̄imen, amahean n̄əhol es̄əvat naslev san gail van h̄ən alat lotorentem n̄əhol h̄ən l̄əb̄ep̄əp̄ehun n̄əv̄it nakrep galevis tovi esan. ³⁵ Avil alat lotorentem n̄əhol lutah gat naslev san gail. Luḡsa esua, lugol esua imat ale lotuḡ sual am. ³⁶ Ale amahean es̄əvat naslev galevis am s̄əhor ta m̄o, be alat lotorentem n̄əhol lugol n̄əvide top̄itoḡ hum ta m̄o. ³⁷ Len nam̄əkot es̄əvat anatan ulum̄an van h̄ən galito, isor mai gai gabag ke 'Dereh leputsan anatugw ulum̄an len n̄ənanuan salito, ligol n̄esa b̄ikele.' ³⁸ Be n̄əb̄oḡ alat lotorentem n̄əhol lotoris anatan ulum̄an, lusor mai galit gabag ke, 'Atea, dereh tikad n̄əhol egai n̄əb̄oḡ amahean n̄ətan b̄imat. Ḡəmai, datiparu buni h̄ən dat̄b̄ikad natit p̄isi b̄evi esan n̄əb̄oḡ at̄əman b̄imat.' ³⁹ Ale lutah gati, bar h̄əni vivile dan n̄əhol nakrep ale paru buni. ⁴⁰ Imaiēnan, n̄əb̄oḡ amahean n̄əhol nakrep b̄eḡəmai, dereh tigol n̄esa h̄ən alatenan lotorentem n̄əhol?" ⁴¹ Lusor var aYesu ke, "N̄evanuan galen lotosa, dereh tilav n̄əmatan tosa v̄əsa masuḡ mai galito. Beti tidam̄ h̄ən n̄ənanuan galevis am l̄əb̄irentem n̄əhol, l̄əb̄ilav n̄əv̄it nakrep maii n̄əb̄oḡ l̄əb̄imen."

⁴² AYesu ikel mai galit ke, "M̄ətsaḡurūḡ nategai len natosian siGot a? Ike,

"N̄əvat, n̄ənanuan na-um-im-an gail lotom̄ətahuni, gai eḡəm vi vat sua ḡai b̄əl̄əboi b̄igol naim b̄ihav mai b̄inor. Ale evi Nasuḡ aGot togol n̄əvat tomagenan

ale n̄əb̄oḡ dattorisi, datumaḡmaḡ len n̄esa togole.*"

⁴³ "Bathut enan nukel mai gamit ke, dereh aGot tilav kuv natohan pipih̄ab̄əlan dan gamito, ale tilavi mai naluḡoh h̄ən n̄ənanuan tile l̄əb̄igol n̄əv̄ite tovi nal̄əḡonian san. ⁴⁴ Avan ideh b̄iteh len n̄əvat enan, dereh timaḡurḡur, mai avan ideh, n̄əvat b̄iteh lan, dereh tipat dole."†

⁴⁵ N̄əb̄oḡ aḡiltihai tutumav mai naFarisi gail lotos̄əs̄əl̄əḡ h̄ən n̄əb̄ol galenan, lunau s̄əhoti ke aYesu tosor husur galito. ⁴⁶ Imagenan ludas p̄isal h̄ən l̄əb̄itah gati, be lom̄ətahw len naluḡoh gail lotonau ke tovi ahai kelkel ur.

* 21:33: Isa 5.1-2 * 21:42: Psa 118.22-23 † 21:44: Natosian galevis ta situai l̄əs̄əkad naves 44.

22

*Nəbol pusan husur nəhanan hən nəlahan
(Luk 14.15-24)*

¹ AYesu ibol pusan tətəs mai galit am, ike, ² “Natohan pipihabəlan aGot len nəməv imaiegai. Ikad nakin̄ sua toutaut hən nəhanan hən nəlahan sinatun ulum̄an. ³ Eus nəvanuan isobur hən ləbēgəm hən nəlahan enan. Ale nəboŋ nəhanian toutaut, esəvat naslev san gail hən ləbəkis nəvanuan galenan gəmai, be lomətahun ləbēgəmai. ⁴ Esəvat naslev galevis am, ike, ‘Kel mai alat notous galit gəmai ke numaul hən nəhanian tia. Namtotibun nabuluk ulum̄an mai natuhbuluk tokənoh gail, ale natit p̄isi eutaut tia. Mətegəm tutut hən nəhanan nəlahan!’ ⁵ Avil alat akin̄ tous galit ləbēgəmai, ləsəsəsolŋ husuri, luvan. Galit sua evi lan nətan san, togon evi lan naim p̄urp̄ur san. ⁶ Galevis am lutah gat naslev san gail, lomədəs bun galito vagol lumat. ⁷ Akin̄ nəlon ipan̄pan̄ masuŋ. Esəvat navəshəsoltia san hən ləbiŋabun alatenan lotogol nəmatan ale hən ləbepəŋas nabiltivile salito. ⁸ Ale ikel mai naslev san gail ke, ‘Nəhanan hən nəlahan eutaut tia, be alat notous galit hən ləbēgəmai ləsəbar nəsa notoləŋoni tonor len nəhanan sagw, sanor hən ləbēgəmai. ⁹ Imaienan, mitivan hən nametp̄isal pasil gail, ale nəvanuan ideh mət̄bisabi, usi hən bēgəm vi lan nəhanan nəlahan.’ ¹⁰ Ale naslev galenan luvan husur nəp̄isal gail. Lokis galit p̄isi lotosab̄ gail b̄onb̄on, naut kəmas lotovoi o lotosa. Ale nəhanan nəlahan epul hən nəvanuan. ¹¹ Be nəboŋ akin̄ tob̄is lohoim san hən b̄eris alat lotohan, eris aulum̄an sual ei sasun nahurabat nəlahan. ¹² Ale ikel maii ke, ‘Eee Tegai, gaiug gəsasun nahurabat nəlahan, gogəm lohoim gegai mabe?’ Ris naut tob̄ut hən atenan. ¹³ Beti akin̄ ikel mai nəvanuan nauman san gail ke, ‘Ban̄is gat navəlan gəlaru mai narien gəlaru, bar həni vivile len nəmərgobut! Len naut enan dereh litan̄, lides batriŋoriŋ.’” ¹⁴ AYesu imaris kotov nasoruan san ike, “Husur aGot ekis isobur be ilekis hən evis ŋai.”

*Vur nətaks seSisa
(Mak 12.13-17; Luk 20.20-26)*

¹⁵ Ale naFarisi gail luvan. Nəboŋ lotovan tonon̄, Luḅonb̄on, lusor utaut hən ləbigol aYesu b̄ekəkös len nasoruan san. ¹⁶ Beti losəvat ahai susur salit gail mai galevis len nəpati tovi tarhət siHerot van hən aYesu.* Lousi ke, “Hai pusan, namtoləboii ke gokitin, goḷusan hən nəp̄isal siGot len nakitinan. Gukel nakitinan, nəvanuan b̄etibau o b̄evi naut kəmas savi natideh len gaiug. ¹⁷ Gikel natsua mai ginamit bai. Inor hən datb̄evur nətaks van hən aSisa m̄au a? Gunau mab̄ həni?” ¹⁸ Be aYesu eləboi nagərasian tosa salito ale ike, “Vanuan gəgəras gail! Imabe mətous kitev ginau hum mət̄bigol ke nekəkös? ¹⁹ Vusan ginau hən natenarius hən nətaks.” Ale lulav nakoin sua enan van həni. ²⁰ Eus galit ke, “Nəhon mai nahəsən ase arupat len nakoin egai?” ²¹ Lusor vari ke, “ASisa.” Beti ikel mai galit ke, “Imagenan, lav mai aSisa nəsa tovi seSisa ale lav mai aGot nəsa tovi siGot.” ²² Nəboŋ lotosəsəsolŋ hən natenan, luḷan̄, beti lorin̄i, luvan.

*Nəlahan mai na-le-məhat-an dan nəmatan
(Mak 12.18-27; Luk 20.27-40)*

* **22:16:** Alat len nəpati tovi tarhət siHerot lovi len nəpati polotik toləŋon ke sua len nəbathudud siHerot timasvi kin̄ len naut a Jutea, hən naut a Jutea b̄ipat akis len navəlan aRom.

23 Len nəboŋ enan ŋai, naSattiusi gail (lotokele ke na-le-məhat-an dan nəmatan eɓuer), logəm həni, lousi* 24 luke, “Hai ɓusan, aMoses ikele ke, ‘Aulumān ideh ɓimat anatum ɓeɓuer, aɓan matmat tilah mai nəbatunau enan hən ɓipas anatum gail hən aɓan tomat ɓikad anatum gail.’” 25 Ikad alatmiɓan toməlevru len ginamito. Ahai a mō ilah, ale imat, anatum eɓuer. Ale aɓan tohusuri ilah mai asoan aten tomat. 26 Aɓan enan am imat, anatum eɓuer, ale aɓan tohusuri ilah mai nəbatunau. Ivan magenan van vəbar alatmiɓan ɓisi lulah mai alitenan. 27 Ale nəboŋ alatmiɓan ɓisi lotomat, alitenan tu imat. 28 Imagenan, kel mai ginamito, len na-le-məhat-an dan nəmatan, alitenan dereh tevi asoan alatmiɓan toməlevru ta be, husur ilah mai galit ɓisi?” 29 AYesu isor var galit ke, “Mətusab husur mətəsaləboi natosian siGot mai nədaŋan san. 30 Husur len na-le-məhat-an dan nəmatan, nəvanuan gail asike lulah, avan ideh asike idam̄ hən ləɓiləh, be dereh lesuṃan aŋel gail len nəmav ləsələh. 31 Be datɓisor husur na-le-məhat-an dan nəmatan, mətəsaɓuruŋ nəsa aGot tokele mai gamito a? Ike, 32 ‘Gagai ginau novi aGot siApraham, aGot seIsak, aGot siJakop.’* Gai savi aGot silat lotomat be silat lotomaur.”

33 Nəboŋ naluɓoh gail lotosəsəlōŋ hən natenan, lumaŋmaŋ len naɓusanan san.

Nakelean todaŋ totibau, tosəhor gail ɓisi am

(Mak 12.28-34; Luk 10.25-28)

34 Nəboŋ lotosəsəlōŋ həni ke aYesu togol naSattiusi gail ləsasor am, naFarisi gail luɓonɓon, 35 ale galit sua tokad namitisau hən nalo eus nausian sua həni hən ɓekəkəs len na-sor-vari-an san. 36 Ike, “Hai ɓusan, len nalo gail, ta be esəhor gail ɓisi am?” 37 AYesu isor var galit ke, “‘Geləmas bun Nasuɓ aGot sam̄ len nələm̄ kavkav, nanunum̄ kavkav, mai nənanuan sam̄ kavkav; len gaiug kavkav.’” 38 Enan evi nakelean todaŋ totibau, tosəhor gail ɓisi am. 39 Nakelean todaŋ tohusuri ehum enan, ike ‘Geləmas bun nəvanuan totoh pəpadaŋ hən gaiug suṃan gotoləmas bun gaiug gabag.’* 40 Nakelean eru enan artodaŋ arovi nəbathut nalo kavkav mai naɓusanan sihai kelkel ur gail ɓisi.”

Anatum ase aKristo, aGot totabtabuh lan?

(Mak 12.35-37; Luk 20.41-44)

41 Beti aYesu eus naFarisi gail lotoɓonɓon, 42 ike, “Mətɓinau aKristo, aGot totabtabuh lan, mətunau ke gai evi anatum ase, nəpasusan sise?” Lusor vari ke, “Anatum siTevit.”† 43 Beti aYesu eus galit ke, “Bimaienan, nəboŋ aTevit tosor len aNunun aGot, bathut nəsa ekis aKristo hən aMasta? Husur aTevit ike,

44 “‘Nasuɓ aGot ikel mai aMasta sagw, ke

“Gebətah tarhət len navəlagw nəmatu,

vir nəɓeriŋ aenemi sam̄ gail pipit nariem̄ gəlaru

hən ləɓevi ut kəmas.”*[†]

45 “Imaienan, aTevit ɓekis aKristo hən aMasta san, evi anatum mabe?”

46 Be səkad ideh toləboi ɓisor var aYesu. Len nəboŋ enan van, galit ɓisi lomətahw hən ləɓeus nausian ideh həni am.

* 22:23: Uman 23.8 * 22:24: Deu 25.5-6 * 22:32: Exo 3.6 * 22:37: Deu 6.5 * 22:39:

Lev 19.18 † 22:42: NaJu gail ɓisi loləboii ke dereh aKristo egəm len nəpasusan siTevit tovi kiŋ ta situai. * 22:44: Psa 110.1

23

AYesu isor tas nabilitju gail

(Mak 12.38-40; Luk 11.39-52, 20.45-47)

¹ Beti aYesu isor mai naluṽoh gail mai ahai susur san gail. ² Ike, “Ahai ṽusan hən nalo mai naFarisi gail, lulav namilen aMoses hən ləḃḃusan hən nalo siGot.” ³ Imaienan, səsəloṽ husur galito, gol natideh lotokel mai gamito hən mətḃigole. Avil samtigol tətəṽ hən nəsə lotogole, husur ləsagol nəsə lotoṽusan həni. ⁴ Lukai tas natit isobur, lugol nalo isobur am lotodaṽ habat hən nəvanuan ḃehusur gail. Ehum lotobaṽis gat natit toməlas habat, ale lotoriṽi len nəbathuvəson nəvanuan hən ḃevusi. Be lomətahun ləḃigol natideh hən ləḃesusupah mai nəvanuan hən ḃerusan natgalenan toməlas. ⁵ Natit ṽisi lotogole, lugole hən nəvanuan gail ləḃerisi ṽai. Galit, lukad nabokis gail lotosəṽon natosian siGot len gail hən ləḃibaṽis gail len navələlit mai nabunəholito.* Be mətəris, lugol nabokis gail luṽosṽos, lugol nasuṽarhət nahurabat salit gail lobəlbəlav. ⁶ Loləṽon masuṽ hən ləḃebətah rivuh len nabiltihanan ideh, loləṽon nəhai bətbətah tovi ṽai len naim nabonḃonan. ⁷ Loləṽon masuṽ hən nəvanuan gail ləḃike, ‘Ivoi,’ mai galito len nəmaket, loləmas nəvanuan ləḃekis galit, ‘Hai ṽusan.’† ⁸ Be avan ideh satekis gamit hən ‘Hai ṽusan,’ husur mətukad ahai ṽusan tosua ṽai, ale gamit ṽisi mətəṽitṽitoṽ suṽan na-ke-ṽan-an gail. ⁹ Ale samtinau avan ideh len navile a pan hum totibau gol ke mətṽokisi hən, ‘Tata,’ husur esua ṽai evi aTata samit len nəmav. ¹⁰ Avan ideh satekis gamit hən ‘Hai ṽusan,’ husur esua ṽai evi ahai ṽusan samito, evi aKristo. ¹¹ Gamit ideh toke tetibau səhor gamit am, tekətkəta təban gamito, tevi tarhət samito. ¹² Avan ideh topatpat gai məhat, dereh tegəm vi ut kəmas; avan ideh togol gai savi natideh, dereh aGot teputsani vi məhat.

¹³⁻¹⁴ “Be gamit mətṽovi ahai ṽusan hən nalo mai naFarisi gail, mətṽovi vanuan gəgəras gail ṽai! Nəmauran samit dereh tisa vəsə tibatbat, husur mətəkəkəkol hən nabopita hən natohan pipihabəlan aGot len nəmav len nəhon nəvanuan gail. Bathut mətəsəḃis lan ale alat lotoke ləḃəḃis lan, mətəsədaṽ hən ke ləḃis.‡

¹⁵ “Gamit mətṽovi ahai ṽusan hən nalo mai naFarisi gail, mətṽovi vanuan gəgəras gail ṽai! Nəmauran samit dereh tisa vəsə tibatbat. Husur len nəyaran samito, mətuyar len tan, wol len tas, hən mətḃegəgel hən nadəlomian sinəvanuan ḃesua ṽai, hən ḃikad nadəlomian seju gail. Ale nəboṽ tohusur nadəlomian samito, mətugol egəm isa səhor gamito, gol ke inor hən nəhab nəmatan ṽai.

¹⁶ “Gamit mətṽoilo a ṽo, mətṽosəhar nəvanuan gail, mətṽovi mətḃesw gail, nəmauran samit dereh tisa vəsə tibatbat! Len naṽusanan samit mətuke, ‘Avan ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahəsən naim siGot, nakelean san savi natideh. Be avan ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahəsən

* **23:2:** Len nasoruan ta Kris ike lobətah len nəhai bətbətah siMoses, be namilen ike lulav namilen a Moses hən ləḃḃusan hən nalo aGot tolavi mai a Moses. * **23:5:** Num 15.38-41

† **23:7:** Len nasoruan ta Kris, lovənoh nasoruan ta Aram tovi Rappi, namilen toke hai ṽusan.

‡ **23:13-14:** Natosian galevis ta sutuai losuhud naves egai: 14 Gamit mətṽovi ahai ṽusan hən nalo mai naFarisi gail, mətṽovi vanuan gəgəras gail ṽai! Nəmauran samit dereh tisa vəsə tibatbat, husur mətuhən nəvat sibatunau pəhəvut gail, vənəh naim salit gail. Ale mətusor tuṽ ebəlav hən mətḃipatpat gamit məhat. Husur natenan, aGot dereh tipansəm habat hən gamito.

nagol hæn naim siGot, gai timasgol nêsa tokel gati, salêboi ðimakuv dani.’
 17 Metbesw gail! Melmel gail! Mêtolêboii ke naim siGot esêhor masuŵ
 hæn nagol topat lan. Nagol enan egâm siGot sêbon, husur ñai topat
 len naim siGot. 18 Ale len naþusanan samit mêtuke, ‘Avan ideh tota
 gat na-kel-gati-an san len nahêsan nêmel tutumavan, nakelean san savi
 natideh. Be avan ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahêsan naviolan
 topat len nêmel tutumavan, gai timasgol nêsa tokel gati, salêboi ðimakuv
 dani.’ 19 Metbesw gail! Mêtolêboii ke nêmel tutumavan esêhor masuŵ hæn
 naviolan ideh topat lan. Naviolan enan egâm siGot sêbon husur ñai topat
 len nêmel tutumavan len natutumavan van hæn aGot. 20 Imaienan, avan
 ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahêsan nêmel tutumavan, gai ita gat
 na-kel-gati-an san len nêhes enan, mai len nahêsan natideh topat lan.
 21 Ale avan ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahêsan naim siGot, gai
 ita gat na-kel-gati-an san len nêhes enan, mai len nahêsan atenan totoh
 lan. 22 Ale avan ideh tota gat na-kel-gati-an san len nahêsan nêmay, gai
 ita gat na-kel-gati-an san len nahêsan nabiltihai bêtêtah siGot, mai len
 nahêsan atenan tobêtah lan.

23 “Gamit mêttovi ahai þusan hæn nalo mai naFarisi gail, mêtovi vanuan
 gêgêras gail! Nêmauran samit dereh tisa vêsa tibatbat, husur nahudhut
 tosua len nasêjavuran hæn naluhai hun namint, natil mai nakumin,
 mêtoviol hæn gail mai aGot. Avil mêtasagol natit totibau gail sêhor natgale-
 nan len nalo. Mêtasagol sanor van hæn nêvanuan gail, mêtasalolosa hæn galito.
 Mêtasarij nêlomit len aGot, mêtêdanj lan. Ivoi hæn mêttagol natgalenan ale
 sa-nêlomit tibonjbonj hæn mêtbeviol hæn tesua len nasêjavuran.* 24 Gamit
 mêttoil a mto, mêttoŵhar nêvanuan gail, mêtovi metbesw gail! Mêtohisi hæn
 mêtbehusur natuhlo þisi, be mêtasagol nabiltitit gail lotopat lan. Ehum
 mêttoþir nêwai tur len nêkaliko hæn asike mêtbedêlom nahonon ideh, be
 mêtodêlom nêkamel mêtсарisi. §

25 “Gamit mêttovi hai þusan hæn nalo mai naFarisi gail, mêtovi vanuan
 gêgêras gail! Nêmauran samit dereh tisa vêsa tibatbat, husur mêtokêkas
 navivile hæn nabiliwai mai nasiloh, be nêlolit eþinþinjal. Nêlomit epul
 hæn na-lêjon-masuŵ-hên-natite-an mai nagolean hæn natideh mêttolejonni.
 Mêtênau nêvanuan ideh am. 26 Farisi namêtamit tobesw! Kêkas nêlon
 nabiliwai a mto, hæn navivile am ðiveveu.

27 “Gamit mêttovi hai þusan hæn nalo mai naFarisi gail, mêtovi vanuan
 gêgêras gail! Nêmauran samit dereh tisa vêsa tibatbat, husur mêtohum
 naburhes lotopiti pêhapêhw. Navivile epêhw, ikab buni, be butite epul
 hæn nabêlasun nêvanuan tomat gail mai natit gail am toþos nêtan. 28 Gamit
 mêtumaienan. Nêvanuan gail lotoris navivile samito lunau ke mêtunor, avil
 len nêlomito, mêtopol hæn nagêgêrasan, mêtutoh hum nalo savi natideh.

29 “Gamit mêttovi hai þusan hæn nalo mai naFarisi gail, mêtovi vanuan
 gêgêras gail! Nêmauran samit dereh tisa vêsa tibatbat, husur mêtoum hæn
 naburhes sihai kelkel ur gail, atêmamit gail ta sutuai lotoparu bubun
 galito, ale mêtovêhas naburhes silat lotonor len nêhon aGot. 30 Beti,
 sunan mêttavoi sêhor atêmamit gail ta sutuai, mêtuke, ‘Dattatoh len nêbonj
 setêmadat ta sutuai, asike dattaþon mai galito nêbonj lotogol nêda hihai
 kelkel ur gail lotosel.’ 31 Nêbonj mêttokeþmaienan, mêtukel koti ke mêttovi
 anatulit gail, mêttoŵsa sunan alat lotoparu bubun ahai kelkel ur gail.

* 23:23: Lev 27.30; Deu 14.22 § 23:24: Nahonon mai nêkamel, gêlar þisi arsaveveu len nalo siMoses.

³² Gamit māu, nēsa atēmamit gail ta sutuai lototubat hēni, mitigol tihav!
³³ Mətovi māṭ gail mai anatan nēvaipa gail!** Mitigam yav dan nēpanismen hēn naut nēmatan mabe? ³⁴ Husur natenan, dereh nesəvat ahai kelkel ur gail, nēvanuan lotokad namitisau hēn nēmauran tonor, mai ahai pusan gail hēn nalo, van hēn gamito. Dereh mititahətah hēn galevis len nēhai balbal hēn ləbimat. Galevis am mətēbilas habat hēn galito len naim nabonbonan samito, hut galit van husur nabiltivile vīsusua. ³⁵ Na nēmatan silat lotonor pisi len navile a pan, dereh lipat len navələmito; tubat len nēda hiApel tonor, van vəbar nēda hiSekariah, anatan ulurman aParakiah,†† mətətotubuni rivuh hēn nēmel tutumavan mai naim siGot.*
³⁶ Nukel nakitinan mai gamito, nēpanismen hēn nēmatan galen pisi, dereh tibar naur ta daməṅ egai.

*AYesu ilolosa hēn naut a Jerusalem
 (Luk 13.34-35)*

³⁷ “O Jerusalem, Jerusalem! Gugol ahai kelkel ur gail lumat, gotubun ahai pispisul gail aGot tosəvat galit van hēn gaiug. Akis nuke nigol anatum gail libonbon hum natopəhaṽut togol natuhman san gail lubonbon hēn bihavhav hēn galito. Be gomətahuni. ³⁸ Geris! AGot eriṅ gabulan naim sam gol ebəbesw.* ³⁹ Husur nukel mai gamit ke, gagai van, asike mətoris ginau am van vəbar mətbike, ‘AGot tivoi hēn atenan togəm len nahəsan Nasub aGot!’ ”*

24

*AYesu isor husur naim siGot ke dereh timasirsir
 (Mak 13.1-2; Luk 21.5-6)*

¹ Nəboṅ aYesu toriṅ naholəvat todar vis naim siGot, toyar dani, ahai susur san gail logəm hēni hēn ləbēvūsani hēn naim gail ei. ² Be aYesu ikel mai galit ke, “Mətoris naim galeg a? Nokitin mai gamit ke dereh limasirsir pisi hēn asike ikad nəvat ideh gegai bəpələh len nəvat togon.”

*Natit gail lotovusan nagəman hēn nanonjan hēn navile a pan
 (Mak 13.3-13; Luk 21.7-19)*

³ Beti nəboṅ aYesu tobətah səbon len Navəhuh Oliv, ahai susur san gail logəm hēni luke, “Natgalen gotomadhakele mai ginamito levisi ṅais? Nəsa tevusan nagəmaian sam? Nəsa tevusan nəboṅ navile a pan binon?”
⁴ AYesu isor var galit ke, “Mətələləgau! Avan ideh sategəras gamito,
⁵ husur dereh tisoḅur legəm len nahəsagw, like, ‘Ginau aKristo,’ ale dereh legəras tisoḅur nəboṅ ləbəkəmaianan. ⁶ Dereh mətəsəsəloṅ hēn nəwalan hēn nabiltibalan gail mai na-kel-uri-an hēn nabiltibalan gail am. Be samtemətahw, husur timasvisi magenan, be səbar nagilen sal. ⁷ Naluṽoh hēn nēvanuan naut sua dereh ligol nabiltibalan mai naluṽoh hēn nēvanuan naut tile, ale nēvanuan sekiṅ gail dereh libal mai nēvanuan sekiṅ tile gail. Dereh nəhanian təbuer mai tikad nabiltidu gail husur naut gail. ⁸ Be natgalen pisi lohum natubatan ṅai hēn napəṅasan hēn nəpasusan. Dereh lisa van vəsa, levisi vəha-səbsoḅur am len nəboṅ ləbēgəmai.

** **23:33:** Nēvaipa evi nēmat tosa, nəboṅ bihat avan ideh, nabehi han igol timat. †† **23:35:** Len Zec 1.1 lokis aParakiah hēn aPerekiah. * **23:35:** Gen 4.8; 2Chr 24.20-21 * **23:38:** Jer 22.5 * **23:39:** Psa 118.26

9 “Beti dereh leriŋ gamit len navəlan alat ləbēmədas tabtab hən gamito mai ləbīgol mət̄bimat. Naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile dereh lemətahun bun gamito sil nahəsagw. 10 Ale len nəboŋ enan tisoḅur dereh lipair dan ginau, lemətahun bun galit gabag, leriŋ galit gabag len navəlan aenemi salit gail. 11 Ale ahai kelkel ur gəgəras gail dereh levisi, legəras nəvanuan tisoḅur. 12 Ale husur nəsaan biperŋan naut p̄isi, na-ləmləmas-buni-an sinəvanuan ḅisoḅur dereh tegəm kəkereh. 13 Avil nəvanuan tokad nə-dəŋ-ḅuri-an van vəbar nagilen, gai dereh aGot tilav kuvi hən ḅikad nəmauran vi sutuai. 14 Ale nəvanuan sagw gail dereh likel ur na-kel-uri-an tovoi egai hən natoŋan pipihəbəlan aGot, len navile a pan kavkav, hən ke, naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile p̄isi ləbəsəsəloŋ həni bai, beti nagilen navile a pan tegəmai.”

Natit tomədas naut tolo
(Mak 13.14-23; Luk 21.20-24)

15 Gaiug gotoṽuruŋ nategai, geṽuruŋ ləboii. AYesu isor am ke, “Imagenan, nəboŋ mət̄beris nəsa ahai kelkel ur, aTaniel, totos husuri a m̄o, nəboŋ mət̄beris natit aGot tomətahun buni, toil len naut tolo, tomədas bun naut enan van vagol toḅəḅesw vi sutuai,* 16 len nəboŋ enan, alat a Jutea limasgam dan naut enan vi lan naut tobaŋ ṽehuh. 17 Avan ideh ḅiŋavŋav məhat len navurun naim, timasgam tutut dan naim san, satimariŋ vi lohoim hən ḅitariv kukuv natite dani. 18 Ale ideh ḅeum marireu san, satetəlmam hən ḅilav nahurabat san. 19 Len nəboŋ enan nəmauran dereh tidan vəsa habat hən apəhaṽut ideh totian o tovəhasus. 20 Be mitisor tuṽ vi təban aGot ke nə-gam-yav-an samit satipat len nahəbati naut susus o len nəSappat ideh. 21 Nokəmaianan husur len nəboŋ natgalen ḅevisi, naləŋon-isa-vəsa-an dereh tidan habat səhor nəboŋ ta sutuai len natubatan, vəbar nəboŋ ta daməŋai, ale asike idan səhori tətəs am boŋ ideh.* 22 Asike aGot tagol na-ləŋon-isa-vəsa-an tam̄idol len nəboŋ galenan, nəvanuan p̄isi lətəmat. Avil aGot dereh tigol na-ləŋon-isa-vəsa-an sinəvanuan p̄isi tem̄idol m̄os alat, gai tolekis hən galito, lotovi esan.

23 “Beti avan ideh ḅikel mai gamit ke, ‘Məteris, aKristo bogai!’ o ‘Gai saga!’ samtedəloimi. 24 Husur akristo gəgəras gail mai ahai kelkel ur gəgəras gail dereh levisi. Dereh ligol namerikel nasuhunian nəvanuan gail lotoḅan habat lan. Lətələboi lətagəras nəvanuan gail aGot tolekis hən galito, dereh ligole len namerikel galenan. 25 Nalələgauan enan, nukele hən mət̄beləboi nəsa ḅevisi. 26 Imagenan, nəvanuan gail ləḅikel mai gamit ke, ‘Məteris, aKristo satotoh len naut masmas toḅəḅesw!’ samtivan varisi. Ləḅike, ‘Məteris, satosusuah lohoim,’ samtedəloimi. 27 Husur, nəboŋ aNatun Nəvanuan ḅegəmai, dereh tehum nasəmoropun togol nəmav kavkav tom̄ial, nəvanuan p̄isi lerisi. 28 Len naut ideh natit tomat topat lan, nabiltiman naməsav tohanhan natit tomat dereh lemələh gəm ḅon ei.”*

Nagəmaian siNatun Nəvanuan
(Mak 13.24-27; Luk 21.25-28)

* 24:15: Dan 9.27, 11.31, 12.11 * 24:21: Dan 12.1 * 24:28: Namilen hum ma toke: nəboŋ nəsa notomadhakele ḅevisi, dereh mət̄ləboi nəboŋ hən nanoŋan hən navile a pan togəm pəpadaŋ. Be husur nabiltiman tohanhan natit tomat evi nəharhar sisoltia gail ta Rom, namilen hum ma toke: navəshəsoltia dereh legəm ḅon ei.

²⁹ AYesu isor am, ike, “Nəboŋ na-ləŋon-isa-vəsa-an hən nəboŋ galenan binoŋ, ‘derek namityal timotmot, mai nahəbati asike emial; dereh naməso gail lerus vi pan dan nəmav mai natit gail lotokad nədaŋan len nəmav dereh lekurkur habat.’† ³⁰ Beti natit tovəhot nagəmaian siNatun Nəvanuan dereh tevisi len nəmav, ale naluvoŋ hən nəvanuan gail pisi len navile a pan dereh leləŋon tisa habat, litaŋ. Beti dereh leris aNatun Nəvanuan togəm len nəmavukasw len nədaŋan mai nəyalyalan totibau.* ³¹ Len nəbilitiwalan hən nətrampet‡ dereh tesəvat aŋel san gail vi lan naut pisi len navile a pan kavkav hən ləbetətariv bənbəon hən alat aGot tolekis hən galito hən ləbevi esan.”*

*Nasoruan kəta husur nəhai nafik
(Mak 13.28-31; Luk 21.29-33)*

³² AYesu ike, “Ivoi hən mətbeləboi səhot natsua nəhai nafik bevuŋsani. Nəboŋ nəpashət nafik səmasmas am be todumoh, mətələboi ke nahəbati naut pudpud egəm pəpadaŋ. ³³ Len nəvide tomagenan, nəboŋ mətberis natgalen pisi notomadhasor husuri, dereh mətələboi ke natəlmaman siNatun Nəvanuan satogəmai, ehum gai tia bopita. ³⁴ Nukel nakitinan mai gamito, naur egai asike lumat vəbar natgalen pisi ləbisarpoh. ³⁵ Nəmav mai navile a pan dereh arimasig, be nasoruan sagw gail asike lumasiŋ boŋ ideh.”

*Utaut!
(Mak 13.32-37; Luk 17.26-30, 34-36)*

³⁶ AYesu isor am ike, “Nəmariboŋ enan o namityal enan, avan ideh saləboi. Aŋel gail len nəmav mai aNatun aGot, galit ləsaləboi, avil aGot Tata səboŋ, gai eləboi. ³⁷ Nagəman siNatun Nəvanuan dereh tehəm nəboŋ siNoah gail. ³⁸ Len nəboŋ siNoah gail, nəboŋ nilev sagəm sal, nəvanuan gail luhan, lomun, lulah mai ludarŋ hən nəlahan gail van vəbar nəboŋ aNoah tobis len nəak.* ³⁹ Nəvanuan gail ləsənu səhot nəsa bevisi van vəbar nilev egəm lev kuv galit pisi.* Nəboŋ aNatun Nəvanuan bəgəmai, dereh timaienan.

⁴⁰ “Len nəboŋ enan, dereh tikad naulumən toru artoum marireu. AGot dereh tilav kuv tesua, teriŋ tesua. ⁴¹ Dereh tikad napəhəvut toru artolis dasdas namisurhuwit. AGot dereh tilav kuv tesua, teriŋ tesua. ⁴² Imagenan, mətəhulahul, husur mətəsaləboi nəboŋ aMasta samit bəgəmai. ⁴³ Be mətələboi səhot nategai: amahean naim taləboi namityal nəvanuan vənvanah tagəmai, amahean talele hən nəvanuan asike təlavutur vi lohoim san. ⁴⁴ Gamit am mitimasutaut, husur aNatun Nəvanuan dereh tegəm len namityal mətəvatvat viri.”

*Naslev todaŋ len nauman simasta san mai togon sədaŋ lan
(Luk 12.41-48)*

⁴⁵ Ale aYesu ibol pusan, ike, “Avan sua ikad naslev eru, be ta be ivoi səhor togon? Naslev sua idaŋ len nauman san, ikad namitisau hən nəmauran tonor. Ale amasta san itabtabuh lan hən bəkətkəta təban

† **24:29:** Isa 13.10, 34.4; Eze 32.7; Jol 2.10, 31, 3.15. Naut toke: natit gail len nəmav dereh lekurkur habat, ikad namilen sual am len nasoruan ta Kris hum ma toke: aGot dereh tilav kuv alat lotokad nədaŋan len nəmav dan namilelit hən nədaŋan. * **24:30:** Dan 7.13 † **24:31:** Nəboŋ gotoŋvuv nətrampet, nəwalan han esəhor nəwalan hən nahəmadu. * **24:31:** Deu 30.4; Neh 1.9 * **24:38:**

Gen 6.9–7.5 * **24:39:** Gen 7.6–24

naslev san gail len naim san, hən ðevəŋan galito len namityal tonor həni. ⁴⁶ Amasta ðivahim, bisað naslev enan togol nauman san, aslev enan dereh tehəhaʋur habat. ⁴⁷ Nukel nakitinan mai gamito, amasta enan dereh titabtabuh len naslev enan hən ðekətkəta təban natit pisi san. ⁴⁸ Be naslev togon isa. Hum ma gai toke, ‘Amasta sagw dereh titoh a tut tebəlav.’ ⁴⁹ Beti etubat ʋas naslev gail lototoh len navəlan, ale ihan, emun mai alat lototərog akis. ⁵⁰ Ale amasta dereh tetəlmam len nəmariboŋ naslev enan səvatvat viri mai namityal naslev saləboii. ⁵¹ Dereh amasta tita kotovi, teriŋi len naut nəvanuan gəgəras lototohtoh lan. Len naut enan lutanŋ habat, kat ðurður nariʋolit bathut loləŋon isa vəsa batbat.”§

25

Nəbol pusan husur navensus tosəŋavur

¹ Beti aYesu isor husur natəlmaman san dan nəmav hum nakiŋ, ike, “Datoləboi datðenənoʋ hən natohan pipihəbələn aGot len nəmav, mai navensus tosəŋavur lotolav namial salit, yar van hən ləbėbubur mai naulumān bilah.* ² Galit erim lovi hoʋon, erim lukad namitisau hən nəmauran tonor. ³ Navensus lotovi hoʋon, lupat namial salit gail be ləsəpat naoil ideh. ⁴ Navensus lotokad namitisau hən nəmauran tonor, lupat namial salit gail mai lupat nabiliwai hən naoil gail am.

⁵ “Nəboŋ naulumān bilah tovəlo, navensus gail pisi losusuh metanoʋ, gol lupatmari. ⁶ Tubloh len mariug nəkaian sua evi məhat, ‘Məteris! Naulumān bilah bogai! Gəm risi, ke “Ivoi,” maii!’ ⁷ Ale navensus gail lule məhat, logut kuv nadurinen nawik hən namial salit gail. ⁸ Be torim lotovi hoʋon lukel mai torim lotokad naləboian ke, ‘Lav naoil ideh samit mai ginamito, husur namial sinamit gail ləsəpaŋ savoi, dereh limat.’ ⁹ Be alat lotokad naləboian luke, ‘Ao, datðigol ðimaienan, dereh naoil temidol hən gidat pisi. Mitia ʋur ideh samito len naim pūrpur.’ ¹⁰ Ale luvan hən ləbėʋuri. Be nəboŋ lotoyar van sal, naulumān bilah evisi. Beti navensus torim lotoutaut tia, lutah maii, lobis lohoim hən nəlahan. Ale nəvanuan nauman ekəkol gat nabopita. ¹¹ Nəboŋ namityal topair, navensus lotoʋur naoil lotəlmam, lukaŋ ke, ‘Nasuð, Nasuð, səŋav hən nabopita hən ginamito!’ ¹² Ris tosor var galit ke, ‘Nukel nakitinan mai gamito, nəsaləboi kas gamito.’”

¹³ AYesu imaris kotov nəbol enan ike, “Imagenan, mətehulahul hən asike mətəbesumān navensus lotovi hoʋon, husur mətsaləboi nəmariboŋ o namityal hən natəlmaman sagw.”

Nəbol pusan husur naslev totor mai nəvat

(Luk 19.11-27)

¹⁴ AYesu isor tətəs husur natəlmaman san, ike, “Natohan pipihəbələn aGot len nəmav imaiegai: Ikad avan sua toutaut hən ðivan len nəyaran sua. Ekis naslev san gail gəmai ale eriŋ natit san gail len navəlalito. ¹⁵ Ilav nəvat mai galit ʋisusua tonor hən namitisau salito. Ilav nətalent torim mai naslev sua, ilav nətalent toru mai naslev sual am, ale ilav

§ 24:51: Len nasoruan ta Kris ike: amasta dereh tita kotov naslev, riŋ nahudhute len naut nəvanuan gəgəras gail lototohtoh lan. * 25:1: Len nasoruan ta Kris sake aYesu isor husur natəlmaman san dan nəmav, be nasoruan enan ipat gegai hən bisor vəsvəsai nəbol pusan tohusuri. Navensus gail hum ma lotovi galevis len naluʋoh sivensus bilah, ale luvan hən ləbėbubur mai naulumān bilah mai naluʋoh san. Nəboŋ naluʋoh toru arbibon, nəlahan etubat.

tosua mai naslev togon.† Ale vøha-sua ŋai erin naut enan len nøyaran san.
 16 Naslev tokad nøtalent torim eum lan van ikad erim am. 17 Len navide
 tomaienana, naslev tokad toru, eum lan van ikad eru am. 18 Be aten tokad
 nøtalent tosua, evivile, ehir nabur len tan ale itavun susuan nøvat simasta
 san.

19 “Idareh buni amasta sislev galenan etølmam høn bøløboi nøsa lotogole
 len nøvat san. 20 Naslev, amasta tolav nøtalent torim maii, ipat nøtalent
 torim am gøm høni ike, ‘Nasub, gulav nøtalent torim mai ginau, ale len
 torim enan nopisan erim eg am.’ 21 Amasta ikel maii ke, ‘Nauman sam
 ikab! Govi naslev tovoi, todaŋ len ginau. Gudaŋ len natit tokøkereh
 notoriŋi len navølaŋ, imagenan dereh nitabtabuh len gaiug høn nøberin
 natit tisoður len navølaŋ. Gegømai, gehøhaður mai ginau!’

22 “Beti naslev, amasta tolav nøtalent toru maii, egøm høni ike, ‘Nasub,
 gulav nøtalent toru mai ginau, ale len toru enan nopisan eru eg am.’
 23 Amasta ikel maii ke, ‘Nauman sam ikab! Govi naslev tovoi, todaŋ len
 ginau. Gudaŋ len natit tokøkereh notoriŋi len navølaŋ, imaienana dereh
 nitabtabuh len gaiug høn nøberin natit tisoður len navølaŋ. Gegømai,
 gehøhaður mai ginau!’

24 “Beti naslev, amasta tolav nøtalent tosua maii, egøm høni ike, ‘Nasub,
 noløboii tia ke govi naulumān totaltal, len nømatuan gulav nøhanian dan
 naut gøsømabule lan, gotøtariv wit len naut gøsødaŋdaŋ namisurhute lan.
 25 Imagenan nomøtahw, ale nua susuan nøtalent sam len tan. Nøvat sam
 bogai.’ 26 Amasta san isor vari ke, ‘Govi naslev tosa vøsa gotovekan.
 Gøbinau ke notovi naulumān totaltal, gøbinau ke notolav nøhanian dan
 naut nøsømabule lan, gøbinau ke nototøtariv wit len naut nøsødaŋdaŋ
 namisurhute lan, 27 imabe gøsariŋ nøvat sagw len nalulutar? Gøtagol
 tomaienana, nøboŋ nototølmam, nøtølav nøvat sagw mai naintøres han.’
 28 Ale ikel mai nøyuan nauman san gail ke, ‘Lav kuv nøtalent dan ategai,
 lavi mai atea tokad tosehjavur. 29 Husur avan ideh toum tovoi len nøsa
 tokade, dereh nilav tisoður am maii høn bøpul høni. Be avan ideh
 toŋidol, avan ideh saum savoi len nøsa tokade, dereh nilav kuv tokøkereh
 gai tokade, dani. 30 Naslev sagol natideh savoi, bar høni vivile len
 nøyargobut, len naut enan dereh tikad nøyaran mai na-desdes-batrivori-
 an.’

Napøpehwan namøkot høn navoian dan nøsaan

31 “Nøboŋ aNatun Nøyuan bøgømai len namønasa høn nøyalyalan san,
 mai anel gail piŋi, dereh tebøtah len nabiltihai bøbøtah san toyalyal
 hum nakiŋ. 32 Beti naluvoŋ høn nøyuan naut tiltile gail piŋi dereh
 libønbon len nøyon. Ale dereh tepøpehun galito hum nøyuan nasipsip
 topøpehun nasipsip gail dan nøyani gail. 33 Dereh terin nasipsip gail len
 nøyatu san mai nøyani gail len nøyair. 34 Beti nakiŋ dereh tikel mai alat
 len nøyatu san ke, ‘Gamit, aTømagw tovoi buni høn gamito, møtegømai!
 Mititoh pipihølan aTømagw len naut toutaut høni tia mōs gamito len
 natuðatan, nøyon togol navile a pan. 35 Husur nøyon notomalkøkat,
 møyovøŋan ginau; nøyon notomaduh, møyulav nøyai mai ginau; nøyon
 notovi metbøsa, møyokis ginau vi lohoim samito; 36 nøyon notomalma
 høn nahurabat, møyokol nahurabat len ginau; nøyon notomøsaŋ,
 møyokøkøkøta tøyon ginau; nøyon nototoŋ len naim bøyariŋis,
 møyogøm, møyodøŋ tøyon

† 25:15: Nøtalent esua ŋai evi napurpuran høn nauman høn nasihau tovi 15.

ginau.’³⁷ Beti alat lotonor dereh lisor vari ke, ‘Nasub, namtoris gotomalkakat namtovengan gaiug njais? Namtoris gotomaduh namtulav nawai mai gaiug njais?’³⁸ Namtoris gaiug gotovi metbos namtous gaiug vi lohoim sinamit njais? Namtoris gotomalma hən nahurabat namtukol nahurabat len gaiug njais?’³⁹ Namtoris gotoməsaḥ o namtonfədon təban gaiug njais len naim bəbanjis?’⁴⁰ Ale nakin dereh tisor var galit ke, ‘Nukel nakitinan mai gamit ke, nəboŋ məttogole van hən nəbathudud ideh sagw tovi ut kəmas njai, mətugole van hən ginau.’

⁴¹ “Beti dereh tipair, tikel mai alat len nəmair san ke, ‘Gamit, aGot togol nəmauran samit tosa vəsa, mətevi tut dan ginau, mətevi lan nəhab topaŋ vi sutuai aGot toutaut həni tia mōs natəmat mai aŋel san gail!’⁴² Husur nəboŋ notomalkakat, mətsavəŋan ginau; nəboŋ notomaduh, mətsəlav nawai mai ginau; ⁴³ nəboŋ notovi metbos, mətsakis ginau vi lohoim samito; nəboŋ notomalma hən nahurabat, mətsakol nahurabat ideh len ginau; nəboŋ notoməsaḥ o nototoh len naim bəbanjis, mətsaḥfədon təban ginau.’⁴⁴ Beti dereh lisor vari ke, ‘Nasub, njais namtoris gaiug gotomalkakat, o gotomaduh, o gotovi metbos, o gotomalma, o gotoməsaḥ, o gototoh len naim bəbanjis be namtsavi tarhət sam?’⁴⁵ Ale dereh tisor var galit ke, ‘Nukel nakitinan mai gamit ke, nəboŋ mətsagole van hən nəbathudud ideh sagw tovi ut kəmas njai, mətsagole van hən ginau.’⁴⁶ Beti alatenan dereh levi tut, vi lan nəpanismen topat vi sutuai, be alat lotonor levi lan nəmauran vi sutuai.”*

26

Na-sor-utaut-an hən ləbītah gat aYesu
(Mak 14.1-2; Luk 22.1-2; Jon 11.45-53)

¹ Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonon, ikel mai ahai susur san gail ike,
² “Mətələboii tia ke nəboŋ nəmaribon bəru binon dereh tikad nəPasova, ale aNatun Nəvanuan, dereh leriŋi len navəlan alat ləbiḥos gati len nəhai balbal.”

³ Len namityal enan əbilitihai tutumav mai alat lotoil a mō hən nəvanuan gail, luḥonḥon len nəbilitiim seḥilitihai tutumav, nahəsan aKa-iafas. ⁴ Lusor utaut hən ləbigol nagərasian ale tah gat aYesu hən ləbigol bimat. ⁵ Be luke, “Sadatigole len Nəhanan egai, hən asike nəvanuan gail ləḥeləvoh hən ləbiḥal taḥtaḥor, mədas natit gail.”

Napəhaḥut sua evəhas aYesu
(Mak 14.3-9; Jon 12.1-8)

⁶ Len nəboŋ enan, aYesu itoh len naut a Petani len naim seSimon tokad naleprosi a mō. ⁷ Ale napəhaḥut sua tolav nəbotel lotoum həni hən nəvat topəhw, egəm hən aYesu tohan. Ilav nəbotel enan topul hən naoil pəhpəhas tosusau, nəvat han totibau, ale eḥiri len nəkadun aYesu. ⁸ Nəboŋ ahai susur gail lotoris natenan, nəlolit epəŋasi. Luke, “Imabe tomədas natenan? ⁹ Ivoi am taḥur həni mōs nəvat tosoḥur ale təlav nəvat enan mai naməsal gail.” ¹⁰ Be aYesu toləboi natenan ikel mai galit ke, “Imabe mətugol nəlon alitegai isa? Gai igol natit tokab hən ginau. ¹¹ Mitinau nategai! Naməsal gail lutoh mai gamit akis, be ginau, asike nutoh tabtab hən ginau.”* ¹² Nəboŋ alitegai toḥir naoil len ginau, eutaut hən nibegw

* 25:46: Dan 12.2 * 26:11: Deu 15.11

hən ləbītavuni. ¹³ Nukel nakitinan mai gamit ke, len naut p̄isi len navile a pan lotokel ur na-kel-uri-an tovoi lan, dereh lisor husur nəsa alitegai togole, gol ke nəvanuan gail ləbīnau gati.”

AJutas isor utaut hən bēpur hən aYesu

(Mak 14.10-11; Luk 22.3-6)

¹⁴ Beti, ahai susur lotovi 12, galit sua, nahəsan aJutas Iskariot, ivan hən abiltihai tutumav gail, ¹⁵ ike, “Nəberinj aYesu len navələmito, mətudañ hən mət̄bilav nəvat tevis mai ginau?” Ale lulav nakoin nasilva tovi 30 maii.*

¹⁶ Len nəboñ enan van, aJutas idas p̄isal hən b̄erinj aYesu len navələlito.

NəPasova naməkot

(Mak 14.12-21; Luk 22.7-13, 21-23; Jon 13.21-30)

¹⁷ Len nəmaribonj metəkav hən Nəhanan hən nabəta səkad nayis lan, ahai susur gail logəm hən aYesu, lousi ke, “Goləñon ke namteutaut hən gəbīhan nəPasova a be?” ¹⁸ Ale ike, “Mətevi lan nabiltivile Jerusalem. Dereh məteris naulum̄an sual ei, ale kel maii ke, ‘Ahai p̄usan ike: Nəboñ sagw egəm pəpadañ. Dereh nihan nəhanian hən nəPasova mai ahai susur sagw gail len naim sam̄.’” ¹⁹ Na ahai susur gail lugol nəsa aYesu tokel mai galito, ale loutaut hən nəhanian hən nəPasova.

²⁰ Nəboñ namityal tomasur, aYesu itah mai ahai susur lotovi 12 len natev hən ləbīhan. ²¹ Nəboñ lotohanhan sal, ike, “Nukel nakitinan mai gamit ke, gamit sua dereh terinj ginau len navəlan aenemi sagw gail.”*

²² Ahai susur gail nəlolit isa masuṽ, ale galit v̄isusua lotuḅat usi ke, “Nasuḅ, ase lai? Savi ginau a?” ²³ Isor var galit ke, “Gamit məttohanhan mai ginau, gamit sua torinj navəlan len nasiloh mai navəlagw, dereh terinj ginau len navəlan aenemi sagw gail. ²⁴ Husur aNatun Nəvanuan dereh timasmat hum lototos husuri a m̄o, avil atenan torinj aNatun Nəvanuan len navəlan aenemi san gail, nəmauran sitenan tisa vəsa tibatbat! Tavoi am hən atenan ke anan asike təpasi!”* ²⁵ Ale aJutas, gai b̄erinj len navəlan aenemi san gail, gai am eusi ke, “Hai p̄usan, savi ginau a?” Ale aYesu isor vari ke, “Evoi, gaiug boh gukele.”

Nəhanan məkot siNasuḅ

(Mak 14.22-26; Luk 22.14-20; 1Kor 11.23-25)

²⁶ Nəboñ lotohan tin sal, aYesu ilav nabəta, ale esipa lan, eḅuri, beti ilavi mai ahai susur gail, ike, “Lavi, hani, nibegw bogai.” ²⁷ Ale nəboñ tolav nabiliwai topul hən nəwain, esipa hən ale ilavi mai galito, ike, “Gamit p̄isi mətəmun lan, ²⁸ husur nəda hagw bogai, aGot tota gat na-kel-gati-an san lan mai nəvanuan san gail.* Nəda eg hagw b̄isel, eṽusan nəmatan sagw tohum natutumavan hən b̄eruḅat nəsaan gail dan nəvanuan tosoḅur. ²⁹ Ale nukel mai gamit ke, nəwain egai, len natohan pipihəlan aTəmagw, nəwain eg dereh tiveveu, ale gagai van asike nomun nəwain egai van vəbar nəboñ nəbemuni mai gamit ei.” ³⁰ Beti lokəkai hən nəbe hən nalotuan ale lovivile, lovi lan Naṽehuh Oliv.

AYesu epəhav utaut hən na-sor-mətahuni-an sePita

(Mak 14.27-31; Luk 22.31-34; Jon 13.36-38)

³¹ Beti aYesu ikel mai galit ke, “Len mariug egai dereh gamit p̄isi mitigam dan ginau. Husur len natosian siGot ike,

* **26:15:** Zec 11.12 * **26:21:** Psa 41.9 * **26:24:** Psa 22.2-19; Isa 53 * **26:28:** Exo 24.8; Jer 31.31-34

“Dereh niṽabun nəvanuan nasipsip,
ale navəshəšipsip ligam ṽisusua.”*

³² Avil, nəboṅ nəḃimat ale aGot ḃigol nəḃile məhat, dereh neil a mō hən gamito vi lan naut a Kalili.” ³³ Ale aPita isor vari, ike, “Naut kəmas nəvanuan ḃisi ləḃigam dan gaiug, ginau asike nugam dan gaiug boṅ ideh!” ³⁴ AYesu isor vari ke, “Nukel nakitinan mai gaiug ke, len mariug eg ṅai, a tahw hən natoulum̃an ḃəkəkəraiko, dereh gikel vəha-tor həni ke gəsələboi ginau!” ³⁵ APita ikel maii ke, “Ao, naut kəmas nəḃimat mai gaiug, asike nukele ke nəsaləboi gaiug!” Ale ahai susur gail ḃisi lokəmaienan.

*AYesu isor tuṽ a Ketsemane
(Mak 14.32-42; Luk 22.39-46)*

³⁶ Beti aYesu iyar mai galito vi lan naut a Ketsemane, ale ikel mai ahai susur gail ke, “Mətebətah gegai, ale nivan ea hən nəḃisor tuṽ.” ³⁷ Esəhar aPita mai anatun aSepeti gəlaru, aJemes mai aJon, etuḃat lolosa, nəlon isa vəsa habat. ³⁸ Ale ikel mai galit ke, “Nulolosa masuṽ! Ehum nalolosaan ikabut gol nəlogw van numat! Mititoh gegai, mitilele mai ginau!”

³⁹ Nəboṅ toyar van kəkereh am, iḃov len tan, kəta vi pan, ike, “Tata sagw, ḃike ḃinor len naləṅonian sam̃, gilav kuv nabiliwai hən na-ləṅon-isa-vəsa-an egai dan ginau.* Wake sagigol nəsa notoləṅoni, Tata gigol nəsa ṅai gaiug gotoləṅoni.”

⁴⁰ Beti etəlmam van hən ahai susur totor enan, isaḃ lotopatmari. Ikel mai aPita ke, “Mətsədaṅ səbar məḃibilele mai ginau len nəhaua tosua ṅai a? ⁴¹ Mətehulahul ale sor tuṽ hən asike məḃibiteh len nəsaan totaltal ke mətehusuri. Naut kəmas nəlomito eləṅon ḃigol nəsa tonor, nibemit sədaṅ, edədasi.”

⁴² Ale aYesu eriṅ galit tətəs, isor tuṽ, ike, “Tata sagw, gəḃike sanor len naləṅonian sam̃ hən gəḃilav kuv nabiliwai hən na-ləṅon-isa-vəsa-an egai dan ginau, avil gəḃike nemuni, gigol nəsa gotoləṅoni!”

⁴³ Nəboṅ tosor tuṽ tonorṅ etəlmam tətəs, isaḃ lotopatmari husur namətəlit inoṽ masuṽ. ⁴⁴ Nə eriṅ galit tasi am, ivan, isor mai aTəman tətəs hum togole tia. ⁴⁵ Beti etəlmam van hən ahai susur totor, ikel mai galit ke, “Mətuḃat sal a? Mətuṅavṅav sal a? Məteris! Namityal egəm pəpadaṅ. Avan sua dereh teriṅ aNətan Nəvanuan len navəlan alat nəsaan ta bogai! ⁴⁶ Mitile məhat, dativan. Məteris, atenan ḃeriṅ ginau len navəlalito satogəm pəpadaṅ.”

*Lutah gat aYesu
(Mak 14.43-50; Luk 22.47-53; Jon 18.3-12)*

⁴⁷ Nəboṅ aYesu tosorsor sal, aJutas tosua len toṅəṅavur pisan toru, egəmai. Itah mai nabiltiṽoh lototəgau naḃu nəḃalan mai nəḃatw gail. Abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mō hən nəvanuan gail losəvat naluṽoh enan. ⁴⁸ Ale aJutas isor utaut hən naṽusanian sua mai galit a mō, ike, “Nəboṅ nəḃesum̃ nətarhon atenan, gai bolai. Tah gati.” ⁴⁹ Ale vəha-sua ṅai ivan hən aYesu ike, “Ivoi, Hai ḃusan,” ale esum̃ nətarhon. ⁵⁰ AYesu ikel maii ke, “Tegai, gaiug gigol nəsa gotogəm mōsi.”

* **26:31:** Zec 13.7 * **26:39:** Len nasoruan siGot ta mō, nəboṅ lotoke nabiliwai, lusor husur na-ləṅon-isa-vəsa-an siṽəvanuan mai nəlol paṅpaṅ siGot.

Beti logəm təban aYesu, lutah gati. ⁵¹ Na galit sua lototah mai aYesu eliv kuv naβu nəbalan san, ita kotov nədarijan naslev seβiltihai tutumav. ⁵² Beti aYesu ikel maii ke, “Riη təlmam hən naβu sam, bathut avan ideh toβal hən naβu nəbalan, dereh naβu nəbalan tigel nəmatan san! ⁵³ Gamit mətəsaləboii ke noləboi nəbeus aTəmagw hən na-vi-tarhəte-an san. Ale nətausi, gai tasəvat nəbilitivəshəηel tovi 12 gag ηai. ⁵⁴ Nətagol tomagenan, natosian siGot lotoke timasvisi maiegai, lisarpoh mabe?”

⁵⁵ Len namityal enan ηai aYesu ikel mai naluvoη ke, “Imabe mətogəm, lav naβu nəbalan mai nəbatw gail gəmai hən mətəbitah gat ginau hum notovi vanuan nəbalan toke tibal mai alat lotoil a mō? Imabe mətətah gat ginau len naholəvat todar vis naim siGot? Nəbətah, noηusan ei len nəmariboη pisi. ⁵⁶ Avil nəsa tovisi gagai evisi hən natosian sihai kelkel ur bisarpoh.”

Beti ahai susur san pisi loriηi, lugam mətəhaw dani.

NəSanhitrin lukot hən aYesu

(Mak 14.53-65; Luk 22.54-55, 63-71; Jon 18.13-14, 19-24)

⁵⁷ Nəboη lotogam dani tonon, alat lototah gat aYesu losəhari vi lan naim siKaiafas tovi biltihai tutumav, ale ahai pusan gail hən nalo mai alat lotoil a mō hən nəvanuan gail luβonβon ei. ⁵⁸ Be aPita ehusuri, iyar a tut dani vəbar naholəvat todar vis naim seβiltihai tutumav. Ale nəboη toβis lan, ebətah ei mai nəvanuan nauman gail hən βeris nəsa βevisi.

⁵⁹ Len naim, abiltihai tutumav mai nəSanhitrin pisi ludas vanuan gəgəras gail ləβidam hən ləβelibliβon ke aYesu togol tosa, gol alat lotoil a mō loləboi ləβigol βimat sile. ⁶⁰ Be ləsəsab nalibliβonjan ideh tonor hən aYesu βimat sile, naut kəmas nəvanuan gəgəras isoβur lotogəmai. Naməkot hən galito, eru arogəmai. ⁶¹ Aruke, “Ategai ike, ‘Noləboi nəβigol naim siGot βimasirsir ale um tətəs həni len nəmariboη βitor.’ ”† ⁶² Beti abiltihai tutumav ile məhat ikel mai aYesu ke, “Imabe gəsakel natideh hən gəβətətəs gol gaiug? Na-kel-koti-an səlaru ekitin a?” ⁶³ Be aYesu sasor. Ale abiltihai tutumav ikel maii ke, “Nukel idaη mai gaiug len nahəsən aGot nəkadun nəmauran, ke, gəβevi aKristo, aNatun aGot, gikele mai ginamito!”

⁶⁴ AYesu isor vari ke, “Gaiug gukele tia. Be nukel mai gamit ke, gagai van dereh məteris aNatun Nəvanuan βebətah len navəlan nəmatu siGot tovi abiltidaηan. Dereh məteris βegəmai len nəmavukasw hən nəmav.”*

⁶⁵ Beti abiltihai tutumav, nəhon eməkanun taηtavoη, itar nahurabat san hən βeηusan tomətahun nasoruan siYesu. Ike, “Gai isor mədəs aGot! Imabe datoləηon nəvanuan ideh am hən βikel kot nəsaan sitegai? Gamit mətəsəsoləη hən tosor mədəs aGot! ⁶⁶ Gamit mətunau mab həni?”

Lusor vari ke, “Inor hən βimat! Timasmat!”*

⁶⁷ Beti loηulai nəhon aYesu, lotuhi, luvoηi.* ⁶⁸ Lohəlası ke, “Kristo, gətavi aKristo gepəhav utaut! Kel mai ginamito, ase ivoηs gaiug?”

APita ikele ke saləboi aYesu

(Mak 14.66-72; Luk 22.56-62; Jon 18.15-18, 25-27)

⁶⁹ Len namityal enan aPita ebətah vivile len naholəvat todar vis naim seβiltihai tutumav, ale natəbarehreh tovi slev egəm həni ike, “Gaiug gutah

† 26:61: Jon 2.19. AYesu sakele ke, “Noləboi nəβigol naim siGot βimasirsir,” ike “Mitigol naim siGot timasirsir.” * 26:64: Psa 110.1; Dan 7.13 * 26:66: Lev 24.16 * 26:67: Isa 50.6

mai aYesu ta Kalili.” ⁷⁰ Be len nəhon alat lototoh ei aPita ike sakitin. Ike, “Gusor husur nəsa? Ginau nəsaləboi nəsa gotokele!” ⁷¹ Ale evi lan nametləkau, beti natəbarehreh togon tovi slev erisi, ikel mai galit ei ke, “Ategai itah mai aYesu ta Nasaret.” ⁷² Ale aPita ikel tasi ke sakitin, ita gat nasoran san len nahəsan aGot ike, “Ginau nəsaləboi atenan!” ⁷³ Len namityal tovan kəkereh galevis lotoil pəpadaŋ logəm həni, lukel mai aPita ke, “Kitin, gaiug am govi galit sua. Nəboŋ namttosəsəloŋ hən nadolorŋ, namttosəsəloŋ ləboii ke govi auleKalili, nadolorŋ ikel uri.” ⁷⁴ Beti len nahəsan aGot aPita ita gati ke nəsa tokele evi nakitinan. Ike, “Len nahəsan aGot nokitin, ginau nəsaləboi atenan! Asike nəbəkutin, aGot tipansəm ginau!”

Vəha-sua ŋai natoulumŋan ekəkəraiko. ⁷⁵ Beti aPita inau təlmam hən nəsa aYesu tokele tia ke, “A tahw hən natoulumŋan bəkəkəraiko, dereh gikel vəha-tor həni ke gəsələboi ginau.”* Nasoran siYesu a mō etunus nəlon aPita, ale evivile, itaŋ habat.

27

Loriŋ aYesu len navəlan aPilate
(Mak 15.1; Luk 23.1-2; Jon 18.28-32)

¹ Pelan han, dudulan somilan, abiltihai tutumav pisi mai alat lotoil a mō hən nəvanuan gail, luḅonḅon tətəs hən ləḅihol kitev naḅisal hən ləḅigol aYesu ḅimat.* ² Beti lubaŋis gati, losəhari van, loriŋi len navəlan aPilate tovi gavna ta Rom.

AJutas itahətah hən gai
(Uman 1.18-19)

³ AJutas, toriŋ aYesu len navəlan aenemi san gail, nəboŋ torisi ke nəSanhitrin toriŋi ke aYesu ḅimat, aJutas ipair dan nəsa togole. Ilav təlmam hən nakoin nasilva tovi 30 van hən abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mō hən nəvanuan gail. ⁴ Isor təvah mai galit ke, “Ginau nugol nəsaan husur noriŋ ategaii len navəlamito hən ḅimat naut kəmas sagol kas natideh tosa.” Ris lotoke, “Natenan savi natideh len ginamito. Ipat len gaiug.”

⁵ AJutas ibar hən nakoin nasilva gail len naim siGot. Beti evivile, itahətah hən gai gabag hən ḅimat.

⁶ Abiltihai tutumav gail lulav nakoin galenan luke, “Sanor len nalo hən datḅeriŋ nəvat egai hən ḅiḅon mai nəvat hən naim siGot bathut eḅiŋḅiŋjal, eḅur nəda hən nəmatan sivan sua.” ⁷ Imagenan, luhol ḅonḅon. Nəboŋ lotohol tonon, loḅur nəmarireu sivan sua togol natit hən nətan ḅulau. Loḅur nətan enan hən ḅegəm vi ut natətavunan simetḅos gail. ⁸ Husur natenan, lokis nətan enan hən Marireu hən Nəda van vəbar nəboŋ ta daməŋai. ⁹ Beti nəsa ahai kelkel ur, aJeremiah totesi, isarpoh. Ike, “Lulav nakoin nasilva tovi 30, nəvat alat a Israel lotodamḅon hən ləḅeḅur atenan həni, ¹⁰ ale loḅur nəmarireu sivan sua togol natit hən nətan ḅulau, hum Nasuḅ aGot tokele hən ginau.”*

AYesu a mō hən aPilate
(Mak 15.2-5; Luk 23.3-5; Jon 18.33-38)

* **26:75:** Mat 26.34 * **27:1:** Asike alat a Rom lotoil a mō ləḅidamḅon həni, naJu gail lodədas ləḅigol avan ideh ḅimat. * **27:10:** Zec 11.12-13; Jer 18.2-3, 19.1-13, 32.6-15

¹¹ Nəboŋ lotosəhar aYesu van hən nəgavna ta Rom tonon, eil len nəhon. Ale agavna Pilate eusi ke, “Gaiug govi kin seju gail a?” AYesu isor vari ke, “Gaiug boh gukele.”

¹² Be nəboŋ abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mō hən nəvanuan gail lotoil hirhir lan, sor tasi, aYesu sakel natideh. ¹³ Beti aPilate eusi ke, “Gəsasəsəlon hən natit tosobur lotosor tas gaiug həni a?” ¹⁴ Be aYesu sasor vari, sakel kas natuhsoruan ideh, gol nəgavna iŋan habat lan.

Pilate erin aYesu len nəmatan

(Mak 15.6-15; Luk 23.13-25; Jon 18.39–19.16)

¹⁵ Len Nəhanan nəPasova pisi, nəgavna ikad naŋide sua. Idam hən avan sua totoh len naim bəbaŋis bəvivile husur naləŋonian sinaluŋoh. ¹⁶ Len nəboŋ enan, len naim bəbaŋis, ikad naluŋan sua nəvanuan pisi lotoləboii, nahəsən aYesu Parappas. ¹⁷ Nəboŋ naluŋoh lotobonbon sal, aPilate eus galit ke, “Mətoləŋon ke nigol ase tevivile? AYesu Parappas o aYesu lotokisi hən aKristo?”

¹⁸ (APilate eləboi buni ke naJu gail loriŋ aYesu len navəlan husur lototəbulol bulosi.)

¹⁹ Len namityal enan, aPilate ebətah len nəhai bətbətah hən nakotan. Nəboŋ tobətah maienan, asoan esəvat napisulan van həni toke, “Sagigol natideh hən atenan tonor, bathut daməŋai len naḅəber, noləŋon isa məsuŋ husuri.”

²⁰ Avil abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mō hən nəvanuan gail lusorsor mai naluŋoh hən ləbigol husur galito, us aPilate hən bigol aParappas bəvivile mai aYesu bimət. ²¹ Imaienan, nəboŋ agavna tous galit tətəs ke, “Mətoləŋon nəbigol gəlar ta be bəvivile mōs gamito?” Lusor vari ke, “Parappas!” ²² APilate esəhoŋut, eus galit ke, “Bimagenan, nigol nəsa hən aYesu lotokisi hən aKristo?” Galit pis luke, “Timat len nəhai balbal!” ²³ Ris aPilate tous galit ke, “Bathut nəsa? Gai igol nəsa tosa?” Be lukai habat van am ke, “Timat len nəhai balbal!”

²⁴ Nəboŋ aPilate toləboii ke edədas bigol natideh hən bəgəgel hən nənauan salito, be nabiltimədasian etubət len naluŋoh, ilav nasiloŋ topul hən nəwai. Len nəhon nəvanuan gail ekəkəsəval.† Ikel mai galit ke, “Nəda hən nəmatan sitegai, səpat len ginau. Ipat len gamito!” ²⁵ Beti nəvanuan gail pisi lusor vari ke, “Nəda hən nəmatan san tipat len ginamito, mai len nəpasusan sinamito!” ²⁶ Beti igol aParappas evivile mōs galito, be igol nasoltia san tobilas habat hən aYesu.‡ Ale erin aYesu len navələlito hən ləbiŋos gati len nəhai balbal.

Nasoltia gail lusor viles aYesu

(Mak 15.16-20; Jon 19.2-3)

²⁷ Beti nasoltia sigavna gail losəhar aYesu vi lohoim sisoltia gail, ale galit pisi luŋonbon garu lan. ²⁸ Lukol nahurabat san dani, lukol nahurabat bisibis hum sekiŋ lan. ²⁹ Lovisvis hən nəhau tokad nasunite tohum nabulgəgau, ale loriŋi len nəkadun aYesu hum nəkraun sekiŋ. Loriŋ natsua hun nəhaie len navəlan nəmatu hum nəhai sekiŋ. Beti lotəŋedur bathurien,

† **27:24:** Ekəkəsəval hən bəvūsani ke gai ehuser nanoran, sagol natideh tolabur nanoran.

‡ **27:26:** Nəboŋ nasoltia gail lotobilas aYesu, lobilasi hən nəhau tokad natuhmetəlai o nahudhubələsehwi gail tokan lan. Len nalo silat a Rom, nəvanuan ideh nakotan toke timasmat, a təhw hən nəmatan, lobilas habat həni. Na-bilas-habat-həni-an enan evi nəpanisimen totibau toləboi bigol nəmatan.

lotubat sor vilesi ke, “Sal suh nakiñ seju gail!” ³⁰ Loñulaii, ale lusabul natenan hun nəhaie dani, luvas nəkadun həni. ³¹ Nəboñ lotosor vilesi tonon, lukol nahurabat bisibis dani, lukol nahurabat san lan tətəs, ale losəhari van hən ləbişos gati len nəhai balbal.

Luşos gat aYesu len nəhai balbal

(Mak 15.21-32; Luk 23.26-43; Jon 19.17-27)

³² Len nəyaran salit dan nabiltivile, lobubur mai auleSairin sua nahəsan aSimon. Lugol atenan ipat nəhai balbal siYesu. ³³ Nəboñ lotobar naut a Kolkota (namilen nahəsenan tovi Naut hən Nəbəlashukadhutəmat). ³⁴ Lulav nəwain lotobul hən natit tokon masuʋ lan maii, be nəboñ aYesu tomun risi, emətəhuni. § ³⁵ Beti luşos gati len nəhai balbal.*

Nəboñ lotošos gati tonon, loşəpəhun nahurabat san, bar hən nəvat hən ləbişab ase bilav nahurabat vişusua. ³⁶ Ale lobətah, kətkəta kəkol hən aYesu ei. ³⁷ Lutos gat nəsa aYesu togole tosa, ale lorin na-kel-uri-an enan len nəhai balbal a məhat hən nəkadun. Ike, “AYesu bogai, Kiñ seju gail.” ³⁸ Ikad nəvanuan vənvnənah eru artotahətah mai aYesu. Sual itahətah len nəhai balbal len nəmatu siYesu, togon len nəmair san.

³⁹ Nəvanuan gail lotoʋot, lohələs aYesu, sor mədəs nahəsan. Loñit nəholit van həni,* ⁴⁰ luke, “Gaiug goləboi gəbiğol naim siGot bimasirsir ale len nəmariboñ bitor um təlmam həni a? Bimagenan, gəbevi aNatun aGot, lav kuv gaiug gabag! Mariñ dan nəhai balbal!”*

⁴¹ Len nəvide tomaienən, abiltihai tutumav gail, alat lotoil a mō hən nəvanuan gail mai ahai pusan gail hən nalo lusor vilesi, luke, ⁴² “Gai ilav kuv nəvanuan tile gail be edədas bilav kuv gai! Inau ke tovi kiñ seİsraēl a? Bimagenan, timariñ dan nəhai balbal ale dereh datedəlomi ke tovi kiñ. ⁴³ Eriñ nəlon len aGot mai ike tovi aNatun aGot. Imagenan, gagai aGot bələjoni, tilav kuvi.”*

⁴⁴ Nəvanuan vənvnənah gəlaru artotahətah təban aYesu, gəlar am arokəmaienən, arohələsi.

Nəmatan siYesu

(Mak 15.33-41; Luk 23.44-49; Jon 19.28-30)

⁴⁵ Len natubliial nəmargobut ikabut gol piş naut kavkav van vəbar namityal totor ut mədəu. ⁴⁶ Ale len namityal totor enan, aYesu ikai habat len nasoran matmat san ke, “Eli, eli, lema sapahtani!” namilen, “Got sagw, Got sagw, goriñ gaʋulan ginəu sil nəsa?”*

⁴⁷ Nəvanuan galevis lotoil ei lotosəsəloñ həni, lunau suluvi, lunau ke tokis aElijah. ⁴⁸ Vəha-sua ŋai galit sua ilav naspons** igol topul hən nəwain tokon, ale esii len nəhai, esuhuni van hən aYesu hən bəmuni.* ⁴⁹ Be galevis am luke, “Riñi! Datebunus risi ke aElijah dereh tegəm lav kuvi o teʋuer.”

⁵⁰ Beti aYesu ikai habat tətəs am, eməsol, imat.

⁵¹ Len namityal enan ŋai, nəkaliko mətortor totahətah len naim siGot, tubat a məhat, emətar vəbar naut a pan, igol nahudhut eru.* Nətan

§ **27:34:** Psa 69.21. Lobul hən natit tokon masuʋ len nəwain hən nabus hən na-şos-gati-an asike bivar masuʋ hən avan ideh lotošos gati len nəhai balbal. * **27:35:** Psa 22.18 * **27:39:** Psa 22.7 * **27:40:** Mat 26.61; Jon 2.19 * **27:43:** Psa 22.8 * **27:46:** Psa 22.1 ** **27:48:** Naspons evi nəkasbəta nətəs. Evi natsua tomədmədəu toyanyañ totov len naut nasəhau tovi pan len nalilivol. İban şur. * **27:48:** Psa 69.21 * **27:51:** Exo 26.31-33

ekurkur, nɔvat gail lumaɸulɸul, ⁵² naɸurhuvat nɔmatan losɔɸav. Ale aGot igol nɔvanuan isɔbur lotovi esan lule mɔhat dan nɔmatan. ⁵³ Ale lovivile dan naɸurhuvat nɔmatan gail. Husur na-le-mɔhat-an dan nɔmatan siYesu loɸis len nabiltivile siGot, a Jerusalem, ale lovisi hɔn nɔvanuan isɔbur.

⁵⁴ Nasenturion mai nasoltia gail lotokɔtkɔta kɔkol hɔn aYesu len nɔhai balbal, nɔboɸ lotoris nadu mai natit gail am lotovisi, lomɔtahw habat. Luke, “Kitin, ategai evi aNatun aGot!”

⁵⁵ Len naut enan ikad napɔhaɸut tosoɸur lotohusur aYesu, kɔtkɔta tɔban len nɔyaran san a Kalili gɔmai. Alatenan loil a tut dan nɔhai balbal, lokɔta ris nɔsa tovisi.* ⁵⁶ Galit galevis lovi aMeri ta Maktala; togon aMeri anan aJemes mai aJosef; togon asoan aSepeti, anan aJemes mai aJon.

Nɔtavunan siYesu

(Mak 15.42-47; Luk 23.50-56; Jon 19.38-42)

⁵⁷ Nɔboɸ namityal pɔpadaɸ bimasur, aJosef tovi auleArimatea sua tokad natite mai tohusur aYesu, ⁵⁸ ivan hɔn aPilate. Eus niben aYesu. APilate idam hɔni ale ikele idan ke lipat niben mai aJosef. ⁵⁹ Na aJosef eruɸ gole len nɔkaliko tovi linen toveveu. ⁶⁰ Erinji len naɸurhuvat nɔtavunan san toveveu, tota ɸuɸuli tia len nɔvat. Erib hɔn nabiltivat hɔn biɸat gol nabopita hɔn naɸurhuvat nɔmatan enan, ale ivan. ⁶¹ AMeri ta Maktala mai aMeri togon arobɔtah a mɔ, a tut kɔkerek dan nabopita hɔn naɸurhuvat nɔmatan.

Lokɔtkɔta kɔkol hɔn naɸurhuvat nɔmatan

⁶² Pelan han, tovi nɔmariboɸ tohusur Nɔboɸ hɔn Nautautan hɔn nɔPasova, aɸiltihai tutumav gail mai naFarisi gail luɸonɸon, luvan hɔn aPilate. ⁶³ Ale luke, “Nasub, namtunau tɔlmam hɔn nɔsa nɔvanuan gɔgɔras egaii tokele nɔboɸ tomaur sal. Ike, ‘Len nɔmariboɸ titor dereh aGot tigol nile mɔhat.’” ⁶⁴ Imaienan, namtuke gikele hɔn nasoltia sam gail ke lekɔtkɔta kɔkol hɔn naɸurhuvat nɔmatan vɔbar nɔmariboɸ titor. Asike datɸigole, aɸai susur san gail hum ma lɔbɔvɔnoh niben ale kel mai nɔvanuan gail ke tole mɔhat dan nɔmatan tia! Ale bimaianan, nagɔgɔrasan enan dereh tesɔhor nagɔgɔrasan tokele a mɔ.”

⁶⁵ APilate isor var galit ke, “Sɔhar nasoltia na-kɔtkɔta-kɔkol-an gail van, ale len namitisau ideh mɔttokade, mɔtekɔtkɔta kɔkol gat naɸurhuvat.”

⁶⁶ Ale luvan, lokɔkol gat naɸurhuvat nɔmatan, loriɸ na-burut-gati-an lan ale loriɸ nasoltia gail hɔn lɔbɔkɔtkɔta kɔkol hɔni. Lugol natgalenan len nɔSappat.

28

Na-le-mɔhat-an dan nɔmatan

(Mak 16.1-10; Luk 24.1-12; Jon 20.1-10)

¹ Nɔboɸ nɔSappat enan tonɔɸ, nɔmav toɸitau dudulan sorɔilan, len nɔmariboɸ metɔkav hɔn nawik,* aMeri ta Maktala mai aMeri togon luvan varis naɸurhuvat nɔmatan.* ² Vɔha-sua ɸai ikad nabiltidu, bathut aɸel sua siNasub evi pan dan nɔmav, ale erib kuv nabiltivat topat gol naɸurhuvat, ebɔtah lan. ³ Nɔnahɔnah han erɔial hum nɔkabil mai nahurabat san epɔhw yesyes hum nasno. ⁴ Nasoltia gail lotokɔtkɔta kɔkol hɔn naɸurhuvat, ninelit epil lan, lomɔnɔinikot, luteh matmatiov. ⁵ Beti aɸel isor mai

* 27:55: Luk 8.2-3 * 27:63: Mat 16.21, 17.23, 20.19 * 28:1: Len nasoruan ta Kris ike len nɔmariboɸ metɔkav hɔn nawik, gidato datokis nɔmariboɸ enan hɔn nɔSade. * 28:1: Mat 27.56

napəhaʋut gəlaru, ike, “Samremətahw! Nələboi məruke mərəris aYesu lotogol tomat len nəhai balbal. ⁶ Be gai satoh gegai, husur aGot igol ile məhat tia surian ʋai aYesu tokele. Məregəm ris naut topat lan. ⁷ Mirivan tutut! Kel mai ahai susur san gail ke, ‘Səsəlonʋ! AGot igol ile məhat dan nəmatan. Dereh teil a mō hən gamito vi lan naut a Kalili. Ale dereh mətərisi ei.’ Enan ʋai na-kel-uri-an sagw.”

⁸ Napəhaʋut gəlaru arugam tutut dan nəburhuvat. Aromətahw be aropul hən nakemkeman ale arusaʋsaʋut hən arʋbikele mai ahai susur san gail. ⁹ Vəha-sua ʋai aYesu ebubur mai gəlaru. Ike, “Ivoi!” Arogəm həni, arotəgau gat narien gəlaru, arulotu həni. ¹⁰ Beti aYesu ikel mai gəlaru ke, “Samremətahw. Mirivan, kel mai aʋagw gail ke levi lan naut a Kalili, ale dereh leris ginau ei.”

Na-kel-uri-an sisoltia gail

¹¹ Nəboŋ napəhaʋut gəlaru artovan sal, nasoltia galevis lotokətkəta kəkol hən nəburhuvat nəmatan lovi lan nəbiltivile. Ale lukel ur natit pisi tovisi mai abiltihai tutumav gail. ¹² Abiltihai tutumav gail luʋbonʋon mai alat lotoil a mō hən nəvanuan gail ale ludam hən na-sor-utaut-an sua. Lulav nəvat isəbur mai nasoltia gail, ¹³ lukel mai galit ke, “Mətəkəmaiegai ke, ‘Ahai susur san gail logəm len mariug, lovənoh niben nəboŋ namttopat.’ ¹⁴ Agavna Pilate bəsəsəlonʋ hən natenan, dereh namtetəŋov nəlon hən asike mətʋikad nəpanismen ideh.” ¹⁵ Imaienan, nasoltia gail lulav nəvat enan, lugol nəsa abiltiju gail lotokele. Na-kel-uri-an enan salito, naJu gail lukele van vəbar nəboŋ ta daməŋai.

Nakelean naməkot siYesu

(Mak 16.14-18; Luk 24.36-49; Jon 20.19-23; Uman 1.6-8)

¹⁶ Beti ahai susur lotovi 11 lovi Kalili vi lan naʋehuh aYesu tokel mai galit tia hən ləbevi lan. ¹⁷ Nəboŋ lotorisi ei, lulotu həni, be galit galevis lukad nə-lon-uri-an. ¹⁸ AYesu egəm hən galito, ikel mai galit ke, “AGot aTəmagw ilav mai ginau nədaŋan hən na-il-a-mō-an pisi len nəmav mai len navile a pan. ¹⁹ Imagenan, mitivan hən mətʋəʋusan naluʋoh hən nəvanuan naut tiltile gail hən ləʋbegəm vi hai susur sagw gail. Baptais hən galito len nahəsən aGot aTata, aNatun mai aNunun.* ²⁰ ʋusan galito hən ləʋbigol natit pisi notokele todaŋ mai gamito. Nau gat nategai: ginau nutah mai gamito, ale dereh nitah mai gamito van vəbar nəboŋ hən nanonʋan hən navile a pan, nagilen natit pisi.”

* 28:19: Uman 1.8

Mak Na-kel-uri-an tovoi aMak totoni

Ase itos nalobulat egai?

Nəvanuan lotokad namitisau hən nasoruan siGot lunau ke nəmantuhmar sua, nahəsən aMak, itos gat nəbol gail aPita tokel husur aYesu. Lokis aMak hən aJon Mak am.

Itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən nəvanuan pisi ləbələboii ke aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan, evi aNatun aGot. Itosi hən nəvanuan pisi ləbikad nədəlomian len aYesu.

Itosi nios ase?

Itosi nios alat ləsavi Ju lototoh len naut tiltile gail naut aRom toil a nio hən gail.

Nəsa evisi len nalobulat egai?

AYesu igol nədanjan san iparpar len namerikel san gail lotovi tarhət sinəvanuan gail. Ale aYesu evusan ahai susur san gail.

Nalobulat ehurus as galito?

Ehurus aYesu toke nəvanuan lipair dan nəsaan salit gail, dəlom nasoruan siGot. Ehurus ahai susur san gail, ehurus naluvoh gail lotohurus aYesu, manman len namerikel togol gail. Ehurus nəvanuan gail lotomətahun aYesu.

Natgalenan evisi nias?

AYesu epusan mai igol namerikel gail len nasihau A.D. 26 vəbar 30. Natgalenan evisi a be?

Nalobulat egai ibol husur nəsa tovisi len naut a Jutea.

NaKristen gail ta sutuai lukel ke aMak itah mai aPita len nəyaran san gail, ale itos gat nəsa aPita tokele. Len nalobulat egai aMak itos gat nəbol husur aYesu, be ikel ur nəsa aYesu togole, sakel masuv hən narpusanan siYesu. Ikel ur namerikel aYesu togol gail, hən nəvanuan ləbələboi səhot nədanjan san. AMak eləjon ke tiparpar ke aYesu tovi Natun aGot, be egəm vi lan navile a pan hən bələjon bisa vəsa ale hən bimət. AMak itos nalobulat egai hən nəvanuan gail ləbidan am hən ləbehurus aYesu, naut kəmas nəmauran bidaŋ o ləbələjon bisa vəsa.

1) Natubatan hən na-kel-uri-an tovoi, nautautan hən nauman siYesu (1.1-13)

2) AYesu eum len naut a Kalili (1.14-9.50)

3) AYesu eriŋ naut a Kalili evi Jerusalem (10.1-52)

4) Nauman siYesu len nabiltivile Jerusalem, nawik naməkot ei (11.1-15.20)

5) Nəmatan siYesu (15.21-47)

6) Na-le-məhat-an siYesu dan nəmatan (16.1-20)

AJon Baptais eutaut hən napisal

(Mat 3.1-12; Luk 3.1-18; Jon 1.19-28)

¹Egai natubatan hən na-kel-uri-an tovoi husur aYesu Kristo tovi Natun aGot.* ²Ehum ahai kelkel ur sua, aIsaiah totoni gat nəsa aGot tokel mai aNatun. Ike,

“Geris! Dereh nesəvat ahai pispisul sagw

* 1:1: Natosian galevis ta sutuai ləsake aNatun aGot.

teil a m̄o hən gaiug,
hən beutaut hən naṗisal sam̄.*

³ Nadoldol sua satokai len naut masmas toḅḅesw ke,
‘Geutaut hən naṗisal m̄os Nasuḅ,
gigol naṗisal san gail linor!’ ”*

⁴ Imagenan, aḶon evisi, itoh len naut masmas toḅḅesw, ikel uri ke, nḅvanuan gail limasbaptais hən ḅimasil ke lotopair dan nḅsaan salito van hən aGot hən ḅerub̄at nḅsaan salit gail.

⁵ Nḅvanuan naut a Jerusalem mai naprovens Jutea kavkav luvan hən lḅḅesḅsḅloḅ hḅni. Ale nḅboḅ lotokel vḅhot nḅsaan salit gail, ibaptais hən galito len Nawisel Jortan.

⁶ Nahurabat siḶon, luvaii hən navurun nḅkamel, ale nḅhau tutuḅ evi nahurhuḅuluk. Ihanhan nalokust, ihanhan nḅhani nasukapak toum hḅni.† ⁷ AḶon ikel uri ke, “Avan sua dereh tegḅm a tahw len ginau, gai idaḅ sḅhor ginau, ale ginau nḅsanor kasi hən nḅbetḅnadur, sah ruḅat nḅhau hən naributbut san.‡ ⁸ Ginau nubaptais hən gamito hən nḅwai, be dereh gai tibaptais hən gamito hən aNunun aGot.”

Nḅbaptaisan siYesu
(Mat 3.13-17; Luk 3.21-22)

⁹ Len nḅboḅ sua, aYesu iyar len naut a Nasaret a Kalili gḅmai ale aḶon ibaptais hḅni len Nawisel Jortan. ¹⁰ Nḅboḅ aYesu tomadhale mḅhat dan nḅwai enan, eris aGot totar pḅl nḅmav hən toḅḅjav ale eris aNunun toḅḅm vi pan vi lan, surm̄an nḅtav.§ ¹¹ Beti esḅsḅloḅ hən nadoldol toḅḅm len nḅmav toke, “Gaiug govi anatumgw ulum̄an sagw notolḅmas bun gaiug, noḅhḅaḅur masuḅ hən gaiug.”*

ASetan italtal sḅḅuer hən aYesu hən ḅigol ḅisa
(Mat 4.1-11; Luk 4.1-13)

¹² Vḅha-sua ḅjai aNunun aGot esḅhar aYesu vi lan naut masmas toḅḅesw. ¹³ Itoh ei len nḅmaribḅ tovi 40 ale aSetan italtal sḅḅuer ke ḅigol nḅsaan. Itoh mai narivatvat nalilihai lotolḅboi lḅḅisah pḅpasi ale aḅel gail lovi tarhḅt san.

Ahai susur metḅkav gail
(Mat 4.12-22; Luk 4.14-15, 5.1-11)

¹⁴ Husur nḅboḅ galenan, aenemi siḶon lutha gati, riḅi len naim ḅḅaḅjis. Beti aYesu evi Kalili, ikel ur na-kel-uri-an siGot.** ¹⁵ Ike, “Namityal egḅm tia, natohan pipihḅḅḅan aGot egḅm pḅpadaḅ. Mitipair dan nḅsaan samito, dḅlom na-kel-uri-an tovoi enan!”

¹⁶ Boḅ sua aYesu toyaryar bitas tarhḅt Nabiltiwai Kalili, eris alarmiḅan, aSimon mai aAdru artobar hən nalevlev len nabiltiwai husur arovi vanuan nḅsahiehan. ¹⁷ Ale aYesu ikel mai gḅlaru ke, “Mḅregḅmai! Mḅreḅusur ginau ale nigol mḅregḅm vi vanuan nḅ-sah-hḅn-nḅvanuan-an!” ¹⁸ Vḅha-sua ḅjai aroriḅ nalevlev sḅlar gail, aroḅusuri.

* **1:2:** Mal 3.1 * **1:3:** Isa 40.3 † **1:6:** 2Ki 1.8. Nalokust ehum natohtohlomḅtu be ihan natideh tomaur tokad nalute. ‡ **1:7:** Evi slev gail lotosah ruḅat nḅhau hən naributbut silat lotovi lohoim, ale naslev evi naut kḅmas len nḅnauan salit gail. § **1:10:** Nḅtav evi nḅman namḅsav sua tohum navimal toḅḅapḅhw. * **1:11:** Psa 2.7; Isa 42.1 ** **1:14:** Lutha gat aḶon Baptais nasiḅhau esua hudhute husur nḅboḅ aSetan totaltal ris aYesu hən ḅigol ḅisa. AHerot Antipas eriḅ aḶon len naim ḅḅaḅjis husur aḶon tokel tabtab hən aHerot ke togol nḅsaan. Ris Mak 6.14-29.

¹⁹ Nəboŋ aYesu toyar kəkereh am husur bitas, eris aJemes mai aJOn alarmiŋan, anaton aSepeti gəlaru. Arusah len nabot salito, arobotan nalevlev salit gail lunor. ²⁰ Vəha-sua ŋai ekis gəlaru hən arbiŋtah maii, ale aroriŋ atəmalaru len nabot mai nəvanuan nauman gail, ale arutah maii, arohusuri.

*AYesu ehut nanunun sua tosa
(Luk 4.31-37)*

²¹ AYesu mai ahai susur san gail lovi lan navile a Kapernaum, ale len nəSappat ebis len naim nabonbonan seJu gail, eŋusan. ²² Nəvanuan luŋaŋ len naŋusanan san bathut eŋusan suman naulumian tokad na-il-a-mo-an kitin, sasuman ahai pusan gail hən nalo. ²³ Len namityal enan ŋai len naim nabonbonan salito ikad naulumian tokad nanunun nəmargobut. Ikai, ²⁴ ike, “Yesu ta Nasaret, gumab hən ginamito? Gogəm hən gəbigol namtebuer a? Ginau noləboi gaiug. Noləboi gotovi siGot, gotogəm mōsi.” ²⁵ AYesu esivoh len nanunun nəmargobut, ike, “Gemədau! Gimakuv dani!” ²⁶ Ale nanunun nəmargobut igol atenan totaltalon hən nahumatmat, ikai habat ale nanunun nəmargobut imakuv dani. ²⁷ Nəvanuan gail lumaŋmaŋ lan, lotuŋat sor husur nəsa tovisi. Lousus galit gabag ke, “Naŋusanan veveu tomabe ganan? Ikad nədaŋan hən na-il-a-mo-an! Ikele hən nanunun tosa gail ale lugol husur nəsa tokele!”

²⁸ Na-kel-uri-an husur nəsa aYesu togole iperŋan tutut hən naut pisi len naut a Kalili.

*AYesu igol nəvanuan isoŋur lumaur
(Mat 8.14-17; Luk 4.38-41)*

²⁹ Nəboŋ aYesu mai ahai susur san gail lotovivile dan naim nabonbonan seJu gail, lutah mai aJemes, aJOn, lovi lohoim seSimon mai aAdru. ³⁰ Anan asoan aSimon ipat len nəmel, naməsahan igol niben topud. AYesu tobis, vəha-sua ŋai lusor husur aliten maii. ³¹ Ale aYesu ivan həni, etəgau navəlan, elivi vi məhat hən bəbətah. Naməsahan inoŋ dani ale ile məhat, ilav nəhanian mai galito.

³² Nəboŋ namityal tomasur, naut togomgom, nəvanuan gail losəhar alat lotoməsah mai alat lotokad natəmat gail van hən aYesu. ³³ Nəvanuan pisi len nabiltivile kavkav loluŋoh il bopita. ³⁴ Ale igol isoŋur lotokad naməsahan tiltile lumaur. Ehut natəmat isoŋur ale igol lodədas ləbisor husur loləboi gai tia.

*AYesu ikel ur nasoruan siGot len naut a Kalili
(Luk 4.42-44)*

³⁵ Pelan han, dudulan soŋilan, naut səlan sal, aYesu ile məhat, evivile, evi tut sua len naut toŋəbesw ale isor tuŋ ei. ³⁶ Idareh aSimon mai alat lototah maii, ludoŋi. ³⁷ Nəboŋ lotosabi luke, “Nəvanuan pisi lokətkəta doŋ gaiug.” ³⁸ Be aYesu isor var galit ke, “Datevi tut ideh am, len naut gail lotodar vis navile egai hən nəbikel ur nasoruan siGot ei. Husur nogəm mōsi.” ³⁹ ŋa iyar tur pis naut len naut a Kalili, ikel ur nasoruan siGot len naim nabonbonan salito ale ehut natəmat gail.

*AYesu igol avan sua tokad naleprosi imaur
(Mat 8.1-4; Luk 5.12-16)*

⁴⁰ Naulumian tokad naleprosi egəm tənedur təban aYesu, eŋiri ke, “Gəbələŋoni, goləboi gəbigol nəbimaur, nəbiveveu.” ⁴¹ Nəlon aYesu itaŋis masuŋ həni, isar hən navəlan, ibari, ikel maii ke, “Noləŋoni. Gimaur,

giveveu!”⁴² Vəha-sua ŋai naleprosi ivan dan atenan, imaur, iveveu.⁴³ Beti aYesu esəvati van, ikai tasi⁴⁴ ke, “Sagikel natideh mai avan ideh, be gia vusan gaiug hən ahai tutumav hən bəbunus husur nibem̄. Beti getutumav hən naviolan hən naveveuan sam̄ aMoses tokel bun gail hən nəvanuan ləbələboi səhoti ke gotomaur.”*

⁴⁵ Avil ategaii ivan, ikel ur nəsa tovisi həni. Igole van van na-kel-uri-an enan ibar naut isoḅur. Naten igol aYesu saləboi bəbis len navile ideh len nəhon nəvanuan gail bathut naluḅoh ludar visi, be itoh len naut gail lotobḅesw. Be nəvanuan gail len naut p̄isi ei logəmgəm həni sal.

2

AYesu igol avan sua nətarhəben tomat imaur

(Mat 9.1-8; Luk 5.17-26)

¹ Husur nəmariboḅ galevis, aYesu etəlmam vi Kapernaum. Nəboḅ tobar naut enan, sədareh, husur ke nəvanuan isoḅur lotosəsəloḅ həni ke totoh ei,² logəm hən naim san gol loririhit lohoim mai vivile. Ləsələboi ləḅeil bopita am. Ale aYesu ikel ur nasoruan mai galito.³ Nəvanuan galevis logəm həni, ivat lupat naulunian nətarhəben tomat,⁴ be lodədas ləḅibar aYesu bathut naluḅoh. Ale lopəlau vi məhat len navurun naim topapav, ludakuvi, gol naḅur a məhat hən naut aYesu totoh lohoim lan. Ale loriḅ tur hən nəbateh vi pan, atenan nətarhəben tomat, topat lan.⁵ Nəboḅ toris nadəlomian salito, aYesu ikel mai atenan nətarhəben tomat ke, “Natugw, nəsaan sam̄ gail lumaruḅat.”

⁶ Be ahai p̄usan hən nalo lotobətah ei lunau natgalenan len nəlolit ke,⁷ “Gai ekəmaienan məbe? Isor mədas aGot! AGot səbon ŋai eləboi bəruḅat nəsaan dan nəvanuan!”

⁸ Vəha-sua ŋai aYesu eləboi nənauan salito ale ikel mai galit ke, “Imabe mətunau magenan len nəlomito?”⁹ Nəḅikel mai ategai nətarhəben tomat ke, ‘Noruḅat nəsaan sam̄ gail,’ o nəḅike ‘Gile məhat, pat nəbateh sam̄, giyar,’ nəsa emədmədau am?*

¹⁰ Be nuke mətələboii ke aNatun Nəvanuan ikad nədaḅan hən na-il-a-n̄o-an hən bəruḅat nəsaan len navile a pan. Nokəmaiegai hən nəḅəvusan nədaḅan en mai gamito.” Ale aYesu ikel mai atenan nətarhəben tomat ike,¹¹ “Nukel mai gaiug, gile məhat, pat nəbateh sam̄, givahim sam̄.”

¹² Vəha-sua ŋai atenan ile məhat, ipat nəbateh, evivile len nəhon nəvanuan p̄isi. Lumaḅmaḅ masuḅ lan ale lusal suh nəyalyalan siGot luke, “Datsaris natideh tomaienan boḅ ideh sal!”

AYesu ekis aLevi (aMattiu)

(Mat 9.9-13; Luk 5.27-32)

¹³ Beti aYesu evivile, etəlmam hən biyar tarhət naḅiltiwai Kalili. Naḅiltuluḅoh egəm həni ale eḅusan galito.¹⁴ Len nəyaran san van, eris aLevi anatun aAlfeus tobətah len nəpasvaləval hən nətaks, ale ikel mai ke, “Gitah mai ginau, gəhusur ginau!” Ale aLevi ile məhat, ehusuri.†

* **1:44:** Lev 14.1-32 * **2:9:** Nəboḅ aYesu tokəmaienan, nəvanuan lotokad namitisau len nasoruan siGot lunau ke namilen imaiegai ke: Avan ideh edədas biḅol eru en p̄isi, ale nəḅike, ‘Noruḅat nəsaan sam̄ gail,’ mətsaləboii ke lumaruḅat o ləsəmaruḅat. Be nəḅike, ‘Gile məhat, giyar!’ mətələboi məḅberisi ke imaur. † **2:14:** Levi: Mat 9.9; Luk 5.27.

¹⁵ Na aLevi eus aYesu mai ahai susur san gail hən ləbīhan lohoim san. (Ikad nəvanuan nətaks mai nəvanuan nəsaan isoḅur lotohan ei husur ikad nəvanuan tosoḅur maienan lotohusur aYesu.) ¹⁶ Be nəboŋ ahai pusan hən nalo galevis lotovi Farisi lotoris aYesu tohan mai nəvanuan gail lotomaienan, lous ahai susur san gail ke, “Imabe tohan mai nəvanuan nətaks mai nəvanuan nəsaan gail?”

¹⁷ Nəboŋ aYesu tosəsəloŋ hən natenan ikel mai galit ke, “Savi alat lotomaur lotovan hən nəvanuan nareran hən ḅirer hən galito, be alat lotoməsah ŋai. Ginau nəsaḡəm hən nəbəkis alat lotonor o alat lotonau ke lotonor, be nogəm hən nəbəkis nəvanuan nəsaan gail.”

Nausian husur nəmariboŋ nəvanuan səhan
(Mat 9.14-17; Luk 5.33-39)

¹⁸ Len nəmariboŋ galevis ahai susur siŋon mai naFarisi gail ləsəhan† hən ləbisor tuṽ. Ale logəm hən aYesu lousi ke, “Ahai susur siŋon gail mai ahai susur sinaFarisi gail ləsəhan hən ləbisor tuṽ, be ahai susur sam̄ gail ləsəmagenan. Imabe?”

¹⁹ AYesu isor var galit ke, “Mətunau ke nəvanuan lototah mai naulurŋan tolah, ləsəhan len nəhanan nəlahan a? Aoa! Asike lumaienan nəboŋ naulurŋan tolah totoh mai galit sal. ²⁰ Be naulurŋan tolah, nəboŋ ḅegəmai hən ləbəsəhari dan nəvanuan san gail, ale len nəboŋ enan asike luhan.

²¹ “Səkad avan ideh toḅisihoh hən nəkaliko veveu len nahurabat tomatu. Tagole, nəḅisihoh təmakuv dan nahurabat tomatu gol nə-tarsili-an tamədasi səhor ta m̄o. ²² Natsual am, səkad avan ideh toḅir nəwain lotomadhaum həni len nahurhuwain lotomatu. § Tagole, nəwain veveu tatəvah tur lan, mədas nəwain mai nahurhuwain ḅisi.”

Nausian husur nəSappat
(Mat 12.1-8; Luk 6.1-5)

²³ Len nəSappat sua, aYesu toyar tur marireu hən nawit, ahai susur san gail lotuḅat kin ḅur nəhavhuwit gail.* ²⁴ Na naFarisi gail lukel mai aYesu ke, “Imabe lotogol nəsa nalo tokai tasi len nəSappat?”

²⁵⁻²⁶ AYesu isor var galit ke, “Mətsaṽururŋ ləboi natosian gail lotohol husur aTevit boŋ ideh nəboŋ gai mai alat lototah maii lotopar hanian, lotomalkəkət a? Nəboŋ aAḅiatar tovi ḅiltihai tutumav, aTevit eḅis len naim siGot, ihan nabəta tolo ahai tutumav səḅolit ŋai loləboi ləbīhani.* Ale ilav nabəta galevis mai alat lototah maii.”* ²⁷ Beti aYesu ikel mai galit ke, “NəSappat, aGot igole m̄os nəvanuan, sagol nəvanuan m̄os nəSappat. ²⁸ Imaienan, aNatun Nəvanuan evi masta, evi masta hən nəSappat am.”

3

AYesu igol navəlan nəvanuan imaur
(Mat 12.9-14; Luk 6.6-11)

¹ Len nəboŋ sua tile am, aYesu eḅis lohoim naḅonḅonan seju gail tətəs, ale ikad avan sual ei, navəlan tomat, togəm hum towas. ² Nəvanuan gail ei lomətan aYesu hən ke ləḅeris ḅigol atenan ḅimaur len nəSappat. Bigole,

† **2:18:** NaJu gail ləsəhan len nəmariboŋ galevis hən ləbisor tuṽ, ləsəhan hən ləḅitaŋ husur nəmatan o natsua tosa tovisi hum nabiltidu mai ləsəhan len nəboŋ totibau galevis salito. § **2:22:** Nahurhuwain evi nahurhunani o nahurhusipsip lotoḅir nəwain veveu ḅurhulon. * **2:23:** Deu 23.25 * **2:25-26:** Lev 24.9 * **2:25-26:** 1Sam 21.1-6

dereh likot hēni ale kel uri ke toḅur kotov nalo hēn nəsappat. ³ AYesu ikel mai atenan navəlan tomat, togəm hum towas ke, “Geil rivuh.” ⁴ Beti eus galit ke, “Inor hēn datḅigol ḅivoi len nəsappat o hēn datḅigol ḅisa? Inor hēn datḅeriḅ təlmam hēn nəmauran o hēn datḅigol nəmatan?” Be naut eḅut, ləsasor vari.

⁵ Len nəlol paḅpaḅ san ekəta mətaltal hēn galito, ilolosa hēn galit husur nəkadulit ivonvōn. Beti ikel mai atenan ke, “Gisar hēn navəlaḅ!” Ale isar hēni, navəlan imaur təlmam. ⁶ Vəha-sua ḅai naFarisi gail lovivile, luḅḅonḅon mai alat galevis len nəpati tovi tarhət siHerot hēn ləḅisor utaut hēn ləḅemədas bun aYesu hēn ḅimat.

Naluḅoh tarhəḅiltiwai Kalili

⁷ AYesu mai ahai susur san gail lovi lan nabiltiwai ale nabiltiḅoh lohūsuri. Nəḅoḅ lotosəsəloḅ husur natit piḅi aYesu togole, nəvanuan isoḅur logəm hēni. Logəm len naut a Kalili, a Jutea, ⁸ a Jerusalem, a Itumea, len naut gail tarhət Nawisel Jortan mai naut gail lotodar vis nabiltivile eru, a Tair mai a Siton. ⁹ Bathut naluḅoh totibau, ikel mai ahai susur san gail ke leutaut hēn nabot viri hēn asike nəvanuan ləḅeluḅoh dar visi. ¹⁰ Husur len nəmariboḅ enan igol isoḅur lumaḅur tia ale isoḅur am lotokad naməsahan tiltile loririhit, dar visi hēn ləḅibari. ¹¹ Ale nəḅoḅ nəvanuan lotokad nanunun tosa gail lotoris aYesu, luteh len nəḅon, lukai habat ke, “Gaiug govi aNatun aGot!” ¹² Avil aYesu ikai tas galito ke salikel vəhot gai ke tovi ase.

AYesu itabtabuh len ahai pispisul lotovi 12

(Mat 10.1-4; Luk 6.12-16)

¹³ Beti aYesu etəḅehuh vi məhat, ekis alat gai toləḅon galito ale logəm hēni. ¹⁴ Ale itabtabuh len galit lotovi 12 hēn ləḅitah maii; ekis galit hēn ahai pispisul gail hēn ḅəsəvat galit van hēn ləḅikel ur napisulan siGot; ¹⁵ ale ilav nədaḅan hēn na-il-a-mō-an mai galito hēn ləḅehut natəmat gail. ¹⁶ Alat lotovi 12 nahəsəlit lumaiegai: ikad aSimon aYesu tokisi hēn aPita; ¹⁷ ikad aJemes anatun aSepeti mai aḅon aḅan aJemes, ale aYesu ekis gəlaru Poanerkes namilen Natun Nabiliurur gəlaru. ¹⁸ Ikad galevis am, aAdru, aFilip, aPartolomiu, aMattiu, aTomas, aJemes anatun aAlfeus, aTatteus, aSimon tovi naSelot* sua, ¹⁹ mai aJutas Iskariot ḅeriḅ aYesu len navəlan aenemi san gail.

AYesu mai aPeelsepul

(Mat 12.22-32; Luk 11.14-23, 12.10)

²⁰ AYesu etəlmam vahim len naim totohtoh lan mai ahai susur san gail. Ale naluḅoh logəm ḅonḅon ei van gai mai ahai susur san gail ləsəkad namityal ideh hēn ləḅihan. ²¹ Nəḅoḅ nəbathudud siYesu lotosəsəloḅ hēn nakelean husur nəsa tovisi, luke lith gati husur luke tovinvinu. ²² Be ahai pusan hēn nalo lotogəm len naut a Jerusalem, luke, “APeelsepul toil a mō hēn natəmat gail iwol hēni. Ehut natəmat gail len nədaḅan seḅiltitəmat setəmat gail.”

²³ Ale aYesu ekis galit gəmai, isor mai galit len nasoruan kəta ke, “ASetan eləḅoi ḅehut aSetan mabe? ²⁴ Nəvanuan lototoh pipihəḅəlan nakiḅ len nəkantri sua ḅibalkabaḅ, nəkantri dereh timaḅulḅul. ²⁵ Nəbathudud

* **3:18:** NaSelot evi avan ideh len naluḅoh sua lotomətahun alat a Rom, lotoke ləḅibal mai galito, hut galit dan naut a Jutea.

biĥalkaban, dereh timaṣulṣul. ²⁶ Len naṽide tomaienana, aSetan tēbal mai gai gabag, alat pipihabēlan lētapēphw, gai asike talēboi tail gēgat am, nēdaraṅ san tanoṅ. ²⁷ Nisor kēta maiegai ke: Avan ideh salēboi bēbis lohoim sinabēhariv todaṅ hēn ĥitariv kuv natit san gail. Be a mō, ĥibanis gat abēhariv, beti elēboi ĥitariv kuv natit pisi dan naim san.† ²⁸ Nukel nakitinan mai gamit ke, aGot dereh teruĥat nēsaan ideh dan nēvanuan gail naut kēmas lēbisor tas aGot o lēbēmēdas nahēsan. ²⁹ Avil avan ideh tosor mēdas aNunun aGot, asike aGot eruĥat nēsaan enan dani boṅ ideh. Be nēsaan enan san, tonor hēn nēpanismen, dereh tipat len atenan vi sutuai.”

³⁰ AYesu ekēmaienana husur ahai ṣusan hēn nalo gail luke tokad nanunun tosa.

*Nəbathudud kitin siYesu
(Mat 12.46-50; Luk 8.19-21)*

³¹ Beti aṽan aYesu matmat gail mai anan logēm tēban naim aYesu totoh lan. Loil vivile, lopisul van hēni, kisi gēmai. ³² Naluṽoh lobētah dar vis aYesu, ale lukel mai ke, “Geris, anam mai aṽam gail lous gaiug vivile.”

³³ AYesu isor var galit ke, “Ase lai tovi anagw? As galit lai lotovi aṽagw gail?” ³⁴ Ale ekēta garu len alat lotobētah dar visi, ike, “Gamit mētovi anagw mai aṽagw gail bogai. ³⁵ Husur avan ideh togol nēsa aGot tolēṅoni, gai evi aṽagw o aṽavinegw o anagw.”

4

*AYesu iĥol husur namisurhuwit
(Mat 13.1-9; Luk 8.4-8)*

¹ AYesu etuĥat ṣusan tētas tarhēbilitiwai Kalili. Nabilitluṽoh logēm bōnbōn dar visi gol tosaḥ len nabot, bētah hēn bēṣusan. Ale nēvanuan gail pisi losuh pēpadaṅ hēn nabiltiwai, a ut. ² Eṽusan galit hēn natit isōbur len nēbol ṣusan gail. Ale len naṣusanana san ikel mai galit ke, ³ “Sēsəlōṅ! Nēvanuan nēmabulan hēn namisurhut gail ia bubulan namisurhuwit. ⁴ Nēboṅ tobubulan gail, galevis luteh metṣisal, ale nēman namēsav gail logēm han ṣis gail. ⁵ Namisurhuwit galevis am luteh len naut tobanṅ vat, nētan tokēkereh lan, ale lutov tutut husur nētan enan sēsareh. ⁶ Nēboṅ namityal tovisi, esun bun gail ale lumayoh husur lēsəkad nēharhēte. ⁷ Namisurhuwit galevis am luteh len tan tobanṅ hau tokad nasunite lan, ale nēboṅ nawit totov, nēhau eruṅ gut buni, gol sēvan. ⁸ Namisurhuwit galevis am luteh len tan tokēnoh. Lutov, lovivi mēhat ale luṽan. Sua iṽan vəkad 30, sual am iṽan vəkad 60 ale sua tētas am iṽan vəkad 100.” ⁹ Beti aYesu ike, “Nēvanuan tokad nēdaraṅana hēn bēsēsəlōṅ, tesēsəlōṅ!”

*AYesu iĥol ṣusan hēn nēsa?
(Mat 13.10-17; Luk 8.9-10)*

¹⁰ Nēboṅ aYesu totoh sēbōn mai ahai susur san lotovi 12 mai galevis am, lous namilen nēbol ṣusan gail hēni. ¹¹ Ale ikel mai galit ke, “AGot ikel vēhot nēsa tosusuah husur natoḥana pipihabēlan mai gamito hēn mētbelēboii. Be alat lototoḥ vivile, nukel nakitinan pisi mai galito len nēbol ṣusan gail ¹² hēn natosiana siGot ĥisarpoh toke,

“Naut kēmas lēbēkēta, kēta,
lēsakēta lēboi nēsa aGot togole;

† 3:27: Namilen ke avan ideh salēboi bēvēnah dan navēlan aSetan, be ĥibanis gat aSetan, elēboi bēhut natēmata san gail.

naut kəmas ləbesəsəlon, səsəlon,
ləsasəsəlon ləboi nəsa aGot togole.
Asike lətəmagenan, lətəpair van hən aGot
ale taruḅat nəsaan salito.’”*

*AYesu isor vəsəvai nəḅol ɸusan husur namisurhuwit
(Mat 13.18-23; Luk 8.11-15)*

¹³ Beti aYesu eus galit ke, “Mətsaləboi namilen nəḅol ɸusan enan a? Bimagenan, məteləboi nəḅol ɸusan ideh mabe? ¹⁴ Nəvanuan nəmabulan ebubulan namisurhuwit gail tovi nasoruan siGot. ¹⁵ Namisurhuwit toteh metɸisal ehum alat lotosəsəlon hən nasoruan siGot. Ale nəḅon lotosəsəlon həni, vəha-sua ŋai aSetan egəmai, lav kuvi dan galito. ¹⁶ Nəvanuan galevis lohum namisurhuwit toteh len tan tobaŋ vat. Nəḅon lotosəsəlon hən nasoruan, ibar nəlolito, vəha-sua ŋai lohəhəvur lan. ¹⁷ Be husur lohum nawit nəharhəte sakir sədaŋ, ləsəton sabəlav. Ale nəḅon lotoləŋon tosa o nəvanuan gail lotomədas bun galito bathut nasoruan tobar galito, luteh dan nadələmian. ¹⁸ Nəvanuan galevis am lohum namisurhuwit toteh len tan tobaŋ hau tokad nasunit lan. Losəsəlon hən nasoruan ¹⁹ be nəlolit etuhətuḅ hən nəmauran hən navile eg a paŋ, naləmasian hən natite mai na-ləŋon-masuḅ-həni-an hən natgalevis am lobis len galito gol lorun gut bun nasoruan hən asike ḅiḅan. ²⁰ Nəvanuan galevis tile am lohum namisurhuwit lototeh len tan tovoi. Losəsəlon hən nasoruan, ibar nəlolito, ale luḅan masuḅ, galevis luḅan vəkad 30, galevis luḅan vəkad 60, galevis am luḅan vəkad 100.”

*Nəḅol ɸusan husur namial
(Luk 8.16-18)*

²¹ Beti aYesu eus galit ke, “Ikad avan ideh topat namial hən ḅesusuani pipihad o pipimel a? Ao! Eriŋi a məhat len nəhai namial toilit lan. ²² Husur natideh tosusuah dereh aGot tevəhoti ale natideh topat len nəmargobut dereh aGot tigol tevivile, tiɸarɸar. ²³ Nəvanuan tokad nədəriŋan hən ḅesəsəlon, tesəsəlon!”

²⁴ Beti isor tətəs mai galit ke, “Mətelələgau hən gamito! Mətesəsəlon husur nakelean sagw. Dereh aGot tilav naləboian mai gamito tonor hun na-səsəlon-husuri-an samito, ale tivan am. ²⁵ Bathut avan ideh nəlon tomaḅur hən nəsa notokele, dereh aGot tilav naləboian am maii. Avil avan ideh tomətahun ḅeləboi nəsa notokele, dereh aGot tilav kuv naləboian gai tokade dani.”

Nəḅol ɸusan husur namisurhuwit totov

²⁶ Beti aYesu ike, “Nətohan pipihəbəlan aGot imaiegai: Ikad nauruŋan tobubulan namisurhuwit len tan. ²⁷ Nəḅon topat len nalenmariug o tolele len nalənnəyal, namisurhuwit itov, evivi məhat. Be itov vi məhat mabe? Atenan saləboii. ²⁸ Nətan səḅon evəhasus hən nawit: a mō nalute evisi, itov ale evi məhat, beti iḅan hən nəhəvhəte, ale ikad namisurhute tovi hanian. ²⁹ Be nəḅon namisurhuwit tomatu, vəha-sua ŋai atenan ivan, ita kokotovi hən nəḅu tohaḅ husur nəḅon hən nəmatuan egəmai.”*

*Nəḅol ɸusan husur namisurhumastat
(Mat 13.31-32; Luk 13.18-19)*

* 4:12: Isa 6.9-10 * 4:29: Jol 3.13. Nəḅu tohaḅ, naut tokan ipat len nəlon, ale akis auleIsrael luta kokotov nawit halito hən nəḅu tomaianan.

³⁰ AYesu isor tətəs ike, “Dereh nenənoŭ hən natohan pipihabəlan aGot mai nəsa? Nisor vəsvəsaii len nəbōl p̄usan tomabe? ³¹ Imaiegai: Nəvanuan imabul namisurhumastat len tan. Ekəkereh səhor namisurhut gail p̄isi len tan ³² be itov vi məhat vatibau səhor nəhanian p̄isi. Nəpashət gail topasil lotibau gol ke, nəman naməsav loləboi ləbēum hən nəhai ɲodɲod halit len gail, len nəmōl han.”

³³ AYesu ikel nəbōl p̄usan isobur hən bikel nasoruan mai nəvanuan gail tonor hən naləboian lotokade hən ləbələboi səhoti. ³⁴ Len nəhon nəvanuan gail, natit p̄isi tokele, ikel mai galit len nəbōl p̄usan gail ɲai. Be nəboɲ totoh mai ahai susur san gail səbōlito, isor vəsvəsai namilen natgalenan.

AYesu igol nəlan mai nabiltiwai arovi pan
(Mat 8.23-27; Luk 8.22-25)

³⁵ Len nəboɲ enan naut igomgom, ale aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Datevi tarhət nəwai egai.” ³⁶ ɲa lorin naluŭoh, lusah maii len nabot ale luvan. (Ikad nabot galevis am lotohusuri.) ³⁷ Losəhoŭut hən nabiltilan togəmai tokud hən nəwai. Nəwai epus vi lan nabot gol totubət pul hən bəmun. ³⁸ AYesu ipatmari len napilo a tahw, bathuwag. Lovəɲoni, lukel maii ke, “Eee Hai p̄usan, namtomun! Gəsənau ginamit a? Nabot idod!” ³⁹ ɲa aYesu ile məhat, esivoh len nəlan, ikel mai nəwai ke, “Gemədau! Vi pan!” Ale nəlan idar buni, naut etəmat. ⁴⁰ Beti eus galit ke, “Mətovi batmətahw gail a? Mətsəkad nadəlomian sal a?”

⁴¹ Ahai susur gail lomn̄m̄inikot habat. Lusus galit gabag ke, “Ategai ase? Nateru eg am, nəlan mai nabiltiwai lugol husur nəsa tokele!”

5

Naulum̄an tokad nanunun tosa gail, aYesu igol imaur
(Mat 8.28-34; Luk 8.26-39)

¹ Ale lubar nətarhət nabiltiwai enan, len naut a Kerasa. ² Nəboɲ lotobar naut enan, aYesu imarin dan nabot. Vəha-sua ɲai naulum̄an tokad nanunun tosa egəm len naburhuvat nəmatan gail ei, ebubur mai aYesu. ³ Atenan itoh burhuvat nəmatan gail. Nəvanuan gail lodədas ləbiban̄jisi am hən natsen. ⁴ Luban̄jis narien gəlaru mai navəlan gəlaru hən natsen vəha-sob̄sob̄ur tia, be igol natsen toban̄jis navəlan imarmarikot, mai natsen toban̄jis narien, ilab̄ub̄uri. Səkad avan ideh tokad nədan̄jan hən bətəgau gati. ⁵ Akis len nalennəyal mai nalenmariug, iyar lab len naburhuvat nəmatan mai navəhuh gail, ikai habat, tiv sisil niben gabag hən nəvat.

⁶ Nəboɲ aYesu totoh a tut dani sal, atenan erisi, igam van həni, etəjedur bathurien. ⁷⁻⁸ AYesu ikel maii ke, “Nanunun gotosa, gimakuv, givan dan ategai!” Atenan eis, ikai habat ike, “Gaiug, savi hən gəbēmədas ginau, Yesu, aNatun aGot toyalyal! Len nahəsən aGot noɲir gaiug ke sagipansəm ginau, sagemədas ginau!” ⁹ Beti aYesu eusi ke, “Nahəsam̄ ase?” Ale ike, “Nahəsagw aLuŭoh husur namtusob̄ur.” ¹⁰ Ale loɲir vəha-sob̄sob̄ur həni ke satehut galit vi lan naut a tut ideh.

¹¹ Len nətarhəvəhuh ei ikad nabiltivəshəbuai lotohan. ¹² Ale natəmat galenan loɲir aYesu ke, “Səvat ginamit van hən navəshəbuai hən namtbəbis len gail.” ¹³ ɲa idam̄ həni. Ale natəmat lumakuv dan naulum̄an, lōbis len nabuai gail. Ale navəshəbuai lom̄ur, sarmar vi pan vi lan nabiltiwai. Ikad nabuai tovi 2,000 lotomun, lotomat len nabiltiwai.

¹⁴ Alat lotokætkæta tæban navæshæbuai, lugam dan naut enan vi lan nabiltivile mai naut loʔodar visi hæn læbikel ur næsa tovisi. Ale nævanuan gail lugam gæm hæn læberis næsa tovisi ei. ¹⁵ Ale logæm hæn aYesu, loris atenan a mō tokad naluʔoh hæn natæmat ale loris ke esun nahurabat, ebætah, imaur tætas, nænauan san etælmam, imasil. Næ lomætahw. ¹⁶ Beti alat lotoris næsa tovisi, lukel ur natit pisi tovisi mai galit lotomadthagæmai. Lusor husur naulumæn tokad natæmat gail ale lusor husur nabuai gail. ¹⁷ Imaienan, nævanuan gail len naut enan lotuʔat n̄ir aYesu ke teriŋ naut salit gail.

¹⁸ Næboŋ aYesu tosaŋ len nabot, naulumæn a mō tokad natæmat gail eŋir aYesu hæn b̄itah maii. ¹⁹ Be aYesu sædam̄ hæni, ike, “Givahim van hæn næbathudud sam̄ ale kel mai galito hæn natit pisi Nasuʔ togole mōs gaiug mai nalolosaan tokade len gaiug.” ²⁰ Ale atenan ivan, len naut a Tekapōlis, etuʔat kel ur natit pisi aYesu togole mōsi. Galit pisi ei lumanŋmaŋ len natit tokele.

Natæbarehreh tomat, napæhaʔut tomæsaŋ
(Mat 9.18-26; Luk 8.40-56)

²¹ Beti aYesu igam kotov nabiltiwai len nabot tælmam vi lan nætarhæte. Næboŋ tobar nætarhæwai ei, nabiltiʔoh logæm b̄onb̄on dar visi. ²² Beti avan sua, nahæsan aJairus toil a mō hæn naim nabonb̄onan ei egæm hæn aYesu. Iteh bathurien. ²³ Eŋir aYesu, ike, “Nasuʔ, anatvavigw pæpadaŋ hæn b̄imat. Gegæm vahim bai hæn gæberŋ navælam̄ lan hæn b̄imaur, asike b̄imat.” ²⁴ Ale aYesu ivan maii.

Nabiltiʔoh lohusuri, loburuti. ²⁵ Ikad napæhaʔut sual ei tomæsaŋ, næda han togam hæn nasihau tovi 12 tia. ²⁶ Nævanuan nareran lusobur lurer sobuer hæni be lugol elæŋon isa væsa ŋai. Eŋur hæn natit pisi san hæn bævur galito, be sæmaur. Emæsaŋ habat am. ²⁷⁻²⁸ Esæsæloŋ hæn nakelean husur aYesu, ale ikel mai gai gabag ke, “Næb̄ibar nahurabat san, dereh nimaur.” Næ eliligis hæn gai len naluʔoh madun aYesu, ibar nahurabat san. ²⁹ Væha-sua ŋai nægaman hæn næda esib, ale elæboi len niben ke tomaur tælmam, namæsaŋ san inoŋ. ³⁰ Næboŋ alitenan tobar aYesu væha-sua ŋai elæboi len gai gabag ke nædaŋan ivan dani. Næ ipair len naluʔoh ike, “Ase tobar nahurabat sagw?” ³¹ Ahai susur san gail lukel maii ke, “Gebunus naluʔoh lotorihit gaiug. Imabe gotous ke, ase tobar gaiug?” ³² Be aYesu ekætkæta garu hæn b̄isaʔ nævanuan tobari. ³³ Beti napæhaʔut tolæboi næsa tovisi hæni, emætahw, ipab. Egæm hæni, iteh bathurien, ale ikel nakitinan kavkav maii. ³⁴ Ale aYesu ikel maii ke, “Litegai, nadælomian sam̄ igol ke gotomaur. Givan, len nælom̄ gikad natæmat, na-læŋon-isa-an sam̄ inoŋ.”

³⁵ Næboŋ tosorsor sal, nævanuan galevis logæm len naim siJairus toil a mō hæn naim nabonb̄onan, lukel maii ke, “Anatvavim̄ imat tia. Sagemædas ahai pusan am.” ³⁶ Be aYesu, tosæsæloŋ hæn næsa lotokele, ikel mai aJairus ke, “Sagemætahw. Riŋ nælom̄ len ginau ŋai.” ³⁷ Beti aYesu sædam̄ hæn avan ideh hæn behusuri, be idam̄ hæn aPita, aJemes mai aJon, aVan aJemes ŋai.

³⁸ Næboŋ lotobar naim sitenan toil a mō hæn naim nabonb̄onan, aYesu eris nævanuan gail lotowal taʔtaʔor, lototaŋ, lotois habat. ³⁹ Næboŋ tobiis lohoim ikel mai galit ke, “Imabe mætæloŋon isa, mætutaŋ maiegai? Natæbarehreh enan sæmat, ipatmari ŋai.”

⁴⁰ Lusor vilesi, luman sili. Be esævat galit vivile ale esæhar atæman natæbarehreh mai anan mai alat lototah maii, ale ebiis len naut

natəbarehreh topat lan. ⁴¹ Etəgau navəlan alitenan ale ikel maii len nasoruan san ke, “Talita koum!” namilen toke, “Tuhtəbarehreh, nukel mai gaiug, gile məhat!”

⁴² Vəha-sua ɲai natuhtəbarehreh nədañ han tovi 12, ile məhat, iyaryar. Nəboŋ lotoris natanan lumaŋmaŋ habat. ⁴³ Ale aYesu ikel idan̄ mai galit ei ke salikel nəsa tovisi mai avan ideh. Beti ike, “Lav nəhanian ideh hən bihani.”

6

*Alat a Nasaret lomətahun aYesu
(Mat 13.53-58; Luk 4.16-30)*

¹ AYesu eriŋ naut enan, evi Nasaret, naut a im san, ale ahai susur san gail lohusuri. ² Len nəSəppat etuɓat hən nəpusanan len naim nəbənɓonan ale isoɓur lotosəsəlɔŋ luɓaŋ luke, “Ategai ilav natgalenan tokele a be? Namitisau egai hən nəmauran tonor gai tokade egəm len naut a be? Igol mabe hən namerikel lotomaienan? ³ Be ategai inau ke tovi ase? Gai evi nəvanuan na-um-im-an ɲai, anatum aMeri, aVan aJemes, aJosés, aJutas mai aSimon. Aŋavinen gail lutoh gegai!” Ale len nəlol sasa salito lomətahuni.

⁴ Ale aYesu ikel mai galit ke, “Ahai kelkel ur, nəvanuan gail loputsani len nənauan salito len naut ɓisi, be len naut a im san, len amahean gail mai len nəbathudud san, natsua, ləsaputsani, lomətahuni.”

⁵ Edədas biŋol namerikel ideh len naut enan, be eriŋ navəlan len nəvanuan evis ɲai lotoməsah ei ale lumaur. ⁶ Ale ipaŋ husur nadəlomian salit toɓuer.

*AYesu esəvat ahai susur lotovi 12 hən ləbɛum mɔsi
(Mat 10.5-15; Luk 9.1-6)*

Beti aYesu iyar husur navile viisua, eɓusan. ⁷ Ale ekis ɓonɓon hən ahai susur san gail ale etuɓat səvat galit lorururu van. Ale ilav mai galito nədaŋan hən na-il-a-mo-an hən ləbɛhut nanunun nəmargobut gail. ⁸ Ale ikele hən galit ke, “Samtilav natideh len nəvanan samito, samtilav nabəta, samtitariŋ nəhad səsəŋon, samtilav nəvat ideh len nəhau tutuɓ samit gail. Mitipat nəhai təbatehw ɲai. ⁹ Mətevəlas naributbut be samtitariŋ nahurabat gəgel.”

¹⁰ Ale ikel mai galit ke, “Naim ideh mətɓɛbis lan, mititoh ei vəbar mətɓeriŋ naut enan. ¹¹ Len naut ideh ləsahəhaɓur hən mətɓitoh lan, ləsasəsəlɔŋ hən gamito, məteriŋ naut enan, dardar hən nariemito hən nəmasiav biimakuv dan gəlaru. Natanan tevi hən bihasil hən galit ei ke aGot sahəhaɓur hən galito.”*

¹² Imaienan, luvan. Lukel uri ke nəvanuan gail limaspair dan nəsaan salito. ¹³ Lohut natəmat isoɓur, ale lovəhas nəvanuan isoɓur lotoməsah hən naoil naoliv, ale lumaur.*

*Nəmatan siJon Baptais
(Mat 14.1-12; Luk 9.7-9)*

* **6:11:** Nəboŋ naŋu gail lotoyaryar len naut savi salito, ludardar hən naributbut mai nahurabat salito hən nəmasiav biimakuv dan gail. Lugol naten husur lotonau ke alat ləsavi Ju mai naut salit gail lobinɓina. Gegai aYesu ikel mai ahai susur san gail ke ligol husur navide enan hən bihasil hən naŋu gail lotomətahun ləɓipair dan nəsaan salit gail ke len nabunusan siGot galit lobinɓina ale dereh lipanis. * **6:13:** Jem 5.14

14 AHerot Antipas, aKij esəsəlon hən nakelean husur aYesu, bathut nəvanuan gail p̄isi loləboi nahəsan.† Galevis luke “Atenan evi Jon Bap-tais tole məhat dan nəmatan. Imagenan eləboi b̄igol namerikel gail.”
15 Galevis am luke, “Gai evi Elijah.” Galevis tile am luke, “Ahai kelkel ur bolai, esurñan ahai kelkel ur gail ta sutuai.”

16 Nəboñ aHerot tosəsəlon hən natgalenan, ike, “AJon, gai notota kotov nəkadun, ile məhat dan nəmatan! Imaur təlmam!”

17 Evi aHerot enan tokel mai nasoltia gail ke litah gat aJon, bañisi, ale riñi len naim bəbañis. Igol tomaien sil abareab siHerot, aHerotias. Alitenan evi asoan aFilip, be aHerot aʋan aFilip esəhar kuvi ale ilah maii.
18 AHerot erin aJon len naim bəbañis husur aJon ikel mai aHerot ke, “Len nalo, sanor hən gəbəsəhar asoan aʋam.”* 19 Na aHerotias, nəlon epəñas aJon, eləñon ke tigol timat be edədasi, 20 husur aHerot emətahw len aJon, ike aJon titoh maienan ηai. Eləboii ke aJon tovi vanuan tonor, tovoi buni. Nəboñ aHerot tosəsəlon hən aJon, edidimair həni; be naut kəmas natenan, eləmas bəsəsəlon hən aJon.

21 Imaienan van van, be boñ sua aHerotias isaḅ nañisal sua. Len nabiltibon hən nəpasian siHerot, aHerot igol nəhanan m̄os nabiltivanuan gail lototah maii, nakomada gail mai nəvanuan totibau gail len naut a Kalili. AHerotias ikab hən nəboñ enan husur eləboi b̄igol aJon b̄imat.
22 Nəboñ anatvavin aHerotias tobis ale tosav, aHerot mai alat lotohan maii ei lohəhaʋur masuʋ həni. Ale aKij ikel mai alitenan ke, “Us ginau hən natideh gotoləñoni ale dereh nilavi mai gaiug.” 23 Ale ita gat na-kel-gati-an sua len nahəsan ke, “Natideh gəb̄eusi hən ginau, dereh nilavi mai gaiug, naut kəmas b̄evi nahudhut nətan notovi kin lan.”

24 Alitenan evivile, eus anan ke, “Neus nəsa?” Anan ike, “Geus nəkadun aJon Baptais.”

25 Vəha-sua ηai natəbarehreh esətabul van hən aKij, ike, “Noləñon nəkadun aJon Baptais. Noləñoni len nasiloh sua. Noləñoni gag ηai!”

26 Nəboñ tokəmaienan igol aKij nəlon isa, be husur tota gat na-kel-gati-an san len nahəsan, ale husur tokele len nəhon alat lotohan maii, inau ke naut kəmas tomətahuni, timasgol nəsa aliten tousi həni. 27 Na vəha-sua ηai esəvat nasoltia nə-tata-vanuan-an van hən naim bəbañis hən b̄ita kotov nəkadun aJon ale pati gəmai. Ale nasoltia ivan, ita kotov nəkadun aJon len naim bəbañis. 28 İpat nəkadun aJon len nasiloh, lavi mai natəbarehreh. Ale natəbarehreh ilavi mai anan. 29 Nəboñ ahai susur siJon gail lotosəsəlon həni ke tomat, logəm pat niben van, tavuni len naḅur nəmatan.

*AYesu evəñan alalurnan lotovi 5,000
(Mat 14.13-21; Luk 9.10-17; Jon 6.1-14)*

30 Nəboñ ahai pispisul gail lototəlmam len nəyaran salito, luḅon mai aYesu hən ləbikel maii hən natit p̄isi lotogole mai lotopusan həni.*
31 Nəvanuan isoḅur logəmai, isoḅur luvan gol aYesu galito ləsəkad namityal ideh hən ləbihan. Imaienan aYesu ike, “Datevi tut ideh hən datḅitoh səḅodato ale ηavñav kəkereh.”

† **6:14:** Nəboñ toke aHerot len naut egai, evi aHerot Antipas tovi anatun aHerot toyalyal. AHerot toyalyal ike aYesu timat nəboñ tokəkereh ηai. * **6:18:** Lev 18.16, 20.21 * **6:30:** Mak 6.7, 12

³² Na lush len nabot sãbolito, loriŋ naut enan, lovi lan naut tobãbesw.

³³ Wake isobur loris lotovan ale lolãboi naut lãbevi lan. Ale nãvanuan isobur len navile gail lugam vi lan naut en tobãbesw ale lubari a m̃o.

³⁴ Nãboŋ aYesu galit lotoban naut enan, lotomariŋ dan nabot, aYesu eris nabiltiuvoh ale nãlon itanjis galito husur lohumi nasipsip gail lotopar vanuan hãn bekãtkãta tãban galito. Ale etubãt ṽsusua marireu gail hãn natit isobur.* ³⁵ Namityal ipair tia ale ahai susur san gail logãm hãni luke, "Naut egai ipat a tut dan navile gail ale namityal ivan p̃isi tia. ³⁶ Sãvat galit van, hãn lãbevi lan naim ṽsusua marireu mai navile gail lotodar vis naut egai, hãn lãbeur hanian halit hãn lãbihani." ³⁷ Ris tosor var galit ke, "Gamit m̃au mitilav nãhanian mai galito!" Ale lukel maii ke, "Hãn namtbeur nãhanian hilategai nãvat han dereh tevi hãn napurpuran hãn nahãbati tomãlevtor. Namtodãdasi!"† ³⁸ Ale aYesu eus galit ke, "Mãtukad nabãta evis? Mitia us kitevi."

Nãboŋ lototãlmam lukel uri ke, "Nabãta erim mai naieh eru."

³⁹ Beti aYesu ikele hãn galit ke letuan naluuvoh lebãtah pãpehw len naliol tokãsan. ⁴⁰ Ale nãvanuan lotovi 50 o lotovi 100 lobãtah bonbon van vãbar galit p̃isi lobãtah. ⁴¹ AYesu ilav nabãta torim mai naieh toru, ekãta vi lan nãmav, ikel nasipaan hãn gail ale ebur nabãta. Ilav gail mai ahai susur san gail hãn lãbepehuni. Ale epãpehun naieh eru enan am van hãn nãvanuan gail p̃isi. ⁴² Ale galit p̃isi luhan, luhanukub. ⁴³ Naluuvoh lotohan tonon, ahai susur losãhon nahudhubãta mai nahudhuieh lotopat vagol nãhad lotovi 12 lopul.* ⁴⁴ Len nãboŋ enan alalumãan lotohan lovi 5,000.

AYesu iyar len nãpon nãwai
(Mat 14.22-33; Jon 6.15-21)

⁴⁵ Nãboŋ nãhanan tonon, vãha-sua ŋai aYesu igol ahai susur sãbolit lush len nabot, il a m̃o, hãn lãbigam vi Petsaita, tarhãbilitwai Kalili. Ale aYesu esãvat naluuvoh luvan. ⁴⁶ Tosudãlañ galit tonon, etãvehuh len nãvehuh hãn bisor mai aGot. ⁴⁷ Nãboŋ naut togomgom, nabot ipat rivuh len nabiltiwai, ale aYesu itoh sãbon a ut. ⁴⁸ Eris lotomãbit hãn nãvarusan husur nabot isoh bur nãlan. Len nadudulan somilan naut sãlan sal, aYesu egãm hãn galito, iyar len nãpon nabiltiwai. Ike tiuvot tãban galito, ⁴⁹ be nãboŋ lotoris toyar len nãpon nabiltiwai, lunau ke tovi nanunun sua. Lukai, ⁵⁰ husur nãboŋ lotorisi galit p̃isi lom̃inm̃inikot. Be vãha-sua ŋai aYesu ikel mai galit ke, "Samtemãtahw. Ginau bogai. Mitikad na-il-buri-an." ⁵¹ Na isah len nabot mai galito ale nãlan evi pan, idar buni. Ahai susur gail lumanman vãsa, ⁵² husur lãsalãboi sal namilen namerikel aYesu togole husur nabãta gail, bathut nãkadulit iuvonvon.

AYesu igol galit lotomãсах a Kennesaret lumaur
(Mat 14.34-36)

⁵³ Nãboŋ lotogam tukot len nabiltiwai, luvahut a Kennesaret ale lokir ei. ⁵⁴ Lumariŋ dan nabot, vãha-sua ŋai nãvanuan gail len naut enan lokãta lãboii. ⁵⁵ Lugam tutur len naut kavkav enan, ale naut lotosãselon hãni ke aYesu totoh lan, lupat alat lotomãсах van hãni len namilelit gail. ⁵⁶ Len naut p̃isi aYesu tovi lan, len navile, len nabiltivile, len nãmarireu, loriŋ

* **6:34:** Num 27.17; 1Ki 22.17 † **6:37:** Len nasoruan ta Kris ike natenarius tovi 200, nãvat tomãnenan elãboi beur nauman hãn nãvanuan hãn nahãbati tomãlevtor. * **6:43:** 2Ki 4.42-44

alaten lotoməsah lupat len naut nəmaket. Loŋiri ke tidam̄ hən ləb̄ibar nasum̄arhət nahurabat san. Ale galit p̄isi lotobari lumaaur.

7

*AYesu isor husur nəsa togol nab̄iŋb̄iŋalan len nəvanuan
(Mat 15.1-9)*

¹ Boŋ sua naFarisi mai ahai p̄usan gail hən nalo logəm len naut a Jerusalem hən ləberis aYesu. ²Lobunus ahai susur galevis siYesu lotohan be ləsakəkəsəval. (Navələlit saveveu len nənauan siFarisi gail ³ husur naFarisi mai naJu gail p̄isi am lohusur tin hən naŋide silat ta sutuai toke limaskəkəsəval len naŋide tonor beti loləboi ləb̄ihan. ⁴Nəboŋ lototəlmam dan nəmaket, asike luhan vir ləb̄elilos.* Lohusur naŋide tosoḅur am ta sutuai hum nakəkəsan hən nab̄iliwai munmun, nab̄iliwai totile mai naketel gail.)†

⁵ Imaienan naFarisi mai ahai p̄usan gail hən nalo lousi ke, “Imabe ahai susur sam̄ gail ləsahusur naŋide sihaŋut sidat gail ta sutuai, ləsahusur naŋide hən nakəkəsəvalan, be luhan nab̄əta?”

⁶ AYesu ikel mai galit ke, “Gamit mətovi vanuan gəgəras, nəsa mətukele, mətəsgole! AIsaiah ekitin nəboŋ tokel ur nasoruan siGot husur gamito ke, “Nəvanuan galegai loputsan nahəsagw len nasoran salito, wake len nəlolito, lunau ke notovi naut kəmas.

⁷ Lulotu soḅuer hən ginau, loḅusan hən nakelean sinəvanuan, hum tovi lo sagw.*”

⁸ Husur gamito mətugam dan nakelean todaŋ siGot hən mətəb̄ehusur tin hən naŋide samit ta sutuai lotovi naḅusanan sinəvanuan ŋai.”

⁹ Ale ikele am mai galit ke, “Gamit mətukad namitisau hən nagelean, husur mətugel tabtab hən nakelean todaŋ siGot hən mətəb̄eil gəgat len naŋide samit ta sutuai. Mətuḅau ke nakelean san savi natideh a?

¹⁰ Mitinau nəsa aMoses toke, ‘Putsan atəmaŋ mai anam̄ matmat len nənauan sam̄,*’ mai ‘Avan ideh tosor tosa vəsa hən atəman o anan, gai timasmat tebun.*’ ¹¹ Be gamit mətuke ivoi hən avan ideh b̄ikel mai atəman o anan ke, ‘Nəsa notokade hən nəb̄evi tarhət sam̄, noviol hən i tia mai aGot.’ ¹² Imagenan mətuke inor ŋai hən asike evi tarhət setəman mai sinan len nam̄idolan səlaru. ¹³ Ale len naŋide ta sutuai məttoke, mətugol ke nakelean siGot evi naut kəmas ŋai. Gamit mətugol natit isoḅur tomaienan.”

*Natit gail lotogol nəvanuan saveveu
(Mat 15.10-20)*

¹⁴ Beti aYesu ekis naluḅoh gəmai. Ikel mai galit ke, “Gamit p̄isi, mətəsəsəloŋ hən ginau, mətələboi natəgai. ¹⁵⁻¹⁶ Nəvanuan eb̄iŋb̄iŋal len nəhon aGot mabe? Səkad natideh topat vivile len niben nəvanuan toləboi b̄igol b̄eb̄iŋb̄iŋal nəboŋ natanan tobis lan. Ao, evi nəsa tovivile dan nəvanuan togol saveveu.”‡

* **7:4:** Len nasoruan ta Kris, naut egai eləboi b̄ikad namilen ke: asike luhan vir ləbəkəkəs hanian ideh lotovuri. † **7:4:** Len natosian ta sutuai esuhud hən nasoruan toke nab̄iliwai munmun, nab̄iliwai totile, naketel mai nəmel gail. * **7:7:** Isa 29.13 * **7:10:** Exo 20.12; Deu 5.16

* **7:10:** Exo 21.17; Lev 20.9 ‡ **7:15-16:** Ikad natosian galevis ta sutuai toshuhud hən naves egai ke: 16 Avan ideh tokad nədariŋan hən b̄esəsəloŋ, tesəsəloŋ mau!

¹⁷ Nəboŋ aYesu toriŋ naluŋoh hən ðevi lohoim, ahai susur san gail lous kitev namilen nasoruan kəta tomadhakele. ¹⁸ Ale ikel mai galit ke, “Gamit am mətsaləboi səhoti a? Mətsaləboii ke natit pisi vivile tobis len niben nəvanuan saləboi biŋol ðeβiŋbiŋal a? ¹⁹ Husur nəboŋ tobis, səbis len nəlon, be evi lan natəbaŋ ale evivile vi lan nalitavtav.” (Nəboŋ tokəmaienan, aYesu ikele ke nəhanian pisi iveveu.)

²⁰ Beti aYesu ike, “Evi nəsa tovivile len nəlon nəvanuan togol tosa, saveveu. ²¹ Husur natgalegai logəm len nəlon nəvanuan: nənanuan tosa, naitian tosa, nəvənanan, nagolean hən nəmatan, ²² naitian tobur kotov nəlahan, na-ləŋon-masuv-an hən natite, nagolean sasa gail, nagəgərasan, nəvide naitian taŋtaŋor, nəlon tovəvənah, nasoruan tomədas nahəsən nəvanuan o tomədas nahəsən aGot, nə-patpat-gai-məhat-an mai namelme-lan. ²³ Natgalen pisi lotosa logəm len nəlon nəvanuan. Evi natgalenan togol nəvanuan toβiŋbiŋal, saveveu.”

Nadəlomian sepəhaŋut sua savi Ju
(Mat 15.21-28)

²⁴ AYesu ile məhat, eriŋ naut enan, evi lan naut gail pəpadaŋ hən naut a Tair. Ebi lohoim sua, be emətahun avan ideh ðeləboii ke totoh ei. Be edədas ðesusuan naut totoh lan.

²⁵ Ikad napəhaŋut sual ei, nanunun nəmargobut tobis len anatvavin. Nəboŋ nəbareab enan tosəsolŋ həni ke aYesu totoh, vəha-sua ŋai egəm həni, iteh bathurien. ²⁶ Evi atoβtaKris lotopasi len naut a Fonisia a Siria. Eus aYesu hən ðeħut natəmat dan anatvavin. ²⁷ AYesu ikel maii ke, “Anatugw gail lihanukub bai. Sanor hən nəβilav kuv nabəta hinatugw gail hən nəβibar həni van hən nalipah gail.” ²⁸ Alitenan isor vari ke, “Evoi Nasub, be nalipah gail pipitev am loləboi ləβihan nasugbəta hilahutai.” § ²⁹ AYesu ikel maii ke, “Bathut na-sor-vari-an sam tovoi, givan, natəmat eriŋ anatvavin, igam dani tia.”

³⁰ Alitenan etəlmam vahim. Ale nəboŋ tovi lohoim san isəbi ke, anatvavin topat mədau len nəmel, ale natəmat tomakuv dani tia.

AYesu igol nabut sua imaur

³¹ AYesu eriŋ naut gail pəpadaŋ hən nabiltivile Tair, iyar tur len nabiltivile Siton mai naut a Tekapulis van vəbar Nabiltiwai Kalili.**

³² Nəvanuan galevis losəhar nabut sua van hən aYesu ale loŋiri hən ðeriŋ nəvəlan lan. ³³ AYesu esəhar səβon həni vi tut kəkereh dan naluŋoh ale esiriv hən nəŋarhuvəlan gəlaru len nədariŋan gəlaru. AYesu eβulai, ibar namean atenan ³⁴ ale ekəta vi məhat vi lan nəmav, ekilob ale ikel mai nabut ke, “Effata!” (namilen ke, “Səŋav!”). ³⁵ Vəha-sua ŋai nədariŋan nabut gəlaru arosəŋav, namean eməlala, isor imasil. ³⁶ Ale aYesu ikel buni mai nəvanuan gail ei ke salikel ur nəsa tovisi. Be naut kəmas tokaikai tasi maienan, lukelkel uri am. ³⁷ Galit lumaŋmaŋ vəsa. Luke, “Igol ivoi hən natit pisi togole, ale igol alat lotodariŋ bulol, losəsolŋ mai nabut gail, igol lusor.”

§ 7:28: NaJu gail lokis alat ləsavı Ju hən nalipah gail ale len naut egai aYesu ike, “Ivoi hən nəβevi tarhət seju gail ŋai.” Ale apəhaŋut isor vari ke hum ma tokad na-vi-tarhəte-an ideh am hən ðevi tarhət san həni. ** 7:31: Naut a Tekapulis evi naut tokad navile tosəŋavur lan.

8

*AYesu evəŋan alalumtan lotovi 4,000
(Mat 15.32-39)*

¹ Len nəboŋ sual am, ikad nəbilituŋoh lotogəm ðonðon, ale ləsəkad natideh hən ləbīhani. AYesu ekis ahai susur gail gəm həni, ikel mai galit ke, ²“Nəlogw itaŋis naluŋoh egai bathut lutah mai ginau husur nəmariboŋ totor tia ale ləsəkad natideh hən ləbīhani. ³Nəmal ihat galit tia. Nəbesəvat galit van, dereh limatmatioŋ husur nametp̄isal, ale galit galevis, naŋisal salit ebəlav, lutoh a tut.” ⁴Ahai susur san gail lusor vari ke, “Be naut egai ebəbesw, ipat səbon. Avān ideh eləboi bisab nabəta a be len naut egai tonor hən ðevəŋan alat eg?” ⁵AYesu eus galit ke, “Mətukad natuhbəta evis?” Luke, “Eməlevru.”

⁶Beti aYesu ikel mai naluŋoh ke ləbətah len tan. Ale itariv nabəta toməlevru, ikel nasipaan, ebur gail, ilav gail mai ahai susur san gail hən ləbepəpəhun gail van hən naluŋoh. Ale lugole. ⁷Ikad natuhieh evis ŋai lotokade. Nəboŋ aYesu tokel nasipaan hən gail, ikel mai ahai susur san gail ke ləpəpəhuni am. ⁸Nəvanuan gail luhan vəhanukub. Ale ahai susur losəŋon nasughanian topat, gol nəhad eməlevru lopul. ⁹Ikad alalumtan lotovi 4,000 ei.

Nəboŋ lotohan tonon, aYesu esəvat alaten vahim. ¹⁰Ale vəha-sua ŋai isah len nabot mai ahai susur san gail ale lovi lan naut a Talmanuta.

*NaFarisi gail lous taltal hən namerikel sua
(Mat 16.1-4)*

¹¹NaFarisi gail logəm hən aYesu ale lotuðat vitvituh maii. Loləŋon ke tigol nəsaban ŋa lous taltal ke tigol namerikel hən nəmav.* ¹²Nəboŋ tosəsəlon hən natenan, aYesu eŋud habat, ike, “Naur ta daməŋai lous namerikel mabe? Nukel nakitinan mai gamit ke, asike nugol namerikel ideh hən mətberisi boŋ ideh!”

¹³Ŋa isah təlmam len nabot, eriŋ naut enan, igam tukot len nəbilitwai.

*Nayis hiFarisi gail mai siHerot
(Mat 16.5-12)*

¹⁴Ahai susur gail nəlolit iboŋboŋ hən nabəta. Ləsəkad nəhanian ideh len nabot, be natuhbəta sua ŋai. ¹⁵Ale aYesu isor p̄usan mai galito, ike, “Mətələləgau hən gamit gabag! Mətekətkəta gol gamito dan nayis hiFarisi gail mai nayis hiHerot Antipas.”

¹⁶Nəboŋ lotosəsəlon hən natenan lotuðat vitvituh mai galit gabag husur ləsəkad nabəta ideh. ¹⁷AYesu eləboi nənauan salit tia, ŋa ike, “Gamit mətuhol husur nabəta mətsəkade hən nəsa? Mətsaləboi səhoti, mətsəsəlon ləboi a? Nəkadumit egəm ŋonŋon a? ¹⁸Mətukad namətamito be mətodədas mətbəkəta a? Mətukad nədariŋamito, be mətodədas mətbesəlon a? Mətsənu təlmam hən ¹⁹nəboŋ notoður nabəta hilat lotovi 5,000 a? Mətosəŋon nasughanian hən nəhad evis lotopul?” Ale lusor vari ke, “Səŋavur pisan eru.”

²⁰AYesu eus galit ke, “Ale nəboŋ notoður nabəta toməlevru hilat lotovi 4,000, mətosəŋon nasughanian hən nəhad evis lotopul?” Ale lusor vari ke, “Məlevru.”

* **8:11:** Lunau ke aYesu edədas bigol namerikel bəgəm len nəmav. Ale ləbeusi həni, nəboŋ bədədas bigole, dereh leləboi ləbekisi hən nəvanuan gəgəras, hum ma leləboi ləbikot həni sil nəsaban.

* **8:18:** Jer 5.21; Eze 12.2

²¹ Ale eus galit ke, “Be mætsalæboi səhoti sal a?”

AYesu igol ametbesw sua ekəta

²² Nəboŋ lotobar naut a Petsaita, nəvanuan galevis losəhar ametbesw sua van hən aYesu, ale loŋir aYesu hən bībari hən bəkəta. ²³ Ale aYesu etəgau navəlan ametbesw, esəhari vivile dan navile. Beti eŋulai len namətan gəlaru, eriŋ navəlan gəlar lan ale eusi ke, “Goris natideh mīau a?”

²⁴ Ametbesw ekəta təlmam, ike, “Noris nəvanuan lotohum nəhai lotoyaryar.”

²⁵ Beti aYesu eriŋ navəlan gəlaru tətəs len namətan ametbesw. Nakətaan etəlmam ale eris natit pīsi lumasil. ²⁶ AYesu esəvati vahim, ike, “Sagiyar tur len navile.”†

APita ikel kot aKristo

(Mat 16.13-20; Luk 9.18-21)

²⁷ AYesu mai ahai susur gail loriŋ naut a Kalili, lovi lan navile gail lotodar vis naut a Sisarea Filippi. Len nəyaran salit luke loriŋ naut a Kalili, lovi lan navile gail susur san gail ke, “Nəvanuan gail luke ginou novi ase?” ²⁸ Lusor vari ke, “Galevis luke gotovi aŋon Baptais, galevis am luke Elijah, galevis tile am luke ahai kelkel ur sua ta sutuai.” ²⁹ Beti eus galit ke, “Be gamito, mətunau ke ginou ase?” Ale aPita isor vari ke, “Gaiug govi aKristo, aGot totabtabuh lan.”

³⁰ Na aYesu ikai tas galit ke salikel natenan mai avan ideh.

AYesu epəhav utaut hən nəmatan san

(Mat 16.21-23; Luk 9.22)

³¹ Len nəboŋ enan aYesu etuŋat hən bəvusan ahai susur san gail ke aNatun Nəvanuan timasləŋon tisa vəsa len natit tisoŋur. Alat lotoil a nŋo hən nəvanuan gail, abiltihai tutumav gail mai ahai pusan gail hən nalo limasmətahuni. Timasmat ale len nəmariboŋ bitor timasle məhat dan nəmatan. ³² Ikel pərpəp hən natgalenan, ale aPita esəhar aYesu hən bisor səbən maii, etuŋat sor lan husur tokəmaienan. ³³ AYesu ipair, eris ahai susur san gail, ale esivoh len aPita, ike, “Gevi tahw dan ginou Setan! Nənanuan sam gail ləsəpat len nəsa aGot toləŋoni, lohuser naləŋonian sinəvanuan ŋai.”

Na-husur-aYesu-an

(Mat 16.24-28; Luk 9.23-27)

³⁴ Beti aYesu ekis naluŋoh mai ahai susur san gail gəm həni. Ikel mai galit ke, “Avan ideh bələŋon ke bəhusur ginou, timaske, ‘Aoa,’ hən nənanuan mai naləŋonian san gabag, timasvus nəhai balbal san, tehusur ginou. ³⁵ Husur avan ideh bələŋon ke bətəgau gat nəmauran san gabag, nəmauran san dereh timasig. Be nəmauran san bimasig mōs ginou mai nakel-uri-an tovoi, dereh tikad nəmauran vi sutuai. ³⁶ Nəvanuan bīkad natit pīsi len navile a pan be nəmauran san vi sutuai bimasig, imabe? Ikad nəsa? ³⁷ Səkad natideh. Nəvanuan edədas bəviol hən natideh hən bīkad nəmauran enan vi sutuai tətəs am. ³⁸ Husur avan ideh bəməmau len ginou mai nasoruan sagw len nəhən naur ta daməŋ egai ləsədan len aGot be lotopul hən nəsaan, aNatun Nəvanuan dereh teməmau len atenan balai nəboŋ bəgəm mai aŋel siGot gail len nəyalyalan mai namənas seTəman.”

† 8:26: Len natosian galevis ta sutuai ike, “Givahim, be len navile sagikel nəsa tovisi hən gaiug mai avan ideh.”

9

¹ Ale ikel mai galit ke, “Nukel nakitinan mai gamit ke gamit galevis mættoil gegai, asike lumat van vëbar læberis nagëmaian hën natohan pipihabëlan aGot, nëdanjan han.”

*Namënas kitin siYesu
(Mat 17.1-13; Luk 9.28-36)*

² Nëmaribonj tomëlevtes tononj aYesu esëhar aPita, aJemes mai aJon sëbolito vi mëhat len nañehuh sua tosahtah. Ale len nëholito egëm tile. ³ Nëhon emial hum namityal, nahurabat san egëm pëhw yesyes vabilbil. Epëhapëhw sëhor avan ideh len navile a pan tolëboi bëgole.* ⁴ Ale aElijah mai aMoses arovisi hën galito. Aruhol mai aYesu. ⁵ APita ikel mai aYesu ke, “Hai þusan, ivoi hën dattotoh gegai. Namteum hën nëpasvalëval titor, tesua esam, tesua siMoses, mai tesua siElijah.” ⁶ (APita ekëmaianan husur salëboi nësa bëkele, husur lomëtahw habat.) ⁷ Ale nëmavukasw ikabut gol galito, nadoldol sua egëm len nëmavukasw toke, “Ategai bogai, aNatugw ulumnan notolëmas buni. Sësëlonj husuri!”

⁸ Losëhoñut, lokëta garu, læsaris aMoses mai aElijah am. Be loris aYesu ñai totoh mai galit ei.

⁹ Nëboñ lotopot marin dan nañehuh, ikai tas galit ke saliwal hën nësa lotorisi mai avan ideh vir aNatun Nëvanuan bëile mëhat dan nëmatan. ¹⁰ Imaienan lotëgau gat nësa aYesu tokele len galit gabag, be luhol danjir husur namilen nasoruan san nëboñ toke “bëile mëhat dan nëmatan.”

¹¹ Beti lous aYesu ke, “Ahai þusan gail hën nalo luke aElijah timasgëm a nio. Lokëmaianan hën nësa?”* ¹² AYesu isor var galit ke, “aElijah egëm a nio hën bëgol natit þisi binor tëtas. Bimaienan, husur nësa natosian siGot ike aNatun Nëvanuan timaslëjon tisa vësa len natit tisobur ale nëvanuan gail limasmëtahuni?”* ¹³ Be nukel mai gamit ke, aElijah egëm tia, ale lugol nësa sumnan lotolëjonni hëni, hum ñai natosian siGot tokel husuri.”*

*AYesu igol natëtai tokad natëmat imaur
(Mat 17.14-21; Luk 9.37-43a)*

¹⁴ Nëboñ lototëlmam van hën ahai susur san gail, loris nabiltiñvoh lotodar vis galito mai ahai þusan gail hën nalo lotovitvituh mai galito.

¹⁵ Nëboñ naluñvoh lotoris aYesu, luþan, ale lugam van hëni hën læbëke, “Ivoi,” maii. ¹⁶ AYesu eus ahai susur san gail ke, “Mëtoñvitvituh mai galit husur nësa?” ¹⁷ Nëhañut sua len naluñvoh isor vari ke, “Hai þusan, nosëhar anatugw ulumnan gëm hën gaiug. Ikad nanunun tosa sua togol anatugw tovi nabut. ¹⁸ Nëboñ natëmat enan totah gati, ekuþ hën anatugw len tan. Ale nabusun iyau, idesdes batriñoriñ, nahumatmat ibari. Nous ahai susur sam gail hën læbëhut natëmat be lodëdasi.”

¹⁹ AYesu ikel mai galit ei ke, “Gamit ta damëñai mëtsëkad nadëlomian ideh! Nitoh mai gamit tebëlav mabe? Mitikad nadëlomian ñais? Sëhar natëtai gëmai.” ²⁰ Ale losëhari van hën aYesu. Be nëboñ nanunun tosa enan toris aYesu, igol nahumatmat ibar natëtai, ekuþ hën natëtai len tan gol italtalon, nabusun iyau. ²¹ AYesu eus atëman natëtai ke, “Imaiegai ñais tia?” Isor vari ke, “Etuþat len nëboñ tovi tuhtëtai ñai. ²² Vëha-sobsoður

* **9:3:** 2Pit 1.16-18 * **9:11:** Mal 3.1, 4.5 * **9:12:** Isa 53.3 * **9:13:** Ahap tovi kinj mai asoan, nahësan aJesepel, arugol risi hën arbëgol aElijah bëmat (1Ki 19.2, 10). AHerot Antipas tovi kinj mai asoan, nahësan aHerotias, arugol aJon Baptais tomat. Len naut egai nëboñ aYesu tosor husur aElijah, isor husur aJon Baptais.

tia natəmat ekuḅ həni len nəhab o len nəwai hən ḅigol ḅimat. Gəḅeləboi gəḅigol natideh, gevi tarhət sinaməru, nəloḿ titanjis ginaməru.”²³ AYesu isor vari ke, “Imabe gotoke ‘Gəḅeləboi gəḅigole?’ AGot eləboi ḅigol natit p̄isi. Gəḅikad nadələomian, aGot eləboi ḅigol natideh ḿos gaiug.”

²⁴ Vəha-sua ḱai atəman atuhtətai ikai ke, “Nukad nadələomian, be gevi tarhət sagw len nadələomian sagw tōḅuer!”

²⁵ Nəboḱ aYesu toris naluḅoh lotogam gəm həni, esivoh len nanunun tosa, ikel maii ke, “Natəmat gotoḅut, gotodariḱ ḅulol, nukele hən gaiug ke, gimakuv dani! Sageḅis lan boḱ ideh am!”

²⁶ Ale natəmat eis habat, ekuḅ hən natətai hum nahumatmat tobari, ale imakuv dani. Natətai ehum nabirimat gol nəvanuan isoḅur ei luke, “Gai imat!”²⁷ Be aYesu etəgau navəlan natətai, elivi vi məhat, ale natətai eil səḅon.

²⁸ Nəboḱ aYesu tonoḱ ei, evi lohoim ale ahai susur san gail səḅolito logəm həni. Lousi ke, “Imabe namtsaləboi namtḅehut natəmat enan?”

²⁹ AYesu isor var galit ke, “Natəmat tomaienən, səkad natideh toləboi ḅehuti, be na-sor-tuḅ-an ḱai.”†

*AYesu isor husur nəmatan san tətəs
(Mat 17.22-23; Luk 9.43b-45)*

³⁰ Beti loriḱ naut enən, luyar tur len naut a Kalili. AYesu emətahun avan ideh ḅeləboi naut lototoh lan,³¹ husur evusan ahai susur san gail. Ikel mai galit ke, “Avan sua dereh teriḱ aNatun Nəvanuan len navəlan nəvanuan gail.‡ Ale dereh ligol timat. Nəboḱ ḅimat, dereh tile məhat len nəmariboḱ ḅitor husur nəmatan san.”³² Be galit ləsaləboi səhot namilen nəsa tokele, ale lomətahw, lomətahun ləḅeusi həni.

*Ase iyalyal səhor galit am?
(Mat 18.1-5; Luk 9.46-48)*

³³ Nəboḱ aYesu mai ahai susur san gail lotobar naut a Kapernaum, loḅis lohoim sua. Ale aYesu eus galit ke, “Mətovitvituh husur nəsa len nəyaran metḅisal?”³⁴ Be naut eḅut, bathut metḅisal lovitvituh gabag len galit ke ase len galito iyalyal səhor galit p̄isi.³⁵ Ale aYesu ebətah, ekis ahai susur lotovi 12 gəm həni ale ikel mai galit ke, “Avan ideh ḅike ḅeil a ḿo len nabunusian siGot, teməḁau, timassuḿan naslev, teum salit p̄isi.”³⁶ Beti esəhar natuhtətai, igol eil rivuh len galito. Ale elugumḱ gati, ikel mai galit ke,³⁷ “Avan ideh toḁəhaḅur hən natuhtətai suḿan egai ḅitah maii len nahəsagw, gai ehəhaḅur hən ginau nəḅitah maii. Ale avan ideh toḁəhaḅur hən ginau nəḅitah maii, be savi ginau ḱai, ehəhaḅur hən atenan tosəvat ginau.”

*Avan ideh samətahun gidato evi tarhət sidato
(Luk 9.49-50)*

³⁸ Ale aḱon ikel mai aYesu ke, “Hai p̄usan, namtoris avan sua tohut natəmat gail len nahəsam, ale namtukai tasi husur savi ginamit ideh.”

³⁹ Ris aYesu toke, “Samtikai tasi! Səkad avan ideh tomadhagol namerikel toləboi ḅikel natideh tosa husur ginau.⁴⁰ Avan ideh samətahun gidato evi tarhət sidato.⁴¹ Nukel nakitinan mai gamit ke, avan ideh ḅilav nabiliwai

† 9:29: Natosian galevis ta sutuai luke na-sor-tuḅ-an mai nəhanan eḅuer ḱai. ‡ 9:31: Len nasoruan ta Kris naut egai namilen hum ma tovi: Dereh aGot teriḱ aNatun Nəvanuan len navəlan nəvanuan gail.

hən nəwai mai gamit len nahəsagw husur mətovi seKristo, nokitin, aGot dereh tilav nakonpurpuran mai avan enan.

Nasəharian hən nəvanuan van hən nəsaan
(Mat 18.6-9; Luk 17.1-2)

42 “Ale atuhtətai tokad nadəlomian len ginau sumān egai, avan ideh bigol bīteh len nəsaan, aGot dereh tipansem avan enan səhor ləbītahətah hən nəbīltivat len naholoan, ale ləbībar həni len tas. § 43-44 Ale navələm bigol gəbīteh len nəsaan, gita kotovi. Ivoi am hən gəbēvi velmētaw ale bis len nəmauran vi sutuai, səhor gəbīkad navələm bəru ale vi lan nəhab nəmatan, nəhab topan vi sutuai. 45-46 Ale narieṁ bigol gəbīpes habetw, teh len nəsaan, gita kotovi. Ivoi am hən gəbēvi rimētaw ale bis len nəmauran vi sutuai, səhor gəbīkad narieṁ bəru ale vi lan nəhab nəmatan. 47 Ale namətaṁ bigol gəbīteh len nəsaan, gekis kuvi. Ivoi am hən namətaṁ bəsua bībəsaw ale gəbēbis len nəmauran vi sutuai, səhor gəbīkad namətaṁ bəru ale aGot bībar hən gaiug len nəhab nəmatan. 48 Len naut enan naul lotovīs nəvanuan, ləsəmat boṅ ideh, ale nəhab tohan nəvanuan səmat boṅ ideh.*

49 “Husur aGot dereh tiṽaditdit nəhab len nəvanuan pīsi hum datbīdardar hən nətas len nəhanian.**

50 “Nətas ivoi, be nabus han bīmasig, bədube, gigol nabus han tevi tas tətəs mabe?†† Len gamit mitimashum nətas, hən nabus hamit bīvoi, hən mətbīkad natəmat mai gamit gabag.”*

10

Natiṽosan
(Mat 19.1-12; Luk 16.18)

1 Beti aYesu eriṅ naut enan, evi lan naut a Jutea, iyar lan tarhəwisel Jortan. Naluṽoh gail logəm həni, ale husur navide san akis, eṽusan galito.

2 NaFarisi galevis logəm həni, luke ligol tisab len nasoruan san ṅa lousi ke, “Len nalo, inor hən naulumān bētiṽos hən asoan a?” 3 AYesu eus galit ke, “Len nalo, aMoses ekəmabe mai gamito?” 4 Lusor vari ke, “AMoses idam hən naulumān bītos gat nalobulat hən natiṽosan ale səvat nəbareab san vi tut dani.”* 5 Ris aYesu tokel mai galit ke, “AMoses itos nalo enan nṁos gamito bathut nəkadumit ihaihai. 6 Be len natuḅatan, nəboṅ aGot togol natit pīsi, ‘igol nəvanuan, naulumān mai napəhaṽut.’* 7 ‘Husur natenan, naulumān dereh teriṅ atəman mai anan hən bədud mai asoan, 8 ale aresua sumān artovi niben nəvanuan tosua ṅai.’* Husur arsaru am, arosua ṅai. 9 Imagenan, naududan aGot togole, nəvanuan satepəpəhuni.”

10 Nəboṅ lototəlmam vi lohoim, ahai susur gail lous aYesu husur natiṽosan. 11 Ale ikel mai galit ke, “Avan ideh totiṽos hən abareab san ale tolah mai napəhaṽut ideh am, atenan igol naitian toḅur kotov nəlahan.

§ 9:42: Nəbīltivat enan emələs habat, natonki esulsul həni hən bəbul dasdas nawit hən bəgəm vi flaua. * 9:48: Isa 66.24 ** 9:49: Len naut egai namilen hum ma tomaiegai: aGot igol nəvanuan pīsi lukad nəboṅ galevis lotodan len nəmauran salito, nəboṅ gail lotogol nəvanuan gail lopəṅas hum nəhab togole. Nəboṅ aGot togol tomaienān, isaḅ alat lotovi esan kitin, ale nəboṅ galen lotodan lugol nəvanuan san gail ludan am lan. Be isaḅ am alat ləsavi esan. †† 9:50: Len naut a Israel, lutoh a tut dan nabitas gol nətas salit savi wai, evi vat. Lotuh dadas hən bəkəkereh ale bar həni len nəhanian hən bigol nabus han bīvoi. Nəboṅ nəhanian bīmanuṅ, luhani, be nəvat a pan savi tas am ale lubar həni len napīsal. * 9:50: Mat 5.13; Luk 14.34-35 * 10:4: Deu 24.1-4 * 10:6: Gen 1.27, 5.2 * 10:8: Gen 2.24

¹² Ale napəhaʋut βetiʋos hən nəhaʋut san ale ʔilah mai naulumʔan ideh am, alitenan igol naitian toʔur kotov nəlahan.”

AYesu mai atuhlahutai
(Mat 19.13-15; Luk 18.15-17)

¹³ Boŋ tile am nəvanuan gail losəhar atuhlahutai van hən aYesu hən ʔerij navəlan len galito. Be ahai susur gail losivoh len atəmalit mai analit gail. ¹⁴ AYesu toris natenan, nəlon ipaŋpaŋ. Ikel mai ahai susur gail ke, “Mitidaŋ hən alahutai legəm hən ginau, samtikai tas galito, husur natohan pipihabəlan aGot evi silat lotosumʔan alategai. ¹⁵ Nukel nakitinan mai gamit ke, avan ideh asike ʔehəhaʋur hən natohan pipihabəlan aGot surʔan natuhtətai, imabe? Asike ikade boŋ ideh!”

¹⁶ Ale len na-ləmas-buni-an san erij navəlan gəlaru dar vis alahutai. Erij navəlan gəlar len galito, beti eus aGot hən ʔivoi hən galito.

Naulumʔan topul hən natite
(Mat 19.16-30; Luk 18.18-30)

¹⁷ Nəboŋ aYesu torij naut enan, ivan. Len nəyaran san husur naʔisal, avan sua igam gəm həni, etəŋedur bathurien. Eus aYesu ke, “Hai ʔusan gotovoi, nigol nəsa hən nəʔikad nəmauran vi sutuai?” ¹⁸ AYesu eusi ke, “Imabe gotokis ginau ke notovoi? Avan ideh savoi, be aGot səʔon ŋai. ¹⁹ Gaiug goləboi nakelean gail lotodaŋ lotoke, ‘Sagigol avan ideh timat,* sagigol naitian toʔur kotov nəlahan, sagevənah, sagelibon len nakotan, sagegəras avan ideh hən gəʔikad natideh esan, geputsan atəmaŋ mai anamʔ len nənauan samʔ.’”^{*} ²⁰ Ale ikel mai aYesu ke, “Hai ʔusan, nugol natgalen ʔisi tia, tuʔat len nəboŋ notovi natətai.” ²¹ AYesu ekəta bunusi, eləmas buni. Ale ikel maii ke, “Gupar tetesua sal. Gia ʔur hən natit ʔisi gotokade. Viol hən nəvat han mai naməsəl gail hən gəʔikad nakonviolan aGot totəgau gati mōs gaiug len nəmav. Beti gegəm husur ginau.”

²² Nəboŋ atenan tosəsəlon hən nasoruan enan, nəhon eməraŋraŋ. Eləŋon isa, ivan husur topul hən natit tosoʔur.

²³ Beti aYesu ekəta garu, ikel mai ahai susur san gail ke, “Idaŋ habat hən avan topul hən natite ʔəbis len natohan pipihabəlan aGot!” ²⁴ Luʔaŋ habat len nasoruan san. Be aYesu ikel tasi am mai galito. Ike, “Anatugw notoləmas bun gamito, idaŋ habat hən avan ideh ʔəbis len natohan pipihabəlan aGot. ²⁵ Idaŋ habat hən nəkamel ʔəbis tur len nəburhunil səsođ. Idaŋ səhori am hən nəvanuan tokad natite ʔəbis len natohan pipihabəlan aGot.”

²⁶ Nəboŋ tokəmaianan, luʔaŋ habat am. Lusorsor mai galit gabag ke, “Bimaianan, as təbis lan? Səkad avan ideh ʔikad nəmauran vi sutuai!” ²⁷ AYesu ekəta bunus galito, ike, “Len nəvanuan gail, galit lodədəs ləʔigol natenan, avil aGot eləboi ʔigol natit ʔisi.” ²⁸ Beti aPita isor vari ke, “Geris, ginamit namtorij natit ʔisi hən namttohusur gaiug.” ²⁹ AYesu ike, “Nukel nakitinan mai gamit ke, avan ideh torij naim o aʋan gail o aʋavinen gail o atata o anana o anatun gail o nətan mōs ginau mai na-kel-ur-an tovoi,³⁰ dereh aGot teviol hən natgalenan vəha 100 maii len nəboŋ eg ta daməŋai. Dereh tikad naim gail, aʋan gail, aʋavinen gail, anan gail, anatun gail, nətan isəʔur mai alat ləbəmədəs buni. Ale len nəboŋ ʔegəmai

* **10:19:** Nəboŋ toke Sagigol avan ideh timat namilen ke sagigol avan ideh timat sil nəlol paŋpaŋ samʔ o naləŋonian samʔ ŋai. * **10:19:** Exo 20.12-16; Deu 5.16-20

len nēmaṽ, dereh tikad nēmauran vi sutuai. ³¹ Be nēṽanuan isoḅur lototibau gagai, lotoil a mō, dereh asike lovi natideh, levi ut kēmas; ale isoḅur lēsavi natideh gagai, lotovi ut kēmas, dereh letibau, leil a mō.”

AYesu epəhav utaut hən nēmatan san tətəs
(Mat 20.17-19; Luk 18.31-34)

³² Len nēṽaran salit len nāṽisal vi Jerusalem, aYesu iṽad il a mō. Ale ahai susur gail lupāṽ lan, ale alat lotohusuri lomətahw. Ale aYesu esəhar ahai susur lotovi 12 vi tarhəte. Etuḅat kel mai galit hən natit gail ləḅēvisi hēni asike idareh. ³³ Ike, “Mətesəsəlon! Datevi məhat vi Jerusalem. Len naut enan avan sua dereh teriṽ aNatun Nēṽanuan len navəlan abiltihai tutumav mai ahai ṽusan gail hən nalo. Ale len nakotan salito dereh lisab səhoti ke tipanis, timat. Ale dereh leriṽi len navəlan alat lēsavi Ju. ³⁴ Dereh lisor vilesi, leṽulaii, lebilas habat hēni ale ligol timat. Len nēmariboṽ ḅitor husur nēmatan san, dereh tile məhat.”

Nausian siJemes mai aJōn
(Mat 20.20-28)

³⁵ Beti aJemes mai aJōn, anatun aSepeti gəlaru, arogəm hən aYesu. Aruke, “Hai ṽusan, natideh namrḅeusi hən gaiug, namruke gigole mōs ginaməru.” ³⁶ Eus gəlaru ke, “Məruke nigol nəsa mōs gaməru?” ³⁷ Arusor vari ke, “Gidam̄ hən ginamər tesua tebətah len nēmatu sam̄ mai togon tebətah len nēmair sam̄ nəboṽ gəḅegəm vi kiṽ.” ³⁸ Ale aYesu ikel mai gəlaru ke, “Gaməru mərsaləboi nəsa mərtousi. Məroləboi məḅemun len nabiliwai hən na-ləṽon-isa-vəsa-an nəḅemun lan a? Məroləboi məḅibaptais len nəbaptaisan nəḅibaptais lan a?”† ³⁹ Arusor vari ke, “Namroləboi namrḅigole.” Beti aYesu ikel mai gəlaru ke, “Nabiliwai nəḅemun lan, dereh məremun lan. Nəbaptaisan nəḅibaptais lan, dereh miribaptais lan. ⁴⁰ Be nabətahan len nēmatu sagw o len nēmair sagw, savi len ginau hən nəḅikele. Ipat len aGot hən ḅilav naut eruenan mai galit gai toutaut hən naut eruenan mōs galito.”

⁴¹ Nəboṽ ahai susur lotosəṽavur lotosəsəlon hən natenan, nəlolit epəṽas aJemes mai aJōn. ⁴² Na aYesu ekis galit gəm hēni, ikel mai galit ke, “Mətələboii ke alat lotoṽat nəhes hən ləḅeil a mō hən nametḅos gail, lupatpat galit məhat len nədaṽan lotokade təban nēṽanuan salit gail. Ale len nədaṽan hən na-il-a-mō-an, nēṽanuan totibau salito, loil a mō hən nēṽanuan salit gail. ⁴³ Be səmaienan len gamito. Gamit ideh toke tevi vanuan totibau, gai timasgəm vi vanuan na-vi-tarhəte-an samito, nəlon tomədau hum tovi ut kēmas ṽai. ⁴⁴ Ale gamit ideh toke teil a mō hən gamito, gai tegəm vi slev samit ṽisi. ⁴⁵ Tesum̄an ṽai aNatun Nēṽanuan. Gai sagəm hən nēṽanuan gail hən ləḅevi tarhət san hum galit lotovi ut kēmas. Ao, egəm hən ḅevi tarhət salito hum gai tovi ut kēmas; egəm hən ḅeviol hən nēmauran san, egəm hən ḅimat mōs nəmakuvan hən nēṽanuan tosoḅur dan nəpanismen sil nəsaan salito.”

APartimeus tovi metḅesw ekəta
(Mat 20.29-34; Luk 18.35-43)

⁴⁶ Beti aYesu mai ahai susur san gail lubar naut a Jeriko. Ale nəboṽ lotoriṽ nabiltivile enan, nabiltiluṽoh lohusur galito. Ametḅesw, ebətah len nəgarhəṽisal. (Nəḅəsan aPartimeus, namilen ke anatun aTimeus.

† 10:38: Len naut egai aYesu inau nēmatan san, ḅe gəlar arsaləboii.

Atenan erij nəvanuan gail akis hən nəvat.)⁴⁷ Nəboŋ tosəsəloŋ həni ke aYesu ta Nasaret togəmai, etuḅat kai ke, “Yesu, anaton siTevit, nəloŋ titanjis ginau!”⁴⁸ Nəvanuan isoḅur losivoh lan hən ḅemədəu. Be ikai habat am ke, “Anaton siTevit, nəloŋ titanjis ginau!”

⁴⁹ Nəboŋ aYesu tosəsəloŋ həni, eil. Ike, “Kisi gəmail!” Ale lokis ametḅesw ke, “Gehəhaʿur! Gele məhat! Ekis gaiug, gia van həni!”⁵⁰ Ametḅesw eḅil kuv nahurabat naut susus san, ile məhat tutut, ivan hən aYesu.⁵¹ AYesu eusi ke, “Goləŋjon nəsa hən nəḅigole mōs gaiug?” Ametḅesw isor vari ke, “Hai ḅusan, nuke nekəta!”⁵² Ale aYesu ikel maii ke, “Givan! Nadəlomian sam̄ igol gumaur.” Vəha-sua ḅai ekəta, ale ehusur aYesu husur naḅisal.

11

AYesu eḅis len naut a Jerusalem

(Mat 21.1-11; Luk 19.28-40; Jon 12.12-19)

¹ Nəboŋ aYesu mai ahai susur san gail lotogəm pəpadaŋ hən naut a Jerusalem, pəpadaŋ hən navile Petfas, mai a Petani, lubar Naʿvehuh Oliv. Ale aYesu esəvat ahai susur san eru van. ² Ikel mai gəlar ke, “Mərevi lan navile ea. Nəboŋ mərbibari, vəha-sua ḅai dereh mərekəta ris natuhtonki ulum̄an totahətah ei, avan ideh səsah lan sal. Sah ruḅati ale səhari gəmai. ³ Avan ideh ḅeus gaməru ke, ‘Mirimab hən natenan?’ Kel maii ke, ‘Nasub̄ eusi gag ḅai be asike idareh tesəvat təlmam həni.’”

⁴ Ale gəlaru aruvan. Arusaḅ natuhtonki toil metḅisal totahətah len nabopita naim sua, ale arusah ruḅati. ⁵ Nəboŋ artosah ruḅati, nəvanuan galevis lotoil ei luke, “Natuhtonki enan, mərusah ruḅati hən nəsa?” ⁶ Beti arusor var galit hum aYesu tokel mai gəlaru, ale ludam̄ hən arḅesəhari van. ⁷ Arosəhar natuhtonki van hən aYesu, aroḅir hən nahurabat salito len nəmadun ale aYesu eḅətah səŋaʿuti. ⁸ Ale nəvanuan isoḅur luḅolsan nahurabat salit gail husur naḅisal, nəvanuan tile gail ludas pashəhai lotobaŋ lute marireu, lutaii, lorin̄ gail husur naḅisal. ⁹ Alat lotoyar a mō hən aYesu mai alat lotoyar a tahw lukai habat ke, “Hosanna!

AGot ivoi hən atenan togəm

len nahəsən Nasub̄!*

¹⁰ AGot tivoi hən natohan togəmai,

natohan pipihabəlan atəmadat aTevit.

Hosanna! Sal suh aGot len nəmav a məhat bun̄i!”

¹¹ Beti aYesu eḅis len naut a Jerusalem, ale evi lan naim siGot. Ekəta garu len natit ḅisi, be husur namityal igam gole tia, erin̄ naut enan, esəhar ahai susur lotovi 12 vi Petani.

AYesu esivoh len nəhai nafik

(Mat 21.18-19)

¹² Pelan han, dudulan, nəboŋ lotorin̄ naut a Petani, aYesu imalkəkat. ¹³ A tut sal eris nəhai nafik sua tokəsən bun̄i. Ale aYesu ivan hən ḅisaḅ naʿvite lan. Be nəboŋ tobar nəhai enan, səsəb natideh lan, be naluhai ḅai, husur savi nəboŋ hən naʿvit nafik sal. ¹⁴ Beti aYesu ikel mai nəhai enan ke, “Avan ideh satihan naʿvit gaiug boŋ ideh am!” Ale ahai susur gail losəsəloŋ həni.

AYesu ivahvahur naut siGot

(Mat 21.12-13; Luk 19.45-48; Jon 2.13-22)

* 11:9: Psa 118.25-26

15 Nəboŋ lotobar naut a Jerusalem, aYesu eḅis len naholəvat todar vis naim siGot. Etuḅat hut alat lotoḅur hən natit gail mai alat lotoḅur natit gail ei. Ikovsan natev gail silat lotogəgel hən nəvat mai nəhai bətbətah silat lotoḅur hən nətav gail lotovi man naməsav.* 16 Ale aYesu sēdaḅ hən avan ideh topat natideh ḅiyar tur len naut siGot. 17 Beti eḅusan. Ikel mai galit ke, “Len natosian siGot ike, ‘Naim sagw dereh lekisi hən naim na-sor-tuḅ-an sinaluḅoh hən nəvanuan naut tiltile gail.’”^{*} Be gamit mətugol evi ‘naut susuah sinəvanuan vənḅənah gail.’”^{*}

18 Nəboŋ abiltihai tutumav gail mai ahai ḅusan gail hən nalo lotosəsəloŋ hən natenan, ludas ḅisal hən ləbigol aYesu ḅimat. Lomətahw lan husur naluḅoh ḅisi lotoḅaŋ len naḅusanan san.

19 Nəboŋ naut togomgom, aYesu mai ahai susur san gail lovivile dan nabiltivile.

Nəhai nafik toŋod

(Mat 21.20-22)

20 Len nadudulan luyar van, ḅot pəpaḅaŋ len nəhai nafik aYesu tosor lan. Loris ke toŋod vəbar nəharhəte len tan.* 21 APita inau təlmam hən nəsa aYesu tokele, ale ike, “Hai ḅusan, geris, nəhai nafik gotosivoh lan iŋod.” 22 Ņa aYesu isor vari, ikel mai galit ke, “Mitikad nadəlomian len aGot. 23 Nukel nakitinan mai gamit ke, avan ideh ḅikel mai naḅehuh egai ke, ‘Gimakuy, bar hən gaiug len tas!’ ale asike ḅikad nə-lon-uri-an, be ḅədəlomi ke nəsa tokele dereh tevisi, ale dereh timaienan nḅos atenan. 24 Imaienan, nukel mai gamit ke, natideh məttousi len na-sor-tuḅ-an, dəlomi ke mətukade tia ale dereh timaienan len gamito. 25-26 Ale nəboŋ məttoil, məttosor tuḅ, natideh avan ideh togol tosa hən gamito, məteruḅati dani, hən aTəmamito len nəmav ḅeruḅat nəsaan samit am.”[†]

Nədaŋan hən na-il-a-nḅo-an siYesu

(Mat 21.23-27; Luk 20.1-8)

27 Nəboŋ aYesu mai ahai susur gail lotobar naut a Jerusalem tətəs, aYesu iyaryar len naholəvat todar vis naim siGot. Ale abiltihai tutumav gail, ahai ḅusan gail hən nalo mai alat lotoil a nḅo hən nəvanuan gail logəḅ hən. 28 Lous taltal hən ke, “Gukad nədaŋan hən na-il-a-nḅo-an tomabe hən gotogol natgalen ḅisi? Ase ilavi mai gaiug hən gəḅigol gail?”

29 AYesu isor var galit ke, “Neus natsua bai. Məḅḅisor vari, dereh nikel mai gamito hən nədaŋan na-il-a-nḅo-an notokade hən notogol natgalenan. 30 Kel mai ginau, na-il-a-nḅo-an aŋon tokade hən tobaptais, egəḅ len nəmav o egəḅ len nəvanuan? Mitikele!”

31 Lusor kitevi len galit gabag, luke, “Datḅike, ‘len nəmav,’ dereh tike, ‘ḅimaienan, imabe mətsadəlom aŋon?’ 32 Be datḅike, ‘len nəvanuan,’ nəsa tevisi? Sadatikele.” Ləkəmaienan husur lotomətahw len naluḅoh husur len nabunusian sinəvanuan ḅisi, aŋon evi ahai kelkel ur kitin.

33 Ņa lusor var aYesu ke, “Namtsaləboii.” Beti aYesu ikel mai galit ke, “Məḅḅekəmaienan, asike nukel mai gamit hən nədaŋan na-il-a-nḅo-an notokade hən nəḅigol natgalenan.”

* 11:15: Nətav ehum navimal toḅəhəḅəhw. * 11:17: Isa 56.7 * 11:17: Jer 7.11 * 11:20:

Mak 11.12-14 † 11:25-26: Natosian galevis ta sutuai losuhud hən naves egai: 26 Be asike məḅḅeruḅati dani, aTəmamit len nəmav asike eruḅat nəsaan samito. Mat 6.14-15.

12

*Nəbōl pusan husur alat lotorentem nəhol nakrep
(Mat 21.33-46; Luk 20.9-19)*

¹ Beti aYesu etuḅat sor mai galito len nəbōl pusan. Ikel mai galit ke, “Boŋ sua avan sua imabul nakrep len nəhol. Eum hən nəvōd garu lan. Ehir nabur hən bēgəm vi naut lotopal dasdas nakrep lan, ale eum hən naut nakətaan təban nakrep a məhat. Beti idam̄ hən nəhol van hən alat lotokətkəta təban nəhol hən ləbirentem, ale erij naut enan itoh len nəyaran sua.* ² Nəboŋ nakrep pəpadarj hən bimen, amahean nəhol esəvat naslev san van hən alat lotorentem nəhol hən ləbepəpehun naḅit nakrep galevis tovi esan. ³ Avil alat lotorentem nəhol lutah gat naslev san, luḅasi ale losəvati van, iyar səsəlav təlmam. ⁴ Ale amahean nəhol esəvat naslev tile van hən galito. Be alat lotorentem nəhol luḅasḅas nəkadun, lugol isa habat hən naslev gol nahurun isa lan. ⁵ Ale amahean nəhol esəvat naslev tile am van hən galito, be luparu buni. Amahean esəvat isoḅur am, be luḅas galevis mai luparu bun galevis am. ⁶ Amahean nəhol səkad naslev ideh am hən bəsəvati, be ikad anatun tosua ŋai toləmas buni. Esəvat məkot həni van hən galito, ike, ‘Dereh leputsan anatugw ulur̄nan len nənanuan salito.’ ⁷ Be alat lotorentem nəhol lukel mai galit gabag ke, ‘Atea, dereh tikad nəhol egai nəboŋ amahean nətan bimat. Datia paru buni hən datbikad natit pisi bevi esan nəboŋ atəman bimat.’ ⁸ Ŋa lutah gati, luparu buni, ale lubar həni vivile dan nəhol nakrep.”

⁹ Ale aYesu ike, “Ale, amahean nəhol nakrep dereh tigol nəsa? Dereh tegəm ḅabun alat lotorentem nəhol, beti tidam̄ hən nəvanuan tile gail lirentem nəhol nakrep. ¹⁰ Mətsaḅururj nategai len natosian siGot a? Ike, “Nəvat nəvanuan na-um-im-an gail lotomətahuni, gai egəm vi vat sua ŋai bələboi bīgol naim bīhav mai bīnor.

¹¹ Evi Nasuḅ aGot togol natenan

ale nəboŋ dattorisi, datumaŋmaŋ len nəsa togole.’ ”*

¹² Beti abiltivanuan hən naJu ludas pīsal hən ləbītah gat aYesu bathut loləboii ke tokel nəbōl pusan enan sil galito. Be lomətahw len naluḅoh ŋa lorij aYesu, luvan.

*Nausian husur nətaks
(Mat 22.15-22; Luk 20.20-26)*

¹³ Beti abiltivanuan hən naJu lotodas pīsal hən ləbītah gat aYesu, losəvat naFarisi galevis mai galevis len nəpati tovi tarhət siHerot van hən aYesu hən ləbīgol bisab len nasoruan san. ¹⁴ Logəm hən aYesu ale lukel maii ke, “Hai pusan, namtoləboii ke gotokitin. Nəvanuan bētibau o bevi naut kəmas savi natideh len gaiug. Goḅusan naḅisal siGot len nakitinan. Gikele, inor n̄au hən datbēvur nətaks van hən aSisa? ¹⁵ Dateḅuri o asike datoḅuri?”

AYesu eləboi səhot nausian gəgəras lotousi həni. Ale ikel mai galit ke, “Imabe mətous kitev ginau hum mətbīgol nəbisab len nasoruan sagw? ḅusan ginau hən natenarius tovi nakoin hən nətaks.”

¹⁶ Nəboŋ lotolav nakoin gəmai, eus galit ke, “Nəhon ase gagai? Nahəsan ase ipat lan?” Luke, “ASisa.” ¹⁷ Beti aYesu ikel mai galit ke, “Lav mai aSisa nəsa tovi seSisa ale lav mai aGot nəsa tovi siGot.”

Nəboŋ lotosəsəlōŋ həni, luḅarj habat len na-sor-vari-an san.

* 12:1: Isa 5.1-2 * 12:11: Psa 118.22-23

Nəlahan mai na-le-məhat-an dan nəmatan
(*Mat 22.23-33; Luk 20.27-40*)

¹⁸ Beti naSattiusi galevis lotokel ke na-le-məhat-an dan nəmatan tobuer, logəm hən aYesu. * Lousi ke, ¹⁹ “Hai pusan, aMoses itos gat nategai mōs gidato ke, aulumān bimat, ale asoan bitoh anatum bəbuer, aʋan matmat tilah mai nəbatunau enan hən bipas anatum aʋan tomat.* ²⁰ Ale ikad alatmiʋan lotoməlevru. Ahai a mō ilah be imat, anatum ebuer. ²¹ Aʋan tohusuri ilah mai nəbatunau ale gai am imat, anatum ebuer. Aʋalar tohusur gəlaru am imaienan. ²² Alatmiʋan pisi lulah mai napəhaʋut enan be ləsəkad anatulit ideh. Naməkot alitenan tu imat. ²³ Ale len nəboŋ hən na-le-məhat-an dan nəmatan, alitenan dereh tevi asoan ase? Husur galit lotoməlevru pisi lulah maii.”*

²⁴ AYesu isor ʋar galit ke, “Mətusab husur mətəsaləboi natosian siGot, mai mətəsaləboi nədaŋan san. ²⁵ Husur nəboŋ alat lotomat ləbīle məhat, asike lulah, avan ideh asike idamñ hən ləbīlah. Be dereh lesumān aŋel gail len nəmav. ²⁶ Be mitinau alat lotomat nəboŋ ləbīle məhat. Mətəsaʋuruŋ natosian len naləbūlat siMoses tohusur nəhai topaŋ a? AGot isor mai a Moses, ike, ‘Gagai ginau novi aGot siApraham, aGot selsak, aGot siJakop.’† ²⁷ Gai savi aGot silat lotomat, be silat lotomaur. Gamit mətusab habat!”

Nakelean todaŋ tosəhor gail pisi
(*Mat 22.34-40; Luk 10.25-28*)

²⁸ Ahai pusan sua hən nalo tosəsəloŋ hən na-sor-ħalħal-an enan egəm hən aYesu. Eləboi səhoti ke na-sor-ʋari-an siYesu ivoi ŋa eusi ke, “Len nakelean todaŋ gail aGot tokel mai gidato, ta be esəhor gail pisi?” ²⁹ AYesu isor ʋari ke, “Nakelean egai esəhor gail pisi: ‘Israel mətəsəsəloŋ! Nasuḅ aGot sidato, Nasuḅ esua səḅon. ³⁰ Geləmas bun Nasuḅ aGot samñ len nəloñ kavkav, nanunumñ kavkav, nənauan samñ kavkav mai nədaŋan samñ kavkav; len gaiug kavkav.*’ ³¹ Nakelean sual am ehusuri toke, ‘Geləmas bun nəʋanuan totoh pəpadaŋ hən gaiug hum gotoləmas bun gaiug gabag.’ Səkad nakelean ideh todaŋ səhor eru enan.”* ³² Ahai pusan enan hən nalo ike, “Gai bolai Hai pusan! Gokitin nəboŋ gotoke aGot tosua səḅon ale səkad ideh am be gai səḅon ŋai.*’ ³³ Datiməsləmas buni len nəlodat kavkav, naləboian sidat kavkav mai nədaŋan sidat kavkav; len gidat kavkav. Ale datiməsləmas bun nəʋanuan totoh pəpadaŋ hən gidato hum dattoləmas bun gidat gabag. Ivoi hən datbigol natgalenan səhor naviolan ideh datḅetutumav həni mai natit pisi am datḅeviol həni mai aGot.”*

³⁴ Nəboŋ aYesu tosəsəloŋ hən na-ləboi-səhoti-an len na-sor-ʋari-an site-nan, ikel maii ke, “Gaiug gəsatoh a tut dan natohan pipihəbəlan aGot.” Ale len nəboŋ enan ʋan, səkad avan ideh tokad na-il-ħuri-an hən bəus nausian ideh həni am.

Napusanan husur aKristo
(*Mat 22.41-46; Luk 20.41-44*)

* **12:18:** Uman 23.8 * **12:19:** Deu 25.5-6 * **12:23:** Natosian galevis ta sutuai luke, Ale, nəboŋ ləbīle məhat len nəboŋ hən na-le-məhat-an dan nəmatan, alitenan dereh tevi asoan ase?
† **12:26:** Exo 3.1-6. Len naut egai aYesu ikel mai galit ke, aApraham, əsək mai aJakop lumaur mai aGot, ləsəmat. * **12:30:** Deu 6.4-5 * **12:31:** Lev 19.18 * **12:32:** Deu 4.35, 6.4; Isa 45.6
* **12:33:** Deu 6.5; Lev 19.18; Hos 6.6

³⁵ Nəboŋ aYesu toŋusan len naholəvat todar vis naim siGot, eus galit ei ke, “Imabe ahai pusan gail hən nalo luke aKристо, aGot totabtabuh lan, esua len nəpasusan siTevit, anatum siTevit?” ³⁶ Husur len aNunun aGot, aTevit ike,

“Nasub aGot ikel mai aMasta sagw ke,

“Gebətah təban ginau, len navəlagw nəmatu

vir nəberin aenemi sam gail pipit narieŋ gəlaru

hən ləbevi ut kəmas.”*³⁷

³⁷ ATevit māu ekisi hən ‘aMasta.’ Imaienən, imabe evi anatum siTevit?” Nabiltiuvoh lohəhəvur hən lotosəsəloŋ hən aYesu tokəmaienən.

Naləlagauən husur ahai pusan gail hən nalo

(Mat 23.1-36; Luk 20.45-47)

³⁸ Ale len nəpusanan siYesu ike, “Məteləlagau. Ahai pusan gail hən nalo salemədas gamito. Loləmas ləbesun nahurabat tobəlav. Loləmas nəvanuan ləbike, ‘Ivoi’ mai galito len naut nəmaket. ³⁹ Loləmas ləbebətah len nəhai bətbətah tovoi ŋai len naim nəbonbonən. Ale loləmas ləbebətah rivuh len nəhanən gail. ⁴⁰ Lulav kuv pis naim mai nasugsugur sibatunau pəhəvut gail, be len nagəgərasan salito len nəhon nəvanuan gail, lusor tuv ebəbəlav. Alatenən dereh lipanis səhor alat ləsəmaienən.”

Naviolan sibatunau

(Luk 21.1-4)

⁴¹ Nəboŋ aYesu tokəmaienən tonon, ebətah pəpadaŋ hən nabokis topat ei, nəvanuan gail lotobubulah vat lan len naim siGot. Ekəta bunus nəvanuan gail nəboŋ lotobubulah vat salito len nabokis enən. Nəvanuan isoḅur lotopul hən nəvat lobulan isoḅur lan. ⁴² Be nəbatunau naməsəl sua egəm rin natuhkoin eru artovi kopa. ⁴³ Beti aYesu ekis ahai susur san gail gəm həni. Ike, “Nukel nakitinan mai gamit ke, nəbatunau naməsəl enən, nabulahan san esəhor galit pisi am lotobubulah vi lan nabokis enən. ⁴⁴ Husur galit loviol kinit nəvat dan tosoḅur lotopul həni. Be alitenən, naut kəmas tovi məsəl, eviol hən natit pisi san hən bimaŋ lan.”

13

AYesu epəhav utaut

(Mat 24.1-14; Luk 21.5-19)

¹ Nəboŋ aYesu torin naholəvat todar vis naim siGot, ahai susur sua san ikel mai ke, “Geris! Hai pusan geris nabiltivat galegai! Geris nabiltiim gail!” ² AYesu ikel mai ke, “Ivoi. Goris nabiltiim galegai, be dereh gail pisi limasirsir, asike ikad nəvat ideh bəpələh len nəvat ideh am.”

³ Ale aYesu evi lan Naḅehuh Oliv, ebətah, ekəta tukot van hən naim siGot. APita, aJemes, aJon, aAdru logəm sor səbolit maii. ⁴ Lousi ke, “Gikel mai ginamito. Natgalen gotokele, levisi ŋais? Dereh tikad nəsa bəvūsani ke natgalen pisi pəpadaŋ lisarpoh?”

⁵ AYesu isor var galito. Ike, “Məteləlagau hən gamito. Avan ideh sategəras gamito. ⁶ Nəvanuan tisoḅur dereh legəm len nahəsagw, like, ‘Ginau bogai, aKристо.’ Ale dereh legəras nəvanuan tisoḅur am. ⁷ Be mətbesəsəloŋ hən nəbalan mai na-kel-uri-an hən nəbalan gail, sa-nəlomit tetuhatuh. Natgalenan limasvisi, be nəboŋ naməkot sagəm sal. ⁸ Naluḅoh hən nəvanuan naut sua dereh ligol nabiltibalan mai naluḅoh hən nəvanuan

* 12:36: Psa 110.1

naut tile, ale nəvanuan sekiŋ gail dereh liḅal mai nəvanuan sekiŋ tile gail. Dereh tikad nəbilitidu gail husur naut gail. Ale dereh nəhanian teḅuer len naut gail. Natgalenan lohum natuḅatan hən napəḅasan hən nəpasusan.

⁹ “Be mətələləgau hən gamito. Dereh likot hən gamito len nəkaunsel gail. Ale len naim nəḅonḅonan dereh leḅilas habat hən gamito. Ale dereh mətəil len nəhon nəgavna mai nakiŋ gail mōs ginau hən mətḅikel kot ginau len nəholito. ¹⁰ A tahw hən nəḅoŋ naməkot, nəvanuan sagw gail dereh limaskel ur na-kel-uri-an tovoi mai naluḅoh hən nəvanuan naut tiltile pisi. ¹¹ Nəḅoŋ ləḅitah gat gamito, kot hən gamito, samtinau masuḅ hən nəsa mətḅikele. Len namityal enan mitikel nəsa aGot ḅikel mai gamit ḅai. Husur savi gamit mətḅisor be aNunun aGot dereh tisor. ¹² Nəvanuan dereh teriŋ aḅan len navəlan alat lotoil a mō hən ḅimat, atata dereh timagen hən anatun hən ḅimat, ale alahutai dereh lile məhat, pair dan analito mai atəmalito hən nakotan ḅeriŋ alatmisoan gail ləḅimat. ¹³ Nəvanuan pisi dereh lemətahun bun gamito bathut nahəsagw məttokade. Avil avan ideh ḅidaŋ len ginau, ḅikad nə-daŋ-ḅuri-an van vəbar nagilen, dereh aGot tilav kuvi hən ḅikad nəmauran vi sutuai.

Natit tomədas naut tolo
(Mat 24.15-28; Luk 21.20-24)

¹⁴ “Nəḅoŋ mətḅeris natit aGot tomətahun buni, natit tosa masuḅ tomədas bun natit isoḅur, nəḅoŋ mətḅeris toil len naut sanor hən toil lan, (gaiug gotoḅuruŋ nategai geḅuruŋ ləḅoii), beti alat len naut a Jutea, ligam tutut vi lan naḅehuh gail.* ¹⁵ Nəvanuan ḅiŋavŋav məhat len navurun naim, timasgam tutut dan naim san, satevi pan hən ḅəḅis lohoim hən ḅilav kuv natideh. ¹⁶ Ale nəvanuan ḅitoh marireu, satetəlmam vahim hən ḅilav nahurabat ideh. ¹⁷ Len nəḅoŋ enan nəmauran dereh tidaŋ vəsa habat hən apəhaḅut ideh totian o tovəhasus. ¹⁸ Be mitisor tuḅ ke natgalenan salevisi len nahəḅati naut susus. ¹⁹ Husur len nəḅoŋ natgalen ləḅevisi, na-ləŋon-isa-vəsa-an maienan savisi len natuḅatan hən natit pisi aGot togole nəḅoŋ toum hən navile a pan van vəbar nəḅoŋ ta daməŋai, ale asike evisi tətəs am ḅoŋ ideh.* ²⁰ Asike aGot tagol na-ləŋon-isa-vəsa-an tamidol len nəḅoŋ galenan, nəvanuan pisi lətəmat. Avil aGot dereh tigol na-ləŋon-isa-vəsa-an sinəvanuan pisi temidol mōs alat, gai tolekis hən galito, lotovi esan. ²¹ Beti avan ideh ḅikel mai gamit ke, ‘Məteris, aKristo bogai!’ o ‘Gai saga!’ samtedəloimi. ²² Husur akristo gəgəras gail mai aḅai kelkel ur gəgəras gail dereh levisi. Dereh ligol namerikel gail nəvanuan gail ləḅiḅaŋ habat lan. Lətəḅoi lətagəras nəvanuan gail aGot tolekis hən galito, dereh lətagole len namerikel galenan. ²³ Be gamit, mətələləgau! Nukel natit pisi mai gamit tia a tahw hən ləḅevisi.”

Nagəman siNaturan Nəvanuan
(Mat 24.29-31; Luk 21.25-28)

²⁴ AYesu isor am, ike, “Be nəḅoŋ na-ləŋon-isa-vəsa-an hən nəḅoŋ galenan ḅinoŋ, ‘dereh namityal timotmot, mai nahəḅati asike emial; ²⁵ dereh naməso gail lerus vi pan dan nəmav mai natit gail lotokad nədaŋan len nəmav dereh lekurkur habat.’* ²⁶ Beti dereh məteris nagəman siNaturan

* **13:14:** Dan 9.27, 11.31, 12.11 * **13:19:** Dan 12.1 * **13:25:** Hən naves 24-25, ris Isa 13.10, 34.4; Eze 32.7; Jol 2.10

Nəvanuan len nəmavukasw len nəbiltidaŋan mai nəyalyalan.* 27 Dereh tesəvat aŋel san gail vi lan naut p̄isi len navile a pan kavkav hən ləb̄itariv bonbon hən alat aGot tolekis hən galito hən lotovi esan.*

*Nasoruan kəta husur nəhai nafik
(Mat 24.32-35; Luk 21.29-33)*

28 “Ivoi hən mətbeləboi səhot natsua nəhai nafik b̄evusani: Nəboŋ nəpashət nafik səmmas am be todum̄oh, mətələboii ke nahəbati naut pudpud egəm pəpadaŋ. 29 Imagenan, nəboŋ mətberis nəsarpoŋan hən natgalen p̄isi notosor husuri, dereh mətələboii ke, natəlmaman siNatun Nəvanuan satogəmai, ehum gai toil bopita tia. 30 Nukel nakitinan mai gamito, naur egai asike lumat vəbar natgalen p̄isi ləbisarpoh. 31 Nənav mai navile a pan dereh arimasig, be nasoruan sagw gail asike lumasisig boŋ ideh.

*Nəmariboŋ mai namityal, avan ideh saləboii
(Mat 24.36-44)*

32 “Nəmariboŋ enan o namityal enan, avan ideh saləboii. Aŋel gail len nənav mai aNatun aGot, galit ləsaləboii, avil aGot aTata, gai səbon ŋai eləboii. 33 Mətələləgau! Mətəhulahul! Husur mətəsaləboi namityal enan ke ŋais. 34 Nəgəman siNatun Nəvanuan imaiegai ke: Ikad avan sua toyar len nəyaran sua. Nəboŋ toriŋ naim san, eriŋ natit p̄isi mai naut san len navəlan naslev san gail. Ikel mai galit v̄isusua nauman salit səbolito, ale ikel buni mai naslev tokəkəta kəkol hən nabopita ke timashulahul. 35 Imagenan, mətəhulahul! Husur mətəsaləboi namityal amahean naim b̄etəlmam, len naut mədau, len natubloh len mariug, namityal natoulm̄an bekəkəraiko o len nadudulan somilan. 36 Amahean naim b̄evisi vəha-sua ŋai, satisaḅ gotopatmari. 37 Nəsa notokel mai nəvanuan p̄isi, nukel mai gamit am ke, mətəhulahul!”

14

*Luke litah gat aYesu
(Mat 26.1-5; Luk 22.1-2; Jon 11.45-53)*

1 Ale nəPasova mai Nəhanan hən nabəta səkad nəyis lan aripat hois. Abiltihai tutumav mai ahai pusan gail hən nalo, ludas p̄isal hən nəgəgərasan, hən ləb̄itah gat aYesu hən ləbigol b̄imat. 2 Be luke, “Sadatigole len nəhanan hən nəPasova hən asike nəvanuan gail ləbeluḅoh beti b̄al taḅtaḅor mēdas natit gail.”

*Napəhaḅut evəhas aYesu aPetani
(Mat 26.6-13; Jon 12.1-8)*

3 Len nəboŋ enan, aYesu itoh len naut aPetani len naim seSimon tokad naleprosi a m̄o. AYesu ipat hən nəgarin tarhətev. Ale napəhaḅut sua tolav nabotel lotoum hən hən nəvat topəhw, egəm hən aYesu. Nabotel enan epul hən naoil pəhpəhas tosusau, nəvat han totibau, ale alitenan ilap̄ul nabuŋon nabotel, ebiri len nəkadun aYesu. 4 Nəvanuan galevis ei nəlolit ipaŋpaŋ ale lusor mai galit gabag ke, “Eb̄ir kəmas hən nəhai pəhas egai sil nəsa? 5 Taḅur hən hən, təlav nəvat tasəhor napurp̄uran hən nasihau tosua ale taviol hən hən mai naməsəl gail.” Ale losivoh masuḅ len alitenan.

* 13:26: Dan 7.13 * 13:27: Deu 30.4; Neh 1.9

⁶ Ris aYesu toke, “Samtekəmaien həni! Imabe mətomədasi! Gai igol natit tokab hən ginau. ⁷ Husur naməsəl gail lutoh akis mai gamito, ale nəboŋ mətbələŋoni mətoləboi mətbīgol navoian van hən galito. Be ginau, asike nutoh tabtab mai gamito.* ⁸ Len nəsa tokade ŋai, alitegai igol nəsa toləboi bigole. Ebir nəhai pəhas len nibegw hən beutaut həni vir natətavunan sagw. ⁹ Nukel nakitinan mai gamit ke, len naut pisi len navile a pan lotokel na-kel-uri-an tovai lan, dereh linau gat nəsa alitegai togole ale lihol husuri.”

Na-sor-utaut-an seJutas

(Mat 26.14-16; Luk 22.3-6)

¹⁰ Beti aJutas Iskariot, gai tosua len toseŋavur pisan toru, ivan hən nabiltihai tutumav gail hən bəriŋ aYesu len navələlito. ¹¹ Lohəhaʋur hən lotosəsəlōŋ həni, ale lukel gati ke dereh leviol hən nəvat nasilva maii. Ŋa aJutas idas pīsal hən bəriŋ aYesu len navələlito.

AYesu ihan nəhanan hən NəPasova mai ahai susur san gail

(Mat 26.17-25; Luk 22.7-14, 21-23; Jon 13.21-30)

¹² Len nəmariboŋ metəkav hən Nəhanan hən nabəta səkad nayis lan, evi nəboŋ hən natutumavan hən nasipsip NəPasova. Ale ahai susur san gail lous aYesu ke, “Guke namtevi be hən namtbəutaut hən nəhanan hən nəPasova hən gəbīhani?”

¹³ Ale aYesu esəvat ahai susur san eru, ikel mai gəlar ke, “Mərevi lan nabiltivile, dereh mərebubur mai naulumān topat nabiliwai, ale mərehusuri. ¹⁴ Naim ideh bəbis lan, mirikel mai amahean naim ke, ‘Ahai pusan eusi ke, “Narum simetbəs gai be? Nuke nihan Nəhanian hən nəPasova mai ahai susur sagw gail ei.”’ ¹⁵ Atenan dereh teʋusan gaməru hən nabiltirum a məhat tokad natit pisi dattoləŋoni. Məreutaut vir gidat ei.”

¹⁶ Alaruenan aruvan dani, arobis len nabiltivile, ale arusaḅ natit pisi hum aYesu tokel mai gəlaru. Ale aroutaut hən nəhanan hən nəPasova.

¹⁷ Nəboŋ namityal tomasur aYesu mai ahai susur lotovi 12 lubar naim enan. ¹⁸ Nəboŋ lotopat tarhəgarilito təban natev, luhan ale aYesu ike, “Nukel nakitinan mai gamit ke, gamit sua tohan mai ginau dereh teriŋ ginau len navəlan aenemi sagw gail.”*

¹⁹ Loləŋon isa habat ale galit ʋisusua lousi ke, “Ginamit ta be lai? Savi ginau a?”

²⁰ Ale ikel mai galit ke, “Evi gamit sua məttovi 12. Gamit sua tohan katəpōl mai ginau len nasiloh. ²¹ ANatun Nəvanuan dereh timasmat hum lototos husuri a mo, avil atenan bəriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan aenemi san gail, nəmauran san tisa vəsa tibatbat! Dereh tipanis habat. Tavoi am hən atenan ke anan asike təpasi!”*

Nəhanian məkot siNasub

(Mat 26.26-30; Luk 22.14-20; 1Kor 11.23-25)

²² Nəboŋ lotohanhan sal, aYesu ilav nabəta, ale esipa lan, eḅuri, beti ilavi mai galito, ike, “Lavi; nibegw bogai.”

²³ Ale nəboŋ tolav nabiliwai topul hən nəwain, esipa həni. Ilavi mai galito, ale galit pisi lomun lan. ²⁴ Ale ikel mai galit ke, “Nəda hagw bogai, aGot tota gat na-kel-gati-an san lan mai nəvanuan san gail. Nəda eg hagw

* 14:7: Deu 15.11 * 14:18: Psa 41.9 * 14:21: Psa 22.2-19; Isa 53

dereh tisel len nəmatan sagw n̄os nəvanuan tosoḅur.* 25 Nukel nakitinan mai gamit ke, nəwain egai, len natohan pipihabəlan aGot, nəwain eg dereh tiveveu, ale gagai van asike nomun nəwain egai van vəbar nəboŋ nəbemuni mai gamit ei.” 26 Beti lokəkai hən nəbe hən nalotuan ale lovvile, lovi lan Naṽehuh Oliv.

AYesu epəhav utaut hən na-sor-mətahuni-an sePita

(Mat 26.31-35; Luk 22.31-34; Jon 13.36-38)

27 Ale aYesu ikel mai galit ke, “Gamit p̄isi dereh mitigam dan ginau. Husur natosian siGot ike,

“Dereh niṽabun nəvanuan nasipsip,
ale nasipsip gail ligam ṽisusua.”*

28 Be nəboŋ nəbimat ale aGot ḅigol nəḅile məhat dan nəmatan, dereh neil a n̄o hən gamito vi lan naut a Kalili.”

29 Be aPita ikel mai ke, “Naut kəmas galit p̄isi ləḅigam dan gaiug, asike nigole!”

30 AYesu isor vari ke, “Nukel nakitinan mai gaiug ke, daməŋai, len nalenmariug egai, a təhw hən natoulur̄nan ḅəkəkəraiko vəha-ru, dereh gikel vəha-tor hən ke gəsaləboi ginau.”

31 Be aPita isor təvah ke, “Aoa! Sss! Naut kəmas nəḅimat mai gaiug, asike nukel ke nəsaləboi gaiug!” Ale galit p̄isi am lokəmaianan.

AYesu isor tuṽ a Ketsemane

(Mat 26.36-46; Luk 22.39-46)

32 Len nəyaran salito lubar naut nalilioliv, nahəsan naut enan Ketsemane. Ale aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Məteḅətah gegai, nia sor tuṽ.”

33 Esəhar aPita, aJemes mai aJon van ale nənauan san etuḅat tuhatuh habat, nəlon isa vəsa. 34 Ale ikel mai galit ke, “Nulolosa masuṽ! Ehum nalolosaan sagw etəgau gat nəlogw van numat! Mititoh gegai, mitilele!”

35 Nəboŋ toyar van kəkereh am, ipat len tan ale isor tuṽ. AYesu eus nəḅisal ideh hən ḅimakov dan namityal hən na-ləŋon-isa-vəsa-an. 36 Ike, “Appa, Ita, goləboi gəḅigol natit p̄isi. Lav kuv nəḅiliwai hən na-ləŋon-isa-vəsa-an egai dan ginau.* Wake sagigol nəsa notoləŋoni, gigol nəsa gaiug gotoləŋoni ḅai.”

37 Beti etəlmam van hən ahai susur lototor, isaḅ lotopatmari. Ale ikel mai aPita ke, “Simon, gupatmari a? Gəsaləboi gəḅilele len nəhaua tosua ḅa? 38 Məteḅulahul. Mitisor tuṽ hən asike məḅbiteh len nəsaan totaltal ke məteḅusuri. Naut kəmas nəlomito eləŋon ḅigol nəsa tonor, nibemit sədan, edədasi.”

39 Ale ivan vasor tuṽ tətəs am. Na-sor-tuṽ-an san ep̄itoṽ hən tomadhakele. 40 Nəboŋ tosor tuṽ tononḅ etəlmam tətəs, isaḅ lotopatmari husur namətalit inoṽ masuṽ. Evəŋon galito, be ləsaləboi nəsa ləḅikel maii.

41 Len natəlmaman na-vəha-tor-an siYesu, ikel mai galit ke, “Mətuḅat, mətuḅavḅav sal a? Nəpatan tinonḅ! Namityal egəm tia. Məteris, avan sua dereh teriḅ aNatun Nəvanuan len nəvəlan nəvanuan nəsaan gail ta bogai. 42 Mitile məhat, dativan. Məteris, atenan ḅeriḅ ginau len nəvəlalito satogəm pəpadan.”

* 14:24: Exo 24.8; Jer 31.31-34

* 14:27: Zec 13.7

* 14:36: Len nasoruan ta Aram, aAppa evi aTata.

*Lutah gat aYesu**(Mat 26.47-56; Luk 22.47-53; Jon 18.3-12)*

⁴³ Nəboŋ aYesu tosorsor sal, aJutas tosua len toseŋavur pisan toru, egəmai. Itah mai naluŋoh lototəgau naβu nəbalan mai nəbatw gail. Abiltihai tutumav gail mai ahai pusan gail hən nalo mai alat lotoil a mŋo hən naJu gail losəvat naluŋoh enan. ⁴⁴ Ale aJutas isor utaut hən naŋusanian sua mai galit a mŋo, ike, “Nəboŋ nəbesumŋ nətarhon atenan, gai bolai. Tah gati. Səhari van, satigam yav.” ⁴⁵ Vəha-sua ŋai aJutas ivan hən aYesu, ike, “Ivoi Hai pusan!” ale esumŋ nətarhon.

⁴⁶ Ale logəm hən aYesu, lutah gati. ⁴⁷ Be len galit lototah mai aYesu, sua eliv kuv naβu nəbalan san, eβil həni van hən naslev seβiltihai tutumav, ita kotov nədarinjan. ⁴⁸ Beti aYesu ikel mai galit ke, “Imabe mətogəm, lav naβu nəbalan mai nəbatw gail gəmai, hən mətβitah gat ginau hum notovi vanuan nəbalan toβal mai alat lotoil a mŋo? ⁴⁹ Len nəmariboŋ pisi nutah mai gamito, noŋusan len naholəvat todar vis naim siGot. Imabe mətsətah gat ginau ei? Avil timasmagenan hən natosian siGot bisarpoh.”* ⁵⁰ Beti ahai susur pisi san lorinji, lugam dani.

⁵¹ Ikad nəmantuhmar sua tohusur aYesu ei, toruŋ gol gai tia hən nəkaliko nalinen. Nəboŋ lototah gati, ⁵² igam βur malmal dan galito, rinj nəkaliko san ipat mai galito.

*NəSanhitrin lukot hən aYesu**(Mat 26.57-68; Luk 22.54-55, 63-71; Jon 18.13-14, 19-24)*

⁵³ Beti naluŋoh losəhar aYesu van hən naim seβiltihai tutumav. Ale abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mŋo hən naJu gail mai ahai pusan gail hən nalo luβonβon ei. ⁵⁴ Be aPita ehusuri, iyar a tut dani vəbar toβis len naholəvat todar vis naim seβiltihai tutumav. Ale ebətah ei, etitileh mai alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot.

⁵⁵ Abiltihai tutumav gail mai nəSanhitrin pisi luɖas kel-koti-an ideh toke aYesu toβur kotov nalo hən βimat sile. Be ləsəsəβ ideh. ⁵⁶ Nəvanuan isəβur lolibliboŋ husur aYesu be nəSanhitrin isəβi ke nakelean salit gail ləsəpitoŋ. ⁵⁷ Galevis loil vi məhat, lukel nalibliboŋan egai husur aYesu, ⁵⁸ luke, “Namtosəsəloŋ hən ategai toke, ‘Ginau dereh nilapupul naim siGot egai nəvanuan lotoum həni, ale dereh neum tətəs hən tile len nəmariboŋ titot, nəvanuan lotodədəs ləβeum həni.’”* ⁵⁹ Be nakelean salit gail am ləsəpitoŋ.

⁶⁰ Beti abiltihai tutumav ile məhat rivuh len galito. Ikel mai aYesu ke, “Imabe gəsakel natideh hən gəβetətəs gole gaiug? Nəsa lotokele ekitin a?” ⁶¹ Be aYesu sator, sator vari.

Ale abiltihai tutumav eusi ke, “Govi aKristo a? Govi aNatun Atenan tonor hən nə-sal-suhi-an a?”

⁶² AYesu ike “Ginau bogai. Ale dereh məteris aNatun Nəvanuan βebətah len navəlan nəmatu siGot tovi aBiltidanjan. Dereh məteris βegəmai len nəmavukasw hən nəmav.”*

⁶³ Beti abiltihai tutumav, nəhon eməkanun taŋtaŋor, itar nahurabat san hən beŋusan tomətəhun nasoruan enan siYesu. Ike, “Imabe datoləŋon nəvanuan ideh am hən βikel kot nəsaan sitegai? ⁶⁴ Gamit mətosəsəloŋ hən tosor mədas aGot! Gamit mətunau mab həni?”

* **14:49:** Isa 53.7-12; Zec 13.7 * **14:58:** Jon 2.19 * **14:62:** Psa 110.1; Dan 7.13

Galit p̄isi lusaḅ səhoti ke tonor hən ḅimasmāt.* ⁶⁵ Beti galevis lotuḅat v̄ulai aYesu, lukabut gol nəhon, lotuhi, lukel maii ke, “Gepəhav utaut!” Ale alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot luḅosi, lotuhi.*

aPita ike saləboi aYesu

(*Mat 26.69-75; Luk 22.56-62; Jon 18.15-18, 25-27*)

⁶⁶ Len namityal enan, aPita itoh a pan sal len naholəvat todar vis naim. Ale natəbarehreh sua tovi slev seḅiltihai tutumav iyar tukot. ⁶⁷ Nəboḅ toris aPita totitileh, ekəta bunus vahvahuri ale ike, “Gaiug gutah mai aYesu ta Nasaret.”

⁶⁸ Be aPita ike sakitin. Ike, “Nəsaləboi nəsa gotosor husuri! Nəsaləboi səhoti.” Ale iyar van hən nametləkau. Beti natoulum̄an ekəkəraiko.†

⁶⁹ Nəboḅ alitenan tovi slev torisi ei, etuḅat kel tasi am mai alat lotoil ei ke, “Ategai evi galit sua.” ⁷⁰ Be aPita ikel tətəs həni ke sakitin.

Sədareh alat lotoil pəpadaḅ lukel mai a Pita ke, “Ekitin, gaiug govi galit sua, husur gaiug am govi auleKalili.”

⁷¹ APita ikel tasi ke sakitin, ita gati ke nəsa tikele evi nakitinan. Ike, “Len nahəsən aGot nokitin, ginau nəsaləboi atenan məttosor husuri. Asike nəḅekitin, aGot tipansəm ginau!”

⁷² Vəha-sua ḅai natoulum̄an ekəkəraiko tətəs am. Beti aPita inau təlmam hən nəsa aYesu tokel maii ke, “A tahw hən natoulum̄an ḅekəkəraiko vəharu, dereh gikel vəha-tor həni ke gəsələboi ginau.” Ale nəlon aPita isa, itaḅ.

15

aYesu len nakotan sePilate

(*Mat 27.1-2, 11-14; Luk 23.1-5; Jon 18.28-38*)

¹ Pelan han, dudulan som̄ilan, aḅiltihai tutumav gail, alat lotoil a m̄o hən naJu gail, mai ahai pusan gail hən nalo; nəSanhitrin kavkav luḅonḅon hən ləḅisor utaut. Lubanḅis gat aYesu, losəhari van hən aPilate, loriḅi len navəlan. ² APilate eus aYesu ke, “Gaiug govi Kin seju gail a?”

aYesu isor vari ke, “Gai bol gotokele.”

³ Aḅiltihai tutumav gail loil hirhir ke aYesu togol natit isoḅur tosa. ⁴ Na aPilate eus tasi ke, “Asike gusor var natgaleg a? Imabe? Gəsasəsəlōḅ hən natit tosoḅur lotosor tas gaiug həni a?”

⁵ Be aYesu sakel na-sor-vari-an ideh am, gol aPilate iḅaḅ lan.

aYesu mai aParappas

(*Mat 27.15-26; Luk 23.13-25; Jon 18.39-19.16*)

⁶ Len Nəhanan nəPasova p̄isi, nəgavna ikad naḅide sua. Idam̄ hən avan totoh len naim ḅəḅanḅis ḅevivile husur naləḅonionian sinaluḅoh. ⁷ Ikad naulum̄an sua, nahəsən aParappas lotobaḅisi len naim ḅəḅanḅis mai alat lotoḅal mai nəgavmen, lotogol nəvanuan lotomat len nəḅalan mai alat aRom. ⁸ Naluḅoh logəm hən aPilate, lousi hən ḅehusur naḅide san m̄os galito, hən ḅesua ḅevivile. ⁹ Be aPilate eus galit ke, “Mətuke nigol aKin seju tevivile van hən gamit a?”

¹⁰ Ekəmaienan bathut eləboii ke aḅiltihai tutumav gail lotoriḅi aYesu len navəlan husur lutaḅulol bulosi. ¹¹ Be aḅiltihai tutumav lusorsor mai naluḅoh hən ləḅehusur nənauan salito, us aPilate hən ḅigol aParappas

* **14:64:** Lev 24.16 * **14:65:** Isa 50.6 † **14:68:** Natosian galevis ta sutuai ləsake Beti natoulum̄an ekəkəraiko.

bevivile, savi aYesu. ¹² Be Pilate isor var galit tətəs ke, “Bimagenan, mətoləyon ke nigol nəsa hən atəgai mətəkisi hən aKiñ seJu?”

¹³ Luvari, lukai ke, “Timat len nəhai balbal!”

¹⁴ APilate eus naluvoħ ke, “Sil nəsa? Igol nəsa tosa?”

Be lukai habat van am ke, “Timat len nəhai balbal!”

¹⁵ Nə aPilate toke tetəyon nəlon naluvoħ tevi pan, erin əParappas evivile van hən galito. Ike nasoltia san gail lobilas habat hən aYesu, beti erin len navəlan nasoltia gail hən ləbişos gati len nəhai balbal.

*Nasoltia lusor viles aYesu
(Mat 27.27-31; Jon 19.2-3)*

¹⁶ Beti nasoltia gail losəhar aYesu vaşis len naholəvat todar vis naim sisoltia gail, ale lokis şis navəşəsoltia luşonşon. ¹⁷ Lukol nahurabat toboñboñ len aYesu, ale lovisvis hən nəhau tokad nasunite tohum nabulğəgau, ale lorin len nəkadun aYesu hum nəkraun sekin. ¹⁸ Lotuşat kai van həni ke, “Namtusəl suh gaiug, Kiñ seJu gail!”

¹⁹ Luşasi, şasi, şas nəkadun hən nəhai, ale loşulaii, ale lotəhedur bathurien. ²⁰ Nəboñ lotosor vilesi tonon, lukol nahurabat toboñboñ dani, lukol nahurabat san təlmam lan. Beti losəhari vivile hən ləbişos gati len nəhai balbal.

*AYesu len nəhai balbal
(Mat 27.32-44; Luk 23.26-43; Jon 19.17-27)*

²¹ İkad auleSairin sua, nahəsan aSimon, atəman alarmişan, aAleksada mai aRufus. Atənan egəm len nəmarireu lotodar vis nabiltivile, imad-həvot.* Ale nasoltia lukele hən atənan ke tipat nəhai balbal siYesu, ale ipati. ²² Ale losəhar aYesu van vəbar naut a Kolkota, namilen nəhes enan Naut hən Nabəlashukadhutəmat. ²³ Lulav nəwain lotobul hən namər lan maii, be aYesu emətahuni.* ²⁴ Beti nasoltia luşos gati len nəhai balbal. Ləpərehun nahurabat san, bar hən nəvat hən ləbişəş ase şilav nahurabat şisusua.* ²⁵ Namityal emələpat dudulan nəboñ lotogol totahətah len nəhai balbal. ²⁶ Lutos gat nəsa lotokot hən aYesu sile, ale lorin na-kel-uri-an enan len nəhai balbal a məhat hən nəkadun, toke, “AKiñ seJu gail.” ²⁷⁻²⁸ Nəvanuan vənənəh artogolgol nasənahan len nəvanuan, luşos gat gəlaru arutahətah mai aYesu. Sual itahətah len nəhai balbal len nəmatu siYesu, togon len nəmair san.†

²⁹ Nəvanuan gail lotoşot, lohəlas aYesu, sor mədas nahəsan. Loñit nəholit van həni, luke, “Gaiug goləboi gəşigol naim siGot şimasirsir, ale um təlmam həni len nəmariboñ şitor a?”* ³⁰ Bimagenan, gilav kuv gaiug gabag dan nəmatan! Gimariñ dan nəhai balbal!”

³¹ Len nəvide tomaienən, abiltihai tutumav gail, alat lotoil a mō hən nəvanuan gail mai ahai şusan gail hən nalo lusor viles aYesu mai galit gabag, luke, “Gai ilav kuv nəvanuan tile gail be edədas şilav kuv gai!” ³² Ategai tonau ke gai aKristo, aKiñ seİsrael, timariñ dan nəhai balbal ale dereh datedəlomi ke gai tovi kiñ.” Alaruenən artotahətah təban aYesu, gəlar am arokəmaienən, arusor isa həni.

* **15:21:** Rom 16.13 * **15:23:** Psa 69.21. Namər evi nəda hən nəhai sua. Nəşon esusau gol tovi nəhai pəhas, be ahai rerer irer hən nəvanuan lan. Lobul həni mai nəwain hən napəşasan hən na-şos-gati-an bevi pan. * **15:24:** Psa 22.18 † **15:27-28:** Natosian galevis ta sutuai losuhud hən naves egai: 28 Len nəvide tomaienən, natosian siGot isarpoh toke, “Dereh tipanis hum alat lotobur kotov nalo.” Luk 22.37; İsa 53.12. * **15:29:** Psa 22.7; Mak 14.58; Jon 2.19

*Nəmatan siYesu**(Mat 27.45-56; Luk 23.44-49; Jon 19.28-30)*

³³ Len natublial, nəmargobut ikabut gol p̄is naut kavkav van vəbar namityal totor ut mədau. ³⁴ Ale len namityal totor enan, aYesu ikai habat ke, “Eloi, eloi, lema sapahtani!” namilen ke, “Got sagw, Got sagw, gorin̄ gaḅulan ginau sil nəsa?”[†]

³⁵ Nəboḅ nəvanuan galevis lotoil pəpadaḅ ei lotosəsəloḅ həni, luke, “Səsəloḅ, ekis aElijah.”

³⁶ Avan sua igam, ilav nasponents̄, igol epul hən nəwain tokon, ale esii len nəhai, esuhuni van hən aYesu hən bəmuni.* Ike, “Rin̄i. Datebunusi bai ke, aElijah dereh tegəm lav kuvi vi pan o teḅuer.”

³⁷ Beti aYesu ikai habat, eməsol, imat.

³⁸ Len namityal enan ḅai, nəkaliko mətortor totahətah len naim siGot, tuḅat a məhat, emətar vəbar naut a pan, igol nahudhut eru.* ³⁹ Nəboḅ nasenturion toil pəpadaḅ len nəhon aYesu toris ke tomat maienan, ike, “Kitin, ategai evi aNatun aGot!”

⁴⁰ Len naut enan ikad napəhaḅut galevis lotoil a tut dan nəhai balbal, lotokəta ris nəsa tovisi. Galit galevis lovi aMeri ta Maktala; togon aMeri anan atuhJemes mai aJoses; togon aSalome.* ⁴¹ Len naut a Kalili alatenan lohushusur aYesu, lokətkəta təban. Napəhaḅut tosoḅur am lototah mai aYesu len nəyaran san vi Jerusalem, loil ei.

*Nətavunan siYesu**(Mat 27.57-61; Luk 23.50-56; Jon 19.38-42)*

⁴² Nəmariboḅ enan evi Nəboḅ hən Nautautan, ale len namityal enan nəSappat pəpadaḅ hən ḅetubət. Nəboḅ namityal pəpadaḅ hən ḅimasur ut mədau, ⁴³ aJosef ta Arimatea egəmai. AJosef evi ḅiltivanuan sua len nəSanhitrin, itoh vir natohan pipihəḅəlan aGot, ale len na-il-ḅuri-an, ivan hən aPilate, eus niben aYesu. ⁴⁴ APilate esəhoḅut hən aYesu tomat tia, ḅa ekis nasenturion gəmai, eusi ke, “AYesu imat tia ḅa?” ⁴⁵ Nasenturion ike tomat tia, ale aPilate idam̄ hən niben aYesu mai aJosef. ⁴⁶ ḅa aJosef ipat kuv aYesu vi pan, ilav nəkaliko nalinen, eruḅ gol niben len nəkaliko enan, ale erin̄ aYesu len nəḅurhuvat nəmatan lotota p̄up̄uli tia. Beti erib hən nəvat hən ḅipat gol nəḅurhuvat nəmatan. ⁴⁷ Ale aMeri ta Maktala mai aMeri anan aJoses arokəta ris naut lotorin̄ niben aYesu topat lan.

16*Na-le-məhat-an dan nəmatan**(Mat 28.1-8; Luk 24.1-12; Jon 20.1-10)*

¹ Nəboḅ nəSappat tonon̄, aMeri ta Maktala, aMeri anan aJemes, mai aSalome loḅur nəhai pəhas hən ləḅevəhas niben aYesu. ² Len nəmariboḅ metəkav hən nawik,* dudulan som̄ilan, lovi lan nəḅurhuvat nəmatan, ³ ale lous galit gabag ke, “Gidat datsənav. Ase terib hən nəḅiltivat enan dan nəḅurhuvat nəmatan?”

⁴ Be nəboḅ lotokəta van hən nəḅiltivat enan, loris ke, naut kəmas tovi ḅiltivat, səpat gol nəḅur am, ehum avan sua torib həni tia. ⁵ Ale

[†] **15:34:** Psa 22.1. Len naut egai aYesu isor len nasoruan ta Aram tovi nasoruan san mai silat a Jutea. **§ 15:36:** Nasponents evi nəkasḅəta nətas. Evi natsua tomədmədau toyanyan totov len naut nasəhau tovi pan len nalilivol. Iban̄ ḅur. * **15:36:** Psa 69.21 * **15:38:** Exo 26.31-33

* **15:40:** Psa 38.11 * **16:2:** Len nasoruan ta Kris ike len nəmariboḅ metəkav hən nawik, gidato datokis nəmariboḅ enan hən nəSade.

nəboŋ lotobis len nəburhuvat nəmatan, loris nəmantuhmar sua tobətah len navəlan nəmatu, tosun nahurabat topəhapəhw.† Lumaŋmaŋ habat lan, lomətahw. ⁶ Ike, “Samtemətahw! Mətudon aYesu ta Nasaret tomat len nəhai balbal. Ile məhat tia! Satoh gegai. Mətekəta ris naut lotoriŋi topat lan. ⁷ Mitivan. Mitikel mai ahai susur san gail mai aPita ke, ‘Eil a nio hən gamito vi Kalili. Dereh məterisi ei, hum tokel mai gamit tia.’ ”*

⁸ Latpəhaʿvut galenan lotovivile, lupab, lodədarŋabu, lugam dan nəbur. Ləsakel mai avan ideh husur lotomətahw.

[Len natosian galevis ta sutuai, Mak 16: 9-20 eʿbuer.]

*AYesu evisi hən aMeri ta Maktala
(Mat 28.9-10; Jon 20.11-18)*

⁹ Nəboŋ aYesu tole məhat dudulan soŋilan len nəmariboŋ metəkav hən nawik, nəvanuan tovisi həni metəkav, aMeri ta Maktala. Evi aMeri enan, aYesu tohut natəmat toməlevru dani. ¹⁰ AMeri ivan, ikel uri mai alat lototah mai aYesu, lotololosa, lototaŋ. ¹¹ Nəboŋ lotosəəloŋ hən aYesu tomaur təlmam, ale aMeri toke torisi, ləsadəlo mi.

*AYesu evisi hən ahai susur eru
(Luk 24.13-15)*

¹² A tahw, aYesu evisi hən ahai susur eru san artoyar husur nəp̄isal dan naut a Jerusalem. Be len nəboŋ enan, ehum niben totile. ¹³ Alaruenan arotəlmam vi Jerusalem, lukel ur nəsa tovisi mai ahai susur lotosuh ei. Be ləsadəlom nəsa gəlar am artokele.

*AYesu evisi hən ahai susur tosəŋavur pisan tosua
(Mat 28.16-20; Luk 24.36-49; Jon 20.19-23; Uman 1.6-8)*

¹⁴ A tahw tətəs am, nəboŋ ahai susur tosəŋavur pisan tosua lotohan, aYesu evisi hən galito. Isor len galito husur lotopar dəlomian mai nəkadulit tohaihai husur ləsadəlom na-kel-uri-an silat lotorisi.

¹⁵ Beti ikel mai galito ke, “Mətevi lan naut p̄isi len navile a pan, mitikel ur na-kel-uri-an tovoi mai nəvanuan gail p̄isi.‡ ¹⁶ Nəvanuan todəlom na-kel-uri-an tovoi, tobaptais, aGot dereh tilav kuvi dan nəsaan san. Avil nəvanuan sadəlo mi, aGot dereh tisaḅ səhoti ke timaspanis. ¹⁷ Ale namerikel galegai dereh levisi mai alat lotokad nadəlomian: len nahəsagw dereh lehut natəmat gail, lisor len nasoruan veveu gail. ¹⁸ Dereh lipat nəmat gail, təgau hən navəlalito; ləḅemun nəbehi hən nəmatan, asike emədas galito. Dereh lerin navəlalito len alat lotoməsah, ale limaaur.”

*AYesu evi məhat vi lan nəmav
(Luk 24.50-53; Uman 1.9-11)*

¹⁹ Nəboŋ Nasuḅ aYesu tokəmaienan mai galit tonon, aGot ilavi vi məhat vi lan nəmav, ale ebətah tarhət len nəmatu siGot. ²⁰ Beti ahai susur gail luvan, lukel ur na-kel-uri-an tovoi len naut p̄isi. AGot eum mai galito, len namerikel gail igol imasil ke nasoruan san ekitin.

† 16:5: Nəmantuhmar savi natətai be evi ulumian nədaŋ han tonor hən nəlahan, be səlah sal.

* 16:7: Mak 14.28 ‡ 16:15: Nəboŋ aYesu tokəmaienan, savi nəboŋ tohan mai ahai susur san gail, be len nəboŋ tile am.

Luk Na-kel-uri-an tovoi aLuk totoni

Ase itos nalobulat egai?

Nəvanuan lotokad namitisau hən nasoruan siGot lunau ke aLuk tovi vanuan rererer totah mai aPol len nəyaran san, gai itosi.

ALuk itos nalobulat egai hən nəsa?

Itosi hən bikel ur nə-nau-gati-an silat lototah mai aYesu husur nəmauran mai nəpusanan san.

ALuk itosi mōs ase?

Itosi mōs alat lotoke leləboi nakitinan husur aYesu.

Nalobulat egai ehusur as galito?

Ehusur aYesu nəboŋ toŋusan, ehusuri len nəboŋ tobubur mai nəvanuan tile gail, ale ehusuri len nəboŋ tovi tarhət salito.

Natgalenan evisi ŋais?

Nalobulat egai ikel ur nəsa tovisi len nasihau A.D. 6 vəbar A.D. 30.

Natgalenan evisi a be?

Nalobulat egai ibol husur nəsa tovisi len naut a Kalili mai a Jutea.

ALuk eŋusŋus kitev nakitinan husur nəmauran siYesu. Eus alat lotoləboi aYesu mai alat lototah maii len nauman san, alat lotoris nəsa togole mai alat lotosəsəlōŋ hən nəsa tokele. Ale aLuk itos gat natit pisi len nalobulat egai. Igol imasil ke aYesu egəm hən bidoŋ alat lotomasig, hən bilav kuv galit dan nəsaan. Egəm mōs nəvanuan pisi, savi naJu gail ŋai.

ALuk itos husur aYesu suŋan aNatun Nəvanuan, toləmas bun alat lotoməsah, alat lotopar tite, alat lotomalkəkət, alat lototaŋ mai alat nəvanuan gail lotomətahun galito. Eləmas bun nəvanuan nəsaan gail, eləmas bun alatpəhaŋut mai eləmas bun alahutai. AYesu isor tas napul-hən-natite-an mai eŋusan husur natohan pipihəbələn aGot.

Len nagilen, aLuk itos husur aYesu nəboŋ tomat mai tole məhat dan nəmatan san. Itos nəbol husur alaruevis artosor mai aYesu len nəpisal vi Emmaus nəboŋ tole məhat dan nəmatan tia. Nəbol enan ipat len nalobulat egai ŋai, səpat len na-kel-uri-an siMattiu, siMak o siJon.

1) ALuk itos nalobulat egai mōs nəsa? (1.1-4)

2) Nəpasian siJon Baptais mai aYesu (1.5–2.52)

3) Nəpisulan siJon Baptais (3.1-20)

4) Nəbaptisan siYesu mai nəboŋ natəmat totaltal ke aYesu tigol nəsaan (3.21–4.13)

5) Nauman siYesu len naut a Kalili (4.14–9.50)

6) AYesu iyar a Kalili vi Jerusalem (9.51–19.27)

7) Nawik naməkot siYesu: nakotan mai nəmatan san (19.28–23.56)

8) AYesu imaur tətəs (24.1-12)

9) AYesu evisi hən nəvanuan gail. AGot ilavi vi lan nəmav (24.13-53)

Natubatan

¹ Ikad nəvanuan isobur tokel ur natit gail tosarpoŋ len gidato, hum ahai kelkel ur gail lotokele. Lutos nəsa nəvanuan gail lotorisi mai lotokel uri mai ginamito. ² Hum ke alat len natubatan lotoris natit pisi tovisi, ale lotogəm vi vanuan na-vi-tarhəte-an gail hən nasoruan, imaienan lukel uri mai ginamito. ³ Ginau am nunau ke, ivoi ke, notokəta kitev natit pisi

len natuḅatan, tuani, ale tos husuri van hən gaiug Nasuḅ Teofilus, ⁴ hən gəḅeləḅoi nakitinan husur aYesu, mai nəsa lotoḅusani hən gaiug. Nəḅol egai imagegai:

Aṅel sua ikele ke dereh lipas aJon

⁵ Nəḅoṅ aHerot tovi kiṅ len naut a Jutea, ikad ahai tutumav sua nahəsən aSekariah. Ikad nahəmar sua nahəsən aApijah, ^{*} aSekariah tovi galit sua. Bareab san, nahəsən aElisapet, gai am esua len nəpasusan siAron. ⁶ Gəlaru aruvoy, arunor len nəhon Nasuḅ aGot bathut arugol husur masuḅ hən natit piṣi tokele. ⁷ Be anatularu eḅuer husur aElisapet ebutoh, mai arovi haḅut tia.

⁸ Boṅ sua nahəmar siSekariah loum siGot. ASekariah eum len nəhon aGot hum ahai tutumav. ⁹ Hum naḅide sihai tutumav gail, lubar hən nəvat hən lotosaḅ aSekariah hən ḅepəṅas nəhai pəhas len naim siNasuḅ aGot. ^{*} Boṅ sua aSekariah eḅis lan, ¹⁰ len nəḅoṅ enan nabiltiḅoḅoh lusor tuḅ vivile. ¹¹ Ale aṅel siNasuḅ evisi həni, eil ben nəmel tutumavan tarhət nəmatu. ^{*} ¹² Nəḅoṅ aSekariah toris aṅel enan, emətahw, ninen epil. ¹³ Ris aṅel toke, “Sagemətahw aSekariah, husur aGot esəsəloṅ hən na-sor-tuḅ-an sam. Ale asoaṅ aElisapet dereh tipas anatum uluṅan. Geriṅ nəhes Jon lan. ¹⁴ Ale gaiug gehəhaḅur habat mai nəloṅ tivoi masuḅ həni. Nəvanuan isoḅur dereh lehəhaḅur hən nəḅoṅ ḅevisi, ¹⁵ bathut tiyalal len nəhon aGot balai. Asike emun nəwain mai nəwai todaṅ, ale tepul hən aNunun aGot nəḅoṅ topat sal len nabəhaḅun anan. ^{*} ¹⁶ Ale tipair təlmam hən anatun seIsrael tisoḅur van hən Nasuḅ, aGot salito. ^{*} ¹⁷ Len nanunun mai nədaṅan siElijah, dereh teil a ṁo hən Nasuḅ hən ḅipair təlmam hən nəlon atəmalit van hən anatulito, pair təlmam hən nəlon alat ləsagol husur nəsa aGot tokele, van hən naḅisal silat lotonor, lotokad namitisau hən nəmauran tonor. Imaiegai, aJon dereh teutaut hən nəvanuan gail hən ləḅeutaut vir Nasuḅ.”^{*}

¹⁸ Beti aSekariah ikel mai aṅel ke, “Neləḅoi mab hən natgalegai? Husur novi haḅut tia mai asoagw evi bareab tia.”

¹⁹ Aṅel isor vari ke, “Nahəsagw aKapriel”^{*} notoil len nəhon aGot tosəvat ginau ṁos nəḅisor mai gaiug, hən nəḅikel ur na-kel-uri-an tovoi hən natgalegai. ²⁰ Be husur gəsadəlom nəsa notokele, gaiug dereh geḅut, gedədas gəḅisor van vəbar nəḅoṅ natgalegai ḅevisi. Natit piṣi dereh tevisi suṅan notokele.”

²¹ Len nəḅoṅ enan naluḅoh lutoh vir aSekariah, ale luḅaṅ lan husur evəlo len naim siGot. ²² Nəḅoṅ tovivile, saləḅoi ḅisor mai galito, ale loləḅoi ke, eris na-kəta-risi-an sua togəṁ len nəmav len naim siGot, husur eḅutḅut be ike tisor len navəlan.

²³ Len nəḅoṅ hən nauman sinahəmar san gail tonon, eriṅ naut a Jerusalem, ivahim san. ²⁴ Husur nəḅoṅ enan abareab san, aElisapet etian ale husur nahəbati torim esusuan gai gabag, ike, ²⁵ “Egai nəsa Nasuḅ aGot togole ṁos ginau nəḅoṅ tohəhaḅur hən ginau. Ilav kuv nahur sasa sagw notodaṅ ḅuri len nəhon nəvanuan sagw gail.”

Aṅel sua isor husur nəpasian siYesu

* **1:5:** 1Chr 24.10 * **1:9:** Exo 30.7-8 * **1:11:** Exo 30.1-10; 1Ki 7.48 * **1:15:** Num 6.3
* **1:16:** Mal 2.6 * **1:17:** Mal 4.5-6 * **1:19:** Dan 8.16, 9.21; Luk 1.26

²⁶ Ale len nahəbati toməlevtes siElisapet, aGot esəvat aņel Kapriel vi Nasaret, navile sua a Kalili ²⁷ hən bisor mai navensus sua, nahəsən aMeri. Ikad avan sua len nahəmar siTevit, nahəsən aJosef, ale gəlaru arukel gati ke arilah. ²⁸ Aņel ivan hən aMeri, ike, “Ivoi. Nasuḅ aGot eputsan gaiug, itoh mai gaiug.”

²⁹ Be aMeri, nəlon etuhathuh hən nasoruan en san, inau sərbuer hən namilen nasoruan aņel tokele. ³⁰ Beti aņel ikel maii ke, “Sagemətahw Meri, aGot ehəhəvur hən gaiug tia, eputsan gaiug. ³¹ Asike idareh gaiug dereh getian, ale gipas anaturm ulumnan sua, gerinj nəhes Yesu lan. ³² Gai dereh tiyalal balai, lekisi hən anatan aGot a məhat buni, ale Nasuḅ aGot dereh tigol tilav namilen aTevit atəman ta sutuai tovi kin. ³³ Nəpasusan siJakop dereh litho pipihəbələn vi sutuai; nanoņan han eḅuer.”*

³⁴ Ris aMeri tokel mai aņel ke, “Imabe? Avan ideh səbar nibegw sal!”

³⁵ Aņel isor vari ke, “ANunun aGot dereh tegəm len gaiug, nədaņan siGot a məhat buni tikabut gol gaiug hum nəmōl. Husur enan ategai gəḅipasi, dereh tevi siGot, ale lekisi hən aNatan aGot. ³⁶ Geris amahearḅ aElisapet. Alitenan am etian, ikad anatan ulumnan naut kəmas ke tovi bareab tia. Ale egai nahəbati san toməlevtes, gai lotokisi ke tobutoh. ³⁷ Bathut aGot satətan hən ḅigol natideh.”*

³⁸ Ale aMeri ike, “Ginau novi natəbarehreh nauman siNasuḅ. Ivoi len ginau hum gotokəmaienan.” Ale aņel ivan dani.

AMeri mai aElisapet

³⁹ Sədareh aMeri ile məhat, injad vi lan nabiltivile sua a Jutea, naut enan tobarj vėhuh. ⁴⁰ Nəboņ tobar naut enan evi lohoim siSekariah, ike, “Ivoi,” mai aElisapet. ⁴¹ Nəboņ aElisapet tosəsəloņ hən na-ke-ivoi-an san, anatan ekurkur len nabəhəvun, ale aElisapet epul hən aNunun aGot. ⁴² Beti ikai habat ke, “AGot igol navoian van hən gaiug səhor alatpəhəvut, igol navoian am van hən anaturm gəḅipasi. ⁴³ Imab hən nategai tovisi hən ginau, ke anana siMasta sagw togəm hən ginau? ⁴⁴ Husur nəboņ notosəsəloņ hən nadolom, anaturgw ekurkur hən nahəhəvuran san len nabəhəvugw. ⁴⁵ AGot gatogol navoian van hən gaiug, husur ke gaiug godəlomi ke tigol nəsa tokel gati mai gaiug.”

AMeri eputsan nahəsən aGot

⁴⁶ Beti aMeri ike:

“Nəlogw eputsan Nasuḅ,

⁴⁷ Nanunugw ikemkem hən aGot sagw
gai tolav kuv ginau dan nəsaan.

⁴⁸ Husur eris natəbarehreh san tovi ut kəmas,
ale vi sutuai naur pisi

lekiskis ginau ke alitenan navoian topat lan.

⁴⁹ AGot todaņ buni igol

natgalevis tovoi buni hən ginau,

gai səḅon, nahəsən esəhor nəhes pisi.

⁵⁰ Ilolosa hən naur pisi ta sutuai vi sutuai

lotomətahw len nəyalalan san.

⁵¹ Eḅusan nədaņan san hən navələn tia,

ehut alat lotoiv, lumaḅipiriah,

* **1:33:** 2Sam 7.12-16; Isa 9.6; Dan 7.14 * **1:37:** Gen 18.14

alatenan lotopatpat galit mēhat len nēlolito.

52 Isah sur alat lotoyalyal vi pan dan namilelito,
ale eputsan alat lotovi ut kēmas.*

53 Evējan alat lotomalkēkat, luhanukub,
avil esəvat alat lotokad natit p̄isi, luvan səsəlav.

54 Evi tarhət silat a Israel lotovi vanuan san gail,
inau gati hən b̄igol nalolosaan mai navoian hən galito,
55 hum tokel gati mai atəmadat gail,

mai aAraham mai nēpasusan san van van vi sutuai.”*

56 AMeri itoh mai aElisapet pəpadaŋ hən nahəbati itor, beti etəlmam vahim.

Lupas aJon

57 Len nəbōŋ aElisapet topas naulunŋan san, 58 amahean gail mai alat lototoh pəpadaŋ həni, losəsəloŋ həni ke Nasuḅ aGot ivoi buni həni, ale lohəhəvur maii. 59 Len nəmaribōŋ toməlevtor logəm hən ləḅbetiv dalus anatun ale luke lerinŋ nahəsən atəman aSekariah lan.* 60 Avil anan ikai ke, “Aoa, nahəsən m̄au aJon!”

61 Ris lotokel maii ke, “Amaheam̄ gail, nəhes enan eḅuer len galito.”

62 Ale lusor len navəlalit mai aSekariah hən ləḅisəḅ nəhes aSekariah toke tekisi həni. 63 ASekariah isor len navəlan, eus natit hən b̄itos lan ale itosi ke, “Nahəsən aJon.” Galit p̄isi luḅaŋ lan. 64 Vəha-sua ŋai eləboi b̄isor tətəs, ale etuḅat hən b̄isal suh aGot. 65 Alat lototoh pəpadaŋ həni, lumaŋmaŋ, lomətahw, mai alat a Jutea, naut enan tobaŋ v̄ehuh, luhol husur natgalegai. 66 Nəvanuan gail p̄isi lunau masuḅ hən nəsa lotosəsəloŋ həni, ale luke, “Natətai egai dereh timabe?” Husur navəlan aGot ipat tin lan.

Nəḅe siSekariah

67 Atəman aJon, aSekariah epul hən aNunun aGot beti ikel ur nəsa aGot tokel maii ke,

68 “Noputsan nahəsən Nasuḅ aGot seIsrael,

bathut egəm hən togol nəvanuan san gail lotovi slev lotomakuv,

69 ale esəvat avan sua todaŋ len nēpasusan sivanuan nauman san, aTevit,
atenan dereh tilav kuv gidato dan nəsaan sidato.

70 AGot ekəmaienan
len nabuŋon ahai kelkel ur san gail ta sutuai,

71 ke atenan b̄ilav kuv gidato dan aenemi sidat gail,
dan navəlan alat lotomətahun bun gidat habat.

72 Ilolosa hum tokel gati mai atəmadat ta sutuai
ale inau gat na-kel-gati-an san tokitin,

73 na-kel-gati-an tota gati len nahəsən mai aAraham atəmadat ta sutuai:*

74 hən b̄ilav kuv gidato dan navəlan aenemi sidat gail
hən ke datḅeum san, asike datukad namətahwan,

75 ale datḅinor len nəhon
mai datḅivoi vəbar nagilen nəmauran sidato.

76 Gaiug m̄au anatugw,
dereh lekis gaiug hən ahai kelkel ur siGot toyalyal buni;
husur dereh gaiug geil a m̄o hən Nasuḅ

* 1:52: Job 5.11, 12.19 * 1:55: Hən naves 46-55, ris 1Sam 2.1-10 * 1:59: Gen 17.11-12; Lev 12.3 * 1:73: Gen 22.16-18

hən gəb̃eutaŭt hən naʃisal san gail,*
 77 hən gəb̃ilav mai nəvanuan san gail
 naləboian hən nə-lav-kuvi-an dan nəsaan
 len narub̃atian dan nəsaan salito.
 78 Nalolosaan mai navoian siGot sidato
 dereh tesun gidato
 sum̃ian nəyal tovisi len nəmav,
 79 tem̃ias alat lototoh len nəmargobut,
 lotomətahw len nəmatan,
 hən b̃esəhar gidato len naʃisal totəmat.*”
 80 Ale natətai enan Jon, etibau, egəm idañ len nanunun. Itoh len naut
 masmas tob̃əbesw vəbar nəboŋ togəm visi len alat a Israel. †

2

AMeri ipas aYesu (Mat 1.18-25)

¹ Len nəboŋ galenan Sisa Aukustus ikel buni ke, tikad naʃuruŋan hən
 nəvanuan ʃisi lototoh len navəlan alat a Rom. ² Naʃuruŋan enan evi
 nametəkav nəboŋ aKwirinius tovi gavna len naprovens Siria. ³ Ale galit
 ʃisi lovi lan naut salit matmat hən ləb̃itos gat nahəsalito.

⁴ Ńa aJosef am eriñ naut a Nasaret a Kalili ale evi Petlehem a Jutea
 lotokisi hən nabiltivile siTevit, husur gai esua len nəpasusan siTevit.
⁵ Gai mai aMeri, tokel gati ke arbilah, arovi Petlehem hən arbitos gat
 nahəsalaru be aMeri pəpadaŋ hən b̃ipasus. ⁶ Nəboŋ artotoh len naut a
 Petlehem, aMeri ipasus. ⁷ Ipas ahai a m̃o san tovi ulum̃ian. Eruŋ gole hən
 nahudhukaliko gail. Eriñ ipat len naut nəhanan sinarivatəvat gail husur
 nahotel epul varirihit ʃisi.*

Aŋel mai nəvanuan nasipsip gail

⁸ Len mariug enan ikad alatevis lotosuh len nəmarireu gail, lotokətkəta
 təban navəshəʃipsip pəpadaŋ hən naut a Petlehem. ⁹ Nəboŋ lototoh mage-
 nan, aŋel siNasub̃ evisi hən galito mai namənas siNasub̃ em̃ias galito ale
 lomətahw, lom̃inm̃inikot. ¹⁰ Ris aŋel tokel mai galito ke, “Samtemətahw,
 husur nukad na-kel-uri-an tovoi b̃igol nəvanuan ʃisi ləb̃ikemkem masuŋ.
¹¹ Bathut daməŋai len nabiltivile siTevit lupas natətai sua b̃ilav kuv
 nəsaan samito, gai evi aKristo, Nasub̃, aGot totabtabuh lan. ¹² Egai
 natit mət̃beris ləboi lan, ke: dereh mitisaḅ natətai lotoruŋ gole hən
 nahudhukaliko gail topat len naut nəhanan sinarivatəvat.”

¹³ Vəha-sua ŋai ikad nabiltiluŋoh hən aŋel hən nəmav lototah maii,
 lotoputsan aGot ke,

¹⁴ “Nalotuan van hən aGot toyalyal buni,
 mai len navile a pan, natəmat van hən nəvanuan ʃisi,
 navoian siGot topat len galito.”

Nəvanuan nasipsip gail lovi Petlehem

* 1:76: Mal 3.1 * 1:79: Isa 9.2 † 1:80: Len nasoruan ta Kris hum ma tovi len nanunun o
 hum ma tovi len aNunun aGot. * 2:7: Nəvanuan galevis lotokad namitisau len nasoruan siGot
 lunau ke savi nahotel, be naim silat len nəbathudud siJosef. Ale naim enan ikad narum̃ alat len
 nəyaran lotoləboi ləb̃ipat lan, be narum̃ epul tia.

15 Nəboŋ aŋel gail lotoriŋ galito hən ləbetəlmam vi lan nəmav, nəvanuan nasipsip lukel mai galit gabag ke, “Ivoi ke datevi Petlehem hən datberis nategai tovisi, Nasuḅ tokele mai gidato.”

16 Na lusaḅsaḅut van, lusaḅ aMeri mai aJosef, mai amas topat len naut nəhanan sinarivatəvat. 17 Nəboŋ lotorisi tonon, lukel ur nəsa aŋel tokel husur natətai enan. 18 Ale nəvanuan p̄isi lotosəsəlon həni, luḅaŋḅaŋ len nəsa nəvanuan nasipsip lotokele. 19 Be aMeri inau gat natgalen p̄isi, len nəlon inaunau namilen. 20 Beti nəvanuan nasipsip lotəlmam, ale lusor sal suh nəyalyalan siGot, loputsani husur natit p̄isi lotosəsəlon həni mai lotorisi. Esurman ŋai aŋel tokel mai galito.

Arupat amas aYesu vi lan naim siGot ale aSimeon mai aAnna arorisi

21 Nəboŋ nəmariboŋ toməlevtor simas tonon, lotiv dalusi,* ale lorin nəhes Yesu lan. Nəhes enan aŋel ikel uri nəboŋ aMeri satian sal.

22 Ta sutuai aMoses itos nalo husur latpəhaḅut lotopasus ke limastoh vir nəmariboŋ tovi 40 ale legəm veveu tətəs len nəhon aGot. Imaienan, nəboŋ nəmariboŋ hən aMeri ḅegəm veveu buni tonon, arupat aYesu vi Jerusalem hən arḅeḅusani ke tovi siNasuḅ husur nalo siNasuḅ aGot aMoses totoŋ.* 23 (Imaiegai, len nalo siNasuḅ aGot ike, “Hai a m̄o gail p̄isi lotovi ulumān, levi siNasuḅ aGot. AGot itabtabuh len galito hən ləḅevi esan.”)* 24 Ale aruvan vəpat nəman eru hən natutumavan hum nalo siNasuḅ aGot tokele ke, “nətav eru o napijin eru.”†

25 Len naut a Jerusalem ikad ahaḅut sua nahəsən aSimeon. Atenan inor mai ehuser kitin hən naḅisal siGot. Itoḅ vir avan sua ḅevi tarhət seIsrael, ale aNunun aGot itoh len gai. 26 ANunun eḅusani ke gai asike imat vəbar ḅeris aKristo siNasuḅ, aGot totabtabuh lan. 27 ANunun esəhar aSimeon vab̄is len naim siGot. Nəboŋ anan aYesu mai atəman artopati vi lohoim hən arḅigol nəsa nalo siMoses tokele, 28 aSimeon ipati len navəlan ale isal suh aGot ke,

29 “Masta, ginau notovi slev sam̄,
gagai nəlogw ikad natəmat, riŋ ginau nimat
hum nasoruan sam̄ tokele,

30 husur namətagw eris ategai ḅilav kuv nəvanuan sam̄ gail vi lan nəmauran.

31 Goutaut həni len nakətaan sinəvanuan gail p̄isi.

32 Gai evi namial ḅemias naḅisal sam̄ gail m̄os alat ləsavi Ju,
gai am dereh teputsan nahəsən nəvanuan sam̄ gail, aIsrael.”*

33 Nəboŋ anan mai atəman artosəsəlon hən nəsa aSimeon tohol husur aYesu, aruḅaŋ. 34 Beti aSimeon eus aGot hən ḅigol ḅivoi hən gəlaru, ale ikel mai aMeri, anan aYesu ke, “Ategai boh dereh tigol nəvanuan tisoḅur len naut a Israel levi ut kəmas mai teputsan nahəsən tisoḅur am. Gai dereh tehun natsua nəvanuan tosoḅur ləḅisor tasi balai, 35 ale gai tisor vəhot nənauan tosusuah len nəlon nəvanuan lotosoḅur. Meri, gaiug am, dereh geləŋon tisa surman nabu tokan tosar nəloḅm̄.”

36 Ikad ahai kelkel ur sua, nahəsən aAnna, anatvavin aFaniel, len nahəmar siAser. Alitenan ilah len nasihau eməlevru ŋai ale asoan imat. Egəm vi bareab tia. 37 Evi batunau vəbar nədam̄ han tovi 84. Gai sarin naholəvat todar vis naim siGot avil ilotu len nalennəyal mai nalenmariug

* 2:21: Gen 17.11-12; Lev 12.3; Luk 1.31 * 2:22: Lev 12.2-8 * 2:23: Exo 13.2, 12, 15

† 2:24: Lev 12.8. Nətav ehum navimal topəhapəhw mai napijin ehum nəhoib. * 2:32: Isa 42.6, 49.6, 52.10

þisi. Len nalotuan san, səhan, isor tuŵ ŋai. ³⁸ Len namityal enan ŋai egəm pəpadaŋ ale ike sipa vi təban Nasuḅ aGot, ihol husur aYesu mai alat lototoh vir aGot bilav kuv a Jerusalem† hən bikad nəmakuvan.

³⁹ Nəboŋ aJosef mai aMeri artogol natit þisi nalo siNasuḅ aGot tokele tonon, arotəlmam vi Nasaret, navile səlaru len naut a Kalili. ⁴⁰ Natətai etibau, egəm idan. Gai epul hən namitisau hən nəmauran tonor mai naŵide tovoi, ale aGot ivoi buni həni, eləmas buni.

AYesu len naim siGot

⁴¹ Len nasihau gail þisi anan aYesu mai atəman arovi Jerusalem hən Nəhanan hən nəPasova. § ⁴² Nəboŋ nədañ hiYesu tosəŋavur pisan eru, evi məhat vi Jerusalem mai gəlaru suman naŵide hən nabiltihanan. ⁴³ Nəboŋ nəhanan tonon, lotuḅat vahim. Natətai, aYesu itoh a Jerusalem be arsaləboii ⁴⁴ husur arunau ke, totah mai alat lototəlmam mai gəlaru. Nəboŋ nəyaran hən nəboŋ enan tonon, gəlaru arokəta doŋi len amahealar gail mai nabubur salit gail sobuer. ⁴⁵ Ale arotəlmam vəbar naut a Jerusalem hən arḅekəta doŋi. ⁴⁶ Husur nəmariboŋ totor arusaḅi len naholəvat todar vis naim siGot. Ebətah mai ahai pusan gail, esəsəlon hən galito ale eus galito hən nausian gail. ⁴⁷ Galit þisi lotosəlon hən aYesu, luḅan len naləboian san mai na-sor-vari-an san. ⁴⁸ Nəboŋ artorisi, aruḅan ale anan ikel maii ke, “Anatugw, imabe gotogol tomaiegai hən ginaməru? Geris, atəmañ mai ginau namroləŋon isa nəboŋ namrtokəta doŋ gaiug.”

⁴⁹ Gai isor mai gəlar ke, “Imabe mərtodoŋ ginau? Mərsaləboii ke, nototoh len naim seTəmagw ŋa?”

⁵⁰ Avil arsaləboi səhot nəsa tokel mai gəlaru.

⁵¹ Naut kəmas, be iyar vi pan mai gəlaru vəbar naut a Nasaret, ale igol husur nəsa artokele. Anan inaunau natgalenan len nəlon. ⁵² Ale namitisau hən nəmauran tonor mai naŵide tovoi siYesu evivi məhat. Etibau am ale aGot mai nəvanuan gail lohəhaŵur am tabtab həni.*

3

Na-kel-uri-an siJon

(Mat 3.1-12; Mak 1.1-8; Jon 1.19-28)

¹ Len nasihau tosəŋavur pisan erim seTiperius tovi Sisa hən naut a Rom, nəboŋ aPontius Pilate tovi gavna hən naprovens Jutea, nəboŋ aHerot Antipas tovi vanuan totibau hən naut a Kalili, mai aŵan, nahəsən aFilip tovi vanuan totibau hən naut a Iturea mai a Trakonitis, mai aLisanias tovi vanuan totibau hən naut a Apilin, ² nəboŋ aAnnas mai aKaiafas artovi biltihai tutumav, nasoran siGot egəm hən aJon anatan aSəkariah len naut masmas toḅəḅesw. ³ Ŋa aJon iyar vi lan naut þisi todar vis Nawisel Jortan hən bikel ur napisulan egai mai nəvanuan gail ke, lipair dan nəsaan salito mai lidam həni ke tibaptais hən galito hən naruḅatian dan nəsaan.

⁴ Ehum ahai kelkel ur aIsaiah totesi sutuai tia husur aJon ke:

“Nadoldol sua satokai len naut masmas toḅəḅesw,
 ‘Məteutaut hən naḅisal mōs Nasuḅ,
 gol naḅisal san gail linor,

† **2:38:** Len naut egai namilen a Jerusalem evi alat a Israel þisi. § **2:41:** Nəhanan hən NəPasova evi nəhanan seju gail husur lohəhaŵur hən nəboŋ aGot togol ahai a mo gail þisi silat a Ijip lumat be səbar alat a Israel. Ris Exo 12. * **2:52:** 1Sam 2.26; Pro 3.4

⁵ dereh nabur madiñdin gail p̄isi tepul,
 nañehuh gail p̄isi tipapav,
 nañisal tohab̄ taʋor tegəm tinor
 mai nañisal tokutkutu teməsoh balai.

⁶ Ale nəvanuan gail p̄isi leris ləboi nañisal

hən nə-lav-kuvi-an dan nəsaan salito, aGot togolgole.’ ”*

⁷ Imagenan aJon ikel mai naluʋoh lotogəm hən b̄ibaptais hən galito ke, “Anatun nəmat gail!”* Ase ikel nalələgauan mai gamito hən mət̄bigam dan nab̄iltiɫol pañpañ b̄egəmai? ⁸ Len nəmauran samito, mitiʋan hən naʋite tinor hən nəpairan samito dan nəsaan. Ale samtetuʋat sor mai gamit gabag ke, ‘Asike datupanis husur aApraham evi atəmadato ta sutuai.’ Husur nukel mai gamit ke aGot eləboi b̄ilav nəvat galegai ale gol ke legəm vi pasusan siApraham! * ⁹ AGot esum̄an naulum̄an toutaut tia hən b̄itai nəkadhuhai gail hən nakuvkuv; nəhai p̄isi ləsəʋan hən naʋit tovoi, gai dereh titai, bubulan gail vi lan nəhab.”

¹⁰ Ale naluʋoh lousi ke, “Beti namtigol nəsa?”

¹¹ AJon isor var galit ke, “Avan tokad nahurabat toru, tilav tesua mai avan topar, ale avan tokad nəhanian tigol timaienan.”

¹² Alat lotovi vanuan nətaks, galevis am logəm hən ləb̄ibaptais. Ale lousi ke, “Hai p̄usan, ginamit, namtigol timabe?”

¹³ Ikel mai galit ke, “Samtilav kuv nəvat tetibau səhor nəsa nəgavmen ta Rom tokele.”

¹⁴ Beti nasoltia galevis lousi ke, “Be ginamit am, namtimabe?” Isor var galito ke, “Samtitaltal hən nəvanuan gail hən ləb̄ilav nəvat mai gamito, samteliblibon̄ husur galito len nakotan. Mətehəhaʋur hən nañurp̄uran samit ŋai.”

¹⁵ Len nəbon̄ enan nəvanuan gail lopul hən nə-vatvat-viri-an. Len nənauan salit lousus galit ke, “AJon, gai hum ma b̄evi aKristo, aGot totabtabuh lan a?” ¹⁶ Ale aJon isor var galit p̄isi ke, “Nubaptais hən gamit hən nəwai ŋai. Avil avan sua todañ səhor ginau satogəmgəmai, ginau novi ut kəmas ŋai, nəsanor kasi hən nəbisah ruʋat nəhau hən naributbut san.† Gai dereh tibaptais hən gamito hən aNunun aGot mai nəhab. ¹⁷ Gai esum̄an naulum̄an topat nəhai rivrivhai tia hən b̄epəpəhun namisurhuwit dan nəbavhut tommas. Dereh tiʋon hən namisurhuwit len natuhim han, be tepəŋas nasugut nawit tosa len nəhab todədas b̄imat.”† ¹⁸ ŋa len naʋide tosoʋur aJon isor idañ mai galito, ale ikel ur na-kel-uri-an tovoi mai galito.

¹⁹ Be nəbon̄ aJon tosor tas nəvanuan totibau, aHerot Antipas, husur tolah mai aHerotias tovi asoan aʋan, ale nəbon̄ aJon tosor tasi am husur natesasa p̄isi togole tia, ²⁰ imagenan aHerot igol isa masuʋ səhor ta m̄o: ekəkol gat aJon len naim b̄əban̄is.

*AJon ibaptais hən aYesu
 (Mat 3.13-17; Mak 1.9-11)*

* **3:6:** Isa 40.3-5 * **3:7:** Len naut egai nasoruan ta Kris ike nəvaipa tovi nəmat tosa. Len nənauan seju gail, nəmat isa masuʋ hum natəmat toil a m̄o həni. * **3:8:** Jon 8.33, 37, 39 † **3:16:** Evi slev gail lotosah ruʋat nəhau hən naributbut silat lotovi lohoim, ale naslev evi naut kəmas len nənauan salit gail. † **3:17:** AGot ehum nəvanuan topat nəhai rivrivhai, be epəpəhun navoian dan nəsaan, ale epəŋas nəsaan len nəhab.

²¹ Lorin aJon len naim bəbanjis a tahw, be nəboŋ nəvanuan gail p̄isi lotobaptais, aYesu am ibaptais. Nəboŋ aYesu tosor mai aGot, nəmav esəŋav, ²² aNunun aGot evi pan tokad niben sumān nətav[§], itav len aYesu, ale nadoldol egəm len nəmav ke: “Gaiug govi anaturgw ulurñan sagw notoləmas bun gaiug, nohəhaṽur masuṽ hən gaiug.”*

Nəbathuyah siYesu

(Mat 1.1-17)

²³ Nəboŋ aYesu totuḅat hən nauman san, nədañ han evi 30. Nəvanuan gail lunau ke evi anatur aJosef,

siHeli, ²⁴ siMattat,

siLevi, siMelki,

siJannai, siJosef,

²⁵ siMattatias, siAmos,

siNahum, siEsli,

siNakkai, ²⁶ siMaat,

siMattatias, siSemein,

siJosek, siJota,

²⁷ siJoanan, siResa

siSeruppapel, siSealtiel,

siNeri, ²⁸ siMelki,

siAtti, siKosam,

siElmatam, siEr,

²⁹ siJosua, siElieser,

siJorim, siMattat,

siLevi, ³⁰ seSimeon,

seJutah, siJosef,

siJonam, siEliakim,

³¹ siMelea, siMenna,

siMattata, siNatan,

siTevit, ³² siJesse,

siOpet, siPoas,

siSalmon**, siNahson,

³³ siAmminatap, siAtmin,

siArni††, siHesron,

siPeres, seJutah,

³⁴ siJakop, seIsak,

siApraham, siTerah,

siNahor, ³⁵ siSeruk,

siReu, siPelek,

siEper, siSelah,

³⁶ siKainan, siArfaksat,

siSem, siNoah,

siLamek, ³⁷ siMetuselah,

siEnok, siJaret,

siMahalaleel, siKenan,

³⁸ siEnos, siSet,

siAtam, siGot.

§ 3:22: Nətav ehum navimal topəhapəhw.

* 3:22: Psa 2.7; Isa 42.1

** 3:32: Nalobulat

galevis ta sutuai lokisi hən aSala. †† 3:33: Nalobulat galevis ta sutuai ləsəkad siAtmin, siArni be lukad siAram ŋai.

4

*Natəmat italtal ke aYesu tigol nəsaan
(Mat 4.1-11; Mak 1.12-13)*

¹ Nəboŋ aYesu totəlmam dan Nawisel Jortan, epul hən aNunun aGot ale aNunun esəhari len naut masmas tobəbesw. ² Len naut enan, len nəmariboŋ tovi 40, natəmat italtal ke aYesu tigol nəsaan. AYesu səhan natideh, ale len naməkot hən nəboŋ galenan, nəmal ihati. ³ Nə natəmat isor maii ke, “Gəbevi aNatun aGot, kel mai nəvat egai ke tegəm vi bəta.”

⁴ Ale aYesu isor vari ke, “Natosian siGot ike, ‘Nəvanuan edədas bimaur len nabəta ŋai.’ ”*

⁵ Beti natəmat esəhari vi məhat ale eŋusan nəkantri pisi len navile a pan hən aYesu len namityal tortidol ŋai. ⁶ Ale isor mai aYesu ke, “Dereh nigol gaiug gevi Masta a məhat hən natgalenan pisi, nəyalyalan salito, nilavi mai gaiug, bathut nukad natgalenan tia ale noləboi nəbilavi mai avan ideh notoləŋoni. ⁷ Imaienan, gəbetəŋedur, lotu hən ginau, natit pisi dereh tevi esam̄.”

⁸ AYesu isor vari ke, “Natosian siGot ike: ‘Gilotu hən Nasub aGot sam̄ māu, gigol nalotuan van hən gai səbon.’ ”*

⁹ Beti natəmat esəhari vi Jerusalem, eriŋi egilgile a məhat buni len naim siGot. Ikel maii ke, “Gəbevi aNatun aGot, gigol gaiug gabag giteh vi pan, ¹⁰ husur natosian siGot ike, ‘AGot dereh tikele hən aŋel san gail hən ləbəkətkəta təban gaiug hən natideh satemədas gaiug.’ ¹¹ Dereh lipat gaiug vi məhat len navələlito hən asike nariem̄ bəsəhot nəvat!’ ”*

¹² AYesu isor vari ke, “Ikele am ke, ‘Sagitaltal kitev nədaŋan siNasub aGot sam̄ ke timabe.’ ”*

¹³ Nəboŋ natəmat totaltal soŋuer hən aYesu, eriŋ aYesu vir nəboŋ tile tovoi am.

*AYesu etubət hən nauman san
(Mat 4.12-17; Mak 1.14-15)*

¹⁴ Ale aYesu etəlmam vi Kalili len nədaŋan seNunun aGot, ale nəvanuan gail luhol husur gai len naut pisi todar vis naut enan. ¹⁵ Eŋusan len naut nəbonbonan seju gail, ale galit pisi lusor sal suhi len naholan salito.

*Nəvanuan naut a Nasaret lomətahun aYesu
(Mat 13.53-58; Mak 6.1-6)*

¹⁶ Evi Nasaret, naut enan gai totibau lan, ale len nəSappat ebis len naim nəbonbonan hum nəvide san akis. Ale eil hən beŋuruŋ natosian siGot. ¹⁷ Lulav naləbulat tobul maii, naləbulat ahai kelkel ur, aIsaiah totos. Ale evuhe, isaḅ naut aIsaiah totos ke:

¹⁸ “ANunun aGot ebis len ginau,

bathut gatovəhas ginau hən bitabtabuh len ginau,

hən nəbikel ur na-kel-uri-an tovoi mai naməsəl* gail.

Gatosəvat ginau hən nəbikel ur navivilean van hən alat lotobəbanjis, nakətaan van hən ametbesw gail,

nəmakuvan van hən alat, nəvanuan gail lotogol tosa habat hən galito,

¹⁹ mai hən nəbikel ur nasihau

* 4:4: Deu 8.3 * 4:8: Deu 6.13 * 4:10: Psa 91.11 * 4:11: Psa 91.12 * 4:12: Deu 6.16 * 4:18: Naməsəl evi avan sua topar tite, səkad nəvat, səkad nahurabat, səkad nəhanian, səkad naim.

Nasub aGot bigol bivoi masuv van hen nēvanuan san gail lan.”*

²⁰ Nəboŋ aYesu toŋvuruŋi tonon, ebul gat naloŋbulat, ilav təlman həni mai avanuan na-vi-tarhəte-an, ale ebətah. Nəmet pisi len naim nəbonbonan lokəta mətaltal həni, ²¹ ale etuŋbat sor mai galit ke, “Daməŋjai len nasəəlōŋ-həni-an samito, natosian egai siGot imadhasarpoh.”

²² Galit pisi lusor ivoi husuri. Luŋaŋ len nasoruan togomah aYesu tokele, ale lousus galit gabag ke, “Ategai savi anatun aJosef a?”

²³ Ale aYesu isor mai galit ke, “Dereh gamit mitikel nasoruan kəta egai mai ginau ke, ‘Hai rererer girer hən gaiug gimaaur! Gole len naut matmat sam hun namtosəsəlōŋ hən gotogole len navile a Kapernaum.’ ”

²⁴ AYesu isor am ke, “Ganan, nukel nakitinan mai gamit ke, səkad ahai kelkel ur ideh lotohəhəvur həni len naut a im san, lomətahuni.

²⁵ Nukel nakitinan ke, len nəboŋ siElijah naut a Israel ikad nəbatunau pəhəvut isoŋbur. Len naut enan ipar us len nasihau totor mai nahəbati toməlevtes. Len naut pisi nəhanian eŋbuer.* ²⁶ Be aGot sasəvat aElijah van hən nəbatunau ideh ei, ao, esəvati van hən nəbatunau sual a Sarefat pəpadaŋ hən naut a Siton.* ²⁷ Ale Len nəboŋ siElisah tovi hai kelkel ur len naut a Israel, alat lotokad naleprosi lusoŋbur, avil aGot sagol galit ideh səmaur, igol aNaaman, uleSiria ŋai imaur.”*

²⁸ Nəboŋ alat lotosuh len naim nəbonbonan lotosəsəlōŋ hən tokəmaienan, nəlolit pisi ipaŋpaŋ masuv. ²⁹ Lule məhat, hut aYesu dan navile enan, ale səhari van hən nabuŋon hən naŋvehuh, naut enan topat lan, hən ləbibar həni vi pan. ³⁰ Be aYesu egis tur len naluŋoh, iyar vi tut.

*AYesu ehut nanunun tosa
(Mak 1.21-28)*

³¹ Beti evi pan vi Kapernaum a Kalili ale len nəSappat eŋusan nēvanuan gail. ³² Luŋaŋ len naŋusanan san husur nasoruan san ikad nədaŋan hən namitisau mai na-il-a-ŋo-an. ³³ Len naim nəbonbonan ikad naulurŋan, nanunun nəmargobut setəmat totoh lan. Ikai habat ke, ³⁴ “Wii! Imab gotuh gaiug hən ginamit, aYesu ta Nasaret? Gogəm hən gəbigol namtebuer a? Ginau noləboi gaiug. Gaiug govi siGot gotogəm ŋosi!”

³⁵ AYesu isor idaŋ mai ke, “Gemədau! Gimakuv vi tut dan atenan!” Beti natəmat igol iteh, taltaloŋ len tan rivuh len galito, ale eriŋ atenan səkad naŋənahān.

³⁶ Nēvanuan pisi lomətahw, luŋaŋ, ale lousus galit gabag ke, “Naŋusanan saganan? Len na-il-a-ŋo-an mai nədaŋan, gai isor idaŋ mai nanunun nəmargobut gail, ale lumakuv!”

³⁷ Beti na-kel-uri-an husur aYesu iperŋan naut pisi todar visi naut enan.

*AYesu igol nēvanuan isoŋbur nibelit ivorəvoŋ
(Mat 8.14-17; Mak 1.29-39)*

³⁸ AYesu eriŋ naim nəbonbonan, evi lan naim sivan sua nahəsan aSimon. Len nəboŋ enan anan asoan aSimon eləŋon isa masuv hən topud hən naməsahan, ale lous aYesu hən bigol bimaur. ³⁹ Beti aYesu eil ben alitenan, ale isor idaŋ van hən naməsahan. Vəha-sua ŋai naməsahan inoŋ dani, ale ile məhat, lav nəhanian mai galito.

⁴⁰ Nəboŋ namityal tomasur,† nēvanuan gail losəhar alat lotoməsah pisi hən naməsahan tiltile van hən aYesu. Eriŋ navələn gələr len galit vīsusua,

* 4:19: Isa 61.1-2 * 4:25: 1Ki 17.1 * 4:26: 1Ki 17.8-16 * 4:27: 2Ki 5.1-14 † 4:40: NəSappat seŋu gail inoŋ nəboŋ namityal tomasur.

ale lumaur, ⁴¹ mai natəmat isoḅur lumakuv. Nəḅoŋ lotomakuv, lukai habat ke, “Gaiug govi aNaturan aGot!” Be aYesu ikai tas galito ke salisor am husur loləboii ke evi aKristo, aGot totabtabuh lan.

⁴² Nəḅoŋ nəmav topitau, aYesu evi lan naut toḅəḅesw. Naluḅoh ludoŋi, doŋi van ale nəḅoŋ lotosabi, loil kəkol həni hən asike ḅeriŋ galito. ⁴³ Be ikel mai galit ke, “Ginau nimasvi lan nabiltivile tile gail am hən nəḅikel ur natohan pipihəḅəlan aGot, bathut aGot esəvat ginau moŋi.”

⁴⁴ Beti len naim nabonḅonan gail a Jutea, aYesu ikel ur tabtab hən nasoruan siGot.

5

AYesu etuḅat tabtabuh len ahai pispisul gail

(Mat 4.18-22; Mak 1.16-20)

¹ Boŋ sua aYesu toil tarhət nabiltiwai lotokisi hən Nabiltiwai Kenesaret. Naluḅoh loririhit garu lan hən ləḅesəsəloŋ hən nasoruan siGot.

² Ale aYesu eris nabot eru artokir tarhəwai, len naut nəvanuan nəsahiehan gail lotoriŋi. Galito lokəkəs nalevlev salito. ³ Isah len nabot sivan sua nahəsən aSimon, ale eusi ke tesul həni vi lau kəkereh. Beti ebətah len nabot, evusan alat lotosuh a ut.

⁴ Nəḅoŋ tosor tonon, ikel mai aSimon ke, “Rusan nabot vi lan naut tosareh am, ale ḅar hən nalevlev hən məḅisəh hən naieh.”

⁵ ASimon isor vari ke, “Masta, len mariug namtohisəsi soḅuer van naut ilan. Be husur gotokəmaienan, namtibar hən nalevlev tətəs am.”

⁶ Nəḅoŋ lotobar həni, lusəḅ naieh isoḅur lan, gol ke nalevlev etuḅat hən ḅemətar.* ⁷ Imagenan lobilival van hən alat lotosuh len nabot togon hən ləḅegəm susupah həni mai galito. Logəm, usan nabot gəlar pisi aropul vətah bəḅəḅəhw! ⁸ Nəḅoŋ aSimon Pita toris natenan, iteh bathurien aYesu ike, “Givan dan ginau Nasuḅ, husur novi vanuan tosa masuḅ!”

⁹ Ekəmaienan husur gai mai alat lotosuh maii, losəḅoḅut hən naieh tosoḅur lotosah həni. ¹⁰ AJemes mai aJon, anatun aSepeti gəlar artobon mai aSimon len nauman, gəlar tu arosəḅoḅut. Beti aYesu ikel mai aSimon ke, “Sagemətəhw; asike gosəsahieh am, daməŋai van dereh gisah hən nəvanuan gail.”

¹¹ Na loliv nabot eru enan salito vahut, ale loriŋ natit pisi esuh, lohusur aYesu.

AYesu igol avan sua tokad naleprosi imaur

(Mat 8.1-4; Mak 1.40-45)

¹² Nəḅoŋ aYesu totoh len nabiltivile sua, avan sua tokad naleprosi len niben kavkav egəm həni. Nəḅoŋ toris aYesu iteh len tan, ekəta vi pan ale eŋiri ke, “Nasuḅ, gəḅeləŋoni, goləboi gəḅigol nəḅimaur, nəḅiveveu.”

¹³ Na aYesu isar hən navəlan, ibari ale ikel maii ke, “Noləŋoni. Gimaur, giveveu!” Vəḅa-sua ŋai naleprosi ivan dani.

¹⁴ Beti aYesu ikele həni ke, “Sagikel nəsa tovisi mai avan ideh. Be givan, geḅusan gaiug hən ahai tutumav. Ale geviol hən naviolan moŋ natutumavan hum aMoses tokele tia hən naveveuan sam hən gəḅevusan galit ke gumaur.”*

¹⁵ Be na-kel-uri-an husur aYesu ivan van am, ŋa nəvanuan isoḅur logəm hən ləḅesəsəloŋ həni ale hən gai ḅigol galit ləḅimaur dan naməsahan salito.

* 5:6: Jon 21.3-6 * 5:14: Lev 14.1-32

16 Avil aYesu erinj galit akis, evi lan naut tob̃æbesw sæbon ale isor mai aTəman.

AYesu igol avan sua todədas b̃erusan gai, imaur

(Mat 9.1-8; Mak 2.1-12)

17 Len nəboŋ sua aYesu ep̃usp̃usan, ale naFarisi gail mai ahai p̃usan gail hən nalo lobətah ei. Logəm len navile p̃isi a Kalili mai a Jutea mai naut a Jerusalem. Nədaŋan siNasub̃ ebis len aYesu hən bilav kuv naməsahan.

18 Len nəboŋ enan lalum̃an galevis lupat avan sua len nəbateh, saləboi b̃erusan gai. Luke lipati vi lohoim hən ləb̃eriŋi bathurien aYesu, 19 avil lohisi sobuer, naim epul hən nəvanuan varirihit. Beti lopələu vi məhat len navurun topapav, ludakuvi, gol nabur lan, ale loriŋ tur hən gai mai nəbateh san vi paŋ. Loriŋi rivuh len naluvoŋ, a m̃o hən aYesu. 20 Nəboŋ aYesu toris ləboi nadəlomian salito ike, “Tegai, gaiug, nəsaan sam̃ gail lumarub̃at.”

21 NaFarisi gail mai ahai p̃usan gail hən nalo, nənauan salit imaiegai ke, “Gai evi ase tosor maiegai? Inau ke tovi aGot a? Ase eləboi b̃erub̃at nəsaan? AGot sæbon ŋai!” 22 Be aYesu eləboi nənauan salito ale ike, “Nənauan len nəlomito satimaianan. 23 Nəb̃ike, ‘Norub̃at nəsaan sam̃ gail,’ o ‘Gile məhat, giyar,’ nəsa emədmədau am?*” 24 Imagenan neṽusan gamito ke aNatun Nəvanuan ikad nədaŋan hən b̃erub̃at nəsaan gail len navile a pan timaiegai....” Ale ikel mai atenan saləboi b̃erusan gai ke, “Nukel mai gaiug, gile məhat, pat nəbateh sam̃ ale vahim!”

25 Vəha-sua ŋai ile məhat len nəholito, ipat nəsa topat lan, isal suh nəyalyalan siGot, ivahim. 26 Galit p̃isi lumarŋmaŋ vəsa ale lusal suh nəyalyalan siGot. Lumarŋmaŋ masuṽ, lomətahw ale luke, “Daməŋai nəsa dattorisi etile buni.”

AYesu itabtabuh len aLevi

(Mat 9.9-13; Mak 2.13-17)

27 Natgalenan tonon, husur nəboŋ enan, aYesu evivile ale eris nəvanuan nətaks sua, nahəsən aLevi, tobətah len nəpasvaləval hən nətaks. Ale ikel maii ke, “Gitah mai ginau, gehusur ginau!”*

28 Ale erinj natit gail p̃isi ipat, ile məhat, ehusuri.

29 Beti aLevi eutaut hən nabiltihanan m̃os aYesu len naim san, ale ikad nabiltiuvoh hən alat lotoum suñan aLevi mai galevis am luhan mai galito. 30 Be naFarisi gail mai ahai p̃usan salit gail hən nalo, lukel mətmətan hən aYesu mai ahai susur san gail. Luke, “Imabe məttohan, məttomun mai nəvanuan nətaks gail mai alat nəsaan am?”*

31 AYesu isor var galit ke, “Savi alat lotomaur lotovan hən nəvanuan nareran, be alat lotoməsah ŋai. 32 Ginau nəsaŋəm hən nəb̃ikel alat lotonor hən ləb̃ipair dan nəsaan salito be nəŋəm hən nəb̃ikele mai alat nəsaan.”

Nausian husur navide silat ləsəhan

(Mat 9.14-17; Mak 2.18-22)

33 Beti lukel maii ke, “Ahai susur siJon gail, nəboŋ isoḃur ləsəhan hən ləb̃isor tuṽ, mai ahai susur sinamit, naFarisi gail, lumagenan, be esam̃ gail imabe lotohan, lotomun?”

* **5:23:** Nəboŋ aYesu tokəmaianan, nəvanuan lotokad namitisau len nasoruan siGot lunau ke namilen imaiegai ke: Avan ideh edədas bigol eru en p̃isi, ale nəb̃ike, ‘Norub̃at nəsaan sam̃ gail,’ mətsaləboi ke lumarub̃at o ləsəmarub̃at. Be nəb̃ike, ‘Gile məhat, giyar!’ mətoləboi mətberisi ke imaur. * **5:27:** Mat 9.9; Mak 2.14 * **5:30:** Luk 15.1-2

³⁴ AYesu isor var galit ke, “Nəboŋ avan sua tolah, godədas gəbigol nəvanuan san gail lotobon maii hən salihan. ³⁵ Be dereh tikad nəboŋ hən ləbesəhar naluŋŋan tolah dan nəvanuan san gail. Len nəboŋ enan asike luhan.”†

³⁶ Beti aYesu eḡusan, iḡol† ke, “Səkad avan ideh totar nəḡisihoh dan nahurabat veveu ale tosođe len nahurabat tomatu. Tagole, tamədas nahurabat veveu ale nəḡisihoh asike tanor hən nahurabat tomatu. ³⁷ Nəvanuan gail ləsəbir nəwain lotomadhaum həni len nahurhuwain tomatu. § Nəvanuan tagole, ale nəwain veveu tatəvah tur lan, ale nahurhuwain tapələus. Nəwain tariv dani ale nahurhuwain təsa. ³⁸ Aoa, nəvanuan gail ləḡir nəwain veveu len nahurhuwain veveu. ³⁹ Avil səkad avan ideh tomun nəwain tomatu toləŋon toveveu husur ike, ‘Nəwain tomatu ivoi səhori,’ ale gamit mətumaianan, mətomətahun natit toveveu.”

6

AYesu evi masta hən nəSəppat
(Mat 12.1-8; Mak 2.23-28)

¹ Len nəSəppat sua aYesu mai ahai susur san gail luyar tur len nəmarireu hən nawit, ale ahai susur gail lotuḡat kin ḡur nəhəvhuwit gail. Lusarsari len navələlito ale luhan namisurhuwit gail.* ² NaFarisi galevis lousi ke, “Imabe mətugol nəsa nalo tokai tasi len nəSəppat?”

³ AYesu isor var galit ke, “Mətsəvururŋ ləboi nəsa aTevit galito lotogole nəboŋ lotomalkəkət a? ⁴ Eḡis len naim nətaḡolen siGot, ale ilav nabəta tolo. Ihani ale ilavi mai lalunŋan san.* Be nalo ike ahai tutumav səḡolit ŋai loləboi ləḡihani.”*

⁵ Beti aYesu ikel mai galito ke, “ANatun Nəvanuan evi masta hən nəSəppat. NəSəppat ipat len navəlan.”

AYesu igol avan sua, navəlan totah, imaur
(Mat 12.9-14; Mak 3.1-6)

⁶ Len nəSəppat sua tile am, aYesu evi lan naim nəḡonḡonan, eḡusan. Ale ikad avan sual ei, navəlan nəmatu totah, togəm hum towas. ⁷ NaFarisi gail mai ahai ḡusan gail hən nalo ludas ḡisal hən ləḡisaḡ nəsabən ideh len aYesu hən ləḡikot həni. ŋa lokəta bunusi ke ḡigol atenan ḡimaaur len nəSəppat salito. ⁸ Be aYesu eləboi nəsa lotonau, ale ikel mai naluŋŋan tokad navəlan totah ke, “Gile məhat, il rivuh hən galit ḡisi.” Imaianan naluŋŋan ile məhat ale eil ei.

⁹ Beti aYesu eus galit ke, “Nous gamito, len nalo nəsa inor len nəSəppat: datḡigol navoian o nəsaan, datḡetəgau gat nəmauran o datḡigol ḡimasig?”

¹⁰ Ekəta garu len galito, beti ikel mai atenan ke, “Gisar hən navələmŋ.” Igole, ale navəlan imaur buni tətas.

¹¹ Avil galito, ləpul hən nəlol paŋpaŋ vəsa, ale lotuḡat sor utaut len galit gabag hən nəsa ləḡigole van hən aYesu.

AYesu itabtabuh len ahai ḡispisul san gail lotovi 12
(Mat 10.1-4; Mak 3.13-19)

† 5:35: Len nəḡol ḡusan egai aYesu isor husur gai gabag tosumŋan naluŋŋan tolah. † 5:36: Len naut egai aYesu ikel nəḡusanan egai hən ḡevusan galito ke nəḡisal san iveveu, sanor hən nəḡisal tomatu lotohushusuri. § 5:37: Nahurhuwain evi nahurhunani o nahurhusipsip lotobir nəwain veveu ḡurhulon. * 6:1: Deu 23.25 * 6:4: 1Sam 21.1-6 * 6:4: Lev 24.9

¹² Len nəboŋ galenan sua aYesu evi məhat len nəvəhuh hən bisor tuv̄, ale isor mai aGot len nalenmariug kavkav. ¹³ Dudulan ekis ahai susur san gail gəmai, ale ilekis hən 12 dan galito. Ekis galit hən ahai pispisul: ikad ¹⁴ aSimon (tokisi am hən aPita) mai aAdru aʋan, ikad aJemes, aJon, aFilip, aPartolomiu, ¹⁵ aMattiu, aTomas, aJemes anatun aAlfeus, aSimon tovi naSelot sua,* ¹⁶ aJutas anatun aJemes mai aJutas Iskariot bəriŋ aYesu len navəlan naenemi san gail.

*AYesu epusan, igol nəvanuan gail lumaur
(Mat 4.23-25)*

¹⁷ AYesu eput vi pan mai galito, eil len nabəmav. Ikad naluʋoh hən ahai susur san ei mai nəvanuan tosoʋur lotogəm a Jerusalem mai naut tosoʋur a Jutea mai galevis ta Tair mai ta Siton. ¹⁸ Logəm hən ləbesəsəloŋ həni, ale hən gai biŋol naməsahan salit binoŋ. AYesu ehut nanunun tosa gail dan galit lotokade, ale igol na-ləŋon-isa-an salit ivoi. ¹⁹ Galit pisi lugol risi ke libari bathut nədaŋan egəm len aYesu, igol galit lumaur.

*Na-sor-ivoi-an mai na-sor-lolosa-an
(Mat 5.1-12)*

²⁰ AYesu ekəta ris ahai susur san gail ike:

“Gamit məttom̄idol,
navoian siGot igol gagai mətukab həni
husur natohan pipihəbələn aGot evi samito.

²¹ Gamit məttomalkəkət gagai,
navoian siGot igol gagai mətukab həni
husur dereh mitihanukub.†
Gamit məttotaŋ gagai,
navoian siGot igol gagai mətukab həni
husur dereh mitiman.

²² “Gamit, nəvanuan gail lotomətahun bun gamito, lotokai hən gamito, lotosor viles gamito, ale lotosor mədas nahəsamit hum tosa bathut aNatun Nəvanuan məttovi esan, navoian siGot igol gagai mətukab həni. ²³ Mitikemkem len nəboŋ enan, məteməlmələh len nahəhəvuran husur nakonpürpüran samit len nəmav gag etibau. Nəvanuan lotogol tosa hən gamit maienan, losum̄an atəmalit ta sutuai lotogol tosa maienan hən ahai kelkel ur gail siGot.*

²⁴ “Avil gamit məttokad natit tosoʋur, nəmauran samit tivan tisa vəsa batbat
husur nəsa məttokade evi hən nəboŋ ta daməŋai ŋai.

²⁵ Gamit məttokad nəhanian tosoʋur gagai, nəmauran samit tivan tisa vəsa batbat
husur dereh mitimalkəkət.
Gamit məttoman gagai, nəmauran samit tivan tisa vəsa batbat
husur dereh nəlomit tisa, mititaŋ.

²⁶ “Gamit, mətbeum m̄os nəvanuan p̄isi ləbisal suh gamito, nəmauran samit tivan tisa vəsa batbat, husur atəmalit ta sutuai lugol maienan hən ahai kelkel ur gəgəras gail.”

* **6:15:** NaSelot evi nəvanuan len naluʋoh sua lotomətahun alat a Rom, lotoke ləbiʋal mai galito.

† **6:21:** Ta sutuai naŋu gail luke malkəkət, be namilen evi malkəkət hən naləboian siGot mai nagolean hən nəsa aGot tokele. * **6:23:** 2Chr 36.16; Uman 7.52

Geləmas bun aenemi samī gail

(Mat 5.38-48, 7.12a)

²⁷ AYesu eḡusan am ike, “Samtimaianan. Nukel mai gamit məttoṣəsəloŋ hən ginau ke: Məteləmas bun aenemi samit gail, gol tivoi van hən alat lotomətahun bun gamito, ²⁸ us aGot hən bigol navoian van hən alat lotosor mədas gamito, sor tuṽ mōs alat lotogol tosa hən gamito. ²⁹ Avan ideh bīvos nətərhoṽm, gipair hən nətərhoṽm togon van həni. Avan ideh bīlav nahurabat naut susus samī, gidamī həni ke tilav nəhai susun samī am. ³⁰ Geviol mai galit p̄isi ləbeus gaiug hən natideh, ale avan ideh bīlav natideh samī, sageusi ke tilav təlmam həni. ³¹ Naṽide məttoṣəloŋoni ke nəvanuan gail ligole van hən gamito, mitigol naṽide enan van hən galito.

³² “Mətbləmas bun ŋai alat lotoləmas bun gamito, savi natideh. Husur ke alat nəsaan am loləmas bun alat lotoləmas bun galito. ³³ Mətbivoi ŋai hən alat lotovoi hən gamito, savi natideh. Bathut alat nəsaan am lugol tomagenan. ³⁴ Mətbīdamī hən nəvat ŋai mai alat məttonau ke ləbīsar gele, savi natideh. Alat nəsaan am ludamī hən nəvat mai galit gabag, hən ləbīsar gel nəkabut p̄isi. ³⁵ Be ivoi ke gamit mətetile. Məteləmas bun aenemi samit gail, mitivoi hən galito. Mitidamī hən nəvat mai galito, be samtitoḥ vir nəsar-gele-an. Mətbīmaianan, dereh aGot tilav nakonḡurḡuran totibau mai gamito ale mətəgəḡm vi anatun aGot toyalyal buni. Bathut gai ivoi hən alat ləsasipa vi təban mai nəvanuan nəsaan gail. ³⁶ Nəloḡmit timastanḡis nəvanuan gail surḡan aTəmamit len nəḡav nəlon totanḡis galito.”

Gikel nakitinan husur nəvanuan p̄isi

(Mat 7.1-5)

³⁷ AYesu isor am ke, “Samtike nəvanuan tile isa ale aGot asike ike mətusa. Samtisaḅ səhoti ke nəvanuan tile timaspanis. Imagenan aGot asike isaḅ səhoti ke gamit mitimaspanis. Məteruḅat nəsaan nəvanuan togole hən gamito, imagenan dereh aGot teruḅat nəsaan samito. ³⁸ Məteviol, imagenan dereh aGot teviol mai gamito. Gai dereh teviol hən tisoḅur mai gamito, teirir həni, tepul səṣəhov variviriv. Bathut mətbəviol habat o mətbəviol kəkereh, aGot teviol magenan mai gamito.”

³⁹ AYesu eḡusan am, iḅol maiegai ke: “Ametḅesw eləboi ḅesəhar ametḅesw togon a? Aoa, gəlar p̄isi dereh aripal suluṽi, ariteh len naḅur. ⁴⁰ Ahai susur, satibau səhor ahai p̄usan san, be avan ideh toləboi səhot p̄is naḡusanan sihai p̄usan san, dereh tesurḡan gai.

⁴¹ “Husur nəsa gotokəta kot nakumashəhai len namətan aṽamī, be gəsəḡau nabīltitarḡai len namətamī? ⁴² Imabe gotoke, ‘Wawa, nidakuv nakumashəhai dan namətamī,’ nəḅoŋ gotokad nətarḡai gəsarisi len namətamī? Gaiug gotovi vanuan gəgəras, giḡlav kuv nətarḡai dan namətamī bai. Gəḅigole ḅinoŋ nakətaan samī dereh timasil tinor hən gəḅīdakuv nakumashəhai dan namətan aṽamī.

Nəhai mai naṽite

(Mat 7.16-20, 12.33-35)

⁴³ “Nəhai tovoī səṽan hən naṽit tosa. Nəhai tosa səṽan hən naṽit tovoī. ⁴⁴ Goris ləboi nəhai ideh nəḅoŋ gotoris naṽite. Nəvanuan gail ləsavərus naṽit tovoī hun nafik o nakrep len nəḡau tosa tokad nasunite.† ⁴⁵ Nəvanuan tovoī igol navoian len navoian topul len nəlon, mai nəvanuan

† 6:44: Nəḡau enan ehun naḅulgəḡau.

tosa igol nəsaaan len nəsaaan topul len nəlön. Bathut, nəsä nəvanuan tokele, evivile len nəsä topul səsəhov len nəlön.

Nəvanuan na-um-im-an eru
(Mat 7.24-27)

⁴⁶ “Mətökis ginau ke, ‘Masta, Masta,’ be mətsagol nəsä notokele. Imabe?
⁴⁷ Nəvanuan p̄isi lotogəm hən ginau, lotosəsəlön hən nasoruan sagw mai lotogole, lumaiegai ke: ⁴⁸ Ehum avan sua toum hən naim, tokir sareh ale toriñ nəpaudesen len nəvat mot. Nəboñ nilev togəmai, nawisel tovi məhat, iṽas naim be sakur həni husur eum həni idañ habat. ⁴⁹ Be avan ideh tosəsəlön hən nasoruan sagw ale sagole, esum̄an avan sua toum hən naim topat len tan, nəpaudesen toḅuer. Nəboñ nawisel tolev, toṽas naim enan, vəha-sua ŋai erus, iteh vəmasirsir.”

7

Nadəlomian hən nasoltia sua
(Mat 8.5-13)

¹ Nəboñ aYesu tokəmaienan tonon, ibar naut a Kapernaum. ² Len naut enan ikad nasenturion sua tokad naslev. Nasenturion enan inau ke naslev san tovoi habat. Be naslev eməsah, hum ma ḅeməsol. ³ Nasenturion esəsəlön hən nasoruan husur aYesu, ale esəvat alat evis lotoil a m̄o hən naJu gail van həni hən ləḅeusi ke, tegəm hən ḅigol naslev san timaur. ⁴ Nəboñ lotogəm hən aYesu, loñjiri ke, “Bathut atenan inor, ivoi hən gəḅigol nategai m̄osi, ⁵ husur eləmas bun nəvanuan sadit gail, ale eum hən naim nəḅonḅonan sinamito.”

⁶ Na aYesu ivan mai galito. Nəboñ pəpadañ hən ḅibar naim enan, nasenturion esəvat esan gail hən ləḅikel maii ke: “Nasuḅ, ivoi ke sagegəm pəpadañ am, husur ginau nəsənor kasi hən gəḅebis lohoim sagw. ⁷ Imaienan nunau ginau ke, nəsənor kasi hən nəḅebubur mai gaiug. Avil gəḅikele ke naslev sagw ḅimaur, dereh timaur. ⁸ Nokəmaienan husur ginau nutoh pipihəḅəlan alat lotoil a m̄o hən ginau, ale nasoltia gail lutoh pipihəḅəlagw. Nəḅikel mai tosua ke, ‘Givan,’ dereh tivan; nəḅikel mai sual am ke, ‘Gegəmai,’ dereh tegəmai. Nəḅikel mai naslev sagw ke, ‘Gigol nategai,’ ale dereh tigole.”

⁹ Nəboñ aYesu tosəsəlön həni, iḅañ lan. Iḅair van hən naluṽoh lotohusuri ale ike, “Nukel mai gamit ke; nəsəsəḅ nadəlomian todañ maiegai len alat seIsrael.”

¹⁰ Beti alat sinasenturion, gai tosəvat galito, lotəlmam vahim ale lusəḅi ke naslev imaur buni.

AYesu igol anatun ulum̄an sibatunau ile məhat dan nəmatan

¹¹ Pelan han aYesu evi Nain, navile sua. Ale ahai susur san gail mai nabiltiṽoh lutah maii. ¹² Nəboñ aYesu toyar pəpadañ hən nametləkau hən navile, alat a Nain lupat naulum̄an sua tomat vivile, tovi aṽisusua sinan. Lupati len nəmel. Anan evi batunau, ale nabiltiṽoh a Nain luyar mai alitenan. ¹³ Nəboñ Nasuḅ toris alitenan, nəlön itañjisi ale ike, “Sagitañ.”

¹⁴ Beti ivan, ibar nəmel nəmatan, ale alat lotopati loil. Ike, “Mantuhmar, nukel mai gaiug, gile məhat!” ¹⁵ Ale nəmantuhmar ebətah məhat, etuḅat sor. Beti aYesu eviol həni mai anan.

¹⁶ Galit p̄isi lomətahw, lumaŋmaŋ ale lusor sal suh nəyalyalan siGot ke, “Ahai kelkel ur sua toyalyal evisi hən gidato!” Lusor am ke, “AGot egəm hən ðevi tarhət sidato, nəvanuan san gail.”

¹⁷ Na-kel-uri-an egai husur aYesu iperŋan naut p̄isi a Jutea mai naut p̄isi todar visi.

*AYesu mai aJon Baptais
(Mat 11.2-19)*

¹⁸ Ahai susur siJon gail lukel ur natgalen p̄isi maii. Ale ekis galit eru, ¹⁹ esəvat gəlaru van hən Nasuð hən arbeusi ke, “Gaiug govi nəvanuan togəmgəmai o ivoi ke namtitoh vir sual am?” ²⁰ Nəboŋ artogəm həni, arosi ke, “AJon Baptais esəvat ginaməru gəm hən gaiug, eusi ke, ‘Govi nəvanuan togəmgəmai o ivoi ke namtitoh vir tile am?’”

²¹ Len nəboŋ enan ŋai aYesu igol nəvanuan isoður lotokad naməsahan tiltile lumaur, igol galevis, nanunun nəmargobut gail lumakuv dan galito. Ale ilav nakətaan mai nametbesw isoður. ²² Imagenan isor var gəlaru ke, “Məretəlmam ale kel mai aJon nəsa mərtorisi mai mərtosəsəloŋ həni: ametbesw gail lukad nakətaan, alat narielit togau luyar, alat lotokad naleprosi lumaur, luveveu, nədariŋ ðulðulol gail losəsəloŋ mai alat lotomat lule məhat dan nəmatan. Ale alat lotopar tite losəsəloŋ hən na-kel-uri-an tovoi.* ²³ AGot tigol tivoi hən avan ideh sateh dan nadəlomian len ginau sil nəsa notogole.”

²⁴ Nəboŋ ahai pispisul siJon artovan, aYesu etubat sor husur aJon mai naluvoh ke, “Nəboŋ məttovi lan naut masmas toðbesw, mətuvan varis nəsa? Naviliol nəlan tovuvi tokurkur a? Aoa! ²⁵ Beðuer, mətuvan hən mətberis nəsa? Naulumān tosun nahurabat nəvat halit totibau a? Aoa! Alat lotosun nahurabat tomaienān, lotokad nakontit p̄isi, galit losuh len nabiltiim sekiŋ gail! ²⁶ Bimaienan, mətuvan hən mətberis nəsa? Ahai kelkel ur sual a? Evoi, nukel mai gamit ke savi ahai kelkel ur ŋai, iyalyal səhor ahai kelkel ur. ²⁷ Atenan evi nəvanuan natosian siGot tokel husuri ke: ‘Geris! dereh nesəvat ahai pispisul sagw a mō hən gaiug toutaut hən naḡisal sam̄ mōs gaiug.’*²⁸

²⁸ “Nukel mai gamit ke, səkad avan ideh napəhaḡut topasi, tosəhor aJon; Be len alat lototoh pipihabəlan aGot, galit ideh tovi ut kəmas iyalyal səhor aJon.”

²⁹ (Galit isoður mai galevis lotovi nəvanuan nətaks aJon tobaptais hən galit tia, nəboŋ lotosəsəloŋ hən aYesu, lukel ləboii ke, naḡisal siGot inor. ³⁰ Avil naFarisi gail mai alat lotokad namitisau hən nalə, aJon səbaptais hən galito, lomətahum p̄is naḡisal siGot mai naləŋonian siGot mōs galito.)

³¹ AYesu isor am, ike, “Ale naur ta daməŋai lumabe? Noləboi nəðike lohūm nəsa? ³² Losumān alahutai lotobətah len nəmaket lotokai van hən galit gabag ke, ‘Namtoḡuv nabuvimal mōs gamito be mətsəsav; namtokəkai hən nəbe nəmatan be mətsətaŋ!’ ³³ Logəgel hən nənauan salit tabtab. Nəkəmaienān husur nəboŋ aJon Baptais togəmai, səhan nabəta, samun nəwain, be mətuke, ‘Ikad natəmat.’ ³⁴ Avil aNatun Nəvanuan egəmai, ihan, emun, be mətuke, ‘Məteris! Naulumān tohan təməhav, tomun vatərog. Itah mai nəvanuan nətaks mai nəvanuan nəsaan gail!’ ³⁵ Be alat

* 7:22: Isa 35.5-6, 61.1

* 7:24: Len naut egai hum ma tosor husur nəvanuan todidimair,

togəgel hən nənauan akis.

* 7:27: Mal 3.1

lotohusur naʔisal siGot hən namitisau hən nəmauran tonor, nəmauran salito eʋusani ke naʔisal siGot ekitin.”

AYesu erubat nəsaan sepəhaʋut tosa

³⁶ Ikad naFarisi sua, nahəsan aSimon, tous aYesu hən bihan maii, ale aYesu eʋis lohoim san, ipat tarhəgarin hən bihan. ³⁷ Nəboŋ napəhaʋut nəsaan sua len nabiltivile enan tosəsəloŋ həni ke aYesu tohan len naim siFarisi enan, ipat naʔotel nəhai pəhas van hən aYesu. ³⁸ Eil pəpadan hən narien, itan. Nəboŋ totan, namətarur san iteh len nalohrien aYesu gol arumosmos. Beti igargar narien hən navurun, esum̄ narien ale eʋir nəhai pəhas len narien gəlaru. ³⁹ NaFarisi tous aYesu hən bihan, eris natenan. Nəboŋ torisi inau len gai səʋon ke, “Ategai tavi ahai kelkel ur, taləboi as tobari, ale taləboi am naʋide san ke alitenan evi pəhaʋut nəsaan.” ⁴⁰ AYesu isor vari ke, “Simon, nukad natesua hən nəʔikel mai gaiug.” ASimon ike, “Hai pusan, kele.”

⁴¹ AYesu iʋol həni ke, “Ikad alaruevis. Arukabut hən nəvat sivan sua todam̄ həni mai gəlaru. Sua ikabut hən natenarius† tovi 500, togon ikabut hən 50. ⁴² Gəlar piŋi arsəkad nəvat hən arbiŋsar gele, ŋa gai ikas kuv nəkabut səlaru. Imaienan, gəlar ta be eləmas buni səhor togon?”

⁴³ ASimon isor vari ke, “Hum ma atenan, nəvanuan tokas kuv nəkabut san totibau səhor togon.” AYesu ike, “Gokitin.”

⁴⁴ Beti ipair van hən napəhaʋut ale ikel mai aSimon ke, “Geris alitegai? Nəboŋ notobis lohoim sam̄ gəsəlav nəwai hən nəʔekəkas nariegw, wake namətarur selitegai igol nariegw imosmos həni ale igargari hən navurun. ⁴⁵ Gəsasum̄ nətarhogw hən na-ke-ivoi-an hən notogəmai, wake nəboŋ notobis lohoim, alitegai sasib hən tosum̄ nariegw gəlaru. ⁴⁶ Gəsavəhas nəkadugw hən naoil hən naoliv hum naʋide sidato, wake gai eʋir nəhai pəhas len nariegw gəlaru. ⁴⁷ Bathut natgalenan, nukel mai gaiug ke, nəsaan san gail lotosəbur lumaruʋat tia, imaienan gai eləmas masuʋ hən ginau. Avil nəvanuan, nəsaan san tokəkereh tomaruʋat, gai eləmas bun ginau, be tokəkereh ŋai.”

⁴⁸ Beti aYesu ikel mai alitenan ke, “Nəsaan sam̄ gail lumaruʋat.”

⁴⁹ Be alat lototoh maii len nəhanan ei lusor mai galit gabag ke, “Ase gagai, toruʋat nəsaan gail tu maiegai?”

⁵⁰ Ale aYesu ikel mai alitenan ke, “Nadələomian sam̄ gatolav kuv gaiug dan nəsaan sam̄ gail. Givan, natəmat tipat len nəloŋm̄.”

8

Latpəhaʋut lototah mai aYesu

¹ Nəboŋ tonon, aYesu iyar tur len navile gail mai nabiltivile gail. Ikel ur na-kel-uri-an tovoi husur natohan pipihabəlan aGot. Ahai pispisul lotovi 12 lutah maii. ² Napəhaʋut galevis, aYesu togol galit lotomaur dan nanunun nəmargobut mai naməsahan, galit am lutah maii. Lovi: aMeri ta Maktala, nanunun nəmargobut toməlevru lotomakuv dani tia; ³ aJoanna asoan aKusa toil a m̄o hən naim siHerot Antipas tovi kin; aSusanna; mai isəbur am. Latpəhaʋut galenan, len nəsa lotokade, loviol kəmas hən nəvat salito m̄os aYesu mai nəvanuan san gail.

† 7:41: Natenarius evi nəvat napurpuran hən nauman hən nəmaribon tosa.

*aYesu ibol husur namisurhuwit
(Mat 13.1-9; Mak 4.1-9)*

⁴ Nəboŋ naluŋoh hən navile galevis lotogəm hən aYesu, luðonðon, ale ikel nəbōl þusan ke, ⁵ “Avan sua tomabmabul namisurhut gail ivan vabubulan namisurhuwit han. Nəboŋ tobubulani maienan, galevis luteh len naþisal; nəvanuan gail lupal gat gail ale nəman naməsav luhan þisi. ⁶ Galevis luteh len naut tobaŋ vat. Nəboŋ lototov, lumayoh husur nəwai eþuer len naut enan. ⁷ Galevis luteh rivuh len nəharhəhau tokad nasunite. Nəboŋ artotov, nəhau eruŋ gut bun nawit. ⁸ Namisurhuwit galevis am luteh len nətan tokənoh. Lutov ale sədareh luŋan vəha-100 len nəsa nəvanuan tomabule.” Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonon, ikai ke, “Avan ideh tokad nədariŋan hən þesəsəlon, tesəsəlon nŋau!”

*aYesu ikel nəbōl þusan mōs nəsa?
(Mat 13.10-17; Mak 4.10-12)*

⁹ Ahai susur san gail lousi ke tikel namilen nəbōl þusan enan. ¹⁰ Ike, “AGot idaŋ hən tia hən mətbeləboi nəsa tosusuah husur natoŋan pipi-həbəlan aGot, aŋil nusor mai alatevis tile am hən nəbōl þusan hən ke, “ ‘naut kəmas ləbəkəta, kəta, ləsakəta ləboi nəsa aGot togole; naut kəmas ləbesəsəlon, səsəlon, ləsəsəsəlon ləboi nəsa aGot togole.’”

*aYesu isor vəsvəsai nəbōl hən namisurhuwit
(Mat 13.18-23; Mak 4.13-20)*

¹¹ “Namilen nəbōl þusan imaiegai ke: Namisurhut gail evi nasoruan siGot. ¹² Alat lototeh len naþisal losuŋan alat lotosəsəlon, beti natəmat egəm, lav kuv nasoruan dan nəlolito hən asike ləbikad nadəlomian, asike aGot þilav kuv galit dan nəsaan. ¹³ Alat lototeh len naut tobaŋ vat losuŋan alat lotolav nasoruan len nakemkeman nəboŋ lotosəsəlon hən, be nəharhət salit gail ləsakir sədaŋ. Nadəlomian salit sabəlav van vəbar nəboŋ nəmauran totaltal kitev nadəlomian salit ke timabe, ale nadəlomian salit iteh. ¹⁴ Alat lototeh rivuh hən nəhau tosəsənot, losuŋan alat lotosəsəlon be len nəmauran salit tovan, napulan hən natite, na-ləŋon-isa-an mai nahəhəvuran, loruŋ gut gat galito gol ke ləsətov vabəbau hum ləsəmatmatu len nadəlomian salito. ¹⁵ Aŋil namisurhuwit gail lototeh len nətan tokənoh, losuŋan alat lotokad nəlolit tonor mai tovoi buni. Nəboŋ lotosəsəlon hən nasoruan siGot, lunau gati, ale len nə-daŋ-þuri-an, luŋan hən naŋit nəmauran tovoi.

*Namial tomial
(Mak 4.21-25)*

¹⁶ “Avan ideh asike epigau namial hən bikabut gole len nabiliwai o susuani pipimel. Aoa, eriŋi a məhat hən beŋial len naruŋ hən alat lotovi lohoim ləberisi. ¹⁷ Imaienan, natit þisi tosusuah, dereh tevisi þarþar, natit þisi tokəkōl, dereh aGot tesəŋav hən, tevəhoti. ¹⁸ Imaienan, mətəsəsəlon vahvahur nasoruan hən mətbeləboii. Avan ideh tokad naləboian, dereh aGot teviol hən am maii, be avan ideh tomətahuhn beləboi nəsa notokele, dereh aGot tilav kuv naləboian tonau ke tokade dani.”

*Anan aYesu mai aŋan aYesu gail
(Mat 12.46-50; Mak 3.31-35)*

* 8:10: Isa 6.9-10

¹⁹ Beti aʋan aYesu matmat gail mai anan logəm hən ləberisi, be lodədas ləbegəm pəpadan həni husur naluʋoh. ²⁰ Imaienan napisulan sua egəm həni ke, “Aʋam̄ gail mai anam̄ saltoil vivile. Luke leris gaiug.” ²¹ Isor vari ke, “Alat lotosəsələn hən nasoruan siGot ale lotogol nəsa tokele, galito lovi anagw mai aʋagw gail.”

AYesu igol nəlan todan etəmat

(Mat 8.23-27; Mak 4.35-41)

²² Boŋ sua aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Datevi tarhəte len nabiltiwai egai.” Nə lusah len nabot, lugam van.

²³ Nəboŋ lotogamgam van, aYesu ipatmari. Beti nəlan eʋuv idan len nəwai, nabot epul, pəpadan hən bəmun. ²⁴ Ale ahai susur gail lovəŋon aYesu, luke, “Masta, Masta, dereh datimasig!” Ale aYesu ile məhat, isor idan van hən nəlan mai nəwai topus; ale nəlan evi pan, nəwai etəmat. ²⁵ Eus galit ke, “Nadəlomian samit gai be?” Len namətahwan salito luʋan lan, lousus galit gabag ke, “Ategai ase? Isor idan van hən nəlan mai nəwai be gəlaru arugol husur nəsa tokele.”

Naulum̄an tokad natəmat gail

(Mat 8.28-34; Mak 5.1-20)

²⁶ Beti lugam kotov nabiltiwai dan naut a Kalili vəbar naut silat a Kerasa. ²⁷ Nəboŋ aYesu tomarin vahut, auleKerasa sua, nanunun nəmargobut gail lotobis lan, ebubur maii. Sutuai atenan sasun nahurabat, satoh len naim, be itoh len naburhuvat nəmatan gail. ²⁸⁻²⁹ Vəhasəbəsəbur tia nanunun nəmargobut itah gati, naut kəmas lotoban̄is gati hən natsen len narien mai navəlan ale lokəta kəkol həni, ilav kotov natsen gail ale nanunun tosa ehuti vi lan naut tobəbesw. Nəboŋ toris aYesu eis habat, iteh bathurien. AYesu ikele hən nanunun tosa ke timakuv dan naulum̄an. Ale ikai pərhado ke, “Gaiug savi hən gəbēmədas ginau, aYesu, aNatun aGot toyalyal buni! Nonjir gaiug, sagipansəm ginau m̄ud!” ³⁰ Ale aYesu eusi ke, “Nahəsam̄ ase?” Isor vari ke, “Luʋoh,” husur nanunun nəmargobut isobur lobis lan. ³¹ Ale loŋirŋiri ke satesəvat galit vi lan nabur nəpanisan səkad nabutite.*

³² Ikad nabiltivəshəbuai lotosusu len navəhuh ei. Ale nanunun tosa gail loŋiri ke tidam̄ hən galito ləbēbis len nabuai gail. Idam̄ həni. ³³ Nəboŋ lotomakuv dan naulum̄an, lobis len nabuai gail, ale navəshəbuai lusarmar marin len navəhuh, luteh len nəwai, lomun vəmat.

³⁴ Nəboŋ alat lotokətkəta təban nabuai gail lotoris nəsa tovisi, lugam mətahw van vakel uri len nabiltivile mai naut p̄isi todar visi. ³⁵ Ale nəvanuan gail logəm hən ləberis nəsa tovisi. Nəboŋ lotobar aYesu, lusab naulum̄an, nanunun nəmargobut lotomakuv dani, tobətah bathurien aYesu. Esun nahurabat tia, mai nənauan san ivoi, ale lomətahw. ³⁶ Alat lotorisi lukel uri mai nəvanuan gail, nəvide hən naulum̄an tomaur, natəmat gail lotomakuv dani. ³⁷ Imagenan alat a Kerasa p̄isi lous aYesu hən bivan dan galit husur lopul hən namətahwan. Nə aYesu isah len nabot hən bərin naut enan. ³⁸ Naulum̄an, nanunun nəmargobut gail lotomakuv dani, enjiri ke titah maii, be aYesu esəvati van ke, ³⁹ “Givahim hən gəbikel nəsa aGot togole m̄os gaiug.” Nə atenan ivan, iyar tur len naut p̄isi len nabiltivile enan, ikel ur natit p̄isi aYesu togole m̄osi.

* 8:31: KelV 9.1-5

Napəhaʿut toməsaḥ mai natəbarehreh tomat

(*Mat 9.18-26; Mak 5.21-43*)

⁴⁰ Nəboŋ aYesu totəlmam vi Kalili, naluʿoh lohəhaʿur hən natəlmaman san husur luvatvat viri. ⁴¹ Beti avan sua toil a mō hən naim nabonbonan, nahəsan aJairus, egəm, iteh bathurien aYesu, eŋiri ke tivahim maii. ⁴² Gai ikad natəbarehreh tosua ŋai nədaŋ han tovi 12, be pəpadan timat.

Nəboŋ aYesu toyar maii van, len nəyaran san naluʿoh lorihiti. ⁴³ Galit sua, napəhaʿut, nəda han igam len nasihau tovi 12 avil avan ideh edədas biŋol biŋmaur.* ⁴⁴ Iyar pəpadan a tahw həni ale ibar nagilen nahurabat san. Vəha-sua ŋai nəda han səgam am. ⁴⁵ AYesu eus ke, “As tobar ginau?” Galit piŋi luke savi galito. APita ike, “Masta, naluʿoh lorihit gaiug.” ⁴⁶ Be aYesu ike, “Avan sua ibar ginau husur noləboii ke nədanjan ivan dan ginau.”† ⁴⁷ Nəboŋ napəhaʿut tonau ke aYesu teləboii, egəm həni, ipab, iteh bathurien. Len nəholito ikel maii ke hən nəsa tobari mai nəsa tovisi ke vəha-sua ŋai imaur tatas. ⁴⁸ Beti aYesu ikel mai alitenan ke, “Nadəlomian samŋ igol ke gumaur. Givan, nəloŋ tikad natəmat.”

⁴⁹ Nəboŋ aYesu tosor sal, avan sua egəm len naim siJairus toil a mō hən naim nabonbonan, ike, “Anatvaviŋ imat eburn, sagemədas ahai piŋusan am.” ⁵⁰ Nəboŋ aYesu tosəsəloŋ həni, ikel mai aJairus ke, “Sagemətahw, riŋ nəloŋ len ginau ŋai, ale dereh timaur.”

⁵¹ Nəboŋ tovi lohoim siJairus, sədaŋ hən avan ideh bebiŋ lohoim maii, be idaŋ hən aPita, aJemes, aJon, atəman natəbarehreh, mai anan, alatenan ŋai. ⁵² Len nəboŋ enan ŋai nəvanuan piŋi lutanŋ vaisis həni. Ris aYesu toke, “Samtitanŋ, gai səmat, ipatmari ŋai.” ⁵³ Luman sili husur loləboii ke imat tia. ⁵⁴ Avil aYesu etəgau nalohvəlan ikai ke, “Anatugw, gile məhat!” ⁵⁵ Ale nanunun etəlmam, vəha-sua ŋai ile məhat. Beti aYesu ikel mai alarmisoan ke arevəŋani. ⁵⁶ Anan mai atəman arumaŋmaŋ avil aYesu ikel idaŋ mai gəlaru ke saarikel nəsa tovisi mai avan ideh.

9

AYesu esəvat ahai piŋpisul san gail

(*Mat 10.5-15; Mak 6.7-13*)

¹ Nəboŋ aYesu tokis bonbon hən ahai piŋpisul san tovi 12, ilav mai galito na-il-a-mō-an mai nədanjan hən ləbehut natəmat piŋi mai hən ləbiŋol alat lotoməsaḥ ləbiŋmaur. ² Ale esəvat galito hən ləbiŋkel ur natohan pipihabəlan aGot mai hən ləbiŋol nəvanuan gail ləbiŋmaur. ³ Ikel mai galit ke, “Samtipat natideh hən nəyaran samito. Samtipat nəhai təbatehw, nəhad səseŋon, nəvat o nəhai susun gəgel. ⁴ Naim ideh mətbebiŋ lan, toh ei vəbar nəboŋ mətberinŋ navile enan. ⁵ Nəvanuan gail ləbemətahun gamito, nəboŋ mətberinŋ navile enan, dardar hən nəmasiav dan nariemito hən biŋmasil ke aGot sahəhaʿur hən galito.”

⁶ Nəboŋ tokəmaienan tononŋ lovivile, luyar husur navile viŋisusua. Len naut piŋi lukel na-kel-uri-an tovoi ale lugol alat lotoməsaḥ lumaur.

AHerot saləboii ke aYesu ase

(*Mat 14.1-12; Mak 6.14-29*)

* **8:43:** Natosian galevis ta sutuai luke: eʿur ahai rerer gail hən ləbiŋol biŋmaur sobuer. † **8:46:** Nədanjan siYesu imadihdih, naut kəmas galevis ivan dani, nədanjan san ipat piŋpitov sal.

⁷ Len nəboŋ enan aHerot Antipas, tovi vanuan totibau, esəsəloŋ hən natgalenan lotovisi. Edədarŋəbu lan husur galevis luke aYesu tovi aJon tole məhat dan nəmatan, ⁸ galevis luke tovi aElijah tovisi, mai galevis am luke tovi ahai kelkel ur ta sutuai sua tomaur tətəs. ⁹ Be aHerot ike, “Nuta kotov nəkadun aJon tia. Imaienan, ase ganan notosəsəloŋ hən natgalenan husuri?” Ale aHerot idonŋ nəpısal hən bəbubur mai aYesu.

AYesu evəŋan naulumıan tovi 5,000

(Mat 14.13-21; Mak 6.30-44; Jon 6.1-14)

¹⁰ Nəboŋ ahai pispisul gail lototəlmam, lukel mai aYesu nəsa lotogole. Beti esəhar galit vi lan nabiltivile Petsaita hən ləbıtoh ei səbolito, ¹¹ avil nəboŋ naluvoŋ lotosəsəloŋ ləboii, lohusuri. AYesu ikel nahəhaʋuran san mai galito, isor mai galit husur natohan pipihəbəlan aGot, ale igol alat lotoməsah lumaur.

¹² Ut mədau, namityal pəpadaŋ hən bımasur, ahai pispisul lotovi 12 logəm həni, luke, “Gesəvat naluvoŋ vi tut vi lan navile mai naut gail lotodar vis naut egai hən ləbisəb nəhanian mai naut nəpatan, husur naut egai eʋəbesw, ipat a tut.” ¹³ Ikel mai galit ke, “Gamit mitilav nəhanian ideh mai galito!” Lusor vari ke, “Namtukad natuhbətə erim mai naieh eru ŋai, Goləŋon ke namtivan hən namtbəʋur nəhanian mōs naluvoŋ pısi a.” ¹⁴ (Husur ke ikad naulumıan tovi 5,000 ei.) Avil ikel mai ahai susur san gail ke, “Mitigol ke ləbətah hən bıkad naulumıan len natuhluvoŋ ʋisusua bəvi 50.” ¹⁵ Ale ahai susur gail lugole, galit pısi ləbətah. ¹⁶ AYesu ilav nabətə erim mai naieh eru, ekətə vi lan nəmav hən bıke sipa, ale eʋur kotov gail. Beti ilav nahudhut gail mai ahai susur gail hən ləbepəpəhuni mai nəvanuan gail. ¹⁷ Nəboŋ galit pısi lotohan vəhanukub tononŋ, ahai susur gail losəŋon nəhad tovi 12 hən nasughanian ləsəhani.*

APita ike aYesu evi aKristo, aGot totabtabuh lan

(Mat 16.13-19; Mak 8.27-29)

¹⁸ Len nəboŋ sua, nəboŋ aYesu mai ahai susur san gail lototoh səbolito, aYesu isor tuʋ. Nəboŋ tosor tuʋ tononŋ eus galit ke, “Naluvoŋ gail, lukel ke ginau ase?”

¹⁹ Lusor vari ke, “Galevis luke aJon Baptais, galevis am luke aElijah, galevis tətəs am luke ahai kelkel ur ta sutuai sua tomaur tətəs.”

²⁰ Ale eus ke, “Be gamito, mətukel ke ginau ase?” APita isor vari ke, “AKristo siGot, gai totabtabuh len gaiug.”

AYesu epəhav utaut hən nəmatan san

(Mat 16.20-28; Mak 8.30-9.1)

²¹ Ikai tas galito ke salikel mai avan ideh nəsa aPita tomadhakele, ²² ike, “ANatun Nəvanuan timasləŋon tisa vəsa, alat lotoil a mō hən nəvanuan gail, abiltihai tutumav gail mai ahai pısan gail hən nalo, limasmətahuni, mai gai timasmat, ale len nəboŋ bitor dereh timakuv dan nəmatan.”

²³ Beti ikel mai galit pısi ke, “Avan ideh bələŋon ke bəvi ahai susur sagw, satigol nəsa bələŋoni be len nəboŋ pısi timasputsan nəhai balbal san, vusi ale husur ginau. ²⁴ Bathut avan ideh toke bətəgau gat nəmauran san, dereh timasig* be avan ideh nəmauran san bımasig mōs ginau, dereh

* 9:17: 2Ki 4.42-44 * 9:24: Len naut egai nəboŋ aYesu toke avan ideh toke bətəgau gat nəmauran san, dereh timasig namilen ke avan ideh toke bətəgau gat nəmauran san len navile a pan, dereh nəmauran vi sutuai timasig.

aGot tigol timaur vi sutuai. ²⁵ Avān ideh totəgau gat natit p̄isi len navile a pan be nəlon imasig o nəmauran san vi sutuai ebuer, gai ikad nəsa? Esəhor nəsa lan? ²⁶ Avān ideh bəməmau hən gināu mai nasoruan sagw, atenan, aNatun Nəvanuan teməmau hənī balai nəboŋ bəgəm len nəyalyalan san mai nəyalyalan seTəman mai aŋel san gail. ²⁷ Nokitin, galevis lotoil gegai, asike lumat vəbar ləberis natoŋan pipihabəlan aGot.”

*Namənas kitin siYesu
(Mat 17.1-8; Mak 9.2-8)*

²⁸ Nəmariboŋ toməlevtor husur aYesu tokəmaienan, esəhar aPita, aJon mai ajemes, ale lovi məhat len nəvəhuh hən b̄isor mai aGot. ²⁹ Nəboŋ tosorsor mai aGot, nəhon egəm tile mai nahurabat san egəm pəhapəhw buni hun nəkabil. ³⁰ Vəha-sua ŋai naulum̄an eru, aMoses mai aElijah arovisi ³¹ len namənas nəmav, aruhol mai aYesu. Lusor husur nəsa aYesu b̄igole b̄isarpoh len naut a Jerusalem a tahw hən b̄eriŋ navile a pan. ³² APita galito lupatmari. Nəboŋ lotolele, lokəta ris namənas san mai naulum̄an eru artoil maii.* ³³ Nəboŋ artosudəlaŋ aYesu, aPita isor mai aYesu ke, “Masta, ivoi hən dattotoh gegai. Namteum hən nəpasvaləval titor: tesua esaŋ, tesua siMoses mai tesua siElijah.” (APita saləboi nəsa tokele.)

³⁴ Nəboŋ tosor sal, nəmavukasw egəm kabut gol galito, ale nəboŋ lotob̄is len nəmavukasw, aPita galit lomətahw. ³⁵ Nadoldol isor len nəmavukasw ke, “Ategai evi aNatugw nototabtabuh lan; gai, mətesəsəloŋ husuri!”*

³⁶ Nəboŋ nadoldol tosor tonon, lusabi ke aYesu səb̄on ŋai itoh. Naut ido hən gəlaru. Len nəboŋ galenan ləsasor husur nəsa lotorisi mai avān ideh.

*AYesu igol natətai imaur
(Mat 17.14-18; Mak 9.14-27)*

³⁷ Pelan han, nəboŋ lotomariŋ dan nəvəhuh, nab̄iltiluṽoh lobubur mai aYesu. ³⁸ Naulum̄an sua len galit ikai ke, “Hai p̄usan, nonjir gaiug ke geris anatugw ulum̄an husur nukad esua ŋai. ³⁹ Nanunun sua itahtah gati, vəha-sua ŋai igol ke ikai habat. Igol evinvinu, iteh taltalon ŋa nabusun iyau, səvanvan dani be nəboŋ tomakuv igol ke niben imaṽulṽul habat. ⁴⁰ Nonjir ahai susur saŋ gail hən ləb̄ehuti be lodədasi.” ⁴¹ AYesu ike, “Gamit mətsəkad nadəlomian, nəmauran samit naur ta daməŋai ikab̄kabur masuṽ. Nitoh mai gamit tebəlav mabe? Mətupar dəlomian van van nupetəmas hənī. Səhar anatun̄ gəmai.”

⁴² Nəboŋ natətai togəm sal, natəmat ibar hənī len tan gol ke italtalon. Be aYesu esivoh len nanunun tosa ke tevi tut, beti igol natətai imaur, ale eviol təlmam hənī mai atəman. ⁴³ Galit p̄isi luṽaŋ len nəyalyalan, nədaŋan siGot.

*AYesu isor husur nəmatan san tətəs
(Mat 17.22-23; Mak 9.30-32)*

Nəboŋ galit p̄isi lotoṽaŋ, lotosor husur natit p̄isi togole, aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, ⁴⁴ “Mətesəsəloŋ vahvahur nasoruan galegai: Avān sua dereh teriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan nəvanuan gail.”† ⁴⁵ Avil lotətan hən nəsa tokele, namilen esusuah hən ke lodədasi ləb̄eləboii ale lomətahw, lomətahun ləbeusi hənī.

* 9:32: 2Pit 1.16-18 * 9:35: Isa 42.1; Luk 3.22 † 9:44: Len nasoruan ta Kris naut egai namilen hum ma tovi: Dereh aGot teriŋ aNatun Nəvanuan len navəlan nəvanuan gail.

*Ase iyalyal am?**(Mat 18.1-5; Mak 9.33-40)*

⁴⁶ Ahai susur gail māu lotubat vīt vītuh sil ke galit ta be iyalyal səhor galito. ⁴⁷ AYesu eləboi nənanuan salito ale esəhar natuhtətai, igol eil təban. ⁴⁸ Ale ikel mai galito ke, “Avan ideh tohəhəvur hən natuhtətai surfan egai bitah maii len nahəsagw, gai ehəhəvur hən ginau nəbitah maii. Ale avan ideh tohəhəvur hən ginau nəbitah maii, gai ehəhəvur hən atenan tosəvat ginau. Husur ideh len gamito toriŋ gai a pan, gai māu etibau len nabunusian siGot.” ⁴⁹ AJon isor vari ke, “Masta, namtoris avan sua tohut nanunun nəmargobut gail len nahəsam, ale namtuke satigole husur savi ginamit ideh.” ⁵⁰ AYesu ike, “Samtikai tasi husur avan ideh samətahun gamito, gai evi tarhət samito.”

Len navile sua a Samaria lomətahun aYesu

⁵¹ Nəboŋ hən na-vi-məhat-an siYesu egəm pəpadan ŋa len nəboŋ enan ipair hən nəhon vi Jerusalem. ⁵² Ale esəvat ahai pispisul galevis luvan a nŋo. Len nəyaran salito lobis len navile sua a Samaria hən ləbeutaut viri; ⁵³ be alat navile enan lomətahuni husur evi Jerusalem. ⁵⁴ Nəboŋ ahai susur san gəlaru, aJemes mai aJon artoris nəsa tovisi, aruke, “Nasuḅ, guke namtekis nəhab len nəmav hən bihan bun galito?”*

⁵⁵ Be aYesu ipair, isor idan, esivoh len gəlaru ke arsanor, ⁵⁶ ale lovi lan navile togon.

*Nəvanuan toke tehusur aYesu timabe?**(Mat 8.19-22)*

⁵⁷ Nəboŋ lotoyar husur napisal, avan sua ikel maii ke, “Dereh nehuser gaiug naut pisi gəbevi lan.” ⁵⁸ Ale aYesu ikel maii ke, “Nafoks gail lukad nəbur patəpat len tan, mai nəman naməsav gail lukad nəhai ŋodŋod, be aNatun Nəvanuan səkad naut ideh hən biapat turuŋ lan, hən biŋavŋav.” ⁵⁹ Ale ikel mai nəvanuan tile ke, “Gehuser ginau!” Avil ike, “Nasuḅ, gidam hən ginau nia tavun atəmagw bai.” ⁶⁰ Ris aYesu tosor vari ke, “Geriŋ alat lotomat litavun nəvanuan salit gail lotomat, avil gaiug, gia kel ur natohan pipihəbələn aGot.” ⁶¹ Nəvanuan tile am ike, “Dereh nehuser gaiug, Nasuḅ, be gidam hən ginau nivahim hən nəbesudələm nəbathudud sagw bai.” ⁶² AYesu isor vari ke, “Avan ideh totəgau gat nəhai tivtivan† be tokəkətə təlmam, gai sanor kasi hən natohan pipihəbələn aGot.”

10*AYesu esəvat ahai susur gail lotovi 72*

¹ Husur nəboŋ enan, aYesu itabtabuh len ahai susur tile am lotovi 72*, ale esəvat galito lorururu a nŋo həni van hən navile mai naut pisi ke pəpadan bevi lan. ² Ikel mai galito ke, “Nəhanian totov tomatu isəbur, be nəvanuan nauman lovis ŋai. Imagenan, mətəŋir aMasta hən nəmatuan ke tesəvat nəvanuan nauman gail vi lan nəmarireu nəmatuan san. ³ Mitivan! Nosəvat gamito məttosuŋan natuhsipsip gail rivuh len navəshəlipah katkat lotovi enemi gail.† ⁴ Samtilav nəpaus van, samtitariv

* 9:54: 2Ki 1.10, 12 † 9:62: Nəhai tivtivan silat a Jutea ikad nametəlai tokan a pan. Nabuluk o natonki elivi mai nəvanuan etəgau gat nəhai a tahw hən biwol həni nəboŋ totiv nətan. * 10:1: Natosian galevis ta situai luke: 70. Imagegai len 10.17 † 10:3: Len nasoruan ta Kris ike wolf. Nawolf ehum nabiltipah katkat.

nəhad, samtitariv naributbut gail; ale samtikel na-ke-ivoi-an mai alat mətbəbubur mai galit metp̄isal. ⁵ Nəboŋ mətbəbis lohoim ideh, mitike, ‘Gamit lohoim egai, mitikad natəmat len nəlomito.’ ⁶ Bikad nəvanuan toləmas natəmat ei, natəmat məttokele tipat len nəlon; bəbuer, dereh natəmat tetəlmam van hən gamito. ⁷ Mititoh len naim enan ŋai, mitihan, mətemun natideh lotolav mai gamito bathut inor hən nəvanuan nauman tikad nəpurpuran hən nauman san. Samtelul titau vi lan naim tiltile gail.* ⁸ Nəboŋ mətbəvi lan navile ideh ale nəvanuan gail ləbēhəhəvur hən gamito, mitihan nəsa ləbētaut həni n̄os gamito. ⁹ Mitigol alat lotoməzah limaur ale kel mai galit ke, ‘Natohan pipihəbəlan aGot egəm pəpadaŋ hən gamito.’ ¹⁰ Wake nəboŋ mərbəvi lan navile ideh ale ləbēmətahun gamito, mətevi lan nametp̄isal han gail ale mitike, ¹¹ ‘Namrudardar hən nəmasiav hən navile samito dan narienaməru, eŋusani ke aGot sahəhəvur hən gamito. Be mitimasləboii ke, natohan pipihəbəlan aGot egəm pəpadaŋ tia hən gamito.’* ¹² Nukel mai gamit ke, len nəboŋ aGot bəpəpəhun nəvanuan gail, nəpanismen sinavile enan dereh tesəhor nəpanismen b̄ibar naut a Sotom.”*

*Navile gail ləsəpair dan nəsaan
(Mat 11.20-24)*

¹³ AYesu isor am husur naut gail lotomətahuni ke, “Dereh tisa vəsa hən gaiug, naut a Korasin, ale gaiug am, naut a Petsaita, tisa vəsa hən gaiug! Husur ke nətagol namerikel gail len naut a Tair mai a Siton hun notogole len gaməru, alat naut eru enan lətəpair dan nəsaan salito, asike lətavəlo, lətəsun nahurabat toharharo, † lətəbətah len nəmasiav mitihab.* ¹⁴ Be husur mərsəpair dan nəsaan saməru, len nəboŋ siGot, aGot tipansəm gaməru səhor a Tair mai a Siton. ¹⁵ Gaiug am, naut a Kapernaum, gunau ke aGot tipatpat gaiug məhat vəbar nəmav a? Aoa! AGot dereh tilav gaiug vi pan vi lan naut nəmatan.”*

¹⁶ Beti aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Avan ideh tosəsəlon hən gamito, gai esəsəlon hən ginau am; avan ideh tomətahun gamito, gai emətahun ginau am; avil avan ideh tomətahun ginau, gai emətahun atenan tosəvat ginau.” Ale ahai susur lotovi 72 luvan.

Ahai susur lotovi 72 lotəlmam

¹⁷ Nəboŋ ahai susur lotovi 72 lototəlmam, lohəhəvur ale luke, “Nasuḅ, natəmat gail am lugol husur nəsa namttokele len nahəsəŋ.” ¹⁸ Isor var galit ke, “Noris aSetan toteh dan nəmav hun nəkabil. ¹⁹ Nulav nədaŋan tia mai gamito hən mətb̄ipal gat nəmat mai naskopion§ gail mai hən mətbəsəhor aSetan mai esan gail; səkad natideh mətbəsənah lan. ²⁰ Imagenan samtehəhəvur husur nanunun nəmargobut gail lotogol husur nəsa məttokele, be mitikemkem husur aGot itos gat nahəsamit tia len nəmav.”

*AYesu ikemkem
(Mat 11.25-27, 13.16-17)*

* **10:7:** Mat 10.10; 1Kor 9.14; 1Tim 5.18 * **10:11:** Luk 9.3-5 * **10:12:** Gen 19.24-28

† **10:13:** Nahurabat toharharo iharharo hun nəbak namətu. * **10:13:** Isa 23.1-18; Eze 26.1-28.26; Jol 3.4-8; Zec 9.2-4 * **10:15:** Isa 14.13-15 § **10:19:** Naskopion evi natuhtit sua tokad narien toməlevtor. Ikad nariŋriŋon totibau a n̄o hun nahuh, ale ikad nagilen tobəlav kəkereh toləboi bəvələs nəvanuan. Nəboŋ tovələs nəvanuan, eləboi Digol nəmatan.

²¹ Beti aYesu, aNunun aGot togol topul hən nakemkeman, ike, “Nusal suh gaiug aTata gotovi Masta hən nəməv mai navile a pan, husur gosusuan natgalenan dan alat lotokad nəkadulito mai alat lotokad namitisau hən navile a pan, be gukel vəhot gail mai alat lotovi ut kəmas hum atuhlahutai. Evoi aTata, husur gohəhəvur hən tomaienən.” ²² AYesu isor tətəs ke, “ATəmagw ilav natit pisi mai ginau tia. Səkad avan ideh toləboii ke ase aNatun aGot, be aTata n̄ai eləboii. Ale səkad avan ideh toləboii ke ase aTata, be aNatun n̄ai eləboii. Ale gai ilekis hən nəvanuan galevis hən bəvəhot p̄ar p̄ar hən aTata mai galito hən ləbələboii.”

²³ Beti nəboŋ lototoh səbōlito, aYesu ipair van hən ahai susur san gail ike, “Navoian siGot igol ke alat lotoris nəsa məttorisi, lukab həni. ²⁴ Bathut nukel mai gamit ke ahai kelkel ur mai nakiŋ ta sutuai lotosəbur loləŋon ke lətaris nəsa məttorisi be ləsarisi, loləŋon ke lətasəsəloŋ hən nəsa məttosəsəloŋ həni, be ləsasəsəloŋ həni.”

Nəbōl p̄usan husur auleSamaria tovoi

²⁵ Len nəboŋ sua avan sua tokad namitisau hən nalo ile məhat, ike aYesu tekəkos len nasoruan san, ale eusi ke, “Hai p̄usan, nigol nəsa hən nəbikad nəmauran vi sutuai?” ²⁶ AYesu eusi ke, “AMoses itos nəsa len nalo? Goŋuruŋi ke ekəmabe?” ²⁷ Isor vari ke, “‘Geləmas bun Nasuḅ aGot sam̄ len nəloḿ kavkav, nanunun̄ kavkav, nədaŋan sam̄ kavkav mai nənauan sam̄ kavkav; len gaiug kavkav;’* ale ‘Geləmas bun nəvanuan totoh pəpadaŋ hən gaiug suḿan gotoləmas bun gaiug gabag.’”* ²⁸ AYesu ike, “Gokitin. Gigole magenan ale dereh gikad nəmauran vi sutuai.”* ²⁹ Avil ike tisor taltal gol gai gabag, n̄a eus aYesu ke, “Nəvanuan totoh pəpadaŋ hən ginau, ase lai?” ³⁰ Len na-sor-vari-an san aYesu ibol p̄usan ke, “Nəboŋ aulum̄an sua tovi pan dan naut a Jerusalem vi Jeriko, nəvanuan vənvnənah gail loḿur van həni, lukolkol nahurabat san dani, luḅasi, ḅasi, ḅasi van, ale loriŋi imatmatioḅ ei, luvan dani. ³¹ Ikade ke ahai tutumav sua ehuser naḅisal enan, be nəboŋ toris atenan, iyar tab tarhəḅisal dani. ³² Imagenan avan sua len nahəmar aLevi am ehuser naḅisal enan. Nəboŋ tobar atenan erisi be iyar tab tarhəḅisal dani. ³³ Avil len nəyaran seuleSamaria sua, ibar naut atenan topat lan. Nəboŋ torisi, nəlon itaŋisi. ³⁴ N̄a ivan həni, eḅir naoil mai nəwain len nəmanuŋ san gail ale ilot gol gail. Eriŋ atenan len natoŋki san, səhari van hən nahotel sua ale kətkəta təban ei. ³⁵ Pelan han ilav kuv natenarius eru ale ilav nəvat enan mai naulum̄an hən naim. Ike, ‘Kətkəta təban vir natəlmaman sagw ale dereh nəvur nəkabut ideh san.’” ³⁶ Ale aYesu eusi ke, “Len nənauan sam̄, len alat lototor, ase itoh pəpadaŋ hən naulum̄an, nəvanuan vənvnənah gail lotomədasi?” ³⁷ Naulum̄an namitisau hən nalo isor vari ke, “Atenan tololosa, tovoi həni.” Beti aYesu ike, “Givan, gigol timagenan.”

Alarmiḅan: aMarta mai aMeri

³⁸ Len nəyaran salito aYesu evi lan navile sua, apəhəvut sua, nahəsan aMarta totohtoŋ lan. Gai ike aYesu titoh lohoim san. ³⁹ Ale aḅan, nahəsan aMeri ebətah bathurien Nasuḅ, esəsəloŋ hən nasoran san. ⁴⁰ Be aMarta inau masuḅ hən naliliuman san, n̄a egəm təban aYesu, eusi ke, “Nasuḅ, gumabe? Aḅagw ebətah kəmas be ginau səbōgw, noum p̄is nauman. Kel maii tevi tarhət sagw.” ⁴¹ Avil Nasuḅ isor vari ke, “Marta, Marta, gunau

* 10:27: Deu 6.5 * 10:27: Lev 19.18 * 10:28: Lev 18.5

masuŵ hən natit tosoḅur togol nəlōm totuhathuh hən; ⁴² be gupar tetesua. AMeri ilekis hən nəsə tovoi am, ale asike nulav kuv naten tovoi dani.”

11

Na-sor-tuŵ-an siNasub
(Mat 6.9-13, 7.7-11)

¹ Boŋ sua aYesu isor tuŵ len naut sua. Nəboŋ togole tonon, sua len ahai susur san gail isor maii ke, “Nasub, ŵusan ginamit hən naŵide hən nasor-tuŵ-an surman aJon toŵusani hən ahai susur san gail.”

² Ikel mai galit ke, “Nəboŋ mətḅisor mai aGot, mətəkəmaiegai ke:

“ ATəmanamito,

nahəsam tiyalal tabtab,

gegəmai hən nəvanuan p̄isi ləḅitoh pipihabələm.

³ Geviol mai ginamito hən nəhanian hən nəmariboŋ ŵisusua.

⁴ Geruḅat nəsaan sinamito,

surman namttoruḅat

nəsaan silat lotogole hən ginamito.

Sagidam hən natideh

hən ḅitaltal ke namtigol nəsaan.’ ”

⁵ Beti ikel mai galit ke, “Gamit sua təkad nabubur san tagəm hən tuḅloh len mariug ale ike, ‘Wawa, gidam hən nabəta titor mai ginau, ⁶ husur nabubur sagw, len nəyaran san, egəm təban ginau, ale nəhanian eḅuer hən nəḅilav maii.’ ⁷ Beti ta lohoim, togon tasor vari ke, ‘Sagigol tisa hən ginau. Nabopita ekəkol həhaiv tia, ale anaturgw gail namtupat tia. Nodədas hən nəḅile məhat viol hən natideh mai gaiug.’ ⁸ Nukel mai gamit ke, naut kəmas asike ile məhat viol maii bathut tovi bubur san, dereh tile məhat, teviol hən nəsə togon toləŋoni husur eus tabtab hən. ⁹ Nə nukel mai gamit ke, usi van, dereh aGot teviol hən mai gamito; donj van, dereh mitisabi; deldel van, dereh nabopita tesəŋav n̄os gamito.

¹⁰ Husur nəvanuan p̄isi lotousi, dereh likade; avan ideh todoŋi, dereh tisabi; ale avan ideh todeldel, dereh nabopita tesəŋav n̄osi. ¹¹ Gamit ideh tovi aTata, anaturm̄ ḅeus naieh, gilav nəmat maii a? ¹² O anaturm̄ ḅeus nədavurhuman, gilav naskopion maii a? ¹³ Naut kəmas mət̄tosa, gamit mət̄oləboi mət̄ḅilav naviolan tovoi gail mai anatumit gail. Be aTata len nəmav eviol səhor gamito; dereh teviol hən aNunun mai alat lotous gai!”

AYesu mai aPeelsepul

(Mat 12.22-30; Mak 3.20-27)

¹⁴ Len nəboŋ sua aYesu ehut natəmat toḅutḅut. Nəboŋ natəmat tomakuv tonon, naurum̄an toḅutḅut a n̄o isor, ale naluvoh luḅan lan. ¹⁵⁻¹⁶ Ale galit galevis luke ligol aYesu tisab, imaienan lousi hən namerikel hən nəmav. Avil galevis am luke, “Gai ehut natəmat gail len nədaŋan siPeelsepul,* aḅiltitəmat setəmat gail!” ¹⁷ AYesu eləboi nənauan salito, ale isor mai galit ke, “Nəkantri, nəvanuan han gail lotoḅalkabaŋ, dereh timasirsir, teḅəḅesw. Mai nahəmar toḅalkabaŋ, dereh asike evi bathudud am. ¹⁸ ASetan təḅal mai natəmat san gail, dereh temədas nədaŋan san, nənauan enan imelmel masuŵ! Nokəmaienan husur mətuke nohut natəmat gail len nədaŋan siPeelsepul. ¹⁹ Ginau nətahut natəmat gail len

* **11:15-16:** Peelsepul evi nahəsən aSetan sua toil a n̄o hən natəmat gail mai nanunun margobut gail.

nədanjan siPeelsepul, ahai susur samit gail lohut galit len nədanjan sise? SiPeelsepul a? Imagenan ahai susur samit gail loʋusani ke məttosab. ²⁰ Be nəbēhut natəmat gail len nədanjan siGot, imagenan, natohan pipihabəlan aGot ibar gamit tia.

²¹ “ASetan esum̄an naulum̄an todaŋ tokad natit hən nəbālan, tokəta kəkol hən naim san, ale natit p̄isi san losuh ivoi. ²² Avil nəboŋ avan sua todaŋ səhori toʋbal maii, iʋbal səhori, beti ikol nametəlai nəbālan san dan niben, ilav kuv natit hən nəbālan gai todaŋ lan, ale epəpəhun natit p̄isi san. ²³ Avan ideh satoh len nətarhət sagw, avan en evi enemi sagw; ale avan ideh sasəsəgov mai ginau len nəmatuan, gai igol imaʋip̄iriah; asike bəsəhar nəvanuan gail van hən aGot, esəhar nəvanuan gail van vəsab.”

Natəlmaman hən nanunun nəmargobut
(Mat 12.43-45)

²⁴ AYesu isor tətəs am ke, “Datusor husur nahutian hən natəmat gail. Ale, nəboŋ nanunun nəmargobut tovan dan nəvanuan ideh, nanunun nəmargobut enan iyar turtur naut masmas gail hən bisab naut ideh hən b̄injav̄jav lan, be idon soʋuer həni. Beti natəmat ikel mai gai gabag, ike, ‘Netəlmam bai vi lan naim sagw notogam dani.’ ²⁵ Nəboŋ tobar nəvanuan gai tovan dani, nəvanuan enan ehum naim toʋbəsəw, lotosir vahvahuri, tuan təlmam hən natit p̄isi tonor. ²⁶ Beti ivan vəsəhar nanunun toməlevru lotosa masuʋ am səhor gai, ale nəboŋ lotobis len nəvanuan, lutoh tin ei. Nə nəvanuan enan, nəmauran san isa habat am səhor ta n̄o.”

²⁷ Nəboŋ aYesu tokel natgalenan sal, apəhaʋut sua len naluʋoh ikai van həni ke, “Anam̄, napəhaʋut topas gaiug mai tovəhasus hən gaiug, aGot igol ivoi həni!” ²⁸ Avil aYesu ike, “Tarhət nəsa gotokele, aGot igol ivoi am hən alat lotosəsəloŋ husur nasoruan san ale lotogole.”

Nəvanuan gail loləŋon namerikel
(Mat 12.38-42; Mak 8.12)

²⁹ Nəboŋ naluʋoh pəpadaŋ hən aYesu lotosəbur am, ike, “Naur ta daməŋai lusa masuʋ. Lous namerikel be ginau asike nugol namerikel ideh be nəsa tovisi hən aJonah ŋai. ³⁰ Nəsa tovisi hən aJonah evusan alat a Nineveh ke aGot tosəvati. Imagenan, nəsa b̄evisi hən aNatun Nəvanuan, dereh teʋusan naur ta daməŋai ke aGot tosəvati.* ³¹ Len nəboŋ aGot b̄epəpəhun navoian dan nəsaan, NaKwin hən naSaut dereh tile məhat kel kot nəsaan sinaur ta daməŋai, tike naur egai limaspanis. Dereh tigol timagenan husur egəm len nətarhət navile a pan hən b̄esəsəloŋ hən namitisau siSolomon hən nəmauran tonor, be gagai, ikad natesua gegai toyalyal səhor aSolomon.* ³² Len nəboŋ aGot b̄epəpəhun navoian dan nəsaan, alat a Nineveh dereh leil, kel kot nəsaan sinaur ta daməŋai, like naur egai limaspanis. Alat a Nineveh dereh ligol naten husur ke, nəboŋ aJonah tokel ur napisulan siGot, galit lupair dan nəsaan salito, be gagai ikad natesua gegai toyalyal habat səhor aJonah.*

Nam̄ial hən niben nəvanuan
(Mat 5.15, 6.22-23)

³³ “Avan ideh, nəboŋ topigau nam̄ial, sasusuani o sarinji pipibiliwai, be erinji len nəhai ririnj məhat hən alat lotobis lohoim ləberis nam̄ial han.

* 11:30: Jna 3.3-5 * 11:31: 1Ki 10.1-10 * 11:32: Jna 3.5, 8, 10

³⁴ Namətañ ehum namñial tolav namñial mai niberñ. Nəboñ namətañ tovoi, niberñ kavkav epul hən namñial. Be nəboñ toməsaħ, niberñ epul hən nəmargobut. ³⁵ Gigole ke namñial len nəloñ savi margobut. ³⁶ Bimaienan, niberñ kavkav ħepul hən namñial, səkad nahudhubemñ tomotmot, dereħ tepul hən namñial hum namñial nəboñ toññias gaiug.”

AYesu isor tas naFarisi gail

(Mat 23.1-36; Mak 12.38-40; Luk 20.45-47)

³⁷ Nəboñ nasoran en siYesu tomadhanon, naFarisi sua eusi hən ħihan maii, ale aYesu eħis lohoim, ipat hən nətarħəgarin təban natev, ihan.†

³⁸ Avil naFarisi esəhoĳut husur aYesu səkəkəsəval a tahw hən ħihan.

³⁹ Beti Nasuħ ikel maii ke, “Gamit naFarisi gail mñau, mətəkəkas navivile hən nəbiliwai mai nasiloh avil len nəlomito mətəpəl hən na-ləñon-masuħ-hən-natite-an, mai nəsaan. ⁴⁰ Mətumelmel! AGot toum hən navivile hən nəvanuan, gai eum hən nəlon am. ⁴¹ Be dan nəsa topat len nəlomito, viol mai alat lotomñdol, imagenan natit ħisi tiveveu len gamito.

⁴² “Be gamit naFarisi gail, nəmauran samit tisa vəsa batbat husur mətəviol mai aGot hən esua len tosəjavur hən namint, narue mai natuh-luhai‡ gail am dan nəhol samito be mətəsaləñon husur nanoran mai naləmas-buni-an siGot. Mitimasgol eru enan be sa-nəlomit tibonboñ hən naviolan len tosəjavur.* ⁴³ Gamito naFarisi gail, nəmauran samit tisa vəsa batbat husur mətəloñon buni ke mətəbətah a mño len naim naħonħonan, mətəloñon buni ke nəvanuan len nəmaket lukel na-ke-ivoi-an mai gamito. ⁴⁴ Nəmauran samit tisa vəsa batbat husur mətəosuñan nəbur nəmatan səkad nəburhes. Nəvanuan gail luyar lan be lotətən həni ke tokad natit toħo butite.”§

⁴⁵ Avan sua tokad namitisau hən nalo ike, “Hai ħusan, nəboñ gotəkəmaienan gusor viles ginamit am bolai.” ⁴⁶ AYesu isor vari ke, “Gamit mətəkəkad namitisau hən nalo, nəmauran samit tisa vəsa batbat. Husur mətəroñ naməlasan len nəvanuan gail gol lodədas ləħevusi, avil gamito mətəsasusupah mai galito hən natideħ sasua. ⁴⁷ Nəmauran samit tisa vəsa batbat husur mətəoum hən nəburhes topəhas mños ahai kelkel ur gail ke mətəsaħusur galito, atəmamit gail ta sutuai lotoparu bubun galito. ⁴⁸ Imagenan mətəugol iparħar ke mətətodamñ hən nəsa atəmamit ta sutuai lotogole; galit luparu bubun ahai kelkel ur gail, ale gamit mətəoum hən nəburhes salit gail. ⁴⁹ Bathut enan namitisau hən nəmauran siGot ikele am ke, ‘Dereħ nəsevat ahai kelkel ur mai ahai ħispisul gail van hən nəvanuan gail. Dereħ nəvanuan gail liparu bun galevis ale lemədas bun galevis am.’ ⁵⁰ Husur enan aGot dereħ teriñ nəmatan sihai kelkel ur ħisi ta mño len natuħatan hən navile a pan len naur ta daməñai. ⁵¹ Nəmatan salit etuħat len nəda hiApel van vəbar nəda hiSekariah lotoparu buni rivuh hən nəmel tutumavan mai naim siGot. Evoi, nukel mai gamito ke aGot tipansem naur ta daməñai sil nəmatan galen ħisi.*

⁵² “Gamit mətəkəkad namitisau hən nalo, nəmauran samit tisa vəsa batbat! Husur mətəkəkəl gat naħisal hən nəvanuan gail ləbetətən hən aGot. Gamito mətəsaləboi aGot, ale mətəmədas alat lotəloñon ke leləboii.”

† **11:37:** Len nəboñ enan nəvanuan gail lupat len nəmel təban natev toħitol ale luhan. Lohusur nəvide silat a Rom. ‡ **11:42:** Namint, narue mai natuhluhai lovi nalukai lotorinñ len nəħanian hən nabus han ħivoi am. * **11:42:** Lev 27.30; Deu 14.22 § **11:44:** AYesu ike naFarisi gail lugol nəvanuan lotohusur galito ləbinħinjal len nalo siMoses, ləsəveveu am. Num 19.16. * **11:51:** Gen 4.8; 2Chr 24.20-21

⁵³ Nəboŋ aYesu toriŋ naut enan, naFarisi gail mai ahai þusan gail hən nalo lupair dani, lotuþat hən læbisor taŋi vəsa, ale lotuþat hən læbeusi nausian todaŋ gail. ⁵⁴ Lusor utaut hən læbitah gati, luke ligol tekəkos len nasoruan san.

12

Sagesumʻan naFarisi gail

(Mat 10.26-27)

¹ Nəboŋ naluʻoh lotogəm ðonðon, lusobur masuʻ, loririhit palpal rielitō, ale aYesu etuþat hən þisor mai ahai susur san gail bai, ike, “Məteləlagau! NaFarisi gail lohūm nayis, naþusanan salito iperŋan nəvanuan þisi be galit gabag læsagol nəsa lotokele. ² Natit þisi nəvanuan gail lotokabut gole, dereh aGot tevuhe. Natit þisi lotosusuani, dereh tevəhoti. ³ Imai enan, nəsa məttokele len nəmargobut, dereh tegəm len namial, ale nəsa məttosor lahlah həni lohoim, dereh tevivile, nəvanuan þisi lesəsəlon həni.

Mətemətahw len aGot ŋai

(Mat 10.28-31)

⁴ “Nabubur sagw gail, nukel mai gamit ke, samtemətahw len alat lotogol nibemit þimat. Nəboŋ lotogole tonon ʻlodədas læbigoł natideh am. ⁵ Avil dereh neʻusan gamito hən ase m̄au mətbemətahw lan: Mətemətahw len atenan togol nibemit þimat mai tokad nədaŋan hən þibar hən gamito vi lan nəhab nəmatan. Nokitin, mətemətahw lan! ⁶ Mətoləboi mətbəvur nəsparo* erim hən nəvat tokəkereh toru a? Be nəlon aGot sabonboŋ hən ideh. ⁷ AGot epuruŋ gat nasivur vi susua len nəkadumito. Samtemətahw, len nənanuan siGot mətosəhor masuʻ hən nəsparo tosobur.

Sageməmau hən aYesu

(Mat 10.32-33, 12.32, 10.19-20)

⁸ “Nukel mai gamito, avan ideh tokel uri ke tovi esagw len nəhon nəvanuan gail, aNatun Nəvanuan dereh tikel uri ke tovi hai susur sagw kitin len nəhon aŋel siGot gail. ⁹ Be avan ideh tokel uri ke savi esagw mai nəvanuan gail, dereh nikel uri ke savi esagw len nəhon aŋel siGot gail.* ¹⁰ Avan ideh tosor tas aNatun Nəvanuan, nəsaan san dereh timaruþat dani. Avil nəvanuan tosor mədas aNunun aGot, aGot asike eruþat nəsaan enan dani.

¹¹ “Nəboŋ læbesəhar gamito a m̄o hən naðonðonan o alat lotoil a m̄o o nəvanuan totibau gail, samtinau masuʻ ke mitisor kitin mabe husur gamito o mitikel nəsa, ¹² bathut len nəboŋ enan ŋai aNunun aGot dereh teʻusan gamito hən nəsa m̄au mətbikele.”

Amelmel sua topul hən natit þisi

¹³ Beti sua len naluʻoh ikel mai aYesu ke, “Hai þusan, kel mai aʻagw ke tepəpehun nasugurun atəmanamər tomat mai ginau.” ¹⁴ Be aYesu ikel mai ke, “Tegai, ase itabtabuh len ginau hən nəbisaþ səhot nəsa þinor hən gaməru? Səpat len ginau.” ¹⁵ Beti ikel mai naluʻoh ke, “Məteləlagau! Kətkəta kəkol hən gamito ke na-ləŋon-təməhav-həni-an tiltile gail salibar gamito: husur nəkadun nəmauran sinəvanuan səpat len natit tosobur tokade.”

* 12:6: Nəsparo evi natuhman naməsav.

* 12:9: 2Tim 2.12

16 Eþusan, iþol mai galit ke, “Ikad avan sua topul hæn nævat, nætan san topul masuŵ hæn næhanian, 17 ale gai sæþon inau ke, ‘Nigol næsa? Næsækad naut ideh hæn næbetuan næhanian hagw besuh lan.’ 18 Beti ike, ‘Nigol maieg hæni. Dereh nitohtho naim næhanian sagw gail ale neum hæn ideh læbetibau am. Ale dereh netuan namisurhut gail, næhanian mai natit þisi sagw gail lan. 19 Ale dereh nisor gabag len ginau ke, “Gukad natit tovoi isøbur læbesuh tebælav, nasihau tisoþur. Giŋavŋav ŋai! Han, mun vahæhaŵur.” 20 Avil aGot ikel mai ke, ‘Gumelmel! Len mariug damæŋai gimaslav tælmam hæn næmauran samī! Ale ase tikad natgalenan gotoutaut hæni mōs gaiug?’

21 “Dereh timaienan hæn avan ideh tosaŋ tuan natite mōs gai gabag, be sækad næsa aGot tolæŋoni.”

Sa-nauan samī tetuhatuh
(Mat 6.25-34)

22 Beti aYesu isor mai ahai susur san gail ke, “Nukel mai gamit ke, samtinau tuhatuh hæn næmauran samito, næsa mætþihani; samtinau masuŵ hæn nibemito mai næsa mætþesuni. 23 Næmauran esæhor næhanian, ale nibemito esæhor nahurabat gail. 24 Mitinau næman sua, nareven†: læsæmabul natideh, læsælav kukuv næhanian, læsatuan næhanian sasuh lo-hoim, avil aGot evæŋan galito. Mætosæhor masuŵ hæn næman gail! 25 Mætølæboi mætþigol næmauran samit tebælav am len næ-nau-masuŵ-hæni-an samito a? Aoa, sæmagenan! 26 Mætþedædas mætþigol natit tokækereh maienan, imab mætunau tuhatuh hæn natit þisi am? 27 Mitinau napusihai mai naŵide hæn natovan han. Saum, sasod nahurabat. Be nukel mai gamit ke napæhasan hæn napusihai enan esæhor napæhasan siSolomon len nahurabat bilbil san.* 28 AGot þigol napusihai naliol þepæhas maienan, naut kæmas topus damæŋai ale pelan topan len naoven; a mæhat hæn natenan, tikol nahurabat gail len gamit tabtab. Wereh! Nadælomian samit ekækereh! 29 Gamito, samtinau tabtab hæn næsa mætþihani mai næsa mætþemuni, samtinau tuhatuh hæni! 30 Samtehum naluŵoh hæn nametþos len navile a pan lotoumum mōs natgalenan. ATæmamit len næmav elæboi tia ke mætumaur len natgalenan. 31 Avil mætælæŋon næsa aGot tolæŋoni len natohan pipihælan, ale dereh natgalenan am legæm hæn gamito.

Samteriŋ nælomito len nævat
(Mat 6.19-21)

32 “Samtemætahw, ahai susur sagw mættohum natuhvæshæsip. ATæmamito ehæhaŵur hæn þeviol hæn natohan pipihælan mai gamito. 33-34 Mætþelæŋon næsa aGot tolæŋoni, ehum mættohum hæn næpaus mōs gamito len næmav hæn asike emætartar be topul hæn nakontit gail. Nakontit galenan, asike eþuer, nævanuan vænvnah asike evænohi, næbarmōm asike emædasi.‡ Bathut ke, naut nakontit samī gail lotopat lan, dereh nælōm tu tipat tabtab lan. Imaienan mæteþur hæn natit samit gail, ale viol hæn nævat han mai namæsal gail.”

Utaut tabtab

† 12:24: Nareven evi næman tomermer sua tohanhan namisurhutite. * 12:27: 1Ki 10.4-7

‡ 12:33-34: Len naut susus næbarmōm ikat tætar nahurabat gail.

³⁵ AYesu isor am ke, “Mətesun nahurabat, utaut vir nauman, gol namial samit tipaŋ tabtab. ³⁶ Mətesuñan nəvanuan nauman gail lototoh vir amasta salito bətəlmam dan nəhanan hən nəlahan. Beti nəboŋ bətəlmam, bideddel, vəha-sua ŋai lesəŋav hən nabopita mōs gai. ³⁷ Navoian tipat len slev gail nəboŋ amasta bətəlmam, bəris ləboii ke lotolele, lotoutaut viri. Nokitin, gai tesun nahurabat nauman, ale tikel mai galit ke lebətah garu len natev, ale dereh tēpəpəhun nəhanian van hən galito. ³⁸ Navoian tivan hən naslev gail ləbēutaut hən nəgəmaian simasta salito naut kəmas bəgəm tubloh len mariug o nəboŋ nəman bəkəkəraiko.” ³⁹ Ale aYesu ike, “Be mitinau nategai ke: amahean naim taləboi namityal nəvanuan vənənah tagəmai, tautaut hən atenan asike tabur naim vi lohoim. ⁴⁰ Gamit am, mitimasutaut, husur aNatun Nəvanuan dereh tēgəm len namityal mətsəvatvat viri.”

Nəvanuan nauman tovoi
(Mat 24.45-51)

⁴¹ Beti aPita eusi ke, “Nasub, nəbōl pusan enan, gukele mai ginamit ŋai o mai nəvanuan pisi am?” ⁴² Nasub isor vari maiegai ke, “Ase evi nəvanuan nauman tokad nəkadun mai namitisau hən na-il-a-mō-an amasta san toriŋi ke teil a mō hən nəvanuan nauman pisi, toke tēpəpəhun nəhanian halito len namityal nəhanan? ⁴³ Amasta bivahim, bisab bənaslev enan togol nauman san, aslev enan dereh tēhəhəvur habat. ⁴⁴ Nokitin ke, amasta dereh titabtabuh len naslev enan hən bəkətkəta təban natit pisi san. ⁴⁵ Avil naslev en bikel mai gai gabag ke, ‘Amasta sagw evəlo hən bəgəmai,’ ale bətubət vəs alalunian mai alatpəhəvut nauman, bihan, bəmun vatərog, gai timabe? ⁴⁶ Amasta san dereh tətəlmam len nəmariboŋ naslev enan səvatvat viri, mai namityal naslev saləboii. Amasta tita kotovi ale riŋi mai alat ləsəkad nədələmian. ⁴⁷ Naslev toləboi naləŋonian simasta san be sautaut, mai sagol husur nəsa tokele, dereh amasta ti vəs masu v hən. ⁴⁸ Be naslev saləboi naləŋonian simasta san ale sagol nəsa toləŋoni, dereh amasta ti vəs be savi vəha-sōbsobur. Avan ideh aGot tolav tosobur maii, aGot ike tilav təlmam hən tisobur. Mai avan ideh aGot toriŋ tosobur len navəlan, aGot ike tilav təlmam hən tisobur am təban.

AYesu igol nəvanuan ləpəpəhw
(Mat 10.34-36)

⁴⁹ “Ginau nogəm hən nəbepəŋas navile a pan; noləŋon buni ke tatubət paŋ ma tia. ⁵⁰ Ikad nəbaptaisan hən nəbibaptais lan; ale noləŋon isa masu v vir nanaŋan han. ⁵¹ Mətunau ke notogəm hən nəbilav natəmat gəm vi lan navile a pan? Ao! Nukel mai gamito, nulav nəpəpəhwan. ⁵² Daməŋ van tikad erim len nəbathudud ləbepəpəhw dan galit gabag, eru aribal mai itor, itor libal mai eru. ⁵³ Bathut len ginau, alatmitəman ləpəpəhw, atəman tibal mai anatan uluñan, anatan uluñan tibal mai atəman; anan tibal mai anativin, anativin tibal mai anan; avilah tibal mai avuŋon pəhəvut, avuŋon pəhəvut tibal mai avilah san.”*

Ris ləboii ke timabe
(Mat 16.2-3)

⁵⁴ Isor tətəs mai nalu voh ke, “Nəboŋ məttois nəmarigw topit vi məhat len nawes, vəha-sua ŋai mətuke, ‘Dereh teus,’ ale imaienan. ⁵⁵ Mai nəboŋ nəlan

§ 12:50: Gegai aYesu isor husur na-ləŋon-isa-vəsa-an mai nəmatan san bimasvi lan. Mic 7.6

* 12:53:

toŋuv len nasaut** mətuke, ‘Dereh naut tepud,’ ale imaienan. ⁵⁶ Vanuan nagəgərasan gail! Mətokəta ləboi nətan mai nəmav ke dereh naut timabe, imabe mətodədas mətḅekəta ləboi nəsa tovisi gagai?††

Gol natəmat mai aenemi sam̄ gail
(Mat 5.25-26)

⁵⁷ “Imabe mətodədas mətḅeləboi nəsa tonor? ⁵⁸ Nəboŋ gotovi lan nakotan mai atenan tosor tas gaiug, len naḅisal len nəyaran saməru gehisi ke mirikad natəmat tətas. Asike gəḅigole, dereh teliv gargar gaiug vi lan nəmatsistret, ale nəmatsistret teriŋ gaiug len navəlan nalipah, ale nalipah tibar hən gaiug len naim bəbaŋis. ⁵⁹ Nukel mai gaiug ke, asike govivile dani vəbar gəḅəvur ḅis nəvat hən nəpain nəmatsistret toriŋi. Len naḅide tomaienən, gimasgol natəmat mai aGot tutut, hən asike gəḅipanis.”

13

Gipair dan nəsaan, sagisa o dereh gimat

¹ Ikad alatevis len nəboŋ enan lotosor mai aYesu husur auleKalili galevis, aPilate tota bun galito, ḅon hən nəda halito mai nəda hən naviolan lototutumav həni. ² AYesu isor var galit ke, “Mətunau ke alaten a Kalili lusa səhor alat a Kalili ḅisi husur nəmatan salit isa maienan? ³ Ao, nukel mai gamit ke, asike mətḅipair dan nəsaan samito, dereh mitimat hum galito. ⁴ Mətunau alat lotovi 18 lotomat nəboŋ naim tosahsah vi məhat a Siloam toteh len galito? Mətunau ke lusa səhor galit ḅisi am lotosuh a Jerusalem a? ⁵ Aoa, nukel mai gamit ke, asike mətḅipair dan nəsaan samito, gamit ḅisi dereh mitimat maienan.”

Nəhai nafik səvan

⁶ Beti aYesu eḅusan, iḅol ke, “Avan sua ikad nəhai nafik tovutani tia len nəhol nakrep san, ale ivan vədəs v̄ite lan səḅuer. ⁷ N̄a ikel mai naulum̄an tokətkəta təban nəhol ke, ‘Geris! Husur nasihau itor tia nogəm das səḅuer hən naḅit nafik len nəhai egai. Ta ḅuri! Itov kəmas, mabe?’ ⁸ Isor vari ke, ‘Nasub̄, riŋi tipat vir nasihau tesual am. Dereh nekir garu lan beti riŋ natibuluk lan. ⁹ Ale biḅan len nasihau bəgəmai, ivoi; be asike biḅan, ta ḅuri!’ ”

AYesu igol abareab inor len nəSappat

¹⁰ Len nəSappat sua aYesu eḅusan len naim naḅonḅonan sua. ¹¹ Ikad abareab sual ei, nanunun tosa sua togol niben isa hən nasihau tovi 18. Ale etəmadehw masuḅ, gai edədas ḅeil binor. ¹² Nəboŋ aYesu torisi, ekisi gəmai ale ike, “Bareab, gumadhamakuv dan naməsahan sam̄.” ¹³ Ale eriŋ navəlan gəlaru lan. Vəha-sua ḅai eil inor təl̄mam ale isor sal suh nəyalyalan siGot van. ¹⁴ Naulum̄an toil a m̄o len naim naḅonḅonan, nəlon ipaŋpaŋ husur aYesu ilav kuv naməsahan len nəSappat, ale ikel mai naluvoh ke, “Ikad nəmariboŋ nauman toməlevtes. N̄a mətəgəm hən mətḅimaaur len nəmariboŋ galenan, samtegəm len nəSappat!”* ¹⁵ Ris Nasub̄ tosor vari ke, “Mətovi vanuan gəgəras! Gamit ḅisi mətəsah ruḅat naḅuluk o natonki len nəSappat ale mətəsəhari vivile hən ḅemun a? ¹⁶ Be napəhaḅut egai,

** 12:55: Len naut a Israel, nəlan len nasaut igol ke naut epud masuḅ. †† 12:56: Namilen ke nəsa aYesu togole len nəboŋ nauman san gail. * 13:14: Exo 20.9-10; Deu 5.13-14

tovi anavavin aApraham, aSetan tobanjis gati nasihau tovi 18, sanor hən bımakuv dan nəbanjisan len nəSappat a?”

¹⁷ Nəboŋ aYesu tokəmaienan, galit pisi lotosor tasi, nahurulit isa habat, be naluvoŋ kavkav lohəhaʋur len natit tovoi buni gai togol gail.

Nəbol pusan gail husur namisurhumastat mai nayis

(Mat 13.31-33; Mak 4.30-32)

¹⁸ Beti aYesu ike, “Natohan pipihabəlan aGot imabe? Ehun nəsa? Nekəmabe? ¹⁹ Ehun namisurhumastat avan sua tobar həni len nəhol san, ale itov, egəm etibau hun nəhai, ale nəman naməsav gail loum hən nəhai ŋodŋod len nəpashəte.”

²⁰ Beti isor am ke, “Nike natohan pipihabəlan aGot ehun nəsa? ²¹ Ehun nayis, napəhaʋut sua tolavi, tobundasi len nəhad nəflaua totor* van vəbar nəflaua pisi totob.”

Nabopita tomagugun

(Mat 7.13-14, 21-23)

²² Beti aYesu iyar tur nabiltivile mai navile gail, eḡusan ale iyar vi Jerusalem. ²³ Ale avan sua eusi ke, “Nasub, dereh nəvanuan levis ŋai limakuv dan nəpanismen siGot a? Sasobur a?” Ale ikel mai galit ke, ²⁴ “Hisi hən mətəbeisutur bopita tomagugun; husur nukel mai gamit ke tisobur luke lebis lan be lodədasi. ²⁵ Nəboŋ amahean naim tole məhat, ale tokəkol gat nabopita, dereh məteıl vivile. Mətetubət deldel len nabopita, mitike, ‘Nasub, səŋav hən nabopita hən ginamito.’ Ale gai tisor var gamit ke, ‘Nəsələboi kas gamito. Naut samit a be?’ ²⁶ Beti mətetubət sor ke, ‘Namtuhan mai gaiug. Gaiug goḡusan len nəpısal sinamit gail.’ ²⁷ Avıl tike, ‘Nukel mai gamito, nəsaləboi kas gamito, gamit alat a be? Mətevi tut, gamit məttogolgol nəsaan!’* ²⁸ Dereh gamit mititan, mitidesdes batriʋoriʋ len nəboŋ mətberis aApraham, alsak mai aJakop mai ahai kelkel ur pisi len natohan pipihabəlan aGot be gamit səbomito, aGot tibar hən gamito vivile. ²⁹ Nəvanuan gail dereh legəm len nais mai nawes mai nanot mai nasaut, legəm len naut pisi ale lihan len nabiltihanan len natohan pipihabəlan aGot. ³⁰ Ale məteris! Ikad nəvanuan kəmas ləbегəm vi vanuan totibau gail, ale ikad nəvanuan totibau gail ləbегəm vi ut kəmas.”

AYesu mai aHerot

(Mat 23.37-39)

³¹ Len nəboŋ enan naFarisi galevis logəm həni, lukel maii ke, “Gerin naut egai, gam yav dani husur aHerot Antipas ike tigol gimat.” ³² Ale ikel mai galit ke, “Mitia kel mai nafoks† enan ke, ‘Daməŋai mai pelan dereh nehut natəmat gail sal mai nigol sal nəvanuan limaaur, ale hois nesib.’ ³³ Naut kəmas, len nəpısal sagw nımasvan daməŋai, pelan mai hois, bathut ke len naut a Jerusalem ŋai ahai kelkel ur pisi loləboi ləbımat.

³⁴ “O Jerusalem, Jerusalem, gaiug gugolgol ahai kelkel ur gail lumat, gotububun alat aGot tosul galit van hən gaiug. Len nəboŋ isobur tia nuke nihavhav hən alahutai samı hun natopəhaʋut tohavhav hən natuhman san gail pipihabəlan, be gomətahuni. ³⁵ Məteris, naut a im samit eḡəbesw.*

* **13:21:** Nəhad nəflaua totor evi nəflaua tosobur. Len nasoruan ta Kris lokisi hən nəsata totor.

* **13:27:** Psa 6.8 † **13:32:** Nafoks ehum nalıpah be akis ike tikat bun nəman gail be səhanhani, mai ikad nəkadun mai naʋide hum nahit tosusuan gai. * **13:35:** Jer 12.17, 22.5

Nukel mai gamit ke asike matoris ginau am vir mætbike, ‘AGot tigol navoian van hæn ategai togem len nahesan Nasub aGot.’”*

14

AYesu ilav kuv namasahan len nəsappat

¹ Len nəsappat sua, nəboŋ aYesu tobis lohoim sinəvanuan sua toil a nŋo hæn naFarisi gail, hæn bihan, lokæta mətani. ² Ale len nəhon aYesu ŋai ikad naulunian narien mai navəlan gəlaru lototob. ³ AYesu eus alat lotokad namitisau hæn nalo mai naFarisi gail ke, “Inor hæn nəvanuan bigol avan ideh bimaur len nəsappat a?” ⁴ Be naut ebut, ləsasor. Na aYesu etəgau atenan gol ke imaur ale esəvati van. ⁵ Beti eus galit ke, “Gamit ideh bikad anatun o nabuluk toteh len naburhuwai, asike goliv kuv tutut həni, naut kəmas tovi nəsappat a?” ⁶ Ale lodədas ləbisor var natgalen tokele.

AGot eputsan alat lotovi ut kəmas

⁷ Nəboŋ aYesu tobunus ke alat lotogem hæn nəhanan lotolekis hæn naut tovoi rivuh, ibol, eputan magegai ke: ⁸ “Nəboŋ avan ideh beus gaiug hæn gəbēgəm hæn nəlahan ideh, sagilekis hæn naut tovoi rivuh. Husur nəvanuan totibau hæn nəlahan beus avan ideh totibau tosəhor gaiug, ⁹ dereh gai bēgəm hæn gaiug tike, ‘Gilav namilem̄ mai ategai.’ Ale dereh nahurum̄ tisa, giməsətah vi tut. ¹⁰ Be nəboŋ avan ideh beus gaiug hæn gəbēgəm hæn nəhanan, lav naut ideh a tahw. Imagenan nəvanuan totibau hæn nəhanan, hum ma bēgəm sor mai gaiug hæn bike, ‘Tegai, gaiug gevi rivuh hæn gəbēbətah bivoi.’ Ale len nəhon nəvanuan pisi lotohan mai gaiug, dereh getibau.* ¹¹ Husur avan ideh bipatpat gai məhat, dereh tegəm vi ut kəmas, be ideh bigol gai gabag bevi ut kəmas, dereh aGot teputsani.”

¹² Beti aYesu isor mai atenan tousi hæn bihan ke, “Nəboŋ gəbikad nəhanan tublial o ut mədau, sageus nabubur sam̄ gail, aʋam̄ gail, ama-heam̄ gail o alat lotosuh pəpadaŋ lotopul hæn natite. Gəbigole maienan, dereh leus təlmam hæn gaiug ale enan tevi nə-sar-gele-an sam̄ tegəm hæn gaiug. ¹³ Be nəboŋ gəbeutaut hæn nəhanan, us naməsəl gail, alat nahudhubelit sanor, alat narielit togau mai ametbesw gail; ¹⁴ ale aGot tigol navoian van hæn gaiug. Naut kəmas lodədas ləbisar gel gaiug, dereh nə-sar-gele-an tegəm hæn gaiug len nəboŋ alat lotonor ləbile məhat dan nəmatan.”

Nəbol pusan hæn nabiltihanan

(Mat 22.1-14)

¹⁵ Nəboŋ galit sua, tohan maii, tosəsəloŋ həni, isor mai aYesu ke, “Avan ideh bihan len nabiltihanan topat len natohan pipihabəlan aGot, navoian siGot igol ikab həni!” ¹⁶ AYesu ikel maii ke, “Avan sua eutaut hæn nabiltihanan ale eus isoður. ¹⁷ Len namityal hæn nəhanan esul naslev san hæn bikel mai alat tous galit ke, ‘Mətegəmai, husur natit pisi eutaut tia.’ ¹⁸ Be loŋit nəholito, logərası maiegai: Esua ike, ‘Ereh! Numadhaʋur nətan sua ale nımasvan hæn nəberisi.’ ¹⁹ Sual am ike, ‘Ereh! Numadhaʋur nabuluk tosəjavur lotoum ʋıruaru ale nımasvan hæn nəbeum risi lan gail.’ ²⁰ Sua tətəs am ike, ‘Ereh! Numadhalah ŋai, ŋa nodədas nəbēgəmai.’

* **13:35:** Psa 118.26; Luk 19.37-38 * **14:10:** Hən naves 8-10, Pro 25.6-7

²¹ N̄a naslev etəlmam, ikel ur nəsa lotokele mai amasta san. Beti amahean naim nələn ipaŋpaŋ habat ale ikel mai atenan ke, ‘Giŋad tutut vi lan nabiltipisal mai napisal gail len nabiltivile, ale səhar naməsal gail gəmai, mai alat nahudhubelit sanor, ametbesw gail mai alat narielit togau.’
²² Sədareh naslev ike, ‘Nasub, nəsa gotokele, nugol p̄isi, be naut kəmas alaten lotosobur, nəhanian isoḅur ipat sal.’
²³ Beti amahean naim isor vari ke, ‘Gevi lan naḅisal, husur napisbihol gail, taltal hən nəvanuan gail hən ləḅegəm vi lan naim sagw hən ḅepul.’
²⁴ Husur nukel mai gaiug, galit ideh notous galit a m̄o, asike luhan ris nəhanian len nəhanan sagw.’”

*Idaŋ hən nəvanuan ḅevi ahai susur siYesu
 (Mat 10.37-38)*

²⁵ Nabiltuluḅoh luyar mai aYesu, ale ipair van hən galito, ike, ²⁶ “Avan ideh ḅegəm hən ginau ḅeləmas masuḅ hən ginau səhor nəbathudud san surm̄an tomətahun bun atəman mai anan, asoan mai anatun gail, aḅan mai aḅavinen gail, o nəmauran san am, ale eləboi ḅevi ahai susur sagw.
²⁷ Avan ideh asike ḅipat nəhai balbal san ale husur ginau, gai edədas ḅevi ahai susur sagw.†
²⁸ Husur gamit ideh ḅike ḅeum hən naim sahsah vi məhat; gai teḅətah bai hən ḅepuruŋ tuan nəvat hən ḅeləboii ke ihau hən naim ḅihav m̄au a?
²⁹ Asike ḅimaienən, tehir nəpaudesen san be edədas ḅeum p̄isi, ale dereh nəvanuan p̄isi lotorisi, letuḅat sor vilesi, ke, ³⁰ ‘Geris atenan. Etuḅat um hən naim be edədas ḅeum p̄isi.’
³¹ O nakiŋ ta be ia gol nəḅalan mai nakiŋ togon be sabətah hən ḅebunusi bai ke, nasoltia tovi 10,000 san eləboi ḅiḅal səhor togon tokad 20,000 togəm hən ḅiḅal maii m̄au a?
³² Binau ke edədas ḅiḅal səhori, esul avan sua san tosor m̄osi mai nakiŋ togon nəḅoŋ totoh a tut sal, hən ḅeusi ke, ‘Nəḅalan tinon mabe?’
³³ Imagenan, gamit ideh asike ḅeriŋ gaḅulan natit p̄isi san, gai edədas ḅevi ahai susur sagw.

*Nətas, nabus han tomasig
 (Mat 5.13; Mak 9.50)*

³⁴ “Nətas ivoi len nəhanian, be nabus hən nətas ḅimasig hən ḅedube, tegəm vi tas tətas am mabe?
³⁵ Nətas enan sanor hən ḅigol nətan ḅivoi, sanor hən ḅigol natibuluk len naut sogsog ḅivoi hən nətan, nəvanuan p̄isi lubar həni ŋai.‡ Avan ideh tokad nədariŋan hən ḅesəsəlon, tesəsəlon buni.”

15

Nasipsip tomasig

¹ Boŋ sua nəvanuan nətaks gail mai alat nəsaan logəm təban aYesu hən ləḅesəsəlon həni.
² Ale naFarisi gail mai ahai p̄usan hən nalo loŋit nəholito, lusor mətmətan həni ke, “Atenan ehəhaḅur hən alat nəsaan, ale ihan tu mai galito.”

³ Imagenan ikel nəḅol p̄usan egai mai galito, ike, ⁴ “Gamit ideh ḅikad nasipsip tovi 100 ale esua ḅimasig, timabe? Dereh teriŋ lotovi 99 len nəmarireu ale tidon tosua tomasig van vəsəḅi.
⁵ Nəḅon tosəḅi tonon, eriŋi len nəbathuvəson, ikemkem.
⁶ Ale nəḅon tovahim, ekis nabubur san gail mai alat lotosuh pəpadaŋ, logəm ḅonḅon. Ike, ‘Mətehəhaḅur mai ginau husur nusəḅ nasipsip sagw tomasig!’
⁷ Nukel mai gamit ke, imagenan,

† 14:27: Namilen ke ahai susur siYesu timasutaut akis hən ḅimat sil na-husur-aYesu-an.

‡ 14:35: Len nəḅol egai nətas silat a Jutea evi vat tovi sol lotohiri a ut.

len nēmaṽ dereh tikad nakemkeman tēban avan ideh topair dan nēsaan van hən aGot bēsəhor nakemkeman tēban alat lotovi 99 lotonor, o lotonau ke lotonor, ke nēpairan dan nēsaan sanor hən galito.”

Nəvat tovi silva tomasig

⁸ Ale aYesu isor am ke, “Nəpəhaṽut ideh, bikad nakoin lotovi silva* tosəṅjavur ale esua imasig, gai timabe? Dereh tepigau narñial, tesisir lohoim, ale doṅ vahvahuri van vəsabi. ⁹ Ale nəboṅ tosaḃi ekis nabubur san gail mai alat lotosuh pəpadaṅ, legəm bonḃon. Ike, ‘Mətehəhaṽur mai ginau husur nusabə nəvat sagw tomasig.’ ¹⁰ Imagenan, nukel mai gamit ke, aGot mai aṅel san gail lukemkem nəboṅ nəvanuan nēsaan ideh topair dan nēsaan san.”

Anatun ulumñan tomasig

¹¹ Ale aYesu isor tətəs ke, “Ikad naulumñan sua tokad anatun ulumñan eru. ¹² Ahai a tahw ikel mai atəman ke, ‘Tata, nahudhutite ḃevi esagw nəboṅ gəḃimat, gilavi mai ginau gagai.’ Ale gai epəpəhun natit pisi mai anatun gəlaru. ¹³ Sədareh ahai a tahw elul hən natit pisi san, ivan iyar vi lan nəkantri a tut. Ale len naut enan emədas nəvat san len nəmauran tosa. ¹⁴ Nəboṅ nəvat pisi san tohav, ikad nəboṅ nəhanian toḃuer len nəkantri enan kavkav, ale atenan etuḃat par hanian. ¹⁵ Ņa ia tah mai nəvanuan sua len nəkantri enan tosəvati vi lan nəmarireu san gail hən ḃevəṅan nabuai gail. ¹⁶ Nəmal ihat atenan van ike tihanukub hən nəbilit navit nəhai tovəṅan nabuai həni, be avan ideh səlav natideh maii. ¹⁷ Nəboṅ nənauan san tovan vəmasil, ike, ‘Numabe? Alat lotoum setəmagw lukad nəhanian isoḃur mai hudhuhanian tosuh, be gegai ginau numat hən nəmalkəkatan! ¹⁸ Dereh nile məhat, nivan hən atata sagw ale nikel maii ke, “Tata, nugol nēsaan vi tēban aGot len nēmaṽ mai nugol nēsaan vi tēban gaiug, ¹⁹ sanor hən gəḃike anaturñ hən ginau am. Gol ke nehūm nəvanuan nauman samñ ṅai.”’ ²⁰ Ale nəboṅ tole məhat tonəṅ, ivan hən atəman. Be nəboṅ toyaryar a tut sal, atəman eris ləboii, nəlon itaṅjisi ale igam van həni, elugumñ gati, esumñ nətarhon.

²¹ “Beti anatun isor maii ke, ‘Tata, nugol nēsaan vi tēban aGot len nēmaṽ mai nugol nēsaan vi tēban gaiug. Sanor kasi hən gəḃike anaturñ hən ginau am.’ ²² Be atəman ikel mai naslev san gail ke, ‘Mətətutut, lav nahurabat tovoi buni gəmai, ale kole lan. Siriv hən nariṅ len nəṅarhuvəlan, kol naributbut len narien gəlaru. ²³ Liv natuhḃuluk tokənoh gəmai, tibuni, utaut həni, ale datihan, datehəhaṽur, ²⁴ husur anaturgw egai imat tia be imaur tətəs am, imasig tia be evisi am.’ Ale lotuḃat hən nahəhaṽuran.

²⁵ “Len nəboṅ enan ahai a mō itoh marireu. Nəboṅ togəm pəpadaṅ hən naim, esəsəloṅ hən nəwəlan hən navus beltaṅ mai nəsavān, ²⁶ ṅa ekis naslev sua, ale eusi nəsa tovisi a im. ²⁷ Ale isor vari ke, ‘Aṽamñ etəlmam, ale atəmañ etibun natuhḃuluk tokənoh husur aṽamñ imaur, etəlmam.’ ²⁸ Ahai a mō, nəlon ipaṅpaṅ, emətəhun ḃəḃis lohoim ale atəman evivile, isor vəhḃəhi. ²⁹ Beti isor var atəman ke, ‘Geris! Len nasihau isoḃur noum samñ, ale səkad nəboṅ ideh notopair dan nəsa gotokele. Be səkad nəboṅ ideh gotolav natuhñani mai ginau hən nəḃikad nahəhaṽuran mai nabubur sagw gail. ³⁰ Avil nəboṅ anaturñ togəmai, aten boh tohan pīs natit pisi samñ len alatpəhaṽut lotoḃur hən nibelito, gotibun natuhḃuluk tokənoh mōsi!’

* **15:8:** Nakoin tovi silva len naut egai evi nətrahma tovi nəḃurḃuran hən nəmariboṅ tosua. Ehun natanarius.

³¹ Beti isor malumlum ke, ‘Anatugw, gaiug gutoh akis mai ginau, natit pisi sagw evi esam. ³² Datimasgol nahahaŵuran, datimaskemkem bathut aŵam enan imat be gagai imaur, imasig be gagai evisi.’ ”

16

Nabiltivanuan hən natite saum savoi

¹ Beti aYesu isor tətəs mai ahai susur san gail ke, “Ikad naulumian sua topul hən natit isoŵur tokad nabiltivanuan nauman tokətkəta təban natit pisi san. Amahean enan esəsəloŵ hən na-kel-uri-an ke nəvanuan nauman san emədas natit san gail. ² Ale ekisi gəmai, beti eusi ke, ‘Nəsaganan notosəsəloŵ hən len gaiug? Gikel ur nəsa gotogole len nauman sam hən natit pisi sagw, husur nauman enan sam hən na-kətkəta-təban-an esib.’ ³ Nabiltivanuan nauman isor len gai gabag ke, ‘Nimabe? Husur amasta sagw ibar hən ginau dan nauman sagw. Nəsədaŵ hən nakiran; nahurugw isa hən nəbeŵir nəvanuan hən nəvat. ⁴ Ganan! Noləboi nəsa nəbigole hən ke, nəboŵ nəbesib hən nauman sagw nəvanuan gail dereh lekis ginau vi lohoim salito.’ ⁵ Imagenan, ekis nəvanuan ŵisusua lotokad nəkabut simasta san. Eus esua ke, ‘Gukabut simasta sagw evis?’ ⁶ Isor vari ke, ‘Natram naoil naoliv tovi 100.’ Ale ikel maii ke, ‘Lav nəkabut sam gəmai, gebətah, gitos 50 tutut.’ ⁷ Beti eus togon am ke, ‘Ale gaiug, gukad nəkabut evis?’ Ale isor vari ke, ‘Nəhad nawit tovi 1,000.’ Ale ikel maii ke, ‘Lav nəkabut sam gəmai, gitos 800.’ ⁸ Naut kəmas nabiltivanuan nauman sanor, amasta san isor ivoi hən husur elələgau hən gai len namitisau san. Imaianan! Naur ta daməŵai hən navile a pan lukad namitisau hən naŵide silat lotosumian galito be anatum namial ləsəkad namitisau hən naŵide silat navile a pan.” ⁹ AYesu isor am ke, “Nukel mai gamito, lav nəvat hən navile a pan hən bəsusupah mai nəvanuan gail hən ləbəgəm vi bubur samito. Na nəboŵ nəvat bihav, dereh aGot tikel nahahaŵuran mai gamito len naut a im vi sutuai.

¹⁰ “Avan ideh togolgol tonor len natit tovis, gai am igolgol inor len tosoŵur, ale avan ideh togolgol sanor len natit tovis, gai am igolgol sanor len tosoŵur. ¹¹ Asike mətbətəgau binor hən nəvat mai natit gail hən navile a pan, asike aGot eriŵ natit tosoŵur san len nəvələmito. ¹² Ale asike mətb̄binor hən natit sinəvanuan tile, ase teriŵ natit len nəvələmito hən bevi samit gabag? ¹³ Naslev ideh edədas bevi slev simasta toru len nəboŵ tosua. Dereh temətahun bun tesua ale teləmas bun togon o dereh tidan len tesua ale tinau ke togon tovi ut kəmas. Mətədədas mətb̄eum siGot tovi amasta samito mai nəvat tu tovi masta samito.”

Nalo siGot asike egəgel

(Mat 11.12-13, 5.31-32; Mak 10.11-12)

¹⁴ Nəboŵ naFarisi gail lotoləmas bun nəvat lotosəsəloŵ hən natgalenan, lusor viles aYesu. ¹⁵ Na ikel mai galit ke, “Gamit boh mətupəpat gamit məhat len nəhon nəvanuan gail, avil aGot eləboi nələmito. Husur natideh nəvanuan gail lotodaŵ lan len nənauan salito, lotoləŵon masuŵ hən, evi pəhsago len nənauan siGot, emətahun buni.”

¹⁶ AYesu isor am ke, “Nalo siMoses mai natosian sihai kelkel ur gail, lupat van vəbar nəboŵ sijon. Husur nəboŵ sijon, namtukel ur na-kel-uri-an tovoi husur natohan pipihəbələn aGot, totaltal hən nəvanuan pisi hən

læbēbis lan.* 17 Iday hən nəməv mai navile a pan arbēbuer, be iday səhori hən nəmaʔirhət natosian hən nalo bimasig.

18 “Naulumʔan ideh totiʔos hən asoan ale tolah mai napəhaʔut tile, atenan igol naitian tobur kotov nəlahan.* Ale naulumʔan ideh tolah mai napəhaʔut asoan totiʔos hən tia, aulumʔan enan igol naitian tobur kotov nəlahan.”

Nəbol ʔusan husur naulumʔan tokad natite mai aLasarus

19 AYesu isor am ke, “Ikad naulumʔan sua tokad natite tosun nahurabat toboŋboŋ tokab. Len nəboŋ ʔisi ikad nakontit tosobur səhor nəsa tonor hən nəmauran san, ale akis ihan len nahəhaʔuran hən nəhanian tovoi ŋai. 20 Len nametləkau san lorin naməsəl sua tovi manus ipat, nahəsən aLasarus. 21 Ike tihanukub hən nasughanian toteh dan natev sitenan tokad natite. Nalipah gail luŋol nəmanuŋ san gail.

22 “Nəboŋ tobar nəboŋ san, aməsəl imat ale aŋel gail lupati, riŋi təban aAraham len nəməv. Atenan tokad natite am imat ale lutavuni. 23 Len nəhab nəmatan, len na-ləŋon-isa-an san tovan vəsa masuʔ, ekəta vi məhat ale eris aAraham mai aLasarus təban. 24 Na ikai van həni ke, ‘Tata Apraham, gilolosa hən ginau ale səvat aLasarus hən bətur nagelhəŋarhuvəlan len nəwai, bimosmos hən bəriŋi len nameagw bəsusus. Nibegw epəŋas vəsa masuʔ len nəhab egai.’ 25 Avil aAraham isor vari ke, ‘Anatugw, nau gat natit sam gail tovoi gotokade len nəmauran sam, ale natit gail tosa aLasarus tokade. Be gagai eləŋon ivoi am len nəlon ale gaiug goləŋon isa. 26 Natgalen imaienan, be ikad natsual am. AGot eriŋ nabiltiʔur tosoʔav tosareh hən bəpəpəhun ginamito dan gamito, hən ke alat lotoke læbivan dan naut egai van hən gamito, lodədasi. Ale alat lotoke læbēgəm hən ginamito dan naut enan lodədasi.’ 27 Na isor vari ke, ‘Beti neus gaiug, Tata, ke goləboi gəbəsəvati van hən nəbathudud sagw, 28 husur nukad avəg erim, ale eləboi bikel nalələgauan mai galito hən ke, salegəm len naut naləŋon-isa-an egai.’ 29 Be aAraham ike, ‘Lukad natosian siMoses mai ahai kelkel ur gail. Ivoi ke lesəsəloŋ husuri.’ 30 Ike, ‘Aoa Tata Apraham, be avan ideh len naut nəmatan bivan hən galito, dereh lipair dan nəsaan salito.’ 31 Beti aAraham ikel maii ke, ‘Asike læbəsəloŋ husur aMoses mai ahai kelkel ur gail, asike logəgel hən nənauan salit hən læbədəlom avan ideh, naut kəmas tole məhat dan nəmatan.’ ”

17

Nəsaan, narubʔatian, nadələmian mai nauman

(Mat 18:6-7, 21-22; Mak 9:42)

1 AYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Natit lototaltal hən nəvanuan gail hən læbigol bisa, læbiteh dereh legəmai, avil atenan togol lototeh, dereh nəmauran san tisa vəsa batbat. 2 Atenan, bigol avan ideh bigol nəsaan, ivoi am hən atenan ke lubaŋis gat nabiltivat tomoŋmoŋi len naholoan ale bar həni len tas.* 3 Mətələləgau hən gamito. Avam bigol nəsaan, kel maii ke togol nəsaan, ale bipaair dan nəsaan san, gerubati dani. 4 Bigol nəsaan van hən gaiug vəha-məlevru len nəmariboŋ tosua, ale

* **16:16:** Nəvanuan galevis lotokad namitisau hən nasoruan siGot lunau ke namilen len naut egai imaiegai ke: namtikel ur na-kel-uri-an tovoi husur natoŋan pipihəbəlan aGot, nəvanuan ʔisi lototaltal hən læbēbis lan. * **16:18:** Exo 20.14 * **17:2:** Nabiltivat enan emələs habat, natoŋki esulsul həni hən bəbul dasdas nawit hən bēgəm vi flaua.

betəlmam van hən gaiug vəha-məlevru toke, ‘Nupair dan nəsaan sagw,’ geruḅat nəsaan galen dani.”

⁵ Ale ahai pispisul gail lukel mai Nasuḅ ke, “Gigol nadəlomian sinamito tetibau am!” ⁶ Na Nasuḅ ike, “Məttəkad nadəlomian tokəkereh hun namisurhumastat, məttaləboi məttakel mai nəhai malperi† egai ke, ‘Gimakuv ale gimabul gaiug len tas,’ ale dereh təmaianan.

⁷ “Məttəkad naslev totivtiv nətan marireu o tokəkəta təban nasipsip, nəboḅ tovahim dan nəmarireu, gamit ta be take, ‘Gəm tutut, gebətah, gihan?’ ⁸ Aoa, səmaianan. Take, ‘Geutaut hən nəhanian mōs ginau, sun nahurabat tonor ale lav nəhanian mai ginau vir nəhanan mai namunan ḅinoḅ. Ale nəboḅ gotogole ḅinoḅ goləboi gəḅihan, gəḅemun.’ ⁹ Amasta esipa vi təban naslev togol nəsa tokele a? Aoa! ¹⁰ Imaianan hən gamit am. Nəboḅ məttogol natit pisi aGot tokel mai gamit hən mətḅigole, mitike, ‘Namtovi naslev kəmas ḅai; namtugol nəsa aGot tokele ḅai.’”

Naulumān tosəḅavur lotokad naleprosi

¹¹ Len nəyaran san, nəboḅ tovi Jerusalem, aYesu iyar len navilah hən naut a Samaria mai a Kalili. ¹² Nəboḅ tobar navile sua, naulumān tosəḅavur lotokad naleprosi lobubur maii. Loil a tut* ¹³ ale lukai habat ke, “Yesu, Masta, gilolosa hən ginamito!” ¹⁴ Nəboḅ toris galito, ikel mai galit ke, “Mitia vusan gamit mai ahai tutumav gail.*” Ale len nəyaran salit van, lumaur, luveveu. ¹⁵ Galit sua, nəboḅ toris ke tomaur, etəlmam van, eputsan nahəsan aGot habat. ¹⁶ Ale iteh len tan, ekəta vi pan bathurien aYesu ale esipa vi təban. Be gai evi auleSamaria. ¹⁷ Beti aYesu ike, “Be savi tosəḅavur lotoveveu a? Lotoməlapat, galit lutoh a be? ¹⁸ Səkad avan ideh hən totəlmam hən toputsan nahəsan aGot, be ametḅos egai ḅai a?” ¹⁹ Beti ikel mai ke, “Gile məhat, givan; nadəlomian sanḅ igol gumaur.”

Natohan pipihəḅəlan aGot tegəm ḅais?

(Mat 24.23-28, 37-41)

²⁰ Boḅ sua naFarisi gail lous aYesu ke, “Natohan pipihəḅəlan aGot tegəm ḅais?” AYesu isor var galit ke, “Natohan pipihəḅəlan aGot sagəm len nakətaan. ²¹ Avan ideh asike ike, ‘Geris, ipat gegai!’ o ‘Ipat ea!’ husur natohan pipihəḅəlan aGot satopat mai gamito.”

Nagəmaian siNatun Nəvanuan

²² Beti ikel mai ahai susur san gail ke, “Len nəboḅ ḅegəmai, dereh məteləḅon ke məteris nəmariboḅ ideh siNatun Nəvanuan, avil asike mətorisi. ²³ Nəvanuan gail dereh likel mai gamit ke, ‘Geris, gai sage!’ o ‘Geris, gai saga!’ Samtedəlom galito, samtehusur galito. ²⁴ Husur aNatun Nəvanuan, len nəboḅ san, tesumān nasəḅoropun tomias nəmav kavkav. ²⁵ Be a tahw hən natgalen ḅevisi, timasləḅon tisa hən natit ḅisobur ale naur ta daməḅai limasmətahuni. ²⁶ Naḅide ləḅikade len nəboḅ gail siNatun Nəvanuan dereh lehun naḅide silat lototoh len nəboḅ siNoah gail. ²⁷ Nəvanuan gail luhan, lomun, lulah mai ludanḅ hən nələhan gail van vəbar nəboḅ aNoah toḅis len nabiltiḅot totibau masuḅ lotokisi hən nəək. Beti nabiltius eus, nilev egəm van, natit pisi imasig.‡ ²⁸ Imagenan len nəboḅ gail siLot. Luhan, lomun, loḅur natite, loḅur hən natite. Lumabul tite mai

† 17:6: Nəhai malperi evi nabiltihai tokad nəharhəte topat nasihau tosobur, toharhar təlmam.

* 17:12: Lev 13.46 * 17:14: Lev 14.1-32 ‡ 17:27: Hən naves 26-27, ris Gen 6.5-7.24

loun hən naim gail. ²⁹ Be len nəboŋ aLot toriŋ naut a Sotom, nəhab mai nəsalfaš aruteh dan nəmav van, navile kavkav imasig.** ³⁰ Timaienan len nəboŋ aNatun Nəvanuan bəvisi len nədaŋan san.” ³¹ AYesu isor am ke, “Len nəboŋ enan, avan ideh bitoh a məhat len navurun naim timasgam tutut dan naim san, satimariŋ hən bitariv natit san gail. Ale avan ideh len nəmarireu tu satetəlmam vahim hən bīpat natideh. ³² Mitinau gat asoan aLot.* ³³ Avan ideh bīgol risi ke bətəgau gat nəmauran san, dereh timasig. Be avan ideh bīdam həni ke bīmasig, dereh aGot tīgol timaur vi sutuai. ³⁴ Nukel mai gamit ke, len nalenmariug enan dereh nəvanuan eru aripat len nəmel bəsua; aGot tilav kuv tesua ale togon tipat. ³⁵⁻³⁶ Napəhaʋut eru arelis dasdas namisurhuwit len naut tesua ŋai; aGot tilav kuv tesua ale togon titoh.”††

³⁷ Beti ahai susur gail lousi ke, “Dereh tevisi a be, Nasub?” Isor var galit, isor kəta ke, “Len naut ideh natit tomat topat lan, nabiltiman tohanhan natit tomat dereh lemələh gəm bən ei. Avan tokad namətan eləboi bərisi.”

18

Na-sor-tuʋ-an mai nəbatunau tous tabtab hən nanoran

¹ Beti aYesu ibol mai galit ke limassor tuʋ tabtab, nəlolit sateur na-sor-tuʋ-an, letəgau gati. ² Ike, “Len nabiltivile sua ikad nəmatsistret samətahw len aGot, tonau ke nəvanuan gail lotovi ut kəmas. ³ Ale len nabiltivile enan ikad abatunau pəhaʋut togəm akis həni hən bəniri ke, ‘Gigol tinor hən ginou hən asike aenemi sagw bəmədas ginou am.’ ⁴ Idareh, nəmatsistret emətahuni van vəbar toke, ‘Nəsamətahw len aGot, ale nəvanuan gail lovi ut kəmas hən ginou. ⁵ Be husur ke nəbatunau enan toŋir batririŋ hən ginou, nupetəmas həni! Dereh nigol tinor həni hən asike bəniri akis hən ginou van nimat.’” ⁶ Beti Nasub ike, “Mətesəsəloŋ hən nəsa nəmatsistret tosa tokele! ⁷ AGot dereh tīgol tinor hən galit totabtabuh len galito, lotokai van həni len nalennəyal mai nalenmariug a? Dereh tevəlo hən bəvi tarhət salito a? ⁸ Ao, nukel mai gamit ke dereh tīgol nanoran hən galit tutut. Avil nəboŋ aNatun Nəvanuan bəgəmai, dereh tisaʔ nadələmian len navile a pan o təbuer?”

NaFarisi mai nəvanuan nətaks

⁹ AYesu ikel nəbol pusan egai mai galevis lotonau ke lotonor be lunau ke nəvanuan tile gail ləsavi natideh. Isor kəta ke, ¹⁰ “Naulumian eru arovi məhat vi lan naholəvat todar vis naim siGot hən arbiŋor tuʋ. Gəlar togon evi Farisi, togon evi vanuan nətaks. ¹¹ NaFarisi eil, isor tuʋ van hən gai gabag ke, ‘Got, nosipa len gaiug husur ke ginou nəsasumian alat galenan, nəvanuan gail lotogəgəras hən ləbilav kuv nəvat, alat ləsanor, alat lotogol naitian tobur kotov nəlahan, o sumian ategai am tovi nəvanuan nətaks. ¹² Nəsəhan vəha-ru len nawik pisi, noviol hən nahudhut tosua dan toşəjavur notokade.’ ¹³ Avil togon tosor tuʋ, eil a tut, saləŋon ke tekəta vi məhat vi lan nəmav be len na-ləŋon-isa-an san isar batut, ike, ‘Got, gilolosa hən ginou, ruʔat nəsaan dan ginou notovi vanuan nəsaan!’ ¹⁴ Nukel mai gamit ke, atenan ivahim, nəsaan san imaruʔat. Len nəhon aGot, atenan

š 17:29: Nəsalfa evi nəvat toyanyaŋ. Goləboi gəbisabi pəpadaŋ hən nəhab a Bu. ** 17:29: Hən naves 28-29, ris Gen 18.20–19.25 * 17:32: Gen 19.26 †† 17:35-36: Natosian galevis ta sutuai losuhud hən naves 36 Naulumian eru areum bonbon marireu; aGot tilav kuv tesua ale togon titoh.

inor, savi naFarisi. Bathut avan ideh bĭpatpat gai mĕhat, dereh tegĕm vi ut kĕmas be ideh togol gai gabag tovi ut kĕmas, aGot dereh teputsani.”

AYesu mai natuhtĕtai gail
(Mat 19.13-15; Mak 10.13-16)

¹⁵ Nĕvanuan gail losĕhar anatulit gail am van hĕn aYesu, hĕn ĩerinj navĕlan len galito hĕn navoian ĩegĕm hĕn galito. Nĕboŋ ahai susur gail lotorisi, losivoh len galito. ¹⁶ Be aYesu ekis galit gĕmai, ike, “Mitidamĕ hĕn natuhtĕtai gail legĕm hĕn ginau, samtikai tas galito, husur natohan pipihabĕlan aGot evi silat lotosumĕn galito. ¹⁷ Nukel nakitinan mai gamit ke, avan ideh asike ĩehĕhaĕvur hĕn natohan pipihabĕlan aGot hum natuhtĕtai, asike asike eĭbis lan.”

Naulumĕn toil a mĕo topul hĕn natite
(Mat 19.16-30; Mak 10.17-31)

¹⁸ Naulumĕn sua toil a mĕo eus aYesu ke, “Hai pĕusan gotovoi, nimabe hĕn nĕĭbikad nĕmauran vi sutuai?” ¹⁹ Ale aYesu isor vari ke, “Imabe gotokis ginau ke notovoi? Sĕkad avan ideh tovoi—aGot sĕĕbon ŋai. ²⁰ Gaiug golĕboi nakelean todaŋ gail lotoke: ‘Sagigol naitian toĕbur kotov nĕlahan, sagigol avan ideh timat,* sagevĕnah, sagelibliboŋ—len nakotan am sagelibloŋ, putsan atĕmaĕm mai anamĕ len nĕnauan samĕ.’ ”* ²¹ Atenan ike, “Nĕboŋ notovi tuhtĕtai vĕbar damĕŋai nugol natgalenan pĕisi.” ²² Nĕboŋ aYesu tosĕsĕloŋ hĕni, ikel maii ke, “Natesual am gupar. Pur hĕn natit pĕisi gotokade ale pĕpehuni mai namĕsal gail. Ale dereh gikad nakonviolan aGot totĕgau gati mĕos gaiug len nĕmav. Beti gegĕm husur ginau.” ²³ Avil nĕboŋ atenan tosĕsĕloŋ hĕn natgalenan, nĕlon isa husur ke topul hĕn natit toĕĕbur.

²⁴ Nĕboŋ aYesu tokĕta van hĕni ike, “Idaŋ masuĕ hĕn alat lotopul hĕn natite lĕĕvi lan natohan pipihabĕlan aGot. ²⁵ Mĕtolĕboi ke idaŋ habat hĕn nĕkamel ĩĕĕbis tur len naburhunil sĕsod. Idaŋ sĕhori am hĕn nĕvanuan topul hĕn natite ĩĕĕbis len natohan pipihabĕlan aGot.” ²⁶ Be alat lotosĕsĕloŋ hĕn natenan lousi ke, “Bimaienan, ase teĭbis lan? Sĕkad avan ideh ĩikad nĕmauran vi sutuai.” ²⁷ Ale aYesu ike, “Natideh nĕvanuan todĕdas ĩigole, aGot elĕboi ĩigole.” ²⁸ Ale aPita ike, “Geris, ginamit namtorinj sinamit pĕisi tia hĕn namttohusur gaiug.” ²⁹ Ale aYesu ikel mai galit ke, “Nusor kitin mai gamit ke, avan ideh torinj naim o asoan o aĕvan gail o tata mai nana o anatum gail mĕos natohan pipihabĕlan aGot, ³⁰ dereh tikad natgalen pĕisi tisobur tĕtas am len nĕboŋ eg ta damĕŋai len navile a pan. Ale len nĕboŋ ĩegĕmai len nĕmav dereh tikad nĕmauran vi sutuai.”

AYesu ikel tasi am ke dereh timat
(Mat 20.17-19; Mak 10.32-34)

³¹ AYesu esĕhar tosĕŋavur pisan toru san lutoh sĕĕbolito, ale ikel mai galit ke, “Datovi mĕhat vi Jerusalem, ale natit pĕisi ahai kelkel ur lototosi husur aNatun Nĕvanuan, dereh lisarpoh. ³² Alatevis a Jerusalem lerinj len navĕlan alat lĕsavi Ju. Dereh lisor vilesi, lisor mĕdasi, lĕvulaii, ³³ lebilas habat hĕni ale ligol timat. Be len nĕmariboŋ titor dereh tile mĕhat tĕtas.” ³⁴ Ahai susur gail lĕsalĕboi natideh lan. Namilen esusuah dan galito gol ke lĕsalĕboi nĕsa aYesu tosor husuri.

* **18:20:** Nĕboŋ toke Sagigol avan ideh timat namilen ke sagigol avan ideh timat sil nĕlol paŋpaŋ samĕ o nalĕŋonian samĕ ŋai. * **18:20:** Exo 20.12-16; Deu 5.16-20

*Partimeus**(Mat 20.29-34; Mak 10.46-52)*

³⁵ Nəboŋ aYesu tovan pəpadaŋ hən naut a Jeriko, ametbesw sua ebətah gəgarhəp̄isal, enjir nəvanuan gail hən nəvat. ³⁶ Nəboŋ tosəsəloŋ hən naluṽoh toṽot eus ke nəsa tovisi enan. ³⁷ Galit lukel maii ke, “AYesu ta Nasaret satoyar van.” ³⁸ Ale ikai ke, “Yesu, aNatun siTevit†, nəloṽm titanjis ginau, gol tivoi hən ginau!” ³⁹ Ale alat lotoyar a mo losivoh lan hən bəmədau, ris tokai habat am ke, “ANatun siTevit, nəloṽm titanjis ginau, gol tivoi hən ginau!” ⁴⁰ Na aYesu eil, ale ikel ke lesəhar atenan gəm həni. Nəboŋ togəm pəpadaŋ aYesu eusi ke, ⁴¹ “Guke nigol nəsa hən gaiug?” Ale ike, “Nasub, nuke nekəta.” ⁴² Ale aYesu isor maii ke, “Gekəta! Nadəlomian sam̄ igol gumaur.” ⁴³ Vəha-sua ŋai ikad nakətaan ale ehusr aYesu, isal suh nəyalyalan siGot. Nəboŋ nəvanuan p̄isi lotorisi, galit am loputsan nahəsan aGot.

19*AYesu mai aSakias*

¹ Beti aYesu ebis len naut a Jeriko ale iyar tur lan. ² Ikaḍ aulumān sual ei nahəsan aSakias; gai eil a mo hən nəvanuan nətaks gail ale epul hən nəvat mai natite. ³ Ike terisi ke aYesu ase, be husur toṽitol edədasi bathut ke naluṽoh lotoil kəkol hən gai. ⁴ Na igam vi mo ale epəlau len nəhai sikaṽor* hən b̄eris aYesu, husur ke dereh tiyar van ei. ⁵ Ale nəboŋ aYesu tobar naut enan, ekəta vi məhat ale ikel maii ke, “Sakias, gimariŋ tutut. Daməŋai nimastoh len naim sam̄.” ⁶ Na imariŋ vi pan tutut ale ike “Ivoi,” mai aYesu, ikemkem habat. ⁷ Nəvanuan p̄isi lotorisi natenan loŋit nəholito, lusor mətmətan həni ke, “Gai evi lohoim sinaulumān nəsaan hən biṽoh maii.” ⁸ Avil aSakias ile məhat, ikel mai aYesu ke, “Geris, Nasub, len nahudhut toru hən natit p̄isi sagw, gagai ŋai nulav nahudhut tesua mai naməsəl gail. Ale nəb̄egəras avan ideh hən nəb̄evənah, dereh nisar gel vəha-vat həni!” ⁹ Beti aYesu ikel maii ke, “Daməŋai nə-lav-kuvi-an dan nəsaan egəm bar naim egai. Bathut ategai am evi sua len nəpasusan siAraham. ¹⁰ Husur aNatun Nəvanuan egəm hən biḍoŋ alat lotomasig, hən bilav kuv galit dan nəsaan.”

*Nəbol pusan husur nəvat**(Mat 25.14-30)*

¹¹ Nəboŋ nəvanuan gail lotosəsəloŋ hən natgalenan, aYesu ibol pusan, husur egəm pəpadaŋ hən naut a Jerusalem ale lunau ke natoḥan pipi-habəlan aGot b̄evisi ta bogai.† ¹² Imagenan aYesu ike, “Aulumān sua len nəbathudud toil a mo len nəkantri san eutaut hən b̄evi lan nəkantri sual a tut hən ab̄iltikiŋ ei biṽatabuh lan hən b̄etəlmam b̄egəm vi kiŋ hən naut san. ¹³ Ale ekis naslev lotovi ulumān tosəŋavur gəmai, ilav namina‡ tosəŋavur mai galit viisusua, ike, ‘Məteum len nəvat galenan vir natəlmaman sagw.’ ¹⁴ Be alat len nəkantri san lomətahun buni ale losul galit galevis a tahw həni hən ləb̄ikel mai nab̄iltikiŋ ke, ‘Namtsaləŋon

† **18:38:** AYesu savi anatun matmat aTevit be ehusr nəpasusan siTevit. * **19:4:** Nəhai

sikaṽor ehun nəbaŋ be goləboi gəbiḥan nəvite. † **19:11:** NaJu gail lunau ke aKris̄to salito dereh tegəm vi kiŋ hən bilav namilen aTevit tovi kiŋ ta sutuai. Ale nəboŋ aYesu togəm pəpadaŋ hən naut a Jerusalem lunau ke dereh gai tegəm vi kiŋ ale dereh gai teḥut alat a Rom dan naut a Israel. ‡ **19:13:** Namina evi nakoin silat a Kris̄ tovi nəvat hən nauman hən nahəbati totor.

ategai hən bevi kiŋ sinamito.’ ¹⁵ Naut kəmas, egəm vi kiŋ ale nəboŋ totəlman episul hən alatenan gai tolav nəvat mai galit ke legəmai. Ike teləboi nəvat lotosəhori len nəvat tolav mai galito. ¹⁶ Esua toil a mo egəm ike, ‘Nasub, namina sam episan esəŋavur am.’ ¹⁷ Ale ikel maii ke, ‘Nauman sam ikab, govi naslev tovoi! Husur ke gotodaŋ len natenan tokəkereh, dereh gekətkəta təban nabiltivile tesəŋavur.’ ¹⁸ Beti sual am egəm ale ike, ‘Nasub namina sam episan erim am.’ ¹⁹ Na nakiŋ ikel maii ke, ‘Gaiug, dereh gekətkəta təban nabiltivile terim.’ ²⁰ Beti naslev tile am egəm ale ike, ‘Nasub, namina sam bogai; noruŋ gole len natuhtaol hən nəbesusuan buni. ²¹ Nomətahw len gaiug husur gutaltal, nəkaduŋ ehəhaiv, gulav kuv nəsa gəsariŋi, gotətariv nəsa gəsəməbule.’ ²² Nakiŋ isor vari ke, ‘Govi naslev tosa vəsa! Len nasoruan sam gotomadhakele, nəvusan gaiug hən nəsaban sam. Gaiug gukele ke nudaŋ taltal, nəkadugw ehəhaiv, nulav kuv nəsa nəsarini mai notətariv nəsa nəsəməbule. ²³ Bimaienan, husur nəsa gəsariŋi nəvat sagw len nalulutar hən ke nəboŋ nototəlman nətəlav nəvat enan mai naintəres han?’ ²⁴ Ale ikel mai alat lotoil təban ke, ‘Lav kuv namina dani ale lavi mai atenan tokad namina tosəŋavur.’ ²⁵ Ris lotoke, ‘Nasub, gai ikad namina tosəŋavur tia!’ ²⁶ Isor var galit ke, ‘Nukel mai gamit ke, nəvanuan pisi lotoum tovoi len nəsa lotokade, dereh nilav natit am mai galito, avil avan ideh tomidol, avan ideh saum savoi len nəsa tokade, dereh nilav kuv tokəkereh gai tokade dani. ²⁷ Be galen pisi lotovi enemi sagw gail, lotomətahun ginau notovi kiŋ salito, səhar galit gəmai, ta bubun galit len nəhogw!’ ”

AYesu ebis len naut a Jerusalem

(Mat 21.1-11; Mak 11.1-11; Jon 12.12-19)

²⁸ Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonon, iyar tab vi məhat vi Jerusalem. ²⁹ Nəboŋ tovan pəpadaŋ hən natuhvile eru, a Petfas mai a Petani, len naut lotokisi hən Naṽehuh Oliv, esəvat ahai susur eru, ³⁰ ike, “Mərevi lan navile ea topat a mo. Nəboŋ mərbəbis lan dereh mirisaḅ natuhtonki totahətah ei, avan ideh səsah lan sal. Sah ruḅati ale səhari gəmai. ³¹ Avan ideh beus gamər ke, ‘Məroruḅati hən nəsa?’ mirikele ŋai ke, ‘Nasub timaskade.’” ³² Nəboŋ aYesu tosəvat gəlar tonon, aruvan ale arusaḅ natit pisi hun aYesu tokele. ³³ Nəboŋ artosah ruḅat natuhtonki enan, amahean gail lous gəlar ke, “Məroruḅati hən nəsa?” ³⁴ Ale arusor var galit ke, “Nasub timaskade.” ³⁵ Beti arosəhari van hən aYesu, aroḅir hən nahurabat səlaru len natuhtonki ale arugol aYesu ebətah səŋaṽuti. ³⁶ Len nəvanan san, luṽolsan nahurabat salit gail metpisa. ³⁷ Nəboŋ togəm pəpadaŋ hən naut naḅisal tovi pan len Naṽehuh Oliv, naluṽoh hən ahai susur gail kavkav, len nahəhəvuran salito, lotuḅat kai, putsan nahəsan aGot habat husur namerikel pisi lotorisi tia. ³⁸ Lukai ke, “Got igol ivoi hən atenan, nakiŋ togəm

len nahəsan Nasub aGot!*

Natəmat len nəmav

mai nalotuan tivan hən aGot toyalyal buni!”

³⁹ Be naFarisi galevis len naluṽoh lusor mai aYesu ke, “Hai pusan, kai tas ahai susur sam gail!” ⁴⁰ Ris aYesu tosor var galit ke, “Nukel mai gamito, naut taḅut hən galito, nəvat galegai lətəkai.”

§ 19:23: Naintəres evi nəvat, nəvat sam topasi nəboŋ topat təbəlav len nalulutar. 118.25-26

* 19:38: Psa

AYesu itanjis naut a Jerusalem

⁴¹ Nəboŋ togəm pəpadəŋ hən naut a Jerusalem, toris nəbiltivile enan, itanjisi ⁴² ale ike, “Ivoi am ke gamit məttaləboi nəsa təlav natəmət mai gamito nəboŋ daməŋai, be aoa, esusuah dan gamito. ⁴³ Nəboŋ tosa dereh tegəm hən gamito. Len nəboŋ enan aenemi samit gail dereh lisah tuan nətən tisaḥsah vi məhat hən bəpat kəkol hən nəbiltivile samito, lidar vis gamito hən ləbeil garu gol gamito. ⁴⁴ Ale ligol nəbiltivile timasirsir, gamit mai anatumit mitimaienan. Ligol ke asike ikad nəvat ideh bəpələh gat togon. Dereh timagenan husur mətsaris ləboi nəboŋ aGot togəm hən gamito.”

AYesu len naholəvat todar vis naim siGot
(*Mat 21.12-17; Mak 11.15-19; Jon 2.13-22*)

⁴⁵ Beti aYesu eḥis len naholəvat todar vis naim siGot ale etubat hut alat lotopur hən natit gail ei. ⁴⁶ Ikel mai galit ke, “Natosian siGot ike, ‘Naim sagw tevi naim na-sor-tuṽ-an,’* avil mətugol ke egəm ‘naut susuah sinəvanuan vənṽnah gail!’ ”*

⁴⁷ AYesu epusan len nəboŋ pisi len naholəvat todar vis naim siGot. Abiltihai tutumav gail mai aḥai pusan gail hən nalo mai alat lotoil a mō hən nəvanuan gail am, lohisi hən ləbigol bimat. ⁴⁸ Be ləsəsaḥ nəpisaḥ hən ləbigole, bathut nəvanuan pisi loləŋon buni ke lesəsəloŋ həni.

20

Nədaŋan siYesu hən Na-il-a-mō-an
(*Mat 21.23-27; Mak 11.27-33*)

¹ Len nəboŋ sua, nəboŋ aYesu toṽusan nəvanuan gail len naholəvat todar vis naim siGot, mai tokel ur na-kel-uri-an tovoi, abiltihai tutumav gail mai aḥai pusan gail hən nalo mai alat lotoil a mō hən nəvanuan gail, logəm həni. ² Lukel mai ke, “Gugol natgalenan len nədaŋan sise? Ase ilav nədaŋan hən na-il-a-mō-an egai mai gaiug?” ³ Isor var galit ke, “Neus gamit hən nausian sua bai. Kel mai ginau, ⁴ nəbaptaisan siŋon, egəm len aGot len nəməv o len nəvanuan?” ⁵ Lusor vahvah mai galit gabag ke, “Datbike, ‘Egəm len aGot,’ dereh teus, ‘Husur nəsa mətsadəlomi?’ ⁶ Be datbike, ‘Nəvanuan,’ dereh nəvanuan pisi letubun gidato, husur lodəlomi ke aJon tovi aḥai kelkel ur.” ⁷ Nə lusor vari ke, “Namtsaləboi as təlav mai aJon.” ⁸ Ale aYesu ike, “Ginau am, asike nukel mai gamito ke na-il-a-mō-an sise topat len ginau hən nəbigol natgalenan.”

Alat lotorentem nəhol nakrep
(*Mat 21.33-46; Mak 12.1-12*)

⁹ Beti etubat kel nəḥol pusan egai mai nəvanuan gail, ke: “Avan sua imabul nəhol nakrep* ale idamḥ həni van hən alat lotokətkəta təban nəhol hən ləbirentem, ale len nəyaran san gai ivan ebəlav. ¹⁰ Len nəboŋ nakrep tomen, esəvat naslev sua van hən alat lotorentem nəhol hən ləbepəpəhun nakrep galevis tovi esan. Avil luṽasi, losəvati van, səlav natideh. ¹¹ Nə amahean nəhol esəvat naslev sual am, be gai am lugol maien həni, luṽasi, lugol isa həni, ale losəvati van, səlav natideh. ¹² Nə esəvat sual am tətəs ale luṽabuḥuri, lubar həni vivile. ¹³ Amahean ike, ‘Nigol nəsa? Nigol timaiegai ke: dereh nesəvat anatugw ulunḥan notoləmas buni hən ke hum

* 19:46: Isa 56.7 * 19:46: Jer 7.11 * 20:9: Isa 5.1

ma nahurulit bisa, ale ləb̃igol b̃inor həni.’¹⁴ Be nəboŋ alatenan lotorisi, lusor utaut həni ke, ‘Atenan, nəboŋ atəman b̃imat, gai tikad nəhol balai; datiparu buni hən datb̃ikad nasugsugur san p̃isi!’¹⁵ Ŋa lubar həni dan nəhol nakrep ale luparu buni.”

aYesu isor am ke, “Amahəan nəhol dereh tigol nəsa hən galito?¹⁶ Dereh tegəmai, tigol alat lotorentem nəhol limat, ale tilav nəhol nakrep enan mai ideh tile.” Nəboŋ nəvanuan gail lotosəsəloŋ hən natenan, luke, “Natenan satimaienan!”¹⁷ Be aYesu ekəta inor van hən galito ale ike, “Bimaienan, namilen natosian egai topat len nəb̃e sua ta sutuai nəsa?

“Nəvat, nəvanuan na-um-im-an gail lotomətahuni,

gai egəm vi vat sua ŋai b̃eləboi b̃igol naim b̃ihav mai b̃inor.*

¹⁸ Nəvanuan p̃isi ləb̃iteh len nəvat enan, dereh limab̃urb̃ur, mai avan ideh, nəvat b̃iteh lan, dereh tipat dole.”*

¹⁹ Beti ahai p̃usan gail hən nalo mai ab̃iltihai tutumav gail ludas p̃isal hən ləb̃itah gat aYesu len namityal enan ŋai bathut loləboii ke len nəb̃ol p̃usan enan isor tas galito. Avil lomətahw len nəvanuan gail.

Vur nətaks van hən aSisa

(Mat 22.15-22; Mak 12.13-17)

²⁰ Beti lokəta bunusi ale losəvat nəvanuan galevis lotogəراسi ke lotokitin hən ləb̃isaḅ nəsaban len nasoran san hən ləb̃eriŋi len navəlan mai nədaŋan seuleRom tovi gavna. ²¹ Imagenan nəvanuan nagəgəراسan gail lousi ke, “Hai p̃usan, namtoləboii ke gaiug gotosor, gotoḅusan tonor. Navide sam̃ ep̃itoḅ van hən nəvanuan p̃isi, ideh satile, ale goḅusan hən nap̃isal siGot len nakitinan. ²² Inor hən datb̃eṽur nətaks van hən aSisa m̃au a?” ²³ Avil aYesu ekəta ləboi na-sor-gəراسi-an salito ale ikel mai galit ke, ²⁴ “Vusan ginau hən natenarius* tesua. Nəhon mai nahəsan ase arupat lan?” Ale luke, “ASisa.” ²⁵ Ikel mai galit ke, “Imagenan, lav mai aSisa nəsa tovi seSisa, ale lav mai aGot nəsa tovi siGot.” ²⁶ Ale lodədas ləb̃isaḅ nəsaban ideh len nasoran san ei len nəhon nəvanuan gail. Luḅaŋ len na-sor-vari-an san, ale ləsasor am.

Na-le-məhat-an dan nəmatan, mai nəlahan

(Mat 22.23-33; Mak 12.18-27)

²⁷ NaSattiusi galevis (lotoke na-le-məhat-an dan nəmatan eḅuer),* logəm hən aYesu. Lousi ²⁸ ke, “Hai p̃usan, aMoses itos m̃os gidato ke, aulunian ideh, aḅan b̃imat be asoan b̃itoh mai anatun b̃eḅuer, atenan timaslah mai nəbatunau hən b̃ikad anatun gail m̃os aḅan.* ²⁹ Ale boŋ sua ikad alatm̃ivan lotoməlevru. Ahai a m̃o ilah mai apəhəṽut sua, be imat, anatun eḅuer. ³⁰ Aḅan tohusur ahai a m̃o ilah mai nəbatunau, ³¹ beti aḅan tohusuri am imaienan. Alatm̃ivan lotoməlevru lumat maienan p̃isi, anatulit eḅuer. ³² Naməkot alitenan tu imat. ³³ Ale namtous gaiug ke, b̃imagenan, len na-le-məhat-an dan nəmatan, napəhəṽut enan dereh tevi asoan ase? Husur ke alatm̃ivan lotoməlevru p̃isi lulah maii.” ³⁴ Ŋa aYesu ikel mai galit ke, “Nəvanuan len navile a pan lulah mai ludam̃ hən nəlahan. ³⁵ Avil alat aGot totabtabuh len galit hən ləb̃itoh vi sutuai, mai hən ləb̃itoh len na-le-məhat-an dan nəmatan, galit, asike lulah, avan ideh asike idam̃ hən ləb̃ilah. ³⁶ Ale lodədas ləb̃imat am, husur losum̃an aŋel gail, lovi

* **20:17:** Psa 118.22 * **20:18:** Isa 8.14-15 * **20:24:** Natenarius evi nakoin silat a Rom tovi nəvat hən nauman hən nəmaribonj esua. * **20:27:** Uman 23.8 * **20:28:** Deu 25.5-6

anatan aGot gail bathut togol lotole mēhat dan nēmatan. ³⁷ Be len nēbolan husur nēhai topar, * aMoses boh isor vēhoti ke, alat lotomat lule mēhat dan nēmatan husur ekis Nasuḅ hēn ‘aGot siApraham mai aGot selsak mai aGot sijakop.’ ³⁸ Gai savi aGot silat lotomat be evi aGot silat lotomaur; husur len nabunusian siGot, galit p̄isi lumaur.” ³⁹ Ahai p̄usan galevis hēn nalo lusor vari ke, “Gokitin ahai p̄usan!” ⁴⁰ Beti avan ideh sail ḅuri hēn ḅeusi hēn nausian ideh am.

AKristo anatan aTevit māu a?
(Mat 22.41-46; Mak 12.35-37)

⁴¹ Be aYesu eus galit ke, “Nēvanuan gail luke aKristo, aGot totabtabuh lan, evi anatan ulum̄an siTevit mabe? ⁴² Husur aTevit, gai ikele len nalobulat hēn Nēḅe gail ke:

“ ‘Nasuḅ aGot ikel mai aMasta sagw ke,
“Gebētah tarhēt len nēmatu sagw,

⁴³ vir nēberin̄ aenemi sam̄ gail pipit nariem̄ gəlaru

hēn lēḅevi ut kēmas.” *

⁴⁴ Imaianan aTevit ḅekisi hēn ‘aMasta,’ evi anatan mabe?”

AYesu ikel p̄uli ke navivan isa
(Mat 23.1-36; Mak 12.38-40)

⁴⁵ Nēḅon̄ nēvanuan p̄isi lotosəsəlon̄, aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, ⁴⁶ “Mətələləgau hēn ahai p̄usan gail hēn nalo. Loləmas hēn lēḅiyaryar mai nahurabat tobəlbəlav lotosuni. Loləmas hēn nēvanuan gail lēḅike, ‘Ivoi,’ mai galit len nēmaket, loləmas nēhai bətbətah tovoi ḅai len naim nabon̄bonan, mai loləmas hēn lēḅebətah rivuh len nēhanan gail. ⁴⁷ Lulav kuv p̄is naim mai nasugsugur sibatunau pəhāvut gail, be len nagəgərasan salito len nēhon nēvanuan gail, lusor tuḅ ebəbəlav. Alatenan dereh lipanis səhor alat ləsəmaianan.”

21

Naviolan sibatunau pəhāvut
(Mak 12.41-44)

¹ Nēḅon̄ aYesu tokəmaianan tonon̄, eris alat lotokad natite nēḅon̄ lotorin̄ naviolan salito len nabokis̄ hēn nēvat len naim siGot. ² Beti eris nēbatunau naməsəl sua torin̄ natuhkoin̄ eru artovi kopa. ³ Ike, “Nukel nakitinan mai gamit ke, nēbatunau egai tovi məsəl eviol səhor galit p̄isi. ⁴ Husur galit p̄isi loviol kinit naviolan gail dan tosoḅur lotopul hēni, be dan tokəkereh topar, alitegai eviol hēn natit p̄isi san hēn ḅimaur lan.”

Nagilen nēḅon̄ ta tahw
(Mat 24.1-14; Mak 13.1-13)

⁵ Nēḅon̄ ahai susur san galevis lotosor husur naim siGot ke epəhas buni hēn nēvat tobilbil mai naviolan gail van hēn aGot, aYesu ike, ⁶ “Natgalen məttorisi, dereh len nēḅon̄ gail lēḅegəmai, asike ikad nēvat ideh ḅepələh gat togon, dereh limasirsir p̄isi.” ⁷ N̄a lousi ke, “Hai p̄usan, natgalenan levisi ḅais? Ale dereh tikad nəsə ḅēḅusan nēḅon̄ hēn natgalenan lēḅisarpoh?” ⁸ Isor var galit ke, “Mətələləgau ke avan ideh sategəras gamito hēn mēḅisab, husur dereh tisoḅur legəm len nahəsagw like, ‘Ginau boh aKristo!’ mai, ‘Pəpadaḅ nēḅon̄ tegəmai!’ Samtehusur galito! ⁹ Nēḅon̄

* 20:37: Exo 3.1-6 * 20:43: Psa 110.1

mætbesəsəlon həni ke, ikad nābiltibalān gail mai nəbalan tomətahun alat lotoil a mō, samtemətahw. Husur natgalenan limasvisi a mō, be nəboŋ ləbimadhavisi, savi nagilen sal.”

¹⁰ Beti ikel mai galit ke, “Naluṽoh hən nəvanuan naut sua dereh tibal mai naluṽoh hən nəvanuan naut tile, ale nəvanuan sekiŋ gail dereh libal mai nəvanuan sekiŋ tile gail. ¹¹ Len naut tile gail dereh tikad nābiltidu gail, tipar hanian mai tikad navilesir gail. Dereh tikad natit bevisi, nəvanuan p̄isi ninelit bepil lan, mai natetətan toyalyal len nəmav. ¹² Avil a tahw hən natgalenan, galit dereh litah gat gamito, ale lemədas bun gamito. Dereh lilav gamit vi lan naim nābonbonan mai naim nəbanjisan gail. Dereh lesəhar gamit vi lan nakiŋ mai gavna gail sil nahəsagw. ¹³ Len nəboŋ enan dereh tipat len gamito hən mət̄bikel kot na-kel-uri-an tovoi husur ginau. ¹⁴ Imaienan, mitinau səhoti ke samteutaut hən mət̄bisor gol gamit gabag. ¹⁵ Bathut dereh neviol mai gamito hən nasoran mai namitisau hən nənauan tokitin hən ke, aenemi samit gail ledədas ləbisor var gamito o ləbisor tas gamito. ¹⁶ Atəmamit, anamit, aṽamit gail, amaheamit gail mai nabubur samit gail am dereh leriŋ gamit len navəlan aenemi samit gail. Dereh leriŋ gamit galevis len nəmatan. ¹⁷ Nəvanuan p̄isi dereh lemətahun bun gamito sil nahəsagw. ¹⁸ Be nasivurumito dan navurumito asike imasig. ¹⁹ Len nə-daŋ-ḅuri-an samito dereh mitikad nəmauran vi sutuai.

*Naut a Jerusalem timasirsir
(Mat 24.15-21; Mak 13.14-19)*

²⁰ “Be nəboŋ mət̄beris naut a Jerusalem, navəshəsoltia gail lotodar visi, len nəboŋ enan dereh mət̄eləboii ke pəpadaŋ timasirsir. ²¹ Beti alat lototoh len naut a Jutea, limasgam mətahw dari vi lan naut tobaŋ v̄ehuh. Ale alat lototoh len navile enan limasriŋi, mai alat lotosuh marireu saleḅis lan. ²² Husur nəboŋ galenan levi nəboŋ hən nəpanismen, hən natit p̄isi natosian gail lotokele ləbisarpoh.* ²³ Nulolosa hən alat ləḅetian mai alat ləḅevəhasus len nəboŋ enan! Husur len naut egai dereh tikad nābiltiḷəŋon-isa-an mai nəlol paŋpaŋ topansem nəvanuan galegai. ²⁴ Nāḅu nəbalan gail lita bun galito həni, ale aenemi salit gail dereh liban̄is gat galit beti səhar galit vi tut vi lan nəkantri p̄isi. Ale nametḅos gail dereh lipal sar nābiltivile Jerusalem, il a mō həni van vəbar nəboŋ salit beḅib.

*Nagəmaian siNatun Nəvanuan
(Mat 24.29-31; Mak 13.24-27)*

²⁵ “Natit tiltile gail levisi hən namityal, nahəbati mai nam̄eso gail.* Len navile a paŋ, nəvanuan gail len nəkantri gail dereh lemətahw, ledədarŋāḅu, nau tuhatuh hən nəwalan hən nətas mai nahəbasoduḿ. ²⁶ Nəvanuan gail dereh nəlolit tiṽonṽon len namətahwan salit mai nə-vatvat-viri-an hən nəsa bevisi len navile a paŋ. Husur nədaŋan gail len nəmav dereh ləkurkur. ²⁷ Beti len nəboŋ enan dereh leris aNatun Nəvanuan beḅəm len nəmavukasw, len nədaŋan mai nəyalyalan totibau.* ²⁸ Nəboŋ natgalenan ləḅetuḅat visi, mət̄eil gəgat tinor husur asike idareh nə-lav-kuvi-an samito dan nəmauran hən navile a paŋ, dereh tihav.”

* 21:22: Hos 9.7 * 21:25: Isa 13.10; Eze 32.7; Jol 2.31 * 21:27: Dan 7.13; KelV 1.7

*Nəbol pusan hən nəhai nafik
(Mat 24.32-35; Mak 13.28-31)*

²⁹ Beti ikel nəbol pusan mai galit ke: “Məteris nəhai nafik mai nəhai pisi am. ³⁰ Nəboŋ lotodurmoŋ, mətoləboi mətberis ləboii ke nəboŋ naut pudpud bəgəm pəpadaŋ. ³¹ Imagenan, nəboŋ mətberis natgalenan bəvisvisi, məteləboii ke natohan pipihəbəlan aGot satogəm pəpadaŋ. ³² Nukel nakitinan mai gamit ke, naur egai asike lumat vəbar natgalen pisi ləbisarpoŋ. ³³ Nəməv mai navile a pan dereh arimasig balai, avil nasoruan sagw asike imasig boŋ ideh.

Məteutaŋ!

³⁴ “Mətelələgau hən ke samtetərog, samtigol nəvide tosa len natərogan mai samtinau masuŋ hən nəmauran len navile a pan o nəboŋ enan dereh tegəm ale mətosəhoŋut lan hum məttobat len nəhai tata. ³⁵ Husur dereh tegəmai len galit pisi lotosuh len navile a pan kavkav. ³⁶ Mətehulahul tabtab, ale sor tuŋ ke məteləboi mətbigam yav dan natgalen pisi pəpadaŋ hən bəvisi, ale mətbeil len nəhon aNatun Nəvanuan.”

³⁷ Ŋa len nalennəyal pisi aYesu epusan len naholəvat todar vis naim siGot, be len mariug ivan vatoh len Nəvehuh Oliv. ³⁸ Ale nəvanuan pisi lulele dudulan soŋilan hən ləbevi lan naholəvat todar vis naim siGot hən ləbesəsəloŋ həni.

22

*AJutas epur hən aYesu
(Mat 26.1-16; Mak 14.1-11; Jon 11.45-53)*

¹ Len nəboŋ enan Nəhanan hən Nabəta Səkad Nayis lan, lotokisi hən nəPasova, egəm pəpadaŋ.* ² Abiltihai tutumav gail mai ahai pusan gail hən nalo luke lisab nəpisal ideh hən ləbigol aYesu bimat, be savi len nəhon nəvanuan gail husur lomətahw len galito.

³ Beti aSetan ebis len aJutas lotokisi hən aIskariot, gai tovi sua len ahai susur lotovi 12. ⁴ Ale aJutas ivan hən abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mo silat lotokətkəta kəkol hən naim siGot hən bisor mai galit husur nəpisal ideh hən bəriŋ aYesu len navələlito. ⁵ Lohəhaŋur masuŋ ale ludamŋ hən ləbilav nəvat nasilva maii. ⁶ Ale aJutas idamŋ, beti idas pisal hən bəriŋ aYesu len navələlito nəboŋ naluŋoh ləsətah maii.

*NəPasova naməkot siYesu
(Mat 26.17-25; Mak 14.12-21; Jon 13.21-30)*

⁷ Beti nəmariboŋ hən Nəhanan hən nabəta səkad nayis lan egəmai. Len nəboŋ enan lotutumav hən natuhsipsip hən nəPasova. ⁸ AYesu esəvat aPita mai aJon, ike, “Mirivan vautaut hən nəhanian hən nəPasova hən datbihani.” ⁹ Ale arousi ke, “Guke namreutaŋ həni a be?” ¹⁰ Isor var gəlar ke, “Nəboŋ mərbəbis len nabiltivile, naulumŋan sua topat nabiliwai topul dereh tebubur mai gaməru. Mərehusuri vi lohoim tobis lan ¹¹ ale kel mai amahean naim ke, ‘Ahai pusan eusi ke: “Narumŋ simetbos gai be? Nuke nihan Nəhanian hən nəPasova mai ahai susur sagw gail lan.”’ ¹² Atenan teŋusan gaməru hən nabiltirumŋ tokad natit pisi dattoləŋoni.

* **22:1:** Nəhanan hən Nabəta Səkad Nayis lan, alat lotovi Ju lokisi hən NəPasova, nəboŋ aGot togol ahai a mo gail pisi silat a Ijip lumat be səbar alat a Israel.

Mæreutaut ei.”¹³ Na aruvan, arusaḅ natit p̄isi hun tokel mai gəlaru, ale aroutaut hən nəPasova.

*Nəhanan naməkot siNasuḅ
(Mat 26.26-30; Mak 14.22-26; 1Kor 11.23-25)*

¹⁴ Nəboŋ namityal hən nəhanan togəmai, aYesu ipat hən nətarhəgarin hən ḅihan. Ale ahai pispisul san gail luḅon maii. ¹⁵ Ale ikel mai galit ke, “Noləŋon buni tia ke nihan nəPasova egai mai gamito a tahw hən nəḅeləŋon ḅisa. ¹⁶ Husur nukel mai gamit ke, asike nuhani am vir nəsarpoḅan han len natohan pipihabəlan aGot.”

¹⁷ Nəboŋ tolav nabiliwai, tosipa həni, ike, “Mitilav nabiliwai egai ale pəpehuni mai gamit gabag. ¹⁸ Husur nukel mai gamit ke, gagai van asike nomun tas nəwain† vir natohan pipihabəlan aGot ḅegəmai.”

¹⁹ Nəboŋ tolav nabəta, tosipa həni, eḅuri, beti ilavi mai galito, ike, “Egai nibegw notoviol həni m̄os gamito. Gol timaiegai hən mətḅinau gat tin hən ginau.”

²⁰ Len navide toḅitoḅ, nəboŋ lotohan tonon ilav nabiliwai ike, “Egai nabiliwai hən na-kel-gati-an veveu aGot tota gati len nəda hagw, nəda hagw ḅisel m̄os gamito len nəmatan sagw. ²¹ Be atenan ḅerij ginau len navəlan aenemi sagw gail, navəlan atenan ipat len natev mai navəlagw.* ²² Husur aNatun Nəvanuan dereh tivan sum̄an aGot torij gati tia,* avil atenan ḅerij aNatun Nəvanuan len navəlan aenemi san gail, dereh nəmauran san tisa vəsa batbat.”* ²³ Beti lotuḅat usus gabag hən galito ke, ase len galit tigol natenan.

Ase etibau səhor galito

²⁴ Lotuḅat vitvituh len galit gabag husur galit ta be etibau səhor galito. ²⁵ Na aYesu ikel mai galit ke, “Len navile a pan, nakiŋ hən nametḅos gail, lupatpat galit məhat len nədaŋan salito; ale nametḅos gail lokis alat lotoil a m̄o hən galito hən ‘Na-vi-tarhəte-an salito.’ ²⁶ Be gamit samtimaianan. Ideh len gamito totibau masuḅ, gai timasgəm sum̄an ahai a tahw. Ale ideh len gamito toil a m̄o, timasgəm sum̄an nəvanuan toum kəmas sinəvanuan tile. ²⁷ Husur ase etibau am, atenan tohan len natev, o atenan toum hən ḅilav nəhanian maii? Len nabunuŋian silat navile a pan evi atenan tohan len natev. Avil len gamito, evi ginau boh notoum kəmas samito. ²⁸ Gamit boh mətutah mai ginau akis, naut kəmas naḅisal sagw todaŋ nəboŋ nəvanuan gail lotomətahun ginau. ²⁹ Sum̄an aTəmagw tolav na-il-a-m̄o-an len natohan pipihabəlan mai ginau, imaienan, gagai nulavi mai gamito. ³⁰ Dereh mitihan, mətəmun len natev sagw len natohan pipihabəlagw ale mətəḅətah len nabiltihai bəḅətah gail hən mətḅepəpehun navoian dan nəsaan len nahəmar lotovi 12 selsrael.

Ahai susur gail, nəmauran dereh tidan len galito

(Mat 26.31-35; Mak 14.27-31; Jon 13.36-38)

³¹ “Simon, Simon, geris, aSetan eus aGot hən ḅisaḅ gamito ke mətumabe, hum naulum̄an hən nəḅol todardar hən nəhad m̄os namisurhuwit ḅiteh tur lan, be nəsoḅsog p̄isi han ḅesuh. ³² Avil nusor tuḅ m̄os gaiug tia hən ke, nadəlomian sam̄ asike iteh. Ale nəboŋ gəḅipair təlmam, gigol galit lotovi ahai susur gail am ke lidan am.” ³³ Be aPita ikel maii ke, “Nasuḅ,

† 22:18: Len naut egai, natosian ike navit nəhau (tovi navit nakrep), be namilen nəwain.

* 22:21: Psa 41.9 * 22:22: Psa 22.2-19; Isa 53; Uman 2.22-24 * 22:22: Uman 1.18

noutaut hæn nēbitah mai gaiug van hæn naim bēbanjis mai nēmatan!”³⁴ Ris aYesu tosor vari ke, “Nukel mai gaiug, Pita, natoulumian asike ekəkəraiko daməŋai vəbar gəbikel vəha-tor hēni ke gəsələboi ginau.”

³⁵ Beti aYesu ikel mai galit ke, “Nəbōŋ notosəvat gamito, nəpaus, nəhad mai naributbut toŋuer, mətōmidol hæn natideh a?” Ale lusor vari ke, “Ao.”³⁶ Ikel mai galit ke, “Be gagai, atenan bīkad nəpaus timaspati mai tipat nəhad səsəŋon am. Ale asike bīkad nəbu nəbalan, timaspuŋ hæn nahurabat naut susus san hæn bēvur bəsua. ³⁷ Husur nukel mai gamit ke, natosian egai siGot timassarpuh len ginau ke, ‘Len nənauan salit loriŋi hum alat lotosa.’* Ale nəsa lototosi husur ginau egəm bar nəsarpuhan han ta bogai.”³⁸ Ŋa lukel maii ke, “Geris, Nasuḅ, nəbu nəbalan toru!” Be gai ike, “Tinonj!”

Len Nəvehuh Oliv
(Mat 26.36-46; Mak 14.32-42)

³⁹ Beti aYesu evivile, ale iyar vi lan Nəvehuh Oliv hum nəvide san. Ahai susur san gail lohusuri. ⁴⁰ Nəbōŋ tobar naut enan, ikel mai galit ke, “Mitorisor tuḅ hæn asike mətḅiteh len nəsaan totaltal ke mətəhusuri.”⁴¹ Ivan dan galito vəbar naut avan ideh bələboi bətuḅ hæn nəvat lan, etəgedur, ale isor tuḅ. ⁴² Ike, “Ita, bēvi naləŋonian sam, lav kuv nəbīliwai hæn naləŋon-isa-vəsa-an egai dan ginau. Avil nəsa gotoləŋoni tevisi, savi nəsa notoləŋoni.”⁴³ Ale aŋel sua hæn nəmav evisi hēni ale igole idaŋ.†⁴⁴ Len nənauan san mai nəlon totuhatur masuḅ, isor tuḅ habat van van napilal san etuḅ hun nəda toturtur len tan.

⁴⁵ Nəbōŋ tole məhat dan na-sor-tuḅ-an, etəlmam van hæn ahai susur gail ale isaḅi ke lotopat, nibelit eməhav husur nalolosaan. ⁴⁶ Ŋa ikel mai galit ke, “Imabe mətupat? Mitile məhat, sor tuḅ hæn asike mətḅiteh len nəsaan totaltal ke mətəhusuri!”

Lutah gat aYesu
(Mat 26.47-56; Mak 14.43-50; Jon 18.3-11)

⁴⁷ Nəbōŋ tosor sor sal, naluḅoh sua egəmai. Ale ajuŋtas tosua len tosəŋavur pisan toru, gai eil a mō. Egəm ben aYesu hæn bəsurn nətərhon, ⁴⁸ avil aYesu eusi ke, “Jutas, gumabe? Gaiug gosurn nətərhogw hæn gəbəriŋ ginau, aNatun Nəvanuan len navəlan aenemi sagw gail a?”

⁴⁹ Nəbōŋ alat lotohusur aYesu lotoris nəsa bēvisi, luke, “Nasuḅ, namtibal mai galito hæn nəbu nəbalan a?”⁵⁰ Beti galit sua itai naslev seḅiltihai tutumav, ta kotov nədariŋan nəmatu. ⁵¹ Avil aYesu ike, “Mitinonj, samtimagenan!” Ale ibar nədariŋan, gole imaur. ⁵² Beti aYesu ikel mai aḅiltihai tutumav gail, alat lotokətkəta kəkol hæn naim siGot mai alat lotoil a mō hæn naJu gail ke, “Imabe mətogəm, lav nəbu nəbalan mai nəbatw gail gəmai hæn mətḅitah gat ginau hum notovi vanuan nəbalan toke tibal mai alat lotoil a mō?”⁵³ Len nəmaribonj pisi nutoh mai gamit len naholəvat todar vis naim siGot be mətəsəbar ginau. Avil gagai evi namityal samito mai namityal hæn nədaŋan hæn nəmargobut.”

APita ike saləboi aYesu
(Mat 26.57-58, 69-75; Mak 14.53-54, 66-72; Jon 18.12-18, 25-27)

⁵⁴ Beti lutah gat aYesu, losəhari van vi lohoim seḅiltihai tutumav. APita ehusur galit van, be səyar pəpadaŋ. ⁵⁵ Nəbōŋ lototunj nəhab rivuh len

* 22:37: Isa 53.12 † 22:43: Natosian galevis ta situai ləsəkad naves 43-44 egai.

naholəvat todar vis naim ale lototitileh ðonðon, aPita ebətah, tah mai galito. ⁵⁶ Beti naslev təbarehreh erisi nəboŋ tobətah ale nəsalsalumean hən nəhab toŋiasi. Ale ekəta mətaltal van həni, ike, “Ategai am itah mai atenan!” ⁵⁷ Avil aPita isor tasi ke, “Litegai, ginau notətan hən gai!” ⁵⁸ Beti sədareh ŋai togon torisi, ike, “Gaiug am, govi galit sua!” Avil aPita ike, “Aoa Tegai, savi ginau!” ⁵⁹ Ale husur nəhaua tosua tovan, soal am isor sabi, ike, “Ategai boh itah maii, bathut gai am evi auleKalili.” ⁶⁰ Avil aPita ike, “Tegai, notətan hən nəsa gotokele.” Vəha-sua ŋai, nəboŋ tosor sal, natoulumən ekəkəraiko. ⁶¹ Nasuð ipair, ekəta inor van hən aPita, ale aPita inau təlmam hən nasoruan siNasuð nəboŋ tokel maii ke, “A tahw hən natoulumən ðekəkəraiko daməŋai, gaiug dereh gikel vəha-tor həni ke gəsaləboi ginau.” ⁶² Ale aPita evivile, itaŋ lolosa masuð.

*NəSanhitrin lukot hən aYesu
(Mat 26.59-68; Mak 14.55-65; Jon 18.19-24)*

⁶³ Alat lotokətkəta kəkol hən aYesu lotuðat sor vilesi van, luṽasi, ṽasi, ṽasi van, ⁶⁴ lubaŋis gat namətan ale loususi ke, “Sss Hai kelkel ur, ase toṽas gaiug?” ⁶⁵ Ale lukel natit isoḅur am, losəvari vəsa tibatbat.

⁶⁶ Nəboŋ naut tolan nəSanhitrin luðonðon. Alat lotoil a mō hən nəvanuan gail, abiltihai tutumav gail mai ahai pusan gail hən nalo lobətah len nəbonðonan enan. Ale losəhar aYesu van hən galito. ⁶⁷ Luke, “Gəḅevi aKristo, aGot totabtabuh lan, kel mai ginamito.” Avil ikel mai galit ke, “Nəḅekəmaienan mai gamito, asike mətodəlom ginau, ⁶⁸ ale nəḅeus gamito, asike mətusor var ginau. ⁶⁹ Be gagai van aNaturan Nəvanuan dereh təbətah len nəmatu siGot hən ḅikad nədaŋan.”* ⁷⁰ Galit piŋi lousi ke, “Gaiug māu, aNaturan aGot a?” Ale isor var galit ke, “Gamit mətuke ginau boh.” ⁷¹ Beti luke, “Datsaləŋon avan ideh am hən ḅikel ur nəsaan ategai tokele. Husur gidat səḅodato datosəsəloŋ həni len nabuŋon gabag!”

23

*AYesu len nakotan sePilate
(Mat 27.1-2, 11-14; Mak 15.1-5; Jon 18.28-38)*

¹ Beti, naluṽoh kavkav hən nəSanhitrin lule məhat, səhari van hən aPilate. ² Lotuðat sor tas aYesu, il hirhir lan ke, “Namtusəḅ ategai ke toṣəhar suluṽ nəvanuan sinamit gail len naṽisal tosa. Ikai tas na-ṽur-nətaks-an van hən aSisa, mai gai ike tovi aKristo, aGot totabtabuh lan tovi a kiŋ sua.” ³ Ŋa aPilate eus aYesu ke, “Gaiug govi kiŋ seJu gail a?” Ale isor vari ke, “Gaiug boh gukele.” ⁴ Beti aPilate ikel mai abiltihai tutumav gail mai naluṽoh gail ke, “Nusabi ke ategai səkad nəṣaban.” ⁵ Avil lutaltal ke, “Gai ipair hən nənauan sinəvanuan gail hən naṽusanan san len naut piŋi a Jutea, gol loluṽoh ḅal taṽtaṽor. Etubat a Kalili vəbar naut egai!”

AYesu len nəhon aHerot

⁶ Nəboŋ aPilate toṣəsəloŋ həni, eusi ke gai ḅevi auleKalili. ⁷ Ale nəboŋ toṣəsəloŋ ləboii ke aYesu totoh pipihəḅəlan aHerot Antipas, esəvati van hən aHerot, gai am totoh len naut a Jerusalem len nəboŋ enan. ⁸ Nəboŋ aHerot toris aYesu ehəhaṽur masuð, husur sutuai eləŋoni tia ke terisi, bathut esəsəloŋ hən naholan tohusuri, ale ike teris aYesu ḅigol namerikel ideh. ⁹ Ŋa aHerot eusus nausian tosoḅur be aYesu sasor vari. ¹⁰ Ale abiltihai tutumav gail mai ahai pusan gail hən nalo, lusor idaŋ, lusor lol

* 22:69: Psa 110.1

panpan ke aYesu tosa. ¹¹ Beti aHerot mai nasoltia san gail lonjit nēholit van hēni hum gai tovi ut kēmas, lusor vilesi. Lukol nahurabat bilbil lan ale losāvati tēlmam van hēn aPilate. ¹² Len nēboŋ enan ŋai aHerot mai aPilate gēlar gabag arogēm vi bubur beti. Husur sutuai arovi enemi sēlar gabag.

AYesu len nēhon naluvōh

(*Mat 27.15-26; Mak 15.6-15; Jon 18.39-19.16*)

¹³ Nēboŋ aPilate tokis abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mō mai nēvanuan gail tonon, ¹⁴ ikel mai galit ke, “Mētosēhar ategai gēm hēn ginau hum ke avan sua tosēhar suluṽ nēvanuan gail len napisal tosa. Nēboŋ notoususi len nēhomito, nēsēsāb nēsaan ideh len ategai mētossor tasi, kel ke tosa. ¹⁵ AHerot am sēsāb nēsaan ideh lan, husur aHerot esēvat tēlmam hēni gēm hēn gidato. Ale imasil ke, ategai sagol natideh tonor hēn bimat sile. ¹⁶⁻¹⁷ Imaienan, dereh nigol lebilas masuṽ hēni ale telēboi bivan.”* ¹⁸ Avil galit luḃon, kai habat ke, “Sēhar ategai vi tut, aParappas tevivile mōs ginamito!” ¹⁹ (Alat a Rom lutah gat a Parappas tia, bar hēni len naim bēbanis sil togol nēvanuan lotoluṽoh, ḃal taṽtaṽor len nabiltivile hēn lēbemēdas nēgavmen, mai igol avan sua imat.) ²⁰ APilate isor van hēn galit tētas am bathut ike teriŋ aYesu tivan. ²¹ Avil lukai habat van ke, “Timat! Timat len nēhai balbal!” ²² Len na-ṽēha-tor-an aPilate isor van hēn galit ke, “Imabe? Igol nēsa tosa? Nēsēsāb kas nēsaan ideh lan tonor hēn bimat sile. Imaienan dereh nigol ke lebilas masuṽ hēni ale neriŋi tivan.” ²³ Avil lukai susumar husur aYesu ke timat len nēhai balbal, ale ludanṽ bur aPilate. ²⁴ Ŋa aPilate eriŋi ke tigol nēsa lotolēŋoni. ²⁵ Ale atenan lotousi, aParappas totoh len naim bēbanis sil togol nēḃalan hēn bēmēdas nēgavmen mai togol nēmatan, eriŋi evivile. Avil eriŋi aYesu len navēlalito hēn lēbigol nēsa lotolēŋoni hēni.

Luḃos gat aYesu len nēhai balbal

(*Mat 27.32-44; Mak 15.21-32; Jon 19.17-27*)

²⁶ Nēboŋ nasoltia gail lotosēhari van, lutah gat aSimon, auleSairin sua toyar marireu gēm vi lan naut a Jerusalem ale loriŋ nēhai balbal lan hēn bīpati husur aYesu. ²⁷ Ale nēvanuan isoḃur masuṽ lohusuri. Galevis lotovi alatpēhaṽut lois, luṽosṽos nibelito, lutanis. ²⁸ Be aYesu ipair van hēn galit ke, “ToḃtaJerusalem gail, samtitanis ginau be mititanis gamit gabag mai anatumit gail. ²⁹ Husur len nēboŋ bēgēmai nēvanuan gail dereh like, ‘AGot igol navoian van hēn alatpēhaṽut lotobutoh, nēhad hēn natētai gail lēsēpasus, mai nasuḡ gail lēsavēhasus!’ ³⁰ Beti ‘dereh lisor mai nabiltivēhuh gail ke, ‘Rus vi pan bar ginamito!’ Lisor mai natuhṽehuh gail ke, ‘Kabut gol ginamito!’”* ³¹ Husur ke nēvanuan gail lēbigol natgalenan nēboŋ nēhai tomaur sal, nēsa bēvisi nēboŋ nēhai bīŋod?”†

³² Ikad nauluṽan eru, artoḃur kotov nalo silat aRom, ale losēhar gēlaru van hēn lēbigol arḃimat mai aYesu. ³³ Ŋa nēboŋ lotobar naut lotokisi hēn Nabēlashukadhutēmat, loriŋi itahētah len nēhai balbal ei, gai mai nauluṽan eru artosa, esua len nēmatu san, togon len nēmair. ³⁴ AYesu ike, “Ita, geruḃat nēsaan egai dan galito, husur lēsālēboi nēsa lotogole.”‡ Beti

* **23:16-17:** Natosian galevis ta sutuai losuhud hēn naves 17 Len nēhanan enan APilate timasriŋ nēvanuan sua tobanis gati a mō tevivile. * **23:30:** Hos 10.8 † **23:31:** Namilen ke lēbigol natgalenan hēn aYesu, dereh ligol isa ṽesa sēhori hēn galit tile. ‡ **23:34:** Natosian galevis ta sutuai lēsokad nasoruan egai: aYesu ike, “Ita, rubat nēsaan egai dan galito husur lēsālēboi nēsa lotogole.”

lubar hən nəvat hən ləbisabi ke as tikad nahurabat san gail.* ³⁵ Nəvanuan gail loil, lokəta bunusi. Ale nəvanuan totibau salit gail loḃit nabuḃolit van hən aYesu, lusor vilesi. Luke, “Gai ilav kuv nəvanuan tile gail; ḃevi aKristo siGot, aGot totabtabuh lan, tilav kuv gai gabag!” ³⁶ Nasoltia gail am lusor vilesi, logəm pəpadaŋ, lav navinikaš van həni.* ³⁷ Luke, “Gəbevi kiŋ seJu gail, lav kuv gaiug səḃon!” ³⁸ Ale ikad natosian sua a məhat həni toke, “AKiŋ seJu gail bogai.”

³⁹ Gəlar sua, tovi ulumān tosa totahətah ei, isor mədasi ke, “Gaiug gəsavi aKristo aGot totabtabuh lan a? Mjəə! Təmagenan, gilav kuv gaiug gabag, ale lav kuv ginamər am!” ⁴⁰ Be togon isor lan ke, “Gəsamətahw len aGot a? Ivoi ke gemətahw husur nəpanismen sam̄ eḃitoḃ hən esan. ⁴¹ Ale gidaru darupanis inor husur darukad nəpanismen tonor hən nəsa dartogole, be ategai, gai sagol natideh tosa.” ⁴² Ale ike, “Yesu, nau gat ginau nəḃoŋ gəḃegəm vi kiŋ.” ⁴³ AYesu isor vāri ke, “Nukel nakitinan mai gaiug ke, daməŋai dereh gitoh mai ginau len naut nahəhaḃuran tovi Paratais.”

Nəmatan siYesu

(*Mat 27.45-56; Mak 15.33-41; Jon 19.28-30*)

⁴⁴ Pəpadaŋ hən natuḃliāl nəmargəḃut ikabut gol p̄is naut kavkav vəḃar namityal totor ut mədau, ⁴⁵ husur nəyal satun am. Ale nabiltikaliko topəḃehun naim siGot emətar len nahudhut eru.* ⁴⁶ Beti aYesu ikai habat ke, “Ita, gagai noriŋ nanunugw len navəlaḃ.” Nəḃoŋ tokəmaienan tonəŋ, eməsol, imat.*

⁴⁷ Nəḃoŋ nasenturion toris nəsa tovisi, isor sal suh aGot, ike, “Kitin ategai evi nəvanuan tonor bogai!” ⁴⁸ Naluḃoh luḃon hən ləḃekəta ris nəsa tovisi. Nəḃoŋ lotorisi, len natəlmaman salito lulolosa, len nalolosaan salito lotuh nəmabulito. ⁴⁹ Ale galit p̄isi lotoləḃoi bun aYesu, loil a tut mai alatpəhaḃut lotohusuri a Kalili, loris p̄is natgalenan.*

Nətavunan siYesu

(*Mat 27.57-61; Mak 15.42-47; Jon 19.38-42*)

⁵⁰ Ikad naulumān sua, nahəsən aJosef tovi Sanhitrin sua, tovoi mai tonor. ⁵¹ (Gai sədaḃ mai nəSanhitrin, len nəsa lotoutaut həni mai lotogole.) Evi uleArimatea, navile sua len naut a Jutea, totoh vir natoḃan pipihəḃəlan aGot. ⁵² Ivan hən aPilatale eus niben aYesu. ⁵³ Beti ipat kuvi vi pan, ruŋ gole len nəkaliko tovi linen ale riŋi len nəḃurhuvat nəmatan lotota p̄uḃuli tia. Ləsətavun avan ideh len nabur enan sal. ⁵⁴ Ale evi Nəḃoŋ Nautautan, nəSappat pəpadaŋ ḃetuḃat**.⁵⁵ Alatpəhaḃut, lototah mai aYesu a Kalili, lohusur aJosef ale loris nəḃurhuvat nəmatan mai navide toriŋ niben topələh lan. ⁵⁶ Beti luvahim, loutaut hən natit tokad nəḃon tosusau mai nəhai pəhas gail m̄os niben.

Ale len nəSappat luŋavŋjav husur nalo siMoses.*

24

Na-le-məhat-an dan nəmatan

(*Mat 28.1-10; Mak 16.1-8; Jon 20.1-10*)

* 23:34: Psa 22.18 § 23:36: Navinika evi nəwain tomatu van vakon. * 23:36: Psa 69.21

* 23:45: Exo 26.31-33 * 23:46: Psa 31.5 * 23:49: Psa 38.11 *** 23:54: Evi naut mədau,

pəpadaŋ hən namityal ḃimasur. * 23:56: Exo 20.10; Deu 5.14

¹ Len nəmariboŋ metəkav hən nawik,* dudulan somilan, alatpəhaʔut lovi lan nəburhuvat nəmatan, lutariv natit tosusau lotoutaut hən gail tia. ² Lusəb nəvat nabopita torib tia dan nəbur nəmatan ³ avil nəboŋ lotobis, ləsəsəb niben Nasub aYesu. ⁴ Nəboŋ lotonau tətən hən natenan sal, be losəhoʔut len naulumən toru artoil ben galito, artosun nahurabat tok-abbabil. ⁵ Ninelit epil vəsa, ale lotənedur kəta vi pan be gəlaru arukel mai galit ke, “Mətudoŋ məb hən avan tomaur len naut silat lotomat?” ⁶ Atenan satoh gegai, avil aGot igol ile məhat tia! Mitinau təlmam hən nəboŋ totoh len naut a Kalili sal, ⁷ tokel mai gamit ke, ‘Nəvanuan gail limasriŋ aNatun Nəvanuan len nəvəlan nəvanuan nəsaan gail, ale gai timastəhətəh len nəhai balbal, ale len nəmariboŋ totor timasle məhat tətəs.’” ⁸ ⁸ Beti lunau təlmam hən nasoruan san, ⁹ ale nəboŋ lototəlmam dan nəburhuvat nəmatan, lukel piis natgalenan mai Tosəŋavur Pisan Tosua mai ahai susur tile gail am. ¹⁰ Alatpəhaʔut galenan lotokəmaienan mai ahai pispisul gail: lovi aMeri ta Maktala, aJoanna, aMeri anan aJemes mai alat lototəh mai galito. ¹¹ Avil ahai pispisul gail ləsədəlom nasoruan enan husur lunau ke səkad namilen. ¹² Be aPita ile məhat, igam vi lan nəburhuvat nəmatan. Nəboŋ tobetbet hən bəkəta vi lan burhuvat, eris nəkaliko nalinen gail ŋai, ale ivahim, iŋəŋ len nəsa tovisi.

Nəp̄isal vi Emmaus
(Mak 16.12-13)

¹³ Len nəmariboŋ enan ŋai ikad galit eru artovi lan navile lotokisi hən Emmaus, nakilomita han tovi 11 a tut dan naut a Jerusalem.† ¹⁴ Gəlaru arusorsor mai gəlar gabag husur natit piisi tovisi tia. ¹⁵ Nəboŋ artosorsor mai artohol husur natgalenan, aYesu məu egəm, itah mai gəlaru len nəyaran səlaru. ¹⁶ Be aGot igol arsakəta ləboii. ¹⁷ Ale eus gəlar ke, “Len nasoruan saməru nəboŋ mərtoyar van, məruhol husur nəsa?” Ale aroil ei, len nalolosaan arusar batut. ¹⁸ Beti gəlar sua, nəhəsən aKleopas isor vari ke, “Len nametbəs piisi a Jerusalem, gaiug səbom̄ gəsələboii nəsa tovisi ei len nəboŋ galeg a?” ¹⁹ Eus gəlar ke, “Nəsa gail?” Arusor vari ke, “Natgalenan husur aYesu ta Nasaret, aulumən sua tovi hai kelkel ur todaŋ len nagolean mai nasoruan len nəhon aGot mai nəvanuan gail piisi. ²⁰ Beti abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mə sidato, loriŋi len nəvəlan alat a Rom hən ləberin̄ nəmatan lan, ale lugol itahətəh len nəhai balbal. ²¹ Avil a mə namtuvatvat viri ke, tovi atenan bilav kuv a Israel dan alat lototəgau gat gidato. Be savi natenan ŋai, daməŋai evi nəmariboŋ totor togam gol natgalenan tovisi tia. ²² Ale sual am, alatpəhaʔut sinamit galevis lugol namtosəhoʔut. Daməŋ dudulan somilan lovi lan nəbur nəmatan ²³ ale nəboŋ ləsəsəb niben, lotəlmam, luke lotoris na-kəta-risi-an sual ei ke, aŋel artoke aYesu tomaur tia. ²⁴ Beti galit galevis lototəh mai ginamito, lovi lan nəbur nəmatan ale lusəbi hum alatpəhaʔut lotokele, avil gai, ləsarisi.” ²⁵ AYesu ikel mai gəlar ke, “Nəkadumir iʔonʔon. İdan hən mərbədəlom piis nəsa ahai kelkel ur gail lotokele. ²⁶ Evi naləŋonian siGot ke aKristo imasləŋon isa vəsa məs natgalenan, beti bis len nəyalyalan

* **24:1:** NəSəppat seju gail etubət len nəFraitə nəboŋ namityal tomasur, ale inoŋ len nəSərete nəboŋ namityal tomasur. Gol ke nəmariboŋ metəkav hən nawik evi Sade. * **24:7:** Luk 9.22, 17.25, 18.31-33 † **24:13:** Nasoruan ta Kris ike naut a Emmaus nəstatiə han tovi 60 a tut dan naut a Jerusalem, nəstatiə evi nəbəlavan tokad 187 mita lan. Namilen ke naut a Emmaus ipat nakilomita tovi 11 a tut dan naut a Jerusalem.

san.”²⁷ Beti tubat len aMoses mai ahai kelkel ur gail p̄isi, isor vahvah mai gəlaru, kel natit p̄isi husur gai gabag topat len natosian siGot kavkav.

²⁸ Nəboŋ lotoyar gəm pəpadaŋ hən navile artovan həni, aYesu iyar sum̄an bivan am. ²⁹ Be arutaltal həni ke, “Gitoh mai ginaməru husur naut igomgom mai namityal imasur tia.” Ale ebis lohoim hən bitoh mai gəlaru.

³⁰ Nəboŋ topat hən nətərhəgarin hən bihan mai gəlaru len natev, ilav nabəta, esipa həni, eburi ale ilavi mai gəlaru. ³¹ Vəha-sua ŋai namətalar esəŋav, aroris ləboii. Beti iyav dan gəlaru. ³² Arousus gəlar gabag ke, “Imabe nəlodar imavuhos nəboŋ tosor mai gidaru metp̄isal, tosor vahvah hən natosian siGot mai gidaru?” ³³ Ŋa len namityal enan ŋai arule məhat, arotəlmam vi Jerusalem. Arusaḅ Tosəŋavur Pisan Tosua lotobonbon mai alat lototah mai galito, ³⁴ lotoke tokitin ke Nasuḅ tole məhat mai tovisi hən aSimon. ³⁵ Beti gəlaru arukel ur nəsa tovisi metp̄isal mai nə-ris-ləboii-an səlaru nəboŋ aYesu toḅur nabəta.

AYesu evisi hən ahai susur gail

(Mat 28.16-20; Mak 16.14-18; Jon 20.19-23; Uman 1.6-8)

³⁶ Nəboŋ artohol husur natgalenan sal, aYesu evisi, eil rivuh len galito ale ikel mai galit ke, “Nəlomit tikad natəmat.” ³⁷ Be losəhoḅut, ninelit epil, lunau ke lotoris nanunun. ³⁸ Beti ikel mai galit ke, “Mətomətahw hən nəsa? Imabe nəlomit euri ke notomaur tətasa? ³⁹ Məteris navəlagw mai nariegw gəlaru; ginau bogai! Bar ginau hən mətbeləboi ginau, husur nanunun ideh səkad nabələsehwi mai navisoh sum̄an ginau notokade.”

⁴⁰ Nəboŋ tokəmaienan tonəŋ eḅusan galit hən navəlan mai narien gəlaru. ⁴¹ Len nakemkeman mai nəmaŋmaŋan salito nəlolit euri sal ale ike, “Mətukad nəhanian ideh geg a?” ⁴² Ŋa lulav nahudhuieh lotoləŋasi maii, ⁴³ ale ilavi, ihani len nəholito.

Nasoruan naməkot siYesu husur nauman

⁴⁴ Beti ikel mai galit ke, “Egai nəsa notokele mai gamit tia nəboŋ nototoh mai gamit sal ke, natit p̄isi lototosi husur ginau len nalo siMoses mai ahai kelkel ur gail mai nəḅe gail limassarpoh.” ⁴⁵ Beti esəŋav hən nənauan salit hən ləḅeləboi natosian siGot. ⁴⁶ Ikel mai galit ke, “Natosian ekəmaiegai ke: AKristo, aGot totabtabuh lan, timasləŋon tisa vəsa ale le məhat dan nəmatan len nəmariboŋ titor.* ⁴⁷ Ale len nahəsan dereh nəvanuan gail likel ur nəpəiran dan nəsaan mōs narubətan dan nəsaan van hən naluvoh hən nametḅos gail p̄isi, tubat a Jerusalem. ⁴⁸ Gamit mətoris natgalenan, mitia kel ur nəsa məttorisi mai nəvanuan gail. ⁴⁹ Məteris, nosəvat nəsa aTəmagw tokel gati van hən gamito, be gamit mititoh len nabiltivile vir aGot bikol nədaŋan hən nəyalyalan len gamito hum nahurabat.”*

AYesu evi məhat

(Mak 16.19-20; Uman 1.9-11)

⁵⁰ Beti esəhar galit vəbar naut a Petani, ale isah hən navəlan vi məhat, eus aGot hən biŋol navoian van hən galito. ⁵¹ Nəboŋ tosorsor sal eriŋ galito ale aGot ilavi vi məhat vi lan nəmav. ⁵² Ŋa lulotu həni beti lotəlmam vi Jerusalem, lukemkem masuḅ. ⁵³ Ale lutoh tin len naholəvat todar vis naim siGot, lusor sal suh tabtab hən aGot.

* 24:46: Isa 53; Hos 6.2 * 24:49: Uman 1.4-5

Jon

Na-kel-uri-an tovoi aJon totosì

Ase itos naloḅulat egai?

Nəvanuan lotokad namitisau hən nasoruan siGot lunau ke aJon tovi esua len ahai susur tosəḅavur pisan toru siYesu, gai itosi.

AJon itos naloḅulat egai hən nəsa?

Itosi hən ðikel uri ke aYesu tovi aNatun ulurñan aGot tosua səḅon, ale evi tarhət sinəvanuan gail hən ləberinj nəlolit ḅidaḅ lan, ləbikad nadəlomian lan.

AJon itosi mōs ase?

Itosi mōs alat lotoke leləboi aYesu, alat lotoke linau ləboi nəsa tokele husur gai.

Nəsa evisi len naloḅulat egai?

AJon ikel ur namerikel gail aYesu togole, mai naḅusanan gail tokel uri ke tovi aNatun aGot.

Naloḅulat ehur as galito?

Ehur aYesu, ehur aTəman, ehur aNunun. Ehur aYesu toḅusan aTəman hən nəvanuan gail, ehur aNunun toviol hən nəmauran len nəsa aYesu togole mai tokele.

Natgalenan evisi ḅais?

Naloḅulat egai ikel ur nəsa tovisi len nasihau A.D. 26 vəbar A.D. 30.

Natgalenan evisi a be?

Naloḅulat egai iḅol husur nəsa tovisi len naut a Jutea.

AJon ike totos naloḅulat egai “hən mətḅedəlomi ke aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan, tovi aNatun aGot. Nutosi maienan hən mətḅerinj nəlomit lan, ale len nadəlomian samit mətḅikad nəmauran len nahəsən” (Jon 20.30-31). AJon ekis aYesu hən aSoruan ale ikel uri ke itah mai aGot tia len natubatan nəḅoḅ togol natit pisi. Ikel uri ke aSoruan evi Got. Ale len naloḅulat egai aYesu ikel vəha-soḅur həni ke “Ginau novi.” Lumaiegai ke: “Ginau novi bəta hən nəmauran” (6.35); “Ginau novi namial hən navile a pan” (8.12); “Ginau novi bopita” (10.7); “Ginau novi vanuan nasipsip tovoi” (10.11); “Ginau novi na-le-məhat-an dan nəmatan” (11.25); “Ginau novi pisal, novi kitinan, novi mauran” (14.6) mai “Ginau novi bathuhau nakrep tin” (15.1, 5). Nəḅoḅ tokəmaienan ehur toke tovi Got, ale ikel kot natenan nəḅoḅ toke, “novi ginau notovi ginau” (8.24) ale nəḅoḅ toke, “a tahw hən aApraham tovisi, novi ginau notovi ginau” (8.58). Len navide tomaien an ikel vəhoti ke tovi Got, natubatan san eḅuer, nanonjan san eḅuer.

1) AYesu ase? (1.1-18)

2) AJon Baptais eutaut hən nəvanuan gail mōs nagəmaian seKristo (1.19-34)

3) AYesu etubət hən nauman san (1.35-51)

4) Nauman siYesu len nəhon nəvanuan gail (2.1–12.50)

5) Nəsa aYesu togole mai toḅusan həni pəpadaḅ hən naut a Jerusalem (13.1–17.26)

6) Lutah gat aYesu, lukot həni (18.1–19.16)

7) Nəmatan siYesu mai nətavunian san (19.17-42)

8) Na-le-məhat-an siYesu, ale evisi hən ahai susur san gail (20.1-10)

9) AYesu evisi naməkot len naut a Kalili (20.11–21.25)

Nasoruan egəm vi vanuan, aYesu

¹ Len natuḅatan naSoruan itoh tia, ale aSoruan itah mai aGot, aSoruan enan evi Got. ² Atenan itah mai aGot len natuḅatan. ³ Len atenan aGot igol natit pisi tovisi. Atenan tabuer, asike təkad natideh. ⁴ Gai evi nekadun nəmauran, ale nəmauran enan evi namīal sinəvanuan gail. ⁵ Namīal satomīal van sal len nəmarginobut be nəmarginobut sasəhori.

⁶ Aulumān sua egəmai, aGot tosəvati, nahəsan aJon.* ⁷ Atenan egəm hum na-sor-ləboii-an hən bikel vəhot nakitinan husur namīal, hən nəvanuan pisi ləḅedəlom napisulan tokele. ⁸ Gai gabag savi mīal, be egəm hən bikel vəhot nakitinan husur namīal. ⁹ ASoruan egaii togəm hən navile a pan, gai evi namīal kitin tomīas nəvanuan pisi.

¹⁰ Len gai aGot igol navile a pan tovisi. ASoruan itoh len navile a pan avil navile a pan ləsakəta ləboii. ¹¹ Egəm hən nəvanuan gail lotovi esan matmat, avil esan gail lomətahuni. ¹² Be galit pisi lotohəhəvur həni, lotoriḅ nəlolit len nahəsan, eviol mai galit maiegai ke: evi len galito hən ləḅegəm vi natun aGot gail. ¹³ Nəvanuan ideh səpas galito, ləsavisi husur na-ləḅon-buni-an sinəvanuan o husur nənauan seulumān, avil nəpəasian salit egəm len aGot.

¹⁴ ASoruan beti egəm vi vanuan, itoh mai gidato. Datoris nəyalyalan san, nəyalyalan aSoruan tokade, husur tosua ḅai, togəm len aTata. Epul hən navoian toviol kəmas həni, epul hən nakitinan. ¹⁵ AJon ikel vəhot nakitinan husuri, ikai ke, “Ategai bogai notosor husuri ke, ‘Gai ḅegəm a tahw len ginau, iyalyal səhor ginau, husur itoh sutuai tia, ginau notobuer sal.’”

¹⁶ Husur napulan hən navoian san, eviol kəmas hən navoian mai gidato. Ale len navoian san, eviol, eviol, eviol tabtab mai gadito. ¹⁷ Bathut len aMoses, aGot eviol hən nalo, avil len aYesu, aGot eviol kəmas hən navoian mai nakitinan mai gidato. ¹⁸ Avan ideh saris aGot boḅ ideh. ANatun səḅon ḅai tosua, tovi Got, gai totoh tin mai aTata, gai eris aGot, isor vəsvəsaii.

*AJon ike savi aKristo, aGot totabtabuh lan**(Mat 3.1-12; Mak 1.1-8; Luk 3.1-18)*

¹⁹ NaJu gail a Jerusalem losəvat ahai tutumav gail mai galevis len nahəmar aLevi mai naFarisi gail hən ləḅeus aJon ke, “Gaiug ase?” Ale egai evi na-kel-koti-an siJon. ²⁰ Ikel vəhoti, satətas gole, ikel vəhoti ke, “Ginau nəsavī aKristo, aGot totabtabuh lan.” ²¹ ḅa lousi ke, “Ase gaiug? AElijah la?” Ale ike, “Aoa, nəsavī gai.” Luke, “Govī ahai kelkel ur a?” Isor var galit ke, “Ao.”* ²² Beti lousi ke, “Gaiug ase? Gikel koti mai ginamit hən namtbikel mai alat lotosəvat ginamito. Gaiug gikel nəsa husur gaiug?”

²³ AJon isor var galito hum ahai kelkel ur, aIsaiah ta sutuai toke, “Novi nadoldol tokai len naut masmas toḅəḅesw ke, ‘Gol naḅisal tinor mōs Nasuḅ!’ ”*

²⁴ Beti naFarisi gail naJu lotosəvat galit gəmai, ²⁵ lousi ke, “Asike gəḅevi aKristo, asike gəḅevi aElijah, asike gəḅevi aHai kelkel ur, imabe gubaptais hən nəvanuan gail?”

* 1:6: Jon 1.19-36; Mat 3.1; Mak 1.4; Luk 3.1-2

* 1:21: Elijah: Mal 4.5, ahai kelkel ur: Deu

18.15, 18 * 1:23: Isa 40.3

26 AJon isor var galit ke, “Ginau nubaptais hən nəwai, be ikad sua toil ben gamito, mətsakəta ləboii. 27 Gai toyar a tahw hən ginau, ginau nəsanor kasi hən nəbisah ruḅat nəhau hən naributbut san.”† 28 Len nəboŋ enan aJon ibapbaptais hən nəvanuan gail len naut a Petani, tarhəwisel Jortan.

AYesu, natuhsipsip siGot

29 Pelan han, aJon eris aYesu toyaryar gəmai ale ike, “Məteris! Natuhsipsip siGot ḅilav kuv nəsaan sinavile a pan.‡ 30 Ategai bogai notosor husuri ke, ‘Dereh avan sua tegəm a tahw len ginau, iyalyal səhor ginau, husur itoh sutuai tia, ginau notoḅuer sal.’ 31 Ginau nəsakəta ləboii, avil nogəm, nubaptais hən nəwai hən nəḅigol aIsrael ləḅeləboii.”§

32-33 Beti aJon ikel koti ke, “Nəsakəta ləboi ategai, avil atenan tosəvat ginau hən nəḅibaptais hən nəwai, ikel mai ginau ke, ‘Nəboŋ gəḅeris aNunugw ḅevi pan, ḅitoh tin len avan sua, avan enan dereh tibaptais hən nəvanuan gail hən aNunun aGot.’ Beti noris aNunun aGot tovi pan dan nəmav hum nətav** ale itoh tin len ategai. 34 Ale noris natgalen tia, nukel koti ke, ateg bogai aGot totabtabuh lan.”††

Ahai susur metəkav gail siYesu

35 Len nəboŋ tohusuri aJon eil tətəs mai eru len ahai susur san gail. 36 Nəboŋ toris aYesu toḅot van ike, “Məteris! Natuhsipsip siGot bolai.”

37 Nəboŋ ahai susur artosəsəloŋ hən nəsa tokele, arohusur aYesu. 38 Beti aYesu ipair, eris gəlaru artohusuri, ale eus gəlar ke, “Məroləŋon nəsa?” Arusor vari ke, “Rappi (namilen ke Hai ḅusan), gutohtoh a be?” 39 Isor var gəlar ke, “Gəm, kəta risi.” Na aruvan, aroris naut totohtoh lan, ale arutah maii len namityal tovat ut məḁau, lovurvur nəmariboŋ enan maii.

40 Aadru aḅan aSimon Pita, evi gəlar sua tosəsəloŋ hən nəsa aJon tokele, tohusur aYesu. 41 Natit metəkav aAdru togole, isaḅ aSimon, aḅan gabag, ale ikel maii ke, “Namrusaḅ aMessiah!” (namilen tovi aKristo, aGot totabtabuh lan). 42 Beti aAdru esəhar aPita van hən aYesu. AYesu ekəta bunusi ale ike, “Gaiug boh aSimon, anatun aJon, dereh lekis gaiug hən aKefas (namilen tovi aPita).”†††

AYesu ekis aFilip mai aNatanael

43 Pelan han aYesu ike tevi lan naut a Kalili. Ebubur mai aFilip ale ikel maii ke, “Gegəm husur ginau.” 44 (AFilip evi aulePetsaita tovi navile matmat siAdru mai aPita). 45 AFilip isaḅ aNatanael ale ikel maii ke, “Namtusəḅ ategai aMoses totos husuri len nalo san, ahai kelkel ur gail am lutos husuri! Nahəsən aYesu, anatun aJosef ta Nasaret.” 46 ANatanael eusi ke, “Natideh tovoi m̄au egəm a Nasaret a? Ebuer!” AFilip ike, “Gegəm risi.”

47 Nəboŋ aYesu toris aNatanael togəm həni ike, “Məteris! AuleIsrael kitin bogai! Səkad nagəgərasan ideh lan.” 48 ANatanael eusi ke, “Goləboi mab hən ginau?” AYesu isor vari ke, “Noris gotobətah pipifik§§, a tahw hən aFilip tokis gaiug.” 49 ANatanael esəhoḅut len natenan, isor vari ke,

† 1:27: Evi slev gail lotosah ruḅat nəhau hən naributbut silat lotovi lohoim, ale naslev evi naut kəmas len nənauan salit gail. ‡ 1:29: Navile a pan len naut egai namilen nəvanuan ideh.

§ 1:31: Israel len naut egai evi nəpasusan sijakop aGot tokisi hən aIsrael am. ** 1:32-33:

Nətav ehum navimal topəhapəhw. †† 1:34: Natosian galevis ta sutuai luke evi anatun ulumən

siGot ††† 1:42: Len nasoruan ta Aram, Kefas evi vat mot, Pita am evi vat mot len nasoruan ta

Kris. §§ 1:48: Nafik evi nəhai sua, navite am lokisi hən nafik.

“Hai þusan, kitin, gaiug boh aNatun aGot, gaiug boh aKiŋ seIsrael!”^{*}
⁵⁰ AYesu ikel maii ke, “Godølom natenan husur notokel mai gaiug ke notoris gotobətah pipifik a? Dereh geris natit gail gəbiþaŋ lan səhor masuŵ hən natenan.”⁵¹ AYesu isor am ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke, dereh məteris nəmav þesəŋav, aŋel siGot gail ləbevi məhat ale ləbevi pan len aNatun Nəvanuan.”^{*}

2

Nəlahan len naut a Kana

¹ Hois am ikad nəlahan len naut a Kana a Kalili. Anan aYesu itoh ei, ² ale lous aYesu mai ahai susur san gail am hən ləbegeŋəm hən nəlahan. ³ Len nəhanan, nəboŋ nəwain tohav, anan aYesu ikel maii ke, “Lupar wain.”⁴ Ale aYesu isor vari ke, “Litegai, savi natideh len gidaru, namityal sagw sagəŋ sal.”⁵ Ale anan ikel mai nəvanuan nauman gail ke, “Nəsa þikel mai gamito, mitigole.”

⁶ Len naut enan nəbiltibiliwai nəvat toməlvtes loil ei. Husur nəvide len nalo salito, nəju gail lugol galit luvəveu len nəwai enan. Nəboŋ nəbiltibiliwai vīsusua topul ikad nalita tovi 80 o 120 lan. ⁷ AYesu ikel mai galit ke, “Bir nəwai len nəbiltibiliwai galegai.” Ale ləbiŋ nəwai van vapul səəhov. ⁸ Beti ikel mai galit ke, “Vəvaut kuv ideh, lavi van hən nəmasta hən nəhanan.” Ale lugole. ⁹ Nəboŋ amasta hən nəhanan todamis nəwai togəŋ vi wain, ekis naulumŋan tomadhalah gəmai. (Amasta saləboi naut nəwain togəŋ lan, be nəvanuan nauman gail loləboii). ¹⁰ Isor sal suh aulumŋan en toləh ke, “Nəvanuan þisi ləpəpehun nəwain tovoi a mō, ale nəboŋ galit lototərog, ləpəpehun togon savoi masuŵ. Avil gaiug, gotəgau gat nəwain tovoi vəbar gagai!”

¹¹ Natenan aYesu togole len navile a Kana a Kalili evi namerikel metəkav tokel kot aYesu, tovəhot nəyalyalan san. Ale ahai susur san gail ləriŋ nəlolit todəŋ lan.

¹² Nəboŋ nəlahan tonəŋ aYesu evi pan vi Kapernaum, gai mai aŋan gail mai anan mai ahai susur san gail, ale losuh ei hən nəmariboŋ galevis.^{*}

AYesu ivəhvəhur naut todar vis naim siGot *(Mat 21.12-13; Mak 11.15-17; Luk 19.45-46)*

¹³ NəPasova seju gail egəŋ pəpadaŋ, ale aYesu evi məhat vi Jerusalem. ¹⁴ Len naholəvat todar vis naim siGot eris alat lotəpəur hən nəbuluk mai nasipsip mai nətav gail. Eris alat lotogəgel hən nəvat lotobətah ei.^{*}

¹⁵ AYesu ebutan þonþon hən nəhau gail, beti ehut nəvanuan þisi dan naholəvat todar vis naim siGot. Ehut nasipsip mai nəbuluk gail, idaŋdaŋ nakoin gail ale ikabsan natev gail. ¹⁶ Ikel mai alat lotəpəur hən nətav gail ke, “Tariv natgaleg vi tut. Samtigol naim seTəmagv tehun naim nəmaket!”

¹⁷ Ahai susur san gail lunau səhoti ke natosian ike, “Nəlogv ipat tabtab len naim samŋ totəgau gat tabtab hən ginau.”^{*}

¹⁸ Nəlon nəju gail epəŋasi ale lousi ke, “Gukad nədaŋan hən na-il-a-mō-an tomabe hən gotoləboi gəbiŋol natgalenan? Gigol namerikel ideh

^{*} **1:49:** Psa 2.7 ^{*} **1:51:** Gen 28.12 ^{*} **2:12:** Mat 4.13 ^{*} **2:14:** Nəvanuan naut tiltile gail lovi lan nəbiltivile Jerusalem mōs nəPasova. Logəŋ len naprovens isobur ale lukad nəvat tiltile. Imaienan, len naholəvat todar vis naim siGot a Jerusalem, ikad nəvanuan lotogəgel hən nəvat silat lotogəmai. Husur ahai tutumav gail ludaŋ hən nəvanuan lotoviol len naim siGot levivol hən nəvat nasilva səlani ŋai. ^{*} **2:17:** Psa 69.9

hən namtḅekəta ləboi nədaŋan sam̄!”¹⁹ AYesu isor var galit ke, “Mitigol naim siGot egai timasirsir, ale dereh neum həni tile məhat təlmam len nəmaribəŋ titor.”*²⁰ Ale lusor vari ke, “Namtəum hən naim egai len nasihau tovi 46. Gunau ke goləboi gəḅeum həni ḅile məhat təlmam len nəmaribəŋ ḅitor mabe?”²¹ Ris aYesu tosor husur naim siGot tovi niben.²² Imagenan, nəbəŋ aGot tolavi dan nəmatan, ahai susur san gail lunau gat nategai tokele tia, ale lodələm natosian siGot mai nasoruan siYesu.

AYesu eləboi tia nənəuan sinəvanuan gail

²³ Ale nəbəŋ aYesu totoh len naut a Jerusalem len nəhanan hən NəPasəva, isoḅur lorinḡ nələlit len nahəsan nəbəŋ lotoris namerikel gai togolgole.²⁴ Avil aYesu səkad nadələmian len nələlit lotorinḡ len gai husur eləboi nəḅoruan nəsaan salit gail.²⁵ Avan ideh asike ḅikel kot nəvanuan gail maii, savi natideh len gai, husur gai eləboi nəḅoruan salit tia.

3

AYesu mai aNikotemus

¹ Ikad avan sua len naFarisi gail, nahəsan aNikotemus toil a m̄o hən naJu gail.² Egəm hən aYesu len mariug, ale isor maii ke, “Hai pusan, namtoləboi ke gaiug govi ahai pusan sua aGot toḅəvati gəmai, husur səkad avan ideh toləboi ḅigol namerikel gotogolgole, asike aGot ḅitoh maii.”³ AYesu isor vari ke, “Kitin, nokitin mai gaiug ke, avan ideh asike ḅikad nəpasian tətəs,* edədas ḅeris natohan pipihabəlan aGot.”⁴ ANikotemus eusi ke, “Imab hən nəvanuan tovi haḅut tia ḅikad nəpasian tətəs? Edədas ḅəḅis təlmam len nəhad hən natətai len nabəhaḅun anan hən ḅipas vəha-ru həni!”

⁵ AYesu isor vari ke, “Kitin, nokitin mai gaiug ke, nəvanuan timaskad nəpasian len nəwai mai aNunun aGot†, hən ḅeləboi ḅəḅis len natohan pipihabəlan aGot.⁶ Niben nəvanuan ipas nəvanuan tokad nəmauran hən niben ḡai, aNunun aGot ipas nanunun nəvanuan, nanunun toveveu, tokad nəmauran toveveu.⁷ Imaienan, sagiḡəŋ len nəsa notokele ke, ‘Gimaskad nəpasian tətəs.’⁸ Nəlan eḅuv husur naləḡonian san ale gosəsələŋ hən nəwəlan han, be gəsələboi naut toḅuv gəm lan mai naut toḅuv vi lan. Len nəvide tomaiənan, gəsaris aNunun aGot, be goris nauman san len nəmauran silat aNunun aGot topas nanunulito toveveu.”⁹ ANikotemus eusi ke, “Natgalenan levisi mabe?”¹⁰ AYesu isor vari ke, “Imabe? Govi ahai pusan totibau seIsrael, be gəsələboi natgaleg a?¹¹ Kitin, nokitin mai gaiug ke, namtukel ur nəsa namttoləboi, namtukel kot nəsa namttorisi, avil gamito, mətsadələm na-kel-koti-an sinamito.¹² Nəbəŋ notosor husur nəsa tovisi len navile a pan, mətsadələm ginəu. Gol ke nəḅisor husur nəsa tovisi len nəmav, asike mətədələm ginəu!¹³ Səkad avan ideh tovi məhat len nəmav toləboi ḅikel ur nəsa tovisi lan. ANatun Nəvanuan ḡai egəm len nəmav, naut san matmat, ale gai ḡai eləboi ḅikel husuri.¹⁴ Len naut toḅəḅesw, tomasmas, aMoses esuhun nələblab hən nəḡat len nəḡai.* Len

* **2:19:** Mat 26.61, 27.40; Mak 14.58, 15.29 * **3:3:** Len nasoruan ta Kris, tətəs ikad namilen sual am tovi egəm a məhat gol ke naves egai eləboi ḅikad namilen tovi avan ideh asike ḅikad nəpasian togəm a məhat, edədas ḅeris natohan pipihabəlan aGot. † **3:5:** Len nasoruan ta Kris, nunun ikad namilen eru, sua evi nanunun, sua evi nəlan o nasuḡavḡavan. Len natosian seju gail nəbəŋ lotosor husur aGot, lokəmaienan. * **3:14:** Num 21.9

naʋide tomainen, limassuhun aNatun Nəvanuan len nəhai balbal, ¹⁵ hən ke, nəvanuan ʋisi ləberij nəlolit lan, dereh likad nəmauran vi sutuai.

¹⁶ “Bathut aGot eləmas bun navile a pan maiegai ke: eviol hən aNatun tosua səbon hən avan ideh berij nəlon biɗaŋ lan, asike, asike imasig be dereh tikad nəmauran vi sutuai. ¹⁷ Husur aGot sasəvat aNatun vi lan navile a pan hən berij ke lipanis sil nəsaan salito, be hən ke, len aNatun, aGot bilav kuv galit dan nəsaan salito. ¹⁸ Avan ideh tokad nadəlomian lan, aGot sariŋi ke biɗanis, avil avan ideh səkad nadəlomian lan, aGot eriŋi tia ke tipanis, husur səkad nadəlomian len nahəsən aNatun aGot tovi aNatun tosua səbon. ¹⁹ Nəpanismen esil nategai ke: Namial ebiš len navile a pan, be nəvanuan loləmas bun nəmargobut səhor Namial, husur nəsa lotogolgole isa batbat. ²⁰ Husur alat lotogolgole nəsaan lomətahun bun Namial, ləsavi lan Namial husur lomətahw len Namial beɗias ɗarɗar hən nəsaan salito len nəhon nəvanuan gail. ²¹ Be avan ideh totoh len nakitinan, egəm hən Namial hən beɗias nəsa togole len nədaŋan siGot.”

AJon Baptais isor husur aYesu

²² Nəboŋ natgalenan tonon, aYesu mai ahai susur san gail lovi lan naprovens a Jutea. Len naut enan itohtoh mai ahai susur san gail ale ibaptais hən nəvanuan gail. ²³ AJon am ibaptais hən nəvanuan gail len naut a Aenon ɗəɗaɗ hən naut a Salim, husur nəwai isəbur ei. Ale nəvanuan gail logəm tabtab həni, hən ləbiaptais. ²⁴ (Len nəboŋ enan ləsariŋ aJon len naim bəbaŋis sal).*

²⁵ Beti ahai susur siJon galevis lovitvituh mai naJu sua husur naʋide hən nalilosan hən ləbiveveu mōs nalotuan. ²⁶ Ale logəm hən aJon, luke, “Hai ɗusan, ategaii totoh mai gaiug tarhəwisel Jortan, ategaii gotosor husuri, gagai ibaptais hən nəvanuan gail, ale nəvanuan ʋisi logəm həni.”

²⁷ Ale aJon isor var galit ke, “Nəvanuan eləboi biɗkad nəsa ŋai aGot len nəmav toviol həni maii. ²⁸ Gamit māu mətoləboi mətbikel kot nəsa notokele ke, ‘Ginau nəsavi aKristo, aGot totabtabuh lan. Avil aGot esəvat ginau a mō tia, beti atenan.’” ²⁹ Nəbikel nasoruan kəta husuri, imaiegai ke, natəbarehreh tolah evi seulumān tolah maii. Be naulumān tovi tarhət sitenan tolah, toil təban, toəsəsolon həni, gai ehəhəvur hən toəsəsolon hən nadolon aten tolah. AKristo esumān atenan tolah, ale nəvanuan lotovan həni hən biaptais hən galito, losumān alitenan tolah. Ginau nosumān naulumān tovi tarhət sitenan. Nopul hən nahəhəvuran nəboŋ notosəsolon hən nəvanuan gail lotovan hən aKristo. ³⁰ AKristo timasyalyal səhor ginau; ginau a pan.”

³¹ Atenan togəm len naut a məhat, iyalyal səhor natit ʋisi; avan tovi hən navile a pan, evi sinavile a pan, ale isor husur natit gail sinavile a pan ŋai. Atenan togəm len nəmav iyalyal səhor natit ʋisi. ³² Ikel kot nəsa torisi, nəsa toəsəsolon həni be səkad avan ideh todəlom nəsa tokele. ³³ Be avan ideh todəlom na-sor-ləboii-an san, isaɓ səhoti ke aGot ekitin. ³⁴ Husur atenan aGot toəsəvati ikel nasoruan siGot husur aGot eviol hən aNunun kavkav maii, nagilen toɗuer. ³⁵ AGot, aTata eləmas bun aNatun, ale eriŋ natit ʋisi len navəlan tia. ³⁶ Avan ideh toriŋ nəlon todaŋ len aNatun aGot ikad nəmauran vi sutuai. Avil avan ideh tomətahun berij nəlon len aNatun aGot, asike ikad nəmauran enan, be nəlol ɗaŋɗaŋ siGot ipat tabtab lan.

* **3:24:** Mat 14.3; Mak 6.17; Luk 3.19-20 * **3:28:** Jon 1.20; Mal 3.1

4

AYesu mai atob̄taSamaria

¹ Beti naFarisi gail losəsəlon̄ həni ke aYesu tobaptais hən nəvanuan lotosob̄ur hən ləb̄egəm vi hai susur san gail, lusob̄ur səhor siJon. ² (Be savi aYesu tobaptais hən nəvanuan, ahai susur san gail ηai lugole.) ³ Nəboŋ aYesu toləboi nəsa naFarisi gail lotosəsəlon̄ həni, eriŋ naut a Jutea, etəlmam vi Kalili.* ⁴ Len nəvanan san imasyar tur len naut a Samaria.

⁵ Ale ibar navile sua a Samaria, nahəsən a Sikar, topat pəpadəŋ hən nətən aJakop tolavi mai aJosef, anatun.† ⁶ Ikad naburhuwai siJakop ei. Beti aYesu, niben tomatmat husur nəyaran tobəlav, ebətah tarhəb̄urhuwai enan. Natublial bolai.

⁷ AtoḃtaSamaria sua egəm hən b̄evəvaut. Ale aYesu ikel maii ke, “Lav nəwai. Nemuni.” ⁸ Ebətah səb̄on husur ahai susur san gail lovi lan navile hən ləb̄eṽur nəhanian ideh. ⁹ Imagenan apəhaṽut isor vari ke, “Be gaiug govi Ju, ginau novi toḃtaSamaria. Gous mab̄ hən nəwai hən ginau?” (Husur alat a Jutea ləsəb̄on mai alat a Samaria boŋ ideh).* ¹⁰ Ale aYesu isor vari ke, “Gətaləboi naviolan siGot, mai ginau notokel mai gaiug, ‘Lav nəwai. Nemuni,’ gətaus ginau həni tia, ale nətəlav nəwai nəmauran mai gaiug.”

¹¹ Alitenan ikel maii ke, “Nasub̄, gəsəkad nab̄iliwai, nəhau eb̄uer, ale naburhuwai eg isareh masuṽ. Goləboi gəb̄evəvaut nəwai nəmauran enan a be? ¹² Gaiug gunau ke gototibau səhor atəmadat ta sutuai, aJakop a? Bathut gai m̄au ilav naburhuwai egai mai gidato, ale gai mai anatun gail mai narivatəvat gail lomun lan.”

¹³ AYesu isor vari, ike, “Nəvanuan p̄isi lotomun len nəwai egai, dereh limaduh tətəs. ¹⁴ Avil ayan ideh tomun nəwai nəb̄ilav maii, asike imaduh boŋ ideh. Be nəwai nəb̄ilavi maii ehum nabəko toṽuv vi məhat len nəlon, tolav nəmauran vi sutuai maii.” ¹⁵ Napəhaṽut ikel maii ke, “Nasub̄, lav nəwai ideh mai ginau bai, hən asike nəb̄imaduh boŋ ideh, asike nəb̄egəm gegai hən navəvautan tətəs am.” ¹⁶ Ikel mai alitenan ke, “Givan vakis asoam̄, məregəmai.” ¹⁷ Apəhaṽut isor vari ke, “Nəsəkad asoagw ideh.” AYesu ikel maii ke, “Nəboŋ gotoke, ‘Nəsəkad asoagw ideh,’ gokitin; ¹⁸ husur gulah mai asoam̄ erim tia, ale ahaṽut gotokade gagai savi asoam̄, gəsələh maii. Nəsa gotomadhakele ekitin.”

¹⁹ Apəhaṽut ike, “Nasub̄, gaiug govi ahai kelkel ur. ²⁰ Atəmanamit ta sutuai lulotu len naṽehuh egai, be gamit məttovi Ju, mətuke naut a Jerusalem ηai evi naut nalotuan.” ²¹ AYesu isor vari ke, “Litegai, gaiug gedəlom nəsa notokele. Nəboŋ dereh tegəmai hən ke asike evi natideh hən məb̄ilotu hən aTata len naṽehuh egai o len naut a Jerusalem. ²² Gamit a Samaria mətsaləboi gai məttoḷotu həni; ginamito, namtulotu hən gai namttoləboii, bathut nə-lav-kuvi-an dan nəsaan egəm len naJu gail. ²³ Avil namityal dereh tegəmai, egəm tia, hən ke alat lotolotu kitin ləb̄ilotu kitin hən aTata len nəlölit kavkav, len nədanjan seNunun, husur galit lovi nəvanuan nalotuan aTata tokəta doŋ galito. ²⁴ AGot savi nəvanuan

* **4:3:** Nəboŋ aYesu toləboii ke naFarisi lotosəsəlon̄ hən tobaptais hən nəvanuan tosob̄ur, emətəhun ləb̄ib̄al maii ale eriŋ naut enan. † **4:5:** Gen 33.19; Jos 24.32. Len naut egai isor husur aJakop ta sutuai, tovi natun aIsak tovi natun aAraham. * **4:9:** Luk 9.52-53; Ezr 4.1-5; Neh 4.1-2

tokad niben gotolæboi gæberisi, ao, ehum nanunun sua o nasuᶇavᶇjavan gotodædas gæberisi be tovi nækadhumaaran. Ale alat lotolotu hæni limaslotu hæn aGot hum tovi aGot kitin. Limaslotu kitin hæn gai len nælolit kavkav, len nædaᶇan seNunun.”²⁵ Apæhaᶇut ikel maii ke, “Nolæboii ke aMessiah aGot totabtabuh lan dereh tegæmai, aten lotokisi hæn aKристо. Næboᶇ þegæmai dereh tikel ur natit þisi mai ginamito.”²⁶ AYesu ikel maii ke, “Ginau en bogai notosor mai gaiug.”

Ahai susur gail lotælmam

²⁷ Len namityal enan, ahai susur san gail lotælmam, losæhoᶇut habat hæn aYesu tosor mai apæhaᶇut sua, avil galit ideh saus aliten ke, “Golᶇon næsa?” o saus aYesu ke, “Gusor mæbe mai alitegai?”

²⁸ Beti napæhaᶇut eriᶇ nabiliwai san, etælmam vi lan nabiltivile ale ikel mai nævanuan gail ei ke,²⁹ “Mætegæm ris avan sua tokel mai ginau hæn natit þisi notogole. Mætunau ke aKристо, aGot totabtabuh lan a?”³⁰ Na nævanuan gail loriᶇ nabiltivile, lotuᶇat van hæni.

Næbol þusan husur næmatuan

³¹ Beti ahai susur gail lukele ke, “Hai þusan, giᶇan.”³² Be ikel mai galit ke, “Nukad næhanian hagw gamit mætsalæboii.”³³ Imaienan ahai susur gail lukel mai galit gabag ke, “Ase ilav næhanian maii?”³⁴ AYesu ikel mai galit ke, “Næhanian hagw evi hæn næᶇbigol nalᶇonionian sitenan tosævat ginau hæn næᶇbigol vurvur nauman san.³⁵ Mætukad nasoran sua toke, ‘Nahæbati tivat beti næmatuan,’ be mætesᶇav hæn namætamito, mætekæta ris næmarireu hæn nawit tomasmas, toutaut hæn næmatuan tia.³⁶ Nævanuan tota kokotov nawit enan, tosægoᶇi, gai etuᶇat lav naþurþuran san, ale esæsægoᶇ hæn nawit mōs næmauran vi sutuai.† Igole hæn gai tota kokotov nawit mai gai tomabule, arᶇehæhaᶇur þonþon.³⁷ Husur nasoran egai ekitin toke, ‘Ikad avan sua tomabul, ikad togon tosægoᶇ tomatu.’³⁸ Nosævat gamit hæn mætᶇesægoᶇ þonþon hæn næsa mætsaum mōsi. Galevis am loum idarᶇ mōsi. Be gamit mætoᶇusur galito ale mætopul hæn næmatuan.”

³⁹ Alat a Samaria isoᶇur len nabiltivile a Sikar loriᶇ nælolit len aYesu husur na-kel-uri-an sepæhaᶇut toke, “Ikel mai ginau hæn natit þisi notogole.”⁴⁰ Beti næboᶇ alat a Samaria lotogæm hæni, lousi hæn þitoh mai galito, ale itoh ei vøbar næmariboᶇ eru.⁴¹ Ale husur nasoruan san, isoᶇur am lukad nadælomian.⁴² Beti lukel mai napæhaᶇut ke, “Nadælomian sinamit len aYesu sahusur næsa gotokele am, bathut ginamit gabag namtosæsæloᶇ hæni, ale namtolæboi sæhoti ke ategai ilav kuv kitin hæn navile a þan dan næsaan.”

AYesu igol anatun nævanuan nauman sekiᶇ imaur

⁴³ Næboᶇ næmariboᶇ toru togam gole, aYesu eriᶇ naut enan, evi Kalili.⁴⁴ AYesu mæu ikel koti ke, “Len naut sihai kelkel ur ideh, læsaputsan atenan len nænauan salito.”*⁴⁵ Imagenan, næboᶇ aYesu tobar naut a Kalili, alat naut enan lohæhaᶇur hæni husur loris natit þisi togole len næhanan a Jerusalem, husur galit am losuh len næhanan enan.*

⁴⁶ Imaienan, aYesu evi Kana a Kalili, naut togol næwai togæm vi wain lan.* Len naut enan ikad abiltivanuan sua toum sekiᶇ, anatun ulurᶇan

† **4:36:** Len naves egai, nawit tomatu evi nævanuan toutaut hæn ᶇesæsæloᶇ hæn nasoruan siGot, toutaut hæn þikad nadælomian lan. * **4:44:** Mat 13.57; Mak 6.4; Luk 4.24 * **4:45:** Jon 2.23

* **4:46:** Jon 2.1-11

toməsah, topat len nəmel len naut a Kapernaum. ⁴⁷ Nəboŋ atenan tosəsəloŋ hən aYesu togəm a Jutea vəbar naut a Kalili, ivan həni. Enjiri hən ðegəm vi lan naut a Kapernaum, gol anatan timaur husur pəpadaŋ timat. ⁴⁸ Ŋa aYesu ikel maii ke, “Asike mətberis namerikel gail o natit mətbimanŋmaŋ lan, asike mətəkad nadəlomian!” ⁴⁹ Abiltivanuan toum sekiŋ enjiri tətəs ke, “Nasuḅ, asike gəḅegəm gagai, dereh anatugw timat!” ⁵⁰ AYesu isor vari ke, “Givan, anatumŋ imaur.” Edəlom nəsa aYesu tokel maii, ale ivan.

⁵¹ Len nəyaran san vahim, naslev san gail lobubur maii, lukel uri ke, “Anatumŋ imaur tia!” ⁵² Eus galit ke, “Eləŋon ivoi len namityal sa?” Beti lusor vari ke, “Napudan san inoŋ nino len namityal tosua ut mədau.” ⁵³ Beti atata inau səhoti ke, len namityal enan ŋai aYesu ike, “Anatumŋ imaur.” Ale gai mai galit pisi lotosuh lohoim san, logəm vi vanuan nadəlomian. ⁵⁴ AYesu evi Jutea təlmam vi Kalili vəha-ru, ale egai evi namerikel na-vəha-ru-an aYesu togole len naut a Kalili.

5

AYesu igol avan sua imaur len nəwai a Petsata

¹ Husur nəboŋ enan, aYesu evi məhat vi Jerusalem van hən nəhanan sua seJu gail. ² Ale len naut a Jerusalem, pəpadaŋ hən nametləkau lotokisi hən Nametləkau Nasipsip, ikad nabiltiburhuwai lilos tokad navərada torim todar visi, nahəsən Petsata* len nasoruan seIpru gail. ³⁻⁴ Nəvanuan isəbur lotoməsah lupat pipivərada galenan, ametbesw gail, galevis narielit togau mai galevis nahudhubelit tomat.† ⁵ Ikad esua topat ei toməsah len nasihau tovi 38 tia. ⁶ AYesu eris atenan topat ei, eləboii ke toməsah tobəlav tia, ale eusi ke, “Goləŋon ke gimaur a?” ⁷ Aten toməsah isor vari ke, “Nasuḅ, nəsekad avan ideh tovi tarhət sagw hən nəḅevi lan nəwai nəboŋ toŋalunjalw. Nəboŋ notohisi hən nəḅevi pan lan, avan tile am akis ibar nəwai a mŋo, beti ginau.” ⁸ AYesu ikel mai ke, “Gile məhat, gebul hən nəbateh samŋ, pati, ale yar van.” ⁹ Vəha-sua ŋai aten imaur. Ipat nəbateh san ale iyaryar van, avil nəboŋ enan evi nəSappat. ¹⁰ Imaienan, alat lotoil a mŋo hən nəJu gail lusor lan aten tomaur. Luke, “Daməŋ nəSappat bogai! Nəboŋ gotopat nəmel samŋ, gəbur kotov nalo tokai tas nauman!”* ¹¹ Isor var galit ke, “Avan togol notomaur ikel mai ginau ke, ‘Pat nəmel samŋ, yar van.’” ¹² Lousi ke, “Ase ikel mai gaiug hən gəḅigol maien həni?” ¹³ Avil aten tomaur saləboii, husur aYesu ivan vəmasig len naluḅoh len naut enan.

¹⁴ Len namityal tovan, aYesu isaḅ atenan len naholəvat todar vis naim siGot ale ikel maii ke, “Geris, gagai gumaur, be sagigol nəsaan am hən asike natideh tosa səhor ta mŋo ḅevisi hən gaiug.” ¹⁵ Beti naulunŋian ia kel mai alat lotoil a mŋo hən nəJu gail ke aYesu boh togole tomaur. ¹⁶ Imaienan lotuḅat mədas bun aYesu sil togol natgalenan len nəSappat. ¹⁷ Be aYesu isor var galit ke, “ATəmagw eumum van vəbar gagai, ale ginau tu noum van.” ¹⁸ Imaienan, alat lotoil a mŋo hən nəJu gail ludas pīsāl am

§ 4:52: Len nasoruan ta Kris ike namityal toməlevru husur len nalennəyal sua ikad nəhaua toməlevtes len nadudulan ale toməlevtes am len naut mədau. * 5:2: Natosian galevis ta sutuai

len nasoruan ta Kris luke Betesta. † 5:3-4: Natosian galevis ta sutuai losuhud hən nategai: Lupat vir nəwai bŋjalunjalw, 4 husur anjel siNasuḅ egəm len nəboŋ galevis, ebul hən nəwai, ale nəvanuan tovi lan nəwai metəkav, dereh timaur. * 5:10: Neh 13.19; Jer 17.21

hæn læ̃bigole ðimat. Savi husur toður kotov næ-kai-tasi-an hæn næSappat ɲai, be husur tokel ke aGot tovi aTəman san, imaienan, ike gai gabag toþitþitoṽ mai aGot.

AYesu ikel vəhoti ke tovi aNatun aGot

¹⁹ Ɗa aYesu isor var galit ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke, aNatun aGot edədas ðigol natideh səbən, eləboi ðigol ɲa nəsa toris aTəman togole. Husur nəsa aTəman togole, aNatun am igole. ²⁰ Husur aTəman eləmas bun aNatun ale eṽusani hæn natit þisi gai togole, ale dereh teṽusani hæn natit gail lotosəhor natgalenan hæn mətþimanɲan lan. ²¹ Hum ke aTəman togol nəvanuan lotomat lule məhat, tolav nəmauran mai galito, aNatun am ilav nəmauran mai avan ideh gai toləɲon ðilavi maii. ²² Husur aTata səsað səhoti ke avan ideh þipanis, aoa erinɲi len aNatun hæn ðisað səhoti ke nəvanuan gail læ̃þipanis, ²³ hæn nəvanuan þisi læ̃þeputsan aNatun len nənauan salito hum lotoputsan aTata a məhat. Asike gəþeputsan aNatun len nənauan sam̃, gəsaputsan aTata tosəvati len nənauan sam̃.

²⁴ “Kitin, nokitin mai gamito, avan ideh tosəsəloɲ hæn nasoruan sagw, tokad nadələmian len aGot tosəvat ginau, gai ikad nəmauran vi sutuai, asike eðis len nəpanismen, be imakuv tia dan nəmatan vi lan nəmauran. ²⁵ Kitin nokitin mai gamito, len nəboɲ þegəmai, hun nəboɲ togəm tia, dereh alat lotomat lesəsəloɲ hæn nadoldol siNatun aGot, ale alat lotosəsəloɲ həni, dereh likad nəmauran. ²⁶ Husur aTata tovi nəkadun nəmauran, gai erinɲi len aNatun am hæn þevi nəkadun nəmauran. ²⁷ Ale erinɲi nədanɲan len navəlan hæn ðikot hæn nəvanuan gail, husur evi aNatun Nəvanuan. ²⁸ Samtiþanɲi len natgalenan, husur ikad nəboɲ togəmai hæn alat lotomat len nəbur nəmatan salito læ̃besəsəloɲ hæn nadolon aNatun aGot, ²⁹ ale dereh lile məhat dan nəbur nəmatan. Alat lotogol tovoi, dereh lile məhat hæn læ̃ðimaur tətəs. Avil alat lotogol tosa, dereh lile məhat hæn læ̃besəsəloɲ læ̃boi nəpanismen salito.*

³⁰ “Ginau nodədas nəbigol natideh len ginau səbögw. Nopəpəhun navoian dan nəsaan hum aTata tokele. Ale napəpəhwan sagw inor husur nəsagole husur naləɲonian sagw, be nugole husur naləɲonian sitenan tosəvat ginau.”

Na-kel-koti-an husur aYesu

³¹ AYesu isor am mai naɲu gail ke, “Ginau səbögw ɲai nətasor læ̃boi ginau, nasoruan sagw asike takitin. ³² Avil ikad atesual am tosor vi tarhət sagw, ale noləboii ke na-sor-ləboii-an san husur ginau ekitin. ³³ Mətosəvat galevis tia van hæn aɲon, ale gai ikel ur nakitinan.* ³⁴ Be nəsarinɲi gat nəlogw len nasor-vi-tarhəte-an nəvanuan tokele, ao, nusor husuri ɲai hæn mətþimakuv dan nəsaan samito. ³⁵ Aɲon ehum nam̃ial topanɲi, tom̃ial. Ale gamit mətulekis hæn mətþitoh kəkereh len nam̃ial san, hæn mətþəhəhəvur. ³⁶ Aɲon ikel kot ginau, avil ikad na-kel-koti-an tosəhor esan. Husur natit gail aTata tolav mai ginau hæn nəbigol þis gail, natgalenan notogole, loṽusan nakitinan husur ginau, ke aTata tosəvat ginau. ³⁷ Ale aTata tosəvat ginau, gai isor læ̃boi ginau. Gamit mətəsəsəloɲ hæn nadolon, mətəkəta læ̃boi gai tomabe. ³⁸ Ale nasoruan san səpat savoi len nəlomito husur mətəsədəlom ginau, ginau boh, aTata tosəvat ginau gəmai. ³⁹ Mətudəɲonɲon nəmauran vi

* 5:29: Dan 12.2 * 5:33: Jon 1.19-27, 3.22-30

sutuai len natosian siGot bathut mætunau ke nēmauran vi sutuai topat lan. Be natosian galenan lukel nakitinan husur ginau! ⁴⁰ Wake mætsaləŋon mætbegəm hən ginau hən mætbikad nēmauran enan.

⁴¹ “Nəboŋ mættosal suh ginau, nə-sal-suhi-an samito savi natideh len ginau ⁴² husur noləboi mætsaləmas bun aGot len nəlomit. ⁴³ Ginau nogəm len nahəsan aTəmagw ale mətomətahun ginau, mætsahəhəvur hən ginau. Be naut kəmas avan ideh am bəgəm len nahəsan gabag ŋai, dereh mitidaŋ həni, mətəhəhəvur həni. ⁴⁴ Imabe mətədədas mætbədəlom ginau? Mətuke mitisal suh gamit gabag be mətomətahun nə-sal-suhi-an togəm len gai tovi aGot səbən ŋai. ⁴⁵ Samtinau ke evi ginau nəbikel kot nəsaban samito van hən aTəmagw len nakotan san. Ao, ikad atesua bīgole, gai nəlomit todaŋ lan, aMoses boh! Dereh gai tikel kot nəsaban samito.† ⁴⁶ Avil mættadəlom aMoses tia, mættadəlom ginau tia bathut gai n̄au itos husur ginau. ⁴⁷ Be asike mætbədəlom nəsa gai totesi husur ginau, mitimabe hən mætbədəlom nəsa notokele?”

6

AYesu evəŋan alat lotovi 5,000

(Mat 14.13-21; Mak 6.30-44; Luk 9.10-17)

¹ Husur nəboŋ galenan, aYesu evi Kalili, ilav tukot vi tarhət nabiltiwai lotokisi hən Nabiltiwai Kalili mai lotokisi hən a Tiperias am. ² Nabiltiuvoh lohushusuri bathut ke lotokətkəta ris namerikel gail gai togolgole len alat lotoməsa. ³ Ale aYesu etəvəhuh vi lan nəvəhuh, ebətah mai ahai susur san gail ei. ⁴ Nəboŋ hən nəPasova tovi nəhanan seJu gail, egəm pəpadaŋ.

⁵ Nəboŋ aYesu topair hən namətan, toris naluvoŋ lotogəm həni, eus aFilip ke, “Datevur nabəta a be hən alateg ləbīhani?” ⁶ AYesu epus kitev nənauan seFilip maienan hən bəbunus ləboi aFilip, husur eləboi tia nəsa bīgole tia bogai. ⁷ Ale aFilip isor vari ke, “Naŋurpuran hən nahəbati toməlevtor saləboi bəvur nabəta tonor hən galit vīsusua bīhan kəkereh həni.”* ⁸ Ale ahai susur sua san, aAdru, aŋan aSimon Pita isor mai aYesu ke, ⁹ “Ikad natətai sua gegai tokad natuhhanian tovi nabəta nəpali torim mai naieh toru. Be natuhhanian egai savi natideh len nabiltiuvoh tomaiegai.”†

¹⁰ Beti aYesu ikele ke, “Mitigol nəvanuan gail lebətah.” Nə nauluŋan gail lotovi 5,000 ləbətah len naut enan tobaŋ liol. ¹¹ Beti aYesu ilav nabəta, ale nəboŋ tosipa vi təban aGot tonon, epəpəhuni mai alat lotobətah. Igol tomaienən am hən naieh. Galit p̄isi luhan husur naləŋonian salito vəhanukub. ¹² Nəboŋ lotohanukub tonon, aYesu ikel mai ahai susur san gail ke, “Mətesəŋon nasughanian. Sa-ideh tesuh.” ¹³ Imagenan lusah tuan nasughanian hilat lotohan dani, losəŋon nəhad tovi 12 hən nasugut nabəta nəpali tosuh kəmas!

† **5:45:** Nəboŋ tosor husur aMoses, isor husur naləbulat torim aMoses totesi lotovi naləbulat metəkav torim len nasoruan siGot. * **6:7:** Len nasoruan ta Kris ike natenarius tovi 200. Natenarius evi naŋurpuran hən nauman hən nəmariboŋ tosa, ale natenarius tovi 200 evi naŋurpuran hən nəmariboŋ tovi 200 o pəpadaŋ hən nahəbati toməlevtor. † **6:9:** Namisurhut nəpali ikad nəhəvəte ale lotuh dədasi hən ləbikad nəflaua hən ləbeum hən nabəta lan.

14 Nəboŋ nəvanuan gail lotoris namerikel aYesu togole, luke, “Ahai kelkel ur kitin bogai bəgəm vi lan navile a pan!”†

15 Bathut aYesu eləboii len galito ke gag ŋai legəm tah gati hən ləb̄igol bəgəm vi kiŋ, gai ivan dan galito vi lan naʋehuh hən b̄itoh səb̄on.

AYesu iyar len nəwai

(Mat 14.22-33; Mak 6.45-52)

16 Nəboŋ namityal tomasur, ahai susur san gail lovi pan vi lan nabiltiwai. 17 Len namityal enan naut evisivis be aYesu satəlmam van hən galit sal, ale lusah len nabot, gam tukot vi Kapernaum. 18 Sədareh nəlan eʋuv habat gol ke nəwai tokudkud van epus. 19 Nəboŋ lotovarus van hum ma tovi nakilomita torim, loris aYesu toyar len naʋonit nəwai, togəm pəpadaŋ hən nabot, ale lomətahw. 20 Be aYesu ikai van hən galito ke, “Ginau bogai, samtemətahw!” 21 Imagenan lohəhaʋur hən b̄isah len nabot ale isah lan. Vəha-sua ŋai nabot ivahut len naut lotovi lan.

22 Pelan han naluʋoh lotosuh tarhəwai, ludoŋ aYesu, lunau səhoti ke ikad nabot tosua ŋai ei. Loləboii ke aYesu səсах len nabot mai ahai susur san gail, be luvan səb̄olit ŋai. 23 Beti nabot galevis logəm len naut a Tiperias, luvahut pəpadaŋ hən naut Nasuʋ tosipa hən nabəta lan, naut naluʋoh lotohan bəta lan. 24 Nəboŋ naluʋoh lotoris ləboii ke aYesu satoh ei, ahai susur san gail ləsasuh, naluʋoh lusah len nabot galenan, lovi Kapernaum hən ləb̄idoŋ aYesu ei.

AYesu evi nabəta hən nəmauran

25 Nəboŋ nəvanuan galenan lotosab̄ aYesu a Kapernaum, tarhəwai, lousi ke, “Hai p̄usan, gubar naut egai ŋais?” 26 AYesu isor var galit ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke mətsadoŋ ginau husur məttoris ləboi namerikel gail, be mətudoŋ ginau ŋai husur mətuhanukub hən nabəta. 27 Samteum m̄os nəhanian səpat sabəlav, togəm vi pahsago. Ao, məteum m̄os nəhanian topat vi sutuai, nəhanian hən nəmauran vi sutuai aNatun Nəvanuan dereh b̄eviol hən mai gamito. Husur aGot aTata itabtabuh len atenan hən b̄eum san m̄os b̄eviol hən nəmauran enan.” 28 Imaienan lousi ke, “Datigol nəsa gail hən datb̄igol nagolean aGot toləŋoni?” 29 AYesu isor var galit ke, “AGot eləŋon ke mitigol nategai ke: məteriŋ nəlomit len atenan aGot tosəvati.” 30 Imaienan lukel maii ke, “Gigol namerikel ideh hən namtberisi hən namtbedəlom gaiug. Dereh gigol nəsa? 31 Atəmadat ta sutuai luhan nəmanna len naut masmas hum aMoses totoŋ ke, ‘Eviol hən nabəta togəm len nəmav mai galito hən ləb̄ihani.’ ”* 32 Beti aYesu ikel mai galit ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke, savi aMoses toviol hən nabəta togəm len nəmav mai gamito. Avil evi aTəmagw toviol hən nabəta kitin togəm len nəmav mai gamito. 33 Bathut nabəta siGot evi atenan togəm vi pan dan nəmav, eviol hən nəmauran mai nəvanuan navile a pan.”

34 Imaienan lukel maii ke, “Nasuʋ, geviol tabtab hən nabəta enan mai ginamito.”

35 AYesu ikel mai galit ke, “Ginau novi bəta hən nəmauran. Avan ideh bəgəm hən ginau, asike imalkəkət. Ale avan ideh b̄eriŋ nəlon len ginau, asike, asike imaduh boŋ ideh. 36 Nukel mai gamit ke, naut kəmas məttoris ginau, mətsariŋ nəlomit len ginau sal. 37 Avil alat aTəmagw toviol hən galit

† 6:14: AMoses epəhav utaut hən ahai kelkel ur surman gai bəgəm hən alat a Israel boŋ ideh. Deu 18.15-19 * 6:31: Exo 16.4, 15; Psa 78.24

mai ginau, dereh legəm hən ginau. Ale avan ideh togəm hən ginau asike nomətahuni. ³⁸ Husur nəsagəm len nəmav hən nəbigol nəsə notoləroni. Ao, nogəm hən nəbigol husur naləronian siGot tosəvat ginau mōsi. ³⁹ Ale naləronian san imaiegai ke: galit p̄isi gai toviol hən galito mai ginau hən ləbēvi esagw, salimasig, be len Nəboŋ Naməkot hən navile a pan dereh nigol lile məhat. ⁴⁰ Husur naləronian seTəmagw imaiegai ke: galit p̄isi lotoris aNatun, lotorin̄ nəlolit lan, dereh likad nəmauran vi sutuai, ale dereh nigol lile məhat len Nəboŋ Naməkot hən navile a pan.”

⁴¹ Nəboŋ lotosəsəlon̄ hən natenan, naJu gail lukoblen husuri bathut toke, “Novi nabəta togəm len nəmav,” ⁴² ale luke, “Ategai savi aYesu, anatun aJosef ŋa? Datoləboi atəman mai anan. Imabe toke togəm len nəmav?” ⁴³ AYesu isor var galit ke, “Samtikoblen mai gamit gabag. M̄itin̄. ⁴⁴ Ikad nap̄isal tosua ŋai hən avan ideh bələboi bəgəm hən ginau. Nəboŋ aTəmagw tosəvat ginau bəl̄iv avan enan, eləboi bəgəm hən ginau, ale dereh nigol tile məhat len Nəboŋ Naməkot hən navile a pan. ⁴⁵ Len natosian sihai kelkel ur gail ike, ‘Ale aGot dereh tevi hai p̄usan salit p̄isi,’ ŋa nəvanuan p̄isi lotosəsəlon̄ husur aTata, lotosəsəlon̄ ləboi nəsə tokele, galit logəm hən ginau.* ⁴⁶ (Namilen sake avan ideh saris aTata. Atenan togəm len aGot, atenan ŋai eris aTata.) ⁴⁷ Kitin, nokitin mai gamit ke, avan ideh torin̄ nəlon len ginau, gai ikad nəmauran vi sutuai. ⁴⁸ Ginau novi nabəta hən nəmauran. ⁴⁹ Sutuai atəmamit gail luhan nəmanna len naut toḅḅesw, be naut kəmas natenan, lumat p̄isi. ⁵⁰ Egai evi nabəta togəm len nəmav hən avan ideh b̄ihani, asike imat. ⁵¹ Ginau səbogw ŋai novi nabəta nəmauran togəm len nəmav. Avan ideh b̄ihan nabəta egai, dereh tikad nəmauran vi sutuai. Husur nabəta nəbeviol hən̄i evi nibegw; dereh neviol hən̄i m̄os nəmauran silat navile a pan.”

⁵² Beti naJu gail lōvitv̄ituh mai galit gabag, luke, “Ategai teviol mab hən niben mai gidato hən datb̄ihani?” ⁵³ Imaienan aYesu ikel mai galit ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke, asike mət̄b̄ihan niben aNatun Nəvanuan, asike mət̄bemun nəda han, mət̄ukad nəmauran kitin mabe? Mətsəkade len gamit gabag. ⁵⁴ Avan ideh tohanhan nibegw, tomunmun nəda hagw, atenan ikad nəmauran vi sutuai, ale len Nəboŋ Naməkot hən navile a pan dereh nigol tile məhat dan nəmatan. ⁵⁵ Husur nibegw evi nəhanian kitin, nəda hagw evi nate namunian kitin. ⁵⁶ Imaienan, avan ideh tohanhan nibegw, tomunmun nəda hagw, atenan itoh tin len ginau ale ginau nutoh tin len gai. ⁵⁷ ATəmagw tovi nəkadun nəmauran esəvat ginau, ale bathut aTəmagw, ginau nutoh, nukad nəmauran. Len nəvide tomaienan, avan ideh tohanhan ginau, bathut ginau, gai dereh titoh, tikad nəmauran. ⁵⁸ Ginau novi nabəta togəm len nəmav, be nabəta egai sasur̄nan nəmanna atəmamito ta sutuai lotohani. Luhan nəmanna ale lumat. Avan ideh tohanhan nabəta egai, dereh titoh, tikad nəmauran vi sutuai.”

⁵⁹ AYesu ikel natgalenan nəboŋ toḅusan len naim nabon̄bonan a Kapernaum.

Ahai susur isobur lugam dan aYesu

⁶⁰ Nəboŋ ahai susur san gail lotosəsəlon̄ hən natgalenan, luke, “Nap̄usanan enan idan̄ habat. Ase eləboi bəsəsəlon̄ səhoti?” ⁶¹ AYesu

* **6:45:** Isa 54.13 § **6:48:** Nəboŋ aYesu toke tovi nabəta hən nəmauran, ike ehum nabəta datb̄ihani dereh datikad nəmauran, evi nəkadhumauran.

eləboii len gai gabag ke ahai susur san gail lukoblen husur natenan, ale ikel mai galit ke, “Nateg emədas nadəlomian samito a? ⁶² Bimagenan, imabe len gamito mətberis aNatun Nəvanuan bətəlmam vi məhat? Mətedəlomi beti a? ⁶³ ANunun aGot n̄ai eləboi bəviol hən nəmauran kitin mai nəvanuan. Nədan̄an sinəvanuan edədas b̄igol natideh. Nasoruan notokele mai gamito, evi soruan seNunun aGot toviol hən nəmauran mai nəvanuan. ⁶⁴ Avil gamit galevis mətsəkad nadəlomian len ginau.” (AYesu ekəmaienan husur len natubatan eləboi alat lotokad nadəlomian lan, ale eləboi nəvanuan sua b̄erinj̄i len navəlan aenemi san gail.) ⁶⁵ Beti aYesu ike, “Husur natenan nukel mai gamit ke, nəvanuan saləboi b̄egəm hən ginau len gai səb̄on. ATata n̄ai eləboi b̄igol nəvanuan b̄ikad nadəlomian hən b̄egəmai.”

⁶⁶ Husur tokəmaienan, ahai susur san isoḅur lupair dani, ləshusuri am. ⁶⁷ N̄a aYesu ipair van hən lotovi 12 ike, “Be gamit am mətuke mitivan a?” ⁶⁸ ASimon Pita isor vari ke, “Nasub̄, namtivan hən ase? Gaiug səb̄om̄ n̄ai gukad nasoruan toviol hən nəmauran vi sutuai. ⁶⁹ Namtorinj̄ nəlonamito len gaiug, namtoləboii tia ke gaiug govi siGot səb̄on gotogəm m̄osi.”* ⁷⁰ Beti aYesu ike, “Ganan! Ginau nulekis hən gamito məttovi 12, be gamit sua evi natəmat.”

⁷¹ Nəb̄on̄ tokəmaienan, isor husur aJutas, anatun aSimon Iskariot, husur aJutas, esua len lotovi 12, dereh terinj̄i len navəlan aenemi san gail.

7

Nəhanan hən Nəpasvaləval gail

¹ Husur nəb̄on̄ enan, aYesu iyaryar len naut a Kalili. Emətahun nəyaran len naut a Jutea husur alat lotoil a m̄o hən naJu gail ludon̄don̄ji hən ləb̄igol b̄imat. ² Ale nəb̄on̄ hən Nəhanan hən Nəpasvaləval gail, egəm pəpadan̄. Evi nəhanan sua seJu gail.* ³ Beti aḅan aYesu matmat gail lusor maii ke, “Gerinj̄ naut enan vi Jutea hən ahai susur sam̄ gail ləberis natit gotogol gail. ⁴ Avan ideh toke b̄etibau len nəhon nəvanuan gail sasusuan gail! Gəb̄igol namerikel gail, gigol gail len nəhon nəvanuan p̄isi len navile a pan hən ləb̄eləboi gaiug!” ⁵ Lokəmaienan husur aḅan gail am ləsəkad nadəlomian lan.

⁶ Imaienan aYesu ikel mai galit ke, “Namityal tonor hən ginau sagəm sal. Be samito, namityal p̄isi inor n̄ai. ⁷ Nəvanuan sinavile a pan gail lodədas ləb̄emətahun bun gamito. Be ginau, lomətahun bun ginau husur nukel koti ke natit gail lotogole lusa vəsa. ⁸ Mətevi lan nəhanan ea. Ginau asike novi lan Nəhanan enan, husur namityal tonor hən ginau sagəm sal.” ⁹ Nəb̄on̄ tokəmaienan tonon̄, itoh a Kalili n̄ai.

AYesu len Nəhanan hən Nəpasvaləval

¹⁰ Be nəb̄on̄ aḅan aYesu gail lotovi məhat vi lan Nəhanan tonon̄, gai am evi məhat vi lan. Səyar len nəhon nəvanuan gail be esusuah. ¹¹ Beti len Nəhanan, alat lotoil a m̄o hən naJu gail, ludon̄don̄ji, lous kitevi ke, “Atenan itoh a be? Gai be?” ¹² Len naluv̄oh nəvanuan isoḅur lusor lahlah husuri. Galevis luke, “Evi naulum̄an sua tovoi masuḅ.” Galevis am luke,

* **6:69:** Mat 16.16; Mak 8.29; Luk 9.20 * **7:2:** Lev 23.34-36; Deu 16.13. Nəhanan hən Nəpasvaləval evi nəhanan seJu gail, Lunau təlmam hən atəmalit ta sutuai nəb̄on̄ lotoyaryar len naut masmas. Len nasihau tovi 40 lutoh len nəpasvaləval gail.

“Ao, egəras nəvanuan gail.”¹³ Be səkad avan ideh tosor husuri len nəhon nəvanuan gail, husur lomətahw len naJu gail lotoil a m̄o.

¹⁴ Be nəboŋ sua rivuh len nawik hən Nəhanan, aYesu evi məhat vi lan naim siGot, ale etubat pusan. ¹⁵ Beti naJu gail lotoil a m̄o, lotosəsəloŋ həni, luŋaŋ, luke, “Ategai eləboi bun natosian siGot, be səkad avan ideh tokad namitisau toŋusan həni maii. Imabe?”

¹⁶ Imaienan aYesu isor var galit ke, “Naŋusanan sagw savi esagw. Ao, atenan tosəvat ginau evi nəkadhut naŋusanan sagw. ¹⁷ Avan ideh toke bigol naləŋonian siGot, dereh teləboii ke naŋusanan sagw egəm len aGot o evi esagw səbogw. ¹⁸ Nəvanuan tosor len naləboian san səbən, eləŋon ke tipatpat gai məhat. Avil gai toləŋon ke teŋutsan nahəsan atenan tosəvati, gai ekitin, ale səkad nagəgərasan lan. ¹⁹ Savi aMoses tolav nalo mai gamito a? Be gamit ideh sahusuri. Mətudas p̄isal hən mətbigol nəbimat sil nəsa?”

²⁰ Naluvoŋ lusor vari ke, “Gaiug gukad natəmat! Ase idas p̄isal hən bigol gəbimat?” ²¹ AYesu ikel mai galit ke, “Nugol nauman sua len nəSappat, nugol naulumian imaur, ale nəvanuan p̄isi losəhoŋut sil notogole len nəSappat.* ²² Be gamit am mətəum len nəSappat nəboŋ məttotiv dalus natətai ulumian husur nalo siMoses. (Be navide hən na-tiv-dalusi-an savi siMoses, evi setəmamit ta sutuai, aAraham.)* ²³ Məttotiv dalus natətai ulumian len nəboŋ han, naut kəmas tovi nəSappat.† Mətugole hən asike mətəbebur kotov nalo siMoses, be evi nauman. Mətbimagenan, imabe mətutaŋulol bulos ginau nəboŋ notogol naulumian kavkav tomaur len nəSappat?*" ²⁴ Sagenənoŋ hən nəsa notogole mai na-kəta-suluvi-an mai nə-nau-suluvi-an samit ŋai. Mitimasnənoŋ həni mai natit tonor, tokitin ŋai.”

AYesu evi aKristo a?

²⁵ Beti galit galevis lototoh len naut a Jerusalem lous galit gabag ke, “Savi atenan lotoke ləbigole bimat a? ²⁶ Be məteris! Gai boh tosorsor len nəhon nəvanuan gail. Ləsakel natideh maii. Hum ma nəvanuan na-il-a-m̄o-an gail lotoləboi koti ke atenan evi aKristo, aGot totabtabuh lan a? ²⁷ Avil datoləboi naut atenan togəm lan. Be nəboŋ aKristo bəgəmai, asike ikad avan ideh bələboi naut togəm lan.”

²⁸ ŋa aYesu, toŋusan len naholəvat todar vis naim siGot, ikai ke, “Mətunau ke mətoləboi ginau a? Mətunau ke mətoləboi naut notogəm lan a? Savi len ginau gabag ŋai notogəmai. Be atenan tosəvat ginau, ekitin. Gamit mətsaləboii, ²⁹ be ginau noləboii, husur nogəm təban, gai esəvat ginau.”

³⁰ Nəboŋ lotosəsəloŋ hən natenan, alat lotoil a m̄o lohisi soŋuer hən ləbitah gati. Be avan ideh səbari husur namityal san sagəm sal. ³¹ Avil isoŋur len naluvoŋ lorin nəlolit lan. Luke, “Nəboŋ aKristo bəgəmai, asike igol namerikel gail lotosəhor natgalenan ategaii togole.”

³² Nəboŋ naFarisi gail lotosəsəloŋ hən natgalenan naluvoŋ lotosor lahlah həni husur aYesu, galit mai abiltihai tutumav gail losəvat alat lotokətkəta kəkəl hən naim siGot, hən ləbitah gati. ³³ ŋa aYesu ike, “Dereh nitoh kəkereh mai gamit balai, beti netələmam van hən atenan tosəvat

* **7:21:** Jon 5.1-18 * **7:22:** Gen 17.10-13; Lev 12.3 † **7:23:** Nalo siMoses ike limastiv dalus natətai len nəmariboŋ toməlevtor husur nəpasian san. * **7:23:** Jon 5.8-9

ginau. ³⁴ Dereh mitidoŋ ginau, be asike mətusaḅ ginau, ale mətسالəboi mətḅegəm vi lan naut nəḅevi lan.”

³⁵ Beti alat lotoil a mō hən naJu gail, lukel mai galit gabag ke, “Ategai tiyar vi be hən asike datḅisabi? Hum ma ḅivan hən naJu gail lototoh len naut tiltile seuleKris hən ḅepusan mai alat a Kris a? ³⁶ Nəboŋ toke, ‘Dereh mitidoŋ ginau be asike mətusaḅ ginau,’ ale ‘Mətسالəboi mətḅegəm hən naut nəḅevi lan,’ namilen evi nəsa?”

Naḅusanan husur aNunun aGot

³⁷ Len nəboŋ naməkot len nawik hən Nəhanan, len nəmariboŋ totibau han, aYesu eil vi məhat, ikai ke, “Avan ideh ḅimaduh, tegəm hən ginau!” ³⁸ Avan ideh toriŋ nəlon len ginau, tegəm, temun! Hum natosian siGot tokele ke, ‘Nəwai nəmauran dereh tisel dan nəlon hum nawisel gail.’” ³⁹ (Nəboŋ tokəmaianan, isor husur aNunun aGot, alat lotoriŋ nəlolit len aYesu dereh likade, be aGot saviol həni sal husur aGot saputsan aYesu sal hən nəyalyalan san ḅiparḅar.)

Nənauan tiltile husur aYesu

⁴⁰ Galevis len naluḅoh lotosəsəloŋ hən nasoruan san, lusor təvah ke, “Ategai bogai ahai kelkel ur kitin.” ⁴¹ Galevis luke, “AKristo bogai, aGot totabtabuh lan.” Ris galevis am lotoke, “Eniŋan? AKristo asike egəm a Kalili a? ⁴² Be natosian siGot ike aKristo dereh tegəm len nəḅasusan siTevit ale lipasi len naut a Petlehum, navile matmat siTevit aKiŋ. Imaianan o səmaianan a?” ⁴³ Nə naluḅoh lovitvutuh, lopəpehw husur aYesu. ⁴⁴ Ale galevis luke lith gati, wake avan ideh sətah lan.

⁴⁵ Alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot lotəlmam van hən abiltihai tutumav mai naFarisi gail. Ale lous alatenan ke, “Imabe mətḅətah gati gəmai?” ⁴⁶ Alatenan lusor var galit ke, “Aoa, namtsasəsəloŋ hən avan ideh sator sumian atenan boŋ ideh.” ⁴⁷ Nə naFarisi gail lusor viles alatenan ke, “Imabe? Gai egəras gamit am a? ⁴⁸ Mitinau nategai ke: len ginamit namttoil a mō mai ginamit namttovi Farisi, ikad ginamit ideh toriŋ nəlon lan māu a? Eḅuer kaskasi! ⁴⁹ Naluḅoh loriŋ nəlolit lan, be ləsələboi natideh, lotətan hən nalo. Nasemalean tipat len galito!”

⁵⁰ Ikad naFarisi sua, nahəsan aNikotemus, togəm hol mai aYesu a mō, ale ike, ⁵¹ “Asike datḅikot hən avan ideh hən datḅisaḅ nəsa gai togole, sanor len nalo sidato hən datḅeriŋi hən ḅipanis.” ⁵² NaFarisi gail lusor vilesi ke, “Govi nauleut ta Kalili gototah mai atenan a? Gia vuruŋ kitevi len natosian siGot. Dereh gisaḅi ke ahai kelkel ur ideh sagəm len naut a Kalili boŋ ideh!”

[Nalobulat ta sutuai len nasoruan ta Kris ləsəkad naves 7.53–8.11.]

⁵³ Ale lopəpehw, luvahim gail.

8

Napəhaḅut togol naitian toḅur kotov nəlahan

¹ Be aYesu evi lan Naḅehuh Oliv. ² Ale nəboŋ naut tolan evi lan naholəvat todar vis naim siGot tətəs. Sədareh nəvanuan gail logəm həni, ale ebətah, eḅusan. ³ Ahai ḅusan hən nalo mai naFarisi gail losəhar apəhaḅut sua lotosaḅi len naitian toḅur kotov nəlahan. Lugol eil len

* 7:37: Lev 23.36 * 7:38: Eze 47.1; Zec 14.8 * 7:42: 2Sam 7.12; Mic 5.2 * 7:50: Jon 3.1-2

nəhon naluṽoh. ⁴ Lukel mai aYesu ke, “Hai ƣusan, alitegai, namtusabi len naitian tobur kotov nəlahan. ⁵ Ale len nalo, aMoses ikel buni hən datbetubun alatpəhaṽut lotosum̃an alitegai. Be gaiug, gukel nəsa?”* ⁶ (Lokəmaienan hən ləb̃igol aYesu b̃ekək̃os len nasoruan san hən ləb̃ikot h̃əni.) Be aYesu ebətah, iβetβet, itos len tan hən nəjarhuvəlan. ⁷ Lous taltal hən b̃isor var galito, ale eil vi məhat, ike, “Gamit ideh topar saan, tilav nəvat, tuvi a m̃o.” ⁸ Beti ebətah tət̃as, iβetβet, tos len tan. ⁹ Nəboŋ lotosəsəloŋ h̃əni, lotuβat van, alat lotovi haṽut loil a m̃o. Ale aYesu itoh səβon mai alitenan. ¹⁰ Beti aYesu eil vi məhat, eusi ke, “Bareab, galito, lutoh a be? Səkad avan ideh toke gəb̃ipanis a?” ¹¹ Ike, “Naut ido hən galito Nəsub.” Ale aYesu ike, “Ginau am nəsake gəb̃ipanis. Givan ale gagai van sagigol nəsaan am.”

AYesu, nam̃ial hən navile a pan

¹² AYesu isor mai nəvanuan gail tət̃as am, ike, “Ginau novi nam̃ial hən navile a pan; avan ideh tohusur ginau, asike, asike iyar len nəmargobut, avil dereh tikad nam̃ial hən nəmauran.”* ¹³ Ña naFarisi gail lusor tas nasoruan siYesu luke, “Gaiug gukel na-kel-koti-an husur gaiug gabag, be husur gaiug səβom̃ ŋai gotokele, na-kel-koti-an sam̃ savi natideh len nakotan, ehum sakitin.” ¹⁴ AYesu isor var galit ke, “Naut kəmas notokel na-kel-koti-an husur ginau gabag, na-kel-koti-an sagw ekitin, husur noləboi naut notogəm lan mai naut notovi lan gagai. Be gamito, mətsaləboi naut notogəm lan, mətsaləboi naut notovi lan. ¹⁵ Mətonənoṽ husur naləboian sinəvanuan ŋai, ginau nəsanənoṽ hən avan ideh mai nəsa nəvanuan gail lotoləboii. ¹⁶ Nəβ̃enənoṽ, na-nənoṽ-h̃əni-an sagw inor, husur savi ginau səβogw notogole, be nugole mai atenan tosəvat ginau, nonənoṽ husur nəsa aTata tokele. ¹⁷ Nalo samito ike, na-kel-koti-an sinəvanuan eru arβeβitoṽ, nakotan isabi ke evi kitinan. ¹⁸ Ale ikad eru artokel na-kel-koti-an husur ginau: esua, ginau notokel husur ginau gabag, togon, aTata tosəvat ginau.”

¹⁹ Imaienan lotuβat usi ke, “ATəmaṽ gai be?” Isor var galit ke, “Husur ke mətsaləboi ginau, mətsaləboi aTəmagw. Məttaləboi ginau, məttaləboi aTəmagw am.” ²⁰ AYesu ekəmaienan pəpadaŋ hən nabokis hən nəvat nəboŋ toƣusan len naholəvat todar vis naim siGot. Avan ideh sətah gati husur namityal san sagəm sal.

AYesu sagəm len navile eg a pan

²¹ Len namityal tile am, aYesu isor mai galito tət̃as, ike, “Gagai noriŋ gamito, nuvan, ale dereh mətekəta kitev ginau van, ale mitimat len nəsaan samito. Naut notovi lan, mətodəd̃as mətβegəm h̃əni boŋ ideh.” ²² Imaienan naJu gail lotoil a m̃o lusor mai galit gabag ke, “Nəboŋ ategai toke, ‘Naut notovi lan, mətodəd̃as mətβegəm h̃əni boŋ ideh,’ namilen imabe? Dereh tia gol gai gabag timat a?” ²³ Ris aYesu toke, “Gamito, mətovi alat a pan, ginau novi auleməhat. Gamit hən navile eg a pan; ginau savi hən navile eg a pan. ²⁴ Imaienan nuke dereh mitimat len nəsaan samito. Husur asike mətβedəlomi ke novi ginau notovi ginau, dereh mitimat len nəsaan samito.”* ²⁵ Ña lous taltal h̃əni ke, “Be gaiug ase?”

* **8:5:** Lev 20.10; Deu 22.22-24 * **8:12:** Isa 49.6; Mat 5.14; Jon 9.5 * **8:24:** Exo 3.14-15, naut aGot tokel ur nahəsən ke, aNovi ginau notovi ginau o aNovi ginau nəβevi ginau.

Ale aYesu isor var galit ke, “Surñan notokele a ño tia. ²⁶ Nukad natit isoḅur hən nəbīkele husur gamito, hən nəbīsəḅ səhoti hən məṭḅipanis, be nəḅoŋ notosor mai alat hən navile a pan, nosəsəloŋ hən atenan tosəvat ginau husur gai ekitin, ale nukel ur nəsa ŋai atenan tokele.” ²⁷ Be ləsələḅoi sal ke aYesu tosor husur aTəman. ²⁸ Ŋa aYesu isor mai galit tətəs am ke, “Nəḅoŋ məṭḅevus aNatun Nəvanuan vi məhat, dereh məteləḅoi ke novi ginau notovi ginau. Ale len ginau səḅogw nəsagol natideh, avil nukel nəsa ŋai aTəmagw toḅusan həni mai ginau. ²⁹ Ale atenan tosəvat ginau itoh mai ginau; sarin gaḅulan ginau. Bathut nugol tabtab hən nəsa gai tohəhaḅur həni.” ³⁰ Nəḅoŋ lotosəsəloŋ hən tokəmaienan, nəvanuan isoḅur lorin nəlolit lan.

Anatun aAraham gail mai anatun aSetan gail

³¹ Beti aYesu isor mai naJu gail lotorin nəlolit lan ke, “Məṭḅigol husur naḅusan sagw, məṭovi ahai susur sagw kitin, ³² ale dereh məteləḅoi nakitinan. Ale nakitinan dereh tigol mitikad nəmakuvan, asike məṭovi slev am.” ³³ Lusor vari ke, “Namtovi nəpasusan siAraham, namtsavi slev sivan ideh ḅoŋ ideh. Imabe gotoke, ‘dereh mitikad nəmakuvan, asike məṭovi slev am?’” ³⁴ AYesu isor var galit ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke, avan ideh togol nəsaan evi slev sisan. ³⁵ Naslev savi nəbathudud ideh simasta hən naim, naut kəmas totoh mai galito. Avil anatun ulumñan amasta evi bathudud sua vi sutuai. ³⁶ Imaienan, aNatun aGot ḅigol asike məṭḅevi slev am, dereh mitikad nəmakuvan tokitin. ³⁷ Noləḅoi ke məṭovi nəpasusan siAraham gail, be məṭoum kitev naḅisal hən məṭḅigol nəḅimat husur nasoruan sagw sagol natideh len nəlomit. ³⁸ Ginau nusor husur natit notoris aTata sagw togol gail. Be gamito məṭugol nəsa məttosəsəloŋ hən atəmamit ñau tokele.”

³⁹ Lusor təvah ke, “Atəmanamito aAraham!” AYesu ikel mai galit ke, “Məṭṭavi anatun aAraham gail, məṭtagol husur nəsa aAraham togole. ⁴⁰ Nukel nakitinan tia notosəsəloŋ hən aGot tokele, be gagai məṭudas ḅisal hən məṭḅigol nəḅimat. Araham sagol natideh tomaien. ⁴¹ Gamit məṭugol natit atəmamito togol gail.”

Beti lusor vari ke, “Namtsavi natətai naḅisal. Namtukad aTəmanamit esua ŋai, aGot.” ⁴² AYesu ikel mai galit ke, “AGot tavi aTəmamito, məṭtaləmas bun ginau husur nogəm təban aGot, nogəm gegai. Savi len ginau ŋai notogəmai, be gai esəvat ginau. ⁴³ Imabe mətsaləḅoi səhot nasoran sagw? Husur mətsaləḅoi məṭḅəsəsəloŋ husur nasoruan sagw. ⁴⁴ Husur məṭovi anatun atəmamit tovi təmat. Məṭuke mitigol husur nəsa gai toləŋoni. Atenan igolgol nəvanuan lumat len natuḅatan hən navile a pan van van sal. Gai eməṭahun nakitinan husur nakitinan eḅuer lan. Nəḅoŋ tosor libliboŋ evi nasoruan san matmat husur gai evi vanuan nalibliboŋan mai nəkadun nalibliboŋan. ⁴⁵ Imagenan, nəḅoŋ notokel nakitinan, mətsadəlom nəsa notokele. ⁴⁶ Gamit ta be eləḅoi ḅikel vəhoti ke notokad nəsaan? Ale nəḅikel nakitinan, imabe mətsadəlom nəsa notokele? ⁴⁷ Avan tovi siGot esəsəloŋ səhot nasoruan san. Be gamito, mətsavi siGot. Husur enan mətsəsəsəloŋ səhot nasoruan san.”

⁴⁸ NaJu gail lotosəsəloŋ həni lusor vari ke, “Namtukel səhot gaiug nəḅoŋ namttoke gotovi auleSamaria gotovi ut kəmas! Gaiug gukad natəmat

* 8:33: Mat 3.9; Luk 3.8

sua!”⁴⁹ Ris aYesu toke, “Ao, nəsəkad natəmat ideh. Avil noputsan nahəsan aTəmagw, noputsani len nənauan sagw. Be gamito, mətomədas nahəsagw hum notovi ut kəmas.⁵⁰ Ginau nəsadoŋ nəyalyalan mōs ginau gabag, be ikad atesua toləŋon ke nahəsagw tiyalyal. Gai dereh tepəpehun navoian dan nəsaa. ⁵¹ Kitin, nokitin mai gamit ke, avan ideh togol husur nəsa notokele, asike imat vi sutuai.”

⁵² Nəboŋ lotosəsəloŋ hən natenan, naJu gail lusor təvah ke, “Gagai namtoləboi buni ke gukad natəmat sua. AApraham imat. Ahai kelkel ur gail tu lumat. Be naut kəmas natenan, gaiug gukele ke, ‘Avan ideh togol husur nəsa notokele, asike esəsəloŋ hən nabus nəmatan vi sutuai.’ ⁵³ Gunau ke gotoyalyal səhor aApraham atəmanamit tomat a? Mai ahai kelkel ur lotomat gail a? Gunau ke gotovi ase?” ⁵⁴ AYesu isor var galit ke, “Nətaputsan nahəsagw gabag, nəyalyalan enan asike tavi natideh. Be atenan toputsan ginau evi aTəmagw, mətətosor husuri ke, ‘Atenan evi aGot sinamit bolai.’ ⁵⁵ Avil mətəsaləboii, be ginau noləboii. Nətakele ke nəsaləboii, nətəvi nəvanuan nalibliboŋan surmān gamito. Wake noləboi gai ale nugol husur nəsə tokele. ⁵⁶ Atəmamit aApraham ehəhaʿur hən bəkəta vi mō hən nəboŋ sagw, erisi, ale ikemkem.” ⁵⁷ Beti naju gail luke, “Nədəm ham səbar 50 sal. Goris mab hən aApraham?” ⁵⁸ AYesu isor var galit ke, “Kitin, nokitin mai gamit ke, a tahw hən aApraham tovisi, novi ginau notovi ginau.”* ⁵⁹ Nəboŋ tokəmaienan, lotətariv vat gail hən ləbetubuni, be aYesu esusuan gai dan galito, evivile dan naut enan todar vis naim siGot.

9

AYesu igol ametbesw imaur

¹ Nəboŋ aYesu toyar van eris naulumān sua namətan tobəsw nəboŋ lotopasi. ² Ahai susur siYesu lousi ke, “Hai pusan, nəsaa sise igol namətan ategai artobəsw nəboŋ lotopasi? Esil nəsaa setəman mai sinan o esil esan səbon?”* ³ AYesu isor var galit ke, “Savi sil nəsaa san o setəman mai anan, avil evi metbesw hən nəvanuan gail ləberis nədaŋan siGot bəvisi len nəmauran san. ⁴ Nəboŋ tovi nalennəyal sal datimasgol nagolean siGot tosəvat ginau. Dereh nalenmariug tegəmai, gol ke avan ideh asike eum. ⁵ Nəboŋ nototoh len navile a pan sal, novi namial hən navile a pan.”*

⁶ Beti aYesu epulai len tan, igol nətan evi bal hən nabusun, ale ikas namətan atenan artobəsw hən nəbal enan. ⁷ Ale ikel maii ke, “Gia kəkəkas nəhoŋ len nabiltiburhuwai lotokisi hən Siloam.” (Nəhes enan namilen “Səvati”). Na aulumān ivan, ekəkəkas nəhon, totəlmam, ekəta.

⁸ Alat lototoh pəpadaŋ həni, mai alat lotoris toŋirŋir nəvanuan hən nəvat a mō, luke, “Savi ategaii tobətah, usus nəvat tabtab a?” ⁹ Galevis luke, “Gai bogai.” Galevis am luke, “Ao, be esurmān atenan.” Ale aulumān enan ikel ur gai səbon ke, “Ginau ŋa bogai.” ¹⁰ Imaienan lousi ke, “Imabe? Nəsə igol gokəta?” ¹¹ Aulumān isor var galit ke, “Atenan lotokisi hən aYesu igol nəbal, ale ikas namətagw həni. Ikel mai ginau ke, ‘Gevi Siloam, kəkəkas nəhoŋ.’ Imaienan, nəboŋ notovan, notokəkasi, nokəta.” ¹² Beti lousi ke, “Atenan be?” Isor var galit ke, “Eniŋan.”

Lous kitev nakətaan simetbesw

* 8:58: Jon 1.1-3; Exo 3.14 * 9:2: Exo 20.5 * 9:5: Jon 8.12

13-14 Nəboŋ aYesu togol nəbal ale togol aulumān tokəta, nəmariboŋ enan evi nəSappat. Beti nəvanuan gail losəhar aulumān enan, tovi metbesw a mō, van hən naFarisi gail. 15 Na naFarisi gail am lous tətəs həni, nəsa tovisi həni hən tokəta. Ikel mai galit ke, “Eriŋ nəbal len namətagw ale nokəkəs kuvi, ale nokəta.” 16 NaFarisi galevis luke, “Ategaii, aYesu, sagəm len aGot husur eum len nəSappat.” Be galevis am luke, “Bevi nəvanuan nəsaan, igol namerikel galenan mabe?” Na-sor-balbal-an enan len nətarhət gəlaru, igol galit lukad napəpəhwan. 17 Imagenan, tətəs am lous aten tovi metbesw a mō ke, “Ategaii togol namətaŋ tokəta, gusor husur mab həni?” Aulumān enan isor var galit ke, “Ahai kelkel ur sua bolai.”

18 Nabiltiju gail ləsadəlomi ke tovi metbesw a mō, ŋa lokis atəman mai anan gəmai. 19 Ale lous gəlaru ke, “Ategai evi anatuməru a? Evi metbesw nəboŋ mərtopasi a? Bimaienan, ekəta mabe gagai?” 20 Atəman mai anan arusor var galit ke, “Namroləboi ategai, anatunamər bogai, ale nəboŋ namrtopasi evi metbesw. 21 Namrsaləboi nəsa tovisi həni tokəta gagai, namrsaləboi ase tosəŋav hən namətan. Be etibau tia, savi tətai am, eləboi bisor husur gai gabag, mətəusi həni bai.” 22 Arokəmaienan husur aromətəhw len nabiltiju gail husur galit ludaŋ mai galit gabag ke, avan ideh tokel uri ke aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan, dereh lehut avan enan dan naim nabonbonan salito. 23 Husur enan aruke, “Etibau tia, mətəus gai.”

24 Imaienan, lokis vəha-ru hən atenan tovi metbesw a mō. Ale lukel maii ke, “Len nahəsən aGot, namtukele hən gaiug, gikel nakitinan! Husur namtoləboii ke aYesu evi nəvanuan nəsaan.” 25 Isor var galit ke, “Bevi nəvanuan nəsaan, ginau nəsaləboii. Noləboi natesua ŋai. A mō namətagw ibesw, be gagai nokəta.” 26 Na lousi ke, “Igol nəsa hən gaiug? Igol namətaŋ arosəŋav mabe?” 27 Isor var galit ke, “Nukel mai gamit tia be mətsəsəsəloŋ. Mətuke nikel tətəs hən mab həni am? Gamit am mətoləŋon ke mətəvi ahai susur san gail m̄au a?” 28 Beti losəvar huni ale luke, “Evi gaiug gotovi ahai susur sitenan, be ginamito, namtovi ahai susur siMoses gail. 29 Namtoləboii ke aGot isor mai aMoses, be atenan, aYesu, namtsaləboi naut togəm lan.” 30 Ris aulumān enan tosor var galito, ike “Mətsaləboi naut togəm lan, be esəŋav hən namətagw. Mətumabe? Nosəhoʋut len gamito! 31 Datoləboii ke aGot sasəsəloŋ hən nəvanuan nəsaan gail, be esəsəloŋ hən alat lotolotu van həni, alat lotogol nəsa toləŋoni. 32 Sutuai tia van vəbar daməŋai, avan ideh sasəŋav hən namətan nəvanuan ideh tovi metbesw len nəpasian san. 33 Atenan asike bəgəm len aGot, mətunau ke eləboi biŋol natideh a? Ao, edədasi.” 34 Lusor vari, luke, “Nəboŋ lotopas gaiug, gopul hən nəsaan tia, gaiug ase hən gəbēʋusan ginamito?” Ale lubar həni dan naim nabonbonan, lukai həni.

Namətan nəlon ibesw

35 Nəboŋ aYesu tosəsəloŋ hən lotobar həni vivile, isaḅ aulumān enan, ale eusi ke, “Goriŋ nəloŋ len aNatun Nəvanuan m̄au a?” 36 Aulumān isor vari, ike, “Nasub, ase ganən hən nəberin nəlogw lan?” 37 AYesu ikel maii ke, “Gorisi tia. Atenan bogai tosor mai gaiug gagai, ganən.” 38 Na ike, “Norin nəlogw len gaiug, Nasub,” ale ilotu həni. 39 Beti aYesu ike, “Nogəm len navile a pan m̄os napəpəhwan hən navoian dan nəsaan,

hən ametbesw gail ləbikad nakətaan, ale hən alat lotokəta, ləbēgəm vi metbesw len nəlolito.”

⁴⁰ NaFarisi galevis lototah maii losəsəloŋ hən tokəmaienan, ale lousi ke, “Gokəməbe? Guke ginamit am namtovi metbesw a?” ⁴¹ AYesu ikel mai galit ke, “Məttavi metbesw gail, asike məttanor hən nəpanismen sil nəsaan samito, be husur mətukele ke mətokəta, mətunor hən nəpanismen sil nəsaan samit sal.”

10

AYesu evi nəvanuan tovoi tokətkəta təban nasipsip

¹ AYesu isor am, ike, “Kitin, nokitin mai gamit ke, avan ideh sabis len nabopita, be topəlau səhor nəhol nasipsip, evi nəvanuan vənvnənah, evi nəvanuan toparparu vanuan mōs navənohian! ²⁻³ Be nəvanuan tokətkəta kəkol hən nabopita, esəŋav hən nabopita mōs nəvanuan tokətkəta təban nasipsip hən bēbis lan. Nasipsip gail losəsəloŋ ləboi nadolon atenan tokətkəta təban galito. Ale ekis nasipsip san səbōn, ekis nahəsalit vīsusua ale esəhar galit vivile. ⁴ Nəboŋ tosəhar galit pisi vivile tonon, iyar a mō ale nasipsip gail lohusuri bathut losəsəloŋ ləboi nadolon. ⁵ Asike lohusur avan ideh tile, be dereh ligam dani, husur ləsəsəloŋ ləboi nadolon atenan.” ⁶ AYesu ikel nasoruan kəta enan be nəvanuan gail ləsaləboi nəsa tokel mai galito.

⁷ Imaienan aYesu ikel tətəs həni mai galit ke, “Kitin nokitin mai gamit ke, ginau novi bopita, hən nasipsip ləbiyar tur lan. ⁸ Alat lotogəm a mō len ginau lovi vanuan vənvnənah, lovi vanuan lotoparparu vanuan mōs navənohian; be nasipsip ləsəsəloŋ hən galito. ⁹ Ginau novi bopita. Avan ideh bēbis tur len ginau, dereh tikad nə-lav-kuvi-an dan nəsaan san. Len ginau dereh tegəmai, tivan, tisaḅ nəhanian tovoi marireu. ¹⁰ Nəvanuan vənvnənah egəm ŋai hən bēvnənah, ḅigol nasipsip ləbimat, sah pəpas gail. Ginau nogəm hən nasipsip sagw ləbikad nəmauran vi sutuai, nogəm hən ləbepul səsəhov həni.

¹¹ “Ginau səbōgw novi nəvanuan nasipsip tovoi. Nəvanuan nasipsip tovoi eutaut hən bimat mōs nasipsip gail. ¹² Nəvanuan nauman tokətkəta təban nasipsip mōs naḅurḅuran, savi nəvanuan nasipsip tovi amahean nasipsip gail. Imaienan, nəboŋ toris nalipah katkat togəmai, eriŋ nasipsip, igam dan galito.* Beti nalipah katkat ikat gat nasipsip sua, ale navəshəsipsip lugam pəpehw. ¹³ Nəvanuan nauman igam dan nasipsip gail husur eum mōs naḅurḅuran ŋai, savəhvəh nasipsip, len gai ləsavi natideh.

¹⁴⁻¹⁵ “Ginau səbōgw novi vanuan nasipsip tovoi. Sumān notoləboi aTəmagw mai aTata toləboi ginau, noləboi nasipsip sagw gail, ale galito loləboi ginau.* Ale noutaut hən nəbimat mōs galito. ¹⁶ Ginau nukad nasipsip galevis tile ləsavi len navəshəsipsip egai. Nimassəhar galito hən ləbēvi lan navəshəsipsip sagw. Ale galit am dereh lesəsəloŋ səhot nadologw, ale liḅon hən ləbēgəm vi vəshəsipsip bəsua ŋai tokad nəvanuan nasipsip tosua.

¹⁷ “ATata eləmas bun ginau husur notoutaat hən nəbimat, hən nəbikad təlmam hən nəmauran sagw. ¹⁸ Səkad avan ideh toləboi ḅilav kuv nəmauran

* **10:12:** Len nasoruan ta Kris ike wolf. Nawolf ehum nabiltipah katkat towael. * **10:14-15:** Mat 11.27; Luk 10.22

sagw dan ginau, be ginau səbogw noviol həni husur naləjonian sagw ɲai. Ginau nukad nədarjan hən na-il-a-mō-an. İpat len navəlagw hən nəbēviol hən nəmauran sagw, ipat len navəlagw hən nəbīlav təlmam həni. Natenan evi nəsa aTəmagw tokel buni hən nəbīgole.”

¹⁹ Nəboŋ tokəmaienan tonəŋ, ikad napəpəhwan tətəs am len naJu gail husur nasoruan san. ²⁰ Isobur len galito luke, “Gai ikad natəmat sua, evinvinu, imab mətosəsəloŋ həni?” ²¹ Galevis am luke, “Avan ideh tokad natəmat saləboi bisor maienan. Natəmat saləboi bəsəŋjav hən namətan ametbəsəw. Edədasi!”

AYesu len Nəhanan hən Na-səŋjav-həni-an

²² Len nabiltivile Jerusalem, lukad Nəhanan hən Na-səŋjav-həni-an len nahəbati naut susus.† ²³ Ale aYesu itoh len naholəvat todar vis naim siGot, iyar husur navərada siSolomon ei. ²⁴ NabiltiJu gail ludar visi, lousi ke, “Gugol namtodədarŋabu maiegai vir ɲais? Gəbēvi aKristo, aGot totabtabuh lan, gikel koti mai ginamito.” ²⁵ AYesu isor var galit ke, “Nukel mai gamito tia wake mətsadəlom ginau. Nəsa notogole len nahəsan aTəmagw, natgalenan lukel kot ginau. ²⁶ Be mətsadəlom gail am, husur mətsavi ideh len nasipsip sagw. ²⁷ Nasipsip sagw gail losəsəloŋ səhot nadologw, ginau noləboi galito ale lohusur ginau. ²⁸ Noviol hən nəmauran vi sutuai mai galito ale asike lumasig boŋ ideh. Avan ideh asike eliv kuv galit dan navəlagw. ²⁹ ATəmagw toviol hən alaten mai ginau, aTəmagw egai iyalyal səhor natit pisi, ale avan ideh asike eliv kuv galito dan navəlan. ³⁰ Ale ginau mai aTata namrosua ɲai.”

³¹ NabiltiJu gail lotətariv vat tətəs hən ləbətubuni. ³² AYesu ikel mai galit ke, “Len nəhomito nugol natit isobur tovoi lotogəm len aTata. Len natgalen notogole, mətuke mətetuŋ ginau sil ta be?” ³³ NaJu gail lusor vari ke, “Asike namtotuŋ gaiug sil natideh tovoi gotogole, be sil gotosor mədas nahəsan aGot. Husur gaiug gotovi vanuan ɲai, gugolgol gaiug ke gotovi Got.”*

³⁴ AYesu isor var galit ke, “Len natosian hən nalo samito, aGot isor. Ike, ‘Nukele ke mətovi “got” gail.’‡ ³⁵ Gamit mətoləboi ke natosian siGot edədas həbuer boŋ ideh. Mətoləboi ke aGot tokis nəvanuan galenan, napisulan san togəm hən galito, ‘got gail.’ ³⁶ Ginau, aTata itabtabuh len ginau ale esəvat ginau vi lan navile a pan. İmaienan, nəboŋ notoke, ‘Novi aNatun aGot,’ imabe məttoke notosor mədas nahəsan aGot? ³⁷ Asike nəbīgol nəsa aTata togole, samtedəlom nəsa notokele. ³⁸ Wake nəbīgol nəsa togole, naut kəmas mətsadəlom nəsa notokele, mitikad nadəlomian len nəsa notogole hən mətbələboi səhoti, hən mətbələboi tabtab həni ke, aTata itoh tin len ginau ale ginau nutoh tin len aTata.”

³⁹ Husur tokəmaienan, alat lotosəsəloŋ həni ludas pısal hən ləbitah gati, be ivan dan galito.

† **10:22:** Nəhanan hən Na-səŋjav-həni-an evi nəhanan seJu gail hən na-səŋjav-həni-an hən naim siGot ta sutuai len nasıhau 164 B.C. Lunau təlmam hən nəboŋ naJu gail lotokad tətəs hən naim siGot dan navəlan alat ləsavi Ju. Len nəboŋ enan len natutumavan gail lugol naim siGot iveveu tətəs am.

* **10:33:** Lev 24.16 ‡ **10:34:** Len Psa 82.6, aGot ekis alat lotoil a mō hən nəvanuan san gail hən got gail. Ekəmaienan husur ilekis hən galito hən ləbeil gel gai len nəhən nəvanuan gail, ale hən ləbenənoŋ hən nəvanuan san galit mai nalo san.

40 Nəboŋ tovan, iloŋ tukot len Nawisel Jortan van hən naut aJon tobapbaptais lan a m̄o tia, ale itoh ei.* 41 Beti nəvanuan isobur logəm həni, luke, “AJon sagol namerikel ideh, be nəboŋ tosor husur ategai, natit p̄isi tokele ekitin.” 42 Ale tarhəwisel Jortan ei, isobur loriŋ nəlolit len aYesu.

11

Nəmatan siLasarus

1 Ikad atesua toməsah, nahəsən a Lasarus. Itoh a Petani mai aṽavinen gəlaru, aMeri mai aMarta.* 2 (Evi aMeri enan boh toḅir naoil pəhas len Nasuḅ, len narien gəlaru, ale togargari hən navurun.)* Am̄inen aMeri, aLasarus, eməsah. 3 Na napəhaṽut eru enan aropisul van hən aYesu ke, “Nasuḅ, ategai gotoləmas buni, eməsah.”

4 Nəboŋ aYesu tosəsəloŋ hən napisulan enan ike, “Naməsahan enan savi hən nəmatan, ao evi m̄os nəvanuan gail ləḅisal suh nəyalyalan siGot, hən ke aNatun aGot ḅikad nə-sal-suhi-an lan.” 5 Naut kəmas aYesu toləmas bun aMarta, aMeri mai aLasarus, 6 nəboŋ tosəsəloŋ hən na-kel-uri-an enan, itoh len naut totohtoh lan hən nəmariboŋ eru am. 7 Beti husur nəboŋ toru enan, ikel mai ahai susur san gail ke, “Datevi Jutea tətəs.” 8 Ahai susur gail lusor vari ke, “Hai p̄usan, naJu gail lumadhadas p̄isal hən ləḅetubun gaiug, be goləŋon gəḅetəlmam tətəs am a?”

9 AYesu isor var galit ke, “Akis ikad nəhəua tovi 12 len nalennəyal. Avan ideh toyaryar len nalennəyal sapes həbetw, husur ekəta len nam̄ial hən navile eg a pan. 10 Avan ideh ḅiyaryar len mariug, dereh tipes həbetw husur səkad nam̄ial lan.”

11 Beti ikel mai galit ke, “Abubur sidato, aLasarus, ipatmari; be nia vəŋoni.” 12 Imaienan, ahai susur gail lukel mai ke, “Nasuḅ, gai ḅipatmari len naməsahan, dereh timaur dani.” 13 Lunau ke aYesu tosor ḅai husur nəpatmari, ris aYesu tosor husur nəmatan siLasarus. 14 Imaienan beti, aYesu ikel p̄arḅar həni mai galit ke, “ALasarus imat tia! 15 Na nunau gamito, ale nukemkem ke nəsatoh ei, husur len natenan dereh mitikad nadələmian am len ginau. Ale datia ris aten beti.”

16 Imagenan, aTomas, namilen ke aMəlav, ikel mai ahai susur galenan ke, “Gidato datitah mai aYesu, ləḅetubuni, letubun gidat maii.”

AYesu isor ṽəhṽəh aMarta mai aMeri

17 Nəboŋ aYesu togəm pəpadaŋ hən naut a Petani, lukel maii ke aLasarus topat ei len nəburhes hən nəmariboŋ tovat tia. 18 (Ale navile a Petani ipat dan naut a Jerusalem len nakilomita totor ḅai,* 19 na naJu tosoḅur logəm hən aMarta mai aMeri hən ləḅigol nəlolər ḅələŋon ḅivoi am husur nəmatan səm̄inelaru.)

20 Beti nəboŋ aMarta tosəsəloŋ həni ke aYesu togəm pəpadaŋ, evivile hən ḅerisi, be aMeri saləboii, eḅətah lohoim. 21 Na aMarta ikel mai aYesu ke, “Nasuḅ, gətətəh geg tia, am̄inegw asike təmat. 22 Be naut kəmas, noləboii ke aGot dereh teviol hən natideh gəḅeusi həni mai gaiug.” 23 AYesu ikel maii ke, “Am̄inenm̄ dereh tile məhat tətəs.” 24 AMarta isor vari ke, “Noləboii ke dereh tile məhat len na-le-məhat-an len Nəboŋ Naməkot hən navile a pan.” 25 AYesu ikel maii ke, “Ginau novi na-le-məhat-an dan nəmatan mai novi nəmauran. Ginau ngul nəvanuan lule məhat dan nəmatan, ginau noviol

* 10:40: Jon 1.28 * 11:1: Luk 10.38-39 * 11:2: Jon 12.3 * 11:18: Len nasoruan ta Kris sakel nakilomita totor, be ike nəstatia tovi 15.

hən nəmauran mai galito. Avan ideh toriṅ nəlon len ginau, dereh timaur, naut kəmas bimat. ²⁶ Ale avan ideh totoh tin len ginau, toriṅ nəlon len ginau, asike, asike imat vi situai. Godəloni a?” ²⁷ Isor vari ke, “Evoi Nasuḅ, nodəloni ke gotovi aKristo, aNatun aGot, gai tokel gati ke tegəm vi lan navile a pan.”

²⁸ Nəboṅ tokəmaienan tononṅ aMarta erinṅi, etəlmam vahim. Ekis kuv aMeri, aṅan, isor səḅon maii ike, “AHai pusan egəmai, eus gaiug.” ²⁹ Nəboṅ aMeri tosəsəlonṅ hən natenan, vəha-sua ṅai ivan həni. ³⁰ AYesu səbar navile a Petani sal, be itoh len naut tobubur mai aMarta lan. ³¹ Alat a Jerusalem lototoh mai aMeri lohoim hən ləḅigol nəlon ḅeləṅon ḅivoi am, loris tole məhat, tovan tutut. Lunau ke tovi lan nəḅurhes siLasarus hən ḅitaṅ ei, ale lohusuri.

³² Nəboṅ aMeri togəm ris aYesu, iteh bathurien, ikel maii ke, “Nasuḅ, gətatoh gegai, aminegw asike təmat.”

³³ Nəboṅ aYesu toris aMeri totaṅ, eris naJu gail lototaṅ maii, ale nəlon ipaṅpaṅ, nəlon isa habat. ³⁴ Eus galit ke, “Mətəriṅi a be?” Lusor vari ke, “Nasuḅ, gəm risi.” ³⁵ Namətərarur siYesu isel. ³⁶ Beti naJu lotoil pəpadaṅ luke, “Mətəris! Gai eləmas bun aLasarus vəsa.” ³⁷ Be galit galevis luke, “Ategai igol ametḅesw tomaur. Imab satəgau gat aLasarus dan nəmatan?”

AYesu igol aLasarus ile məhat dan nəmatan

³⁸ Nəboṅ aYesu tobar nəḅurhes, nəlon isa habat tətəs am. Nəḅurhes enan evi nəḅurhuvat sua tokad nəḅiltivat lotokəkol gole həni. ³⁹ AYesu ikel mai galit ke, “Rusan nəvat vi tarhəte.” AMarta, aṅavinen aten tomat, ikel maii ke, “Nasuḅ, gai iḅo tia. Daməṅai, nəmariboṅ han ivat.” ⁴⁰ AYesu isor vari ke, “Nukel mai gaiug tia ke, gəberinṅ nəloṅ len ginau, dereh geris nəyalyalan siGot.”

⁴¹ Imaienan lorusan nəvat vi tarhəte. Beti aYesu ekəta vi məhat, ike, “Tata, sipa hən gotosəsəlonṅ hən ginau. ⁴² Noləḅoi ke gotosəsəlonṅ hən ginau akis, be nokəmaienan mōs alategai lotoil pəpadaṅ, hən ləḅədəloni ke gotosəvat ginau.”

⁴³ Beti aYesu ikai habat ke, “Lasarus, gevivile!” ⁴⁴ Ale gai tomat evivile. Nəkaliko ibanṅis narien mai navəlan sal, nəkaliko tile ibanṅis nəhon. AYesu ikel mai galit ke, “Sah ruḅati hən ḅivan!”

NaJu gail lusor utaut hən ləḅigol aYesu bimat

(Mat 26.1-5; Mak 14.1-2; Luk 22.1-2)

⁴⁵ Len alat lototah mai aMeri, isəbur loriṅ nəlolit len aYesu husur loris nəsa togole. ⁴⁶ Be galevis luvan hən naFarisi gail, lukel ur nəsa aYesu togole. ⁴⁷ Beti aḅiltihai tutumav gail mai naFarisi gail lokis nəḅonḅonan hən nəSanhitrin.† Lousus galit gabag ke, “Datigol nəsa? Ategai boh igol namerikel tosəbur. ⁴⁸ Datḅidamḅ hən ḅigol tomagenan van, nəvanuan p̄isi dereh leriṅ nəlolit lan, lehusuri hum akiṅ. Beti nasoltia ta Rom dereh legəm mədas naut sidato mai lav nəvanuan gail dan gidato.”‡

⁴⁹ Beti galit sua, aKaiafas, tovi ḅiltihai tutumav len nasihau enan, ike, “Gamit mətsaləḅoi natideh! ⁵⁰ Mətsənau səhoti ke, ivoi am hən gidat p̄isi ke, nauluṅan sua bimat mōs nəvanuan gail, səhor alat a Rom ləḅemədas

† 11:47: NəSanhitrin evi nəkaunsel seJu gail lotobətah hən nakotan. ‡ 11:48: Len naut egai, nəvanuan namitisau lunau namilen ke, alat a Rom dereh ligol naim siGot timasirsir mai lemədas naJu gail p̄isi. Ale dereh lilav kuv nədaṅan hən na-il-a-mo-an dan aḅiltihai tutumav gail mai nəSanhitrin.

gidat p̄isi dattovi Ju h̄ən datb̄imasig.”⁵¹ (N̄əb̄oŋ aKaiafas tok̄əmaiean, sakel s̄əb̄on h̄əni, be aGot erin̄ n̄ənauan sua len n̄ənauan siKaiafas. Ale len namilen hum aB̄iltihai tutumav, ep̄əhav utaut h̄əni ke, aYesu dereh timat m̄os alat lotovi Ju.⁵² Be savi m̄os naJu gail ŋai, timat m̄os aGot b̄episan b̄onb̄on h̄ən anatan gail p̄isi lotogam p̄əpəhw, siriv len naut gail len navile a pan.)⁵³ Imagenan, len n̄əb̄oŋ enan van, lusor utaut h̄ən l̄əb̄igol aYesu b̄imat.⁵⁴ Husur enan, aYesu s̄əyaryar am len n̄əhon alat a Jerusalem, be erin̄ naut enan, evi lan navile a Efraim topat p̄əpadaŋ h̄ən naut masmas tob̄əbesw, beti itoh ei mai ahai susur san gail.

⁵⁵ N̄əb̄oŋ n̄əPasova seJu gail togəm p̄əpadaŋ, n̄əvanuan isob̄ur len naut p̄isi lotosuh dar vis naut a Jerusalem, lovi məhat vi Jerusalem vagol s̄əb̄olit h̄ən galito liveveu hum nalo tokele, utaut vir n̄əhanan enan.⁵⁶ Lokətk̄əta doŋ aYesu. Ale n̄əb̄oŋ lotoil len naut todar vis naim siGot lousus galit gabag ke, “Gunau ke n̄əsa? Tegəm h̄ən n̄əPasova o t̄əb̄uer?”

⁵⁷ Len n̄əb̄oŋ enan, aB̄iltihai tutumav gail mai naFarisi gail lukele h̄əni ke avan ideh b̄eləboi naut aYesu totoh lan, timaskel v̄əhoti h̄ən l̄əb̄itah gati.

12

AMeri ev̄ahas aYesu (Mat 26.6-13; Mak 14.3-9)

¹ Len n̄əmarib̄oŋ tom̄əlevtes s̄əbar n̄əPasova sal, aYesu ibar naut a Petani. Evi naut siLasarus, aten aYesu togol tole məhat dan n̄əmatan.² Loutaut h̄ən nab̄iltihanian m̄osi. ALasarus mai galevis am lutah maii len natev, ale aMarta ipat n̄əhanian mai galito.³ Beti aMeri ilav nahudhulita h̄ən n̄əhai p̄əhas naoil, n̄əvat han totibau.* Ev̄ahas narien aYesu h̄əni ale igar kuvi dan narien ḡəlaru h̄ən navurun. Ale naim epul h̄ən n̄əb̄on naoil enan tosusau.⁴ Ikad ahai susur san sua, nah̄əsan aJutas Iskariot, b̄erinj aYesu len navəlan aenemi san gail. AJutas ike,⁵ “N̄əvat h̄ən n̄əhai p̄əhas egai etibau hun naP̄urP̄uran h̄ən nasihau tosua! Imabe datsap̄ur h̄əni, lav n̄əvat han mai nam̄əsal gail?”⁶ Ek̄əmaienan, be s̄ənau nam̄əsal gail, husur evi vanuan v̄ənv̄ənah. Gai ek̄ətk̄əta t̄əban nabokis n̄əvat salito, be ilavlav kuvi m̄os gai gabag.⁷ AYesu isor vari ke, “Sagem̄ədasi! Alitegai et̄əgau gat n̄əhai p̄əhas egai vir n̄əb̄oŋ l̄əb̄itavun ginau.⁸ Akis nam̄əsal gail lutohtoh mai gamito, be ginau, asike nutoh mai gamit eb̄əlav.”*

⁹ N̄əb̄oŋ naJu gail lotos̄əsəloŋ h̄əni ke aYesu totoh a Petani, nab̄iltiluṽoh logəm h̄ən l̄əb̄erisi, be savi aYesu ŋai, luke leris aLasarus am, atenan aYesu togol tole məhat dan n̄əmatan.¹⁰ Imaienan, aB̄iltihai tutumav gail lusor utaut h̄ən l̄əb̄igol aLasarus am b̄imat,¹¹ husur n̄əvanuan isob̄ur lugam dan aB̄iltihai tutumav gail h̄ən l̄əb̄erinj n̄əlolit len aYesu sil n̄əsa tovisi h̄ən aLasarus.

AYesu evi lan naut a Jerusalem hum nakinj (Mat 21.1-11; Mak 11.1-11; Luk 19.28-40)

¹² Pelan han na-kel-uri-an ibar naut a Jerusalem ke aYesu satogəmgəmai. N̄əb̄oŋ nab̄iltiluṽoh lotogəm h̄ən N̄əhanan n̄əPasova

* **12:3:** Luk 7.37-38. Nasoruan ta Kris ike nam̄əlasan han ibar 325 gram. * **12:8:** Deu 15.11

lotosəsəlön hən na-kel-uri-an enan, ¹³ lutariv nəpashət nadet,† luvan hən ləbəbubur maii. Lukai habat ke, “Hosanna! Datisal suh aGot!

Got tigol na-voi-buni-an van hən gai togəm len nahəsan Nasuḅ aGot. Got tigol na-voi-buni-an van hən nakin naut a Israel.”*

¹⁴ Nəboŋ aYesu tosaḅ natuhtonki, ebətah lan hum natosian siGot tokele ke,

¹⁵ “Nəvanuan naut a Israel gail, samtemətahw!

Məteris! Nakin samit satogəmai!

Ebətah len natuhtonki!”‡

¹⁶ (Len nəboŋ enan ahai susur san gail ləsaləboi natgalen len natosian siGot. Be nəboŋ aYesu tovi məhat vi lan namənas san, lunau təlmam hən nəsa tovisi, ale lunau səhoti ke tovi nəsarpoan hən nəsa ahai kelkel ur sua totos gati.)

¹⁷⁻¹⁸ Nəvanuan galenan loluḷluḷoh husur galit galevis lutoh mai aYesu nəboŋ tokis aLasarus dan nəburhes hən bimaaur dan nəmatan. Ale galito, lukel ur nəsa lotorisi mai alat ləsarisi. Imaienan, isoḅur lovivile hən ləbəbubur mai aYesu, bathut losəsəlön husur namerikel enan today gai togle. ¹⁹ Imagenan, naFarisi gail lusor təvah mai galit gabag ke, “Datsəkad nəpısal ideh am. Məteris atenan, gai esəhor gidat tia, navile a pan pısi lohusuri.”

AuleKris galevis ludon aYesu

²⁰ Len alat lotovi Jerusalem hən ləḅilotu len Nəhanan nəPasova, ikad auleKris galevis lotogəmai. ²¹ Luvan hən aFilip ta Petsaita a Kalili, lousi ke, “Nasuḅ, namtuke namteris aYesu bai.” ²² AFilip ikel mai aAdru, ale aruvan vakel mai aYesu. ²³ Beti aYesu isor var gəlaru, ike, “Namityal hən aGot ḅevəhot nəyalyalan siNatun Nəvanuan egəm tia. ²⁴ Kitin, nokitin mai gamit ke, asike namisurhuwit ḅiteh hən ḅimat len tan, ipat səḅon maien ŋai. Wake ḅiteh hən ḅimat len tan māu, dereh titov vi məhat, tiḅan masuḅ. ²⁵ Alat lotoləmas bun nəmauran salito len navile eg a pan, dereh limasig vi sutuai. Avil alat lotoləmas bun ginau səhor habat hən nəmauran salito len navile eg a pan, dereh likad nəmauran vi sutuai.* ²⁶ Avan ideh ḅike ḅevi tarhət sagw hum nəvanuan na-vi-tarhəte-an, timashusur ginau, husur nəvanuan na-vi-tarhəte-an sagw timastoh mai ginau. Ale avan ideh ḅevi tarhət sagw, aTata dereh teputsani, tisal suhi.

AYesu isor husur nəmatan san

²⁷ “Gagai nəlogw etuhatuh masuḅ. Nekəmaḅe beti? Dereh nike, ‘Tata gilav kuv ginau dan namityal egai, saneləŋon tisa vəsa?’ Ao asike nokəmaienan husur nogəm mōsi. Nogəmai hən nəḅeləŋon ḅisa vəsa! ²⁸ Tata gigol nahəsam tiyalyal!”

† **12:13:** Nadet ehum namətu, ebəlav, ikad nəpashəte mai ikad navite lotohanhani. Len naut a Israel lolḅilḅil həni hən ləḅevusani ke lotoḅal səhor aenemi salit gail len nəḅalan. Len naut egai hum ma lotoḅilḅil həni husur lunau ke aYesu togəm hum nakin hən ḅegəgel hən alat a Rom lotoil a mō len naut a Jutea. * **12:13:** Psa 118.25-26 ‡ **12:15:** Zec 9.9. Nəboŋ toke natuhtonki namilen ke anatun natoŋki totibau be avan ideh səsah lan sal. § **12:24:** Len naut egai aYesu ike saləboi ḅevi tarhət silat a Kris van vəḅar tomat hum namisurhuwit. Be a tahw len nəmatan san dereh tile məhat hum nawit totov vi məhat. Nəboŋ tole məhat eləboi ḅevi tarhət sinəvanuan pısi len navile a pan, ale hum nawit dereh tikad navit tisoḅur. * **12:25:** Mat 10.39, 16.25; Mak 8.35; Luk 9.24, 17.33

Beti nadoldol egəm len nəmav, ike, “Nugol iyalyal tia, ale dereh nigol tiyalyal tətās am.”

²⁹ Nəboŋ naluṽoh lotosəsəloŋ həni, galevis luke nabiliurur tokurut, galevis am luke aŋel tosor maii.

³⁰ Beti aYesu ike, “Nadoldol enan isor mōs gamito, sasor mōs ginau. ³¹ Gagai evi namityal hən aGot bəpəpehun navoian dan nəsaan len navile a pan. Gagai evi namityal hən aGot bəhut atenan toil a mō len navile eg a pan, tovi təmat. ³² Ale ginau, nəboŋ mət̃bipāt ginau vi məhat dan nətan, dereh neliv nəvanuan p̃isi gəm hən ginau.”* ³³ (Ekəmaienan hən bigol nəvide hən nəmatan san bimasil ke dereh timat len nəhai balbal.) ³⁴ Naluṽoh lous aYesu ke, “Imabe gotoke aNatun Nəvanuan dereh timat magenan? Namtunau ke natosian siGot toke aKristo, aGot totabtabuh lan dereh titoh vi sutuai. Imagenan, aNatun Nəvanuan egai gotosor husuri, ase ganan?”*

³⁵ AYesu isor var galit ke, “Nam̃ial dereh tem̃ial len gamito tebəlav kəkereh am. Nəboŋ nam̃ial bəm̃ial sal, mitiyar lan hən asike nəmargobut b̃ikabut gol gamito. Mət̃biyar len nəmargobut, asike mət̃oləboi naut mət̃bevi lan. ³⁶ Nəboŋ mət̃tokad nam̃ial sal, mət̃erij nəlomit lan, hən mət̃begəm vi anatun nam̃ial.”

Nadəlomian ebuer len nəvanuan gail

Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonon, evi tut, esusuan gai dan galito. ³⁷ Naut kəmas togol namerikel tosoḅur len nəhon nəvanuan gail, ləsariŋ nəlolit lan. ³⁸ Imaienan, nasoruan sihai kelkel ur aIsaiah isarpoh toke, “Nasub̃ aGot, ase edəlom na-kel-uri-an sinamito?

Nədanjan sam̃, gaiug goṽusani van hən ase hən b̃eris ləboii?”*

³⁹ Husur natenan ləsələboi ləb̃ikad nadəlomian sum̃ian nəsa aGot tokele len nabuŋon aIsaiah totos tətās həni ke,

⁴⁰ “Nugol namət̃alit iḅesw

nugol nəkadulit iṽonṽon,

imagenan, namət̃alit lodədās ləb̃ekəta ləboi nəsa notogole

nəlolit lodədās ləb̃eləboi səhot nəsa notokele

ale lodədās ləb̃ipair van hən ginau

hən nəbigol ləb̃imaur.”**

⁴¹ Isaiah ekəmaienan husur toris nəyalyalan seKristo a mō tia, ale isor husuri.

⁴²⁻⁴³ Avil len alat lotoil a mō, isoḅur lorij nəlolit len aYesu. Be husur lotoləmas nə-sal-suhi-an sinəvanuan gail səhor nə-sal-suhi-an siGot, ləsakel uri ke lotokad nadəlomian lan bathut lomət̃ahw ke naFarisi gail ləb̃ikai tas galito hən asike ləb̃ilotu len naim nəbonḅonan salito.

Nasoran məkot siYesu len nəhon naluṽoh

⁴⁴ Beti aYesu ikai habat van hən naluṽoh ke, “Avan ideh b̃erij nələn len ginau, gai erij nələn kitin len aGot tosoḅat ginau gəmai. ⁴⁵ Ale avan ideh tokəta ris ginau, ekəta ris atenan tosoḅat ginau. ⁴⁶ Nogəm len navile a pan sum̃ian nam̃ial hən ke avan ideh b̃erij nələn len ginau asike itoh

* **12:32:** Jon 3.14, 6.44, 8.28 * **12:34:** Psa 110.4; Isa 9.7; Dan 7.14 * **12:38:** Isa 53.1

** **12:40:** Isa 6.9-10. AGot eləŋon ke nəvanuan gail p̃isi lerij nəlolit len aYesu, ipat len galit hən ləb̃ilekis hən nəp̃isal enan. Be asike ləb̃ilekis həni, aGot igol nəlolit sasəŋav, lodədās ləb̃eləboi səhot natideh togole o tokele. Evi nəpanismen aGot torij len galito husur lomət̃ahun ləb̃erij nəlolit len aYesu.

len nāmargobut am. ⁴⁷ Avān ideh bēsēsəlōŋ hən nasoruan sagw be sagol husuri, gināu nēsēsāb sēhoti ke timaspanis, husur nēsagēm hən nēbīsāb sēhoti ke navile a pan timaspanis, aō, nogēm hən nēbilav kuv navile a pan dan nēpanismen sil nēsaan salito. ⁴⁸ Avān ideh topair dan gināu mai nasoruan sagw, len Nēboŋ Naməkot hən navile a pan, len nēhon aGot nasoruan sagw dereh tisāb sēhoti ke avān enan timaspanis. ⁴⁹ Bathut gināu nēsāsor len nēdaŋan hən na-il-a-nō-an sagw. Avil nusor sitenan tosəvat gināu, aTata. Gai ikele hən gināu hən nēsa nēbimaskēle nēboŋ nēbīsor. ⁵⁰ Ale noləboi ke nēsa aTata tokel buni, evi nəkadun nēmauran vi sutuai; imaienan, nukel nēsa aTata tokel mai gināu hən nēbikele.”

13

Ahai susur gail, aYesu ekəkas narielito

¹ NēPasova tipat pelan, ale aYesu eləboi ke namityal togēm hən bēriŋ navile a pan, hən bivan hən aTata. Eləmas bun alat lotohusuri len navile a pan, ale gagai eṽusan p̄ar̄p̄ar hən na-ləmas-buni-an san kavkav tēban galito.

² Nēboŋ lotohanhan ut mēdau, natəmat esəhar aJutas anatun aSimon Iskariot tia, hən aJutas bēriŋ aYesu len navəlān aenemi san gail. ³ AYesu eləboi ke aTata toriŋ natit p̄isi len navəlān, ale eləboi am ke togēm len aGot, mai dereh tetəlmam vān hēni. ⁴ Ņa ile mēhat dan nēhanan, ikol nahurabat san dani, ale ilav nētaol, epitavisi. ⁵ Beti ebir nēwai len nabesin, etuḃat kəkas narien ahai susur gail, ale igar gail hən nētaol topitavisi. ⁶ Nēboŋ tobar aSimon Pita, aPita ike, “Nasūḃ, gekəkas nariiegw a? Imabe?” ⁷ AYesu isor vari ke, “Gagai gəsələboi sēhot nēsa notogole, be boŋ ideh dereh geləboi.” ⁸ APita ikel maii ke, “Asike gokəkas nariiegw boŋ ideh.” AYesu isor vari ke, “Asike nēbəkəkas nariem, darepəpəhw. Gəsavi ahai susur sagw am.” ⁹ ASimon Pita isor təvah ke, “Bimaienan, Nasūḃ, sagekəkas nariiegw ŋai be gekəkas navələgw mai nəkadugw am.” ¹⁰ AYesu ikel maii ke, “Avān tolilos tia iveveu, inor hən bəkəkas narien ŋai hən biveveu kavkav. Gamit mətuveveu, avil savi gamit p̄isi.” ¹¹ AYesu ekəmaienan husur eləboi ase bēriŋi len navəlān aenemi san gail. Husur enan ike, “Savi gamit p̄isi məttoveveu.”

¹² Nēboŋ tokəkas narielit tonōŋ, esun təlmam hən nahurabat san, ale ipat tarhəgarin tētas. Ikel mai galit ke, “Mətələboi nēsa notomadhagole mōs gamito? ¹³ Mətokis gināu hən ‘Hai pusan’ mai ‘Nasūḃ’ ale inor hən mətbigole husur gināu boh numaienan. ¹⁴ Imagenan, gināu notovi ahai pusan mai Nasūḃ notoil a nō hən gamito, bathut notokəkas nariemito sumān naslev, gamit gabag mitimassumān naslev hən mətbevi tarhət samito, kəkas nariemito. ¹⁵ Gināu noṽusan navide tonor hən mətbigol tətōṽ hēni. Natgalen notogole hən gamito, mitimasgol husuri. ¹⁶ Kitin nokitin mai gamit ke, naslev satibau səhor amasta san, mai ahai pispisul satibau səhor gai tosəvati.* ¹⁷ Mətələboi natgalen tia, ale mitigole! Mətbigol natgalenan, aGot tivoi hən gamito.

¹⁸ “Nēsāsor husur gamit p̄isi. Noləboi bun gamit ṽisusua notolekis hən gamito. Avil natosian siGot timassarpoh. Ike, ‘Nəvanuan namrtohan

* **13:16:** Hən naves 12-16, Luk 22.24-27. Namilen ke natideh aYesu tovi masta sidato tohəhəṽur hən bigole, gidat dattovi nəvanuan san gail, datimashəhəṽur hən datbigol tətōṽ hēni.

katəpəl hən nabəta, ipair dan ginau, evi enemi sagw.*¹⁹ Gagai nukel nategai mai gamit hən ke nəboŋ bevisi, dereh mətədəlomi ke ginau bogai notovi ginau hum notokele tia.*²⁰ Kitin notokitin mai gamit ke, avan ideh tohəhəvur hən nəvanuan notosəvati, ehəhəvur hən ginau, ale avan ideh tohəhəvur hən ginau ehəhəvur hən gai tosəvat ginau.”

AYesu ikel ur nəsa bevisi həni balai
(*Mat 26.20-25; Mak 14.17-21; Luk 22.21-23*)

²¹ Nəboŋ aYesu tokəmaienan tonon, eləŋon isa vəsa həni, nəlon etuhatuh masuŋ ale isor təvah, ike, “Kitin, notokitin mai gamit ke gamit sua dereh teriŋ ginau len navəlan aenemi sagw gail.”

²² Ahai susur gail ləsənuu ləboi ase tosor husuri, gol ke lobunbunus galit gabag ŋai. ²³ Galit sua, aYesu toləmas buni, ipat tarhəgarin təban aYesu. ²⁴ Imaienan, aSimon Pita eŋit nəhon van hən aten topat təban aYesu hən beus aYesu ke, tosor husur ase. ²⁵ Beti atenan esiŋasiŋ len nəmabun aYesu, eusi ke, “Nasuŋ, ase ganan?”

²⁶ AYesu isor vari ke, “Ateg boh nəbetutur hən natuhbəta len nasiloh hən nasuŋ hən nəbilavi mai, gai bogai.” Ale nəboŋ aYesu totutur hən nabəta, ilavi mai aJutas anatun aSimon Iskariot. ²⁷ Nəboŋ aJutas tolav natuhbəta enan tonon, vəha-sua ŋai aSetan ebiŋ lan. Imaienan aYesu ikel maii ke, “Saŋsaŋut hən gəbigol nəsa gəbigole.” ²⁸ Galit lotopat hən nətarhəgarilito təban natev ləsaləboi nəsa aYesu tosor maii aJutas mōsi. ²⁹ Bathut aJutas tokətkəta təban nəvat salito, galit galevis lunau ke aYesu tokel maii ke teŋur natit gail mōs nəPasova pelan o tilav natideh mai naməsəl gail.† ³⁰ Ale nəboŋ aJutas tohan natuhbəta tonon, vəha-sua ŋai ivan. Evi nalenmariug.

Na-kel-buni-an veveu

³¹ Nəboŋ aJutas tovan, aYesu ike, “Gagai aNatun Nəvanuan etubat biŋ len nəyalyalan san, ale dereh aGot tikad nəyalyalan len nəsa bevisi hən ginau, aNatun Nəvanuan. ³² AGot bikad nəyalyalan len aNatun Nəvanuan, dereh len gai gabag, aGot tilav nəyalyalan mai aNatun Nəvanuan, ale tilav tutut həni maii. ³³ Anatuŋw gail, dereh nitoh kəkereh mai gamit sal a tahw hən nəbivan. Beti, naut kəmas mətbiđon ginau, be len naut nəbevi lan, asike gogəmai, hum notokele tia mai alat lotoil a mō hən naJu gail.*³⁴ Nuke nikel nakelean veveu todaŋ mai gamit ke: Mətələmləmas bun gamit gabag! Surŋan ŋai notoləmas bun gamito, mətələmləmas bun gamit gabag. ³⁵ Mətbeləmləmas bun gamit gabag, len nəvide tomaiengan, nəvanuan piŋi dereh leləboi səhoti ke, məttovi ahai susur sagw gail.”

Na-kel-gati-an sePita

(*Mat 26.31-35; Mak 14.27-31; Luk 22.31-34*)

³⁶ ASimon Pita eusi ke, “Nasuŋ, gevi be?” Ale aYesu isor vari ke, “Naut nəbevi lan, gaiug godədas gəbehusur ginau vi lan. Be dereh gehusur ginau balai.” ³⁷ Beti aPita eusi ke, “Nasuŋ, husur nəsa nəsaləboi nəbehusur gaiug gagai ŋai? Noutaut hən nəbiŋmat mōs gaiug.” ³⁸ AYesu isor vari ke, “Goutaut hən gəbiŋmat mōs ginau a? Ao! Kitin, nokitin mai

* **13:18:** Psa 41.9 * **13:19:** Jon 8.24 † **13:29:** Nəhanan hən nəPasova ipat husur nəmaribon toməlevtor ale hum ma aJutas tovan hən beŋur nəhanian ideh am. Len nalenmariug hən nəPasova, naju gail lukad nəvide sua hən ləbilav nəvat mai naməsəl gail. * **13:33:** Jon 7.34

gaiug, pelan dudulan dereh gikel v̄aha-tor h̄ani ke ḡesal̄əboi ginau, beti natoulum̄an tekək̄əraiko.”

14

AYesu, naṗisal van h̄ən aTata

¹ AYesu isor am ke, “Sa-n̄əlom̄it tetuhatuh. M̄ətor̄iṅ n̄əlom̄it len aGot tia, m̄əter̄iṅ n̄əlom̄it len ginau am. ² Lohoiṁ seT̄əmagw ikad narum̄ tosoḅur, ale nuvan h̄ən n̄əḅeutaut h̄ən naut samit ei. Asike t̄əmaienan, n̄əkakel koti mai gamito. ³ N̄əḅoṅ n̄əḅeutaut h̄ən naut samito ḅin̄oṅ, dereh net̄əlmam, səhar gamit h̄ən m̄əḅeḡəm toh mai ginau, h̄ən m̄əḅitoh tin mai ginau len naut nototohtoh lan. ⁴ Ale m̄ət̄ol̄əboi naṗisal van h̄ən naut n̄əḅevi lan.”

⁵ ATomas ikel maii ke, “Nasub̄, namtsal̄əboi naut ḡəḅevi lan, namtel̄əboi maḅ h̄ən naṗisal?” ⁶ AYesu isor vari ke, “Ginau novi ṗisal, novi kitinan, novi mauran. Avan ideh sal̄əboi ḅeḡəm h̄ən aTata len naṗisal ideh am, ginau səḅogw ṅai naṗisal. ⁷ M̄əttal̄əboi kitin h̄ən ginau, m̄əttal̄əboi aT̄əmagw am. Ale gag van m̄ət̄ol̄əboi gai, m̄ətor̄is̄i tia.”

⁸ AFilip ike, “Nasub̄, ṽusan aTata h̄ən ginamito. Enan ṅai namt̄ol̄əṅoni.”

⁹ AYesu isor vari ke, “Ginau nutah mai gamit eb̄əlav, be Filip, ḡesal̄əboi ginau sal a? Avan ideh toris ginau eris aTata. Imab gotoke, ṽusan aTata h̄ən ginamito?” ¹⁰ Ginau mai aTata namrosua, ale aTata mai ginau namrosua ṅai. Ḡesad̄əloṁi a? Nasoruan notokel mai gamito, n̄əsakele len ginau səḅogw. Ao! Evi aTata totoh tin len ginau togol nauman san. ¹¹ M̄əted̄əlom̄ n̄əs̄a notokele n̄əḅoṅ notoke ginau mai aTata namrosua, ale aTata mai ginau namrosua ṅai. Be asike m̄əḅed̄əloṁi, m̄əted̄əlom̄ n̄əs̄a notokele bathut namerikel gail m̄ətt̄oris̄i notogole. ¹² Kitin notokitin mai gamit ke, avan ideh tokad nad̄əloṁian len ginau dereh tigol n̄əs̄a toṗitoṽ h̄ən n̄əs̄a notogole. Evoi, dereh tigol natit l̄əḅes̄əhor n̄əs̄a notogole husur nuvan h̄ən aTata. ¹³ Ale natideh m̄əḅeusi len nah̄əsagw, dereh nigole h̄ən n̄əḅēṽusan n̄əyalyalan siTata. Ale len aNatun, n̄əvanuan gail dereh lisal suh n̄əyalyalan san. ¹⁴ Evoi, m̄əḅeus natideh len nah̄əsagw, dereh nigole!”

Naṗusanan husur aNunun aGot

¹⁵ AYesu isor am ke, “M̄əḅel̄əmas bun ginau dereh mitigol husur n̄əs̄a notokele. ¹⁶ Ale dereh neus aTata, ale teviol h̄ən a-Vi-tarh̄əte-an ideh am mai gamito h̄ən ḅitoh mai gamito van vi sutuai. ¹⁷ Evi aNunun nakitinan, navile a pan l̄əs̄al̄əboi l̄əḅikade bathut l̄əs̄ak̄əta risi, l̄əs̄ak̄əta l̄əḅoii. Be gamit m̄ət̄ol̄əboii tia husur gagai itah mai gamito, ale dereh titoh tin len gamito.

¹⁸ “N̄əḅoṅ n̄əḅivan asike noriṅ gaḅulan gamit h̄ən m̄əḅitoh səḅom̄ito sum̄an m̄ətt̄ovi milesw, dereh net̄əlmam ḡəm h̄ən gamito. ¹⁹ Asike idareh n̄əvanuan navile a pan asike loris ginau am. Be n̄əḅoṅ n̄əḅimaur t̄əlmam, dereh gamit m̄əter̄is̄i ginau t̄ətas. Bathut n̄əḅikad n̄əmauran t̄ətas, gamit am dereh mitikad n̄əmauran. ²⁰ Len n̄əḅoṅ enan dereh m̄ət̄el̄əḅoii ke nototoh len aT̄əmagw ale m̄ətt̄otoh len ginau ale nototoh len gamito. ²¹ Avan ideh togol husur nakelean sagw todaṅ gail, gai el̄əmas bun ginau. Ale gai tol̄əmas bun ginau, aT̄əmagw dereh tel̄əmas buni, ale ginau dereh nel̄əmas bun gai, nev̄əhot ginau maii h̄ən ḅel̄əboi bun ginau.”

²² Ale aJutas, savi aJutas Iskariot be aJutas togon, ike, “Nasub, husur nesa gəbevēhot gaiug mai ginamit ŋai hən namtbələboi bun gaiug, be savi hən navile a pan kavkav a?” ²³ AYesu isor vari, ike, “Avan ideh beləmas bun ginau, dereh tigol nesa notokele, ale aTəmagw teləmas buni. Beti ginaməru dereh namregəm, gol naim sinamər maii. ²⁴ Avan ideh na-ləmas-buni-an hən ginau tobuer lan, gai asike igol nesa notokele. (Be natsua, nasoruan məttosəsəlon hən notokele, savi esagw səbogw, be evi seTəmagw tosəvat ginau.)

²⁵ “Nukel natgalenan gagai, ale gagai nutohtoh mai gamit sal. ²⁶ Be a-Vi-tarhəte-an tovi aNunun aGot, gai aTəmagw bəsəvati len nahəsagw, gai dereh tevusan gamit hən natit pisi, ale tigol mitinau təlmam hən natit pisi notokel mai gamito.

²⁷ “Natəmat, noriŋi len nəlomito, natəmat sagw, nulavi mai gamito. Natəmat notoviol həni sasunian natəmat navile a pan toviol həni. Imaienan, sa-nəlomit tetuhatuh, samtemətahw. ²⁸ Mitinau təlmam hən nesa notokele nəboŋ notoke nivan bai, ale dereh netəlmam gəm hən gamit tətəs. Məttaləmas bun ginau, məttahəhəvur husur nuvan hən aTata, husur aTata etibau səhor ginau. ²⁹ Gagai nukel natgalen mai gamito, a tahw hən ləbevisi, hən ke nəboŋ ləbevisi, dereh mitikad nadəlomian am len ginau. ³⁰ Asike nusor masuŋ am mai gamito, husur ategai toil a mo hən navile a pan satogəmai. Gai səkad nədaŋan hən biŋol natideh hən ginau, namityal sagw egəm tia. ³¹ Be alat navile a pan limasləboi səhoti ke notoləmas bun aTata, ale notogol nesa aTata tokele ŋai.

“Ale, mitile məhat, dativan.”

15

AYesu, nəhau nakrep tin

¹ AYesu iŋol pusan, ike, “Ginau novi nəbathuhau nakrep tin. ATəmagw evi nəvanuan tokətkəta təban nəhol nakrep. ² Ita kukuv nəpashəhau pisi len ginau ləsəvan, ale eviŋvis nəpashəhau pisi lotovan, hən ləbiŋvan masuŋ am. ³ Gamit mətuveveu tia bathut nasoruan notokel mai gamito. ⁴ Mititoh tin len ginau, ale dereh nitoh tin len gamito. Nəpashəhau saləboi biŋvan len gai səboŋ. Nəpashəhau eləboi biŋvan ŋai len nəbathuhau. Gamit mətumaienan. Mətsaləboi mətbiŋvan len gamit səbomito, mətoləboi mətbiŋvan ŋai len ginau.

⁵ “Ginau novi nəbathuhau nakrep tin, gamit məttovi nəpashəhau. Avan ideh totoh tin len ginau ale ginau nototoh tin lan, gai iŋvan masuŋ. Husur ginau nəbebuer, mətsaləboi mətbiŋol natideh. ⁶ Avil avan ideh satoh tin len ginau ehum nəpashəhau səvan, nəvanuan nəhol tota kuvi, bulani hən biŋmasmas. Beti nəvanuan nauman gail lusah tuan nəpashəhau lotomaŋenan, bar hən gail len nəhab hən ləbiŋan. ⁷ Mətbitoh tin len ginau, ale nasoruan sagw gail ləbiŋpat tin len gamito, natideh məttoləŋoni, məteusi ale aGot dereh tigole moŋ gamito. ⁸ Nəboŋ məttoŋan masuŋ, mətovi hai susur sagw kitin. Len natanan mətusəl suh nəyalyalan seTəmagw len nəhon nəvanuan gail. ⁹ Surian aTəmagw toləmas buni ginau, ginau am, len naŋide tomaienan, noləmas bun gamito. Mititoh tin len na-ləmas-buni-an sagw. ¹⁰ Mətbiŋol nesa notokele hən gamito, dereh mititoh tin len

na-ləmas-buni-an sagw, suñan ñai notogol nəsa aTəmagw tokel buni, ale nototoh tin len na-ləmas-buni-an san.

¹¹ “Nukel natgalenan mai gamito hən nakemkeman sagw ñipat len gamito, ale hən nakemkeman samito ñepul səsəhov. ¹² Nakelean sagw today imaiegai ke: mətələmləmas bun gamit gabag suñan ñai notoləmas bun gamito! ¹³ Səkad na-ləmas-buni-an ideh tosəhor na-ləmas-buni-an sinəvanuan tomat mōs abubur san gail.* ¹⁴ Abubur sagw gail lumaiegai: gamit mətʔigol nəsa notokele today, mətovi abubur sagw gail. ¹⁵ Nəsakis gamit hən naslev gail am, husur naslev gail ləsaləboi nəsa amasta salit togole. Avil nokis gamit hən abubur sagw gail, husur nugol mətələboi tia natit ʔisi aTata tokel mai ginou. ¹⁶ Gamit mətəlekis hən ginou, avil ginou nulekis hən gamito. Nutabtabuh len gamit hən mətʔiʔan, ʔan hən naʔit lotopat tin; hən ke natideh mətʔeusi hən aTata len nahəsagw, dereh teviol hənɪ mai gamito. ¹⁷ Nategai evi nakelean sagw today: mətələmləmas bun gamit gabag!”

Na-mətəhun-buni-an silat navile a pan

¹⁸ AYesu isor am mai ahai susur san gail ke, “Alat navile a pan ləbēmətəhun bun gamito, mitinau ginou, galit lomətəhun bun ginou a mō. ¹⁹ Məttavi sinavile a pan, alat navile a pan lətələmas bun gamit hum salit gabag. Avil gamit mətəsvi sinavile a pan. Ginou nulekis hən gamito dan navile a pan; husur enan lomətəhun bun gamito. ²⁰ Mitinau təlmam hən nasoruan notokel mai gamit tia ke, ‘Naslev satibau səhor amasta san.’ Imaienan, ləbēmədəs bun ginou notovi masta samito, dereh lemədəs gamit am. Ləbʔigol husur nəsa notokele, dereh ligol husur nasoruan samit am.* ²¹ Be dereh ligol natgalen ʔisi hən gamito sil nahəsagw, husur ləsaləboi aTəmagw tosəvat ginou. ²² Asike nətagəm sor mai galito, lətəmabe? Təmaienan, asike lətanor hən nəpanismen hən nəsaan salito. Wake nogəm sor mai galito, gol ləsəkad na-tətəs-gole-an ideh hən nəsaan salito. ²³ Avan ideh tomətəhun bun ginou, emətəhun bun aTəmagw am. ²⁴ Ginou nugol namerikel avan ideh am saləboi ʔigol gail. Asike nətagol namerikel gail len nəholito, lətəmabe? Təmaienan, asike lətanor hən nəpanismen hən nəsaan salito. Be naut kəmas lotoris namerikel galenan, lomətəhun bun ginou mai aTəmagw am. ²⁵ Be natgalenan lovisi hən na-tos-gati-an sua len nalo salito ʔisarpoh. Ike, ‘Lomətəhun bun ginou sil naut kəmas ñai.’* ”

²⁶ “Dereh nesəvat a-Vi-tarhəte-an, tovi aNunun nakitinan, van hən gamito. Dereh tegəm len aTata van hən gamito, ale tikel nakitinan husur ginou. ²⁷ Ale gamit am mitikel nakitinan husur ginou, husur mətutah mai ginou len natuʔatan hən naʔusanan sagw.

16

¹ “Nukel natgalen mai gamito, hən asike mətʔiteh len nəsaan. ² Dereh lehut gamit dan galito len naim naʔonʔonan. Ale ikad nəboʔ ʔegəmai hən alat ləbʔiʔabun gamito linou ke, len nəsa lotogole loum mōs aGot. ³ Dereh ligol natgalen maianan bathut ləsaləboi aTata, ləsaləboi ginou

* **15:13:** Len naut egai abubur savi natəbarehreh o naulumən gotoləñoni o gəbʔike gəbʔilal maii. Ao, abubur evi nəvanuan ideh gotoləboi, gotoləmasi mai gotoriñ nəloñ lan. * **15:20:** Mat 10.24; Luk 6.40; Jon 13.16 * **15:25:** Psa 35.19, 69.4

boŋ ideh. ⁴ Nøkəmaienan gagai hən ke, nəboŋ natgalenan ləḃevisi, dereh mitinau səhoti ke notokel nalələgauan mai gamito.

Nauman seNunun aGot

“Nəsakel natgalenan mai gamit a mō husur nutoh sal mai gamito, ale luke lemədas ginou savi gamito. ⁵ Avil gagai nuvan hən atenan tosəvat ginou, be gamit ideh saus ginou, ‘Gevi be?’ ⁶ Ale husur nəsa notokele, nəlomit gail loŋul hən nalolosaan. ⁷ Be nukel nakitinan mai gamito. Ivoi am hən gamito ke nivan. Nəḃitoh, a-Vi-tarhəte-an asike egəm hən gamito. Be nəḃivan, dereh nəḃəvati gəm hən gamito. ⁸ Ale nəboŋ a-Vi-tarhəte-an ḃegəmai dereh tikel vəhot nə-nau-suluḃi-an silat navile a pan husur nəsaan, nanoran mai nəpanismen ḃegəmai. Dereh tigole hən nahurulit ḃisa.* ⁹ Lunau suluḃ nəsaan salito ke tovoi, husur ləsariŋ nəlolit len ginou.* ¹⁰ Lunau suluḃ nanoran ke sanor, husur ginou nuvan hən aTata, ale asike mətoləboi mətḃeris ginou am. ¹¹ Lunau suluḃ nəpanismen ke asike egəmai, be aGot eriŋi tia ke atenan toil a mō hən navile eg a pan tovi aSetan, timaspanis.*

¹² “Nukad isəḃur sal hən notoke nəḃikel mai gamito, be gagai esəhor natideh məttoləboi mətḃidaŋ ḃuri. ¹³ Be nəboŋ aNunun nakitinan ḃegəmai, dereh tigol nəḃisal hən nəlomit ḃeləboi nakitinan ḃisi. Asike isor len gai səḃon be nəsa tosəsəloŋ hən notokel maii, dereh tikele. Dereh tikel ur natit gail ləḃegəmai. ¹⁴ Atenan dereh tisal suh nəyalyalan sagw husur tilav nəsa notolav maii ale tikel uri mai gamito. ¹⁵ Natit ḃisi aTata tokade lovi esagw. Husur enan nuke, ‘ANunun nakitinan dereh tilav nəsa notolav maii ale tikel uri mai gamito.’ ”

Nəlomit totaŋ dereh tehəhaḃur

¹⁶ Ale aYesu ike, “Husur namityal ḃekəkereh, asike mətoris ginou am; ale husur namityal ḃekəkereh am, dereh məteris tas ginou.”

¹⁷ Beti ahai susur san gail lousus galito gabag ke, “Namilen nəsa nəboŋ toke, ‘Husur namityal ḃekəkereh, asike mətoris ginou am; ale husur namityal ḃekəkereh am, dereh məteris tas ginou?’ Ale nəboŋ toke, ‘Nuvan hən aTata,’ namilen imabe?” ¹⁸ Lukel tasi ke, “Ikel nəsa nəboŋ toke, ‘Namityal ḃekəkereh?’ Datsaləboi nəsa tokele!”

¹⁹ AYesu eləboi nəsa lotoke ləḃeusi həni. Ale ikel mai galit ke, “Nuke, ‘Husur namityal ḃekəkereh, asike mətoris ginou am; ale husur namityal ḃekəkereh am, dereh məteris tas ginou.’ Mətousus gamit gabag hən namilen m̄au a? ²⁰ Kitin, notokitin mai gamit ke, dereh namətarur samit tisel, mititaŋ be navile a pan tehəhaḃur. Dereh nəlomit titaŋ, be nalolosaan samito tegəm vi həhaḃuran. ²¹ Nəboŋ apəhaḃut toləŋon nəḃəhaḃun, eləŋon epəŋas vəsa masuḃ, husur namityal hən nəpasusan egəmai. Be nəboŋ anatun tovisi, alitenan sənau gat nə-ləŋon-isa-vəsa-an am husur ikemkem masuḃ len anatun tovišeu, tovisi len navile a pan. ²² Imaienan, gagai nəlomit itaŋ be dereh neris gamit tətəs, ale nəlomit tehəhaḃur. Beti nahəhaḃuran samito, avan ideh saləboi ḃilav kuvi.

²³ “Len nəboŋ enan asike mətous natideh hən ginou. Kitin notokitin mai gamit ke, natideh mətḃeus aTata həni len nahəsagw, dereh teviol həni mai

* **16:8:** Uman 24.25 * **16:9:** Jon 8.21-24, 9.41, 15.22-24 * **16:11:** Jon 12.31

gamito. ²⁴Vəbar gagai mətəsaus natideh len nahəsagw. Usi, dereh mitikade, ale nahəhaṽuran samit tēpul səsəhov.

²⁵“Natgalenan, nukel gail mai gamit len nasoruan kəta, be namityal dereh tēgəmai ke asike nəbisor mai gamit am len nasoruan kəta. Be dereh nisor husur aTata tīparṽar mai gamito. ²⁶Len nəboṽ enan dereh mətəus aTata hən natit gail len nahəsagw. Nəsakel mai gamit ke dereh neusi mōs gamito. ²⁷Husur aTata, gai eləmas masuṽ hən gamito, bathut məttołəmas bun ginau, ale məttođəłomi ke notogəm len aGot. ²⁸Evoi, nogəm len aTata, nogəm vi lan navile a pan, ale gagai noriṽ navile a pan, notəlmam van hən aTata.”

²⁹Beti ahai susur san gail luke, “Ganan! Gagai nasoruan samī iṽarṽar, gəsasor am len nasoruan kəta. ³⁰Gagai namtołəboi səhoti ke gotoləboi natit pisi, goləboi nənauan sinəvanuan gol ke savi hən avan ideh bəus nausian ideh hən gaiug am.* Husur enan namtođəłomi ke gotogəm len aGot.”

³¹AYesu isor var galit ke, “Gag beti mətukad nadəłomian a? ³²Namityal egəmai, ao egəm tia, hən mətbiḡam pəpəhw husur naṽisal samit ṽisusua vahim. Dereh mətəriṽ ginau hən nəbitoḡ səbogw. Be nəsatoh səbogw husur aTata itoh mai ginau. ³³Nukel natgalenan mai gamit hən ke, len ginau, nəłomit bīkad natəmat. Len navile eg a pan dereh mitikad na-ləḡon-isa-vəsa-an, nəmauran samit tidaṽ. Be mətəil bṽur namətəhwan samito, ginau nosəhor navile a pan tia, nugol nədaṽan san imasig.”

17

Na-sor-tuṽ-an siYesu

¹Nəboṽ aYesu tokəmaienan tonoṽ, ekəta vi məhat vi lan nəmav ike, “Tata, namityal egəm tia. Geputsan aNaturṽ hən aNaturṽ bīsal suh nəyalyalan samī. ²Husur gulav nədaṽan hən na-il-a-mō-an maii, hən bēil a mō hən nəvanuan gail pisi, hən ke bēviol hən nəmauran vi sutuai mai nəvanuan pisi gotolav galit maii. ³Ale nəmauran vi sutuai imaiegai ke, hən ləbələboii ke gaiug gotovi Got kitin gotosəvat ginau, aYesu Kristo. ⁴Nusal suh nəyalyalan samī len navile a pan: nauman gotolavi mai ginau hən nəbīgole, noum vurvuri. ⁵Beti, Tata, geputsan ginau ben gaiug. Nəyalyalan notokade mai gaiug nəboṽ navile a pan satubət sal, geputsan ginau hən, hən gidar pisi darbīkade.

⁶“Nukel vəhot gaiug van hən alat navile eg a pan gotoviol hən galit mai ginau dan navile a pan. Lovi esamī tia. Ale goviol hən galit mai ginau, ale lugol husur nasoruan samī. ⁷Gagai loləboii ke natit pisi gotolavi mai ginau loḡəm len gaiug. ⁸Husur nasoruan gail gotolavi mai ginau, nulav gail mai galit tia. Lodəłomi. Ale loləboi koti ke notogəm len gaiug, ale lodəłomi ke gotosəvat ginau.

⁹“Nəsasor tuṽ mōs navile a pan. Nusor tuṽ mōs alat gotolav galit mai ginau, husur lovi esamī. ¹⁰Galit pisi lotovi esagw lovi esamī, ale galit pisi lotovi esamī lovi esagw. Ale len galito, len nəmauran salito nukad nəyalyalan. ¹¹Gagai ginau noriṽ navile a pan gəm hən gaiug. Be galit lutoḡ sal len navile a pan. Tata, gaiug gotosua səboṽ, gulav nahəsamī mai ginau tia. Ale len nədaṽan hən nahəsamī, havhav gol galito hən ləbesua sumān gidaru dertosua. ¹²Husur nəboṽ nototoḡ gegai nuhavhav gol galito len

* **16:30:** Imaienan husur aYesu eləboi nausian salito naut kəmas ləsaus nausian gail sal.

nədaŋan hən nahəsəm gotolavi mai ginau. Nokətkəta təban galito, hən galit ideh asike bimasig, avil galit sua ehusr nəpısal van hən bəkəkös gabag, imasig. Imaienan hən natosian sam̄ bısarpoh.*

¹³ “Gagai ginau nogəm hən gaiug. Nukel natgalen pısi len navile a pan hən alategai ləbikad nakemkeman sagw bəpül səsəhov len galito. ¹⁴Nulav nasoruan sam̄ mai galit tia. Ale navile a pan emətahun bun galito tia, husur ləsavi vanuan navile a pan, surman̄ ɲai ginau nəsavı vanuan navile a pan. ¹⁵Nəsaus gaiug hən gəbilav kuv galit dan navile a pan, be nous gaiug ɲai hən gəbihavhav gol galito dan atenan tosa vəsa tovi təmat. ¹⁶Hum ginau nəsavı sinavile a pan, galit am ləsavi sinavile a pan. ¹⁷Gigol levi esam̄ səbom̄ len nakitinan; nasoruan sam̄ evi kitinan. ¹⁸Surman̄ gotosəvat ginau vi lan navile a pan, ginau am, nosəvat galit vi lan navile a pan. ¹⁹Noriŋ ginau len navələm̄ m̄os galito hən nəbevi esam̄ səbom̄, hən ke galit am ləberin̄ galit len navələm̄ hən ləbevi esam̄ səbom̄ len nakitinan.

²⁰ “Ginau nəsasor tuv̄ m̄os alategai ɲai, avil nusor tuv̄ m̄os avan ideh berin̄ nəlon len ginau boŋ ideh husur nasoruan silategai. ²¹Tata, nusor tuv̄ ke galit pısi lesua. Nousi ke litoh tin len gidaru, hum gototoh tin len ginau mai nototoh tin len gaiug, hən ke navile a pan ləbedəłomi ke gotosəvat ginau. ²²Nəyalyalan gotolavi mai ginau, nulavi mai galito, hən ləbesua surman̄ dartosua: ²³ginau len galito ale gaiug len ginau. Nousi ke legəm̄ sua buni, hən navile a pan ləbeləboii ke gaiug gotosəvat ginau, ale gotoləmas bun galito surman̄ ɲai gotoləmas bun ginau.

²⁴ “Tata, noləŋoni ke alat gotolav galit mai ginau, nuke galit am litha mai ginau len naut nototohtoh lan, hən ləberis nəyalyalan gotolavi mai ginau, husur gotoləmas masuv̄ hən ginau nəboŋ navile a pan satubat sal. ²⁵Tata gaiug gunor buni. Naut kəmas navile a pan ləsaləboi gaiug, ginau noləboi gaiug, ale alategai loləboii ke gotosəvat ginau. ²⁶Ale nugol galit loləboi gaiug tia, ale dereh nigol tabtab həni, hən na-ləmas-buni-an gotoləmas bun ginau həni, bıpat len galito, ale ginau nəbitoh len galito.”

18

Lutah gat aYesu

(*Mat 26.47-56; Mak 14.43-50; Luk 22.47-53*)

¹Nəboŋ aYesu tosor tuv̄ tonon̄, iyar van mai ahai susur san gail. Luyar kotov nəbur madiŋdiŋ Kitron ale lubar nəhol naoliv ei. Ale gai mai ahai susur san gail lobis lan. ²Be natsua. Aĵutas tolavlav aYesu vi lan navəlan aenemi san gail, gai am eləboi naut enan, husur aYesu ibonbon tabtab ei mai ahai susur san gail.* ³Beti aĵutas egəmai. Abiltihai tutumav mai naFarisi gail losəvat naluvoĥ hən nasoltia mai alat lotokətkəta kəköl hən naim siGot hən ləbitah maii, ale aĵutas esəhar galito. Lupat narıial mai nəhai tuŋtuŋ mai natit hən nəbalan gail, ale logəmai. ⁴Husur aYesu toləboi natit pısi bevisi həni, ivan hən galito, eus galit ke, “Mətudon̄ ase?” ⁵Lusor vari ke, “AYesu ta Nasaret.” İkel mai galit ke, “Ginau bogai.” (Aĵutas torin̄i len navələlito, eil mai galit).

⁶Nəboŋ aYesu toke, “Ginau bogai,” lorus təlmam, luteh len tan. ⁷Imaienan, eus tas galit ke, “Mətudon̄ ase?” Luke, “AYesu ta Nasaret.”

* **17:12:** Psa 41.9; Jon 13.18 * **18:2:** Luk 21.37, 22.39

⁸ AYesu isor var galit ke, “Nukel mai gamit tia, ginau bogai. Mətbídonj ginau, riŋ alateg livan.”

⁹ Ikel nasoruan enan, hən nasoruan san bísarpoh nəboŋ tosor tuŋ ke, “Alat gotoviol hən galit mai ginau, nəsatəgau suluŋ ideh səmasig.”*

¹⁰ Beti aSimon Pita tokad nəbu nəbalan, eliv kuvi, ale ita kotov nədarinjan nəmatu sinaslev səbilitihai tutumav. (Nahəsən naslev enan aMalhus.) ¹¹ Avil aYesu isor len aPita, ike, “Geriŋ təlmam hən nəbu len nəpaus han. Gunau ke asike nomun len nəbilitiwai hən na-ləŋon-isa-vəsə-an aTata tolavi mai ginau a?”*

AYesu len nəhon aAnnas

¹² Beti nasoltia gail mai nakomada salito mai alat lotokətkəta kəkəl hən naim siGot, lutah gat aYesu, lubaŋisi. ¹³ A mō losəhari van hən aAnnas tovi avuŋon aKaiafas tovi abilitihai tutumav len nasihau enan. * ¹⁴ (Be natsua; evi aKaiafas tokele a mō tia mai alat lotoil a mō hən nəju gail ke, “Ivoi am ke nauluŋan sua bimat mōs nəvanuan gail.”)*

APita ike saləboi aYesu

(Mat 26.69-70; Mak 14.66-68; Luk 22.55-57)

¹⁵ Nəboŋ lotosəhar aYesu van, aSimon Pita mai ahai susur siYesu sual am arohuser aYesu. Ahai susur togon eləboi abilitihai tutumav. Imaienan, ebiš len naholəvat todar vis naim səbilitihai tutumav mai aYesu. ¹⁶ Avil aPita eil vivile dan nabopita. Imaienan, togon abilitihai tutumav toləboi, etəlmam, isor mai natəbarehreh tokətkəta kəkəl hən nabopita, esəhar aPita, aroḃisutur van. ¹⁷ Natəbarehreh tokətkəta kəkəl hən nabopita eus aPita ke, “Be gaiug am gəsavi ahai susur ideh sitenan a?” APita ike, “Ao, savi ginau.”

¹⁸ Naut esusus, ale naslev mai nəvanuan nauman gail ləpəŋas nəvidurhab, lotitileh. APita eil mai galito, etitileh.

Nausian səbilitihai tutumav gail van hən aYesu

(Mat 26.59-66; Mak 14.55-64; Luk 22.66-71)

¹⁹ Len nalohoim enan, abilitihai tutumav etuḃat us aYesu husur ahai susur san gail mai nəpusanan san. * ²⁰ AYesu isor vari ke, “Akis nusor len nəhon nəvanuan gail piši; noḃusan len naim nəḃonḃonan gail mai naim siGot, nəju gail losuh ḃonḃon len naut galenan akis. Nəsakel susuan natideh. ²¹ Gous ginau hən nausian galenan hən nəsa? Us galit lotosəsəloŋ hən ginau. Loləboi nəsa notokele.”

²² Nəboŋ tokel natenan, avan sua tokətkəta kəkəl hən naim siGot iḃos aYesu, isor lan, ike, “Imab gusor var abilitihai tutumav maierenan?”

²³ AYesu isor vari ke, “Nəḃikel natideh tosa, kel kot nəsaan han. Be nəḃikel nakitinan, guḃos ginau hən nəsa?” ²⁴ Beti aAnnas ikel mai alat lotokətkəta kəkəl ei ke, lesəhar aYesu lotobaŋisi, van hən aKaiafas, abilitihai tutumav hən ḃikot həni.

APita ike saləboi aYesu tətəs

(Mat 26.71-75; Mak 14.69-72; Luk 22.58-62)

²⁵ Len namityal enan aSimon Pita eil, etitileh. Lousi ke, “Be gaiug enan, gəsavi ahai susur ideh san a?” Beti aPita ike, “Ao savi ginau.” ²⁶ Ale naslev

* **18:9:** Jon 6.39, 17.12 * **18:11:** Mat 26.39; Mak 14.36; Luk 22.42 * **18:13:** Luk 3.2

* **18:14:** Jon 11.49-50 * **18:19:** Len naut egai, lokis aAnnas hən abilitihai tutumav naut kəmas aKaiafas tovi bilitihai tutumav len nasihau enan. Be husur aAnnas tovi bilitihai tutumav a mō, iḃat nəhes hum abilitihai tutumav sal.

sua sebilthai tutumav, amahean atenan aPita tota kotov nedaranjan ike, “Eniñan, be noris gaiug maii len nøhol naoliv.” ²⁷ APita isor tetas ke sakitin. Vøha-sua ñai natoulumñan ekøkøraiko.

Nakotan siYesu len nøhon aPilate
(Mat 27.1-2, 11-14; Mak 15.1-5; Luk 23.1-5)

²⁸ Nøboñ aKaiafas tokot høn aYesu tononj dudulan somilan, losøhar aYesu van høn aPilate ta Rom tovi gavna len naprovens Jutea.† Gai itoh len nabiltim sisoltia gail. NaJu gail læsabis lohoim, høn asike læbøññinjal len nabunusian husur nalo. Løbimagenan, asike loløboi læbihan len nøhanan høn næPasova.‡ ²⁹ Imaienan aPilate evivile van høn galito, ike, “Gamit mætuke ategai togol næsa tosa høn tobur kotov nalo?” ³⁰ Lusor vari, luke, “Ategai asike tagol natit tosa, gunau ke namttasøhari gømai a? Aoa!” ³¹ APilate ike, “Bimagenan, søhari van, kot høni, nønoð høni mai nalo samit ñai!” Alat lotoil a mō høn naju gail lusor vari ke, “Nalo samito sødam høn namtbìgol avan ideh bimatu.” ³² (Natenan igol natit aYesu tokele a mō husur naðide høn næmatan san, isarpoh.)§

³³ Beti aPilate etølmam vi lohoim, ekis aYesu gømai, ale eusi ke, “Gaiug nakiñ seJu gail a?” ³⁴ AYesu eusi ke, “Nasoruan samñ, evi nønauan samñ søbomñ o nøvanuan tile am isor mai gaiug husur ginau?” ³⁵ APilate isor vari ke, “Gunau ke notovi Ju soal a? Ao, nøvanuan samñ gail mai abiltihai tutumav gail losøhar gaiug gøm høn nakotan sagw. Imabe? Gugol næsa?” ³⁶ AYesu ike, “Natohan pipihabølagw savi høn navile eg a pan. Tavi sinavile a pan, alat lotohusur ginau lætøbal høn avan ideh asike tariñ ginau len navølan alat lotoil a mō høn naju gail. Be natohan pipihabølagw savi høn navile eg a pan.” ³⁷ Ña aPilate eusi ke, “Beti gaiug govi nakiñ mōu a?” AYesu isor vari ke, “Gaiug gukele ke notovi akiñ. Lupas ginau mōsi. Ale nøgøm høn navile a pan mōs nategai ke høn næbikel kot nakitinan. Alat lotovi sinakitinan losøsøloñ høn ginau.” ³⁸ APilate eusi ke, “Nakitinan evi sa?”

APilate erinji ke aYesu bimatu
(Mat 27.15-31; Mak 15.6-20; Luk 23.13-25)

Nøboñ tous naten tononj aPilate evivile van høn naju gail, ikel uri ke, “Næsøsað natideh lan tonor høn ðipanis. ³⁹ Be ikad naðide sua len næPasova þisi høn mættous nøvanuan sua dan alat namttobanjis galito, høn bevivile mōs gamito. Møtoløñon ke nigol akiñ egai seJu gail tevivile van høn gamito a?” ⁴⁰ Be lukai vari ke, “Aoa! Savi atenan, namtoløñon aParappas.” (Be natsua: aParappas evi naulumñan tobal mai alat a Rom, ale lubanji sile.)*

19

¹ Beti aPilate igol nasoltia gail lobilas habat høn aYesu høn nøhau tokad natuhmetølai tosiriv lan. ² Ale nasoltia gail lulav nøhau tokad nasunite,

† 18:28: Agavna evi auleRom toil a mō høn naprovens sua. ‡ 18:28: Len nønauan seJu gail, alat læsavi Ju mai nalohoim salito løbññinjal bathut læsagol husur nalo siMoses. Imaienan, naju ideh bæbis lohoim silat læsavi Ju, nalohoim eduasi, ale gai egøm ðinñinjal gol ikon høn ðihan nøhanan høn næPasova, be timasgol gai tivevu len natutumavan gail husur nalo siMoses. § 18:32: Jon 3.14, 12.32. A mō aYesu isor husur naðide høn næmatan san. Ikele ke dereh timat len nøhai balbal. Namilen ke naju læsagole husur alat a Rom ñai luþos gat nøvanuan len nøhai balbal. * 18:40: Uman 3.14

loþir garu hæni hum nækraun sekiŋ, loriŋi len nækadun ale lukol nahurabat toboŋboŋ len aYesu. ³ Logæm hæni, lusor vilesi ke, “Ivoi! Kiŋ seJu gail!” ale luŋosi.

⁴ APilate evivile tætas, ikel mai naluŋoh ke, “Mæteris! Gagai nosæhari vivile van hæn gamito, hæn mæþbelæboii ke, næsæsab natideh lan hæn þipanis sile.” ⁵ Imaienan, esæhar aYesu vivile. Ikad nækraun hæn næhau tokad nasunite len nækadun mai nahurabat toboŋboŋ len niben. Pilate ikel mai galit ke, “Mæteris, ategaii bogai!”

⁶ Næboŋ abiltihai tutumav gail mai alat lotokætkæta kækol hæn naim siGot lotorisi, lukai, ke “Pos gati len næhai balbal! Pos gati len næhai balbal!”

APilate ikel mai galit ke, “Ipat len gamito, gamit mitiþos gati, husur ginau næsæsab natideh tosa lan hæn þipanis sile.”

⁷ Nabilitju gail lusor vari ke, “Namtukad nalo sua toke timasmat, husur ekiskis gai gabag hæn aNatun aGot.”*

⁸ Næboŋ aPilate tosæsæloŋ hæn natenan emætahw am. ⁹ Esæhar aYesu tælmam tætas vi lohoim sisoltia gail. Eusi ke, “Govi nævanuan naut a be?” Ris aYesu sasor vari. ¹⁰ Imagenan aPilate eusi ke, “Imabe gæsasor mai ginau? Gæsælæboii ke ginau nukad nædaŋan hæn næþidaŋ hæn gæþivan, mai nædaŋan hæn næþigol gæþitahætah len næhai balbal a?”

¹¹ Beti aYesu isor vari ke, “Gaiug, nutoh len navælaŋ husur ŋai aGot a mæhat tolav nædaŋan mai gaiug. Imaienan, nævanuan toriŋ ginau len navælaŋ ikad næsaan totibau sæhor gaiug.”

¹² Næboŋ aPilate tosæsæloŋ hæn natenan idas þisal hæn þeriŋ aYesu þivan, be nabilitju gail lukai habat ke, “Gæþeriŋi þivan asike govi bubur seSisa! Avan ideh tokis gai gabag hæn nakiŋ hum aYesu egaii togole, avan enan evi enemi seSisa!”

¹³ Næboŋ aPilate tosæsæloŋ hæn nasoran enan, esæhar aYesu vivile tætas. Ale aPilate ebætah len næhai bætbætah simatsistret hæn þeriŋ næsæþian san. Næhai bætbætah enan ipat len naut lotokisi hæn Naut nævat papav be len nasoruan seIpru gail evi Kappata. ¹⁴ Len namityal enan evi tuþliial len næmariboŋ hæn nautautan hæn næPasova. Ale aPilate ikel mai naJu gail ke, “Mæteris, akiŋ samit bogai!”

¹⁵ Lukai vari ke, “Tevi tut! Tevi tut! Pos gati len næhai balbal!” Ale aPilate eus galit ke, “Mætølæŋon ke niþos gat akiŋ samit len næhai balbal a?” Abiltihai tutumav gail lukai van ke, “Namtsækad nakiŋ ideh, be aSisa ŋai.”

¹⁶ Imaienan aPilate eriŋ aYesu len navælalito hæn þitahætah len næhai balbal. Na nasoltia gail losæhar aYesu van.

Nætahætahan len næhai balbal
(Mat 27.32-44; Mak 15.21-32; Luk 23.26-43)

¹⁷ AYesu sæboŋ ipat næhai balbal, iyar van vëbar naut lotokisi hæn Naut hæn Næbælashukadhutæmat (lotokisi hæn Kolkota len nasoruan seIpru gail). ¹⁸ Len naut enan luþos gati len næhai balbal. Luþos gat naulunþan eru am hæn arþitahætah, sua len nætarhæt næmatu, sua len næmair ale aYesu rivuh.

¹⁹ Ale aPilate itos næhes sua ale loriŋi len næhai balbal. Ike, “Yesu ta Nasaret, aKiŋ seju gail.” ²⁰ NaJu isoþur loŋurun næhes enan, husur naut aYesu totahætah lan ipat pæpadaŋ hæn nabilitvile, ale aPilate itos næhes enan len nasoruan seIpru gail mai nasoruan ta Rom mai ta Kris. ²¹ Beti

* 19:7: Lev 24.16

abiltihai tutumav gail lukel mai aPilate ke, “Sagitos ‘aKiñ seJu gail,’ be gitos ñai ke, ‘Gai səbon ikele ke tovi Kiñ seJu gail.’ ” ²² APilate isor var galit ke, “Nəsa nototosi tipat, nutosi tia.”

²³ Nəboñ nasoltia gail lotoḡos gat aYesu len nəhai balbal tonon, lopəpehun nahurabat san gail mai galit lotovat. Lulav nəhai susun san napəpaian tokat udud mai səkad nasodean lan. ²⁴ Nasoltia gail lukel mai galit gabag ke, “Sadatitari. Datibar hən nəvat hən datbīsabi ke as tikade.”

Natenan evisi hən natosian siGot bīsarpoh toke, “Lopəpehun nahurabat sagw len galito,

lubar hən nəvat hən ləbīsabi ke
ase tikad nahurabat sagw.”*

Ña natgalenan, nasoltia gail beti lugole.

²⁵ Anan aYesu eil pəpadañ hən nəhai balbal mai napəhaʋut totor am. Ikad aʋan anan aYesu, mai aMeri asoan aKlopas, mai aMeri ta Maktala. ²⁶ Nəboñ aYesu toris anan toil ei ben ahai susur san toləmas buni, ikel mai anan ke, “Bareab, geris, anatum bolai.” ²⁷ Ale ikel mai ahai susur enan ke, “Anam sam bolai.” Ale tubat len namityal enan, ahai susur enan esəhar alitenan vahim, ekətkəta təban hum tovi anan matmat.

Nəmatan siYesu

(*Mat 27.45-56; Mak 15.33-41; Luk 23.44-49*)

²⁸ Husur namityal enan aYesu eləboii ke natit pisi ihav tia. Ale hən natosian siGot bīsarpoh, ike, “Numaduh.”* ²⁹ Nabiliwai topul hən navinika* ipat ei. Loduñ nasponts lan, riñi len nəpəshət nahisop,† ale losuhuni vi məhat van hən nabuñon.* ³⁰ Nəboñ aYesu todalus navinika, ike, “Ihav!” Beti isar batut, ilav nanunun mai aGot, imat.

³¹ Evi nəmariboñ hən nautautan hən NəSappat ale naJu lomətahun nibelit ləbītahətah len nəhai balbal gail len nəSappat (ale evi nabiltiSappat sua husur evi nəPasova). Imagenan, nabiltiju gail lous aPilate ke tidam hən ləbīvəbubur narielito hən ləbīmat, ale sah sur nabirimat gail.‡ ³² Ña nasoltia gail logəm, vəbubur narien alaruənan artotahətah len nəhai balbal mai aYesu. ³³ Be nəboñ lotogəm hən aYesu, lusabi ke tomat tia, gol lə səvəbur narien gəlaru. ³⁴ Be nasoltia sua isar nəgarin aYesu hən nəvisusua,§ ale vəha-sua ñai nəda mai nəwai arusel vi pan. ³⁵ (Nəvanuan toris natenan ikel kot nəsa torisi, ale na-kel-koti-an san ekitin. Eləboii ke tokitin, ale ikel kot nakitinan hən mətbīkad nadəlomian.) ³⁶ Natgalenan lovisi hən natosian siGot bīsarpoh toke, “Nabələsun ideh asike imaḡur.”* ³⁷ Ale natosian siGot tile am toke, “Dereh lebunus atenan lotosari.”*

Nətavunan siYesu

(*Mat 27.57-61; Mak 15.42-47; Luk 23.50-56*)

* **19:24:** Psa 22.18 * **19:28:** Psa 69.21, 22.15 * **19:29:** Navinika evi nəwain tomatu vakon.

† **19:29:** Nahisop evi nəhai sua nabələvan hən tobar namita sua ñai. Napusit nahisop iyanñan ale nalohisop ikad nəbon tosusau. * **19:29:** Psa 69.21 ‡ **19:31:** Nəboñ nasoltia ta Rom lotoḡos gat nəvanuan len nəhai balbal, luḡos gat nəvəlan gəlaru len nəhai tobalbal ale luḡos gat narien gəlaru bonbon len nəhai toil. Asike idareh nəvanuan totahətah ei isabi ke nasuñavñavan idan, be beil hən narien, eləboi bəsuñavñav tətas. Ale nəvanuan totahətah imaienan van vəbar narien arodədas arbigol toil am, beti husur todədas bəsuñavñav imat. Nasoltia ləbələñon ke nəvanuan bīmat tutut, luḡavbur narien nəvanuan totahətah, gol ke todədas beil, gol ke todədas bəsuñavñav, ale imat tutut.

§ **19:34:** Nəvisusua evi namətas tokad nəmətan tosua ñai. * **19:36:** Exo 12.46; Num 9.12; Psa 34.20 * **19:37:** Zec 12.10

³⁸ Nəboŋ natgalenan tonon, ikad auleArimatea sua, nahəsan aJosef. AJosef enan evi ahai susur siYesu tosusuan nadəlomian san husur tomətahw len nəbilitiJu gail. Gai ivan hən aPilate hən bəusi ke tidam hən bilav kuv niben aYesu. APilate idam hən mai, ale aJosef ilav kuv niben aYesu van. ³⁹ Ikad avan sual am totah mai aJosef, nahəsan aNikotemus togəm hən aYesu len mariug sutuai tia. Ale ilav nakilo tovi 34 hən namər tobən mai nəalos.** ⁴⁰ Husur nəvide seJu gail hən natətavunan, lupat niben aYesu van, lorun gole len nəkaliko nalinen mai natit tosusau. ⁴¹ Pəpadan hən naut aYesu totahətah lan, ikad nəhol sua. Len nəhol enan ikad nəburhuvat nəmatan toveveu ləsətavun niben avan ideh lan sal. ⁴² Ale husur evi Nəboŋ Nautautan hən nəPasova seJu gail, ale husur nəburhuvat nəmatan enan ipat pəpadan ei, lorin aYesu lan.††

20

Na-le-məhat-an dan nəmatan
(*Mat 28.1-8; Mak 16.1-8; Luk 24.1-12*)

¹ Dudulan somilan len nəmaribon metəkav hən nawik,* naut tovisivis sal, aMeri ta Maktala evi lan nəburhuvat nəmatan, ale eris nəbilitivat torib dan nabopita hən nəburhuvat. ² Na igam van varis aSimon Pita mai ahai susur togon aYesu toləmas buni. Ikel mai gələr ke, “Lupat kuv niben Nasub dan nəburhuvat nəmatan, ale namtsaləboi naut lotorin lan!”

³ Imaienan aPita mai ahai susur togon aruvan varis nəburhuvat. ⁴ Len nəgamgaman səlaru van, ahai susur togon igam tutut səhor aPita, ale ibar nəburhuvat a mo. ⁵ Ibetbet, ekəta ris nəkaliko nalinen lotopat ei, be gai sabis vi lohoim. ⁶ Beti aSimon Pita tohusuri, ibar naut enan, ale ebis vi lan nəburhuvat. Gai am eris nəkaliko nalinen lotosuh ei. ⁷ Be natuhtaol hən nəhon ipat len naut tile, hum avan sua toburunji, rin səbon hən. ⁸ Beti ahai susur togon tobari a mo ebis lohoim, gai am erisi ale edəloimi ke aYesu tole məhat. ⁹ (Be mitinau, nətosian siGot ike aYesu timasle məhat dan nəmatan. Be arsaləboi səhoti sal.* ¹⁰ Beti alaruenan aruvahim səlaru.)

AYesu evisi hən aMeri ta Maktala
(*Mat 28.9-10; Mak 16.9-11*)

¹¹ Nəboŋ artovan tonon, aMeri enan eil tarjan sal vivile hən nəburhuvat. Ibetbet vakəta vi lohoim. ¹² Eris anjel eru artosun nahurabat topəhw gail. Arobətah len naut niben aYesu topat lan. Sual ebətah len naut toturun lan, ale togon len naut tosəsaruh vi lan. ¹³ Alaruenan arukel mai ke, “Bareab, gutan hən nəsa?” Isor var gələr ke, “Lupat kuv aMasta sagw, nəsaləboi naut lotorin lan.”

¹⁴ Nəboŋ tokel natgalenan tonon, ipair, eris aYesu toil ei, be sakəta səhoti. ¹⁵ AYesu ikel mai ke, “Bareab, gutan hən nəsa? Gudon ase?” AMeri, tonau ke tovi nəvanuan tokətkəta təban nəhol enan, ikel mai ke, “Nasub, gaiug gəbipati van, kel mai ginau hən naut gotorin lan, ale dereh nivan hən nəbipati.”

** **19:39:** Jon 3.1-2. Len naut egai ike nakilo tovi 34, be len nasoruan ta Kris ike nalitra tovi 100. Namər evi nəda hən nəhai lotogol tomasmas, ale nəvanuan loləmasi hum nəhai pəhas. Nəalos ehun naluvera ale evi nəvide seJu gail hən ləbevehas niben nəvanuan tomat hən nəhai pəhas eruenan.

†† **19:42:** Jon 19.31. NəSappat etubat nəboŋ namityal tomasur len naFraitə. Nəboŋ artoput kuv aYesu dan nəhai balbal, Nəboŋ hən nautautan hən nəPasova pəpadan hən binon, ale nəPasova (tovi Sappat sua) pəpadan hən betubat.

* **20:1:** Len nasoruan ta Kris ike len nəmaribon metəkav hən nawik, gidato datokis nəmaribon enan hən nəSade. * **20:9:** Psa 16.10

¹⁶ AYesu ike, “Meri!” AMeri ipair keta van hani, ikai ke, “Rapponi!” (tovi “Hai pusan” len nasoruan selpru gail).

¹⁷ AYesu ikel maii ke, “Sagibar ginou am, husur nasavi mahat van han aTata sal. Avil givan han na-ke-van-an sagw gail. Kel mai galit ke, ‘Gagai novi mahat van han aTata sagw mai aTata samito, van han aGot sagw mai aGot samito.’” ¹⁸ Na aMeri ta Maktala ivan, ikel uri mai ahai susur gail ke, “Noris Nasub!” Ale ikel mai galito han natit pisi aYesu tokel maii.

AYesu evisi han ahai susur san gail

(Mat 28.16-20; Mak 16.14-18; Luk 24.36-49)

¹⁹ Len nasade ut madau naut togomgom, ahai susur luonon lohoim. Lokokol gat nabopita husur lomatahw len nabiltiju gail. AYesu egam il rivuh len galito. Ikel mai galit ke, “Nelomit tikad natemat!”

²⁰ Nəboŋ tokəmaienan eʋusan navəlan gəlaru mai nəgarin han galito. Ahai susur gail lukemkem masuʋ han lotoris Nasub. ²¹ Imaienan aYesu isor tetas mai galit, ike, “Nelomit tikad natemat! Hum aTata tosəvat ginou, ginou am nosəvat gamito.” ²² Beti esuŋavŋav ale ike, “Mitikad aNunun aGot. ²³ Mətbəruʋat nəsaan sivan ideh gail, aGot eruʋat gail tia. Asike mətbəruʋat nəsaan sivan ideh gail, aGot saruʋat gail.”*

AYesu evisi han aTomas

²⁴ Len ahai susur lotovi 12, ikad aTomas, namilen ke aMəlav. Be nəboŋ aYesu tovisi han galit am, gai satoh. ²⁵ Imaienan, ahai susur gail lukel maii ke, “Ginamit namtoris Nasub!” Ris aTomas tosor var galit ke, “Asike nodəlom nəsa məttokele van vəbar nəberis naburhunil len navəlan gəlaru, mai nəbesiriv han nəŋarhuvəlagw len gəlaru ale siriv han navəlagw len naburhugarin.”

²⁶ Len nəmariboŋ toməlevtor tohusur nəboŋ enan, ahai susur siYesu gail lutoh lohoim, ale aTomas evi galit sual ei. Nabopita gail lokokol haihai be aYesu egəmai, eil rivuh len galito. Ike, “Nelomit tikad natemat.” ²⁷ Beti ikel mai aTomas ke, “Siriv han nəŋarhuvəlaŋ gegai. Geris navəlagw gəlaru. Siriv han navəlaŋ len naburhugarigw. Nə-lon-uri-an sam tinoŋ! Geriŋ nəloŋ len ginou!” ²⁸ ATomas isor vari, ike, “Gaiug aMasta sagw, govı aGot sagw!” ²⁹ Beti aYesu ikel maii ke, “Gaiug gukad nadəlomian husur gotoris ginou. Alat ləsarıs ginou be lotoriŋ nəlolit len ginou, navoian siGot igol lukab hani.”*

AJon itos nalobulat egai mos nəsa?

³⁰ Len nəhon ahai susur san gail, aYesu igol namerikel isobur am səhor nototos gat gail len nalobulat egai. ³¹ Be nutos natgalegai han mətbədəlomi ke aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan, tovi aNaturan aGot. Nutosi maianan han mətbəriŋ nəlolit lan, ale len nadəlomian samit mətbikad nəmauran len nahəsan.

21

AYesu evisi han ahai susur lotoməlevru

¹ Len nəboŋ sual am aYesu evisi han ahai susur san gail len Nabiltiwai Tiperias.* Nəsa tovisi imaiegai: ² Ikad aSimon Pita, aTomas namilen ke aMəlav, aNatanael ta Kana a Kalili, alarmivan artovi anatan aSepeti

* **20:23:** Mat 16.19, 18.18 * **20:29:** 1Pit 1.8 * **21:1:** Lokis Nabiltiwai Tiperias han Nabiltiwai Kalili am, be len nasoruan ta Kris ike Tiperias len naut egai.

gəlaru, mai ahai susur eru am lototoh ei. ³ ASimon Pita ikel mai galit ke, “Nesəshahieh beti.” Lukel maii ke, “Gidato.” Ale luvan, sah len nabot. Nəmərgobut egəmai. Losəshahieh len mariug kavkav, ləsəsh hən ideh.

⁴ Nəboŋ naut tolan, aYesu eil bitas be ahai susur gail ləsələboii ke tovi gai. ⁵ Beti ikai van hən galit ke, “Gamito! Mətusah hən naieh ideh a?” Ale lusor vari ke, “Ebuer!” ⁶ Ikel mai galit ke, “Bar hən nalevlev len nəmatu tarhəbət, ale dereh mitisəb ideh.” Na lubar həni, be lodədas ləbəlivi gəm hən nabot, husur naieh tosoḅur igol toməlas.*

⁷ Beti ahai susur aYesu toləmas buni ikel mai aPita ke, “Nasub bolai!” Nəboŋ aSimon Pita tosəsəloŋ həni ke tovi Nasub, epitavis nahurabat san tokole, eməlah vi lan nəwai. ⁸ Galit am losuh len nabot, loliv nalevlev vahut husur bitas savi a tut, namita tovi 100 ŋai. ⁹ Nəboŋ lotomarinj vahut, loris nəhab tominen, naieh toləŋas lan, mai nabəta. ¹⁰ Beti aYesu ike, “Tariv naieh ideh məttomadhasah hən gail gəmai.” ¹¹ Na aSimon Pita ilev gargar nalevlev topul hən nabiltiieh gail vi len tan. Naut kəmas naieh tovi 153, nalevlev səmarmarikot. ¹² AYesu ike, “Mətəgəm han.” Be ahai susur ideh sausi ke, “Gaiug ase?” husur loləboii ke tovi Nasub. ¹³ Beti aYesu egəm, lav nabəta mai galito. Igol maien hən naieh am.

¹⁴ Enan evi navisian na-vəha-tor-an siYesu təban ahai susur gail tohusur na-le-məhat-an san dan nəmatan.*

AYesu itabtabuh tətəs len aPita

¹⁵ Nəboŋ lotohan tonon, aYesu ikel mai aSimon Pita ke, “Simon, anaton aJon, goləmas masuḅ hən ginau səhor alateg a?” Isor vari ke, “Evoi Nasub, goləboii ke notoləmas gaiug.” AYesu ike, “Gevəŋan natuhsipsip sagw gail.”*

¹⁶ AYesu eus tasi ke, “Simon, anaton aJon, goləmas masuḅ hən ginau a?” Ikel maii ke, “Evoi Nasub, goləboii ke notoləmas gaiug.” AYesu ike, “Gekətkəta təban nasipsip sagw gail.”

¹⁷ AYesu eus tətəs həni am ke, “Simon, anaton aJon, goləmas ginau a?” Nausian na-vəha-tor-an etunus aPita, ike titanj. Ikel maii ke, “Nasub, goləboi natit pisi. Goləboii ke notoləmas gaiug.” AYesu ike, “Gevəŋan nasipsip sagw gail. ¹⁸ Nukel nakitinan, nəboŋ gotovi mantuhmar, gosun nahurabat sam, govi lan naut pisi gotoləŋoni. Be nəboŋ gəbevi haḅut, dereh gisar hən navələm gəlaru ale avan ideh am tikol nahurabat len gaiug, tesəhar gaiug len naut gəbemətahun gəbevi lan.” ¹⁹ AYesu ekəmaienan, hən bikel pərpəp hən nəmatan sePita bimat həni hən bəputsan nahəsən aGot. Nəboŋ tokəmaienan tononj, ikel mai aPita ke, “Gehusur ginau.”

Ahai susur aYesu toləmas buni, aJon

²⁰ APita ipair, ekəta ris ahai susur aYesu toləmas buni toyar husur gəlaru. Atenan evi ahai susur tosiŋasiŋ len nəmabun aYesu len nəhanan, tousi ke, “Nasub, ase bəriŋ gaiug len navəlan aenemi sam gail?”* ²¹ Nəboŋ aPita tokəta risi, eus aYesu həni ke, “Be Nasub, atenan timabe?”

²² AYesu isor vari ke, “Nəbələŋoni ke gai bitoh vəbar nagəmaian sagw, savi natideh len gaiug! Gaiug māu gehusur ginau.” ²³ Bathut natenan, nasoruan pəpat iperŋan alat lotokad nadəlomian ke, ahai susur enan asike

* 21:6: Luk 5.4-7 * 21:14: Jon 20.19, 26 * 21:15: Uman 20.28; 1Pit 5.2 * 21:20: Jon 13.25

imat. Be enan savi n̄sa aYesu tokele. Ike, “N̄beləḡoni ke gai ḡtoḡ v̄bar naḡəmaian sagw, savi natideh len gaiug!”

²⁴Ahai susur siYesu egai tokel kot natgalenan, evi gai totos gat natgalegai len nalobulat egai. Ale namtoləboii ke na-kel-koti-an san ekitin.*

N̄-maris-kotovi-an

²⁵Ikad natit isobur am aYesu togole. Ale n̄vanuan l̄tatos gat v̄visusua h̄n natgalenan, nunau ke navile a pan kavkav asike t̄nav h̄n nalobulat galen p̄isi l̄təpat lan.*

* **21:24:** Jon 19.35 * **21:25:** Jon 20.30

Nauman gail Nəsa ahai pispisul gail lotogole

Ase itos naloḅulat egai?

ALuk tovi nəvanuan rererer totah mai aPol len nəyaran san, gai itosi.

ALuk itos naloḅulat egai hən nəsa?

Itosi hən ḅikel ur naḅisal nadəlomian len aYesu tohusuri van vəbar nəboḅ tobar naut ḅisi len navile a pan.

ALuk itosi mōs ase?

Itosi mōs alat lotoke leləboi nəsa tovisi husur nəboḅ aYesu tovi məhat len nəmav.

Naloḅulat egai ehusur as galito?

Ehusur aPita mai aPol be iḅol husur galevis am.

Natgalenan evisi ḅais?

Naloḅulat egai ikel ur nəsa tovisi len nasihau A.D. 30 vəbar 61.

Natgalenan evisi a be?

Naloḅulat egai iḅol husur nəsa tovisi len nabiltivile isoḅur len naut a Rom.

Na-kel-uri-an tovoi len naut a Jerusalem (1.1–8.3)

- 1) Nəboḅ aYesu toḅusan len alat lotohusuri tononḅ, evi məhat vi lan nəmav (1.1-11)
- 2) Nəvanuan nadəlomian logəgel hən aJutas hən aMattias (1.12-26)
- 3) ANunun aGot egəm, igol nəvanuan gail lotohusur aYesu ludanḅ am (2.1-13)
- 4) Natuḅatan hən nauman sihai pispisul gail mai alat siYesu len naut a Jerusalem (2.14–8.3)

Na-kel-uri-an tovoi len naut a Jutea mai a Samaria (8.4–12.25)

Nəḅol husur nəsa aPol togole nəboḅ tokel ur na-kel-uri-an tovoi len naut isoḅur van vəbar nabiltivile Rom (13.1–28.31)

- 1) Nəyaran nametəkav siPol (13.1–14.28)
- 2) Nabonḅonan totibau len naut a Jerusalem (15.1-35)
- 3) Nəyaran na-vəha-ru-an siPol (15.36–18.22)
- 4) Nəyaran na-vəha-tor-an siPol (18.23–21.16)
- 5) Lutah gat aPol len naut a Jerusalem (21.17–23.22)
- 6) Losəhar aPol vi Sisarea, ale itoh ei (23.23–26.32)
- 7) Losəhar aPol vi Rom (27.1–28.31)

Natuḅatan

¹ Teofilus,* len naloḅulat ta mō sagw* nuhol husur natit ḅisi aYesu totuḅat gole mai ḅusan həni vəbar nəboḅ aGot tolavi vi məhat vi lan nəmav.

² Len nəboḅ savi məhat sal, len nədanḅan seNunun aGot, aYesu ikel naḅisal hən nauman mai ahai pispisul gail totabtabuh len galit tia. ³ Husur na-ləḅon-isa-an mai nəmatan san, aYesu evisi hən galito, be imaur. Ale eḅusan nəmauran san hən galito hən ləḅeris ləboii ke imaur kitin. Gai evisi hən galito vəha-sobur len nəmariboḅ tovi 40 ale isor husur natoḅan pipihəḅəlan aGot. ⁴ Boḅ sua ihanhan mai galito, ale ikel nə-kai-tasi-an sua, ike, “Samterinḅ naut a Jerusalem, be mititoh vir naviolan aTəmagw tokel gati tia.* Egai nəsa notokel mai gamito, məttosəsəloḅ həni; ⁵ husur aJon

* 1:1: Len nasoruan ta Kris namilen aTeofilus evi nabubur siGot.

* 1:1: Luk 1.1-4

* 1:4:

ibaptais hæn nəvanuan gail hæn nəwai be asike idareh aGot tibaptais hæn gamito hæn aNunun.”*

AYesu evi məhat vi lan nəmav

⁶ Nə nəbōŋ lotobonbon, lousi ke, “Nasub, imabe? Gagai gilav təlman hæn naut a Israel titoh pipihabəlan nakiŋ salit gabag tətəs am a?”

⁷ Be ikel mai galito ke, “Savi samito hæn mətbeləboi namityal o nəmaribōŋ aTəmagw toriŋi len nədaŋan hæn na-il-a-mō-an san. ⁸ Dereh mitikad nədaŋan nəbōŋ aNunun aGot bəgəm len gamito. Dereh mitikel ur ginau len naut a Jerusalem, len naprovens Jutea mai naut a Samaria van vəbar tarhət navile a pan.”*

⁹ Nəbōŋ aYesu tokəmaienan tonōŋ, aGot ilavi vi məhat vi lan nəmav.* Lokəta husuri van nəmavukasw esusuani.

¹⁰ Nəbōŋ tovi məhat lokətkəta vi məhat, vəha-sua ŋai nəvanuan eru arovisi, il mai galito. Arosun nahurabat topəhapəhw. ¹¹ Aruke, “UleKalili gail, imabe mətokəta vi məhat maienan? AYesu egai aGot tolavi vi məhat dan gamito, dereh tetəlmam suŋan tovi məhat.”

Logəgel hæn aJutas

¹² Beti luyar təlman dan Navehuh Oliv enan, vi Jerusalem. Evi nəyaran hæn nəSappat, nakilomita esua ŋai. ¹³ Nəbōŋ lotobar naut enan, lopəlau vi lohoim len naim a məhat lototohtoh lan. Ikad aPita, aJon, aJemes, aAdru, aFilip, aTomas, aPartolomiu, aMattiu, aJemes anatun aAlfeus, aSimon tovi Selot sua, mai aJutas anatun aJemes.* ¹⁴ Len nənauan sua lubonbon tabtab hæn ləbisor tuv, galit mai alatpəhaʋut mai aMeri anan aYesu, mai aʋan aYesu gail.

¹⁵ Len nəbōŋ galen sua, APita eil rivuh len ahai susur gail. Galito lovi 120. ¹⁶ Ike, “Bathudud sagw, sutuai aNunun aGot isor len nabuŋon aTevit husur aJutas. Nəsa aGot tokele len natosian san isarpoh hum nasoruan san tosarpoh akis. AJutas eil a mō hæn alat lototah gat aYesu,* ¹⁷ naut kəmas gai tovi ginamit sua. Gai ikad nahudhuuman egai siGot suŋan gidato.”

¹⁸ (AJutas eʋur nətan hæn nəvat tokade sil naʋide san tosa. Ale iteh, sueh nətan, nabəhaʋun imaʋul, ale ninen elul vivile. ¹⁹ Nəbōŋ alat a Jerusalem pisi lotosəsəloŋ ləboi natenan, loriŋ nəhes len nətan enan. Len nasoruan salito evi Akeltama, Marireu hæn Nəda bolai.)†

²⁰ APita isor am ike, “Len naləbulat hæn Nəbə gail aTevit itosi ke, “Naim san timasbəbesw, nəvanuan ideh satitoh lan,”* mai,

“Ivoi ke avan sua tigel namilen.”*

²¹⁻²² “Imaienan, ivoi ke alateg ideh tegəm vi vanuan sua len gidat dattosəŋavur pisan esua. Avan enan tevi vanuan sua toyar mai gidat akis nəbōŋ aYesu totah mai gidato, tubat len nəbōŋ aJon tobaptais hæn aYesu* van vəbar aGot tolav kuvi dan gidato. Hum gidato, avan enan eris

* **1:5:** Mat 3.11; Mak 1.8; Luk 3.16; Jon 1.33 * **1:8:** Mat 28.19; Mak 16.15; Luk 24.47-48

* **1:9:** Mak 16.19; Luk 24.50-51 * **1:13:** Mat 10.2-4; Mak 3.16-19; Luk 6.14-16 * **1:16:** Psa 41.9 † **1:19:** Hæn naves 18-19, Mat 27.3-8 * **1:20:** Psa 69.25 * **1:20:** Psa 109.8 * **1:21-22:** Mat 3.16; Mak 1.9; Luk 3.21

aYesu tomaur tētas ale timasþon mai gidato hēn datþikel ur na-le-mēhat-an enan san dan nēmatan.”

²³ Na nēboŋ aPita tokel naten tonon, lulekis hēn naulunñan eru. Esua nahēsan aJosef lotokisi hēn aParsappas (lokisi hēn aJustus am), togon nahēsan aMattias. ²⁴ Beti lusor mai aGot ke, “Nasub, gaiug nñau golēboi nēlon nēvanuan þisi. Gigol þarþar hēn tesua len gēlar egai gototabtabuh lan tia ²⁵ hēn þilav namilen aJutas hēn nauman san mai nauman sihai pispisul. AJutas ipair dani vēsab.”

²⁶ Ale lubar hēn nēvat hēn lēbisab ase len gēlaru. Lusaþ aMattias ale iþon mai ahai pispisul sęjavur pisan esua.

2

ANunun aGot egām len naPentikost

¹ Len nēboŋ hēn naPentikost* togēmai luþon len naut esua. ² Vēha-sua ŋai ikad nēwalan dan nēnav tosumñan nēlan paru, ale naim lotobētah lan epul hēni. ³ Loris natit tohun natuhuhab lotowunwun lotopēpēhw ale lupat len galit vīsusua. ⁴ Galit þisi lopul hēn aNunun aGot ale lotuþat sor len nasoruan tiltile gail tonor hēn nēsa aNunun aGot tolavi mai galito.

⁵ Len nēboŋ enan len naut a Jerusalem ikad naJu lotolotu hēn aGot, nēvanuan naut þisi lotohusur kitin hēn na-lotu-hēn-aGot-an. ⁶ Nēboŋ lotosēsēlon hēn nēwalan enan, naluvoĥ logām þonþon nēnauan salit ebut-butut husur lotosēsēlon lēboi nasoruan salit vīsusua. ⁷ Lumaŋmaŋ, luþaŋ, luke, “Galit lotosor, lovi alat a Kalili nñau? ⁸ Imabe datosēsēlon hēn nasoruan lotopas gidat vīsusua maii? ⁹ Alat a Partia, a Mitia mai a Elam. Alat lotosuh a Mesopotamia, a Jutea mai a Kappatosia, a Pontus mai a Asia, ¹⁰ alat a Frijia mai a Pamfilia, a Ijip mai tarhēt a Lipia pēpadaŋ hēn naut a Sairin, mai galevis lovi metþos hēn naut a Rom. ¹¹ Gidat galevis datovi uleJutea a mō ale galevis datohusur nadēlomian salito. Alat a Krit, alat a Arapia, gadit þisi datosēsēlon lēboi galit lotosor len nasoruan sadit gabag. Lukel ur nēyalyalan siGot len natit gai togol gail len nēdaŋan san!”

¹² Galit þisi luþaŋ mai lodēdarnābu. Lous galit gabag ke, “Namilen nategai imabe?”

¹³ Wake galit galevis lusor viles ahai susur gail ke, “Lomun nēwain toveveu ale lotērog.”

APita isor mai naluvoĥ

¹⁴ Be aPita eil mai ešęavur pisan esua, ale isor habat am hēn tokel mai naluvoĥ ke, “Gamit a Jutea mai gamit mēttotoĥ a Jerusalem, ivoi ke gamit mētelēboi naten tovisi, mētesēsēlon hēn nasoruan sagw. ¹⁵ Naut kēmas nēsa mēttōnau maienan, alategai lēsātērog husur namityal evi mēlapat dudulan ŋai. ¹⁶ Natenan tomadhavisi, ahai kelkel ur siGot, aJoel ikele tia: ¹⁷ “AGot ikele ke, ‘Len nēboŋ hēn nanoŋan hēn navile a pan,

ginau dereh nevr san aNunugw hēn nēþilavi mai nēvanuan þisi.

Natētai gail mai anatvavimito dereh likel ur napisulan sagw

mantuhmar samit gail dereh leris narisian gail,

ale haŋut samit gail dereh lipat ris naþēber gail.

¹⁸ Dereh nevr san aNunugw hēn nēþeviol hēni
mai naslev sagw gail, alalumñan mai alatpēhaŋut,

Ale galit dereh likel ur napisulan sagw.

* 2:1: Lev 23.15-21; Deu 16.9-11

- 19 Dereh nigol namerikel gail len nēmaṽ
mai natit len navile a pan mēttomaṽmaṽ lan,
nēda, nēhab mai nēmaroṽ.
- 20 Namityal tegəgel vamotmot mai nahəbati tehum nēda
beti nēmariboṽ namēnas toyalyal
siNasuḅ dereh tegəmai.
- 21 Beti nēvanuan ṽisi lotokai vi tēban nahəsən Nasuḅ hən ḅevi tarhət salito,
gai dereh tilav kuv galit dan nēpanismen sil nēsaan salito.*
- 22 “UleIsrael gail, mētesəsəloṽ hən nēsa nēbikele: aYesu ta Nasaret, aGot
itabtabuh lan. Ale aGot igol naten tomasil len nēhomito, husur len aYesu
egaii, aGot igol namerikel lotodaṽ, namerikel mēttomaṽmaṽ len gail, mai
namerikel lotokel kot aYesu. Gamit ṽisi mətələboi natgalenan tia. 23 Nēsa
tovisi hən aYesu inor hən na-sor-utaut-an siGot sutuai tia. AGot erinṽi
ke lēḅilav aYesu mai gamito ale gamit mētuṽos gati len nēhai balbal.
Alat ləsavi Ju losusupah mai gamit hən mēttogol tomat len nēhai balbal.*
- 24 Wake aGot ilavi dan nēmatan. Igol imakuv dan na-pəṽas-masuṽ-an hən
nēmatan, husur nēmatan edədas ḅetəgau gati.* 25 Imagenan aTevit isor
husuri ke,
“ ‘Noris Nasuḅ akis a nō len ginau.
Bathut totoh len nēmatu sagw, asike nomətahw.
- 26 Husur enan nələgw ivoi,
nasoruan sagw epul hən nahəhaṽuran,
ale len natohan sagw, nē-vatvat-viri-an sagw ipat len aGot.
- 27 Husur gaiug, Nasuḅ aGot, asike gerinṽ gaḅulan ginau len naut nēmatan,
asike gerinṽ niben Nēvanuan Saṽ tībəs nētan.
- 28 Goṽusan ginau hən naṽisal gail hən nēmauran;
dereh gigol ginau nepul hən nahəhaṽuran hən natohan saṽ.†
- 29 “Bathudud gail, noləboi nakitinan ale nukel mai gamit ke atəmadato,
aTevit imat tia. Lutavuni tia, ale naḅurhes han ipat sal van vəbar nēboṽ
daməṽjai. 30 Be evi ahai kelkel ur. Eləboii ke aGot tota gat na-kel-gati-an
sua todaṽ toke, avan sua len nēpasusan siTevit dereh tegəṽ vi kinṽ surṽan
aTevit.* 31 ATevit eləboi nēsa ḅevisi balai, ale isor husur na-le-məhat-an
seKristo dan nēmatan. Ike,
“ ‘Asike ipat len naut nēmatan,
asike niben iḅos nētan.’*
32 “Imagenan, aYesu egaii, aGot igol tole məhat dan nēmatan tia, ginamit
ṽisi namtoris eləboi natanen. 33 Itoh tia a məhat len nētarhət nēmatu siGot.
Ale aTəman eviol hən aNunun maii hum tokel gati tia. Ale aYesu evur san
nēsa mēttomadhariṽ mai səsəloṽ hən vi lan ginamito. 34 Husur aTevit savi
məhat vi lan nēmaṽ, be gai səḅon ike,
“ ‘Nasuḅ aGot ikel mai aMasta sagw ke,
“Gebətah tēban ginau, len navələgw nēmatu,
35 vir nēḅerinṽ aenemi saṽ gail pipit nariemṽ gəlaru
hən ləḅevi ut kəmas.”*’

* 2:21: Hən naves 17-21, Jol 2.28-32 * 2:23: Mat 27.35; Mak 15.24; Luk 23.33; Jon 19.18

* 2:24: Mat 28.5-6; Mak 16.6; Luk 24.5 † 2:28: Hən naves 25-28, Psa 16.8-11 * 2:30: Psa

132.11; 2Sam 7.12-13 * 2:31: Psa 16.10 * 2:35: Psa 110.1

³⁶ “Imagenan, ivoi ke alat a Israel p̄isi leləboi koti ke aYesu egai, məttorin̄i len nəhai balbal, aGot igol etibau tia len na-il-a-n̄o-an, tovi Masta mai Kristo, aGot totabtabuh lan.”

³⁷ Nəboŋ nəvanuan gail lotosəsəloŋ hən nasoran enan, ibar nəlolito ale lous aPita mai ahai p̄ispisul gail ke, “Bathudud gail, namtimabe?”

³⁸ APita isor var galit ke, “Mitipair dan nəsaan samito ale gamit p̄isi mitibaptais len nahəsan aYesu Kristo hən aGot b̄erub̄at nəsaan samito, beti aGot dereh teviol hən aNunun mai gamito. ³⁹ Husur ke na-kel-gati-an enan evi samito mai sinaur p̄isi ləb̄ehusur gamito, mai silat p̄isi lotosuh a tut, alatenan, Nasub̄ aGot sidato b̄ekis galit balai.”

⁴⁰ Beti aPita isor ebəlav, ikel nalələgauan mai galito, ikel taltal həni ke, “Məteus aGot hən b̄ilav kuv gamit dan nəpanismen b̄ibar naur egai lotosa, lotomətahun aYesu.”

⁴¹ Alat lotodələm nəsa tokele, ahai p̄ispisul lubaptais hən galito, ale 3,000 am lohusur aYesu len nəboŋ enan ŋai. ⁴² Akis losəsəloŋ bun nəsa ahai p̄ispisul gail lotopusan həni, luḅon len nəmauran salito; loḅur nabəta hən lotohan ḅonḅon, ale lusor tuḅ.

Nəmauran silat lotokad nadələmian

⁴³ Nəvanuan p̄isi lomətahw len nəyalyalan siGot, husur len nədaŋan siGot ahai p̄ispisul gail lugol namerikel isob̄ur toḅusani ke galit siGot. ⁴⁴ Alat lotokad nadələmian losuh ḅonḅon, natit p̄isi lotokade evi salit p̄isi.*

⁴⁵ Nəboŋ lotopar tete sua, loḅur hən nətan o natit salit gail ale loḅəpəhun nəvat han mai galito lotom̄idol. ⁴⁶ Len nəboŋ p̄isi luḅon tabtab len naholəvat todar vis naim siGot ale nənauan salit esua. Lohusur naim vīsusua salit gail loḅur nabəta hən lotohan ḅonḅon husur ke nəlolit ehəhəvur, nəlolit inor, ⁴⁷ lusal suh aGot ale luvoi, lunor len nənauan sinəvanuan p̄isi. Len nəboŋ p̄isi Nasub̄ ilav kuv galevis dan nəsaan salito, gol ke alat lotokad nadələmian lusob̄sob̄ur am.

3

APita mai aJon mai naməsəl togau

¹ Boŋ sua aPita mai aJon arovi məhat len naim siGot len namityal hən na-sor-tuḅ-an, namityal totor ut mədau. ² Len nəboŋ enan nəvanuan galevis lupat avan sua togau tia len nəpasian. Lupati hən ləberin̄i ben nabopita len naholəvat todar vis naim siGot, nahəsan Nabopita Tokab. Lorin̄ akis həni ei hən b̄eusas alat lotovi lohoim hən nəvat. ³ Nəboŋ atenan toris aPita mai aJon pəpadan̄ hən arḅeb̄is len naim siGot, eus gəlaru hən nəvat. ⁴ APita mai aJon arokəta haihai lan, ale aPita ike, “Gekəta bunus ginaməru!”

⁵ Na ebətah mədau vir gəlaru ke arḅilav natideh maii. ⁶ Be aPita ike, “Nəsəkad nəvat nasilva o nagol ideh, avil nəsa notokade dereh nilavi mai gaiug. Len nahəsan aYesu Kristo ta Nasaret, gile məhat, giyar!”

⁷ Beti etəgau gat navəlan nəmatu, elivi vi məhat. Vəha-sua ŋai narien arudaŋ. ⁸ Emələh vi məhat, eil, iyaryar. Beti eb̄is len naholəvat todar vis naim siGot mai gəlaru, iyar, emələh, eputsan nahəsan aGot van. ⁹ Nəvanuan p̄isi loris toyar, toputsan aGot van, ¹⁰ ale lokəta ləboii ke tovi ulum̄an enan tobətḅətah usus nəvat len Nabopita Tokab hən naim siGot. Losəhoḅut, lumaŋmaŋ len nəsa tovisi həni.

* 2:44: Uman 4.32-35

aPita isor mai naluʋoh len naut siGot

¹¹ Len navərada siSolomon, aulumān enan etəgau gat aPita mai aJon. Nəvanuan ʋisi lugam van hən galito husur luʋaŋ lan. ¹² Nəboŋ aPita toris lotogəm pəpadaŋ, isor mai galit ke, “UleIsrael gail, imabe məttoŋaŋmaŋ len nateg tovisi? Husur nəsa məttokeṯa haihai len ginaməru? Məṯunau ke namrtogol toyar len nədaŋaŋ sinamər ŋa o len nəboruan siGot namrtokade a? ¹³ Ao! AGot siApraham, seIsak, siJakop, setəmadato ta sutuai, aGot egai eputsan nəvanuan nauman san, aYesu.* Be gamito məṯoriŋi len navəlan alat aRom, məṯoməṯahuni. Nəboŋ aPilate toke teriŋi tivan, gamit məṯukai tasi. ¹⁴ Məṯoməṯahun atenan tonor, atenan tovi siGot, ale məṯous aPilate ke tidam̄ hən avan toṯabun nəvanuan, timakuy.* ¹⁵ Be nəvanuan tovi nəkadun nəmauran, məṯugol imat, be aGot igol ile məhat, imaur dan nəmatan. Ale namtoris ləboi natgalenan. ¹⁶ Len nadəlomian san len nahəsən aYesu, ategai məṯtorisi mai məṯtoləboii, egəm daŋ am. Ale məṯoris ke nadəlomian len aYesu ilav nəmauran kavkav maii tia.

¹⁷ “Bathudud gail, imaiegai: Noləboii ke nəsa məttoṯogole tia ipar ləboian lan, nəvanuan toil a mō samito am ləsaləboii. ¹⁸ Be len nəsa məttoṯogole, aGot igol nəsa tokele tia len nabuŋon ahai kelkel ur gail ʋisi isarʋoh, ke aKristo san, gai totabtabuh lan, teləŋon tisa habat. ¹⁹ Husur enan, mitipair dan nəsaan, ale mitipair van hən aGot hən aGot bəpipitas nəsaan samito, ²⁰ hən Nasuḅ aGot bilav nəboŋ nəŋavŋavan mai gamito, ale hən bəsəvat aKristo, gai totabtabuh lan mōs gamito, tovi aYesu. ²¹ Gai timastoh len nəmav vir aGot biḡol natit ʋisi biŋor hum tokel gati sutuai tia len nabuŋon ahai kelkel ur san gail. ²² AMoses ike, ‘Nasuḅ aGot samito dereh tigol ahai kelkel ur sua samit bəsurnān ginau tile məhat dan gamit balai. Mitimassəsəloŋ hən natit ʋisi bikel mai gamito. ²³ Avan ideh asike bəsəsəloŋ hən ahai kelkel ur enan, aGot dereh tidakuyi dan nəvanuan san gail timasiḡ.* ²⁴ Imaienan, ahai kelkel ur gail ʋisi, tuḅat len aSamuel van vəbar daməŋai, galit ʋisi lotosor, lukel ur nəsa tovisi len nəboŋ ta daməŋai. ²⁵ Gamit m̄au məṯovi natun ahai kelkel ur gail, ale nəsa aGot tokel uri len nabuŋolito, eriŋi tipat mōs gamit am. Ale na-kel-gati-an aGot tokel mai atəmamito ta sutuai, ikele mōs gamito. Ikel mai aApraham ke, ‘Len nəpasusan tohusur gaiug navoian dereh tivan hən nəvanuan naut tiltile gail len nəbathuyah ʋisi len navile a pan.* ²⁶ Nəboŋ aGot toputsan nəvanuan nauman san, tovi aYesu, esəvati van hən gamito a mō hən biṯoi hən gamito len nəpairan samit ʋisusua dan navide tosa samit gail.”

4*NəSanhitrin ikot hən aPita mai aJon*

¹ Nəboŋ aPita mai aJon artosor mai nəvanuan gail, ahai tutumav gail, nakomada silat lotokəṯkəṯa kəkol hən naim siGot, mai naSattiusi gail, ² nəlolit ipaŋpaŋ husur gəlaru aroṯusan nəvanuan gail mai arukel uri ke aYesu imaur dan nəmatan san. Namilen ke nəvanuan gail am loləboi ləḅimaur dan nəmatan suŋān aYesu. ³ Ŋa lutah gat gəlaru, be husur naut igomgom, loriŋ gəlar len naim bəbaŋis salit vir nəboŋ pelan. ⁴ Nəvanuan isoḅur lotosəsəloŋ hən nasoruan, lodəlomi; lalurnān ʋisi lotokad nadəlomian, pəpadaŋ hən lotobar 5,000.

* **3:13:** Exo 3.6, 15 * **3:14:** Mat 27.15-23; Mak 15.6-14; Luk 23.13-23; Jon 18.38-40, 19.12-15

* **3:23:** Deu 18.15, 18-19 * **3:25:** Gen 22.18, 26.4

⁵ Pelan han, alat lotoil a m̄o hən ahai tutumav gail, ahai p̄usan gail hən nalo, mai alat lotoil a m̄o len naut a Jutea, galit luḅonḅon len naut a Jerusalem. ⁶ Annas evi abiltihai tutumav, aKaiafas mai aJon mai aAleksada, mai galevis am lotovi amahean aAnnas, lutoh ei. ⁷ Nəḅoḅ lotogol aPita mai aJon artoil rivuh, lous gəlaru ke, “Mərugol nategai len nədaḅan sa o len nahəsan ase?”

⁸ Beti aPita topul hən aNunun aGot ikel mai galit ke, “Gamit məttoil a m̄o hən ahai tutumav gail mai gamit məttoil a m̄o hən nəvanuan gail, ⁹ daməḅai mətousus ginaməru husur navoian namrtogole hən nəvanuan narien tosa. Imaur mabe? ¹⁰ Ginau nuke gamit mai nəvanuan naut a Israel p̄isi mətələḅoi nategai ke, len nahəsan aYesu Kristo ta Nasaret, məttoḅos gati tia len nəhai balbal avil aGot togol tomaur dan nəmatan, len nahəsenan, ategai eil gegai, imaur. ¹¹ Evi aYesu egai natosian siGot tosor husuri nəḅoḅ toke tovi,

“ ‘nəvat gamit məttovi vanuan na-um-im-an məttoḅətahuni;

gai egəm vi vat sua ḅai ḅələḅoi ḅigol naim ḅihav mai ḅinor.’”

¹² AYesu ḅai ikad nədaḅan hən ḅilav kuv nəvanuan gail dan nəsaan salito. Husur səkad nəhes ideh am len navile a pan, səkad nəhes ideh am aGot tolav mai nəvanuan gail toləḅoi ḅilav kuv gadito dan nəpanismen hən nəsaan sadito.”

¹³ Nəḅoḅ lotokəta ləḅoi ke aPita mai aJon arsamətahw len galito, lumad-haləḅoi ke arsasəkul mai arovi vanuan hum nəvanuan ləsəkad namitisau. Luḅaḅ, lunau ləḅoi ke alaruenan arutah mai aYesu a m̄o. ¹⁴ Be husur lotoris aulumān tomaur toil təban gəlaru, ləsaləḅoi ləḅikel natideh. ¹⁵ Na lukel mai gəlaru ke arevivile, bathut luke lihol husur gəlaru. ¹⁶ Luke, “Datimab hən gəlaru? Imasil len nəvanuan gail p̄isi len naut a Jerusalem ke arugol namerikel len nədaḅan savi səlaru. Datsaləḅoi datḅike savisi. ¹⁷ Be hən ḅigol ke satevivile len nəvanuan gail p̄isi, ivoi ke datikai tas gəlaru ke saarisor mai saareḅusan am len nahəsan aYesu.”

¹⁸ Nəḅoḅ lotokis gəlaru gəmai, lukai tas gəlaru ke saarisor mai saareḅusan tətəs am len nahəsan aYesu. ¹⁹ Avil aPita mai aJon arusor var galit ke, “Inor len nabunusian siGot ke namrigol nəsa aGot tokele o gamito? Mitinau risi! ²⁰ Ginaməru, asike namresib, namrodədəsi. Namrimaskel husur nəsa namrtorisi mai səsələḅ həni.”

²¹ Beti lukel mai gəlaru tətəs ke arḅisor len nahəsan aYesu am dereh aripanis, ale lugol aruvan. Ləsəsab nəḅisal ideh hən ləḅipansəm gəlaru bathut nəvanuan gail p̄isi loputsan nahəsan aGot husur nəsa tovisi. ²² Husur atenan, narien tosa a m̄o be tomaur husur namerikel, nədaḅan han tosehər 40.

Nəvanuan nadələmian gail lusor tuḅ

²³ Nəḅoḅ aPita mai aJon artokad navivilean, arotəlmam van hən nəvanuan səlar gail. Ale arukel ur nəsa abiltihai tutumav gail mai alat lotoil a m̄o len naut a Jutea, lotokele. ²⁴ Nəḅoḅ nəvanuan nadələmian lotosələḅ həni, len nənauan sua luḅon hən ləḅikai van hən aGot. Luke, “O Got gotovi Masta hən natit p̄isi, gaiug māu gugol nəmav mai navile a pan, nətas mai natit p̄isi lotopat.” ²⁵ Gaiug māu gusor, len aNunun gusor len nabuḅon atəmanamit ta sutuai aTevit, nəvanuan nauman sam̄, ke, “ ‘Imab naluḅoh hən nəvanuan naut tiltile gail nələlit ipaḅaḅ?”

* 4:11: Psa 118.22 * 4:24: Exo 20.11; Psa 146.6

Imab nəvanuan gail lusor utaut hum lotovi enemi siNasub aGot?

Lusor utaut sobuer.

26 Nakinj gail len navile a pan loutaut hən nəbalan,
alat lotoilo a mō hən nəvanuan gail luḅon

hən ləḅibal mai Nasub aGot mai aKristo san, gai totabtabuh
lan.*

27 Len nabiltivile egai aHerot Antipas mai aPontius Pilate aruḅonḅon
mai alat ləsavi Ju mai alat a Israel hən ləḅemətahun nəvanuan nauman sam
gotosəvati, aYesu, gototabtabuh lan.* 28 Bathut gaiug Got, gudaḅ habat,
galit lugol husur nəsa ḅai gotonau utaut həni, nəsa gotonau koti sutuai
tia. 29 Nasub aGot, bunus nasoran salit ke lipansəm ginamito beti, ale
gilav na-il-ḅuri-an mai ginamit namtovi slev sam gail, hən namtbikel ur
nasoruan sam. 30 Nəḅoḅ namtbikel uri, gigol nəvanuan gail ləḅimaur mai
gigol namerikel ləḅemaḅmaḅ len gail. Natgalenan ləḅevisi, dereh levisi
len nahəsən nəvanuan nauman sam gotosəvati, aYesu.”

31 Nəḅoḅ lotosor tuḅ tonoḅ, naut lotoḅonḅon lan ekurkur; ale galit pisi
loḅul hən aNunun aGot mai lukel ur nasoruan siGot len na-il-ḅuri-an.

Nəvanuan nadəlomian gail luḅon len nəsa lotokade

32 Nəvanuan nadəlomian gail pisi luḅon, len nənauan mai nəlolito losua
ale səkad avan ideh toke natideh san, evi esan ḅai, be natit pisi losuḅan
salito.* 33 Len nabiltidaḅan seNunun aGot, aḅai pispisul gail lukel
uri ke, aGot igol aYesu Kristo ile məhat dan nəmatan. Ale aGot ivoi
habat hən galito. 34 Husur səkad ideh len galito toḅidol hən natideh.
Husur alat lotokad nətan o naim, loḅur hən gail ale lulav nəvat 35 hən
ləḅeriḅi bathurien aḅai pispisul gail. Ale loḅəḅehun nəvat hən ḅevi tarḅət
sinəvanuan ideh toḅar.

36 Ikad avan sua, nahəsən aJosef len nahəmar aLevi tovi auleSaiprus.
Atenan, aḅai pispisul gail lokisi hən aParnapas, (namilen ke, “Nəvanuan
togoḅ nəvanuan gail loləḅon ivoi am len nəlolito”). 37 AParnapas eḅur hən
nəmarireu sua san ale ilav nəvat han hən toriḅi bathurien aḅai pispisul
gail.

5

AAnanias mai aSafira

1 Nauluḅan sual am, nahəsən aAnanias mai asoan nahəsən aSafira
aroḅur hən nahudhutan. 2 Ananias etəgau gat nahudhuvat hən nətan
enan mai asoan. Gəlar pisi arudam. Beti atenan ilav nahudhuvat toḅat
hən ḅeriḅi bathurien aḅai pispisul gail, be səlav pisi. 3 Ale aPita ike,
“Ananias, imabe nələm toḅul hən aSetan gol ke gotogəras aNunun aGot
ale gototəgau gat nahudhuvat hən nətan? 4 Nətan gotoḅur həni evi nətan
esam mōu? Ale nəḅoḅ gotoḅur həni tonoḅ nəvat ipat len navələm mōu?
Nələm imabe hən gotogol natenan? Gaiug gəsagəras nəvanuan gail ḅai,
gogəras aGot!”

5 Nəḅoḅ aAnanias tosəsəloḅ hən nasoruan enan, iteh, imat. Ale galit
pisi lotosəsəloḅ hən nəsa tovisi lomətahw habat. 6 Beti nəmantuhmar gail
logəm, ruḅ gol niben, pati vivile ale tavuni.

* 4:26: Psa 2.1-2

* 4:27: Mat 27.1-2; Luk 23.1, 7-12; Mak 15.1; Jon 18.28-29

* 4:32: Uman

2.44-45

⁷ Nəhaua itor ivan husur nəmatan enan ale asoan eḅis, avil saləboi nəsa tovisi. ⁸ APita eus aliten ke, “Gikele, nəvat hən nətan mərtəpūr həni imagegai a?” Ale ike, “Evoi, imagenan.”

⁹ Nə aPita ikel maii ke, “Imabe mərtotaltal kitev nədaḅan seNunun aGot ke timabe? Geris, alat lototavun asoam saltoil bopita. Galit dereh lipat gaiug tu vivile.”

¹⁰ Vəha-sua ḅai iteh bathurien aPita, imat. Amantuhmar gail lovi lohoim, sabi ke tomat tia, ale lupati vivile, lutavuni mai asoan. ¹¹ Alat siYesu pisi lomətahw, galit mai alat lotosəsəloḅ hən naholan husur nəsa tovisi.

Ahai pispisul gail lugol isəbur lumaur

¹² Len navəlan ahai pispisul gail, aGot igol namerikel gail ben nəvanuan gail, ale galit pisi lotokad nadəlomian luḅonḅon akis len navərada siSolomon. ¹³ Bathut namətahwan, avan ideh am sətah mai galito. Be nəvanuan gail loḅutsan galit len nənauan salito. ¹⁴ Be akis alat lotokad nadəlomian len Nasuḅ lusəḅsəbur am, Lalunḅan isəbur mai latpəhaḅut isəbur. ¹⁵ Imaienan, nəvanuan gail lupat alat lotoməsah vi lan nametḅisal, lorin galito lupat len nəmel o nəbateh hən ke nəmōl hePita tibar galevis nəḅoḅ tōvot van. ¹⁶ Nəvanuan lusəbur logəm dan navile gail pəpadaḅ hən naut a Jerusalem, lutariv alat lotoməsah, mai alat nanunun lotosa lotomədas tabtab hən galito. Ale galit pisi lumaur.

Aḅel esəḅav hən nabopita hən naim ḅəḅanḅis

¹⁷ Imaienan, aḅiltihai tutumav mai alat lototah maii, (lovi naSattiusi gail) lutəḅulol bulos ahai pispisul gail. ¹⁸ Lutah gat galito ale lorin galito len naim ḅəḅanḅis. ¹⁹ Avil len nalenmariug enan aḅel siNasuḅ esəḅav hən nabopita hən naim ḅəḅanḅis ale esəḅar galit vivile. Ike, ²⁰ “Mitivan, məteil len naholəvat todar vis naim siGot ale kel ur pīs nasoruan husur nəmauran veveu egai mai galit ei, nəmauran məttokade len aYesu.” ²¹ Dudulan somilan ləḅis len naholəvat todar vis naim siGot surḅan aḅel tokel mai galito, ale lotubat ḅusan nəvanuan gail.

Nəḅoḅ aḅiltihai tutumav mai alat lototah maii lotogəmai, lokis nəSanhitrin hən ləḅiḅonḅon, galit pisi lotobətah len nabonḅonan silat lotoil a mō len naut a Israel. Ale losəvat nəvanuan galevis hən ləḅesəḅar kuv ahai pispisul gail dan naim ḅəḅanḅis gəmai. ²² Be nəvanuan nau-man galenan ləsəsəḅ galit len naim ḅəḅanḅis ḅa lotəlmam, lukel uri ke, ²³ “Namtusəḅi ke naim ḅəḅanḅis ekəkōl sal, mai alat lotokətkəta kəkōl həni, loil vivile len nabopita gail, be nəḅoḅ namttosəḅav hən gail, naut eḅəḅesw.” ²⁴ Nəḅoḅ nakomada silat lotokətkəta kəkōl hən naim ḅəḅanḅis mai aḅiltihai tutumav gail lotosəsəloḅ hən na-kel-uri-an enan, nənauan salit ebutbutut. Lunau masuḅ hən ke timabe. ²⁵ Beti avan sua egəm, ike, “Məteris! alategaii məttorin galit len naim ḅəḅanḅis, galito saltoil len naim siGot, loḅusan nəvanuan gail!” ²⁶ Ale nakomada ivan mai alat lotokətkəta kəkōl hən naim siGot hən ləḅesəḅar ahai pispisul gail. Losəḅar mədau hən galito husur lomətahw ke nəvanuan gail saletubun galito.

²⁷ Nəḅoḅ lotosəḅar galit tonon, lugol loil len nəḅon nəSanhitrin ale aḅiltihai tutumav eus galit ²⁸ ke, “Namtukai tas gamito ke samteḅusan len nahəsenan. Be məteris! Mətugol alat a Jerusalem lopul hən naḅusanan samito, mai mətukel ke namtugol nəmatan sitenan.”*

* 5:28: Mat 27.25

29 APita mai ahai pispisul gail lusor vari ke, “Ginamit namtimas-gol husur nēsa aGot tokele səhor nēsa nēvanuan gail lotokele. 30 AGot setəmadat ta sutuai igol aYesu ile məhat dan nēmatan, aYesu məttoʋabuni, tahətah həni len nəhai.* 31 Atenan, aGot eputsani vi lan navəlan nēmatu, gol ke eil a mō hən nēvanuan pisi mai eləboi bilav kuv galit dan nəsaan salito. AGot igol nategai hən aYesu bīgol gidat a Israel datbīpair dan nəsaan sidato ale hən bērubat nəsaan galen dan gidato. 32 Ginamit namtoris natgalen tovisi ale namtukel uri, ginamit mai aNunun aGot, aGot toviol həni mai alat lotogol husur nēsa tokele.”

33 Nəboŋ lotosəsəloŋ həni, nəlolit ipaŋpaŋ masuʋ, luke letubun aPita galito. 34 Be naFarisi sua, nahəsən aKamaliel, ahai pusan hən nalo, nēvanuan pisi lotoputsani len nənauan salito, ile məhat, isor idaŋ ke ahai pispisul gail litho vivile kəkereh bai. 35 Nəboŋ lotovivile tononŋ ikel pūli mai nəSanhitrin ke, “UleIsrael, mətəbunus tivoi nēsa məttoke mətbigole hən alatenan. 36 Mitinau! Nasihau galevis tovan tia, nēvanuan sua tosa, aTeutas, evisi, isor patpat gai məhat, ale alaluŋian lovi 400 lutah maii. Be alat a Rom luʋabuni ale alat lotohusuri lopəpəhw ŋa ləsagol natideh. 37 Husuri, sual am, aJutas, auleKalili evisi len nəboŋ hən naŋpuruŋan hən nēvanuan, ale egəras nēvanuan gail hən ləbēhusuri, bal mai alat a Rom. Gai am luʋabuni, ale ahai susur san gail, lopəpəhw. 38 Imagenan, nukete hən gamito ke, mititoh a tut dan galito, riŋ galit livan, husur nənau-utaut-an salit mai nēsa ləbīgole bēvi sinəvanuan, dereh lehisi sōbuer sunan alaruenan. 39 Be bēvi siGot, mətədədas mətəbēmədas galito; dereh mitisabi ke məttoʋal mai aGot.” 40 Ale lohusur nakelean san. Lokis galito vi lohoim. Lugol alat lotokətkəta kəkol hən naim siGot lobilas galito, beti lukele hən galito ke salisor len nahəsən aYesu, ale lorin galit luvan. 41 Nəboŋ ahai pispisul lotorin nəSanhitrin, lukemkem husur aGot idam hən ke lotoləŋon tosa mōs nəhes enan. 42 Ale len nəboŋ pisi len naholəvat todar vis naim siGot loŋusan, ale loŋusan husur naim gail, mai lukel uri ke aKristo, aGot totabtabuh lan evi Yesu. Ləsanoŋ hən nakelean enan.

6

Lorin nēvanuan eməlevru hən ləbəkətkəta təban nəbatunau pəhəvut gail

1 Len nəboŋ galenan ahai susur gail, alat lotokad nadəlomian, lusoʋsoʋur am. Ale naJu gail lotosor len nasoruan ta Kris lukoblen ke, alat lotosor len nasoruan Ipru ləsapəpəhun nəhanian sanor len nəbatunau pəhəvut lotosor len nasoruan ta Kris.

2 Imagenan, ahai pispisul tosəŋavur pisan toru lokis nēvanuan nadəlomian pisi logəm bonbon beti luke, “Sanor hən ginamit namtberin gabulan na-kel-uri-an hən nasoruan siGot hən namtberəpəpəhun nəhanian. 3 Bathudud gail mitilekis hən teməlevru len gamit lotopul hən aNunun aGot mai namitisau hən nəmauran tonor. Ale dereh namterin galit hən ləbigol nauman egai. 4 Ale ginamit dereh namtbidan len na-sor-tuʋ-an mai na-kel-uri-an hən nasoruan siGot.”

5 Galit pisi lohəhəvur hən nənauan sihai pispisul gail. Lulekis hən aSteven, aulumian sua topul hən nadəlomian mai aNunun aGot. Beti lulekis hən aFilip, aProkorus, aNikanor, aTimon, aParmenas mai aNikolas ta Antiok togəm vi Ju. 6 Naluʋoh losəhar galit gəm hən ahai pispisul

* 5:30: Deu 21.23

gail, ale ahai pispisul lusor tuŵ mōs galit lotoməlevru, lorin̄ navəlalito len nəkadulito hən ləbigol nauman enan.

⁷ N̄a nasoruan siGot husur aYesu iperper̄n̄an naut. Ahai susur len naut a Jerusalem nasob̄uran halito evi məhat tutut, ale ahai tutumav isob̄ur lugol husur n̄esa naŋusanan siYesu tokele.

Nakotan siSteven

⁸ AGot eviol masuŵ hən navoian mai nədaŋan mai aSteven. Ale aSteven igol namerikel təban nəvanuan gail. Lumaŋmaŋ len namerikel galenan ale nədaŋan siGot imasil len gail. ⁹ Be nəvanuan galevis lusor tas aSteven. Galito lovi Ju hən naluŵoh sua lokisi hən Naim Naŋonŋonan seFriman.* Lovi Ju ta Sairin, ta Aleksadria, ta Silisia, ta Asia, ale loil, lusor ħalbal mai aSteven. ¹⁰ Be nəboŋ tosor, aNunun aGot eviol hən namitisaŵ hən nəmauran tonor maii, gol ke lodədas ləb̄isor vari. ¹¹ Ale galito lusor utaut mai nəvanuan galevis hən ləb̄isor tas aSteven ke, “Namtosəsəloŋ hən atenan tosor mēdas aMoses mai aGot!” ¹² Imagenan lugol nəvanuan gail nəlolit ipaŋpaŋ, galit mai alat lotoil a mō hən galito mai ahai p̄usan gail hən nalo. Beti lutah gat aSteven, lugol eil len nəhon nəSanhitrin. ¹³ Ale losəhar nəvanuan galevis vi rivuh hən ləbelibloŋ. Luke, “Akis ategai isor tas naim egai tolo mai nalo siMoses. ¹⁴ Husur namtosəsəloŋ hən toke aYesu ta Nasaret egaii dereh tigol naut egai timasirsir ale tegəgel hən naŵide aMoses tolav mai gidato ta sutuai.” ¹⁵ Alat lotobətah len nəSanhitrin lokəta bunus aSteven, loris ke nəhon egəm sun̄an nəhon aŋel.

7

Na-kel-uri-an siSteven

¹ Beti abiltihai tutumav eusi ke, “Natgalenan imagenan a?”

² Ale aSteven isor vari ke:

“Wawa gail mai tata gail, m̄ətesəsədarin̄! AGot, tovi nəkadun namənas evisi hən atəmadit ta sutuai aAraham nəboŋ totoh a Mesopotamia, be savi Haran sal. ³ Ale aGot ikel maii ke, ‘Gerin̄ naut egai, naut matmat sam̄, mai nəbathudud sam̄, ale gevi lan naut nəb̄esəhar gaiug vi lan.’* ”

⁴ Imagenan aAraham erin̄ naut san, naut silat a Kaltea, ale iyar vi Haran, itoh ei. Nəboŋ atəman tomat, aGot esəvati vi lan naut egai m̄əttotohtoh lan.* ⁵ Len nəboŋ enan aGot səlav nətan ideh gegai mai aAraham hən ħevi naut matmat san; səlav nəmaŋirhətan ideh maii. Be aGot ikel gati maii ke tilav naut egai mai aAraham mai nəpasusan san lotohusuri, naut kəmas ke len nəboŋ enan aAraham səkad anatun.

⁶ Beti aGot ekəmaiegai ke, ‘Nəpasusan sam̄ gail lotohusur gaiug dereh levi m̄ətbos gail len naut tile, naut savi salito. Dereh legəm vi slev silat ei. Ale alat ei dereh lemədas galito hən nasihau ħevi 400.’ ⁷ Ale aGot ike, ‘Avil ginau dereh nipansəm alat naut enan lotogol nəpasusan sam̄ lotoumum kəmas salito. Beti nəpasusan sam̄ dereh limakuv dan naut ei, gəm lotu hən ginau gegai.’* ”

⁸ “Beti aGot ikel na-kel-gati-an mai aAraham ke aAraham mai esan gail lovi siGot. Ale aGot ikel maii ke tetiv dalus gai mai naulum̄an san gail hən ħəv̄usani ke lovi siGot. Ale aAraham etiv dalus aIsak, anatun

* 6:9: Friman lovi alat lotovi slev a mō be ləsavi slev am.

* 7:3: Gen 12.1

* 7:4: Gen

11.31, 12.4-5 * 7:7: Gen 15.13-14; Exo 3.12

len nəboŋ san toməlevtor, ale aIsak egəm vi təman aJakop togəm vi təman atəmadit ta sutuai lotovi 12.*

⁹“Anatun aJakop galenan lutabulol bulos aValito, aJosef, ŋa loŋur həni vi lan naut a Ijip.* Be aGot itah maii,* ¹⁰ ale aGot ilav kuvi dan na-ləŋon-isa-masuŋ-an san. Ilav namitisau hən nəmauran tonor mai aJosef gol ke aFero, tovi kiŋ len naut a Ijip, inau ke tovoi. Imagenan aFero igol ke a Ijip mai naut san gail lupat pipihabəlan aJosef.* ¹¹ Sədareh nəhanian imat pisi len naut a Ijip mai naut a Kenaan. Nibelit evi pan husur lupar hanian; atəmadit gail ta sutuai, galit am lupar hanian.* ¹² Nəboŋ aJakop tosəəlōŋ həni ke tokad nəhanian len naut a Ijip, esəvat atəmadit gail len nəyaran nametəkav salito. ¹³ Len nəyaran na-vəha-ru-an salito vi Ijip, aJosef ikel mai aŋan gail ke gai tovi aValito, husur ləsəkəta ləboii. Len nəboŋ enan aFero esəəlōŋ hən naholan husur nəbathudud siJosef.* ¹⁴ Beti aJosef episul hən atata san, aJakop, mai nəbathudud san kavkav hən ləbēgəmai; lovi 75 pisi.* ¹⁵ Ale aJakop ibar naut a Ijip. Itoh tin ei, ale len naut enan imat, atəmadit lotovi anatun gail, galit am, lumat.* ¹⁶ Nəpasusan gail lupat tilmam hən nibelit vi Sekem ale lutavun galito len nəbur aAraham toŋur kuvi dan anatun aHamor gail.”*

¹⁷ Ale aSteven isor tətəs am ke, “Avil len nəboŋ togəm pəpadəŋ hən aGot biŋol nəsa tokel gati mai aAraham, nasoburan hən atəmadit a Ijip evivi məhat. ¹⁸ Nakiŋ sua tile saləboi natideh husur aJosef, eil a mō len naut a Ijip.† ¹⁹ Gai emədas bun nəvanuan sidato gail. Igol atəmadit ta sutuai nəlolit isa habat bathut italtal hən galit ke lerin gəbulan amas salito hən ləbimat.* ²⁰ Len nəboŋ enan lupas aMoses, ale gai ikab buni, aGot ehəhaŋur həni. Anan mai atəman arokətkəta təban len naim səlaru van vəbar nahəbati totor han.* ²¹ Beti nəboŋ artorinji vivile, anatvavin aFero isaŋi, ipati van vahisi surman tovi anatun.* ²² Ahai pusan gail lotovi uleIjip loŋusan aMoses hən naləboian pisi hən naut a Ijip, ale ikad namitisau hən nəsa tokele mai nəsa togole.

²³ “Nəboŋ nədaŋ hiMoses tovi 40, ike tivan hən bəris nəbathudud san, auleIsrael gail, ke, lumabe. ²⁴ Nəboŋ tovan, eris auleIjip tobilas auleIsrael, ŋa evi tarhət san, ale esisil hən auleIjip enan, etuh buni. ²⁵ AMoses inau ke auleIsrael gail lətaləboii ke aGot tosəvati hən bilav kuv galito dan navəlan alat a Ijip, be ləsələboii. ²⁶ Pelan han ŋai aMoses eris auleIsrael eru artoŋal. Ike tigol arikad navoivoian mai gəlar gabag ale ikel mai gəlaru ke, ‘Gaməru mərovi larmiŋan; imabe məruŋal maiegai?’ ²⁷ Be atenan togol tosa hən togon, ikabsan aMoses, ike, ‘Ase igol gaiug gotoil a mō, hən gəbikel ke namtunor o namtsanor?’ ²⁸ Guke getuh bun ginau hum gototuh bun auleIjip nino a?’ ²⁹ Nəboŋ aMoses tosəəlōŋ hən nasoran enan, igam yav vi Mitian. Itoh ei hum nametbəs, ilah, ikad anatun uluman eru.

³⁰ “Husur nasihau tovi 40 tovan, aŋel sua evisi hən aMoses len nəhai sua topan wunwun len naut masmas toŋəbesw, pəpadəŋ hən nəbiltivəhuh

* **7:8:** Gen 17.10-14, 21.4 * **7:9:** Lutabulol bulos aJosef sil aJakop toləmas masuŋ hən aJosef səhor galito. * **7:9:** Gen 37.11, 28, 39.2, 21 * **7:10:** Gen 41.39-41 * **7:11:** Gen 41.57, 42.1-2 * **7:13:** Gen 45.1, 16 * **7:14:** Gen 45.9-10, 17-18 * **7:15:** Gen 46.1-7, 49.33 * **7:16:** Gen 23.3-16, 33.19, 50.7-13; Jos 24.32 † **7:18:** Hən naves 17-18, ris Exo 1.7-8 * **7:19:** Exo 1.10-11, 22 * **7:20:** Exo 2.2 * **7:21:** Exo 2.3-10

Sinai. ³¹ Nəboŋ aMoses torisi, imanmaŋ lan, ivan pəpadaŋ həni hən bəkəta bunusi, ale esəsəloŋ hən nadolon Nasuḅ aGot toke: ³² ‘Ginau novi Got setəmaŋ gail ta sutuai, aGot siAraham, seIsak mai siJakop.’ Ninen aMoses epil habat ale emətahun bəkəta husur emətah masuḅ.

³³ “Beti Nasuḅ aGot ikel maii ke, ‘Dakuv naributbut samḡ gəlaru; nətan gotoil lan ilo. ³⁴ Nokəta ris kitin həni ke alat a Ijip lomədas nəvanuan sagw gail. Nosəsəloŋ hən nakiloban salito ŋa nogəm hən nəḅilav kuv galito. Ale gegəmai! Nesəvat gaiug vi Ijip.’”†

³⁵ ASteven isor van am ke, “Imaienan, lomətahun atenan, aMoses, nəboŋ lotoke, ‘Ase igol gaiug gotoil a mō, gotokel ke namtunor o namtsanor?’ Be aGot māu esəvat atenan hən ḅeil a mō hən galito ale hən ḅilav kuv galito. Len nabuŋon aŋel tovisi hən aMoses len nəhai topaŋ, aGot esəvati.* ³⁶ AMoses enan esəhar galit dan naut a Ijip ale len naut a Ijip, len Nətas Bisibis, mai len naut masmas toḅəḅesw len nasihau tovi 40 am, igol namerikel lotomaŋmaŋ len gail, namerikel galen lugol nədaŋan siGot iparpar.*

³⁷ “Evi aMoses boh tokel mai alat a Israel ke, ‘AGot dereh tigol ahai kelkel ur sua samito surŋan ginau tile məhat dan gamit balai.’” ³⁸ AMoses enan itoh mai galito nəboŋ lotoḅon len naut masmas toḅəḅesw, itoh mai aŋel tosor maii len nəḅiltiḅehuh Sinai, ale itoh mai atəmadit gail; ale aGot ilav nasoruan tomaur maii hən ḅilavi mai gidato.*

³⁹ “Avil atəmadit ta sutuai ləsagol nəsa aMoses tokele. Lomətahun ləḅehusuri am, luke letəlmam vi Ijip.* ⁴⁰ Lukel mai aAron ke, ‘Geum hən nagot gail mōs gidato hən ləḅeil a mō hən gidato. Be aMoses enan toḅəhar gidato dan naut a Ijip, datsaləboi nəsa tovisi həni!’” ⁴¹ Ale len nəboŋ enan lugol nəlablab sua hun natuhḅuluk. Lotutumav hən naviolan salit van həni, ale lohəhəḅur təban nəlablab lotogole hən navələlito.* ⁴² Be aGot ipair dan galito ale eriŋ gaḅulan galit hən ləḅilotu hən nəyal, nahəbati mai naŋeso gail len nəmav. Ehum ahai kelkel ur gail lotokele len naləḅulat salito ke,

“‘Alat a Israel, mətotibun narivatvat gail hən natutumavan
len nasihau tovi 40 len naut masmas
be mətsatutumav hən naviolan galenan van hən ginau!’

⁴³ Ao, mətoḅuruŋ naim nətaḅolen sinagot Molek,
mətupati mai nəlablab hən naŋeso siRefan,
nagot samito;

mətugol nəlablab eru enan hən məḅilotu hən gəlaru.

Imagenan dereh nigol gamit məteməsev vi tut sua səhor naut a Papi-
lon.’”*

⁴⁴ ASteven isor am ke, “Len naut masmas toḅəḅesw atəmadit gail ta sutuai lukad naim nətaḅolen siGot togol natohan siGot mai galito toḅarpar. Loum həni surŋan aGot tokele mai aMoses, ale epitoḅ hən nəplan aMoses torisi tia len nəḅiltiḅehuh Sinai.* ⁴⁵ Beti galito lupati gəmai nəboŋ aJosua toil a mō hən galito. Lupati nəboŋ lotolav nətan simetḅos gail aGot tohut galit dani mōs atəmadit gail. Ale ipat magenan van vəbar

† 7:34: Hən naves 30-34, Exo 3.1-10 * 7:35: Exo 2.14 * 7:36: Exo 12.41, 14.21; Num 14.33

* 7:37: Deu 18.15, 18 * 7:38: Exo 19.1-20.17; Deu 5.1-33 * 7:39: Num 14.3 * 7:40:

Exo 32.1, 23 * 7:41: Exo 32.2-6 * 7:43: Amo 5.25-27 * 7:44: Exo 25.9, 40

nəboŋ siTevit.* ⁴⁶ AGot ehəhaʁur həni, ale aTevit eus aGot hən beum hən naim natohtohan mōs aGot siJakop.* ⁴⁷ Be aSolomon boh eum hən naim enan.*

⁴⁸ “Wake aGot toyalyal buni satohtoh len naim nəvanuan gail lotoum həni. Esumān Nasuβ aGot tokele len nabuŋon ahai kelkel ur toke:

⁴⁹ “Novi kiŋ, nəmav ehun nəbilitihai bətbətah sagw

ale navile a pan ehun nakes kəmas notoriŋ nariegw lan.

Mətələboi mətbeum hən naim tomabe sagw?

O naut tomabe hən nəbiŋavŋav lan?

⁵⁰ Aoa! mətodədas mətbigole husur ke ginau səbogw ŋai nugol natgalen pisi.’”*

⁵¹ Ale aSteven imaris kotov nasoran san ke, “Gamit nəkadumit ihaihai masuʁ. Nəlomit imabe? Nədariŋamit ebulbulol! Mətoŋitoʁ hən atəmamit gail ta sutuai.Š Mətomətahun aNunun aGot akis! ⁵² Mətunau təlmam hən ahai kelkel ur ideh atəmamit gail ləsamədasi a? Ao, lomədās galit van van van vagol nəmatan hən alat lotopəhav utaut hən nagəmaian siVanuan Nanoran. Atenan, mətumadhariŋi len navəlan aenemi san gail gol ke lutahətah həni imat!*** ⁵³ Gamito mətukad nalo siGot aŋel gail lotolav mai gamito, be mətsagol husur nəsa tokele.”

Galit lotubun aSteven

⁵⁴ Nəboŋ nəSanhitrin lotosəsəloŋ hən aSteven, nəlolit ipaŋpaŋ masuʁ van lukat buβur nariʁolit van həni. ⁵⁵ Be aSteven topul hən aNunun aGot, ekəta haihai vi lan nəmav ale eris namənas siGot mai aYesu toil len nətarhət nəmatu siGot. ⁵⁶ Ike, “Məteris! Nokəta ris nəmav toşəŋav ale aNatun Nəvanuan toil len nətarhət nəmatu siGot.”

⁵⁷ Lukai masuʁ, pōn gol nədariŋalito, mūr van həni, ⁵⁸ liv gargari vi tut dan nəbilitivile, ale tuβat hən ləbetuʁi. Ale alat lotosəsəloŋ həni loriŋ nahurabat salit gail len narien aSol, nəmantuhmar sua. ⁵⁹ Nəboŋ lototuʁtuʁi, aSteven isor tuʁ ke, “Nasuβ aYesu, gilav nanunugw.”

⁶⁰ Beti etəŋedur ale ikai habat ke, “Nasuβ, sagipansəm galit sil nəsaan egai salito.” Nəboŋ tokəmaianan tonon, imat.

8

¹ Ale aSol itoh ei, idam mai galit lototubun aSteven.

Lupipiahir nəvanuan nadəlomian gail

Tuβat len nəboŋ enan nəvanuan gail lomədās tabtab hən alat siYesu len naut a Jerusalem. Ŋa galit pisi loriŋ naut enan, lugam pəpəhw vi lan naut pisi len naprovens Jutea mai a Samaria. Be ahai pispisul gail losuh.

² Alatevis lotohusur kitin hən aGot lutavun aSteven mai lutanis habat həni.

³ Len nəboŋ enan aSol emədās bun alat siYesu. Ehusur naim gail vīsusua, ale eliv gargar alalumān mai alatpəhaʁut hən bəriŋ galit len naim bəbaŋis.*

AFilip evi Samaria

* **7:45:** Jos 3.14-17 * **7:46:** 2Sam 7.1-16; 1Chr 17.1-14 * **7:47:** 1Ki 6.1-38; 2Chr 3.1-17 * **7:50:** Isa 66.1-2 § **7:51:** Len nasoruan ta Kris ike nəlomit mai nədariŋamit səkad na-tiv-dalusi-an namilen ke nəlomit ehum nəlon alat ləsəkad nadəlomian len aGot husur ləsəsəsəloŋ husuri, ləsagol husur nəsa tokele. *** **7:52:** Hən naves 51-52, ris Isa 63.10; 2Chr 36.16; Mat 23.31

* **8:3:** Uman 22.4-5, 26.9-11

⁴Alat lotopəpəhw lukel ur nasoruan husur aYesu len naut p̄isi lotobari. ⁵Galit sua, aFilip evi pan vi lan nabiltivile a Samaria, ale ikel uri ei ke, aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan. ⁶Nəboŋ naluṽoh gail lotosəsəloŋ hən aFilip, kəta ris namerikel togol gail, galit p̄isi losəsəloŋ vahvahur nəsə tokele. ⁷Husur ehut nanunun tosa gail lotois habat nəboŋ lotomakuv dan nəvanuan tosoḅur. Ale nəvanuan isoḅur lotodədas ləḅerus mai lotodədas ləḅiyar, lumaur. ⁸Imagenan, len nabiltivile enan alat a Samaria lohəhaṽur habat.

⁹Len naut enan ikad avan sua, nahəsən aSimon, totoh ei ebəlav. Egəgol behi gol ke nəvanuan p̄isi len naut a Samaria luḅaŋ lan. Akis isor patpat gai məhat hum toyalyal, ¹⁰ale nəvanuan naməsəl gail mai alat lototibau, galit p̄isi losəsəloŋ vahvahuri. Ale luke, “Atenan evi Daŋan siGot lotokisi hən aYalyal.” ¹¹Lohushusuri ebəlav bathut togol galit lotop̄aŋ len na-gol-nabehi-an san gai togolgole. ¹²Avil nəboŋ aFilip tokel na-kel-uri-an tovoi husur natohan pipihabəlan aGot mai aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan, lodəlomi. Ale lubaptais, lalumān mai latpəhaṽut. ¹³ASimon māu, gai am edəlom aFilip ale ibaptais. Beti ehushusur aFilip vi lan naut gail p̄isi, ale ipaŋpaŋ len namerikel gail torisi.

¹⁴Nəboŋ ahai pispisul gail len naut a Jerusalem lotosəsəloŋ hən ke alat a Samaria lotodəlom nasoruan siGot tia, losəvat aPita mai aJōn van hən galito. ¹⁵Nəboŋ artobar naut a Samaria, arusor tuṽ mōs galit lotokad nadəlomian ke aNunun aGot tegəm hən galito. ¹⁶Husur aNunun aGot sabis len galit ideh sal; lubaptais len nahəsən aYesu ŋai. ¹⁷Beti aPita mai aJōn aroriŋ navəlalar len galit ṽisusua, ale aNunun aGot eḅis len galito.

¹⁸Nəboŋ aSimon toris ke aGot toviol hən aNunun nəboŋ artoriŋ navəlalar len galito, ilav ris nəvat mai gəlaru hən ḅəṽur nədaŋan enan. ¹⁹Ike, “Mirilav nədaŋan enan mai ginau hən ke nəboŋ nəḅeriŋ navəlagw len avan ideh aNunun aGot teḅis lan.” ²⁰APita isor vari ke, “Nəvat saŋ tībōs nətan mai gaiug, husur gunau ke gotoləboi gəḅəṽur naviolan siGot hən nəvat! ²¹Gaiug godədas gəḅitah mai ginamito len nauman egai husur nələm sanor len nəhon aGot. ²²Gipair dan nəsaaŋ egai, kel nalolosaan saŋ mai aGot. Gəḅigole, hum ma aGot ḅeruḅat nənauan enan topat len nələm dan gaiug. ²³Bathut noris ke nələm topul hən nə-taḅulol-bulosi-an ale nəsaaŋ ibanjis gat gaiug tia.” ²⁴Ŋa aSimon ike, “Iii! Mirisor tuṽ van hən Nasuḅ mōs ginau hən nəsə mərtokele asike ḅevisi hən ginau.”

²⁵Nəboŋ artokel nəsə lotoləboi husur aYesu mai lotokel ur nasoruan siNasuḅ, aPita mai aJōn arotəlmam vi Jerusalem. Len naḅisal səlaru arukel ur na-kel-uri-an tovoi len navile isoḅur a Samaria.

AFilip mai auleItiopia

²⁶Boŋ sua aŋel sua siNasuḅ ikel mai aFilip ke, “Gile məhat! Gehusur naḅisal toriŋ naut a Jerusalem vi Kasa, naḅisal toḅəḅesw.” ²⁷Imagenan aFilip iyar husur naḅisal enan, be esəhoṽut, eris auleItiopia sua tovi sog-sog*. Gai evi nabiltivanuan siKadake tovi kwin silat a Itiopia. Ekətkəta təban nəvat p̄isi sekwin. Atenan ivan hən naut a Jerusalem hən tolotu, ²⁸ale len natəlmaman san ebətah len nəkat san, eṽuruŋ natosian sihai kelkel ur, aIsaiah. ²⁹Beti aNunun aGot ikel mai aFilip ke, “Givan pəpadaŋ hən nəkat enan ale gitah maii.” ³⁰Nəboŋ aFilip togam van pəpadaŋ hən

* **8:27:** Sogsog: naulumān o nabuai o nabuluk səkad nədavurhut naloson, avan sua etiv kotovi.

nəkat, esəsəlonj hən toʋuruj natosian seIsaiah, ale eusi ke, “Goʋuruj ləboi nasoruan enan a?”³¹ Isor vari ke, “Neləboi mab həni, asike bıkad avan ideh hən bısor vəsvəsaii mai ginau.” Imagenan eus aFilip hən bısah, bətah təban.³² Atenan tovi sogsog eʋuruj natosian egai siGot toke:

“Losəhari hun nasipsip van hən natibunian,
sunān natuhsipsip sais nəboj lotogut navurun,
gai am sasor.

³³ Lugol isa həni hum tovi vanuan naut kəmas,
len nakotan san lugol sanor həni.

Ase eləboi bısor husur anatun san gail o naur ta tahw han gail?

Ebuer, bathut lulav kuv nəmauran san dan navile a pan.”*

³⁴ Beti eus aFilip ke, “Nous gaiug, ahai kelkel ur egai isor husur ase? Gai o avan sua tile?”³⁵ Ale aFilip etubət len natosian enan ɲai, ikel na-kel-uri-an tovoi husur aYesu.³⁶⁻³⁷ Len nəyaran salit husur naɲisal lubar naut tokad nəwai lan, ale atenan tovi sogsog ike, “Geris, nəwai! Ikad natideh hən bıpət kəkol hən nəbaptaisan sagw a?”†³⁸ Ale ikel mai ahai wolwol ke tigol nəkat teil. Beti gəlaru arumarıj vi pan len nəwai ale aFilip ibaptais həni.³⁹ Nəboj artovahut, vəha-sua ɲai aNunun Nasuɓ iyav hən aFilip vi tut. Ale nabiltivanuan sarisi am, be nəboj tohusur naɲisal san van, ikemkem habat.⁴⁰ Be aFilip evisi tətəs a Asotus, ale iyar tur nabiltivile gail ɲisi. Ikel ur na-kel-uri-an tovoi van vəbar naut a Sisarea.

9

ASol ipair, ehusur aYesu

(Uman 22.6-16, 26.12-18)

¹ Len nəboj enan aSol emətahun bun ahai susur gail siNasuɓ. Ikel ke temədas galit hən bıgol galit ləbımat. Italtal həni van vaus abiltıhai tutumav² hən bıtos naləbulat van hən naim nabonbonan gail seju len naut a Tamaskus. Ike tisaɓ alalunān mai alatpəhaʋut ideh lotohusur naɲisal siYesu ei hən bıbanıs gat galito, ale səhar galit vi Jerusalem.³ Len nəyaran san, nəboj togəm pəpadaɲ hən naut a Tamaskus, vəha-sua ɲai namıal sua togəm len nəmav ebilasi.⁴ Iteh len tan ale esəsəlonj hən nadoldol toke, “Sol, Sol, gomədas tabtab hən ginau hən nəsa?”⁵ Ale ike, “Gaiug ase Nasuɓ?” Isor vari ke, “Ginau aYesu gotomədas bun ginau.⁶ Be gile məhat, gəbis len nabiltivile, ale avan sual ei dereh tikel mai gaiug nəsa gəbımasgole.”⁷ Alat lotoyar maii loil bıtbut, losəsəlonj hən nadoldol be ləsarıs avan ideh.⁸ ASol ile məhat, naut kəmas namətan toşəɲav sarıs natideh. Ale lotəgau navəlan, səhari vi lan naut a Tamaskus.⁹ Ale sakəta len nəmarıboj totor, səhan, samun.

¹⁰ Ikad ahai susur sua len naut a Tamaskus, nahəsən aAnanias. Nasuɓ isor maii len narisian ke, “Ananias!” Ale aAnanias ike, “Ginau bogai.”

¹¹ Beti Nasuɓ ikel maii ke, “Gile məhat, gevi lan nametɲisal lotokisi hən Tonor, gevi lan naim seJutas, ale geus kitev auleTarsus ei, nahəsən aSol, husur ke, gagai isor tuʋ.¹² Ale len na-kəta-risi-an eris avan sua, nahəsən aAnanias togəm, torıj navəlan lan hən nakətaan san bətəlmam.”

¹³ AAnanias isor vari ke, “Nasuɓ, nosəsəlonj hən nəvanuan isobur lotosor husur atenan. Luke togol natit lotosa, tomədas nəvanuan samı gail a

* **8:33:** Isa 53.7-8 † **8:36-37:** Natosian galevis ta sutuai losuhud hən nasoruan egai: 37 aFilip ike, “Gəbedəlomi ke aYesu tovi aNatun aGot, nibaptais hən gaiug.” Isor vari ke, “Nodəlomi ke aYesu tovi anatun aGot.”

Jerusalem. ¹⁴ Ale abiltihai tutumav gail lulav nedaŋan hən na-il-a-mō-an maii hən begəm gegai hən bibanjis gat alat lotokis gaiug Nasub̄.” ¹⁵ Nasub̄ ikel mai aAnanias ke, “Naut komas natenan, givan! Nutabtabuh len atenan hən bisor husur ginau mai alat ləsavi Ju mai nakin salit gail mai alat a Israel. ¹⁶ Ginau dereh nevusani hən natit pisi bigol na-ləŋon-isa-an san mōs ginau.” ¹⁷ Imagenan aAnanias evi lan naim enan ale ebis lan. Eriŋ navəlan gəlar len aSol ale ike, “Wawa Sol, Nasub̄ aYesu tovisi hən gaiug len naŋisal nəboŋ gotogəm gegai, gai esəvat ginau hən gəb̄ikad nakətaan tətəs ale hən gəb̄epul hən aNunun aGot.” ¹⁸ Vəha-sua ŋai natgalevis hun nəgavhuieh luteh dan namətan aSol gəlaru, ale ikad nakətaan tətəs. Ile məhat ale ibaptais. ¹⁹ Nəboŋ tohan, idaŋ tətəs.

aSol len naut a Tamaskus mai a Jerusalem

Len nəmariboŋ galevis aSol itoh mai ahai susur gail len naut a Tamaskus. ²⁰ Vəha-sua ŋai len naim nəbonbōnan gail seJu, etub̄at kel uri ke aYesu tovi aNaturan aGot. ²¹ Galit pisi lotosəsoləŋ həni, luŋaŋ, lousus galit gabag ke, “Be atenan evi nəvanuan tomətahun alat lotokad nadələmian len nahəsenan len naut a Jerusalem. Be egəm gegai hən bibanjis gat galito hən bəsəhar galit van hən abiltihai tutumav gail. Imabe?” ²² Be naləboian siSol hən na-kel-uri-an evivi məhat ale igol alat lotosuh a Tamaskus lotovi Ju, nənauan salit ebutbutut, husur evsan koti ke aYesu tovi aKristo, aGot totabtabuh lan.

²³ Husur nəmariboŋ tosoḅur, alat lotovi Ju lusor utaut hən ləbigol aSol bim̄at, ²⁴ be avan sua epəhpəhalu maii. Len nalennəyal mai nalenmariug pisi lokəta bunus nabopita gail hən nabiltivile hən ləbigol aSol bim̄at. ²⁵ Imaienan alat lotohusur aSol losəhari len mariug, ale len nəhad lorin aSol vi pan tur len naholəvat todar vis nabiltivile. Ale igam yav vi Jerusalem.*

²⁶ Nəboŋ tobar naut a Jerusalem ike titah mai ahai susur gail avil lomətahw lan. Ləsədələmi ke tovi ahai susur kitin. ²⁷ Be aParnapas esəhari van hən ahai pispisul gail. Ikel mai galit ke len nəyaran siSol, eris Nasub̄ tia ale Nasub̄ isor maii. Isor husuri am ke, len naut a Tamaskus aSol ikel ur na-kel-uri-an tovoi len nahəsən aYesu, namətahwan eḅuer. ²⁸ Imagenan, aSol itah mai galito, ale ivan təlmam, van təlmam len naut a Jerusalem. Len na-il-ḅuri-an, isor tabtab len nahəsən Nasub̄. ²⁹ Ihol mai naJu gail lotosor len nasoruan ta Kris, ale isor levlev hən natosian siGot mai galito, avil lugol risi hən bim̄at. ³⁰ Nəboŋ nəbathudud nadələmian lotosəsoləŋ ləboi natenan, losəhari vi pan vi Sisarea ale losəvati vi Tarsus.

³¹ Beti alat siYesu lukad natəmat len naut pisi a Jutea, a Kalili mai a Samaria, nəmauran salito ivoi ŋai. ANunun aGot igol galit ludəŋ am mai loləŋon ivoi am len nəlolito, galit logəm lusəḅur am ale lutoh len namətahwan hən nəyalyalan siGot.

APita igol aAeneas imaur tətəs len naut a Litta

³² Nəboŋ aPita toyar tur len naut pisi, ia mēdoŋ ben alat siGot lototohtoh a Litta. ³³ Len naut ei eris avan sua, nahəsən aAeneas, topat len nəmel san ŋai, husur nətarhəben imat len nasihau toməlevtor. ³⁴ APita ikel maii ke, “AAeneas, aYesu Kristo igol gumaur gagai. Gile məhat ale v̄olsan

* 9:25: Hən naves 23-25, ris 2Kor 11.32-33

namilem̄.” Vəha-sua ŋai aAeneas ile məhat. ³⁵ Galit p̄isi lototoh len navile Litta mai len nabəməv Saron loris tomaur ale lupair van hən Nasuḅ.

APita igol nəmauran siTorkas etəlmam

³⁶ Len navile Joppa ikad ahai susur sua, nahəsən alitea aTapita, lotokisi am hən aTorkas len nasoruan ta Kris. Gai igol ivoi akis hən nəvanuan gail mai evi tarhət silat lotopar tite. ³⁷ Len nəboŋ enan eməsah van, imat. Lokəkas niben ale lorinji len narum̄ a məhat. ³⁸ Husur naut a Litta ipat pəpadaŋ hən naut a Joppa, nəboŋ ahai susur gail lotosəsəloŋ həni ke aPita totoh a Litta, losəvat alaruevis van həni, artoŋjiri ke, “Gegəm mai ginaməru bai; sagevəlo!” ³⁹ Na aPita ile məhat, iyar mai gəlaru, ale nəboŋ tobar naut a Joppa losəhari vi lohoim, vi lan narum̄ a məhat. Nəbatunau pəhaṽut p̄isi loil garu, lutanj ale loṽusan aPita hən nəhai susun gail mai nahurabat tiltile gail aTorkas tosođe nəboŋ tomaur sal mai galito. ⁴⁰ APita esəvat galit vivile; beti etəŋedur, isor tuṽ. Ale ipair van hən niben, ike, “Tapita, gile məhat!” Alitenan esəŋav hən namətan, eris aPita ale ebətah vi məhat. ⁴¹ APita etəgau navəlan ale elivi hən beil. Beti ekis nəbatunau gail mai alat siGot ale esəhar alitenan tomaur van hən galito. ⁴² Len naim p̄isi a Joppa nəvanuan gail losəsəloŋ hən natenan tovisi gol ke isoḅur lukad nəvanuan nadələmian len Nasuḅ. ⁴³ APita itoh len naut a Joppa len nəmariboŋ isoḅur len naim seSimon. Simon igol natit gail hən nahurhurivatvat.

10

APita mai aKornelius

¹ Len naut a Sisarea ikad avan sua, nahəsən aKornelius, nasenturion sua toil a m̄o hən nasoltia tovi 100 len Navəshəsoltia ta Itali.* ² Gai mai nəbathudud san lohusur kitin hən nap̄isal siGot mai lomətahw len nəyalalan san; gai ilavlav nəvat mai alat lotopar tite ale isor mai aGot akis. ³ Len nəboŋ sua len namityal totor ut mədəau, eris narisian sua. Ekəta masil hən aŋel sua siGot togəm həni tokel maii ke, “Kornelius!” ⁴ AKornelius ekəta mətətal hən, ninen epil, eusi ke, “Goləŋon nəsa Nasuḅ?” Aŋel isor vari ke, “Na-sor-tuṽ-an sam̄ mai naviolan sam̄ van hən alat lotopar tite, arohun naviolan hən natutumavan van hən aGot. Ehəhaṽur həni. ⁵ Imaienan, gesəvat alalum̄an vi Joppa hən ləbesəhar təlmam hən avan sua nahəsən aSimon lotokisi hən aPita. ⁶ Gai itoh mai aSimon togol natit gail hən nahurhurivatvat, naim san ipat bitas.” ⁷ Aŋel enan isor maii ale ivan. Nəboŋ tovan tononj, aKornelius ekis nəvanuan nauman san eru mai nasoltia sua tokətkəta təban, tohusur kitin hən nap̄isal siGot. ⁸ Ikel natit p̄isi tovisi mai galito, ale esəvat galit vi Joppa.

⁹ Pelan han tublial, len nəyaran salito, logəm pəpadaŋ hən nabiltivile. Len nəboŋ enan aPita epəlau vi məhat len navurun naim topapav hən bisor tuṽ. ¹⁰ Imalkəkət, ike tihan, ale nəboŋ lotoutaut hən nəhanian sal, ekəta bərḅer. ¹¹ Eris nəməv toseŋav, natit hun nabiltikaliko, nəhau tovat lotobaŋis nagilen tovat, evi pan vi lan nətan. ¹² Epul hən narivatvat tiltile gail, nəmət mai naməhob gail lotokələh len tan, mai nəman naməsav gail. ¹³ Beti nadoldol sua ikel maii ke, “Pita, gile məhat, paru bun naməŋod, hani!” ¹⁴ Be aPita isor vari ke, “Ao Nasuḅ, sanigole! Nəsəhanhan natideh tosa o tokolkol.”* ¹⁵ Nadoldol isor tətəs maii ke, “Sagekis natideh ke tosa

* **10:1:** Navəshəsoltia enan ikad nasoltia lotovi 600 lan. * **10:14:** Lev 11.1-47; Eze 4.14

aGot togol toveveu.”¹⁶ Tomagenan vøha-tor tonon, vøha-sua ñai nækaliko enan evi mæhat vi lan nømv.

¹⁷ Nøbon aPita tonau masuŵ hæn namilen næsa torisi, alalumñan aKornelius tosøvat galito, lusab naim seSimon ale loil len nametlækau.
¹⁸ Lukai, lous ke, “Avan sua nahəsan aSimon Pita itoh ei a?”¹⁹ Nøbon aPita tonau næsa torisi sal, aNunun aGot isor maii ke, “Simon, alalumñan itor lous kitev gaiug.²⁰ Gile mæhat, gimariñ vi pan. Saginau ke asike guvan, givan mai galito husur ginau nosøvat galito.”²¹ Imagenan aPita evi pan, ikel mai galit ke, “Ginau boh nævanuan mættous kitevi. Imabe? Møtogəm mōs næsa?”²² Galit lusor vari ke, “AKornelius, nasenturion sua toil a mō hæn nasoltia tovi 100, esøvat ginamito. Gai evi naulumñan sua tonor, tomətahw len næyalyalan siGot. Alat lotovi Ju pisi luke ivoi. Anel sua siGot ikele hēni ke teus gaiug hæn gəbevi lan naim san hæn bəsəsəlon hæn næsa gaiug gəbikēle.”²³ Beti aPita eus galit ke levi lohoim hæn ləbitoh maii.

Pelan han aPita galito loriñ naut enan ale ahai susur galevis ta Joppa luyar maii. Lupat len mariug ale²⁴ len nøbon tohusuri aPita ibar naut a Sisarea. AKornelius itoh vir galito. Eus nəbathudud san mai naburur san gail hæn ləbėgəm ðonðon.²⁵ Nøbon aPita tobis lohoim, aKornelius ebubur maii ale etəgedur bathurien aPita, ilotu hēni.²⁶ Avil aPita elivi vi mæhat ike, “Gile mæhat, ginau bogai, novi vanuan ñai.”²⁷ Nøbon tohol maii, aPita evi lohoim ale eris nævanuan lotosəbur lotoðonðon ei.²⁸ Ikel mai galit ke: “Gamit mətələboii tia ke sanor hæn nə-kai-tasi-an sinamit namttovi Ju hæn namtbitah mai o hæn namtbenədoñ təban avan ideh savi Ju. Be aGot eŵusan ginau ke sanisor husur avan ideh ke tosa o ke aGot tomətahuni.²⁹ Imaienan nøbon gotosøvat galit hæn ləbəsəhar ginau, nogəmai, næsake nodədas nəbėgəmai. Nuke neus gamito, imabe mættous ginau ke nəbėgəmai?”³⁰ Ale aKornelius isor vari ke, “Evi nəmaribon tovat tovan, len namityal egai totor ut mədau, nusor tuŵ. Vøha-sua ñai avan sua tosun nahurabat tobilbil eil a mō hæn ginau³¹ ike, ‘Kornelius, aGot esəsəlon hæn na-sor-tuŵ-an samñ tia mai inau gat naviolan samñ van hæn alat lotopar tite.³² Imaienan, gesøvat alalumñan vi Joppa hæn ləbəsəhar təlmam hæn avan sua nahəsan aSimon lotokisi hæn aPita. Atenan itoh mai aSimon togol natit gail hæn nahurhurivatvat, naim san ipat bitas.’³³ Husur enan, vøha-sua ñai nosøvat galit hæn ləbəsəhar gaiug. Sipa len nagəmaian samñ. Gagai namtutoh gegai len nəhon aGot hæn namtbəsəsəlon hæn natit pisi Nasuð tokele tia ke gaiug gəbikēle mai ginamito.”

³⁴ Beti aPita etubat hæn bisor ike, “Gagai noləboii ke tokitin ke naŵide siGot epi toŵ van hæn nævanuan pisi, ideh satile.*³⁵ Imagenan, nævanuan naut pisi lototəgedur van hæn aGot mai lotogol næsa tonor, ehəhəvur hæn ləbėgəm hēni.³⁶ Mətələboi napisulan aGot topisul hēni van hæn alat a Israel tia, napisulan tokel na-kel-uri-an tovoi toke, nævanuan eləboi bikad navoiŵoian mai aGot len aYesu Kristo tovi Masta hæn nævanuan tiltile gail pisi.³⁷ Mətələboi næsa tovisi len naut a Jutea totubat a Kalili husur nəbaptisan aJon tokel uri.³⁸ Mətələboii am ke aGot tovəhas aYesu ta Nasaret hæn aNunun mai nədanjan, gol ke, gai iyar tur len naut pisi ale igol navoian mai igol alat natəmat tobanis gat galito, lumaur, bathut aGot totah maii.³⁹ Ale ginamit namtoris ləboi natit pisi aYesu togole len naut a Jutea mai a Jerusalem. Galit lutahətah hēni tomat len nəhai sua,

* 10:34: Deu 10.17

⁴⁰ be aGot ilav kuvi dan nēmatan len nēmaribon totor, ale igol ke evisi hēn nēvanuan lēbēlēboi lēberisi. ⁴¹ Nēvanuan p̄isi lēsarisi, be ginamit aGot totabtabuh len ginamit tia, namtorisi hēn namtbikel uri. Nēbon aYesu tole mēhat dan nēmatan, ginamit namtuhan maii, namtomun maii. ⁴² Isor idan mai ginamito ke namtikel uri mai nēvanuan gail ale kel koti ke aGot totabtabuh lan hēn bēpēpēhun navoian dan nēsaan hēn alat lotomaur sal mai alat lotomat tia. ⁴³ Ahai kelkel ur gail p̄isi lutos husur aYesu, lukel uri ke, len nahēsan aYesu, nēvanuan gail p̄isi lotorin nēlolit lan, aGot dereh teruḅat nēsaan salit dan galito.”*

⁴⁴ Nēbon aPita tokēmāienan sal, aNunun aGot ēbis len galit p̄isi lotosēsōlon hēn nasoruan. ⁴⁵ Nēvanuan nadēlomian lotovi Ju, lototah mai aPita, losēhoṽut husur aGot tovrur san aNunun len alat lēsavi Ju am. Lolēboi ke toviol hēn aNunun mai galito ⁴⁶ husur losēsōlon hēn galit lotosor len nasoruan tiltile gail, mai lotosor sal suh nēyalyalan siGot. Beti aPita ike, ⁴⁷ “Avan ideh satikai tas galit hēn lēbībaptais hēn nēwai, husur aGot eviol hēn aNunun mai galito sumān gidato.” ⁴⁸ Na ikel buni ke libaptais len nahēsan aYesu Kristo. Beti lous aPita hēn ḅitoh mai galito hēn nēmaribon galevis am.

11

APita isor vāsṽasai nēsa tovisi hēn gēlaru, gai mai aKornelius

¹ Ahai pispisul gail mai nēvanuan nadēlomian gail len naut a Jutea losēsōlon hēni ke alat lēsavi Ju am lodēlom nasoruan siGot tia. ² Na nēbon aPita tobar naut a Jerusalem, alat siYesu lotonau masuṽ hēn na-tiv-dalusi-an, lusor tasi ke, ³ “Gaiug gobis len naim silat lēsēkad na-tiv-dalusi-an* ale guhan mai galito!” ⁴ Beti aPita ikel mai galito hēn natit p̄isi tovisi tuḅat len natuḅatan van vēbar nagilen. Ike: ⁵ “Ginau nusor tuṽ sēḅogw len navile Joppa, ale nokēta bērbē, noris natit hun nabiltikaliko nēhau tovat lotoban̄is nagilen tovat han, ale evi pan dan nēmav, egām hēn ginau. ⁶ Nēbon notokēta vi lan, noris narivatvat tiltile gail, galevis lotovi rivatēvat katkat, ale nēmāt mai namēhob gail mai nēman namēsav gail. ⁷ Nosēsōlon hēn nadoldol tokel mai ginau ke, ‘Gile mēhat Pita, paru bun namēḅod. Hani!’ ⁸ Be nusor vari ke, ‘Aoa Nasuḅ, sanigole! Nēsarin natideh tosa o tokolkol len nabuḅogw bon ideh.’ ⁹ Nadoldol len nēmav isor var ginau tētas ke, ‘Sagekis natideh ke tosa aGot togol toveveu.’ ¹⁰ Imaganan vēha-tor, ale natit p̄isi evi mēhat vi lan nēmav. ¹¹ Be mēteris! Alaluman itor, aKornelius tosēvat galito a Sisarea gēm hēn ginau, logēm pēpadan hēn naim nototoh lan. ¹² ANunun aGot ikel mai ginau ke nivan mai galito, saninau masuṽ husur natilean salit lēsavi Ju. Ale nuvan, alategai, lotomēlvētas lotokad nadēlomian, galit am lutah mai ginau, ale namtuvan, namtōbis lohoim naim sitea a Sisarea. ¹³ Ihol mai ginamito husur gai toris aḅel sua toil lohoim san toke, ‘Gesēvat galevis vi Joppa hēn lēbēsēhar tēlmam hēn aSimon lotokisi hēn aPita. ¹⁴ Gai tikel ur napisulan sua. Len napisulan enan, aGot dereh tilav kuv gaiug mai nēbathudud sam dan nēsaan samito.’ ¹⁵ Nēbon notosor kēkerek ḅai, aNunun aGot ēbis len galit sumān tōbis len gidato len nēbon tā mō. ¹⁶ Len nēbon enan nunau

* **10:43:** Isa 53.11 * **11:3:** Len nasoruan ta mō, naJu gail lukad na-tiv-dalusi-an be alat lēsavi Ju lēsēkade. Ale avan ideh tohan mai nēvanuan savi Ju ēbur kotov nalo seju gail.

gat nəsə Nasuḅ tokele ke, ‘AJon ibaptais hən nəvanuan gail hən nəwai be aGot dereh tibaptais hən gamito hən aNunun.’* 17 Imaienan, aGot ḅeviol mai galit naviolan toḅitoḅ hən nəsə toviol həni mai gidato nəḅoḅ dattokad nadəlomian len Nasuḅ aYesu Kristo, ginau ase hən ke nəḅeil kəkol hən aGot?” 18 Nəḅoḅ lotosəsəloḅ hən aPita tonoḅ, ləsasor am be lusor sal suh aGot, luke, “Imagenan beti, aGot eviol hən naḅisal mai alat ləsavi Ju tu hən ləḅipair dan nəsəan, hən ləḅikad nəmauran.”

Alat siYesu len naut a Antiok

19 Alat lotogam pəpəhw dan na-ləḅoḅ-isa-an husur nəmatan siSteven, luvan vəbar naut a Fonisia, a Saiprus mai a Antiok.* Lukel ur nasoruan husur aYesu, be lukele mai naJu gail ḅai. 20 Avil galit galevis, auleSaiprus mai auleSairin gail, lovi Antiok ale lotuḅat sor mai alat a Kris am. Lukel mai galit hən na-kel-uri-an tovoi husur Nasuḅ aYesu. 21 Nəḅaḅan siNasuḅ ipat len galito, ḅa nəvanuan isoḅur lodəlom napisulan salito ale lupair van hən Nasuḅ. 22 Na-kel-uri-an hən natgalenan ibar alat siYesu len naut a Jerusalem ale losəvat aParnapas vi Antiok. 23 Nəḅoḅ tobar naut enan eris ləḅoii ke aGot toviol kəmas hən navoian mai galito. Ale aParnapas ikemkem həni, igol loləḅoḅ ivoi am len nəlolito, ikel mai galit ke lidaḅ len Nasuḅ, lerinḅ kot nəlolit len Nasuḅ, il gəgat lan. 24 AParnapas evi naulumān tovoi, topul hən aNunun aGot mai nadəlomian. Nəvanuan isoḅur losəsəloḅ həni ale lorinḅ nəlolit len Nasuḅ. 25 Beti aParnapas evi Tarsus hən ḅidoḅ aSol. 26 Nəḅoḅ tosaḅi, esəhari van vəbar naut a Antiok. Len nasihau enan kavkav gəlaru aruḅoḅḅon mai alat siYesu, mai aroḅusan galit isoḅur. Len naut a Antiok evi metəkav lotokis aḅai susur gail hən naKristen.

27 Len nəḅoḅ enan, aḅai kelkel ur galevis lorinḅ naut a Jerusalem lovi pan vi Antiok. 28 Galit sua, nahəsən aAkapus, ile məhat hən ḅikel ur nəsə aGot tokel maii ke, dereh navile a pan kavkav tipar hanian buni. Natenan evisi nəḅoḅ aKlautius tovi Sisa len naut a Rom.* 29 ḅa aḅai susur gail lunau koti ke, ləḅikad nəvat, leviol hən galevis mai nəbathudud nadəlomian lototohtoh len naprovens Jutea hən ḅevi tarhət salit ei. 30 Imaienan losəvat aParnapas mai aSol hən ləḅilav naviolan en salito mai alat lotoil a mō len naut a Jerusalem.

12

Aḅel sua ilav kuv aPita dan naim ḅəḅaḅis

1 Len nəḅoḅ galenan aHerot Akrippa* tovi kinḅ itah gat alat siYesu galevis husur ike temədas bun galito. 2 Gai igol nasoltia ita bun aḅemes, aḅan aJon hən naḅu nəḅalan. 3 Nəḅoḅ aHerot toris ke alat lotoil a mō hən naJu gail lotohəḅaḅur hən natenan, esəvat nasoltia gail hən ləḅitah gat aPita am. Igole len nəḅoḅ gail hən Nəhanan hən nabəta səkad naysi lan tovi nəhanan sua ta sutuai seju gail. 4 Nəḅoḅ lototah gat aPita tonoḅ, aHerot erinḅ len naim ḅəḅaḅis, natuhluḅoh tovat hən nasoltia tovatvat lan lokətkəta kəkol həni. AHerot ike tikot hən aPita len nəḅon nəvanuan ḅisi, nəḅoḅ Nəhanan hən nəPasova ḅinoḅ.† 5 ḅa lokətkəta kəkol hən aPita

* 11:16: Uman 1.5 * 11:19: Uman 8.1-4 * 11:28: Uman 21.10 * 12:1: AHerot egai evi aHerot Akrippa, aməḅaibəḅon aHerot toyalyal. † 12:4: Nəhanan hən NəPasova evi nəhanan seju gail husur lohəḅaḅur hən nəḅoḅ aGot togol aḅai a mō gail ḅisi silat a Ijip lumat be səbar alat a Israel.

len naim bəbanjis, be alat siYesu lusor tuv̄ tabtab van hən aGot mōsi. ⁶ Len nalenmariug enan a tahw hən nəboŋ aHerot bikot həni, aPita ipat buŋbuŋol rivuh hən nasoltia eru, natsen[†] eru artobanjis gati, ale nasoltia gail am lokəta kəkol hən nabopita hən naim bəbanjis. ⁷ Vəha-sua ŋai aŋel sua siNasub̄ evisi, ale namial emial lohoim. Aŋel ivas aPita tarhəben ike, “Gile məhat tutut!” ale natsen aruteh dan navəlan gəlaru. ⁸ Beti aŋel ikel maii ke, “Gepitavis nəhau tutuv̄ sam̄, vələs naributbut gəlaru.” Ale aPita igole. Aŋel ike, “Geruŋ gol gaiug hən nahurabat naut susus sam̄ ale gehusur ginau!” ⁹ Ŋa aPita evivile husur aŋel be etətan hən ke nəsa aŋel togole ekitin o sakitin. Inau ke toris na-kəta-risi-an ŋai. ¹⁰ Gəlaru aruṽot pəpadan hən naut eru nasoltia lotokəkəta kəkol hən naut toru enan len naim bəbanjis, ale arubar nabopita tovi metəlai tovan hən nabiltivile. Esəjav səbōn mōs gəlaru ale aruyar tur lan. Nəboŋ artobar nagilen naṽisal tomagugun sua, vəha-sua ŋai aŋel eriŋ aPita. ¹¹ Beti aPita tomadhaləboii ke tovivile kitin ike, “Gagai noləboi koti ke Nasub̄ esəvat aŋel san hən bilav kuv ginau dan navəlan aHerot mai dan natit p̄isi naJu gail lotonau ke tevisi.”

¹² Nəboŋ aPita tonau ləboii, evi lan naim siMeri, anan aJon nahəsan togon aMak. Nəvanuan tosoḅur luḅon ei hən ləḅisor tuv̄. ¹³ APita ideldel len nabopita ta vivile, ale navensus tovi slev, nahəsan aRota egəm hən nabopita hən ḅesəsəloŋ. ¹⁴ Nəboŋ tośəsəloŋ ləboi nadolon aPita, ikemkem masuṽ ŋa igam təlmam, sasəjav həni, ikai ke, “APita eil bopita!” ¹⁵ Lukel maii ke, “Gaiug govinu!” Nəboŋ tokelkel tətəs həni ke ekitin, luke, “Hum ma tovi aŋel san.” ¹⁶ Be aPita ideldel sal. Beti nəboŋ lotosəjav həni, lorisi, lumaŋmaŋ habat. ¹⁷ APita eḅil hən navəlan ke lemədau, ale isor husur naṽisal Nasub̄ togole tolav kuvi dan naim bəbanjis. Ale ikel mai galit ke, “Mitikel natgalenan mai aJemes mai alat sidat gail,” beti eriŋ naut enan, evi lan naut tile.

¹⁸ Len nadudulan nasoltia gail lunau soḅuer hən nəsa tovisi hən aPita, loləŋon isa masuṽ. ¹⁹ Nəboŋ aHerot togol nadoŋian hən aPita soḅuer, eus taltal hən alat lotokəta kəkol hən aPita husur nə-gam-yav-an san ale aHerot ikele hən nasoltia tile gail ke ligol galit limat. Nəboŋ aHerot togole tonon, eriŋ naut a Jutea evi Sisarea, ale itoh ei.

Aŋel sua siNasub̄ igol aHerot imat

²⁰ Len nəboŋ enan nəlon aHerot epəŋas alat a Tair mai a Siton, evitvituh mai galito. Beti galito luḅon len nənauan sua hən ləḅisor maii. Nabiltivanuan nauman siHerot, nahəsan aPlastus, idam̄ mai galit ke tevi tarhət salito, ale lous ke likad natəmat mai aHerot, asike luḅal am. Lousi maienan husur loṽur p̄is nəhanian halito len naut siHerot. ²¹ Len nəboŋ hən naḅonan, aHerot tosun nahurabat tobillbil, eḅətah len nabiltihai bətbətah san ale ikel nasoran san mai galito ei. ²² Alat lotobonḅon ei lukaikai ke, “Nagot sua satoror, savi vanuan.” ²³ Vəha-sua ŋai, aŋel siNasub̄ ivas aHerot husur gai sator gol galit, saputsan nahəsan aGot, ŋa natugulas gail luhani, imat. ²⁴ Be nasoruan siGot iperperŋan naut gail am, nəvanuan isoḅur am losəsəloŋ həni, loriŋ nəlolit len aYesu.

²⁵ Nəboŋ aParnapas mai aSol artolav nəvat mai alat siYesu len naut a Jerusalem tonon, arotəlmam vi Antiok, ale aJon Mak itah mai gəlaru.

[†] 12:6: Natsen evi nəhau metəlai tokad nabur gail tomarmarikot.

13

ANunun aGot itabtabuh len aParnapas mai aSol

¹ Len alat siYesu len naut a Antiok, ikad ahai kelkel ur gail mai ahai þusan gail: aParnapas, aSimeon lotokisi hæn aNiker*, Lusius a Sairin, aManaen (lotohisi mai aHerot Antipas†) mai namækot aSol. ² Næboŋ lotolotu hæn Nasuþ mai læsæhan, aNunun aGot ike, “Mititabtabuh len aParnapas mai aSol nŋos ginau hæn arþigol nauman notokis gælar hæni tia.” ³ Na næboŋ læsæhan, lotosor tuv̄ tonon, loriŋ navælalit len gælaru mai losævāt gælaru van.

AParnapas mai aSol len naut a Saiprus

⁴ Imagenan aNunun aGot esævāt gælaru van ale arovi Seleusia bitas. Arusah len næbilitþot, aruwol vi lan naholoul Saiprus. ⁵ Næboŋ artobar naut a Salamis, navile sual a Saiprus, arukel ur nasoruan siGot len naim næbonþonan gail seju. Arukad aJon Mak am hæn toum mai gælaru. ⁶ Næboŋ lotolavutur len naholoul kavkav van vëbar naut a Pafos, lusab̄ naju sua, nævanuan nabehi tovi ahai kelkel ur gægæras, nahæsan aParyesu. ⁷ Gai itah mai aSerkus Paulus tovi gavna len naut a Saiprus. Agavna enan evi nævanuan tolæboi natite ale episul hæn aParnapas mai aSol gæmai hæn bæsesæloŋ hæn nasoruan siGot. ⁸ Be nævanuan nabehi enan, nahæsan aElimas len nasoruan ta Kris, isor tas gælaru ale igol risi ke agavna asike edælom næsa artokel uri. ⁹ Beti aSol, nahæsan togon aPol, topul hæn aNunun aGot, ekæta mætaltal van hæn aElimas ike, ¹⁰ “Gaiug gopul hæn naliblibonjan mai nagægærasan, govi anatan natæmat, govi enemi hæn natit þisi tonor. Gugol næpisal tonor siNasuþ ihaþ tabtab, gesib hæni n̄ais? ¹¹ Gagai Nasuþ tipanssem gaiug. Dereh gevi metþesw. Len næmariboŋ galevis dereh gedædas gæbekæta ris nøyal!” Vøha-sua n̄ai namætān arumotmot ale itaŋtaŋ kitev avan ideh hæn betægau navælan hæn bæsehari. ¹² Næboŋ agavna enan toris næsa tovisi, ikad nadælomian husur iþaŋ len næþusanan husur Nasuþ.

APol mai aParnapas len naut a Antiok a Pisitia

¹³ APol mai alat lototah maii loriŋ naut a Pafos, luwol vi Perka len naut a Pamfilia. Be aJon Mak eriŋ galito, etælmam vi Jerusalem. ¹⁴ Loriŋ naut a Perka luvahut van vëbar naut a Antiok, navile sual a Pisitia. Len næSappat loþis lohoim len naim næbonþonan seju ale lobætah. ¹⁵ Næboŋ nævurunjan hæn nalo siMoses mai natosian sihai kelkel ur gail tonon, alat lotoil a mō len naim næbonþonan seju lopisul van hæn galit ke, “Bathudud, mætþikad nasoruan þigol namtþelæŋon þivoi am len nælonamito, mitikele bai.”

¹⁶ Na aPol eil, eþil hæn navælan ke lemædau ale ike, “UleIsrael gail mai gamit mætsavi Ju be mættomætahw len nøyalyalan siGot, mætesæloŋ hæn ginau! ¹⁷ AGot silat a Israel ilekis hæn atæmadat ta sutuai; igol galit lusøbur masuv̄ næboŋ lototohtoh hum nametþos gail len naut a Ijip. Len nædaŋan san totibau esæhar galit dan naut enan.* ¹⁸ Naut kæmas lotohaihai, gai itah mai galit van vëbar nasihau tovi 40 len naut masmas.* ¹⁹ Beti iþal sæhor þis naluvoŋ lotomælevru hæn nametþos len naut a Kenaan, ale epæpehun nætān salit mai nævanuan san gail* ²⁰ Natgalenan evisi len

* **13:1:** Niker namilen mermer len nasoruan ta Kris. † **13:1:** AHerot egai evi aHerot Antipas anatan aHerot toyalyal. * **13:17:** Exo 1.7, 12.51 * **13:18:** Num 14.34; Deu 1.31 * **13:19:** Deu 7.1; Jos 14.1

nasihau tovi 450. Ale aGot itabtabuh len nē matsistret lotoil a mō hən galito vəbar aSamuel tovi ahai kelkel ur.* ²¹ Beti nəvanuan gail lousi hən nakiŋ, ŋa aGot itabtabuh len aSol, anatan aKis, nahəmar san tovi Penjamin, tovi kiŋ nasihau tovi 40.* ²² Be aGot idakuv aSol, igol aTevit evi kiŋ salito. Isor ivoi husuri ke, ‘ATevit, anatan aJesse, evi naulumian notoləmas buni; gai dereh tigel natit p̄isi notoləŋoni.’* ²³ Len nəpasuan siTevit, aGot itabtabuh len avan sua, hum tokel gati a mō, hən tolav kuv alat a Israel dan nəsaan salito, nahəsan aYesu. ²⁴ A tahw hən nagəmaian siYesu, aJon ikel uri tia mai alat a Israel p̄isi ke limaspair dan nəsaan salito, limasbaptais.* ²⁵ Nəboŋ nauman siJon pəpadaŋ hən tonon aJon ike, ‘Gunau ke ginau ase? Aoa, nəsave atenan. Be atenan egəm a tahw len ginau, ginau novi ut kəmas ŋai, nəsanor kasi hən nəbisah ruḅat nəhau hən naributbut san.’*

²⁶ “Bathudud siApraham mai gamit mətsavi Ju məttomətahw len nəyalyalan siGot, aGot episul gəm hən gidato, episul hən napisulan egai hən nə-lav-kuvi-an dan nəsaan. ²⁷ Alat a Jerusalem mai alat lotoil a mō salito ləsakəta ləboi aYesu enan, ke aGot totabtabuh lan, lotətan hən nasoruan sihai kelkel ur gail lotovuruŋi len nəSappat p̄isi. Ŋa lugol nəsa ahai kelkel ur gail lotokele, isarpoh: len nənauan salit, timasmat. ²⁸ Ləsəsab natideh tonor hən bimat sile, be naut kəmas natenan, lous aPilate hən bigole bimat.* ²⁹ Nəboŋ lotogol natit p̄isi ahai kelkel ur gail lototos husuri tonon, lupat kuvi vi pan dan nəhai, loriŋi ipat len nəburhuvat tovi burhes.* ³⁰ Avil aGot igol ile məhat dan nəmatan, ³¹ ale alat lotoyar maii gəm a Kalili vi Jerusalem, loriŋi len nəmariboŋ tosəbur.* Gagai galit lusor husuri mai nəvanuan sidato, lukel ur nəsa lotoris togole mai nəsa lotosəsəloŋ hən tokele.

³² “Ginaməru, namrukel mai gamito na-kel-uri-an tovoi egai ke: Nəsa aGot tokel gati mai atəmadat ta sutuai, ³³ igol isarpoh mōs gidato, anat-ulito. Igole nəboŋ tolav kuv aYesu dan nəmatan. Sumian aTevit totesi len nəbe na-vəha-ru-an ke,

“ ‘Gaiug govi aNatugw ulumian,

daməŋai ginau nogəm vi Təmañ.’*

³⁴ AGot igol ile məhat dan nəmatan hən asike b̄ibos nətan. Imaienan aGot ekəmaiegai ke,

“ ‘Neviol mai gamito hən nəsa notokel gati

mai atəmamit ta sutuai aTevit.’*

³⁵ Ŋa len nəbe sual am aTevit ike,

“ ‘Gəsədañ hən Nəvanuan Sam̄ b̄ibos nətan.’*

³⁶ Husur nəboŋ aTevit tomaur sal, igol p̄is nəsa aGot toləŋoni, ale ipat len nəmatan, lotavuni mai atəman gail ta sutuai, ale niben iḅos nətan. ³⁷ Avil atenan aGot togol tole məhat dan nəmatan, atenan sabos nətan. ³⁸ Bathudud, husur natgalenan, namtukel uri mai gamito hən mətbeləboii ke, len aYesu, aGot eləboi ḅerub̄at nəsaan samito. ³⁹ AGot erinji ke nəvanuan p̄isi lotokad nadələmian len aYesu, lunor len nəhon, len nəsa

* **13:20:** Jdg 2.16; 1Sam 3.20 * **13:21:** 1Sam 8.5, 19, 10.21 * **13:22:** 1Sam 13.14, 16.12; Psa 89.20 * **13:24:** Mak 1.4; Luk 3.3 * **13:25:** Mat 3.11; Mak 1.7; Luk 3.16; Jon 1.20, 27 * **13:28:** Mat 27.22-23; Mak 15.13-14; Luk 23.21-23; Jon 19.15 * **13:29:** Mat 27.57-61; Mak 15.42-47; Luk 23.50-56; Jon 19.38-42 * **13:31:** Uman 1.3 * **13:33:** Psa 2.7 * **13:34:** Isa 55.3 * **13:35:** Psa 16.10

aYesu togole. Be nalo siMoses edēdas ħerinj ke avan ideh tonor len nēhon aGot. ⁴⁰ Mätelələgau hən ke nəsā ahai kelkel ur gail lotokele satevisi hən gamito. Lokəmaiegai ke,

⁴¹ “ Məteris, gamit məttosor viles ginau,
mitipəŋ ale mitimat!

Dereh nigol natsua len nəbōŋ samito,
ale asike mətədələmi ke tokitin,

naut kəmas avan ideh ħikel husuri mai gamito.’ ”*

⁴² Nəbōŋ aPol mai aParnapas artovivile, nəvanuan gail lous gəlaru hən arbisor husur natgalenan tətās len nəSappat togon. ⁴³ Nəbōŋ nəbonan tonōŋ mai lotopəpəhw, nəJu tosoḅur mai alat ləsavi Ju lotohusur kitin hən aGot, lohusur aPol mai aParnapas. Arusor mai galito ale arukel mai galit ke lerinj nəlolit len aGot toviol kəmas hən navoian mai galito.

⁴⁴ Len nəSappat togon pəpədaŋ galit p̄isi len nəbiltivile enan luḅonḅon hən ləḅesəsələŋ hən nasoruan siNasuḅ. ⁴⁵ Nəbōŋ alat lotoil a mō hən nəJu gail lotoris naluvoh, lutabulol bulos gəlaru ale lusor tastas nəsa aPol tokele, lusor mədas nahəsān. ⁴⁶ Beti namətahwan ebuer, aPol mai aParnapas arusor idaŋ var galit ke, “Inor hən namrtokel ur nasoruan siGot mai gamit metəkav. Be bathut məttomətahuni, gamit mətugol imasil ke mətsanor hən məḅbikad nəmauran vi sutuai. Husur enan gagai namrorinj gamito, namrulav nasoruan siGot mai alat ləsavi Ju. ⁴⁷ Husur Nasuḅ aGot ikele hən ginamit tia ke,

“Ginau nugol gaiug govi namial mōs alat ləsavi Ju,

hən gəḅikel ur nə-lav-kuvi-an dan nəsaan

mai nəvanuan p̄isi len navile a pan kavkav.’ ”*

⁴⁸ Nəbōŋ alat ləsavi Ju lotosəsələŋ hən natgalenan, lohəhəvur ale lusal suh nasoruan siNasuḅ. Galit p̄isi aGot totabtabuh len galit hən ləḅimaur vi sutuai, lodələm nasoruan enan. ⁴⁹ Nasoruan siNasuḅ iperŋan naut p̄isi lotodar vis naut enan. ⁵⁰ Avil alatpəhəvut lotoḅat nəhes lotolotu hən aGot, mai alalumān lotoil a mō len nəbiltivile enan, nəJu gail lugol ke lotomətahun aPol mai aParnapas. Ale lomədas tabtab hən aPol mai aParnapas beti lohut gəlaru dan naut en salito. ⁵¹ Nə gəlaru arudardar hən narielaru hən nəmasiav naut enan ḅimakuv hən ḅimasil ke aGot tomətahun galito, dereh tipansəm galito. † Beti arovi Ikonium. ⁵² Ale ahai susur gail lopul tabtab hən nakemkeman mai aNunun aGot.

14

aPol mai aParnapas len nəbiltivile Ikonium

¹ Len naut a Ikonium aPol mai aParnapas arovi lan naim nəbonḅonan seju hum navide səlaru. Nasoruan səlaru igol isoḅur lukad nadələmian, nəJu gail mai alat a Kris. ² Be nəJu galevis lotohaihai, lugol alat ləsavi Ju nəlolit epəŋas nəvanuan nadələmian gail. ³ Imaienan aPol mai aParnapas arutoh ebələv ei. Arsamətahw, arusor mōs Nasuḅ. Ale Nasuḅ igol p̄arḅar həni ke, napisulan artokele husur navoian toviol kəmas həni ekitin, bathut len nədaŋan san aroləḅoi arbīgol namerikel gail. ⁴ Alat lototoh len navile enan lopəpəhw. Galevis lohusur nənauan seJu gail, galevis lohusur nəpusanan sihai pispisul eru enan.

* 13:41: Hab 1.5 * 13:47: Isa 42.6, 49.6 † 13:51: AGot igol imagenan husur galit lomətahun nasoruan husur aYesu.

⁵ Alat læsavi Ju, naJu gail mai alat lotoil a m̄o hən galito, lusor utaut hən ke, lemədas gəlaru ale letubun gəlaru. ⁶ Nəboŋ artoləboii ke bimaianan, arugam yav vi lan nabiltivile eru, a Listra mai a Terpe len naut a Likaonia. ⁷ Len nəyaran səlaru pəpadan hən nabiltivile eru enan, arukelkel na-kel-uri-an tovoi mai nəvanuan gail.

APol mai aParnapas len naut a Listra

⁸ Len naut a Listra ikad avan sua tobətah, narien gəlar p̄isi arugau. Nəboŋ lotopasi, imaianan tia. Gai səyar boŋ ideh. ⁹ Atenan esəsəloŋ hən aPol nəboŋ tosor. APol ekəta van hən ale eris ləboii ke tokad nadəlomian hən bimaaur. ¹⁰ APol ikai habat van hən ke, “Gile məhat len narieŋ! Geil!” Ale aten eməlah vi məhat, etuəbat yar.

¹¹ Nəboŋ naluəoh lotoris nəsa aPol togole, lukai len nasoruan ta Likaonia ke, “Nagot gail logəm vi pan hən gidato, logəm vi vanuan.” ¹² Lokis aParnapas hən aSeus mai aPol hən aHermes husur aPol tokel ur nasoruan.* ¹³ Ikad naim nalotuan siSeus vivile hən nabiltivile. Ahai tutumav siSeus esəhar nabuluk ulurian gail lotowan nahorasal van hən nametləkau hən nabiltivile, husur gai mai naluəoh luke letutumav van hən gəlaru.

¹⁴ Avil nəboŋ ahai pispisul eru, aParnapas mai aPol artosəsəloŋ hən natenan, arutar nahurabat səlaru, aronur van hən naluəoh, arukai ke, ¹⁵ “Lalumian, imabe mətugol nategai? Namrovi vanuan ŋai surian gamito. Namrogəm hən namrbikel na-kel-uri-an tovoi mai gamit hən məbipair dan natgaleg lotodədas ləbevi tarhət samito, van hən aGot tovi nəkadun nəmauran. Gai igol nəmav mai nətan mai nətas mai natit p̄isi lotosuh len gail.* ¹⁶ Sutuai tia idam hən ke naluəoh hən nəvanuan tiltile gail lotohusur napisal salit visusua. ¹⁷ Naut kəmas natenan, igol nəvanuan p̄isi loləboi ləberis ləboi gai len navoian togole. Eviol hən naus togəm len nəmav, eviol hən nəhanian tovan len nəboŋ han; igol ke məttopul hən nəhanian mai nəlomit topul hən nakemkeman.” ¹⁸ Be naut kəmas artokəmaianan, arusaŋi ke idan hən arbigol ke ləbesib hən natutumavan salito.

¹⁹ Beti len nəboŋ tile naJu galevis logəm len naut a Antiok mai a Ikonium, ale lupair hən nənauan sinaluəoh van hən galito. Lotuə aPol ke timat ale loliv gargari vivile len nabiltivile husur lunau ke tomat. ²⁰ Be nəboŋ ahai susur gail lotobon il garu hən aPol, ile məhat, iyar təlmam van hən nabiltivile. Pelan han aPol mai aParnapas arorin naut a Listra, arovi Terpe.

APol mai aParnapas arotəlmam vi Antiok a Siria

²¹ Arukel na-kel-uri-an tovoi len naut a Terpe ale lusobur logəm vi hai susur siYesu gail. Beti arotəlmam vi Listra, Ikonium mai Antiok. ²² Arugol ahai susur gail ludan am, arugol loləŋon ivoi am len nəlolito hən ləbeil gəgat len nadəlomian. Aruke, “Datimasdan bur na-ləŋon-isa-an tosobur hən datbebis len natohan pipihəlan aGot.” ²³ APol mai aParnapas arutabtabuh len ahaʔut galevis hən ləbeil a m̄o hən alat siYesu len naut visusua. Arusor tuə, arsəhan, ale arorin galit len navəlan Nasuə, gai lotorin nəlolit lan.

* **14:12:** ASeus eil a m̄o hən nagot p̄isi silat a Kris, aHermes evi nagot sua tovi ahai pispisul sinagot salit gail. * **14:15:** Exo 20.11; Psa 146.6

²⁴ Nəboŋ artoyar tur len naut gail a Pisitia, arubar naut a Pamfilia.
²⁵ Ale len naut enan, nəboŋ artokel ur nasoruan len nəbilitivile Perka tononj, arovi pan vi Attalia bitas. ²⁶ Arorinj nəbilitivile Attalia, aruwol təlmam vi Antiok. Evi alat siYesu len naut a Antiok lotorinj gəlaru len navəlan aGot mōs nauman artomadhaum vurvuri.

²⁷ Nəboŋ artobar naut a Antiok, arous alat siYesu ei hən ləbībōnbon, ale arukel ur mai galit natit pisi aGot togole len nəbonan səlaru maii. Arukel husur nəpīsal aGot togole hən bəsəŋav hən nabopita hən nadəlomian mōs alat ləsavi Ju. ²⁸ Beti arutoh mai ahai susur gail ei ebəlav.

15

Na-tiv-dalusi-an mai nə-lav-kuvi-an dan nəsaan

¹ Alatevis lotovi Ju logəm a Jutea vi Antiok. Loŋusan nəvanuan nadəlomian gail ei maiegai ke, “Asike ləbetiv dalus gamito məttovi lalunian, hum nəvide siMoses, aGot asike ilav kuv gamit dan nəsaan samito.”* ² APol mai aParnapas aruser tas nəpusanan salito ale aruser bəlbəl mai galito. Nə alat siYesu lutabtabuh len aPol mai aParnapas mai galevis am hən ləbevi Jerusalem hən ləbisor mai ahai pispisul gail mai alat lotoil a mō hən alat siYesu husur nəpusanan enan. ³ Ale alat siYesu ləsəvat galit vi Jerusalem. Luyar tur len naut gail a Fonisia mai a Samaria, ale len nəyaran salito lusor husur nəpairan van hən aGot silat ləsavi Ju. Nəkel-uri-an enan igol nəvanuan nadəlomian gail lukemkem masuŋ. ⁴ Nəboŋ lotobar naut a Jerusalem, alat siYesu, ahai pispisul gail mai alat lotoil a mō luke, “Ivoi,” mai galito. Beti lukel mai alat a Jerusalem natit pisi aGot togole len nəbonan salit maii.

⁵ Nəvanuan nadəlomian galevis lotovi Farisi gail, lule məhat, luke, “Alat ləsavi Ju limaskad na-tiv-dalusi-an mai namtimassor tidanj mai galito ke, limasgol husur nalo siMoses.”

⁶ Ahai pispisul gail mai alat lotoil a mō luḃonbon hən ləbisor husur natenan. ⁷ Nəboŋ lotosor bəlbəl sil naten tobəlav, aPita ile məhat, isor mai galit ke, “Bathudud, mətoləboii ke len nəboŋ ta mō aGot itabtabuh len ginau, hum gidat sua, hən nəbikel na-kel-uri-an tovoi mai alat ləsavi Ju, hən ləbəsəsəlonj həni ale dəlomi.* ⁸ AGot toləboi nəlon nəvanuan pisi, igol imasil ke tolekis hən galito, husur ke toviol hən aNunun mai galito surian toviol həni mai gidat dattovi Ju.* ⁹ AGot igol ke ləsatile len gidato. Len nadəlomian salito igol nəlolit iveveu. ¹⁰ Imabe mətsədəm hən nəsa aGot togole tia? Mətuke nəlon aGot tiparpan a? Imabe mətorinj na-gol-husur-nalo-an toməlas habat len alat ləsavi Ju, be gidato mai atəmadat gail ta sutuai datodədas dətḃevusi? ¹¹ Satimaienan! Dətoləboii ke len navoian aYesu toviol kəmas həni mai gidato, aGot ilav kuv gidato dan nəsaan sidato. Epiŋtoŋ hən alatənan ləsavi Ju.”

¹² Galit pisi len nəbonbonan ləsasor, ləsəsəlonj nəboŋ aParnapas mai aPol artosor husur namerikel gail aGot togol ke arugole len alat ləsavi Ju. ¹³ Nəboŋ artosor tononj, aJemes isor ike, “Mətsəsəlonj hən ginau. ¹⁴ Mitinau gat nəboŋ aSimon* tosor vəsəvəsai mai gidato, nəpīsal nametəkav aGot togole nəboŋ togəm təban alat ləsavi Ju, hən bilav dan

* **15:1:** Lev 12.3 * **15:7:** Uman 10.1-43 * **15:8:** Uman 2.4, 10.44 * **15:14:** Len nasoruan ta Kris ike Simeon, sake aSimon, be evi nauluman sua ŋai, aYesu tokisi hən aPita.

galito naluŵoh sua hən ləbēvi esan səbōn.* 15 Nasoruan sihai kelkel ur gail inor hən nəsa aSimon Pita tokele, hum lototos nasoruan siGot ke,

16 “Len nəbōŋ enan dereh netəlmam

ale neum təlmam hən naim nətaβolen siTevit
tomaruŋruŋ,

nəsa tomətartar dereh neum təlmam həni

ale nigole tehun ta mō,

nəpasusan siTevit dereh tegəm vi kiŋ tətəs.

17-18 Imaienan galit pisi am,

nəvanuan naut tiltile gail nahəsagw topat len galito,

dereh leusus kitev ginau hən ləbələboi ginau.

Nasub aGot togol ke,

nəvanuan gail loləboi natgalenan sutuai tia,

gai ekəmaienan.’ ”*

19 AJemes isor am ke, “Norinji timaiegai ke: sadatigol tidan hən alat ləsavi Ju lotopair van hən aGot. 20 Avil gidat datitos nalobulat van hən galit bīke, salihan naməŋod lototutumav həni van hən nəlablab ideh, saligol naitian tosa,† salihan naməŋod lotobaŋis bun navədolon mai salihan o mun nəda.* 21 Husur ta sutuai lukel ur nəsa aMoses totosi len navile pisi mai loŵuruŋi len naim nəbōnβonan seju gail len nəSappat pisi.”

Nalobulat napisulan van hən alat ləsavi Ju

22 Beti ahai pispisul gail, alat lotoil a mō mai alat siYesu pisi, lusor sabi ke litabtabuh len galit galevis hən ləbəsəvat galito vi Antiok mai aPol mai aParnapas. Losəvat galit eru artoil a mō hən alat siYesu ei. Nahəsalaru aJutas (lokisi hən aParsappas) mai aSilas. 23 Arulav nalobulat egai:

Ginamit, ahai pispisul gail, alat lotoil a mō mai alat siYesu, namtutos nalobulat egai van hən gamit məttovi nəbathudud siYesu mətəsavi Ju len naut a Antiok, a Siria mai naprovens Silisia; namtuke “Ivoi!” mai gamito.

24 Namtosəsəlon hən ke ginamit galevis luvan hən gamito, be nədam-həni-an sinamit ebuer. Lugol gamit nəlomit isa mai nənauan samit ebutbutut husur nəsa lotokele. 25 Imaienan ginamit pisi namtusor sabi ke namtitabtabuh len naulumān galevis hən namtbesəvat galito van hən gamito. Lutah mai aParnapas mai aPol, namttoləmas bun gəlaru, 26 artodan hən nəmauran səlaru mōs nahəsən aMasta sidato, aYesu Kristo. 27 Imagenan namtosəvat aJutas mai aSilas hən gəlar arβikel natgalegai mai gamito topitoŵ hən namttotosi. 28 ANunun aGot mai ginamito namtukad nənauan esua ke, ivoi ke asike mətovus na-gol-husur-nalo-an tomələs habat, avil nalo galegai tovis ŋai ke: 29 Samtihan naməŋod lototutumav həni van hən nəlablab ideh, samtihan nəda. Samtihan naməŋod lotobaŋis bun navədolon mai samtigol naitian tosa.

Mətbehusur nə-kai-tasi-an galenan, mitigol nəsa tovoi. Enan ŋai, pelan.

30 Alat siYesu a Jerusalem losəvat ahai pispisul gail vi Antiok. Nəbōŋ lotobar naut enan, lugol alat siYesu lubonβon ale lulav nalobulat mai galito. 31 Nəbōŋ nəvanuan gail lotoŵuruŋ nalobulat enan, lukemkem masuŵ husur igol loləŋon ivoi am len nəlolito. 32 AJutas mai aSilas, gəlaru

* 15:14: Uman 11.1-18 * 15:17-18: Amo 9.11-12 † 15:20: AGot idam hən naitian mai asoam gotolah kitin mai ŋai. Lev 18.6-23. * 15:20: Exo 34.15-17; Lev 17.10-16, 18.6-23

artovi hai kelkel ur, arusor habat hən arbigol alat lotokad nadəlomian ləbələŋon bivoi am len nəlolito mai ləbīdan am. ³³⁻³⁴ Nəbən artotoh len nəmaribən galevis, nəvanuan nadəlomian gail losəvat gəlar təlmam vi Jerusalem len navoian hən arbetəlmam van hən alat lotosəvat gəlar vi Antiok. † ³⁵ Be aPol mai aParnapas arutoh len naut a Antiok. Gəlaru mai isoḅur am loḅusan, lukel ur nasoruan siNasuḅ.

aPol mai aParnapas aropəpəhw

³⁶ Husur nəmaribən galevis, aPol isor mai aParnapas ke, “Daretəlmam vi lan nabiltivile pisi dartokel ur nasoruan siNasuḅ lan hən darḅeris alat lotokad nadəlomian ke lumabe.” ³⁷ AParnapas ike tesəhar aŋon lotokisi hən aMak mai gəlaru. ³⁸ Avil aPol idan ke, husur atenan togam dan gəlaru len naut a Pamfilia ale sətah mai gəlar len nauman, saaresəhari.* ³⁹ Arusor ḅalḅal habat ŋa aropəpəhw, ale aParnapas esəhar aMak, aruwol vi Saiprus. ⁴⁰ Be aPol ilekis len aSilas, ale nəbən ahai susur gail lotorinji len navəlan aGot, eriŋ naut enan. ⁴¹ APol mai aSilas aruyar tur len naut gail a Siria mai naprovens Silisia, arugol alat siYesu gail ludan am.

16

aTimoti itah mai aPol mai aSilas

¹ APol iyar van vəbar naut a Terpe mai a Listra. Len naut a Listra ikad ahai susur sua nahəsən aTimoti, anan evi Ju tokad nadəlomian, be atəman evi uleKris. ² Alat lotokad nadəlomian len naut a Listra mai a İkonium luke gai evi vanuan tovoi. ³ APol ike aTimoti titah mai len nəyaran san, ale esəhari hən ḅetiv dalusi bathut naJu gail lotosuh len naut galenan, husur galit pisi loləboii ke atəman evi uleKris. ⁴ Len nə-yar-tur-an salito len nabiltivile gail, lukel mai alatenan nə-kai-tasi-an hən ləbīgol husuri, nə-kai-tasi-an ahai pispisul gail mai alat lotoil a mō len naut a Jerusalem lotodan hən. ⁵ Imagenan alat siYesu len naut gail ludan am len nadəlomian salito mai logəm lusəbur am len nəmaribən vīsusua.

Len naut a Troas aPol eris na-kəta-risi-an sua

⁶ Pol galito luyar tur len naut gail a Frijia mai a Kalatia husur aNunun aGot ekəkol hən naḅisal hən ləbikel ur nasoruan len naprovens Asia. ⁷ Nəbən lotobar naut a Misia, lugol risi ke levi lan naprovens Pitinia be aNunun aYesu iḅon gol galito. ⁸ ŋa luyar tur naut gail a Misia, lovi pan vi Troas bitas. ⁹ Len mariug aPol eris na-kəta-risi-an togəm len nəmav. Ikad auleMasetonia toil ŋiri ke, “Gegəm vi Masetonia hən gəḅevi tarhət sinamito.” ¹⁰ Nəbən toris na-kəta-risi-an tonon, vəha-sua ŋai eutaut hən namtḅevi Masetonia husur inau səhoti ke aGot ike namtikel ur na-kel-uri-an tovoi mai galit ei.

Nəpairan van hən aGot seLitia

¹¹ Nəbən namtorinji naut a Troas, namtuwol inor vi lan naholoul Samotras. Pelan han namtuvahut len naut a Neapolis. ¹² Namtorinji naut enan, namtuyar vi Filippi, alat a Rom lotoum hən vatoh lan. Evi nabiltivile sua toil a mō len naprovens Masetonia. Namtutoh ei len nəmaribən galevis. ¹³ Len nəSappat namtovivile metləkau hən navile tarhət hən nawisel. Namtunau ke ikad naut hən na-sor-tuḅ-an ei, ale namtobətah, namtusor mai alatrəhaḅut lotobonḅon ei. ¹⁴ Ikad arəhaḅut sua, nahəsən

† **15:33-34:** Natosian galevis ta sutuai losuhud hən nasoruan egai: 34 Be aSilas ike titoh ei.

* **15:38:** Uman 13.13

aLitia, tolotu hən aGot, tosəsəlon hən ginamito. Evi toḅtaTiatira toḅur hən nəkaliko toboḅonḅon. Nasuḅ eḅur nəlon hən ḅesəsəlonḅon husur nəsa aPol tokele. ¹⁵ Nəboḅon gai mai alat lototoh maii lotobaptais tononḅon, eus ginamit ke, “Məḅḅisaḅ səḅoti ke notodəlom kitin len Nasuḅ, məteḅəm hən məḅḅitoh len naim sagw.” Ale igol ke namtudamḅon hən.

APol mai aSilas len naim ḅəbaḅis

¹⁶ Len nəboḅon sua namtovi lan naut na-sor-tuḅ-an enan ale natəbarehreh sua tovi slev, ebubur mai ginamito. Gai ikad natəmat togol ke, ikel ur nəsa ḅevisi. Imagenan alat lotokad naslev enan lulav nəvat isobur lan. ¹⁷ Alitenan ehur aPol mai ginamito, ikaikai ke, “Laluḅan galegai lovi slev siGot toyalyal buni. Lukel uri mai gamito napisal hən nə-lav-kuvi-an dan nəsaan samito.” ¹⁸ Ehisi imagenan len nəboḅon tosobur. Be igol nəlon aPol ipaḅpaḅon, ipair van hən, ikel mai natəmat ke, “Nukele idaḅon mai gaiug len nahəsən aYesu Kristo, gimakuv dani.” Vəha-sua ḅai imakuv. ¹⁹ Be nəboḅon alat lotokad naslev enan lotoləboii ke alitenan edədas ḅilav nəvat ideh am mōs galito, lutah gat aPol mai aSilas, liv gargar ḅəlaru vi lan nəmaket hən ləberinḅon ḅəlaru len nəhon alat lotoil a mō len nəḅiltivile. ²⁰ Nəboḅon lotosəhar ḅəlaru van hən nəḅiltimatsistret gail, luke, “Alaruegai arugol nə-ḅal-taḅtaḅor-an len nəḅiltivile sidato. Arovi uleJutea, ²¹ ale arukel ur nəvide gail nalo sidat toke sanor hən datḅidamḅon hən mai datḅehusuri, husur datovi uleRom gail.”

²² Naluḅoh am lomətahun ḅəlaru ale nəḅiltimatsistret gail lukel mai nasoltia ke, litar sil nahurabat səlaru ale ḅas ḅəlaru. ²³ Nəboḅon lotoḅas ḅəlaru vəha-sobur, lubar hən ḅəlar len naim ḅəbaḅis. Ale lukele hən nauluḅan hən naim ḅəbaḅis ke tekətkəta kəkol gat ḅəlaru. ²⁴ Igol nəsa lotokele, erinḅon ḅəlaru len naruḅon lohoim buni ale iḅaḅis gat narielaru len nəhai.*

²⁵ Tuḅloh len mariug aPol mai aSilas arusor tuḅon mai arokəkai hən nəḅe gail van hən aGot, ale alat lotosuh len naim ḅəbaḅis losəsəlonḅon hən ḅəlaru. ²⁶ Losəḅovut, nadu todaḅon ekur hən nəpaudesen hən naim ḅəbaḅis. Vəha-sua ḅai nabopita gail losəḅav ale natsen salit ḅisi lumaruḅ. ²⁷ Nəboḅon nauluḅan hən naim ḅəbaḅis tolele, toris nabopita lotosəḅav, eliv kuv nəḅiltiḅu san hən bisar bun gai gabag, husur inau ke alat lotosuh ei lugam yav tia. ²⁸ Be aPol ikai habat ke, “Sagisar gaiug! Gidat ḅisi datosuh gegai.”

²⁹ Nauluḅan enan eus namḅial, igam lohoim, ale ipab, etəḅedur bathurien aPol mai aSilas. ³⁰ Beti esəhar ḅəlaru vivile, eus ḅəlar ke, “Nasuḅ ḅəlaru, nigol nəsa hən asike nəḅipanis sil nəsaan sagw?”

³¹ Arusor vari ke, “Gikad nadəlomian len Nasuḅ aYesu ale dərəh tilav kuv gaiug dan nəsaan sam. Imagenan hən alat lotosuh len naim sam am.”

³² Ale arukel nasoruan siNasuḅ mai atenan, mai alat lotosuh len naim san. ³³ Len namityal enan len mariug, ekəkas nahurḅelaru tomaḅulḅul, beti gai mai nəbathudud san lubaptais. ³⁴ Esəhar ḅəlaru vi lohoim ale erinḅon nəhanian a mō hən ḅəlaru ale gai mai galit ḅisi lotosuh maii lukemkem masuḅ bathut nadəlomian lotomadhakade len aGot.

³⁵ Len naut tolan nəmatsistret gail losəvat alipah gail hən ləḅike, “Sah ruḅat alaruenan arivan.”

* **16:24:** Nəhai enan ikad nahudhut eru tokad naintses tarḅəte, nalok tarḅəte, mai ikad naḅur gail lan, narien nəvanuan tosiriv len gail.

³⁶ Ale naulumñan hən naim bəbanjis ikel mai aPol ke, “Nəmətsistret gail loṗisul ke nəberuḅat gaməru. Imagenan məroləboi mərbəriṅ naut egai. Mirivan məḁau.”

³⁷ Avil aPol ikel mai alipah gail ke, “Lobilas ginaməru len nəhon nəvanuan gail be ləsakot hən ginaməru. Naut kəmas namrovi uleRom, lubar hən ginaməru len naim bəbanjis. Galit lunau ke lesəvat ginaməru vi tut hən ke nəvanuan gail asike ləbələboi a? Aoa! Ivoi ke galit səbōlit m̄au legəm səhar kuv ginaməru.”*

³⁸ Alipah gail lukel ur nasoruan enan mai nəmətsistret gail. Lomətahw nəboṅ lotosəsəloṅ hən ke gəlaru artovi uleRom. ³⁹ Na luvan vaus gəlaru ke saarinau gat nəsa lotogol tosa hən gəlaru. Beti losəhar gəlaru vivile ale lous gəlaru hən arberin nabiltivile enan. ⁴⁰ Nəboṅ artorin naim bəbanjis, arovi lan naim seLitia, ale nəboṅ artoris nəvanuan nadəlomian gail, arugol loləṅon ivoi am len nəlolito, beti aruvan.

17

aPol mai aSilas len naut a Tessalonika

¹ Nəboṅ aPol galit lotoyar tur len naut a Amfiṗolis mai a Aṗollonia, lubar naut a Tessalonika, naut enan tokad naim nəbonḅonan seJu gail.

² Surñan naṗide san, aPol ebis lan ale len nəSappat itor ikel ur mai galito nəsa natosian siGot tokele. ³ Isor vahvah mai galito hən bəvusan len natosian siGot ke, aKris̄to, aGot totabtabuh lan imasləṅon isa vəmat mai imasle məhat dan nəmatan. Ale aPol ike, “AYesu egai notokel uri mai gamito, evi aKris̄to boh.”

⁴ Galit galevis lodəlom nəsa aPol tokele ale luḅon mai aPol mai aSilas. Isoḅur am lutah mai gəlaru: alat a Kris̄ lotolotu hən aGot, mai alatpəhaṽut lotoil a m̄o len nabiltivile enan.

⁵ Be naJu ləsədəlom nasoruan siPol lutaḅulol bulos gəlaru, ale losəhar naulumñan galevis lotosa dan nəmaket, lugol nəvanuan gail loluṽoh hən ləbiḅal taṽtaṽor, mədas natit gail len nabiltivile enan. Lonur van hən naim siJason hən ləbiḅon aPol mai aSilas hən ləḅipat kuv gəlaru vivile van hən naluṽoh. ⁶ Nəboṅ ləsəsəḅ gəlaru, loliv gargar aJason mai nəvanuan nadəlomian gail tile van hən alat lotoil a m̄o len nabiltivile enan. Lukai habat ke, “Nəvanuan galegai lotomədas naut ṗisi, gagai logəm gegai. ⁷ Ale Jason egai ehəhaṽur hən lototoh lohoim san. Galit ṗisi loḅur kotov nalo seSisa a Rom, luke ikad nakin tile, nahəsən aYesu!”

⁸ Nəboṅ naluṽoh mai alat lotoil a m̄o lotosəsəloṅ hən natgalenan, lodədarṅəḅu masuṽ. ⁹ Imagenan lugol ke aJason mai nəvanuan nadəlomian gail lulav nəvat mai galito hum na-kel-gati-an ke asike lomədas naut tətəs am, ale lorin galito luvan.

aPol mai aSilas len naut a Perea

¹⁰ Len mariug enan ṅai nəvanuan nadəlomian gail losəvat aPol mai aSilas vi Perea. Nəboṅ artobar naut enan aroḅis len naim nəbonḅonan seJu gail. ¹¹ Len nəḅoruan salito, alat a Perea lohəhaṽur hən ləḅesəsədarin səhor alat a Tessalonika. Loləṅon masuṽ hən ləḅesəsəloṅ hən nasoruan. Len nəboṅ ṗisi lobunus tas natosian siGot hən ləḅisəḅi ke aPol tokitin o sakitin. ¹² Imagenan galit lusəḅur lodəlom nasoruan siGot; galevis lotovi toḅtaKris̄ lotoṽat nəhes mai auleKris̄ isoḅur. ¹³ Be nəboṅ naJu

* 16:37: Uman 22.25-29, 23.27

gail len naut a Tessalonika lotosəsəlonj ləboii ke aPol tokel ur nasoruan siGot mai alat a Perea, luvan ei ale lusor tas aPol len naluʋoh, gol nəlol paŋpaŋ mai nabiltidədarŋabuan len navile enan. ¹⁴ Beti vəha-sua ŋai nəvanuan nadələomian gail losəvat aPol vi tut, vi lau len nabitas, be aSilas mai aTimoti arutoh. ¹⁵ Alat lotosəhar aPol luyar maii vəbar naut a Atens ale nəboŋ lototəlmam, lulav napisulan siPol ke, aSilas mai aTimoti aregəm tah mai aPol tutut.

Len naut a Atens

¹⁶ Nəboŋ aPol totoh vir gəlaru len naut a Atens, nəlon isa bathut eris ke nabiltivile epul hən nəlablab tiltile lotolotu həni. ¹⁷ Ŋa isor vahvah len naim nəbənbonan mai naJu gail mai alat ləsavi Ju lotolotlotu hən aGot. Ale len nəboŋ pisi len nəmaket ihol mai alat lototoh ei. ¹⁸ Ahai pusan gail, lotokis galit hən Epikurian* mai Stoik†, lusor levlev mai aPol. Galevis luke, “Ategai tosor tavyav, gai ike tikel nəsa?” Galevis am luke, “Esumān tovi ulumān na-kel-uri-an hən nagot dattotətan hən gail.” (Lokəmaianan husur ikel ur aYesu mai na-le-məhat-an dan nəmatan.)

¹⁹ Ŋa losəhar aPol van hən nəkaunsel hən nəAreopakus.‡ Nəmatsistret gail lotobətah lan lousi ke, “Namtuke namteləboi napusanan veveu gotokel uri. ²⁰ Namtosəsəlonj hən natgalevis lototile masuʋ ale namtuke namteləboi namilelito.” ²¹ Alat a Atens mai nametbos gail lototoh ei, lusorsor husur mai losəsəlonj tabtab hən nənauan ideh toveveu.

²² Beti aPol eil rivuh hən nəAreopakus ike, “Alat a Atens, noris ke, məttonau masuʋ hən nalotuan van hən nagot samit gail. ²³ Husur nəboŋ notoyar tur len naut egai, nokəta bunus natit mətlototu hən gail. Ale nusab nəmel tutumavan sua tokad natosian lan. Ike, ‘Van hən Nagot Datsaləboii.’ Nəsa mətlototu həni be mətsaləboii, ategai nikel uri mai gamito. ²⁴ AGot togol navile a pan mai natit pisi lan, atenan tovi Nasub hən nəmav mai navile a pan, gai satoh len naim nalotuan nəvanuan lotoum hən gail. ²⁵ Mai nəvanuan gail ləsaləboi ləbevi tarhət san husur gai səpar titideh bathut gai səbon eviol mai nəvanuan pisi hən nəmauran, nasuŋavŋavan mai natit pisi am. § ²⁶ Len nəvanuan esua ŋai igol naluʋoh pisi hən nəvanuan tiltile gail, hən ləbitoh len navile a pan kavkav. Ale erin gat nəboŋ hən natoahan salito mai naut a im salito. ²⁷ Igol natgalenan hən ləbiyar kitev aGot, mai hum ma ləbitanŋan kitevi ale sabi, naut kəmas ke satoh a tut dan gidat visusua. ²⁸ Bathut

“Len gai datukad nəmauran,
datugol natideh dattogole mai datukad natoahan.’

Hum galevis silat lototos nəbe samito luke,

“Gidat am datovi natun gail.’

²⁹ Imagenan, husur ke dattovi anatun aGot gail, sadatinau ke esumān nəlablab hən nagol, nasilva o nəvat mot, nəlablab nəvanuan toum həni len namitisau mai nənauan san. ³⁰ A mo aGot səpansem alat lototətan hən nakitinan husuri. Ehum tokəta səhor natətanen enan. Be len nəboŋ ta

* **17:18:** Epikurian gail lodəlomi ke, nəmauran ipat moos nahəhəvuran, ale bikad nagot ideh, nəvanuan lovi ut kəmas hən galito. † **17:18:** Stoik gail lodəlomi ke, nəvanuan ŋai ikad nənauan tonor hən bəkəta təban gai səbon. Lunau ke, got evi natit pisi len navile a pan ale nəvanuan pisi mai natit pisi loŋpitov. ‡ **17:19:** NəAreopakus evi nəvəhuh sua tokad nahəsan nagot hən nəbalan salito mai lokis nəmatsistret gail lotobətah len nəkaunsel nəAreopakus am. § **17:25:** Hən naves 24-25, ris 1Ki 8.27; Isa 42.5; Uman 7.48

daməŋai van, isor idan̄ mai nəvanuan p̄isi len naut p̄isi ke, lipair dan nəsaan salito. ³¹ Bathut aGot ilekis hən nəboŋ tia hən ke, len nanoran gai dereh tikot hən nəvanuan p̄isi len navile a pan. aGot gatotabtabuh len avan sua hən b̄ikot hən galito. Ale igol avan enan ip̄ar̄p̄ar nəboŋ togol tole məhat dan nəmatan.”

³² Nəboŋ lotosəsəloŋ hən aPol tosor husur na-le-məhat-an dan nəmatan, galevis lusor vilesi, luman sili, be galevis am luke, “Namtuke namtesəsəloŋ hən gaiug tətəs husur natenan.”

³³ Imagenan aPol erin̄ galito. ³⁴ Be galit galevis lutah maii, ale lukad nadəlomian len aYesu: ikad aTionisius, tobətah len nəAreopakus; apəhaʋut sua, nahəsən aTamaris, mai nəvanuan galevis am.

18

aPol len naut a Korint

¹ Husur nəboŋ enan aPol erin̄ naut a Atens, evi Korint. ² Len naut enan ebubur mai naJu sua, nahəsən aAkwila tovi ulePontus. Gai imadhagəm a Itali mai asoan, aPrisilla, husur Klautius Sisa ikai hən naJu gail ke lerin̄ naut a Rom. aPol ia ris gəlaru, ³ ale bathut nauman san inor hən səlaru, itoh mai gəlaru ale loum b̄onb̄on. Galit p̄isi losəsod im nətaʋolen. ⁴ Len nəSappat p̄isi isor vahvah len naim nəb̄onb̄onan seJu hən b̄igol naJu gail mai alat a Kris leləboi səhot nakitinan husur aYesu.

⁵ Nəboŋ aSilas mai aTimoti artogəm len naprovens Masetonia tah mai aPol a Korint, aPol igol tabtab hən na-kel-uri-an ŋai, ikel uri mai naJu gail ke, aYesu evi aKris̄to, aGot totabtabuh lan. ⁶ Nəboŋ lotomətahun aPol, sor mədas nahəsən, aPol ekur hən nahurabat san hən b̄imasil ke, aGot sahəhaʋur hən galito, ike, “Nəsa b̄evisi hən gamito tipat len gamito! Asike ipat len ginau am. Gagai van nivan hən alat ləsavi Ju.”* ⁷ Beti erin̄ naim nəb̄onb̄onan enan vi lan naim seTitius Justus, tolotu hən aGot; naim san ipat tarhət naim nəb̄onb̄onan seJu.* ⁸ AKrispus, toil a m̄o hən naim nəb̄onb̄onan, ikad nadəlomian len Nasuʋ aYesu, gai mai alat lototoh maii. Isoʋur len naut a Korint lotosəsəloŋ hən nasoruan siPol, lodəlom na-kel-uri-an tovoi ale lubaptais. ⁹ Len nalenmariug sua Nasuʋ isor mai aPol len na-kəta-risi-an sua ke, “Sagemətahw, be gisor, sagipat b̄utb̄ut; ¹⁰ bathut nutoh mai gaiug. Ale səkad avan ideh hən b̄emədas gaiug hən b̄igol gəb̄ikad nasənanan, husur nəvanuan isoʋur len nab̄iltivile egai lovi esagw.” ¹¹ Ale itoh ei nasihau esua mai nahəbati eməlevtes, eʋusan galito hən nasoruan siGot.

¹² Nəboŋ aKallio tovi gavna len naprovens Akaia, naJu gail luʋon, lutah gat aPol, ale lukot həni. ¹³ Luke, “Ategai italtal hən nəvanuan gail hən ləb̄ilotu hən aGot len naʋide sanor hən nalo.”† ¹⁴ aPol esəŋav hən nabuŋon hən b̄isor be aKallio isor kəkol həni, ikel mai naJu gail ke, “Gamit məttaşor husur nəsaban ideh o natit tosa togole, tanor hən nəbesəsəloŋ hən na-sor-tasi-an samit məttovi Ju. ¹⁵ Avil husur ke nəbathut na-sor-b̄albal-an evi nasoruan gail mai nəhes gail mai nalo samito, gamit m̄au mitigole tinor, husur ginau nomətahun nəb̄evi nəmatsistret hən natgalenan.” ¹⁶ Ale igol ke nəvanuan nakotan lohut galit dan nakotan. ¹⁷ Beti galit p̄isi lutah

* **18:6:** Uman 13.51 * **18:7:** Titius Justus: natosian galevis ta sutuai luke Titus. † **18:13:** Nalo silat a Rom idan̄ hən nalotuan silat lotovi Ju, be luke aPol toʋusan hən nalotuan tile, nalo silat a Rom sədam̄ həni.

gat aSostenes toil a mō hən naim nābonbonan seJu ale luṽasi a mō hən nakotan, be aKallio sənau masuṽ hən natgalenan.

APol etalmam vi Antiok

¹⁸ APol itoh ebəlav kəkereh a Korint. Beti esudəlaṽ nəvanuan nadəlomian gail ei, ale iwol vi Siria mai alarmisoan, aPrisilla mai aAkwila. Len naut a Kenkrea esir piṽ navurun husur na-kel-gati-an sua san tokele mai aGot. ¹⁹ Nəboṽ lotobar naut a Efesus, aPol eriṽ gəlar ei be gai səḃon ebis len naim nābonbonan seJu hən biṽsor levlev mai naJu gail. ²⁰ Nəboṽ lotousi hən biṽtoḃ kəkereh am, sədaṽ. ²¹ Be nəboṽ tosudəlaṽ galito tonon ike, “AGot bələṽoni dereh netəlmam van hən gamito.” Beti iwol dan naut a Efesus. ²² Ale nəboṽ tomariṽ len naut a Sisarea, evi məhat vi Jerusalem, ike, “Ivoi,” mai alat siYesu ei, ale evi pan vi Antiok. ²³ Nəboṽ totoh ei ebəlav kəkereh, ivan tətəs, iyar tur len naut gail a Kalatia mai a Frijia hən biṽgol ahai susur piṽsi, ludan am.

AApōllos ikel ur nasoruan siGot

²⁴ NaJu sua tovi auleAleksadria egəm vi lan naut a Efesus, nahəsən aApōllos. Evi naulumān tokad namitisau hən biṽgol nasoran biḃhol, ale eləboi bun natosian siGot. ²⁵ Atenan esəsəlonṽ ləboi naṽisal siNasuḃ tia, ale nəlon idanṽ hən tosor mai piṽsan tonor husur aYesu, be eləboi nəbaptaisan siJon ṽjai. ²⁶ Etubat hən nasoran len naim nābonbonan seJu, namətahwan ebuer. Be nəboṽ aPrisilla mai aAkwila artosəsəlonṽ həni, arusor mai gai səḃon, arusor vahvah hən naṽisal siGot tonor am maii. ²⁷ Nəboṽ toke tevi lan naṽprovens Akaia, nəvanuan nadəlomian gail lugol eləṽon ivoi am len nəlon, ale lutos nalobulat van hən ahai susur gail ei ke, lehəhaṽur hən nagəmaian san. Nəboṽ tobar naut a Akaia evi tarhət habat silat lotokad nadəlomian bathut navoian aGot toviol kəmas həni. ²⁸ Len nəḃon nəvanuan piṽsi, len natosian siGot, isor idanṽ, ṽusani ke naJu gail lusab, be aYesu evi aKristo, aGot totabtabuh lan.

19

APol len nabiltivile Efesus

¹ Nəboṽ aApōllos totoh len naut a Korint, aPol iyar tur len naut gail a ut vəbar naut a Efesus. Isab ahai susur galevis ei, ² ale eus galit ke, “Mətukad aNunun aGot nəboṽ məttoḃgəm vi vanuan nadəlomian a?” Lusor vari ke, “Ao, biḃkad aNunun aGot, namtsasəsəlonṽ hən natideh husuri.” ³ Beti aPol eus ke, “Mətukad nəbaptaisan tomabe?” Lusor vari ke, “Nəbaptaisan siJon.” ⁴ Ale aPol ike, “Nəbaptaisan siJon evi nəbaptaisan hən nəṽpairan dan nəsaan. AJon ikel mai nəvanuan gail ke, lerinṽ nəlolit len ategaii beḃusuri. AJon isor husur aYesu.”* ⁵ Nəboṽ lotosəsəlonṽ hən nasoruan enan, lubaptais len nahəsən Nasuḃ aYesu. ⁶ Ale nəboṽ aPol torinṽ navəlan gəlar len galit viṽsusua tononṽ, aNunun aGot ebis len galito, ale lusor len nasoruan tiltile mai lukel ur nəsa aGot tokel mai galito. ⁷ Galit piṽsi lovi 12.

⁸ APol ebis len naim nābonbonan seJu ale len nahəbati itor isor ei namətahwan ebuer. Isor levlev mai isor vahvah husur natohan pipihabəlan aGot. ⁹ Be nəboṽ galevis lotohaihai, ləsadəlomi, lotosor isa hən naṽisal siNasuḃ van hən nābonbonan, aPol eriṽ galito. Esəhar ahai susur gail maii, ale isor levlev akis len naim namitisau seTiran-nus. ¹⁰ Imagenan tabtab len nasihau eru hən ke, galit piṽsi lototoh len

* 19:4: Mat 3.11; Mak 1.4, 7-8; Luk 3.4, 16; Jon 1.26-27

naprovens Asia, naJu gail mai alat a Kris p̄isi, losəsəlonj hən nasoruan siNasub̄.

Anatun aSkeva gail

¹¹ Len navəlan aPol aGot igol namerikel gail sahun togolgole akis. ¹² Natuhtaol o nahurabat gail lotobar aPol, nəboŋ lotolav gail mai alat lotoməsah, lumaur, mai nanunun nəmargobut gail lumakuv. ¹³ Beti naJu galevis lotoyar titau hən ləbēhut nanunun tosa gail, lukel ris nahəsən Nasub̄ aYesu van hən alat lotokad nanunun nəmargobut gail ke, “Len nahəsən aYesu, aPol tokel uri, gimakuv!” ¹⁴ Ikad abiltihai tutumav tovi Ju, nahəsən aSkeva, tokad anatun ulum̄an toməlevru togol magenan həni. ¹⁵ Avil nəboŋ lotogole, nanunun nəmargobut isor var galit ke, “Nələboi aYesu! Nəsətətan hən aPol, avil gamit ase?” ¹⁶ Beti naulum̄an tokad nanunun nəmargobut emələh van hən galito, idaŋ masuṽ, esəhor galito gol ke lugam dan naim enan burmalmal mai nəda halit isel. ¹⁷ Nəboŋ alat lototoh a Efesus, naJu gail mai alat a Kris p̄isi, lotosəsəlonj ləboi natenan, galit p̄isi lumaŋmaŋ lan ale loputsan nahəsən Nasub̄ aYesu. ¹⁸ Galit lusobur lotogəm vi vanuan nadəlomian, lusor təvah, lukel vəhot nəsa tosa lotogole. ¹⁹ Galit galevis lotogolgol nabehi a m̄o, lusah tuan nalobulat nagolgol-behi-an salit gail, ale lopəŋas p̄isi len nəhon nəvanuan gail. Lətake lətaṽur hən nalobulat gail, nəvat halit tavi nakoin nasilva tavi 50,000. ²⁰ Len nav̄ide tomagenan aGot eṽusan nədaŋan san, ŋa nəvanuan lusobur am losəsəlonj hən nasoruan siNasub̄ tobar nəlolit am.

Naluṽoh ibal taṽtaṽor, mədas natit gail

²¹ Nəboŋ natgalenan lotonoŋ, len nanunun aPol inau ke tiyar tur len naprovens Masetonia mai a Akaia vi Jerusalem. Ike, “Nəboŋ nəbivan ei binoŋ nimasvi Rom am.” ²² Ŋa esəvat nəvanuan na-vi-tarhəte-an san eru, aTimoti mai aErastus vi Masetonia, be gai səbon itoh ebəlav kəkereh am len naprovens Asia.

²³ Len nəboŋ enan, len nabiltivile Efesus ikad nabiltibalən tomədas alat lotohusur naṽisal siNasub̄. ²⁴ Ikad naulum̄an sual ei, nahəsən aTemetrius toum hən natuhlablab hən naim nalotuan siArtemis hən nasilva. Eliv nəvat isobur m̄os alat lotoum len nasilva. ²⁵ Igol esan gail luḃonḃon mai alat lotoum len nasilva am, ale ike, “Lalum̄an, mətələboii ke dattolav nəvat tosobur len nabisnis egai. ²⁶ Mətoris ləboii, mətəsəsəlonj ləboii ke, savi geg a Efesus səbon ŋai, be len pəpadaŋ hən naprovens Asia kavkav, atenan, aPol, esəhar nəvanuan isobur. Egəras galit ke nagot gail, nəvanuan lotoum həni, ləsavi got kitin. ²⁷ Ehum nəhes hən nauman sidato bəgəm bisa, mai len nənauan salit p̄isi ehun naim nalotuan siArtemis, nagot tovi pəhaṽut toyalyal, bəgəm vi ut kəmas. Alitenan, nəyalyalan san dereh timasig len nənauan silat a Asia mai navile a pan lotolotu həni!”

²⁸ Nəboŋ lotosəsəlonj həni, nəlolit ipaŋpaŋ masuṽ, lukai habat ke, “Artemis ta Efesus iyalyal buni!” ²⁹ Sədareh nabiltivile enan epul hən nadədarŋabuan mai nəlol paŋpaŋ. Naluṽoh lom̄ur vi lan naut hən nabiltibonḃonan, loliv gargar aKaius mai aAristarkus, auleMasetonia gəlaru artoyar mai aPol. ³⁰ Be nəboŋ aPol toke tivan hən bisor mai naluṽoh, ahai susur gail lomətahusi. ³¹ Beti galevis am, lotoil a m̄o len naprovens Asia, lotoləmas aPol, lopolisul van həni ke, satevi lan nabiltibonḃonan. ³² Len naut enan galevis lukai hən natsua, galevis

am lukai hən natsua tile am husur nābonḅonan edədarḅabu, ale isōbur ləsələboii ke nābonḅonan salit mōs nəsā. ³³ Naju gail lorusan aAleksada vi mō ale galevis len naluḅoh lukel maii hən nəsā bīkele. Beti eḅil hən navəlan hən ləḅemədaḅu hən ḅisor gol gai gabag. ³⁴ Nəḅoḅ naluḅoh lotokəta ləḅoii ke aAleksada tovi Ju, lomətahuni, luḅon hən lotokai ke, “Artemis ta Efesus iyalyal buni!” Imaienan hən nəhaua toru.

³⁵ Nəḅoḅ aklak hən nabiltivile tosor vəḅvəḅ naluḅoh hən ləḅemədaḅu ike, “Lalumian a Efesus, nəvanuan p̄isi loləboii ke nabiltivile Efesus ekətkəta təḅan naim nalotuan siArtemis toyalyal mai nəvat mot san toteh dan nəmav. ³⁶ Husur ke səkad avan ideh hən ḅike natgalenan ləsakitin, mətemədaḅu, samtigol natit tomelmel. ³⁷ Mətosəḅar alaruenan gəm gegai be arsavi vanuan navənvənahān gəlaru hən naim nalotuan mai arsasəvar nagot pəḅaḅut sidato. ³⁸ ATemetrius mai alat lotoum len nasilva maii ləḅisor mətahun avan ideh, nakotan gail losəḅav, ikad nəmatsistret gail; ivoi ke lerinḅ nakoblenan salito len nakotan galen ideh. ³⁹ Məḅḅeləḅon natideh am, datibonḅon tivoi hum nalo tokele, hən datḅigole tinor. ⁴⁰ Husur nəsā tovisi daməḅai, hum ma alat a Rom ləḅisor tas gidato husur na-ḅonḅon-ḅunoh-an sidato toḅḅerhadō, bathut savi mōs natideh.” ⁴¹ Nəḅoḅ tokəmaienan tonon, esəvat galit ke livan.

20

APol evi Masetonia beti evi Kris

¹ Nəḅoḅ nəwəlan hən nadədarḅabuān enan tonon, aPol ekis aḅai susur gail gəmai. Nəḅoḅ toḅol lotoləḅon tovoi am len nəlolito, esudəlaḅ galito ale evi Masetonia. ² Iyar tur len naut gail a Masetonia, isor habat mai nəvanuan nadələmian gail ei gol loləḅon ivoi am len nəlolito. Beti ibar naut a Kris. ³ Itoh ei hən nahəḅati itor. APol eutaut hən ḅiwol vi Siria nəḅoḅ toḅəsələnḅ hənī ke tokad na-sor-utaut-an seju lotovi enemi san gail hən ləḅemədaḅi. Imagenan egəgel hən nənauan san, inau ke tiyar tur len naprovens Masetonia vi Siria. ⁴ Nəvanuan galevis lutah mai aPol, ikad aSopata tovi anatun aPirrhū ta Perea, aAristarkus mai aSekudus ta Tessalonika, aKaius ta Terpe, aTimoti mai alaruevis ta Asia, aTikikus mai aTrofimū. ⁵ Alatenan lotovan a mō lutoh vir ginamito len naut a Troas. ⁶ Husur nəḅoḅ hən Nəḅanan hən nabəta səkad nayis lan, namtorinḅ naut a Filippi, namtuwol vi Troas len nəmaribonḅ erim. Namtuḅon tətās mai galito ale namtutoh ei nawik esua.

Naməkot siPol a Troas

⁷ Len nəmaribonḅ nametəkav hən nawik, namtuḅon mai nəvanuan nadələmian gail hən namtḅihan ḅonḅon. APol isor van hən galito vəḅar tuḅloh len mariug husur pelan han dereh tivan. ⁸ Len narum̄ a məhat namtḅonḅon lan, ikad nam̄ial isōbur. ⁹ Amantuhmar sua, nahəsān aEutikus, ebətah len natuhḅopita toḅəḅav. Ale nəḅoḅ aPol toḅorsor van, namətan atenan inoḅ van vəḅar ipat ḅunḅunol, iteh dan naim nastori totor vi pan. Nəḅoḅ lotopat risi lusabi ke tomat. ¹⁰ Be aPol evi pan, ipat husuri, erinḅ navəlan garu lan, ale ike, “Samtināu masuḅ hənī, imaur tia!” ¹¹ Beti galit p̄isi lotəlmam vi məhat, aPol ilav nabəta, eḅuri ale luhan ḅonḅon hənī. Nəḅoḅ lotohani tonon, aPol isor tətās vəḅar nəmav topitau, ale ivan. ¹² Beti galit losəḅar nəmantuhmar tomaur vahim. Loləḅon ivoi habat am len nəlolito.

Nəyaran a Troas vi Miletus

¹³ Namtovi mō vi lan nəwag wol ale namtuwol vi Assos hən namtbəusan aPol ei husur isor utaut maienan hən b̄iyar vi Assos len tan səbōn. ¹⁴ Nəbōŋ tobubur mai ginamito len naut a Assos, namtousani ale namtuwol vi Mitilin. ¹⁵ Pelan han namtorij naut enan, namtuwol van salsal a tut hən naholoul Kios. Pelan han am namtubar naholoul Samōs ale pelan tətās am namtubar navile a Miletus. ¹⁶ APol ike tiwol tukot a Efesus hən asike b̄itoh b̄ebəlav len naprovens Asia, husur etutut hən ke hum ma b̄ibar naut a Jerusalem a tahw hən nəbōŋ hən naPentikost.

APol esudəlam̄ alat lotoil a mō siYesu a Efesus

¹⁷ Len naut a Miletus episul vi Efesus, eus ke alat lotoil a mō silat siYesu ei legəm risi. ¹⁸ Nəbōŋ lotogəm hēni ikel mai galit ke, “Mətoləboi naṽide hən nəmauran sagw len nəbōŋ metəkav notobar naprovens Asia, ale nototah mai gamit len natohan sagw ei kavkav. ¹⁹ Noum siNasuḅ. Len na-ləŋon-isa-an sagw, nəlogw emədau, nəsənaui ginau, namətarur sagw isel, be nudaŋ b̄uri naut kəmas natit p̄isi tosa naJu gail lotogole nəbōŋ lotosor utaut hən ləbēmədas ginau. ²⁰ Nəsətəgau gat natideh b̄evi tarhət samito, nusor vəhot na-kel-uri-an tovoi, noṽusan gamito len nəhōn nəvanuan p̄isi mai len naim ṽisusua. ²¹ Nukel p̄uli mai naJu gail mai alat a Kris ke lipair m̄au dan nəsaan van hən aGot, ale lerij nəlolit m̄au len aYesu, aMasta sidato.

²² “Gagai aNunun aGot italtal hən ke, ginau nəb̄evi Jerusalem naut kəmas ke nəsaləboi nəsa b̄evisi hən ginau ei. ²³ Noləboii ŋai ke, len navile p̄isi notovi lan aNunun aGot ikel nalələgauan mai ginau ke, nəvanuan gail dereh lerij ginau len naim b̄əbaŋis mai ligol ginau neləŋon tisa masuṽ.* ²⁴ Avil nunau ke nəmauran sagw evi ut kəmas hən ginau. Noləŋon ŋai ke nibar nagilen nəgaman sagw, ale um vurvur nauman Nasuḅ aYesu tolavi mai ginau, ke, nikel kot na-kel-uri-an tovoi hən navoian aGot toviol kəmas hēni.*

²⁵ “Len nəyaran sagw, nukel ur natohan pipihəbələn aGot mai gamito, be gagai noləboii ke asike mətoris nəhogw am. ²⁶ Imaienan nukel koti mai gamit ke, len nəbōŋ daməŋai nəsa b̄evisi hən gamit tipat len gamito! Asike ipat len ginau am, ²⁷ bathut nəsatəgau gat natideh hən nəbəsusuani dan gamito. Nukel naləŋonian kavkav siGot mai gamito. ²⁸ Mətələgau hən gamito, mətekətkəta təban navəshəsipip samito lotovi alat siYesu. ANunun aGot igol ke məttoil a mō hən alat siGot, aGot toṽur galit hən nəda hiNatun san.* ²⁹ Ginau noləboii ke, nəbōŋ nəb̄ivan tia dereh galevis legəm len gamito sum̄an nalipah katkat gail. Dereh lemədas navəshəsipip siYesu. ³⁰ Gamit galevis, dereh lile məhat, pair hən nakitinan hən ləbēgəras ahai susur gail, hən ahai susur gail ləbēhusur galito. ³¹ Imagenan mətehulahul! Mitinau gati ke, len nasihau totor nəsəŋavŋav be nukel nalələgauan tabtab mai gamit ṽisusua len nalennəyal mai nalenmariug. Vəha-sobsoḅur nutaŋis gamit p̄isi.

³² “Gagai nerij gamit len navələn aGot. Mitinau gat nasoruan husur navoian san toləboi b̄igol mət̄bidaŋ am mai b̄eviol mai gamit hən nəsa b̄evi samit balai, gamit məttoivi siGot. ³³ Nəsaləŋon nagol, nasilva o nahurabat sivan ideh. ³⁴ Gamit, mətoləboii ke, noum hən navələgw hən

* 20:23: Uman 21.4, 11 * 20:24: 2Tim 4.7 * 20:28: 1Pit 5.2

ke ginau mai alat lototah mai ginau, namtsəpar titideh.* 35 Len natit p̄isi notogole, noʋusani ke datimasum tidaŋ magenan hən datʔevi tarhət silat ləsədaŋ. Mitinau gat nasoruan siNasub̄ aYesu toke, ‘AGot tigel navoian van hən alat lotoviol səhor alat lotolav naviolan.’”

36 Nəboŋ aPol tosor tonon, etəŋedur, gai mai galit p̄isi ale isor tuʋ. 37 Galit p̄isi lutan habat; lolugum̄ gat aPol, losum̄ nətarihon. 38 Lulolosa masuʋ bathut nəsa tokele ke, asike lorisi am. Beti losəhari vi lan nəwag wol.

21

Nəyaran siPol vi Jerusalem

1 Nəboŋ namttoriŋ galit tia, namtuwol inor van vəbar naut a Kos, ale pelan han namtubar naholoul Rotes, beti namtovi Patara. 2 Nəboŋ namtosab̄ nəwag wolwol ʔevi Fonisia, namtusah lan, namtuwol. 3 Namtoris naholoul Saiprus, ale nəboŋ namttowol dani len nəmar sinamito namtuwol vi Siria. Namtubar naut a Tair husur nəwag wol tedədaŋ tite ei. 4 Namtusab̄ ahai susur galevis, ale namtutoh ei nəmariboŋ eməlevru. Len aNunun aGot galit lukel mai aPol ke satevi məhat vi Jerusalem. 5 Nəboŋ namttotoh ei tonon, namtoriŋ naut enan len nəyaran sinamito. Galit p̄isi mai asoalit mai anatulit luyar mai ginamito vi lan nətarihəvile. Len nabitas ei ginamit p̄isi namtotəŋadur, namtsor tuʋ, 6 ale namtosudəlaŋ ginamit gabag. Namtusah len nəwag wol, be galito luvahim.

7 Namtuwol a Tair van vəbar naut a Ptolemis. Len naut enan namtuke, “Ivoi,” mai nəvanuan nədələmian gail ale namtutoh mai galito hən nəmariboŋ esua. 8 Pelan han namtovi Sisarea ale namtutoh mai a Filip tokelkel ur na-kel-uri-an tovoi, tovi vanuan sua len natikon lotoməlevru.* 9 Gai ikad anatvavin ivat lotovi vensus lotokel ur nəsa aGot tokel mai galito. 10 Nəboŋ namttotoh ei len nəmariboŋ galevis, ahai kelkel ur sua, nahəsən aAkapus egəm len naut a Jutea gəm vi pan.* 11 Egəm hən ginamito, ilav nəhau tutuʋ siPol ale iban̄is gat gabag narien mai navəlan p̄isi həni. Ike, “ANunun aGot ekəmaiegai ke, ‘Naulum̄an nəhau tutuʋ egai tovi esan, alat a Jutea len naut a Jerusalem dereh liban̄is gati hən ləʔeriŋi len navəlan alat ləsavi Ju.’” 12 Nəboŋ namttosəsələn hən natgalenan, ginamit mai alat lotosuh ei namton̄iri ke, aPol satevi Jerusalem. 13 Beti aPol isor var ginamit ke, “Mətumabe? Mətutaŋ, ale nəlogw itan̄is habat hən gamito. Be savi nə-ban̄is-gati-an ŋai notoutaut həni, noutaut hən nəbimat len naut a Jerusalem sil nahəsən Nasub̄ aYesu.” 14 Husur namttohisi soʔuer, namtsasor am be namtuke, “Nəsa Nasub̄ toləŋoni m̄au tevisi.” 15 Husur nəboŋ galenan namttoutaut ale namtovi məhat vi Jerusalem. 16 Ahai susur galevis a Sisarea lutah mai ginamito, ale losəhar ginamit vi lan naim siMnason, auleSaiprus sua tovi ahai susur a m̄o tia, ale namtutoh maii.

APol eris aJemes

17 Nəboŋ namttobar naut a Jerusalem, nəvanuan nədələmian gail lohəhaʋur hən namttogəmai. 18 Pelan han namtutah mai aPol hən namtʔeris aJemes, ale alat lotoil a m̄o silat siYesu logəmai. 19 APol ikel na-ke-ivoi-an mai galito, ale isor husur natit p̄isi ʋisusua aGot togole len alat ləsavi Ju nəboŋ aPol toum m̄os galito. 20 Alat lotosəsələn hən natgalenan

* 20:34: Uman 18.3 * 21:8: Uman 6.5, 8.5 * 21:10: Uman 11.28

lusor sal suh aGot ale lukel mai aPol ke, “Wawa, goris læboii ke naJu gail lusobur masuŵ logəm vi vanuan nadəlomian gail. Galit p̄isi loləŋon buni ke lehusur nalo. ²¹ Losəsəloŋ hən na-kel-uri-an husur gaiug ke, gotoŵusan naJu gail lotosuh mai alat læsavi Ju ke lipair dan aMoses, saletiv dalus anatulit gail ale salehusur naŵide seju gail. ²² Dereh lesəsəloŋ hən gətogəmai, ale namtigol nəsa? ²³ Gigol nəsa namttokel mai gaiug bai. Ikad ivat len ginamito lotogol na-kel-gati-an van hən aGot. ²⁴ Gitah mai galito, gigol giveveu len nəhon aGot mai galito, ale lav nəvat mai galit hən læbesir nəkadulito. Imagenan nəvanuan p̄isi dereh leləboii ke, nəsa lotosəsəloŋ hən husur gaiug sakitin, avil ke gaiug gugol husur nalo siMoses.* ²⁵ Be tarhət alat læsavi Ju, namtutosi tia ke salihan naməŋod tovi violan len natutumavan van hən nəlablab, salihan nəda o naməŋod nəhau tobanjis bun navədolon mai saligol naitian tosa.”*

²⁶ Pelan han aPol esəhar alalumian ale lugol luvaveu. Beti eβis len naholəvat todar vis naim siGot hən bikel ur nəboŋ hən nanonjan hən naveveuan salito, nəboŋ ahai tutumav βetutumav hən naviolan m̄os galit v̄isusua.*

Lutah gat aPol

²⁷ Nəboŋ nəmaribon toməlevru pəpadan hən tonon, naJu galevis ta Asia loris aPol len naholəvat todar vis naim siGot. Nasoran salito igol naluŵoh kavkav nəlolit ipanpan van lutah gat aPol, ²⁸ lukai ke, “UleIsrael gail, mətevi tarhət sinamito! Ategai evi nalumian toŵusan nəvanuan p̄isi len naut p̄isi. Len naŵusan san isor tas nəvanuan sidat gail, nalo sidato mai naut egai. A məhat hən natgalenan, esəhar auleKris gail vi lan naut siGot, gol ke naut tolo egai eβiŋbiŋjal len nəhon aGot.”* ²⁹ (Lokəmaienan husur lotoris aTrofimus ta Efesus* tia totah mai aPol len nabiltivile. Ale lunau ke aPol toəsəhari vi lan naholəvat todar vis naim siGot.)† ³⁰ Beti nəvanuan len nabiltivile kavkav, nəlolit ipanpan, lomur bonbon, tah gat aPol, liv gargari dan naholəvat todar vis naim siGot, ale vəha-sua ŋai nabopita gail lokəkol. ³¹ Nəboŋ lotohisi hən læβivabuni, na-kel-uri-an ibar nakomada toil a m̄o hən nasoltia gail p̄isi siRom ei,‡ ke len naut a Jerusalem kavkav ikad nə-bal-taŵtaŵor-an tomədas natit gail. ³² Vəha-sua ŋai esəhar nasoltia mai nasenturion§ gail, lugam vi pan van hən naluŵoh. Nəboŋ naluŵoh lotoris nasoltia gail mai nakomada toil a m̄o, læsəvas aPol am. ³³ Beti nakomada egəm hən aPol, itah gati, ale ikel mai nasoltia gail ke, libanjis gati hən natsen teru. Ale eus naluŵoh ke nahəsan ase mai igol nəsa. ³⁴ Galevis len naluŵoh lukai hən natsua, galevis am lukai hən natsual am. Ale husur edədas βeləboi nəsa tovisi bathut nəwalan, ike nasoltia gail lesəhar aPol vi lan naim sisoltia gail. ³⁵ Nəboŋ aPol tobar na-mel-pəpəlau-an hən naim sisoltia gail, lupati husur nabiltiŵol panpan sinaluŵoh. ³⁶ Naluŵoh lotohusur galito lukaikai ke, “Vabuni! Vabuni!”

APol isor kitin husur gai gabag

* **21:24:** Uman 18.18 * **21:25:** Uman 15.23-29 * **21:26:** 1Kor 9.20 * **21:28:** Naju gail lunau ke alat læsavi Ju lovi naut kəmas, læsanor hən læβeβis len naholəvat todar vis naim siGot. Limastoh vivile ŋai len Naut silat læsavi Ju. Alat a Israel loləboi læβeβis vi lan naut gail pəpadan hən naim siGot: Naut silatpəhaŵut mai Naut silat a Israel. Avan ideh sahusur natgalenan, lugol imat.

* **21:29:** Uman 20.4 † **21:29:** Hən naves 28-29, ris Eze 44.7 ‡ **21:31:** Nahəsan aKlautius Lisias, ris Uman 23.26. § **21:32:** Nasenturion evi nasoltia toil a m̄o hən nasoltia lotovi 100.

³⁷ Nəbəŋ lotosəhsəhar aPol vi lohoim sisoltia gail, aPol eus nakomada ke, “Noləboi nəbisor mai gaiug?” Atenan isor vari ke, “Goləboi nasoruan ta Kris a? ³⁸ Be gaiug gəsavi uleljip togol nəbalan mai a Rom a mō, ale tosəhar alaluñan lotogolgol nəmatan lotovi 4,000 vi lan naut masmas a?” ³⁹ APol ike, “Ao, ginau novi naJu, auleTarsus a Silisia, nauluñan hən nəbiltivile enan. Nous gaiug ke, noləboi nəbisor mai nəvanuan galeg bai a?” ⁴⁰ Nəbəŋ todam̄ həni aPol eil len na-mel-pəlpəlau-an ale eβil hən navəlan van hən naluṽoh. Nəbəŋ naut toβut, isor mai galit len nasoruan seIp̄ru gail ke,**

22

¹ “Laluñan, aṽagw gail mai atəmagw gail, mətesəsəloŋ hən na-sor-gole-an sagw tokitin.” ² Nəbəŋ lotosəsəloŋ həni ke tosor len nasoruan seIp̄ru gail, naut eβut habat ale ike, ³ “Ginau novi Ju sua, anagw ipas ginau len naut a Tarsus a Silisia. Notibau len nəbiltivile egai. Nəbəŋ notosəkul, ahai p̄usan sagw aKamaliel. Len naṽusanan san nosəkul ləboi bun nalo setəmadit ta sutuai. Noləŋon masuṽ hən notohusur aGot surñan gamit p̄isi daməŋjai. ⁴ Ginau nomədas tabtab hən alat lotohusur naṽisal siNasub̄, nugol isa hən galito van vəbar nəmatan salito. Nuban̄jis gat alaluñan mai alatpəhaṽut, bar hən galit len naim bəban̄jis. ⁵ Abiltihai tutumav mai alat lotoil a mō seJu gail loləboi ləbikel koti mōs ginau ke notokitin. Galit lulav nalobulat napisulan gail mai ginau van hən naJu gail a Tamaskus. Ale nuvan hən nəbiban̄jis gat alat lototoh ei, səhar təlmam hən galit vi Jerusalem hən ləbipanis.*

APol ikel husur nəpairan san dan nəsaan

(Uman 9.1-19, 26.12-18)

⁶ “Nəbəŋ notoyar van, pəpadaŋ hən naut a Tamaskus tubliial, vəha-sua ŋai nam̄ial togəm len nəmav tom̄ial habat eβilas ginau. ⁷ Ale nuteh len tan, nosəsəloŋ hən nadoldol tous ginau ke, ‘Sol, Sol, gomədas tabtab hən ginau hən nəsa?’ ⁸ Nusor vari ke, ‘Gaiug ase Nasub̄?’ Beti ikel mai ginau ke, ‘Ginau aYesu ta Nasaret gotomədas bun ginau.’ ⁹ Alat lototah mai ginau loris nam̄ial tom̄ial habat be ləsasəsəloŋ hən nadoldol tosor mai ginau. ¹⁰ Nousi ke, ‘Nasub̄, nigol nəsa bai?’ Nasub̄ ikel mai ginau ke, ‘Gile məhat, geβis len nəbiltivile a Tamaskus. Avan sual ei dereh tikel mai gaiug natit p̄isi notoriŋi len gaiug hən gəβigole.’ ¹¹ Nodədas nəbəkəta sil nam̄ial enan tobilas ginau. Na alat lototah mai ginau lotəgau navəlagw, losəhar ginau vi lan naut a Tamaskus.

¹² “Nauluñan sua, nahəsən aAnanias egəm hən ginau. Evi vanuan tohusur kitin hən napisal siGot mai tohusur nalo, ale naJu gail ei luke tovoi. ¹³ Eil təban̄ ginau ale ike, ‘Wawa Sol, gekəta vi məhat, nakətaan sam̄ etəlmam!’ Vəha-sua ŋai nokəta vi məhat, norisi. ¹⁴ Beti ike, ‘AGot setəmadit ta sutuai itabtabuh len gaiug hən gəβeləboi naləŋonian san, hən gəβeris Nəvanuan Nanoran mai hən gəβesəsəloŋ hən nadolon. ¹⁵ Husur dereh gevi vanuan san hən gəβikel kot nəsa gotorisi mai gotosəsəloŋ həni mai nəvanuan p̄isi. ¹⁶ Ale govəlo hən nəsa? Gile məhat, gibaptais, ale gisor mai Nasub̄ hən bəkəkas kuv nəsaan sam̄ gail.’

** **21:40:** Nəvanuan galevis lotokad namitisau len nasoruan siGot lunau ke aPol tosor len nasoruan ta Aram. * **22:5:** Hən naves 4-5, Uman 8.3, 9.1-2

aGot esəvat aPol van hən alat ləsavi Ju

¹⁷ “Notəlmam vi Jerusalem ale nəboŋ notosor tuŋ len naholəvat todar vis naim siGot, noris na-kəta-risi-an sua togəm len nəmav ei. ¹⁸ Noris aYesu tokel mai ginau ke, ‘Getutut, gam dan naut a Jerusalem husur asike lodəlom na-kel-koti-an sam husur ginau.’ ¹⁹ Ale nuke, ‘Nasuḅ, galit loləboii ke, len naim nəbonḅonan pisi seju nubaŋis gat alat lotoriŋ nəlolit len gaiug ale nuŋas galito. ²⁰ Ale nəboŋ nəda hiSteven tosel, gai tosor vi tarhət sam, ginau noil pəpadaŋ, nudaŋ mai alat lototubuni. Nokəta təban nahurabat salito.’* ²¹ Beti ikel mai ginau ke, ‘Givan, nesəvat gaiug vi tut van hən naluḅoh hən nəvanuan naut tiltile gail.’”

²² Naluḅoh losəsəloŋ hən aPol vəbar tokəmaienan. Be nəboŋ toke aGot tosəvati van hən alat ləsavi Ju, lukai habat ke, “Lav kuvi dan navile a pan! Sanor ke ḅimaaur am.” ²³ Lukai van ale lubarbar hən nahurabat salit gail mai nəmasiav vi məhat. ²⁴ Nakomada ikel mai nasoltia gail ke, lesəhar aPol vi lohoim salito ale bilasi, usi hən ləḅisaḅi ke, husur nəsa naluḅoh lotokai van həni maienan. ²⁵ Avil nəboŋ lotoliv gat navəlan mai narien aPol, baŋis gat gail hən ləḅebilasi, eus nasenturion toil təban ke, “Inor ke mətebilas auleRom sua nakotan səsəḅi ke tosəḅ?”* ²⁶ Nəboŋ nasenturion tosəsəloŋ hən natenan, ivan hən nakomada ale ikel maii ke, “Guke gigol nəsa? Atenan evi auleRom.” ²⁷ Nakomada egəm hən aPol, eusi ke, “Kel mai ginau, govi auleRom m̄au?” Ale ike, “Evoi.” ²⁸ Beti nakomada ike, “Nulav nəvat tosəḅur mai alat a Rom hən notogəm vi uleRom.” Ris aPol toke, “Be ginau boh, nəboŋ lotopas ginau novi uleRom.” ²⁹ Vəha-sua ŋai alaluḅan pəpadaŋ hən ləḅebilas aPol mai ləḅeusi hən nausian gail, lovi tut dani. Nakomada am emətahw husur inau ləboii ke, tobaŋis gat aPol tovi uleRom kitin hən natsen.†

aPol eil rivuh len nəSanhitrin

³⁰ Pelan han nakomada ike teləboii ke alat lotoil a m̄o seju gail lukot hən aPol hən nəsa. Ale isah ruḅat aPol, ale ikele idaŋ ke aḅiltihai tutumav mai nəSanhitrin kavkav leḅətah. Beti esəhar aPol vi pan, gol ke eil a m̄o len nəholito.

23

¹ Nəboŋ aPol tokəta mətaltal van hən nəSanhitrin ike, “Laluḅan, aḅagw gail, len nəmauran kavkav sagw len nəhon aGot nəlogw imasil vəbar daməŋai.” ² Beti aḅiltihai tutumav, aAnanias ikel mai alat lotoil təban aPol ke liḅos nabuŋon. ³ APol ipair van həni ike, “AGot tiŋas gaiug, gohum napisbile toḅiŋḅiŋal gotopiti toḅəhapəhw!”* Gobətah ei, gusaḅ səhoti ke nəsəgol husur nalo siGot, avil gaiug goḅur kotov nalo nəboŋ gotokel mai alatenan ke liḅos ginau.” ⁴ Alat lotoil təban luke, “Imabe gotosor tosa hən aḅiltihai tutumav siGot?” ⁵ Ale aPol ike, “Aḅagw gail, nəsaləboii ke tovi ḅiltihai tutumav, husur len natosian siGot ike, ‘Sagisor tisa hən avan ideh toil a m̄o hən nəvanuan sam gail.’”*

⁶ Nəboŋ aPol tokəta ləboii ke galevis lovi Sattiusi, galevis am lovi Farisi, ikai van hən nəSanhitrin ke, “Aḅagw gail, novi Farisi sua, notovi anatan siFarisi gail. Lukot hən ginau husur nə-vatvat-viri-an mai na-le-məhat-an

* 22:20: Uman 7.58, 8.1 * 22:25: Uman 16.37 † 22:29: Sanor ke avan ideh ḅibaŋis gat auleRom hən natsen. * 23:3: Mat 23.27-28; Eze 13.10-11. Len naut egai aPol isor isa hən aḅiltihai tutumav * 23:5: Exo 22.28

dan nēmatan!”* 7 Nəboŋ tokəmaienan, naFarisi gail mai naSattiusi gail lotubat sor ɓalɓal ale naɓonɓonan egəm nətarhət eru. 8 (NaSattiusi gail luke səkad na-le-məhat-an dan nēmatan, səkad aŋel ideh o nanunun ideh, be naFarisi gail lodəłomi ke ikad galen p̄isi.)* 9 Na-sor-ɓalɓal-an iwal habat. Galevis lotovi hai p̄usan hən nalə siMoses lotovi Farisi am, lule məhat, lusor ɓal habat ke, “Namtsəsəb natideh tosab len ategai. Hum ma nanunun ideh o aŋel ideh n̄au tosor maii.”

10 Nəboŋ lotosor ɓalɓal van, nakomada emətahw ke, dereh lisah pəpas aPol, ale ikel mai nasoltia gail ke, levi pan, ale len nədaŋan salito lesəhar kuvi dan nəSanhitrin vi lan naim sisoltia gail.

11 Len mariug enan Nasuɓ eil təban aPol ike, “Gitah gat nəłom̄! Gukel kot natit gail husur ginau len naut a Jerusalem, imagenan gimaskel koti len naut a Rom am.”

Na-sor-utaut-an hən nēmatan siPol

12 Len nadudulan naJu gail luɓonɓon, luta gat na-kel-gati-an ke lukolkol hən nəhanan mai namunan van vəbar nəboŋ ləɓigol aPol ɓimat.

13 Nəvanuan lotoɓonɓon len na-sor-utaut-an enan lusobur səhor 40.

14 Luvan hən aɓiltihai tutumav gail mai alat lotoil a m̄o seJu gail ale luke, “Namtukel gati ke sanamtihan ris natideh vir namtɓigol aPol ɓimat.

15 Imaienan, gamito mai nəSanhitrin, mitikel mai nakomada ke, tesəhar aPol van hən gamito sur̄nan ke mətɓike mətɓisaɓ nakitinan am husuri. Namtoutaut hən namtɓigole ɓimat a tahw hən ɓibar gamito.”

16 Nəboŋ ailooan ulum̄an matmat siPol tosəsəloŋ hən na-sor-utaut-an enan, evi lan naim sisoltia gail, eɓis lan ale ikel uri mai aPol. 17 APol ekis nasenturion sua gəmai ale ike, “Gesəhar nəmantuhmar egai van hən nakomada samito hən ɓikel ur natsua mai atenan.” 18 Na esəhari van hən nakomada. Nasenturion ikel maii ke, “APol, dattotah gati len naim sidato, ekis ginau, ale eus ginau ke nesəhar nəmantuhmar egai gəm hən gaiug. Ikad natsua hən ɓikele mai gaiug.” 19 Nakomada etəgau navəlan ailooan aPol, elivi hən arɓisor səɓolaru. Eusi ke, “Guke gikel ur nəsa mai ginau?” 20 Isor vari ke, “NaJu gail ludam̄ mai galit gabag ke, pelan dereh leus gaiug hən gəbesəhar aPol vi pan van hən nəSanhitrin hən ləɓisaɓ nakitinan am husuri, be logəgəras. 21 Sagedəłom galito. Lalum̄an lotosobur səhor 40 losusuah, toh vir nagəmaian siPol. Lukel gati ke salihan, salemun vəbar ləɓigol aPol ɓimat. Gagai loutaut vir gaiug ke gəɓidam̄ hən nəsa lotousi.” 22 Imagenan, nakomada enan ike nəmantuhmar tivan, ale ikel maii ke, “Sagikel mai avan ideh ke gotokel ur nategai mai ginau.”

APol ivan hən aFeliks a Sisarea

23 Beti ekis nasenturion eru gəmai, ike, “Məreutaut hən nasoltia lotovi 200, nasoltia nahos lotovi 70 mai nasoltia nəsaran lotovi 200 hən ləɓevi Sisarea len namityal toməlapat daməŋ len mariug. 24 Məreutaut hən nahos vir aPol, ale səhar aPol van hən aFeliks tovi gavna ei.”

25 Itos nalobulat maiegai ke:

26 Ginau notovi Klautius Lisias nutos nategai van hən aGavna tovoi, aFeliks: Ivoi. 27 NaJu gail lutah gat ategai hən ləɓiɓavuni. Nəboŋ notosabi ke tovi uleRom, ginau mai nasoltia gail namtuvan həni ale

* 23:6: Uman 26.5; Flp 3.5 * 23:8: Mat 22.23; Mak 12.18; Luk 20.27

nulav kuvi dan galito. ²⁸ Husur ke notoke neləboi nəsaan lotoke togole, nosəhari van hən nəSanhitrin salito. ²⁹ Nusabi ke lotokot həni husur nasor-balbal-an hən nalo salito, be nəmatan o naim bəbaris sanor hən nəsa lotoke togole. ³⁰ Nəboŋ notosəsəloŋ həni ke tokad na-sor-utaut-an hən ləbemədas ategai, vəha-sua ŋai nosəvati van hən gaiug. Nukel mai alat lotosor tas ategai ke likel mai gaiug nəsaan lotonau ke togole. Sipa.

³¹ Imagenan nasoltia gail lugol husur nakelean sinakomada salito. Len mariug losəhar aPol vi Antipatris. ³² Pelan han nasoltia gail lotoyar, lotəlmam vi lan naim sisoltia gail, be nasoltia nahos gail luvan mai aPol sal. ³³ Nəboŋ lotobar naut a Sisarea lulav naloḅulat napisulan mai aFeliks tovi gavna ei, ale lorin aPol len navəlan. ³⁴ Nəboŋ aFeliks toṽuruŋ naloḅulat, eus a Pol ke naut san matmat a be. Ale nəboŋ tosəsəloŋ həni ke tovi uleSilisia, ³⁵ ike, “Dereh nikot hən gaiug nəboŋ alat lotosor tas gaiug ləḅibar naut egai.” Beti ikel mai nasoltia galevis ke lekətkəta kəkol hən aPol len nabiltim siHerot, gai toum həni tia sutuai.†

24

APol len nakotan siFeliks

¹ Len nəboŋ torim tohusur enan, abiltihai tutumav, aAnanias, egəm mai galevis lotoi a mō seju mai avan sua, nahəsan aTertullus tovi ulumān tokad namitisau hən nalo. Ale lukel uri mai agavna nəsa lotoke likot hən a Pol sile. ² Nəboŋ lotokis aPol vi lohoim, aTertullus etuḅat sor tas aPol, ike, “aFeliks gotovi gavna, bathut namitisau sam hən nautautan namtoḥəhaṽur hən natəmat topat tobəlav mai natgalevis gotogəgel həni tovoi len nəkantri egai. ³ Akis len naut pisi namtosipa hən nəsa gotogole, aFeliks gotoyalyal. ⁴ Nomətahun nəbigol gəbivekan. Imagenan, nous ke, gaiug gesəsəloŋ kəkereh hən ginamito len navoian gotokade tabtab.

⁵ “Ategai, namtusabi ke tovi ulumān namədasian togol nə-bal-mətahunian len naJu pisi len navile a pan kavkav. Eil a mō hən naluṽoh lotosab,* lotohusur ahai pusan ta Nasaret.* ⁶⁻⁸ Ategai igol risi hən tomədas naim siGot hən toḅiŋbiŋjal len nəhon aGot, imagenan namtutah gati. Nəboŋ gəḅeusi, dereh gisabi ke, natit pisi namttokel mai gaiug ke aPol tosa lan, ekitin.”†

⁹ NaJu gail ei luḅon mai aTertulus, luke nəsa tokele ekitin.

APol ikel nakitinan husur gai gabag mai aFeliks

¹⁰ Nəboŋ agavna totinuh van hən aPol hən bisor, aPol ikel maii ke, “aFeliks aGavna, noləboii ke, len nasihau tosoḅur gotopəpəhun nanoran dan nəsaban len nəkantri egai tia. Imaiənan noḥəhaṽur hən nəbisor husur natgalenan lotokel ke notogol tosa be sakitin. ¹¹ Sədaŋ hən gəḅisabi ke, səbar nəmariboŋ tovi 12 tovan, novi məhat vi Jerusalem hən nəḅilotu. ¹² Naut kəmas nəsa lotokele, ləsəsabi ke notosor balbal mai avan ideh, ləsəsabi ke notogol nadədarŋəḅuan len naluṽoh len naholəvat

† **23:35:** Naim enan, aHerot toyalyal eum həni. * **24:5:** Nalo siRom idam hən nalotuan galevis ŋai. Tertulus ike napisal siYesu Nasuḅ sanor len nalo enan. Len 14-16 aPol ike alat lotohusur napisal siNasuḅ aYesu lohusur nalotuan sua, nalo siRom todam həni husur epitpitov hən nalotuan seju gail. * **24:5:** Mat 2.23 † **24:6-8:** Natosian galevis ta sutuai losuhud hən nasoruan egai: Namtuke namtikot həni len nalo sinamito 7 be nakomada, aLisia, egəm lav kuvi dan ginamito len nədaŋan san. 8Beti ikel mai ginamito hən namtəgəm hən gaiug.

todar vis naim siGot, len naim naḅonḅonan seju ideh o len naut ideh len naḅiltivile. ¹³ Lukel mai gaiug ke notogol tosa, be lodedas læḅēvusan nakitinan hən nəsā lotokele. ¹⁴ Nukel læboi nategai mai gaiug ke, nulotu hən aGot setəmanamit ta sutuai hən Naḅisal siNasuḅ alategai lotoke tosaḅ. Nodəlom natit ḅisi len nalo siMoses mai len natosian sihai kelkel ur gail. ¹⁵ Sumān nəsā alategai ma lotodəlomi, ginau nuvatvat vir nəḅoḅ aGot ḅigol na-le-məhat-an dan nəmatan hən alat lotonor mai læsanor.* ¹⁶ Imaienan noḅisi ke nəlogw imasil len nəhon aGot mai nəvanuan ḅisi tatab.

¹⁷ “Husur nasihau tosoḅur notəlmam hən nəḅēviol hən nəvat mai nəvanuan sagw gail lotomīdol ale hən nəḅetutumav. ¹⁸ Nəḅoḅ notogol natenan mai notogol ginau notoveveu tia, lusaḅ ginau len naholəvat todar vis naim siGot, be səkad naluḅoh, səkad nadədarḅaḅuan ideh.† ¹⁹ Avil ikad naJu galevis a Asia ei. Galit, læḅeləboi natideh notogol tosa, ivoi hən læḅitoh gegai len nəhoḅ. ²⁰ Galit gabag māu, likel mai gaiug natideh sanor lotosaḅi len ginau nəḅoḅ notoil len nəhon nəSanhitrin salito! ²¹ Sumān ma tovi nategai notokai habat hən i nəḅoḅ notoil len naḅonḅonan salit ke, ‘Lukot hən ginau daməḅai husur nuvatvat vir na-le-məhat-an dan nəmatan!’ ”*

²² Beti aFeliks toləboi masuḅ hən Naḅisal siNasuḅ, igol nakotan evəlo, ike, “Nəḅoḅ aLisias, nakomada ḅegəmai, nerij na-sor-saḅi-an sagw husur gaiug.” ²³ Ale ikel mai nasenturion ke, tekətkəta kəkol hən aPol be terinj hən ḅiyaryar kəkereh, ale tidam hən nəvanuan siPol gail lekətkəta təban.

APol isor mai alarmisoan aFeliks mai aTrusilla

²⁴ Nəmariboḅ galevis toḅusuri aFeliks egəm mai asoan, nahəsan aTrusilla, tovi Ju sua. Episul hən aPol ḅegəm hən i ale esəsəloḅ hən tosor husur nadəlomian len aYesu Kristo. ²⁵ APol ihol husur nanoran, mai nədaḅan hən avan ideh ḅike, “Aoa,” hən nəsaan, mai nəḅoḅ aGot ḅikot hən nəvanuan ḅisi. Nəḅoḅ tokəmaienan, aFeliks emətahw, ike, “Givan bai, nəḅisaḅ nəḅoḅ ideh am, dereh nepisul hən gaiug hən gəḅegəmai.” ²⁶ Bathut aFeliks tonau ke hum ma aPol bilav nəvat maii hən ḅimakuv, episul vəha-səsoḅur hən i hən ḅegəm hol maii.

²⁷ Nəḅoḅ nasihau toru togam gole tonon aPorsius Festus ilav namilen aFeliks. Ale husur aFeliks toləḅon ke naJu gail lehəhaḅur hən i, erinj aPol totoh tin len naim ḅəḅanjis.

25

APol eusi ke aSisa tikot hən i

¹ Len nəmariboḅ itor husur nagəmaian san len naut a Jutea, aFestus erinj naut a Sisarea vi məhat vi Jerusalem. ² Len naut enan aḅiltihai tutumav gail mai alat lotoil a mō seju gail, lukel uri mai aFestus nəsā lotoke aPol togol tosa. Ale loḅiri ke, ³ ḅike læḅehəhaḅur hən i, tilav aPol gəm vi Jerusalem. (Lusor utaut hən i tia ke ligol aPol timat len naḅisal.) ⁴ AFestus isor var galit ke, “Namtotəgau gat aPol a Sisarea, ale asike idareh ginau nivan ei. ⁵ Imaienan, alat lotoil a mō hən gamito, litah mai ginau. Bikad natideh tosa len atenan, likel ur nəsā togol tosa len nakotan sagw ei.”

* 24:15: Dan 12.2 † 24:18: Hən naves 17-18, Uman 21.17-28 * 24:21: Uman 23.6

⁶ AFestus itoh mai galit len naut enan len namaribon sasəhor toməlvor o tosəjavur ale evi pan vi Sisarea. Pelan han ebətah len nakotan ale ike lesəhar aPol gəmai. ⁷ Nəbon aPol togəmai tonon, naJu gail lotogəm a Jerusalem loil dar vis aPol, lukel ur nəsa lotoke aPol togol tosa avil lodədas ləbēvusan səhoti ke tovi kitinan. ⁸ APol isor vi tarhət san gabag ke, “Nəsagol natideh tōbur kotov nalo seju gail, tomədas naim siGot o tomədas aSisa.” ⁹ Be husur aFestus toke tigor naJu gail lehəhavur, eus aPol ke, “Guke gevi Jerusalem hən nəbikot hən gaiug ei sil natgalegai a?” ¹⁰ Ale aPol isor vari ke, “Gagai noil a mō len nəhai bətbətah nakotan tovi nakotan seSisa; ale egai nakotan tonor hən nəbikot lan. Gaiug goləboi buni tia ke nəsagol natideh tosab van hən naJu gail. ¹¹ Nəbigol natideh tosa, tonor hən nəbimat sile, asike nugam dan nəmatan enan, avil nəsa naJu galegai lotokel ke notogol tosa asike bəkitin, səkad avan ideh toləboi bəriŋ ginau len navəlalito. Nous ke aSisa tebətah len nakotan sagw.” ¹² Beti nəbon aFestus tosor husur natanan mai esan gail lotokad namitisau, isor var aPol ke, “Gous ke aSisa tebətah len nakotan sam, ale dereh givan hən aSisa.”

AFestus isor husur aPol mai aAkrrippa aKiŋ

¹³ Nəbon namaribon galevis tovan, aAkrrippa aKiŋ* mai aPernis tovi aVavinen arogəm hən naut a Sisarea hən arbīke, “Ivoi,” ale arbeləlav mai aFestus. ¹⁴ Arutoh ei namaribon isəbur ale len natohan səlaru aFestus isor husur nakotan siPol mai akiŋ, ike, “Ikad avan sua aFelix toriŋ len naim bəbanis gegai. ¹⁵ Ale nəbon nototoh len naut a Jerusalem, abiltihai tutumav mai alat lotoil a mō seju gail, lukel mai ginau nəsa lotoke aten togol tosa ale lous ke ginau nisab səhoti ke timaspanis. ¹⁶ Nukel mai galit ke, savi naVide silat aRom hən ləberin avan ideh len navəlan alat lotoke tipanis. Be len nakotan atenan timaskad nəbonbonan mai alat lotosor tasi hən bisor vi tarhət san gabag. ¹⁷ Imaienan nəbon lotogəm bon gegai, nəsavəlo be pelan han ŋai nobətah len nakotan, ale nukele ke lesəhar aPol gəmai. ¹⁸ Nəbon alat lotosor tasi lotoil, ləsakel ur natideh gai togol tosa hum notovatvat viri. ¹⁹ Be lusor tastasi husur nəbathut nalotuan galevis salito, mai avan sua tomat, nahəsan aYesu, aPol toke tomaur. ²⁰ Husur nəsaləboi ke timabe hən nəbepuspus kitev nakitinan husur natgalenan, nous aPol ke bəhəhavur nāu ke tevi Jerusalem hən bikot ei sil na-sor-tastasi-an galenan. ²¹ Avil nəbon aPol tous ke titoh vir nakotan seSisa, nukele ke letəgau gati vir nəbesəvati van hən aSisa.” ²² AAkrrippa ikel mai aFestus ke, “Ginau am nuke nesəsəloŋ hən atenan.” AFestus ike, “Pelan beti gesəsəloŋ həni.”

APol len nəhon aAkrrippa

²³ Na pelan han aAkrrippa mai aPernis arogəm len naVivan totibau hən arbiat gəlar məhat, arobis len narum hən nəbonbonan. Nakomada gail mai nəvanuan totibau gail len navile, lutah mai gəlaru. Beti aFestus ikele ke lesəhar aPol gəmai. ²⁴ Ale aFestus ike, “Akrrippa aKiŋ mai galit lototoh mai ginamito, mətoris ategai. NaJu gail pisi lous taltal hən ginau len naut a Jerusalem mai gegai həni, lukai ke sanor hən bimaur am. ²⁵ Nəsəsəbi ke togol natideh hən bimata sile. Ale nəbon toke tivan hən aSisa, noriŋ ke

* **25:13:** AHerot Akrippa egai evi anatan aHerot Akrippa togol aJemes aVan aJon imat ale totah gat ahai pispisul gail. Ris Uman 12.1-24.

nesəvati van. ²⁶ Avil nəsaləboii ke nitos nəsa husur ategai van hən aSisa. Imaienan nosəhari gəm a nño len nəhomit p̄isi, mai gaiug n̄au AKrippa aKij. Nəboŋ namt̄heus nausian gail van həni hum ma nəbisəb̄ natideh hən nəb̄itos gati. ²⁷ Husur len nənauan sagw sanor savoi hən nəb̄esəvat avan ideh notobaŋis gati van, be na-tos-gati-an hən nəsa togol tosa ēbuer.”

26

APol isor mai aKrippa

¹ AAkrippa ikel mai aPol ke, “Gisor m̄os gaiug gabag bai.” Ale aPol ibar hən navəlan, etūbat sor vi tarhət san gabag ke, ² “Len nəhom̄ daməŋai, nohəhəvur hən nəb̄isor vi tarhət sagw gabag. Nisor tas nəsa naJu gail lotokel ke notogol tosa. ³ Nohəhəvur husur gaiug, aKrippa aKij, goləboi nāvide p̄isi mai na-sor-ħalbal-an seju gail. Imagenan noŋir gaiug ke, gesəsəloŋ mədau vir ginau. ⁴ NaJu p̄isi loləboi nāvide hən nəmauran sagw nəboŋ notokəkereh vəbar daməŋai, len natūbatan len nəmauran sagw nəboŋ nototoh mai nəvanuan sagw gail, ale len naut a Jerusalem. ⁵ Galit ləb̄ike ləb̄ikel uri, loləboi ebəlav tia ke notovi F̄arisi sua ale naF̄arisi gail ludaŋ hən ləb̄ehusur p̄is nāvide hən nalotuan seju gail.* ⁶ Daməŋai noil len nakotan husur nə-vatvat-viri-an sagw len nəsa aGot tokel gati mai atəmadat ta sutuai. ⁷ Na-kel-gati-an enan, nahəmar tovi 12 sidato luvatvat viri ke tisarpoŋ, ale ludaŋ len nalotuan van hən aGot tabtab m̄osi. Bathut nə-vatvat-viri-an enan, naJu gail lukot hən ginau, aKij. ⁸ Imab mətsaləboi mətbedəlomi ke aGot togol alat lotomat lule məhat dan nəmatan? ⁹ A nño ginau am nunau ke nimasgol natit tisōbur hən nəb̄emədas nahəsən aYesu ta Nasaret. ¹⁰ Ale len naut a Jerusalem nugole imaienan. Ab̄iltihai tutumav gail lulav nə-dam-həni-an mai ginau ale nokəkol gat alat siGot len naim bəbaŋis, ale len nakotan nudaŋ hən nəmatan hum nəpanismen salito. ¹¹ Len naim nəbon̄bonan p̄isi seju nupansəm galito vəha-səb̄sōbur, nohisi ke galit ideh ləb̄isor mədas nahəsən aYesu. Nəlogw epəŋas galit hum notovinvinu ale nomədas tabtab hən galito van vəbar nab̄iltivile gail a tut.*

APol isor husur nəpairan san dan nəsaan

(Uman 9.1-19, 22.6-16)

¹² “Len nəyaran galen sual a tut, novi Tamaskus len nədaŋan sēb̄iltihai tutumav gail ale nukad naləbulat hən nə-dam-həni-an salito. ¹³ AKij, len natub̄lial, nəboŋ notohusur nāpisal, noris nar̄tial togəm len nəmav tor̄tial səhor namityal, tor̄tias ginau mai alat lotoyar mai ginau. ¹⁴ Ginamit p̄isi namtuteh len tan, beti nosəsəloŋ hən nadoldol tosor mai ginau len nasoruan seIpru gail ke, ‘Sol, Sol, gomədas tabtab hən ginau hən nəsa? Nəboŋ gotomətahun ginau, gaiug səb̄om̄ gosənah hun nab̄uluk tosəvat nəhai tokan, amahean toturi həni hən biyar binor.’ ¹⁵ Nousi ke, ‘Gaiug ase Nasūb?’ Ale Nasūb ike, ‘Ginau aYesu gotomədas bun ginau! ¹⁶ Be gile məhat, geil len nariem̄ gəlaru. Novisi hən gaiug hən nəbitabtabuh len gaiug hən gəbevi vanuan nauman sagw, ale hən gəb̄ikel kot natit gail gotorisi husur ginau mai natit gail nəbevisi hən gaiug lan. ¹⁷ Dereh netəgau gat gaiug, nilav kuv gaiug dan alat lotomətahun gaiug, nəvanuan

* 26:5: Uman 23.6; Flp 3.5 * 26:11: Uman 8.3, 9.1-2, 22.4-5

sam̄ gail mai alat l̄savi Ju notos̄vat gaiug van h̄n galit gagai. ¹⁸ Nos̄vat gaiug van h̄n galit h̄n ḡbes̄əŋav h̄n nam̄etalito ale h̄n ḡb̄ipair h̄n galit dan n̄margobut van h̄n nam̄ial, dan n̄daŋan siSetan van h̄n aGot. Timagenan h̄n l̄b̄ikad narub̄atian dan n̄saan, ale h̄n l̄b̄ikad namilelit len alat lotoveveu husur nad̄alomian salit len ginau.’

APol isor husur nauman san

¹⁹“Imaienan, aAkrrippa aK̄iŋ, nos̄əs̄əloŋ husur atenan toḡəm len n̄mav, ale nugol n̄sa tokele. ²⁰ Nukel ur mai n̄vanuan p̄isi ke, lipair dan n̄saan salit van h̄n aGot, ale n̄sa l̄b̄igole timasn̄or h̄n n̄pairan dan n̄saan. Nukel ur naten len naut a Tamaskus met̄əkav, beti len naut a Jerusalem, ale len naut a Jutea kavkav. Ale nuvan h̄n alat l̄savi Ju, nukel uri mai galit am.* ²¹ Husur natenan, naJu gail lutah gat ginau len nahol̄vat todar vis naim siGot, ale lugol risi ke, ligol nimat. ²² V̄əbar dam̄əŋai aGot evi tarh̄ət sagw. Ale noil gegai, nukel ur n̄sa notorisi mai n̄vanuan k̄emas gail mai n̄vanuan gail lotoyalyal. N̄sa notokele ep̄itoŵ ŋai h̄n n̄sa ahai kelkel ur gail mai aMoses lotokele ke tevisi. ²³ Luke aK̄risto, aGot totabtabuh lan, tel̄əŋon tisa, ale husur ke tevi namet̄əkav h̄n na-le-m̄əhat-an dan n̄matan, tikel ur nam̄ial mai n̄vanuan sidat gail mai alat l̄savi Ju!”*

APol eus aAkrrippa h̄n b̄ikad nad̄alomian

²⁴ N̄boŋ aPol tosor vi tarh̄ət san gabag sal aFestus isor habat k̄əkol h̄ni ke, “Pol govinu! Na-b̄ilt̄il̄əboi-s̄əhoti-an sam̄ igol ke gotovinvinu!” ²⁵ Be aPol ike, “N̄savinvinu, aFestus gotoyalyal, avil nukel kot nasoruan tokitin, tokad n̄nauan tovoi. ²⁶ AK̄iŋ el̄əboi natgalenan tia, husur enan nol̄əboi n̄b̄ək̄əmaienan maii. Nunau l̄əboii ke natideh gail sasusuah lan, husur natgalenan l̄savis̄i hum lotosusuah be lovisi p̄ar̄p̄ar. ²⁷ Akrippa aK̄iŋ, god̄əlom n̄sa ahai kelkel ur gail lototos gati a? Nol̄əboii ke gotod̄əlomi.” ²⁸ AAkrrippa ikel mai aPol ke, “Len namityal tom̄idol maiegai, gunau ke gotol̄əboi ḡb̄igol ke n̄b̄eḡəm vi Kristen a?” ²⁹ APol isor vari ke, “Nous aGot ke len namityal tom̄idol o tob̄əlav, savi gaiug ŋai be galit p̄isi am lotos̄əs̄əloŋ h̄n ginau dam̄əŋai, leḡəm sun̄an ginau! Avil natsen galegai ēbuer.”

³⁰ Beti aK̄iŋ, aGavna mai aPernis, mai alat lotob̄ətah mai galito, galit p̄isi lule m̄əhat. ³¹ N̄boŋ lotoriŋ narum̄ enan lukel mai galit gabag ke, “Atenan sagol natideh tonor h̄n b̄imat o b̄itoh len naim b̄əb̄əŋis.” ³² AAkrrippa ikel mai aFestus ke, “Atenan, asike tausi ke tavi lan nakotan seSisa, tal̄əboi tavivile.”

27

APol iwol vi Rom

¹ N̄boŋ aFestus toriŋi ke namt̄biwol vi Itali, loriŋ aPol mai galevis lotob̄əb̄əŋis am len nav̄əlan nasenturion sua, nah̄əs̄an aJulius, tovi gai sua len Nab̄ilt̄il̄uŵoh Nasoltia SeSisa. ² Namtusah len n̄əwag wol ta Atramittium toke b̄iwol vi lan navile gail bitas len naprovens Asia, ale namtotub̄at wol. AAristarkus, auleMasetonia sua ta Tessalonika, itah mai ginamito. ³ Pelan han namtubar naut a Siton, ale aJulius, tovoi h̄n aPol, idam̄ h̄n ke aPol b̄ivahut van h̄n nabubur san gail h̄n

* **26:20:** Uman 9.20, 28-29; Mat 3.8; Luk 3.8 * **26:23:** 1Kor 15.20; Isa 42.6, 49.6

læbekætkæta tæban. ⁴ Namtovi lau dan naut enan ale namtuwol susuah tarhæbab a Saiprus husur nêlan eŷuv gol ginamito. ⁵ Nêboŋ namttowol tukot husur naut a Silisia mai a Pamfilia tonon, namtubar naut a Mira a Lisia. ⁶ Len naut enan nasenturion isaþ nêwag wolwol sua ta Aleksadria toke tevi Itali ale eusan ginamit lan. ⁷ Len nêmariboŋ isoþur namtuwol manmaneh. Namtohusur nabitas a Knitus be nawolan idaŋ masuŷ. Pêpadaŋ hæn naut a Knitus nêlan eŷuv gol nêgaman sinamito ale namtuwol tarhêholoul a Krit sêhor nabuŋon a Salmone. ⁸ Nawolan sinamit husur nabitas enan idaŋ wêbar naut sua nahêsan tovi Naut Susuahan Tokab, pêpadaŋ hæn nabiltivile a Lasea.

⁹ Nêmariboŋ isoþur ivan tia, ale nêtas isa hæn nawolan husur Nêboŋ hæn Nabêbanjan* tu ivan tia. Imaienan aPol ikel nalêlêgauan mai galit ¹⁰ ke, “Lalumnan, noris ke dereh nawolan egai tidaŋ habat ale natit tisoþur timasig, savi nêkako mai nêwag ŋai, be nêmauran tisoþur am.” ¹¹ Avil nasenturion sadêlom masuŷ hæn nêsa aPol tokele, esêsêlon hæn ahai wolwol mai amahean nêwag wol ŋai. ¹² Husur ke naut hæn nasusuahan enan sanor hæn namtbitoh lan len nahêbati naut susus, isoþur len galit pisi luke namtiwol dani hæn hum ma namtbibar naut a Finiks hæn namtbitoh ei len nahêbati naut susus. Naut enan evi naut susuahan tokæta vi nêsautwes mai nanotwes.

Nêlan paru

¹³ Nêboŋ nêlan toŷuv kêkerek len nasaut, lunau ke læþibar naut a Finiks ŋa loliv naga, lotuþat wol tukot pêpadaŋ hæn naholoul a Krit. ¹⁴ Avil sêdareh nêlan paru, nahêsan aNotis, eŷuv idaŋ tukot len naholoul a Krit gæmai. ¹⁵ Husur nêlan iŷas nêwag wol gol ke edêdas þiwol len nêlan topat gol nêhon maierenan, namtupair, sarmar mai nêlan. ¹⁶ Nêboŋ namtogam tarhêbab len natuhholoul, nahêsan a Kauta, namtolêboi namtbeliv natuhþot vi mêhat len nêwag wol, naut kêmas ke todaŋ, ale namtubarŋis gati. ¹⁷ Nêboŋ tovi mêhat tonon, lopis garu hæn nêwag wol hæn nabiltihau hæn asike þimaþul. Beti husur lomêtahw ke likos len nasêhau a Sirtis, lubar hæn nêlai tovi aga, ale nêtas isar hæn galito, nêwag wol igam mêdau. ¹⁸ Nêtas ekur habat hæn ginamito gol ke pelan han lotuþat bubulan nêkako len tas. ¹⁹ Ale len nêmariboŋ totor han lubar hæn nahudhutit hæn nêwag len tas hæn navêlaliŋ ŋai hæn læþimaaur. ²⁰ Len nêmariboŋ isoþur namityal mai nameso gail læsavi. Nêlan paru iŷas habat hæn ginamito van gol ke namtsadêlomi am ke namtbimaaur.

²¹ Nêboŋ ebêlav læsêhan, beti aPol ile mêhat, ikel mai galit ke, “Lalumnan, ivoi mêtasêsêlon hæn nalêlêgauan sagw. Asike mêtawol dan naut a Krit, natit gail hæn nêwag asike lêtémaþulþul, asike lêtêmasig. ²² Be nukel mai gamit ke, ivoi mêtetêgau gat nêlomito husur nêmauran samito asike imasig, nêwag wol ŋai dereh timasig. ²³ AGot tovi esagw notoum san, nino len mariug aŋel san eil tæban ginau ²⁴ ike, ‘Sagemêtahw Pol. Dereh gimaur, geil mæu len nakotan seSisa, ale aGot eviol hæni mai gaiug tia hæn nêmauran salit pisi lotosah len nêwag wol mai gaiug.’ ²⁵ Imagenan, lalumnan, mêtêlêŋon tivoi am len nêlomito husur nukad nadêlomian len aGot ke dereh tesumnan nêsa tokele mai ginau. ²⁶ Be datimaskos len naholoul ideh bai.”

* 27:9: Nêboŋ hæn Nabêbanjan evi nêboŋ totibau seŷu gail. Len nêboŋ enan læsêhan, lobêbanj mai aGot. Abiltihai tutumav etutumav hæn þebêbanj hæn nêsaban mai nêsaa seŷu gail. Nêboŋ enan ipat len nahêbati Septeba o Oktoba ŋa nêtas isa masuŷ hæn nawolan.

²⁷ Nəboŋ nawik eru togam gole, len mariug, nəboŋ nətas tosar hən ginamit tukot len Nətas Atria, tubloh len mariug alat lotoum len nəwag wol lunau ke lusal gəm pəpadaŋ hən naut ideh. ²⁸ Lugol ris nəsarehan hən nətas, səbi ke namita† han tovi 37. Sədareh lugol ris nəsarehan tətəs, səbi ke namita han tovi 27. ²⁹ Lomətahw ke hum ma namtʔikos len nəvat, ale lubar hən naga ivat bathuwag beti lusor tuʔ vir nalennəyal bəgəmai. ³⁰ Galevis lotoum len nəwag wol lohisi ke ligam dan nəwag, ale lorij natuhʔot vi pan gəras ke libar hən naga gail dan nəmashuwag. ³¹ Be aPol ikel mai nasenturion mai nasoltia gail ke, “Alatenan asike ləbʔitoh len nəwag wol, asike mətoləboi mətʔimakuv dan nəmatan.” ³² Beti nasoltia gail luta kotov nəhau totah gat natuhʔot, gol ke isal.

³³ Pəpadaŋ hən naut bilan aPol eŋir galit pisi ke lihan, ike, “Daməŋ nəmariboŋ evi 14 mətʔotoh van mətʔəhan, ale nəhanan samit ebuer. ³⁴ Imaienan, ivoi ke mitihan natideh hən bevi tarhət samito. Mitimasgole hən mətʔimaur. Husur nasivur ideh len nəkadumit asike imasig.”

³⁵ Nəboŋ tokəmaienan tonəŋ, len nəholit pisi ilav nabəta, esipa len aGot, ebuer nabəta ale etuʔat hani. ³⁶ Galit pisi loləŋon ivoi am len nəlolito ale luhan. ³⁷ (Ginamit pisi len nəwag wol enan namtovi 276.) ³⁸ Nəboŋ lotohanukub tonəŋ, lobubulan nawit len tas hən biŋol nəwag wol bəmələla.

Nəwag wol ikos, imaʔulʔul

³⁹ Nəboŋ naut tolan, ləsaris ləboi naut be lokəta bonus naburhuut sua tokad nabion lotoke ligol nəwag wol tikos lan, be ləsaləboi ke timaienan o ledədasi. ⁴⁰ Na luta kokotov nəhau hən naga gail hən ləbʔipat butitas. Nəboŋ lotogol nauman en sal, lusal rubat nəhau gail lotopis gat nəʔos wolwol gəlaru həni. Beti loliv nəlai mashuwag vi məhat hən nəlan bəʔuvi, ale luwol vahut bitas. ⁴¹ Lubar naut nawilel tolev ale lukos. Nəmashuwag edədas bərus be nabiltitas iʔas nəbathuwag van van vəmaʔulʔul. ⁴² Nasoltia gail lusor utaut hən ləbiŋol alat lotobanʔis gat galito limat hən asike ləbəgəgar yav. ⁴³ Avil nasenturion ike aPol timaur, ale ikai tas na-sor-utaut-an enan. Ikele ke, alat loləboi nagəgaran ləmələh len tas a mo, gəgar vahut. ⁴⁴ Ale ikel mai alat lotosuh ke, ideh lithat gat nətarhai, ideh lithat gat nahudhuwag. Imagenan galit pisi lubar nabitəs, lumaur.

28

Len naholoul a Malta

¹ Nəboŋ namttovahut namtusaʔi ke nahəsən naholoul enan evi Malta. ² Husur naus eus mai naut esusus, alat lotosuh ei luvoi habat hən ginamito. Lotuŋ nəhab, ale lukel nahəhaʔuran salito mai ginamito. ³ APol itariv nəhab galevis, be nəboŋ toriŋi len nəhab, nəmət sua, nəvaipa*, imakuv dan naut topud, hat navəlan. ⁴ Nəboŋ alat a Malta lotoris nəmət totahətah len navəlan, lusorsor mai galit gabag ke, “Ategai evi naulumʔan togol nəmatan. Naut kəmas gai səmat len tas, nagot pəhaʔut sidato, aNoran†, asike idam ke timaur am.” ⁵ Be aPol ekur kuv nəmət vi lan nəhab ale aPol imaur sal. ⁶ Luvatvat viri ke dereh aPol titob o titeh tutut

† 27:28: Len nəboŋ enan ləsəkad namita, lukad nəfatom tovi pəpadaŋ hən namita eru. * 28:3: Nəvaipa evi nəmət tosa, nəboŋ bihat avan ideh, nabehi han igol ke timat. † 28:4: ANoran evi nahəsən nagot tovi pəhaʔut sua silat a Kris.

timat. Avil lutoh viri ebəlav sobuer. Natideh savisi həni. Ale logəgel hən nənauan salito, lotubət ke ke evi nagot sua.*

⁷ Pəpadəŋ hən naut enan ikad nətan sinəvanuan totibau hən naholoul, nahəsan aPuplius. Gai ike, “Ivoi,” mai ginamito ale ekətkəta təban ginamit len nəmariboŋ itor. ⁸ Len nəboŋ enan atəman aPuplius eməsa. İpat len nəmel, epud mai epirpır. aPol ivan həni, isor tuv. Nəboŋ tonoŋ eriŋ navəlan gəlar lan ale imaur. ⁹ Husur natenan, galit pisi len naholoul lotoməsa, logəm hən aPol ale lumaur. ¹⁰ Loputsan ginamit hum namt-tovi vanuan toyalyal gail. Ale nəboŋ namttoutaut hən namtbıwol vi lau, lousan natit pisi bevi tarhət sinamit len nawolan sinamito.

A Malta vi Rom

¹¹ Husur nahəbati itor namtovi lau len nəwag wolwol ta Aleksadria tokir len naholoul enan len nahəbati naut susus. İkad Naməlav Larmiṽan† tovi naməlauah hən. ¹² Namtubar naut a Sirakus, ale namtutoh ei nəmariboŋ itor. ¹³ Beti namtorıŋ naut enan namtubar naut a Rekiu. Pelan han nəlan len nəsautwes etəvah, namtorıŋ naut enan, ale hois han namtubar naut a Puteoli. ¹⁴ Len naut enan namtusab nəvanuan nadəlomian lotous ginamit hən namtbıtoh mai galito len nawik esua. İmagenan namtogəm vəbar naut a Rom.

¹⁵ Nəboŋ nəvanuan nadəlomian gail ei lotosəsəloŋ həni ke namttogəmai, logəm van vəbar Nəmaket siAppius mai Naim Nəvŋjav İtor§ hən ləbəbubur mai ginamito. Nəboŋ aPol toris galito, eləŋon İvoi am len nəlon, ale esipa vi təban aGot.

¹⁶ Nəboŋ namttobar naut a Rom, ludam hən aPol bıtoh səbon len naim sua mai nasoltia tokətkəta kəköl həni.

aPol len naut a Rom

¹⁷ Len nəmariboŋ totor tohusuri, aPol ekis naJu gail lotoil a mo gəmai. Nəboŋ lotobonbon ikel mai galit ke, “Lalurnan, avagw gail, naut kəmas nəsağol natideh tomədas nəvanuan sidat gail mai navide setəmadat ta sutuai, naJu gail lutah gat ginau len naut a Jerusalem ale loriŋ ginau len navəlan alat a Rom. ¹⁸ Nəboŋ lotous nausian gail mai ginau, luke leriŋ ginau nivan husur ləsəsab natideh tonor hən nəbimat. ¹⁹ Avil nəboŋ naJu gail lotosor mətahuni, igol ke nous ke nikot len nakotan seSisa, naut kəmas nəsəkad natideh hən nabikot hən nəvanuan sağw gail sile.* ²⁰ Bathut natgalenan, nokis gamit gəmai hən nəberis gamit mai sor mai gamito. Nukad natsen galegai sil nə-vatvat-viri-an seIsrael, tovi aKristo.”

²¹ Ale lusor vəri ke, “Namtsəlav naləbulat ideh a Jutea tosor husur gaiug, mai avan ideh tobar naut egai sakel uri o sakel natideh tosa husur gaiug. ²² Be namtuke namtesəsəloŋ hən nənauan sam gail, husur namtoləboi ke, nəvanuan gail len naut pisi lusor tas naluvo hən nalotuan totile.”

²³ Loriŋ gat nəboŋ sua vir aPol ale galit isəbur logəm vi lan naim totoh lan. Tubat dudulan vəbar nalenmariug aPol isor vahvah mai galito, ikel ur natohan pipihəlan aGot ale len nalo siMoses, mai natosian sihai kelkel ur gail, ikel natgalenan hən ləbəgəgel hən nənauan salit husur aYesu. ²⁴ Galevis lunau ke aPol ekitin, galevis am ləsadəlomi. ²⁵ Husur

* **28:6:** Uman 14.11 † **28:11:** Alat a Kris luke nagot toil a mo salito ikad atanun eru artovi naməlav gəlaru. Nahəsalaru aKastor mai aPoluks § **28:15:** Nəmaket siAppius evi navile topat nakilomita tovi 69 a tut hən naut a Rom. Naim Nəvŋjav İtor evi navile topat nakilomita tovi 53 a tut hən naut a Rom. * **28:19:** Uman 25.11

nənanuan salit sasua, lotuḅat riŋ naut enan. Ale aPol isor tətəs am ke,
 “ANunun aGot ekitin nəbōŋ tokel mai atəmadat ta sutuai len ahai kelkel
 ur, aIsaiah,²⁶ ke,

“Givan hən nəvanuan galegai, gike,
 “Len nasəsəloŋan samito, dereh mətəsəsəloŋ
 be asike mətəsəsəloŋ ləboi nəsa notokele,
 ale len nakətaan samito, dereh mətəkəta
 be asike mətəkəta ləboi nəsa notogole.”

²⁷ Husur nəkadun alategai egəm vōnvōn,
 pəpadəŋ nədariŋalit eḅulḅulol,
 ale namətəlit iḅer.

Asike lətəmagenan,
 namətəlit takəta ris nəsa notogole,
 nədariŋalit tasəsəloŋ hən nəsa notokele,
 nəlolit taləboi natgalenan,
 ale lətəpair van hən ginau,
 ale nətagol galit lətəmaur.*

²⁸⁻²⁹ “Ale ginau nuke mətələboii ke, nə-lav-kuvi-an enan dan nəsaan, aGot
 esəvati tia van hən alat ləsavi Ju, ale galit dereh lesəsəloŋ balai!”* **

³⁰ Len nasihau eru aPol itoh ei len naim gai torentem, ale ehəhaṽur hən
 nəvanuan p̄isi lotogəm həni. ³¹ Ikel ur natohan pipihabəlan aGot, eḅusan
 husur Nasuḅ aYesu Kristo len na-il-ḅuri-an, ale səkad avan ideh tomədasi.

* **28:27:** Isa 6.9-10; Luk 8.10 * **28:28-29:** Psa 67.3; Luk 3.6 ** **28:28-29:** Natosian galevis
 ta sutuai losuhud hən naves egai: 29 Nəbōŋ tokel nasoruan enan tonōŋ, naJu gail luvan, lusor
 ḅalḅal habat mai galit gabag.

Rom

Naloʻbulat napolisulan aPol totosi van hən alat a Rom

Ase itos naloʻbulat napolisulan egai?

APol itosi.

APol itosi van hən ase?

Itosi van hən alat siYesu len naut a Rom.

APol itosi hən nəsə?

Itosi hən beʻusan galit ke, nəmatan siYesu igol dattoləboi datbinor len nəhon aGot, ale aYesu dereh tevi tarhət sidato hən datbikad nəmauran tovoi.

APol itos naloʻbulat napolisulan egai ʻnais mai len naut a be?

Itosi pəpadaŋ hən nasihau A.D. 57 nəboŋ totoh len naut a Korint.

APol itos naloʻbulat napolisulan egai hən beutaut hən naʻisal san vi lan naut a Rom. Ike tevi tarhət silat siYesu ei, beti dereh tivan hən naut a Spen. Ale aPol isor vəsvəsai nadəlomian silat siYesu mai naʻvide hən nadəlomian enan bəgəgel hən nəmauran silat siYesu. (1.1–16.27)

1) Na-ke-ivoi-an mai naləŋonian siPol (1.1-17)

2) Nəvanuan gail ʻpisi loləboi ləbimaur len aYesu ʻnai (1.18–3.20)

3) Naʻisal siGot hən bilav kuv nəvanuan gail dan nəsaan salito (3.21–4.25)

4) Nəmauran tovevu len aKristo (5.1–8.39)

5) Nə-nau-utaut-an siGot mōs alat seIsrael (9.1–11.36)

6) Naʻvide silat siYesu (12.1–15.13)

7) Nə-maris-kotovi-an mai na-ke-ivoi-an gail (15.14–16.27)

Na-ke-ivoi-an siPol

¹ Ginau, aPol, nutos naloʻbulat napolisulan egai. Novi naslev sua seKristo, aYesu, aGot totabtabuh len ginau hən nəbevi hai pispisul mōs na-kel-uri-an san tovoi. ² Sutuai, nəboŋ aYesu savisi sal, aGot ikel gati ke dereh tikel vəhot na-kel-uri-an san tovoi. Ale ikel vəhoti len nəsə ahai kelkel ur gail lototosi len natosian siGot.* ³⁻⁴ Na-kel-uri-an tovoi ehusr aNatun aGot, aYesu. Len nəmauran san len navile a pan, ikad nəpasian len nəbathuyah siTevit tovi Kiŋ.* Ale aNunun aGot ikel uri ke tovi aNatun aGot len nədaŋan nəboŋ togol tole məhat dan nəmatan.* Gai evi aYesu Kristo, aMasta sidato. ⁵ Len gai, aGot eviol kəmas hən navoian mai ginau,* hən nəbevi ahai pispisul mōs nahəsən aKristo, hən nəbekis nəvanuan dan naluʻoh hən nəvanuan naut tiltile ʻpisi, hən ləbigol husur nəsə tokele bathut nadəlomian lotokade lan. ⁶ Gamit a Rom, mətovi galit galevis. AGot ekis gamit am hən mətbevi seKristo.

⁷ Ginau aPol, nutos naloʻbulat napolisulan egai van hən gamit ʻpisi a Rom, aGot toləmas bun gamito, gai tokis gamit hən mətbevi esan səbon.

AGot atəmadato mai Nasuʻb aYesu Kristo areviol kəmas hən navoian mai gamito, arigol nəlomit tikad natəmat.

Naləŋonian siPol hən bevi Rom

⁸ Nuke nikele bai ke, len aYesu Kristo, nosipa vi təban aGot hən gamit ʻpisi, husur nəvanuan gail lukel ur nadəlomian samito len navile a pan

* **1:2:** Isa 52.7, 61.1 * **1:3-4:** Mat 1.1 * **1:3-4:** Psa 2.7 * **1:5:** Len nasoruan ta Kris len naut egai ike ginamito, be alat lotokad namitisau len nasoruan siGot lunau ke tosor husur gai səbon.

kavkav. ⁹ AGot notoum san len nəlogw kavkav nəboŋ notokel ur na-kel-uri-an tovoi husur aNatun ulum̄an, aGot eləboii ke notokitin nəboŋ notokel ke notosor tuŋ m̄os gamit tabtab. ¹⁰ Akis vəbar daməŋai len na-sor-tuŋ-an sagw, nous aGot ke, bələŋoni, dereh tigol naŋisal ideh hən nəbēmədoŋ təban gamito. ¹¹ Husur noləŋon masuŋ hən nəberis gamito, hən ke, len nagəmaian sagw, mətbikad naviolan ideh seNunun aGot hən biŋol mətbidaŋ am. ¹² Noləŋon masuŋ hən nəberis gamito hən datbiŋol datbələŋon biŋoi am len nələdat gabag, nuke nevi tarhət samit len nadələmian samito mai gamit am mətevi tarhət sagw len nadələmian sagw.

¹³ Bathudud nadələmian gail, nuke məteləboii ke notonau utaut hən nəbēmədoŋ təban gamito. Nugol vəha-soŋbur həni be natgalevis lupatpat gol ginau vəbar daməŋai. Nuke neum samito ale nauman sagw len gamito tikad nəvite hum notokade len alat ləsavi Ju len naut tiltile gail am.*

¹⁴ Noləboii ke aGot eriŋ nauman len ginau ale nimasgole m̄os nəvanuan gail piŋi, nəvanuan nəbiltivile gail mai auleut gail, alat lotokad naləboian mai alat lototətan həni. ¹⁵ Husur natenan, noutaut, noləŋon nəbikel ur na-kel-uri-an tovoi mai gamit a Rom am.

¹⁶ Nahuruŋw səsa hən na-kel-uri-an tovoi. Evi nədaŋan siGot m̄os nəlav-kuvi-an dan nəsaan silat lotokad nadələmian: m̄os naJu gail a m̄o, beti alat ləsavi Ju. ¹⁷ Husur na-kel-uri-an tovoi ikel vəhot naŋisal hən aGot biŋol datbinor len nəhon. Naŋisal enan etuŋat len nadələmian van van, inoŋ len nadələmian. Hum natosian siGot toke, “Len nadələmian nəvanuan nanoran ikad nəmauran.”*

Nələl paŋpaŋ siGot van hən nəsaan

¹⁸ AGot len nəmav evəhot nələl paŋpaŋ san. Nəlon epəŋas nəsaan silat lotomətahun aGot, lotopul hən nəsaan. Galit, len nəsaan salito, losusuan nakitinan.

¹⁹ Galit loləboi nakitinan husur aGot, bathut igol iparpar hən galito. ²⁰ Naut kəmas lotodədas ləberis nədaŋan san topat vi sutuai mai nəboruan san hum aGot; be nədaŋan mai nəboruan san aruŋparpar len natit piŋi togole. Husur len natuŋatan nəboŋ aGot togol navile a pan, van vəbar daməŋai, nəvanuan gail loris natit aGot togol gail. Imaianan ləsaləboi ləbetətas gol galito. ²¹ Husur ke, naut kəmas lotoləboi aGot maianan, ləsəsal suh nəyalyalan san sur̄ian tovi Got, ləsasipa vi təban. Be nənauan salito egəm vi ut kəmas, nənauan salit səkad nə-nau-ləboii-an lan, lopul hən nəmargobut ŋai. ²² Lukel ke lotokad namitisau hən nəmauran tonor, be logəm vi hoŋon gail. ²³ Lugel nəyalyalan siGot totoh vi sutuai hən nələblab gail lotokad nənahənah hən nəvanuan ləbimat, nəman naməsav gail, narivatvat gail mai natit lotokəkələh.*

²⁴ Imagenan, aGot eriŋ gaŋulan galito hən ləbiŋol natideh lotoləŋoni len nələlito, gol ke, len nəbiŋbiŋalan salito, lomədas nibelit gabag len naitian tosa lotogolgole. ²⁵ Lugel nakitinan husur aGot hən nalibliboŋan. Ale lulotu hən natit aGot togol gail, lugol lotovi slev salit gail. Ləsalotu hən aGot togol natgalenan, be gai inor hən nə-sal-suhi-an van vi sutuai. Ganan!

* 1:13: Uman 19.21 * 1:17: Hab 2.4 * 1:23: Deu 4.16-18

²⁶ Husur lotogol natgalenan aGot erinj gaḅulan galito hən ləḅigol naḅide toḅiḅiḅjal ideh lotoləḅoni. Alatrəḅaḅut salit tu lupair dan naḅisal hən naitian mai asalit gail hən ləḅigol naitian mai galit gabag. ²⁷ Len naḅide tomaienān alalumān lupair dan naitian mai alatrəḅaḅut, nəlolit isahsah len galit gabag. Alalumān loḅur kotov naḅide tonor, lugol toḅiḅiḅjal mai galit gabag. Ale sil nəsāan lotogol gail, nəḅanisman tonor hən nəsa galit səḅolit lotogole ibar galito.

²⁸ Bathut lotonau ke na-ləḅoi-aGot-an savi natideh, aGot erinj gaḅulan galit hən ləḅitoh len nə-nau-sabsab-an salito. Imaienān lugol nəsa sanor hən ləḅigole. ²⁹ Logəm pul hən nəsāan tiltile gail: nəḅoruan sasa, na-ləḅon-masuḅ-hən-natite-an hən natite, nəsasāan, lutabulol bulos avan ideh husur nəsa tokade. Lugolgol nəmatan, lopul hən naḅitḅituhan mai nagəḅərasan. Lohəḅaḅur hən ləḅigol na-ləḅon-isa-an len nəvanuan gail, lukel nəmadun nəvanuan gail, ³⁰ lusor mədas nahəsalitō. Lomətahun bun aGot, len naḅivan salit ləsəḅau avan ideh am. Nəholit ileleah ale lusor patpat galit məhat. Lukad namitisau hən ləḅinau tabtab hən naḅisal toveveu hən ləḅigol nəsaan. Ləsagol nəsa atata mai anana artokele. ³¹ Len naḅide hən nəmauran salito ehum lotomelmel, loḅur kotov na-kel-gati-an salit gail, na-ləmas-buni-an eḅuer len galito, nəlolit sətanjis avan ideh, ehum ləsəkad nalolosaan ideh. ³² Loləḅoi ke, bathut aGot tonor, ikele ke, nəvanuan gail lotogol naḅide lotomaienān limasmat. Avil lohusur naḅide galen sal. Savi natenan ŋai, be lohəḅaḅur hən ləḅeris nəvanuan gail am ləḅehusur naḅide salito.

2

AGot inor len nə-saḅ-səḅoti-an san gail

¹ Gaiug gotosaḅ səḅoti ke nəvanuan tile am timaspanis, gəsələḅoi gəḅetətas gol gaiug, husur gaiug am gusa suḅian galito. Nəḅoḅ gotosaḅ səḅoti ke avan ideh timaspanis husur nəsaan san, be gaiug gusaḅ səḅoti ke gaiug am gimaspanis, husur gaiug gugol nəsaan toḅitḅitoḅ.* ² Datoləḅoi ke, nəḅoḅ aGot tosaḅ səḅoti ke nəvanuan limaspanis sil lotogol natenan, nə-saḅ-səḅoti-an san inor hən nakitinan. ³ Imagenan, gaiug, nəḅoḅ gotosaḅ səḅoti ke galit limaspanis be gaiug gohusur naḅide toḅitoḅ hum galito, gunau ke gotoləḅoi gəḅigam yav dan nəḅanisman siGot a? Ao! ⁴ Gəsələḅoi ke aGot tovoi masuḅ hən gaiug a? Gai satutut hən ḅemətahun gaiug; len nasusumaran, itoh məḅau mai gaiug. Gəsələḅoi a? Hum ma natgalenan ləsavi natideh len gaiug. AGot ivoi hən gaiug hən ḅesəḅar gaiug van hən nəḅairan dan nəsaan, gəsəḅau səḅoti a? ⁵ Be gaiug guhaihai, nəkaduḅ iḅonḅon, gomətahun gəḅipair dan nəsaan sam. Bathut gotomaienān gugol ke nəḅanisman sam gabag evivi məhat am, husur nəḅoḅ hən nəlol paḅpaḅ dereh tegəmai. Evi nəḅoḅ aGot ḅikel vəḅot nə-saḅ-səḅoti-an san tonor, mai nəḅanisman.* ⁶ AGot dereh tilav naḅurḅuran mai nəvanuan ḅisi tinor hən nəsa lotogole.* ⁷ Dereh tilav nəmauran vi sutuai mai alat lotosusumar hən ləḅigol navoian, lotodaḅ len aGot hən ḅeviol hən nəyalyalan, nə-sal-suh-galito-an mai nəmauran topat vi sutuai.

* **2:1:** Mat 7.1; Luk 6.37. Len naut egai aPol esivoh len naju gail husur lupatpat galit məhat səḅor alat ləsavi Ju. * **2:5:** Zep 1.14-18, 2.2-3 * **2:6:** Psa 62.12; Pro 24.12

⁸ Be len nabiltiŀol paŀpaŀ san, dereh n̄lon aGot t̄p̄eŀas alat lotonau galit s̄b̄olito ŀai, l̄sagol n̄sa nakitinan tokele, be lotopul h̄n n̄saan len n̄mauran salito. ⁹ Na-l̄eŀon-isa-v̄sa-an mai n̄mauran todan dereh aribar n̄vanuan p̄isi lotogolgol n̄saan: naJu gail a m̄o, beti alat l̄savi Ju. ¹⁰ Be alat lotogolgol navoian, dereh aGot t̄isal suh galito, t̄eputsan nah̄salito, t̄erij nat̄mat len n̄lolito: naJu gail a m̄o, beti alat l̄savi Ju. ¹¹ Husur naŀide siGot eŀitov̄ van h̄n n̄vanuan p̄isi, ideh satile.*

¹² Alat l̄s̄kad nalo siGot be lotogol n̄saan, dereh limasig naut k̄mas l̄s̄kad nalo. Avil alat lotokad nalo be lotogol n̄saan, nalo dereh t̄isaŀ s̄hoti ke limaspanis. ¹³ Husur savi alat lotos̄s̄ol̄on h̄n nalo aGot togol lotonor len n̄hon; be alat lotogol n̄sa nalo tokele, dereh aGot t̄erij ke galit linor len n̄hon. ¹⁴ Husur, alat l̄savi Ju l̄s̄kad nalo siGot, l̄b̄ehusur nab̄oruan salito ale gol n̄sa nalo tokele, ehum lotokad nalo len n̄lolito, naut k̄mas l̄sas̄s̄ol̄on h̄ni boŀ ideh. ¹⁵ Len naŀide salito imasil ke aGot totos gat nalo len n̄lolito, husur n̄lolit gail mai n̄nauan salit s̄b̄olit arukel v̄hot n̄saan mai galito o arukel mai galit ke lotonor. ¹⁶ Dereh aGot tigol natgalenan len n̄boŀ b̄ep̄ep̄ehun navoian dan n̄saan len natit gail n̄vanuan p̄isi lotosusuani. Nap̄ep̄ehunian enan, dereh t̄erij len nav̄lan aKristo aYesu, hum na-kel-uri-an sagw tovoi tokele.

NaJu gail mai nalo

¹⁷ Be gaiug gotovi Ju, gumabe? Gaiug gudan len nalo siGot, gusor patpat gaiug m̄hat hum aGot tovi amaheam̄. ¹⁸ Gaiug gol̄boi n̄sa Nasuŀ tol̄on̄ni, gol̄boi n̄sa tonor mai n̄sa tosa husur nalo san eŀusan gaiug. ¹⁹ Len n̄nauan sam̄ gunau suluŀi ke gotol̄boi ḡbes̄ahar n̄vanuan gail, lotovi metbesw len n̄nauan salito. Gunau suluŀi ke gotohum nam̄ial tol̄boi b̄em̄ias nap̄isal m̄os alat lotot̄oh len n̄margobut. ²⁰ Gunau suluŀi ke gotovi hai p̄usan m̄os alat lotovi hoŀon mai alat l̄s̄ematmatu len nad̄lomian salito. Gaiug gotovi Ju gunau maien h̄ni husur gukad nalo siGot tovi n̄kadun nal̄boian mai nakitinan. ²¹ Imaienan, ḡb̄eŀusan avan ideh gail, imabe ḡsaŀusan gaiug gabag? Gukel uri ke, “Samteŀv̄n̄v̄nah!” be gaiug, gov̄n̄v̄nah a? ²² Gukele ke, “Samtigol naitian tobur kotov n̄lahan!” be gaiug, gugol naitian tobur kotov n̄lahan a? Gaiug gom̄tahun bun n̄lablab gail, be naim nalotuan h̄n n̄lablab gail, gov̄nah lan a?† ²³ Gaiug gusor patpat nalo siGot m̄hat, be gobur kokotov nalo enan m̄das nah̄san aGot a? ²⁴ Husur natosian siGot ike, “Gamit m̄ttovi Ju, naluŀoh h̄n n̄vanuan naut tiltile lusor m̄das nah̄san aGot sil gamito.”‡

²⁵ Ḡbigol husur n̄sa nalo siGot tokele, na-tiv-dalusi-an seJu evi natit tovoi husur ipat len nalo. Be ḡb̄eŀur kokotov nalo, na-tiv-dalusi-an sam̄ savi natideh. Ehum ḡsavi Ju. Ehum ḡs̄kad na-tiv-dalusi-an len gaiug boŀ ideh. ²⁶ Imagenan, alat l̄s̄kad na-tiv-dalusi-an, galit l̄bigol husur n̄sa nalo tokele, len nabunusian siGot esum̄an lotokad na-tiv-dalusi-an tia, esum̄an lotovi Ju gail. ²⁷ Ale alat lotogol husur n̄sa nalo tokele be l̄s̄kad na-tiv-dalusi-an, galit dereh lisaŀ s̄hoti ke, gaiug gotovi Ju gotokad na-tiv-dalusi-an, gimaspanis husur gukad nalo be gobur kokotovi. ²⁸ Savi n̄pasian o na-tiv-dalusi-an n̄vanuan tokade len niben

* 2:11: Deu 10.17 † 2:22: Deu 7.25. NaJu gail lom̄tahun n̄lablab husur nalo siGot tokai tasi, be lov̄noh natit topat len naim nalotuan silablab gail, ale loh̄h̄av̄ur h̄n n̄vat lotokade len n̄boŀ lotopur h̄ni. ‡ 2:24: Isa 52.5.

togol tovi Ju kitin. ²⁹ Ao. NaJu kitin evi Ju māu len nəlōn. Ale na-tiv-dalusi-an kitin evi na-tiv-dalusi-an hən nəlōn. Na-gol-husur-nalo-an edədas ðigol na-tiv-dalusi-an kitin len nəlōn, ao, aNunun aGot igole. Ale dereh aGot tisal suh nəvanuan tomaianan. Nəvanuan gail asike ləbīsal suhi, be aGot māu dereh tisal suhi. §

3

¹ Bimagenan, ivoi mabe hən avan ideh ðevi Ju? Ivoi mabe hən ðikad na-tiv-dalusi-an? ² Ivoi habat len natit pīsi! Metəkav ikad natsua: aGot eriŋ nasoruan san len navəlan naJu gail.* ³ Be galit galevis asike ləbīdanŋ len aGot, gunau ke nə-par-dəlomi-an salito igol aGot sədanŋ len na-kel-gati-an san gail a? ⁴ Ao! Satimaienan! AGot ekitin, akis igol nəsa tokele, naut kəmas nəvanuan pīsi lovi vanuan nalibliboŋan gail. Hum aTevit aKiŋ tokele sutuai ke,
“Nasuð aGot, natit pīsi gotokele māu, ekitin.

Avan ideh ðike ðisor tas gaiug len nakotan,
dereh tisað səhoti ke gotonor, gokitin,
ale dereh gewin len nakotan enan.”*

⁵ Be nəsaan sidat ðevusan þarþar hən nanoran siGot, datekəgabe? Datoləboi datðike aGot sanor nəboŋ topansem gidato a? Ao! Ikad nəvanuan lotonau tomaianan, ⁶ be nənauan salit sakitin. AGot asike tanor, asike taləboi tapəpəhun navoian dan nəsaan hən navile a pan.

⁷ Ikad nəvanuan lotoke, “Be nalibliboŋan sagw ðigol þarþar hən nakiti-nan siGot gol nəvanuan gail ləbīsal suh nəyalyalan san, ðimaienan, imabe aGot ipansem ginau sal sil nalibliboŋan sagw hum tovi saan?” ⁸ Ale nəvanuan galevis lusor mədas ginamito. Lukel ke, namtuke, “Namtigol nəsaan hən nəsaan ðigol navoian!” Alat lotokəmaianan, dereh lipanis, ale ivoi hən ləbīpanis! †

Səkad nəvanuan nanoran ideh

⁹ Ale datekəgabe? Mətunau ke ginamit namttovi Ju, len nəhon aGot namtuvōi səhor nəvanuan tile gail am a? Ao, namtsəmaianan. Noil hirhir len nəsa notokele tia ke, nəvanuan pīsi, naJu gail mai alat ləsavi Ju, galit pīsi lugolgol nəsaan. Nəsaan iwol hən nəmauran salito. ¹⁰ Hum natosian siGot toke,

“Səkad nəvanuan nanoran ideh,
sasua kasi.

¹¹ Səkad avan ideh tokad naləboian kitin,
səkad avan ideh toləŋon ke teləboi aGot

¹² Galit pīsi lupair dani,
navide salit pīsi isa batbat.

Səkad avan ideh togol navoian,
sasua kasi.” †

¹³ “Nasoruan salit isa hum nəbon nəbīrimat toðos nətan.
Namealito igol nagəgərasan.

Nəsa lotokele igol nasənanahan,
hum nabehi hən nəmat togole nəboŋ tohat nəvanuan.”*

§ 2:29: Deu 30.6. Len nasoruan Ipru namilen Ju o Jutah evi nə-sal-suhi-an. Gen 29.35. * 3:2:

Len naut egai aPol ike metəkav, be sakel natideh tovi na-vəha-ru-an tohusuri. * 3:4: Psa 51.4

† 3:8: Len naves 5-8, aPol isor var naJu gail nəlolit toþəŋas aPol husur lotonau ke aPol tokel ke nalo tovi ut kəmas. † 3:12: Hən naves 10-12, ris Psa 14.1-3, 53.1-3 * 3:13: Psa 5.9, 140.3

14 “Nabuḡolit epul hən nasoruan namədasian mai na-mətahun-buni-an.”*

15 “Lusaḡsaḡut hən ləḡbigol nəmatan.

16 Lugol namədasian mai na-ləḡḡon-isa-an len naut ḡisi lotovi lan.

17 Ləsələḡoi ləḡbitoh mai nəvanuan tile ideh len natəḡmat.”§

18 “Ləsəmətahw len nəyalyalan siGot. Ləsəḡnau.”*

19 Gidat datoləḡoi ke natideh nalo tokele, ikele ḡan hən alat lototoh len navəlan nalo, hən nəvanuan gail asike ləḡeləḡoi ləḡetətas gol galit am, ale hən ḡimasil ke nəvanuan ḡisi len navile a pan dereh likot len nakotan siGot. 20 Imaienan, avan ideh saləḡoi ḡinor len nəḡhon aGot husur togol husur nalo. Nalo ipat ḡai hən datḡebunus ləḡoi nəsaan sidato lan.*

Datunor mabe len nəḡhon aGot?

21 Be gagai, aGot evəhot nəḡisal hən datḡinor len nəḡhon, ale na-gol-husur-nalo-an savi natideh həni. Nəḡisal enan, nalo siMoses mai aḡai kelkel ur gail lopəhav utaut həni sutuai tia.** 22 AGot erinḡi ke dattonor len nəḡhon nəḡoḡ dattorinḡ nəlodat len aYesu Kristo. Imaienan hən nəvanuan ḡisi lotokad nadələḡmian. Nəvanuan ḡisi lopitḡitoḡ, 23 husur nəvanuan ḡisi lugol nəsaan, ḡa lutoh a tut, a tut masuḡ dan aGot, ləsəḡor kasi hən ləḡḡibar nəyalyalan san. 24 Avil, len naviolan hən navoian aGot toviol kəmas həni, len aKristo aYesu toḡur nəmakuvan sidato, aGot erinḡi ke dattonor len nəḡhon. 25 AGot eviol hən aYesu hum naviolan hən natutumavan, hən nəmatan san ḡidakuv nəlol paḡpaḡ siGot, nəlon toḡəḡas nəvanuan gail sil nəsaan salito. Len nadələḡmian lotokade len nəmatan siYesu ḡios galito, aGot erubat nəsaan salit dan galito. Natutumavan hən aYesu igol nanoran siGot ipaḡḡar, bathut ke, satutut hən tomətahun galito, ekəta səḡor nəsaan silat ta ḡio, ta sutuai, səpansem galito. 26 AGot igol natgalenan hən nanoran san ḡimasil len nəḡoḡ ta daməḡai. Igol tomaienan hən gai gabag ḡinor, ale hən ḡigol nəvanuan ləḡḡinor len nəḡhon, ləḡḡikad navoivoian mai nəḡoḡ lotokad nadələḡmian len aYesu topanis salito.

27 Imagenan, datoləḡoi datḡisor paḡpat gidat məḡat hən natideh a? Ao! Datoləḡoi datḡikad navoivoian mai aGot len nalo dattogol husuri a? Ao! Datukad navoivoian mai aGot husur datukad nadələḡmian len aYesu. 28 Nəbathusoruan sagw imaiegai ke: len nadələḡmian dattokade, aGot erinḡi ke dattonor len nəḡhon, savi len nalo dattogol husuri. 29 AGot evi Got seJu gail ḡa? Be alat ləsavi Ju, gai savi aGot salito a? Evoi! Evi aGot salito am! 30 Husur Got esua ḡai. Len nadələḡmian erinḡi ke nəvanuan gail lunor len nəḡhon, naut kəmas lotokad na-tiv-dalusi-an o ləsəkade.†† 31 Namilen ke nadələḡmian igol nalo evi ut kəmas a? Ao Səmaienan! Nəḡoḡ dattorinḡ nəlodato len aGot, datugol husur nalo len nakitinan.

4

Nadələḡmian siApraham

1 Ginamit namttovi Ju, ivoi hən namḡḡinai aApraham tovi atəmanamit ta sutuai. Datḡisor husur nəḡisal hən nəvanuan ḡegəḡ ḡinor len nəḡhon aGot, aApraham isaḡi ke imabe? 2 AGot təsaḡ aApraham tanor len nəḡhon

* 3:14: Psa 10.7 § 3:17: Hən naves 15-17, ris Isa 59.7-8 * 3:18: Psa 36.1 * 3:20: Psa 143.2; Kal 2.16 ** 3:21: Rom 1.17. Len naut egai nasoruan ta Kris sake siMoses, be nalo aPol tosor husuri evi naləḡulat torim aMoses totos gail. †† 3:30: Deu 6.4; Kal 3.20.

husur natit aAraham togol gail, aAraham tēkad natesua hən tazor patpat gai mēhat lan. Be sēmaienan. Avan ideh salēboi bīsor patpat gai mēhat len nēhon aGot. ³ Husur natosian siGot ike, “AAraham edəlom na-kel-gati-an siGot, ale husur natenan aGot erinji ke tovi vanuan nanoran.”*

⁴ Nəvanuan toum, naṣurṣuran san savi naviolan, be evi ṣurṣuran hən nauman san.* ⁵ Be datsemaienan mai aGot. AGot evi aGot torinji ke nəvanuan nəsaan lunor len nēhon. AGot sariŋi ke galit lunor len nēhon hum tovi naṣurṣuran hən nauman salito, be erinji ke lunor len nēhon hum tovi naviolan husur nadələmian lotokade lan.

⁶ Mitinau aTevit tokəmaienan, nəboŋ tosor husur nahəhaṽuran silat aGot torinji ke galit lotonor len nēhon, naut kəmas nauman salit gail. ATevit ike,

⁷ “Alat aGot toruḅat na-ḅur-kotov-nalo-an salit gail dan galito, navoian siGot igol lukab həni.

Alat aGot tokas kuv nəkabut salit hən nəsaan salit gail, navoian siGot igol lukab həni.

⁸ Evoi, lukab həni, lohəhaṽur həni,

husur aGot asike itos gat nəsaan salito gail am hum nəkabut salito.”*

⁹ Be nahəhaṽuran enan, ipat mōs alat lotokad na-tiv-dalusi-an ḡa? Ao! Ipat mōs galito mai alat ləsəkade sal. Husur datuke, “AAraham edəlom na-kel-gati-an siGot, ale husur natenan aGot erinji ke tovi vanuan nanoran.”* ¹⁰ Be natenan evisi ḡais? Evisi a mō len na-tiv-dalusi-an siAraham o a tahw lan? Imasil ke aGot erinji ke tovi nəvanuan nanoran nəboŋ səkad na-tiv-dalusi-an sal. ¹¹ Na-tiv-dalusi-an aAraham tokade a tahw, evi nə-ta-gati-an togol toṣarṣar ke, aGot torinji ke, inor len nēhon. Imaienan, imasil ke aAraham ikad navoivoian mai aGot bathut nadələmian tokade tia ale na-tiv-dalusi-an san egəm a tahw.* Imaienan aAraham evi atəmalit ṣisi lotokad nadələmian be ləsəkad na-tiv-dalusi-an. AGot erinji ke lunor len nēhon bathut nadələmian salito. ¹² Ale alat lotokad na-tiv-dalusi-an, ləḅikad nadələmian toṣitoṽ hum nadələmian aAraham atəmadat tokade nəboŋ səkad na-tiv-dalusi-an sal, aAraham evi atəman alatenan am.

Len nadələmian datukad na-kel-gati-an siGot

¹³ Sutuai aGot ikel gati ke tilav navile a pan mai aAraham mai nəpasusan san gail. Nəboŋ aGot tokel na-kel-gati-an enan, savi husur aAraham togol husur nalo, be husur, len nadələmian aAraham tokade lan, aGot erinji ke inor len nēhon.* ¹⁴ Husur na-kel-gati-an siGot təpat mōs alat lotogol husur nalo ḡai, nadələmian asike tavi natideh, ale na-kel-gati-an enan san asike təsarpoh. ¹⁵ Be nalo igol nəpanismen siGot egəm hən alat lotoḅur kotovi. Be nalo taḅuer, na-ḅur-kotov-nalo-an am taḅuer.†

¹⁶ Imaienan, len nadələmian ḡai aGot erinji ke gidat datunor len nēhon, hən datḅikad na-viol-kəmas-an san, hən nəpasusan siAraham ṣisi ləḅikad nəsa aGot tokel gati. Ale datḅikad nadələmian len aGot surḡan aAraham,

* **4:3:** Gen 15.6; Kal 3.6 * **4:4:** Gəḅeum sivan ideh am, nauman gotogole evi nəkabut gai tokade len gaiug, nauman sam igol gai ikabut sam. Natenan igol naṣurṣuran sam savi naviolan, be gai isar gel nəkabut san. * **4:8:** Psa 32.1-2 * **4:9:** Gen 15.6 * **4:11:** Gen 17.9-14

* **4:13:** Gen 12.2-3, 17.4-6, 22.15-18; Kal 3.29 † **4:15:** Nalo eṽusan nəsaan sidato, be salēboi bilav kuv nəpanismen sile dan gidato.

dereh datikad nəsə aGot tokel gati, naut kəmas dattovi Ju dattokad nalo o datsəmaienan. Husur aAraham evi tata sidat pisi dattokad nadəlomian. ¹⁷ Hum aGot tokel maii len natosian san ke, “Nugol gaiug govi tata sinaluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail.”* Len nəhon aGot, aAraham evi atəmadato husur ikad nadəlomian len aGot tolav nəmauran mai alat lotomat, ikad nadəlomian len aGot tokis nəsə tobuer, ale natit evisi.

¹⁸ Naut kəmas nə-lon-uri-an, len nə-vatvat-viri-an, aAraham ikad nadəlomian hən bəgəm vi tata sinaluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail, hum aGot tokel maii ke, “Naliliməso gotorisi, nəpasusan sam̄ dereh lisobur maienan.”* ¹⁹ Ale nadəlomian siAraham sateh naut kəmas nədañ han pəpadañ tovi 100; naut kəmas tonau ke niben pəpadañ hən tomat mai aSarah tobutoh.* ²⁰ Gai sariñ gaḅulan na-kel-gati-an siGot. Eriñ nəlon len aGot gol ke nadəlomian san idañ am, ale isal suh nəyalyalan siGot. ²¹ AAraham inau ləboii ke aGot eləboi ḅigol natideh tokel gati. ²² Ale husur nadəlomian san, aGot eriñ ke tovi vanuan nanoran.* ²³ Natosian enan toke “aGot eriñ ke tovi vanuan nanoran” səpat mōs aAraham ḅai. ²⁴ Natosian enan ipat mōs gidato am. Ikel gati ke aGot togol aYesu, aMasta sidato, tole məhat dan nəmatan, datḅeriñ nəlodato lan, dereh teriñ ke dattonor len nəhon. ²⁵ AGot idañ hən nəmatan siYesu sil nəsaan sidato, ale igol aYesu ile məhat dan nəmatan hən datḅinor len nəhon aGot.*

5

Navit nadəlomian

¹ Len nadəlomian sidato, aGot eriñ ke datunor len nəhon. Imagenan, len aMasta sidato, aYesu Kristo, datukad natəmat təban aGot. ² Bathu nəsə aYesu togole, len nadəlomian sidato, datoḅis len navoian aGot toviol kəmas həni, dattoil gəgat lan. Imagenan datikemkem habat husur datuvatvat viri ke dereh datikad nəyalyalan siGot. ³ Savi natenan ḅai. Datikemkem habat len na-ləḅon-isa-vəsa-an sidat am. Husur datoləboii ke na-ləḅon-isa-vəsa-an iṽan hən nə-daḅ-ḅuri-an. ⁴ Nə-daḅ-ḅuri-an igol aGot ehəhaṽur hən naṽide sidato. Ale datḅeləboi aGot tohəhaṽur hən naṽide sidato, nə-vatvat-viri-an dattokade lan idañ am. ⁵ Ale datoləboi buni ke nə-vatvat-viri-an sidato dereh tisarpoḅ. Husur aGot, len aNunun toviol həni mai gidato, aGot evur san na-ləmas-buni-an san topul len nəlodato.

⁶ Husur aKristo, nəboḅ datsaləboi datḅigol navoian sal, len nəboḅ tonor həni, aKristo imat mōs gidat datsənaṽ aGot. ⁷ Nəvanuan evis ḅai ludam̄ hən ləḅimat mōs nəvanuan tile, be ludam̄ hən ləḅimat mōs nəvanuan nanoran ḅai. Ale hum ma tokad avan ideh tokad na-il-ḅuri-an hən ḅimat mōs nəvanuan tovoi. ⁸ Be len nəsə togole, aGot igol iparpar ke toləmas masuṽ hən gidato maiegai ke: nəboḅ dattovi vanuan nəsaan sal, aKristo imat mōs gidato. ⁹ Len nəda hiYesu, aGot eriñ ke datunor len nəhon. A məhat hən natenan, len nəmatan san, aYesu dereh tilav kuv gidato dan nəlol paḅpaḅ siGot. ¹⁰ A mō, nəboḅ dattovi enemi siGot sal, esəvat aNatun ulum̄an hən ḅimat gel gidato. Nəboḅ togol tomaienan, aGot igol datukad natəmat mai navoivoian maii. Ale datḅikad navoivoian mai aGot, dattoləboi buni ke, len nəmauran san len gidato, dereh aYesu tilav kuv gidato dan nəlol paḅpaḅ siGot. ¹¹ Savi natenan ḅai, be datukemkem husur datsəkad

* 4:17: Gen 17.5 * 4:18: Gen 15.5 * 4:19: Gen 17.1, 15-22 * 4:22: Gen 15.6 * 4:25: Isa 53.4-5

nəsasaan am mai aGot. Len aMasta sidato, aYesu Kristo, datukad natəmät mai aGot, gol datohəhəvur masuŵ.

Atam mai aKristo

¹² Imagenan, nəboŋ aAtam togol nəsaan, nəsaan eβis len navile a pan, ale naŵit nəsaan evi nəmatan. Imaienan len nəsaan siAtam, nəpasusan san p̄isi logəm vi vanuan nəsaan, lugol nəsaan, ale nəmatan ibar nəvanuan p̄isi.*

¹³ Sutuai, nəboŋ nalo siMoses tobuer sal, nəvanuan navile a pan lugol nəsaan. Be husur ləsəkad nalo sal, aGot satos gat nəsaan galenan ke tovi nəkabut salito. ¹⁴ Be len nəboŋ siAtam vəbar aMoses, nəmatan iwol hən nəvanuan p̄isi. Naut kəmas ləsəbur kotov nakelean todaŋ siGot hum a Atam tobur kotovi, naut kəmas natenan, lumat surman aAtam.

Datoləboi datbenənoŵ hən aAtam mai atesua tohusuri, aKristo. ¹⁵ Be gəlaru arotile, na-viol-kəmas-an siGot etile masuŵ len nəsaan siAtam. Husur len nəsaan siAtam nəvanuan isoβur lumat. Be a məhat hən natenan, len naviolan togəm len aYesu Kristo, aGot eviol kəmas hən narubatian dan nəsaan mai nəvanuan isoβur. ¹⁶ Ale naŵit na-viol-kəmas-an etile masuŵ hən naŵit nəsaan siAtam. Nəsaan siAtam iŵan hən nəpanismen. Be na-viol-kəmas-an siGot iŵan hən nanoran aGot togol dattokade len nəhon, naut kəmas dattogol nəsaan tosoβur. ¹⁷ Len nəsaan sitenan, aAtam, nəmatan iwol hən nəvanuan p̄isi, lumat. Be navoian aGot toviol kəmas həni esəhor masuŵ hən natenan. Husur len ategaii tovi aYesu Kristo, aGot erinji ke nəvanuan lunor len nəhon. Ale ləβinor len nəhon maienan, dereh likad nədaŋan mai nəmauran vi sutuai.

¹⁸ Imasil ke naŵit nəsaan sua siAtam evi nəpanismen togəm hən nəvanuan p̄isi. Len naŵide tomagenan, naŵit nategaii tonor aYesu togole, igol nəvanuan p̄isi loləboi ləβinor len nəhon aGot mai ləβikad nəmauran kitin. ¹⁹ Nəboŋ aAtam togol nəsa aGot tokai tasi, nəvanuan isoβur logəm vi vanuan nəsaan. Ale nəboŋ aYesu togol nəsa aGot tokele, aGot dereh tigol nəvanuan tisoβur linor len nəhon.

²⁰ Mitinau nalo siMoses. Nalo egəm hən nəsaan βegəm tibau len naləboi-səhoti-an sinəvanuan. Be nəboŋ nəsaan togəm tibau, navoian aGot toviol kəmas həni egəm tibau masuŵ am səhori, ²¹ hən navoian besəhor nəsaan. A m̄o, nəsaan mai nəmatan aruwol hən nəvanuan p̄isi. Be gagai, navoian aGot toviol kəmas həni, iwol hən gidato. Imaienan, len aYesu Kristo, aMasta sidato, aGot igol datunor len nəhon, ale datukad nəmauran vi sutuai.

6

Nəsaan sawol, be aNunun aGot iwol hən gidato

¹ Ale datekəməbe? Ivoi hən datβigol nəsaan tabtab hən navoian aGot toviol kəmas həni βetibau am a?*

² Aoa! Satimagenan! Nəmauran hən nəsaan dattokade a m̄o imat eburn. Imabe datutoh lan sal? ³ Gidat p̄isi dattobaptais hən dattotoh len aKristo aYesu, nəboŋ dattobaptais, datumat βonβon maii len nəmatan san. Mətsaləboi natenan a? ⁴ Nəboŋ dattobaptais, datumat maii, datupat maii len nəbur nəmatan hən datβikad nəmauran veveu hən datβitohtoh lan. Imaienan hən datβesurman aKristo tole məhat dan nəmatan len nədaŋan seTəman toyalyal.*

⁵ Husur, datβiβon mai aKristo maienan len nəmatan san, dereh datiβon maii len na-le-məhat-an dan nəmatan san. ⁶ Datoləboii ke, nəmauran

* 5:12: Gen 2.17, 3.6, 17-19 * 6:1: Rom 3.8 * 6:4: Kol 2.12

sidato ta n̄o itahətah maii len n̄hai balbal. Ehum n̄elodato itahətah ei, imat maii. Imagenan, n̄edaŋan n̄esaan tokade h̄en towol h̄en n̄emaŋan sidato imasig. Datsavi slev am h̄en n̄esaan. ⁷ Husur n̄əboŋ dattomat mai aKristo, datumakuv dan n̄edaŋan h̄en n̄esaan. ⁸ Ale husur dattomat mai aKristo, datodəlomi ke len natoŋan dattokade maii, dereh datitoh tabtab. ⁹ Datoləboi buni ke husur aGot togol aKristo tole məhat dan n̄ematan, edədas b̄imat t̄etas am. N̄ematan asike iwol h̄eni boŋ ideh am. ¹⁰ N̄əboŋ aKristo tomat, imat v̄əha-vis? Imat v̄əha-sua ŋai h̄en tobur kotov n̄edaŋan h̄en n̄ematan. Be ile məhat, imaur. Ale gagai len n̄emaŋan enan, itoh n̄os n̄əyalalan siGot. ¹¹ Imagenan, gamit am, mitimasnau ləboii ke, n̄emaŋan h̄en n̄esaan samit ta n̄o, imat ebun. Ale gagai van, len aYesu Kristo, mitimastoh n̄os n̄əyalalan siGot len n̄emaŋan veveu məttokade.

¹² Imagenan, n̄esaan satiwol h̄en nibemito. Samtigol husur naləŋonian h̄en nibemito lotosa. ¹³ Samtidam̄ kas nahudhubemit ideh hum natesua tosa h̄en b̄igol n̄esaan. Aoa! M̄əteviol h̄en gamito mai aGot hum alat lotomat be lotomaur dan n̄ematan. M̄əteviol h̄en nahudhubemit gail p̄isi mai aGot h̄en ləb̄igol nāvide lotonor len nabunusian san. ¹⁴ Husur n̄esaan asike iwol h̄en gamit am, husur mətsatoh len navəlan nalo be m̄ətutoh len navoian aGot toviol k̄emas h̄eni.

Datovi slev h̄en nanoran siGot

¹⁵ Datsatoh len nalo be datutoh len navoian aGot toviol k̄emas h̄eni. Imabe? Namilen ke inor h̄en datb̄igol n̄esaan a? Satimagenan! ¹⁶ N̄əboŋ məttodam̄ h̄en mətb̄igol natit p̄isi avan ideh tokele, m̄ətogəm vi slev san. M̄ətsaləboii a? M̄ətb̄ilekis h̄en mətb̄igol n̄esaan, egəm vi masta samito, ilav gamit vi lan n̄ematan. M̄ətb̄ilekis h̄en mətb̄igol n̄esa aGot tokele, ilav gamit vi lan n̄emaŋan h̄en nanoran.* ¹⁷ Be sipa vi t̄əban aGot! A n̄o məttovi slev sin̄esaan, be gagai, len n̄əlomit kavkav, m̄ətugol husur nakitinan h̄en naŋusanan məttokade. ¹⁸ AGot epur kuv gamito dan n̄esaan tia. M̄ətsavi slev sin̄esaan am. M̄ətogəm vi slev sinanoran. ¹⁹ Nokəmaienan len nasoruan k̄eta h̄en mətb̄eləboi səhot naŋusanan sagw. A n̄o m̄ətudam̄ h̄en gamit kavkav h̄en mətb̄evi slev h̄en nāvide tosa totav̄tavor mai n̄esaan n̄os mətb̄igol n̄esaan van am. Gagai mitimasdam̄ h̄en gamit kavkav h̄en mətb̄evi slev sinanoran n̄os mətb̄ikad naboruan siGot.

²⁰ A n̄o, n̄əboŋ məttovi slev sin̄esaan, mətsatoh len nanoran, nanoran sawol h̄en gamito. ²¹ Be nāvit n̄emaŋan enan, imabe? Gagai nahurumit isa len natgalenan məttogol gail. Nāvit natgalenan evi n̄ematan! ²² Be gagai aGot epur kuv gamito dan n̄esaan, h̄en asike n̄esaan b̄iwol h̄en gamit am. M̄ətovi slev siGot beti. Husur natenan, m̄ətulav naboruan siGot, ale nāvit naboruan siGot len gamito evi n̄emaŋan vi sutuai. ²³ Husur naŋurp̄uran h̄en n̄esaan evi n̄ematan, avil len aKristo aYesu, aMasta sidato, na-viol-k̄emas-an siGot evi n̄emaŋan vi sutuai.

7

Nasoruan k̄eta togəm len n̄əlahan

¹ Bathudud nadəlomian, gamit mətoləboi nalo. M̄ətoləboii ke nalo ikad n̄edaŋan h̄en na-il-a-n̄o-an n̄əboŋ n̄əvanuan tokad n̄emaŋan ŋai. ² Len nalo, naŋəhāvut tolah itoh len navəlan n̄əhāvut san n̄əboŋ atenan tokad n̄emaŋan sal. Be atenan b̄imat, alitenan asike itoh len navəlan am,

* 6:16: Jon 8.34

imakuv dan nalo hən nəlahan. ³ Imaienan, nəboŋ ahaʋut san tomaur sal, alitenan bīlah mai togon, dereh lekis alitenan hən nəpəhaʋut togol naitian tosa toʋur kotov nəlahan. Be ahaʋut san bīmat, aliten imakuv dan nalo enan. Ale naut kəmas bīlah tətəs mai nəhaʋut tile, aliten sagol naitian tosa toʋur kotov nəlahan. ⁴ Imagenan bathudud sagw, nokəmaiegai ke: nəboŋ məttoʋon mai niben aKристо len nəmatan san, mətumakuv dan nalo.* Ale gagai məttoʋon mai atenan tole məhat dan nəmatan hən gidato datbīvan hən nəʋit siGot. ⁵ Nəʋoruan dattokade a mō evi nəʋoruan hən nəsaan. Nəboŋ nəʋoruan enan towol hən gidato, natideh nalo tokai tasi, enan datoləŋon masuʋ hən datbīgole. Naləŋonian galen lotosa loum len nibedato ale natit pīsi dattogole luʋan hən nəmatan. ⁶ Be gagai, gidat dattoʋon mai aKристо len nəmatan san, datumakuv dan nalo tobaŋis gat gidato. Imaienan datsahusur nəpīsal ta mō, datsagol husur na-tos-gati-an hən nalo am. Gagai, len aNunun aGot, datohusur nəpīsal veveu, datugol husur naləŋonian siGot.

Nalo mai nəsaan

⁷ Datekəməbe beti? Nalo isa a? Sadatekəmaienan! Nalo taʋuer, asike nətaləboi səhot nəsaan sagw gail. Nəsələboii ke naləŋonian len nəlogw tovi nəsaan vəbar nalo toke, “Sa-nələm təvənoh natideh.”* ⁸ Be ehum nəsaan tolav nalo enan, ale igol nəlogw epul hən naləŋonian tiltile gail. Husur nalo taʋuer, nəsaan asike təkad nədaŋan tomaienan. ⁹ A mō, len nəmauran sagw, nalo savi natideh len ginau. Be nəboŋ notosəsələŋ hən nakelean todaŋ toke, “Sa-nələm təvənoh natideh,” numadhaləboii ke nugol nəsaan, nəsaan imaur len ginau. ¹⁰ Ale len nəsaan nukad nəmatan husur nəsaan epəpəhun ginau dan aGot. Imaienan, nunau səhoti ke nakelean enan todaŋ topat hən bīlav nəmauran mai ginau, ilav nəmatan mai ginau!* ¹¹ Bathut len nakelean enan todaŋ nəsaan isaʔ nəpīsal hən togəras ginau. Ale len nakelean enan todaŋ, igol numat.*

¹² Mitinau nategai ke: Nalo evi siGot. Ale nakelean todaŋ len nalo evi siGot, inor, ivoi. ¹³ Bimaienan, namilen ke nalo tovoi igol numat a? Aoa! Səmaienan! Evi nəsaan togole. Len nalo tovoi nəsaan ilav nəmatan gəm hən ginau, epəpəhun ginau dan aGot. Husur natenan nalo ivoi, be igol nəsaan len nəlogw ipərpar, ale noləboii ke nəsaan isa batbat.

Nəʋalan len nalo

¹⁴ Datoləboii ke nalo egəm len aNunun aGot, ale ivoi. Be ginau novi vanuan notokad nəʋoruan nəsaan hən navile eg a pan. Ehum notovi slev hən nəsaan. ¹⁵ Nəsələboi səhot nəsa notogolgole, husur nəsa notoləŋon nəbīgole, nəsagole. Be nugol nəsa notomətəhun bun nəbīgole. ¹⁶ Be nəsa notogole ʔevi nəsa notomətəhun nəbīgole, nudam ke nalo ivoi.† ¹⁷ Imagenan, savi ginau notogol naten tosa; evi nəsaan togol naut a im san len ginau togole. ¹⁸ Ale noləboii ke səkad natideh tovoi totoh len ginau, namilen ke səkad natideh tovoi totoh len nəʋoruan sagw hən nəsaan. Husur nuke nigol navoian, be nodədasi. ¹⁹ Nuke nigol navoian be nəsagole. Nomətəhun nəbīgol nəsaan, be enan evi nəsa notogol tabtab

* **7:4:** Len naut egai ehum dattovi pəhaʋut ale nəhaʋut sidat imat gol ke datumakuv dan nalo.

* **7:7:** Exo 20.17; Deu 5.21 * **7:10:** Lev 18.5; Deu 4.1, 5.33; Eze 20.11 * **7:11:** Gen 3.13

† **7:16:** Len naut egai aPol ike nalo ivoi husur emətəhun ʔəbur kotovi, namilen ke eləŋon bīgol husuri.

həni. ²⁰ Avil nəb̄igol nəsa notomətahun nəb̄igole, namilen ke savi ginau am togole, be evi nəsaan totoh tin len ginau togole.

²¹ Imagenan nusab̄ natesua tomaiegai tabtab ke: nəboŋ notoləŋon nəb̄igol navoian, nəsaan itah tabtab mai ginau. ²² Husur len nəlon nəlogw noləmas bun nalo siGot, ²³ be nobunus nədaŋan† tile am len ginau tobal mai nalo nənauan sagw toləŋoni. Ale nədaŋan enan igol nəsaan topat len ginau, iban̄jis gat ginau. ²⁴ O nəmauran sagw isa! Nahəhaṽuran eḅuer! Ase tilav kuv ginau dan nawolan hən nibegw egai tosəhar ginau van hən nəmatan? Ase? ²⁵ AGot səbon! Len aYesu Kristo, aMasta sidato, aGot dereh tigole. Sipa vi təban!

Imaienan, len nənauan sagw novi slev hən nalo siGot, be len nəboruan sagw hən nəsaan novi slev hən nəsaan.

8

Nəmauran len aNunun aGot

¹ Imagenan beti, gagai səkad nəpanismen ideh m̄os alat lotovi seKristo, aYesu. ² Bathut nədaŋan seNunun Nəmauran len aKristo aYesu igol gumakuv dan nədaŋan hən nəsaan mai nəmatan.* ³ Nalo edədas ḅilav kuv gidato dan nəsaan, husur len nədaŋan sidat səbodato, datsaləboi datḅigol husur nalo. Avil nəsa nalo todədasi, aGot igole. AGot esəvat aNaturan ulum̄an matmat san hən ḅegəm vi vanuan. Ikad niben mai nəboruan sur̄man gidat dattovi vanuan nəsaan gail. Ale aGot eriŋ nəpanismen sadit lan, hum tovi naviolan hən natutumavan m̄os nəsaan sadit gail. Igol nədaŋan hən nəsaan inoŋ. ⁴ AGot igol imaienan, hən natit gail na-tos-gati-an hən nalo tokel ke lotonor ləḅisarpoh len gidato m̄au, hən datḅeləboi datḅigol p̄is naṽide tonor nalo tokele. Gidat datsahusur naləŋonian sidat gail lotosa am, gagai datohusur naləŋonian seNunun aGot. ⁵ Alat lotogol husur nəboruan nəsaan salito, lunau tabtab hən nəsa nəboruan nəsaan toləŋoni. Avil alat lotogol husur aNunun aGot, lunau tabtab hən nəsa aNunun aGot toləŋoni. ⁶ Husur nəboŋ nəboruan nəsaan towol hən nənauan, naṽite evi nəmatan. Be nəboŋ aNunun aGot towol hən nənauan, naṽite evi nəmauran mai natəmat. ⁷ Bathut nəboŋ nəboruan nəsaan towol hən nənauan, nənauan enan evi enemi siGot tabtab. Sagol husur nalo siGot boŋ ideh, savi enan ŋai, be edədas ḅigol husuri. ⁸ Husur enan, alat lotogol husur nəboruan nəsaan salito ləsaləboi ləḅigol aGot ḅehəhaṽur.

⁹ Be gamito, mətsagol husur nəboruan nəsaan, mətugol husur aNunun aGot husur aNunun aGot itoh tin len gamito. Be natsua, avan ideh asike ḅikad aNunun aKristo lan, gai savi seKristo. ¹⁰ Be aKristo ḅitoh len gamito, naut kəmas nibemito dereh limat sil nəsaan, aNunun aGot evi nəmauran veveu m̄os gamito husur nanoran, navoivoian məttokade mai aGot.† ¹¹ Ale aNunun aGot togol aYesu tole məhat dan nəmatan ḅitoh len gamito, namilen ke, naut kəmas nibemito dereh limat, len aNunun totoh len nələmito, atenan togol aKristo tole məhat dan nəmatan dereh tilav nəmauran mai nibemito.

† 7:23: Len nasoruan ta Kris ike nalo, sake nədaŋan.

* 8:2: Natosian galevis ta sutuai luke,

aYesu igol numakuv dan nədaŋan hən nəsaan mai nəmatan. † 8:10: Len naut egai namilen səmasil len nasoruan ta Kris. Hum ma tohum nəsa topat tuḅat len aNunun aGot, o hum ma tovi: nanunumito lukad nəmauran husur aGot eriŋi ke mətunor len nəhən.

¹² Imagenan bathudud nadəlomian, datimasgol nəsa aGot toləŋoni. Sadehusur naləŋonian hən nəboruan nəsaan sidato. ¹³ Husur mətəbehusur naləŋonian hən nəboruan nəsaan, dereh mitimat. Be len aNunun aGot mətəbigol nəvide samit tosa gail ləbimat ebun, dereh mitikad nəmauran. ¹⁴ Bathut alat aNunun aGot towol hən galito, galit lovi natun aGot. ¹⁵ Husur aGot səlav aNunun mai gamito hən mətəbevi slev hən namətahwan hən namətahwan biwol hən gamit tətəs am. Aoa! Ilavi hən mətəbegəm vi natun san gail. Ale gagai datukai van həni ke, “Appa, Tata.”[†] ¹⁶ Nəbonan hən aNunun aGot mai nanunudato ikel koti ke dattovi natun aGot gail. ¹⁷ Ale datbevi anatan san gail, ekitin ke dereh datikav naviolan aGot toutaut həni mōs anatan gail sumān aKristo tokade. Imaienan, datbihan katəpol mai aKristo len na-ləŋon-isa-vəsa-an san, dereh datikatəpol maii len nəyalyalan san.*

Nəyalyalan ta tahw

¹⁸ Len nabunusian sagw, datbenənoŋ hən na-ləŋon-isa-vəsa-an datokade gagai mai namənas hən nəyalyalan aGot bevhəhoti mai gidato balai, na-ləŋon-isa-vəsa-an savi natideh. ¹⁹ Len nasigariran, natit pisi aGot togole, nəmav, nətan mai nətas mai natit pisi lotosuh lan, natgalen pisi losuh vir aGot bevhəhot anatan gail ləbiparpar. ²⁰ Husur natgalen losuh kəmas, ləsalekis hən lotomaienan be aGot igol lumaienan. [§] Igole len nə-vatvat-viri-an ²¹ ke, gail pisi limakuv dan nəbaŋisian hən nəmatan mai namōman mai nəboan, hən ləbikad nəmakuvan toyalyal anatan aGot gail lotokade. ²² Husur datoləboi ke natit pisi aGot togole lokilob vəbar daməŋai, lois bonbon len napəŋasan, hum napəhaŋut topasus. ²³ Savi natenan ŋai, be gidat am datokilob naut kəmas dattokad aNunun aGot hum nəvit nametəkav hən natit pisi aGot beviol həni mai gidat balai. Datosigarir, datutoh vir nəboŋ aGot bigol datbevi anatan san gail, nəboŋ bigol nibedat ləbimakuv dan natit pisi tosa hən ləbegəm vi nibedat veveu vi sutuai.* ²⁴ Husur datukad nə-vatvat-viri-an enan nəboŋ aGot tolav kuv gidat dan nəsaan sidato. Be datbikad nəsa datbivatvat viri, savi nə-vatvat-viri-an am. Husur ase len gidato ivatvat vir nəsa tokade tia? ²⁵ Be datbivatvat vir nəsa datsəkade sal, len nə-daŋ-buri-an datutoh mədau viri.

²⁶ Len nəvide tomaienan, aNunun aGot evi tarhət sidato husur datsədaŋ. Husur datsaləboi nəsa tonor hən datbisor tuŋ mōsi. Be len nakiloban nasoruan todədas bikel namilen, aNunun aGot isor tuŋ sidato. ²⁷ Ale aGot tokəta kitev nəsa topat len nəlodato, gai eləboi nənauan seNunun, bathut aNunun isor sinəvanuan siGot gail mai aGot, tonor hən naləŋonian siGot.

²⁸ Ale datoləboi ke len natit pisi tovisi hən galito, aGot eum mōs navoian silat gai toləmas bun galito, gai tokis galito tonor hən nə-nautaut-an san.** ²⁹ Husur sutuai tia aGot eləboi alat ləbevi esan gail. Len nənauan san eriŋi ke legəm sumān aNatun, hən ke aYesu bevi hai a mō tokad aŋan mai aŋavinen tosobur. ³⁰ Ale alat aGot toriŋi ke legəm sumān

[†] **8:15:** Mak 14.36; Kal 4.5-7. Len nasoruan ta Aram, aAppa evi aTata. * **8:17:** 2Kor 4.17; 1Pit

4.13 **§ 8:20:** Nəboŋ aGot togol navile a pan, igol natit pisi hən ləbigol nəsa toləŋoni, hən ləbikad nəvite. Be nəboŋ aAtam togol nəsaan, aGot igol natgalenan asike luŋan am hum ta mō, ale losuh kəmas maienan. * **8:23:** 2Kor 5.2-4 ** **8:28:** Natosian galevis ta sutuai luke, Ale datoləboi ke natit pisi loum bonbon hən navoian mōs alat lotoləmas bun aGot.

aNatun, ekis galito. Ale alat gai tokis galito, erinji ke lunor len nəhon. Ale alat gai torinji ke lotonor len nəhon, eputsan galito hən ləb̃iyalyal maii.

Na-ləmas-masū-həni-an siGot

³¹ Natgalenan ləb̃imaienan, datekəməbe am? AGot bitah mai gidato, bevi sidato, avan ideh saləboi bəwin səhor gidato! ³² AGot salekol gol aNatun. Aoa, eviol həni hən b̃imat m̃os gadit p̃isi. Imagenan, husur toviol hən aNatun mai gidato tia, dereh teviol kəmas hən natit p̃isi am mai gidato. ³³ Len nakotan siGot ase eləboi beil hirhir ke alat aGot tolekis hən galito, lotogol tosa? Husur evi aGot torinji ke lotonor len nəhon! ³⁴ Ase eləboi b̃ikel ke limaspanis? Husur evi aKristo aYesu tosor mai aGot m̃os gidato. Evi aKristo tomat m̃os gidato, evi aKristo aGot togol tole məhat dan nəmatan ale evi aKristo tobatəh len nətarhə nəmatu siGot. ³⁵ Imagenan, ase eləboi b̃epəpəhun gidato dan na-ləmas-buni-an seKristo enan? Naut kəmas avan ideh b̃igol nasənahən len gidato, naut kəmas nəmauran sidat b̃idaŋ, naut kəmas nəvanuan gail ləb̃emədəs tabtab hən gidato, naut kəmas nəhanian b̃eb̃uer, naut kəmas datb̃imalmal, naut kəmas nəmauran sidat pəpadaŋ hən b̃ipat len nəmatan, naut kəmas nəbu nəb̃alan b̃igol datb̃imat, səkad natideh toləboi b̃epəpəhun gidato dan na-ləmas-buni-an seKristo! ³⁶ Hum nəbe sua len natosian siGot tokele ke,

“Nəmauran sinam̃ito
pəpadaŋ tipat len nəmatan tabtab
m̃os gaiug;

Len nabunusian sinəvanuan gail

namtohum nasipsip hən na-ti-buni-an.”*

³⁷ Be naut kəmas nəsa tovisi hən gidato maienan, len aKristo toləmas bun gidato, datowin səhor natgalen p̃isi. ³⁸ Husur noləboi səhoti ke, səkad natideh toləboi b̃epəpəhun gidato dan na-ləmas-buni-an siGot. Nəmatan mai nəmauran arodədasi, aŋel mai natəmat arodədasi, nəboŋ ta daməŋjai mai nəboŋ b̃egəmai arodədasi, nədaŋjan ideh edədasi, ³⁹ nə-sahsah-vi-məhat-an mai nə-sərəh-vi-pan-an arodədasi. Səkad natideh len natit p̃isi tosu h toləboi b̃epəpəhun gidato dan na-ləmas-buni-an siGot topat len aKristo aYesu, aMasta sidato.

9

Nəvanuan aGot tolekis hən galito

¹ Nokitin. Len aKristo nukel nakitinan, nəsaliborj. Nəlogw, aNunun aGot totoh lan, mai aNunun aGot, arukel koti ke ² nukad nalolosaan totibau len nəlogw. Nələŋon isa masuʔ be sasib. Nəlogw itaŋis nəbathudud sagw, naju lotomətahun aKristo. ³ Nohəhəvur hən aKristo tasemale hən ginau hən asike nətavi esan am, m̃os nəbathudud sagw gail, hən lətarinj nəlolit len aKristo. ⁴ Nəbathudud sagw gail lovi alat seIsrael. AGot ipat kuv galito hən ləbevi anatun san gail ale evisi hən galito len namənas hən nəyalyalan san. Ikel na-kel-gati-an mai galito ale ita gat gail len nahəsən. Ilav nalo mai galito. Idam̃ hən lotolotu həni. Ale lopul hən na-kel-gati-an san gail.* ⁵ Lovi nəpasusan siApraham, seIsak mai siJakop. Ale aYesu evisi len nəpasusan enan len nəmauran san len navile a pan. Gai evi Got, nədaŋjan san tosehəhor natit p̃isi, nə-sal-suhi-an tivan həni vi sutuai! Ganan!

* **8:36:** Psa 44.22 * **9:4:** Exo 4.22; Deu 7.6; Hos 11.1

6 Sadatike, “Na-kel-gati-an siGot iteh, gai sagol n̄asa tokel mai alat a Israel.” Sadatek̄amaienan! Husur len n̄apasusan seIsrael p̄isi, isobur l̄esavi alat a Israel kitin. L̄esavi vanuan siGot. 7 Naut k̄emas lotovi len n̄apasusan siAraham, l̄esavi anatur kitin gail. Husur aGot ikel mai aAraham ke, “Len alsak dereh gikad n̄apasusan notokel gati mai gaiug.”* 8 Namilen ke, n̄apasusan lotovisi len niben aAraham l̄esavi anatur aGot, be len nabunusian siGot, n̄apasusan lotovisi husur na-kel-gati-an san n̄ai, galit lovi anatur aAraham kitin.* 9 Husur aGot ikel gati maiegai ke, “Len n̄obon han, dereh net̄elmam, ale aSarah tikad anatur ulum̄an.”*

10 Savi natenan n̄ai. Anatur aRepekah ḡelaru artovi m̄elav arukad at̄emaluru esua n̄ai, tovi alsak, at̄emanamit ta sutuai. 11-12 Be n̄obon nam̄elav arsavisi sal, arsagol natideh tovoi o tosa, aGot ikel mai aRepekah ke, “Ahai a m̄o dereh tevi vanuan nauman sihai a tahw.” AGot ek̄amaienan h̄en b̄imasil ke n̄obon tolekis h̄en n̄evanuan, salekis h̄eni bathut n̄asa tovoi o tosa togole. Ilekis h̄en n̄evanuan husur n̄anauan san n̄ai m̄os n̄asa tol̄on̄oni.*

13 Hum natosian siGot toke,
“Nol̄emas bun aJakop

be nom̄etahun aEsau.”*

14 Datek̄amabe beti? AGot sanor a? Aoa, sadatek̄amaienan! 15 Husur aGot ikel mai aMoses ke,

“Dereh nilolosa h̄en avan ideh n̄abilolosa h̄eni.

Dereh ginau n̄alogw titan̄is avan ideh n̄alogw b̄itan̄jisi.”*

16 Imagenan, aGot ilekis h̄en n̄evanuan, savi husur lotol̄on̄oni, savi husur lotoum today m̄osi, ipat len nalolosaan siGot. 17 Husur len natosian siGot ikel mai aFero ke, “Nutabtabuh len gaiug h̄en ḡeb̄evi kin̄ h̄en n̄edañan sagw b̄ip̄ar̄p̄ar, naut k̄emas nek̄adum̄ tohaihai, h̄en n̄evanuan l̄eb̄ikel ur nah̄esagw len navile a pan kavkav.”* 18 Imaienan aGot ilolosa h̄en avan ideh aGot tol̄on̄on b̄ilolosa h̄eni. Ale nek̄adun avan ideh aGot tol̄on̄on bihaihai, aGot igol ihaihai.

19 Hum ma ḡeb̄eus ginau ke, “AGot b̄igol nek̄adun n̄evanuan bihaihai, limasmagenan. Na imabe aGot toke lugol n̄asaan?” 20 Be gaiug ase? Savi h̄en gaiug h̄en ḡeb̄isor tas aGot! Nau nategai. Nabilikoro saus n̄evanuan toum h̄eni h̄en n̄etan b̄ulau ke, “Imab gotoum h̄en ginau h̄en n̄eb̄imagegai?”* 21 N̄evanuan toum h̄en nabilikoro len n̄etan b̄ulau, n̄obon tolav nakobhutan b̄ulau sua, el̄eboi b̄eum h̄en nabilikoro sua h̄eni top̄ahas mai nabiliwai sual am h̄en b̄er̄in̄ n̄ep̄ahsago lan. Ipat len gai.*

22 Ale aGot el̄eboi b̄igol b̄imaienan h̄en n̄evanuan. Naut k̄emas inor h̄en aGot b̄igol n̄elol pan̄pan̄ mai n̄edañan san b̄ip̄ar̄p̄ar, len n̄e-ñan-ñuri-an itoh m̄edau mai galit lotogol n̄elon top̄an̄pan̄, alat gai toutaut h̄en galit m̄os l̄eb̄imasig, n̄apanismen ipat vir galito. 23 Igol tom̄aienan h̄en natibauan h̄en n̄ayalyalan san b̄ip̄ar̄p̄ar h̄en alat gai tololosa h̄en galito, alat gai toutaut h̄en galit tia m̄os l̄eb̄ib̄on maii len n̄ayalyalan san. 24 Ale alatenan gai tolekis h̄en galito, gidato datovi galit galevis. Ilekis h̄en gidato dan naJu gail mai alat l̄esavi Ju. 25 Ek̄amaiegai len natosian siHosea, ike, “Alat l̄esavi vanuan sagw

* 9:7: Gen 21.12 * 9:8: Kal 4.22-23 * 9:9: Gen 18.10, 14. Len nalo b̄ulat Natubatan, n̄obon aGot tokele, ikel ke tet̄elmam len n̄obon enan len nasihau toḡemai. * 9:11-12: Gen 25.23

* 9:13: Mal 1.2-3 * 9:15: Exo 33.19 * 9:17: Exo 9.16 * 9:20: Isa 29.16, 45.9 * 9:21:

Jer 18.6

dereh nekis galit hæn nəvanuan sagw gail.

Ale alat læsaləboi na-ləmas-buni-an sagw,

dereh nekis galit hæn nəvanuan notoləmas bun galito.”*

²⁶ “Ale len naut aGot tokel mai galit ke,

‘Mətsavi nəvanuan sagw,’

len naut enan nəvanuan dereh lekis galit hæn

‘anatun aGot gail, aGot tovi nəkadun nəmauran.’”*

²⁷ Avil aIsaiah ikai mōs alat a Israel ke,

“Naut kəmas alat a Israel lusəbur

hum nabion bitas,

evis ŋai dereh likad nə-lav-kuvi-an dan nəpanismen.

²⁸ Bathut, husur nə-səb-səhoti-an san len nakotan,

Nasub aGot dereh tetutut hæn bīpansem pīs alat navile a pan.”*

²⁹ Ehum aIsaiah tokele a mō tia ke,

“AMasta hæn navəshəsoltia hæn nəmav

asike tariŋ nəpasusan sidat galevis tasuh,

dattasumŋan naut a Sotom,

dattasumŋan naut a Komōrrah

artomasig pīsī.”*

Israel ipar dəlomian

³⁰ Beti datekəgabe? Nekəmaiegai ke, alat læsavi Ju læsaum sədaŋ hæn

ləbīkad nanoran, navoivoian mai aGot, be len nadəlomian lukade. ³¹ Avil

alat a Israel lotoum todaŋ hæn ləbīgol husur nalo hæn ləbīnor, ləbīkad

navoivoian mai aGot, lodədasi. ³² Lodədasi husur nəsa? Husur læsariŋ

nəlolit len aGot, loriŋ gat nəlolito len nəsa lotogole. Lupes həbetw len

“nəvat hæn na-pes-həbetw-an.” ³³ Hum natosian siGot toke,

“Məteris! Len naut a Sion noriŋ nəvat

togol nəvanuan lotopes həbetw,

nəbīltivat enan togol nəvanuan lototeh,

ale alat lotoriŋ nəlon lan

asike loləŋon isa sil lotoriŋ nəlolit lan.”†

10

¹ Bathudud nadəlomian, len nəlogw noləŋon masuŋ hæn aGot bīlav kuv
alat seIsrael dan nəsaan salito, ale nusor tuŋ mōs natenan vi təban aGot.

² Ginau noləboi nəbīkel koti ke, ludariŋ len na-lotu-hən-aGot-an, be nəpīsal
lotohusuri savi len naləboian kitin. ³ Lotətən hæn nəpīsal aGot togole

hæn ləbīkad navoivoian maii, ale ludas pīsal salito. Bathut natenan
lomətahun nəpīsal siGot, lotəgau gat nəpīsal hæn na-gol-husur-nalo-an.

⁴ Be aKristo igol nalo inoŋ.* Imaienan nəvanuan pīsī lotoriŋ nəlolit len
aKristo, lukad navoivoian maii aGot.

Nəmauran aGot toviol hani evi sinəvanuan pīsī

⁵ AMoses itos husur nəpīsal hæn na-gol-husur-nalo-an hæn nəvanuan
bīnor len nəhon aGot, ike, “Nəvanuan togol pīs nəsa nalo tokele, dereh
tikad nəmauran.”* ⁶ Be nəpīsal hæn nadəlomian hæn nəvanuan bīnor len

nəhon aGot imasil. Natosian siGot ekəmaiegai, ike, “Sagikele len nəloŋ

* **9:25:** Hos 2.23 * **9:26:** Hos 1.10 * **9:28:** Isa 10.22-23 * **9:29:** Isa 1.9; Gen 19.23-28

† **9:33:** Isa 8.14, 28.16. Len naut egai, nəvat Isaiah tokel uri evi aKristo. * **10:4:** Namilen ke

aKristo evurvur nəsa nalo topat mōsi. * **10:5:** Lev 18.5

ke, ‘ase tevi məhat vi lan nəmav?’ ”† (hən bəsəhar aKristo vi pan hən bevi tarhət sam̄). ⁷ Ikele am ke, “Sagikele len nəloṃ ke, ‘ase tevi pan vi lan naut nəmatan?’ ” (hən b̄igol aKristo b̄ile məhat dan nəmatan). ⁸ Be savi hən gəb̄imasgol natgalenan. Natosian siGot ikele am ke, “Nasoruan siGot ipat pəpadaŋ ŋai, ipat len nabuŋoṃ, ipat len nəloṃ.” Enan boh nasoruan hən nadələmian namttokel uri. ⁹ Nasoruan imaiegai ke: Gəb̄ikel koti len nabuŋoṃ ke, aYesu evi Masta, mai gəb̄edələmi len nəloṃ ke, aGot igol aYesu ile məhat dan nəmatan, dereh aGot tilav kuv gaiug dan nəsaan sam̄. ¹⁰ Husur len nadələmian enan dattokade len nəlodato, aGot eriŋi ke datunor len nəhon. Ale len na-kel-koti-an enan dattokele len nabuŋodato, aGot ilav kuv gidat dan nəsaan sidato. ¹¹ Hum natosian siGot tokele ke, “Avan ideh toriŋ nəlon lan asike eləŋon isa sil toriŋ nəlon lan.”* ¹² Nasoruan enan ipat m̄os nəvanuan p̄isi, naut kəmas lotovi Ju o ləsavi Ju. AGot evi Masta salit p̄isi, ale ivoi masuṽ hən galit p̄isi lotousi hən bevi tarhət salito. ¹³ Husur natosian siGot ike, “Nəvanuan p̄isi lotous Nasuḅ aGot hən bevi tarhət salito, dereh tilav kuv galito dan nəpanismen hən nəsaan salito.”*

¹⁴ Be asike ləb̄ikad nadələmian len aGot, leus mab hən b̄ilav kuv galit dan nəpanismen? Ale asike ləbesəsələŋ hən na-kel-uri-an husur aGot, likad nadələmian lan mabe? Ale asike avan ideh b̄ikel ur aGot, lesəsələŋ hən na-kel-uri-an mabe? ¹⁵ Ale asike aGot b̄esəvati, avan ideh tikel uri mabe? Hum natosian siGot toke, “Evi natsua tovoi masuṽ nəboŋ nəvanuan togəm hən b̄ikel na-kel-uri-an tovoi!”* ¹⁶ Be savi nəvanuan p̄isi lotogol husur na-kel-uri-an tovoi. Husur Isaiah ike, “Nasuḅ aGot, nəvanuan evis ŋai lodələm na-kel-uri-an sinamito!”* ¹⁷ Imagenan, nasəsələŋan evi nəkadun nadələmian, ale nəvanuan gail loləboi ləbesəsələŋ ŋai nəboŋ avan ideh b̄ikel na-kel-uri-an husur aKristo.

¹⁸ Be nous nategai, losəsələŋ m̄au a? Evoi! Losəsələŋ boh! Hum natosian siGot toke,
 “Nadololito ibar
 naut p̄isi len navile a pan,
 nasoruan salito ibar
 navile a pan kavkav.”*

¹⁹ Be nous tasi ke, alat a Israel, ləsələboi səhoti a? Evoi! Loləboii! Husur a m̄o len nabuŋon aMoses aGot ikel mai galit ke,
 “Len navoian sagw
 van hən naluṽoh naut tiltile gail,
 dereh nigol mititaḅulol bulos galito;
 len navoian sagw
 van hən naluṽoh hən nəvanuan lototətan
 dereh nigol nələmit tipaŋpaŋ.”*

²⁰ Ale aIsaiah ikad na-il-ḅuri-an, isor siGot, ike,
 “Alat ləsadoŋ ginau lusaḅ ginau,
 novisi hən alat ləsaus kitev ginau.”*

²¹ Be isor husur alat a Israel ke,
 “Len na-ləmas-buni-an sagw husur nəmariboŋ kavkav
 nosəsah hən navələgw gəlaru

† **10:6:** Hən naves 6-8, Deu 30.12-14 * **10:11:** Isa 28.16 * **10:13:** Jol 2.32 * **10:15:** Isa 52.7 * **10:16:** Isa 53.1 * **10:18:** Psa 19.4 * **10:19:** Deu 32.21 * **10:20:** Isa 65.1

van hən nəvanuan ləsagol husur nəsa notokele,
nəkadulit tohaihai.”*

11

AGot samətahun alat a Israel

¹ Ale nous nateg beti, aGot emətahun nəvanuan san gail a? Ao, səmagenan! Husur ginau novi auleIsrael sua. Ginau sua len nahəmar aPenjamin len nəpasusan siAraham.* ² Aoa. AGot samətahun nəvanuan san gail gai toləboi galit sutuai tia.* Mitinau nəsa natosian siGot tokele husur aElijah nəboŋ tokoblen mai aGot sil alat a Israel. ³ Ike, “Nasuŋ aGot, lugol ahai kelkel ur sam gail lumat. Lulapupul nəmel tutumavan sam gail lumasirsir. Ginau səbogw ŋai nutoh, ale gagai ludon ginau hən ləbigol nəbimat.”* ⁴ Be na-sor-vari-an siGot imabe? Ike, “Ginau notəgau gat alalunian sagw lotovi 7,000 ləsalotu hən aPaal tovi got gəgəras, boŋ ideh.”* ⁵ Imaienan len nəboŋ ta daməŋai. Len navoian aGot toviol kəmas hən, ikad alat a Israel galevis aGot tolekis hən galito. ⁶ Ale aGot bīlekis hən galito len navoian gai toviol kəmas hən, namilen ke salekis hən galito husur natideh lotogole. Be aGot talekis hən galit husur nəsa lotogole, navoian gai toviol kəmas hən asike tavi na-viol-kəmas-an, be tavi napurpuran hən nəsa lotogole.

⁷ Ale imabe? Alat a Israel ləsəsaŋ nəsa lotodonji, ləsəkad nəsa lotoləŋoni. Galit galevis aGot tolekis hən galito, lukade. Be galit pisi am nəkadulit iŋonŋon. ⁸ Hum natosian siGot toke,
“AGot igol nənauan salit ipat bunbunol,

igol namətalit ləsəkəta,
nədarinjalit ləsəsəsəlon,

van vəbar nəboŋ daməŋai.”*

⁹ Ale aTevit tovi kiŋ ike,

“Nəhanian halit len natev tegəm vi hai tata,

nalevlev ləbibat lan,
nəvat hən na-pes-həbetw-an
mai nəpanismen salito.

¹⁰ Namətalit timotmot

hən asike ləbekəta,

letəmadehw tabtab

len naməlasan hən nəsaan lotovusi.”*

¹¹ Beti neus maieg hən ke, alat a Israel, lupes həbetw hən ləbitech vəmasig māu a? Aoa! Be bathut nəsaan salito, aGot igol nəpīsal hən tolav kuv alat ləsavi Ju dan nəsaan salito, hən alat seIsrael ləbitəbulol bulos galito husur lotoləŋon nə-lav-kuvi-an enan dan nəsaan. ¹² Len nəsaan silat seIsrael, aGot ivoi masuŋ hən alat navile a pan. Bathut natehan silat seIsrael, aGot ivoi masuŋ hən alat ləsavi Ju. Bimaienan, alat seIsrael aGot tolekis hən galito, nəboŋ galit pisi ləberin nəlolit len aKristo, navoian siGot dereh tepul səsəhov!*

* **10:21:** Isa 65.2 * **11:1:** Flp 3.5 * **11:2:** Psa 94.14 * **11:3:** 1Ki 19.10, 14 * **11:4:** 1Ki 19.18 * **11:8:** Deu 29.4; Isa 6.10, 29.10 * **11:10:** Psa 69.22-23 * **11:12:** Alat seIsrael lomətahun aGot ale len namətahunian enan aGot igol natsua tovoi, ale ləberin nəlolit len aKristo, len natenan aGot dereh tigol natsua bivoi masuŋ səhori am.

¹³ Gagai nuke nisor mai gamit mætsavi Ju. Bathut novi ahai pispisul silat læsavi Ju, nusal suh nauman sagw notogole mōs gamito. ¹⁴ Nuke nigol nēbathudud sagw gail a Israel nēlolit tevənoh nēsa mættokade, hən aGot bilav kuv galit galevis dan nēsaan salito. ¹⁵ Nəbōŋ aGot topair dan alat a Israel, igol alat navile a pan loləboi ləbikad navoivoian maii. Be nəbōŋ bilav təlmam hən alat a Israel, timabe? Dereh lehum ləbikad nəmauran dan nəmatan!

¹⁶ Datinau nabəta. Nəvanuan gail ləbəriŋ nahudhubəta hum nəhanian metəkav bevi siGot, namilen ke nabəta kavkav evi siGot.† Ale datbinau nəhai, nəharhəte bevi siGot, namilen ke nəpashəte gail am lovi siGot. ¹⁷ Be nəhai oliv aGot tomabule len nəhol, tolabur nəpashəte galevis dani, lohūm alat seIsrael. Ale gamit mætsavi Ju, mətōhum nəhai oliv lototov lilihai. AGot esəhud hən gamit mai nəhai tomabule hən mətbigel nəpashət lotomabur. Ale gagai mətumaur len nəbathuhai oliv enan. Ehum mətukad nəmauran kitin aGot tokel gati mai aAraham mai nəpasusan san gail. ¹⁸ Imagenan, samtīpatpat gamit məhat husur məttoget nəpashəhai len naut lotomabur lan. Mətōvi nəpashəhai ŋai. Nəkaduhai səmaur len gamito, gamit mətumaur len nəkaduhai. ¹⁹ Hum ma gəbīke, “Nəpashəhai gail, aGot ilabubur gail hən nəbīgel galito.” ²⁰ Ekitin. Be aGot ilabubur galit husur læəkad nadəlomian lan, ale gumaur husur gotokad nadəlomian lan. Sagi-patpat gaiug məhat, be gemətahw. ²¹ Husur aGot bilabubur nəpashət gail lototov len nəhai husur læəkad nadəlomian lan, asike gəbīkad nadəlomian lan, dereh tilabur gaiug am.

²² Mitinau navoian mai nədaŋan aGot togole hən nəvanuan. Igol idan hən alat lototeh, be gəbəriŋ nələm tabtab len na-gol-na-voi-an san, dereh tigol navoian hən gaiug. Asike gəbīmaienan, dereh tita kuv gaiug. ²³ Ale alat seIsrael ləbīpair dan nə-par-dəlomi-an salito, dereh aGot tesuhud hən galit len nəhai. Husur aGot eləboi bəsəhud təlmam hən galito len nəhai. ²⁴ Namilen imaiegai. Gaiug gohum nəpashət nəhai oliv totov lilihai, aGot tota kuvi, ale toshud həni len nəhai gai tomabule len nəhol san. Savi nəvide kitin hən nəhai hən nəpashəhai sua bitov len nəhai tile am. Be nəhai oliv aGot tomabule len nəhol san, alat seIsrael lohūm nəpashəte gail. Ale emədmədau ŋai hən aGot bəsuhud təlmam hən nəpashət gail len nəhai lototov matmat lan.

Nəlon aGot itariŋis nəvanuan pisi

²⁵ Bathudud nadəlomian, nomətahun mətbetətan hən nakitinan sua tosuuah, be nuke mətələboii hən asike mətbitpatpat gamit məhat len namitisau samito. Alat seIsrael, nəkadulit ihaihai, ale dereh tihaihai van vəbar galit pisi aGot tolekis hən galit læsavi Ju, ləbəriŋ nəlolit lan. ²⁶ Len nəvide tomaienan aGot dereh tilav kuv aIsrael pisi dan nēsaan salito. Hum natosian siGot toke,
“Atesua bilav kuv nəvanuan san gail,
dereh tegəm len naut aSion,
dereh tipair hən nəpasusan siJakop,

† **11:16:** Num 15.19-21. Len naut egai nəbōŋ tosor husur nabəta, isor husur nəvide aGot tokel mai alat seIsrael ke, nəbōŋ lotomabul nəhol, len nəmatuan, nəhanian metəkav evi siGot, mai nabəta metəkav lotopani evi siGot. Ale nabəta metəkav bevi siGot, namilen ke nabəta pisi evi siGot. Namilen ke, aAraham mai anatun mai aməhaibən ləbevi siGot, ale nəpasusan salit gail, galit tu lovi siGot.

nəlolit tobov hən ginau, aGot,
dan nəsaan salito.

27 Ale egai evi na-kel-gati-an sagw van hən galito
notota gati len nahəsagw, ke,
dereh nitariv kukuv nəsaan salit gail.”*

28 Tarhət na-kel-uri-an tovoi alat seIsrael lotomətahuni, lovi enemi siGot. Be gamit mətšavi Ju, mətukab hən natenan, mətukad navoian aGot toviol kəmas həni. Avil aGot eləmas bun galit sal, husur tolekis hən galit lotovi nəpasusan siAraham, alsak mai aJakop. 29 Husur nəboŋ aGot tolekis hən nəvanuan toviol maii, nənauan san sagəgel boŋ ideh. 30 A mō gamit mətšavi Ju, mətomətahun nəsa aGot toləŋoni. Be gagai ilolosa hən gamito, ivoi hən gamito husur alat seIsrael lotomətahun nəsa toləŋoni. 31 Len naŋide tomaianan, gagai alat seIsrael lomətahun nəsa aGot toləŋoni, gol ke, len naŋide aGot tololosa hən gamito, dereh tilolosa hən galit tətəs am. 32 Husur nəvanuan pisi ləsagol husur nəsa aGot tokele, ale ibanjis gat galit len naŋide enan, hən bilolosa hən galit pisi.

Nə-sal-suh-aGot-an

33 O numanman len namitisau mai naləboian siGot artotibau masuŋ, artoyalyal habat! Datodədas datbələboi nə-saŋ-səhoti-an mai naŋisal san gail.* 34 Hum natosian siGot toke,
“Ase eləboi nənauan siNasub aGot?

Nasoran sise eləboi bevi tarhət san?*

35 Ase ilav natideh mai aGot
tonor hən aGot bisar gele?”*

36 Husur aGot igol natit pisi, ale len nədanjan san natit pisi losuh hən ləbevi esan. Mitisal suh nəyalyalan san vi sutuai! Ganan.

12

Naviolan hən natutumavan tomaur

1 Imagenan, bathudud nadələmian, husur nəlon aGot totanjis gidato, noŋir gamito ke: Viol hən nibemito mai aGot hum naviolan hən natutumavan tomaur, hən bevi esan səbon, hən gai behəhaŋur masuŋ həni. Enan evi naŋisal kitin hən mətbiłotu hən aGot. 2 Samtigol tətəv hən naŋide gail hən navile eg a pan. Be aGot tegəgel hən gamito; tegəgel hən naŋisal hən nənauan samito hən biveveu. Bimaienan, dereh mitinau kitev nəsa aGot toləŋoni, mətələboi səhoti, hən mətbigol nəsa tovoi, nəsa tonor, nəsa togol aGot tohəhaŋur həni.*

3 Len navoian aGot toviol kəmas həni mai ginau, nukele hən gamit višusua ke, saginau gaiug gabag tesəhor nakitinan husur gaiug. Be len natibauan o nakəkerehan hən nadələmian aGot tolav mai gamit višusua, mitinau kot nakitinan hən gamit səbomito. 4 Niben nəvanuan ikad nahudhute isoŋur, ale nahudhut višusua ikad nauman san totile. 5 Imaianan hən alat lotoriŋ nəlolit len aYesu. Gidat dattosoŋur datovi niben tosua len aKristo. Ale gidat višusua datovi sidat gabag. 6 Datukad naviolan tiltile gail lotonor hən navoian aGot toviol kəmas həni mai gidato. Gəbikad naviolan hən gəbikel ur nəsa aGot tokel mai gaiug, gikel ur napisulan siGot tinor hən nadələmian sam. 7 Gəbikad naviolan hən gəbevi tarhət

* 11:27: Isa 59.20-21, 27.9 * 11:33: Isa 55.8; Psa 92.5, 139.6 * 11:34: Isa 40.13 * 11:35: Job 41.11 * 12:2: 1Pit 1.14

sinəvanuan gail, gevi tarhət salito. Gəbikad naviolan hən gəbēpusan, gēpusan. ⁸ Gəbikad naviolan hən gəbigol nəvanuan gail ləbələjon bivoi am len nəlolito, gigo lələjon tivoi am len nəlolito. Gəbikad naviolan hən gəbeviol, geviol habat. Gəbikad naviolan hən na-il-a-mō-an, len na-il-a-mō-an sam̄ geum tivoi. Ale gəbikad naviolan hən nəloñ bitan̄jis nəvanuan gail, gigo len nahəhəvuran.*

⁹ Na-ləmas-buni-an satevi nagəgərasan, timaskitin. Mətahun bun natideh tosa len nabunusian siGot. Təgau gat nəsa tovoi len nabunusian siGot. ¹⁰ Ləmas masuṽ hən gamit gabag hum məttovi alatmiṽan. Putsan gamit gabag len nənauan samito səhor gamit səbomito. ¹¹ Sagipetəmas len nauman siGot be timaur mətañ hum aNunun aGot toṽuv vivi məhat len nəloñ. ¹² Bathut nə-vatvat-viri-an gotokade len aGot, gehəhəvur. Nəboṅ nələjon-isa-vəsa-an bībar gaiug, gidan̄ buri len nə-toh-mədau-an sam̄. Gidan̄ len na-sor-tuṽ-an. ¹³ Nəboṅ nəvanuan siGot ləbēmīdol, gevi tarhət salito. Gehəhəvur hən nametbəs gail ləbēbis lohoim sam̄.

¹⁴ Geus aGot hən bivoi hən alat lotomədas gaiug gol gotoləjon tosa vəsa. Geusi hən bivoi hən galito, sageusi hən bəmədas galito.* ¹⁵ Gehəhəvur mai alat lotohəhəvur. Geləjon tisa, gitan̄ mai alat lotoləjon tosa, lototan̄. ¹⁶ Mitinau gamit gabag hum məttoṽitoṽ ṅai. Sagipatpat gaiug məhat len nənauan sam̄, be gehəhəvur hən gəbitah mai alat lotovi ut kəmas. Len nənauan sam̄ səboñ saginau ke gotokad namitisau hən nəmauran tonor.*

¹⁷ Sagivar təlmam hən nəsaan van hən avan ideh togol tosa hən gaiug. Len natideh gəbigole, gol husur naṽisal nəvanuan ṽisi lotoləboi ləbekəta səhoti ke tovoi. ¹⁸ Len natideh topat len gaiug, gəbələboi gəbigole, gikad natəmat mai nəvanuan ṽisi. ¹⁹ Gamit notoləmas bun gamit ṽisi, samtigol nasisilan. Riṅi hən nəlöl paṅpaṅ tonor siGot bigole. Bathut len natosian, Nasuḅ aGot ike, “Nasisilan ipat len ginau. Ginau dereh nipansəm alat lotogol tosa hən gamito, ipat len ginau.”* ²⁰ Be hum natosian siGot tokele am ke, “Naenemi sam̄ bīmalkəkət, gevəṅani. Bimaduh, lav natideh maii hən bəmuni. Nəboṅ gəbigol natenan, nahurun dereh tisa masuṽ.”* ²¹ Nəsaan satesəhor gaiug; be gesəhor nəsaan hən navoian.

13

Riṅ gamito len navəlan nəgavmen

¹ Nəvanuan ṽisi lerin̄ galit səbolito len navəlan nəgavmen lotoil a mō. Husur nədaṅan hən na-il-a-mō-an ideh topat, aGot idam̄ həni. Ale alat lotoil a mō, aGot itabtabuh len galito. ² Imagenan, avan ideh tomətahun alat lotoil a mō, emətahun nəsa aGot totabtabuh lan, ale ilav nəpanismen gəm hən gai gabag. ³ Husur alat lotoil a mō ləsagol namətahwan len alat lotogol tonor be len alat ləsagol sanor. Gəbələjon ke asike gəbēmətahw len nabiltivanuan hən nəgavmen, gigo nəsa tonor ale dereh tisor sal suh gaiug. ⁴ Husur gai evi nəvanuan nauman siGot mōs navoian bivan hən gaiug. Be gəbigol bisa, gemətahw! Husur ikad nədaṅan hən bīpansem gaiug. Evi nəvanuan nauman siGot toum san hən bīpansem alat lotogol

* **12:8:** Hən naves 4-8, ris 1Kor 12.4-11 * **12:14:** Mat 5.44; Luk 6.28 * **12:16:** Isa 5.21; Pro 3.7 * **12:19:** Deu 32.35 * **12:20:** Pro 25.21-22

tosa. ⁵ Imagenan, gerinj gaiug gabag len navəlan nəgavmen hən asike gəbipanis. Ale natsual am, gole hən nələm̃ bimasil len nabunusian siGot.

⁶ Husur natenan, gevur nətaks sam̃. Husur alat lotoil a m̃o, loum siGot nəboŋ lotogol tabtab hən nauman salito len nəgavmen. ⁷ Gilav mai nəvanuan gail nəsa tonor hən gəbilavi. Bevi nətaks o nəlaisens, ṽur nətaks, ṽur nəlaisens. Binor hən gəberinj avan ideh a məhat len nənauan sam̃, rinji a məhat. Binor hən gəbeputsani len nənauan sam̃, putsani.*

Məteləmas bun gamit gabag

⁸ Samtikabut sivan ideh. Be na-ləmas-buni-an tevi nəkabut samito len gamit gabag. Husur gəbeləmas bun nəvanuan, gugol piis nəsa nalo siMoses tokele. ⁹ Husur nalo ike, “Sagol naitian tobur kotov nəlahan, sagigol avan ideh timat,* sagevənah, sa-nələm̃ tevənvənah.” Galenan mai nakelean ideh am todaŋ, nasoruan sua ikel ur piis gail. Ekəmaiegai ke: “Ləmas bun nəvanuan totoh pəpadaŋ hən gaiug sum̃an gotoləmas bun gaiug gabag.”* ¹⁰ Na-ləmas-buni-an sagol səsa hən avan ideh. Imagenan, na-ləmas-buni-an igol piis nalo siMoses.

¹¹ Mitimasgol natenan husur mətoləboi namityal ipair piisi tia. Evi namityal hən mətbilele dan nəpatan samito. Husur gagai namityal hən aKristo bilav kuv gidato dan navile eg a pan tosa egəm pəpadaŋ səhor ta m̃o, nəboŋ dattomadhakad nadələmian lan. ¹² Nalenmariug inoŋ ta bogai, nalennəyal pəpadaŋ bevisi. Imagenan datinoŋ dan natit gail hən nəmargobut. Datikol len gidato nahurabat nəbalan hən namial. ¹³ Len nəmauran sidato datitoh len nəvide tonor hum dattotoh len nalennəyal. Sadatigol naitian totavtavor len nəbiltihanen mai natərogan, sadatərog, sadatigol naitian tosa, sadatigol nəvide tosa totavtavor hum nalipah, sadatevitvituh, sadatitəbulol bulos gidat gabag husur nəlodat tovənvənah. ¹⁴ Mitilav kot nəboruan siMasta sidato, aYesu Kristo sum̃an tovi nahurabat dattosuni, hən gai biwol hən nəmauran sidato. Samtinou nəpisaal ideh hən mətbigol nəsa nəboruan nəsaan samito bələŋoni.

14

Alat, nadələmian salit sədaŋ

¹ Nəvanuan gail nadələmian salit sədaŋ, mətehəhəvur hən ləbitah mai gamito. Samtevitvituh mai galit husur nənauan salit səbolito.* ² Nəvanuan, len nadələmian san, eləboi bihan natideh, be togon nadələmian san sədaŋ, ihan nəhanian totov len tan ŋai. ³ Nəvanuan tohan natit piisi, satinau ke gəlar togon tovi ut kəmas. Ale nəvanuan səhan natit piisi gai satisəb səhoti ke togon tohan natit piisi timaspanis, husur aGot ehəhəvur hən atenan totah maii. ⁴ Gaiug ase hən gəbisəb səhoti ke nəvanuan nauman sinəvanuan togon timaspanis? Eum simasta san ŋai, ale ipat len amasta ŋai hən bikelə ke togol tovoi o tosa. Ale dereh tigol nəsa tonor, husur Nasub eləboi bevi tarhət san hən bigole. ⁵ Ale natsual am: Nəvanuan inau ke nəmariboŋ sua ivoi səhor nəmariboŋ gail am, ale nəvanuan togon inau ke lopitpitov ŋai. Ipat len gamit visusua hən mətbinau səhoti len

* **13:7:** Mat 22.21; Mak 12.17; Luk 20.25 * **13:9:** Nəboŋ toke Sagigol avan ideh timat namilen ke sagigol avan ideh timat sil nələl paŋpaŋ sam̃ o naləŋonian sam̃ ŋai. * **13:9:** Exo 20.13-17; Deu 5.17-21; Lev 19.18 * **14:1:** 1Kor 8.7-13, 10.23-33

nənanuan samito.* ⁶ Gai tonau ke nəmaribon̄ sua tovoi buni, igole hən bəpuntsan Nasuḅ. Ale gai tohan naməḡod, ihani mōs Nasuḅ, husur esipa vi təban aGot hən̄i, beti ihani. Ale gai səhan naməḡod, igole hən bəpuntsan Nasuḅ, ale esipa vi təban aGot. ⁷ Husur gidat ideh satoh mōs gai səḅon ḡai, gidat ideh səmat mōs gai səḅon ḡai. ⁸ Datḅitoh, datḅikad nəmauran, datukade hən datḅepuntsan Nasuḅ. Datḅimat, datumat hən datḅepuntsan Nasuḅ. Imagenan, datḅitoh o datḅimat, datovi siNasuḅ. ⁹ Husur aKristo imat mai imaur təlmam hən ḅevi Masta silat lotomat mai silat lotomaur. ¹⁰ Ale gaiug gəsəhan naməḡod, imabe gotosaḅ səhoti ke awawa sam̄ len nadəlomian timaspanis? Ale gaiug gotohan naməḡod, imabe gotonau ke awawa len nadəlomian evi ut kəmas? Husur gidat pisi dereh dateil len nəhon aGot hən bəpəpəhun navoian dan nəsaan dattogol gail. ¹¹ Husur len natosian siGot, Nasuḅ aGot ike, “Egai ekitin hum nakitinan ke nototoh:

nəvanuan pisi dereh letəḡedur bathuriegw;

nabuḡon nəvanuan pisi likel uri ke ginau, ginau novi Got.”*

¹² Imaienan gidat pisi dereh dateil len nəhon aGot hən datḅikel ur nakitinan husur natit pisi gidat səḅodat dattogole.

¹³ Imagenan sadatisaḅ səhoti am ke gidat gabag datipanis. Avil datinau koti ke asike datugol natideh hən ḅigol awawa len nadəlomian ḅipes haḅetw hən ḅiteh len nəsaan. ¹⁴ Len nəḅonan notokade mai aYesu Kristo, noləḅoi, noləḅoi səhoti ke nəhanian pisi ivoi. Avan ideh ḅihani asike igol eḅiḡḅiḡal len nabunusian siGot. Be avan ideh ḅinau ke nəhanian sua tobḡiḅiḡal len nabunusian siGot, len atenan, nəhanian enan eḅiḡḅiḡal. ¹⁵ Awawa len nadəlomian ḅeləḡon ḅisa husur nəsa gotohani, len nəmauran sam̄ gəsahusur naḡisal hən na-ləmas-buni-an am. Len nəsa gəḅihani sagemədas awawa sam̄, aYesu tomat mōsi. ¹⁶ Natsua ḅivoi len nabunusian sam̄, be ḅemədas nadəlomian siwawa sam̄, sagigole. Gəḅimaienan avan ideh edədas ḅisor ḅisa hən naḅide sidato. ¹⁷ Husur natohan pipihəḅəlan aGot səpat len nəsa datḅihani o datḅemuni. Ao, ipat len nanoran aGot togol dattokade len nəhon, mai natəḡmat, mai nakemkeman dattokade len aNunun aGot. ¹⁸ Husur gəḅeum seKristo magenan, dereh aGot tehəhaḅur hən gaiug, mai len nabunusian sinəvanuan gail, gunor.

¹⁹ Imagenan, dateum kitev natit gail lotogol natəḡmat mai natit gail lotogol gidat gabag datḅidaḡ am len aNunun aGot. ²⁰ Sadatemədas nauman siGot sil nəhanian ḡai. Nəhanian pisi iveveu, be gəḅihan natideh ḅigol awawa len nadəlomian ḅipes haḅetw, teh len nəsaan, gaiug gugol nəsaan. ²¹ Ivoi hən asike gəḅihan naməḡod o gəḅemun nəwain o gəḅigol natideh ḅigol awawa sam̄ len nadəlomian ḅiteh len nəsaan. ²² Ale nəsa gotodəłomi husur natgalenan, təḡau gati len gaiug mai aGot səḅoməru. AGot ehəhaḅur hən alat lotogol nəsa lotoləḅoi tonor len nəlolit tomasil. ²³ Gəḅikad nə-lon-uri-an, be gəḅihan natsua gəsənu ləḅoi ke tovoi, gugol nəsaan. Husur nəsa gotogole sahusur nəsa gotodəłomi. Gəḅigol natideh gotodəłomi ke sanor, gugol nəsaan.

15

Nau nəvanuan tile

* 14:5: Kal 4.10; Kol 2.16 * 14:11: Isa 45.23

¹ Gidat dattodaŋ len nadəlomian, len nə-daŋ-ḃuri-an datimasbulatut dan natideh ḃigol galit ləsədaŋ len nadəlomian ləḃigol nəsaan. Sadatehusur naḃide togol gidat səḃodat ŋai datohəhaḃur. ² Gidat ḃisusua datimashusur naḃide togol nəvanuan tile bəhəhaḃur lan, hən bəvi tarhət san, hən nadəlomian san ḃidaŋ am. ³ Husur aKristo sahusur naḃide gai səḃon tohəhaḃur lan, igol nəsa aGot toləŋoni ŋai. Hum natosian siGot toke, “Na-sor-mədasi-an silat lotokele hən ləḃemədas gaiug, aGot, ibar ginau.”* ⁴ Natit pisi len natosian siGot, lutosi sutuai hum naḃusanan mōs gidato hən datḃikad nə-vatvat-viri-an. Len nə-daŋ-ḃuri-an mai nasoruan siGot togol dattoləŋon tovoi am len nəlodato, datuvatvat vir natit pisi aGot tokel gati. ⁵ AGot tovi nəkadun nə-daŋ-ḃuri-an togol dattoləŋon tovoi am len nəlodato, gai tigol mitikad naḃonan mai gamit gabag, tinor hən naləŋonian seKristo, aYesu. ⁶ Timaienan hən mətḃesua len nənauan mai nakelean, hən mətḃisal suh nəyalyalan siGot Tata mai aYesu Kristo, aMasta sidato.

⁷ Imagenan, hum aKristo tohəhaḃur hən totah mai gamito, mətəhəhaḃur hən mətḃitah mai gamit gabag, hən nəvanuan gail ləḃisal suh nəyalyalan siGot. ⁸ Husur nukel mai gamit ke, aKristo egəm vi vanuan nauman seJu gail hən ḃimasil ke aGot ekitin. Na-kel-gati-an gail aGot tokel mai atəmalit ta sutuai, aKristo egəm hən ḃigol na-kel-gati-an galenan ləḃisarpoh. ⁹ Be egəm mōs natsual am. Egəm hən alat ləsavi Ju ləḃisal suh nəyalyalan siGot husur nalolosaan san, hum natosian siGot toke,

“Imaienan dereh nisal suh gaiug
len naluḃoh hən nəvanuan naut tiltile gail.

Dereh nekəkai hən nəḃe gail
hən nəḃeputsan nahəsam̄.”*

¹⁰ Ikele am ke,
“Gamit mətḃtovi naluḃoh
hən nəvanuan naut tiltile gail,
mətəhəhaḃur ḃonḃon mai nəvanuan san gail!”*

¹¹ Ikel tasi am ke,
“Gamit mətḃtovi naluḃoh
hən nəvanuan naut tiltile gail,
mitisal suh Nasuḃ aGot.
Nəvanuan gail pisi, lisal suhi.”*

¹² Ale aIsaiah am ikele ke,
“Sua len nəpasusan siJesse dereh tevisi,
dereh tile məhat
hən naluḃoh hən nəvanuan naut tiltile gail
ləḃitoh pipihəḃəlan.

Dereh livatvat viri ke tigol nəsa tokel gati.”*

¹³ AGot tovi nəkadun nə-vatvat-viri-an tigol nəlomit tepul hən nakemkeman pisi mai natəmat husur mətḃtorij nəlomit lan. Hən ke, len nədaŋan seNunun aGot, dereh mətəpul səsəhov hən nə-vatvat-viri-an.

APol, ahai pispisul mōs alat ləsavi Ju

* 15:3: Psa 69.9 * 15:9: 2Sam 22.50; Psa 18.49 * 15:10: Deu 32.43 * 15:11: Psa 117.1

* 15:12: Isa 11.10

14 Bathudud sagw len nadələmian, ginau gabag noləboi səhoti ke, gamit mətəpul hən navoian mōs nəvanuan, mətəpul hən naləboian p̄isi ale mətələboi mətəbeṽusan gamit gabag. 15 Ginau nəsaməmau hən nototos husur natgalevis van hən gamito hən nəbəlīv nənauan samit təlmam hən galenan. Nokəmaiegai husur len navoian aGot toviol kəmas hənī, 16 novi nəvanuan nauman seKристо, aYesu mōs alat ləsavi Ju. Nosun̄an ahai tutumav notokel na-kel-uri-an tovoi siGot, hən alat ləsavi Ju ləbēgəm vi naviolan hən natutumavan aGot bēhəhəṽur hənī, aNunun aGot togol ke naviolan enan evi siGot səbən ŋai. 17 Imaienan, len nauman p̄isi sagw mōs aGot, noṽiv husur evi aKристо aYesu ŋai togole. 18 Asike nūsor husur natideh am, be nukel nəsa ŋai aKристо togole nəbōŋ notoum san. Len nəsa notokele mai nəsa notogole, aKристо esəhar alat ləsavi Ju hən ləbīgol husur nəsa aGot tokele. 19 Loriŋ nəlolit lan bathut namerikel gail lotomaŋmaŋ lan, namerikel gail notogole len nədaŋan seNunun aGot. Imaienan, ginau nukel p̄is na-kel-uri-an tovoi seKристо, tuḅat len naut a Jerusalem van van vəbar naut a Ilirikum. 20 Nəbōŋ nototuḅat len nauman egai van vəbar daməŋai, noləŋon masuṽ hən nəb̄ikel ur na-kel-uri-an tovoi len naut ləsələboi aKристо lan bōŋ ideh. Nəsaləŋon nəb̄ikel uri len naut ideh nəvanuan tile tokel uri lan tia.* 21 Be hum natosian siGot tokele husur aKристо, ike,

“Alat, avan ideh sakel ur atenan mai galito,

dereh lerisi,

ale alat ləsasəsələŋ,

dereh leləboii.”*

22 Nauman sagw len naut tiltile gail ipatpat gol ginau hən asike nəbēgəm ris gamito.*

APol ike tevi Rom

23 Be gagai nunon len nauman sagw len naut galegai, ale naut kəmas nasihau tosoḅur lotovan, noləŋon masuṽ hənī sal ke negəm ris gamito.

24 Nunau utaut hən nəbēvi Spen, ale len nəyaran sagw vəna, nuke neris gamit a Rom. Nəbōŋ nəb̄itoh kəkereh ḅinon len nahəhəṽuran samito, nuke mətēvi tarhət sagw len naṽisal van. 25 Be nevi Jerusalem bai hən nəbēvi tarhət silat lotovi siGot ei. 26 Husur alat siYesu a Masetonia mai a Akaia lohəhəṽur hən lotobubulah vat mōs alat lotovi məsal len nəvanuan siGot gail a Jerusalem. 27 Lohəhəṽur hən lotomaianan husur lunau ke lotokabut seJu gail. Husur alat ləsavi Ju, ləḅihan katəṽol mai naJu siGot gail len nəmauran aNunun aGot toviol hənī, inor hən ləbēvi tarhət salito len natit lotokade.† 28 Ŋa nəbōŋ nəḅitariv nəvat egai mai galito, nəbōŋ nəb̄igol nauman eg ḅinon, dereh niyar tur len naut a Rom vi Spen. 29 Noləboii ke nəbōŋ nəb̄ibar naut samito, aKристо dereh teviol hən navoian kavkav mai gidato.

30 Bathudud nadələmian, husur dattoriŋ nəlodat len aMasta sidato, aYesu Kристо, mai husur aNunun aGot togol datoləmas bun gidat gabag, nous idaŋ ke, mitibon mai ginau len nəbalan sagw len na-sor-tuṽ-an samito mōs ginau van hən aGot. 31 Mitisor tuṽ hən aGot ḅilav kuv ginau

* 15:20: Len nasoruan ta Kris ike, nəsaləŋon nəbeum hən naim len nəpaudesen sinəvanuan tile.

* 15:21: Isa 52.15 * 15:22: Rom 1.13 † 15:27: Hən naves 25-27, ris 1Kor 9.11, 16.1-4

dan navəlan alat a Jutea lotomətahun ləb̄igol husur nəsa aGot tokele. Sor tuv̄ hən alat siGot len naut a Jerusalem ləb̄ehəhəv̄ur hən nəvat nəb̄ilav mai galito. ³² Beti, aGot b̄eləḡoni, dereh negəm hən gamito len nakemkeman, hən nənauan sagw b̄imaur təlmam len natohan sagw mai gamito. ³³ Ale aGot tovi nəkadun natəmat, titah tin mai gamito! Ganan.

16

Na-ke-ivoi-an siPol gail

¹ Nuke nisor husur napəhəv̄ut sua tovoi b̄egəm hən gamito, asike idareh. Alitenan evi aṽavinenamito len nadələmian, nahəsən aFipe tovi atikon təban alat siYesu len naut a Kenkrea.* ² Nəboḡ b̄egəm hən gamito, len nahəsən Nasub̄, len nav̄ide tonor hən alat siGot, mətəhəhəv̄ur hən hum tovi pəhəv̄ut siNasub̄. Bəm̄idol len natideh, nuke mətəvi tarhət san husur gai evi tarhət sinəvanuan isoḡur, ale ginou am, evi tarhət sagw.

³ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aPriska† mai aAkwila alarmisoan artoum mai ginou len nauman seKристо, aYesu.* ⁴ Arorinḡ gəlar gabag pəpadanḡ hən nəmatan m̄os nəmauran sagw. Savi ginou ḡai, be alat siYesu ləsavi Ju len naut tiltile losipa vi təban gəlaru. ⁵ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai alat siYesu lotobonbon lohoim səlaru.

Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aEpinetus notoləmas buni. Gai nəvanuan metəkav len naprovens Asia torinḡ nəlon len aKристо.

⁶ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aMeri toum habat samito.

⁷ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aAdronikus mai aJunias, naJu gəlaru sum̄an ginou, artotoh len naim bəbanḡis mai ginou.‡ Arovi b̄iltivanuan len ahai pispisul gail ale arorinḡ nəlolaru len aKристо a m̄o, ginou a tahw.

⁸ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aAmpliatius notoləmas buni len Nasub̄.

⁹ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aUrpanus toum seKристо mai ginamito. Ale kel na-ke-ivoi-an sagw mai aStakis notoləmas buni.

¹⁰ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aApelles tovi nəvanuan tin seKристо. Kel na-ke-ivoi-an sagw mai alat lototoh len naim siAristopulus.

¹¹ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aHerotion tovi Ju sum̄an ginou. Kel na-ke-ivoi-an sagw mai alat lototoh lohoim siNarsissus lotovi siYesu.

¹² Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aTrifaena mai aTrifosa napəhəv̄ut eru artoum todaḡ siNasub̄. Kel na-ke-ivoi-an sagw mai aPersis notoləmas buni. Alitenan eum idaḡ siNasub̄.

¹³ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aRufus, Nasub̄ tolekis hən hən b̄evi esan səbon. Kel na-ke-ivoi-an mai anan tosum̄an tovi anana sagw.*

¹⁴ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aAsinkritus, aFlekon, aHermes, aPatropas, aHermas mai nəbathudud nadələmian lotobonbon mai galito.

¹⁵ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai aFilolokus, aJulia, aNereus mai aṽavinen. Kele am mai aOlimpas mai nəvanuan p̄isi siGot lotobonbon mai galito.

¹⁶ Len na-ləmas-buni-an siGot mətəsum̄ nətarhomit gabag hən mət̄bikel na-ke-ivoi-an mai gamito. Alat siYesu len naut p̄isi luke “Ivoi,” mai gamito.

* **16:1:** Uman 18.18. Kenkrea evi navile sua bitas pəpadanḡ hən nab̄iltivile a Korint. † **16:3:**

Priska: Len naut tile am gail lokis aliten aPrisilla am. * **16:3:** Uman 18.2 ‡ **16:7:**

Nəvanuan lotokad namitisau hən nasoruan ta Kris luke aJunias evi pəhəv̄ut sua, hum ma tovi

asoan aAdronikus. * **16:13:** Mak 15.21

17 Bathudud nadəlomian, nous idəŋ ke, nəvanuan lotogol nəvanuan lotopəpehw, nəpusanan salit togol nəvanuan b̄iteh dan nadəlomian, nəpusanan salit gail ləsanor hən nəpusanan məttokade a m̄o; mətelələgau hən asike ləbēmədas gamito. Mətebulatut dan galito. 18 Nəvanuan lotomaianan ləsaŋol nauman seKristo, be loum m̄os nabəhəv̄ulit ŋai. Len na-sor-malun̄lun̄-an mai na-sor-hehe-an salito, logəras nəlon nəvanuan ləsanau nəgəgərasan.* 19 Nəvanuan p̄isi losəsəloŋ tia hən na-kel-uri-an ke məttogol husur nəsa aKristo tokele. Imagenan nohəhəv̄ur masuṽ. Be nuke mitikad namitisau hən na-gol-na-voi-an ale nuke mitikad natətanən hən nəsa tosa. 20 Beti asike idareh aGot tovi nəkadun natəmat, dereh teil dasdas aSetan pipiriemit gail.

AMasta sidato, aYesu Kristo teviol kəmas hən navoian mai gamito.

21 ATimoti toum mai ginau ike, “Ivoi,” mai gamito. ALusius, aJason mai aSosipata lotovi Ju suŋan ginau, galit am luke, “Ivoi,” mai gamito.*

22 Ginau, aTertius nototos naləbulat napisulan egai siPol, ginau notovi nəvanuan siNasuḅ, nuke, “Ivoi,” mai gamito.

23-24 AKaius, ginau aPol nototoh lohoim san, gai ike, “Ivoi,” mai gamito. Alat siYesu len naut egai luḅonḅon len naim san. AErastus totəgau nəvat hən nab̄iltivile egai, ike, “Ivoi,” mai gamito. AKwartus, awawa sinamit len nadəlomian, gai am ike, “Ivoi,” mai gamito. §

25 Datisal suh aGot! Hum notokele len na-kel-uri-an sagw tovoi tokel kot aYesu Kristo, aGot eləboi ḅigol mətb̄idaŋ am len nadəlomian samito. Na-kel-uri-an tovoi notokel uri evi na-sor-utaut-an siGot tosusuah sutuai sutuai vəbar nəboŋ ta daməŋai. 26 Be gagai aGot ikel vəhoti. AGot itoh vi sutuai, ale husur nakelean san todaŋ, len nasoruan san ahai kelkel ur gail lototosi, ikel vəhoti. Ikele mai naluv̄oh p̄isi hən nəvanuan naut tiltile gail hən ləḅer̄iŋ nəlolit lan, ale gol husur nəsa tokele.

27 Len aYesu Kristo datisal suh aGot tovi aGot səḅon tokad namitisau hən nəmauran tonor. Datisal suh nəyalyalan san vi sutuai! Ganan!

* 16:18: Flp 3.19 * 16:21: Uman 16.1-3 § 16:23-24: Uman 19.29; 1Kor 1.14; 2Tim 4.20. Natosian galevis ta sutuai losuhud hən naves egai: 24 AMasta sidato, aYesu Kristo teviol kəmas hən navoian mai gamit p̄isi. Ganan.

1 Korint

Naloʻbulat napisulan na-vəha-sual-an aPol totosi van hən alat a Korint

Ase itos naloʻbulat napisulan egai?

APol itosi.

APol itosi mōs nəsa?

APol itosi hən ʻbevi tarhət silat siYesu len naut a Korint len nəsaban lotokad gail.

APol itosi van hən ase?

APol itosi van hən alat siYesu len naut a Korint.

APol itos naloʻbulat napisulan egai ʻjais mai len naut a be?

Itosi van hən alat a Korint pəpadaŋ hən nasihau tovi A.D. 57 nəboŋ totoh len navile Efesus.

Len nəyaran siPol gail, evi lan navile sua ale itoh ei, ikel ur na-kel-uri-an tovoi husur aYesu. Nəboŋ nəvanuan galevis lukad nadəlomian, itabtabuh len naelta gail ale evi lan navile tile am. Len naut a Korint aPol itoh len nasihau esua hudhute. Len nalennəyal isod naim nətaʻpolen gail mōs nəvat, ale len nalenmariug mai len nəSappat epusan husur aYesu. Nəboŋ aPol toriŋ naut ideh, isor tuʻv mōs alat siYesu ei, ale itos naloʻbulat napisulan van hən galito hən ləʻbinau gat naʻpusanan san ale hən aPol ʻbigol ləʻbikad nədaŋan hən ləʻbeil gəgat len nadəlomian salito mai len nəʻbonan lotokade suriŋan alat siYesu. Naloʻbulat egai imaienan.

1) Na-ke-ivoi-an mai nasipaan (1.1-9)

2) Alat siYesu loʻvitvituh husur nəvanuan na-il-a-mō-an gail (1.10-4.21)

3) Alat siYesu ləsagol natideh, naut kəmas galit sua igol naitian tosa habat (5.1-13)

4) Galevis len alat siYesu lukot hən galevis am len nakotan silat ləsəkad nadəlomian (6.1-11)

5) Alat siYesu galevis ləsənau ke limashusur naʻvide aGot toləmasi len naʻvide salit hən naitian (6.12-20)

6) APol isor var nausian gail alat a Korint lotousi. Nəsa inor len naʻvide hən naitian mai nəmauran naitian toʻbuer lan? (7.1-40)

7) APol isor var nausian husur naməŋod nəvanuan gail lotoviol həni mai nəlablab gail len natutumavan (8.1-11.1)

8) Naʻvide tonor len nalotuan van hən aGot imabe? (11.2-14.40)

9) Alat lotokad nadəlomian lotomat, dereh limaur len nəboŋ ta tahw balai o teʻbuer? Bimaganan, dereh tevisi mabe? (15.1-58)

10) Alat siYesu lepipisah vat mabe mōs alat lotokad nadəlomian len naprovens Jutea? Ale ase titarive van hən ʻbeviol həni mai galito? (16.1-4)

11) Na-sor-utaut-an siPol mai galevis am lotoke levi Korint hən ləʻberis alat siYesu ei (16.5-12)

12) Nə-maris-kotovi-an mai nasudələmian (16.13-24)

Na-ke-ivoi-an siPol

¹ Ginau aPol nutos naloʻbulat napisulan egai. Len naləŋonion siGot, ilekis hən ginau hən notovi ahai pispisul seKristo, aYesu. Ginau mai aʻvadato len nadəlomian, aSostenes, namrutosi.*

* 1:1: Uman 18.17

² Nutos nalobulat napolisulan egai van hən alat siGot len naut a Korint, aGot tokis gamit hən mətbevi esan səbon.* Len aKristo aYesu mətovi vanuan siGot səbon, gamit mai nəvanuan p̄isi len naut p̄isi lotoriŋ nəlolit len aMasta sidato, aYesu Kristo, aMasta salito mai aMasta sidato. ³ AGot aTəmadato mai Nasuḅ aYesu Kristo, areviol kəmas hən navoian mai gamito, mai arigol nəlomit tikad natəmat tabtab.

Nasipaan

⁴ Akis nosipa vi təban aGot hən gamito. Nosipa vi təban hən navoian san gai toviol kəmas həni mai gamito len aKristo aYesu. ⁵ Len aKristo, len naḅisal p̄isi, aGot igol mətopol hən naviolan san gail, nasoruan p̄isi mai naləboian p̄isi. ⁶ Natenan igol nakitinan hən na-kel-uri-an husur aYesu Kristo namttokel mai gamito, iparḅar. ⁷ Imaienan, nəboŋ məttoth vir natəlmaman siMasta sidato, aYesu Kristo (nəboŋ məttothəŋon masuḅ hən natəlmaman san), mətəmidol len naviolan ideh seNunun aGot. ⁸ Dereh tigol mitidaŋ van vəbar nagilen, hən asike mətḅikad natideh tosa len gamito tonor hən mətḅipanis sile len nəboŋ siMasta sidato, aYesu Kristo. ⁹ Ale dereh aGot tigol natenan m̄os gamito, husur akis igol nəsa tokele. Ale aGot ekis gamit hən mətḅiḅon mai aNatun tovi aYesu Kristo, aMasta sidato.*

Napəphwan len alat siYesu

¹⁰ Bathudud nadəlomian, len nahəsən aMasta sidato, aYesu Kristo, nous gamito, nonjir gamit ke, mətəsua len nəsa mətḅikele, hən asike ḅikad napəphwan len gamito, be hən mətḅesua len nənauan samito mai nabunusian samito. ¹¹ Bathudud sagw gail len nadəlomian, nokəmaianan husur galevis len nəbathudud siKloe lukel parḅar həni mai ginau ke məttoŋor balbal. ¹² Ale nekəmaiegai beti ke: gamit sua ike, “Novi siPol,” togon ike, “Novi siAḅollos,” sual am ike, “Novi sePita,” ale sua tile am ike, “Novi seKristo.”* ¹³ Mətunau ke məttoḅoi mətḅepəphun aKristo maienan a? Mətunau ke ginau, aPol numat len nəhai balbal m̄os gamito a? Mətubaptais len nahəsən aPol a? Aoa!

¹⁴ Nosipa vi təban aGot ke nəḅəbaptais hən gamit ideh be Krispus mai aKaius ḅai.† ¹⁵ Imaienan, avan ideh edədas ḅike tobaptais len nahəsagw. ¹⁶ (O nəlogw iboŋboŋ hən notobaptais hən alat lototoh len naim siStefanas; be nəḅənaugat ideh am notobaptais hən galito.) ¹⁷ Be noil hirhir ke, aKristo sasəvat ginau hən nəḅibaptais hən nəvanuan gail, be esəvat ginau hən nəḅikel ur na-kel-uri-an tovoi. Emətahun nəḅikel uri len namitisau hən nasoran. Nətakəmaianan, nəmatan seKristo len nəhai balbal tagəm vi ut kəmas.

¹⁸ Husur namilen nəmatan seKristo len nəhai balbal savi natideh len alat lotohusur naḅisal van hən nəmasigan. Be evi nədaŋan siGot len gidato, aGot tolav kuv gidat dan nəsaan sidato. ¹⁹ Hum natosian siGot toke, “Dereh nigol namitisau silat lotokad namitisau tevi ut kəmas, ale alat lotokad nəkadulito, dereh nigol naləboian salit təḅuer.”*

* **1:2:** Uman 18.1 * **1:9:** Deu 7.9 * **1:12:** Uman 18.24. Len naut egai len nasoruan ta Aram, lokis aPita hən aKefas. † **1:14:** Krispus: Uman 18.8; Kaius: Uman 19.29. * **1:19:** Isa 29.14

²⁰ Nəvanuan tokad namitisau hən nəmauran tonor, gai be? Nəvanuan tokad namitisau hən nalo, gai be? Nəvanuan na-sor-levlev-an hən naur ta daməŋjai, gai be? AGot igol namitisau silat navile eg a pan evi ut kəmas.*

²¹ Husur aGot, len namitisau san hən nəmauran tonor, igol nəvanuan navile a pan, len namitisau salito, lodədas ləbeləboi gai. Be len na-kel-urian namttokel uri lotonau ke tovi ut kəmas, aGot ehəhəvur hən tolav kuv alat lotorin nəlolit lan, dan nəsaan salito. ²² NaJu lous namerikel gail, alat a Kris ludoŋ kitev namitisau. ²³ Be ginamit məu, namtukel ur nəmatan seKris to len nəhai balbal. NaJu, nəlolit ipaŋpaŋ sile, alat a Kris, luke tovi na-sor-melmel-an ŋai.* ²⁴ Avil aKris to evi nədaŋan mai namitisau siGot hən nəmauran tonor məs alat aGot tokis galito, naut kəmas lotovi Ju o lotovi lat a Kris. ²⁵ Husur na-sor-melmel-an siGot evi mitisau hən nəmauran tonor tosəhor namitisau sinəvanuan, ale nakulan siGot idaŋ səhor nədaŋan sinəvanuan.

²⁶ Bathudud nadəlomian, mitinau gamito nəboŋ aGot tokis gamito. Len nabunusian silat navile a pan, evis ŋai len gamito lukad namitisau, evis ŋai lovi vanuan totibau, nəboŋ lotopas gamito, evis ŋai luvat nəhes. ²⁷ Avil aGot ilekis hən nəsa tovi ut kəmas len nabunusian silat navile a pan, hən biŋol alat lotokad namitisau, nahurulit bisa. Ilekis hən alat ləsədaŋ len nabunusian silat navile a pan hən biŋol alat lotokad nədaŋan, nahurulit bisa. ²⁸ AGot ilekis hən alat len navile a pan ləsəvat nəhes len nəbathuyah salito, mai alat navile a pan lotomətahun galito; ilekis hən alaten lotovi ut kəmas hən biŋol nəsa toməlas len nabunusian silat navile a pan, bəgəm vi ut kəmas. ²⁹ Imagenan, avan ideh edədas bisor patpat gai məhat len nəhon aGot. ³⁰ Be aGot igol mətukad nəbonan mai aKris to aYesu, togəm vi mitisau siGot hən nəmauran tonor məs gidato. Namilen ke, len aKris to, aGot erinji ke datunor len nəhon, igol datovi esan səbon ŋai, ale igol datukad nəmakuvan dan nəsaan tobaŋis gat gidato. ³¹ Imagenan, hum natosian siGot toke, “Avan ideh toke bisor patpat natideh məhat, tisor patpat Nasuḅ aGot məhat.”*

2

¹ Bathudud nadəlomian, nəboŋ notogəm hən gamito hən notokel ur na-kel-koti-an husur aGot, nəsasor len nəvivan, nəsasor len namitisau. ² Husur ke, nəboŋ nototoh mai gamito, nunau koti ke, asike nəbikel ur natideh am, be nikel ur aYesu Kris to ŋai, mai nəmatan san len nəhai balbal. ³ Nəboŋ nototoh mai gamito, nəsədaŋ, nomətahw, ninegw epil habat.* ⁴ Ale len nasoran sagw mai na-kel-urian sagw nəsasor len namitisau sinəvanuan hən notoliv gamito. Be norinŋ gat nəlogw len aNunun aGot mai nədaŋan san, ⁵ hən mətbikad nadəlomian len nədaŋan siGot, savi len namitisau sinəvanuan.

Namitisau siGot hən nəmauran tovoi

⁶ Avil nəboŋ namttotoh mai alat lotomatmatu len nadəlomian salito, namtusor len namitisau hən nəmauran tonor. Savi namitisau ta daməŋjai mai silat lotoil a məo len navile a pan gagai ləbeḅuer. ⁷ Avil nusor len namitisau siGot hən nəmauran tonor, namitisau ta məo tosusuah, dattotətan həni, namitisau aGot toutaut həni sutuai tia məs nəyalyalan

* 1:20: Job 12.17; Isa 19.12, 44.25
Uman 18.9

* 1:23: Luk 2.34; Kal 5.11

* 1:31: Jer 9.24

* 2:3:

datbikade maii, namitisau aGot togol toþarþar len aYesu. ⁸ Alaten lotoil a mo len navile eg a pan lotetan hen namitisau enan siGot hen nēmauran tonor. Letaləboii, asike lətaþos gat Nasuþ toyalyal len nəhai balbal. ⁹ Avil natosian siGot ike,

“Namətan nəvanuan ideh sakəta ləboii,
nədarinjan nəvanuan ideh sasəsəloŋ ləboii,
nənauan sinəvanuan ideh sənau səhot

nəsa aGot toutaut həni moŋ alat lotoləmas buni.”*

¹⁰ Be len aNunun, aGot ikel vəhot natgalenan mai gidato. Ale aNunun aGot eləboi natit þisi, eləboi natit gail siGot am, nəvanuan todədas bələboi səhoti. ¹¹ Husur, səkad avan ideh toləboi nənauan sinəvanuan, be nanunun nəvanuan enan səbon ŋai eləboii. Imagenan, səkad avan ideh toləboi nənauan siGot, be aNunun aGot səbon ŋai eləboii. ¹² Ale gidat, datsəkad nanunun navile a pan, aGot saviol həni mai gidato, be datukad aNunun aGot. AGot eviol həni mai gidato hen datbələboi natit þisi aGot toviol kəmas həni mai gidato. ¹³ Nəboŋ namtbikel natgalen mai gamito, namtsasor len namitisau tovi þusanan sinəvanuan. Ao, namtukel nasoruan tovi þusanan seNunun aGot. Len nasoruan seNunun aGot, namtusor vəsvəsai nakitinan san gail.

¹⁴ Be nəvanuan aNunun aGot satoh lan, emətahun natit gail lotogəm len aNunun aGot, husur len nabunusian sivan enan, lovi mēlmelan ŋai. Ale edədas bələboi səhot natgalenan, husur na-ləboi-səhoti-an enan egəm len aNunun aGot ŋai. ¹⁵ Be gidat, aNunun aGot totoh len gidato, datoləboi datbēbunus ləboi natit þisi hen datbike tovoi o tosa. Be savi hen nəvanuan, aNunun aGot satoh lan, hen bēbunus ləboi nəlodato hen bike tovoi o tosa. ¹⁶ Husur, hum natosian siGot toke,

“Ase eləboi nənauan siGot
hən bələboi bikel na-sor-þusþusan-an maii?”*
Be gidato, datukad nənauan seKristo.

3

Napəpəhwan len alat siYesu

¹ Bathudud nadəlomian, nəboŋ nototoh mai gamito, nəsaləboi nəbisor mai gamit hum məttomatmatu, hum aNunun aGot totoh tobəlav len gamito. Ao, nusor mai gamito suman məttovi vanuan, naləŋonian hen nibemit towol hen nēmauran samit ŋai, suman məttovi tuhtətai len nēmauran məttokade len aKristo. ² Nəboŋ notoþusan, ehum notovəhasys hen gamit ŋai, nəsavəŋan gamit hen nəhanian tin, husur məttodədas mətbihani. Kitin, mətodədas mətbihani sal,* ³ husur naləŋonian hen nibemito iwol hen nēmauran samit ŋai. Mətutaþulol bulos gamit gabag, mətovitvituh sal. Mətunau ke naləŋonian hen nibemito sawol hen gamit a? Mətunau ke mətsasuman alat navile a pan a? ⁴ Husur nəboŋ gamit ideh toke, “Novi siPol,” ale togon toke, “Novi siAþollos,” mətohusur navide silat navile a pan ŋai!*

⁵ Be aAþollos evi sa? APol evi sa? Ginaməru namrovi vanuan nauman ŋai namrtovi tarhət samito hen mətbiCAD nadəlomian. Namrugol ŋai nau-man aGot torinŋi len navəlanamər vīsusua hen namrbigole. ⁶ Ehum ginau notomabul namisurhut na-kel-uri-an tovoi len nəlomito, ale aAþollos

* **2:9:** Isa 52.15, 64.4 * **2:16:** Isa 40.13 * **3:2:** Ipru 5.12-13 * **3:4:** 1Kor 1.12 * **3:5:** Uman 18.24-28

epusi, be aGot igol itov, evivi məhat. ⁷ Imagenan, gai tomabule mai gai topusi arovi ut kəmas, husur evi aGot m̄au togol totov, tovivi məhat. ⁸ Ale gai tomabule mai gai topusi aroum m̄os natsua ηai, ale dereh aGot teviol mai gəlar hən nakonp̄urp̄uran tonor hən nauman səlaru v̄isusua. ⁹ Ginaməru namroum h̄onh̄on siGot, gamit mətohum nəhol siGot, mətohum naim aGot toum h̄əni.

¹⁰ Len navoian aGot toviol kəmas h̄əni mai ginau hum notokad namitisau hən na-um-im-an, ginau noriη nəpaudesen, ale togon eum len nəpaudesen enan. Be avan ideh toum lan, telələgau hən nəvide toum h̄əni lan! ¹¹ Husur avan ideh edədas b̄eriη nəpaudesen ideh tile am be nəpaudesen en topat tia. Ale aYesu Kristo evi nəpaudesen enan. ¹² Avan ideh b̄eum hən naim len nəpaudesen enan tovi aYesu, eləboi b̄eum h̄əni hən nagol, nəsilva, nəvat gəlgəlan, nəhai, naliol o nəbathuwit. ¹³ Nəvanuan b̄eum hən naim maienan, nauman san dereh tīp̄ar̄p̄ar. Husur Nəboη siNasub̄ dereh tigol nauman timasil. Dereh nəhab tevəhot nauman ke tomabe. Nəhab dereh tihan kitev nauman sinəvanuan p̄isi, səbi ke tovoi o tosa. ¹⁴ Nəsa nəvanuan toum h̄əni asike b̄ip̄aη len nəhab, gai dereh tikad nakonp̄urp̄uran san. ¹⁵ Be nəhab b̄ihan p̄is nəsa nəvanuan toum h̄əni, dereh asike ikad natideh. Gai ηai dereh tilavutur; aGot tilav kuvi, be tehum tilav kuvi tur len nəhab təwunwun.

¹⁶ Gamit m̄au mətovi naim siGot, ale aNunun aGot itoh len gamito. Mətsənaυ səhoti a? ¹⁷ Avan ideh b̄emədəs bun naim siGot, aGot dereh təmədas bun nəvanuan enan. Husur naim siGot evi esan səbon ηai, ale gamit mətovi naim enan siGot.

¹⁸ Samtegəras gamit səbomito. Gamit ideh b̄inaυ ke tovi vanuan namitisau len nabunusian sinavile a pan, ivoi ke “timelmel” hən b̄ikad namitisau hən nəmauran tonor. ¹⁹ Husur namitisau sinavile eg a pan evi melmėlan ηai len nabunusian siGot. Hum natosian siGot toke, “AGot igol nəvanuan namitisau lubat len nəhai tata hən namitisau salito.”* ²⁰ Ale len naut tile am ike, “Nasub̄ aGot eləboi ke nənaυan sinəvanuan namitisau lovi ut kəmas ηai.”* ²¹ Samtikele am ke məttovi sitegai o sitea hən məb̄ip̄atpat gamit məhat lan; husur natit p̄isi evi samito. ²² APol, aĀp̄ollos, mai aPita, navile eg a pan, nəmauran mai nəmatan, natit gail ta daməηai mai natit gail lotogəm sal, natit p̄isi lovi samito. ²³ Ale mətovi seKristo, ale aKristo evi siGot.

4

Ahai pispisul gail seKristo

¹ Imaienan, ivoi hən nəvanuan gail ləb̄inaυ ke namttovi vanuan nau- man seKristo, aGot toriη nakitinan san tokel v̄əhot gail len navələnamito. ² Nəvanuan nauman tokətkəta təban natit siMasta san gail, timasum tivoi hən aMasta san b̄isabi ke todaη len gai. ³ Gamit məb̄isabi ke notovoi o notosa, o nakotan ideh hən nəvanuan b̄isabi ke notovoi o notosa, savi natideh len ginau. Ginau am, səpat len ginau hən nəb̄isabi ke notovoi o notosa. ⁴ Nəlogw imasil, be natenan tu sagol ke notonor. Evi Nasub̄ səbon ηai b̄isabi ke notovoi o notosa. ⁵ Imagenan, samtesigarir hən məb̄isab̄ səhoti ke natideh tovoi o tosa. Mititoh vir nagəman siNasub̄. Len nəboη enan natit gail lotosusuah len nəmargobut, dereh gai teriη natgalen

* 3:19: Job 5.13 * 3:20: Psa 94.11

len namial hən ləbiparpar; ale dereh tevəhot naləḡonian gail len nəlon nəvanuan gail. Beti na-sor-sal-suhi-an vi təban nəvanuan v̄isusua, dereh tegəm len aGot.

⁶ Bathudud nadəlomian, nusor husur ginau mai aAḡollos hən mətbeləboi namilen nasoruan egai toke, “Sagigol səhor nəsa natosian tokele.” Beti asike mətupatpat avan ideh məhat səhor avan togon. ⁷ Hum ma məttonau suluvi ke məttovi vanuan totibau len aKristo. Hum ma məttonau suluvi ke məttoke natideh aGot saviol həni mai gamito. Be aGot beviol hən natit p̄isi mai gamito, imabe mətupatpat gamit məhat len nəsa məttoke?

⁸ Hum ma məttonau suluvi ke məttoke natit p̄isi tia məttoḡoni. Hum ma məttonau suluvi ke məttopul hən natite tia. Hum ma məttonau suluvi ke məttovi kiḡ gail tia len natohan pipihəlan aGot ginamit namttobuer. Ooo noləḡon masuḡ ke mətavi kiḡ gail, hən ginamit tu namttavi kiḡ gail mai gamito! ⁹ Namtovi hai pispisul, be nunau ke aGot toriḡ ginamit naməkot len nəhon nəvanuan gail hum namttovi vanuan nabəbanisan lotoyar vi lan nəmatan. Esunian toriḡ ginamit len nadrama sua, hən navile a pan ləberis nəmatan sinamito, aḡel gail mai nəvanuan gail am. ¹⁰ Len nabunusian sinəvanuan gail namtumelmel. Evoi, namtumelmel m̄os aKristo. Be gamit māu, mətunau suluvi ke məttoke namitisau len aKristo. Luke namttokul, be gamit māu mətunau suluvi ke məttoke. Mətunau suluvi ke məttovat nəhes be luke namttovi ut kəmas. ¹¹ Nokitin ke, vəbar gagai namtumalkəkət, namtumaduh, nahurabat sinamit emətartar. Nəvanuan gail lotuh mēdas ginamito, namtsəkad naut ideh tovi ut a im. ¹² Namtoun idan hən navəlanamit səbonamito. Nəboḡ nəvanuan gail lotosəvar ginamito, namtous aGot hən bivoi hən galito. Nəboḡ lotomēdas bun ginamit hən namttoləḡon tosa vəsa, namtudan buri.* ¹³ Nəboḡ lotosor mēdas nahəsanamito, namtoḡir galit hən ləbəhusur aKristo. Ehum namttogəm vi pəhasoḡ hən navile a pan, nəpahsago sinəvanuan p̄isi vəbar gagai.

¹⁴ Nəsatos natgalenan hən nahurumit bisa lan, be nutosi hən nəbikel nalələgauan mai gamit məttoḡun anatumg gail notoləmas bun gamito, hən asike mətəbimagenan am. ¹⁵ Naut kəmas məttoke nəvanuan lotovi 10,000 lotokəkəta təban gamito len aKristo, mətukad atəmamit evis ḡai. Husur len aKristo aYesu, len na-kel-uri-an tovi notokel mai gamito, nogəm vi atəmamit len nadəlomian. ¹⁶ Ale husur notovi atəmamito, noḡir gamit ke mitigol tətov hən ginau.* ¹⁷ Nosəvat aTimoti van hən gamito m̄os natenan. Len nadəlomian evi anatumg notoləmas buni, toke len Nasuḡ.* Dereh teliv nənan samit təlmam van hən navide notokade len nəmauran sagw len aKristo aYesu. Navide enan notokade, inor hən nəpusanan notokel mai alat siYesu len naut p̄isi.

¹⁸ Gamit galevis lunau ke asike nəbēgəm hən gamito ale lupatpat galit məhat. ¹⁹ Avil asike idareh negəm hən gamito, Nasuḡ bidam həni. Ale dereh nebunus kitevi ke, alat lotopatpat galit məhat, lusor patpat galit məhat ḡai, o lukad nədan siGot. ²⁰ Husur nəkadun natohan pipihəlan aGot savilen nasoruan ḡai be evi len nabiltidan san. ²¹ Məttoḡon nəsa? Nəboḡ nəbēgəm hən gamito, mətuke nipat nəhai hən nəbiv̄as gamit həni, o mətuke negəm len na-ləmas-buni-an mai len navide bəmədau?

* 4:12: Uman 18.3 * 4:16: 1Kor 11.1; Flp 3.17 * 4:17: Uman 16.1-3; 1Tim 1.2

5

Mitikai hən naulumān togol naitian tosa hən bēvivile

¹ Noləjon isa masuŵ husur na-kel-uri-an sua notosəsəloŵ hən. Na-kel-uri-an ikele ke ikad naitian tosa len gamito. Evi naitian tosa vəsa batbat. Isa səhor nəvīde silat ləsəkad nadələmian: aulumān sual ei igol naitian mai asoan atəman.* ² Imabe mətupatpat gamit məhat hum naten savi natideh? Mitimaslolosa! Mitimaskai hən atenan togol natenan dan gamito! ³ Len nibegw nəsatoh mai gamito, be naut kəmas nibegw satoh ei, len nanunugw nutoh mai gamito. Ale sunān nototoh ei, nusab səhoti tia ke len nədaŵan siMasta sidato, aYesu, atenan togol natenan timaspanis. ⁴ Imagenan, len naŵonŵonan samito mai nanunugw mai nədaŵan siMasta sidato, aYesu, ⁵ mətəriŵ atenan len navəlan aSetan, mōs nabəruan san topul hən nəsaan bēbuer buni, hən aYesu bilav kuv nanunun atenan dan nəpanismen len Nəboŵ siNasub.†

⁶ Na-sor-patpat-gamit-məhat-an samito savoi! Mətsaləboii ke tohum nays a? Nays tokəkereh igol nəflaua pisi len nabesin itob.‡ ⁷ Mitimasbar hən nays tomatu, tohun nəsaan, dan gamito, hən mətbəgəm vi flaua veveu səkad nays lan. Ekitin, mətohum nabəta səkad nays lan. Husur aKristo imat tia hən bilav kuv gidat dan nəsaan sidato. Ehum natuhsipsip lototutumav hən len nəPasova.§ ⁸ Imaienān, datihan len nəhanan nəPasova sidato, nays tomatu tōbuer, nays hən nəsaan mai naləjonian hən nəsaan. Be datihan nabəta səkad nays lan, nabəta hən naveveuan mai nakitinan.*

⁹ Len naləbulat napisulan nototosi van hən gamit a mō, nuke, samtita mai alat lotogolgol naitian tosa. ¹⁰ Nəboŵ notosor husur alat lotogolgol naitian tosa, nəsasor husur nəvanuan navile a pan lotoləjon masuŵ hən natite, o lotovənvənah o lotolotu hən nəlablab gail. Nətake mətebulatut dan galito, gamit pisi məttəmasgam dan navile eg a pan. ¹¹ Be gagai nukel pərpar hən namilen natosian sagw a mō. Imaiegai ke: samtita mai avan ideh tokel ke tovi awawa samit len nadələmian be togolgol nəsaan sal. Bigolgol naitian tosa, bələjon masuŵ hən natite, bilotu hən nəlablab gail, bisor mədas nahəsān nəvanuan gail, bətərog akis, o bəvənvənah, samtita mai. Nəvanuan tomagenan, samtihan mai boŵ ideh.

¹²⁻¹³ Husur səpat len ginau hən nəbisab səhoti ke avan ideh səkad nadələmian tipanis. AGot dereh tike tipanis o asike ipanis. Avil gamit məttokad nadələmian, ipat len gamito hən mətbisab səhoti ke gamit ideh tosa tipanis. Husur natosian siGot ike, “Mitikai hən nəvanuan tosa dan gamito.”*

* **5:1:** Lev 18.8; Deu 22.30. Len nasoruan ta Kris ike: aulumān sual ikad asoan atəman. Ale alitenan savi anana san matmat be evi asoan atəman. † **5:5:** 1Tim 1.20. Len naut egai alat lotokad namitisau hən nasoruan siGot lukad nabunusian eru. Esual ike: mōs nabəruan san topul hən nəsaan bēbuer buni, togon ike: mōs na-mədas-niben-an. ‡ **5:6:** Len nəvīde tomaianan, avan sua togol nəsaan emədas nəvanuan gail hən galit am lebigol nəsaan enan. § **5:7:** Exo 12.3, 5, 21. Nau təlman hən nəPasova naməkot. AGot ikel mai alat seIsrael ke lipan natuhsipsip ale hani mai nabəta səkad nays lan. Ale ike libar hən nays pisi dan naim salit gail, han nabəta səkad nays lan len nəmariboŵ toməlevru. * **5:8:** Exo 13.7 * **5:12-13:** Deu 13.5, 17.7

6

Nakotan len gamit mættokad nadøloomian

¹ Ideh len gamit siYesu ðike ðikot hæn gamit togon, imabe arous nømatsistret sækad nadøloomian len aGot hæn ðebètah len nakotan sèlaru? Imabe arsaus nøvanuan siGot hæn læbbikot hæn gèlaru? ² Mætsaløboii ke nøvanuan gail siGot dereh lebètah len nakotan hæn læbepæpehun navoian dan nøsaan silat navile a pan a? Ale mætðebètah hæn mætðepæpehun navoian dan nøsaan silat navile a pan, imabe mætsaløboi mætðisað sèhot nakitinan len nakotan lotopat sil natit gail lotovi ut kèmas? ³ Dereh datebètah hæn datðepæpehun navoian dan nøsaan siaŋel gail mai len natit gail hæn nømauran egai. Mætsaløboii a? ⁴ Imagenan, mætðike mætðikad nakotan husur natideh hæn nømauran egai, savoi hæn mætðeus amatsistret savi siYesu hæn ðebètah len nakotan enan. ⁵ Nahurumit tisa! Timaskad avan ideh len gamito tokad namitisau hæn nømauran tonor, hæn ðebètah sunñan nømatsistret len nakotan ideh samito. ⁶ Be len gamito, nøvanuan nadøloomian sua ikot hæn nøvanuan nadøloomian togon—be igole len nøhon nømatsistret gail læsækad nadøloomian len aGot!

⁷ Bathut ke mættokad nakotan gail len gamit gabag, gamit pisi mætsawin kasi, mætsasèhor natideh! Nøvanuan togon ðigol nøsa sanor hæn gamito, riŋi ŋai, samtikot hæni. Ivoi am hæn mætðidaŋ hæn gai togol nøsa sanor hæn gamito. Ivoi am hæn mætðidaŋ hæn gai tovønoh natit pisi samito! ⁸ Be gamit gabag mæu, mætugol nøsa sanor hæn gamito. Mætogèras gabag hæn gamito hæn mætðevønoh natit samit gail. Ale mætugol natgalenan van hæn awawa samit len nadøloomian! ⁹ Nøvanuan læsanor asike asike lutoh len natohan pipihabèlan aGot. Mætsønau sèhoti a? Mitimasnau hæn asike mætðisab. Husur alat lotogol naitian tosa, alat lotolotu hæn nølابلab gail, alat lotogol naitian toður kotov nèlahan, alalumñan lotoður hæn nibelit hæn naititian, alalumñan lotogol naitian mai alalumñan, ¹⁰ alat lotovønvnènah, alat lotolønøn masuŋ hæn natite, alat lototèrog akis, alat lotosor mædas nahèsan nøvanuan mai alat lotogol nasènahen hæn læbèvnènah natit gail, asike lutoh len natohan pipihabèlan aGot togèm balai. ¹¹ Ale a mño gamit galevis lovi vanuan lotomaienan. Be aGot igol mættoveveu dan naðide galen lotosa, igol mættokad naðoruan san, mættovi esan sèbon, ale eriŋi ke mættonor len nøhon len nahèsan Nasuð aYesu Kristo mai len aNunun aGot sidato.

Mitigam dan naitian tosa

¹² Hum ma avan ideh ðike, “Len nømakuvan sagw dan nalo, noløboi nèbbigol natideh.” Be ginou nuke, naðide galevis læsavoi hæn ginou. Hum ma avan ideh ðike, “Len nømakuvan sagw dan nalo noløboi nèbbigol natideh.” Be ginou nuke, asike nudamñ hæn natideh ðiwol hæn ginou hum notovi slev san. ¹³ Hum ma avan ideh ðike, “Nøhanian ipat mños natèbaŋ, ale natèbaŋ ipat mños nøhanian.” Be nukel mai gamit ke, dereh aGot tigol natèbaŋ mai nøhanian arebuer. Avil nibedato læsatoh mños naitian tosa, lutoh mños Nasuð ale Nasuð evi Masta hæn nibedato. ¹⁴ Ekitin ke, len nèdaŋan san, aGot igol niben Nasuð ile mèhat dan nømatan, ale dereh aGot tigol nibedat am lile mèhat dan nømatan.

¹⁵ Nibemit lovi nahudhuben aKristo. Mætsaløboii a? Datðeløboii ke nibedat lotovi nahudhuben aKristo, inor ke nøvanuan tovi hudhuben

aKristo, biḥon mai napəhaṽut toḗurḗur hən niben a? Satimainen! ¹⁶ Nəvanuan toḥon mai apəhaṽut toḗurḗur hən niben, nibelaru arosua. Mətsaləboii a? Husur natosian siGot ikele len natubatan ke, “gəlaru dereh aregəm sua sumān niben tosua ḡai.”* ¹⁷ Avil nəvanuan toḥon mai Nasuḅ, nanunun mai aNunun aYesu arosua.

¹⁸ Mitimasgam dan naitian tosa! Nəsaan gail ḗisi am nəvanuan togole, igole vivile dan niben. Avil nəvanuan togol naitian tosa, igol nəsaan van hən niben gabag. Emədas niben gabag. ¹⁹ Nibemit lovi naim seNunun aGot, aGot toviol hən mai gamito. Mətsaləboii a? Gamit mətsavi samit səḅomito,* ²⁰ husur nəsa aGot toṽur gamit hən, etibau masuṽ.* Ima-genan, len nibemito, len natit ḗisi mətbigole, mitimasputsan nəyalyalan siGot.

7

Nəlahan

¹ Ale gagai nuke nisor husur nasoruan samit gail len naləḅulat napisulan məttotosi van hən ginau. Mətuke, “Ivoi hən naulumān ideh hən asike biḥar niben napəhaṽut.” ² Avil bathut nəvanuan isoḅur lotogol naitian tosa, nukel mai gamit ke, naulumān tolah tikad naitian mai asoan səḅon, ale napəhaṽut tolah tikad naitian mai asoan səḅon. ³ Asoan aulumān ḅeləḡon naitian, aulumān tigole maii. Asoan apəhaṽut ḅeləḡon naitian, apəhaṽut tidam hən maii. ⁴ Niben apəhaṽut savi esan səḅon ḡai, be evi sisoan. Ale len naṽide tomaianan, niben aulumān savi esan səḅon ḡai, be evi sisoan. ⁵ Samretəgau gat nibemər səḅoməru dan gamər gabag. Be mərbike mərbisor tuṽ husur nəmariboḡ galevis, ale mərbidam mai gamər gabag, inor hən mərbetəgau gat nibemər səḅoməru dan gamər gabag. Nəboḡ nəmariboḡ galenan ləḅinoḡ, miriḅon tətəs. Asike mərbigole, dereh aSetan tidas ḗisal hən ḅeliv gaməru hən mərbiteh husur mərsədaḡ. ⁶ Nəsakel nakelean todaḡ ke mirimastəgau gat nibemər səḅoməru dan gamər gabag mōs na-sor-tuṽ-an; ao nudam hən ḅimainenan ḡai. ⁷ Beti noləḡon ke nəvanuan ḗisi lətasuān ginau. Be len nakitinan, gidat ḗisi datukad naviolan aGot toviol hən ṽisusua mai gidato. Nəvanuan sua ikad naviolan tomaiegai, nəvanuan sual am ikad naviolan tomaianan.

⁸ Ale nukel mai alalumān asoalit lotomat mai nəbatunau pəhaṽut gail ke, asike ləḅilah be ləḅitoh maienan ḡai, sumān ginau, ivoi. ⁹ Be asike ləḅetəgau gat nəlolito dan naitian tosa, lilah. Husur savoi hən ləḅeləḡon masuṽ hən naitian; ivoi səḡori am ke lilah.

¹⁰ Nukad nakelean todaḡ mōs nəvanuan nadələmian lotolah. Savi nakelean sagw be evi siYesu. Imaiegai ke: napəhaṽut sateriḡ asoan. ¹¹ Be alitenan ḅeriḡ asoan, satilah mai naulumān ideh am. Alitenan titoh maienan ḡai o tigol nəsasaa tokade mai asoan tinəḡ ale tiḅon təlmam maii. Ale naulumān sateriḡ asoan.*

¹² Ale nukad nakelean mōs nəvanuan gail am. Evi ginau notokele, savi Nasuḅ. Nekəmaiegai ke: naulumān ideh siYesu ḅikad asoan səkad nadələmian, ale alitenan ḅəḡəhaṽur hən ḅitoh maii, aulumān satetiṽos

* **6:16:** Gen 2.24 * **6:19:** 1Kor 3.16; 2Kor 6.16 * **6:20:** Nəsa aGot toṽur gidat hən evi nəmatan siYesu tovi aNatun tosua səḅon. * **7:11:** Hən naves 10-11, ris Mat 5.32, 19.9; Mak 10.11-12; Luk 16.18

həni. ¹³ Ale napəhaʋut ideh siYesu b̄ikad asoan səkad nadələmian, ale atenan b̄ehəhaʋur hən b̄itoh maii, apəhaʋut satetiʋos həni. ¹⁴ Husur nəlahan apəhaʋut siYesu tokade mai asoan inor len nəhon aGot bathut nadələmian selitenan. Ale nəlahan aulum̄ian siYesu tokade mai asoan inor len nəhon aGot bathut nadələmian sitenan. Asike təmagenan, natətai samit gail lətatoḥ len nəbathudud toḅiḅiḅjal len nəhon aGot. Be gagai lutoḥ len nəbathudud tonor len nəhon. ¹⁵ Be gai səkad nadələmian b̄eləḅon natiʋosan, tehusur naləḅonian san. Nəboḅ tomaienən, nəlahan enən səbaḅis gat asoan tokad nadələmian. Be b̄eləboi b̄igole, nəvanuan tokad nadələmian tetəgau gat nəlahan səlaru bathut aGot ekis gidato m̄os natəm̄at. ¹⁶ Latpəhaʋut m̄əttovi siYesu, len gamito hum ma asoamit ləb̄eriḅ nəlolit len aYesu. Ale lalum̄ian m̄əttovi siYesu, len gamito hum ma asoamit ləb̄eriḅ nəlolit len aYesu.

¹⁷ Be gamit ʋisusua, asoam̄ b̄imat o asoam̄ b̄ikad nadələmian o asoam̄ asike b̄ikade, len natoḥan ideh gototoḥ lan nəboḅ aGot tokis gaiug, gitoh maienan lan. Nukel nakelean enən todaḅ mai alat siYesu len naut p̄isi. ¹⁸ Avan ideh b̄ikad na-tiv-dalusi-an nəboḅ aGot tokisi, satesusuan nabuḅon hum səkad na-tiv-dalusi-an. Ale asike b̄ikad na-tiv-dalusi-an nəboḅ aGot tokisi, satikade. ¹⁹ Datb̄ikad na-tiv-dalusi-an o datb̄ipar tiv-dalusi-an savi natideḥ. Be datb̄igol husur nakelean todaḅ aGot tokele, enən nab̄ilitite! ²⁰ Len natideḥ avan ideh totoḥ lan nəboḅ aGot tokisi, titoh maienan lan. ²¹ Govi slev nəboḅ aGot tokis gaiug a? Bimagenan, sa-nələm̄ tetuhatuḥ həni. Avil gəb̄eləboi gəb̄ikad nəmakuvan hən asike gəb̄evi slev am, gigole. ²² Husur nəvanuan tovi slev nəboḅ aGot tokisi, savi slev am be evi siNasuḅ. Len nəvide tomaienən, nəvanuan savi slev nəboḅ aGot tokisi, evi slev seKristo. ²³ Nəsa aGot toʋur gamit həni, etibau masuʋ. Samtehusur nəvanuan gail sum̄ian m̄əttovi slev salito. Mətehusur Nasuḅ. ²⁴ Bathudud nadələmian, len natideḥ m̄əttotoḥ lan nəboḅ aGot tokis gamito, mititoh mai aGot lan.

Alat ləsələḥ

²⁵ Ale gagai nuke nisor var nausian samit husur navensus gail. Nəsəkad na-kel-buni-an ideh siNasuḅ, be nukel nə-nau-səhoti-an sagw, bathut len nalolosaan san, Nasuḅ igol notodaḅ len gai. ²⁶ Imaienən, bathut nəmauran todaḅ m̄əttotoḥ lan, nunau maiegai ke: ivoi hən naulum̄ian b̄itoh hum totoḥ gagai. ²⁷ Gəb̄ilah mai napəhaʋut tia, sagidas p̄isal hən gəb̄imakuv dan nəlahan saməru. Asike gəb̄ilah, sagidas pəhaʋut hən gəb̄ilah maii. ²⁸ Be gəb̄ilah, savi nəsaan; ale navensus b̄ilah, savi nəsaan. Be alat lotolah dereḥ lisab̄ nəmauran egai tidaḅ len nəboḅ gail, ale nomətahun mət̄beləḅon b̄isa maienan.

²⁹ Bathudud nadələmian, nekəmaiegai ke: namityal em̄idol. Gagai van, naulum̄ian tokad asoan, nəlahan səlaru satiwol hən nəmauran san. ³⁰ Nəvanuan totaḅ, nətaḅan san satiwol hən nəmauran san. Nəvanuan toḥəhaʋur, nahəhaʋuran san satiwol hən nəmauran san. Nəvanuan toḅurp̄ur tite, natit gail gai topul həni saliwol hən nəmauran san. ³¹ Ale nəvanuan toumum mai natit gail hən navile a pan, navile a pan satiwol hən nəmauran san. Husur navile eg a pan hum topat gagai, satovan vəm̄asig.

³² Noləḅon ke mitimakuv dan natit gail len nəmauran egai nələmit totuhatuḥ həni. Naulum̄ian səlah eləboi b̄inau masuʋ hən Nasuḅ mai

naʋide ʔigol Nasuʔ ʔehəhaʋur lan. ³³ Be naulumʔan tolah inau masuʋ hən navile a pan mai naʋide ʔigol asoan ʔehəhaʋur. ³⁴ Ale sədaŋ kavkav len gəlar ʔisi, Nasuʔ mai asoan. Napəhaʋut səlah, navensus, inau masuʋ hən Nasuʔ hən gai ʔevi siNasuʔ səʔon len niben mai nanunun. Be napəhaʋut tolah inau masuʋ hən navile a pan mai naʋide ʔigol asoan ʔehəhaʋur. ³⁵ Nokəmaianan mōs nəʔevi tarhət samito, savi hən nəʔiwol hən nəmauran samito. Nokəmaianan hən naʋide samit ʔinor, hən məʔʔigol tabtab hən nəsa Nasuʔ toləŋoni, hən asike natideh ʔeliv nənauan samit dani.

³⁶ Be naulumʔan ideh ʔinau ke sagol sanor hən navensus tokel gati ke ʔilah maii, ale nəlon atenan ʔesursuru həni (hum ʔimasmagenan), tilah maii hum toləŋoni. Savi nəsaan.† ³⁷ Be naulumʔan ʔeil gəgat len nəsa tonau, ale natideh asike ʔetəgau gati, be nəsa ʔigole ʔipat len gai səʔon, ale ʔinau səhoti len nəlon ke asike ilah mai navensus, enan tu ivoi. ³⁸ Imagenan, naulumʔan tolah mai navensus san igol natit tovoi, ale naulumʔan səlah maii igol natit tovoi am səhori.‡

³⁹ Napəhaʋut tolah, nəlahan tokade mai asoan ipat vəbar asoan ʔimat. Be asoan aliten ʔimat, imakuv dan nəlahan enan, ale eləboi ʔilah mai avan ideh ʔeləŋoni. Be natsua, naulumʔan ʔilah maii timasvi siYesu. ⁴⁰ Len nabunusian sagw, napəhaʋut asoan tomat ʔitoh səʔon maienan ŋai, dereh təhəhaʋur am. Ale nunau ke aNunun aGot evi tarhət sagw hən notokəmaianan!

8

Nəhanian lototutumav həni van hən nəlablab gail

¹ Gagai nuke nisor husur naməŋod nəvanuan gail lototutumav həni van hən nəlablab gail. Evoi, datoləboii ke, “gidat ʔisi datukad naləboian.” Naləboian igol nəvanuan epul am hən naʋivan. Be na-ləmas-buni-an igol nəmauran sinəvanuan idan am. ² Avan ideh ʔinau suluʋi ke toləboi natit tosoʔur; gai saləboi natit lotokitin aGot toke ʔikel vəhot gail maii sal. ³ Be avan ideh ʔeləmas bun aGot, aGot eləboi avan enan.*

⁴ Ale, nəhanan hən naməŋod lototutumav həni van hən nəlablab ʔeti: Gidat ʔisi datoləboii ke nəlablab savi natideh len navile a pan, ale səkad nagot ideh be aGot tosua ŋai. ⁵ Ikad nagot gəgəras tosoʔur nəvanuan gail lotolotu hən gail. Luke nagot galenan lutoh len nəmav o len navile eg a pan, ale lorin gail hum lotovi got mai masta salit gail.* ⁶ Avil naut kəmas natenan, gidat datoləboii ke ikad aGot tosua ŋai, aTata tovi nəkadun natit ʔisi. Ale gidat datutoh mōsi. Ale ikad aMasta tosua ŋai, aYesu Kristo. Len aKristo, aGot igol natit ʔisi toum həni; ale len aKristo, datukad nəmauran.

⁷ Be savi nəvanuan ʔisi lotoləboi natenan. Ikad nəvanuan nədəlomian galevis ləsənu səhoti sal ke nəlablab ləsəkad nədaŋan ideh. Ale nəboŋ lotohan naməŋod tovi naviolan van hən nəlablab, lunau suluʋi ke lotolotu

† **7:36:** Len naut a Korint alat siYesu galevis lunau ke lotolo, ale nəlahan mai nəmauran hən nəlahan arsavi natideh. Imagenan, hum ma lotosor len naulumʔan egaii toke tilah, gol ke atenan inau ke sagol sanor hən navensus ʔike ʔilah maii. Ale evəlo. Nəboŋ naves egai toke nəlon atenan esursuru hən navensus, nasuruan ta Kris ikad namilen tile am toke navensus egəm vi bareab. Be naut kəmas namilen toru enan, aPol ike inor hən arʔilah. † **7:38:** Len naut egai aPol ike, naulumʔan tolah mai navensus san igol ivoi ale husur nəmauran egai idan len nəboŋ gail (geris 7.26), naulumʔan səlah mai navensus san igol ivoi am səhori. * **8:3:** Natosian galevis ta sutuai luke, Avan ideh ʔinau suluʋi ke tokad naləboian, gai səkad naləboian kitin. ³ Be nəvanuan ʔikad na-ləmas-buni-an, gai ikad naləboian kitin. * **8:5:** 1Kor 10.20-21

van hən nələblab enan. Ale husur ləsədaŋ len aGot sal, nəsa lotogole igol nələlit eḅiŋḅiŋal. ⁸ Be nəhanian edədas ḅigol datḅikad navoivoian mai aGot. Husur datḅihani o asike datḅihani, gəlar p̄isi arsavi natideh len aGot.*

⁹ Be mətələgəu hən gamit gabag. Nədaŋan məttofade len nəmakuvan samit dan nəsaan satigol alat ləsədaŋ len nadələmian liteh. ¹⁰ Husur, gaiug gotokad “naləboian,” avan ideh nənauan sail gəgat ḅeris gotohan len naim nalotuan silablab, nəsa bai? Hum ma nədaŋan sam̄ ḅeliv nənauan san gol ḅihan naməŋod lototutumav həni tia van hən nələblab. Bigol ḅimaienan, igol nəsaan.† ¹¹ Imagenan, len naləboian sam̄, gomədas awawa sədaŋ len nadələmian, gomədas awawa len nadələmian, aKristo tomat m̄osi. ¹² Mətḅigol nəsaan maienan van hən nəbathudud ideh sədaŋ len nadələmian, mətugol nasənahən len nəlon, ale mətugol nəsaan van hən aKristo. ¹³ Bathut natenan, nəsa nəḅihani ḅigol awawa len nadələmian ḅiteh, sanihan naməŋod boŋ ideh am. Husur nomətahun nəḅigol awawa ideh len nadələmian ḅiteh.

9

APol isor var alat a Korint lotosor tasi

¹ Mətunau ke nəsa nəḅigole səpat len navələgw a? Mətunau ke nəsavi ahai pispisul a? Mətunau ke nəsaris aYesu, aMasta sidato a? Mətunau ke gamit mət̄savi naḅit nauman sagw len Nasuḅ a? Ginau m̄au novi ahai pispisul notoris aYesu, ale gamit, naḅit nauman sagw.* ² Naut kəmas nəvanuan galevis am lotonau ke nəsavi ahai pispisul ideh, kitin, gamit a Korint mət̄saləboi mətḅekəmaienan. Husur nəmauran samit len Nasuḅ eḅusan səhoti ke notovi ahai pispisul təban gamito.

³ Na-sor-vari-an sagw van hən alat lotokele ke nəsavi ahai pispisul imaiegai ke: ⁴ Sanor hən mətḅevəŋan ginamər hən nəhanian mai nəwai a? Ao, inor! Mətələboii ke tonor! ⁵ Len nəyaran sinamito, sanor hən asoanamit lotokad nadələmian ləḅitah mai ginamit sur̄nan ahai pispisul tile am mai aPita mai aḅan Nasuḅ gail lotogole a?* Ao inor! ⁶ Ginau mai aParnapas, mətunau ke ginamər ŋai inor hən namrtoum m̄os nəvat hən namrḅimaur a? Be inor hən mət̄takətkəta təban ginaməru sur̄nan ahai pispisul tile gail am. Mət̄saləboii a?* ⁷ Mətunau ke nasoltia ideh napurpuran san toḅuer, eḅur natit san gail hən nəvat san səḅon a? Ao, səmaienan boŋ ideh! Nəvanuan tomabul nəhol nakrep ihan naḅit nakrep han. Ale nəvanuan tokətkəta təban navəshəsipsip, emun nasus halito. Mət̄saləboi natgalen a?

⁸ Nasoruan kəta gail notomadhakele, lovi bunusian sinəvanuan ŋa? Ao. Nalo am ikel natgalenan. ⁹ Husur natosian len nalo siMoses ike, “Sagibaŋis gol nabuŋon naḅuluk topalpal kuv namisurhuwit.” Nəboŋ aGot tokəmaienan, mətunau ke tonau naḅuluk ŋa?* ¹⁰ Ao. Len naut enan isor m̄os ginamit am, husur nəvanuan totivtiv tan, mai nəvanuan torum̄ruḅ kuv namisurhuwit gəlar p̄isi aroum m̄os nəhanian artovatvat

* **8:8:** Rom 14.17 † **8:10:** Nəboŋ toke igol nəsaan, igol nəsaan husur toḅur kotov nənauan san toke nəhanan hən naməŋod lototutumav həni van hən nələblab sanor. Ale nəlon səmasil am.

* **9:1:** Uman 22.17-18, 26.16 * **9:5:** Len naut egai aP̄ol ekis aPita hən aKefas tovi nahəsən len nasoruan Ipru. * **9:6:** Uman 9.27, 11.22-25, 30 * **9:9:** Deu 25.4; 1Tim 5.18

viri. ¹¹ Namtumabul natit gail seNunun aGot len nəlomito. Beti imabe? Sanor hən mətbəkətkəta təban ginamit hən nəhanian hən navile a pan a?*

¹² Nəvanuan galevis ləbikad nədaŋan hən na-il-a-mō-an hən məttakətkəta təban galit maienan, inor hən mətbəkətkəta təban ginamit səhor galito!

Namtukad nədaŋan enan hən gamit boh məttakətkəta təban ginamito, be namtsaus gamit hən mətbīgole. Ao namtudaŋ bur natit pisi hən asike namtbipon gol na-kel-uri-an tovoi husur aKristo. ¹³ Mətələboii ke alat lotoum len naim siGot luhan nəhanian topat ei. Ale alat lototutumav len nəmel tutumavan luhan katəpol hən nəsa lototutumav həni.* ¹⁴ Len nəvide tomaienən, Nasuḅ isor idaŋ ke, alat lotokel ur na-kel-uri-an tovoi limaskad natit hən ləbimaur lan, təban nəvanuan gail lotokel uri mai galito.*

¹⁵ Avil nəsaus natgalenan boŋ ideh. Ale nəsatos natgalegai hən bimagenan hən ginau. Nəviv ke nəsaus natgalenan, nəsaŋon gol na-kel-uri-an tovoi. Ale nomətahun nəbehusur nəpīsal ideh tile am. Nəmatan ivoi səhor nəpīsal tile am. ¹⁶ Husur, nəbikel ur na-kel-uri-an tovoi, savi natesua notoləboi nəbisor sal suh ginau həni. Ao, len naləŋonian siGot, aGot erinji len navəlagw hən nəbimasgole. Asike nətakel ur na-kel-uri-an tovoi, nəbilitipanisen təbar ginau balai! ¹⁷ Nətagole husur notoləŋoni, tanor hən nətəkad nakonpūrpuran həni. Be aGot bəriŋi len navəlagw hən nəbīgole, nimasgole! ¹⁸ Ale nakonpūrpuran sagw nəsa beti? Imagegai ke: nəboŋ notokel ur na-kel-uri-an tovoi, noləboi nəbeviol kəmas həni. Bathut natenən, naut kəmas nədaŋan notokade hum ahai pispisul, nəsaus natideh ben nəvanuan gail hən notokel ur na-kel-uri-an tovoi mai galito.

¹⁹ Naut kəmas nəsavi slev sivan ideh, nugol gabag hən ginau notovi slev sinəvanuan pisi hən nəbeliv nəvanuan isobur am gəm hən aKristo. ²⁰ Nəboŋ nototah mai naJu gail nosumān naJu gail hən nəbeliv galit gəm hən aKristo. Naut kəmas nəsatoh len navəlan nalo, nəboŋ nototah mai alat len navəlan nalo seJu gail, nosumān alat len navəlan nalo hən nəbeliv galit gəm hən aKristo. ²¹ Nəboŋ nototah mai alat ləsəkad nalo, nosumān alat ləsəkad nalo hən nəbeliv galit gəm hən aKristo. Be nəsəmakuv dan nalo siGot, nalo seKristo iwol hən ginau. ²² Nəboŋ nototah mai alat ləsədaŋ, nogəm sumān nəsədaŋ, numaienən hən nəbeliv galit gəm hən aKristo. Nogəm sumān nəvanuan gail pisi hən, len nəpīsal ideh nəbeliv galit gəm hən aKristo hən bilav kuv galit galevis dan nəsaan salito. ²³ Nugol natgalen pisi hən na-kel-uri-an tovoi bībar nəvanuan bisobur am, hən nəbikatəpol mai galito len nakontit na-kel-uri-an tovoi tokel gati.

²⁴ Mətələboii tia ke len nəgamgaman, galit pisi lotogam lan lugam, be galit sua ŋai igam səhor galit am hən bilav nəprais. Mitigam magenan hən mətbəwin, hən mətbikad nəprais! ²⁵ Nəvanuan gail pisi lotoke ligam len nəraḿraḿean, loutaut idaŋ tabtab len natit pisi. Galit ludaŋ bur nau-tautan enan, hən ləbikad nəprais tovi ut kəmas asike idareh. Avil gidato datugole mōs nəprais topat vi sutuai. ²⁶ Imagenən, hum nəgamgaman, nəsəgam taṽtaṽor. Hum natuhtuhan, nəsatuhtuh taṽtaṽor hum nototuh naməsav ŋai. ²⁷ Ao! Notuhtuh nibegw, nugol utaut həni, nugole evi slev

* 9:11: Rom 15.27 * 9:13: Lev 6.16, 26; Deu 18.1-3 * 9:14: Mat 10.10; Luk 10.7

sagw. Nugol tomagenan hən ke, nəbɔŋ nəb̃ikel ur na-kel-uri-an tovoi mai nəvanuan gail b̃inon, nəprais asike imasig dan ginau.

10

Nalələgauan: alat a Israel ta n̄o lumabe?

¹ Nəkəmaienan bathudud nadələmian, husur nomətahun mətbətətan hən nategai. Atəmadat ta sutuai p̃isi lotogam dan naut a Ijip, lutoh pipit nəmavukasw, galit p̃isi luyar tukot len tas.* ² Len nəmavukasw mai nətəs, ehum galit p̃isi lotobaptais hən ləbevi ahai susur siMoses. ³ Ale galit p̃isi luhan nəhanian tosua ŋai togəm len aGot.* ⁴ Ale galit p̃isi lomun nəwai tosua ŋai togəm len aGot, husur lomun nəwai hən nəvat siGot totah mai galito, ale nəvat enan evi aKristo.* ⁵ Avil aGot sahəhaʋur hən galit lotosobur, ale lumat, nəbirimat halit gail losuh taʋtaʋor len naut masmus.*

⁶ Natgalenan lovisi hum nalələgauan hən asike datbələŋon masuʋ hən natit tosa gail suŋan galito.* ⁷ Samtilotu hən nəlablab gail suŋan galit galevis lotogole, hum natosian siGot toke, “Nəvanuan gail lobətah hən ləbihan, ləbemun. Ale lule məhat hən ləbisav, ram̄ran̄e taʋtaʋor.”* ⁸ Sadatigol naitian tosa suŋan galit galevis, togol nəvanuan tovi 23,000 len galito lumat len nəmaribon tosua ŋai.* ⁹ Sadatitaltal kitev nədaŋan siNasuʋ aGot ke timabe. Galit galevis lugole, gol nəmat gail lukat bubun galito.* ¹⁰ Sadatikoblen suŋan galit galevis lotokoblen, gol aŋel hən nəmatan igol lumat.*

¹¹ Natgalenan lovisi hən galito hən datbələboi səhoti, ale ipat len na-tosgati-an hum na-sor-p̃usan-an m̄os gidat dattotoh len nəbɔŋ hən nanoŋan hən navile a pan. ¹² Avan ideh b̃inau ke toil gəgat, telələgau hən asike b̃iteh! ¹³ Natideh totaltal ke mitigol nəsaan, epitoʋ hən nəsa togəm hən nəvanuan gail p̃isi. Be aGot igol tabtab hən nəsa tokele ke tigole. Natideh totaltal ke mitigol nəsaan, aGot asike idam̄ hən ideh səhor nəsa məttoləboi mətbidaŋ b̃uri. Nəbɔŋ natideh b̃italtal ke mətb̄igol nəsaan, dereh aGot tigol naʋisal dan natenan hən mətb̄idaŋ b̃uri.

¹⁴ Imagenan gamit notoləmas bun gamit p̃isi, mitigam dan nalotuan van hən nəlablab gail. ¹⁵ Nusor mai gamit hum məttokad nənauan; nəb̄ekitin o asike nəb̄ekitin, mitinau hən mətb̄inau səhoti. ¹⁶ Len nəhanian len natev siNasuʋ, nəbɔŋ dattosipa vi təban aGot hən nəb̄iliwai, datomun katəp̄ol hən nəda heKristo. Ale nəbɔŋ dattoʋur nabəta, datuhan katəp̄ol hən niben aKristo. Mətsaləboii a?* ¹⁷ Naut kəmas dattosobur, gidat p̃isi datovi niben tosua ŋai, husur datuhan katəp̄ol hən nabəta tosua ŋai.

¹⁸ Mitinau naʋide silat a Israel. Galit ʋisusua lotohan nahudhuviolan lototutumav həni van hən aGot, len nəmel tutumavan, luhan katəp̄ol, ale luʋon len nalotuan van hən aGot.* ¹⁹ Namilen ke nəlablab evi natideh a? Ao. Namilen ke nəhanian lototutumav həni van həni evi natideh a? ²⁰ Ao.

* **10:1:** Exo 13.21-22, 14.22-29. Nəbɔŋ toke lotoyar tukot len tas, luyar tukot len naut butitas nətəs torus dani gol ke tokad naʋisal tommas rivuh be nətəs ipat tarhəte tarhəte. * **10:3:**

Exo 16.35 * **10:4:** Exo 17.6; Num 20.8-11 * **10:5:** Num 14.16, 29-30 * **10:6:** Num 11.4

* **10:7:** Exo 32.6 * **10:8:** Num 25.1-18 * **10:9:** Num 21.5-6 * **10:10:** Num 16.41-49

* **10:16:** Mat 26.26-28; Mak 14.22-24; Luk 22.19-20 * **10:18:** Lev 7.6, 14-15

Arsavi natideh. Nukele ke, natideh nēvanuan lēsəkad nadəlomian lototutumav hēni, lototutumav hēni van hən natəmat gail, savi aGot. Nomətahun mətḃikatəḃol mai natəmat gail.* ²¹ Mətsaləboi mətḃemun len nabiliwai hiNasuḃ ale mun len nabiliwai hetəmat gail am. Mətsaləboi mətḃihan len natev siNasuḃ ale han len natev setəmat gail am. ²² Datḃigol ḃimagenan, dereh datigol Nasuḃ aGot titaḃulol bulos gidato. Datunau ke datudan səhori a? Aoa!*

²³ Gamit mətḃike, “Len nəmakuvan sinamit dan nalo namtoləboi namḃigol natideh,” ginau nuke, naḃide galevis lēsavoi hən nēvanuan tile gail. Gamit mətḃike, “Len nəmakuvan sinamit dan nalo namtoləboi namḃigol natideh,” ginau nuke, naḃide galevis lēsagol nēvanuan togon sədaḃ am len nadəlomian san.* ²⁴ Samteləḃon nəsa tovoi hən gamit səḃomit ḃai, be mətəḃon nəsa tovoi hən nēvanuan tile gail.

²⁵ Mətəḃoi mətḃihan natideh lotəḃur hēni len nəmaket hən naməḃod. Ləḃetutumav hēni van hən nəlablab gail o asike ləḃigole, samteus nausian ideh husuri. Samtinau masuḃ hēni. ²⁶ Naḃide enan inor husur nasorian siGot ikele ke, “Navile a pan mai natit ḃisi topul lan lovi siNasuḃ aGot.”*

²⁷ Nēvanuan səkad nadəlomian ḃeus gaiug hən gəḃihan maii, ale gəḃeləḃon gəḃivan, gihan nəhanian ideh gai ḃilavi mai gaiug. Ləḃetutumav hēni van hən nəlablab o asike ləḃigole, sageus nausian ideh husuri. Saginau masuḃ hēni. ²⁸ Be avan ideh ḃikel mai gaiug ke, “Naməḃod egai, lotutumav hēni van hən nəlablab gail,” sagihani be nənauan samḃ tinau nəlon avan enan tokel vəhot natenan mai gaiug. Gəḃihani, hum ma gəḃetunus nəlon. ²⁹ Hum ma savi natideh len gaiug, be evi natit tosa len nənauan sinəvanuan togon. Husur, imabe nənauan len nəlon nēvanuan togon isabi ke nəsa notogole len nəmakuvan sagw dan nalo isa?† ³⁰ Ginau nəḃesipa vi təban aGot hən nəhanian ale nəḃihani, imabe avan ideh isor mədəs ginau bathut nəsa notosipa hēni tia?

³¹ Imaienan, mətḃihan o mətḃemun o natideh mətḃigole, gol natit ḃisi hən nēvanuan gail ləḃisal suh nəyalyalan siGot lan. ³² Samtigol natideh hən mətḃiḃon gol na-kel-uri-an tovoi hən naJu gail o alat lēsavi Ju asike ləḃikad nadəlomian. Samtigol natideh hən mətḃemədəs nadəlomian silat siYesu. ³³ Mətəḃusur naḃide sagw. Len natit ḃisi notogole, nohisi hən nəḃigol nēvanuan ḃisi ləḃehəḃaḃur lan. Nəsədəs ḃisal hən nəḃikad na-vi-tarhəte-an mōs ginau səḃogw ḃai, nudas ḃisal hən nēvanuan ḃisəḃur ləḃikad na-vi-tarhəte-an, hən aGot ḃilav kuv galit dan nəsaan salito.

11

¹ Mitigol tətəḃ hən ginau sumḃan notogol tətəḃ hən aKristo.*

Len nalotuan

² Nusor sal suh gamit bathut məttonau gat ginau len natit ḃisi. Ale mətəḃəḃau gat naḃide hən nalotuan, sumḃan ḃai notolav gail mai gamito. ³ Be noləḃon ke mətəḃəḃoi ke aKristo evi kadun nəmauran sinəvanuan ḃisi, naulumḃan evi kadun nəmauran sinəḃəḃaḃut, ale aGot evi nəkadun aKristo.

* 10:20: Deu 32.17 * 10:22: Deu 32.21 * 10:23: 1Kor 6.12 * 10:26: Psa 24.1 † 10:29: Len naves 28 nəḃəḃ tosor husur avan ideh mai avan enan, ale len naves 29 nəḃəḃ tosor husur nēvanuan togon, len naut galenan, isor husur nēvanuan səkad nadəlomian. * 11:1: 1Kor 4.16; Flp 3.17

⁴ Naulumñan ideh tokabut gol nəkadun nəboŋ tosor tuŵ o tokel ur nəsa aGot tokel maii, igol nahur sasa len nəkadun tovi aKristo. ⁵ Be napəhaŵut ideh səkabut gol nəkadun nəboŋ tosor tuŵ o tokel ur nəsa aGot tokel maii, igol nahur sasa len nəkadun tovi asoan. Esuñan apəhaŵut tosiir nəkadun toŋarŋar. ⁶ Napəhaŵut bəmətahun b̄ikabut gol nəkadun, epitoŵ ŋai hum togot kotov p̄is navurun. Be bathut tovi hur sasa hən begut navurun o hən nəkadun b̄ipar, tikabut gol nəkadun m̄au! ⁷ Naulumñan satikabut gol nəkadun husur nəboŋ aGot togol naulumñan, igol ilav kot nənahənah han mai nəyalyalan san hən nahəsən aGot b̄iyalyal. Be napəhaŵut igol nahəsən naulumñan iyalyal.* ⁸ Husur naulumñan metəkav sagəm len napəhaŵut, be napəhaŵut metəkav egəm len naulumñan. ⁹ Husur aGot sagol naulumñan m̄os napəhaŵut, be igol napəhaŵut m̄os naulumñan.* ¹⁰ Husur natenan, bathut aŋel gail, napəhaŵut tikad nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an len nəkadun.* ¹¹ Avil len Nasuḅ, napəhaŵut satoh səbōn hum asoan toḅuer, mai naulumñan satoh səbōn hum asoan toḅuer. Naulumñan ikad asoan hən b̄evi tarhət san ale napəhaŵut ikad asoan hən b̄evi tarhət san. ¹² Husur naut kəmas napəhaŵut metəkav togəm len naulumñan, alalumñan lukad nəpasian salito len napəhaŵut. Avil natit p̄isi logəm len aGot.

¹³ Len nabunusian samit gabag imabe? Inor hən napəhaŵut b̄isor tuŵ van hən aGot be səkabut gol nəkadun a? ¹⁴ Len naŵide ta daməŋai, navurun naulumñan b̄ebəlav, nəvanuan p̄isi loləboi ke sanor kasi. Navurun emədas gai. ¹⁵ Be navurun napəhaŵut b̄ebəlav, igol napəhaŵut ikab masuḅ. Husur navurun toḅəlav, aGot eviol hən mai napəhaŵut hən b̄ikabut gole. ¹⁶ Be avan ideh b̄ike b̄evitvituh husur natenan, namtohusur naŵide enan, namtsahusur ideh am. Ale alat siGot len naut p̄isi, galit am lohusur naŵide enan.

Natev siNasuḅ

(*Mat 26.26-29; Mak 14.22-25; Luk 22.15-20*)

¹⁷ Len nəsa nəbikel mai gamit gagai, nəsasor sal suh gamito, husur nəbōnḅonan samit gail ləsavi tarhət samito be lomədas gamito. ¹⁸ Nuke nisor husur natsua. Nosəsəloŋ hən nasoruan sua toke, nəboŋ məttoḅad nəbōnḅonan hum alat siYesu, mətōpəpəhw gail. Ale nodəlōm kəkereh hən nasoruan enan, ¹⁹ husur napəpəhwan gail limasvisi len gamito hən alat aGot toḅəhaŵur hən galito ləb̄iparŋar. ²⁰ Nəboŋ məttoḅōnḅon len naut sua hən mətḅihan len natev siNasuḅ, savi nəhanan siNasuḅ məttoḅan lan. ²¹ Husur nəboŋ məttoḅōm hən nəhanan, gamit galevis mətōtūbat vəlaut səbōmito. Namilen ke galevis lumalkəkat, galevis lotərog. ²² Mətsəkad naim samit hən mətḅihan mai mətḅemun lan a? Mətōmətahun alat siYesu a? Mətuke mitigol naməsəl gail nahurulit tisa a? Nəkəmabe hən gamito? Nisor sal suh gamit a? Aoa! Sanisor sal suh gamit hən naŵide enan.

²³ Husur nəsa Nasuḅ tokel mai ginau, nukel mai gamit tia. Imaiegai ke: Nasuḅ aYesu, len nalenmariug aJutas toriŋi len navəlan aenemi san gail, aYesu ilav nabəta, ²⁴ esipa vi təban aGot hən, ale eḅuri. Ike, “Egai nibegw notoviol hən m̄os gamito. Mitigol nategai hən mətḅinaunau

* **11:7:** Gen 1.26-27 * **11:9:** Gen 2.18-23 * **11:10:** Galevis lotokad namitisau hən nasoruan siGot lokəmaiegai ke: Napəhaŵut ikad nədaŋan hən b̄igol nəsa b̄eləŋoni hən nəkadun, be datḅehusur napusanan siPol len 6.12 mai 8.9, napəhaŵut timasnau asoan hən asike b̄emədasi. Namilen ke ivoi hən napəhaŵut tikabut gol nəkadun, husur asike b̄igole, dereh temədas asoan. Len naves egai, alat lotokad namitisau hən nasoruan siGot ləsələboi namilen nasoruan gegai toke bathut aŋel gail.

gat ginau.”²⁵ Len naʋide tomaiēnan, nəbɔŋ lotohan tonɔŋ, aYesu ilav nabiliwai topul hən nəwain. Ike, “Nabiliwai egai evi na-kel-gati-an veveu aGot tota gati len nəda hagw; mitigol nategai hən mətʔinaunau gat ginau len nəbɔŋ ʔisi mətʔemuni.”*²⁶ Husur len nəbɔŋ ʔisi mətʔihan nabəta egai mai mun len nabiliwai hən nəwain; mətokel ur nəmatan siNasub van vɔbar nəbɔŋ ʔegəmai.

²⁷ Imagenan, avan ideh tohan nabəta o tomun len nabiliwai hiNasub len naʋide tomədas nahəsən Nasub, inor hən ʔipanis sil niben Nasub mai nəda han; ehum avan enan togol nəmatan siNasub. ²⁸ Imagenan, nəvanuan timasbunus vahvahur nəmauran san a tahw hən ʔihan nabəta mai mun len nabiliwai. ²⁹ Husur avan ideh tohan mai tomun be sənau səhot niben aYesu tovi alat siYesu, len nəhanan mai namunian gai togole, ilav nəpanismen vi lan gai gabag. ³⁰ Husur natenan, gamit isɔbur ləsədaŋ savoi, loməsah, ale galevis lupat len nəmatan. ³¹ Imagenan, dattabunus vahvahur nəmauran sidat səbɔdato len alat siYesu lotovi niben, asike dattəlav nəpanismen galenan siGot vi lan gidato. ³² Be nəbɔŋ Nasub tobunus vahvahur nəmauran sidato; igol nəpanismen ta daməŋai hən ʔigol datʔinor; hən asike ʔisab səhoti ke datimaspanis mai navile a pan len nəmatan vi sutuai.

³³ Imaienan, bathudud sagw len nadəlomian, nəbɔŋ mətʔiʔonʔon hən mətʔihan len natev siNasub, mititoh vir gamit gabag. ³⁴ Avan ideh ʔimalkəkət, tihan a im bai, hən asike nəbɔnʔonan samit magenan ʔilav nəpanismen vi lan gamit gabag.

Nukad natgalevis am hən nəʔikel mai gamito, be lipat vir nagəman sagw ʔon ideh.

12

Natit gail lotogəm len aNunun aGot

¹ Bathudud nadəlomian, nuke nisor husur natit gail lotogəm len aNunun aGot. Nuke mitikad naləboian lan. ² Mətələboii ke a mo, nəbɔŋ mətəkad nadəlomian, natit lototiltile gail loliv gamit vi tut, losəhar sabsab hən gamito van hən nəlablab lotɔbut. ³ Imagenan nuke mətələboii ke, len aNunun aGot avan ideh saləboi ʔisemale hən aYesu, be len aNunun aGot ʔai nəvanuan eləboi ʔike, “AYesu evi Masta.”

⁴ Ikad naviolan tiltile aNunun aGot toviol hən gail, be aNunun aGot tosua ʔai. ⁵ Ikad na-vi-tarhəte-an tiltile gail hən datʔigole moš aMasta, be aMasta tosua ʔai. ⁶ Ikad naʋit totiltile gail, be aGot tosua ʔai, igol nəvanuan ʔisi san luʋan hən naʋit galen ʔisi. ⁷ AGot eviol mai galit ʋisusua hən aNunun, hən nəsa aNunun ʔigole len galito ʔevi tarhət salit gabag. ⁸ Len aNunun aGot, aGot eviol mai galit sua hən nasoruan hən namitisau hən nəmauran tonor. Len aNunun aGot ʔai, eviol mai galit sual am hən nasoruan hən naləboian. ⁹ Len aNunun, aGot eviol hən nabiltidəlomian mai galit sua tile. Len aNunun aGot ʔai, eviol hən naviolan gail mai galit sua tile am, hən ʔigol alat lotoməsah ləʔimaaur. ¹⁰ Ale eviol mai galit sua tile am hən nədaŋan gail hən ʔigol namerikel gail. Eviol mai galit sua tile am hən nədaŋan hən ʔikel napisulan siGot. Eviol mai galit sua tile am hən nədaŋan hən ʔələboi səhot nəsa togəm len aNunun aGot mai nəsa togəm len natəmat gail. Eviol mai galit sua tile am hən ʔisor len nasoruan tiltile

* 11:25: Exo 24.6-8; Jer 31.31-34

gail, ale mai togon am eviol hæn nēdanjan hæn bēləboi bikel ur namilen nasoruan tiltile galenan. ¹¹ Evi aNunun aGot tosua ŋai togol natgalen p̄isi. Epəpəhun natgalenan mai nēvanuan v̄isusua husur naləŋonian san.*

Niben aKristo ikad nahudhut isoḅur

¹² Niben nēvanuan ikad nahudhuben isoḅur, be nahudhuben galen lotosoḅur lovi niben tosua ŋai. Niben aKristo imagenan.* ¹³ Gidat p̄isi datubaptais len aNunun aGot tosua ŋai hæn datbēgəm vi niben aKristo tosua ŋai. Naut kəmas datovi Ju o datovi vanuan ta Kris, naut kəmas datovi slev o datsavi slev am, aGot eviol hæn aNunun tosua ŋai mai gidat p̄isi hæn datbēpul hēni, hum nəwai dattomuni.†

¹⁴ Niben nēvanuan səkad nahudhuben sasua ŋai, ikad nahudhuben isoḅur lan. ¹⁵ Narien nēvanuan b̄ike, “Husur ke nəsavi vələn, nəsavi hudhuben ideh,” naut kəmas nəsə tokele, narien evi hudhuben sua len niben sal. ¹⁶ Nədarinjan nēvanuan b̄ike, “Husur ke nəsavi mətən, nəsavi hudhuben ideh,” naut kəmas nəsə tokele, nədarinjan evi hudhuben sua len niben sal. ¹⁷ Niben kavkav tavi mətən səlani, nasəsələŋan han gai be? Niben kavkav tavi darinjan səlani, namūnusian han gai be? ¹⁸ Be aGot itabtabuh len nahudhuben p̄isi, etuan p̄is gail husur niben, len naut v̄isusua toləŋon ləbipat lan. ¹⁹ Nahudhuben galen p̄isi lətavi hudhut sua səlani ŋai, asike lətəḅon len niben tosua, niben tabuer. ²⁰ Ekitin, ikad nahudhuben isoḅur, be niben tosua ŋai.

²¹ Namətən saləboi b̄ikel mai navələn ke, “Naut kəmas gaiug, ginau səḅogw noləboi nəḅigol natit p̄isi.” Ale nəkadun saləboi b̄ikel mai narien ke, “Naut kəmas gaməru, ginau səḅogw noləboi nəḅigol natit p̄isi.” ²² Ao! Səmagenan. Nahudhut nibedat galevis len nibedat dattonau suluḅi ke ləsədan, datumaskad gail hæn nibedat b̄imaur. ²³ Ale nahudhubedat gail dattonau ke lotovi ut kəmas, datokətkəta təḅan gail ivoi. Ale nahudhubedat gail nahurudat tosa hæn nēvanuan ləḅeris gail, datususuan galenan, ²⁴ be nahudhubedat gail, nahurudat səsə hæn nēvanuan ləḅeris gail, losuh p̄arp̄ar maien ŋai.

Be aGot esuhud p̄is nahudhubedat gail, hæn nahudhut dattonau ke ləsavi natideh, lovi natite. ²⁵ Igol maien hēni hæn asike b̄ikad napəpəhwan len nibedato, hæn nahudhubedat p̄isi ləḅekətkəta təḅan galit gabag bēp̄itp̄itov̄. ²⁶ Nahudhubedat ideh bēləŋon b̄isa masuḅ, nahudhubedat p̄isi loləŋon isa masuḅ maii. B̄ikad na-sor-sal-suhi-an vi təḅan nahudhubedat ideh, nahudhubedat p̄isi lohəhəv̄ur maii.

²⁷ Gamit māu mətovi niben aKristo, mətovi hudhut gail len niben kavkav. ²⁸ Ale len alat siYesu, aGot itabtabuh len ahai pispisul gail a m̄o; na-vəha-ru-an, ahai kelkel ur gail; na-vəha-tor-an, ahai p̄usan gail; beti alat lotogol namerikel gail, alat lotokad naviolan gail hæn ləḅigol alat lotoməsah ləḅimaur, alat lotovi tarhəte sinəvanuan gail, alat lotowol hæn alat siYesu hæn ləḅehusur naḅisal tonor, mai alat lotosor len nasoruan tiltile gail.* ²⁹ Mətunau ke gidat p̄isi dattovi ahai pispisul a? Mətunau ke gidat p̄isi dattovi ahai kelkel ur a? Mətunau ke gidat p̄isi dattovi ahai p̄usan a? Mətunau ke gidat p̄isi dattogol namerikel a? ³⁰ Mətunau ke

* **12:11:** Hæn naves 4-11, ris Rom 12.6-8 * **12:12:** Rom 12.4-5 † **12:13:** Namilen ke datukatəḅol len aNunun aGot tosua ŋai * **12:28:** Efe 4.11

gidat p̄isi dattokad naviolan gail hən datb̄igol alat lotoməsah ləb̄imaur a? Mətunau ke gidat p̄isi dattoləboi datb̄isor len nasoruan tiltile gail a? Mətunau ke gidat p̄isi dattoləboi datb̄ikel ur namilen nasoruan tiltile galenan a? Aoa! ³¹ Be gamit māu, mətələḡon masuṽ hən naviolan seNunun aGot lotovoi am.

Avil nap̄isal notoke nəb̄isor husuri, ivoi habat səhor nap̄isal ideh datoləboi datbenənoṽ həni maii.

13

Nap̄isal hən na-ləmas-buni-an

¹ Ginau nətasor len nasoruan tiltile nəvanuan lotosorsor len gail, mai nasoruan tiltile aḡel lotosorsor len gail, be asike nətəkad na-ləmas-buni-an, nətəwal kəmas ḡai hum nəbe o nabel lototuhtuhi. ² Nətəkad nədaḡan hən nəb̄ikel napisulan siGot, mai nətaləboi səhot natit p̄isi aGot tosusuan gail mai naləboian p̄isi, ale nətəkad nab̄iltidələmian hən nəb̄igol naṽehuh ləberus, be asike nətəkad na-ləmas-buni-an, nətavi ut kəmas ḡai.* ³ Nətaviol hən natit p̄isi notokade mai naməsəl gail, ale nətaviol hən nibegw hən nəb̄isor sal suh ginau len Nəboḡ siNasuḃ,* be asike nətəkad na-ləmas-buni-an, asike nətəkad natideh tovoi.

⁴ Naṽide hən na-ləmas-buni-an imaieḡai: Gəbeləmas bun avan ideh, len nə-daḡ-ḡuri-an gutoh mədau maii, gugol navoian bevi tarhət san, gəsətaḃulol bulosi sil natit san gotoləḡoni. Gəbeləmas bun avan enan gəsasor sal suh masuṽ hən gaiug, gəsapul hən naṽivan, ⁵ gəsagol natideh b̄igol nahurun avan en bisa, gəsənaug gaiug gabag m̄os naləḡonian sar̄i ḡai, nələm̄ səpaḡpaḡ tutut, len nələm̄ gəsətəḡau gat nəsaan avan enan togole hən gaiug. ⁶ Gəb̄ikad na-ləmas-buni-an gəsahəhaṽur hən nəsaan, be guḃon mai alat lotohəhaṽur hən nakitinan. ⁷ Gəb̄ikad na-ləmas-buni-an goil gəgat tabtab, gotəḡau gat nadələmian tabtab, nə-vatvat-viri-an sar̄i səmasig boḡ ideh, gukad nə-daḡ-ḡuri-an tabtab.

⁸ Na-ləmas-buni-an asike inoḡ boḡ ideh, ipat vi sutuai. Avil nakelean hən napisulan siGot dereh teḃuer. Nasoran len nasoruan tiltile gail dereh tinəḡ. Naləboian hən nəsa aGot tosusuan gail, dereh teḃuer. ⁹ Husur gagai datoləboi kəkereh həni ale gagai datukel kəkereh hən napisulan siGot. ¹⁰ Be nəboḡ aYesu b̄egəmai hən aGot b̄igol vurvur natit p̄isi, naviolan aNunun aGot tovioi hən gail gagai dereh leḃuer.

¹¹ Nəboḡ notovi tətai, nutor sum̄an natətai, nabunusian sagw esum̄an nabunusian setətai, nunau sum̄an natətai. Nəboḡ nototibau, notogəm vi haṽut, noriḡ gaḃulan naṽide galenan setətai. ¹² Gagai datokəta sum̄an nəvanuan tokəta tur len nakələs toḃanuḃanw. Be len nəboḡ enan, dereh datekəta ris nəhon aGot timasil buni. Gagai naləboian sagw ekəkereh, be len nəboḡ enan naləboian sagw dereh tikavkav sum̄an aGot toləboi kavkav hən ginau.

¹³ Imagenan gagai datimasḡol tabtab hən natgaleḡai lototor: datimasriḡ gat nəlodato len aGot, datimasvatvat vir natit p̄isi aGot tokel gati ke ləbisarpoh, datimasləmləmas bun gidat gabag. Be len natgalen p̄isi, na-ləmas-buni-an ivoi esəhor eru enan.

* **13:2:** Mat 17.20, 21.21; Mak 11.23 * **13:3:** Len natosian galevis ta sutuai ike, nətaviol hən nibegw hən ḃipaḡ len nəhab towunwun, be asike nətəkad na-ləmas-buni-an, asike nətəkad natideh tovoi.

14

Nəsa evi tarhət silat siYesu?

¹ Na-ləmas-buni-an m̄au tiwol hən nəmauran samito, ale mətələḡon masuṽ hən natit gail lotogəm len aNunun aGot. Be a məhat len natgalen, mətələḡon masuṽ hən mət̄bikel năpısulăn siGot. ² Husur nəvanuan tosor len nasoruan tiltile gail, sasor mai nəvanuan gail, be isor mai aGot ḡai, husur avan ideh sasəsələḡ ləboii. Len aNunun aGot, avan enan ikel natetətan gail. ³ Be nəvanuan tokel ur nəsa aGot tokel maii, nakelean san igol nəvanuan gail ludaḡ am len nəmauran salito, igol loləḡon ivoi am len nələlito, mai etəḡov nələlit vi pan. ⁴ Nəvanuan tosor len nasoruan tiltile gail evi tarhət san gabag, be nəvanuan tokel ur nəsa aGot tokel maii, gai igol alat siYesu p̄isi ludaḡ am len nəmauran salito.

⁵ Noləḡon ke gamit p̄isi mətələboi mət̄bisor len nasoruan tiltile gail, be noləḡon masuṽ səhori am hən mət̄bikel ur nəsa aGot tokele. Nəvanuan tokel ur nəsa aGot tokel maii, evi tarhət silat siYesu səhor nəvanuan tosor len nasoruan tiltile gail. Be egaii b̄ikel ur namilen nasoruan tiltile galenăn hən alat siYesu ləbələboii səhoti, igol galit ludaḡ am len nəmauran salito. ⁶ Be bathudud nədəlomian, nətagəm hən gamit, nətasor len nasoruan tiltile gail, tavi tarhət samit mabe? Be nəb̄ikel na-kel-vəhoti-an seNunun aGot mai gamito, nəb̄ikel naləboian, nəb̄ikel ur nəsa aGot tokel mai ginău, nəb̄ikel nəpusănan seNunun aGot, natgalen p̄isi lovi tarhət samito.

⁷ Mitinau nəbuvimal mai navus beltaḡ; arsəmaur be arugol nəwalan. Asike datbiraḡraḡe hən ḡələr b̄inor, avan ideh teləboi mab hən nəb̄e dattoraḡraḡe həni? ⁸ Mitinau nətrampet; ale nəvanuan b̄evuv suluṽi, nasoltia teləboi mab həni ke timasutaut hən gai m̄os nəb̄iltibalan? ⁹ Imaienăn hən gamito. Mət̄bisor len nasoruan nəvanuan lototətan həni, leləboi namilen nasoruan samit mabe? Mət̄bisor maienăn, ehum mət̄tosor kəmas len naməsav ḡai. ¹⁰ Len navile a pan nəvanuan lusor len nasoruan tiltile isobur, ale gail p̄isi lukad namilelito. ¹¹ Imagenăn, avan ideh b̄isor mai ginău, asike nəb̄eləboi namilen nasoran san, len nabunusian sagw, gai tosor evi met̄bos, ale len nabunusian san, ginău novi met̄bos. ¹² Imaienăn hən gamito. Husur ke mət̄toləḡon masuṽ hən natit gail seNunun aGot, mitimashisi hən mət̄bidaḡ am len natit gail seNunun aGot lotogol alat siYesu ləb̄idaḡ am len nəmauran salito.

¹³ Imagenăn, avan ideh tosor len nasoruan tile ideh, teus aGot hən nədaḡan hən b̄ikel ur namilen natetətan gai tokele. ¹⁴ Husur nəb̄isor tuṽ len nasoruan tile ideh, len aNunun aGot, nanunugw totoh len nəlogw isor tuṽ, be nənauan sagw ipat kəmas ḡai. ¹⁵ Nigol nəsa beti? Len aNunun aGot dereh nanunugw tisor tuṽ. Ale dereh nisor tuṽ am hən nəvanuan ləbələboi səhot na-sor-tuṽ-an sagw. Len aNunun aGot dereh nanunugw tekəkai. Ale dereh nekəkai am hən nəvanuan ləbələboi səhot nəsa notokəkai həni. ¹⁶ Asike b̄imagenăn, dereh timaiegai ke: len aNunun aGot, nanunum̄ totoh len nələm̄ b̄isor len nasoruan tile hən ḡəb̄isal suh aGot, nəvanuan totətan həni, saləboi b̄ike “Ganan” hən nasipaăn sam̄, husur gai saləboi nəsa gotokele. ¹⁷ Naut kəmas nasipaăn sam̄ b̄ivoi, asike igol avan enan idaḡ am len nəmauran san.

¹⁸ Nosipa vi təban aGot hən notosor len nasoruan tiltile gail səhor gamit p̄isi məttoḡole. ¹⁹ Be len naḃonḃonan silat siYesu, len naləboian sagw, nəḃisor ḃem̄idol ḡai len nasoruan lotoləboii, hən ləḃesəsəloḡ səhot naḡusanan sagw, ivoi masuḡ səhor nəḃisor ḃebəlav len nasoruan tile lototətan həni.

²⁰ Bathudud nadələmian, samtesuḡian alahutai len nənauan samito. Mətesuḡian atuhlahutai ləsələboi nəvide hən nəsaan sal, be len nabunusian samito, len nənauan samito, mətesuḡian nəvanuan tomatmatu. ²¹ Len nalo lutosi ke, Nasuḡ aGot ekəmaiegai:

“Len nəvanuan lotosor len nasoruan tiltile gail,
len nabuḡon nametḃos gail,
dereh nisor mai alategai,
be naut kəmas notogol tomagenan,
asike losəsəloḡ hən ginau.”*

²² Imagenan beti, hum ma məttonau suluḡi ke nasoruan tiltile gail igol p̄arḡar həni ke aGot itoh mai alat lotokad nadələmian lan. Be nasoruan tiltile galenan ləsəpat m̄os alat lotokad nadələmian, be hən alat ləsəkad nadələmian ləḃipes həḃetw lan. Avil na-kel-uri-an hən nəsa aGot tokele, igol p̄arḡar həni ke aGot itoh mai alat lotokad nadələmian lan. Ipat m̄os alat lotokad nadələmian, savi m̄os alat ləsəkad nadələmian.

²³ Imaienan, gamit siYesu p̄isi mətḃiḃonḃon, gamit p̄isi mətḃisor len nasoruan tiltile gail, ale nəvanuan galevis am lototətan hən nadələmian o ləsəkade, ləḃḃis lohoim, dereh like məttovinvinu. ²⁴ Be gamit p̄isi mətḃikel ur nəsa aGot tokel mai gamito, ale avan ideh totətan hən nadələmian o səkade ḃḃis lohoim, len natgalen p̄isi, dereh nəlon timəḃur, teləboi səhot nəsaan san tosoḃur, ²⁵ ale natit lotosusuah len nəlon lip̄arḡar. Ale dereh tipair dan nəsaan san, titeh len tan, kəta vi pan hən ḃilotu hən aGot. Dereh tisor təvah ke, “Ekitin, aGot itoh len gamito.”

Nap̄isal hən naḃonḃonan hən nalotuan

²⁶ Bathudud nadələmian, nekəməbe? Nimaris kotov nəsa notokele maiegai. Nəḃoḡ mətḃiḃonḃon hən mətḃilotu, gamit ideh tekəkai, gamit ideh tēḡusan, gamit ideh tikel na-kel-vəḡoti-an seNunun aGot, gamit ideh tikel nasoruan len nasoruan tile, ideh am tikel namilen. Natit p̄isi mətḃigole limasḡol gamit p̄isi siYesu mətḃidanḡ am len nəmauran samito. ²⁷ Gamit ideh ḃələḡon ḃikel nasoruan len nasoruan tile, teru o titor ḡai lisor, salesəhor totor. Limassor ḡisusua ale avan ideh timaskel namilen nasoruan salito. ²⁸ Asike mətḃikad avan ideh toləboi ḃikel namilen, nəvanuan toke tikel nasoruan len nasoruan tile, satisor len naḃonḃonan. Tisor mai gai gabag mai aGot ḡai. ²⁹ Gamit ideh ḃələḡon ḃikel ur nəsa aGot tokel maii, teru o titor lisor, ale galit am limassəsəloḡ, nau vahvahur na-kel-uri-an enan, hən ləḃeləboi səḡoti ke togəm len aNunun aGot o eḃuer. ³⁰ Ale avan ideh am toḃətah, na-kel-vəḡoti-an seNunun aGot ḃegəm həni, nəvanuan tosor tesib hən toḃətah ḃisor. ³¹ Len nəvide tomagenan, galit p̄isi ləḃikel ur nəsa aGot tokel mai galito, lisor ḡisusua hən gamit p̄isi mətḃeləboi səḡot naḡusanan, ale hən gamit p̄isi mətḃələḡon ḃivoi am len nəlomito. ³² Mitinau gat nategai: nəvanuan tokel ur nəsa aGot tokel maii, iwol hən nanunun totoh len nəlon, ḡol ke toləboi ḃisor o ḃesib len nasoran

* **14:21:** Isa 28.11-12. Nəḃoḡ aIsaiah totos nasoruan siGot toke, alategai, aGot isor husur nəvanuan san gail a Jutah.

san hən avan ideh am bisor. ³³ Len nalotuan, aGot emətahun gamit p̄isi mət̄bisor taṽtaṽor ḅonḅon len namityal tosua ḅai. AGot savi aGot hən nət̄aṽtaṽoran, ao, evi aGot hən natəm̄at. Timagenan len naḅonḅonan silat siYesu len naut p̄isi.

³⁴ Len naḅonḅonan gail silat siYesu latp̄əhaṽut lemədaṽ husur sanor hən ləḅisor, be lith mədaṽ, səsəlonḅ husur nalotuan, hum nalo tokele. ³⁵ Ləḅeləḅon ke ləḅeləḅoi səhot natideh, leus asoalit a im səḅolito. Evi hur sasa hən nap̄əhaṽut bisor len naḅonḅonan silat siYesu.†

³⁶ Mətunau ke gamit mətovi nəkadun nasoruan siGot a? Mətunau ke ibar gamit səḅomito ḅa? ³⁷ Gamit ideh ḅinau ke tovi ahai kelkel ur o nəvanuan aNunun aGot totoh lan, teləḅoi səhoti, ke, nəsa nototosi van hən gamit gagai evi nakelean todaḅ siNasuḅ. ³⁸ Be avan ideh ḅemətahun ḅeləḅoi natanen, aGot dereh temətahun ḅeləḅoi avan enan.

³⁹ Imagenan bathudud sawg len nadəlomian, mətələḅon masuṽ hən mət̄bikel napisulan siGot, ale samtikai tas nasoran len nasoruan tiltile gail. ⁴⁰ Be len naḅonḅonan, mitigol natit p̄isi len nav̄ide tovoi, mətəhusur nəyah hən nalotuan notomadhakele, samtilotu ḅular.

15

Na-le-məhat-an seKristo dan nəmatan

¹ Bathudud nadəlomian, nuke mitinau təlmam hən na-kel-uri-an tovoi notokel uri mai gamito, na-kel-uri-an tovoi mət̄tokade, na-kel-uri-an tovoi mət̄toil gəgat lan gagai. ² Len na-kel-uri-an enan tovoi notokel mai gamito, aGot ilav kuv gamit dan nəsaan samito, mət̄betəgau gat nasoruan notokel uri mai gamito. Asike təmagenan, nadəlomian samit tavi nadəlomian kəmas ḅai.

³ Husur nəsa Nasuḅ tokel mai ginau, nukel mai gamit tia. Nabiltitit səhor natit p̄isi am imaiegai ke: aKristo imat m̄os gidato hən ḅilav kuv gidat dan nəsaan sidato mai nəpanismen han, hum lototosi len natosian siGot.* ⁴ Lutavun aKristo, ale aGot igol tole məhat dan nəmatan len nəmaribonḅ na-vəha-tor-an. Enan tu lutosi sutuai len natosian siGot.* ⁵ Ale aKristo evisi hən aPita torisi, beti evisi hən alat lotosəḅavur pisan toru lotorisi.* ⁶ Husur natanen, evisi hən nəḅathudud nadəlomian lotovi 500 lotorisi len namityal tosua ḅai. Galit galevis lupat len nəmatan, be isəḅur lumaṽ sal vəḅar daməḅai. ⁷ Ale evisi hən aJemes torisi, beti evisi hən ahai pispisul gail p̄isi lotorisi.

⁸ Naməkot hən galit p̄isi, aKristo evisi hən ginau am notorisi, naut kəmas tohum lotopas ginau len nəḅonḅ sanor həni.* ⁹ Husur ginau novi ahai pispisul a pan len ahai pispisul gail am. Nəsənav hən ləḅekis ginau hən ahai pispisul, husur notomədas bun alat siYesu lotovi vanuan siGot.* ¹⁰ Avil len navoian aGot toviol kəmas həni, nogəm surḅan ginau gagai notoṽat nəhes enan. Ale navoian san van hən ginau səpat kəmas. Ao, noum habat səhor ahai pispisul gail p̄isi am—be savi ginau notogole, len navoian toviol kəmas həni, len ginau, aGot igole. ¹¹ Imagenan, naut kəmas

† **14:35:** Nəvanuan namitisau galevis hən nasoruan siGot lunau ke naves 34-35 savi natosian kitin siPol. Len natosian galevis ta sutuai, naves 34-35 arupat len naut egai, len natosian galevis am arupat a tahw, husur 14.40. * **15:3:** Isa 53.5-12 * **15:4:** Psa 16.10; Hos 6.2 * **15:5:** Mat 28.16-17; Mak 16.14; Luk 24.34, 36; Jon 20.19 * **15:8:** Uman 9.3-6 * **15:9:** Uman 8.3

ginau o galito, ginamit p̄isi namtukelkel ur na-kel-uri-an tovoi maienan, ale enan na-kel-uri-an tovoi gamit m̄ettod̄elomi.

Na-le-m̄əhat-an dan n̄əmatan

¹² Ale ginamit p̄isi namtbikel uri ke, aGot togol aKris̄to tole m̄əhat dan n̄əmatan, imabe gamit galevis luke na-le-m̄əhat-an dan n̄əmatan ēbuer? ¹³ Na-le-m̄əhat-an dan n̄əmatan tābuer, namilen ke, na-le-m̄əhat-an dan n̄əmatan seKris̄to am, aGot asike tagole. ¹⁴ Ale aGot asike tagol na-le-m̄əhat-an seKris̄to dan n̄əmatan, namilen ke, na-kel-uri-an sinamit tavi ut k̄əmas, ale nad̄əlomian samit am tavi ut k̄əmas. ¹⁵ A m̄əhat h̄ən natenan, namilen ke, ginamit ahai p̄ispisul, namttaliblibōŋ husur aGot, husur namtukel uri ke aGot igol aKris̄to ile m̄əhat dan n̄əmatan. Be na-le-m̄əhat-an dan n̄əmatan tābuer, aGot asike tagol aKris̄to tale m̄əhat dan n̄əmatan. ¹⁶ Husur aGot asike tagol alat lotomat l̄ətale m̄əhat dan n̄əmatan, namilen ke, na-le-m̄əhat-an dan n̄əmatan seKris̄to am, aGot asike tagole. ¹⁷ Ale aGot asike tagol aKris̄to tale m̄əhat dan n̄əmatan, n̄əbathud̄əlomian samit tābuer, m̄əttatoh len n̄əsaan samit sal. ¹⁸ T̄əmaienan, alat lotokad nad̄əlomian len aKris̄to, lotopatmari len n̄əmatan, galit am l̄ətəmasig. ¹⁹ Husur dattəkad n̄ə-vatvat-viri-an len aKris̄to len n̄əmauran egai ŋai, na-le-m̄əhat-an sidato dan n̄əmatan tābuer, tanor h̄ən n̄əvanuan gail l̄ətalolosa masūv h̄ən gidato s̄əhor avan ideh am len navile a pan. ²⁰ Be s̄əmaienan, sakitin.

Nakitinan imaiegai ke: aYesu m̄əau, n̄əbōŋ aGot togol tole m̄əhat dan n̄əmatan, igol tovi metəkav h̄ən tole m̄əhat hum na-kel-gati-an ke alat lotokad nad̄əlomian lotopatmari len n̄əmatan, galit tu dereh lile m̄əhat.* ²¹ Bathut ke n̄əvanuan sua tovi p̄isal h̄ən n̄əmatan togəmai, n̄əvanuan sual am evi p̄isal h̄ən na-le-m̄əhat-an dan n̄əmatan togəmai. ²² Sum̄an n̄əvanuan p̄isi lotomat sil lotovi siAtam, n̄əvanuan p̄isi lotovi siYesu, aGot dereh tigol likad n̄əmauran dan n̄əmatan.† ²³ Be dereh lile m̄əhat len namityal salit v̄isusua, nametəkav aKris̄to; husuri, n̄əbōŋ aKris̄to h̄əgəmai, alat seKris̄to dereh lile m̄əhat. ²⁴ Beti nanoŋan dereh tegəm balai. Natəmat p̄isi lotoil a m̄o, mai n̄ədaŋan h̄ən na-il-a-m̄o-an p̄isi, mai n̄ədaŋan p̄isi, aKris̄to dereh tigol levi ut k̄əmas p̄isi.‡ Ale n̄ədaŋan san h̄ən na-il-a-m̄o-an hum aKiŋ, dereh tilavi mai aGot aTata.

²⁵ Husur aKris̄to teil a m̄o m̄əau hum aKiŋ van v̄əbar tovəlas naenemi san gail p̄isi vi pan, hum lotovi ut k̄əmas.* ²⁶ Ale n̄əmatan evi naenemi naməkot aKris̄to bigol b̄imasig. Dereh n̄əmatan tēbuer. ²⁷ Husur natosian siGot ike, “erij̄ natit p̄isi len navəlan aKris̄to, hum aKris̄to tovəlas gail vi pan.” Ale n̄əbōŋ natosian toke, erij̄ “natit p̄isi” len navəlan aKris̄to, datoləboii ke aGot savi ideh len natgalen p̄isi, husur evi aGot torij̄ natit p̄isi len navəlan aKris̄to.* ²⁸ Be n̄əbōŋ aGot h̄erij̄ natit p̄isi len navəlan aKris̄to b̄inoŋ, beti aNatun aGot dereh terij̄ gai gabag len navəlan aTəman torij̄ natit p̄isi len navəlan aNatun, h̄ən aGot m̄əau biyalyal s̄əhor natit p̄isi, h̄ən naləŋonian san s̄əbōn h̄evisi.

²⁹ Na-le-m̄əhat-an dan n̄əmatan tābuer, n̄əvanuan gail lotobaptais silat lotomat tia, dereh l̄ətagol n̄əsa? Takitin ke alat lotomat, aGot asike tagol

* **15:20:** Len naves egai, n̄əbōŋ toke aKris̄to tovi metəkav h̄ən tole m̄əhat hum na-kel-gati-an... namilen ke aKris̄to tole m̄əhat metəkav, esum̄an na-kel-gati-an siGot ke, n̄əvanuan p̄isi lotokad nad̄əlomian dereh lile m̄əhat dan n̄əmatan. † **15:22:** H̄ən naves 21-22, ris Gen 3.17-19; Rom 5.12-21 ‡ **15:24:** N̄əbōŋ aPol tosor husur natəmat p̄isi lotoil a m̄o, mai n̄ədaŋan h̄ən na-il-a-m̄o-an p̄isi, mai n̄ədaŋan p̄isi, isor husur natəmat gail mai n̄ədaŋan lotokade h̄ən lotoil a m̄o h̄ən natite.

* **15:25:** Psa 110.1 * **15:27:** Psa 8.6

lõtale mēhat dan nēmatan, nēvanuan lotobaptais salito, lubaptais mōs nēsa? ³⁰ Ale ginamit, asike namttale mēhat dan nēmatan, ginamit namtutoh tabtab pēpadan hēn nēmatan mōs nēsa? ³¹ Akis nēmatan ipat pēpadan hēn ginau. Natenan ekitin hum tokitin ke notoŵiv masuŵ hēn gamito len nēmauran mēttokake len aYesu Kristo, aMasta sidato. ³² ANunun aGot tabuer len ginau sumān nēvanuan navile a pan űai, nuŵal mai alat a Efesus lotohum narivatvat katkat mōs nēsa? Savi mōs natideh! Ale aGot asike tagol alat lotomat lõtale mēhat dan nēmatan, dattahusur nasoruan toke “datihan, datemun husur pelan dereh datimat.”*

³³ Alat lotokēmaienan salegēras gamito. Nasoruan toke, “Nētahan mai nēvanuan tosa, emēdas nabōruan tovoi,” evi kitinan. ³⁴ Samtevinvinu am, tēlmam van hēn nēnauan tovoi hum tonor hēn mētŵigole. Mitinōŵ dan nēsaan. Husur gamit galevis lotētan hēn aGot—nokēmaienan hēn nahurumit bisa lan.

Len na-le-mēhat-an dan nēmatan niben nēvanuan imabe?

³⁵ Avil dereh avan ideh tike, “AGot igol māb hēn alat lotomat lile mēhat? Dereh likad nibelit tomabe?” ³⁶ Govi hoŵon! Namisurhut natideh gotodaŵdaŵi imasmat hēn ħimaur, hēn ħitov vi mēhat. ³⁷ Nēsa gotodaŵdaŵi sēkad niben bēgēmai, savi nēhai ħitov vi mēhat, be gudaŵ namisurhut kēmas űai, hum ma tovi misurhuwit o misurhut natideh am. ³⁸ Be aGot beti eviol mai namisurhute gail nibelit toveveu gai tolēŵon lēbikade. Ale ŵisusua len namisurhut lototiltile, aGot igol titov, tikad niben sēbon űai.

³⁹ Len naŵide tomaienan, niben natit p̄isi lotokad nēmauran lēsap̄itp̄itov. Niben nēvanuan etile, niben narivatvat etile, niben nēman namēsav etile, niben naieh etile.

⁴⁰ Ale ikad natit gail len nēmav lotokad nibelito hum tokad natit gail len navile a pan lotokad nibelito. Nēyalyalan hēn niben natit gail len nēmav etile dan nēyalyalan hēn natit gail len navile a pan. ⁴¹ Namityal ikad namīalan san, nahēbati ikad namīalan san, mai namēso gail lukad namīalan tile am. Ale len namēso gail, namīalan hēn namēso sua etile, namīalan hēn namēso tile am etile.

⁴² Imaienan űai len na-le-mēhat-an dan nēmatan. Gagai niben nēvanuan imat, iŵo len tan, be nēbōŵ aGot ħigol ħile mēhat, dereh niben nēvanuan tikad nēmauran vi sutuai. Asike iŵos nētān bōŵ ideh. ⁴³ Gagai niben nēvanuan evi ut kēmas, be nēbōŵ ħile mēhat dereh tiyalyal. Gagai sēdaŵ, be nēbōŵ ħile mēhat, dereh tidan. ⁴⁴ Gagai niben nēvanuan evi natit hēn navile eg a pan, be nēbōŵ ħile mēhat, dereh tevi natit hēn nēmav, niben veveu tonor hēn ħitoh len nēmav. Husur tokad niben hēn navile eg a pan, ale ikad niben hēn nēmav am. ⁴⁵ Imagenan, natosian siGot ike, “Nēvanuan nametēkav, aAtam, egēm vi titsua tokad nēmauran.” Be aAtam namēkot, tovi aKristo, egēm vi Nunun Nēmauran toviol hēn nēmauran vi sutuai.*

⁴⁶ Avil nēmauran vi sutuai togēm len aNunun Nēmauran sagēm a mō, ao, nēmauran len navile eg a pan egēm a mō, ale husuri, nēmauran vi sutuai len nēmav. ⁴⁷ AAtam, nēvanuan nametēkav, evi vanuan navile a pan aGot togole hēn nētān. Ikad nēmauran hēn navile a pan. AKristo, nēvanuan

§ 15:29: Len naut a Korint, ikad galevis len alat siYesu lotobaptais silat lotomat tia. Naŵide enan savi naŵide len alat siYesu len naut ideh am, ale gagai datsalēboi nadlōmian silat lotogole. Imasil ke galevis lotogole, be aPol sakele ke todam hēn naŵide enan, husur aPol isor husur na-le-mēhat-an dan nēmatan, sasor husur nēbaptaisan enan. * 15:32: Isa 22.13 * 15:45: Gen 2.7

na-vøha-ru-an, evi vanuan nømvav. Ikad nømauran høn nømvav.* 48 Alat navile a pan lotokad nømauran høn navile a pan, losumian nøvanuan tokad nømauran høn navile a pan aGot togole høn nøtan. Alat lotokad nømauran høn nømvav, losumian nøvanuan nømvav tokad nømauran høn nømvav. 49 Sumian gidat dattolav kot aAtam, nøvanuan navile a pan aGot togole høn nøtan, len navide tomaienana, datimaslav kot aKristo, nøvanuan nømvav.

50 Bathudud nadølomian, nekømaiegai ke: nibedat tokad namøjød mai nøda saløboi ðikad nømauran mai aGot len natohan pipihabølan. Bathut nibedat ðibos nøtan, saløboi ðikad nømauran vi sutuai lan.

51 Mitinau. Nikel vøhot natsua maiegai ke: savi gidat þisi datþipatmari len nømatan. Be gidat þisi, aGot dereh tegøgel høn gidat þisi 52 vøhasua ñai, len namityal toþitol ñai hum nømet tokavømat, len nøwalan høn nøtrampet høn nanoñan. Husur nøtrampet dereh tiwal, ale aGot dereh tigol alat lotomat lile møhat høn læþimaur vi sutuai. Gidat datsømat sal, aGot dereh tegøgel høn gidat maienana.** 53 Husur nibedat dattokade gagai ðiþo, timasgømv vi bedat togon asike ðiþo bøñ ideh. Ale nibedat dattokade gagai þimat, timasgømv vi bedat togon þimaur vi sutuai. 54 Nibedat ðiþo, nøboñ læþegømv vi bedat tile asike ðiþo, ale, nibedat þimat, nøboñ læþegømv vi bedat tile þimaur vi sutuai, beti nasoruan lototosi dereh tisarpoh toke, “Nømatan imasig, eþuer, aGot iþal maii ale esøhor buni.”*

55 “Eee, Matan, nasøhorian samñ gai be? Gumasig!

Eee Matan, nødanjan samñ gai be? Godødas gøþevin ginamit am.”*

56 Nøwei hinømatan evi saan—nøvanuan timasmat sil nøsaan, ale nødanjan nøsaan tokade, egømv len nalo—nøvanuan togol nøsaan eþur kotov nalo, ale timaspanis sile. 57 Be sipa vi tøban aGot! Len aMasta sidat, aYesu Kristo, aGot ilav kuv gidat dan nøsaan mai nømatan, igol datowin søhor gølar þisi.

58 Imaienana bathudud nadølomian notolømas bun gamit þisi, møteil gøgat. Samterus dan nadølomian møttokade len na-kel-uri-an tovoi. Akis nølomit tidarñ masuþ len nauman siNasuþ, husur møtoløboii ke nauman samit len Nasuþ evi møs natite, savi ut kømas.

16

Na-bubulah-vat-an møs alat siYesu a Jerusalem

1 Gagai nuke nisor husur na-bubulah-vat-an møs alat siGot. Nuke mitigol husur nøsa notokel mai alat siYesu len naut tiltile gail len naprovens Kalatia.* 2 Len nømariboñ metøkav høn nawik, gamit vøvisusua møterin nøvat ideh gail tipat, nahudhuvat høn napurpuran samito. Ale sahsah tuan nøvat enan høn þeutaut vir nagøman sagw, savi høn nøboñ en beti mætþebubulah vat. 3 Ale nøboñ nøþegømai, mitilekis høn gamit galevis mættonau ke lotovoi. Dereh nilav naløþulat napisulan mai galito, ale nesøvat galito høn læþitariv naviolan samito vi Jerusalem. 4 Ale þinor høn ginau am nøþivan ei, dereh galit litha mai ginou len nøyaran sagw.

Na-sor-utaut-an

5 Dereh niyar tur len naprovens Masetonia. Ale nøboñ nøþiyar tur len naprovens Masetonia þinoñ, dereh negømv høn gamito.* 6 Hum ma nøbitoh mai gamit þebølav køkereh, o vøbar nahøbati naut susus læþinoñ

* 15:47: Gen 2.7, 3.19; Jon 3.13, 31 ** 15:52: Høn naves 51-52, ris 1Tes 4.15-17 * 15:54: Isa 25.8 * 15:55: Hos 13.14 * 16:1: Rom 15.25-26 * 16:5: Uman 19.21

hən mət̃bevi tarhət sagw len nəyaran van, vi lan naut ideh nə̃bevi lan.
 7 Husur nomətahun nə̃biyar tur len naut samit tutut ŋai. AGot b̃idam̃ hənī,
 nuvatvat viri ke nitoh tebəlav kəkereh mai gamito.

8 Be dereh nitoh a Efesus van vəbar naPentikost, nəhanan hən
 nəmatuan.* 9 Husur aGot esəŋav hən nabiltip̃isal hən nə̃bigol nabiltiومان
 b̃ivan hən navit̃ b̃isob̃ur, naut kəmas nəvanuan tosõbur lotomətahun nau-
 man sagw.†

10 Nəboŋ aTimoti b̃egəmai, samtigol natideh hən b̃emətahw lan, len
 natohan san mai gamito, husur gai igol nauman siNasũ surm̃an ŋai
 ginau notogole.* 11 Gamit ideh sateŋit nəhon van hənī, satinau ke tovi ut
 kəmas. Be mət̃bevi tarhət san len nəyaran san hən b̃etəlmam gəm hən ginau,
 nəlon topul hən natəmat. Nutoh vir gai mai nəbathudud nadəlomian galevis
 am.

12 Nuke nisor husur awawa sidat len nadəlomian, aApollos. Nukel buni
 ke timastah mai awawa nadəlomian gail am lə̃bivan hən gamito, be savi
 naləŋonian san hən b̃ivan gagai. Nəboŋ b̃ikad nãp̃isal, dereh tivan hən
 gamito.*

Nə-maris-kotovi-an

13 Mət̃ehulahul. Mət̃eil gəgat len nadəlomian. Mət̃eil b̃ur namətahwan.
 Mitidaŋ. 14 Nəsa mət̃bigole, mitigol galen p̃isi len na-ləmas-buni-an.

15 Bathudud nadəlomian, mət̃oləboi aStefanas mai nəbathudud san. Galit
 nametəkav lotokad nadəlomian len naprovens Akaia, ale loviol hən galito
 hən lə̃bevi tarhət silat siGot.* Nous gamit, noŋir gamit ke, 16 len na-ləmas-
 buni-an mət̃eriŋ gamit len navəlalito, galit mai nəvanuan p̃isi lotõbon mai
 galito len nauman, lotoum habat m̃os na-kel-uri-an tovoi.

17 Nohəhãvur masũv len nagəman siStefanas, aFortunatus mai
 aAkaikus, husur alalum̃an galegai lovi tarhət sagw, gel gamit mət̃saləboi
 mət̃bigole. 18 Lugol noləŋon ivoi am len nəlogw, hum lotogole hən gamit
 tia. Husur enan nuke, mət̃eputsan nəvanuan lotomaianan len nənanuan
 samito.

19 Alat siYesu len naut tiltile len naprovens Asia lukel na-ke-ivoi-an
 mai gamito. AAKwila mai aPrisilla, mai alat siYesu lotõbonbon len naim
 səlaru lohəhãvur hən lotokel na-ke-ivoi-an mai gamit len Nasũ.* 20 Gegai
 nəbathudud p̃isi len nadəlomian lukel na-ke-ivoi-an mai gamito. Len na-
 ləmas-buni-an siGot len nəlomito, mət̃esũm gabag hən nətarhomit gail hən
 mət̃bikel na-ke-ivoi-an sagw mai gamito.

21 Ginau aPol nutos na-ke-ivoi-an egai hən navəlagw sə̃bogw ŋai.

22 Avan ideh asike b̃eləmas bun Nasũ—tipanis sile! Masta sidato,
 gegəmail.‡

23 Nasũ aYesu teviol kəmas hən navoian mai gamito.

24 Len aKristo aYesu, na-ləmas-buni-an sagw tipat len gamit p̃isi.

* 16:8: NaPentikost evi nəhanan hən nəmatuan topat len nəmaribon̄ tovi 50 husur nəPasova.

† 16:9: Hən naves 8-9, ris Uman 19.8-10 * 16:10: 1Kor 4.17 * 16:12: Uman 18.24

* 16:15: 1Kor 1.16 * 16:19: Uman 18.2 ‡ 16:22: KelV 22.20. Len naut egai, ike Maranata
 tovi nasoruan ta Aram namilen ke Masta sidato, gegəmai.

2 Korint

Naloʻbulat napisulan na-və^{ha}-ru-an aPol totosi van hən alat a Korint

Ase itos naloʻbulat napisulan egai?

aPol itosi.

aPol itosi hən nəsa?

aPol itosi husur galevis len alat siYesu a Korint lusor tas aPol, loṛəpəhw dani. aPol eləḡon isa be eləmas bun galito, eləḡon masuʻ hən bıkad navoivoian mai galito. Ale nəboḡ lototəlmam, us navoivoian mai tətəs, aPol ikel nahəhəvuran san.

aPol itosi van hən ase?

aPol itosi van hən alat siYesu len naut a Korint.

aPol itos naloʻbulat napisulan egai ḡais mai len naut a be?

Itosi van hən alat a Korint pəpadaḡ hən nasihau tovi A.D. 58 nəboḡ totoh len naprovens Masetonia.

1) Na-ke-ivoi-an mai nasipaan vi təban aGot (1.1-11)

2) aPol isor husur nəsa togole a mō (1.12–2.4)

3) aPol enḡir alat siYesu len naut a Korint ke likad navoivoian tətəs mai nəvanuan togol tosa (2.5–2.17)

4) aPol isor husur nauman san togəm len aGot (3.1–6.13)

5) aPol ikai tas nəḡonan mai alat ləsəkad nadəlomian len aYesu (6.14–7.1)

6) aPol isor husur nakemkeman san (7.2–7.16)

7) Naviolan mōs alat siYesu len naut a Jerusalem (8.1–9.15)

8) aPol isor husur na-il-a-mō-an gai tokade hum ahai pispisul siYesu (10.1–13.10)

9) Nə-maris-kotovi-an (13.11-13)

Na-ke-ivoi-an siPol

¹ Ginau aPol nutos naloʻbulat napisulan egai. Len naləḡonian siGot, ilekis hən ginau hən notovi ahai pispisul seKristo, aYesu. Ginau mai aʻadato len nadəlomian, aTimoti, namrutosi.* Nutos naloʻbulat napisulan egai van hən alat siGot len naut a Korint, mai alat lotovi siGot səḡon len naut pisi len naprovens Akaia. ² aGot aTəmadato mai Nasub aYesu Kristo, areviol kəmas hən navoian mai gamito, mai arigol nəlomit tikad natəmat tabtab.

Nasipaan siPol

³ Nə-sal-suhi-an tivan hən aGot aTəman aMasta sidato, aYesu Kristo. aGot evi aTəmadato nəlon totanḡis gidato, evi nəkadun navoian pisi togol nəlon nəvanuan toləḡon tovoi am.* ⁴ Iḡol nəlonamit eləḡon ivoi am len na-ləḡon-isa-vəsa-an pisi sinamito. Iḡole hən namtḡeləboi namtḡigol alat lotoləḡon tosa vəsa, ləḡeləḡon ḡivoi am len nəlolito. Ale len nəsa aGot togole hən ginamito, namtḡigole hən galito. ⁵ Hum namttoləḡon tosa vəsa sil aKristo, hum namttokatəḡol hən na-ləḡon-isa-vəsa-an san, len naḡide tomaienən, len aKristo, aGot iḡol namtoləḡon ivoi am len nəlonamito, iḡol na-ləḡon-ivoi-an len nəlonamito epul səḡəhov. ⁶ Namtḡeləḡon ḡisa vəsa, nəmauran sinamit ḡidaḡ, imagenən hən namtḡigol mətḡeləḡon ḡivoi am len nəlomito, imagenən hən mətḡıkad nə-lav-kuv-gamit-an dan nəsaan

* 1:1: Uman 18.1-18 * 1:3: Psa 94.19; Isa 40.1

samito. aGot bigol namtbeləjon bivoi am len nəlonamito, imagenan hən namtbigol mətbeləjon bivoi am len nəlomito. Ale na vit natenan evi nədaŋ-buri-an len gamito, hən mətbeləboi mətbi daŋ bur na-ləjon-isa-vəsa-an to pito v hən namttoləjon tosa vəsa lan. ⁷ Namtudaŋ len nə-vatvat-viri-an namttokade hən gamito. Namtoləboii ke, hum mətto katə p ol hən na-ləjon-isa-vəsa-an sinamito, len na vide to maienan dereh aGot tigo l mətə ləjon tivoi am len nəlomito, hum to gole len nəlonamito.

⁸ Bathudud nadəlomian, namtomətahun mətbetətan hən na-ləjon-isa-vəsa-an to visi hən ginamito len naprovens Asia. Namtoləjon isa vəsa batbat səhor masu v hən nədaŋan namttokade hən namtbi daŋ buri. Nəlonamit i bov hən nəmauran sinamito.* ⁹ Kitin, namtunau ke namtbimat. Naten evisi hən asike namtberin nəlonamit len ginamit səbonamito, be hən namtberin nəlonamit len aGot to go l go l alat lotomat lile məhat dan nəmatan. ¹⁰ Ilav kuv ginamit dan nəmatan pəpadaŋ hən to bar ginamito. Ale namtoləboii ke dereh tilav kuv ginamito tət as am. Namtorin nəlonamit lan hən bilav kuv tabtab hən ginamit sal. ¹¹ Ale len na-sor-tu v-an samit gail mətovi tarhət sinamito. Na nəvanuan bisobur ləbisor tu v m os ginamito, dereh aGot tivoi masu v hən ginamito, ale nəvanuan tisobur lesipa vi təban aGot həni.

APol egəgel hən nənauan san; savi Korint am

¹² Namto v iv len nategai ke: nəlonamito to masil ikel koti ke: len nəmauran sinamit len navile eg a pan, mai len na vide namttokade mai gamito, namtsasusuan natideh, namtohusur naləjonian siGot. Na vide sinamit sagəm len namitisau sinəvanuan, be egəm len navoian aGot to viol kəmas həni. ¹³⁻¹⁴ Namtsatos natideh mətodədas mətbeləboii. Namtutos nəsa mətto ləboi mətbe v uruŋ ləboii, mətbeləboi səhoti. Ale naut kəmas mətto ləboi kəkereh hən ginamit gagai, nuvatvat viri ke dereh mətə ləboi səhot ginamito. Beti, len nəboŋ siNasub, aYesu, dereh mətə v iv len ginamito len na vide to pito v hum namtto v iv len gamito.

¹⁵ Bathut notonau ləboi natgalen tia, a mo nunau utaut hən nəbegəm ris vəha-ru hən gamito, hən nəbevi tarhət samit vəha-ru. ¹⁶ Nunau ke len nəyaran sagw vi lan naprovens Masetonia, dereh negəm ris gamito. Ale nəboŋ nəbetəlmam dan naut a Masetonia, dereh neris gamit tət as, hən mətbevi tarhət sagw len nəyaran vi Jutea.* ¹⁷ Hum ma mətto sor isa hən ginau husur notogəgel hən nə-nau-utaut-an sagw. Nəboŋ notonau utaut maienan, mətunau ke nəlogw emə lala həni a? Mətunau ke len nənauan sagw nohusur na vide silat navile a pan lotogəgəras, lotoke, “Evoi,” be namilen ke, “Ao?” ¹⁸ Be su mian aGot to go l tabtab hən nəsa to ke le, nasoruan sinamit van hən gamito sagəgel, sakel bonbon hən “Evoi” mai “Ao.” ¹⁹ Ginamit, aSilas,* aTimoti mai ginau, namtukel ur na-kel-uri-an tovoi husur aYesu Kristo, anatan aGot. Ale aYesu sagəgel boŋ ideh, savi “Evoi” mai “Ao” bonbon. Be len gai, akis aGot ekitin, igol nəsa to ke le, ike, “Evoi.”* ²⁰ Husur na-kel-gati-an pi siGot, lusarpoh len aKristo. Len aKristo aGot ike, “Evoi,” igol natit pi si tokel gati ke tigo le. Ale len aKristo datuke, “Ganan! Evoi!” mai aGot hən datbisal suh nəyalalan san. ²¹ Be evi aGot m au to go l gidat datudaŋ am, gamit mai ginamito, hən datbeil

* **1:8:** 1Kor 15.32 * **1:16:** Uman 19.21 * **1:19:** Len nasoruan ta Kris ike Silvanus, sake Silas, be evi naulu mian sua ŋai. * **1:19:** Uman 18.5

gəgat len aKристо. Itabtabuh len gidato hən datbēvi esan səbōn. ²² Evi aGot māu tota gat nahəsan len gidato, ke dattovi esan səbōn, erinj aNunun len nəlodato hum toririn gol gidato, hən datbēləboii ke, natit p̄isi tokel gati, dereh timagenan.

²³ Nous aGot hən b̄isor vi tarhət sagw ke notokitin. Nəsətəlmam vi Korint husur nomətahun nəbetunus gamit am. ²⁴ Namtomətahun namtb̄ipatpat ginamit məhat len na-il-a-mō-an hum nadələmian samit topat len nəvələnamito. Husur ipat māu len gamito. Ale len nadələmian samito, mətoil gəgat tia. Be namtuke namteum b̄onb̄on mai gamito m̄os nakemkeman samito.

2

¹ Imaienan, len nənauan sagw, nunau səhoti ke, asike nogəm hən gamito, husur nomətahun nəbigol mətbeləḡon b̄isa tətəs. ² Husur ginau māu nətagol mətəḡon təsə tətəs, təkad ase am tagol nətahəhəv̄ur? Gamit ḡai notogol mətəḡon tosa tia. ³ Husur natenan, nutos naləb̄ulat ta m̄o van hən gamito. Nutosi hən ke, nəb̄oḡ nəb̄egəmai, asike nəb̄eləḡon b̄isa len natit mətəḡol tosa gail, husur sanor hən mətbigol nəb̄eləḡon b̄isa, inor hən mətbigol nəb̄ehəhəv̄ur. Nəsəkad nə-lon-uri-an ideh len gamito, noləboii ke nakemkeman sagw evi nakemkeman samito. ⁴ Husur, nəb̄oḡ nototos naləb̄ulat enan van hən gamito, noləḡon isa vəsə masuṽ, nəlogw etuhəhəv̄ur, namətərarur sagw isel habat. Be nəsətosi hən mətbeləḡon b̄isa, nutosi hən mətbeləboi səhoti ke notoləmas masuṽ hən gamito.

Məterub̄at nəsaan dan nəvanuan nəsaan

⁵ Mitinau nəvanuan togol tosa, atenan igol noləḡon isa, be savi ginau ḡai, nomətahun nəb̄isor vəhas nakitinan, len nabunusian van van am gai igol gamit p̄isi mətəḡon isa.

⁶ Nəpanismen gamit mətəsoḡbur mətəḡol atenan topanis lan, inav tia. ⁷ Gagai satipanis am. Məterub̄at nəsa togole dani, gol teləḡon tivoi am len nəlon, hən na-ləḡon-isa-an san asike b̄igol nəlon b̄ib̄ov hən nəmauran san. ⁸ Nous taltal hən gamit ke, mətəḡon buni hən b̄eləboii len nəlon ke mətəḡon buni. ⁹ Nutos naləb̄ulat van hən gamito hən nəb̄isəb̄ nakitinan len gamito, ke mətəḡol natit p̄isi notokel mai gamito, o mətəḡon. ¹⁰ Gamit mətberub̄at natideh dan avan ideh, ginau am nugole. Ale b̄ikad natideh hən nəberub̄ati, nəsa nəberub̄ati dan avan enan, norub̄ati m̄os gamito, len nəhon aKристо, ¹¹ hən aSetan asike b̄egərəs gidato. Husur datsətətan hən nənauan gail siSetan.

¹² Nəb̄oḡ notovi lan nab̄iltivile Troas hən nəb̄ikel ur na-kel-uri-an seKристо, nusabi ke Nasuḡ toseḡav hən naḡisal hən nəb̄eum ei. ¹³ Avil nəlogw etuhəhəv̄ur sal husur nodədəs nəb̄isəb̄ aTitus, aḡagw len nadələmian ei. Imaienan, nukel nasudələmian sagw mai galit ei, ale norinj naut enan, novi Masetonia.*

Nawinan len aKристо

¹⁴ Be sipa vi təban aGot! Husur len aKристо, aGot esəhar ginamit namtovi enemi san a m̄o, hən nəvanuan gail p̄isi ləberisi ke aGot towin. Ale len ginamito, aGot igol nəvanuan loləboi aKристо, ale naləboian enan ehum

* 2:13: Uman 20.1

nəḅon susau tobar naut ḫisi. ¹⁵ Husur namtovi nəḅon aKристо tosusau vi təban aGot. Alat aGot tolav kuv galit dan nəsaan salito mai alat lotovan hən nəmasigan, galit ḫisi lorḡunus nəḅon enan. ¹⁶ Nəḅon alat lotovan hən nəmasigan lotorḡunus ginamito, namtovi nəḅon nəmatan togol lotomat. Nəḅon alat aGot tolav kuv galit dan nəsaan salito lotorḡunus ginamito, namtovi nəḅon susau hən nəmauran togol lotokad nəmauran. Ale, ase eləḅoi ḫigol nauman tomaianan? ¹⁷ Namtsasunḡan nəvanuan tosoḅur lotoḫur hən nasoruan siGot ḡos nəvat. Be aGot esəvat ginamito, ale len aKристо, len nəlonamit tomasil, namtukel ur na-kel-uri-an tovoi len nəhon aGot.

3

Naloḅulat napisulan tomaur

¹ Məḡunau ke namtotuḅat sal suh ginamit gabag a? Məḡunau ke namti-maskad naloḅulat napisulan tivan hən gamito o togəm len gamito tokel ur navoian sinamit a? ² Gamit ḡau məḡovi naloḅulat napisulan tokel ur navoian sinamito. Nəmauran samit ḡau lovi naloḅulat napisulan aKристо totos gati len nəlonamito, hən nəvanuan ḫisi ləḅəvurun ləḅoi, ləḅeləḅoi səḡoti. ³ Imasil ke məḡtovi naloḅulat napisulan togəm len aKристо, məḡtovi nəvit nauman sinamit namttokel na-kel-uri-an tovoi mai gamito. Naloḅulat enan, aKристо satosi hən napen, be itosi hən aNunun aGot nəkadun nəmauran. Satosi len nəvat hum totos nalo siMoses lan, be itosi len nəlon nəvanuan gail.*

⁴ Namtokəmaianan, namtoləḅoi bun natgalenan, husur, len aKристо, namtorinḡ gat nəlonamit len aGot. ⁵ Namtsəḡau ke namttoləḅoi namḡbigol natideh len ginamit səḅonamito, avil naləḅoian hən namḡbigol nəsa namttogole, egəm len aGot. ⁶ AGot igol namttoləḅoi namḡḅevi tarḡət san, hən namḡbikel ur na-kel-gati-an veveu aGot tokele. Nəkadun na-kel-gati-an san toveveu savi na-tos-gati-an tovi nalo, be nəkadun evi aNunun aGot. Datḅinau ke dattonor len nəhon aGot len na-tos-gati-an tovi nalo dattogol husuri, datusab. Datodədas datḅigol husur nalo, gol ke na-tos-gati-an tovi nalo igol nəmatan. Be aNunun aGot eviol hən nəmauran vi sutuai.*

⁷ Mitinau nategai. Nəḅon aGot totos nalo ta sutuai, nəḅon tota gati len nəvat ale lavi mai aMoses, nəhon aMoses ikad namənas hən nəyalyalan siGot. Nəpasusan gail seIsrael lodədas ləḅeris nəhon, husur eḡial habat, naut kəmas namḡialan han totuḅat hən ḅəḅuer. Ale, nalo togol nəmatan ḅegəm mai namənas hən nəyalyalan maianan,* ⁸ na-kel-gati-an veveu siGot, nauman seNunun len nəlodato, dereh tiyalyal habat səḡor namənas enan. ⁹ Ale nalo ta ḡo ḅiyalyal, nalo tosaḅ səḡoti ke nəvanuan toḅur kotovi timaspanis, na-kel-gati-an veveu iyalyal habat səḡori, husur gagai na-kel-gati-an siGot igol datunor len nəhon! ¹⁰ Nalo iyalyal a ḡo, be gagai ehum səyalyal am, husur na-kel-gati-an toveveu iyalyal habat səḡor masuḅ hən. ¹¹ Husur nalo ta ḡo totuḅat hən ḅəḅuer, naut kəmas togəm mai nəyalyalan, na-kel-gati-an veveu, topat vi sutuai, iyalyal səḡor masuḅ hən.

¹² Imagenan, husur namtukad nə-vatvat-viri-an len nəsa topat vi sutuai, namtosəman na-kel-uri-an tovoi. ¹³ Namtsasunḡan aMoses, toḡabut gol nəhon hən nəkaliko manivəniv, hən nəpasusan seIsrael asike ləḅəkəta

* 3:3: Exo 24.12; Jer 31.33; Eze 11.19, 36.26 * 3:6: Jer 31.31 * 3:7: Exo 34.29

mætaltal hæn namənas hæn nəyalyalan han, naut kəmas togəm bəbuer balai.* ¹⁴ Be nəkadulit iʋonʋon. Ale van vəbar daməŋai, nəboŋ lotoʋuruŋ na-kel-gati-an tomatu tovi nalo, ehum nəkaliko tokabut gol nənauan salito hæn asike ləbələboi səhot nakitinan. Ale nəkaliko ipat, husur len aKristo ŋai imakuv. ¹⁵ Ekitin, van vəbar daməŋai, nəboŋ lotoʋuruŋ nalo siMoses, lukad nə-kabut-gole-an len nəlolit sal. ¹⁶ Avil nəboŋ galit ideh topair van hæn Nasuḅ, aGot idakuv nə-kabut-gole-an enan.* ¹⁷ Ale Nasuḅ notomadhasor husuri evi Nunun aGot, ale nəvanuan aNunun Nasuḅ totoh len nəlon, nəvanuan enan imakuv dan natit piŋi topehuni dan aGot. ¹⁸ Imagenan, gidat piŋi datsəkad nə-kabut-gole-an len nəhodato, datoris namənas hæn nəyalyalan siNasuḅ, ale nəvanuan gail loris Nasuḅ len gidato. Ale Nasuḅ, aNunun aGot, egəgel tabtab hæn gidato hæn datbesuŋan gai len nəyalyalan san.

4

Nakontit gail len nabiliwai hæn nətan bulau

¹ Imaienan, namtudaŋ tabtab hæn namtbikel ur na-kel-gati-an toveveu, husur aGot, len nəlon totaŋis ginamito, eriŋ nauman enan len navəlanamito. ² Namtomətahun naʋide lotosusuah, lotogol nahur sasa; namtsagəras səsa hæn avan ideh, namtsagəgel hæn nasoruan siGot hæn asike bəkitin. Aoa! Be len nakitinan namtukel pəpəpə həni. Namtukel maien həni len nəhon aGot hæn nəvanuan piŋi ləbələboi səhoti ke savi liboŋan ideh. ³ Husur na-kel-uri-an tovoi namttokel uri bəsuuah, esusuah dan alat lotohusur naʋisal van hæn nəmasigan ŋai. ⁴ ASetan, nagot sasa hæn navile eg a pan, igol nənauan silat ləsəkad nadəlomian evisivis hæn asike ləbədəlom na-kel-uri-an tovoi. Namial han samias nəlolito, imaienan ləsaləboi na-kel-uri-an tovoi hæn nəyalyalan seKristo, aKristo topitoʋ hæn aGot.* ⁵ Husur namtsakel ur ginamit səbonamito, namtukel ur aYesu Kristo tovi Masta. Ginamit, namtovi slev samit gail mōs aYesu. ⁶ Husur aGot toke, “Namial temial len nəmargobut!” igol namial san emial len nəlonamito, hæn namtbələboi səhot nəyalyalan siGot len nəhon aYesu Kristo.*

⁷ Nakontit enan, naləboian hæn nəyalyalan siGot, ipat len ginamit namtohum nabilikoro tan bulau, hæn bimasil ke, nəyalyalan hæn nabiltidaŋan togəm len aGot, savi ginamito. ⁸ Naʋisal piŋi hæn nəmauran sinamit idaŋ, namtoləŋon isa lan, be namtoil gəgat sal. Namtodədarŋəbu be nəlonamit saʋon hæn nəmauran sinamito. ⁹ Nəenemi sinamit gail lomədas tabtab hæn ginamito, be aGot sariŋ gaʋulan ginamito. Luparu buʋur ginamit van namtuteh, be lodədas ləbigol namtbimat. ¹⁰ Len naut piŋi namttovi lan, akis ehum namttokatəpəl hæn nəmatan siYesu len nibenamito, hæn nəvanuan gail ləbəriŋ nəmauran siYesu biʋəpəpə len nibenamito. ¹¹ Husur ginamit namttokad nəmauran, akis lubar hæn ginamit van hæn nəmatan sil nahəsən aYesu. Imaienan hæn nəmauran san biʋəpəpə len nibenamit ləbimat balai. ¹² Imagenan beti, nəmatan itah tabtab mai ginamito, be naʋit na-ləŋon-isa-vəsa-an enan sinamito, evi nəmauran vi sutuai məttokade.

* 3:13: Exo 34.33 * 3:16: Exo 34.34 * 4:4: Jon 12.31 * 4:6: Gen 1.3

13 Natosian ike, “Noriŋ nəlogw len aGot, imaienan nusor.”* Len aNunun nadəlomian enan ŋai, ginamit am, namtutor husur namtorinŋ nəlonamit len aGot. 14 Namtutor husur namtoləboii ke, aGot togol Nasuḅ aYesu tole məhat dan nəmatan, dereh tigol ginamit am namtile məhat mai aYesu hən bəsəhar gidat pisi, ginamit mai gamito, hən datbeil len nəhon. 15 Namtudaŋ b̄ur natgalen pisi m̄os gamito, hən navoian aGot toviol kəmas həni b̄eliv nəvanuan b̄isob̄ur van vasob̄ur am gəm hən aKристо. Ale len galito, nasipaan dereh tepul səsəhov, hən nəvanuan ləb̄isal suh nəyalyalan siGot.

16 Imaianan, namtudaŋ tabtab hən namtb̄ikel ur na-kel-gati-an toveveu. Naut kəmas nibenamit tovi pan van hən b̄imat balai, aGot igol nəlonamito iveveu am husur nəmariboŋ gail pisi. 17 Husur na-ləŋon-isa-vəsa-an sinamit gagai savi natideh, asike idareh inoŋ. Be navit na-ləŋon-isa-vəsa-an enan evi natite, igol nab̄iltiyalyalan m̄os ginamito topat vi sutuai. 18 Imagenan namtsənau masuḅ hən nəsa namttoləboi namtb̄erisi gagai, husur asike idareh tinəŋ. Be namtunau masuḅ hən nəsa namttodədas nəmtb̄erisi, husur dereh tipat vi sutuai.

5

1 Husur namtoləboii ke, nəboŋ naim nətaḅolen egai namttotohtoh lan b̄emətarat, nəboŋ namtb̄imat, dereh namtikad naim toveveu len nəmav, aGot toum həni m̄os ginamito, avan ideh saum həni. Dereh namtikad nibenamit b̄itoh vi sutuai. 2 Be nibenamit gagai len navile a pan, namtupetəmas həni, namtoləŋon masuḅ hən namtb̄esun nibenamit hən nəmav hum namttosun nahurabat toveveu.* 3 Husur nəboŋ namtb̄esun nibenamit hən nəmav b̄inoŋ, asike namtumalmaal hum nibenamit tob̄uer. 4 Husur nəboŋ namttotoh len nibenamit hən navile a pan, namtupetəmas həni, namtoləŋon isa. Savi husur namtuke namtimat, be husur namtuke namtesun nibenamit toveveu hən nəmav, hən nibenamit hən nəmatan b̄eb̄uer, ale namtb̄ikad nibenamit toveveu hən nəmav. 5 AGot boh igol ginamit m̄os natgalenan, ale eviol hən aNunun mai ginamito, hum toririŋ gol ginamito, hən namtb̄eləboii ke natit pisi tokel gati, dereh timagenan.

6 Imagenan namtoil b̄ur tabtab hən namətahwan sinamito. Namtoləboii ke nəboŋ namttokad nibenamit hən navile eg a pan, namtsatoh a im mai aGot sal. 7 Husur, naḅisal hən nəmauran sinamito ipat len nadəlomian, savi len nəsa namttorisi. 8 Evoi, namtopul tabtab hən na-il-ḅuri-an, ale namtoləŋon ke, namteriŋ nibenamito, hən namtb̄ivan hən namtb̄itoh a im mai Nasuḅ. 9 Imagenan, namtb̄itoh len nibenamit hən navile eg a pan o namtb̄imat, a məhat hən natit pisi am, namtuke Nasuḅ tehəhavur hən ginamito. 10 Husur gadit pisi dateil m̄au len nəhon aKристо hən b̄epəpəhun navoian dan nəsaan len gadito. Ale gadit pisi dereh datikad naḅurḅuran tonor hən nəsa dattogol tovoi o tosa len nəmauran sadit gail len navile eg a pan.*

Len aKристо mitikad navoivoian mai aGot

11 Imagenan, husur ke namttoləboi namətahwan len nəyalyalan siNasuḅ, namtohis̄i his̄i hən nəvanuan gail ləb̄eləboi səhot nakitinan husur aYesu. AGot eləboi p̄is nəsa topat len nəlonamito, ale nuvatvat viri ke, gamit am

* 4:13: Psa 116.10 * 5:2: Rom 8.23 * 5:10: Rom 14.10

mäteləboi kitin hən ginamit maienan. ¹² Namtsakəmaienan mai gamit hən namtbisor sal suh ginamit tətəs, be hən mətbeviv len ginamito, hən mətbeləboi mətbisor var alat lotoviv len nəsa nəvanuan toləboi bərisi, be nəsa topat len nəlon nəvanuan savi natideh len galito. ¹³ Hum ma nəvanuan galevis lotonau suluvi ke namttovinvinu. Namtbevinvinu, namtumaienan mōs nəyalyalan siGot. Ale nənauan sinamit bivoi, namtumaienan hən namtbevi tarhət samito. ¹⁴ Husur na-ləmas-buni-an seKристо iwol hən ginamito. Husur namttoləboi səhoti ke: aKристо imat sivanuan pisi, imat salit pisi; imagenan, ehum gidat pisi dattomat. ¹⁵ Ale aKристо imat sivanuan pisi. Imat salit pisi hən ke, nəvanuan lotokad nəmauran lan, asike ləbehusur naləjonian salit səbolito, be hən ləbehusur naləjonian siYesu tomat salito, aGot togol tole məhat dan nəmatan.

¹⁶ Ale gagai van naləboian sinamit ke nəvanuan tovoi o tosa savi nabunusian silat navile a pan am. A mō namtohusur navide enan. Namtunau ke aKристо tovi vanuan tin ηai suran gidato. Be gagai namtsənanu səmaienan am. ¹⁷ Imaienan, avan ideh tovi seKристо, egəm vi vanuan veveu aGot togole. Nəmauran ta mō ebuer, avan enan egəm veveu! ¹⁸ Ale aGot m̄au igol natgalen pisi. A mō datukad nəsaasan mai aGot, be len aKристо, aGot igol datukad navoivoian maii. Ale evi aGot boh tolav nauman mai ginamito, hən namtbəliv alat lotokad nəsaasan maii, gəm həni, hən ləbikad navoivoian maii. ¹⁹ Ale len aKристо, aGot eliv nəvanuan navile a pan gəm həni, hən asike nəsaan salit bevi nəkabut salit am hən ləbipanis sile, be hən ləbikad navoivoian maii. Ale erij napisulan enan len navəlanamito hən namtbikel uri.

²⁰ Imagenan, namtusor len nahəsan aKристо. Ehum, len ginamito, aGot tosor mai gamito. Len nahəsan aKристо, namtous gamit hən mətbegegəm hən aGot. Mitikad navoivoian maii m̄au! ²¹ AKристо səkad nəsaan ideh, Avil aGot erij nəsaan sadit pisi lan hən bīpanis sadito. AKристо egəm vi nəsaan, hən ke, len gai, datbegegəm vi nanoran siGot.

6

¹ Ginamit namttoum mai aGot, namtous idan ke, navoian aGot toviol kəmas həni mai gamito, satipat kəmas. ² Husur len natosian san aGot ike, “Len namityal tonor həni,

nəsəsələη hən gaiug.

Ale len nəboη hən nəbilav kuv gaiug dan nəsaan sam̄,

novi tarhət sam̄.”*

Mətesəsələη! Gagai evi namityal tonor. Daməηjai evi nəboη hən aGot bilav kuv nəvanuan dan nəsaan salito.

³ Len nəmauran sinamito, namtsagol natideh hən avan ideh bipes habət lan, teh dan nadələmian san. Nəmauran sinamit imaienan hən avan ideh asike bisor mədas na-kel-uri-an tovoi sil ginamit namttokel uri. ⁴ Be len natit pisi namttogole, nəvanuan loləboi ləberisi ke, namttovi vanuan nauman siGot. Imasil len nəmauran sinamito. Namtudan bur na-ləηon-isa-vəsa-an nəboη nəvanuan lotomədas ginamito. Namtudan bur natit gail lotogol na-ləηon-isa-an, mai namtudan bur nəmauran todan. ⁵ Nəvanuan gail luvas habət hən ginamito, lorin ginamit len naim bəbarjis, loluṽoh hən ləbēmədas bun ginamito. Namtoun idan habət, namtsəpat savoi, nəmal ihat ginamito.* ⁶ Len natgalenan imasil ke, namttovi

* 6:2: Isa 49.8 * 6:5: Uman 16.23

vanuan nauman siGot. Nəlonamit imasil bathut nəmauran sinamit iveveu. Namtukad na-ləboi-səhoti-an hən nakitinan, namtutoh mədau naut kəmas nəmauran today. Namtugol navoian hən namtbəvi tarhət sinəvanuan gail, nəlonamit epul hən aNunun aGot, namtoləmas bun nəvanuan gail len nakitinan. ⁷ Namtukel ur nakitinan len nədaŋan siGot. Nanoran namttokade len nəhon aGot ehum nābu nəbalan len navəlanamit nəmatu hən namtbibāl hən, mai nasilt* len navəlanamit nəmair hən namtbəsusuah lan. ⁸ Nəvanuan galevis loputsan nahəsanamito, galevis am lunau ke namttovi ut kəmas ŋai. Nəvanuan galevis lusor sal suh ginamito, galevis am lusor mədas nahəsanamito. Namtokitin be luke namttovi vanuan gəgəras. ⁹ Naut kəmas lotoləboi ginamito, lokəta səhor ginamit hum lototətan hən ginamito. Akis nəmatan sinamit ipat pəpadaŋ, be məteris, namtumaŋ sal! Lobilas habat hən ginamito be ləsagol namtsəmat sal. ¹⁰ Namtulolosa be namtukemkem tabtab. Namtovi məsal, be namtugol nəvanuan isoḅur ləpul hən natit topat vi sutuai. Ehum namtsəkad natideh, be ginamit māu namtukad natit p̄isi!

¹¹ Gamit a Korint, namtosəman nakitinan len gamito tia. Namtoləmas masuḅ hən gamito len nəlonamit kavkav. ¹² Namtoviol habat hən naləmas-buni-an sinamit mai gamito, be gamit mətoviol kinit naləmas-buni-an samit mai ginamito. ¹³ Gagai nusor mai gamit hum məttovi anatugw gail. Mitivar naləmas-buni-an sinamito. Məteləmas bun ginamit suŋan namttoləmas bun gamito.

Samtibon mai alat ləsəkad nadələmian

¹⁴ Samtibon mai alat ləsəkad nadələmian suŋan məttoḅitḅitov mai galito. Samteudud mai galito. Naten sanor. Husur nanoran edədas bibon mai nəsaan boŋ ideh, mai namial edədas bikad nəbonan mai nəmargobut. ¹⁵ Mətunau ke aKristo mai aSetan† arosua len natideh a? Aoa! Ale nəvanuan nadələmian mai nəvanuan səkad nədələmian aroləboi arḅesua mabe? Arodədas! ¹⁶ Ale naim siGot, sanor hən nəvanuan bilotu hən nələblab gail lohoim. Be gidat māu datovi im siGot nəkadun nəmauran.* Ehum aGot tokele ke,
“Dereh nitoh len galito.

Dereh niyar mai galito.

Ginau dereh nevi Got salito,

ale levi nəvanuan sagw gail.”*

¹⁷ Imaianan, Nasuḅ aGot ikele am ke,

“Mətepəpəhw dan galito. Mititoh a tut dan galito.

Samtibar natideh toḅiŋbiŋjal len nabunusian sagw.

Mətb̄igol bimagenan,

dereh nehəhaḅur hən mətb̄itoh mai ginau.*

¹⁸ Beti ginau dereh nevi atəmamito,

ale gamit mətevi anatugw gail mai anatvavigw gail.”

Nasuḅ aBiltidaŋan ekəmaianan.*

* **6:7:** Nasilt evi nahudhut nətarhai o nametəlai toḅosḅos gototəgau len navələm nəmair hən gəḅesusuah lan len nabiltibalan. Asike gəḅesusuah lan, naenemi gail dereh lisar bun gaiug o dereh lita bun gaiug. † **6:15:** Len naut egai nasoruan ta Kris ike aPeliar. Ale nəvanuan lokis aSetan hən aPeliar mai aPelial. * **6:16:** 1Kor 3.16 * **6:16:** Lev 26.12; Eze 37.27 * **6:17:** Isa 52.11 * **6:18:** 2Sam 7.14; Isa 43.6

7

¹ Bathudud nadəlomian notoləmas bun gamit p̄isi, husur ke dattokad na-kel-gati-an galenan, datimasdakuv natit p̄isi toβ̄iŋβ̄iŋal dan nibedat mai nanunudato hən datβ̄iveveu buni. Len namətahwan len nəyalyalan siGot, datimashusur aGot len nəlodat kavkav hən nəβ̄oruan san β̄ikavkav len gidato.

Nahəhaṽuran siPol

² Sa-nəlomit temətahun ginamito, be mətələmas bun ginamito. Namtsagol səsa hən avan ideh, namtsamədas avan ideh, namtsagəras avan ideh hən namtb̄ikad nəsa tovi esan. ³ Ginau nəsakəmaienan hum notoke mitipanis. Hum notokele a m̄o, na-ləmas-bun-gamito-an sinamito etibau masuṽ. Naut kəmas namtb̄ikad nəmauran o namtb̄imat, namtoləmas bun gamito vəsa. ⁴ Nukad na-il-β̄uri-an hən nəβ̄esəman nakitinan len gamito, ale noṽiv masuṽ len gamito. Naut kəmas na-ləŋon-isa-vəsa-an p̄isi namttokade, mətugol noləŋon ivoi habat am len nəlogw van van, nəlogw epul səsəhov hən nakemkeman.

⁵ Nəboŋ namttobar naprovns Masetonia, namtsəkad nəŋavŋavan ideh. Len naṽide p̄isi nəvanuan lugol namtoləŋon isa vəsa. Naṽitv̄ituhan gail ludar vis ginamito, mai namətahwan len nəlonamit igol nəlonamit etuhatuh.* ⁶ Be aGot, togol alat lotoləŋon tosa lotoləŋon tovoi am len nəlolito, gai igol namtoləŋon ivoi am len nəlonamito, husur aTitus togəmai. ⁷ Namtohəhaṽur hən nəgəmaian san, be savi enan ŋai, namtohəhaṽur masuṽ am nəboŋ tokel uri ke gamit məttoŋol toləŋon tovoi am len nəlon. Ikele ke məttoŋoləŋon masuṽ hən mətβ̄eris ginau, hən mətβ̄ikad navoivoian mai ginau, ikel ur nə-taŋ-lolosa-an samito van hən ginau, mai ikel ke məttoŋoləŋon masuṽ hən mətβ̄evi tarhət sagw len nauman sagw. Nəboŋ tokəmaienan, nukemkem habat am.

⁸ Naut kəmas nalobulat napisulan sagw ta m̄o togol məttoŋoləŋon tosa, nəsalolosa hən nototosi van hən gamito. A m̄o nulolosa, husur notoləboii ke totunus gamito len namityal tokəkereh. ⁹ Be gagai nohəhaṽur. Nəsaḥəhaṽur husur nalobulat totunus gamito, be husur natunusian igol məttopair dan naṽide samito. Natunusian samito igol məttoŋololosa hum aGot toləŋoni, hən asike natideh namttogole β̄emədas gamito. ¹⁰ Husur nalolosaan togəm len aGot iṽan hən nəpairan dan nəsaan; beti aGot ilav kuv gidat dan nəsaan sidat mai nəpanismen tonor həni. Sa-nəlodat tisa husur nalolosaan tomaienan. Be nalolosaan togəm len nəvanuan navile a pan ŋai, iṽan hən nəmatan. ¹¹ Nalolosaan enan samit togəm len aGot, iṽan masuṽ. Mitinau naṽite len gamito. Mətoləŋon masuṽ hən mətβ̄igol nəsa tonor. Mətoləŋon masuṽ hən asike mətβ̄ikad natideh hən β̄igol nahurumit bisa. Nəlomit epəŋas gamit gabag bathut nəsaan totov len gamito. Mətomətahw len nəyalyalan siGot, mətoləŋon masuṽ hən mətβ̄eris ginau, hən mətβ̄ikad navoivoian mai ginau tətəs. Mətoləŋon masuṽ hən mətβ̄evi tarhət sagw len nauman sagw. Mətoutaut hən mətβ̄ipansəm avan ideh togol tosa, hən β̄ehusur naṽide tovoi. Mətugol natit p̄isi hən tomasil ke məttoŋol tonor len naten tovisi.

¹² Imaienan, naut kəmas nototos nalobulat napisulan enan, nəsatosi m̄os atenan togol tosa, nəsatosi m̄os nəvanuan aten togol tosa həni. Nutosi hən ke, len nəhon aGot, nəβ̄igol p̄arβ̄ar hən gamit ke, məttoŋoləŋon masuṽ

* 7:5: 2Kor 2.13

hən mətbevi tarhət sagw len nauman sagw.* ¹³ Imagenan namtoləḡon ivoi habat am len nəlonamito. Be savi enan ḡai. Namtoḡəhaḡur masuḡ len nakemkeman seTitus, husur gamit ḡisi mətugol nənauan san satuhatuh am, mətugol nəlon evi pan, ikad natəmat.

¹⁴ Nəboḡ notosor mai aTitus a mō husur gamito, nusor sal suh gamito, ale isaḡi ke notokitin, gol nahurugw səsa len gamito. Be hum natit ḡisi namttokel mai gamit tia tokitin, len naḡide tomaienān, na-sor-sal-suh-gamit-an namtukel mai aTitus egəm vi kitinan. ¹⁵ Inau təlmam hən natohan san mai gamito. Mətugol husur nəsa tokel buni mai gamito. Ale naut kəmas mətəmətahw lan, ninemit epil, mətəḡəhaḡur hən totoḡ mai gamito. Nəboḡ tonau təlmam hən natgalenan, eləmas masuḡ am hən gamito.

¹⁶ Husur natgalenan, gagai nukemkem masuḡ. Noləboi buni ke, dereh mitigol nəsa tonor.

8

Mətevurvur na-bubulah-vat-an samito

¹ Bathudud nadəlomian, namtuke mətələboi naḡit navoian, aGot toviol kəmas həni mai alat siYesu gegai, len naprovens Masetonia. ² Naut kəmas na-ləḡon-isa-vəsa-an togol kitev nadəlomian salito, nakemkeman epul səḡəhov len galito. Naut kəmas lotopar tite, len nakemkeman salito, loviol habat. ³ Nukel nakitinan, nəsa lotoləboi ləḡeviol həni, loviol habat am səhori. Be avan ideḡ sətaltal hən galito. Lugole len naləḡonian salit səḡolit ḡai. ⁴ Lous taltal hən ginamito hən namtbīdamḡ hən ləḡikatəḡol hən na-bubulah-vat-an mōs alat siGot len naut a Jerusalem.* ⁵ Nəsa ginamit namttouan ke lotoləboi ləḡigole, lugol habat həni am səhori. Galit māu, loviol metəkav hən galit səḡolito mai aGot, ale len naləḡonian siGot, lorinḡ galit len navəlanamito. ⁶ Ale husur aTitus totuḡat vi tarhət samit a Korint hən mətbebubulah vat mōs alat a Jutea, namtukel maii ke, tetəlmam van hən gamito hən bevi tarhət samito, hən mətḡigol nauman enan togəm len navoian samito, ḡinoḡ. ⁷ Gamit mətəpul səḡəhov hən natit ḡisi tia. Mətəpul hən nadəlomian, nasoruan, naləḡoian, naləḡonian hən mətḡigol nəsa tonor, mai na-ləmas-buni-an len gamito togəm len ginamito. Husur mətəpul hən natgalen maienan, samteviol kinit be mətəviol habat.

⁸ Nəsakel natenan hum nakelean todaḡ. Be nuke neləboi nakitinan husur na-ləmas-buni-an samito. Imaienān nonənoḡ həni mai na-ləmas-buni-an silat siYesu len naut tiltile lotoləḡon masuḡ hən ləḡigol na-vitarhəte-an. ⁹ Husur mətələboi navoian aMasta sidato, aYesu Kristo toviol kəmas həni. Naut kəmas topul hən natite, gamit māu, aYesu egəm vi məsal mōs gamito, hən ke, len nə-par-tite-an san, mətḡepul hən nəmauran kitin.*

¹⁰ Imaienān, nabunusian sagw imaiegai ke: Nəsa mətətoḡat həni, ivoi ke mitigol tinəḡ. Len nasihau tovan tia, gamit mətətoḡat bubulah vat mōs alat a Jutea, ale mətəḡəhaḡur hən mətḡigole. ¹¹ Gagai ivoi ke mitigol tihav. Imagenan, hum mətətoləḡon masuḡ hən mətətoḡat həni, ivoi ke mətələḡon masuḡ hən mətḡevurvuri. Ale mətəviol len nəsa mətətkade. ¹² Husur, mətḡələḡon masuḡ hən mətḡeviol, aGot ehəḡəhaḡur hən naviolan

* **7:12:** 2Kor 2.5 * **8:4:** Hən naves 1-4, ris Rom 15.26; Uman 11.27-29 * **8:9:** Mat 8.20; Flp 2.6-8

samito. Husur aGot saus nesa datsəkade, eus gidat hən datb̃eviol len nesa dattokade.

¹³ Nəsakel natenan hən nəmauran samit b̃idañ o hən mət̃b̃em̃idol, ale nəmauran sinəvanuan tile gail b̃imalum̃lum̃. Ao noləḡon ke tikad napit̃p̃itoḡan. ¹⁴ Gagai nesa mət̃topul həñi eləboi b̃evi tarhət silatenan lotom̃idol. Ale nəboḡ mət̃b̃em̃idol be ləb̃epul hən natite, dereh leləboi ləb̃evi tarhət samito. Ale b̃imaienan, ikad napit̃p̃itoḡan. ¹⁵ Hum natosian siGot toke,

“Nəvanuan topisan nəmanna tosoḡur, nəhanian han səmasuḡ.

Ale nəvanuan topisan nəmanna sasob̃ur, nəhanian han sam̃idol.”*

APol esəvat aTitus vi Korint tət̃as

¹⁶ Nosipa vi təban aGot tolav mai aTitus naləḡonian top̃itoḡ hən naləḡonian notokade—naləḡonian hən b̃evi tarhət samito, ¹⁷ husur aTitus ehəhəḡur hən todam̃ hən b̃igol nesa namttokel maii. Ale husur toləḡon masuḡ hən b̃evi tarhət samito, len naləḡonian san gabag, eriḡ naut egai, ivan hən gamito. ¹⁸ Ale namtosəvat avan sual am mai aTitus. Gai awawa len nadələmian, ale alat siYesu len naut p̃isi lusor sal suhi hən nauman san m̃os na-kel-uri-an tovoi. ¹⁹ Savi enan ḡai. Alat siYesu len naut galenan lutabtabuh lan hən biyar mai ginamito, hən namt̃b̃ip̃at naviolan vi Jerusalem. Naviolan enan ip̃at len navələnamito hən namt̃b̃ekət̃kət̃a təban, hən nəvanuan gail ləb̃isal suh nəyalyalan siGot, ale hən b̃imasil ke, namttoləḡon masuḡ hən namt̃b̃evi tarhət salito.

²⁰ Namtomət̃ahun avan ideh b̃isor b̃isa hən ginamito sil na-kət̃kət̃a-təban-an hən nab̃ilt̃iviolan enan top̃at len navələnamito. ²¹ Husur namtuke namt̃igol nesa tonor səlani, savi len nəhon aGot ḡai, be len nəhon nəvanuan gail am.*

²² Ale namtosəvat avan sual am hən b̃itah mai gəlaru. Atenan evi awawa nadələmian sinamito. Len naṽide isoḡur namtobunusi ke tovoi. Namtusab̃ vəha-sob̃soḡur həñi ke toləḡon masuḡ hən b̃igol nesa tonor. Ale gagai eləḡon masuḡ hən b̃evi tarhət samito, husur səkad nə-lon-uri-an ideh len gamito. ²³ Bikad nausian ideh husur aTitus, nekəmaiegai ke: iḡon mai ginau, namroum b̃onb̃on hən namr̃b̃evi tarhət samito. Ale awawa nadələmian eru enan sinamito, gəlar boh, arovi ahai pispisul silat siYesu len naut tiltile gail. Len gəlaru, nahəs̃an aKristo iyalyal am. ²⁴ Imagenan, nuke mit̃igol na-ləmas-buni-an samito van hən galito timasil hən galito, hən alat siYesu len naut p̃isi ləb̃eləboi səhoti ke, nəboḡ namttosor sal suh gamito, namtokitin.

9

Naviolan m̃os alat aJutea

¹ Naloḡulat napisulan egai nototosi husur naviolan m̃os alat siGot a Jutea, asike nətatosi van hən gamit, tavoi ḡai,* ² husur noləboii ke mət̃toləḡon masuḡ hən mət̃b̃evi tarhət salito. Ale nusor sal suh naləḡonian samito mai alat aMasetonia. Nuke, “Alat a Akaia loutaut hən ləb̃eviol len nasihau tovan tia.” Ale na-ləḡon-masuḡ-həñi-an samito hən na-vi-tarhət̃e-an eḡur nəlolito, gol isoḡur len galit lotuḡat viol. ³ Ale alatm̃iḡan len nadələmian totor enan, nosəvat alatenan van hən gamito, hən ləb̃evi

* 8:15: Exo 16.18 * 8:21: Pro 3.4; Rom 12.17 * 9:1: 2Kor 8.1-7

tarhət samito, hən naviolan samit beutaut. Ale nomətahun na-sor-sal-suhi-an sagw husur gamito bevi libliboṅan. Be nuke mäteutaut hum notokele tia ke mättomaienan. ⁴ Husur, gamit asike mätb̃igole, ale nəboṅ nəbēgəmai, nəvanuan galevis ta Masetonia ləbitah mai ginau, ale ləbisəb̃ na-utaut-həni-an samit beḅuer, nahurunamito dereh tisa husur namt-toriṅ nəlonamit len gamito, be mətsautaut. Ale gamit am, nahurumito dereh tisa.

⁵ Imagenan, nunau ke nimassəvat awawa lototor enan van hən gamito a tahw hən nəbēgəmai, hən ləbigol naviolan mättokel gati beutaut. Nələṅon ke naviolan enan, egəm len nahəhaṽuran, sagəm len nə-təbulol-bulosi-an.

⁶ Mitinau gat nategai ke: nəvanuan tomabul kinit namisurhute, len nəmatuan dereh tikad kinit nəhanian. Nəvanuan tomabul tosoḅur, len nəmatuan dereh tibanṅ hanian. ⁷ Gamit p̃isi mətēviol hən nəsa gamit ṽisusua mättodaṁ həni tia len nəlomito. Samtēviol len namətahusian o len nə-taltal-həni-an ke mitimasgole. Husur aGot eləmas bun nəvanuan tohəhaṽur hən beviol. ⁸ Ale aGot eləboi beviol habat mai gamito, hən mətḅepul səsəhov, hən asike mətḅem̃idol hən natideh boṅ ideh. Ale len nəsa mättopul həni, mətələboi mətḅevi tarhət sinəvanuan tile gail. ⁹ Hum natosian siGot toke,

“Len nahəhaṽuran san, akis eviol hən natit isoḅur mai naməsəl gail.

Nanoran san ipat vi sutuai.”*

¹⁰ Evi aGot boh tolav namisurhuwit gail mai nəvanuan tobubulani, hən bēgəm vi bəta hən nəvanuan bihani. Len naṽide tomaienan, aGot dereh tilav namisurhut gail bišoḅur am hən mətḅevi tarhət sinəvanuan həni. Ale dereh titov hən biṽan masuṽ hən naṽit nanoran len gamito.* ¹¹ AGot dereh tigol mətēpul səsəhov hən natit p̃isi tovoi, hən mətēviol habat akis. Ale nəboṅ namtḅilav naviolan samito mai alat lotom̃idol, dereh lesipa vi təban aGot. ¹² Husur naviolan samit hən na-vi-tarhəte-an dereh tikad naṽit teru. Alat siGot a Jerusalem lotom̃idol, asike lom̃idol am, ale len nahəhaṽuran, dereh lesipa vəha-səbsoḅur vi təban aGot.

¹³ Len naṽit na-vi-tarhəte-an eru enan, dereh lisal suh nəyalyalan siGot bathut mättogol nəsa tokele, ale len nəhən nəvanuan gail mättokel ke nakel-uri-an tovoi husur aKristo ekitin. Ale dereh lisal suh nəyalyalan siGot bathut mättoviol masuṽ hən nəvat mai galito mai nəvanuan p̃isi.

¹⁴ Ale len na-ləmas-bun-gamito-an salito, dereh lisor tuṽ m̃os gamito, husur nabiltivoian aGot toviol kəmas həni mai gamito. ¹⁵ Datesipa vi təban aGot hən naviolan san dattodədas datḅikel vəsvəsaii.

10

Nədaṅan siPol hən na-il-a-mo-an

¹ Ginau ṁau, aPol, nous gamit hən natsua. Hum ma məttoke nəboṅ nototoh mai gamito nəlogw emədau, nəsavı natideh, be nəboṅ nototoh a tut naṽide sagw idaṅ van hən gamito, nitos naləbulat todaṅ van hən gamito. Be len AKristo, nəlon tomədau, togol tomədau hən nəvanuan gail, ² nous gamit ke, mitigol naṽide samit tinor, hən asike naṽide sagw biḅaṅ van hən gamit galevis lotonau ke, namttohusur naṽide silat navile eg a pan. ³ Husur, naut kəmas namttotoh len navile a pan, len

* 9:9: Psa 112.9 * 9:10: Isa 55.10

nabiltibalan namttobal lan, namtsəbal suñan alat navile a pan. ⁴ Ao, natit nəbalan namttobal hən gail lukad nədañan siGot, hən ləb̄itohtoh naut ideh aSetan toum həni len nəmauran sinəvanuan topat kəkol həni dan aGot. Namtoṗiṗitas nagəgərasan lotosor tas nakitinan len na-sor-levlev-an ideh. ⁵ Ale nə-patpat-nəvanuan-an ideh məhat toil gol nəvanuan dan aGot, hən asike ləb̄eləboii, namtoṗiṗitasi. Nənanuan ṗisi, namtuban̄is gat gail hən ləb̄igol nəsa aKристо tokele. ⁶ Ale nəboñ mət̄bigol kavkav hən naləñonian seKристо, dereh namteutaut hən namt̄bipansəm nəvanuan ṗisi lotomətahun ləb̄igol husuri.

⁷ Gamit mətoris nəsa topat vivile ṗai! Be mitinau nategai ke: Avan ideh ḅinau ləboii ke tovi seKристо, tinau len gai gabag tətās am ke, ginamit am namtovi seKристо suñan gai. ⁸ Hum ma məttonau suluṽi ke, notosor sal suh habat hən na-il-a-ño-an Nasuḅ toriñi len navəlanamito. Be eriñi len navəlanamito hən namt̄bigol mət̄bidañ am len nəmauran samito, savi hən namt̄bemədas nadəlomian samito. Imagenan nahurunamito səsa lan. ⁹ Nomətahun mət̄ḅinau ke, notoləñon ke, mət̄bemətahw len naləḅulat napisulan nototos gail. ¹⁰ Husur gamit galevis luke, “Len naləḅulat napisulan san gail nasoruan siPol eməlas, idañ, be nəboñ totoh mai gidato, gai sədañ, ale nasoruan san savi natideh.” ¹¹ Nəvanuan lotomaienan limasnau səhoti ke, nəsa namttokele len naləḅulat napisulan gail nəboñ namttotoh a tut, eṗitoṽ hən nəsa namt̄bigole nəboñ namt̄begəmai.

¹² Namtomətahun namt̄beṗitoṽ hum nəvanuan galevis lotosor sal suh galit səḅolito. Namtomətahun namt̄benənoṽ hən ginamit mai galito. Nəboñ lotonənoṽ hən galit mai galit gabag ṗai, hum lotovi natesua tonor hən ləb̄eləboi səhot galit gabag lan, luməlmel. ¹³ Be ginamit, namtsasor sal suh ginamito səhor nakitinan. Ao, dereh namtisor sal suh ginamit len nauman aGot toriñi len navəlanamito ṗai. AGot eriñ navilah hən nauman enan, nauman enan sinamito, etibau van vəbar gamito. ¹⁴ Len na-sor-sal-suhi-an sinamito, namtsasəhor navilah hən nauman aGot toriñi. Husur naut samito ipat len navilah enan, ale namtogəm bar gamit a Korint mətəkav hən namttokel na-kel-uri-an tovoi husur aKристо. ¹⁵ Ale namtsasor sal suh nauman avan tile am togole hən namt̄bipatpat ginamit məhat lan. Avil namtuvatvat viri ke, nadəlomian samit dereh tetibtibau am hən namt̄bigol nauman ḅetibau habat am len gamito.* ¹⁶ Bimagenan, dereh namteləboi namt̄bikel ur na-kel-uri-an tovoi len naut gail lotopat a tut dan gamito. Husur namtomətahun namt̄bisor sal suh nauman namttogole len naut nəvanuan tile am toumum lan tia.

¹⁷ Be hum natosian siGot toke, “Avan ideh toke ḅisor sal suh natideh, tisor patpat Nasuḅ aGot məhat.”* ¹⁸ Husur nəvanuan tosor sal suh gai, aGot sahəhaṽur həni. Be nəvanuan aGot tosor sal suhi, aGot ehəhaṽur hən avan enan.

11

APol mai ahai pispisul gəgəras gail

¹ Noləñon ke mitidam̄ hən nəḅisor sal suh kəkereh hən ginau bai. Hum ma məttonau ke notoməlmel, be nous gamit hən mət̄besəsələñ husur

* **10:15:** Hən naves 13-15, ris Rom 15.17-21 * **10:17:** Jer 9.24; 1Kor 1.31

ginau. ² Nulekol hæn gamito len nalekolan siGot. Gamit mætosuñan navensus toveveu, ale nukel gati ke tilah mai naulunñan tosua ñai, aKristo. ³ Be nomætahw ke mætosuñan aIv, nœmæt togæra si len nañide hæn na-sor-hehe-an. Ginau nomætahw ke, hum ma avan ideh ðegæras gamit, hæn ðemædas nœnauan samito, liv gamit dan aKristo, hæn asike mætþidan lan am len nœlomit toveveu.* ⁴ Husur mætohæhævur hæn mættodañ hæn avan ideh togæm hæn gamito, naut kæmas tokel ur aYesu totile dan aYesu egaii namttokel uri, naut kæmas mættokad nanunun nagægærasan ideh totile dan aNunun aGot mættokade a mño, naut kæmas mættodælom na-kel-uri-an ideh tovoi totile dan na-kel-uri-an tovoi mættokad nadælomian lan a mño.

⁵ Be alat mættonau suluvi ke lotovi “bilitihai pispisul gail,” len nabunusian sagw, læsæyalyal sæhor ginau len natideh. ⁶ Hum ma næsækad namitisau hæn nasoran, be nukad na-lœboi-buni-an. Len nañide þisi namtugol natenan imasil buni hæn gamito.

⁷ Nœboñ notokel ur na-kel-uri-an siGot mai gamito, nœsaus nœvat o natideh am hæn gamito. Nugol nœlogw emædau hæn nœþeputsan gamito. Nœboñ notogol tomaienana, mætunau ke notogol nœsaan a? ⁸ Noum kæmas mnos gamito, be alat siYesu len naut tiltile gail am lobubulah vat mnos ginau. Ehum notovænvnænah dan galito hæn nœþevi tarhæt samito. ⁹ Nœboñ nototoh mai gamito, nœboñ notomïdol, nœsaus natideh ben gamit ideh. Husur nœbathudud nadælomian lotogæm len naut a Masetonia, loviol þis nœsa notomïdol hœni. Nomætahun na-kætkæta-tæban-ginau-an tovi nauman ideh todañ len gamito. Nœsaus natideh ben gamito, ale asike nigole boñ ideh.* ¹⁰ Len nakitinan seKristo topat len ginau, sækad avan ideh len naprovens Akaia þigol na-sor-sal-suhi-an egai sagw þinoñ. ¹¹ Mætunau ke notokæmaienana husur nœsalæmas bun gamito a? Aoa! AGot elœboii ke, notolæmas masuþ hæn gamito!

¹² Nañide enan notohushusuri, dereh nehusur tabtab hœni, hæn ke, alat lotonau ke lotovi bilitihai pispisul seKristo, asike læþikad napisal ideh hæn læþisor sal suh galito hum lotoþitoþ hæn ginamito len natideh. ¹³ Nœvanuan lotomaienana lovi hai pispisul gægæras. Len nauman salit lolibliboñ, ale len nañide salito, logægæras ke lotovi hai pispisul seKristo, be læsæmaienana.* ¹⁴ Nœsasæhoþut len nañide enan! Husur aSetan mñau egægæras ke tovi añel hæn namñial. ¹⁵ Imaienana, sadatesæhoþut len nœvanuan nauman san gail lotogægæras ke lotovi vanuan nauman hæn nanoran. Len nœboñ namækot dereh lipanis sil nœsa lotogole.

Na-læyon-isa-an siPol mnos aKristo

¹⁶ Nukel tas nategai am ke, samtinau ke notomelmel. Be mætþinau ke notomaienana, mætesæsæloñ husur ginau bai, hum notomelmel, hæn nœþisor sal suh ginau. ¹⁷ Len na-sor-sal-suhi-an egai sagw, nœsakel nœsa Nasuþ tolæyoni, be nusor suñan nahoþon. ¹⁸ Ale husur ke nœvanuan gail lotosor patpat galit mæhat len nañide silat navile a pan, ginau am dereh nimaienana. ¹⁹ Gamit mætunau ke mætukad nækadumito, be mætohæhævur sal hæn mættosæsæloñ husur nahoþon gail! ²⁰ Husur avan ideh þigol gai þeil a mño hæn gamito hum mættovi slev san, mætudañ hœni! Avan ideh ðegæras gamito hæn þihan þis nœvat samito, þipatpat gai mæhat hum mættovi ut

* **11:3:** Gen 3.1-5, 13 * **11:9:** Flp 4.15-18 * **11:13:** Mat 7.15; 2Pit 2.1; KelV 2.2

kəmas, o ðiḃos nətarihomito, gamit m̄au mətudañ həni! ²¹ Mətunau ke nahurugw timassa husur namtsədaŋ sənav hən namttohusur naḃide en salito a? Ao!

Nusor hum notomelmel, be natideh galit ləḃikad na-il-ḃuri-an hən ləḃisal suh galit həni, ginau am nukad na-il-ḃuri-an hən nəḃisal suh ginau həni. ²² Galit lovi Ipru a? Ginau am novi Ipru. Galit lovi seIsrael a? Ginau am novi seIsrael. Galit lovi pasusan siAraham a? Ginau am novi pasusan siAraham.* ²³ Lovi vanuan na-vi-tarhəte-an seKristo a? Nusor hum notovinvinu be noum vi tarhət san habat am səhor galito. Noum idaŋ habat səhor galito, nutoh len naim bəbaŋis vəha-soḃur səhor galito, nosəsəloŋ hən nabus hən na-bilbilas-masuḃ-an səhor galito, ale nəmatan ipat pəpadaŋ hən ginau vəha-soḃur səhor galito. ²⁴ NaJu gail lobilas habat hən ginau vəha-39 len nəmariboŋ sua. Len nəyaran sagw gail lugol nabilasian enan vəha-rim.* ²⁵ Vəha-tor alat a Rom luḃas habat hən ginau hən nəhai gail. Len nəboŋ sua lotubun ginau. Vəha-tor nəlanis notosah lan iməburḃur. Len nalenmariug esua mai nalenneyal esua nusal len nalilivəl mermer len tas.* ²⁶ Nugol nəyaran isoḃur, ale nəmatan ipat pəpadaŋ akis. Ikad nawisel gail lotolev. Ikad nəvanuan vənvenah lotohəhaḃur hən ləḃigol nasənahan. NaJu gail luke nimat, alat ləsavu Ju luke nimat. Pəpadaŋ hən notomat len nabiltivile, len naut masmas toḃəḃesw, len tas mai len natohan sagw mai nəvanuan lotogəras ke lotokad nadəlomian.* ²⁷ Noum idaŋ m̄os Nasuḃ, noum habat len nədaŋan sagw p̄isi, nəsepət savoi vəha-soḃsoḃur. Nupar hanian, numaduh habat, nəmal ihat ginau vəha-soḃur. Naut esusus habat hən ginau, nomidol hən nahurabat. ²⁸ Naut kəmas natideh gail am, akis nunau tuhatuh hən alat siYesu len naut tiltile gail. Nunau soḃuer hən naḃisal hən nəḃekətkəta təban galito. ²⁹ Nəmauran salit ideh asike ḃidaŋ, ginau am nəsədaŋ. Nəvanuan ḃeliv galit ideh hən ḃipes habət, teh len nəsaan, ginau nəlogw ipaŋpaŋ.

³⁰ Nomətahun nəḃisor patpat ginau məhat, be nəḃimassor sal suh ginau, dereh nisor sal suh natgalenan togol tomasil ke nəsədaŋ. ³¹ Nokitin, nəsaliboŋ. AGot, aTəman Nasuḃ aYesu Kristo, nə-sal-suhi-an tevi təban vi sutuai sutuai. Gai eləboii ke notokitin. ³² A m̄o, nəboŋ nototoh len naut a Tamaskus, nəgavna, aAretas tovi Kiŋ totabtabuh lan, ikel mai nasoltia san gail ke lekətkəta kəkol hən nabiltivile enan hən ləḃitah gat ginau. ³³ Be len nəhad, nəvanuan galevis loriŋ ginau vi paŋ, tur len natuhbopita topat len nabiltiholəvat hən nabiltivile. Na nugam yav dan navəlan nəgavna enan.*

12

Nəboŋ aPol sədaŋ, len aKristo, idaŋ

¹ Naut kəmas na-sor-patpat-ginau-məhat-an savi tarhət sagw, nimassor sal suh ginau. Nuke nisor husur na-kəta-risi-an lotogəm len Nasuḃ mai na-kel-vəhoti-an san gail. ² Noləboi nauluñan sua seKristo.* Len nasihau

* **11:22:** Flp 3.5 * **11:24:** Deu 25.3 * **11:25:** Uman 16.22, 14.19 * **11:26:** Uman 9.23, 14.5 * **11:33:** Hən naves 32-33, ris Uman 9.23-25 * **12:2:** Len naut egai aPol isor husur gai gabag.

tovi 14 tia, aGot isaḅul atenan vi mēhat vi lan nēmaḅ.† Nēsalēboii ke tokad niben sal o niben toḅuer, be aGot ḅai elēboi natenan. ³ Evoi, aGot ḅai elēboii ke totoh len niben o tovvile dan niben. Be nolēboii ke, ⁴ aGot isaḅul atenan vi mēhat vi lan naut a Paratais.* Len naut ei esēsēloḅ hēn nasoruan, nēvanuan sēkad nasoruan hēn ḅikele; nasoruan aGot sēdaḅ hēn avan ideh ḅikele. ⁵ Dereh nisor sal suh nēvanuan tomaiēnan. Be asike nusor sal suh ginau. Dereh nisor sal suhi ke nēsēdaḅ ḅai. ⁶ Nētake nētasor sal suh ginau, asike nētamēmel husur nētakel nakitinan ḅai. Be asike nusor patpat ginau mēhat, husur nomētahun avan ideh ḅipatpat ginau mēhat. Be nuke nabunusian sivan enan tipat ḅai len nēsa toris notogole mai nēsa tosēsēloḅ hēn notokele.

⁷ AGot emētahun nēḅipatpat ginau mēhat len na-kēta-risi-an mai na-kel-vēhoti-an galen sagw lotoyalyal. Imaiēnan eriḅ natesua todaḅ masuḅ len nēmauran sagw. Natenan ehum nasunit nēhai tosar tabtab hēn nibegw, ehum napisulan togēm len aSetan hēn ḅemēdas ginau. ⁸ Noḅir Nasuḅ vēha-tor, nousi hēn ḅilav kuvi dan ginau. ⁹ Be ikel mai ginau ke, “Asike nulav kuvi. Navoian sagw notoviol kēmas hēni mai gaiug elēboi ḅetēgau gat gaiug, husur nēboḅ gēsēdaḅ, nēdaḅan sagw epul masuḅ len gaiug.” Husur tokēmaiēnan, nohēhāḅur hēn nēḅisor sal suh nēdaḅan sagw toḅuer, husur nēboḅ nēsēdaḅ, nēdaḅan seKris̄to ipat len ginau. ¹⁰ Husur natenan, nohēhāḅur hēn nēsēdaḅ; nēboḅ nēvanuan lotosēvar ginau, nohēhāḅur; nohēhāḅur hēn natit lotogol notolēḅon tosa; nēboḅ nēvanuan lotomēdas tabtab hēn ginau, nohēhāḅur; nēboḅ nototoh len nēmauran todaḅ, nohēhāḅur. Nohēhāḅur hēn natgalen p̄isi m̄os aKris̄to, husur nēboḅ nēsēdaḅ, len aKris̄to, nudaḅ.

APol inau masuḅ hēn alat a Korint

¹¹ Nusor maiēnan hum ahoḅon, be gamit māu mētugol notomaiēnan. Gamit māu, inor hēn mitisor sal suh ginau; husur naut kēmas notovi ut kēmas, alat mēttonau suluḅi ke lotovi “ḅiltihai p̄ispisul gail” lēsēyalyal sēhor ginau len natideh. ¹² Len namerikel notogol gail len gamito, imasil ke notovi hai p̄ispisul kitin. Len na-toh-mēdau-an nudaḅ ḅur nēmauran sagw todaḅ, nugol namerikel gail lotokel kot aYesu, nugol natit mēttonaḅmaḅ len gail, mai natit lotogol nēdaḅan siGot tomasil. ¹³ Nēsa notogole len gamito ep̄itoḅ hēn nēsa notogole len alat siYesu len naut tiltile gail. Ikad natesua ḅai nēsagole len gamito. Na-kētkēta-tēban-ginau-an savi nauman ideh todaḅ len gamito. Hum ma mēttonau ke naten tovi nēsaan, mēteruḅati dan ginau bai!

¹⁴ Gagai noutaut hēn nēbegēm hēn gamito. Dereh tevi nagēman na-vēha-tor-an sagw. Ale na-kētkēta-tēban-ginau-an asike evi nauman ideh todaḅ len gamito, husur nēsalēḅon natit samit gail, be nolēḅon gamito. Nokēmaiēnan husur savi hēn natētai ḅeum hēn ḅekētkēta tēban anan mai atēman ḅivoi, be ipat len anan mai atēman hēn arḅekētkēta tēban natētai ḅivoi.* ¹⁵ Imaiēnan, nohēhāḅur hēn nēḅeviol hēn ginau gabag mai natit p̄isi notokade m̄os gamit. Ginau nēḅelēmas masuḅ hēn gamito, gamit dereh mētelēmas kinit ginau a? Naten sanor!

† **12:2:** Len nasoruan ta Kris̄ ike nēmaḅ na-vēha-tor-an, be nēvanuan namitisau galevis lunau ke namilen nēmaḅ aGot totohtoh lan. Len nēnauan salito datukad nēmaḅ dattolēboi datḅerisi, datukad nēmaḅ namēso gail lotopat lan, mai datukad nēmaḅ aGot totohtoh lan. * **12:4:** Luk 23.43

* **12:14:** Uman 18; 2Kor 13.2

¹⁶ Be naten tipat. Na-kətkəta-təban-ginau-an savi nauman ideh today len gamito, be gamit galevis luke, len naʋide tosusuah, notogəras gamito hən notovənoh natit samit gail. ¹⁷ Mətbinau ke tomaienən, kel mai ginau naʋide notogəras gamit həni! Mitikel ur avan ideh notosəvati van hən gamito, togəras gamit hən nəbikad nəvat samito. ¹⁸ Nous aTitus idəy hən bivan hən gamito, ale nosəvat awawa nadəlomian sinamit maii. Ale aTitus, egəras gamit nios nəvat a? Ao! Husur len nəmauran sinaməru namrukad aNunun aGot tosua njai, ale naʋide sinaməru epitpitoʋ njai.*

¹⁹ Hum ma məttonau ke, namtotətas gol ginamito vəbar gagai. Ao! Nəboŋ namttosor, namtusor len nahəsan aKristo len nəhon aGot. Ale gamit namttoləmas bun gamit pisi, natit pisi namttogole, namtugole hən mətbidaŋ am. ²⁰ Husur nomətahw ke nəboŋ nəbėgəmai asike nəbisəb gamit hum notoləŋoni, ale gamit am asike mətbisəb ginau hum məttoleŋoni. Nomətahw ke mətbikad naʋitvituhan, nə-tabulol-bulosi-an, nəlol paŋpaŋ, nə-nau-gamit-səbomito-an, nasoruan tomədas nəboruan samit gabag, na-kel-nəmadumit-an, nə-patpat-gamit-məhat-an, mai nətaʋtaʋoran. ²¹ Nomətahw ke, nəboŋ nəbėgəmai aGot dereh tigol neməmau len nəhomito. Ale nənauan sagw etuhathuh ke, dereh nəlogw tisa sil gamit isoʋur lotogol nəsaan a nio tia, be ləsəpair dan nəbiŋbiŋjalan salito, naitian tosa, mai naʋide hən naitian taʋtaʋor.

13

Nalələgauan naməkot siPol

¹ Nəboŋ nəbėgəm ris gamito, dereh tevi nagəman na-vəha-tor-an sagw. Hum natosian siGot toke, “Nəboŋ avan ideh bikel uri ke avan tile togol nəsaan, nakitinan hən nəsa tokele teil pəpəpə len na-kel-koti-an sinəvanuan toru o totor am.”* ² Nəboŋ nototoh mai gamito len nagəman na-vəha-ru-an sagw, nukel nalələgauan mai gamito. Ale gagai nəsatoh ei, nutoh a tut, be nukel tətəs həni mai alat lotogol nəsaan a nio, mai gamit pisi am məttoleŋol nəsaan, ke, avan ideh togol nəsaan asike igam yav dan nəpanismen sagw. ³ Husur məttoleŋon na-ləboi-buni-an ke len ginau aKristo tosor, ale dereh nigol tipəpəpə hən gamito len nəpanismen galenan. AKristo səpəpəpə danjan len nəsa togole van hən gamito, be nədaŋjan san etibau len gamito. ⁴ Ekitin ke tokul nəboŋ lototahətəh həni len nəhai balbal, be len nədaŋjan siGot, gagai ikad nəmauran. Len nəbonan sinamit maii, ginamit am namtsədaŋ, be len nədaŋjan siGot, namtukad nəmauran mai aKristo. Ale nəboŋ namtbėgəmai, dereh məteris nədaŋjan enan.

⁵ Mətebunus kitev nadəlomian len gamit səbomito. Mətukad nadəlomian kitin o eʋuer? Mətsənau səhoti ke aYesu Kristo totoh len gamito a? Asike bimaienən, mətsəkad nadəlomian kitin. ⁶ Be nuke mitisəb ləboii ke namttovi ahai pispisul kitin seKristo. ⁷ Ale gagai namtusor tuʋ van hən aGot ke, gamit ideh asike igol natideh tosa. Namtsasor tuʋ maienan hən nəvanuan gail ləbələboii ke namttovi hai pispisul kitin, be hən mətbigol navoian, naut kəmas nəvanuan gail ləbəmətəhun ginamito hum namtsavi hai pispisul kitin. ⁸ Husur namtsaləboi namtbigol natideh bəmədəs nakitinan, aʋil natit pisi namttogole, namtugole nios nakitinan.

* 12:18: 2Kor 8.6, 16, 18 * 13:1: Deu 19.15; Mat 18.16; 1Tim 5.19; Ipru 10.28

⁹ Nəboŋ məttodaŋ, namtohəhaʋur, naut kəmas namtsədaŋ. Namtusor tuʋ am ke, mitimatmatu len nəmauran samito. ¹⁰ Husur enan, nutos natgalegai nəboŋ nototoh a tut dan gamito, hən asike nəʔidaŋ taltal hən gamito nəboŋ nəbēgəmai. Husur, len nədaŋan hən na-il-a-ŋo-an Nasuʔ tolavi mai ginau, nuke nigol mitidaŋ am len nəmauran samito, nomətahun nəbēmədas nadələmian samito.

¹¹ Bathudud nadələmian, egai nasoruan naməkot sagw. Mətehəhaʋur. Mitimatmatu len aKristo. Məteləŋon tivoi am len nələmito. Mitikad nənauan tesua. Mitikad natəmat len nəmauran samit gail. Beti aGot hən na-ləmas-buni-an mai natəmat dereh titah mai gamito.

¹² Len na-ləmas-buni-an siGot len nələmito, mətesuŋ gabag hən nətarhomit gail hən mətbikel na-ke-ivoi-an sagw mai gamito. ¹³ Alat siGot pisi gegai lukel na-ke-ivoi-an mai gamito.

¹⁴ Nasuʔ aYesu Kristo teviol kəmas hən navoian mai gamit pisi, aGot teləmas bun gamit pisi, mai aNunun aGot tigol mətesua maii len nələmit pisi.

Kalatia

Nalobulat napolisulan aPol totosi van hən alat a Kalatia

Ase itos nalobulat napolisulan egai?

APol itosi.

Itos nalobulat napolisulan egai hən nəsə?

Itosi hən alat siYesu len naut gail a Kalatia læberin nəlolit bidaŋ len aYesu ŋai, savi nahusurian hən nalo.

Itos nalobulat egai mōs ase?

Nalobulat egai evi napolisulan aPol totosi van hən alat siYesu len naut gail a Kalatia.

APol itos nalobulat egai ŋais mai len naut a be?

APol itosi pəpadaŋ hən nasihau A.D. 49 nəboŋ totoh len naut a Antiok.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1-5)

2) Mətosəsəloŋ hən naŋusanan tosa (1.6-9)

3) Nədaŋan hən na-il-a-mō-an siPol hum ahai pispisul sua (1.10-2.21)

4) Nalo mai nadəlomian (3.1-25)

5) Nau səhot navoian mai nəmakuvan məttokade nəboŋ məttogəm vi natun aGot gail (3.26-4.7)

6) Təgau gat nəmakuvan samito (4.8-5.1)

7) Mətbigoŋ mətbikad na-tiv-dalusi-an, mətotəlmam hən mətbəvi slev hən nalo tətəs (5.2-12)

8) Mətehusur aNunun aGot, samtehusur naŋide tosa samit gail (5.13-6.5)

9) Nakelean todaŋ naməkot: naŋit hən nəsə məttogole dereh tibar gamito. Gol navoian! (6.6-10)

10) Na-tiv-dalusi-an savi natideh, bəbuer tu savi natideh (6.11-16)

11) Nasudəlamian (6.17-18)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau aPol novi ahai pispisul sua. Savi avan ideh totabtabuh len ginau, aoa, aYesu Kristo mai aGot aTəman togol tole məhat dan nəmatan, arutabtabuh len ginau. ² Ginau aPol, mai nəbathudud nadəlomian gegai, namtutos nalobulat napolisulan egai. Namtutosi van hən alat siYesu len navile gail a Kalatia.* ³ Namtous ke aGot aTəmadato mai Nasuḅ aYesu Kristo areviol kəmas hən navoian mai gamito ale arigoŋ nəlomit tikad natəmat. ⁴ AKristo eriŋ gai len nəmatan mōs bīlav kuv gidat dan nəsaan sidato hən bīlav kuv gidato dan nəmauran tosa silat ta daməŋai. Igone husur naləŋonian siGot aTəmadato. ⁵ Nə-sal-suhi-an tivan hən nəyaljalan siGot vi sutuai sutuai! Ganan.

Na-kel-uri-an tovoi esua ŋai

⁶ Evi aGot tokis gamito hən mətbimaaur len navoian aKristo toviol kəmas həni, wake mətupair tutut dani van hən naŋusanan totile. Nəsəhoŋut len gamito! ⁷ Naŋusanan enan savi na-kel-uri-an tovoi ideh. Ikad nəvanuan galevis lotogol nənauan samito etuhatuh, lotoləŋon læbemədas na-kel-uri-an tovoi seKristo. ⁸ Be nukel mai gamit ke, avan ideh, naut kəmas ginamit o aŋel togəm len nəmav, bikel ur na-kel-uri-an tovoi totile dan na-kel-uri-an tovoi namttokel mai gamit tia, aGot n̄au tibar həni len nəhab nəmatan!

* 1:2: Uman 16.6

⁹ Hum namttokele tia, nukel tasi am ke, avan ideh bikel ur na-kel-uri-an tovoi totile dan enan mættodølomi tia, aGot m̄au tibar h̄eni len n̄ehab n̄emat̄an!

¹⁰ Ginau n̄esahisi ke n̄evanuan gail l̄əb̄eh̄əh̄əv̄ur h̄ən gin̄au. Nol̄əḡoni ḡai ke aGot b̄eh̄əh̄əv̄ur h̄ən gin̄au! N̄ətahishisi ke n̄evanuan gail l̄ətah̄əh̄əv̄ur h̄ən gin̄au, asike n̄əv̄avi aslev seK̄risto.

aGot ekis aPol

¹¹ Bathudud nad̄əlomian sagw, nukel koti mai gamit ke, n̄əkadun na-kel-uri-an tovoi notokel uri, savi len n̄evanuan. ¹² Husur avan ideh s̄əlav̄i mai gin̄au, saṽusani h̄ən gin̄au. Ao, aYesu K̄risto s̄əb̄on, ikel v̄əhoti mai gin̄au.

¹³ Nok̄əmaienan husur m̄ətos̄əs̄əlonḡ l̄əboi tia naṽide h̄ən n̄əmauran sagw n̄əb̄onḡ notohusur naṽide h̄ən nalotuan seJu gail. Ginau aPol, nom̄ədas tabtab h̄ən alat siGot h̄ən l̄əb̄imasig. ¹⁴ Len naṽide h̄ən nalotuan seJu gail, gin̄au nos̄əhor naJu isob̄ur len naur hagw. Nud̄aḡ habat len naṽide set̄əmagw gail ta sutuai.*

¹⁵⁻¹⁶ Len navoian toviol k̄emas h̄eni, aGot ilekis h̄ən gin̄au, ekis gin̄au n̄əb̄onḡ notopat len nab̄əh̄əv̄un anagw sal. Beti aGot eh̄əh̄əv̄ur h̄ən togol ke nol̄əboi p̄arṽar h̄ən aNatun san h̄ən n̄əb̄ikel uri mai alat l̄əsavi Ju. N̄əb̄onḡ togol tom̄aienan, n̄əs̄əsaṽsaṽut h̄ən n̄əb̄isor kitevi mai avan ideh,†

¹⁷ n̄əsavi m̄əhat vi Jerusalem h̄ən n̄əb̄eris alat lotovi ahai pispisul gail a m̄o h̄ən gin̄au. Aoa, novi tut vi Arapia, beti not̄əlmam vi lan naut a Tamaskus.

¹⁸ Husur nasihau totor not̄əlmam vi Jerusalem h̄ən n̄əb̄əl̄əboi aPita mai n̄əb̄inau s̄əhot n̄əsa b̄ikel mai gin̄au. Ale nutoh maii len n̄əmaribonḡ tovi 15.‡ ¹⁹ N̄əsaris ahai pispisul ideh am, be aJemes aṽan Nasuḅ ḡai.*

²⁰ N̄əsa nototosi v̄an h̄ən gamito ekitin. Len n̄əhon aGot nukele, n̄əs̄alibonḡ.

²¹ Beti husur n̄əb̄onḡ enan novi lan naut a Siria mai a Silisia. ²² Be alat seK̄risto len naut a Jutea l̄əsabubur mai gin̄au, l̄əs̄al̄əboi gin̄au. ²³ Los̄əs̄əlonḡ h̄ən na-kel-uri-an ḡai toke, “Atenan tom̄ədas tabtab h̄ən gin̄amit a m̄o, gagai ikel ur nad̄əlomian egaii tom̄ədasi a m̄o.” ²⁴ Imaienan lusal suh aGot bathut n̄əsa togole len gin̄au.

2

Ahai pispisul gail loh̄əh̄əv̄ur h̄ən aPol

¹ Husur nasihau tovi 14 novi m̄əhat t̄etas vi Jerusalem mai aParnapas. Len n̄əb̄onḡ enan namros̄əhar aTitus am.* ² Novi Jerusalem husur aGot toṽusan gin̄au h̄eni ke nimasvan. Len naḡonḡonan mai n̄evanuan totibau gail s̄əb̄olit ḡai, nukel v̄əsv̄əsai mai galito na-kel-uri-an tovoi notokel uri mai alat l̄əsavi Ju. Nugol tom̄aienan husur nuke lidam̄ h̄ən nauman sagw. Nom̄ətahw ke notoum k̄emas ḡai, hum nauman p̄isi sagw savi natideh. Be ludam̄ h̄eni. ³ Ale natsual am, l̄əs̄ət̄altal h̄ən aTitus, totah mai gin̄au, h̄ən b̄ikad na-tiv-dalusi-an, naut k̄emas tovi uleK̄ris. ⁴ Ikad nasor-levlev-an enan husur n̄evanuan galevis len naut t̄iltile gail loḡəḡəras ke lotokad nad̄əlomian. Ale loliligis h̄ən galito len gin̄amito, h̄ən l̄əbis̄əb̄ l̄əboi n̄əmakuvan dattokade dan nalo, len naḡonan sidato mai aK̄risto

* **1:14:** H̄ən naves 13-14, ris Uman 8.3, 22.3-5, 26.9-11 † **1:15-16:** H̄ən naves 15-16, ris Uman 9.3-6, 22.6-10, 26.13-18. Isa 49.1; Jer 1.5 ‡ **1:18:** Uman 9.26-30. Len nasoruan ta Kris ike aKefas, tovi nah̄əsan aPita len nasoruan ta Aram. * **1:19:** Kal 2.9; Mat 13.55 * **2:1:** Uman 11.30, 15.2

aYesu. Luke lisab læboii hæn læbigol gidat datþevi slev hæn nalo enan.*

⁵ Be namtoil gëgat, namtsasæsløŋ hæn nahudhusorian ideh salito. Ao, namtotøgau gat nakitinan hæn na-kel-uri-an tovoi mōos gamito.

⁶ Ale næboŋ notokel næsa notokel uri tonøŋ, alat lotoil a mō læsasuhud hæn nasoruan ideh maii am. (Tarhæt hæn na-il-a-mō-an salito, næhes totibau lotoṽati savi natideh len ginau, husur len nabunusian siGot nævanuan þisi loþitþitoṽ. Riŋ naten tipat.)* ⁷ Alat lotoil a mō læsakel natideh am husur lolæboii ke aGot itabtabuh len ginau hæn næþikel ur na-kel-uri-an tovoi mai alat læsavi Ju suñan gai totabtabuh len aPita hæn aPita þikel uri mai naJu gail. ⁸ Bathut, len nauman sePita tovi ahai pispisul van hæn naJu gail, aGot eum. Ale len nauman sagw am notovi ahai pispisul van hæn alat læsavi Ju, aGot eum. ⁹ AJemes, aPita, mai aJon, luṽat næhes hum lotoil a mō hæn alat siYesu len naut a Jerusalem.* Næboŋ lotokæta læboi navoian aGot toviol kæmas hæni, topat len nauman sagw, galit lolælav mai ginau mai aParnapas hæn ginamit þisi namþikad næþonan len aYesu. Ludarñ ke ipat len ginamæru hæn namrþikel na-kel-uri-an tovoi mai alat læsavi Ju, ale ipat len galit hæn læþikel uri sal mai naJu gail. ¹⁰ Lous ginamær ŋai ke namrinau gat alat lotopar tite. Natenan boh, noløŋon buni hæn næþigole.*

APol ikel næsaban sePita maii

¹¹ Avil næboŋ aPita togæm hæn ginamit len naut a Antiok, nosivoh lan. Len næhon nusor tasi husur isab len næsa togolgone. ¹² A mō ihanhan mai alat lotokad nadælomian læsavi Ju. Galit læsækad na-tiv-dalusi-an. Ale aJemes esəvat galevis gəmai. Næboŋ lotobar naut a Antiok, aPita ivan dan alat læsavi Ju, səhan mai galit am, husur emətəhw len alat lotoil gëgat len na-tiv-dalusi-an.* ¹³ Beti naJu gail lotokad nadælomian am lubon mai aPita len nagəgərasan san gol ke aParnapas am ehusr navide nagəgərasan salito. ¹⁴ Be næboŋ notoris ke læsahusr nakitinan hæn na-kel-uri-an tovoi, nukel mai aPita len næholito ke, “Gaiug govi Ju, be len næmauran sam gutoh suñan alat læsavi Ju, gəsətəh len nalo suñan naJu gail. Imabe gudaŋ len alat læsavi Ju hæn læbitəh suñan naJu lotohusr nalo? Sagimagan!

¹⁵ “Gidaru, næboŋ lotopas gidaru, darovi Ju, darsavi vanuan naut tile lotovi vanuan næsaan len nabunusian seju gail. ¹⁶ Avil gidat dattovi Ju nadælomian, datolæboii ke nævanuan togol husur nalo, aGot sariŋi ke tonor len næhon sil na-gol-husuri-an san. Ao, bathut nadælomian len aYesu Kristo ŋai aGot toriŋi ke nævanuan inor len næhon.† Imagenan, gidat am datorinŋ nælodato len aYesu Kristo, hæn aGot þeriŋi ke datþinor len næhon, len nadælomian sidato len aYesu Kristo savi len na-gol-husur-nalo-an. Husur səkad avan ideh, len nalo avan en togol husuri, tolæboi þinor len næhon aGot. ¹⁷ Ale datþeløŋon ke len aKristo datinor len næhon aGot, be datþisaþi ke datovi vanuan næsaan sal husur dattopair dan nalo, namilen ke aKristo esəhar gidat vi lan næsaan a? Ao, asike maienan! ¹⁸ Næþeum təlmam hæn nalo notogol tomasig, noṽusan səhoti ke ginau gabag noþur kotov nalo. ¹⁹ Husur ehum notomat, bathut nalo sawol hæn

* **2:4:** Kal 1.7; Jut 4 * **2:6:** Deu 10.17 * **2:9:** Len nasoruan ta Kris ike aKefas, tovi nahəsan aPita len nasoruan ta Aram. * **2:10:** Uman 11.28-30 * **2:12:** Uman 11.2-3 † **2:16:** Psa 143.2; Rom 1.17, 3.20, 22. Len naut egai nasoruan ta Kris ikad namilen eru. Esua: len nadælomian nævanuan tokade len aYesu Kristo. Togon: len aYesu Kristo totøgau gat aGot mai næsa aGot toriŋi hæn bigole.

nəmauran sagw am. Len nabunusian hən nalo numat ɲa nupair dan nalo hən nəbitoh hən aGot biwol hən nəmauran sagw. Esumān notomat len nəhai balbal mai aKristo. ²⁰ Nutoh, be savi ginau am, aKristo m̄au itoh len ginau. Nəmauran notokade len nibegw, nukade len nadəlomian len aNaturan aGot, gai toləmas bun ginau, toviol hən nəmauran san hən bimat, m̄os ginau. ²¹ Len nabunusian sagw, navoian enan aGot toviol kəmas həni, savi ut kəmas. Evi nabiltitit sua. Husur, nalo tagol dattanor len nəhon aGot, aKristo təmat m̄os naut kəmas ɲai.”

3

Nanoran ipat len nalo o nadəlomian?

¹ Eee gamit alat a Kalatia mətumelmel! Ehum avan sua todəlaṁ gamito hən mətəbetətan! Len nəhomito, nusor vəsvəsaii nəmatan siYesu Kristo len nəhai balbal. Ehum gamit mətōrisi len namətamito. ² Nuke neləboi natsua ɲai: imabe? Mətukad aNunun aGot husur mətōhusur nalo seju gail a? Ao mətukade husur mətōriɲ nəlomito len na-kel-uri-an tovoi mətōsəsəlon həni. ³ Mətumelmel o mətumabe? Nəboɲ mətōtubāt, mətōhusur aGot len nədaɲan seNunun, be gagai mətunau ke mətəvurvur nəmauran toveveu enan len nədaɲan samit ɲai. Mitimabe? ⁴ Len nadəlomian samito, mətōləɲon isa vəsa len natit isobur. Savi m̄os natideh a? Ao! Evi m̄os natite! ⁵ Nəboɲ aGot tolav aNunun mai gamito, nəboɲ togol namerikel gail len gamito, igole husur mətōhusur nalo seju gail a? Ao! Igole husur mətōriɲ nəlomito len na-kel-uri-an tovoi mətōsəsəlon həni.

⁶ Mitinau aAraham ke: “Gai eriɲ nəlon len aGot, ale aGot eriɲ gat aAraham hum tovi nəvanuan nanoran.”* ⁷ Beti mətələboii ke, alat lotoriɲ nəlolit len aGot, galit lovi anatun aAraham kitin. ⁸ Sutuai natosian siGot ike, dereh aGot teriɲi ke, naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile linor len nəhon balai, ləṽeriɲ nəlolit lan. Natenan ipat a m̄o nəboɲ aGot tokel na-kel-uri-an tovoi mai aAraham ke, “Len gaiug, dereh nigol navoian van hən naluṽoh p̄isi hən nəvanuan naut tiltile.”* ⁹ Imagenan, dereh aGot tigol navoian van hən alat lotoriɲ nəlolit lan, surmān aAraham togole. ¹⁰ Be alat lotoil gəgat len nalo, lutoh len nəpanismen sua. Nəkəmaienan husur natosian siGot ike, “Nəpanismen tipat len alat ləsagol tabtab hən natit p̄isi topat len nalo.”* ¹¹ Imasil ke len nalo nəvanuan togol husuri, avan ideh sanor len nəhon aGot. Husur natosian siGot ike, “Alat lotonor len nəhon aGot dereh likad nəmauran tokitin bathut lotoriɲ nəlolit len aGot.”* ¹² Naṽisal hən nadəlomian enan etile len naṽisal hən nalo, toke “Avan ideh togol natit p̄isi nalo tokele, natgalenan len nalo liwol hən nəmauran san.”*

¹³ AKristo eṽur nəmakuvan sidato dan nəpanismen nalo toriɲi len gadito. Eṽur nəmakuvan sidato nəboɲ tolav namiledato, topanis sidato. Husur natosian siGot ike, “Avan ideh totahətah len nəhai, nəpanismen siGot ipat lan.”* ¹⁴ AYesu Kristo eṽur nəmakuvan sidato hən ke, len gai gabag, naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile dereh likad navoian aGot toviol həni tia mai aAraham. AYesu imat maienan hən ke len nadəlomian datbikade lan, datləboi datbikad aNunun aGot, gai tokel gati.

Nalo mai na-kel-gati-an

* **3:6:** Gen 15.6; Rom 4.3 * **3:8:** Gen 12.3, 18.18 * **3:10:** Deu 27.26 * **3:11:** Hab 2.4;
Rom 1.17 * **3:12:** Lev 18.5; Rom 10.5 * **3:13:** Deu 21.23

¹⁵ Nəbathudud nadəlomian, len nəmauran ta daməŋai imaiegai: Nəboŋ nəvanuan bəru arbike, “Evoi,” hən na-kel-gati-an sua, ale arbītos gat nahəsalar lan, səkad avan ideh toləboi bəbur kotovi o riŋ nasoruan ideh am lan. ¹⁶ Len nəvide tomaianan, aGot ikel na-kel-gati-an san mai aAraham mai nəpasusan san tohusuri. Natosian siGot sake, “nəpasusan san gail,” hum lotosəbur, be ike, “nəpasusan san,” husur tosua ŋai tovi aKristo.* ¹⁷ Ale nekəmaiegai ke: na-kel-gati-an aGot tokel gati mai aAraham ipat husuri van nasihau tovi 430 vir nəboŋ aGot tolav nalo mai aMoses. Be nalo enan səkaskas na-kel-gati-an enan hən bəbuer.* ¹⁸ Husur nalo bəvi nəkadun naviolan siGot, na-kel-gati-an enan savi nəkadun naviolan san am. Avil len na-kel-gati-an san, aGot eviol kəmas hən naviolan enan mai aAraham.

¹⁹ Ale, aGot eriŋ nalo mai aMoses mōs nəsa? Eriŋi mōs bəvusan nəvanuan gail pisi hən nəsaan salit gail. Eriŋi ipat vir nagəmaian sitenan tovi nəpasusan siAraham, atenan tovi aKristo, aGot tokel na-kel-gati-an san maii. Len aŋel gail, aGot ilav nalo mai aMoses, toum siGot, ale toum sinəvanuan gail am.* ²⁰ Nəvanuan tohum aMoses eil rivuh len nəvanuan eru hən arbīta gat na-kel-gati-an sua. Be nəvanuan tomaianan saum mōs nətarhət tosua ŋai, ao, eum mōs nətarhət toru. Avil aGot səbōn ita gat na-kel-gati-an san tokel mai aAraham.*

²¹ Imagenan, nalo siGot isor tas na-kel-gati-an san gail a? Ao, ebuer kaskasi! Husur, nalo taviol hən nəmauran kitin, gidat dattanor len nəhōn aGot len na-gol-husur-nalo-an. ²² Be natosian siGot ike nəsaan ibanīs gat gadit pisi, gol ke ikad nəpīsal sua ŋai hən datbikad naviolan aGot tokel gati. Nəpīsal imaiegai ke: datberin nəlodato len aYesu Kristo, datukad nəsa aGot tokel gati.

²³ A mō, nəboŋ nadəlomian len aKristo sagəm sal, nalo ekətkəta kəkol hən gidato. Ipōn gol gidato vəbar aGot tovəhot nəpīsal hən nadəlomian. ²⁴ Imaienan, nalo ehum ahai pusan sidato tokətkəta təban gidato, tosəhar gidato van hən aKristo hən datberin nəlodat lan, ale hən aGot bəriŋi ke datunor len nəhōn. ²⁵ Avil gagai nadəlomian egəm tia, datorin nəlodat len aKristo tia, gol ke nalo sakətkəta təban gidato am.

Anatun aGot gail

²⁶ Imaienan gamit pisi, len nadəlomian məttoke len aYesu Kristo, mətovi anatun aGot gail. ²⁷ Husur ke gamit pisi məttoptais hən məttoth len aKristo, ehum məttoke nahurabat len gamito tovi nəmauran seKristo. Len nəhōn aGot mətosuŋan aKristo. ²⁸ Səkad naJu, səkad auleKris o nametbōs am; naslev mai alat ləsavī slev, səkad natilean len galito; səkad napəhəvūt, səkad nauluŋan. Səkad natideh am togol məttopəpəhw, husur gamit pisi mətosua len aKristo aYesu. ²⁹ Mətbevi seKristo, mətovi anatun siAraham kitin. Ale nəsa aGot tokel gati mai aAraham, gamit am mətukade.*

4

¹ Nau maieg həni: avan sua topul hən natite imat. Natit pisi san, eriŋi hən anatun. Be naut kəmas natit pisi evi sinatun, nəboŋ tovi tuhtətai sal, esuŋan naslev ŋai van vəbar totibau. ² Nəboŋ tokəkereh sal, ikad

* 3:16: Gen 12.7 * 3:17: Exo 12.40 * 3:19: Uman 7.53 * 3:20: Deu 6.4 * 3:29: Rom 4.13

nəvanuan galevis lotokətkəta təban natətai mai natit san gail vəbar nədañ han bīnor hən nəsa atəman toriñi. ³ Len nəvide tomaienən, gidat am, nəboñ dattokəkereh, nəboñ datsaləboi aKristo sal, datovi slev sinədañan gail lotowol hən navile a pan, datovi slev sinəkadun nədañan galenan.* ⁴ Be len nəboñ tonor həni, aGot esəvat aNaturan uluñan. Apəhañut sua ipasi, ale itoh len navəlan nalo siMoses, ⁵ hən beñur nəmakuvan sidato dattotoh len navəlan nalo, hən ke datbevi anatan aGot kitin gail. ⁶ Husur məttovi anatan gail, aGot esəvat aNunun aYesu aNaturan aGot, vi lan nəlodato tokai ke, “Appa! Tata!”* ⁷ Imaienən gəsavi slev am, govi anatan aGot, ale husur govi anatan, dereh gikad natit pişi aGot tokel gati hən beviol həni mai anatan gail.

APol inau masuñ hən alat a Kalatia

⁸ Nəboñ mətsaləboi aGot sal, mətovi slev sinatit ləsavi got kitin gail.* ⁹ Be gagai, nəboñ məttoləboi səhot aGot, (aoa, ivoi am notoke, gagai nəboñ aGot toləboi səhot gamito), imabe mətupair təlmam van hən nəkadun nədañan gail ləsavi natideh, ləsədañ, lotovi ut kəmas? Imabe mətuke mətevi slev salit tətəs am? ¹⁰ Mətudañ len nəboñ gail lototibau, nəhanan gail hən nawik o nahəbati o nasihau. Mətunau ke aGot ehəhañur həni natəlmaman samit van hən nalo a?* ¹¹ Nunau tuhatuh hən gamito. Nomətəhw mios gamito. Hum ma notoum səbuer samito. ¹² Bathudud nadəlomian, mətesuñan ginau, husur ginau numakuv dan nalo hum gamito.

Nəboñ nototoh mai gamito, mətsamədas ginau boñ ideh. ¹³ Be husur ke notoməsah, natoħan sagw mai gamito igol ke noləboi nəbikel ur nakel-uri-an tovoi mai gamito. ¹⁴ Naut kəmas naməsahan sagw igol idañ len gamito, mətsañit nəhomit van hən ginau, mətsamətəħun ginau. Wake mətoħəhañur hən ginau. Mətokətkəta təban ginau suñan notovi añel sua siGot o suñan notovi aYesu Kristo gabag. ¹⁵ Be nakemkeman samito, nəsa evisi həni? Imabe? Nukel kotı ke nəboñ nototoh ei, mətoħəhañur hən mətbıgol natideh mios ginau. Nətausi, məttakis kuv namətamito hən məttaviol hən gail mai ginau. ¹⁶ Nəsa evisi togol ke gagai nəboñ notokel nakitinan mai gamito, mətunau ke notomətəħun gamito?

¹⁷ A mō, nusor husur alat lotopusan hən nañusanan totile. Galito ludañ hən ləbeliv gamito hən mətbıtah mai galito, be savi mios navoian. Luke leliv gamito dan ginamito hən mətbıdañ len galito. ¹⁸ Ivoi hən mətbıdañ len natsua, bevi mios nəsa tovoi. Ivoi hən mətbımagenan tabtab, naut kəmas nəsatoh mai gamito. ¹⁹ Anatugw gail, ehum notoləñon tosa len napəñasan hən nəpasian sil gamito, vir nəboruan seKristo beğəm kavkav len gamito. ²⁰ Noləñon masuñ hən nətatoh mai gamito gagai, hən nətagəgel hən nasoruan sagw todañ. Be len na-toħ-a-tut-an sagw, nəlogw etuhathuh hən gamito, nənauan sagw ebutbutut.

AHakar mai aSarah

²¹ Gamit məttoləñon ke mətbıtoħ len navəlan nalo, mətosəsəloñ husuri mīau a? ²² Husur len natosian ike aApraham ikad anatan uluñan eru. Napəhañut tovi slev, nahəsən aHakar ipas esua, ale aSarah, asoan aApraham ipas togon.* ²³ Naslev ipas anatan aApraham len nəvide

* **4:3:** Kal 4.9; Kol 2.8, 20 * **4:6:** Nasoruan enan, Appa evi nasoruan sua len nasoruan ta Aram namilen ke Ita o Tata. Ris Mak 14.36; Rom 8.15-17. * **4:8:** 1Kor 8.4-6 * **4:10:** Rom 14.5; Kol 2.16-23 * **4:22:** Gen 16.15, 21.2

sinəvanuan ηai, be asoan aApraham ipas anatum tovi nəsarpohan hən na-kel-gati-an aGot tokel mai aApraham.* 24 Natenan ehum nasoruan kəta. Napəhaʋut eru arohun na-kel-gati-an eru aGot tota gat gəlaru len nahəsan. Hakar ehun na-kel-gati-an aGot tota gati len Naʋehuh Sinai, naut nəvanuan gail lotogəm vi slev hən nalo lan. Ale noləboi nəbikə aHakar ehum naʋehuh Sinai. 25 Ale naut a Jerusalem ta daməηai ehum Naʋehuh Sinai len naut a Arapia. Sumān aHakar mai anatum gail lotovi slev, Jerusalem ta daməηai mai alat lototoh lan lovi slev.† 26 Be aSarah tovi asoan kitin, savi slev, ehum a Jerusalem a məhat, ale evi anana sidato. 27 Hum natosian seIsaih toke, “Pəhaʋut gotobutoh, gəsəpasus, gikemkem,

gaiug gəsəkad napəηasan hən nəpasusan, getuʋat kəkai habat; husur napəhaʋut tobutoh, dereh tikad anatum isoʋur səhor napəhaʋut tokad asoan.”*

28 Be bathudud nadəlomian, mətosuʋān aIsak; mətovi anatum na-kel-gati-an aGot tokel mai aApraham. 29 Sutuai, aIsmael, anatum naslev, emədas tabtab hən aIsak, anatum na-kel-gati-an. Imaien sal daməηai. Alat lotoke datʋevi slev hən nalo, lomədas gidat, datsavi slev, dattokad nəpasian len aNunun aGot. Lugol datoləηon isa vəsa.* 30 Avil natosian siGot ikel nəsa? Ike, “Kai hən naslev pəhaʋut mai anatum ulurīan dan gaiug hən arʋeməsev, husur anatum naslev pəhaʋut asike ikad nahudhutan setəman, be anatum napəhaʋut savi slev dereh tikade.”* 31 Imaienan, bathudud nadəlomian, mitinau gat nategai ke, gidat datsavi anatum napəhaʋut tovi slev, datovi anatum napəhaʋut savi slev.

5

Nəmakuvan dattokade len aKристо

1 Nəmakuvan, aKристо isah ruʋat nəsa tobaηis gat gidato hən datʋikad nəmakuvan enan. Imagenan, məteil gəgat hən asike mətovi slev tətəs am hən nalo tobaηis gat gamito a mō.

2 Səsələη! Ginau, aPol, nukel nategai mai gamito, ke: mətʋikad na-tiv-dalusi-an hən mətʋinor len nəhon aGot, nəsa aKристо togole mōs gamito savi natideh. 3 Nukel ʋuli hən gamit tətəs. Naulumān ideh todam hən ʋikad na-tiv-dalusi-an hən ʋinor len nəhon aGot, atenan timasgol husur natit ʋisi nalo siMoses kavkav tokele. 4 Gamit məttoke mətʋinor len nəhon aGot ale məttohusur nalo mōsi, mətugol gamit səʋomito mətoməsev dan aKристо. Mətuteh dan navoian aGot toviol kəmas həni. 5 Nokəmaienan, husur gidato, len aNunun aGot, datuvatvat viri ke dereh aGot tisaʋ səhot gidato, sumān dattonor; bathut dattoriη nəlodat len aKристо. 6 Husur nəboη dattoriη nəlodat len aYesu Kристо, datʋikad na-tiv-dalusi-an o asike datʋikade savi natideh. Avil nəsa tovi natsua mīau evi nadəlomian tovi nəkadun na-ləmas-buni-an. Gai bolai!

7 A mō mətugam ivol len nəgamgaman. Ase eil gol gamito hən asike mətʋehusur nakitinan? 8 Nagəgelan hən nənauan samito, sagəm len aGot tokis gamito. 9 Naʋusanan gəgəras emədas nəvanuan isoʋur, ehum nasoruan kəta toke, “Nayis tokəkereh igol nabəta kavkav len nabesin

* 4:23: Gen 17.16; Rom 9.7-9 † 4:25: Mat 23.37; Luk 13.34. Nəboη aPol toke Jerusalem, namilen ke naʋu gail lotohusur nalo siMoses. * 4:27: Isa 54.1 * 4:29: Gen 21.9 * 4:30: Gen 21.10

itob.”*¹⁰ Bathut nadəlomian dattokade len Nasuḅ, nunau ləboii ke asike mətukad nənauan tile len ginau am. Ale atenan togol məttoḍədarḅəḅu, məttonau tuhatuh hən naḅusanan san, dereh gai tipanis. ¹¹ Bathudud nadəlomian, nətakel uri gagai ke lalumian limaskad na-tiv-dalusi-an, naJu gail loməḍas tabtab hən ginau sal hən nəsa? Be loməḍas bun ginau sal husur nukel uri ke nəmatan siYesu len nəhai balbal ḅai ilav kuv nəvanuan gail dan nəsaan salito, be naJu gail lomətahuni. ¹² Be galit lotogol məttonau tuhatuh husur na-tiv-dalusi-an, noləḅon ke letiv kotov ḅisi, hən asike ləḅevi ulumian am.*

¹³ Husur gamito, bathudud nadəlomian, aGot ekis gamit mōs asike mətḅevi slev am. Mətesəsəloḅ! Nəmakuvan samito dan nalo savi hən mətḅehusur naləḅonian samit gail lotosa, be len na-ləmas-buni-an mətəvi tarhət samito sumian məttovi slev samit gabag. ¹⁴ Bathut natuhsoruan sua ḅai ikel ur nalo kavkav ke, “Ləmas bun nəvanuan totoh pəpadəḅ hən gaiug sumian gotoləmas bun gaiug gabag.”*¹⁵ Be mətḅesumian nalipah nalililai tohat gamit gabag, tosaḅ pəpas gamito, mətələləgau hən gamito hən asike mətḅeməḍas masuḅ hən gamit gabag hən mətḅimasig.

Nəmauran len nəḍəḅan seNunun aGot

¹⁶ Be nukele ke, len nəmauran samit gail, aNunun aGot tiwol hən gamito. Bimaienan, asike mətəhusur naləḅonian nəsaan gail hən nibemito. ¹⁷ Husur naləḅonian nəsaan gail hən nibemito lomətahun naləḅonian seNunun aGot; ale naləḅonian gail seNunun aGot lomətahun naləḅonian nəsaan gail hən nibemito. Husur natgalenan lupat len nətarhət toru artoḅal, gol ke mətəḍəḍas mətḅigol nəsa mətḅələḅoni.*¹⁸ Avil aNunun aGot ḅiwol hən gamito, mətəsatəḅ len navəlan nalo.

¹⁹ Nəḅoḅ məttoḅusur naləḅonian nəsaan gail hən nibemito, lugol natgalegai: naitian tosa, nənauan toḅḅiḅiḅiḅal, naḅide tosa totaḅtaḅor hum nalipah, ²⁰ nalotuan hən nələblab, na-gol-nabehi-an, nəḅalḅalan, naḅitḅituhan, nəḅulolan van hən nəvanuan tokad nəsa gotoləḅoni, nəlol paḅpaḅ, naləḅonian hən nə-patpat-gaiug-səḅom-məhat-an, naḅəpəḅwan, naluḅoh gail lotopəpəḅw husur nənauan totiltile, ²¹ nəloḅ toḅənvənah, natərogan, naitian totaḅtaḅor len nabiltihanan mai natərogan, mai natit gail am hum natgalenan. Nukel nalələgauan mai gamito hum notokele a mō tia ke, avan ideh togol natit hum natgalenan, asike ikad natohan pipihabəlan aGot.

²² Be nəḅoḅ aNunun aGot toḅol hən nəmauran sidato, iḅan hən naḅit tomaiegai: ikad na-ləmas-buni-an, nakemkeman, natəmat, nə-ḍəḅ-ḅuri-an hən na-toh-məḍau-an len na-ləḅon-isa-vəsa-an, na-gol-na-voi-an mōs nəvanuan, navoian, nadəlomian, ²³ naḅoruan toməḍau, na-təgau-gati-an hən nəlon gabag. Səkad nalo ideh tokai tas natgalenan. ²⁴ Alat lotovi siYesu Kristo, luḅos bun naḅoruan salito topul hən nəsaan len nəhai balbal san, hən naləḅonian nəsaan hən nibelito mai na-ləḅon-buni-an tosa gail ḅisi ləḅimat ei. ²⁵ Bathut aNunun aGot tolav nəmauran veveu mai gidato, datiməshusur gat naləḅonian seNunun aGot toḅəḅar gidato. ²⁶ Sadatipatpat kəmas hən gidat məhat, sadatigol natideh hən nəlodat

* 5:9: 1Kor 5.6 * 5:12: Deu 23.1 * 5:14: Lev 19.18 * 5:17: Rom 7.15-23

bitaʔbulol bulos gidat gabag, sadatitaʔbulol bulos gidat gabag husur nəsa dattoləʒoni be datsəkade.

6

Dereh datilav naʔit nəsa dattomabule

¹ Bathudud nadələmian, mətbisaʔ gamit ideh togol nəsaan ideh, gamit məttomatmatu len aNunun aGot, len naʔide tomədaʊ, vi tarhət san hən bətəlmam van hən naʔisal tonor. Be mətelələgau hən asike mətbiteh len nəsaan totaltal ke mətehusuri. ² Mətesusupah mai gamit gabag len natideh mətbinau tuhatuh həni o mətbisaʔi len nəmauran samito ke today o toməlas habat hən mətbəvusi. Len naʔide tomaienən, dereh mitigol nəsa aKristo tokel buni. ³ Avan ideh binau ke totibau, egəras gai gabag, sakitin, evi ut kəmas. ⁴ Nəvanuan tebunus kitev nakitinan husur nauman san səbon. Bisabi ke bivoi, satenənoʊ hən gai gabag mai avan ideh am, be eləboi bəʔiv len gai gabag. ⁵ Husur nəvanuan ʔisusua timasgol nauman san səbon ale satipatpat gai məhat husuri.

⁶ Alat lotosəsəloʒ hən naʔusanan hən nasoruan siGot, limaskatəʔol hən natit ʔisi tovoi lotokade mai ahai ʔusan salito.

⁷ Samtegəras gamit səbomito. Mətsaləboi mətbəgəras aGot, ʒit nəhomit van həni. Dereh nəvanuan tisah tuan naʔit nəhai səlani ʒai, gai tomabule.*

⁸ Nəvanuan tomabul nəsaan niben toləʒoni, tohusur naləʒonian tosa san gabag, dereh tisah tuan naʔit nəmatan han. Avil nəvanuan tomabul nəsa aNunun aGot toləʒoni, dereh tisah tuan naʔit nəmauran vi sutuai lan. ⁹ Sadatipetəmas hən datbıgol natit tovoi, husur datbıdan hən datbıvan am, len nəboʒ tonor həni, dereh datisah tuan naʔit navoian dattogole. ¹⁰ Imaienən, nəboʒ dattoləboi datbıgole, datıgol tivoi van hən nəvanuan ʔisi, be a məhat hən galito, datıgol tivoi van hən nəbathudud nadələmian.

Nalələgauan naməkot mai nasudələmian

¹¹ Məteris naʔiltitosian nototosi gegai nəboʒ nototos van hən gamito len navələgw səbəgw! ¹² Alat lototaltal ke mətbıkad na-tiv-dalusi-an, galit luke ligol natit nəvanuan gail loləboi ləbəri si ʒai, luke lisor patpat galit məhat husuri, hum tovi nakitinan. Avil lugol natgalenan hən asike nəvanuan gail ləbəmədəs bun galito sil nadələmian lotokade len nəsa aKristo togole len nəhai balbal. ¹³ Husur alat lotokad na-tiv-dalusi-an, galit gabag ləsahusur nalo, be luke mitıkad na-tiv-dalusi-an hən ləbısor patpat galit məhat hum məttavi ahai susur salito, bathut na-tiv-dalusi-an məttəkade. ¹⁴ Be ginau məʊ, sanəʔiv hən natideh be len nəmatan siMasta sidato, aYesu Kristo, len nəhai balbal ʒai. Bathut nəmatan san maienan, natit ʔisi hən navile a pan, ləsavi natideh len ginau, ale ginau nəsavi natideh len nabunusian silat navile a pan. ¹⁵ Datbıkad na-tiv-dalusi-an o asike datbıkade savi natideh, be nəmauran veveu aGot togole, enan məʊ, datimaskade! ¹⁶ Alat lotohusur nakelean egai notomadhakele, aGot tıgol nələlit tikad natəmat, mai nəlon aGot tıtanı si galito. AGot ilekis hən galito hən ləbevi esan.*

* **6:7:** Job 4.8; Pro 22.8; Hos 8.7 * **6:16:** Len nasoruan ta Kris ike, aIsrael siGot, ale nəvanuan lotokad namıtisau hən nasoruan siGot ləsələboi ke aIsrael siGot evi naluʊoh sual am o evi alat lotohusur nakelean aPol tomadhakele.

¹⁷ Gagai van, avan ideh satigol nalogw tetuhatuh am. Husur namelbol notokad gail len nibegw, loʻusan koti ke novi siYesu, novi slev san.

¹⁸ Bathudud nadolomian, aMasta sidato, aYesu Kristo teviol kemas han navoian mai nanunumito. Ganan.

Efesus

Nalobulat napisulan aPol totosi van hən alat a Efesus

Ase itos nalobulat napisulan egai?

APol itosi.

Itos nalobulat napisulan egai hən nəsə?

Itosi hən beʋusani ke najos savi naim nalotuan ideh be evi nəvanuan gail lotoləmas bun aYesu, lotogol nəsə tokele.

Itos nalobulat egai m̄os ase?

Nalobulat egai evi napisulan aPol totosi van hən alat siYesu len naut a Efesus.

APol itos nalobulat egai n̄ais mai len naut a be?

APol itosi pəpadarj hən nasihau A.D. 62 nəboŋ totoh len naim bəbanjis aRom.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1-2)

2) AYesu mai nəvanuan san gail. Nəmauran veveu aGot toum həni len alat siYesu (1.3–3.21)

3) Nəmauran veveu silat siYesu len navile a pan. Imabe? (4.1–6.20)

4) Nə-maris-kotovi-an (6.21-24)

Na-ke-ivoi-an van hən alat a Efesus

¹ Ginau aPol, len naləŋonian siGot, gai ilekis hən ginau hən notovi ahai pispisul seKristo, aYesu. Ginau nutos nalobulat napisulan egai van hən gamit məttovi siGot len naut a Efesus, gamit məttokad nadəlomian len aKristo aYesu.* ² AGot aTəmadato mai Nasuḅ aYesu Kristo areviol kəmas hən navoian mai gamito, arigol nəlomit tikad natəmat.

Navoian aGot togole m̄os gidato

³ Datisal suh aGot, aTata siMasta sidato, aYesu Kristo! Bathut nəbonan dattokade mai aKristo, aGot ivoi masuḅ hən gidato len navoian p̄isi togəm len aNunun, navoian p̄isi lotogəm len nəmav. ⁴ Navoian san imaiegai: A m̄o buni, nəboŋ aGot satubət gol navile a pan sal, ilekis hən gidato tia gol datuḅon mai aKristo hən datḅevi esan səḅon. Ilekis hən gidato hən datḅinor len nəhon, nəsaaan bəḅuer len gidato. Sutuai len na-ləmas-buni-an san, ⁵ aGot inau koti tia ke ḅipət kuv gidato hum dattovi anatun san gail len nəsə aYesu Kristo ḅigole, ale gagai aYesu igole tia. AGot igol tomaianan husur eləŋon togole, igol gai ehəhaḅur. ⁶ Igol natgalen p̄isi hən datḅisal suhi hən nəyalyalan hən navoian toviol kəmas həni mai gidato len aNatun gai toləmas buni.

⁷ Len nəda hən nəmatan siNatun, aGot igol datukad nəmakuvan. AGot eruḅat nəsaaan sidat gail dan gidato husur topul masuḅ hən navoian. ⁸ Naviol-kəmas-an san hən navoian mai gidato epul səsəhov. Len namitisau hən nəmauran tonor mai na-ləboi-səhoti-an san p̄isi, ⁹ aGot ehəhaḅur hən tokel vəhot nə-nau-utaut-an sua san tosusuah. Sutuai tia aGot ikad nə-nau-utaut-an gai toke tigole len nəsə aKristo ḅigole. Ale aGot ikel vəhot nə-nau-utaut-an en san mai gidato. ¹⁰ Nə-nau-utaut-an san imaiegai ke: len nəboŋ ḅinor həni balai, aGot dereh tigol natit p̄isi len nəmav mai natit p̄isi len navile a pan liḅonḅon pipihabəlan aKristo. AKristo dereh tikad nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an hən natgalen p̄isi. ¹¹ Len aKristo, aGot ilekis

* 1:1: Uman 18.19-21, 19.1-40

hən dattovi esan gail. Ilekis hən gidato sutuai tia tonor hən nə-nau-utaut-an san. Ale igol natit p̄isi ehuser nə-nau-utaut-an hən naləḡonian san ¹² hən ke, ginamit, namttovi nametəkav hən namttoriḡ nəlonamito len aKristo, namt̄bitoh hən namt̄bisal suh nəyalyalan siGot.*

¹³ Gagai gamit am mətsavi Ju məttosəsəlonḡ hən nakitinan, na-kel-uri-an tovoi ke aGot ilav kuv gamit dan nəsaan samito. Ale nəboḡ məttoriḡ nəlomit len aKristo, aGot eviol hən aNunun mai gamito hum tokel gati tia, gai ita gat nahəsən len gamito hən məttovi esan. ¹⁴ ANunun aGot evi nə-ta-gati-an ke natit p̄isi aGot tokel gati ke, teviol həni mai gidato, datikade balai, nəboḡ nəmakuvan silat lotovi esan bihav. Datisal suh nəyalyalan san!

Nasipaan mai na-sor-tuḡ-an

¹⁵ Imagenan, nəboḡ notosəsəlonḡ həni ke məttokad nadəlomian len Nasuḡ aYesu, mai məttoləmas bun alat siGot p̄isi, len nəboḡ enan vəbar daməḡjai, ¹⁶ nosipa vi təban aGot tabtab hən gamito, nanəḡan eḡuer. Nusor tuḡ m̄os gamit akis ¹⁷ van hən aGot Tata toyalyal, aTəman aMasta sidato, aYesu Kristo. Nousi ke, len aNunun, teviol hən namitisau hən nəmauran tonor, mai tikel vəhot aGot mai gamito, hən na-ləboi-bun-gai-an b̄etibau am len gamito. ¹⁸ Nousi am ke, tigol məteləboi buni len nəlomito hən nə-vatvat-viri-an aGot tokis gamit hən mət̄bikade. Nuke məteləboi səhot na-pul-masuḡ-an hən navoian toyalyal gai tokel gati ke, teviol həni mai nəvanuan san gail. ¹⁹ Nusor tuḡ ke məteləboi nəyalyalan hən nədaḡan san tosəhor bun natideh dattoləboi dat̄binau səhoti, nədaḡan enan san tovi tarhət sidat dattoriḡ nəlodat len aKristo. Evi nabiltidaḡan gai toum lan ²⁰ nəboḡ togol aKristo tole məhat dan nəmatan, nəboḡ toriḡi tobətah len navəlan nəmatu len nəmav.* ²¹ Len naut enan, aKristo eil a m̄o səhor aḡel o natəmat ideh toil a m̄o tokad nədaḡan hən na-il-a-m̄o-an. Iḡat nəhes tosəhor masuḡ hən nəhes ideh lotoləboi ləb̄ikade, savi gagai ḡai, be evi vi sutuai.* ²² AGot eriḡ natit p̄isi len navəlan aKristo, ale itabtabuh lan hən b̄eil a m̄o hən natit p̄isi m̄os nəvanuan san gail.† Esum̄an gai tovi nəkadun towol hən niben ²³ ale niben tovi nəvanuan san gail. Ale aKristo epul len nəvanuan san gail, gai togol natit p̄isi len naut p̄isi topul p̄isi hən natohan san.*

2

Nəmauran veveu len aKristo

¹ A m̄o mətumat sil nəsaban samit dan nəsa aGot toləḡoni, mai nəsaan samit gail. ² A m̄o mətovi vanuan navile eg a pan məttohusur nap̄isal salito tosa. Mətugol nəsa aSetan toləḡoni. Evi aSetan toil a m̄o hən natəmat gail hən naməsav, iwol hən nəlon alat lotomətahun ləb̄igol nəsa aGot toləḡoni. ³ A m̄o gidat p̄isi datutuh maienan. Datohusur naləḡonian hən nibedato. Datugol natideh nəboruan sasa sidato mai nənauan sidat toləḡoni. Datukad nəboruan sasa enan nəboḡ lotopas gidato ale dato-sum̄an nəvanuan gail p̄isi am; datunor hən nəlol paḡpaḡ mai nəpanismen siGot.

⁴ Be aGot epul hən nalolosaan mai na-ləmas-buni-an. Bathut nabiltiləmas-buni-an san toləmas masuḡ hən gidat həni, ⁵ naut kəmas datomat len nəsaan sidato, gai igol datumaur mai aKristo. (Evi navoian

* 1:12: Gegai aPolisor husur gai mai naJu gail. * 1:20: Psa 110.1 * 1:21: Kol 1.16 † 1:22:

Psa 8.6. Len nasoruan ta Kris ike, aGot eriḡ natit p̄isi pipit narien aKristo. * 1:23: Kol 1.18-19

aGot toviol kəmas həni ɲai tolav kuv gamito dan nəpanismen hən nəsaan samito.)⁶ Ale len nəbonan sidat mai aKristo hum niben, aGot igol datule məhat vi lan nəmauran vi sutuai mai aKristo ale erin gidat datobətah mai len nəmav.⁷ Igole hən bəvusan navoian san len nəboŋ ta tahw vi sutuai, navoian toviol kəmas həni tosəhor bun natideh dattoləboi datbinau səhoti. Igol navoian en san imasil len natit pisi togole mōs gidato len aKristo aYesu.⁸ Ale igol imasil maiegai: Len navoian aGot toviol kəmas həni, ilav kuv gamito dan nəsaan samito nəboŋ məttoŋ nəlomit len aYesu. Gamit mətsagol natideh hən mətbimakuv, evi naviolan siGot.⁹ Datodədas datbigol natideh hən datbikad nə-lav-kuvi-an dan nəsaan sidato. Imaienan hən asike datbeləboi datbipatpat gidat məhat lan.¹⁰ Husur evi aGot togol gidato. Len aYesu Kristo aGot igol gidato hən datbigol nauman tovoi gail gai toutaut həni sutuai tia hən datbigole.

Datosua len aKristo

¹¹ Sa-nəlomit tibonboŋ hən nategai ke, nəboŋ lotopas gamito, mətsavi Ju. Ale naJu gail lotoviv hən na-tiv-dalusi-an nəvanuan togole len nibelito, galit lokis gamito hən “alat ləsəkad na-tiv-dalusi-an.” Nau təlmam hən nəboŋ ta mō enan.¹² Len nəboŋ enan mətutoh, aKristo ebuer len gamito. Mətovi mətboŝ gail, mətsavi nəvanuan siGot, alat a Israel. Ale mətotətan hən na-kel-gati-an gail aGot tokel mai alat a Israel, na-kel-gati-an aGot tota gat gail len nəhəsan. Mətsəkad nə-vatvat-viri-an ideh. Mətutoh len navile a pan, aGot ebuer len nəmauran samit gail.¹³ A mō mətutoh a tut dan aGot, be gagai mətosua mai aKristo aYesu. Len nəda hən nəmatan seKristo, aGot ilav gamit mətogəm pəpadaŋ hən gai.

¹⁴ A mō ginamit namtovi Ju mai gamit mətsavi Ju datomətahun bun gidat gabag. AYesu igol natəmat len gidato, igol gamit mətsavi Ju mai ginamit namtovi Ju datosua. Na-mətahun-buni-an tohum napisibile topəpehun gidato, igol ebuer.¹⁵ Len nəmatan hən niben, aYesu igol nalo seju gail tobaŋ kelean todaŋ, səkad nədaŋan am. Igol tomaienan hən bigol naluvoŋ toru enan arukad natəmat, arosua, naluvoŋ veveu sua len gai.¹⁶ Len nəmatan san len nəhai balbal, aYesu igol naluvoŋ eru enan arosua ale igol arukad navoivoian mai aGot len natəmat. Len nəhai balbal ehum togol na-mətahun-buni-an səlaru imat, naluvoŋ eru enan arsamətahun gəlar gabag am.¹⁷ Egəm kel ur natəmat enan mai gamit mətsavi Ju məttosuh a tut dani, ale ikel uri mai ginamit am namtovi Ju namtosuh pəpadaŋ.*¹⁸ Len nəsa aKristo togole, gidat pisi, naJu mai nametboŝ gail, datoləboi datbegəm hən aTata Got len aNunun tosua ɲai.

¹⁹ Imaienan, mətsavi mətboŝ am, mətsavi vanuan naut a tut. Be mətovi galevis len alat siGot. Mətovi vanuan gail len nəbathudud siGot.²⁰ Gidat dattokad nadəlomian, datohum naim nəvat san, gai toun həni len nəpaudesen tovi ahai pispisul mai ahai kelkel ur gail. Ale aKristo aYesu səbon evi nəvat togol naim nəvat tohav mai tonor.²¹ Nasuḅ esuhud hən gidato hən datbiḅon maii len naim, hən naim enan bevi məhat hən begəm vi naim siNasuḅ tolo.²² Len aKristo, gamit am mətsavi Ju, aKristo esuhud hən gamit hən mətbḅon maii len naim toun həni, hən begəm vi naim aGot totohtoh lan len aNunun.

3

Nauman siPol mōs alat ləsavi Ju

* 2:17: Isa 57.19

¹ Bathut natenan, ginau, aPol, nutoh len naim bəbaŋis sil notoum seKристо, aYesu, husur nukel ur na-kel-uri-an san tovoi mai gamit mət̃savi Ju.

² Sum̃an mət̃tosəsəloŋ həni tia, aGot, len navoian san, itabtabuh len ginau hən nəbeum m̃os gamito. ³ Hum nototos kəkereh həni a m̃o tia, aGot ikel vəhot nə-nau-utaut-an san tosusuah mai ginau. ⁴ Nəboŋ mət̃bevuruŋ nəsa notomadhatosi, dereh mitinau səhot naləboian sagw hən nə-nau-utaut-an enan husur aKристо. ⁵ AGot sakel vəhoti mai naur ta sutuai, be gagai, len aNunun, ikel vəhoti mai ahai pispisul mai ahai kelkel ur san gail. ⁶ Nə-nau-utaut-an san tosusuah imaiegai ke: Len na-kel-uri-an tovoi lotodəloimi, alat ləsavi Ju mai naJu gail lopit̃pitoṽ. Galit p̃isi lukad natit p̃isi aGot totəgau gati m̃os anatun gail. Naluvoŋ eru en p̃isi losua hum niben aKристо, lukad b̃onb̃on hən nə-lav-kuvi-an dan nəsaan aGot tokel gati a m̃o, ale tosarpoŋ len aKристо aYesu.*

⁷ Len na-voi-buni-an aGot toviol kəmas həni mai ginau len nədaŋan san, nogəm vi vanuan nauman san hən nəbikel na-kel-uri-an tovoi m̃osi. ⁸ Ginau novi ut kəmas səhor nəvanuan p̃isi lotovi siGot. Be naut kəmas natenan, len navoian aGot toviol kəmas həni, ilekis hən ginau hən nəbikel mai gamit mət̃savi Ju, hən na-kel-uri-an tovoi ke, aKристо tovi nəkadun navoian gail topul van van datsaləboi datb̃eləboi səhoti. ⁹ Ale aGot togol navile a pan mai natit p̃isi, ilekis hən ginau hən nəb̃igol nəvanuan p̃isi ləb̃eləboi husur nə-nau-utaut-an egaii san, nə-nau-utaut-an tosusuani sutuai len natubatan. ¹⁰ Gagai aGot igol tomaienən hən bevusan namitisau tiltile san gail hən nəmauran tonor van hən alat lotoil a m̃o mai alat lotokad nədaŋan hən na-il-a-m̃o-an, be savi len navile a pan.* Ale dereh leris ləboi namitisau en san hən nəmauran tonor nəboŋ ləberis alat siYesu. ¹¹ Enan evi nə-nau-utaut-an siGot sutuai tia, ale igol isarpoŋ len aKристо aYesu, aMasta sidato. ¹² Len aKристо mai nadəlomian dattokade lan, datoləboi datb̃egəm tabtab, il len nəhon aGot, namətahwan ebuer. ¹³ Imaienən, nukel mai gamit ke sa-nələomit tetuhatuŋ hən na-ləŋoŋ-isa-vəsa-an sagw m̃os gamito. Ao, ivoi hən mət̃beṽiv həni husur evi tarhət samito.

Na-sor-tuṽ-an hən na-ləmas-buni-an

¹⁴ Bathut togol natgalen p̃isi, notəgedur, sor tuṽ vi təban aGot Tata, ¹⁵ nəbathudud kavkav san len nəmav mai len navile a pan lotokad nahəsalit lan. ¹⁶ Nusor tuṽ ke, len nəyalyalan aGot topul həni, mai len aNunun, aGot dereh teviol hən nədaŋan hən mət̃bidan̄ habat am len nəlomito. ¹⁷ Nusor tuṽ ke, bathut mət̃torin̄ nəlomit lan, dereh aKристо titoh tin len nəlomito. Nusor tuṽ ke, na-ləmas-buni-an tevi nəkadun nəmauran samito hən mət̃b̃eləmləmas bun gamit gabag. ¹⁸ Nusor tuṽ ke, gamit mai nəvanuan p̃isi siGot, dereh mitikad nədaŋan hən mət̃b̃eləboi səhot naṽosṽosan, nabəlavan, nə-sahsah-vi-məhat-an mai nə-sareh-vi-pan-an hən na-ləmas-buni-an seKристо. ¹⁹ Nuke mət̃eləboi na-ləmas-buni-an seKристо tosəhor bun

* **3:6:** Kol 1.26-27 * **3:10:** Kol 1.16. Nəboŋ toke alat lotoil a m̃o mai alat lotokad nədaŋan hən na-il-a-m̃o-an be savi len navile a pan, len nasoruan ta Kris namilen səmasil. Hum ma tovi aŋel mai abilit̃ŋel lotoil a m̃o o lotokad nədaŋan len nəmav. Hum ma tovi natəmat gail lotoil a m̃o o lotokad nədaŋan len naut ideh lotosuh lan. Namilen hum ma tovi gəlar p̃isi. Husur səmasil magenan, naut egai sakel uri ke tovi aŋel o natəmat o gəlar p̃isi.

na-ləmas-buni-an ideh am nəvanuan toləboii, hən mətəpəpul səsəhov hən nəboruan kavkav siGot.

²⁰ Datisal suh aGot! Len nədaŋan san toum len gidato, aGot eləboi biġol natit gail səhor masuŋ hən natideh dattoləboi datbeusi həni o datbinau hən biġole. ²¹ Gidat dattovi siYesu datisal suh nəyalyalan siGot, naur p̄isi lisal suh nəyalyalan san len aKристо aYesu vi sutuai sutuai! Ganan!

4

Nəbonan len niben aKристо

¹ Bathut natgalenan, ginau, aPol, lotobaŋis gat ginau sil nauman notogole m̄os Nasuḅ, ginau nous gamit ke, naŋisal hən nəmauran samit gail tinor hən nəmauran aGot tolekis hən gamit həni. ² Nəlomit temədau, samtinau gamit səbomit ŋai; len natideh mətbiġole hən nəvanuan gail, mətemədau lan; len nə-daŋ-buri-an samito, mititoh mədau tebəlav; len na-ləmas-buni-an, mitidaŋ bur naŋide tiltile mai nəboruan tiltile samit gabag.* ³ ANunun aGot igol mətosua. Len nədaŋan samit p̄isi, mətetəgau gat nəbonan en məttokade len natəmat. ⁴ Gidat dattovi siYesu datumaiegai: Datovi niben aKристо tosua ŋai, datukad aNunun aGot tosua len gidato. Ikad nə-vatvat-viri-an tosua, aGot tokis gidat m̄os datbikade. ⁵ Ikad aMasta tosua ŋai, nadələmian tosua lan mai nəbaptaisan tosua lan. ⁶ Ikad aGot tosua, aTəmadat toil a m̄o hən gidat p̄isi, toum len gidat p̄isi, totoh tin len gidat p̄isi.

⁷ Be aKристо eviol kəmas hən naviolan mai gidat v̄isusua. Epəpəhun naviolan galenan tonor hən naləŋonian san. ⁸ Bathut enan, natosian siGot ike,

“Nəboŋ tovi məhat vəbar naut a məhat buni,

alat gai tosehər galit len nabiltibalan, esəhar galit lovi slev san.

Eviol hən naviolan gail mai nəvanuan gail.”*

⁹ Nəboŋ natosian enan toke “evi məhat,” namilen ke, a m̄o aKристо evi pan vi lan navile a pan. ¹⁰ AKристо tovi pan, evi gai tovi məhat, tovi məhat səhor nəmav hən bəpul len natit p̄isi. ¹¹ Natosian enan ikele am ke, aKристо “eviol hən naviolan gail mai nəvanuan gail.” Ale eviol hən natgalegai mai nəvanuan san gail ke: galevis ahai pispisul gail, galevis ahai kelkel ur gail, galevis hən ləbikel ur na-kel-uri-an tovoi husur aYesu len naut tiltile gail, ale galevis hən ləbeil a m̄o, kətkəta təban alat siYesu, mai galevis am ahai p̄usan gail.* ¹² Iġol natenan hən ləbeutaut hən nəvanuan san gail m̄os nauman hən na-vi-tarhəte-an, hən alat lotovi niben aYesu, ləbidaŋ am len aKристо. ¹³ Timaienan vəbar gidat p̄isi datbikad nəbonan len nadələmian mai naləboian husur aNatun aGot, hən datbегəmatmatu am vəbar datbesuŋan aKристо len nəboruan san tonor buni. ¹⁴ Imaianan asike datosuŋian atuhlahutai am lotogəgel hən nənauan salito. Lohum nəwag, nəlan mai nətas tobarbar həni. Asike datupair husur naŋusanan tiltile. Asike datohusur nəvanuan gail lotokad namitisau hən nagəgərasan lotoke ləbегəras gidato len nalibliboŋan hum tokitin, be savi nakitinan. ¹⁵ Avil len na-ləmas-buni-an datekitin mai gidat gabag, datimatmatu am tabtab hən datbesuŋan aKристо len natit p̄isi datbiġole, husur aKристо tovi nəkadhute, nəvanuan san gail lovi niben. ¹⁶ Len na-il-a-m̄o-an san igol nəvanuan san gail luḅon gəmat sua, hum nənau p̄isi lotoudud mai

* 4:2: Kol 3.12-13 * 4:8: Psa 68.18 * 4:11: 1Kor 12.28

nahudhut niben gail þisi.* Nəboŋ nahudhut niben lotogol nəsa tonor hən ləbigole, len na-ləmas-buni-an, losusupah hən ləbigole niben kavkav bimaŋ, þetibau am.

Nəboruan veveu len aKristo

¹⁷ Imagenan, len nahəsan Nasuþ nusor idanŋ mai gamito, nokəmaiegai ke: Samtitoh am surian alat lotokad nadəlomian len nagot gəgəras gail. Lodədarŋabu, nənauan salit evi naut kəmas. ¹⁸ Nəmarginobut ikabut gol naləboian salito, ale lutoh a tut dan nəmauran siGot husur natətanən topat len galito, bathut nəkadulit iʋonʋon. ¹⁹ Natideh lotogolgole nahurulit səsa lan. Ludam hən naʋide naitian taʋtaʋor biwol hən nəmauran salito, lohukur təməhav hən naʋide tiltile lotobinbinjal.

²⁰ Be enan savi naþisal seKristo tohum məttoləboi səhoti. ²¹ Nəboŋ gamit məttosəsəloŋ hən nakelean husur aKristo, mətorin nəlomit lan, ale loʋusan gamito hən nakitinan topat len aYesu. ²² Naʋide hən nəmauran məttokade ta mō, naləŋonian lotosa, lotogəras gamito, lomədas nəmauran enan. Imaienan, mitikol bulani dan gamito.* ²³ Mitidan hən aNunun aGot bigol mətbiveveu len nənauan samito mai nəlomito. ²⁴ Mitimasgəm vi vanuan veveu gail mətbikad nəboruan veveu aGot toum hən hən məbəsuriŋ gai. Imagenan, mitinor kitin, toh a tut dan nəsaan len naʋide aGot tohəhaʋur hən.*

²⁵ Imaienan, mitinonŋ hən naliblibonŋan, mitikel nakitinan mai gamit gabag, husur gidat ʋisusua nahudhuben aYesu, datosua ŋai.* ²⁶ Len nəlol paŋpaŋ samito, samtigol nəsaan. Sa-nəlomit tipaŋpaŋ tebəlav. Namityal satimasur lan,* ²⁷ hən natəmat asike bikad kas naut ideh len nəmauran samit gail. ²⁸ Nəvanuan vənəvənah satevənah am, be ivoi ke teum tidanŋ, teum hən natit tovoi hən navəlan gabag, hən bələboi bikad natit hən beviol hən mai alat lotomidol. ²⁹ Nasoruan ideh tomədas nəvanuan, samtikele. Satevivile len nabuŋomito. Mitikel nasoruan tovoi ŋai, hən bəsusupah mai nəvanuan, gol nadəlomian salit bidanŋ am. Mitikel nasoruan tonor hən ləbələboii mai tovi tarhəte sivan ideh am bəsəsəloŋ hən. ³⁰ Len naʋide samito samtigol aNunun aGot nəlon tisa; husur aGot erinŋ aNunun len gamito, hən tota gat nahəsan len gamito ke məttovi esan, van vəbar nəboŋ bigol þis nəmakuvan samito.* ³¹ Mitinonŋ hən na-mətahun-buni-an, nə-təbulol-bulosi-an, nəlol paŋpaŋ, nə-kai-walwal-an, na-sor-mədasian hən nahəsan avan ideh, mai nəsaan þisi. Mitinonŋ hən galen þisi. ³² Avil mitivoi hən gamit gabag, nəlomit titaŋis gamit gabag, məterubət nəsaan samit gabag hum, len aKristo, aGot torubət nəsaan samito.*

5

Mititoh len namial

¹ Imagenan, bathut aGot toləmas bun gamit məttovi natun gail, mitigol tətəʋ hən aGot.* ² Na-ləmas-buni-an tiwol hən gamito, nəmauran samit tepul hən. Mətesuriŋ aKristo toləmas bun gidato, toviol hən nəmauran

* **4:16:** Nənu evi nastriŋ gail len niben nəvanuan. Galevis lorusan niben, len galevis am nəda igam husuri. * **4:22:** Kol 3.9 * **4:24:** Gen 1.26-27; Kol 3.10 * **4:25:** Zec 8.16 * **4:26:** Psa 4.4 * **4:30:** Isa 63.10 * **4:32:** Mat 6.14-15 * **5:1:** Lev 19.2; Mat 5.48

san m̄os gidato hum naviolan, hum natit gototutumav h̄eni n̄b̄on to-susau van h̄en aGot.*

³ Be naitian tosa, nāvide tosa totāvtāvor p̄isi, mai na-l̄ējon-masū-an h̄en natite tēbuer kaskasi len gamito. N̄esaan tomagalenan l̄esanor h̄en n̄evanuan siGot gail. ⁴ Sanor h̄en m̄et̄bikel nasoruan pahsago, nasor-melmel-an mai nasoruan sohsoh tōb̄īñ̄bīñal. Be inor h̄en m̄et̄bikel nasipaan vi t̄eban aGot. ⁵ Mitinau l̄eboi natesua ke, n̄evanuan togolgol naitian tosa, n̄evanuan togolgol nāvide tosa totāvtāvor; mai n̄evanuan tol̄ējon masū h̄en natite, alat lotomaienan lod̄edas l̄ēbēbis len natohan pipihab̄elan aKристо mai aGot. Lod̄edas l̄ebikal naviolan tovoi aGot tōt̄ogau gati m̄os n̄evanuan san gail. (N̄evanuan lotol̄ējon masū h̄en natite, lulotu h̄en natit lotol̄ējon masū h̄eni. Eḡam vi got salito, evi nagot ḡēḡeras.)

⁶ Alat lotoke n̄esaan galenan savi natideh, saleḡeras gamito h̄en nasoruan tomaienan nakitinan tōb̄uer lan. Husur n̄elol pān̄pān̄ siGot dereh tibar alat l̄esagol n̄esa tokele sil natgalenan. ⁷ Samtitah mai galit len n̄esa lotogole. ⁸ A m̄o m̄et̄utoh len n̄emargobut, be gagai m̄et̄ovi siYesu ale m̄et̄utoh len nam̄ial. Mititoh hum n̄evanuan h̄en nam̄ial.* ⁹ Husur nāvit nam̄ial topat len gamito evi navoian, nanoran mai nakitinan gail p̄isi. ¹⁰ Mitisāb̄ s̄ēhot n̄esa togol Nasūb̄ toh̄ēhāvur. ¹¹ Nāvide h̄en n̄emargobut l̄es̄ēvan h̄en natideh tovoi, m̄etēbulatut dan gail. Ivoi am h̄en m̄et̄bikel v̄ehoti ke lotosa.* ¹² Husur nagolean susuah silatenan evi natit h̄en nahur sasa h̄en avan ideh b̄isor husuri. ¹³ Avil n̄ēbōñ̄ nam̄ial tom̄ias natit p̄isi, n̄evanuan gail p̄isi lol̄eboi l̄ēberis nakitinan husuri ke tovoi o tosa. ¹⁴ Husur natit p̄isi nam̄ial tom̄ias gail lumasil len nak̄etaan sin̄evanuan p̄isi. Bathu enan ikad nasoruan sua toke,

“Gaiug gotopatmari, gilele,
gile m̄ēhat dan n̄ematan,
ale aKристо tem̄ias gaiug.”

¹⁵ Imaienan, m̄et̄el̄ēḡau h̄en natohan samito. Samtitoh sūm̄an alat lotot̄etan h̄en n̄emaunan tonor. Avil mititoh sūm̄an alat lotokad namitisau h̄en n̄emaunan tonor. ¹⁶ Mitigol ke natit p̄isi m̄et̄bigole teliv n̄evanuan gail van h̄en aYesu, husur len n̄ēbōñ̄ ta dam̄ēgai n̄evanuan lusa. ¹⁷ Imagenan samtimelmel, avil m̄et̄el̄eboi s̄ēhot n̄esa Nasūb̄ tol̄ējoni. ¹⁸ Samtet̄erog h̄en n̄ewain toliv gamit van h̄en nāvide gail lototāvtāvor. Avil m̄et̄epul h̄en aNunun aGot. ¹⁹ M̄etek̄ekai hususur h̄en n̄ēbē gail lotopat len nasoruan siGot mai gamit gabag. M̄etek̄ekai hususur h̄en n̄ēbē h̄en nalotuan gail mai gamit gabag, m̄etek̄ekai maienan h̄en n̄ēbē aNunun aGot togol gail. M̄etek̄ekai, gol n̄ēbē len n̄elomito vi t̄eban Nasūb̄.* ²⁰ M̄etesipa tabtab vi t̄eban aGot aTata h̄en natit p̄isi, len nah̄esan aMasta sidato, aYesu Kристо.

Alatmisoan gail

²¹ M̄eterīñ̄ gamito len nav̄elamit gabag husur nam̄et̄ahwan samito len n̄ēyalyalan seKристо.

²² Latp̄ēhāvut m̄et̄tolah, m̄eterīñ̄ gamit len nav̄elan asoamito hum m̄et̄tor̄īñ̄ gamit len nav̄elan Nasūb̄. ²³ Husur ahāvut ehum n̄ekadun asoan, eil a m̄o h̄eni; sūm̄an ñai aKристо tovi n̄ekadhute, ale n̄evanuan san gail lovi

* 5:2: Exo 29.18 * 5:8: Isa 60.1-3 * 5:11: Rom 13.12 * 5:19: Psa 33.1-3; Kol 3.16-17

niben, eil a m̄o h̄en galito. Ilav kuv galit dan n̄esaan salito. ²⁴ Hum alat siYesu lotorin galit len nav̄elan aKристо; len nav̄ide tomaienān, len natit p̄isi, ivoi h̄en abareab gail m̄au l̄aberin galit len nav̄elan ahāvut salit gail.

²⁵ Lalun̄an m̄əttolah, m̄əteləmləmas bun asoamito sun̄an n̄ai aKристо toləmas bun n̄əvanuan san gail, toviol h̄en n̄əmauran san m̄os galito. ²⁶ Igol natenan h̄en b̄igol l̄əbevi esan s̄əbon n̄ai, l̄əbinor buni. Len nasoruan siGot igol luv̄evu. Ehum nasoruan siGot tovi wai aKристо tolisov galit h̄eni h̄en l̄əbivevu.* ²⁷ Igol natgalenan h̄en b̄esəhar n̄əvanuan san gail h̄en l̄əbevi esan s̄əbon len nam̄enas. Ike linor buni, liyalyal, s̄əkad namesian o nab̄in̄b̄in̄jalan o natideh tomagenan lan, s̄əkad natideh tosa avan ideh toləboi b̄ikel uri. N̄əvanuan san gail lohum nap̄əhāvut togomah top̄əhas h̄en b̄ilah, ale tokab v̄əkab v̄əsa, s̄əkad natideh tosa lan. ²⁸ Imagenan, lalun̄an m̄əttolah, mitimasl̄əmləmas bun asoamito hum m̄əttoləmas bun nibem̄it s̄əbom̄ito. Naulun̄an ideh toləmas bun asoan, eləmas bun gai s̄əbon. ²⁹ Husur s̄əkad avan ideh tom̄ətahun bun niben gabag. Ao, ev̄əjani, ek̄ətk̄əta t̄əban, sun̄an aKристо tok̄ətk̄əta t̄əban n̄əvanuan san gail. ³⁰ Ale gidat datovi hudhut gail len niben aKристо. ³¹ Husur enan, hum natosian siGot toke, “Naulun̄an dereh terin̄ atəman mai anan h̄en b̄eudud mai asoan, ale areḡəm sua sun̄an niben tosua n̄ai.”* ³² Ikad natet̄ətan sua totibau tosusuah len natosian enan notomadhatosi gagai. Be nukel mai gamit ke, evi nasoruan k̄əta tohusur aKристо mai n̄əvanuan san gail. ³³ Avil gamito, nukel tasi mai gamit ke, naulun̄an timasl̄əmləmas bun asoan hum toləmas bun gai s̄əbon, ale nap̄əhāvut timasputsan ahāvut san len n̄ənanuan san.

6

Gamit m̄əttovi lahutai, gamit m̄əttovi tata gail

¹ Lahutai, mitigol husur n̄əsa atata mai anana artokele len Nasūb. Inor h̄en m̄ətb̄igol b̄imagenan. ² Len natosian siGot ike, “Geputsan atəmān̄ mai anam̄ len n̄ənanuan sam̄.” Len nakelean todañ gail, enan evi namet̄əkav tokad na-kel-gati-an. ³ Na-kel-gati-an imaiegai ke: ḡəb̄eputsan atəmān̄ mai anam̄ len n̄ənanuan sam̄, “dereh natohan sam̄ tivoi, mai gitoh teb̄əlav len navile a pan.”*

⁴ Tata gail, samtigol nav̄ide tosa tabtab h̄en anatumit gail n̄əlolit b̄isa van v̄əpan̄pan̄. Avil m̄əteh̄is galit h̄en l̄əb̄iyar husur nap̄isal tonor, v̄usan galit m̄os nav̄ide tonor, nap̄usanan eruenan aroḡəm len Nasūb.

Gaiug gotovi slev

⁵ Gaiug gotovi slev, gigol husur n̄əsa amasta sam̄ len navile a pan b̄ikele. Gem̄ətahw lan, len n̄əlom̄ kitin geputsani len n̄ənanuan sam̄. Gigol husur n̄əsa amasta tokele hum gotogol husur n̄əsa aKристо tokele. ⁶ Gigol tabtab h̄eni, savi h̄en b̄ebunusi n̄ai, h̄əhāvur h̄en gaiug, be len n̄əlom̄ todañ len aKристо, gigole hum naslev san tohusur nal̄əjonian siGot. ⁷ Len n̄əsa gotogole, timaur m̄ətam̄ hum gotogole m̄os Nasūb savi h̄en n̄əvanuan gail. ⁸ Goləboii ke Nasūb dereh teviol h̄en nakon̄pur̄puran mai gidat v̄isusua h̄en navoian dattogole, naut k̄əmas datovi slev o datsavi slev.

* 5:26: Tit 3.5 * 5:31: Gen 2.24 * 6:3: H̄en naves 2-3, Exo 20.12; Deu 5.16. Ike: Putsan atəmān̄ mai anam̄ len n̄ənanuan sam̄ h̄en natohan sam̄ b̄ivoi, mai h̄en ḡəbitoh b̄eb̄əlav len navile a pan.

⁹ Gaiug gotovi masta, gigol timagenan; gigol tivoi hən naslev sam̃ gail. Sagesəhob hən naslev sam̃ ke asike ðigol husur naləjonian sam̃ gigol tisa həni. Nau gati ke gaiug mai galito mətukad aMasta tosua ŋai totoh len nəməv, ale naʋide san epitoʋ van hən nəvanuan p̃isi, ideh satile.*

Nahurabat nəbalan siGot

¹⁰ Ikad nasoruan naməkot. Len Nasuḅ mai len nabiltidaŋan san, gaiug gidan̄ tabtab! ¹¹ Geriŋ p̃is nahurabat nəbalan siGot len gaiug hən gəbeil gəgat, naut kəmas nəhai tata setəmat gail mai nagərasian san gail. ¹² Husur datsəḅal mai nəvanuan lotokad nibelito. Avil datuḅal mai alat lotoil a m̃o, mai alat lotokad nədaŋan hən na-il-a-m̃o-an datsaləboi datḅeris gail. Datuḅal mai abiltidaŋan gail hən nəmargobut hən nav-ile eg a pan mai nanunun nəmargobut gail, natəmat gail len naməsav. ¹³ Imagenan geriŋ nahurabat nəbalan siGot kavkav len gaiug. Ale len nəboŋ nəsaan, dereh geləboi gəḅidaŋ ḅur alatenan lotokad nədaŋan hən nəsaan nəboŋ ləḅiḅal mai gaiug. Ale nəboŋ nəbalan ḅinoŋ, dereh geil gəgat sal. ¹⁴ Imaienan, geil gəgat. Gepitavis nəhau tutuʋ hən nakitinan. Ale gesun nahurabat nəbalan hən nanoran, hum nasoltia toriŋ nahurabat metəlai len nəmabun hən ḅipat gol niben.* ¹⁵ Ale len nariem̃, gevəlas naributbut hən nautautan togəm len na-kel-uri-an tovoi hən natəm̃at dattokade mai aGot.* ¹⁶ Akis giḅat nadələmian hum nasilt tovi nahudhut nətarhai topat gol gaiug hən gəbeləboi gəḅigol nəwei setəmat p̃isi lotopaŋ ləḅimat.† ¹⁷ Goləboii ke aGot ilav kuv gaiug dan nəsaan sam̃, ale nə-lav-kuvi-an enan ehum nabəhad nəbalan gotoriŋi len nəkaduḡm. Lav naḅu nəbalan seNunun aGot tovi nasoruan siGot hən gəḅiḅal həni.* ¹⁸ Ale len aNunun aGot, gisor tuʋ tabtab hən na-sor-tuʋ-an mai naŋirian tiltile gail. Gehulahul, ale gisor tuʋ tabtab m̃os nəvanuan siGot gail p̃isi. ¹⁹ Ale gisor tuʋ m̃os ginau am. Geus aGot ke nəboŋ nəḅisor, tilav nasoruan mai ginau hən asike nəḅemətahw hən nəḅikel natetətan hən na-kel-uri-an tovoi aGot tokel vəhoti. ²⁰ Ginau nusor siYesu Kristo, be nutoh len naim ḅəbaŋis, lubaŋis ginau hən natsen gail sil na-kel-uri-an tovoi notokel uri. Nimaskel uri, sanemətahw. Sor tuʋ m̃os ginau hən nəḅigole.

Nasudələmian

²¹ Nuke mətələboi natit p̃isi husur ginau mai nəsa notogole. Ale aTikikus, aḅagw notoləmas buni len nadələmian, todaŋ len Nasuḅ mai nauman san, gai dereh tikel ur natit p̃isi mai gamito.* ²² Husur natenan nosəvati van hən gamito, hən ke mətḅeləboi natit gail husur ginamito, ale hən ḅigol mətḅeləŋon ḅivoi am len nələmito.

²³ Wawa gail len nadələmian, nələmit tikad natəm̃at. Ale na-ləmas-buni-an totah mai nadələmian, aGot aTata mai Nasuḅ aYesu Kristo areviol həni mai gamito. ²⁴ AGot teviol kəmas hən navoian mai galit p̃isi lotoləmas bun aMasta sidato, aYesu Kristo, hən na-ləmas-buni-an topat vi sutuai.

* **6:9:** Deu 10.17 * **6:14:** Isa 11.5, 59.17 * **6:15:** Isa 52.7 † **6:16:** Mat 6.13; Jon 17.15. Nasilt evi nahudhutarhai topospos lotokabut gole len nahurhubuluk ale gol tomosmos. Imagenan nəboŋ gotopati eləboi ḅipat gol gaiug ale eləboi ḅigol nəhab len nəwei ideh topaŋ, ḅimat.

* **6:17:** Isa 49.2, 59.17 * **6:21:** Uman 20.4

Filippi

Naloḅulat napolisulan aPol totosi van hən alat a Filippi

Ase itos naloḅulat napolisulan egai?

aPol itosi.

aPol itos naloḅulat napolisulan egai hən nəsa?

Len naloḅulat egai aPol esipa hən alat a Filippi hən na-ləmas-buni-an mai naviolan salito, ale ikel mai galit napolis hən ləbitoh len nəmauran seKristen tovoi.

aPol itos naloḅulat egai van hən ase?

aPol itosi van hən alat siYesu len nabiltivile Filippi len naprovens Masetonia. Len nəyaran na-vəha-ru-an san a nŋo, aPol evi lan naut a Filippi, ale len naut ei lubar hənani len naim bəbaŋis husur tohut natəmat dan natəbarehreh sua.

aPol itos naloḅulat egai ŋais mai len naut a be?

Itosi pəpadaŋ hən nasihau tovi A.D. 63 nəboŋ totoh len naut a Rom len naim bəbaŋis.

Len naloḅulat egai aPol idaŋ hən nakemkeman, na-il-ḅuri-an, naḅonan mai nasusumaran len nəmauran mai nadəlomian seKristen gail. Imasil ke aPol eləmas masuṽ hən alat siYesu len naut a Filippi.

(1.1–4.23)

- 1) aPol etuḅat hən naloḅulat san van hən alat siYesu len naut a Filippi, esipa vi təban aGot hən galito, ale isor tuṽ nŋos galito (1.1–11)
- 2) aPol ehəhaṽur husur nəvanuan gail lukel ur na-kel-uri-an tovoi naut kəmas gai totoh len naim bəbaŋis, ivatvat viri ke nəsa tevisi dereh tivan vəbar navoian, naut kəmas nəmauran o nəmatan san (1.12–26)
- 3) aPol ikel mai galit ke len nəmauran salit lehusur kitin hən aKristo, gol nəsa tokele hən naṽide aGot toləŋoni ḅiparḅar len galito (1.27–2.18)
- 4) aPol ike tesəvat aTimoti mai aEpafrotitus van hən alat a Filippi (2.19–30)
- 5) Ivoi ke alat a Filippi lehusur naṽide siPol, likad nadəlomian len aKristo hən aGot ḅeriŋi ke linor len nəhon. aPol eləŋoni ke nəlolit tikad natəmat (3.1–4.9)
- 6) aPol esipa hən naviolan alat a Filippi lotoviol hənani maii (4.10–20)
- 7) aPol imaris kotov naloḅulat san van hən alat a Filippi (4.21–23)

Na-ke-ivoi-an van hən alat a Filippi

¹ Ginau aPol mai aTimoti namrovi slev seKristo, aYesu. Ginau nutos naloḅulat napolisulan egai van hən nəvanuan ḅisi siGot len aKristo aYesu, len naut a Filippi.* Nutosi van hən naelta mai natikon gail am. ² aGot aTəmadato mai Nasuḅ aYesu Kristo areviol kəmas hən navoian mai arigol nələmit tikad natəmat.

Nasipa-an mai na-sor-tuṽ-an

³ Nosipa vi təban aGot sagw len nəboŋ ḅisi notonau təlmam hən gamito. ⁴ Akis len na-sor-tuṽ-an sagw nŋos gamit ḅisi, nusor tuṽ len nakemkeman ⁵ bathut ke mətutah mai ginau len na-kel-uri-an tovoi len nametəkav,

* 1:1: Uman 16.12

nəmariboŋ məttoriŋ nələmit len aYesu Kristo van vəbar daməŋai.* ⁶ Husur nunau ləboi nategai m̄au ke, aGot totuəbat hən nauman tovoi sua len gamito, gai dereh tigolgole van van tihav len nəboŋ siYesu Kristo.* ⁷ Inor hən notonau gamit p̄isi maienan, bathut notoləmas bun gamit len nəlogw. Husur ke len naim bəbaŋis notohtoh lan, mai len nəboŋ notokel nakitinan husur na-kel-uri-an tovoi mai notoʋusan koti ke tokitin, gamit p̄isi mətukatəp̄ol len navoian aGot toviol kəmas həni mai ginau.* ⁸ AGot eləboi b̄ikel koti ke notoləŋon masuʋ hən nəberis gamito len na-ləmas-buni-an togəm len nəlon aYesu Kristo.

⁹ Ale nusr tuʋ maiegai ke: na-ləmas-buni-an samit tetibau van am len naləboian mai na-bunus-ləboi-an p̄isi hən nakitinan. ¹⁰ Imaienan dereh məteləboi mətbekuʋol hən na p̄isal tovoi buni, hən mətb̄iveveu hən asike b̄ikad natideh tosa avan ideh toləboi b̄ikel husur gamito van vəbar nəboŋ seKristo. ¹¹ Mətepul hən naʋit nanoran len aYesu Kristo hən nəvanuan gail ləbēputsan mai sal suh nəyalyalan siGot.

Na-kel-uri-an ivan, naut kəmas nə-baŋis-aPol-an

¹² Bathudud nadələmian, nuke məteləboii ke, nəsa tovisi hən ginau esusupah mai na-kel-uri-an tovoi hən b̄ibar nəvanuan p̄isi. ¹³ Husur enan nasoltia p̄isi lotokətkəta kəkol hən naim seSisa, mai nəvanuan p̄isi am, loləboi buni ke, nutoh len naim bəbaŋis sil aKristo.* ¹⁴ Ale bathut natsen tobaŋis gat ginau, nəbathudud nadələmian isoʋur loil gəgat len Nasuʋ. Gagai, len na-il-ḅuri-an tosehor ta m̄o, ləsamətahw hən ləb̄ikel ur nasoruan siGot.

¹⁵ Ekitin ke galit galevis lukel ur aKristo sil lototabulol bulos ginau mai lotopul hən naʋitʋituhan, be galevis am lukel uri len naləŋonian tovoi. ¹⁶ Lukel uri len na-ləmas-buni-an husur loləboii ke aGot itabtabuh len ginau hən nəbeil gəgat, nəbikel kot na-kel-uri-an tovoi. ¹⁷ Alat lototabulol ləsakel ur kot aKristo, avil lukel uri hən ləb̄ipapap galit məhat husur lunau ke lemədas ginau gagai nəboŋ natsen tobaŋis gat ginau. ¹⁸ Be savi natideh! Ivoi ḅai ke len na p̄isal p̄isi, naut kəmas nagəgərasan o nakitinan len nələlito, lukel ur aKristo. Ale husur enan nukemkem.

Dereh nikemkem tabtab, ¹⁹ husur noləboii ke, len na-sor-tuʋ-an samito mai na-vi-tarhəte-an seNunun aYesu Kristo, nəsa tovisi hən ginau dereh tevi p̄isal hən nəb̄imakuv. ²⁰ Len na-ləŋon-buni-an sagw nuvatvat viri ke səkad natideh b̄igol nahurugw b̄isa, avil nuvatvat viri ke nəlogw teil ḅuri gagai sum̄an akis, hən ke, len natit p̄isi nəb̄igole, nisal suh a Kristo, naut kəmas nəmauran o nəmatan sagw. ²¹ Husur len nabunusian sagw, nəmauran sagw evi seKristo ale nəb̄imat, ivoi masuʋ am. ²² Be nəb̄itoh tabtab maiegai len navile eg a pan, dereh nauman sagw tiʋan am. Nilekis hən gəlar ta be? Nəmauran o nəmatan? Nəsənauləboii. ²³ Gəlar p̄isi arulevlev hən ginau. Noləŋon masuʋ həni ke nerin̄ nəmauran egai hən nəb̄imat hən nəb̄itoh mai aKristo, husur natenan ivoi p̄isi am hən ginau. ²⁴ Be ivoi am hən gamito ke nitoh tabtab maiegai len nibegw. ²⁵ Ale husur nunau ləboi natenan, noləboii ke nitoh van, nitah tab mai gamit m̄os napulan samit len nadələmian mai nakemkeman. ²⁶ Imagenan, nəboŋ

* 1:5: Uman 16.12-40 * 1:6: 1Kor 1.8 * 1:7: 2Kor 7.3; Flp 1.13 * 1:13: Uman 28.30; Efe 3.1, 4.1

nəb̄itoh mai gamit t̄etas, dereh m̄ateləboi m̄ətb̄isal suh aYesu Kristo səhor da m̄o, bathut nəsa togole hən ginau.

²⁷ Be natsua, nəv̄ide hən nəmauran samit timasnor hən na-kel-uri-an tovoi seKristo, hən ke naut k̄emas nəbegəm ris gamito o nəbitoh a tut dan gamito, dereh nesəsəlōj h̄əni ke m̄ətoil ḡəgat suṃ̄ian m̄əttosua ṅai ale len nəlomit tosua m̄ətuḅal tabtab ṃ̄os nadələomian hən na-kel-uri-an tovoi. ²⁸ Samtemətahw len aenemi samito gail; tah gat nəlomito. Nəboṅ m̄ətb̄eil ḡəgat, aenemi samit dereh leləboi səhoti ke aGot dereh tigol limasig buni be tilav kuv gamit dan nəpanismen hən nəmasigan enan. ²⁹ Husur aGot eviol k̄emas hən nadələomian len aKristo mai gamito, wake eviol k̄emas h̄əni am ke m̄əttoləṅon isa v̄esa ṃ̄osi, ³⁰ husur gagai m̄ətutoh len nəbalan toḅitoṽ hən nəbalan m̄əttorisi ke notodaṅ ḅuri a m̄o. Evi nəbalan m̄əttosəsəlōj h̄əni gagai ke notodaṅ ḅuri sal.*

2

Gol t̄ətoṽ hən aYesu nəlon tomədaṅ, sənaṅ gai

¹ Datoləṅon ivoi am len nəlodato len nəḅonan mai aYesu, na-ləmas-buni-an san etəṅov nəlodat vi pan, datukad nəḅonan len aNunun, nəlon aYesu itaṅis gidato, ilolosa hən gidato. ² Husur natgalen p̄isi, mitimaskad nənauan tesua ṅai, m̄əteləmas bun gabag hən gamito, mitikad nəlomit tesua, mitikad naləṅonian tesua ṅai. M̄ətb̄igol natgalenan, dereh mitigol ginau nepul səəhov hən nakemkeman. ³ Samtehusur naləṅonian samit səḅomit ṅai, samtipatpat gamit səḅomit m̄əhat, avil len nəlomit tomədaṅ hum m̄əttovi ut k̄emas, gamit ideh, tinau ideh am hum totibau səhor gai. ⁴ Gamit v̄isusua satinau nəsa tovoi hən gai səḅon ṅai be tinau nəsa tovoi hən nəvanuan tile gail am. ⁵ Mitimaskad nənauan toḅitoṽ hən nənauan aKristo aYesu tokade, ke:

⁶ Naut k̄emas tokad nəḅoruan siGot, naut k̄emas tovi aGot, sənaṅ ke tonor hən ḅetəgau gat nəḅit̄ḅitoṽan mai aGot.*

⁷ Be eriṅ gabulan nəhes toṽati mai nəyalyalan san, ilav nəḅoruan sinaslev sua,*

egəm vi vanuan suṃ̄ian nəvanuan gail,

ikad nənahənah hən nəvanuan.

⁸ Iḡol nəlon emədaṅ, sənaṅ gai gabag,

igol husur p̄is nəsa aGot tokele,

naut k̄emas togol nəmatan san.

Be savi nəmatan ṅai, imat ebun len nəhai balbal.

⁹ Imagenan aGot eputsani vi lan namilen toyalyal a m̄əhat p̄isi,

eviol maii hən nəhes toyalyal

səhor nəhes p̄isi,

¹⁰ hən ke nahəsan aYesu ḅigol natit p̄isi ləḅetəṅedur,

len nəmav mai len navile a pan mai len naut nəmatan,

¹¹ mai nabuṅolit p̄isi lisor v̄əhoti ke,

aYesu Kristo evi Masta,

hən ləḅisal suh nəyalyalan siGot Tata.*

Mitigol nəsa tonor hən nəvanuan gail ləḅetətoṽ h̄əni

* **1:30:** Uman 16.19-40 * **2:6:** Jon 1.1, 5.18 * **2:7:** Isa 52.13-53.12; Mat 20.28 * **2:11:** Hən naves 10-11, ris Isa 45.23

¹² Gamit notoləmas bun gamit p̄isi, natgalen ləb̄imaienan, len nəlomito mitidaŋ len aGot, len namətahwan hən nəyalyalan san, mətəhisi hən mət̄bigol nəsa tonor hən nəmauran aGot tolav kuv gamit dan nəsaan samito m̄osi. Mitigol natgalegai sum̄an mət̄togol akis hən nəsa notokele, (savi nəboŋ nototoh mai gamit ŋai, be nəboŋ nəsatoh). ¹³ Husur evi aGot toum len gamito. Igol naləŋonian samit inor hən esan mai igol mət̄oləboi mət̄bigol husur naləŋonian enan san.

¹⁴ Len natit p̄isi mət̄bigole, mitigole, samtikoblen, samtevit̄vituh, ¹⁵ hən asike b̄ikad natideh tosa avan ideh toləboi b̄ikel husur gamito. Len nəmauran samito mitiveveu ŋai, namesian tēbuer, sum̄an anatun aGot gail, naut kəmas navile a pan nəmargobut mət̄totoh lan, topul hən nəvanuan nəlolit tokab̄kaβur, topul hən nəsaan.* Be gamit mitimas̄m̄ial hum nam̄ial lotom̄ial len margobut hən navile a pan, ¹⁶ nəboŋ mət̄totəgau gat nasoruan hən nəmauran. Mət̄bimaienan, len nəboŋ seKristo dereh neləboi nəb̄isor sal suh ginau ke nəsəgam soβuer, nəsaum soβuer.

¹⁷ Avil naut kəmas ləb̄igol nəb̄imat, naut kəmas nəda hagw b̄isel hum nəwain ahai tutumav toβiri len naviolan totutumav həni van hən aGot, nohəhəvur. Gamito, mətukad nadəlomian len aKristo ale mət̄oviol kavkav hən gamito mai aGot hən mət̄bigol nəsa toləŋoni. Ehum ahai tutumav toviol kavkav hən nəbuluk totutumav həni van hən aGot. Husur ke notoviol kavkav hən ginau mai aGot ale gamit mət̄toviol kavkav hən gamito mai aGot, naut kəmas ləb̄igol nəb̄imat, nukemkem, nuβon mai gamit p̄isi len nahəhəvuran.† ¹⁸ Sum̄an ginau, gamit am mitimashəhəvur, βon mai ginau len nakemkeman.

ATimoti mai aEpafrotitus

¹⁹ Bevi naləŋonian siNasub̄, nuvatvat viri ke asike dareh nesəvat aTimoti van hən gamito. Ale nəboŋ βetəlmam nəlogw tevi pan len nəsa b̄ikel uri husur gamito. ²⁰ Nəsəkad avan ideh sum̄an aTimoti toləmas bun gamito, tonau masuŋ hən gamito hum ginau. ²¹ Husur galit am lumasulsul hən natit salit gail səβolit ŋai, savi natit gail siYesu Kristo. ²² Gamit mət̄oləboi aTimoti tia, nəboruan san tovoi, mai nauman san tovoi, husur eum mai ginau len nauman hən na-kel-uri-an tovoi hum tovi natətai toum mai atəman. ²³ Imaienan nuvatvat viri ke, nəboŋ nəb̄eləboi nəsa βevisi hən ginau, len nəboŋ en ŋai dereh nesəvat aTimoti van hən gamito. ²⁴ Avil len Nasub̄ nodəlomi ke, ginau gabag m̄au dereh nivan hən gamito.

²⁵ AEpafrotitus evi ahai pispisul samito mət̄tosəvati hən βevi tarhət sagw. Evi wawa nadəlomian sagw toβon mai ginau len nauman, toβon mai ginau len nəbalan hum nasoltia. Be len nəboŋ egai ginau m̄au nunau ke nəbesəvati van hən gamit bai.* ²⁶ Husur eləŋon masuŋ hən βeris gamito ale eləŋon isa husur mət̄tosəsəloŋ həni ke toməsah. ²⁷ Nokitin ke eməsah habat, pəpadaŋ imat. Be nəlon aGot itaŋjisi, savi gai ŋai be nəlon itaŋjis ginau am hən asike nəb̄ikad nalolosaan vəsə batbat tomaienən.

* 2:15: Deu 32.5 † 2:17: 2Tim 4.6. Datoləboi dat̄bikel namilen len nasoruan toβitol maiegai: Nəboŋ notokel ur na-kel-uri-an tovoi mai gamito, mət̄odəlomi, ale mət̄oviol hən nəmauran samito mai aGot hən mət̄bigol nəsa gai toləŋoni. Imagenan, naut kəmas ləb̄igol nəb̄imat sil na-kel-uri-an tovoi enan, nukemkem, nuβon mai gamit p̄isi len nahəhəvuran. * 2:25: Flp 4.18

²⁸ Na nənauan sagw idan am hən nəbesəvati van hən gamito, hən ke, nəboŋ mətberisi, mitikemkem ale hən nəlogw asike bətuhatuh maiegai am. ²⁹ Nəboŋ bībar gamito, kel nahəhaṽuran samit maii len nakemkeman hum awawa samit len Nasuḅ. Nəvanuan lotosumian gai, mətəputsan galito len nənauan samito, ³⁰ husur pəpadaŋ imat mōs nauman seKристо. Nəmauran san pəpadaŋ imasig hən bevi tarhət sagw, gel gamit məttoḁədas mətbigole.

3

Nanoran tokitin

¹ Bathudud nadəlomian sagw, nuke nisor len natsua tile am. Mitikemkem len nəbonan samit mai Nasuḅ. Savi natideh hən ginau hən nəbitos nategai tətəs; be nutosi hən bihavhav gol gamito. ² Mətələləgau. Mitinaunau nəvanuan lotosumian alat ləsəkad nadəlomian. Nokis galit hən nalipah. Lovi vanuan nəsaan, lotoke mitikad na-tiv-dalusi-an.* ³ Husur gidato boh datukad na-tiv-dalusi-an tokitin. Evi gidat dattolotu len aNunun aGot, dattosor sal suh nəsa aKристо aYesu togole mōs gidato. Be datsəkad nadəlomian len na-tiv-dalusi-an nəvanuan bigole hən nibedato mai naṽide hən nalotuan. ⁴ Naṽide galenan tagol nəvanuan lətanor, ginau nətanor magenan. Avan ideh binau ke beləboi beil gəgat len nəsa togole, ginau nosəhori. ⁵ Husur nukad na-tiv-dalusi-an len nəmariboŋ toməlevtor sagw,* lupas ginau len nəpasusan seIsrael, len nahəmar aPenjamin, novi aIpru len nəbathuyah aIpru gail. Tarhət nalo siMoses, novi naFarisi.† ⁶ Tarhət na-il-gəgat-an sagw, nudan len nəsa notonau ke aGot toləŋoni, ŋa nomədas tabtab hən alat siYesu.* Tarhət nanoran, nohusur masuṽ hən nakelean todaŋ seJu gail, nəsaḅur kotovi boŋ ideh. ⁷ Avil natgalenan, a mō nunau ke lotovi natite, be gagai nunau səhoti ke, lovi ut kəmas bathut nəsa aKристо togole. ⁸ A məhat hən natenan, nunau səhot natit pisi ke tovi ut kəmas nəboŋ notonənoṽ həni mai nasəhorian hən na-ləboi-aYesu-Kристо-an, tovi aMasta sagw. Bathut gai, natit pisi imasig dan ginau. Len nabunusian sagw ehum natit pisi tovi pahsago hən nəbevi seKристо, ⁹ hən nəbiḅon maii, hən nəbevi esan kavkav. Nəsəkad nanoran len ginau səbogw togəm len na-gol-husur-nalo-an. Be nanoran notokade len nəhon aGot egəm len nadəlomian len aKристо. ¹⁰ Nuke neləboi aKристо mai nədaŋan hən na-le-məhat-an san. Nuke niḅon maii len na-ləŋon-isa-an vəsa san, ale gəm sumian gai len nəmatan san ¹¹ hən nəbikad na-le-məhat-an dan nəmatan.

Van vəbari

¹² Nəsəmaienan sal, nəsaveveu kavkav sal. Be nohisi hən nəbėgəm sumian aKристо aYesu, gai totəgau gat ginau mōs natenan. ¹³ Bathudud nadəlomian gail, nəsəna ke notosumian aKристо kavkav sal, avil nunau mōs natesua ŋai: len nəgamgaman hən nəmauran sagw, nəlogw iboŋboŋ hən natit gail topat a tahw tia, nugam tabtab mōs natit gail bipat a mō. ¹⁴ Nugam tabtab len nəgamgaman mōs nəbikad nasəhorian lan, nəbībar

* **3:2:** Len naut egai, aPol isor husur nəvanuan galevis lotoke nəvanuan limaskad na-tiv-dalusi-an hən ləḅimakov dan nəsaan salito, sumian naŋu gail ta mō. * **3:5:** Gen 17.12 † **3:5:** Uman 23.6, 26.5; Rom 11.1. Nəboŋ aPol toke novi naFarisi, namilen ke tohushusur nalo gail. NaFarisi gail lugol husur nalo siMoses mai nalo seju gail, ludan len nalo galenan. * **3:6:** Uman 8.3, 22.4

nagilen ale nẽbilav naviolan, aGot tokis ginau len aKristo aYesu vi lan nẽmav m̄osi.

¹⁵ Imaienan, gidat p̄isi dattomatmatu len nẽmauran sidat len aKristo, ivoi ke datigam maienan. Nẽnauan samit bẽtile, nategai am, aGot dereh tigol t̄iparpar mai gamito. ¹⁶ Avil nẽmauran sidat timasnor hẽn nakitinan aGot togol toparpar mai gidat tia.

¹⁷ Bathudud nadalomian, mitigol tẽtoŵ hẽn ginau, ale m̄etebunus vahvatur alat lotohusur naŵide hẽn nẽmauran namttogole m̄os gamito.

¹⁸ Husur ikad isoŵur lototoh suman lotovi enemi hẽn na-keŵ-ur-an tovoi hẽn nẽmatan seKristo len nẽhai balbal. Ginau nusor vaha-sobsoŵur husur galit mai gamit tia, ale gagai nutan nẽboŵ notokel tasi. ¹⁹ Nẽmauran salit ivan vemasig vi sutuai, nagot salit evi nalẽŵonian hẽn nibelit ŵai, loŵiv hẽn nẽsa nahurilit tẽsa sile, ale lunau nẽmauran egai ŵai len navile a pan. ²⁰ Avil gidat, datovi uleMav gail. Ale datutoh vir avan sua bẽgẽm len nẽmav hẽn b̄ilav kuv gidat dan nẽpanismen topat vir alat lẽsariŵ nẽlolit len aGot. Atenan evi Nasuŵ aYesu Kristo. ²¹ Husur, len nẽdanjan san tolẽboi b̄igol natit p̄isi b̄ipat pipihabẽlan, dereh aYesu tegagel hẽn nibedat lotovi ut kẽmas, hẽn lẽbesum̄an niben toyalyal, aGot tolavi maii.

4

¹ Imaienan, bathudud nadalomian, m̄etel gẽgat len Nasuŵ. Nolẽmas bun gamito, nolẽŵon masuŵ ke neris gamito. M̄etugol nukemkem, noŵiv hẽn gamit m̄ettohum naviolan notosẽhori.

Nẽnauan m̄akot siPol

² Euotia mai aSintike, noŵir gamer ke samrepẽpẽhw am be m̄eregẽm sua len na-lẽŵon-husuri-an len aMasta samẽru. ³ Evoi, nous gaiug am, gotovi vanuan nauman kitin, gotoŵon mai ginau len nauman, ke gevi tarhẽt sẽlaru.* Husur aroum idan mai ginau len na-keŵ-ur-an tovoi, gẽlaru mai aKlement mai galit am lotoum mai ginau, nahẽsalit lotopat len nalobulat hẽn nẽmauran.

⁴ Mitikemkem tabtab len naŵonan samit mai Nasuŵ, nukel tẽtas hẽni, m̄etehahaŵur masuŵ!

⁵ Mitigol ke nẽmauran samito tomẽdau, t̄iparpar hẽn nẽvanuan p̄isi lẽberis lẽboi. Nasuŵ egẽm pẽpadan! ⁶ Samtinau masuŵ hẽn natideh, avil kel natit p̄isi mai aGot len nasipaan. Len na-sor-tuŵ-an mai nanjirian, us aGot hẽn nẽsa m̄ettopar.* ⁷ Ale aGot tigol nẽlomit tikad natẽmat tosẽhor na-lẽboi-sẽhori-an p̄isi. Natẽmat enan tekẽtkẽta gol nẽlomito mai nẽnauan samito len aYesu Kristo.

⁸ Len nẽmaris-kotovi-an sagw, bathudud nadalomian, mitigol nẽnauan samit tepul hẽn natgaleg tovoi: tepul hẽn nẽsa tokitin, nẽsa tonor hẽn nabõruan tovoi, nẽsa tonor, nẽsa tovevu sãkad natit tosa lan, nẽsa togol aGot mai nẽvanuan lotohahaŵur, mai nẽsa nẽvanuan gail lotosor husuri ke tovoi. Natideh b̄ivoi, natideh b̄inor hẽn aGot b̄isal suhi, mitinau natideh tomaienana. ⁹ Mitigol natit p̄isi notoŵusan hẽni, notolavi mai gamito; natit p̄isi m̄ettosẽsẽlon hẽn notokele, m̄ettoris notogole. M̄etb̄igole, aGot toviol hẽn natẽmat mai gamito, dereh titah mai gamito.

Sipa hẽn naviolan

* **4:3:** Len naut egai, nẽboŵ toke nẽvanuan nauman kitin, nẽvanuan galevis lotokad namitisau hẽn nasoruan siGot, lunau ke tovi nẽhes sua tovi Susukos. * **4:6:** Mat 6.25-34

¹⁰ Len nəmauran sagw len Nasuḅ nukemkem habat, husur naut kəmas nototoh a tut dan gamit tobəlav tia, gagai mətosəvat na-vi-tarhəte-an gəm hən ginau, mətunau ginau tətəs am. Nəsake nəlomit tobəŋboŋ hən ginau, be mətodədas mətḅisəḅ nəḅisal ideh hən mətḅekətkəta təban ginau. ¹¹ Nəsakəmaienan husur notom̄idol, aoa, len nəmauran sagw noləboi səhoti ke nohəhaṽur hən nəsa notokade ŋai. ¹² Nutoh ləboi nəmauran hən nəpar-tite-an tia, nutoh ləboi nəmauran hən nəpul-hən-natite-an tia. Nusəḅ natsua tosusuah dan nəvanuan gail. Nusəḅ nəmauran hən nahəhaṽuran, naut kəmas natideh ḅevisi. Noləboi nəḅitoh ḅivoi naut kəmas nəḅepul o nəḅimalkəkət, naut kəmas nəḅepul hən natite o nəḅipar tite. ¹³ Noləboi nəḅigol natit ḅisi len nədaŋan seKristo togol notodaŋ am. ¹⁴ Be mətugol ivoi nəboŋ məttovi tarhət sagw len na-ləŋon-isa-an sagw.

¹⁵ Gamit alat a Filippi, mətoləboii ke, nəboŋ notoriŋ naprovens Masetonia ei, nəboŋ nototubət kel na-kel-uri-an tovoi, len alat siYesu ḅisi, gamit səḅomit ŋai mətulav naviolan mai ginau.* ¹⁶ Husur nəboŋ nototoh len naut a Tessalonika ale notom̄idol, mətoviol gəm hən ginau vəha-ru.† ¹⁷ Nəsakəmaienan hən nəḅeus naviolan ideh. Aoa, nuke aGot teris navoian samit ale tisah tuan naviolan m̄os gamito. ¹⁸ Be gagai nukad natit ḅisi, nubəŋ tite. Nopul hən natgalenan husur aEpafrotitus ilav mai ginau tia naviolan məttoviol həni mai ginau. Naviolan galenan lohum naviolan məttotutumav həni, nəḅon tosusau van hən aGot, lotonor hən nəsa gai tohəhaṽur həni.* ¹⁹ Ale, aGot egaii sagw, len natit tosoḅur gai topul həni, len aYesu Kristo, dereh gai tilav mai gamito natit ḅisi məttom̄idol həni. ²⁰ Nə-sal-suhi-an tivan hən aGot aTəmadato toyalyal van vi sutuai sutuai. Ganan.

Na-ke-ivoi-an məkot gail

²¹ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai galit ḅisi lotokad nadələmian len aKristo aYesu. Nəbathudud nadələmian lototoh mai ginau luke, “Ivoi,” mai gamito. ²² Nəvanuan ḅisi siGot luke, “Ivoi,” mai gamito; len galito, alat lotosuh len naim seSisa am lukele.*

²³ Navoian aYesu Kristo toviol kəmas həni tipat len nanunumito. Ganan.

* 4:15: 2Kor 1.16 † 4:16: Hən naves 15-16, ris Uman 17.1; 2Kor 11.9 * 4:18: Exo 29.18; Flp 2.25 * 4:22: Flp 1.13

Kolosse

Naloʻbulat napisulan aPol totosi van hən alat a Kolosse

Ase itos naloʻbulat napisulan egai?

APol itosi.

APol itosi hən nəsa?

Itosi hən beʋusani ke aYesu iyalyal masuʋ səhor bun nədaŋan mai na-il-a-mo-an gail ʋisi. Ale len aYesu datukad ʋis nə-lav-kuvi-an dan nəsaan. APol itos naloʻbulat napisulan egai van hən ase?

Itosi van hən alat siYesu len naut a Kolosse.

APol itos naloʻbulat napisulan egai ʋais mai len naut a be?

Itosi pəpadaŋ hən nasihau tovi A.D. 62 nəboŋ totoh len naim bəbaŋis len naut a Rom.

Len naut a Kolosse ikad ahai ʋusan galevis lotogəras alat siYesu ei.

Ahai ʋusan gəgəras galenan lukel mai alat siYesu ke limaskad na-tiv-dalusi-an. Lukel ke limashusur nalo seju tokai tas nəhanian galevis. Lukel ke limaslotu hən aŋel gail mai limashusur naʋusanan gail lotosusuah. Logəras alat siYesu ke limasgol natgalenan hən aGot bilav kuv galit dan nəsaan salit gail. Nəboŋ aPol tosəsəloŋ hən na-kel-uri-an husur naʋusanan galenan, itos naloʻbulat napisulan egai van hən alat siYesu a Kolosse hən ləbələboi nakitinan.

1) APol mai aTimoti arukel na-ke-ivoi-an səlaru van hən alat siYesu a Kolosse (1.1-2)

2) Nasipaan mai na-sor-tuʋ-an (1.3-12)

3) AGot igol ke, alat a Kolosse lukad navoivoian maii len nəmatan seKristo. AKristo iyalyal səhor nədaŋan mai na-il-a-mo-an gail ʋisi. APol eum idaŋ mōs galito (1.13–2.5)

4) Limastoh suŋan lotoʋon mai aKristo, avan ideh sategəras galito. Be limasləŋon masuʋ hən natit len nəmav. Natit ʋisi ləbigole limasgole len naʋide aYesu beħəhaʋur həni (2.6–3.17)

5) Nəmauran lohoim timasnor hən biŋol Nasuʋ beħəhaʋur. Lisor tuʋ taɓtab, lisor tuʋ mōs aPol. Nasoruan salit tepul hən navoian gol alat ləsəkad nadələmian leləŋoni (3.18–4.6)

6) Nə-maris-kotovi-an (4.7–4.18)

Na-ke-ivoi-an van hən alat a Kolosse

¹ Ginau aPol, aGot tolekis hən ginau hən notogəm vi hai pispisul siYesu Kristo, ginau mai aTimoti tovi aʋagw len nadələmian, ² namrutos naloʻbulat napisulan egai van hən alat siGot len naut a Kolosse. Gamit mətovi bathudud nadələmian len aKristo məttodaŋ len a Got. AGot aTəmadato teviol kəmas hən navoian mai gamito, teriŋ natəmat len nəlomito.

Nasipaan mai na-sor-tuʋ-an

³ Akis namrosipa vi təban aGot, aTəman aMasta sidato, aYesu Kristo, nəboŋ namrtosor tuʋ mōs gamito. ⁴ Namrosipa magenan husur namrosəsəloŋ hən na-kel-uri-an husur nadələmian samito len aKristo aYesu, mai na-kel-uri-an ke məttoləmas bun nəvanuan ʋisi siGot. ⁵ Nadələmian mai na-ləmas-buni-an enan, mətəkade husur mətuvatvat viŋ nəsa aGot toutaut həni mōs gamito len nəmav, tuɓat len nəboŋ məttosəsəloŋ hən

nakitinan hən na-kel-uri-an tovoi, van vəbar daməhəi.* ⁶ Len naut p̄isi len navile a pan na-kel-uri-an tovoi ehum nəhai tovi məhat, tovan. Evivi məhat ale iṽan, egəgel hən nəmauran sinəvanuan gail. Len nəvide tomaiənan, len nəboŋ məttosəsəloŋ həni metəkav, nəboŋ məttoləboi səhot nakitinan husur navoian aGot toviol kəmas həni, evivi məhat, iṽan, egəgel hən nəmauran samito. ⁷ Namrunau aEpafras namrtoləmas buni tovi slev seKристо hum ginaməru. Evi gai tokel na-kel-uri-an tovoi mai gamito, ale eum idaŋ seKристо m̄os gamito.* ⁸ Gai boh isor mai ginaməru husur na-ləmas-buni-an samito aNunun aGot toviol həni mai gamito.

⁹ Imagenan, nəboŋ namrtosəsəloŋ hən na-kel-uri-an husur gamito, namrusor tuṽ tabtab m̄os gamito. Namrous aGot hən biŋol mətbepul hən naləboian hən naləŋonian san, len namitisau hən nəmauran tonor mai naləboian togəm len aNunun. ¹⁰ Namrous natgalen hən nəmauran samit bəputsan nahəsən aGot, ale hən mətb̄igol bəhəhəvur hən gamito len natit p̄isi. Namrusor tuṽ ke, len nəmauran samito mai len natit p̄isi mətb̄igole mitiṽan hən nəvit tovoi, ale məteləboi bun aGot am tabtab. ¹¹ Namrusor tuṽ ke mitidaŋ am len nabiltidaŋan san toyalyal hən mətbidaŋ b̄ur nəmauran b̄idaŋ, toh mədau bəbəlav, naut kəmas nəvanuan gail ləbiŋol mətbələŋon b̄isa vəsa. Be nəboŋ mətb̄imagenan, mitikemkem. ¹² Len natgalen p̄isi, akis mətesipa vi təban aGot Tata togol məttonor, hən mətb̄ikad nahudhut nəsa aGot totəgau gati m̄os alat lotovi esan len natohan pipihəbələn len nam̄ial san. ¹³ AGot ilav kuv gidato dan navəlan nəmargobut, ale ilav gidato vi lan natohan pipihəbələn aNatun, aNatun gai toləmas buni.* ¹⁴ Len nəmatan siNatun datukad nəmakuvan sidato, erubət nəsaan sidat gail.*

AKristo ilav namilen tovi a məhat p̄isi

¹⁵ Datoləboi datb̄eris aKristo tolav kot aGot datsaləboi datb̄erisi, aKristo iṽat nəhes tosəhor natit p̄isi aGot togole.* ¹⁶ Husur len aKristo, aGot eum hən natit p̄isi len nəmav mai len navile a pan.* Eum hən natit datoləboi datb̄eris gail mai natit datsaləboi datb̄eris gail. Namilen ke igol alat lotoil a m̄o tiltile gail mai alat lotokad nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an, naut kəmas aŋel, nanunun nəmargobut, natəmat, mai abiltiŋel gail. Natit p̄isi, aGot eum hən gail len aKristo, eum hən gail m̄os aKristo. ¹⁷ Nəboŋ aGot saum hən natideh sal, aKristo itoh sutuai tia, ale len gai natit p̄isi esuh husur nədaŋan san etəgau gat gail. ¹⁸ Imaiənan, gai ŋai eil a m̄o hən nəvanuan san gail. Ale nəvanuan san gail lohūm niben, aYəsu evi nəkadun. Gai evi natubatan mai nametəkav hən na-le-məhat-an dan nəmatan hən tokad namilen toyalyal səhor ideh am. ¹⁹ Husur aGot ehəhəvur hən gai kavkav totoh len aNatun. ²⁰ Ale len aNatun, aGot igol natit p̄isi lukad navoivoian maii tətas, natit gail len navile a pan mai natit gail len nəmav. AGot igol gail p̄isi lukad natəmat maii len nəda hiNatun tomat len nəhai balbal.*

²¹ A m̄o len nəmauran samito mətutoh a tut dan aGot, len nənauan samito mətuvi enemi san gail bathut nəvide tosa vəsa samito. ²² Naut kəmas natgalenan, aGot igol mətukad navoivoian maii len nəmatan hən niben aNatun. Igole hən ke nəboŋ mətb̄eil len nəhon, dereh tisaḅ səhot gamit hum ke məttoveveu buni, hum mətsəkad nəsaan ideh ale nəvanuan gail

* 1:5: 1Kor 13.13 * 1:7: Kol 4.12 * 1:13: Luk 22.53 * 1:14: Efe 1.7 * 1:15: 2Kor 4.4; Jon 1.1-3, 18 * 1:16: Jon 1.3; Kal 4.3 * 1:20: Efe 2.16

lodēdas lēbikel natideh bisa husur gamito. ²³ Be mitimasdēlom nakitinan enan tabtab, il gēgat lan. Samterus dan nē-vatvat-viri-an hēn na-kel-uri-an tovoi mēttoṣēsəlōj hēni. Na-kel-uri-an tovoi enan iperņan naut pīsi len navile a pan, ale ginau, aPol, aGot itabtabuh len ginau hēn nēbikel uri.

Nauman siPol mōs alat siYesu

²⁴ Gagai nukemkem len na-lēņon-isa-vēsa-an sagw mōs gamito. Na-lēņon-isa-vēsa-an aKристо toriņi hēn nēbikade len nibegw, nudaņ buri van van hēn bihav mōs alat siYesu lotosumān niben.* ²⁵ Ginau nogēm vi vanuan nauman hēn nēbevi tarhēt silat siYesu husur aGot eriņ nauman hēn nēbevi tarhēt samito len navēlagw. Igole hēn nēbikel ur nasoruan siGot kavkav mai gamito. ²⁶ Esusuan nasoruan enan san dan nēvanuan gail sutuai van vēbar nēboj ta damēņai hēn lototētān hēni, be gagai ikel vēhoti mai nēvanuan san gail. ²⁷ Husur aGot ehēhaṽur hēn tokel vēhot nēyalyalan topul len nē-nau-utaut-an san tosusuah, nē-nau-utaut-an san bevi tarhēt silat lēsavi Ju. Nē-nau-utaut-an siGot imāgegai ke: aKристо itoh len gamit mētṣavi Ju, gol ke mēttovatvat vir mēṭbevi lan nēyalyalan siGot. ²⁸ Namtukel ur aKристо mai nēvanuan pīsi, namtukai tas navide tosa, namtoṽusan galit len namitisau hēn nēmauran tonor hēn ke, nēboj lēbeil len nēhon aGot, limatmatu len navoivoian lotokade mai aKристо. ²⁹ Natenan, noum idāņ mōsi, noum taltal lan len nabiltidaņan seKристо toum len ginau.

2

¹ Nuke mētelēboi ke notoum, notobal mōs gamit mētṣaris ginau sal, gamit mai alat siYesu len nabiltivile Laotisea mai nēvanuan nadēlomian pīsi lēsaris ginau sal.* ² Noum idāņ magenan hēn lēbelēņon bivoi am len nēlolito mai hēn lēbesua len na-lēmas-buni-an. Nugole hēn lēbelēboi buni, lēbelēboi kavkav hēn nē-nau-utaut-an siGot tosusuah, tovi aKристо sēbon. ³ Na-voi-buni-an pīsi hēn nalēboian mai namitisau hēn nēmauran tonor esusuah len aKристо sēbon.

⁴ Nokēmaienan mai gamito hēn asike avan ideh bēgēras gamito len nasoran gēlgēlan san togomah buni. ⁵ Husur, naut kēmas nibegw satoh mai gamito, len aNunun aGot ehum nototoh mai gamito. Nohēhaṽur hēn navide tonor samito mai nadēlomian samit todaņ len aKристо.

Māteriņ nēlomit kavkav len aKристо

⁶ Imagenan, sumān mēttoriņ nēlomit len aKристо, AYesu, ke tovi Masta samito, gamit, mititoh tabtab lan. ⁷ Mititoh tin lan hum nēhai tokad nēharhēte tokir vi pan, gol nēbathute itov vi mēhat, idāņ. Nadēlomian samit tidaņ tabtab am hum notopusan hēni tia. Mētepul masuṽ hēn nasipaan.

⁸ Samtidaņ hēn avan ideh bēsēhar gamit hum naslev len namitisau gēgēras tobēbesw, togēm len navide sinēvanuan mai nēbathut nēdaņan gail sinavile a pan, be sagēm len aKристо.* ⁹ Husur aKристо egēm vi vanuan, ale aGot kavkav itoh len niben. ¹⁰ Ale len aKристо, aGot igol gamit mētogēm kavkav. AKристо, gai ikad nēdaņan hēn na-il-a-mō-an hēn aņel mai natēmat pīsi lotokad nēdaņan mai na-il-a-mō-an.

* **1:24:** Ehum na-lēņon-isa-vēsa-an siYesu igol alat siYesu lukad nēpasian veveu ale len navide tomāienan, na-lēņon-isa-vēsa-an siPol igol lovivi mēhat, lotibau. * **2:1:** Kol 1.29, 4.12-13 * **2:8:** Kal 4.3

¹¹ Len aKristo mətukad na-tiv-dalusi-an, savi na-tiv-dalusi-an nəvanuan ideh togole hən ləbetiv dalus nahurhuben, be aKristo etiv dalus naboruan nəsaan samito. ¹² Husur nəboŋ məttobaptais ehum məttomat, lototavun gamit mai aKristo. Ale aGot igol gamit mətule məhat dan nəmatan mai aKristo, husur məttoriŋ nəlomit len nabiltidaŋan siGot togol aKristo tole məhat dan nəmatan.* ¹³ A mō mətumaur len nibemito be mətumat len nəsaan samito, mai na-tiv-dalusi-an hən naboruan samit ebuer sal. Naut kəmas natenan, aGot igol ke məttomaur mai aKristo. Erubat nəsaan sidat gail pisi. ¹⁴ Ikas kuv na-tos-gati-an len nalobulat tokel ur nəsa dattogole tobur kotov nalo gol tonor hən datbipanis. Ehum aGot topos gat nalobulat enan len nəhai balbal nəboŋ lotopos gat aKristo lan. ¹⁵ Len navide tomagenan, len nəmatan seKristo len nəhai balbal, ilav kuv natit hən nəbalan dan natəmat gail lotodaŋ, lotoil a mō. Igol iparpar ke towin len nəhon nəvanuan gail pisi.*

¹⁶ Imaienan, avan ideh satikel ke mitimaspanis sil nalo seJu məttobur kotovi, hum nəsa məttohani, o nəsa məttomuni, o husur mətsagol nəhanan ideh tolo, o mətsagol nabiltiboŋ hən nahəbati veveu, o nəSappat gail, hum nalo seJu gail tokele.* ¹⁷ Nalo galenan lohun nanunun natit gail lotogəmai, be nəbathukitinan evi aKristo. ¹⁸ Nəvanuan galevis lohəhəvur hən ləbegəgəras ke ləsaiviv. Lulotu hən aŋel gail. Avil gamito, samtidaŋ hən nənauan salito. Mətbəhusur nənauan salito asike mətbəbinor hən naviolan aGot totəgau gati mōs gamito. Lusorsor husur narisian gail lotokel ke lotorisi, be aNunun aGot sawol hən nənauan salito. Imaienan, loviv len nənauan kəmas salito lotogəm len nəvanuan ŋai. ¹⁹ Ləsasibətah len aKristo tohum nəkadhuben. Niben evi alat siYesu ale aKristo evi nəkadun. Nəkadun iwol hən niben nəvanuan hən bətibau, nənau mai nabələseh w gail lotəgau gat niben hən bəsua. AKristo imagenan, iwol hən nəvanuan san gail hən ləbetibau hum aGot toləjoŋi.

²⁰ Gamit mətumat mai aKristo tolav kuv gamit dan nəbathut nədaŋan gail sinavile a pan.* Imagenan, imabe mətohusur tabtab hən nalo sinavile a pan gail toke, ²¹ “Sagibari! Sagihan risi! Sagetəgau!”? ²² Be nalo galenan lovi naŋusanan sinəvanuan ŋai. Loŋusan husur natit gail ləsəpat sabəlav, hum nəhanian mai natit namunian. Nəboŋ dattohani o dattomuni, lumasig. ²³ Naut kəmas nalo galenan lohun lotopul hən namitisau hən nəmauran tonor, ləsəmagenan. Nalo galenan lugol nəvanuan gail ludar len gail, logəgəras ke ləsaiviv, mai ludar taltal van vamədas nibelito hən asike ləbinau nəsaan lotoləjoŋ ke ləbigole. Be nalo galenan ləsagol natideh, ləsavi tarhət sivan ideh hən bəbinor dan nənauan mai naləjoŋian tosa gail.

3

Gol nəsa aGot tohəhəvur həni

¹ Bathut ke aGot togol məttole məhat mai aKristo, mətukad nəmauran veveu. Imagenan, mitigol nəlomit tekir gəgat len natit lotokitin len nəmav, len naut aKristo tobətah len navəlan nəmatu siGot, len nədaŋan mai nəyalyalan.* ² Samteləjoŋ natit hən navile a pan, samtinau, məteləjoŋ natit hən nəmav, mitinau tabtab həni. ³ Husur mətumat dan natit hən navile a pan, nəmauran kitin samito esusuah mai aKristo totoh len nəmav

* **2:12:** Rom 6.4 * **2:15:** 1Kor 15.24 * **2:16:** Rom 14.1-6 * **2:20:** Kal 4.3, 9 * **3:1:** Psa 110.1

mai aGot. ⁴ Nəmauran kitin samito, nəkadun evi aKristo, ale nəboŋ ɸevisi, gamit am dereh mətevisi maii len namənas nəyalyalan san.

Nəmauran tomatu mai toveveu

⁵ Imagenan, naʋide tosa samit gail hən navile a pan, mitimasgol limat ebun. Kel “Ao,” hən naitian tosa, nagolean tobiŋbiŋal, naləŋonian hən naitian towol hən nibemito, naləŋonian hən nəsaan, mai na-ləŋon-masuʋ-hən-natite-an tovi nalotuan hən natit məttoləŋoni, savi aGot. ⁶ Nəlöl paŋpaŋ siGot totibau dereh tevi lan alat lotogol natgalenan, ləsagol nəsa aGot tokele. ⁷ A mō len nəmauran samito hən navile a pan, gamit am mətugol husur naʋide galenan. ⁸ Avil gagai mitimasriŋ gabulan naʋide tomagegai. Sa-nələmit titabtabulol, sa-nələmit tipaŋpaŋ, samtehəhaʋur hən na-ləŋon-isa-an sivan ideh məttomətahun buni, samtisor mədas nəboruan sivan ideh, sa-nabuŋomito tikel nasoruan tobiŋbiŋal. ⁹ Samtelibliboŋ mai gamit gabag, husur məttokol nəboruan samit ta mō mai naʋide han pisi tosa dan gamit tia.* ¹⁰ Ale mətosun nəboruan veveu tia togəm veveu tabtab. Nəboŋ məttoləboi tabtab hən aGot igol nəboruan veveu enan len gamito hən mətbəgəm sumian gai.* ¹¹ Len nəmauran toveveu, savi natideh hən mətbəvi Ju o mətsavi Ju, savi natideh hən mətbikad na-tiv-dalusi-an o mətsəkade, savi natideh hən mətbəvi auleut o mətbəvi auleSkitia totohtoh len nəmargobut, savi natideh hən mətbəvi slev o mətsavi slev am, natilean galenan ləsavi natideh, avil aKristo esəhor natit pisi, ale itoh len galit pisi lotokad nadələmian lan.

¹² Imaienən, husur aGot tolekis hən gamito hən mətbəvi esan, ale husur toləmas bun gamito, mitimasmaiegai: nələmit titaŋis gamit gabag; mitivoi hən gamit gabag; nələmit temədəu, samtinau gamito; mətemədəu len gamit gabag; mitikad na-toh-mədəu-an tebəlav naut kəmas na-ləŋon-isa-vəsa-an. ¹³ Sa-nələmit tipaŋpaŋ tutut nəboŋ gamit gabag ideh ɸigol natideh totile, be mitivoi hən gamito. Gamit ideh ɸigol ɸisa hən gaiug, givoi həni, ruɸat nəsaan san dani. Mitinau nategai: Nasuɸ eruɸat nəsaan samit dan gamito, imagenan, mitimasruɸat nəsaan samit dan gamit gabag.* ¹⁴ Ale na-ləmas-buni-an samit tipat a məhat hən natgalen pisi husur na-ləmas-buni-an igol natgalenan luɸon hum lotosua ŋai. ¹⁵ Ale natəmat togəm len aKristo, tiwol hən nələmito, husur mətovi nahudhut gail len niben tosua, ale aGot ilekis hən gamit hən mətbikad natəmat mai gamit gabag. Mətesipa vi təban aGot. ¹⁶ Nasoruan seKristo tepul səsəhov len gamito; len namitisau hən nəmauran tonor, məteʋusan gamit gabag həni, kel nalələgauan mai gamit gabag. Mətekəkai hən nəɸe gail len nasoruan siGot, nəɸe hən nalotuan mai nəɸe aNunun aGot togole; len nasipaan, kəkai len nələmito vi təban aGot.* ¹⁷ Natideh mətbigole o natideh mətbikele, gole len nahəsən aYesu Nasuɸ.* Ale len aYesu datimassipa vi təban aGot Tata.

Nəmauran lohoim samito

* **3:9:** Efe 4.22 * **3:10:** Gen 1.26; Efe 4.24 * **3:13:** Mat 6.12, 14; Efe 4.32 * **3:16:** Efe 5.19-20 * **3:17:** Nəboŋ toke len nahəsən Nasuɸ, namilen ke alat a Kolosse lovi vanuan siYesu, ale len natit pisi ləɸigole, aPol ike limasgole mōs aYesu, limasgol tətəʋ hən aYesu, gol nəsa toləŋoni. Ləɸisor, lisor siYesu, lisor hum aYesu ɸələŋoni. Ləɸeum, leum siYesu, leum hum aYesu ɸələŋoni. Natideh ləɸigole, ligole siYesu, ligole hum aYesu ɸələŋoni.

¹⁸ Bareab gail, mæteriŋ gamito len navēlan asoamito hum tonor hən alat siNasuḅ.

¹⁹ Haṽut gail, mæteləmas bun asoamito, sa-namətahunian tipat len nəlomito.

²⁰ Lahutai, mitigol husur nəsa atata, anana artokele len natit ṽisi, husur natenan igol Nasuḅ ehəhaṽur.

²¹ Tata gail, samtigol anatumit litabulol bulos gamito. Məṽbigole, asike ludaŋ hən ləḅigol nəsa tonor am.

²² Slev gail, mitigol nəsa amasta samit len navile eg a pan tokele len natit ṽisi. Samtigole ŋai nəboŋ lotokəta ris gamito hən ləḅehəhaṽur hən gamit sil nauman samito, be mitigole husur ke mətətomətahw len nəyalyalan siNasuḅ, gole len nəlomit kitin. ²³ Natit ṽisi məṽbigole, um len nəlomit todaŋ lan, hum mətətom siNasuḅ, savi sinəvanuan. ²⁴ Məteum van, husur mətətonau ləboii ke, dereh Nasuḅ tilav mai gamito nahudhut nəsa aGot totəgau gati mōs alat lotovi esan. Ale evi aKristo tovi aMasta samit mətətom san.* ²⁵ Husur avan ideh togol natideh tosa, dereh tihan naṽit nəsaan san. Ale naṽide siGot inor van hən nəvanuan ṽisi, ideh satile.*

4

¹ Masta mətətokad naslev gail, mitimaslav nəsa tonor, toṽitoṽ mai naslev samit gail ṽisi. Husur mətətoləboii ke gamit tu mətukad aMasta sua len nəmav.

Sor tuṽ mōs a Pol

² Mitisor tuṽ tabtab, mitidaŋ ḅuri, ale len na-sor-tuṽ-an samito, mətəhulahul, mitikad nasipaan. ³ Nəboŋ məṽbisor tuṽ, sor tuṽ mōs ginamit am, hən aGot ḅesəŋav hən nabopita mōs nasoruan san, hən namṽbikel vəhot napisulan husur aKristo, napisulan tosusuah a mō. Ehusur na-kel-vəhoti-an enan nototoh gegai len naim ḅəbaŋjis. ⁴ Mitisor tuṽ mōs nəḅikel ur ṽarṽar hən napisulan enan hum tonor hən nəḅigole.

⁵ Mitikad namitisau hən nəmauran tonor len naṽide samito təban alat ləsəkad nadələmian. Nəboŋ ləberis nəmauran kavkav samito, lerisris aYesu lan. Mitigol ke natit ṽisi məṽbigole, teliv nəvanuan tomaianan van hən aYesu. ⁶ Mitigol nasoruan samit tepul akis hən navoian mai tetəgau gat nənauan sinəvanuan gail.* Məṽbigol ḅimaienan, avan ideh ḅeus gaiug husur na-kel-uri-an tovoi, dereh mitikad na-sor-vari-an tonor hən məṽbikel maii.

Nə-maris-kotovi-an siPol

⁷⁻⁸ ATikikus evi awawa len nadələmian namrtoləmas buni. Evi nəvanuan na-vi-tarhəte-an mai evi naslev suṽian ginaməru toḅon mai ginaməru len Nasuḅ.* Nosəvati van hən gamito hən ḅikel ur mai gamito natit ṽisi husur ginau. Nosəvati hən məṽbeləboi natit ṽisi husur ginaməru mai hən ḅigol məṽbeləḅon ḅivoi am len nəlomito. ⁹ Nosəvati mai aOnesimus, todaŋ len aYesu, evi awawa len nadələmian namrtoləmas buni. Gai evi auleKolosse sua suṽian gamito.* Dereh gəlaru arikel ur natit ṽisi len naut egai mai gamito.

* **3:24:** Kal 4.1-2 * **3:25:** Deu 10.17 * **4:6:** Len nasoruan ta Kris ike, gol nasoruan tikasəkas, hum tokad nasol lan. * **4:7-8:** Uman 20.4; Efe 6.21-22 * **4:9:** Flm 10-15

¹⁰ AAristarkus totoh len naim bæbanjis mai ginau, gai ikel na-ke-ivoi-an san mai gamito. AMak am, amahean aParnapas, ekəmaienan. Hum notokele mai gamit tia, aMak begəm hən gamito, mətəhəhaʋur hən bæbis lohoim samit gail.† ¹¹ Ale aYesu lotokisi hən aJustus, gai am ikel na-ke-ivoi-an mai gamito.‡ Len alat lototah mai ginau len nauman, alaten lototor ɲai lovi Ju gail lotokad nadəlomian. Loum mai ginau gegai ɲos natohan pipihabəlan aGot ale nə-tah-mai-ginau-an salit igol nəlogw ivoi.

¹² AEpafras tovi gamit sua ta Kolosse mai naslev seKristo, aYesu, ike, “Ivoi,” mai gamito. Len na-sor-tuʋ-an san ɲos gamit akis, ehisi hən mətbeil gəgat len naləɲonian ɲisi siGot mai mətʋidan, mətʋimatmatu, nə-lon-uri-an bæbuer.* ¹³ Nukel koti ke gai eum idan ɲos gamito mai alat siYesu len naut a Laotisea mai a Hierapolis. ¹⁴ ALuk, nəvanuan rererer namrtoləmas buni, mai a Temas, aruke, “Ivoi,” mai gamito.§

¹⁵ Mitikel na-ke-ivoi-an sagw mai alat siYesu len naut a Laotisea. Kele mai abareab Nimfa am mai alat siYesu lotobonbon len naim san. ¹⁶ Nəboɲ mətbeʋuruɲ nalobulat napisulan egai binon, lavi mai alat siYesu len naut a Laotisea hən ləbeʋuruɲi. Ale natsual am, ivoi hən gamit mətbeʋuruɲ nalobulat napisulan nototosi van hən galito. ¹⁷ Ale kel mai aArkippus ke, “Nauman Nasuʋ tolavi mai gaiug hən gəbigole, gol ɲisi van, nauman kavkav besəsaruwag.”*

¹⁸ Ginau aPol, nutos na-ke-ivoi-an egai hən navəlagw səbogw. Mitinau gat natsen gail lotobanjis ginau. Navoian aGot toviol kəmas həni tipat len gamito.

† 4:10: Aristarkus: Uman 19.29, 27.2. Mak: Uman 12.12, 25, 13.13, 15.37-39; Parnapas: Uman 9.27, 11.22, 30. ‡ 4:11: AYesu lotokisi hən aJustus savi aYesu aNatun aGot, be aYesu tile am.

* 4:12: Kol 1.7 § 4:14: Luk: 2Tim 4.11; Flm 24; Temas: 2Tim 4.10; Flm 24. * 4:17: Flm 2

1 Tessalonika

Naloḅulat napolisulan na-və^{ha-sual-an} aPol totesi van hən alat a Tessalonika

Ase itos naloḅulat napolisulan egai?

APol itosi.

Itos naloḅulat napolisulan egai hən nəsa?

Itosi hən bikel mai alat siYesu len naut a Tessalonika naṽide hən ləbigol aGot ḅehəhaṽur.

Itos naloḅulat egai mōs ase?

Naloḅulat egai evi napolisulan aPol totesi van hən alat siYesu len naut a Tessalonika.

APol itos naloḅulat egai ḅais mai len naut a be?

APol itosi pəpadaṅ hən nasihau A.D. 51 nəḅoṅ totoh len naut a Korint.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1)

2) Nasipaan vi təban aGot hən gamit məttoḅəlōm na-kel-uri-an tovoi.

Nohəhaṽur husur mətukad nadəlōmian enan sal (1.2–3.13)

3) Nəmauran togol aGot tohəhaṽur (4.1-12)

4) Nagəmaian siNasub (4.13–5.11)

5) Nakelean naməkot (5.12-24)

6) Nə-maris-kotovi-an (5.25-28)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau aPol mai aSilas* mai aTimoti, namtutos naloḅulat napolisulan egai. Namtutosi van hən alat a Tessalonika, lotovi siGot mai siNasub, aYesu Kristo. AGot teviol kəmas hən navoian mai gamito, tigol nəlōmit tikad natəmat tabtab.†

Nasipaan tovi təban aGot hən alat lotodəlōm na-kel-uri-an tovoi

² Nəḅoṅ pisi namttosor husur gamito len na-sor-tuṽ-an sinamito, namtosipa vi təban aGot tabtab. ³ Nəḅoṅ namttosor tuṽ len nəhōn aGot aTəmadato, namtunau təlmam hən nauman samito hən nadəlōmian, nau-man samito hən na-ləmas-buni-an mai nə-daṅ-ḅuri-an məttoḅokade bathut nə-vatvat-viri-an len aMasta sidato, aYesu Kristo.* ⁴ Bathudud nadəlōmian aGot toləmas bun gamit pisi, namtoləḅoii ke ilekis hən gamito hən mətḅevi esan. ⁵ Namtoləḅoii, husur na-kel-uri-an sinamito husur aYesu sagəm hən gamito len nasoran ḅai, be egəm len nədaṅan, egəm len aNunun aGot, egəm len na-ləḅoi-səhoti-an hən nakitinan. Mətoləḅoi naḅoruan namttokade nəḅoṅ namttotoh mai gamito. Namtutoh maienan hən namtḅevi tarhət samito. ⁶ Ale mətōsəsəlōṅ səhot nasoruan len nakemkeman togəm len aNunun aGot, naut kəmas na-ləṅon-isa-masuv-an məttoḅokade. Len naṽide tomaianan, mətugol tətōṽ hən ginamito mai mətugol tətōṽ hən Nasub.* ⁷ Husur natenan, galit pisi lotokad nadəlōmian len navile pisi len naprovens Masetonia mai aAkaia, loləḅoi ləḅeris gamito, gol tətōṽ hən gamito.† ⁸ Husur nasoruan siNasub evivile dan gamito, ikai van hən naut pisi a Masetonia mai aAkaia, ale na-kel-uri-an husur nadəlōmian samit vi təban aGot, ibar naut pisi, gol ke səkad natideh am hən namtbikel husuri.

* **1:1:** Len nasoruan ta Kris ike Silvanus, sake Silas, be evi naulumian sua ḅai. † **1:1:** Silas:

Uman 15.22; Timoti: Uman 16.1; Alat a Tessalonika: Uman 17.1 * **1:3:** 1Kor 13.13 * **1:6:**

Uman 17.5-9 † **1:7:** Masetonia: 2Kor 1.16; Akaia: 2Kor 1.1

⁹ Alat galenan lukel husur nahəhaʋuran məttoƙade nəboŋ namttotoh mai gamito, lukel uri ke məttopair dan nəlablab gail van hən aGot nəkadun nəmauran, van hən aGot kitin hən mətbevi esan hum naslev. ¹⁰ Lukele am ke məttoth vir natəlmaman siYesu, aNatun aGot, aGot togol tole məhat dan nəmatan. Evi aYesu egaii bilav kuv gidato dan nabiltitol paŋpaŋ siGot begəmai.

2

Nauman siPol len naut a Tessalonika

¹ Husur, bathudud nadəlomian, gamit gabag, mətoləboii ke, natohan sinamit mai gamito, savi natohan kəmas ŋai. Ao, ikad naʋite. ² Mətoləboii ke a ŋo, len naut a Filippi, lomədas masuʋ hən ginamito gol namtoləŋon isa vəsa, be aGot eviol hən na-il-ḥuri-an mai ginamito hən namtbikel na-kel-uri-an san tovoi mai gamito a Tessalonika, naut kəmas alat lotosəbur lotomətahun ginamit len naut samito.* ³ Husur na-kel-uri-an sinamito sagəm len nəsaban. Len nəlonamit tomasil namtogəm hən namtbevi tarhət samito, nagəgərasan ebuer. ⁴ Be nəboŋ namttosor, namtusor hum ahai pispisul gail siGot, gai tosaḅi ke namttonor hən namtbikel na-kel-uri-an tovoi, ale eriŋi len nəvəlanamito. Imagenan namtusor, savi hən nəvanuan gail ləbehəhaʋur, be hən aGot, tokəta bunus ləboi nəlonamito, beḥəhaʋur. ⁵ Mətoləboii ke namtsasor hehe hən gamito, ale aGot eləboi bikel koti ke namtsəkad naləŋonian təməhav ideh namttosusuani o gəras gamit həni. ⁶ Namtsaləŋon nə-sal-suhi-an sinəvanuan, namtsaləŋoni len gamito o avan ideh am.

⁷ Husur ke namttovi hai pispisul gail seKristo, len nəhes namttovati, inor hən məttaum tədaŋ hən məttaƙətkəta təban ginamit tavoi. Be nəboŋ namttotoh ei, namtogəm surŋan namttovi ut kəmas ŋai len gamito. Ginamito, namtoləmas bun gamito hum anana sua tovəhasus, tokətkəta təban anatun gail len na-ləmas-buni-an. ⁸ Namtoləmas masuʋ hən gamito gol ke namttokətəpol hən na-kel-uri-an tovoi siGot mai gamito, savi enan ŋai, be namtoviol hən ginamit gabag am mai gamito. ⁹ Bathudud nadəlomian, nau təlmam hən nauman todaŋ sinamito, tohaihai masuʋ. Len nalennəyal mai nalenmariug namtəum habat ŋos nəvat, hən asike natohan sinamit beḡməlas len gamito, nəboŋ namttokel ur na-kel-uri-an tovoi siGot mai gamito.

¹⁰ Gamit, məttoƙad nadəlomian, mətoləboi mətbbikel koti ke, naʋide sinamit van hən gamito ikad naḅoruan siGot lan, naʋide sinamit inor, nəsaan ebuer lan. AGot am eləboi bikel koti maienan. ¹¹ Mətoləboi nategai ke, naʋide namttokade mai gamito esurŋan naʋide atata ideh tokade mai anatun gail. ¹² Surŋan atata, akis namtusor hən namtbəbur nəlomito, hən namtbigoł mətbeləŋon ḅivoi am len nəlomito, ale len nəmauran samito, namtudaŋ hən mətbbitoḥ ḅinor len naḅisal aGot beḥəhaʋur həni. Husur evi aGot tokis gamito hən mətbevi esan len natohan pipihəbələn len nəyalalan san.

¹³ Bathut nategai am, namtosipa vi təban aGot tabtab. Husur nəboŋ namttokel ur nasoruan siGot, mətəsəsələŋ səhoti, savi hum nasoruan sinəvanuan ŋai, be hum tovi nasoruan siGot. Evi nasoruan kitin siGot, ŋa len nasoruan enan san, aGot eum len gamit məttorriŋ nəlomit lan.

* 2:2: Uman 16.19-24, 17.1-9

14 Bathudud nadəlomian, bathut nadəlomian samito, mətogəm p̄itoŵ hən alat siYesu Kristo len naut a Jutea. Alat len naut samito lomədas bun gamito hən mətbeləŋon isa vəsa p̄itoŵ hən naJu galevis a Jutea lotomədas bun alat siYesu ei.* 15 Evi galit lotogol ahai kelkel ur gail ta sutuai lotomat, ale lugol Nasuḅ, aYesu am tomat. Lomədas masuḅ hən ginamito van lohut ginamito. Lugol aGot sahəhaḅur, ale lukad nəsasaaan van hən nəvanuan p̄isi* 16 husur lotohisi hən ləḅiḅon gol ginamito hən asike namtḅisor mai alat ləsavi Ju. Lugol imaienan hən alat ləsavi Ju asike ləḅikad nə-lav-kuvi-an dan nəsaan salito. Len naḅide tomaienən, lusah tuan nəsaan salit gail tabtab vapul səsəhov. Be gagai nəlol paŋpaŋ siGot epəŋas kavkav hən galito.

APol ike teris alat siYesu a Tesselonika tətəs am

17 Be ginamit, bathudud nadəlomian, nəḅoŋ nəvanuan gail lotopəpəhun ginamito dan gamito, lugol ehum namtogəm vi milesw, be sabəlav. Namtorij gamito, avil nəlonamit sarij gamito. Len na-ləŋon-masuḅ-həni-an sinamit, namtoḅisi, hisi, hən namtḅeris gamito tətəs am. 18 Husur namtoləŋon ke namtḅetəlmam van hən gamito, ale ginau, aPol, noḅisi van ale noḅis tətəs həni am, be aSetan iḅon gol ginamito. 19 Namtuke namteris gamito husur ke namttovatvat viri ke mətəil gəgat len aKristo. Namtukemkem hən gamito, mətosuḅnən nəp̄rais namttokade, namttoviv həni len nəhon aMasta sidato, aYesu, nəḅoŋ ḅegəmai. 20 Kitin, mətugol namtoḅiv hən gamito, namtoḅəhaḅur masuḅ hən gamito.

3

1 Nəḅoŋ namtsatoh mai gamito, namtoləŋon isa van van namtsaləḅoi namtḅidaŋ ḅuri am. Imaienan namtunau ke ivoi am hən ginau mai aSilas namrḅitoh səḅonaməru len nabiltivile Atens.* 2 Ale namrosəvat aTimoti van hən gamito. ATimoti, awawa sinaməru len nadəlomian, eum siGot mai ginaməru nəḅoŋ namttokel ur na-kel-uri-an tovoi seKristo. Namrosəvati hən ḅigol gamit mətḅidaŋ am, ale hən ḅigol mətbeləŋon ḅivoi am len nəlomito m̄os nadəlomian samito, 3 hən na-ləŋon-isa-vəsa-an məttoḅade asike ḅigol gamit ideh ḅipair dan nadəlomian san. Husur gamit gabag, mətoləḅoi ke aGot itabtabuh len gidato hən datḅikad na-ləŋon-isa-vəsa-an. 4 Husur, nəḅoŋ namttotoḅ mai gamito, namtukel nalələgauan danjir mai gamito ke nəvanuan gail dereh lemədas bun gidato. Ale evisi maienan suḅnən məttoḅoi. 5 Imaienan, nəḅoŋ nəsaləḅoi nəḅidaŋ ḅuri am, nosəvat aTimoti hən ḅeus kitev nadəlomian samito hən ḅələḅoi. Nunau masuḅ həni ke natəmat təsəḅ naḅisal ideh hən asike məttoḅad nadəlomian len aKristo am, ale nauman namttogole hən mətḅikad nadəlomian, tagəm vi ut kəmas.

6 Be aTimoti ivan, eris gamito, imadhatəlmam, ale ikel mai ginaməru na-kel-uri-an tovoi husur nadəlomian mai na-ləmas-buni-an samito. Ikele ke mətunau təlmam hən ginamito len nahəhaḅuran, ale mətoləŋon bun mətḅeris ginamito suḅnən namttoləŋon bun namtḅeris gamito.* 7 Imaienan, bathudud nadəlomian, namtoləŋon ivoi am len nəlonamito husur gamito. Naut kəmas nəvanuan gail lomədas ginamit gol namtoləŋon isa vəsa, namtoləŋon ivoi am len nəlonamito husur nadəlomian samito.

* 2:14: Uman 17.5-6 * 2:15: Uman 9.23, 29, 13.45, 50, 14.2, 5, 19, 17.5, 13, 18.12 * 3:1:

Uman 17.15-16 * 3:6: Uman 18.5

⁸ Gagai namtohähañur hən nəmauran sinamit husur mətoil gəgat len Nasuḅ. ⁹ Namtuke namtesipa masuḅ vi təban aGot tinor hən nəsa togole mōs gamito, be nasipaan sinamit emīdol. Namtosipa hən nakemkeman namttokade len nəhon aGot husur gamito. ¹⁰ Len nalennəyal mai nalenmariug namtusor tuḅ habat. Namtous aGot hən namtḅeris gamit tətəs, hən namtḅigol kavkav hən nəsa toḅidol len nadəlomian samito.

¹¹ Ale aGot sidato tovi aTəmadato, mai aYesu, aMasta sidato, teḅul ḅisal hən namtḅegəm hən gamito. ¹² Nasuḅ tigol na-ləmas-buni-an samito mōs gamit gabag mai nəvanuan ḅisi tepul səsəhov, suḅñan na-ləmas-buni-an sinamit mōs gamito topl səsəhov. ¹³ Nasuḅ tigole hən nəlomit ḅidan am lan, hən asike məḅḅikad nəsaan ideh len gamito, be məḅḅinor kavkav len nəhon aGot, aTəmadato, nəḅoḅ aMasta sidato, aYesu ḅegəmai mai alat lotovi esan. Ganan.

4

Nəmauran togol aGot tohähañur

¹ Namtukad nahudhusoruan hən namtḅikele sal. Bathudud nadəlomian, namtukel uri tia naḅide məḅḅikade māu hən aGot ḅehəhañur hən nəmauran samito. Ale nəmauran samito gagai ikad naḅide galenan. Be len nahəsən Nasuḅ, aYesu, namtous gamito, namtoḅjir gamit ke, mitimagenan habat am. ² Husur mətoləboi nakelean namttolav gail mai gamito len nahəsən Nasuḅ, aYesu. ³ Husur aGot eləḅon ke mitikad nəḅoruan san. Eləḅon ke asike mətugol naitian tosa ideh. ⁴ Eləḅon ke mitiwol hən nibemit tinor hən nəḅoruan san, hən nəvanuan gail ləḅeputsan gamito len nənauan salito. ⁵ Saləḅon ke naləḅonian hən naitian tiwol hən nibemito hum alat ləsələboi aGot. ⁶ Len natenan, samtemədas nəbathudud nadəlomian ideh, husur Nasuḅ dereh tipansem nəvanuan gail sil nəsaan galenan, hum namttokele, hum namttokel nalələgauan mai gamit a mō tia. ⁷ AGot eləḅon ke timagenan husur gai sakis gidat hən nibedat ḅiwol hən gidato taḅtaḅor, be ekis gidat hən datḅikad nəḅoruan san. ⁸ Avan ideh ḅemətahun naḅusanan enan, gai samətahun naḅusanan sinəvanuan ḅai, be siGot toviol hən aNunun mai gamito.

⁹ Sanor hən nəḅitos natideh husur na-ləmas-buni-an məttokade hum nəbathudud nadəlomian, bathud aGot evusan gamit hən məttoləmas bun gamit gabag.* ¹⁰ Evoi, mətoləmas bun nəbathudud nadəlomian ḅisi len naut a Masetonia kavkav. Naut kəmas məttomaienan, namtudarḅ ke məteləmləmas masuḅ hən galito van am. ¹¹ Mətehisi hən məḅḅitoh mədau, mitigol nəsa topat len navələmit səḅomito, ale um mōs natohan samito hən navələmit səḅomito, hum namttokele hən gamit tia. ¹² Mitigol timagenan hən nəmauran samit ḅigol alat ləsəkad nadəlomian ləḅeputsan gamito len nənauan salito, ale gole hən asike məḅḅipar titideh.*

Nagəmaian siNasuḅ

¹³ Bathudud nadəlomian, nuke nisor husur natsua hən məḅḅeləboii. Namtuke məteləboi nakitinan husur alat lotopatmari len nəmatan, hən asike məḅḅepul hən nalolosaan, suḅñan alat ləsəkad nə-vatvat-viri-an ideh.

* **4:9:** Jon 13.34 * **4:12:** Len naut egai nasoruan ta Kris eləboi ḅikad namilen ideh am ke: Mitigol timagenan hən nəmauran samit ḅigol alat ləsəkad nadəlomian ləḅeputsan gamito len nənauan salito, ale gole hən asike ḅipat len avan ideh am hən ḅekətḅəta təban gamito.

¹⁴ Husur datoləboii ke aYesu tomat, tole məhat tətəs; imagenan, datoləboii ke, alat lotokad nadəlomian len aYesu nəboŋ lotopatmari len nəmatan, dereh lile məhat. Nəboŋ aYesu bəgəmai, dereh aGot tilav təlmam hən galito mai aYesu, van həni.

¹⁵ Namtukel nasoruan egai siNasub̄ mai gamito: gidato, dattomaaur sal nəboŋ aYesu bətəlmam, asike datovi məhat a mō len alat lotopatmari len nəmatan. ¹⁶ Husur Nasub̄, gai dereh tevi pan dan nəmav. Dereh tikad na-kel-buni-an sua san towal habat, nadolon abiltiŋel mai nəwalan hən nətrampet siGot. Ale alat lotokad nadəlomian len aKristo nəboŋ lotomat, dereh lile məhat a mō. ¹⁷ Beti gidat, dattomaaur sal, dattotoh, vəha-sua ŋai aGot tisaḅul gidato vi məhat mai galito, vi lan nəmarigw, hən datḅiḅonḅon mai Nasub̄ len naməsav. Ŋa datitah tabtab mai Nasub̄ vi sutuai.† ¹⁸ Imagenan beti, len nasoruan enan, mitigol gamit gabag məteləŋon tivoi am len nəlomito.

5

¹ Bathudud nadəlomian, sanor hən nəḅitos natideh husur nəboŋ o namityal hən natgalenan ləḅvisi. ² Husur mətoləboi buni tia ke, nəboŋ siNasub̄ dereh tegəm hum nəvanuan vənvnənah togəm len mariug.* ³ Nəboŋ nəvanuan gail ləbikē, “Datukad natəmat, natit ḅisi ivoi, səkad natideh ḅemədas gidato,” vəha-sua ŋai na-mədas-masuv̄-həni-an dereh tibar galito surŋan napəŋasan hən nəpasusan togəm hən napəhaḅut totian. Ale asike, asike lugam yav dani.* ⁴ Be bathudud nadəlomian, mətsatoh len nəmargobut, gol ke Nəboŋ siNasub̄ asike igol mətosəhoḅut hum nəvanuan vənvnənah togəm len mariug. ⁵ Husur gamit ḅisi mətovi anatun namial gail, anatun nalennəyal gail. Datsavi sinalenmariug, datsavi sinəmarginobut. ⁶ Imaienan, dateləgəau, sadatipatmari surŋan alat lototətan hən Nəboŋ enan ḅevisi. Be datehulahul, datetəgau gat gidat səḅodato. ⁷ Husur alat lotopatmari, lupatmari len mariug, mai alat lototərog, lotərog len mariug. ⁸ Avil gidato, datovi sinalennəyal, gol ke datetəgau gat gidat səḅodato. Datimaskətkəta gol nəlodato len nadəlomian mai na-ləmas-buni-an, surŋan nasoltia tokol nametəlai len nəmabun hən ḅipat gol nəviyesyes. Datimaskətkəta gol nənauan sidato len nə-vatvat-viri-an hən nə-lav-kuvi-an dan nəsaan, surŋan nasoltia toriŋ nabəhad nametəlai hən ḅipat gol nəkadun.* ⁹ Husur aGot sətətabuh len gidato hən datḅipanis len nəḅiltiḅol paŋpaŋ san. Ao, itətabuh len gidato hən datḅikad nə-lav-kuvi-an dan nəsaan sidato len aMasta sidato, aYesu Kristo. ¹⁰ AYesu imat mōs gidato hən datḅitoh ḅonḅon maii vi sutuai, naut kəmas datḅipatmari len nəmatan o datḅilele sal len nəmauran nəboŋ bətəlmam. ¹¹ Imaienan, mitigol məteləŋon tivoi am len nəlomit gabag, mitigol gamit gabag mitidaŋ am, hum məttogolgole gagai.

Nakelean naməkot

¹² Bathudud nadəlomian, namtuke namtisor husur alat lotoum todaŋ təban gamito, lotoil a mō hən gamito len nəvide siNasub̄, lotokel nalələgəuan hən gamito hən asike məḅbisa. Namtous gamit hən məḅbeputsan galit len nənauan samito. ¹³ Husur nauman salito, len

† **4:17:** Hən naves 15-17, ris 1Kor 15.51-52 * **5:2:** Mat 24.43; Luk 12.39; 2Pit 3.10 * **5:3:** Jer 6.14, 8.11 * **5:8:** Isa 59.17

na-ləmas-buni-an samito, məteputsan galito len nənauan samito. Mititoh mədau, samtibal mai gamit gabag. ¹⁴ Namtonjir gamit ke mitikel nalələgauan mai nəvanuan petəmas gail hən ləbeum; alat ləsəkad na-il-ḅuri-an, mətesusupah mai galit hən ləḅidaŋ am; mətevi tarhət silat ləsədaŋ; len nə-dar-ḅuri-an mititoh mədau mai nəvanuan p̄isi. ¹⁵ Samtigol tisa təlmam hən avan ideh togol tosa hən gamito. Be akis hisi hən mətbivoi hən gamit gabag mai nəvanuan gail p̄isi am.

¹⁶ Akis mətepul hən nakemkeman. ¹⁷ Mitisor tuṽ tabtab, nanonjan teḅuer. ¹⁸ Naut kəmas natideh tovisi, sipa vi təban aGot həni, husur enan evi naləḅonian siGot m̄os gamito bathut məttovi seKristo, aYesu.

¹⁹ Samtiḅon gol aNunun aGot hum məttokabut gol nəhab hən ḅimat.* ²⁰ Samtemətahun nakelean hən napisulan siGot hum ləsavi natideh. ²¹ Be mətebunus kitev natit p̄isi ke imabe. Mətetəgau gat lotovoi. ²² Be bulatut dan natideh tosa.

²³ AGot, toviol hən natəmat mai gamito, tigol məteḅəm vi esan kavkav. AGot tigol nanunumito, nəlomito mai nibemito kavkav, linor len nəhon, nəsaan teḅuer, van vəbar nəḅəmaian siMasta sidato, aYesu Kristo. ²⁴ AGot tokis gamito, mətoləboi mətberin nəlomit lan ke dereh tigol natgalenan.

²⁵ Bathudud nadəlomian, sor tuṽ m̄os ginamito. ²⁶ Len naveveuan, mətesuḅ nətarhon nəbathudud nadəlomian p̄isi hən mətbikel na-ke-ivoi-an sagw mai galito. ²⁷ Len nahəsən Nasuḅ, nukele hən gamito ke, məteṽuruŋ naləḅulat napisulan egai van hən galit p̄isi len nəbathudud nadəlomian. ²⁸ AMasta sidato, aYesu Kristo teviol kəmas hən navoian mai gamito.

* **5:19:** Namilen ke samtigol ke aNunun aGot saləboi beum am, be mitidaŋ hən beum husur naləḅonian siGot.

2 Tessalonika

Naloʻbulat napisulan na-və^{ha}-ru-an aPol to^{si} van hən alat a Tessalonika

Ase itos naloʻbulat napisulan egai?

APol itosi.

Itos naloʻbulat napisulan egai hən nəsa?

Itosi hən ʔikel mai alat siYesu len naut a Tessalonika ke leum tidan siYesu van vəbar natəlmaman san. Ikel nalələgauan mai galito ke salesəsələŋ hən ahai ʔusan gəgəras gail.

Itos naloʻbulat egai mōs ase?

Naloʻbulat egai evi napisulan aPol to^{si} van hən alat siYesu len naut a Tessalonika.

APol itos naloʻbulat egai ʔais mai len naut a be?

APol itosi ʔəpadan hən nasihau A.D. 52 nəboŋ to^{to}h len naut a Korint.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1-2)

2) Nasipaan mai na-sor-tuʋ-an ke aGot dereh tisab məttonor hən nəsa toutaut hən mōs gamito (1.3-12)

3) Mətedəlom tabtab hən naʔusanan sinamito. Samtinau masuʋ hən napisulan ideh toke Nəboŋ siNasuʔ togəm tia, nəlomit satetuhatuh hən (2.1-17)

4) Mitisor tuʋ ke tisoʔur am ledəlom napisulan husur Nasuʔ aYesu. Mətoləboi mətbeil gəgat len Nasuʔ. Dereh tihavhav gol gamito dan atenan tosa vəsa (3.1-5)

5) Namtukele hən gamit ke, mətebulatut dan nəbathudud nadəlomian ideh tomətəhun nauman (3.6-15)

6) Nə-maris-kotovi-an (3.16-18)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau aPol mai aSilas mai aTimoti, namtutos naloʻbulat napisulan egai.* Namtutosi van hən alat siYesu len naut a Tessalonika, gamit məttovi siGot aTəmadato mai Nasuʔ aYesu Kristo. ² AGot aTəmadato mai Nasuʔ aYesu Kristo areviol kəmas hən navoian mai gamito, mai arigol nəlomit tikad natəmat tabtab!

Nasipaan

³ Bathudud nadəlomian, namtimassipa akis vi təban aGot mōs gamito. Inor hən namtəsesipa vi təban husur nadəlomian samit evivi məhat masuʋ, mai na-ləmas-buni-an samit ʋisusua van hən gamit gabag, etibtibau am. ⁴ Imaienan namtusor ʔatpat gamit məhat van hən alat siYesu lotolotu hən aGot len naut tiltile gail. Namtukel mai galito ke mətoil gəgat mai mətudan len nadəlomian samito, naut kəmas nəvanuan gail lotomədas tabtab hən gamito, gol na-ləŋŋon-isa-vəsa-an len gamito.

Naut kəmas na-ləŋŋon-isa-vəsa-an samito namtuke məteləŋŋon tivoi am len nəlomito

⁵⁻⁶ Be len natgalenan aGot dereh tigol nanoran san ʔiparʔar, husur dereh tigol gamit mitinor hən mətbitoh len natohan pipihəbələn məttoleŋŋon tosa vəsa mōsi. Ale len nanoran san, dereh aGot ʔipansem alat lotomədas bun gamito. ⁷ Ale gamit məttoleŋŋon tosa vəsa husur lotomədas bun gamito, aGot dereh tigol mitiŋavŋav mai ginamito, len

* **1:1:** 1Tes 1.1. Len nasoruan ta Kris ike Silvanus, sake Silas, be evi naulumən sua ʔai.

nəboŋ Nasuḅ, aYesu ɓegəm len nəmav. Dereh tegəm mai anel san gail lotodaŋ ⁸ mai nəhab towunwun, hən ɓilav nəpanismen mai alat ləsələboi aGot mai alat ləsagol nəsa na-kel-uri-an tovoi husur aMasta sidato, aYesu tokele.* ⁹ Dereh lipanis hən na-mədas-buni-an topat vi sutuai. Nəpanismen enan dereh tepəpehuh galit vi tut dan Nasuḅ mai nəyalyalan hən nədaŋan san vi sutuai.* ¹⁰ Nasuḅ aYesu dereh tigoł natenan nəboŋ ɓegəmai, hən nəvanuan san gail ləbisal suh nəyalyalan san mai alat lotoriŋ nəlolit lan tia ləbimaŋmaŋ lan. Ale len nəboŋ enan gamit am məteputsan nahəsan ei, husur mətodəlom nəsa namttokel koti husuri.

¹¹ Imaienan namtusor tuṽ tabtab mōs gamito ke aGot sidato dereh tisaḅ səhoti ke, mətunor hən nəmauran gai tokis gamit mōsi. Namtusor tuṽ ke len nədaŋan san, aGot dereh tigoł naləŋonian samit pisi hən navoian, mai natit pisi məttogole len nadələomian samito, liṽan hən navite.

¹² Namtusor tuṽ magenan hən nəvanuan pisi ləbeputsan nahəsan aMasta sidato, aYesu, hən nəsa togole len nəmauran samito, mai hən aYesu ɓeputsan gamito. Natgalen dereh levisi len navoian, aGot sidato mai Nasuḅ aYesu Kristo, artoviol kəmas həni.

2

Naulumān tomətahun nalo

¹ Bathudud nadələomian, namtuke namtisor husur nagəman siMasta sidato, aYesu Kristo, nəboŋ aGot ɓigoł datɓiɓonɓon hən datɓitoh mai aYesu.* Namtonjir gamit ke, ² samtedədarŋabu hən na-kel-uri-an ideh toke Nasuḅ totəlmam tia. Samtinau tuhatuh həni, samtesəhoṽut len alat lotogəras ke na-kel-uri-an enan evi na-kel-vəhoti-an togəm len aNunun aGot, o evi nasoruan ideh o naləbulat napisulan lotoke namttotosi, samtedələomi. ³ Avan ideh satəgəras gamito len natideh. Husur Nəboŋ siNasuḅ asike egəmai van vəbar nəboŋ nəvanuan ɓisəbur ɓipair dan aGot, ɓal maii. Beti dereh aGot tevəhot Naulumān tomətahun nalo*, aGot ɓigoł ɓimasig buni hum tosor utaut həni sutuai tia. ⁴ Dereh atenan tipatpat gai məhat, tivi enemi hən natideh nəvanuan gail lotolotu həni o lotokisi hən aGot. Dereh tebətah len naim siGot, tikel uri ke gai səbon tovi Got.* ⁵ Nəboŋ nototoh sal mai gamito nukel tabtab hən natgalenan mai gamit tia. Mətsənau gati a?

⁶ Ale mətoləboi tia ke ikad natsua toil gol atenan gagai. Ale eil gole hən aGot ɓevəhoti len nəboŋ aGot tolekis həni. ⁷ Husur nədaŋan toke nalo asike evi natideh, eum tia be esusuah. Be gai toil gole, dereh tigole van vəbar nəboŋ aGot ɓilav kuvi dan nauman hən na-il-gole-an. ⁸ Len nəboŋ enan ŋai aGot dereh tevəhot Naulumān tomətahun nalo. Ale nəboŋ Nasuḅ aYesu ɓegəmai, dereh teṽuv bun nəmauran sitenan hən ɓimasig. Ale aYesu dereh tigoł nədaŋan sitenan teḅuer len namənas hən nagəmaian san.* ⁹ Naulumān tomətahun nalo dereh tegəm len nədaŋan siSetan. Ale dereh tigoł namerikel nagəgərasan mai natit nagəgərasan gail am, nəvanuan gail ləbipaŋ lan, gol ləbinau ke tovi nədaŋan siGot.* ¹⁰ Ale dereh tigoł natit gail pisi sanor togəras alat lotoyar len nəpisal tovi lan nəmasigan. Eləboi ɓegəras galito husur lomətahun nakitinan, ləsələmas bun nakitinan enan

* **1:8:** Isa 66.15 * **1:9:** Isa 2.10, 19, 21 * **2:1:** 1Tes 4.15-17 * **2:3:** Natosian galevis ta sutuai luke Naulumān hən nəsaan. * **2:4:** Dan 11.36; Eze 28.2 * **2:8:** Isa 11.4 * **2:9:** Mat 24.24

toləboi b̄ilav kuv galit dan nəmasigan. ¹¹ Husur lotolekis hən nāp̄isal enan, aGot dereh tesəvat nə-nau-sulūvi-an todaŋ van hən galito, hən lə̄bedəlom nagərasian galen p̄isi. ¹² Imaienan, dereh aGot teriŋi hən lə̄b̄ipanis husur ləsadəlom nakitinan be lohəhāvur hən nəsaan lotogole.

Il gəgat!

¹³ Bathudud nadəlomian, Nasūb toləmas bun gamit p̄isi, ivoi hən namtbike sipa vi təban aGot m̄os gamit akis. Husur len natūbatan aGot ilekis hən gamito† hən b̄ilav kuv gamit dan nəpanismen. Len nauman seNunun togol məttovi esan səbon, mai len nadəlomian hən nakitinan məttokele, aGot ilav kuv gamit dan nəpanismen enan. ¹⁴ Nəboŋ namttokel na-kel-uri-an tovoi mai gamito, aGot ekis gamit hən b̄ilav kuv gamito, hən mət̄bikad nahudhut nəyalyalan siMasta sidato, aYesu Kristo. ¹⁵ Imaienan bathudud nadəlomian, mət̄eil gəgat, təgau gat nāpusanan namttokel mai gamito mai namttotosi van hən gamito.

¹⁶ AMasta sidato, aYesu Kristo mai aGot aTəmadato aroləmas bun gidato ale len navoian artoviol kəmas həni, arugol datoləŋon ivoi am len nəlodato vi sutuai mai aroviol hən nə-vatvat-viri-an tovoi mai gidato. ¹⁷ Gəlaru arigol mət̄eləŋon tivoi am len nəlomito, arigol mitidaŋ am m̄os natit p̄isi tovoi mət̄bigole mai mət̄bikele.

3

Sor tūv m̄os ginamito

¹ Bathudud nadəlomian, len nə-maris-kotovi-an nikel natsual am: mitisor tūv m̄os ginamito. Sor tūv ke nasoruan siNasūb tiperrjan naut p̄isi tutut, nəvanuan gail lisal suhi len naut p̄isi b̄evi lan sur̄man məttoŋole nəboŋ tobar gamito. ² Sor tūv am ke aGot tilav kuv ginamit dan navəlan alat ləsanor mai alat lotosa vəsa, husur savi nəvanuan gail p̄isi lotokad nadəlomian.

³ Be Nasūb, gamit mət̄oləboi mət̄berin̄ gat nəlomit lan, gai dereh tigol mitidaŋ am mai tekətkəta gol gamito dan atenan tosa vəsa tovi təmat.* ⁴ Len Nasūb namtoləboi buni ke gagai mət̄ugol nəsa namttokele todaŋ mai gamito, mai dereh mitigol timaienan tabtab. ⁵ Nasūb tiwol tabtab hən nəlomito, len nāp̄isal hən na-ləmas-buni-an siGot, mai nə-daŋ-b̄uri-an hən na-toh-mədəu-an seKristo.

Samtivekan

⁶ Bathudud nadəlomian, namtukel idaŋ mai gamit ke, len nahəsan aMasta sidato, aYesu Kristo, mət̄ebulatut dan nəvanuan nadəlomian ideh tovekan, saum husur nāpusanan namttolavi mai galito.* ⁷ Bathut gamit mət̄oləboii ke mitimasgol tətəv̄ hən ginamito: ginamit namttotoh mai gamito be namtsavekan boŋ ideh. ⁸ Namtōvur nəhanian p̄isi namttotani, namtsaus gamit ideh hən naviolan hən nəhanian. Ao namtoun idaŋ len nalennəyal mai nalennariug hən asike namtbihan nəvat samit ideh.* ⁹ Namtukad nədaŋan hən na-il-a-m̄o-an hən namtbəus gamit hən mət̄bevəŋan ginamito, be namtsagole husur namtuke namttogol nāvide

† **2:13:** Natosian galevis ta sutuai luke husur aGot ilekis hən gamito hum məttovi navit nametəvak san gail. * **3:3:** Isa 49.7; Mat 6.13; Jon 17.15 * **3:6:** Natosian galevis ta sutuai luke gamito. * **3:8:** Efe 4.28; 1Tes 2.9

sua tonor hən mətbigol tətōv̄ həni. ¹⁰ Nəboŋ namttotoh mai gamito, namtokəmaiegai mai gamit ke, “Avan ideh asike b̄eum, satihan.”*

¹¹ Namtokəmaienan husur namtosəsəlon̄ həni ke gamit galevis luekan. Ləsaum be losul hən nahunusulito taṽtaṽor. ¹² Namtukele idan̄ mai galito ke, len nahəsən Nasuḅ, aYesu Kristo, limastoh məḁau, um n̄os nəhanian halit gabag.

¹³ Be gamit, bathudud nadəlomian, navoian məttogole, mitigol tabtab həni naut kəmas nəlomit b̄isa husuri. ¹⁴ Avan ideh asike b̄igol nəsa namttokele len naləḅulat napisulan egai, mətekəta ləboii. Ale mətebulatut dani hən nahurun b̄isa. ¹⁵ Samtinau hum tovi enemi, be kel nalələgauan maii hum tovi wawa samit len nadəlomian.

Nə-maris-kotovi-an

¹⁶ Nasuḅ hən natəḁmat teviol tabtab hən natəḁmat mai gamito len naḅisal p̄isi. Nasuḅ titoh mai gamit p̄isi. ¹⁷ Ginau, aPol, nutos na-ke-ivoi-an egai len navəlagw səḅogw, hum nototosi len naləḅulat napisulan p̄isi hən mətbeləboii ke tovi ginau nototos naləḅulat. ¹⁸ AMasta sidato, aYesu Kristo m̄au, teviol kəmas hən navoian mai gamit p̄isi.

* **3:10:** 1Tes 3.4, 4.11

1 Timoti

Nalobulat napolisulan na-və^{ha-sual}-an aPol totosi van hən aTimoti

Ase itos nalobulat napolisulan egai?

APol itosi.

APol itosi hən nəsa?

Nalobulat napolisulan egai ikel mai aTimoti naḡisal hən ḡehusuri hən bigol nauman totibau san.

APol itosi van hən ase?

APol itos nalobulat napolisulan egai van hən nəmantuhmar sua tovi tarhət san len nauman, nahəsan aTimoti.

APol itos nalobulat napolisulan egai ḡais mai len naut a be?

Itosi van hən aTimoti pəpadaḡ hən nasihau tovi A.D. 65 nəboḡ totoh len naut a Masetonia.

1) APol ikel na-ke-ivoi-an mai aTimoti (1.1-2)

2) Naḡusanan husur alat siYesu mai alat lotoil a mō silat siYesu (1.3–3.13)

3) Nəmauran seTimoti timasvusan nanoran (3.14–4.5)

4) Nəvanuan gail limasləboi ləberis naḡide seTimoti hən ləbigol husuri (4.6–6.21)

Na-ke-ivoi-an van hən aTimoti

¹ Ginau, aPol, nutos nalobulat napolisulan egai. Novi ahai pispisul sua siYesu Kristo bathut nakelean siGot, aGot tolav kuv gidat dan nəsaan sidato, mai aYesu Kristo tovi nə-vatvat-viri-an sidato. ² Nutos napolisulan egai van hən gaiug, aTimoti, gotovi anatugw kitin len nadəlomian.* AGot teviol kəmas hən navoian mai gaiug, nəlon titanis gaiug, mai gai tigol nəlōm tikad natəmat tabtab; natgalenan tovoi legəm təban aGot Tata mai aYesu Kristo, aMasta sidato.

Nauman seTimoti len naut a Efesus

³ Hum notokele mai gaiug, notonjir gaiug nəboḡ notovi Masetonia ke, gitoh tin a Efesus* hən gəbikai tas galito, (alatenan dartoləboi galito), hən ke salevusan naḡusanan gəgəras am. ⁴ Kel pūli van hən galit ke salinau masuv hən nəbol sakitin, salihol kəmas husur nəbathuyah seJu gail husur nəbathuyah galenan ləsavi natideh. Natgalenan lugol ke lunau sobuer hən ḡai be ləsagol nənauan sivan ideh hən ḡehusur nauman siGot tovi len nadəlomian. ⁵ Nokəmaianan hən datḡepusan mōs na-ləmas-buni-an togəm len nəlon toveveu mai tomasil buni, mai nadəlomian, nagərasian tobuer. ⁶ Galevis luyar, lusab dan naḡisal enan, lupair van hən naholan kəmas. ⁷ Luke ləbegəm vi hai pusan hən nalo siMoses, ris lototətan hən nəsa lotokele mai lotətan hən nəsa lotosor taltal ke tokitin.

⁸ Be datoləboii ke nalo ivoi, avan ideh ḡehusur ḡinor hən naləḡonian siGot. ⁹ Datoləboii am ke nalo savi hən alat lotonor, avil ipat mōs alat lotomətahuni mai alat ləsahusuri. Ipat mōs alat ləsələboi a Got mai alat lotosa. Ipat mōs alat ləsələlotu hən aGot mai alat ləsəkad nadəlomian. Ipat mōs alat lotogol atəmalit o analit lotomat mai alat lotogol avan ideh am lotomat. ¹⁰ Ipat mōs alat lotogol naitian tosa, naulumian togol

* **1:2:** Uman 16.1 * **1:3:** Efesus: 2Kor 1.8; Masetonia: 2Kor 1.16

naitian mai naulurñan, napəhaʋut togol naitian mai napəhaʋut, alat lotovənoh nəvanuan hən beɸur həni surñan naslev, nəvanuan nalibliboŋan gail, alat lotolibon len nakotan mai avan ideh am, nəmauran san sahusar napusan tokitin. ¹¹ Ale, napusan tokitin inor hən na-kel-uri-an tovoi hən aGot namənas toyalyal sidato, gai tokel mai ginau tia ke numaskel uri.

Navoian siNasub topat len aPol

¹² Nosipa vi təban aYesu Kristo, aMasta sidato, tolav nədarjan mai ginau, husur len nənauan san nudarjan, ale gai erin ginau len nauman san. ¹³ Naut kəmas a mō nukel ke aYesu savi a Kristo aGot totabtabuh lan, mai nomədas tabtab hən alat lotohusur aYesu, mai novi nəvanuan napəsəvaran;* aGot, nəlon itanjis ginau husur notətan hən nəsa notogole mai nəəkad nadəlomian. ¹⁴ Len na-voi-masuʋ-an san, aMasta sidato erubat nəsaan sagw dan ginau, ale eviol masuʋ hən nadəlomian mai naləmas-buni-an topat len aKristo aYesu, mai ginau. ¹⁵ Nasoran egai evi nakitinan ale inor hən nəvanuan pisi ləbedəlom buni, ke; aKristo aYesu egəm vi lan navile a pan hən bilav kuv alat lotosa dan nəsaan salito, be ginau nusa vəsa səhor galit pisi. ¹⁶ Avil naut kəmas nusa maienan, aGot sagol nəpanismen tonor hən ginau, be nəlon itanjis ginau. Imaienan hən ke, len ginau notosa səhor galit pisi, na-toh-mədau-an tobəlav siYesu Kristo biɸarɸar. Igole hən ke alat ləbikad nadəlomian lan, ləbikad nəmauran vi sutuai, dereh leləboi ləberisi nəyalyalan san len nəsa togole len ginau. ¹⁷ Imaienan, nəvanuan pisi limasputsan nahəsan aGot mai kel ur natit pisi toyalyal, gai togole. Evi Nakin vi sutuai, itoh vi sutuai, nəvanuan pisi lodədas ləberisi mai gai səbon ŋai evi aGot! Ganan.

¹⁸ Timoti, anatugw, nulav nakelean egai todaŋ mai gaiug, tonor hən na-pəhav-utaut-an gail husur gaiug a mō, hən gəbələŋon biivoi am len nəlōm hən gəbiɸal len nəbalan tovoi. ¹⁹ Hən gəbimaienən, gimastəgau gat nadəlomian, nəlōm timasmasil. Hum gotoləboii, galevis lomətahun natgalenan, ŋa nadəlomian salit ibat, imaɸurɸur. ²⁰ Galit eru arovi aHimeneus mai aAleksada, notolav gəlaru len navəlan aSetan hən arɸeləboii ke saarisor tas aGot am.†

2

Nalotuan timabe?

¹ Nusor mai gaiug, noləŋon masuʋ ke gigol naŋirian, na-sor-tuʋ-an, gisor mai aGot mōs nəvanuan tile gail, ale gigol nasipaan mōs nəvanuan pisi. ² Gigol timaienən mōs nakin gail mai alat lotoil a mō, hən datbitoh mədau len natəmat, mai len naɸoruan siGot, mai len nənauan tovoi, nənauan tonor. ³ Na-sor-tuʋ-an tomaienən ivoi, igol aGot ehəhaʋur, aGot tolav kuv gidat dan nəsaan sidato. ⁴ Bathut eləŋon ke nəvanuan pisi limakuv dan nəsaan salito* mai legəm hən naləboian hən nakitinan. ⁵ Husur ikad aGot tosua ŋai, mai ikad gai tosua ŋai, toləboi bəsəhar nəvanuan gail van hən aGot, naulurñan, aKristo aYesu. ⁶ Gai eviol hən gai gabag hən bisar gel nəkabut hən nəsaan tobanjis gat nəvanuan pisi.* Nəboŋ togol natenan evəhot naləŋonian siGot len nəboŋ tonor həni. ⁷ Imagenan aGot itabtabuh len ginau hən nəbėgəm vi vanuan kaikai mai ahai pispisul

* 1:13: Uman 8.3, 9.4-5 † 1:20: 1Kor 5.5; Himeneus: 2Tim 2.17; Aleksada: 2Tim 4.14 * 2:4:

Eze 18.23 * 2:6: Mat 20.28

sua, (nukel nakitinan; nəsalıboŋ), itabtabuh len ginau hən nəbēgəm vi ahai p̄usan silat ləsavi Ju, hən nəbēp̄usan hən nadələmian mai nakitinan.*

⁸ Na noləŋon ke alalum̄an len naut p̄isi limasnor masuŵ, hən ləbələboi ləb̄isar hən navələlit gail vi məhat len na-sor-tuŵ-an, nəlol paŋpaŋ mai nasor-balbal-an tebuer.*

⁹ Be alatp̄əhaŵut limabe? Noləŋon ke alatp̄əhaŵut lesun nahurabat tonor, tovoi len nəhon nəvanuan p̄isi, tosusuan nibelit, sagol alalum̄an hən ləbələŋon galito. Saleŵir navurulit o riŋ nagol o nanesnes o sun nahurabat nəvat han totibau.* ¹⁰ Avil ivoi hən ləbēvəhas galit hən nagolean gail lotovoi, lotonor hən latp̄əhaŵut lotokel ke lotokad nəboruan siGot. ¹¹ Ap̄əhaŵut ideh timassəsələŋ husur nasoruan siGot hən bələboi, toh mədau, riŋ galit len navəlan alat lotop̄usp̄usan. ¹² Nəsədəm̄ hən nap̄əhaŵut ideh hən bēp̄usan. Sateila m̄o hən naulum̄an ideh, mai aulum̄an satitoh len navəlan, be ap̄əhaŵut timasmədau. ¹³ Husur aGot igol aAtam, beti aIv. ¹⁴ Mai savi aAtam todələm nalibor̄an; avil nap̄əhaŵut, bathut edələm nalibor̄an, gai egəm vi vanuan nəsaan sua.* ¹⁵ Avil alatp̄əhaŵut, ləb̄itoh len nadələmian mai na-ləmas-buni-an mai ləb̄ehusur masuŵ hən nap̄isal siGot len navide tovoi len nəhon nəvanuan gail, dereh limakuv dan nəsaan salito len nəpasusan salito.

3

Alat lotoil a m̄o mai natikon gail

¹ Egai bogai nakelean nakitinan sua: “Avan ideh bələŋon bēgəm vi vanuan na-il-a-m̄o-an sua hən alat siYesu, eləŋon nauman sua tovoi.”

² Nəvanuan na-il-a-m̄o-an imaiegai tia ke: ikad nəboruan tonor ŋai len nəhon nəvanuan gail, etəgau gat nəmauran nəlahan tokade mai asoan tosua ŋai, sagol təməhav hən natideh, etəgau gat nəlon gabag, ikad nənauan tovoi. Ehəhaŵur hən nametb̄os gail ləbēb̄is lohoim san ale kətkəta təban galito. Ikad namitisau hən nap̄usanan. ³ Satərog, sagol nasənahān be ikad navide tomədmədau, savitv̄ituh mai saləŋon masuŵ hən nəvat. ⁴ Iwōl hən nəbathudud san ivoi, hən anatun gail ləbəsəsələŋ husuri, gol nəsa tokele len nahəhaŵuran. ⁵ (Avan ideh asike bələboi b̄iwōl hən nəbathudud san, gai tekətkəta təban alat siGot mabe?) ⁶ Savi avan sua tomadhəpair van hən aGot. Bimagenan, hum ma b̄ipatpat gai məhat ale aGot tipansəm gai hum natəmat. ⁷ Len nənauan silat ləsəkad nadələmian, ikad nəboruan tovoi hən asike nahurun b̄isa len nəholito mai asike b̄iteh len nəhai tata setəmat.*

⁸ Natikon gail am lumaiegai tia ke: lunor len nənauan sinəvanuan gail, ləsasum̄an nahit togəgel hən gai, ləsətərog, ləsələŋon masuŵ hən natit lotogəgəras hən ləb̄ikade. ⁹ Len nəlolit toparpar lotəgau gat nakitinan hən nadələmian aGot tovəhoti. ¹⁰ Hən gəb̄itabtabuh len avan ideh hum natikon, gimasbunus ləboi galit bai, beti avan ideh asike b̄isaḅ natideh tosa len galito, riŋ galito hən ləb̄ekətkəta təban nəvanuan gail hum natikon gail.

* 2:7: 2Tim 1.11 * 2:8: Exo 9.29; 1Ki 8.22 * 2:9: 1Pit 3.3 * 2:14: Hən naves 13-14, ris Gen 2.7, 21-22, 3.1-6 * 3:7: Hən naves 2-7, ris Tit 1.6-9

¹¹ Imagenan, nəbareab salit lumaiegai tia ke: lukad nəboruan tovoi len nəhon nəvanuan gail, ləsasor mədas nəboruan sivan ideh, ləsgol təməhav hən natideh, lutah mai aGot len natit pisi lotogolge.

¹² Hum notokele husur natikon gail, lumaiegai tia ke: lotəgau gat nəlahan lotokade mai asoalit tosua ŋai, luwol hən anatulit gail ivoi mai alat lototoh len naim salito.* ¹³ Husur alat lotokətkəta təban nəvanuan gail tovoi, hum natikon gail, dereh legəm vi vanuan tonor masuŋ len nənauan sinəvanuan gail, ale leil gəgat tidarj len nadələmian len aKristo aYesu.

Nakitinan hən nadələmian sidato

¹⁴ Nuvatvat viri ke asike idareh negəm hən gaiug. Be nutos nakelean galegai van hən gaiug hən ke, ¹⁵ nəbedədas nəbegəm tutut, gaiug geləboi nəvide, nəvanuan gail limaskade len nəbathudud siGot. Nəbathudud enan evi alat siYesu, siGot tovi nəkadun nəmauran, lotovi narivbet mai nəpaudesen hən nakitinan. ¹⁶ Səkad nə-lon-uri-an. Datuŋarj len nəbathukitinan dattokad nadələmian lan. AGot evəhoti maiegai ke:

Gai evisi tia, ikad niben nəvanuan,

aNunun eŋusan səhoti ke inor,*

aŋel gail lorisi,

nəvanuan nadələmian lukel uri mai naluŋoh gail len naut totiltile,*

len navile a pan kavkav nəvanuan gail lukad nadələmian lan,

ale aGot ilavi vi məhat vi lan namənas.

4

Nalələgauan husur ahai pusan gəgəras gail

¹ ANunun aGot ikele imasil ke len nəboŋ gail ləbegəmai nəvanuan galevis dereh lerinj gəbulan nadələmian len aKristo balai, ale lerinj nəlolit len nanunun gəgəras gail mai nəpusanan setəmat gail. ² Nəpusanan tomagenan egəm len nəvanuan nagəgərasan gail lotolibliboŋ, nəlolit etətan hən nəsa tovoi o nəsa tosa sumān natələi topud togol nəlolit totabtabu. ³ Dereh likai tas nəlahan ale likai tas nəhanan hən nəhanian galevis: nəhanian aGot togole mōs nəhanan hən nasipaan mōs alat lotokad nadələmian mai lotoləboi nakitinan ləbihani. ⁴ Bathut natit pisi aGot togole ivoi, ale datbilavi len nasipaan, sadatemətahun natideh.* ⁵ Husur nasoruan siGot mai na-sor-tuŋ-an igole iveveu, igole ivoi.

⁶ Timoti, gəbekəmaienan mai nəbathudud nadələmian, dereh gevi nəvanuan nauman tovoi siYesu Kristo, aGot tohis gaiug len nasoruan hən nadələmian mai hən nəpusanan tovoi gotohushusuri tia. ⁷ Wake gemətahun nəbəl gail ta sutuai ləsakitin mai nəbəl taŋtaŋor gail ale geutaut hən gaiug gabag akis hən gəbikad nəboruan siGot tabtab. ⁸ Husur natutaut-həni-an hən niben ivoi kəkereh, avil nəkadean hən nəboruan siGot ivoi mōs natit pisi. Ivoi hən na-vi-tarhəte-an hən nəmauran ta daməŋai mai hən nəmauran vi sutuai. ⁹ Nasoran enan ekitin, goləboi gəberinj nələm lan, ale inor hən gəbedələmi bathut nasoruan ekitin. ¹⁰ Natenan māu datohisi, datoum todaŋ mōsi, bathut datorinj nə-vatvat-viri-an sidato len aGot tovi nəkadun nəmauran, toləboi bilav kuv nəvanuan pisi dan nəsaan salito. Be nəvanuan nadələmian gail? Nukele mai gaiug, Timoti, ilav kuv galit dan nəsaan salit tia.

* **3:12:** 1Tim 3.2 * **3:16:** Rom 1.4; Jon 1.14 * **3:16:** Kol 1.23 * **4:4:** Gen 1.31; Mat 15.11; Mak 7.19; Rom 14.6, 14-18

¹¹ Gikele tidan̄ mai geḡusan hən natgalenan. ¹² Avan ideh satinau ke gaiug gotovi ut kəmas husur gotovi nəmantuhmar, be gigol naḡide tovoi hən alat lotokad nadəlomian ləberisi, ləḡigol tətōḡ həni, gigol naḡide tomaienān len nasoran, nagolean, na-ləmas-buni-an, nadəlomian mai naveveuan saḡ. ¹³ Geḡuruḡ akis hən natosian siGot len nəhon nəvanuan nadəlomian gail, kel namilen mai ḡusan həni vir nagəmaian sagw.* ¹⁴ Sageriḡ naviolan gotokade tipat kəmas, naviolan aGot toviol həni len na-pəhav-utaut-həni-an, nəboḡ alat lotokətkəta təban alat siYesu lotoriḡ navəlalit len gaiug. ¹⁵ Nəlōm tidan̄ akis len nagolgolean hən natgalegai, hən nəvanuan ḡisi ləḡeris ləboii ke nauman saḡ ivoi am tabtab. ¹⁶ Gelələgau hən gaiug, kətkəta gol naḡusanan saḡ hən ḡinor, his tabtab həni. Gəḡigole, dereh aGot tilav kuv gaiug mai alat lotosəsəlōḡ hən gaiug dan nəsaan samito.

5

Nəbatunau pəhaḡut gail, aelta gail, naslev gail

¹ Timoti, sagesivoh len ahaḡut ideh, nədaḡ han tosəhor ehaḡ, be nəboḡ gəḡigole ḡinor, gisor malum̄lum̄ maii suḡān tovi atəmaḡ.* Sor mai alalum̄ān, nədaḡ halit səbar ehaḡ, suḡān lotovi aḡāḡ gail. ² Sor mai abareab gail suḡān lotovi anaḡ gail, ale len naveveuan, sor mai alatpəhaḡut, nədaḡ halit səbar ehaḡ, suḡān lotovi aḡavinem̄ gail. ³ Gevi tarhət sinəbatunau pəhaḡut lotom̄idol lotovi batunau kitin, ləsəkad nəvanuan na-vi-tarhəte-an ideh. ⁴ Be nəbatunau ideh ḡikad anatun gail o aməhaibən gail, galit ḡāu leləboii ke limaskətkəta təban nəbathudud salito hən ləḡisar gel nəkabut sinana mai tata salito artohis galito. Ləḡehusur naḡide tomaienān, aGot ehəhaḡur həni. ⁵ Nəbatunau kitin tom̄idol, nəbathudud san toḡuer, gai eriḡ nəlon len aGot, ale igol tabtab hən nanjirian van hən aGot mai na-sor-tuḡ-an ḡōs na-vi-tarhəte-an len nalennəyal mai nalenmariug. ⁶ Be nəbatunau ideh tohusur nəmauran hən naləḡonion san səḡon ḡai, alitenan imat, naut kəmas ke tomaur sal. ⁷ Gikel nakelean galen lotodaḡ mai alat siYesu hən ləḡikad nəboruan tonor ḡai, hən avan ideh asike ḡike lotosa. ⁸ Be avan ideh asike ḡekətkəta təban amahean gail, asike ḡekətkəta təban nəbathudud san, ḡimagenan, gai emətahun nadəlomian len aKristo, ipair dan nadəlomian enan, ale isa səhor alat ləsəkad nadəlomian.

⁹ Nəboḡ gəḡitos gat nəbatunau kitin gail, gitos gat nəbatunau pəhaḡut ideh, nədaḡ han tosəhor 60. Hən gəḡitos gati, imagegai tia ke: etəgau gat nəmauran nəlahan tokade mai asoan tosua ḡai, ¹⁰ nəmauran san ikad naḡide mai nagolean tovoi. Nəvanuan gail loləboi ləḡikel ur naḡide tovoi san: hum tohis anatun gail tovoi; toḡəhaḡur hən ḡekətkəta təban nametḡos gail lohoim san; tokətkəta təban alat siYesu hum gai tovi naut kəmas; tovi tarhət silat lotoləḡon tosa, len natit ḡisi todaḡ len nagolean tovoi totiltile. Tos gat nəbatunau tomaienān hən alat siYesu ləḡevi tarhət san.

¹¹ Avil sagitos gat nəbatunau ideh, nədaḡ han səbar 60 sal. Husur nəlon tosəhsəhob hən naulum̄ān igol ke eləḡon ḡitoh maii, naut kəmas aKristo, ike tilah. ¹² Imaienān, dereh aGot tisaḡ alitenan ke tosa bathut ke toriḡ gaḡulan na-kel-gati-an nametəkav gai tokele a ḡō. ¹³ Sual am,

* 4:13: Luk 4.16-21 * 5:1: Lev 19.32

dereh alitenan tegəm petəmas, tiyar husur naim gail, ale savi petəmas ŋai, be tēpəpat soruan, tesulsul len nəsə savi esan, ale dereh tisorsor husur nəsə sanor hən bisor husuri. ¹⁴ Imaienan, nuke nəbatunau galenan lilah, lipasus, liwol hən nəbathudud salito, gol ke aenemi edədas ləbisor mēdas nahəsadato. ¹⁵ Husur alitenan galevis lupal sob tia hən ləbehusur aSetan. ¹⁶ Napəhəvut nadələmian ideh bīkad nəbatunau gail len nəbathudud san, tevi tarhət salito. Sanor hən alat siYesu ləbəkətkəta təban galito. Bimaienan, alat siYesu loləboi ləbēvi tarhət sinəbatunau tin gail lotopar vi-tarhəte-an.

¹⁷ Aelta ideh toil a mō hən alat siYesu, bēil a mō bivoi, inor ke loputsani len nənauan salito, loʋuri inor. Timaienan hən aelta toʋusan mai tokel ur nasoruan siGot. ¹⁸ Bathut natosian siGot ike, “Sagepis gat nabuŋon nabuluk topal kuv namisurhuwit dan nəhəvhəte husur nahudhuwit tohani evi napurpuran hən nauman san.” Natosian siGot ikele am ke, “Inor ke nəvanuan nauman tikad napurpuran tonor hən nauman san.”* ¹⁹ Sagedəlom avan ideh səbon tosor tas aelta hum tosa, timaskad nəvanuan teru o titor lotoris nəsəan enan gol loləboi ləbikel koti.* ²⁰ Be səhar alat lotoil a mō lotogolgol nəsəan sal leil len nəhon alat siYesu pisi, gikel nalələgauan mai galito hən alat siYesu am ləbemətahw.

²¹ Timoti, nukel mai gaiug, len nəhon aGot, aYesu Kristo mai aŋel aGot tolekis hən galito ke, gigol natgalegai notokel buni ale gol tēpitpitoʋ hən nəvanuan pisi, sagivoi hən tesua səhor togon. ²² Sagisohotut hən gəberij navələm len avan ideh hən bēil a mō. Husur bīteh, ehum gotobon maii len nəsəan san. Təgau gat nəmauran naveveuan sam.

²³ Sagemun nəwai ŋai, be mun kəkereh hən nəwain mōs nabəhəvum tosa sil naməsahan gotokadkade.

²⁴ Nəvanuan galevis lugol nəsəan gail, gol ke nəvanuan pisi lotoləboi gail, loləboii am ke dereh lipanis. Be ikad galevis am, nəsəan salit lotosusuah, dereh tevisi a tahw balai. ²⁵ Len naʋide tomaienan, nəvanuan pisi loləboi nagolean gail lotovoi, be asike ləbeləboi gail, naut kəmas, navoian galenan lodədas ləbesusuah.

6

¹ Naslev gail lotokad nadələmian lukad nəmauran todan, be limasnau amasta salit gabag hum lotonor hən ləbeputsan galit len nənauan salito. Naslev gail limaienan hən avan ideh asike bəmēdas nahəsən aGot mai napusanan san. ² Naslev bīkad amasta tokad nadələmian, satenjit nəhon van hən husur evi wawa len nadələmian san. Teum tivoi am mōsi, husur nauman san evi tarhət sinəvanuan nadələmian, gai toləmas buni.

Naləŋonian hən nəvat

Pusan husur natgalegai, sor malumlum hən nəvanuan ləbehusur gail. ³ Avan ideh tokel ur napusanan totile, sədam hən nasoruan tonor siMasta sidato aYesu Kristo, sədam hən napusanan tonor hən naboruan siGot, ⁴ gai ipatpat gai məhat masuʋ, saləboi natideh. Nəvanuan tomaienan imalkəkat hən bisor levlev, hən bēvitvituh husur nasoruan gail. Natgalenan lugol nə-tabulol-bulosi-an, napəpəhwan, nasoran tomədas nəhes gail, nənauan tosab, tosa, ⁵ mai na-sor-balbal-an. Nəvanuan gail lotomaienan,

* 5:18: Deu 25.4; Mat 10.10; Luk 10.7; 1Kor 9.9 * 5:19: Deu 19.15

nənanau salit itaʋtaʋor vavinvinu, nakitinan eʋuer lan. Lunau ke loləboi ləʋehusur nəʋoruan siGot hən ləʋikad nəʋat tosoʋur.

⁶ Avil datʋehəʋur hən nəsa datʋikade, datʋikad nəʋoruan siGot, namilen ke datopul hən natit tovoi. ⁷ Husur nəʋoŋ lotopas gidato, datsəlav natideh gəmai. Ale nəʋoŋ datʋimat, dereh datedədas datʋilav natideh van. ⁸ Be datʋikad nahurabat mai nəhanian ŋai, datehəʋur hən nəmauran sidato. ⁹ Avil avan toke ʋikad natite, natəmat igol ke naləŋonian hən nəsaan gail esəhor gai, ekəkos lan, ike tigol natit tisəʋur tomelmel togol nəsənanan. Naləŋonian gail lolivi vi pan vəmasig hum tomaduŋduŋ len tas. ¹⁰ Husur na-ləŋon-buni-an hən nəʋat evi nəkadhut nəsaan. Galevis lotoləŋon masuʋ hən nəʋat, lupal sob dan nadələmian gol ke nalolosaan salito togol nəmanuŋ topəŋas masuʋ len nəlolit gabag.

Nakelean van hən aTimoti

¹¹ Be gaiug gotovi siGot, gam dan natgalenan, ale gam kitev nanoran, nəʋoruan siGot, nadələmian len aGot, na-ləmas-buni-an, nə-daŋ-ʋuri-an tobəlav, mai na-gol-mədau-həni-an vi təban nəʋanuan gail. ¹² Daŋ ʋur nəʋalan tovoi mōs nəsa dattokad nadələmian lan. Təgau gat nəmauran vi sutuai aGot tokis gaiug hən gəʋikade nəʋoŋ gotokel kot nadələmian sam̄ len aYesu Kristo len nəhon nəʋanuan lotosoʋur. ¹³ Nukele hən gaiug len nəhon aGot tolav nəmauran mai natit ʋisi, len nəhon aYesu Kristo tokel kot na-kel-koti-an tovoi len nəhon aPontius Pilate,* nukele hən gaiug ke, ¹⁴ gigol kavkav hən nəsa aGot toləŋoni, nəsaan təʋuer. Gole vir aMasta sidato, aYesu Kristo ʋevisi. ¹⁵ Dereh tevisi balai len nəʋoŋ aGot tolekis həni. AGot, gai səʋon iyalyal, tonor hən nəʋanuan gail lotosal suhi, naKiŋ hən nakiŋ gail, Nasuʋ tovi masta hən natit ʋisi.* ¹⁶ Gai səʋon edədas ʋimat, itoh len nam̄ial nəʋanuan gail lotodədas ləʋegəm pəpadaŋ həni, səkad avan ideh torisi, səkad avan ideh toləboi ʋerisi ʋoŋ ideh.* Nahəsən tiyalyal! Nədaŋan tipat lan vi sutuai sutuai! Ganan.

¹⁷ Timoti, kel ʋuli hən alat lotopul hən natite len nəʋoŋ ta daməŋai ke salipatpat galit məhat len nəlolito, saleriŋ nəlolit len natit gail topat daməŋ be ʋimasig pelan, avil leriŋ nəlolit len aGot tolav masuʋ hən natit ʋisi hən datʋehəʋur.* ¹⁸ Kel mai galit m̄au ke ligol navoian, lepul hən nagolean tovoi, lehəʋur hən ləʋeviəl, len nəsa lotopul həni lehəʋur hən ləʋevi tarhət sinəʋanuan gail. ¹⁹ Len naʋide tomaienən, leum mōs nəpaudesən hən nakonviolan aGot tokade mōs galit balai, ale letəgau kot nəmauran tokitin.*

²⁰ Timoti, kətkəta kəkəl hən nəsa aGot toriŋi len navələm̄. Pair dan nasoruan totaʋtaʋor, na-sor-kəmas-an, na-sor-levlev-an silat lotosor tas gaiug len nəsa lotokis suluʋi hən naləboian. ²¹ Galit galevis lotonau ke lotokad naləboian enan lusab dan nadələmian.

Navoian aGot toviol kəmas həni, tipat len gaiug.

* 6:13: Jon 18.36-37 * 6:15: Deu 10.17; Psa 136.3 * 6:16: Exo 33.20; Psa 104.2 * 6:17: Luk 12.20 * 6:19: Mat 6.20

2 Timoti

Nalobulat napolisulan na-v^{ha}-ru-an aPol totosi van hən aTimoti

Ase itos nalobulat napolisulan egai?

APol itosi.

APol itosi hən nəsə?

APol inau ke asike idareh timat ale len nalobulat napolisulan egai ikel mai aTimoti ke timaskel ur na-kel-uri-an tovoi naut kəmas alat lotosor fasi.

APol itosi van hən ase?

APol itos nalobulat napolisulan egai van hən aTimoti, naulum̄an sua tovi tarhət san, aPol toləmas buni.

APol itos nalobulat napolisulan egai ŋais mai len naut a be?

Itosi van hən aTimoti pəpadaŋ hən nasi hau tovi A.D. 67 nəboŋ totoh len naim bəbaŋis tətəs.

- 1) APol ikel na-ke-ivoi-an mai aTimoti, isor tuŋ m̄osi (1.1-2)
- 2) APol ikel mai aTimoti ke teil gəgat len nauman aGot tolav maii (1.3-18)
- 3) Susumar len aYesu Kristo nəboŋ nəmauran todaŋ (2.1-26)
- 4) APol isor vəsvəsai husur naŋide sinəvanuan gail len nəboŋ naməkot (3.1-9)
- 5) Təgau gat naŋusanan hən na-kel-uri-an tovoi (3.10-4.8)
- 6) Nasudələm̄ian siPol mai nakelean naməkot san (4.9-22)

Na-ke-ivoi-an siPol

¹ Ginau, aPol bogai. AGot itabtabuh len ginau hən nəbēvi ahai pispisul sua seKristo, aYesu. Gai esəvat ginau hən nəbikel ur na-kel-gati-an san ke len aYesu Kristo bēviol hən nəmauran mai nəvanuan gail.

² Nutos nalobulat napolisulan egai van hən gaiug, aTimoti, anatugw len nadələmian, notoləmas bun gaiug.* AGot teviol kəmas hən navoian mai gaiug, nəlon titaŋis gaiug, mai gai tigoł nələm̄ tikad natəmat tabtab; natgalenan tovoi legəm təban aGot Tata mai aYesu Kristo, aMasta sidato.

APol ike aTimoti teil gəgat

³ Timoti, len nəlogw tomasil, nulotu hən aGot hum atəmagw gail ta situai lotogole, ale nosipa vi təban aGot hən gaiug.* Len na-sor-tuŋ-an sagw len nalennəyal mai nalenmariug nunau gat gaiug tabtab, nusor tuŋ m̄os gaiug. ⁴ Nunau gat nətaŋan sam̄ nəboŋ notoriŋ gaiug, ale noləŋon masuŋ hən nəberis gaiug tətəs hən nəbepul hən nakemkeman. ⁵ Nunau gat nadələmian tokitin gotokade, topat a m̄o len aLois, atabəm̄ pəhaŋut, mai aEunis, anam̄, ale noləboi səhoti ke tovi nadələmian enan topat len gaiug am. ⁶ Husur natenan nukele tətəs mai gaiug ke geutaut hən gaiug len naviolan aGot toviol həni mai gaiug nəboŋ notoriŋ navəlagw len gaiug, hən naviolan enan bəgəm daŋ am.* ⁷ Bathut aGot saviol hən aNunun hən datbēmətahw, eviol həni hən datbidaŋ, datbələmas bun nəvanuan gail, ale datbetəgau gat nəlodat gabag b̄inor.

⁸ Imaienan, sageməmau hən gəbikel ur aMasta sidato. Sagemətahw. Sa-nahurum̄ tisa len ginau husur nototoh len naim bəbaŋis m̄osi.* Be

* 1:2: Uman 16.1 * 1:3: Rom 1.8, 10 * 1:6: 1Tim 4.14 * 1:8: 2Tim 1.16

len nēdaŋan siGot, ðon mai ginau len na-ləŋon-isa-vəsa-an mōs na-kel-uri-an tovoi. ⁹ Evi aGot tolav kuv gidato dan nēsaan sidato, totabtabuh len gidat hən datβevi nēvanuan san sēbon gail ŋai. Savi len nēsa dattogole, be len naləŋonian san husur navoian troviol kēmas hēni ta sutuai, natubatan toβuer sal. Eviol hēni mai gidato len aKristo aYesu. ¹⁰ Avil gagai aKristo aYesu evisi tia hən datβikad navoian enan. Atenan ilav kuv gidat dan nēsaan sidato. Igol ke nēmatan sēkad nēdaŋan am, ale len na-kel-uri-an tovoi, ikel vəhot nēmauran kitin mai gidato, tovi nēmauran vi sutuai, nēmatan todēdas βesəhori.

¹¹ AGot itabtabuh len ginau hən nēbegəm vi ahai pispisul sua, ahai pusan sua hən nēbikel ur na-kel-uri-an tovoi egai.* ¹² Husur enan noləŋon isa vəsa gagai len naim bēbaŋis. Be nahurugw səsa bathut noləboi aGot, gai notoriŋ nəlogw lan, nunau ləboii, nəlogw sauri ke eləboi βetəgau gol nēsa notoriŋi len navəlan van vəbar nēboŋ totibau enan. ¹³ Gosəsəloŋ tia hən naβusanan tokitin notokele. Təgau gati hən gəβigol tətəv hēni len nadəlomian mai na-ləmas-buni-an dattokade len aKristo aYesu. ¹⁴ Len nēdaŋan seNunun aGot, totoh len gidato, təgau gol nakitinan enan, aGot toriŋi len navəlaŋ, havhav hēni tivoi.

¹⁵ Goləboi tia ke alat a Asia pisi lupair dan ginau, galito eru, aFikelus mai aHermukenes, arumaienan. ¹⁶ Nusor tuv ke Nasuβ tivoi hən nēbathudud siOnesiforus husur vəha-səβur gai igol ginau noləŋon ivoi, ale saməmau hən βemədoŋ təban ginau, naut kēmas natsen gail lotobaŋis ginau. ¹⁷ Be nēboŋ tobar naut a Rom ekəta doŋ ginau van van vəbar tosaβ ginau. ¹⁸ Nusor tuv mōs aOnesiforus ke len nēboŋ totibau, Nasuβ tilolosa hēni. Gunau ləboi tia ke gai tovi tarhət sagw len navide tosoβur len naut a Efesus.

2

Susumar len aYesu Kristo

¹ Imaienan, gaiug māu, anatugw len nadəlomian, gidan len navoian aYesu Kristo troviol kēmas hēni. ² Ale naβusanan gotosəloŋ hən ginau notokele len nəhon nēvanuan tosoβur, riŋ natgalenan len navəlan nēvanuan gail gotoləboi gəβeriŋ nəloŋ len galito, galit lotoləboi ləβepusan hēni mai nēvanuan tile gail am.

³ Gidan βur na-ləŋon-isa-vəsa-an sunŋan gotovi nasoltia sua tovoi siYesu Kristo. ⁴ Nisor kəta maiegai bai: Nasoltia toum hum nasoltia akis, imakuv dan nēmauran silat ləsavi soltia. Igol tomaienan hən nakomada tolekis hēni hən βegəm vi soltia, βehəhaʿur hēni. ⁵ Ale avan ideh togamgam, βehusur nalo hən nəgamgaman, eləboi βigam səhor galit lotogam hən bilav nəprais.* ⁶ Ale nēvanuan nēmabulan toum todaŋ, nēboŋ nəhol βiʿvan, βimatu, gai timashan nəhanian nametəkav. ⁷ Nau nēsa notokelkele, ale Nasuβ dereh tevi tarhət saŋ hən gəβeləboi səhot natgalen pisi.

⁸ Nau gat akis hən aYesu Kristo, aGot tolavi dan nēmatan, tosua len nəpasusan siTevit; egai evi na-kel-uri-an tovoi notokel uri. ⁹ Husur notokel uri, noləŋon isa vəsa mōsi, ale lubaŋis gat ginau mōsi hum notovi nēvanuan toβur kotov nalo. Avil sēkad avan ideh toləboi βibaŋis gat nasoruan siGot! ¹⁰ Imaienan nudan βur natit pisi mōs alat, aGot tolekis

* 1:11: 1Tim 2.7 * 2:5: 1Kor 9.24-27

hən galito, hən galit am ləbikad nə-lav-kuvi-an dan nəsaan salito len aYesu Kristo, ale toh mai aGot vi sutuai. ¹¹ Goləboi gəberinj nələm len nasoruan egai, ke:

Datbimat tia mai aKristo,

dereh datitoh maii balai am.

¹² Datbidaŋ bur na-ləŋon-isa-vəsa-an mōsi,

dereh dateil a mō maii surian nakinj gail.

Datbikele ke datsaləboi gai,

dereh atenan tikele ke saləboi gidato.

¹³ Datbipair dan gai boŋ ideh,

atenan asike ipair dan gidat boŋ ideh,

husur nəboruan san imagenan.

Gai edədas bimakuv dan nəboruan san.*

Nəvanuan nauman aGot tohəhəvur həni

¹⁴ Kel natgalenan mai alat lotokad nadəlomian hən ləbinau təlmam hən gail. Kel nalələgauan mai galito len nəhon aGot ke, salevitvituh husur nasoruan. Naivitvituhan tomaienən sagol natideh tovoi be emədas alat lotosəsələŋ həni ŋai. ¹⁵ Hisi hən gəbегəm koti vi vanuan nauman kitin len nəhon aGot; nəvanuan nauman saməmau hən nauman san topusan tonor hən nasoruan hən nakitinan. ¹⁶ Gebulatut dan naholan totavtavor saputsan aGot, naholan kəmas, husur eliv nəvanuan gail van van vi tut dan navide tonor hən nəboruan siGot. ¹⁷ Nasoran tomaienən emədas alat siYesu hum nəmanuŋ togəm tibau van gol ke tobos niben. AHimeneus mai aFiletus arukad naholan tomaienən.* ¹⁸ Arupal sob dan nakitinan. Arukel ke na-le-məhat-an dan nəmatan evisi tia, gol ke aromədas nadəlomian sinəvanuan galevis. ¹⁹ Naut kəmas gəlaru, nadəlomian len aKristo ehum nəpaudesen todaŋ siGot toil gəgat sal ale aGot itos gat nategai lan ke: “Nasub aGot eləboi galit lotovi esan,” mai “Avan ideh tokele ke Nasub aGot tovi masta san, gai timaspair dan nəsaan, rinj gabulani.”*

²⁰ Len naim sinəvanuan totibau ideh ikad nasilih mai nəbiliwai lotoum həni hən nagol mai nasilva ale lorinj nəhanian tovoi len gail. Wake galevis loum həni hən nəhai mai nətan bulau, ale lorinj nəpahsago len gail. ²¹ Avan ideh bigol gai biveveu dan nəsaan, dereh tehum nəbiliwai, aGot toləboi bətəgau hən bigol nauman tovoi həni. Evi siMasta səbōn ŋai, toutaut həni mōs nauman tovoi pisi san. ²² Imaienən, tah mai alat nəlolit tomasil lotolotu hən Nasub. Gam dan naləŋonian tosa gail simantuhmar.† Gam kitev nanoran, nadəlomian, na-ləmas-buni-an, mai natəmat, hən nələm bikade. ²³ Gam dan na-sor-bəlbəlan-an tomelmel, totətan, husur goləboii ke legəm vi bəlbəlan. Sagitah mai nəvanuan gail lotohol husur natit tomelmel, lototətan həni, husur goləboii ke dereh libal sile. ²⁴ Avil naslev siNasub mau, satibəl be tisor malumlum, tivoi hən nəvanuan pisi, tēpusan hən nasoruan siGot tiparpar, satikad nəlol paŋpaŋ tutut van hən alat lotosor tasi, ²⁵ be len nəlon tomədau, tigol alat lotosor tasi linor. Bathut aGot hum ma bəgəgel hən nəlolito hən ləbipair dan nəsaan salito, ale ləboi səhot nakitinan. ²⁶ Ale dereh nənauan tonor tetəlmam hən galito

* **2:13:** Hən naves 11-13, ris Rom 6.8; Mat 10.33; Luk 12.9; Num 23.19 * **2:17:** 1Tim 1.20

* **2:19:** Isa 28.16; Jon 10.14; Num 16.5; 1Kor 1.2 † **2:22:** Husur aTimoti tovi uluman, naut egai ike simantuhmar, be len nasoruan ta Kris namilen evi alat ləsələh sal be lototibau, abilitilathutai mai abilitilattəbarehreh.

hən ləb̄igam yav dan nəhai tata setəmat tota gol galit hən ləb̄igol nəsa gai toləḡoni.

3

Nəboḡ hən nanonjan hən navile a pan

¹ Nau ləboi nategai ke: len nəboḡ hən nanonjan hən navile a pan, dereh tikad nəboḡ todaḡ gail, nəlon nəvanuan gail bətuhatuh len gail. ² Husur nəvanuan gail dereh leləmas bun galit gabag mai nəvat, lisaḡ suh galit gabag, ləv̄iv, lisor mədas nahəsən nəvanuan, asike lugol nəsa analit mai atəmalit lotokele, asike lukad nasipaan, dereh lemətahun aGot len nəmauran salito, ³ asike loləmas avan ideh, asike lukad nalolosaan, dereh lisor mədas nəboruan sinəvanuan gail, asike lotəḡau gat nəlolit gabag ivoi, dereh ligolgol nasənahən, lemətahun natit p̄isi tovoi, ⁴ leriḡ na-ke-ḡan-an gail len navələn aenemi salit gail, asike lukad nənauan len nəsa ləb̄igole, dereh lipatpat galit məhat len nənauan salit səbolito, leləmas bun naləḡonian salito, be asike loləmas bun aGot. ⁵ Dereh legəḡəras ke lotolotu hən aGot, be lotətəs gol nədaḡan hən nalotuan enan. Timoti, gipair dan nəvanuan gail lotomaienan. ⁶ Bathut alatenan galevis lob̄is lohoim gail hən ləb̄iwol hən nəmauran silatpəhaḡut ləsail gəgat, latpəhaḡut nəlolit totuhatuh buni hən nəsaan, naləḡonian salit tiltile towol hən galito. ⁷ Alatpəhaḡut lotomaienan ludəḡ nəp̄usanan toveveu akis, be lodədas ləbeləboi səhot nakitinan. ⁸ Ahai p̄usan gəḡəras lotomədas alatpəhaḡut maienan, nənauan salit itaḡtaḡor vavinu, ale len nətarhət hən nadələmian, luteh, lovi naut kəmas, lomətahun nakitinan hum aḡannes mai aḡabres artomətahun aMoses.* ⁹ Avil ahai p̄usan gəḡəras galenan, asike loləboi ləb̄ivan am, husur namelmelan salito dereh timasil hən nəvanuan p̄isi hum namelmelan siḡannes mai aḡabres ta m̄o.

Təḡau gat nəp̄usanan sagw

¹⁰ Be gaiug aTimoti, gugol husur nəp̄usanan sagw; navide hən nəmauran sagw; nəsa notoکه nigole, nəmauran sagw topat m̄osi; gugol husur nadələmian sagw; na-təḡau-gati-an hən nəlogw; nə-ləmas-buni-an sagw mai nasusumaran sagw. ¹¹ Goləboii ke nəvanuan gail lomədas tabtab hən ginau, lugol noləḡon isa vəsa len naut a Antiok, a Ikonium mai a Listra. Goləboi na-ləḡon-isa-vəsa-an gail lotovisi hən ginau notodaḡ buri, be Nasub̄ ilav kuv ginau dan gail p̄isi.† ¹² Be savi ginau ḡai, avan ideh toke b̄ikad nəboruan siGot len nəmauran san, b̄ib̄on mai aYesu Kristo, dereh nəvanuan gail lemədas tabtab həni. ¹³ Be nəvanuan tosa gail mai nəvanuan gəḡəras gail dereh lisa vəsa səhor ta m̄o, dereh legəras nəvanuan gail ale nəvanuan gail dereh legəras galito, hən galit gabag ləb̄edələm nagəḡərasan. ¹⁴ Avil gaiug m̄au, geil gəgat tabtab len natgalen gotonau səhoti, gotoləboi səhoti husur goləboi alat lotop̄usan, lotolav natgalenan mai gaiug.* ¹⁵ Nəboḡ gotovi natətai sal goləboi natosian siGot tia, toləboi b̄ilav mai gaiug naləboian hən gəb̄ehusur nəp̄isal tonor m̄os nə-lav-kuvi-an dan nəsaan sam̄ len nadələmian len aYesu Kristo. ¹⁶ Nəkadun natosian siGot p̄isi evi aNunun aGot tomaur. Natosian galenan luv̄oi hən nəp̄usanan hən nakitinan, luv̄oi hən ləb̄esivoh len nəvanuan tokad

* **3:8:** Exo 7.11, 22. Sutuai len naut a Ijip, naulum̄an nabehi eru, aḡannes mai aḡabres, arəmətahun aMoses. † **3:11:** Antiok, Ikonium, mai Listra: Uman 13.14-52, 14.1-20 * **3:14:** 2Tim 1.13

nəsaban ideh, luvoi hən ləb̄igol naṽide hən nəvanuan b̄inor, luvoi hən naṽusanian hən nanoran, ¹⁷ hən ke nəvanuan siGot b̄ikad namitisau, eləboi b̄igol natideh tovoi.

4

¹ Nukele mai gaiug, len nəhon aGot mai aYesu Kristo b̄epəpəhun navoian dan nəsaan hən alat lotomaur mai alat lotomat; husur len navisian san dereh tevi kiŋ balai ale nukel mai gaiug ke: ² Kel ur nasoruan siGot, daŋ b̄uri, naut kəmas ləb̄eləŋoni o asike ləb̄eləŋoni. Len na-toh-mədau-an hən nasusumaran mai naṽusanan, mitikel vəhot nəsaan ideh, sivoh len nəvanuan togol tosa, ale mitigol nəvanuan gail leləŋon tivoi am len nəlolito. ³ Husur len nəboŋ b̄egəmai, nəvanuan gail asike lesəsəloŋ hən naṽusanan tokitin, be dereh lehusur naləŋonian tosa salito, dereh litariv ahai pusan ideh tokel nəsa galit lotomalkəkət hən ləb̄esəsəloŋ həni. ⁴ Dereh lipair dan nakitinan van hən nəb̄ol gəgəras gail. ⁵ Be len natit p̄isi, gaiug māu, getəgau gat gaiug gabag. Gidaŋ b̄ur na-ləŋon-isa-vəsa-an, gol nauman hum avan sua tokel ur na-kel-uri-an tovoi, gol p̄is nauman aGot tolavi mai gaiug hən b̄ihav.

⁶ Nokəmaianan husur nəmauran sagw egəm hən nagilen, ehum nəda hagw tosel len natutumavan. Dereh nimat. ⁷ Nuḅal len nəb̄alan tovoi tia, nugam len nəgamgaman tonəŋ tia, notəgau gat nadəlomian tia. ⁸ Gagai van, aGot satotəgau nəprais hən nanoran m̄os ginau. Nasuḅ topəpəhun navoian dan nəsaan len nanoran, dereh teviol həni mai ginau len nəboŋ totibau enan. Be savi ginau ŋai, dereh teviol həni mai alat lotoləmas buni, toh vir natəlmaman san.

Nə-maris-kotovi-an

⁹ Saṽsaṽut hən gəb̄egəm hən ginau tutut. ¹⁰ Bathut aTemas igam dan ginau vi Tessalonika husur eləmas masuṽ hən natit gail mai naṽide silat navile a pan egai. AKresens evi Kalatia mai aTitus evi Talmatia.* ¹¹ ALuk ŋai itoh mai ginau. Nəboŋ gəb̄egəmai, gesəhar aMak husur eləboi b̄evi tarhət sagw len nauman sagw gegai.† ¹² Nosəvat aTikikus vi Efesus tia.‡ ¹³ Noriŋ nahurabat naut susus sagw mai aKarpus len naut aTroas. Nəboŋ gəb̄egəmai, pati gəmai ale pat naləb̄ulat gail, noləŋon masuṽ hən naləb̄ulat nototub̄at tos len gail.§

¹⁴ Goləboi aAleksada toum hən nametəlai a? Gai igol natit tosa tosəbur hən ginau. Ale dereh Nasuḅ tesisil həni sil nəsa togole. ¹⁵ Gaiug am gelələgau hən satemədas gaiug husur gai emətahun bun nasoruan sina-mito.

¹⁶ Len nakotan nametəkav sagw, səkad avan ideh tovi tarhət sagw, galit p̄isi lugam dan ginau. AGot satinau gat nəsa lotogole, be ruḅati dan galito. ¹⁷ Avil Nasuḅ itah mai ginau, evi tarhət sagw, ilav nədaŋan mai ginau hən nəb̄ikel ur p̄is na-kel-uri-an tovoi, ale hən galit p̄isi ləsavi Ju ləb̄esəsəloŋ həni. Ale ilav kuv ginau dan nəmatan, ehum tolav kuv ginau dan nalion b̄ikat pəpas ginau. ¹⁸ Nasuḅ dereh tilav kuv ginau dan nauman nəsaan p̄isi silat lotomədas ginau, tetəgau gat ginau, səhar ginau hən nəb̄eb̄is len

* **4:10:** Temas: Kol 4.14; Flm 24; Titus: 2Kor 8.23; Kal 2.3; Tit 1.4 † **4:11:** Luk: Kol 4.14; Flm 24; Mak: Uman 12.12, 25; Kol 4.10; Flm 24 ‡ **4:12:** Tikikus: Uman 20.4; Efe 6.21-22; Kol 4.7-8

§ **4:13:** Troas: Uman 20.6

natohan pipihabəlan len nəmav. Nə-sal-suhi-an tivan hən aGot toyalyal vi sutuai sutuai! Ganan.

Nasudəlaṃian

¹⁹ Ale Timoti, kel na-ke-ivoi-an mai aPriska mai aAkwila mai alat lototoh len naim siOnesiforus.** ²⁰ AErastus itoh tin a Korint, be noriṃ aTrofimius toməṣah itoh len naut a Miletus.†† ²¹ Nahəbati hən naut susus dereh tegəmai, gisaṽsaṽut gəm a nio. AEpulus mai aPutens mai aLinus mai aliten aKlautia mai nəbathudud nadəlomian pisi lukel na-ke-ivoi-an mai gaiug.

²² Nasub titoh len nəloṃ. Navoian aGot toviol kəmas həni, tipat len gaiug.

** **4:19:** APrisilla mai aAkwila: Uman 18.2, lokis aPrisilla hən aPriska am; Onesiforus: 2Tim 1.16-17 †† **4:20:** Erastus: Uman 19.22; Rom 16.23; Trofimius: Uman 20.4, 21.29

Titus

Nalobulat napolisulan aPol totosi van hən aTitus

Ase itos nalobulat egai?

APol itosi.

APol itosi hən nəsa?

Nalobulat egai eʋusan aTitus hən naʋide tovoi hən na-il-a-mo-an mai naʋusanan.

APol itosi van hən ase?

APol itos nalobulat napolisulan egai van hən naulurʋan sua tovi tarhəsan, nahəsan aTitus.

APol itos nalobulat egai ʋais mai len naut a be?

Itosi van hən aTitus pəpadaŋ hən nasihau tovi A.D. 65 nəboŋ totoh len naut a Korint.

1) APol itos na-ke-ivoi-an san van hən aTitus, mai isor tuʋ moosi (1.1-4)

2) Naʋusanan hən naʋide hən na-il-a-mo-an hən alat siYesu (1.5-16)

3) Naʋusanan hən naʋide alat siYesu limashusuri (2.1–3.11)

4) Len nakelean naməkot siPol, esudəlañ aTitus (3.12-15)

Na-ke-ivoi-an van hən aTitus

¹ Ginau, aPol, nutos nalobulat napolisulan egai. Novi naslev sua siGot, novi ahai pispisul sua siYesu Kristo hən nəbeum moos nadəlomian silat aGot tolekis hən galito mai hən nəbilav mai galito, naləboian hən nakitinan tonor hən naʋoruan siGot.

² Nəbathut nadəlomian mai naləboian enan evi nə-vatvat-viri-an hən nəmauran vi sutuai. AGot nakitinan ikel gat nəmauran enan a tahw hən natuʋatan hən nəboŋ gail ta sutuai. ³ Be len nəboŋ tonor, gai tolekis həni, aGot, tolav kuv gidat dan nəsaan sidato, ikel vəhot nakitinan len nasoruan san ale isor idaŋ mai ginau hən nəbikel uri.

⁴ Nutos nalobulat egai van hən gaiug, aTitus, gotovi anatugw kitin len nadəlomian dartokade. * AGot Tata mai aKristo aYesu tolav kuv gidat dan nəsaan sidato, areviol kəmas hən navoian mai gaiug, mai arigol nəloñ tikad natəmat.

Nauman seTitus len naut a Krit

⁵ Nəboŋ notoriŋ gaiug len naut a Krit, nugole hən gəbigol tinor nahudhuman topat sal, mai hən gəbitabtabuh len aelta gail len navile pi, hum notokele mai gaiug. ⁶ Hən gəbitabtabuh len aelta ideh, nəmauran san imagegai tia ke: atenan inor len nəhon nəvanuan gail, etəgau gat nəmauran nəlahan tokade mai asoan tosua ʋai, anatun gail lukad nadəlomian, ləsəkad nəmauran totaʋtaʋor, mai nəkadulit səhaihai. ⁷ Nəboŋ gəbitabtabuh len avan ideh hən bəkəkəta təban alat siYesu, hən aGot bəriŋ nauman san len navəlan; gitabtabuh ʋai len atenan, nəmauran san tonor tia len nəhon nəvanuan gail. Gai səpatpat gai məhat, nəlol paŋpaŋ san satutut, satərog, sagol nasənanan mai saləŋon masuʋ hən natite. ⁸ Avil ehəhaʋur hən nəvanuan gail ləbēbis lohoim san, ale ekəkəta təban galito ivoi. Gai eləmas bun navoian, ikad nənauan tovoi, inor, veveu buni mai etəgau gat nəlon gabag. ⁹ Etəgau gat na-kel-uri-an nakitinan dattoʋusani həni tia, hən

* 1:4: 2Kor 8.23; Kal 2.3; 2Tim 4.10

beləboi bepusan binor, hən bigol nəvanuan ləbeləyon bivoi am len nəlolito, ale hən bikel vəhot nəsaban silat lotosor tas napusanan enan tonor.*

¹⁰ Husur ikad nəvanuan isobur ei len naut a Krit, lotomətahun napusanan tonor, lotosor walwal kəmas ηai mai lotogəgəras. Galit isobur ludaŋ len na-tiv-dalusi-an hən ləbinor len nəhon aGot. ¹¹ Kəkol gat nabuŋolito husur lomədas nəbathudud kavkav gail nəboŋ lotopusan hən nəsa sanor hən ləbepusan həni, mōs nəvat. ¹² AuleKrit sua, tovi ahai kelkel ur sua salit gabag, nənauan san epitoŵ hən esagw, ale ike, “Alat a Krit lovi vanuan nalibliboŋan tabtab, lovi vanuan sasa lotoləyon ke ligol nasənahān; luhan təməhav, lupetəmas hən nauman.” ¹³ Gai ekitin. Husur natgalenan, gikel pūli idaŋ len galito hən ləbimaur len nadəlomian ¹⁴ hən asike ləbesəsəloŋ am hən nəbōl sakitin seju gail mai nakelean todaŋ silat lotopair dan nakitinan. ¹⁵ Len alat lotoveveu, natit pisi iveveu; wake len alat nəmauran salit toŋiŋbiŋal mai alat ləsəkad nadəlomian, natit toveveu ebuer, nənauan salit mai nəlolit ebiŋbiŋal. ¹⁶ Lusor idaŋ ke lotoləboi aGot avil len nagolean salito lotətəs gole. Lusa vəsa tibatbat, ləsagol nəsa aGot tokele, ale lodədas ləbigol natideh tovoi.

2

Navide hən naKristen timabe?

¹ Be gaiug Titus, gikel natgalenan tonor hən napusanan nanoran tokitin. ² Vusan nəhaŵut gail hən asike ləbigol təməhav hən natideh, hən ləbinor hən nəvanuan gail ləbeputsan galito len nənauan salito, mai hən ləbetəgau gat galit gabag. Limasnor kitin len nadəlomian, len naləmas-buni-an, len nə-dəŋ-buri-an tobəlav. ³ Len navide tomagenan, vusan nəbareab gail hən ləbehusur masuŵ hən naŋisal siGot len navide salito, hən asike ləbeliboŋ, sor mədas nahəsān avan ideh, ale hən asike nəwai todaŋ biwol hən nəmauran salito. Ao, limaspusan hən nəsa tovoi. ⁴ Imagenan hən ləbigol alatpəhaŵut, ləsavi bareab, nəlolit evi pan hən ləbeləmas bun asoalit gail mai anatulit gail, ⁵ hən ləbetəgau gat galit gabag, hən ləbiveveu, hən ləbeum a im salit gail, hən ləbivoi, hən ləbitoh len navəlan asoalit səbolit gail hən ke avan ideh asike bisor bisa hən nasoruan siGot.

⁶ Len naŋisal enan, gikel koti mai nəmantuhmar gail hən ləbetəgau gat galit bivoi, gol leləyon tivoi am len nəlolito. ⁷ Len natit pisi gaiug gimasgol navoian hən nəvanuan gail ləbigol tətəŵ hən gaiug. Len napusanan sarŋ geŵusan nəmauran tonor, geməlas len nauman sarŋ, ⁸ mai gikel nakitinan hən nəvanuan gail ləbedədas ləbisabi ke gotosab, hən ke alat lotosor tas gaiug, nahurulit bisa, bathut ləsəkad natideh tosa hən ləbisor husur gidato.

⁹ Len natit pisi, naslev gail limasgol nəsa amasta salit gail lotokele, ligol amasta salit gail lehəhaŵur ale salisor təlmam, ¹⁰ salevənah ben galito, avil len navide hən nəmauran salito limasnor hən amasta salit gail ləbeləboi ləberin nadəlomian len navoian salito. Imagenan, len natit pisi ləbigole, ligol napusanan siGot tolav kuv gidato dan nəsaan sidato tikab, tepəhas.

* 1:9: Hən naves 6-9, 1Tim 3.2-7

¹¹ Nokəmaianan husur navoian, aGot toviol kəmas həni, evisi tia, ilav kuv nəvanuan pisi dan nəsaan salito. ¹² Eʋusan gidat hən datbıke “Aoa,” hən nəboruan tosa savi siGot mai naləjonian gail sinavile a pan. Ale eʋusan gidat hən datbitoh len nənauan tovoi, nanoran mai nəboruan siGot len nəmauran kavkav sidato, ¹³ nəboŋ datbitoh viri nə-vatvat-viri-an tovoi buni. Nə-vatvat-viri-an dattotoh viri evi navisian namənas siGot sidato toyalyal tovi aYesu Kristo, tolav kuv gidato dan nəsaan sidato. ¹⁴ Gai eviol hən gai gabag mōs gidato hən bılav kuv gidato dan nəsaan tobanjis gat gidato mai hən bıgol datbıveveu mōs gai gabag surıan nəvanuan gail lotovi esan kitin lotoləjon bun nagolean tovoi.*

¹⁵ Gikel ur natgalenan, gıgol nəvanuan leləjon tivoi am len nəlolito, gikel nəsaan salit mai galito hən ləbinor. Avan ideh satınau kəmas hən nədaŋan sam hən na-il-a-mō-an.

3

Navide tonor

¹ Titus, gisor hən alat siYesu ei hən ləbınanu gati ke limastoh len navəlan alat lotoil a mō mai nəgavmen, limasgol nəsa lotokele mai limasutaut hən ləbıgol nauman pisi tovoi.* ² Salisor mədas nahəsan avan ideh, salevıtıvıtuh, be len nəsa ləbıgole limasgol mədau həni, lerıŋ galit a pan van hən nəvanuan pisi. ³ Bathut gidat am, a mō datovi nahəvon gail, datsagol nəsa aGot tokele. Na-ləjon-buni-an hən natit gail ləsavi sidato mai natideh togol nibedat o nənauan sidat toləjon tovoi lan losəhar gidato len nəpısal tosa, gol gidat datovi slev hən gail. Datutohtoh len naləjonian hən nəsənanan mai nəlodat evənvənah. Nəvanuan gail lomətahun bun gidato, mai datomətahun bun gidat gabag vəsa. ⁴ Avıl nəboŋ navoian mai naləmas-buni-an siGot Nə-lav-kuvi-an dan nəsaan sidato tovisi, ⁵ gai ilav kuv gidato dan nəsaan sidato, savi bathut nauman gail tonor dattogole avıl husur ke nəlon totanjis gidato. Elisov gidat hən nədaŋan seNunun, lav mai gidato nəpasian veveu mai natubətan veveu.* ⁶ AGot, len aYesu Kristo Nə-lav-kuvi-an dan nəsaan sidato, evur san habat hən aNunun len gidato. ⁷ Ale, imagenan, len navoian toviol kəmas həni, aGot erıŋ gidato ke dattonor, naut kəmas datsanor. Nəboŋ togole, ilav nə-vatvat-viri-an hən nəmauran vi sutuai mai gidato hən datbıkade.

Nagugunian hən nalobulat egai

⁸ Goləboi gəbeil gəgat len nasoruan enan. Ale nuke gidan hən gəbıkel natgalenan, hən alat lotorıŋ nəlolit len aGot ləbəməlas len nagolean navoian gail, ale hən ləbıdan len gail. Natgalenan luvoı buni mai lovi tarhət sinəvanuan pisi. ⁹ Be gebulatut dan navıtıvıtuhan kəmas, nasoran husur nəbathuyah,* na-sor-balbal-an mai nəbalan husur nalo sefu. Lovi naut kəmas, ləsagol natideh. ¹⁰ Gikai tas avan ideh bıgol bıkad nətarhəbalan bəru, kel maiı vəha-sua ale vəha-ru, beti bulatut dani.* ¹¹ Goləboi nəvanuan tomaienən, nəlon ikabkəbur mai isa. Eləboi nəsaan san be igole sal.

Nakelean naməkot

* **2:14:** Psa 130.8; Eze 37.23; Exo 19.5; Deu 14.2; 1Pit 2.9; Efe 2.10 * **3:1:** Rom 13.1; 1Pit 2.13

* **3:5:** Efe 5.26 * **3:9:** 1Tim 1.4 * **3:10:** Mat 18.15-17

¹² Nəboŋ nəbesəvat aArtemas o aTikikus van hən gaiug, hisi hən gəb̃egəm hən ginau len naut a Nikoḡolis, husur nunau səhoti tia ke nitoh ei len nəboŋ hən naut susus.* ¹³ Gehisi hən gəb̃evi tarhət siSenas, naulun̄ian hən nalo, mai aAḡollos, hən asike arḡipar tideh len nəyaran səlaru.* ¹⁴ Nəvanuan nadəlomian sidat gail salitoh kəmas, be limasdaŋ len nauman tovoi gail. Beti loləboi ləb̃evi tarhət sinəvanuan gail lotopar, lotovi məsal.

¹⁵ Galit ḡisi lototah mai ginau luke, “Ivoi,” van hən gaiug. Gike “Ivoi,” mai alat ei lotoləmas bun gidato len nadəlomian. Navoian aGot toviol kəmas həni, tipat mai gamit ḡisi.

* **3:12:** Uman 20.4; Efe 6.21-22; Kol 4.7-8; 2Tim 4.12

* **3:13:** Uman 18.24; 1Kor 16.12

Filemton

Nalobulat napisulan aPol totosi van hæn aFilemton

Ase itos nalobulat napisulan egai?

APol itosi.

APol itosi hæn næsa?

Nalobulat napisulan egai eus aFilemton hæn bikad tas naslev san togam yav dani. Naslev enan, nahæsan aOnesimus, egæm vi nævanuan nadælomian tia, evi naKristen sua.

APol itosi van hæn ase?

APol itos nalobulat napisulan egai van hæn naKristen sua, nahæsan aFilemton.

APol itos nalobulat napisulan egai næis mai len naut a be?

Itosi van hæn aFilemton pæpadaŋ hæn nasihau tovi A.D. 63 næboŋ totoh len naim bæbaŋis aRom.

Ahai pispisul, aPol itos nalobulat napisulan egai, van hæn nabubur san, aFilemton. Eus aFilemton hæn bikad tas naslev san togam yav dani, nahæsan aOnesimus. Næboŋ aOnesimus totoh a tut hæn aFilemton, aPol evi tarhæt san hæn bægæm vi nævanuan nadælomian len aYesu. Næ aOnesimus, bætælman hæn aFilemton, dereh tevi naslev san tætas, be dereh tevi aVan am len nadælomian.

Golæboi gæbepæpæhun nalobulat egai len nahudhut tovat. (1.1-25)

1) APol mai aTimoti arukel nahæhaŋuran sælaru mai aFilemton (1-3)

2) APol esipa vi tæban aGot hæn aFilemton, ale isor tuŋ mōsi (4-7)

3) APol eus aFilemton hæn bilav tælman hæn aOnesimus, naslev san togam yav dani (8-22)

4) Nævanuan galevis am lukel nahæhaŋuran salit mai aFilemton (23-25)

Na-ke-ivoi-an van hæn aFilemton

¹ Ginau, aPol, nutos nalobulat napisulan egai; ginau, lotobaŋis gat ginau husur aYesu Kristo, mai aTimoti tovi aŋadat len nadælomian. Nutosi van hæn gaiug, aFilemton, gotovi aŋanamæru len nadælomian namrtolæmas bun gaiug mai gotoum mōs aKristo hum ginamæru.* ² Nutosi van hæn aAphia am, tovi aŋavinenamæru len nadælomian, mai aArkippus* tovi nasoltia seKristo hum ginamæru, mai alat siYesu am len naim saŋ. ³ AGot aTæmadat mai Nasuŋ, aYesu Kristo areviol kæmas hæn navoian mai gamito, arigol nælomit tikad natæmat tabtab.

Nasipaan mai na-sor-tuŋ-an

⁴ Næboŋ notosor husur gaiug len na-sor-tuŋ-an sagw, nosipa vi tæban aGot akis, ⁵ husur nosæsæloŋ ke gukad nadælomian sal len Nasuŋ, aYesu mai golæmas bun nævanuan san pisi. ⁶ Nusor tuŋ ke nadælomian gotokade mai gidato togol nælodat togæm vi sua, dereh tevi mæhat len nalæboian saŋ, gol gæbelæboi navoian pisi lotovi sidato len aKristo. ⁷ Na-læmas-buni-an saŋ enan igole tia ke nukemkem masuŋ mai nolæŋon ivoi am len nælogw husur; len gaiug, Wawa, nælon alat siGot, ivoi habat am.

APol isor mai aFilemton husur aOnesimus

* 1:1: Flm 13, 22-23 * 1:2: Kol 4.17

⁸ Imaienan, naut kəmas len aKристо nukad na-il-ḥuri-an hən nəbikel mai gaiug nəsa gəbimasgole, nəsakəmaienan. ⁹ Nonjir gaiug bathut naləmas-buni-an sidaru. Ginau boh aPol, notovi haṽut tia mai lotobaṽis gat ginau mōs aKристо aYesu. ¹⁰ Ginau, nonjir gaiug mōs anatuḡw, aOnesimus, toḡəm vi natuḡw ulumʻan len nadələmian nəboṽ nototoh len nə-baṽis-gati-an sal.* ¹¹ A mō Onesimus sagol natideh savoi hən gaiug, savı tarhət sam̄ wake gagai gai eləboi ḥigol natit pisi bivoi, evi tarhət sidar pisi.*

¹² Nosəvat atenan təlmam van hən gaiug, gai tovi nəlogw kitin. ¹³ A mō, noləṽon ke netəḡau gati hən ḥeum esagw len namilem̄ nəboṽ nototoh len nə-baṽis-gati-an mōs na-kel-uri-an tovoi. ¹⁴ Avil noləṽon nəḥigol nəsa gəḥidan̄ həni ṽai. Nomətahun gəḥigol nəsa tovoi husur notokele ṽai be noləṽon ke dereh gigole husur naləṽonian sam̄ ṽai.

¹⁵ Hum ma aOnesimus totoh a tut dan gaiug kəkereh tia hən ke dereh gəḥikade vi sutuai, ¹⁶ asike evi slev am. Dereh tivoi səhor naslev, tesumʻan aṽam̄ gəḥeləmas buni. Ginau noləmas buni, avil gaiug goləmas masuṽ həni səhor ginau notoləmas buni. Dereh geləmas buni hum naslev sam̄, be savı naslev ṽai, dereh geləmas buni husur evi aṽam̄ len Nasuḅ.

¹⁷ Imaienan, gəḥinau ke gidaru dartoḃon len nauman, givoi hən gai sumʻan gəḥivoi hən ginau. ¹⁸ Avil len natideh gai ḥigol ḥisa hən gaiug o ḥikabut sam̄, gerıṽi len nəkabut sagw. ¹⁹ Ginau, aPol, nutos nategai hən nəvəlagw səḃogw: ginau nisar gele. Noləboi nəḥikele mai gaiug ke, gaiug səḃom̄, nəmauran sam̄ vi sutuai evi nəkabut gotokade len ginau. ²⁰ Evoi, Wawa, aFilem̄on, nuke gevi tarhət sagw bathut nadələmian dartokade len Nasuḅ aKристо; gigol neləṽon tivoi am len nəlogw.

²¹ Husur noləboi buni ke dereh gigol nəsa notousi nəboṽ nototos napisulan egai van hən gaiug. Evoi, noləboii ke dereh gigole tesəhor habat hən nəsa notousi. ²² Ikad natsual am: utaut hən narum̄ tesua vir ginau. Husur nuvatvat viri ke aGot dereh tisor var na-sor-tuṽ-an sam̄ gail ale tidam̄ həni ke netəlmam van varis gamit tətəs.

Nasudələmian

²³ AFilem̄on, nasoruan naməkot sagw imaiegai: AEpafrafras totoh mai ginau len nə-baṽis-gati-an husur nauman togole mōs aKристо aYesu, gai ike, “Ivoi,” van hən gaiug.* ²⁴ Ale aMak, aAristarkus, aTemas mai aLuk lotoum mai ginau, galit lokəmaienan van hən gaiug.†

²⁵ Nasuḅ, aYesu Kристо m̄au teviol kəmas hən navoian mai nanunumito.

* **1:10:** Kol 4.9 * **1:11:** Len nasoruan ta Kris, nəhes Onesimus namilen ike eləboi ḥigol natit pisi bivoi. * **1:23:** Kol 1.7, 4.12 † **1:24:** Mak: 2Tim 4.11; Aristarkus: Uman 19.29, 27.2; Kol 4.10; Temas: Kol 4.14; 2Tim 4.10; Luk: Kol 4.14; 2Tim 4.11

NaIpru gail

Naloʔulat napisulan van hən naIpru gail

Ase itos naloʔulat napisulan egai?

Datsaləboi as totoſi. Len alat lotokad namitisau, ta n̄o galevis lunau ke aPol o aParnapas totoſi, ta daməŋai galevis lunau ke aAʔollos totoſi husur nasoran san ebutəlas mai igomah.

Itos naloʔulat napisulan egai hən nəsa?

Itosi hən alat siYesu asike ləbitech dan nadəlomian lotokade lan. Isor vəsvəsaii ke, nalo siMoses tous naviolan hən natutumavan sil nəsaan, inoŋ, husur aYesu totutumav hən gai vəha-sua tovi naməkot. Salipair dan aYesu hən ləbetəlmam tətəs hən naʋide seju gail. Ləbigole dereh lipanis habat sile.

Itosi n̄os ase?

Alat lotokad namitisau lunau ke totoſi n̄os alat siYesu len naut sua, ale nəvanuan isoʔur ei lovi Ju.

Itosi ŋais mai len naut a be?

Alat lotokad namitisau luke totoſi len nasihau sua len nasihau A.D. 66 vəbar A.D. 96, be ləsaləboi naut totoſi lan.

- 1) Len aKristo, aGot evəhot gai (1.1-3)
- 2) AKristo iyalyal səhor aŋel gail (1.4–2.18)
- 3) AKristo iyalyal səhor aMoses mai aJosua (3.1–4.13)
- 4) AKristo evi biltihai tutumav səhor ahai tutumav ʔisi (4.14–7.28)
- 5) Na-kel-gati-an aGot tota gati len nəda heKristo esəhor na-kel-gati-an ta n̄o tota gati len nəda herivatvat gail (8.1–9.22)
- 6) Nəboŋ aKristo totutumav hən gai esəhor naviolan ideh ahai tutumav gail lototutumav həni (9.23–10.39)
- 7) Nadəlomian silat ta sutuai (11.1-40)
- 8) Nəmauran timabe hən aGot bəhəhəʋur həni? (12.1–13.19)
- 9) Na-sor-tuʋ-an mai nasoruan naməkot (13.20-25)

ANatun aGot

¹ Sutuai tia len ahai kelkel ur gail, aGot isor vəha-sobsoʔur mai atəmadat gail ta sutuai len naʋide tiltile gail. ² Len nəboŋ galegai hən nanoŋan hən navile a pan, aGot isor. Len aNatun isor mai gidato. Itabtabuh len aNatun hən natit ʔisi ləbevi esan səbon. Len aNatun, aGot igol nəmav mai navile a pan mai natit ʔisi lan.* ³ ANatun evi narŋialan hən namənas hən nəyalyalan siGot. Ilav kot aGot, eʔitoʋ hən naʔoruan siGot. Len nasoruan hən nədaŋan san etəgau gat natit ʔisi hum lotomaienan. Nəboŋ togol naveveuan dan nəsaan, ebətah len navəlan nəmatu seKiŋ len nəmav a məhat.*

ANatun aGot iyalyal səhor aŋel gail

⁴ Imaienan aGot igol aNatun iyalyal səhor aŋel gail, hum nəhes aGot tolav maii toyalyal səhor nahəsalit gail. ⁵ Husur aGot sakel mai aŋel ideh ke,

“Gaiug govi aNatugw ulumfan,
daməŋai noġəm vi Təmañ.”
Ale aGot sakel mai aŋel ideh ke,

* 1:2: Jon 1.3 * 1:3: Jon 1.14; Kol 1.17; Ipru 7.27; Mak 16.19

“Ginau dereh nevi Təman,
ale atenan tevi Natugw.”*

⁶ Ale tətəs am, nəboŋ aGot togol ahai a mō san bəgəm vi lan navile a pan,
ike,

“Aŋel p̄isi siGot lilotu həni!”*

⁷ Nəboŋ tosor husur aŋel gail, aGot ike,

“Nugol aŋel sagw gail losum̄an nəlan,
loum sagw hum nəhab towunwun.”*

⁸ Be nəboŋ tosor mai aNatun ike,

“O Got, nəbilitihai bətbətah sam̄ hum sekiŋ
ip̄at vi sutuai sutuai,

nanoran sam̄ ehum nəhai sekiŋ
gotowol hən esam̄ gail lan.

⁹ Goləmas bun nanoran,
gomətahun bun nəsaan.

Imaienan, aGot tovi aGot sam̄ evəhas gaiug,
eḅir naoil hən nahəhaṽuran len gaiug

səhor avan ideh gail am.”*

¹⁰ AGot ikele am ke,

“Nasuḅ, len natuḅatan gorin̄ nəpaudesen hən navile a pan,
ale nəmav, gotoum həni hən navələm̄ gəlaru.”*

¹¹ Dereh natgalen p̄isi limasig,
hum nahurabat tomatu van van̄om.
Be gaiug dereh gitoh vi sutuai.

¹² Dereh gebul gat nəmav mai navile a pan
hum nahurabat naut susus,

ale gel gəlaru hum nahurabat artomatu.

Be gaiug, gəsagəgel boŋ ideh

ale nəmauran sam̄ asike inoŋ vi sutuai.”*

¹³ Ale aGot sakel mai aŋel ideh ke,

“Gebətah tarhət nəmatu sagw,

vir nəḅeriŋ naenemi sam̄ gail pipit nariem̄ gəlaru

hən ləḅevi ut kəmas.”*

¹⁴ Be aŋel gail lumabe? Lovi nanunun hən nauman siGot ŋai. Esəvat galit
hən ləḅevi tarhət silat, gai tolav kuv galit dan nəsaan hən ləḅikad nəmauran
vi sutuai.

2

Sadatirusrus vi tut dan nakitinan

¹ Husur natenan, datimastəgau gat nakitinan dattosəsəloŋ həni tia,
hən asike datḅirusrus vi tut dani. ² Husur, len aŋel gail aGot isor, ale
natoruan san egəm vi lo, ip̄at tin. Ale nəvanuan toḅur kotovi o sagol nəsa
tokele, ip̄anis tonor hən nəsa togole o sagole.* ³ Imagenan, asike datḅināu
natenan totibau aYesu togole, nə-lav-kuvi-an dan nəsaan sidato, datigam

* **1:5:** Psa 2.7; 2Sam 7.14 * **1:6:** Deu 32.43 * **1:7:** Psa 104.4 * **1:9:** Psa 45.6-7 * **1:10:**
Len naut egai nəvanuan toḅur nəḅe enan isor husur aGot hum tovi vanuan tokad navələn gəlaru.

* **1:12:** Psa 102.25-27 * **1:13:** Psa 110.1 * **2:2:** Uman 7.53. Len naut egai ikel nadələmian
seju gail ke, aGot ilav nalo mai aŋel gail lotolavi mai a Moses.

yav dan nəpanismen siGot mabe? Nasuḅ n̄au ikel ur metəkav hən nə-lav-kuvi-an enan dan nəsaan, beti alat lotosəsəloŋ həni lukel koti mai gidato ke tovi kitinan. ⁴ Ale aGot am ikel uri ke tovi kitinan. Namerikel gail lotokel kot aYesu, namerikel nəvanuan lotomaŋmaŋ len gail, namerikel lotogol nədaŋan san toparpar, mai naviolan seNunun, aGot topəpəhun gail tonor hən naləŋonian san, natgalen p̄isi lukel uri ke tovi kitinan.*

AYesu, aNatun Nəvanuan

⁵ Navile a pan bəgəmai, dattosor husuri gagai, aGot sariŋi len navəlan aŋel gail. ⁶ Husur len natosian, len naut sua avan sua ikel koti ke, “Got, nəvanuan lovi sa hən gəbinau galito?

Anatun nəvanuan ase hən gəbəkətkəta təban?

⁷ Len namityal toṁidol ŋai goriŋi a pan kəkereh len aŋel gail, ale goputsani hən b̄ikad nəyalyalan hum nəkraun sekiŋ.

⁸ Goriŋi natit p̄isi len navəlan.”*

Nəboŋ aGot toriŋi natit p̄isi len navəlan, eriŋ natit p̄isi, natideh səpat. Gagai datsaris natit p̄isi len navəlan sal. ⁹ Be nəsa dattoris imaiagai ke: datoris aYesu, len namityal toṁidol ŋai aGot “toriŋi a pan kəkereh len aŋel gail,” egəm vi vanuan. Ale datoris aGot toputsani hən b̄ikad nəyalyalan hum nəkraun sekiŋ, husur toləŋon tosa vəsa len nəmatan, hən ke, len navoian aGot toviol kəmas həni, bəsəsəloŋ hən nabus hən nəmatan m̄os nəvanuan p̄isi. ¹⁰ AGot igol natit p̄isi ale natit p̄isi ipat m̄osi. Inor hən gai todaṁ hən aYesu toləŋon tosa vəmat. Husur, len na-ləŋon-isa-vəsa-an siYesu, aGot igol ke, aYesu egəm vi vanuan tonor hən toil a m̄o hən nəvanuan gail. Ale egəm vi p̄isal hən b̄ilav kuv nəvanuan b̄isobur dan nəpanismen hən nəsaan salito, ale hən bəsəhar galito hən ləb̄evi natun aGot hən ləb̄ikatəp̄ol hən nəyalyalan san.

¹¹ AYesu igol nəvanuan gail luvəvu dan nəsaan salit gail hən ləb̄evi siGot səb̄on ŋai. Imaienan, aYesu mai alat gai togol lotovevu, galit p̄isi lukad aTəmalit tosua ŋai. Husur enan, nahurun aYesu səsa hən b̄ekis galit hən awawa san gail. ¹² Ikel mai aGot ke, “Dereh nikel ur nahəsəṁ mai awawa sagw gail

hən ləb̄eləboi gaiug.

Len nəhon nabonbonan,

dereh nekəkai hən nə-sal-suh-gaiug-an.”*

¹³ Ikele am ke,

“Dereh neriŋ nəlogw len aGot.”

Ike,

“Ginau eg boh mai anatugw gail aGot toviol hən galit mai ginau.”*

¹⁴ Imagenan, husur anatun gail len nadələmian lotokad nəda mai nibelito, aYesu am ep̄itoṽ, egəm vi vanuan suriŋan galito. Egəm vi vanuan hən ke, len nəmatan san, natəmat totəgau gat nədaŋan hən nəmatan, b̄evi ut kəmas. ¹⁵ Len naṽide enan, alat lotomətahw len nəmatan len nəmauran kavkav salito, aYesu igol alat lotovi slev sinamətahwan enan, lumakuv dani. ¹⁶ Imasil ke aYesu savi tarhət siaŋel gail, be evi tarhət sinəpasusan siAraham gail.* ¹⁷ Husur enan, aGot ike aYesu tesuriŋan nəbathudud nadələmian san len naṽide p̄isi hən b̄egəm vi b̄iltihai tutumav, nəlon

* 2:4: Mak 16.17-18, 20; Uman 5.12 * 2:8: Psa 8.4-6 * 2:12: Psa 22.22 * 2:13: Isa 8.17-18 * 2:16: Isa 41.8-9

bitaŋis nəvanuan gail, ale hən bidaŋ len nəsa aGot toriŋi len navəlan. Egəm vi biltihai tutumav hən betutumav sil nəsaan sinəvanuan gail hən aGot bərubat galit dan nəsaan salito.* ¹⁸ Bathut aYesu toləŋon tosa nəboŋ aSetan totaltal sobuer ke tigel nəsaan, gai eləboi bəvi tarhət salito nəboŋ aSetan bitaltal ke ligol nəsaan.

3

AYesu iyalyal səhor aMoses

¹ Imagenan bathudud məttovi siGot səbən, aGot ekis ginamit mai gamito hən datbēvi lan nəmav. Mitinau vahvahir aYesu egaii, evi ahai piŋpisul siGot mai abiltihai tutumav dattokel ur nadəlomian dattokade lan. ² AYesu idaŋ len aGot totabtabuh lan, igol nəsa tokele, suŋan aMoses todaŋ len aGot hən bəkətkəta təban naim siGot tovi alat siGot.* ³ AGot ebunusi ke, aYesu inor hən nə-sal-suhi-an səhor aMoses, hum nəvanuan na-um-im-an tonor hən nə-sal-suhi-an səhor naim toum həni. ⁴ Husur naim piŋisi ikad nəvanuan na-um-im-an toum həni, be aGot eum hən natit piŋisi. ⁵ AMoses idaŋ len aGot hum nəvanuan nauman tokətkəta təban naim siGot tovi nəvanuan san gail. Nəsa aMoses togole ehum nasoruan kəta tokel kot nəsa aGot bikelə balai. ⁶ Be aKristo tovi aNatun aGot idaŋ len aGot, ale naim kavkav siGot ipat len navəlan. Ale datovi im san. Datbēil būr namətəhwan, datbetəgau gat nə-vatvat-viri-an dattokade len aKristo, ale datbēviv həni, datovi vanuan san gail, datovi im siGot.

Na-sor-vəsvəsaii-an hən Nəbe 95

⁷ Imagenan, ehum aNunun aGot tokele, ike,
 “Daməŋai, mətbesəsəloŋ hən nadolon aGot,
⁸ nəlomit timabur, sa-nəkadumit tihaihai
 suŋan atəmamit gail ta sutuai lotohaihai
 nəboŋ lotopair dan ginau,
 lototaltal kitev nədaŋan sagw ke imabe
 len naut masmas tobbəbesw.
⁹ Len naut ei atəmamit gail ta sutuai
 lukoblen kitev nədaŋan sagw ke tomabe,
 luke leris nədaŋan sagw,
 ale len nasihau gail van vəbar nasihau tovi 40 lorisi len nəsa notogol gail.
¹⁰ Husur enan nəlogw epəŋas naur enan, ale nuke,
 ‘Akis nəlolit ipair dan ginau,
 ale ləsaləboi səhot naŋide sagw gail.’
¹¹ Ale len nəlol paŋpaŋ sagw,
 nuta gat na-kel-gati-an sagw len nahəsagw ke,
 ‘Asike ləbis len naut nəŋavŋavan sagw boŋ ideh.’”*
¹² Bathudud nadəlomian, məteləloŋ ke gamit ideh asike ikad nəsaan len nəlon, asike nəlon ipar dəlomian. Sa-nəlomit timaienan hən biŋpair hən gamito dan aGot tovi nəkadun nəmauran. ¹³ Be mitigol məteləŋon tivoi am len nəlomit gabag akis, len nəboŋ piŋisi dattokisi hən “daməŋai,” sal, hən nagəgərasan hən nəsaan asike biŋgol gamit ideh bihaihai dan aGot. ¹⁴ Husur datbetəgau gat nadəlomian dattokade len aKristo van vəbar

* **2:17:** Flp 2.7; Ipru 5.2, 4.14-15, 7.26-28; Lev 4.20, 26, 35, 16.6, 10-11 * **3:2:** Num 12.7 * **3:11:** Psa 95.7-11

nagilen, hum dattogole nəboŋ dattotuʔat riŋ nəlodat lan, namilen ke dattokatəʔol mai aKriŋto len nəsa tovi esan.

¹⁵ Hum natosian siGot toke,
 “Daməŋjai, mətbesəsəloŋ hən nadolon aGot,
 nəlomit timaʔur, sa-nəkadumit tihaihai,
 suŋian atəmamit gail ta sutuai lotohaihai
 nəboŋ lotopair dan aGot.”*

¹⁶ Nəvanuan lotosəsəloŋ hən nadolon aGot ale lotopair dani, as galito? Lovi vanuan gail aMoses tosehər galit dan naut a Ijip. ¹⁷ Ale len nasihau gail van vəbar nasihau tovi 40, nəlon aGot epəŋas as galito? Nəlon epəŋas alat lotogol nəsaan, nibelit lototeh, lotomat len naut masmas toʔəbesw. ¹⁸ Ale nəboŋ aGot toke, “Asike loʔbis len naut nəŋavŋavan sagw boŋ ideh,” isor mai as galito? Ikel naten mai alat ləsagol husur nəsa tokel mai galito.* ¹⁹ Imaienan, datobunusi ke, husur lotopar dəlomian lan, ləsələboi ləʔbeʔbis len naut nəŋavŋavan san.

4

¹ Na-kel-gati-an siGot hən datbeʔbis len naut nəŋavŋavan san ipat sal. Imagenan, datimasləgəu, datemətahw ke gamit ideh asike beʔbis lan. ² Husur na-kel-uri-an tovoi hən nəŋavŋavan enan, gidat am datosəsəloŋ həni suŋian galit ta sutuai. Be nasoruan enan savi tarhət salito husur losəsəloŋ kəmas həni ŋai, ləsəsəsəloŋ həni len nadəlomian.* ³ Husur gidat dattokad nadəlomian lan datobis len naut nəŋavŋavan san. Galit am, ehum aGot toke,

“Ale len nəlol paŋpaŋ sagw,
 nuta gat na-kel-gati-an sagw len nahəsagw ke,
 ‘Asike loʔbis len naut nəŋavŋavan sagw boŋ ideh.’”*

Ekəmaienan naut kəmas nauman san gail tohav nəboŋ togol navile a pan tonoŋ. ⁴ Husur len naut sua len natosian siGot, isor husur nəmariboŋ na-vəha-məlevru-an, ike, “Len nəmariboŋ na-vəha-məlevru-an, aGot iŋavŋav dan nauman san piŋi.”* ⁵ Ale hum tokele tia, “Asike loʔbis len naut nəŋavŋavan sagw boŋ ideh.”* ⁶ Imaienan, naut enan ipat sal mios nəvanuan galevis hən ləʔbeʔbis lan. Ale alat ta mio lotosəsəloŋ hən na-kel-uri-an tovoi hən nəŋavŋavan enan, ləsəbis lan husur ləsagol husur nəsa aGot tokele. ⁷ Ale aGot eriŋ nəboŋ sual am, ekisi hən “Daməŋjai.” Len nəboŋ tohusur habat həni, len nəʔe siTevit, aGot ikel nəsa tokele a mio, ike,
 “Daməŋjai, mətbesəsəloŋ hən nadolon aGot,

nəlomit timaʔur, sa-nəkadumit tihaihai.”*

⁸ Mitinau aʔosua nəboŋ tosehər nəvanuan gail vi lan naut aGot tokel gati ke likade. Gai tagol nəvanuan gail lətəkad nəŋavŋavan hum aGot tokel gati, asike aGot tasor a tahw husur nəboŋ tile hən nəŋavŋavan.* ⁹ Imagenan, nəŋavŋavan ipat sal mios alat siGot, hum nəŋavŋavan siGot len nəmariboŋ na-vəha-məlevru-an. ¹⁰ Husur nəvanuan toʔbis len nəŋavŋavan siGot, iŋavŋav dan nauman san, suŋian aGot toŋavŋav dan nauman san

* 3:15: Psa 95.7-8 * 3:18: Psa 95.11 * 3:18: Hən naves 16-18, ris Num 14.1-35 * 4:2: Len natosian galevis ta sutuai ike: Be nasoruan enan savi tarhət salito husur ləsəkad nadəlomian silat lotosəsəloŋ husur aGot. * 4:3: Psa 95.11 * 4:4: Gen 2.2 * 4:5: Psa 95.11 * 4:7: Psa 95.7-8 * 4:8: Deu 31.7; Jos 22.4

nəboŋ togol navile a pan tonoŋ. ¹¹ Imagenan, datehisi hən datbēbis len naut nəŋavŋavan enan. Gidat ideh satiteh, satigol tətōv hən atəmadat ta sutuai ləsagol husur nəsa aGot tokele.

¹² Husur nasoruan siGot imaur, igol nəsa aGot tosor mōsi. Ikan səhor nəbu nəbālan ideh tokan naut toru. Etiv pəpəhun nəmauran dan nanunun, nakōkbōb dan nəsa topat bŋrhubələshw. Eləboi bəpəpəhun navoian dan nəsaan len nənauan mai natit nəvanuan tonaunau gail lotosusuah len nəlon nəlolito. ¹³ Səkad natideh tosusuah dan aGot, be natit p̄isi səkad nə-kabut-gole-an am, iparpar hən aGot bəkəta bunusi. Ale gai boh, datimaskel natit p̄isi dattogole maii.

AYesu, abiltihai tutumav toyalyal

¹⁴ Imagenan, husur dattokad abiltihai tutumav toyalyal, aYesu, aNatun aGot tobis len nəmav, il len nəhon aGot, datetəgau gat nadəlomian dattokel uri ke dattokade. ¹⁵ Husur datukad abiltihai tutumav toləŋon tosa mai gidato nəboŋ datsədaŋ. Len naŋisal p̄isi aSetan italtal ke atenan tigol nəsaan, ep̄itōv hən totaltal ke datigol nəsaan. Be gai sagol nəsaan, eḅuer lan. ¹⁶ Beti, len na-il-buri-an, dategəm pəpadaŋ hən nabiltihai bətbətəh siGot. Dategəm pəpadaŋ hən aGot toviol kəmas hən navoian, hən nəlon bitaŋis gidato, mai hən bəviol hən navoian mai gidato nəboŋ datbipar vi-tarhəte-an.

5

¹ AGot ilekis hən abiltihai tutumav dan nəvanuan gail, ale itabtabuh len atenan hən bisor salito len nəhon. Abiltihai tutumav evi p̄isal salito van hən aGot. Abiltihai tutumav eviol hən naviolan gail mai aGot, ale etutumav hən narivatvat gail sil nəsaan sinəvanuan gail.* ² Ale abiltihai tutumav eləboi b̄ikad naḅide bəmədaḅ van hən nəvanuan gail lototətan, lotoyar lab dan nakitinan, husur gai am igol nəsaban akis surŋan galito. ³ Husur enan etutumav māu sil nəsaan san gail mai nəsaan salit gail.* ⁴ Avan ideh saləboi b̄ivət nəhes hən b̄egəm vi b̄iltihai tutumav gai səbon. Be ipat len aGot səbon hən b̄ekisi, hum tokis aAron sutuai.*

⁵ Len naḅide tomaianan, aKrišto səbon səvat nəhes hən b̄egəm vi b̄iltihai tutumav. Be aGot ikel maii ke,
“Govi Natugw,

daməŋai nōgəm vi Təmañ.”*

⁶ Ale len naut tile am ike,
“Govi ahai tutumav vi sutuai,

surŋan aMelkisetek tovi ahai tutumav ta sutuai.”*

⁷ Len nəmauran san len navile a pan, aYesu isor tuḅ van hən aGot toləboi b̄ilav kuvi dan nəmatan. Eŋiri hən b̄evi tarhət san, ikai habat, namətarur san isel, ale husur toriŋ gai len navəlan aGot len nalotuan, aGot esəsəloŋ həni.* ⁸ Naut kəmas aYesu tovi aNatun aGot, len na-ləŋon-isa-vəsa-an san gail, eləboi səhot namilen na-gol-husur-nəsa-aGot-tokele-an. ⁹ Ale nəboŋ togol natit p̄isi aGot toriŋi hən b̄igole tonoŋ, egəm vi kadun nə-lav-kuvi-an dan nəpanismen hən nəsaan, nəkadun nəmauran vi sutuai mōs nəvanuan

* **5:1:** Nəboŋ nəvanuan togol nəsaan, nəpanismen tonor hən nəsaan evi matan. Ale lotutumav hən narivatvat hən nəmatan san b̄igel nəmatan tonor hən nəvanuan sil nəsaan togole. * **5:3:** Lev 9.7

* **5:4:** Exo 28.1 * **5:5:** Psa 2.7 * **5:6:** Psa 110.4 * **5:7:** Mat 26.36-46; Mak 14.32-42; Luk 22.39-46

þisi lotogol husur nēsa tokele. ¹⁰ Ale aGot erinji hēn biʻvat nēhes aʻbilitihai tutumav, hum aMelkisetek tovi ahai tutumav ta sutuai.

Mitimatmatu len nadəlomian hən asike mətuteh dani

¹¹ Namtukad natit isoʻbur hən namtbikel husur natenan, be idan hən namtbisor vəsəsaai husur mətumanmaneh hən mətbeləboi səhoti. ¹² Gamit mətukad nadəlomian sutuai tia wake mətəsvi hai þusan sal. Hən nēsa? Be mətələjon ke avan ideh teʻvusan gamit tətəs am, tubat hən nakitinan metəkav lotomədmədaui len nasoruan siGot. Mətəsuʻman natuhtətai ŋai tosus, saləboi bihan nəhanian todaŋ sal. ¹³ Husur avan ideh tomaur len nasus ŋai, etətan hən nēsa tonor mai nēsa tosa, husur evi amas o likob sal.† ¹⁴ Be nəhanian todaŋ evi hanian hilat lotomatmatu, galit lotoləboi səhot natilean hən nēsa tonor dan nēsa tosa bathut lotogolgole akis gol ke lukad namitisau lan.

6

¹ Imagenan, naþusanan metəkav husur aKristo, daterinji husur datoləboii tia. Ale datimatmatu len aYesu Kristo. Sadatetubat len nəpaudesen hən naþusanan tətəs am. Datoləboii ke datimaspair dan nēsa dattogole lotolav gidat vi lan nəmatan. Datoləboii ke datimasriŋ nəlodato len aGot. ² Datoləboi naþusanan husur nəbaptisan*, mai naʻvide hən dattoriŋ navələdato len nəvanuan hən bikad aNunun aGot. Datoləboi naþusanan husur na-le-məhat-an dan nəmatan, mai nəboŋ aGot bəpəpehun navoian dan nēsaan.* ³ Naþusanan galenan lipat. Ale aGot biʻdam hēni, datetibau len aKristo, datimatmatu lan!

⁴ Nəvanuan gail lotoriŋ nəlolit len aYesu Kristo tia, ləberinji gaʻbulani, naþisal hən ləbetəlmam, hən ləbiʻpair dan nēsaan salit tətəs am, ebuer. Nəboŋ namial siYesu tohut nəmargobut dan nəlolito, nəboŋ lototubat ləboi naviolan togəm len nəmav, nəboŋ lotokatəþol mai aNunun aGot, ⁵ nəboŋ lotoləboi navoian hən nasoruan siGot, nəboŋ lotosəsəlon hən nədaŋan hən nəboŋ bəgəmai len natohan pipihabəlan aGot, ⁶ galit lotoriŋ nəlolit len aYesu Kristo tia, ləberinji gaʻbulani, naþisal hən ləbetəlmam, hən ləbiʻpair dan nēsaan salit tətəs am, ebuer. Lomədas bun galito, husur, ehum lotoþos gat aNatun aGot len nəhai balbal tətəs, ale riŋ nahur sasa len gai len nəhon nəvanuan gail.*

⁷ Mitinau nətan. Nəboŋ naus tous daŋir lan, nətan enan edim naus enan, natit gail lutov, luʻvan hən nəvanuan gail lotomabul nəhanian len nətan enan ləbihan. Nətan enan aGot ivoi hēni, ehəhaʻvur hēni. ⁸ Be nətan bisa, hən natit tohum nəhau mai nəhai lotokad nasunite ŋai ləbitov lan, nətan enan evi ut kəmas, savoi hən natideh. Hum ma aGot bisemale hēni. Len nagilen, nəhab dereh tihani.*

⁹ Gamit namttoləmas bun gamit þisi, naut kəmas namttokəmaienan, namtsəkad nə-lon-uri-an ideh len gamito. Namtoləboii ke, məttoCAD naʻvit gail lotovoi am: nadəlomian samit mai naʻvide samit tonor hən alat aGot tolav kuv galit dan nəpanismen sil nēsaan salito. ¹⁰ Husur aGot inor buni. Asike nəlon iboŋboŋ hən nauman samito, mai na-ləmas-buni-an samito hən nahəsan. Arumasil nəboŋ məttoCivi tarhət sinəvanuan

† **5:13:** Hən naves 12-13, ris 1Kor 3.2 * **6:2:** Len naut egai, naKristen gail lukad nəbaptisan ale nakəkasian mōs naveveuan evi naʻvide seju gail, be len nasoruan ta Kris luke baptaisən hən gəlar þisi. * **6:2:** Uman 18.25, 19.3-6 * **6:6:** Ipru 10.26 * **6:8:** Gen 3.17-18

san gail, hum mættogole tia, ale hum mættogol tabtab hæni sal. ¹¹ Be namtoləjon masuŵ ke, gamit ƀisi mitidaŋ len aGot magenan van vəbar nagilen hən mətbeləboi buni ke, dereh mitikad ƀis nəsa mættovatvat viri. ¹² Samtipetəmas, be mitigol tətəŵ hum alat lotokad nəsa aGot tokel gati. Len nadəlomian mai na-toh-mədau-an, ludaŋ ɓur nəmauran todaŋ vir ləbikad nəsa aGot tokel gati.

Datoləboi datbeil gəgat len na-kel-gati-an siGot

¹³ Nəboŋ aGot tota gat na-kel-gati-an san van hən aAraham, husur səkad nəhes ideh toyalyal səhor esan, aGot ita gat na-kel-gati-an san len nahəsan gabag. ¹⁴ Ikel mai aAraham ke, “Nokitin, dereh nivoi hən gaiug. Dereh neviol hən nəpasusan mai gaiug hən ləbēgəm vi bathudud ɓisəbur vəha-səbsobur am”^{*} ¹⁵ Beti len nə-daŋ-ɓuri-an san aAraham itoh mədau ebəlav, ale ikad nəsa aGot tokel gati.^{*} ¹⁶ Nəboŋ nəvanuan gail lotota gat na-kel-gati-an ideh, luta gati len nahəsan nəvanuan totibau səhor galito. Nə-ta-gati-an enan igol na-kel-gati-an enan eil gəgat, eməlas. Nəvanuan gail loləboii ke tovi kitinan, ale ləsaləboi ləbisor ɓalɓal husuri am. ¹⁷ Len naŵide tomaianan, aGot ita gat na-kel-gati-an san hən alat ləbikad nəsa tokel gati ləbeləboi buni ke, nə-nau-utaut-an san asike egəgel boŋ ideh. ¹⁸ AGot ikel na-kel-gati-an ale ita gati len nahəsan. Nateru enan arsaləboi arɓegəgel boŋ ideh husur aGot saləboi ɓelibliboŋ boŋ ideh. Imaianan, len eru enan, gidat dattosaɓ naut nasusuahan len gai, datoləjon ivoi habat am len nəlodato hən datɓetəgau gat nə-vatvat-viri-an len nəsa aGot tokel gati ke, datɓikade balai.^{*} ¹⁹ Datukad nə-vatvat-viri-an enan hum naga hən nəmauran sidat gail, ekir gəgat, ale datoləboi datɓerinj nəlodat lan. Ta mə len naim siGot, ikad nabiltikaliko totahətah kəkol hən naut tolo dan nəvanuan gail. Be len nə-vatvat-viri-an enan, səkad natideh totahətah gol gidato dan aGot,^{*} ²⁰ husur aYesu eil a mə, eɓisutur sidato tia. Egəm vi ɓiltihai tutumav sidato vi sutuai suman aMelkisetek ta sutuai.^{*}

7

AMelkisetek ahai tutumav

¹ AMelkisetek eg boh evi kiŋ hən nabiltivile Salem, ale evi ahai tutumav siGot, aGot toyalyal buni. AMelkisetek ebubur mai aAraham nəboŋ aAraham totəlmam dan nabiltiɓalan tosəhor nakiŋ tovat lan, ale eus aGot hən ɓivoi hən aAraham. ² Ale aAraham ilav mai aMelkisetek nahudhut tosua dan tosəgavur hən natit ƀisi totariv kuv gail dan alat toɓal mai galito.^{*} (Nahəsan aMelkisetek, namilen ke, “aKiŋ hən nanoran,” ale husur tovi kiŋ hən naut a Salem, namilen ke, “aKiŋ hən natəmat.”) ³ Səkad na-tos-gati-an hən atəman, anan, nəvanuan ideh len nəbathuyah san, nəboŋ hən nəpasian san o nəmatan san.† Esuman aNaturan aGot; evi ɓiltihai tutumav vi sutuai.

⁴ Mitinau nəyalyalan siMelkisetek. Bathut nəyalyalan siMelkisetek, aAraham, aɓiltitəmadit ta sutuai ilav mai aMelkisetek nahudhut tosua dan tosəgavur hən natit ƀisi tokade dan nabiltiɓalan. ⁵ Ale ahai tutumav gail len nəpasusan siLevi, nalo siMoses ikel buni ke limastariv nahudhut

^{*} 6:14: Gen 22.16-17 ^{*} 6:15: Gen 17.1-2, 18.10, 21.5 ^{*} 6:18: Num 23.19 ^{*} 6:19: Lev 16.2

^{*} 6:20: Ipru 4.14, 2.7; Psa 110.4 ^{*} 7:2: Hən naves 1-2, ris Gen 14.17-20 † 7:3: Nasoruan siGot sakel ur atəman mai anan aMelkisetek, gol ke esuman səkade.

tosua dan tosəjavur hən natit p̄isi nəvanuan gail lotokade, naut kəmas lotop̄itp̄itov̄, lotovi wawa salit gail lotopat len nəpasusan siAraham.*
 6 Be aMelkisetek savi len nəpasusan siLevi, be itariv nahudhut tosua dan tosəjavur tovi siAraham. Ale aAraham tokad na-kel-gati-an siGot, aMelkisetek eriŋ navoian siGot lan. 7 Səkad nə-lon-uri-an ideh ke, nəvanuan toriŋ navoian siGot len nəvanuan tile, gai ikad nəyalyalan səhor enan gai toriŋ navoian siGot lan. 8 Ahai tutumav gail lototariv nahudhut tosua dan tosəjavur, lovi vanuan ŋai lotoləboi ləbimat. Avil aMelkisetek totariv nahudhut tosua dan tosəjavur, lukele ke tomaur sal. 9 Nəboŋ aAraham tolav nahudhut tosua dan tosəjavur mai aMelkisetek, hum ma dattoləboi datb̄ike, nahəmar aLevi len nəpasusan siAraham lototariv nahudhut tosua dan tosəjavur, galit am lulavi mai aMelkisetek. 10 Husur nəboŋ aMelkisetek tobubur mai aAraham, ləsəpas aLevi sal. Be aLevi evi tosua len nəpasusan siAraham, ale evi aAraham tolav nahudhut tosua dan tosəjavur mai aMelkisetek.†

11 Nəboŋ aGot tolav nalo mai alat a Israel, itabtabuh len nahəmar aLevi hən ləbevi ahai tutumav ləbeil a m̄o hən nəvanuan gail hən ləbehusur nalo enan. Be nauman sihai tutumav galenan sanor hən biŋol nəvanuan binor len nəhon aGot. Be nauman sihai tutumav galenan tagol nəvanuan tanor len nəhon aGot, imabe aGot totabtabuh len ahai tutumav tile hən biŋel galito, ahai tutumav tosum̄an aMelkisetek be sasum̄an aAron len nahəmar aLevi? 12 Husur nəboŋ tokad nagəgelan len nəvanuan tovi ahai tutumav gail, nalo am egəgel. 13 Husur ahai tutumav dattosor husuri, egəm len nahəmar tile am, ale avan ideh len nahəmar enan saum hum ahai tutumav təban nəm̄el tutumavan boŋ ideh. 14 Husur imasil ke aMasta sidato topat len nəpasusan seJutah, ale nəboŋ aMoses tosor husur ahai tutumav gail, sakel natideh husur nahəmar enan.*

AYesu esum̄an aMelkisetek

15 Be gagai datoləboii ke ahai tutumav tile am tosum̄an aMelkisetek egəm tia. 16 AYesu egəm vi ahai tutumav, be savi husur nalo tokel ke nəbathuyah san tonor hən nəbathuyah sihai tutumav gail. Egəm vi hai tutumav husur nədaŋan hən nəmauran san saləboi biŋmasig boŋ ideh, ipat vi sutuai. 17 Husur natosian siGot ikel husuri ke, “Govi hai tutumav vi sutuai, sum̄an aMelkisetek

tovi hai tutumav ta sutuai.”*

18 Imaienan datoləboii ke, nalo ta m̄o husur ahai tutumav gail, aGot igele husur sədaŋ, savi tarhət sivan ideh. 19 Husur ke, naut kəmas dattogol husur nəsa nalo tokele, saləboi biŋol datbinor len nəhon aGot. Ale aGot igol naŋisal tile am, nə-vatvat-viri-an tovoi buni səhor nalo, ale nə-vatvat-viri-an enan igel nalo enan. Ale len nə-vatvat-viri-an enan, datoləboi datb̄egəm pəpadaŋ hən aGot.

20 Nəboŋ aGot togol naŋisal veveu enan, ita gati len nahəsən. Nəboŋ togol nəpasusan siAron lotovi ahai tutumav gail, səta gati len nahəsən. 21 Avil nəboŋ togol aYesu togəm vi ahai tutumav, aGot ita gati len nahəsən, ike, “Nasub̄ ita gat na-kel-gati-an len nahəsən,

* 7:5: Num 18.21 † 7:10: Namilen ke aMelkisetek evi ahai tutumav toyalyal səhor nahəmar aLevi len natit p̄isi. * 7:14: Mat 1.1-3; Luk 3.33 * 7:17: Psa 110.4

ale asike egægel hæn nænauan san boŋ ideh, ike,

‘Govi hai tutumav vi sutuai.’ ”*

²² Bathut nê-ta-gati-an hæn na-kel-gati-an enan siGot, ipat len navêlan aYesu mâu hæn bigol pîs na-kel-gati-an veveu enan. Ale na-kel-gati-an veveu enan ivoi sêhor ta mîo aGot tokel gati mai alat a Israel.

²³ Datinau na-kel-gati-an ta mîo. A mîo ikad ahai tutumav galenan loto-sobur tia, husur nêmatan salito igol nauman salit gail inoŋ. ²⁴ Avil husur aYesu tomaur vi sutuai, gai evi ahai tutumav vi sutuai. ²⁵ Imaienan, alat lotogêm hæn aGot len aYesu, elêboi bilav kuv kavkav hæn galito dan nêpanismen tonor hæn nêsaan salito. Husur aYesu imaur vi sutuai hæn bisor salito len nêhon aGot.

²⁶ AYesu mâu evi abiltihai tutumav tonor hæn gidato, husur itoh a tut dan nêsaan hum aGot tohêhâvur hêni, sêkad natideh tosa lan, iveveu, nêsaan ideh sagol sâbiŋbiŋjal. Etile dan nêvanuan nêsaan gail, imakuv dan galito, ale aGot eputsani vi mêhat sêhor nêmav. ²⁷ Gai sahum abiltihai tutumav tile gail. Akis lotutumav hæn narivatvat sil nêsaan salito, beti a tahw, lotutumav sil nêsaan sinêvanuan gail. Be aYesu etutumav hæn gai hæn bilav kuv nêvanuan gail pîsi dan nêpanismen sil nêsaan salito. Igol vêha-sua hêni ŋai. Ale nêboŋ totutumav hæn gai gabag natutumavan enan ikabut gol pîs nêsaan.* ²⁸ Nalo siMoses itabtabuh len ahai tutumav gail lêsedaŋ husur lotovi vanuan tin, lugol nêsaan. Be na-kel-gati-an aGot tota gati len nahêsan egêm a tahw len nalo, itabtabuh len aYesu, aNaturan, nêsaan tobuer lan, tovi ahai tutumav vi sutuai.

8

Abiltihai tutumav hæn na-kel-gati-an veveu

¹ Namilen nêsa namttokele imaiegai ke: datukad abiltihai tutumav sua tonor hum notokele. Ebêtah tia len nêtarhêt nêmatu hæn nabiltihai bêtêtah seKiŋ len nêmav.* ² Eum ei len naut tolo len nêmav, naim nêtaŋolen kitin hæn nalotuan Nasuŋ aGot toum hêni, nêvanuan saum hêni.

³ Ahai tutumav pîsi, aGot itabtabuh len galito hæn lêbêviol hæn naviolan gail maii, ale hæn lêbetutumav van hêni. Len naŋide tomaienana, imasil ke abiltihai tutumav sidat mâu, gai am ikad natsua hæn betutumav hêni. ⁴ Gai tatoh gegai len navile a pan, asike tavi ahai tutumav, husur ikad nêvanuan gail tia lototutumav hæn naviolan gail van hæn aGot hum nalo tokel buni. ⁵ Ahai tutumav galenan lugol nauman salito len naim nalotuan tovi natêtoŋan mai nênahênah hæn nêsa tohum topat len nêmav. Husur enan, nêboŋ aMoses pêpadaŋ hæn bêum hæn naim nêtaŋolen, aGot ikel nalêlêgauan maii ke, “Gigol vahvahur natit pîsi tinor husur nêplan notoŋusan gaiug hêni tia len naŋehuh.”* ⁶ Be gagai, aYesu, abiltihai tutumav sidato, ikad nauman tovoi buni sêhor nauman sihai tutumav gail ta mîo. Len naŋide tomaienana, na-kel-gati-an toil gêgat len aYesu, ivoi buni sêhor na-kel-gati-an tovi nalo ta mîo. Husur na-kel-gati-an veveu enan eil gêgat len nasoruan tovoi sêhor ta mîo.

⁷ Husur na-kel-gati-an ta mîo têhau, na-kel-gati-an veveu asike tagele.*

⁸ Be aGot ikel ur nêsaban len nêvanuan seIsrael gail ike,

“Len nêboŋ bêgêmai,

dereh nita gat na-kel-gati-an veveu

* **7:21:** Psa 110.4 * **7:27:** Ipru 5.3; Lev 9.7 * **8:1:** Psa 110.1 * **8:5:** Exo 25.40 * **8:7:** Exo 24.3-8

notokel mai nəvanuan naut a Israel mai a Jutah.

⁹ Asike ehum na-kel-gati-an

notokel gati mai atəmalit ta sutuai,
nəboŋ nototəgau nəvəlalito,

hən nəbesəhar galito dan naut a Ijip.

Bathut ləsətəgau gat na-kel-gati-an sagw ta mō,

imaianan nəlogw iḃov hən galito.”

¹⁰ Ale ginau Nasuḃ aGot nekəmaiegai ke,

“Len nəboŋ bəgəmai,

dereh nita gat na-kel-gati-an egai

nikele mai nəvanuan naut a Israel ke:

Dereh nerinḡ nalo sagw gail len nənauan salito,

ale nitos gat gail len nəlolito.

Dereh nevi aGot salito,

ale levi vanuan sagw gail.

¹¹ Ale asike lupar ləboian len ginau,

hən nəvanuan bəvusan avan tile totoh pəpadaŋ həni,

o hən nəvanuan bəvusan aḃan am ke,

‘Geləboi Nasuḃ aGot!’

Husur nəvanuan p̄isi dereh leləboi ginau,

alat lotovi ut kəmas mai nəvanuan totibau, galit p̄isi.

¹² Husur dereh neruḃat galit dan nəsaan salito,

ale asike nunau təlmam hən nəsaan salit gail boŋ ideh am.”*

¹³ Nəboŋ aGot tokis na-kel-gati-an egai hən “na-kel-gati-an veveu,” igel

na-kel-gati-an ta mō gol tovi ut kəmas. Namilen ke, natit tovi ut kəmas, togəm matu, asike idareh, teḃuer.

9

Navide hən nalotuan ta mō

¹ Mitinau na-kel-gati-an siGot ta mō. Ikad nalo gail hən nalotuan mai naut sua tolo len navile a pan. ² Loum hən naim nətəpōlen enan. Ikad nabiltikaliko totahətah kəkōl hən togol narum̄ toru. Len narum̄ sua, bopita, ikad nametəlai paspasil toil, nam̄ial toməlevru lotopaŋ lan, mai natev sua mai nabəta lotoviol həni mai aGot. Narum̄ enan lokisi hən Naut Tolo.* ³ Beti narum̄ tarhəbiltikaliko lohoim lokisi hən Naut Tolo Masuḃ.* ⁴ Len narum̄ enan ikad nəmel tutumavan nagol lototutumav hən nəhai pəhas lan. Ale ikad nabokis lotopos gat nagol hən tokabut gole ale lokis nabokis enan hən Nabokis hən Na-kel-gati-an aGot tota gati. Burhulon Nabokis ikad nabiliwai nagol nəmanna tosuh lan, mai nəhai nəyaran siAron todum̄oh, mai nəvat papav aGot totos gat na-kel-gati-an san lan.* ⁵ A məhat hən Nabokis ikad nakerupim* hən namənas siGot, nəhabəlalaru lotosəsaḡ gol namətan Nabokis tovi naut aGot toruḃat nəsaan dan nəvanuan gail lan. Be namtsaləboi namtḃisor vəsvəsai p̄is natgalen gagai.*

⁶ Na nəboŋ lotoutaut p̄is natgalenan maienan, ahai tutumav gail ləḃis akis len narum̄ bopita hən ləḃigol nauman salito mōs nalotuan.*

⁷ Be abiltihai tutumav səḃon eḃis len Naut Tolo Masuḃ vəha-sua ŋai

* **8:12:** Jer 31.31-34 * **9:2:** Exo 26.1-30, 25.23-40 * **9:3:** Exo 26.31-33 * **9:4:** Exo 16.33, 25.10-16, 30.1-6; Num 17.8-10; Deu 10.3-5 * **9:5:** Nakerupim evi natit tomaur tokad nəhabələn toru. * **9:5:** Exo 25.17-22 * **9:6:** Num 18.2-6

len nasihau p̄isi. Len nəbõŋ enan eviol hən nəda mai aGot sil nəsaan san gabag mai nəsaan nəvanuan lotogolgole len natətanən salito.* ⁸ Len natgalenan aNunun aGot igol imasil ke, nəbõŋ naim nətaṗolen topat sal, nəṗisal hən avan ideh bēbis vi lohoim len Naut Tolo Masuṽ səkamis. ⁹ Natenan ehum nasoran kəta m̄os nəbõŋ ta daməŋai. Husur naviolan gail mai narivatvat ahai tutumav lototutumav hən gail ləsaləboi ləḅigol nəlon nəvanuan lotolotu ḅimasil. ¹⁰ Husur nəkadun nəvide hən naviolan mai natutumavan evi nalo hən nəhanian, namunian mai nakəkasian m̄os naveveuan. Nalo galenan lovi hən niben nəvanuan ŋai. Ale nalo galen lupat van vəbar nəbõŋ aGot togol nəvide veveu.

¹¹ Nəbõŋ aKристо togəm vi biltihai tutumav hən natit lotovoi lotovisi tia, eḅis len naim nətaṗolen toyalyal mai tonor səhor ta m̄o. Naim nətaṗolen enan, avan ideh saum həni hən navəlan, ale savi natideh topat len navile eg a pan. ¹² Nəbõŋ aKристо tobis len Naut Tolo Masuṽ, sabis len nasihau p̄isi hum abiltihai tutumav ta m̄o lotogole. Ao, eḅis vəha-sua ŋai husur səlav nəda hinani mai nəda hetuhḅuluk vi lohoim hən bəkəkas kuv nəsaan, be ilav nəda han səbõn, evi lohoim. Ale len nəda han eṗur kuv gidato dan nəpanismen, ale nəmakuvan enan ipat vi sutuai. ¹³ A m̄o, ahai tutumav eḅul hən nəda hinani mai nəda heḅuluk mai nəmasiav hən natuhḅuluk pəhaṽut† len nəwai, ale igol egiris niben nəvanuan lotob̄iŋb̄iŋal len nalo hən nibelit ḅiveveu dan nab̄iŋb̄iŋalan salito.* ¹⁴ Be nəda hiYesu esəhor masuṽ hən natgalenan. Len nədaŋan seNunun aGot totoh vi sutuai, aKристо, natit tosa toḅuer lan, etutumav hən gai van hən aGot. Imaienan, nəda han igol nəlodat imasil dan nəsa dattogole lotolav gidato vi lan nəmatan; nəda han igol nəlodat imasil hən datḅilotu hən aGot tovi nəkadun nəmauran.

¹⁵ Husur natenan, aKристо evi p̄isal silat aGot tokis galito. Na-kel-gati-an veveu siGot eil gəgat len aYesu hən ləḅikad nəmauran vi sutuai aGot tokel gati. Husur aKристо imat hən ləḅimakuv dan nəpanismen tonor hən galito sil nəsaan lotogolgole len na-kel-gati-an ta m̄o.

¹⁶ Avan ideh totos gat na-kel-gati-an san ke, len nəmatan san anatun gail tile dereh tikad natit san gail, nəmatan sitenan totos gati, timasṗarṗar. ¹⁷ Husur nəbõŋ tomaur sal, na-kel-gati-an san ipat sal, be nəbõŋ tomat, nəsa tokel gati isarpoh. ¹⁸ Bathut enan, len nəda ŋai na-kel-gati-an ta m̄o aGot tolav mai aMoses etuḅat um. ¹⁹ Nəbõŋ aMoses tokel ur p̄is nakelean todaŋ gail mai nəvanuan p̄isi, ilav navurun nasipsip lotogol tobisibis, mai nəpashət nahisop, ale etur həni len nəda heḅuluk mai nəda hinani mai nəwai, ale eḅil həni hən nəda b̄egiris nalob̄ulat mai nəvanuan gail p̄isi. ²⁰ Ikel mai galit ke, “Egai nəda hən na-kel-gati-an aGot tokel buni ke mitimasgol husuri.”‡ ²¹ Len nəvide tomaienən, igol nəda egiris naim nətaṗolen mai natit p̄isi hən nalotuan lotosuh ei.* ²² Kitin, len nalo siMoses, ahai tutumav igol natit hən nalotuan gail luvaveu len nəda, pəpadaŋ natit p̄isi. Husur asike nəda ḅisel, imabe? AGot asike eruḅat nəsaan dan nəvanuan gail.*

²³ Husur enan, naim nətaṗolen len navile eg a pan mai natit p̄isi lotosuh lan luvaveu ŋai len nəda herivatvat gail. Natgalenan lohūm nəgarutian

* 9:7: Lev 16.2-34 † 9:13: Natuhḅuluk pəhaṽut enan, lopəŋasi, nəmasiav han ŋai ipat. * 9:13:

Lev 16.15-16; Num 19.9, 17-19 ‡ 9:20: Exo 24.8. Nəbõŋ aMoses tokəmaienən, esəŋav hən

na-kel-gati-an siGot ta m̄o. * 9:21: Lev 8.15 * 9:22: Lev 17.11

hən natit gail len nəmav. Natit gail kitin len nəmav, nəda herivatvat sanor hən biḡol ləbiveveu, be naviolan tovoi masuṽ səhori ɲai inor həni. ²⁴ Husur aKristo sabis len Naut Tolo Masuṽ nəvanuan toum həni len nəvəlalito. Naut enan ehum nəgarutian ɲai hən Naut Tolo Masuṽ len nəmav. Be aKristo ebis len nəmav kitin, ale gagai isor sidato len nəhon aGot. ²⁵ Gai etile dan abiltihai tutumav tolav nəda savi ehan, ale toḡbis len Naut Tolo Masuṽ len nasihau p̄isi. aKristo sabis len nəmav hən b̄etutumav daɲir hən gai. ²⁶ Təmaienan, aKristo təmasmat vəha-sob̄sob̄ur van, tuḡat len natuḡatan hən navile a pan. Be gagai, len nəboɲ hən nanoɲan hən navile a pan, evisi vəha-sua tovi naməkot hən b̄etutumav hən gai hən b̄ilav kuv nəsaan. ²⁷ Ale gidat dattovi vanuan, aGot erij nəboɲ tonor hən gidat v̄isusua datḡimat. Len nəboɲ enan dereh dateil len nəhon aGot len nakotan san. ²⁸ Len navide tomaienana, aKristo am imat, etutumav vəha-sua tovi naməkot hən gai, hən b̄ilav kuv nəsaan sinəvanuan lotosob̄ur. Dereh tegəm tət̄as, be savi m̄os nəsaan sidato. Dereh tegəm hən b̄ilav nəmauran vi sutuai mai alat lotovatvat viri, lotoləɲon masuṽ hən ləb̄erisi.*

10

¹ Nalo siMoses ehum nəm̄ol hən natit gail lotovoi ləb̄egəmai, be nəm̄ol savi natgalenan kitin. Naut kəmas ahai tutumav totutumav len nasihau p̄isi, natutumavan galenan lodədas ləb̄igol alat lotogəm hən ləb̄ilotu, ləbinor len nəhon aGot. ² Natutumavan galenan lətaləboi lətagol nəvanuan gail lətanor len nəhon aGot, natutumavan lətanəɲ. Husur alat lotolotu lətanor vəha-sua tovi naməkot len nəhon aGot, asike lətaləɲon t̄esa len nəlolit sil nəsaan am. ³ Be nəlolit səmasil. Ale natutumavan salit galenan lugol ɲai ke, lotonau təlmam hən nəsaan salito len nasihau p̄isi. ⁴ Husur nəda heḡuluk mai hinani edədas b̄ilav kuv nəsaan boɲ ideh.

⁵ Imagenan, nəboɲ aKristo togəm vi lan navile a pan, ike, “Gomətahun natutumavan hən narivatvat mai naviolan, be goutaut hən nibegw hən nəbeviol həni.

⁶ Lopəɲas kavkav hən narivatvat gail len natutumavan, loviol hən natit gail hən ləb̄ekək̄as kuv nəsaan salito, wake gəsahəhəvur.

⁷ Beti nuke, ‘Got, ginau bogai.

Nogəm hən nəb̄igol nəsa gotoləɲoni,

hum lototos husur ginau len nalob̄ulat tobul.’ ”*

⁸ Metəkav aKristo ike, “Natutumavan hən narivatvat mai naviolan, narivatvat lotopəɲas kavkav həni, mai natit lotoviol hən gail hən ləb̄ekək̄as kuv nəsaan, gomətahun gail, gəsahəhəvur hən gail” (be natutumavan galenan lunor len nalo siMoses). ⁹ Beti aKristo ike, “Ginau bogai, nogəm hən nəb̄igol nəsa gotoləɲoni.” Len nasoruan enan ikas kuv na-kel-gati-an ta m̄o hən b̄esəɲav hən na-kel-gati-an veveu. ¹⁰ Ale husur aYesu Kristo togol nəsa aGot toləɲoni nəboɲ totutumav hən niben gabag, len natutumav-vəha-sual-an tovi naməkot, aGot igol datunor len nəhon, datovi esan səḡon.

¹¹ Akis ahai tutumav gail p̄isi loil təban nəmel tutumavan, loum len nalotuan, lotutumav tabtab hən natit gail lotop̄itp̄itov̄. Be natutumavan

* 9:28: Isa 53.12 * 10:7: Psa 40.6-8

hæn natgalenan salæboi ðekækas kuv næsaan boŋ ideh.* ¹² Be aKристо, ahai tutumav enan sidato, etutumav hæn natesua ŋai. Etutumav vøha-sua tovi namækot hæn gai hæn ðikas kuv næsaan vi sutuai. Beti ebøtah len navølan næmatu siGot. ¹³ Len naut enan itoh vir aGot ðigol naenemi san gail læbevi ut kæmas, hum nakes toriŋ narien gølar lan.* ¹⁴ Husur, len natutumavan enan tosua ŋai, aKристо igol nævanuan san gail lunor len næhon aGot vi sutuai, galit aGot togolgol naveveuan len galito hæn læbevi esan sæbon.

¹⁵ ANunun aGot am ikel koti mai gidat ke tomaienän. Husur ike,

¹⁶ “Ale ginau Nasuð aGot nekømaiegai ke,

Len næboŋ ðegømai,

dereh nita gat na-kel-gati-an egai mai galito.

Dereh nerinŋ nalo sagw gail len nælolito,

ale nitos gat gail len nænauan salito.”†

¹⁷ Beti ike,

“Næsaan salito mai natit lotogol gail toður kotov nalo,

asike nunau tølmam hæn gail boŋ ideh am.”*

¹⁸ Imaienän, næboŋ aGot toruðat næsaan galenan dan galito, sækad natutumavan ideh am sil næsaan.

Datidaŋ len aGot

¹⁹ Imagenän bathudud nadølomian, len næda hiYesu datukad na-il-ðuri-an hæn datðeðis len Naut Tolo Masuŵ len næmav. ²⁰ Len næmatan san aYesu esøjav hæn næpisal veveu, næpisal næmauran tolavutur len næbiltikaliko vøbar Naut Tolo Masuŵ. ²¹ Ale husur dattokad aþiltihai tutumav toyalyal toil a mō hæn naim siGot, ²² dategøm vi tøban aGot, datsamøtahw husur nælodat toplu hæn nadølomian kitin. Husur aKристо igol næda han egiris nælodato hæn datðiveveu, asike datoløŋon isa len nælodat sil næsaan am. Ale ekækas nibedato hæn næwai toveveu.* ²³ Datetøgau gat næ-vatvat-viri-an dattokel uri ke dattokade, sadaterus dani, husur datoløboi datðeriŋ nælodat len aGot hæn ðigol næsa tokel gati. ²⁴ Datinau næpisal gail hæn datðevi tarhøt sidat gabag hæn datðelømas bun gidat gabag mai hæn datðigol natit tovoi gail. ²⁵ Sa-nølodat tiðov hæn næbonbønan hæn gidat gabag hum nævanuan galevis lotogolgole. Be datigol gidat gabag dateleŋon tivoi am len nælodato. Ale datigol tabtab hæni bathut tomasil ke Næboŋ siNasuð ðegøm pøpadaŋ.

²⁶ Datðeløboi nakitinan tia, ale datðilekis hæn datðigol tabtab hæn næsaan, sækad naviolan hæn natutumavan ideh am toløboi ðekækas kuv næsaan. ²⁷ Be ikad namøtahwan ŋai mai næ-vatvat-viri-an hæn næpanismen mai næhab towunwun hæn ðihan þis naenemi siGot gail balai.* ²⁸ Avan ideh tomøtahun ðigol husur nalo siMoses, ale nævanuan toru o totor læðikel koti ke tomaienän, imat sile, nalolosaan eðuer.* ²⁹ Be mitinau nævanuan lotomøtahun aNatun aGot, lotoŋit næholit van hæni; lotonau ke næda togol lotoveveu dan næsaan tovi ut kæmas ŋai, savi natideh; ale lotosor mødas aNunun aGot toviol kæmas hæn navoian, næpanismen silatenän imabe? Nævanuan lotomaienän, inor hæn læðipanis vøsa tibatbat. ³⁰ Husur datoløboi aGot egaii toke, “Nasisilan ipat len ginau, dereh nilav næpørpøran

* **10:11:** Exo 29.38 * **10:13:** Hæn naves 12-13, ris Psa 110.1 † **10:16:** Jer 31.33. Ipru

8.10. A mō aGot itos gat nalo len nævat, be gagai itos gati len nælon nævanuan. * **10:17:** Jer 31.34

* **10:22:** Eze 36.25 * **10:27:** Isa 26.11 * **10:28:** Deu 19.15

mai gaiug hən nəsaan gotogole.” Ikele am ke, “Nasub aGot dereh tisaḅ səhoti ke nəvanuan san gail lipanis o teḅuer.”* ³¹ Nəvanuan ḅitoh len navəlan aGot nəkadun nəmauran, evi natsua hən avan enan ḅemətahw habat lan.

³² Be mitinau təlmam hən nəboŋ ta nŋo gail, nəboŋ namial hən nakel-uri-an tovoi totuḅat nŋias gamito. Mitinau na-il-gəgat-an samito nəboŋ məttoḅaŋ ḅur na-ləŋon-isa-vəsa-an. ³³ Len nəboŋ galevis nəvanuan losəvar gamito, lomədas tabtab hən gamito len nəhon nəvanuan gail. Len nəboŋ tile am mətovi tarhət silat alaten lotomədas masuḅ hən galito. ³⁴ Mətukatəpol hən na-ləŋon-isa-an silat lototoh len naim ḅəbaŋjis. Nəboŋ alat lotoil a nŋo lototariv kukuv piis natit samit dan gamito, mətudaŋ hən len nakemkeman, husur mətoləboii tia ke, gamit mətukad natit gail lotovoi am, natit gail lotopat vi sutuai. ³⁵ Na-il-ḅuri-an len nadəlomian samit satimasig husur nakonḅurḅuran han etibau. ³⁶ Mitimaskad nədaŋ-ḅuri-an hən ke, nəboŋ məttoŋol nəsa aGot toləŋon gail, dereh mitikad nəsa aGot tokel gati. ³⁷ Husur ehum natosian siGot toke, “Asike idareh atenan toŋəmgəmai dereh tevisi

ale asike evəlo.

³⁸ Ale nəvanuan sagw tonor dereh tikad nəmauran tokitin, husur eriŋ nəlon len ginau.

Ale ḅerus təlmam, asike nohəhaḅur hənġi.”*

³⁹ Be gidato, datsavi silat lotorusrus təlmam vəmasig. Datovi silat lotokad nadəlomian len aGot, lotokad nəmauran.

11

Nadəlomian

¹ Be nadəlomian evi sa? Nadəlomian evi na-ləboi-buni-an ke nəsa dattovatvat viri dereh tevisi. Evi naləboian ke nəsa datsakəta risi, ekitin, nəlon-uri-an eḅuer. ² Bathut nadəlomian enan alat ta sutuai lotokade, aGot isor sal suh galito.

³ Len nadəlomian datoləboi səhoti ke, len nasoruan san, aGot igol navile a pan mai natit piisi am. Imaienan, len nəsa datsaləboi datḅerisi, aGot igol natit piisi dattoləboi datḅerisi.*

⁴ Mitinau aKen mai aApel tovi aḅan. Len nadəlomian aApel etutumav hən naviolan tovoi səhor naviolan siKen. Bathut nadəlomian siApel, aGot isor sal suhi ke tovi vanuan tonor, ale ehəhaḅur hən naviolan san. Ale naut kəmas aApel tomat sutuai tia, len nadəlomian san isor mai gidato sal.*

⁵ Len nadəlomian aEnok səkad nəmatan, husur aGot ilav kuvi vi məhat. Avan ideh səsaḅ niben husur aGot ilav kuvi. Husur a tahw hən tolav aEnok vi məhat, aGot ikel koti ke tohəhaḅur hənġi.* ⁶ Ale nadəlomian ḅəḅuer len nəvanuan, edədas ḅigol aGot ḅəhəhaḅur hənġi. Husur avan ideh toŋəm hən aGot, timaskad nadəlomian ke aGot totoh, mai toviol hən nakonḅurḅuran mai alat lotoḅusḅus kitevi hən ləḅeləboii.

⁷ AGot ikel mai aNoah ke natit gail aNoah sarisi sal dereh tevisi. Ale len namətahwan hən nəyalyalan siGot, mai len nadəlomian, aNoah eum hən nəək hən ḅesusuan nəbathudud san lan dan nilev topul. Len nadəlomian

* **10:30:** Deu 32.35-36 * **10:38:** Hab 2.3-4 * **11:3:** Gen 1; Psa 33.6, 9; Jon 1.3 * **11:4:** Gen 4.3-10 * **11:5:** Gen 5.24

san, aNoah isab səhoti ke, navile a pan timaspanis. Ale aGot erinji ke aNoah inor len nəhon bathut nadəlomian san.*

⁸ Len nadəlomian, aApraham igol husur nəsa aGot tokisi hən bigole. Nəboŋ aGot tokisi hən bərin naut totohtoh lan hən bevi lan naut aGot tokel gati ke tikade balai, aApraham ivan, naut kəmas saləboi naut bevi lan! ⁹ Len nadəlomian aApraham itoh len naim nətaʔolen hum ametbəs, len naut aGot tokel gati ke tikade balai. Ale aIsak, anatun aApraham, mai aJakop, aməhaibən, gəlar am arutoh ei maienan, ale arukad nakel-gati-an siApraham.* ¹⁰ Husur aApraham ekəta vir nabiltivile tokad nəpaudesen topat vi sutuai, aGot togarut nəplan han mai toum həni.*

¹¹ Len nadəlomian siApraham, aGot igol aApraham eləboi bəgəm vi tata, naut kəmas tovi haʔut tia, mai naut kəmas aSarah tobutoh. Husur len nabunusian siApraham, gai eləboi bərin nəlon len aGot tokel nakel-gati-an maii.* ¹² Naut kəmas aApraham tovi haʔut buni tia, be səmat sal, gai evi nəkadun nəpasusan tosoʔur. Lusəʔur hum naməso gail len nəmav, ale hum nabion bitas, nəvanuan edədas bəʔuruj gail.*

¹³ Nəvanuan galen piŋi loil gəgat len nadəlomian salito van vəbar lotomat. Ləsəkad natit aGot tokel gati ke ləbikad gail balai; be losuh sutuai hən lotoris natgalenan ta tahw buni ləbəgəmai, ale lohəhaʔur. Ale lukel koti ke lotovi metbəs lototoh len navile a pan, be savi naut a im salito.*

¹⁴ Nəvanuan lotokəmaienan, imasil ke lotokəta doŋ naut hən bəgəm vi naut a im salito. ¹⁵ Lətənaunau naut matmat salit lotorinji, lətaləboi lətatəlmam vi lan. ¹⁶ Avil loləŋon masuʔ hən naut ideh tovoi səhori, naut a im len nəmav. Imaienan aGot nahurun səsa hən lotokisi hən aGot salito, ehəhaʔur həni, husur eutaut hən nabiltivile sua məs galit tia.

¹⁷ Nəboŋ aGot toke bəbunus tas nadəlomian siApraham ke bimbabe, aApraham, len nadəlomian san, eviol hən aIsak hən bətutumav həni.* AApraham, aGot tokel gati maii ke tikad nəpasusan tisəʔur, gai eutaut hən bətutumav hən anatun tosua ŋai, ¹⁸ naut kəmas aGot tokel maii ke, “Nəpasusan sam dərəh levi len nəpasusan seIsak.”* ¹⁹ Len nabunusian siApraham, inau ke aGot toləboi bigol nəvanuan bile məhat dan nəmatan. Ale datoləboi datbike, ehum aApraham tokad tətəs hən aIsak totəlmam dan nəmatan.

²⁰ Len nadəlomian, aIsak eus aGot hən bivoi hən anatun gəlaru, aJakop mai aEsau len nəboŋ gail ləbəgəmai.*

²¹ Nəboŋ pəpadaŋ hən aJakop bimat, len nadəlomian, eus aGot hən bivoi hən anatun aJosef gəlaru. Ale etur səŋar gai len nəhai təbatehw, ilotu hən aGot.*

²² Nəboŋ pəpadaŋ hən aJosef bimat, len nadəlomian, isor husur nəboŋ alat a Israel ləbivan dan naut a Ijip. Ale ikel buni ke, nəboŋ ləbivan lipat nabəlasun gail van.*

²³ Nəboŋ lotopas aMoses, len nadəlomian, anan mai atəman arosusuan aMoses van vəbar nahəbati han totor, husur loris ke tokab, totile, ale arsamətahw hən arbəʔur kotov nalo sekiŋ.*

* **11:7:** Gen 6.13-22 * **11:9:** Hən naves 8-9, ris Gen 12.1-5, 35.12, 27 * **11:10:** Ipru 11.16, 12.22 * **11:11:** Gen 18.11-14, 21.2 * **11:12:** Gen 22.17 * **11:13:** Gen 23.4; 1Chr 29.15; Psa 39.12 * **11:17:** Gen 22.1-14 * **11:18:** Gen 21.12 * **11:20:** Gen 27.27-29, 39-40 * **11:21:** Gen 47.31, 48.1-20 * **11:22:** Gen 50.24-25; Exo 13.19 * **11:23:** Exo 1.22, 2.2

²⁴ Nəboŋ aMoses totibau, len nadəlomian, emətahun nəvanuan gail ləbəkisi hən anatan anatvavin aFero.† ²⁵ Emətahun nəsaan husur togol nahəhaʋuran tom̃idol ŋai, be ilekis hən bikatəpol hən nəmauran today nəvanuan siGot lotoləŋon tosa vəsa lan. ²⁶ Len nabunusian san, aMoses inau ke, nakontit gail a Ijip topul həni savi natideh, be nəvanuan gail ləbesəvari, ehəhaʋur hən bələŋon bisa m̃os Kristo bəgəmai, səhor hən bikad nakontit gail a Ijip topul həni. Husur inau tabtab hən nakonp̃urp̃uran aGot bəviol həni maii balai.

²⁷ Len nadəlomian, aMoses eriŋ naut a Ijip, samətahw len nəlol paŋpaŋ sekiŋ, husur etəgau gat naʋisal san hum tokəta ris aGot nəvanuan lotodədas ləberisi.† ²⁸ Len nadəlomian, aMoses igol nəhanan hən nəPasova nametəkav. Ikele hən alat seIsrael ke, ligol nəda tegiris nabopita salit gail hən aŋel hən nəmatan asike bibar ahai a m̃o salit gail.*

²⁹ Len nadəlomian, alat seIsrael luyar tukot len naut Nətas Bisibis tolul dani, hum lotoyar len nətan masmas. Be nəboŋ alat a Ijip lotoke ləbəhusur galito, lomun, lumat p̃isi.*

³⁰ Nəboŋ alat seIsrael lotoyar garu len nabiltivile Jeriko husur nəmariboŋ toməlevru, len nadəlomian, nəʋod hən nabiltivile enan iteh.*

³¹ Mitinau aRahap toʋur hən niben. Nəboŋ nəvanuan toru artomətan natit p̃isi len nabiltivile Jeriko, aRahap ehəhaʋur hən artotoh maii. Ŋa len nadəlomian, alitenan səmat mai alat a Jeriko ləsagol husur nəsa aGot tokele.*

³² Ikad isoʋur am hən nəbikele, be namityal eʋuer hən nəbisor husur aKiteon, aParak, aSamson, aJəftah, aTevit, aSamuel mai ahai kelkel ur gail. § ³³ Len nadəlomian, nəvanuan galenan lugol natit isoʋur. Luʋal mai nakiŋ naut tiltile gail ale losəhor galito; nəboŋ lotoil a m̃o hən nəvanuan gail, lugol nəsa tonor hum aGot toləŋoni; ale lukad nəsa aGot tokel gati ke ləbikade. Len nadəlomian lugol nabuŋon nalion gail ekəkol,* ³⁴ lugol nəhab topaŋ habat imat; lugam yav dan nəmatan hən naʋu nəbalan. Ləsədaŋ be nədaŋan egəm hən galito; logəm vi bəhariv hən nabiltibalan, luʋal mai navəshəsoltia hən nametbəs gail van lohut galito.* ³⁵ Len nadəlomian, alatp̃əhaʋut lukad tətəs hən amahealit gail lotole məhat dan nəmatan.*

Ikad nəvanuan tile gail am lotomətahun ləbipair dan nadəlomian salito, naut kəmas nəvanuan gail lotomədəs bun galit van lumat sile. Ludam̃ hən ləbimat maienan hən ləbikad na-le-məhat-an dan nəmatan. Na-le-məhat-an enan ivoi səhor na-le-məhat-an salit ta m̃o husur ivan hən nəmauran vi sutuai. ³⁶ Ale nəvanuan galevis losəsələŋ hən na-sor-vilesian mai nabilasian; ale galevis am lutoh len nəbaŋisian hən natsen len naim bəbaŋis.* ³⁷ Galevis lumat len natubunian; lumat len na-les-kotov-nibelito-an; lumat len nə-ta-buni-an hən naʋu nəbalan. Len nəyaran salito losun nahurhusipsip mai nahurhunani. Lupaŋ tite, nəmauran salit

† **11:24:** Exo 2.10-12. Alat a Ijip lokis akiŋ salit gail hən aFero. † **11:27:** Exo 2.14-15. Nəboŋ aMoses togam dan akiŋ, samətahw lan, emətahw husur naIpuru gail lomətahun ləbəhusuri hum nəvanuan na-il-a-m̃o-an. * **11:28:** Exo 12.21-30 * **11:29:** Exo 14.21-31 * **11:30:** Jos 6.12-21 * **11:31:** Jos 2.1-21, 6.22-25 § **11:32:** Kiteon: Jdg 6-7; Parak: Jdg 4-5; Samson: Jdg 13-16; Jəftah: Jdg 11-12; Tevit: 1Sam 16.1-31.13; 1Ki 1.1-2.11; Samuel: 1Sam 1.1-25.1. * **11:33:** Dan 6.1-27 * **11:34:** Dan 3.1-30 * **11:35:** 1Ki 17.17-24; 2Ki 4.18-37 * **11:36:** 1Ki 22.26-27; 2Chr 18.25-26; Jer 20.2, 37.15, 38.6

idaŋ, nəvanuan gail lomədas tabtab hən galito.* 38 Lovi vanuan lotovoi. Alat navile eg a pan ləsanor kasi hən ləbitoh mai galito. Alaten lotovoi luyar lab len naut masmas tobəbesw mai len naʋehuh gail, losusuah len nəbərhuvat mai nəbər gail len tan.

39 Alatenan ta mō, Got isor sal suh galit p̄isi husur nadələmian salito, be nəsa aGot tokel gati ke ləb̄ikade balai galit ideh səkade.** 40 Husur aGot eutaut hən natsua tovoi səhor ta mō mōs gadit p̄isi, hən ke, len nəbonan mai gidato ŋai, galit loləb̄oi ləb̄ikad naʋit na-kel-gati-an p̄isi san.

12

AGot igol datupanis hən beʋusan gidato

1 Alatenan ta mō, nəmauran salit ikel kot nadələmian salito len aGot, ale nəmauran salito igol nadələmian sidat idaŋ am. Imagenan, husur dattokad nəbilitiluvoh enan tahum lotodar vis gidato len nəgamgaman hən nəmauran, datebubulan natit p̄isi tomələs gat gidato, mai nəsaan tomədmədau hən dattovisivis lan. Ale len nə-dəŋ-buri-an datigam len nəgamgaman aGot toriŋ gidat lan. 2 Datekəta haihai len aYesu tovi nəkadun nadələmian sidato. Evi gai tovrurur nadələmian sidato. Bathut nakemkeman topat vir aYesu, idaŋ b̄ur nəmatan len nəhai balbal, nahur sasa hən nəmatan enan savi natideh lan. Ale ebətah len nətarhət nəmatu hən nəbilitihai bətbətah siGot.*

3 Mitinau aYesu todaŋ b̄ur nahur sasa len navələn nəvanuan nəsaan lotovi enemi san gail. Mitinau aYesu hən asike mətb̄ikad na-ləŋon-isa-an len nələmito, asike nələmit b̄ibov hən nəmauran samito. 4 Mətubal hən nəsaan b̄inon len nəmauran samit gail, be gamit ideh səmat sal len nəbəlan enan. 5 Ale nələmit ibonb̄on hən nasoruan aGot tokel mai gamit hum anatun gail hən b̄igol mətb̄ələŋon b̄ivoi am len nələmito. Ike, "Natugw, saginau naʋusanan hən nəpanismen siNasub̄ aGot

hum tovi ut kəmas.
Nəbon b̄esivoh len galug,
sa-nələm̄ tisa.

6 Husur len nəpanismen,

Nasub̄ aGot eʋusan alat gai toləmas bun galito,
ipansəm galit p̄isi

gai todam̄ hən lotovi natun gail."*

7 Mitidaŋ b̄ur naʋusanan hən nəpanismen, husur naʋide aGot tokade len gamito esum̄an məttovi anatum gail. Mətunau ke tokad natətai ideh atəman səpansəm hən beʋusani a? Ao! 8 Anatum aGot gail p̄isi lukad naʋusanan hən nəpanismen. Be b̄eb̄uer len gamito, mətovi natətai naʋisal, mətsavi natun kitin. 9 Gidat p̄isi datukad atəmadat gail hən navile a pan. Lupansəm gidat hən ləbeʋusan gidato, ale datoputsan galito len nənauan sidato. Ale datimabe hən aTata senunudato totoh len nəmav? Dateriŋ gidat len navələn hən datb̄imaur! 10 Atəmadat gail lupansəm gidato len namityal galevis ŋai mōs nanoran hum tovoi len nənauan salito. Be aGot ipansəm gidato mōs nanoran hən bevi tarhət sidato hən datb̄ikatəp̄ol hən nəboruan san. 11 Nəbon nəpanismen mōs nanoran tobar gidato,

* 11:37: 2Chr 24.21 ** 11:39: Len naves 33, datorisi ke galit galevis ta mō lukad natit gail lotovoi aGot tokel gati ke ləb̄ikad gail. Be ikad na-kel-gati-an topat sal. Galit lokəta vir nəbon aGot b̄esəvat aKristo gəmai, be ləsarisi len nəmauran salit gail. * 12:2: Psa 110.1 * 12:6: Pro 3.11-12

naut kəmas toʋusan gidat o tovi tarhət sidato, datsahəhaʋur həni, husur epənas! Be a tahw, iʋan hən natəmat mōs alat aGot toriŋ galit lan, husur lotogol nəsə tonor aGot toləŋoni.

¹² Imagenan, navələmit lotomərav sədaŋ, nakobkob nariemit lotogau, lidaŋ! ¹³ “Mitigol napisal gail linor mōs nalohriemito,” hən alat lotogau asike narielit bətiles, be hən ləbimaur.*

Səsəloŋ husur nalələgauan aGot tokele

¹⁴ Mətehisi hən mətbitoh len natəmat mai nəvanuan p̄isi; mətehisi hən mətbiđan len aGot, mai hən mətbevi esan səbon ŋai. Avan ideh asike biđan len aGot, asike bevi siGot, mətunau ke b̄eris Nasuḅ a? Ao, asike erisi boŋ ideh. ¹⁵ Mətələgau hən gamit ideh asike b̄etəgau suluʋ navoian aGot toviol kəmas həni. Gamit ideh satehum nəharhət nəhai tokon, husur nəboŋ totov, igol nəmauran samit idan, ale emədas masuʋ hən isoḅur.*

¹⁶ Gamit ideh satigol naitian tosa, satesuŋan aEsau tonau ke aGot tovi ut kəmas. Esau evi ahai a mō, be idam hən na-il-a-mō-an san hum ahai a mō, hən bihan nasiloh nəhanian sua. ¹⁷ Mətələboii ke, a tahw aEsau eləŋon ke atəman teus aGot hən b̄eriŋ navoian lan hum ahai a mō, be ikad namətahsian ŋai. Naut kəmas aEsau totaŋisi, edədas b̄egəgel hən navit nəsə togole tia.†

¹⁸ Mətsagəm vi lan navəhuh məttoləboi mətbiđari hum alat seIsrael ta mō. Galit lovi lan Navəhuh Sinai nəhab towunwun lan; naut imermer, ikad nəmargobut, ale nəlan iʋas galito. ¹⁹ Losəsəloŋ hən nəwalan hən nətrampet mai nabiltidoldol tosor. Nəvanuan lotosəsəloŋ həni loŋir aGot hən asike b̄ikel nasoruan ideh am.‡ ²⁰ Lomətahw habat len nəsə aGot tokele. Ike, “Avan ideh o narivatvat ideh b̄ibar navəhuh egai, mitimas-tubuni.”* ²¹ Nəboŋ aMoses toris natgalenan lotogol namətahwan, ike, “Nupab len namətahwan ninegw topil lan.”*

Gamit mətsagəm vi lan navəhuh enan. ²² Be gamit mətogəm vi lan Navəhuh Sion, vi lan nabiltivile siGot nəkadun nəmauran, naut a Jerusalem len nəmav. Len naut ei aŋel lotosəḅur vəsa luḅonḅon len nabiltikemkeman. ²³ Mətogəm vi lan nabonḅonan silat lotovi natun aGot, ahai a mō san gail, gai totos gat nahəsalito len nəmav. Mətogəm hən aGot tokot hən nəvanuan p̄isi. Mətogəm hən nanunun nəvanuan gail lotonor, aGot togol lotonor len nəhon. ²⁴ Mətogəm hən aYesu, na-kel-gati-an veveu siGot toil gəgat lan. Mətogəm vi lan nəda hiYesu togiris gamito, nəda tosor husur natsua tovoi səhor nəda hiApel.§

²⁵ Samtemətahun aGot tosor. AMoses evi vanuan navile a pan ŋai, ale alat seIsrael lotomətahun nalələgauan tokele, ləsəgam yav dan nəpanismen. Bimaienan, gidato datbiđpair dan aGot len nəmav, mai nalələgauan gai tokele, asike datugam yav dan nəpanismen boŋ ideh.* ²⁶ Len nəboŋ enan nadolon aGot ekur hən navile a pan, be gagai ikel gati ke, “Dereh nekur hən navile a pan vəha-sual am, savi navile a pan ŋai, be nəmav am.”* ²⁷ Len

* **12:13:** Hən naves 12-13, ris Isa 35.3; Pro 4.26 * **12:15:** Deu 29.18 † **12:17:** Hən naves 16-17, ris Gen 25.29-34, 27.30-40 ‡ **12:19:** Hən naves 18-19, ris Exo 19.16-22, 20.18-21; Deu 4.11-12, 5.22-27 * **12:20:** Exo 19.12-13 * **12:21:** Deu 9.19 § **12:24:** Gen 4.10. Nəda hiApel ikel uri ke aGot dereh tigol nəpanismen, be nəda hiYesu ikel uri ke aGot dereh tilav kuv nəpanismen. * **12:25:** Exo 20.22 * **12:26:** Hag 2.6

nasoruan “vəha-sual am” aGot tokele, namilen ke, natit p̄isi ta m̄o aGot togol gail, dereh lekur, limasig, hən ke, natit ləsakur ɲai ləb̄ip̄at tin.

²⁸ Imagenan, husur aGot eviol mai gidat hən natohan pipihabəlan todədas b̄ekur, husur natenan, datepul hən nasipaan, ale datilotu hən aGot len navide gai b̄ehəhəv̄ur hən̄i, datilotu hən̄i len namətahwan mai nəmaɲmanjan hən nəyalyalan san. ²⁹ Husur “aGot sidato evi nabiltihab tohan puɲpuɲ natit p̄isi.”*

13

Nə-maris-kotovi-an

¹ Məteləmləmas bun gamit gabag tabtab surm̄an mət̄tovi latmiṽan. ² Sa-nələmit tibon̄bon̄ hən mət̄b̄ehəhəv̄ur hən nametb̄os b̄itoh lohoim samito. Nəvanuan galevis lotogol tomaienən hən nametb̄os gail, lukad aɲel gail lototoh lohoim salito be ləsələboii.* ³ Sa-nələmit tibon̄bon̄ hən alat lototoh len naim bəban̄jis. Mitinau galito, nələmit titan̄jis galito hum mət̄totoh mai galit len naim bəban̄jis. Ale alat nəvanuan gail lotomədəs galito van van lotoləɲon tosa vəsa, mitinau gat galito hum napəɲasan salito topat len nibemito.

⁴ Gamit p̄isi mət̄erij̄ nəlahan a məhat len nənauan samito. Sa-nəmel hən nəlahan teb̄inj̄b̄iɲal, namilen ke, alarmisoan aridaɲ len nəlahan səlaru. Husur aGot dereh tisab̄ səhoti ke, nəvanuan togol naitian tobur kotov nəlahan, mai nəvanuan lotogol naitian tosa, limaspanis.

⁵ Len nəmauran samito samteləɲon masuṽ hən nəvat, be mət̄ehəhəv̄ur hən nəsa mət̄tokade. Husur aGot ike,
“Asike norij̄ gamit bon̄ ideh,

asike norij̄ gaḅulan gamito.”*

⁶ Imaienan asike nomətahw hən nəb̄ike,
“Nasub̄ evi na-vi-tarhəte-an sagw,

asike nomətahw.

Asike nomətahw len nəsa nəvanuan ɲai

toləboi b̄igole hən ginau.”*

⁷ Mitinau təlman hən alat lotoil a m̄o hən gamito, lotoṽusan gamit hən nasoruan siGot. Mitinau navit nəmauran salit gail, ale nadələmian samito təsuɲan nadələmian salito.

⁸ AYesu Kristo sagəgel bon̄ ideh, imaienən ɲai nino, daməɲai, vi sutuai. ⁹ Imaienan napusanən tiltile lotovinvinu, mət̄totətan hən gail, saleliv gamit vi tut.* Ivoi hən mət̄b̄ikad nədaɲan len nələmito, nədaɲan togəm len navoian aGot toviol kəmas hən̄i, sagəm len nəhanian hən nalotuan savi tarhət silat lotohani.

¹⁰ Ahai tutumav gail loum len naim nətaḅolen len navile a pan. Nəmel tutumavan sidat ipat, be galit ləsələboi ləb̄ihan ei.* ¹¹ A m̄o abiltihai tutumav ipat nəda herivatvat lohoim, vi lan Naut Tolo Masuṽ hum naviolan hən b̄ekəkas kuv nəsaan sinəvanuan gail. Be lopəɲas p̄is niben narivatvat gail a tut dan naut naim nətaḅolen gail lotokir lan.* ¹² Len

* **12:29:** Deu 4.24 * **13:2:** Gen 18.1-8, 19.1-3 * **13:5:** Deu 31.6, 8; Jos 1.5 * **13:6:** Psa 118.6 * **13:9:** Efe 4.14; Rom 14.2-23; 1Kor 8.8; Kol 2.7, 16-22; 1Tim 4.3 * **13:10:** Ipru 9.11-14. A m̄o ahai tutumav sidato evi aKristo ale lodədəs ləb̄ihani. Namilen ke, alat lotohusur navide hən nalo ta m̄o hən ləb̄iveveu, o hən ləb̄inor len nəhon aGot, lodədəs ləb̄ikad nəmauran kitin aKristo tomat hən datb̄ikade. * **13:11:** Lev 16.27

naŵide tomaienān, aYesu am evivile dan nabiltivile, eləŋon isa habat, imat hən nəda han bīkas kuv nəsaan dan nəvanuan san gail, hən ləbēvi siGot səbōn ŋai.* ¹³ Imaienān datevivile dan naut naim nətaŋolen gail lotokir lan, dativan hən aYesu hən datbīkatəŋol hən na-ləŋon-isa-an san. Namilen ke, dateriŋ nalo silat seIsrael, dateriŋ nəlodat len aYesu ŋai, naut kəmas nəvanuan gail lebisor mədas gidato hum lotogole hən gai. ¹⁴ Husur len navile eg a pan datsəkad nabiltivile hən datbītoh tin lan vi sutuai; be datuon kitev naut a im bəgəm balai.* ¹⁵ Imaienān, len aYesu, datetutumav tabtab hən na-sor-sal-suhi-an tovi naviolan vi təban aGot, navit nabuŋodat tokel koti ke tovi Masta sidato. ¹⁶ Ale sa-nəlomit tibonbōn hən mətbīgol navoian, mai hən mətbēvi tarhət silat lotomīdol. Natgalenan boh, lovi naviolan natutumavan aGot tohəhaŵur hən gail.

¹⁷ Mitigol husur nəsa alat lotoil a mō hən gamito len Nasub lotokele, məteriŋ gamit len navəlalito. Lokətkəta təban gamito, ale galit limaskel mai aGot hən na-kel-uri-an husur nauman enan salito. Mitigol husur nəsa lotokele hən ləbēum len nahəhaŵuran, savi len nəlolit tosa. Husur, enan asike evi tarhət samito!

¹⁸ Mitoris tuŵ tabtab mōs ginamito. Namtoləboi buni ke nəlonamit imasil, ale namtoləŋon masuŵ hən namtbīkad naŵide tonor ŋai, len natit pisi namtbīgole. ¹⁹ Noləŋon masuŵ hən mətbisor tuŵ ke, aGot tidam hən natəlmaman sagw hən nəbēgəm tutut hən gamito.

²⁰⁻²¹ AGot ita gat na-kel-gati-an topat vi sutuai len nəda hiYesu, aMasta sidato, ale igol aYesu, tovi nabiltivanuan tokətkəta təban nasipsip, ile məhat dan nəmatan. AGot hən natəmat tigol mətepul hən natit pisi tovoi tonor hən mətbīgol nəsa toləŋoni. Len aYesu Kristo, aGot teum len nəmauran sidato, tigol natit pisi bəhəhaŵur həni. Nə-sal-suhi-an hən nəyalyalan san tevi təban aYesu Kristo vi sutuai sutuai! Ganan!

Nasoruan naməkot

²² Bathudud nadəlomian noləŋon masuŵ hən mətbəsəselon husur nasoruan sagw hən bīgol mətbələŋon bivoi am len nəlomito, husur nalobulat napisulan egai nototosi van hən gamito, epitol ŋai. ²³ Nuke məteləboii ke, awawa sidat len nadəlomian, aTimoti, ludakuvi dan naim bəbanjis. Gai bəgəm tutut, dereh nitah maii hən namrbəgəm ris gamito.*

²⁴ Mitikel na-ke-ivoi-an mai nəvanuan pisi lotoil a mō hən gamito, mai nəvanuan pisi am siGot ei. Alat a Itali lukel na-ke-ivoi-an salito mai gamito.

²⁵ Navoian aGot toviol kəmas həni tipat len gamit pisi.

* **13:12:** Jon 19.17, 20 * **13:14:** Ipru 11.10, 16 * **13:23:** Uman 16.1

Jemes

Nalobulat napolisulan aJemes toton

Ase itos nalobulat napolisulan egai?

AJemes, avan aYesu matmat, toil a mo han alat siYesu len naut a Jerusalem, gai itosi.

Itos nalobulat napolisulan egai han nesa?

Itosi han bikel mai naKristen gail navide tovoi han labikade han labidan len nadalomian len aYesu.

AJemes itos nalobulat napolisulan egai mos ase?

Itosi mos naKristen gail len naut pisi.

AJemes itosi nasis?

Hum ma toton papadan han nasihau A.D. 48.

- 1) AJemes ikel na-ke-ivoi-an mai naju gail (1.1)
- 2) Nəboŋ nəmauran bidan, dan buri. Gəbikə gəbigol nəsaan, savi aGot totaltal han gaiug, naləŋonian sam igol ke gotogol nəsaan (1.2-18)
- 3) Nəsəsəlonjan mai nagolean (1.19-27)
- 4) Sagipatpat nəvanuan galevis məhat səhor galit am. Asike gəbilolosa han nəvanuan gail, asike aGot ilolosa han gaiug (2.1-13)
- 5) Nəsa gotogole evusani ke gukad nadalomian len aGot o ebuer (2.14-26)
- 6) Alat lotokad nadalomian mai namealito. Navide avan ideh tokade evusani ke namitisau han nəmauran san togəm len aGot o ebuer (3.1-18)
- 7) Len nəbalkabaŋan mətomətahun aGot. Pair dan navide enan tosa, riŋ gamito len navəlan aGot. Samtisor mədas avan ideh, samit sor patpat gamit məhat. Mətbələboi nəsa tovoi be asike mətbigole, mətugol nəsaan (4.1-17)
- 8) Alat lotopul han natite lotogol məttoləŋon tosa, dereh lipanis, be ipat len aGot han bigole. Samtikoblen mədas gamit gabag. Toh mədau, dan bur na-ləŋon-isa-vəsa-an (5.1-5.11)
- 9) Kel nakitinan. Kel kot nəsaan samit mai gamit gabag. Sor tuv mos gamit gabag. Dereh aGot tevi tarhət samito (5.12-18)
- 10) Gamit ideh bipal sob dan nakitinan, vireh təlmam həni han aGot berubat nəsaan san dani (5.19-20)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau aJemes notovi naslev siGot mai siNasub aYesu Kristo, nuke, "Ivoi," van han nahəmar toseŋavur pisan eru, nəvanuan gail lototoh visusua len navile a pan.*

Susumar nəboŋ nəmauran today

² Bathudud nadalomian sagw, nəboŋ mətbətut len natit tiltile labigol kitev nadalomian samito ke timabe, mitikemkem həni nai. ³ Bathut mətoləboii ke nəboŋ natgalenan lotogol kitev nadalomian samito ke imabe, na-gol-kitevi-an galenan lugol nə-dan-buri-an len gamito.

⁴ Nauman han nə-dan-buri-an timasvan van vəhav, han ke nəboruan samit binor buni, asike nədanjan han nəboruan samito bəmidol boŋ

* 1:1: Mat 13.55; Mak 6.3; Uman 15.13; Kal 1.19

ideh. ⁵ Gamit ideh bīpar mitisau hən nəmauran tonor mai naṽide tovoi, ivoi ke teus aGot həni,* gai toviol masuṽ mai nəvanuan p̄isi, ale dereh teviol həni mai gaiug, asike inau isa hən gaiug sile. ⁶ Nəboŋ gəbeusi, usi len nadələmian, nəloṁ sateuri. Nəvanuan nəlon touri ehun nətəs tokud tabtab, səpat mədau. Nələn eṽuvi vi məhat, epus, evi pan.* ⁷ Nəvanuan tomagenan satinau ke Nasuḅ bīlav natideh maii, ⁸ ikad nənauan toru, edədas behusur naṽisal tosua ŋai, nəmauran san ipat lavələv.

Naməsal mai nəvanuan topul hən natite

⁹ Nəvanuan nadələmian ideh bevi ut kəmas o bevi məsal len nabunusian sinəvanuan gail, ivoi ke tehəhaṽur, husur aGot eputsani tia. ¹⁰ Be nəvanuan tokad natite; aGot bīgol gai bevi ut kəmas, ivoi ke tehəhaṽur həni, husur dereh nəmauran san temīdol hum napusit naliol. ¹¹ Namityal togəm vi məhat, esun naliol; imasmas, napusit iteh; nəkaban han imasig. Imagenan nəvanuan tokad natite, tehīs soḅuer həni vən vəmat, imasig maii.†

Nətaltalan hən nəsaan

¹² AGot tivoi hən nəvanuan toil gəgat naut kəmas nate sasa gail lotogəm hən ləbīgol kitev nadələmian san ke imabe. Nəboŋ bīdaŋ bur gail, dereh aGot tilav nəprais hən nəmauran kitin maii, nəprais aGot tokel gati tia ke teviol həni mai alat lotoləmas buni. ¹³ Avan ideh, natit bītaltal ke tigol nəsaan, satike, “Evi aGot totaltal ke nisa.” Bathut natideh tosa edədas bītaltal ke aGot tigol nəsaan, mai aGot gabag sətaltal ke nəvanuan gail ləbīsa boŋ ideh. ¹⁴ Avil nəvanuan ṽisusua, naləŋonian san tosa gail lutaltal ke tigol nəsaan. Losəhari, loliv gargari vi tut. ¹⁵ Beti nəboŋ naləŋonian tosa totian, ipas nəsaan. Nəboŋ nəsaan enan togəm tibau, ipas nəmatan.

¹⁶ Bathudud sagw notoləmas bun gamit p̄isi, samtedələm nagəgərasan husur aGot! ¹⁷ Naviolan p̄isi lotovoi, naviolan p̄isi lotonor buni, logəm len aGot a məhat togol naṽial p̄isi len nəmav. AGot sagəgel hun nəṁol torusərus. ¹⁸ Ilekis ke, len nasoruan hən nakitinan, eviol hən nəmauran veveu mai gidato, hən datbehum naṽit metəkav len natit p̄isi gai toum həni.

Nəsəələŋan mai nagolean

¹⁹ Bathudud sagw notoləmas bun gamit p̄isi, məteləboi səhot nategai: Gamit p̄isi məteutaut tabtab hən mətbesəsələŋ, samtisaṽsaṽut hən mətḅisor, samtisaṽsaṽut hən nəlomit bīpanpaŋ* ²⁰ bathut nəlol paŋpaŋ sinəvanuan edədas bīgol səhot nanoran aGot toləŋoni. ²¹ Imagenan, bubulan naḅiŋbīŋalan mai nəsaan topat sal, dan nəmauran samito. Nələmit temədəu ale səsələŋ husur nasoruan aGot toriŋi len nəlomito, husur eləboi bīlav kuv gamito dan nəsaan samito.

²² Mitigol nəsa nasoruan tokele, samtesəsələŋ kəmas həni ŋai. Mətḅesəsələŋ həni be asike mətḅigol husuri, mətogəras səḅomit hən gamito. ²³ Avan ideh tosəsələŋ hən nasoruan be sagol nəsa tokele, esumən nəvanuan toleleduŋ, ris nəhon len nakəlas. ²⁴ Nəboŋ toris nəhon tonor, ipair dani: vəha-sua ŋai nəlon iboŋboŋ hən nənahənah han. ²⁵ Avil nəvanuan tobunus vahvahur nəlo tonor buni siGot, nəlo togol ke nəsaan satəgau gat nəlon am, atenan beḅunus tabtab həni, asike nəlon bīboŋboŋ

* **1:5:** Pro 2.3-6 * **1:6:** Nəvanuan nəlon touri egəgel tabtab hum nahit togəgel hən nətau han.

† **1:11:** Hən naves 10-11, ris Isa 40.6-7 * **1:19:** Ecc 7.9

hən nəsa tobunusi, tosəsəlon̄ hən̄i, be ðigol̄ nəsa nalo tokele, dereh aGot tigel̄ tivoi buni hən̄ atenan̄, len̄ nəsa togole.†

²⁶ Avan ideh ðinau ke aGot tohəhəvur̄ hən̄ nalotuan̄ san̄, avil asike ðiwol̄ hən̄ nasoran̄ san̄ ðivoi, egəras̄ gai gabaḡ ale nadəlomian̄ san̄ evi naut kəmas. ²⁷ Naṽide hən̄ nalotuan̄ aGot Tata tonau ke tovoi mai tonor masuṽ, imaiegai: Kətkəta təban̄ nəbatunaū pəhəvut̄ gail̄ mai namilesw̄ gail̄ lotoləjon̄ tosa. Ale gelələgaū hən̄ gaiuḡ, hən̄ nəmauran̄ navile a pan̄ satidos̄ nəmauran̄ sam̄.*

2

Gigol̄ tēpitov̄ van̄ hən̄ nəvanuan̄ p̄isi

¹ Bathudud̄ sagw̄, husur̄ məttokad̄ nadəlomian̄ len̄ aMasta sidato, aYesu Kristo, Nasuḅ̄ toyalyal̄, naṽide samit̄ gail̄ tēpitov̄ van̄ hən̄ nəvanuan̄ p̄isi, ideh̄ satile.* ² Nəboŋ̄ məttokad̄ nabon̄bonan̄, avan̄ ideh̄ tosun̄ nahurabat̄ bilbil̄, totav̄ nariŋ̄ nagol̄ gail̄ len̄ navəlan̄ ðegəmai, ale togon̄ tovi məsal̄ tosun̄ nahurabat̄ tomatū tia, ðegəmai, mitimab̄ hən̄ gəlaru? ³ Mətbəkəta təban̄ gaī tosun̄ nahurabat̄ bilbil̄, mətb̄ikel̄ maī ke, “Naut̄ tovoī egai, gebətah̄ gegai,” avil̄ mətb̄ikel̄ maī naməsəl̄ ke, “Geil̄ ei o gebətah̄ len̄ tan̄ bathuriegw̄.” ⁴ Mətb̄igol̄ ðimaienan̄, mətopəpəhw̄ husur̄ natilean̄ məttogole len̄ gamit̄ gabaḡ. Na-nənov̄-hən̄i-an̄ samit̄o isa husur̄ nənanuan̄ hən̄ nəsaan̄ məttokade.

⁵ Bathudud̄ notoləmas̄ bun̄ gamit̄ p̄isi, səsəlon̄! AGot̄ ilekis̄ hən̄ alat̄ lotovī məsal̄ len̄ nabunusian̄ sinavile a pan̄, hən̄ ləbepul̄ hən̄ nadəlomian̄, ale hən̄ ləb̄ikad̄ natohan̄ pipihabəlan̄ balai, hum̄ tokel̄ gati ke alat̄ lotoləmas̄ bunī likade. ⁶ Wake gamit̄o, mətomədas̄ naməsəl̄ gail̄, riŋ̄ galit̄ a pan̄. Imabe? Ase lomədas̄ gamit̄o, liv̄ gargar̄ gamit̄o vi lan̄ nakotan? Evi alat̄ lotokad̄ natite boh! ⁷ Galit̄ lusor̄ mədas̄ nahəsən̄ aYesu Kristo tovoi, nahəsən̄ məttoṽatī husur̄ məttovī esan̄.

⁸ Mətb̄igol̄ nəsa aKristo tovī kiŋ̄ sidato tokel̄ buni, mətugol̄ ivoi. Ikel̄ bun̄ nalo natosian̄ siGot̄ tokele ke, “Geləmas̄ bun̄ nəvanuan̄ totoh̄ pəpadəŋ̄ hən̄ gaiuḡ sum̄ian̄ gotoləmas̄ bun̄ gaiuḡ gabaḡ.”* ⁹ Avil̄ mətb̄eputsan̄ avan̄ ideh̄ məhat̄ hum̄ tovoī səhor̄ nəvanuan̄ tile, mətugol̄ nəsaan̄. Ale evī nalo enan̄ tosaḅ̄ səhoti ke məttovī nəvanuan̄ na-ḅur̄-kotov̄-nalo-an̄. ¹⁰ Husur̄ avan̄ ideh̄ togol̄ natit̄ p̄isi nalo kavkav̄ tokele, be toteh̄ len̄ nakelean̄ tosuā ŋai, gaī eḅur̄ kotov̄ nalo kavkav̄, ale inor̄ hən̄ ḅipanis̄ sile. ¹¹ Bathut̄ aGot̄ toke, “Sagigol̄ naitian̄ toḅur̄ kotov̄ nəlahan̄,” ikele am̄ ke, “Sagigol̄ avan̄ ideh̄ timat̄.”* Asikē gəḅigol̄ naitian̄ toḅur̄ kotov̄ nəlahan̄, be gəḅigol̄ nəvanuan̄ ḅimat̄ husur̄ naləŋonian̄ sam̄ ŋai, gaiuḡ boh̄, goḅur̄ kotov̄ nalo.* ¹² Len̄ nəsa gotokele, nəsa gotogole, ginaū gat̄ nategaī ke, aGot̄ dereh̄ tenənov̄ hən̄ nəmauran̄ sam̄ maī nalo hən̄ na-ləmas̄-buni-an̄, nalo togol̄ nəsaan̄ satəgaū gat̄ nəloḿ̄ am̄. ¹³ Husur̄ asikē nəloḿ̄ ḅitan̄is̄ nəvanuan̄ gail̄, asikē aGot̄ ilolosā hən̄ gaiuḡ nəboŋ̄ ḅəkəta bunus̄ nəsa gotogole. Be nəloḿ̄ ḅitan̄is̄ nəvanuan̄ gail̄, nəlon̄ aGot̄ dereh̄ titan̄is̄ gaiuḡ nəboŋ̄ ḅepəpəhun̄ navoian̄ dan̄ nəsaan̄.

Nadəlomian̄ maī nagolean̄

† **1:25:** Nalo aJemes̄ tosor̄ husurī savī nalō p̄isi siMoses, be isor̄ husur̄ nalō hən̄ na-ləmas̄-buni-an̄ aYesū todan̄ ke datimashusur̄ tabtab̄ hən̄i. * **1:27:** Isa 1.17, 23 * **2:1:** Job 34.19; Lev 19.15

* **2:8:** Lev 19.18 * **2:11:** Nəboŋ̄ toke Sagigol̄ avan̄ ideh̄ timat̄ namilen̄ ke sagigol̄ avan̄ ideh̄ timat̄ sil̄ nəlol̄ pan̄pan̄ sam̄ o naləŋonian̄ sam̄ ŋai. * **2:11:** Exo 20.13-14; Deu 5.17-18

¹⁴ Bathudud sagw, gəbikel ke gotokad nadəlomian be gəsagol natideh hən beṽusani, nadəlomian saṽ evi tarhət saṽ mabe? Nadəlomian tomaianan edədas ḅilav kuv gaiug dan nəpanismen. ¹⁵ Aṽaṽ o aṽavinem len nadəlomian ḅipar hurabat o hanian akis, ¹⁶ ale gamit ideh ḅikel maii ke, “Ivoi, natəmat tipat len nəloṽ, gitoh tunətun ale hanukub,” be asike gəḅilav nəsa toṽidol həni maii, govi tarhət san mabe? ¹⁷ Len naṽide tomaianan, nadəlomian ḅipat səḅon, asike ḅigol natideh, nadəlomian enan imat, savi natideh.

¹⁸ Avil avan ideh ḅike, “Gaiug gukad nadəlomian, ginau nugol natit tovoi gail.” Ale dereh nisor vari ke, “Gəḅeṽusan nadəlomian saṽ səkad nagolean ideh tovoi lan, ale ginau, len nəsa tovoi notogole, dereh neṽusan nadəlomian sagw.” ¹⁹ Gəḅedəlomi ke aGot esua ḅai, ivoi! Be natəmat gail am lodəlom natenan, ale lomətahw, lupab lan.* ²⁰ Gumelmell! Gəsaləboi səhoti sal a? Nəḅoḅ nagolean sətah mai nadəlomian, nadəlomian enan savi natideh. ²¹ Atəmadat ta sutuai, aApraham igol nəsa hən aGot toriḅi ke tonor len nəḅon? AGot eriḅi ke aApraham inor len nəḅon nəḅoḅ aApraham toviol hən aIsak, anatum, len nəmel tutumavan.* ²² Imaiegai: Nadəlomian san mai nəsa togole aroum ḅonḅon. Nəsa togole evurvur nadəlomian san. ²³ Ale natosian siGot isarpoh toke, “AApraham edəlom nəsa aGot tokele, ale aGot eriḅi ke aApraham inor len nəḅon husur nadəlomian san,”* ale aGot ekisi hən abubur san.* ²⁴ Imasil ke aGot eriḅi ke nəvanuan inor len nəḅon husur nəsa nəvanuan togole, savi husur nadəlomian nəvanuan tokade lan ḅai. ²⁵ Imaianan am hən aRahap, napəhaṽut ta Jeriko ta ṽo toḅur hən niben. AGot eriḅi ke inor len nəḅon husur nəsa alitenan togole nəḅoḅ tosusuan ahai pispisul gail ale tosəvat galit vi lan naḅisal tile sua.* ²⁶ Nəḅoḅ nanunun toḅuer len nəvanuan, niben imat. Len naṽide tomaianan, nəḅoḅ nagolean sətah mai nadəlomian, nadəlomian enan imat.

3

Nawolan hən namean

¹ Bathudud nadəlomian, gamit isoḅur samtegəṽ vi hai ḅusan. Mətevis ḅai. Husur mətoləboii ke dereh aGot tebunus kitev nəsaan len nəmauran mai naḅusanan sinamit namttovi hai ḅusan, səḅor nəvanuan tile gail. ² Len naṽide tosoḅur gadit ḅisi datusab van. Avan ideh asike ḅisor ḅisa len nasoran san, gai evi nəvanuan tonor kavkav hum aGot toləḅoni, eləboi ḅiwol hən gai gabag kavkav. ³ Nəḅoḅ datḅeriḅ natuhmetəlai len nabuḅon nahos hən ḅigol nəsa datḅeləḅoni, datoləboi datḅiwol hən niben kavkav. ⁴ Mitinau nabiltiwag wol. Ahai wolwol eləboi ḅiwol hən nəwag enan hən natuhṽos wolwol ḅai, ale dereh tevi lan naut ahai wolwol toləḅoni, naut kəmas nəlan todaḅ. ⁵ Len naṽide tomaianan namean nəvanuan evi natuhtit ḅai be ikel na-sor-patpat-gai-məhat-an totibau.

Mitinau nakumashəḅab toləboi ḅepəḅas nabiltililihai. ⁶ Namean nəvanuan tosor ehum nəḅab enan. Len niben nəvanuan, namean evi nəkadhut naṽide hən nəmauran tiltile ḅisi lotosa. Emədas nəvanuan kavkav. ASetan etuḅ namean nəvanuan hən nəḅab nəmatan ale namean nəvanuan epəḅas ḅis naḅisal hən nəmauran san kavkav. ⁷ Nəvanuan eləboi ḅigol

* 2:19: 1Tim 4.1; Mat 8.29; Mak 1.24, 5.7; Luk 4.34 * 2:21: Gen 22.1-14 * 2:23: Gen 15.6

* 2:23: 2Chr 20.7; Isa 41.8 * 2:25: Jos 2.1-21

narivatəvət mai nəman mai natit tokələh mai natit tomaur len tas lotiltile ləbehusur nəsa toləḡoni. ⁸ Be səkad avan ideh toləboi ḡigol namean ḡehusur nəsa toləḡoni. Evi natit nəsaan sua, na-wol-həni-an toḡuer lan. Epul hən nabehi togol nəmatan. ⁹ Nameadato isal suh Nasuḡ, aTəmadato, ale nameadat enan ḡai esəvar nəvanuan gail, aGot togol lotosuḡian gai.*
¹⁰ Nə-sal-suhi-an mai nasəvarian, gəlar ḡisi arovivile len nabuḡon nəvanuan. Bathudud sagw gail, datimasgol ke natenan satimainen. ¹¹ Nabəko tosua ḡai eḡuv hən nəwai tohol mai nəwai tokon a? Ao! ¹² Bathudud sagw gail, nəhai nafik iḡan hən naoliv a? Ao! Nəhau nakrep iḡan hən nafik a? Ao! Ale nabəko tokasəkas edədas ḡeḡuv hən nəwai tohol.

Namitisau hən nəmauran tonor egəm len aGot

¹³ Gamit ideh ikad namitisau hən nəmauran tonor o naləboian a? Bikade, tiḡarḡar len naḡide san tovoi, ke, len namitisau san hən nəmauran tonor, natit ḡis togole, igol gail len nəlon tomədao, sənau gai. ¹⁴ Avil len nəlomito mətḡikad nə-tabulol-bulosi-an, mətḡinau masuḡ hən gamit səḡomito, samtisor patpat namitisau samit a məhat, samtelibliboḡ hən mətḡisor mədas nakitinan. ¹⁵ Husur namitisau tomainen sagəm len aGot, be egəm len navile a pan mai nəvanuan lotosuh lan mai natəmat gai. ¹⁶ Husur naut ideh nəlon nəvanuan toḡul hən nə-tabulol-bulosi-an mai nəvanuan lotonau masuḡ hən galit səḡolito, naut enan ikad nətaḡtaḡoran mai naḡide hən nəsaan tiltile ḡisi. ¹⁷ Avil namitisau hən nəmauran tonor togəm len aGot iveveu buni, asike asike isa. Eləmas bun natəmat len nəlon nəvanuan, inau habat hən nəvanuan tile, səhaihai be eutaut hən ḡesəsəloḡ hən nəvanuan tile. Nəlon itarḡis masuḡ hən nəvanuan tile, ale len natit ḡisi togole iḡan hən naḡit tovoi. Igol eḡitoḡ van hən nəvanuan ḡisi, ale nəsa tokele, igole, sagəras avan ideh. ¹⁸ Alat nəlolit tokad natəmat, lotogol nabənan ke səkad nəbalan am, ehum galit lumabul namisurhut toḡov, toḡan hən naḡite tovi nəmauran tonor buni.

4

Gol nəsa aGot toləḡoni

¹ Nəḡalkabaḡan mai nəbalan gail len gamito, logəm a be? Logəm len naləḡonian samit səḡomit gail lotoliv gamito. Naləḡonian galenan luḡal len nibemito mai nəlomito. ² Mətoləḡon nəsa mətəkade; nəlomit evənohi be mətodədas mətḡikade; imainen mətoḡitḡituh, mətḡabal, mətugol nəmatan mḡosi. Mətəkade husur mətəsaus aGot həni. ³ Ale nəboḡ mətḡousi həni, mətəkade husur mətəsausi mḡos navoian; mətoləḡoni ḡai mḡos ḡigol naləḡon-ivoi-an len gamit səḡomito. ⁴ Mətəsil gəgat len aGot, mətohum abareab toriḡ asoan hən ḡitoh mai nauluḡian tile! Nəboḡ mətḡogəm vi bubur sinavile a pan, mətogəm vi enemi siGot. Mətəsaləboii a? Imainen, avan ideh tolekis hən ḡevi bubur sinavile a pan, gai evi enemi siGot. ⁵ Natosian siGot ike aNunun aGot, aGot toriḡi len gidato, ilekol masuḡ hən gidato. Mətunau ke natosian san isor kəmas a? Ao! ⁶ Avil aGot eviol habat am mai gidato hən navoian gai toviol kəmas həni. Imainen, natosian siGot ike, “AGot evi enemi silat lotopatpat galit məhat, be eviol kəmas hən navoian mai alat nəlolit tomədao, ləsənu galito.”* ⁷ Imainen, riḡ gamito len navəlan aGot. Mitidaḡ ḡur natəmat ale dereh tiḡam dan

* 3:9: Gen 1.26-27 * 4:6: Pro 3.34

gamito. ⁸ Mætegəm pəpadaŋ təban aGot ale dereh aGot tegəm pəpadaŋ təban gamito. Gamit mættovi vanuan nəsaan, kəkəsəval, mitigol nəmauran samit tiveveu! Gamit mættokad nənauan toru, mitigol nəlomit tiveveu.* ⁹ Mitilolosa, mititaŋ, namətarur samit gail lisel! Nəmanmanan samit tegəm vi taŋan, nakemkeman samit tegəm vi lolosaan. ¹⁰ Nəlomit temədau len nəhon aGot, riŋ gamit len navəlan ale dereh teputsan gamito.

Samtisor tas nəvanuan tile

¹¹ Nəbathudud sagw gail, samtisor mēdas gamit gabag. Avan ideh bisor mēdas nəbathudud nədəlomian ideh, bīsəb səhoti ke bīsa, gai isəb səhoti ke nalo siGot isa. Wake nalo səpat len navəlaŋ hən gəbīke ivoi o isa, ao, gimasgol husur nəsa tokele ŋai. ¹² AGot səbən ŋai toviol hən nalo, gai ŋai eləboi bēpəpəhun navoian dan nəsaan. Gai səbən ŋai eləboi bīlav kuv gidato hən datbimaur, gai səbən eləboi bīgol datbimasig. Be gaiug savi hən gəbīke nəvanuan tile tosa.

Sagisor sal suh gaiug

¹³ Mətesəsəloŋ, gamit mættoke, “Daməŋai o pelan datevi lan nabiltivile ea. Ale dateum ei len nasihau tesua, datevur natit gail, pūr həni, ale dereh datesəhor nəvat tisəbur.” ¹⁴ Samtekəmaianan husur mətsaləboi nəsa bēvisi pelan.* Mətsaləboi nəmauran samit timabe. Mətohum nəmavukasw togol naut tobanubanw, ale sədareh toməkaskas. ¹⁵ Ivoi am hən mət̄bīke, “Nasub̄ bēləŋoni, dereh datitoh, datigol timaiegai maiegai maiegai.” ¹⁶ Be gagai len nənauan ke mættovoi səhor nəvanuan tile gail, mət̄usor patpat gamit məhat. Na-sor-sal-suhi-an pisi tomagenan isa vəsa! ¹⁷ Imaianan, nəboŋ mættoləboi nəsa tonor hən mət̄bigole be mət̄sagole, mət̄ugol nəsaan.

5

Nalələgauan van hən alat lotopul hən natite

¹ Mətesəsəloŋ, gamit mættopul hən natite! Mititaŋ, mət̄eis husur nələŋon-isa-vəsa-an gail lotogəm hən gamito. ² Nasugurtit mættopul həni imom tia, nahurabat samit gail, nəbar̄m̄om ikat tət̄ar gail gol ke lumadurdur tia. ³ Nagol mai nasilva mættosah tuani itaŋ tia. Natgalenan dereh likel ur nəsaan samito lihan nibemito hum nəhab. Nəboŋ hən nanoŋan hən navile a pan egəmai be mət̄usah tuan natit samito sal.* ⁴ Nau nəsa mættogole! Mət̄saʋur nəvanuan nauman gail lotota kokotov nawit len nəmarireu samito, gol ke nəp̄urp̄uran salito mət̄saʋuri ikel ur nəsaan samito. Ale nəkaian silat lotota kokotov nawit, aGot tovi Masta sinabiltivəshəŋel gail len nəmav, esəsəloŋ həni.* ⁵ Len nəmauran samit topul hən nakontite len navile eg a pan, mət̄ugol natideh mættoləŋoni. Hum nabuluk tokənoh hən naliol sənau nəmatan san, gamito mət̄ugol nəlomit tokənoh, tohan təməhav naut kəmas nəboŋ hən nəmatan. ⁶ Mət̄usəb̄ səhoti ke nəvanuan nanoran timaspanis, ale mət̄ugol imat, be gai sagol natideh hən mət̄binəŋ dani.

Toh mēdau husur na-ləŋon-isa-vəsa-an

⁷ Imaianan bathudud nədəlomian, susumar len na-toh-mēdau-an vir nagəman siNasub̄. Mitinau nəvanuan tokad nəhol. Itohtoh mēdau vir naus

* 4:8: Zec 1.3; Mal 3.7 * 4:14: Hən naves 13-14, ris Pro 27.1 * 5:3: Hən naves 2-3, ris Mat 6.19 * 5:4: Lev 19.13; Deu 24.14-15

beus len nəboŋ han, hən natit ʒisi lototov len tan læbiʋan hən naʋit tovoi.*
 8 Gamit am mititoh mədau tebəlav, məteil gəgat len Nasuḅ husur nəgəman san egəm pəpadaŋ.

9 Bathudud nadəlomian, samtikoblen mədas gamit gabag, hən asike Nasuḅ ʒisaḅ səhoti ke mitimaspanis. Məteris! Gai ʒepəpəhun navoian dan nəsaan sidato egəm tia! Satoil bopita!

10 Bathudud nadəlomian, hən mətʒələboi na-toh-mədau-an tobəlav len na-ləŋon-isa-vəsa-an, mitinau ahai kelkel ur gail lotosor len nahəsən Nasuḅ. Ale mitigol tətəʋ hən galito. 11 Datunau alat lotodaŋ ʒur na-ləŋon-isa-vəsa-an. Len nabunusian sidato aGot ivoi hən galito. Mətosəsələŋ ləboi nə-daŋ-ʒuri-an siʒop, ale mətoris ləboii ke husur na-ləŋon-isa-vəsa-an tobəlav, Nasuḅ aGot ivoi masuʋ həni.* Husur nəlon Nasuḅ itaŋis masuʋ hən nəvanuan, mai epul hən nalolosaan.*

12 Bathudud nadəlomian, a məhat hən natit ʒisi, samtikel nəhes ideh hən ʒita gat na-kel-gati-an samito, samtikel nəhes nəmav, nəhes navile a pan, o nəhes ideh am. Be mitike, “Evoi” ŋai hən evoi, mitike, “Ao” ŋai hən ao, hən asike aGot ʒisaḅ səhoti ke mitimaspanis.*

Mitoris tuʋ len nadəlomian, mətevi tarhət gamit gabag

13 Gamit ideh ʒələŋon ʒisa masuʋ, timassor tuʋ. Gamit ideh ʒəhəhəʋur, timassal suh aGot len nəʒe gail. 14 Gamit ideh ʒəməsah, timaskis aelta silat siYesu legəmai ale limassor tuʋ məosi, vəhasi hən naoil len nahəsən Nasuḅ.* 15 Ale na-sor-tuʋ-an len nadəlomian dereh tilav kuvi dan naməsahan; Nasuḅ tigol timaur. Ale atenan ʒigolgol nəsaan, Nasuḅ dereh teruḅati dani. 16 Imaienan, mitikel vəhot nakitinan hən nəsaan samit gail mai gamit gabag ale sor tuʋ məos gamit gabag hən mətʒimaur dan naməsahan. Nəboŋ nəvanuan nanoran tosor tuʋ, na-sor-tuʋ-an san ikad nədaŋan totibau, len Nasuḅ eləboi ʒigol natit ʒisaḅur. 17 AElijah evi nəvanuan suŋian gidato, ale isor tuʋ idaŋ hən naus asike ʒeus. Ale naus səhan nətan len nasihau totor mai nahəbati tomələvtes! 18 Beti isor tuʋ hən naus ʒeus, ale naʒiltius eus, nətan igol nəhanian itov, iʋan.†

19-20 Bathudud nadəlomian sagw, gamit ideh ʒipal sob dan nakitinan, ale avan ideh ʒevireh təlmam həni, mitinau gat nategai: avan ideh ʒevireh nəvanuan nəsaan təlmam dan naʒisal nəsaban san, ilav kuvi dan nəmatan hən aGot ʒeruḅat nalilisaan san.*

* 5:7: Deu 11.14; Jer 5.24; Jol 2.23 * 5:11: Job 1.20-22, 2.10 * 5:11: Psa 103.8 * 5:12: Mat 5.34-37 * 5:14: Mak 6.13 † 5:18: Hən naves 17-18, ris 1Ki 17.1, 18.1, 18.42-45 * 5:19-20: Pro 10.12; 1Pit 4.8

1 Pita

Naloḅulat napisulan na-vəha-sual-an aPita totesi

Ase itos naloḅulat napisulan egai?

APita tovi ahai susur siYesu, gai itosi.

Itos naloḅulat napisulan egai hən nəsa?

APita itosi hən ḅikel mai alat siYesu ke limastoh hən aYesu ḅehəhaḅur hən nəmauran salit gail, naut kəmas na-ləḅon-isa-vəsa-an ideh.

Itos naloḅulat napisulan mōs ase?

APita itosi mōs alat siYesu len naut p̄isi.

Itos naloḅulat napisulan egai ḅais?

Itosi pəpadaḅ hən nasihau A.D. 64.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1-2)

2) Na-sor-tuḅ-an hən nasipaan (1.3-12)

3) Nəmauran silat siYesu (1.13–2.10)

4) Naḅide alat siYesu ləḅimashusuri (2.11–3.22)

5) Na-ləḅon-isa-vəsa-an seKristen mai nauman hən na-vi-tarhəte-an (4.1–4.19)

6) Nakelean todaḅ van hən alat siYesu (5.1-11)

7) Nasudələmian (5.12-14)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau, aPita notovi ahai pispisul siYesu Kristo, nutos naloḅulat napisulan egai. Nutosi van hən alat aGot tolekis hən galito, lototoh hum nametḅos gail len naut gail lototiltile; naut a Pontus, a Kalatia, a Kappatosia, a Asia mai a Pitinia.* ² Len naləḅoian siGot aTata, ilekis hən gamito sutuai tia ale aNunun igol ke mətḅokad nəḅoruan siGot mōs mətḅigol nəsa aYesu Kristo tokele, mətḅiveveu len nəda han.* Navoian aGot toviol habat kəmas hənī mai natəm̄at tepul səsəhov len nəlomito.

Nə-vatvat-viri-an hən nəmauran vi sutuai

³ Datesipa vi təban aGot aTəman aYesu Kristo, aMasta sidato. Bathut ke nəlon totaḅis masuḅ hən gidato, eviol hən nəpasian veveu mai gidato len na-le-məhat-an dan nəmatan siYesu Kristo, gol ke dattokad nə-vatvat-viri-an tomaur. ⁴ Ekitin, aGot etəgau gat natit gail lotovoi masuḅ len nəmav mōs anatan gail. Etəgau gat natgalenan mōs gamito, natgalenan asike logəgel ḅoḅ ideh, asike lumōm, asike natideh emədas gail, asike luwav. ⁵ Ale len nədaḅan siGot, gai dereh tihavhav gol gamito len nadələmian samito van vəḅar nəsarpoḅan hən nəmauran kitin mai aGot; nəmauran kitin totuḅat nəḅoḅ tolav kuv gamit dan nəsaan samito. Evi nəsarpoḅan enan gai toutaut hən ḅevəhoti len nəḅoḅ naməkot.

⁶ Mətoḅəhaḅur masuḅ təban natgalenan, naut kəmas na-ləḅon-isa-an totiltile gail limasbar gamito, gol nəlomit tisa; husur asike idareh linoḅ. ⁷ Imaienan hən na-ləḅon-isa-an galenan ləḅigol ris nadələmian samito ke lotovi nadələmian gəgəras o kitin. Na-ləḅon-isa-an galenan lugol kitev nadələmian samito hum nəḅab tolatlat kitev nametəlai nagol van tovi wai hən ḅisabi ke toveveu o tokad nəpahsago lan. Be len nənauan siGot, nadələmian samito esəḅor masuḅ hən nagol tomasmasig. Ale

* **1:1:** Nəḅoḅ toke metḅos len naut egai, namilen ke lovi Kristen gail naut a im salit len nəmav gol ke lovi metḅos len navile a pan. *** 1:2:** Rom 8.29; 2Tes 2.13; Ipru 10.22, 12.24

nadəlomian samit bəkitin, dereh aGot tilav nə-sal-suhi-an mai nəyalyalan mai gamito, dereh nahəsamit tevi məhat len nəboŋ hən navisian siYesu Kristo.⁸ Mətələmas bun aYesu naut kəmas mətsarisi boŋ ideh. Naut kəmas mətsarisi, mətorinŋ nəlomit idanŋ lan, gol ke məttopul hən nakemkəman. Nahəhaʋuran məttokade, nasoruan edədas bikel ləboii.*⁹ Bathut ke nəsa togəmgəm hən gamito tohum naʋit nadəlomian samito, evi nə-lav-kuvi-an dan nəpanismen tonor hən nəsaan beti nəmauran kitin mai aYesu.

¹⁰ Ahai kelkel ur gail ta mŋo lopəhav utaut hən nə-lav-kuvi-an enan tovi naviolan bəgəm hən gamito, aGot bəviol kəmas həni mai gamito. Galit ludonŋ vahvahur nə-lav-kuvi-an enan dan nəsaan, lous kitevi hən ləbələboii.¹¹ Len nəboŋ ta mŋo lunau habat, nəboŋ aNunun aKristo len nəlolito tokel kot na-ləŋon-isa-vəsa-an seKristo mai nəsa bəhusuri: naputsanian hən nahəsən mai nəyalyalan san. Lunau kitev nəboŋ natgalenan ləbēvisi mai ləbimabe.*¹² AGot ikel vəhoti mai ahai kelkel ur galenan ta mŋo ke ləsavi tarhət salit gabag be lovi tarhət samito nəboŋ lotokel natgalenan məttomadhasəsələn hən. Ale gagai alat lotokel ur na-kel-uri-an tovoi mai gamito, lukel natgalenan len nədaŋan seNunun aGot, aGot tosəvati len nəmav. Ale natgalen lotokel uri, aŋel gail am loləŋon buni ke lekəta kitev natgalenan hən ləbələboi gail.

AGot tevi nəkadun nəmauran samito

¹³ Imaienan, məteutaut hən nənauan samito, mətehulahul, təgau gat nəlomito. Ale məterinŋ pīs nə-vatvat-viri-an samit len navoian aGot bəviol kəmas həni mai gamito nəboŋ aYesu Kristo bəvisi.¹⁴ Mitigol nəsa aGot tokele hum məttovi anatan gail. Naləŋonian gail lotosa məttokade nəboŋ məttotətan hən nakitinan, saliwol hən nəmauran samit am, samtehusur gail.¹⁵ Avil len natit pīsī mətbīgole, mətesuʋan aGot tokis gamito ke: mitivoi, mitinor buni, mititoh a tut dan nəsaan gail, mitikad nəboruan san.¹⁶ Husur len natosian siGot ike, “Mitivoi buni, mititoh a tut dan nəsaan suʋnan ginau notovoi buni, nototoh a tut dan nəsaan.”*

¹⁷ Ale aGot, məttokisi hən aTəmamito, ebunus nəvanuan gail len naʋide topi-toʋ van hən nəvanuan pīsī, nəboŋ topepehun navoian dan nəsaan len natit pīsī lotogole. Imagenan, len naʋide samito, len nəmauran kavkav samito hum nametbos gail len navile a pan, mətetəgedur bathurien, mətemətahw len nəyalyalan san.¹⁸ Husur mətoləboi tia ke aGot toʋur nəmakuvan samito hən bilav kuv gamit dan naʋide kəmas hən nəmauran samito togəm len atəmamit ta sutuai. AGot saʋur nəmakuvan samito hən nagol o nasilva arbiša vəmasig.¹⁹ Ao, eʋuri hən nəda nəmauran seKristo tosəhor natit pīsī,* aKristo tohum natuhsipsip tonor hən natutumavan, səkad naut ideh len niben tosa, səkad natideh tosa lan.†²⁰ AGot itabtabuh lan tia nəboŋ satuʋat hən bīgol navile a pan sal, be aGot esəvati hən bəvisi len nəboŋ naməkot galegai mŋos gamito.²¹ Len aKristo mətorinŋ nəlomit len aGot. Evi aGot togol aKristo tole məhat dan nəmatan, toputsan nahəsən, torinŋi toyalyal. Imagenan, mətorinŋ gat nadəlomian mai nə-vatvat-viri-an samito len aGot.

²² Nəboŋ məttogol tabtab hən nəsa nakitinan tokele, mətugol nəlomit gabag iveveu hən mətbələmas bun nəbathudud nadəlomian len nakitinan.

* **1:8:** Jon 20.29 * **1:11:** Psa 22; Isa 53; Luk 24.25-26 * **1:16:** Lev 11.44-45, 19.2 * **1:19:**

Kol 1.20 † **1:19:** Exo 12.5 tosor husur natuhsipsip hən natutumavan.

Len nəlomit tomasil habat, mitidaŋ hən mət̃beləmas masuṽ hən gamit gabag, ²³ husur mətukad nəpasian veveu. Nəmauran veveu məttokade sagəm len nəpasusan sitata mai sinana husur nəmauran artoviol həni mai gamito dereh tesib len nəmatan. Avil nəmauran veveu məttokade dereh tipat vi sutuai bathut ke togəm len nasoruan siGot, nasoruan nəmauran, nasoruan topat vi sutuai. ²⁴Hum natosian siGot am tosor husur natenan, ike,

“Nəvanuan p̃isi lohum naliol,

nəyalyalan p̃isi lotokade ehun napushət naliol;

naliol imasmas, napushəte imayoh, erus vi pan,

²⁵ avil nasoruan siNasub̃ aGot ipat vi sutuai.”*

Ale, nasoruan enan evi na-kel-uri-an tovoi lotokel uri mai gamito.

2

¹ Imaienan, samtigol nəsaan ideh am, mitinoŋ dan nəsaan p̃isi togol nasənahān. Samtelibliboŋ am; samtegəgəras; nəlomit satevənoh natit gail sivan ideh; samtisor tisa husur avan ideh, samtisor mēdas nahəsān.

² Hum amas mai alikob artomaduh tabtab hən nasus, gamito miti-masləŋon masuṽ hən nasus nakitinan togəm ben aGot, hən mət̃bēmuni hən mət̃betibau len nəmauran kitin topat vi sutuai. ³Husur, hum natosian siGot toke, “Mətusab̃ ləboi navoian siNasub̃, ke nabus han ivoi.”*

Nəvat nəmauran mai alat aGot tolekis hən galito

⁴⁻⁵ Nasub̃ aKristo ehum nəvat nəmauran sua mōs naim siGot, nəvanuan gail lotomətahuni hum sanor hən naim be aGot tolekis həni husur ivoi səhor natit p̃isi. Mətegəm hən aKristo hum gamit gabag məttovi nəvat nəmauran gail hən aGot b̃eum hən naim san hən nəvat galenan hən mət̃begəm vi hai tutumav san gail, gai tolekis hən gamito mōsi. Len aYesu Kristo, mətetutumav hən naviolan aGot tohəhəvur hən gail: len aNunun aGot, lotu hən aGot.* ⁶Husur len natosian siGot ike,

“Səsəlōŋ! Noriŋ nəvat sua len naut a Sion,

toləboi b̃igol naim b̃ihav mai b̃inor,

nulekis həni husur ivoi səhor natit p̃isi,

ale avan ideh toriŋ nəlōn lan,

asike eləŋon isa sil toriŋ nəlōn lan.”†

⁷ Imagenan, len gamit məttokad nadəlōmian, nəvat enan ivoi səhor natit p̃isi, wake len alat səkad nadəlōmian, lomətahuni hum nasoruan siGot toke,

“Nəvat, nəvanuan na-um-im-an gail lotomətahuni,

gai egəm vi vat sua ŋai b̃eləboi b̃igol naim b̃ihav mai b̃inor.”*

⁸ Natosian ikele am ke,

“Evi nəvat togol nəvanuan gail ləb̃ipes h̃əbetw,

nəvat totibau togol ləb̃iteh.”*

Lupes h̃əbetw husur ləsagol nəsa nasoruan siGot tokele. Len nə-nau-utaut-an san, aGot eriŋi sutuai tia hən ləb̃imagenan.

* **1:25:** Isa 40.6-8 * **2:3:** Psa 34.8 * **2:4-5:** Natutumavan gail aGot tohəhəvur həni lovi naviolan hən nalotuan, nə-sal-suhi-an, na-sor-tuṽ-an, na-ləŋon-isa-an mōs aKristo. Naviolan galenan lovi natit gail lotonor hən naləŋonian seNunun aGot totoh len nəlōlito. † **2:6:** Isa 28.16. Naut a Sion evi nəhes sual am hən naut a Jerusalem ale nəvat evi aYesu. * **2:7:** Psa 118.22; Mat 21.42; Mak 12.10; Luk 20.17; Uman 4.11 * **2:8:** Isa 8.14-15

⁹ Be gamito mətovi vanuan aGot tolekis hən gamit səlani; mətovi hai tutumav siGot tovi kiŋ; mətovi luŋoh hən nəvanuan gai toriŋ nahəsan lan, naluŋoh san səbon. Mətumagenan hən mətbiŋkel ur nəboruan san tovoi mai natit pisi tovoi buni aGot togole, aGot tokis gamito dan nəmargobut vi lan naŋial namənas san.* ¹⁰ A mō mətšavi alat siGot, be gagai mətovi alat siGot. A mō aGot salolosa hən gamito, be gagai aGot ilolosa hən gamito.*

¹¹ Gamit notoləmas bun gamit pisi, navile a pan egai savi naut samit am. Mətosuŋan nametbos gail, mətosuŋan alat lototoh len naut savi salito. Imaienan noŋir gamito ke, bulatut dan naləŋonian gail hən nibemito lotobaŋ mai nəmauran kitin len nəlomit gail. ¹² Navide hən nəmauran samito len nəhon alat lotokad nadəlomian len nagot gəgəras gail, timasvoi, hən ke naut kəmas lotosor tas gamit suŋan məttoŋol natit tosa gail, nəboŋ ləberis navoian gəbigoŋe, dereh lisal suh nəyalyalan siGot len nəboŋ hən navisian san.

Gol nəsa alat lotoil a mō lotokele

¹³ Hən mətbehusur Nasuβ, məteriŋ gamit len navəlan alat lotoil a mō len navile a pan, naut kəmas tovi akiŋ toil a mō, ¹⁴ o agavna san gail. Husur akiŋ eriŋ galito hum agavna gail hən ləbipansem alat lotogol nəsa tosa, be sal suh alat lotogol nəsa tovoi.† ¹⁵ Gol nəsa tovoi, husur aGot eləŋon ke navoian mətbiŋgole tekəkol hən nabuŋon alat lototətan, lotosor len namelmelan salit ŋai. ¹⁶ Mətšavi slev am be mətumakuv tia. Nəmakuvan məttoŋade, samtinau ke tigol mətoləboi mətbiŋgol nəsaan ideh. Ao, mətukad nəmakuvan hən mətbiŋtoh hum naslev siGot. Nəsaan səbaŋis gat gamit am, mətumakuv dani tia. Mititoh tin len nəmakuvan məttoŋade. Samtinau ke nəmakuvan tesusuan gamito hən ke mətoləboi mətbiŋgol nəsaan tətəs. Ao, mətukad nəmakuvan hən mətbiŋtoh hum naslev siGot. ¹⁷ Məteputsan nəvanuan gail pisi len nənauan samito. Mətələmas bun nəbathudud nadəlomian. Len nalotuan, mətemətəhw len nəyalyalan siGot. Putsan nakiŋ hən nəkantri samito len nənauan samito.

Naslev gail

¹⁸ Gamit məttovi slev gail, len nə-nau-məhat-həni-an, mitidaŋ hən na-il-a-mō-an simasta samit gail, mitigol nəsa lotokele. Mitimagenan hən amasta gail lotovoi, lotomədau, ale mitimagenan hən galit am lotodaŋ taltal, lotosa. ¹⁹ Husur, len nəlomit toləboi naləŋonian siGot, mətbiŋdaŋ buŋ napəŋasan hən na-ləŋon-isa-an sanor, dereh aGot tehəhaŋur hən gamito. ²⁰ Mətbiŋdaŋ buŋ nabilasian tonor hən nəsaan məttoŋole, mətosəhor nəsa? As tisal suh gamito? Avan ideh a? Ao! Avil mətbiŋdaŋ buŋ na-ləŋon-isa-an sil navoian məttoŋole, dereh aGot tehəhaŋur hən gamito. ²¹ Husur aGot ekis gamit hən mətbiŋvoi, naut kəmas na-ləŋon-isa-an enan. Iŋol aKristo eləŋon isa vəsa mōs gamito hən mətbiŋgol tətəŋ həni, husur nəmel rien. ²² Gai sagol nəsaan ideh, nabuŋon sakel nagəgərasan ideh, gai sagəras avan ideh.* ²³ Nəboŋ nəvanuan gail lotosəvari, gai sapesəvar təlmam; nəboŋ toləŋon tosa vəsa, gai sasor husur nasisilan. Ao, eriŋ gai len navəlan aGot topəpehw tonor hən navoian dan nəsaan. ²⁴ AKristo evus nəsaan sadit gail len niben gabag len nəhai balbal, hən datbimakuv dan nədaŋan hən

* 2:9: Exo 19.5-6; Deu 4.20, 7.6; Isa 9.1, 43.20-21 * 2:10: Hos 1.6, 9, 2.1, 23; Rom 9.25 † 2:14: Hən naves 13-14, ris Rom 13.1-7 * 2:22: Isa 53.9

nəsaan sadito, hum dattomat, be hən datbimaaur mōs nanoran. Evi niben tomətartar togol məttoamaur! ²⁵ Husur a mō mətōhum nasipsip gail lotoyar lab, lotosab, lotomasig a tut sua. Be gagai mətupair van hən atenan tokətkəta təban nasipsip gail hən mətbehusuri, gai tokətkəta gol nəlomito mai nəmauran kitin topat lan. §

3

Alarmisoan

¹ Imaienan, gamit məttovi pəhaʋut məttoolah, gerin gaiug len navəlan asoam̄. Gəb̄igol b̄imagenan, naut kəmas ahaʋut sam̄ asike b̄igol nəsa nasoruan siGot tokele, navide sam̄ dereh tesəhor atenan hən b̄erin nəlōn len aGot. Husur naut kəmas gəsakel natideh,* ² dereh atenan tebunus navide sam̄ togəm len nəlōm̄ toveveu, dereh tebunus nalotuan sam̄ van hən aGot ke eməlas. ³ Napəhasan sam̄, natideh sam̄ tokab, satipat len navurum̄ gotoviri, o nagol gotovəhas nibem̄ hən̄i, o nahurabat gotosuni hən nəvanuan gail ləb̄eris gaiug ɲai.* ⁴ Ao, napəhasan sam̄, nəsa tokab len gaiug, tegəm len gaiug kitin gotosusuah len nəlōm̄, tevi napəhasan hən nanunum̄ mai nəlōm̄ tomədau, natəm̄at topat lan. Napəhasan enan asike iwav boɲ ideh. Napəhasan enan səlani ɲai, aGot ehəhaʋur masuʋ hən̄i. ⁵ Alatrəhaʋut ta sutuai lotovatvat vir na-kel-gati-an siGot gail, lukad napəhasan tomaienan. Galito lulotu hən aGot ale lugol husur nəsa asoalit lotokele. ⁶ Nau təlman hən aSarah togol nəsa aApraham tokele, tokisi hən amasta san.* Gamit mətogəm vi natun aSarah gail nəboɲ məttoɗaɲ b̄ur namətahwan hən mətbigol natit tovoi gail.

⁷ Imaienan, gamit məttovi ulum̄an məttoolah, gitoh mai asoam̄ len naləboian ke, səɗaɲ səhor gaiug, be geputsani len nənauan sam̄, husur asoam̄ am ikad naviolan hən nəmauran kitin aGot toviol kəmas hən̄i. Gigole hən asike natideh b̄iɲon gol na-sor-tuʋ-an sam̄.*

Na-ləɲon-isa-vəsa-an sil na-gol-na-voi-an

⁸ Hən nəb̄imaris kotov nasoruan sagw, nukele ke, gamit ɲisi mətəgəm sua ɲai len nənauan sam̄ito mai nəlomito; len nəlomit totaɲis gabag hən gamito, ləmas bun gamit gabag; nəlomit temədau. Samtinau gamito. ⁹ Samtivar təlman hən nəsaan van hən avan ideh togol tosa hən gamito. Samtisor tisa təlman van hən avan ideh tosor tosa hən gamito. Be gol vari len navoian məttoos aGot hən b̄igole hən̄i. Enan evi naləɲonian siGot tokis gamito, hən mət̄b̄ikad naviolan tovoi, gai totəgau gati mōs gamito.*

¹⁰ Husur natosian siGot ike,

“Gəb̄eləɲon nəmauran gəb̄ehəhaʋur lan, hən ke nəboɲ sam̄ gail b̄ivoi,
nameam̄ sator tisa,
nabuɲom̄ satelibliboɲ.

¹¹ Gipair dan nəsaan, gigol navoian,

gidon natəm̄at, gam kitevi hən gəb̄ikade mai nəvanuan gail.

¹² Husur namətan Nasuḅ aGot ekətkəta təban alat lotonor,
nədariɲan esəsəlōɲ hən na-sor-tuʋ-an salito,

avil nəhon Nasuḅ ipair dan alat lotogol tosa.”*

§ 2:25: Hən naves 24-25, Isa 53.4-6 * 3:1: Efe 5.22; Kol 3.18 * 3:3: 1Tim 2.9 * 3:6: Gen 18.12 * 3:7: Efe 5.25; Kol 3.19 * 3:9: Mat 5.44; Rom 12.17; 1Pit 2.23 * 3:12: Psa 34.12-16

13 Ale, mæt̃bidañ m̃os mæt̃bigol navoian ηai, as tigoł nasənahān hən gamito? 14 Be naut kəmas mæt̃beləḡon bisa vəsa m̃os nanoran, aGot dereh tigoł navoian van hən gamito,* ale nəkadumito sateṽurṽur, sagemətəhaw len avan ideh, nəlomito satetuhātuh.* 15 Be len nalotuan len nəlomito, putsan nəyalalan seKristo tovi aMasta samito. Ale avan ideh ʔeus gamit hən mæt̃bisor husur nə-vatvat-viri-an mət̃tokade, mət̃eutaut tabtab hən mæt̃bisor vahvah həñi. 16 Sor mədau sur̃mān atenan totibau səhor gamito. Gole len nəlomit tomasil. Mət̃bimāgenan, nəboḡ alat lotosor tas nab̃oruan samit tovoi, lotoris naṽide tovoi mət̃tokade husur mət̃tovi seKristo, dereh tigoł nahurulit tisa. 17 Husur na-ləḡon-isa-an samito ʔevi naləḡonian siGot, ivoi am hən mæt̃beləḡon bisa sil navoian mət̃togole, səhor mæt̃beləḡon bisa sil nəsaan mət̃togole. 18 Husur aKristo eləḡon isa vəmat vəha-sua ηai sil nəsaan sinəvanuan gail. Gai tonor buni imat m̃os alat ləsanor hən ʔesəhar gamito van hən aGot. Nəvanuan gail lugol niben imat, be len aNunun aGot imaur tət̃as.* 19 Len aNunun aGot ivan vakel na-kel-uri-an mai nanunun alat lotosuh len nabəbaḡisan len naut nəmatan. 20 Lovi alat ta sutuai ləsagol nəsa aGot tokelkele nəboḡ totoh ebəlav vir aNoah toum hən nab̃iltiʔot. Len nab̃ot enan, nəvanuan evis ηai, məlevtor ʔisi, ləsəmat, lumaaur len nəwai.* 21 Enan evi nasoruan kət̃a hən nəbaptaisan tolav kuv gamit dan nəsaan len nəboḡ ta daməḡai. Nəbaptaisan savi nalilosan hən mət̃bekək̃as kuv nab̃iḡḡiḡalan dan nibemito, evi na-kel-gati-an van hən aGot len nəlomit tomasil. Len nəbaptaisan, aGot ilav kuv gamit dan nəsaan samito len na-le-məhat-an dan nəmatan siYesu Kristo. 22 Atenan evi məhat vi lan nəmav, ebət̃ah len nətarhət nəmatu siGot, ale aḡel gail mai alat lotoil a m̃o mai alat lotokad nədañan; galit ʔisi lotəḡedur bathurien.

4

Toh m̃os nəyalalan siGot

1 Imāgenan, husur aKristo eləḡon isa vəsa len niben, gamit am, mət̃eutaut hən gamit gabag len naṽide hən nənauan toḡitoṽ hum esan. Husur avan ideh toləḡon tosa vəsa len niben tia, gai sagol nəsaan am, ipair dani.* 2 Nəmauran san tokade sal len navile a pan igol husur naləḡonian siGot ηai, sahusur naləḡonian tosa seniben am. 3 Namityal em̃idol! A m̃o mət̃ohusur ebəlav ʔabat hən naləḡonian silat ləsəkad nadələmian. Galit lohusur naṽide naitian taḡtaḡor; nəlolit evəñvənah; lomun təməhav van vatərog; len nab̃iltiḡanan mai natərogan salito lugol naitian tosa; luḡonḡon ṽamun taḡtaḡor; lulotu van hən nəlablab gail tovi naṽide tosa vəsa batbat. 4 Imaianan losəhoḡut len gamito husur mət̃satutut hən mət̃bitah mai galit am len naṽide tosa vəsa hun toḡəhas hən niten, igol losəvar gamito. 5 Be galit limassor vəs̃vəsai naṽide salito len nəhōn atenan toutaut tia hən ʔepəḡehun navoian dan nəsaan silat lotomaaur mai lotomat. 6 Husur natenan, na-kel-uri-an tovoi ibar galit am lotomat, hən ke naut kəmas lotokad nəpanismen hən nəmatan len nibelito sur̃mān nəvanuan ʔisi, len aNunun aGot lukad nəmauran kitin, tosur̃mān nəmauran aGot tokade.

7 Nanoñan hən natit ʔisi egəm pəpadaḡ. Imāgenan, mət̃etəḡau gat nəlomito, mət̃ehulahul hən mət̃bisor tuḡ. 8 A məhat hən natit ʔisi, ləmas bun

* 3:14: Mat 5.10 * 3:14: Isa 8.12-13 * 3:18: Kol 1.22; Rom 1.4 * 3:20: Gen 6.1-7.24

* 4:1: Rom 6.7

gamit gabag len nəlomit kavkav, gol tabtab həni husur na-ləmas-buni-an ikabut gol nəsaan isəbur.* ⁹ Mətehəhəvur hən gamit gabag mətbəbis lohoim samit gail, ale kətkəta təban galito, nakoblenan tebuer. ¹⁰ AGot eviol kəmas hən naviolan lototiltile mai gamit v̄isusua. Gamit p̄isi mətekətkəta təban na-viol-kəmas-an galenan hən ləbēvi tarhət samit gabag. ¹¹ Gəbisor, tesum̄an m̄au aGot tosor len nabuᵛom̄. Gəbēvi tarhət sivan ideh, gole len nədaᵛan aGot toviol həni. Hən ke, len aYesu Kristo, natit p̄isi gəbigole tigol nə-sal-suhi-an tivan hən aGot. Gol nə-sal-suhi-an hən nəyalyalan mai nədaᵛan tivan həni vi sutuai sutuai! Ganan!*

Na-ləᵛon-isa-vəsa-an hən naKristen

¹² Gamit, notoləmas bun gamit p̄isi, samtesəhoᵛut len na-ləᵛon-isa-vəsa-an topəᵛas, togol kitev gamito ke məttomabe, samtesəhoᵛut lan hum tovi natsua totile masuᵛ tovisi hən gamito. ¹³ Mətehəhəvur hən mətbihan katəᵛol mai aKristo len na-ləᵛon-isa-vəsa-an san. Hən ke nəboᵛə nəyalyalan san bēvisi, dereh mitikemkem, mətehəhəvur. ¹⁴ Nəvanuan gail ləbisor viles gamito sil məttohusur aKristo, navoian siGot igol mətukab həni husur aNunun Nəyalyalan tovi aNunun aGot itoh len gamito. ¹⁵ Be mətbələᵛon b̄isa vəsa, satesil natideh tosa məttoᵛole. Samtimagenan husur mətugolᵛol nəmatan, mətovənvənah, mətugolᵛol tosa o mətosulsul len nəsa savi samito. ¹⁶ Be mətbikad na-ləᵛon-isa-vəsa-an bathut məttovi Kristen, nahurumit satsa. Ao, mitisal suh nəyalyalan siGot husur mətukad nahəsan aKristo, nəhes enan ipat len gamito.

¹⁷ Husur namityal hən aGot bəpəpəhun navoian dan nəsaan egəm tia. Ale na-ləᵛon-isa-vəsa-an evi natuᵛbatan han tobar nəbathudud san a m̄o. Ale bətuᵛbat len gidat dattovi bathudud san, timab hən alat ləsagol nəsa na-kel-uri-an tovoᵛi siGot tokele? Nəsa tevisi hən galito? ¹⁸ Hum natosian siGot tokele,
“Bidaᵛə habat hən nəvanuan tonor b̄ikad nə-lav-kuvi-an dan nəpanismen tonor hən nəsaan san,
nəsa tevisi hən alat lotomətahun aGot, nəsa tevisi hən nəvanuan nəsaan gail?”*

¹⁹ Imaienan, mətbələᵛon isa vəsa husur evi naləᵛonian siGot m̄os gamito, gol tabtab hən nəsa tonor, ale riᵛə gamit səbomit kavkav len navəlan aGot togol gamito, husur etəᵛau gat gamit hən asike mətbiteh dan navəlan.

5

Alat siYesu limabe?

¹ Ginau notovi elta sum̄an gamit galevis, nokətkəta təban alat siYesu, noris na-ləᵛon-isa-vəsa-an seKristo, ale dereh nihan katəᵛol maii len nəyalyalan san bēvisi asike idareh. Imaienan nusor buni mai gamit, aelta gail məttoᵛətkəta təban alat siYesu. Nekəmaiegai: ² Kətkəta təban alat siGot sum̄an nəvanuan tokətkəta təban navəshəsip̄ip̄, husur evi aGot toriᵛə galit len navəlamito. Sagigole husur avan ideh b̄italtal hən gaiug; be gole len nəloᵛ tohəhəvur. Sagigole husur goləᵛon masuᵛ hən natite; be gole husur goləᵛon masuᵛ hən naləᵛonian siGot.* ³ Len nədaᵛan sam̄, sagipatpat gaiug məhat hən alat, aGot toriᵛə galit len navəlam̄; be len

* 4:8: Pro 10.12 * 4:11: Uman 6.2-4; Rom 12.7; Kol 3.23 * 4:18: Pro 11.31 * 5:2: Jon 21.15-17

nāvide tovoi san̄, səhar navəshəvanuan hən lə̄bigol tətə̄v̄ hən gaiug. ⁴ Bəti, nəbə̄j ābiltivanuan tokətkəta təban nasipsip̄ bəgəmai, dereh tilav mai gaiug nəprais hən namənas tobilbil vi sutuai.

⁵ Gamit mətəmatmatu, mitigol nəsa ahāvut gail lotokad nədājan hən na-il-a-m̄o-an lotokele. Gamit p̄isi, mətəsun nahurabat hən namədauan len nəlomito, nəlomit temədau hən mət̄bevi tarhət samit gabag, bathut natosian siGot ike, “AGot evi enemi silat lotopatpat galit məhat, be eviol kəmas hən navoian mai alat nəlolit tomədau, ləsənaul galito.”* ⁶ Imaienan, gol nəlomit temədau len nəhon aGot, rīj gamit len navəlan aGot todāj habat, hum mət̄tovi naut kəmas, hən gai bəputsan gamito len nəbə̄j tonor hən̄i.* ⁷ Rīj gābūlan nənauan samit totuhathuh mai aGot bathut ekətkəta təban gamito, vəhvəh gamito.*

⁸ Mətətgəau gat gamit səbomito, mətəhulahul. Natəmat, aenemi samito, ehum nalion tōvun, toyar mət̄mətan, das vanuan hən b̄ikat pəpasi, han p̄isi. ⁹ Mət̄eil b̄ur atenan, il gəgat len nadələmian samito, husur mətələboii ke, nəbathudud nadələmian len navile a pan kavkav ludə̄j b̄ur na-lə̄jən-isa-vəsa-an gail lotop̄itov̄ hən gail mət̄tokade. ¹⁰ Ale, nəbə̄j mət̄belə̄jon b̄isa vəsa b̄ebəlav kəkereh, aGot, topul hən na-viol-kəmas-an, gai tokis gamito len aYesu Kristo vi lan namənas san topat vi sutuai, gai gabag dereh teutaut kavkav hən gamito, tigol mət̄eil gəgat am, tigol mitidāj am, tigol nadələmian samit tidāj hən asike mət̄berus dani. ¹¹ Gai bolai! Nədājan tipat len navəlan n̄iau vi sutuai! Ganan!

Nasudələmian

¹² ASilas, notonau ləboii tovi na-ke-̄van-an nadələmian todāj len aKristo, evi tarhət sagw nəbə̄j nototos natuhlobulat napisulan egai top̄itol. Notosi hən nəbigol mət̄belə̄jon b̄ivoi am len nəlomito, ale hən nəb̄ikel kot navoian aGot toviol kəmas kitin hən̄i, hən mət̄beil gəgat lan.* ¹³ Alat siYesu len naut a Pəpilon, aGot tolekis hən galito, luke, “Ivoi,” mai gamito. Anatugw nadələmian, aMak am, ikele.† ¹⁴ Len na-ləmas-buni-an mət̄esum̄ nətərhomit gabag hən mət̄bike, “Ivoi,” mai gamito. Gamit mət̄tovi seKristo, nəlomit tikad natəmat!

* 5:5: Pro 3.34; Jem 4.6 * 5:6: Mat 23.12; Luk 14.11, 18.14 * 5:7: Psa 55.22 * 5:12:

Uman 15.22-40. Nəbə̄j aPol toke aSilas, len naut egai len nasoruan ta Kris ike aSilvanus. † 5:13: Uman 12.12, 25, 13.13, 15.37-39; Kol 4.10; Flm 24. Len nasoruan ta Kris ike alitenan len naut a Pəpilon, be naKristen gail lokis alat siYesu len naut ideh hən napəhāvut. Nəvanuan namitisau hən nasoruan siGot lunau ke Pəpilon evi nasoruan tosusuah hən naut a Rom.

2 Pita

Naloḅulat napisulan na-və^{ha}-ru-an aPita totesi

Ase itos naloḅulat napisulan egai?

APita tovi ahai susur siYesu, gai itosi.

Itos naloḅulat napisulan egai hən nəsa?

APita itosi hən bikel naləḅgauan mai alat siYesu ke salesəsəloḅ husur ahai pusan gəgəras gail.

Itos naloḅulat napisulan mōs ase?

APita itosi mōs alat siYesu len naut pisi.

Itos naloḅulat napisulan egai ḅais?

Itosi pəpadaḅ hən nasihau A.D. 67.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1-2)

2) Len nədaḅan kavkav sam̄ mətəsūm̄an aKristo len naḅoruan san.

Ahai pusan gəgəras gail dereh litaltal hən gamit hən mətḅigol nəsa tosa. Samtehusur galito, aGot dereh tigol limasig (1.3-2.22)

3) Mitidaḅ hən mətḅikad naḅoruan siGot, husur Nasuḅ aYesu dereh tetəlm̄an hən ḅepəpehun navoian dan nəsaan. Len nəḅoḅ enan, aGot dereh tigol navile a pan egai timasig. Ale dereh tikad nəmav ḅiveveu mai navile a pan ḅiveveu, naut alat lotonor ḅai ləḅələḅoi ləḅitoh lan (3.1-13)

4) Nə-maris-kotovi-an mai nə-sal-suhi-an (3.14-18)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau, aSimeon* Pita notovi naslev, ahai pispisul siYesu Kristo, ginau nutos naloḅulat napisulan egai. Nutosi van hən gamit mətḅokad nakondəlomian tōpitoḅ hən nakondəlomian namttokade. Len nanoran siGot sidato, mai aYesu Kristo tolav kuv gidat dan nəsaan sidato, datukad nadəlomian enan. ² Nous aGot hən ḅilav mai gamito navoian toviol kəmas həni, nousi hən natəmat ḅipat len nəlomito. Len naləḅoian samit len aGot mai aYesu Kristo, aMasta sidato, nous aGot hən ḅilav tabtab hən gəlar pisi mai gamito.

Naḅoruan samit timasgəm sum̄an seKristo

³ Len nədaḅan aGot tokade husur tovi Got, ilav natit pisi dat-tōm̄idol həni, hən datḅikad naḅoruan siGot len nəmauran sidato. Datoləḅoi datḅikade husur datoləḅoi atenan tokis gidato len nəyalyalan mai naḅoruan san tovoi buni. ⁴ Len natgalenan, eviol mai gidato hən na-ke-gati-an lototibau masuḅ lotoyalyal. Igol tomaianan hən ke len natgalenan mətəḅoḅoi mətḅitah mai len naḅoruan siGot ale gam yav dan nabḅalan gail hən navile a pan, naləḅonion gail lotomədas nəlon nəvanuan gail. ⁵ Husur enan, len nədaḅan kavkav samito, mətəhisi hən mətḅikad na-voi-buni-an hən mətḅesuhud həni mai nadəlomian samito. Mətəhisi hən mətḅikad naləḅoian hən mətḅesuhud həni mai na-voi-buni-an samito. ⁶ Mətəhisi hən mətḅikad na-təgau-gati-an hən nəlomit gabag hən mətḅesuhud həni mai naləḅoian. Mətəhisi hən mətḅikad nə-daḅ-ḅuri-an ḅəḅəlav hən mətḅesuhud həni mai na-təgau-gati-an hən nəlomit gabag.

* **1:1:** Natosian galevis ta sutuai len nasoruan ta Kris ike aSimon, be isoḅur luke aSimeon husur nasoruan Ipru

Mætehsi hæn mæt̃bikad nãboruan siGot hæn mæt̃besuhud hæni mai næ-dan-
buri-an ðebêlav. ⁷ Mætehsi hæn mæt̃belêmas alat siYesu, mitivoi hæn galito
hum lotovi bathudud samito hæn mæt̃besuhud hæni mai nãboruan siGot
mættokade. Ale mætehsi hæn mæt̃bikad na-lêmas-buni-an hæn mæt̃besuhud
hæni mai nalêmasian mættokade van hæn alat siYesu.† ⁸ Natgalenan lêbitov
tabtab len nêmauran samito maienan, igol asike mætutoh kêmas be dereh
mitivan len nalêboian len aMasta sidato, aYesu Kristo. ⁹ Avil avan ideh
asike bikad natgalenan len nêmauran san, namêtan iðanuðanw, egêm
vi metbesw. Nêlon iðonjon hæni ke aGot toruðat nêsaan san gail ta m̃o
tia. ¹⁰ Imagenan bathudud nadêlomian, len nêmauran samito, mitidan
hæn mæt̃beʋusan sêhoti ke aGot tokis gamito, tolekis hæn gamito. Husur
mæt̃bigol maien hæni asike mætuteh len nêsaan jon ideh. ¹¹ Beti aGot
dereh tidañ, tehêhaʋur hæn mæt̃bebis len na-toh-vi-sutuai-an pipihabêlan
Nasuð sidato, aYesu Kristo, tolav kuv gidat dan nêsaan sidato.

Sêsêloj husur nasoruan siGot

¹² Imaienan, akis nigol mitinau têlmam husur natgalenan, naut kêmas
mêtolêboi gail tia, naut kêmas mêtoil gêgat len nakitinan mættokade tia.
¹³ Nêbonj nêbikad nêmauran len nibegw sal, nunau ke inor hæn nêbeliv
têlmam hæn nênauan samito van hæn natgalenan. ¹⁴ Husur nolêboii ke
asike idareh nimat hum Nasuð sidato, aYesu Kristo tosor vêhoti mai
ginau. ¹⁵ Na dereh nehisi hæn nêbigol mæt̃binau gat natgalenan. Len
nêbonj lotohusur nêmatan sagw, nuke mitinau gat gail sal tebêlav.

¹⁶ Nêbonj namttosor husur nêdanjan mai natêlmaman siMasta sidato,
aYesu Kristo, namtsahusur nêbol gêgêras avan ideh tōbol hæni len na-
mitisau san. Ao, ginamit boh namtoris nêyalyalan san hæn namêtanamit
sêbonamito. ¹⁷⁻¹⁸ Nêbonj namttotoh maii len naʋehuh siGot, aGot Tata
erij nêyalyalan tovi mêhat lan, isal suhi. Ale nadolon aGot toyalyal mêhat
masuʋ ike, “ANatugw notolêmas buni bogai; nohêhaʋur masuʋ hæni!”
Ginamit m̃au namtosêsêloj hæn nadoldol enan togêm len nêmav.*

¹⁹ Datukad nêsa namttorisi, namttosêsêloj hæni; datukad nêsa ahai
kelkel ur lototosi, ale datolêboi datbeil gêgat len gêlar p̃isi. Gamit m̃au
mêtesêsêloj husur nêsa lototosi hun tovi namial tomial len nêmargobut
van vêbar nêmav ðepitau ale namoso lalan (tovi aKristo) bevisi len
nêlomitō. ²⁰ Mitimaslêboi nategai ke: sêkad na-pêhav-utaut-an ideh len
natosian siGot togêm len ahai kelkel ur sêbon.‡ ²¹ Husur na-pêhav-utaut-
an ideh sêkad nêkadun len nalêjonian sinêvanuan, ao, evi aNunun aGot
towol hæn nêvanuan gail hæn aGot bisor len nabunolito.

2

Ahai p̃usan gêgêras gail (Jut 4-13)

¹ Avil ikad ahai kelkel ur gêgêras gail len nêvanuan gail ta sutuai hum
dereh bikad ahai p̃usan gêgêras len gamito. Len naʋusanan salito
lotosusuani gêm̃ai loʋusan gêgêras, mêdas gamit galevis, luke nêmasta

† **1:7:** Len naut egai, gêbikad na-lêmas-buni-an, namilen ke golêmas bun nêvanuan tile, gêsênanu
gaiug be gunau nêsa bevi tarhê san. * **1:17-18:** Mat 17.1-5; Mak 9.2-7; Luk 9.28-35 ‡ **1:20:**
Len nasoruan ta Kris elêboi bikad namilen sual am toke, Mitimaslêboi nategai: nêbonj avan ideh
beʋuruj na-pêhav-utaut-an sihai kelkel ur gail len natosian salito, ale bisor vêsvesaii len nênanuan
san sêbon, gai sagol savoi.

toþur kuv galit dan nēsaan salito savi amasta salito, gol galit gabag dereh limasig tutut. ² Nēvanuan isoþur dereh lehusur naþide tosa sihai þusan gēgēras galenan, naþide selipah totaþtaþor. Husur enan nēvanuan gail am dereh lisor mēdas naþisal hēn nakitinan. ³ Len na-lēþon-masuþ-hēn-natite-an ahai þusan gēgēras galenan dereh legēras gamito hēn lēþilav kuv nēvat samito. Avil aGot ikel sēhot nēpanismen salit sutuai tia, ale gai sēpat, dereh tigol galit limasig.

⁴ Nau tēlmam hēn nēsa aGot togole hēn galit lotomagenan ta sutuai. AGot sariņ aņel gail lotogol nēsaan hēn lēþitoh kēmas, ao, eriņ galit len naþur nēmargobut, baņis gat galit hēn lēþelēþon þisa vēsa vir nēboņ gai þepēþehun navoian dan nēsaan. ⁵ AGot sariņ alat navile a pan ta sutuai hēn lēþitoh kēmas, ao, eriņ nilev tokabut gol navile a pan silat lēsalēboii. Avil ilav kuv aNoah ŋai tokelkel ur nanoran, gai mai nēvanuan emēlevru am.* ⁶ AGot isaþ sēhoti ke naut a Sotom mai a Komōrrah arimasmasirsir ale epēņas gēlaru van arogēm vi masiav. Nēboņ togol tomaiēnan, eþusan nēvanuan gail nēsa þevisi hēn alat lēþemētahuni.* ⁷ Len nēboņ enan aGot ilav kuv aLot, tovi nēvanuan nanoran, dan naut a Sotom husur ipetēmas hēn naþide silat lēsahusur nalo ideh, naþide selipah totaþtaþor.* ⁸ (Husur nēvanuan nanoran enan itoh mai galito, ale len nēboņ þisi elēþon isa vēsa nēboņ toris, tosēsəlōņ hēn nagolean tosa salito.) ⁹ Husur ke Nasuþ togol natgalenan, imasil ke dereh tilav kuv alat lotokad naþoruan san dan na-lēþon-isa-vēsa-an salito. Dereh tetēgau gat alat lēsanor len nēpanismen vir nēboņ þepēþehun navoian dan nēsaan. ¹⁰ Mētunau ke galit lotohusur nalēþonian senibelito togol nēsaan, lotomētahun bun natoħan pipihabēlan Nasuþ lēþigam yav dan nēpanismen a? Ao asike lugam yav dani boņ ideh!

Nēkadulit ihaihai, loil þuri hēn lēþesēvar alat lotoyalyal, ninelit sapil hēn lēþigole. ¹¹ Be aņel gail, naut kēmas ludan, lukad nēdanjan sēhor galito, aņel gail lēsasēvar galit nēboņ lotokel ur nēsaan salito len nēhon Nasuþ. ¹² Be ahai þusan galenan lēsēkad nēnauan len nēsa lotogole, lohūm narivatvat lilihai lēsēkad nēnauan be lototoħ ŋai hēn nēvanuan þisah hēn gail lēþimat; alatenan losēvar natideh lototētan hēni. Dereh aGot tigol galit limasig hūm narivatvat lilihai nēvanuan togol lotomat. ¹³ Dereh tigol likad nasēnahan þinor hēn nasēnahan lotogole. Nahurulit sēsa hēn lēþehusur nalēþonian tēmēhav salito; lohēhaþur hēn lēþigol naþide tosa len nalennēyal. Len naþide tomaiēnan, nēboņ lotohan mai gamit len nēhanan samito, lomēdas gamito gol naþiņþiņalan len nahēsamito hūm nēþal tomes nahurabat.* ¹⁴ Lokētkēta husur naþēhaþut lēsēlah maii, hēn lēþigol naitian maii. Nalēþonian salito hēn nēsaan asike inoņ. Logēgēras hēn lēþeliv alat lotopat lavēlav. AGot dereh tigol nēmauran salito tisa vēsa husur na-lēþon-masuþ-hēn-natite-an salito ivan van am. ¹⁵ Nēboņ lotogam dan naþisal tonor, lusab, lohūsur naþisal siPalaam anatun aPeor, tolēþon bun nēvat tolavi len nēsaan togole.* ¹⁶ Be natoņki san toþutþut, len nadolon nēvanuan esivoh len aPalaam hēn asike aPalaam þehusur naþisal san tovinvinu am.

¹⁷ Ahai þusan gēgēras galenan lohūm nabēko tomas; alat lotoke

* 2:5: Gen 6.1–7.24 * 2:6: Gen 19.24 * 2:7: Gen 19.1-16 * 2:13: Jut 12 * 2:15: Hēn naves 15-16, ris Num 22.4-35. Len naut egai, lokis aPeor hēn aPosor.

læbemun lan lumaduh sal. Lohum nê mavukasw, nê lan toŭuvi vi tut; naŭusanan salito sêpat sabêlav. AGot etêgau gat naut sua vir galito topat len nê margobut tomotmot. ¹⁸ Husur len namitisau hên nasoruan, lusor pat galit mêhat hên lêbeliv nêvanuan gail, sah hên galito. Loliv galito len nalêjonian tosa hên nibelito. Loliv galit têlmam hên nêsaan be galit lumadhamakuv dan alat lototoh len nêsaban salito. ¹⁹ Ahai ŭusan gêgêras gail lukel gati mai nêvanuan gail ke lêsavi slev am gol lolêboi lêbigol nêsa lêbelêjoni. Wake ahai ŭusan galenan gabag lotogol nêsa lotolêjoni, galit lovi slev gail tia hên nêsaan mai naŭide tosa, bathut ke gidato dattovi slev hên natideh towol hên nêmauran sidato. ²⁰ Nêboŭ lotolêboi aYesu Kristo, aMasta sidato tolav kuv gidat dan nêsaan sidato, lugam yav dan natit gail len navile a pan lotogol nêlolit toŭinŭinjal. Be lêbevisivis têlmam lan, natit gail len navile a pan esêhor galito, ale nêmauran salito isa vêsa sêhor ta mŭo van vêbar nêpanismen totibau. ²¹ Imagenan, tavoi am hên galito hên asike lêtalêboi naŭisal hên nanoran, sêhor lotolêboii ale lotopair dan nakelean today siGot togêam hên galito. ²² Nêsa tovisi hên galito eŭusani ke nasoruan hên namitisau hên nêmauran ekitin toke, “Nalipah etêlmam van hên naru san gabag,*” mai, “Nêbatbat tomadhalilos, etêlmam, etêbtêbah len nêbal.”

3

Natêlmaman seKristo

¹ Gamit notolêmas bun gamit ŭisi, egai evi nalôbulat napisulan na-vêha-ru-an nototosi van hên gamito. Nutos gêlaru hum nê-nau-têlmam-hêni-an hên mêtbetuŭat nau bivoi binor. ² Nuke mitinau têlmam hên nêsa ahai kelkel ur gail siGot lotokelkele tia. Mai nuke mitinau têlmam hên nakelean today siNasub tolav kuv gidato dan nêsaan sidato, nakelean today gai tokele len nabuŭon ahai ŭispisul samit gail. ³ Bathut natgalenan nekêmagegai. Ikad natsua. Mitimaslêboii ke, len nêboŭ hên nanonjan hên navile a pan dereh tikad nêvanuan na-sor-vilesi-an lêbisor viles gamito mai lêbehusur nalêjonian salit gail lotosa. ⁴ Dereh like, “AYesu ikel gat natêlmaman san, be imabe? Gai be? Husur len nêboŭ atêmadit ta sutuai lotomat, len nêboŭ ta sutuai van vêbar ta damêjai natit ŭisi lupat hun lotopat len natuŭatan nêboŭ aGot togol navile a pan.” ⁵ Len nênanuan salito lugol nêlolit ibonŭon hên nategai ke, ta sutuai aGot isor, igol nêmav mai nêtan, len nêwai igol nêtan evisi dan nêwai.* ⁶ Beti len nêwai igol nilev tokabut gol navile a pan vêmasig.* ⁷ Be len nasoruan enan ŭai, aGot etêgau gat nêmav mai navile a pan hên nêhab bihani len nêboŭ gai ŭepêpehun navoian dan nêsaan ale alat lêsalêboi aGot lêbimasig buni.

⁸ Be natesua ŭai: Gamit notolêmas bun gamit ŭisi, nêlomit satibonŭon hên nategai. Len Nasub, nêmaribonŭ tosua ehum nasihau tovi 1,000 ale nasihau tovi 1,000 lohum nêmaribonŭ tosua ŭai.* ⁹ Nêvanuan galevis lunau ke Nasub imanmaneh hên bigol na-kel-gati-an san gail lêbisarpoh, be sêmaienan. Itoh mêdau ebêlav vir gamit sal, husur emêtahun avan ideh bimasig buni, avil elêjon ke nêvanuan ŭisi legêam hên nêpairan dan nêsaan salito.

* **2:22:** Pro 26.11 * **3:5:** Gen 1.6-9. Nêboŭ toke len nêwai igol nêtan evisi dan nêwai, hum ma namilen toke len nêwai toŭepêhuni, igol nêtan evisi dan nêwai. * **3:6:** Gen 7.11 * **3:8:** Psa 90.4

¹⁰ Be nəboŋ hən natəlmaman siNasuḅ dereh tegəmai hum nəvanuan vənvnənah, nəvanuan gail ləḅesəhoṽut lan. Len nəboŋ enan, nəmav dereh timasig p̄isi vasib len nəwalan tohum nəhab todarur. Ale natit p̄isi len nəmav; namityal, nahəbati mai nam̄eso gail dereh nəhab tihan p̄is gail limasig. Ale navile a pan mai natit p̄isi nəvanuan gail lotogole lan dereh aGot tevuh gail liparpar.* ¹¹ Bathut ke natit p̄isi dereh tesib vəmasig magenan, gamit, navide samit timabe? Len nəmauran samit n̄au, mitimaskad nəboruan siGot, mitimasgol nəsa gai toləŋoni, ¹² nəboŋ mət̄bitoh vir nəboŋ san, gol ḅegəm tutut. Bathut ke len nəboŋ enan, aGot dereh tepəŋas nəmav hən ḅimasig p̄isi ale len nəhab tohan p̄isi, namityal, nahəbati mai nam̄eso gail, dereh lewunwun, legəm vi wai len nabiltipudan. ¹³ Avil datutoh vir nəmav veveu mai navile a pan veveu, husur aGot ikel gati tia. Ale nəvanuan gail p̄isi dereh ligol nəsa tonor ŋai ei.*

¹⁴ Imagenan, gamit notoləmas bun gamit p̄isi, husur ke mət̄totoh vir natgalen p̄isi, hisi hən aGot ḅisaḅ ke nəlomit ḅimasil, asike ḅisaḅ natideh tosa len gamito, be mət̄ḅiḅon ŋai maii len natəmat. ¹⁵ Nau səhoti ke aGot ikad na-toh-mədau-an tobəlav hən mət̄ḅimakuv dan nəsaan samito. APol, awawa nadələmian notoləmas buni, gai itos natgalenan van hən gamito len namitisau hən nəmauran tonor aGot toviol həni maii. ¹⁶ Len naləḅulat p̄isi san, gai itos husur natgalenan. Naləḅulat galenan lukad natgalevis todaŋ hən datḅeləḅoii lan, ale nəvanuan lototətan hən natosian siGot, lototoh lavəlav, lobul hən nasoruan enan van sanor. Lugol tomagenan hən natosian siGot tile gail am, van vagol nəmasigan salito. ¹⁷ Imagenan, gamit notoləmas bun gamit p̄isi, husur mət̄oləḅoi natgalen tia, lələgau hən gamit gabag hən mət̄ḅeil gəgat len nakitinan, hən ke alat ləsahusur nalo asike ləḅesəhar gamit hən mət̄ḅisab. ¹⁸ Be gamito, mət̄ehusur navide siMasta sidato, aYesu Kristo tolav kuv gidat dan nəsaan sidato. Len naləḅoian mai navoian gai toviol kəmas həni, mət̄ehusur tabtab hən navide san səhor ta n̄o. Sal suhi daməŋai van, vi sutuai! Ganan!

* **3:10:** Mat 24.43-44; Luk 12.39-40; 1Tes 5.2; KelV 16.15

* **3:13:** Isa 65.17, 66.22; KelV 21.1

1 Jon

Nalobulat napisulan na-və^{ha-sual-an} aJon totosi

Ase itos nalobulat egai?

AJon tovi ahai susur siYesu, gai itosi.

AJon itos nalobulat egai hən nəsə?

Itosi hən bəvusan alat siYesu hən naʋide hən ləb̄itoh, bən mai aGot mai nəvanuan tile gail.

AJon itos nalobulat m̄os ase?

Itosi van hən alat lotokad nadəlomian len aYesu Kristo len naut p̄isi.

AJon itos nalobulat n̄ais?

Hum ma totosi len nasihau A.D. 90.

1) Na-ke-ivoi-an (1.1-4)

2) Samteləmas naʋide tosa alat navile a pan lotokade. Mititoh tinor hən naʋusanan seNunun aGot, husur aGot ivoi p̄isi (1.5–2.27)

3) Datimasveveu buni, ləmas bun gidat gabag, riŋ gat nəlodato len aKristo. Datimasbunus kitev naʋusanan sihai p̄usan gail ke evi kitinan o eʋuer. Datb̄igol b̄imagenan, datoləboi datb̄ehəhaʋur len nəhon aKristo len natəlmaman san (2.28–4.6)

4) Datimasləmas bun gidat gabag hən datb̄eləboi ke datutoh len naʋide tonor hən naʋoruan siGot. Datimasgol timagenan husur aNunun aGot ikel koti ke aYesu egəm hən datb̄ikad nəmauran vi sutuai (4.7–5.12)

5) Nə-maris-kotovi-an (5.13-21)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau notos nalobulat egai van hən gamito husur naSoruan hən nəmauran* totoh tia len natubatan.* Namtosəsəloŋ həni, namtorisi. Evoi, namtorisi hən namətanamito, namtubari hən navəlanamito. ² AGot igol ke nəmauran tovisi, ale ginamit namtorisi, namtukel kot nakitinan husuri. Namtukel ur nəmauran vi sutuai mai gamito, nəmauran vi sutuai totoh mai aTata. Ale aTata igol tovisi hən ginamito.* ³ Namtukel ur nəsə namttorisi mai nəsə namttosəsəloŋ həni mai gamito, hən gamit am mətb̄eləboi mətb̄ikad nəʋonan mai ginamito. Avil nəʋonan sidato dattokade, datukade mai aTata mai aNatun tovi aYesu Kristo. ⁴ Namtutos natgalenan hən ləb̄igol nəlonamito tepul səsəhov hən nakemkeman.

AGot evi nam̄ial, toh len nam̄ial

⁵ Ale egai evi napisulan namttosəsəloŋ həni len gai. Gai ikele ale namtukel uri mai gamito maiegai ke: aGot evi m̄ial; səkad nəmargobut ideh lan. ⁶ Datb̄ikele ke dattokad nəʋonan mai tia be datb̄iyar len nəmargobut sal, datolibliboŋ, nəmauran sidato saʋusan nakitinan. ⁷ Avil datb̄iyar len nam̄ial sum̄an aGot, totoh len nam̄ial, datukad nəʋonan mai gidat gabag ale nəda hiYesu, aNatun, ekəkas gidato hən b̄ilav kuv nəsaan sidato. Igol gidato datuveveu len nəhon.

⁸ Datb̄ikele ke datsəkad nəsaan ideh, datogəras gidat gabag, ale nakitinan eʋuer len gidato. ⁹ Be datb̄ikel vəhot nakitinan hən nəsaan sidato, dereh aGot teruʋat nəsaan sidato, tigol dativeveu dan naʋide tosa p̄isi.

* 1:1: Nəboŋ aJon tosor husur naSoruan hən nəmauran, isor husur aYesu Kristo. * 1:1: Jon

1.1 * 1:2: Jon 1.14

Igol natgalenan husur ke akis igol nesa tokele, akis igol nesa tonor.*
 10 Datbikele ke datsagol nesaan, datorij nêhes len aGot ke tovi Nêvanuan
 Nalibliboŋan, ale nasoruan san eBuer len nêlodato.

2

1 Tuhnaturgw gail len nadêlomian, nutos natgalenan van hên gamito
 hên asike mêtbigol nesaan. Avil gidat ideh bigol nesaan, datukad avan
 sua tosor mîos gidato len nêhon aGot Tata, tous aTata hên berubat
 nesaan sidato, nahêsan aYesu Kristo, gai tonor buni. 2 Gai etutumav hên
 nêmauran san gabag hên datbikad narubatian dan nesaan sidato. Be savi
 gidato ŋai, igole mîos alat navile a pan kavkav.*

3 Ale datelêboii ke datolêboi aGot mabe? Gidat datbigol nesa gai tokele,
 datolêboii. 4 Avan ideh bike, “Nolêboi aGot, novi esan,” be sagol nesa
 aGot tokele, atenan evi nêvanuan nalibliboŋan, ale nakitinan sêpat lan.
 5 Be gidat ideh dattogol nesa aGot tokele, len nêlodat kavkav datolêmas
 bun aGot. Len navide tomaienian datolêboi buni ke datutoh len gai.
 6 Datbikele ke datutoh tin len aGot, datimastoh husur navide aYesu
 tokade len nêmauran san.

Datimaslêmas bun gidat gabag

7 Gamit notolêmas bun gamit pîsi, nêsatos nakelean veveu today van
 hên gamito. Ao, evi nakelean today ta sutuai mêttokade len natubatan.
 Nakelean egai today evi nasoruan mêttoesêloŋ hêni tia.* 8 Avil tarhête,
 evi nakelean veveu today nototoŋi gagai van hên gamito husur nakiti-
 nan han evisi len nêmauran seKristo, ale len nêmauran samito. Husur
 nêmargobut satovan vêmasig ale namîial kitin etubat tia hên tomîial.

9 Gidat ideh bikele ke totoh len namîial, avil bêmêtahun bun nêbathudud
 nadêlomian ideh san, gai itoh sal len nêmargobut.* 10 Avil gidat ideh
 bêtêmas bun nêbathudud nadêlomian ideh san, gai itoh tin len namîial, ale
 sêkad natideh len nêlon togol avan ideh bîpes habetw, teh len nesaan.
 11 Be gidat ideh bêmêtahun bun nêbathudud nadêlomian ideh san, gai itoh
 len nêmargobut, iyar len nêmargobut, ale etêtan hên naut tovi lan, husur
 nêmargobut igol namêtan iBêsw.

12 Nutos nategai van hên gamit atuhnaturgw gail,
 husur nesaan samit gail lumarubat bathut nesa aYesu togole mîos
 gamito.

13 Nutos nategai van hên gamit atata gail,
 husur ke mêttoleboi tia aKristo totoh tia len natubatan.*
 Nutos nategai van hên gamit nêmantuhmar gail,

husur ke len nêbalan mai atenan tosa vêsa tovi têmat, mêtowin tia.

14 Nutosi van hên gamit atuhnaturgw gail

husur mêtolêboi aTata.

Nutosi van hên gamit atata gail

husur mêtolêboi tia ategaii totoh tia len natubatan.

Nutosi van hên gamit nêmantuhmar gail,

husur mêtuday, mai nasoruan siGot ipat tabtab len gamito,

ale len nêbalan mai atenan tosa vêsa tovi têmat, mêtowin tia.

* 1:9: Psa 32.1-5 * 2:2: Rom 3.25-26 * 2:7: Jon 13.34 * 2:9: Len alat siYesu, galevis lokis
 galit gabag hên aKristen, be lêbêmêtahun naKristen gail am, logêras galit gabag ke lotovi Kristen

* 2:13: Jon 1.1

¹⁵ Samtelēmas bun naṽide sinavile a pan mai natit gail sinavile a pan. Husur mətbelēmas bun naṽide mai natit gail sinavile a pan, mətšalēmas bun aGot Tata. ¹⁶ Bathut natit pisi len navile a pan, na-ləḡon-masuṽ-həni-an hən nibemito, na-ləḡon-masuṽ-həni-an hən namətamito, naṽivan len napul-hən-natite-an, natgalen pisi ləsagəm len aTata, ao logəm len navile a pan egai tosa. ¹⁷ Ale navile a pan mai naləḡonian san gail lotosa, gagai ivan van vəmasig; avil avan ideh togol naləḡonian siGot, itoh tin van vi sutuai.

Aenemi seKристо gail

¹⁸ Anatumgw gail, namityal naməkot hən navile a pan egəm pəpadaḡ. Mətosəsəloḡ həni tia ke avan sua tovi enemy seKристо dereh tegəmai, ale gagai nəvanuan tosoḡur lotovi enemy seKристо lovisi tia. Husur natgalenan, datoləboii ke gagai evi namityal naməkot hən navile a pan.* ¹⁹ Nəvanuan galenan luvan dan gidato dattovi siYesu, be ləsavi gidat ideh; husur lətavi gidat ideh, lətətah mai gidat sal. Be husur ke lotovan, eṽusani ke ləsavi gidat ideh.

²⁰ Avil gamito, aKристо eviol hən aNunun mai gamito ale gamit pisi mətoləboi nakitinan. ²¹ Mətunau ke nutos nategai van hən gamito husur ke mətšaləboi nakitinan a? Ao. Nutosi husur ke mətətoləboi nakitinan, mətətoləboii ke naliboḡan pisi ləsagəm len nakitinan.

²² Nəvanuan nalibiboḡan evi ase? Evi nəvanuan tomətahun bīke aYesu tovi aKристо, ikele ke aYesu savi aKристо, aGot sətəbtəbuh lan. Nəvanuan enan evi enemy seKристо, ike aGot savi aTata mai aYesu savi aNatun, emətahun gəlar pisi. ²³ Avan ideh tomətahun aNatun aGot, gai sətəh mai aTata am. Be avan ideh tokel uri ke tovi siNatun aGot, gai itah mai aTata am.*

²⁴ Nəsa mətətosəsəloḡ həni len natuḡatan hən nəmauran mətətokade len aKристо, mitimastəgau gati len nəlomito. Mətəbetəgau gat nəsa mətətosəsəloḡ həni len natuḡatan, dereh gamit am mititoh tin len aNatun aGot mai aTata. ²⁵ Ale ikel gat na-kel-gati-an egai ke: dereh tigol datikad nəmauran vi sutuai.

²⁶ Nutos natgalenan van hən gamito, nutos husur alat lotoke ləḡəgəras gamito. ²⁷ Be gamito, aYesu eviol hən aNunun aGot mai gamito, gai itoh tin len gamito gol ke mətšamīdol len naḡusanan ideh hən avan ideh am ḡəṽusan gamito. Evi aNunun aGot toṽusan gamito hən nakitinan husur natit pisi; nəsa toḡusan həni evi nakitinan, savi naliboḡan. Surḡan ke toṽusan gamito, toh tin len aKристо.

²⁸ Evoi, anatumgw gail len nadələomian, mititoh tin len aKристо, hən ke nəboḡ bətəlmam asike datḡikad nə-lon-uri-an, asike datḡikad namətəhwan, asike nahurudat bīsa len nəhon. ²⁹ Mətəbələboii ke aGot tonor, mətətoləboii am ke nəvanuan pisi lotogol nanoran, nəpasian salito egəm len aGot.

3

Anatun aGot gail

¹ Məteris na-ləmas-buni-an aTata toviol masuṽ həni mai gidato, hən gai bəkis gidato hən anatun gail. Ekitin, datovi anatun aGot gail!* Imagenan, nəvanuan navile a pan ləsələboi gidato, bathut ke ləsələboi aGot. ² Gamit notoləmas bun gamit pisi, gidato datovi anatun aGot gail tia,

* **2:18:** Mat 24.5, 23-24; Mak 13.21-22

* **2:23:** Mat 11.27; Jon 5.23, 15.23

* **3:1:** Jon 1.12

be dereh dategəm sunñan nəsə? Datsaləboi, savisi sal. Avil datoləboii ke nəboŋ aKristo bevisi, dereh datesunñan gai husur dereh dateris p̄ar̄par hēni hum gai kitin. ³ Ale galit p̄isi lotokad nə-vatvat-viri-an hən ləberis maien hēni, lotəgau gat tabtab hən naveveuan hən nəlolit gabag sunñan ŋai aKristo tovevu.

⁴ Avan ideh togol nəsaan eður kotov nalo siGot husur nəsaan evi nə-ḅur-kotov-nalo-an. ⁵ Ale mətoləboii ke aKristo evisi hən ḅilav kuv nəsaan gail. Mətoləboi gai səkad nəsaan ideh lan. ⁶ Nəvanuan p̄isi lototoh tin len gai ləsagolgol nəsaan; nəvanuan p̄isi lotogolgol nəsaan, ləsarisi boŋ ideh, ləsaləboii.

⁷ Tuhnətuḡw gail, avan ideh sategəras gamito. Nəvanuan togolgol nəsa tonor, inor, hum aKristo tonor; ⁸ avan ideh togolgol nəsaan, gai evi setəmat husur natəmat igolgol nəsaan len natuḅatan van vəbar daməŋai. Bathut natenan, aNatun aGot evisi m̄os bəmədəs nauman gail setəmat hən ləḅimasig.

⁹ Nəvanuan p̄isi lotokad nəpāsian salito len aGot, ləsagolgol nəsaan am husur nəboruan siGot ipat len nəlolito, iḅan hum namisurhuhai toḅan, gol lodədəs ləḅigol nəsaan bathut lukad nəpāsian len aGot tolav nəmauran mai galito. ¹⁰ Anatun aGot gail lotile len anatun natəmat gail maiegai ke: nəvanuan p̄isi ləsagolgol nanoran, mai nəvanuan p̄isi ləsələmas bun nəbathudud nadələmian ideh salito, lovi setəmat, ləsavi siGot.*

¹¹ Imaienan, egai evi nasoruan mət̄tosəsəloŋ hēni len natuḅatan ke: datimasləmas bun gidat gabag.* ¹² Sadatesunñan aKen tovi sitenan tosa vəsa masuḅ tovi təmat. Sadatesunñan aKen, gai togol Apel, aḅan, tomat.* Ale aKen igole imat sil nəsə? Igole bathut natgalenan aKen togole lusa vəsa, be natgalenan aḅan togole lunor.

¹³ Imaienan bathudud nadələmian, alat navile a pan ləḅemətahun bun gamito, samtesəhoḅut len na-mətahun-buni-an salito.* ¹⁴ Datoləboii ke dattomakuv dan nəmatan vəḅis len nəmauran tia bathut ke dattoləmas bun nəbathudud nadələmian.* Avan ideh saləmas bun galito, gai səmakuv dan nəmatan sal. ¹⁵ Galit ideh toḅətahun bun nəbathudud nadələmian ideh evi nəvanuan na-gol-nəmatan, ale hum mət̄toləboii, nəvanuan na-gol-nəmatan səkad nəmauran vi situai lan. ¹⁶ Datoləboii tia ke na-ləmas-buni-an imaiegai ke: aYesu Kristo eviol kəmas hən nəmauran san m̄os gidato; imaienan, gidat m̄au, datehəhəḅur hən datḅeviol hən nəmauran sidato m̄os nəbathudud nadələmian. ¹⁷ Avan ideh topul hən natite sinavile a pan, toris nəbathudud nadələmian ideh topar tit hən ḅimaḅur lan, ale asike nəlon ḅitaŋisi, imabe? Gai ikad na-ləmas-buni-an siGot len nəlon a? Aoa!*

¹⁸ Tuhnətuḡw gail, sadateləmas bun gidat gabag hən nasoruan o nəsa datḅikele ŋai, be dateləmas bun gidat gabag len nakitinan mai len nəsa datḅigole. ¹⁹ Datḅeləmas bun gidat gabag maienan, dereh dateləboii ke dattovi sinakitinan; dattovi siGot tovi nakitinan. Imaienan dereh nəlodat tikad natəmat len nəhon aGot, ²⁰ naut kəmas nəlodat tokel mai gidat səḅodato ke datimaspanis. Husur aGot esəhor masuḅ hən nəlodato, gai eləboi natit p̄isi. ²¹ Gamit, notoləmas bun gamit p̄isi, asike nəlodato

* **3:10:** Len alat siYesu, galevis lokis galit gabag hən aKristen, be asike ləḅeləmas bun naKristen gail am, logəras galit gabag ke lotovi Kristen. * **3:11:** Jon 13.34 * **3:12:** Gen 4.1-8 * **3:13:** Luk 6.22; Jon 15.18-19, 17.14 * **3:14:** Jon 5.24 * **3:17:** Deu 15.7-8

səbodat bikel mai gidat ke datbipanis, be nəlodat bimasil, datukad na-il-buri-an hən datbeil len nəhon aGot. ²² Ale dereh aGot teviol hən natideh datbeusi həni, husur datugol nəsa gai tokele, datugol natit gail lotogol gai tohəhəvur. ²³ Ale nakelean todaŋ san ekəmaiegai ke: Datimaskad nadələmian len nahəsən aNatun tovi aYesu Kristo, datimasriŋ nəlodato lan. Ale datimasləmas bun gidat gabag hən datbehusur nakelean todaŋ gai tokel mai gidato.* ²⁴ Alat lotogol nəsa aGot tokele, galit lutoh tin len gai, ale gai itoh tin len galito. Ale len aNunun gai toviol həni mai gidato, datoləboii ke gai itoh tin len gidato.

4

ANunun aGot o nanunun gəgəras?

¹ Gamit, notoləmas bun gamit pisi, samtedələm nanunun pisi, be mətebunus səhot gail ke lovi siGot o ləsavi esan. Mitigol timaienan husur ahai kelkel ur gəgəras isoḅur lovi lan naut pisi len navile a pan.*

² Mətoləboi mətbeləboii ke tovi aNunun aGot maiegai: ideh tokel uri ke aYesu Kristo egəm vi vanuan tokad niben, gai evi siGot, ³ wake ideh sakel uri, gai imabe? Gai savi siGot. Evi nanunun atenan tovi enemi seKristo tabtab. Mətosəsələŋ həni ke atenan tovi enemi seKristo bəgəmai, ale gagai itoh tia len navile a pan.

⁴ Tuhnətuŋw gail, mətovi siGot ale mətosəhor ahai kelkel ur gəgəras galenan husur aNunun aGot totoh len gamito esəhor natəmat totoh len alat navile a pan.* ⁵ Ahai kelkel ur gəgəras galenan lovi sinavile a pan, imaienan nasoran salito egəm len nənəuan sinavile a pan, gol ke navile a pan losəsələŋ hən galito. ⁶ Be ginamito, namtovi siGot, ale alat lotoləboi aGot losəsələŋ hən ginamito. Galevis ləsavi siGot. Galito, ləsəsəsələŋ hən ginamito, lomətahun ginamito. Husur natgalenan beti, datoləboi datbeləboi səhot aNunun nakitinan mai nanunun nagəgərasan.

AGot evi na-ləmas-buni-an

⁷ Gamit, notoləmas bun gamit pisi, dateləmas bun gidat gabag tabtab bathut aGot evi nəkadun na-ləmas-buni-an. Gidat ideh toləmas bun ideh am maienan ikad nəpasian len aGot, eləboi aGot. ⁸ Gidat ideh asike bələmas bun ideh am maienan, gai imabe? Gai saləboi aGot, bathut aGot evi na-ləmas-buni-an. ⁹ AGot eləmas masuḅ hən gidato. Eḅusan na-ləmas-buni-an san təban gidato maiegai ke: esəvat aNatun uluŋnan tosua səḅon vi lan navile a pan, hən, len gai, datbikad nəmauran kitin.* ¹⁰ Na-ləmas-buni-an kitin evi nəsa? Mətunau ke evi na-ləmas-buni-an dattokade nəḅoŋ dattoləmas bun a Got a? Ao, savi enan. Na-ləmas-buni-an kitin evi na-ləmas-buni-an siGot toləmas bun gidato, tosəvat aNatun hən bətutumav hən nəmauran san gabag, hən ke, len gai, aGot bəruḅat nəsaan sidato gail dan gidato.*

¹¹ Gamit, notoləmas bun gamit pisi, aGot bələmas bun gidato len navide tomaienan, gidat məau datimasləmas bun gidat gabag. ¹² Səkad avan ideh toris aGot ḅoŋ ideh. Be datbeləmas bun gidat gabag, aGot itoh tin len gidato gol ke na-ləmas-buni-an san len gidato isarpoh buni suŋnan toləŋoni.*

* **3:23:** Jon 13.34, 15.12, 17 * **4:1:** Deu 13.2-6 * **4:4:** Len naut egai, nəḅoŋ toke, mətosəhor ahai kelkel ur gəgəras, namilen ke mətoil gəgat len nakitinan. * **4:9:** Jon 3.16 * **4:10:** Rom 5.8, 10; 1Jon 2.2 * **4:12:** Jon 1.18

¹³ Datunau ləboii ke dattotoh tin len aGot ale datunau ləboii ke gai totoh tin len gidato husur eviol hən aNunun mai gidato. ¹⁴ Ale namtorisi tia ke, namtukel koti ke aTata esəvat aNatun ulumian hən bilav kuv alat navile a pan dan nəsaan salito.* ¹⁵ Avan ideh tokel koti len nəhon nəvanuan gail ke aYesu tovi aNatun aGot, aGot itoh tin len avan enan ale avan en itoh tin len aGot. ¹⁶ Ale datoləboi tia na-ləmas-buni-an aGot tokade, toləmas bun gidat həni. Datorin nəlodato len na-ləmas-buni-an enan. AGot evi na-ləmas-buni-an, ale avan ideh totoh tin len na-ləmas-buni-an enan, gai itoh tin len aGot mai aGot itoh tin len gai.

¹⁷ Husur natenan, aGot igol ke na-ləmas-buni-an san len gidato isarpoh buni sumian toləjoni, hən ke datbikad na-il-buri-an len nəhon nəboj aGot bəpəpehun navoian dan nəsaan. Imaienan husur len natohan len navile a pan egai, datutoh tin len aGot sumian aYesu totoh tin len aGot. ¹⁸ Namətahwan ebuer len na-ləmas-buni-an be na-ləmas-buni-an kitin ehut namətahwan, husur nəpanismen evi nəkadun namətahwan. Avan ideh tomətahw len nəpanismen, na-ləmas-buni-an siGot lan səsarpoh sumian aGot toləjoni.

¹⁹ Datukad na-ləmas-buni-an bathut a mo aGot eləmas masuṽ hən gidato. ²⁰ Avan ideh hīke, “Noləmas bun aGot,” be emətahun bun nəbathudud nadələmian ideh, gai evi nəvanuan naliblibojan. Husur asike bələmas bun nəbathudud nadələmian ideh torisi tia, imabe eləmas bun aGot gai sarisi? Saləboi bigole. ²¹ Ale aGot ikel nategai hən gidato ke, avan ideh toləmas bun aGot, timasləmas bun nəbathudud nadələmian san tu.*

5

Nadələmian len aYesu, aNatun aGot

¹ Nəvanuan pisi lotodələmi ke aYesu evi aKristo, aGot totabtabuh lan, galit lukad nəpasian salito len aGot. Ale galit pisi lotoləmas bun gai topasus, loləmas bun ideh tokad nəpasian lan am. ² Datoləboii ke datoləmas bun anatun aGot gail nəboj dattoləmas bun aGot, dattogol nəsa tokele. ³ Bathut datbələmas bun aGot, dereh datigol nəsa tokele. Ale natgalen tokel gail, ləsədaṽ hən datbigol gail.* ⁴ Husur galit pisi lotokad nəpasian len aGot, loil gəgat dan naṽide tosa gail silat navile a pan, lowin. Nadələmian sidato evi nədaṽan hən dattoil gəgat dan naṽide silat navile a pan. ⁵ Ase eləboi bəil gəgat dan naṽide silat navile a pan? Nəvanuan todələmi ṽai ke aYesu evi aNatun aGot.

⁶ AYesu Kristo evi gai togəm hən bəbaptais len nəwai mai hən nəda han bəsel len nəmatan san. Len nəwai mai nəda egəmai.* Savi nəwai hən nəbaptaisan san ṽai be nəwai enan mai nəda hən nəmatan san. Ale evi aNunun aGot tokel koti bathut ke aNunun aGot tovi nakitinan. ⁷ Husur itor enan lukel kot nakitinan,* ⁸ aNunun aGot mai nəwai mai nəda; ale lototor lukel kot natit topitoṽ ṽai. ⁹ Len nakotan datodələm na-kel-koti-an sinəvanuan, be nakitinan hən na-kel-koti-an siGot esəhori husur evi na-kel-koti-an aGot tokel koti husur aNatun ulumian. ¹⁰ Imaienan, alat lotorin nəlolit len aNatun aGot lodələm nəsa aGot tokel koti husur aNatun ale lukad nadələmian enan len nəlolito. Avil alat ləsədəlom aGot ehum lotoke aGot tolilibibon husur ləsədəlom na-kel-koti-an aGot tokele husur

* **4:14:** Jon 3.17, 4.42 * **4:21:** Mat 22.36-40; Mak 12.28-31; Luk 10.25-28 * **5:3:** Jon 14.15

* **5:6:** Len nasoruan ta Kris, bəptais səpat, ike nəwai ṽai ale nəvanuan namitisau hən nasoruan siGot lunau ke nəwai evi nəwai hən nəbaptaisan. * **5:7:** Deu 19.15

aNatun ulumñan. ¹¹ Na-kel-koti-an imaiegai ke: aGot eviol hən nəmauran vi sutuai mai gidat tia ale nəkadun nəmauran enan evi aNatun ulumñan. ¹² Alat lotokad aNatun aGot len nəlolito, lukad nəmauran enan; ale alat ləsəkad aNatun ulumñan aGot len nəlolito, lumabe? Ləsəkad nəmauran enan.*

¹³ Nutos natgalenan van hən gamit məttoriñ nəlomito len nahəsan aNatun aGot hən mətbeləboii ke məttokad nəmauran vi sutuai. ¹⁴ Gidato, datsəkad nə-lon-uri-an len nəhon aGot ke, datbeusi hən natideh tonor hən naləñonian san, dereh gai tesəsəloñ hən gidato. ¹⁵ Ale datbeləboii ke tosəsəloñ hən natideh datousi həni, beti datoləboii ke eviol hən nəsa dattousi həni.

¹⁶ Gəberis nəbathudud nadələmian ideh togol nəsaan, be savi nəsaan togol tomakuv dan aGot, gisor tuṽ mōsi, ale dereh aGot teviol hən nəmauran kitin mai.† Nusor husur nəsaan savi nəsaan togol nəvanuan tomakuv dan aGot, be ikad nəsaan sua togol nəvanuan tomakuv dan aGot vi sutuai, ale nəsakele ke gisor tuṽ mōs galit lotogol enan. ¹⁷ Natit p̄isi ləsanor lovi nəsaan, be ikad nəsaan galevis ləsagol nəmatan, ləsagol ke nəvanuan tomakuv dan aGot vi sutuai.

¹⁸ Datoləboii ke nəvanuan p̄isi lotokad nəpasian salit len aGot, ləsagolgol nəsaan husur aNatun aGot ihavhav hən galito, etəgau gol galito hən gai tosa vəsa masuṽ tovi təmat bədədas bibar galito. ¹⁹ Datoləboii ke datovi siGot naut kəmas ke galit am lotosuh len navile a pan lutoh len navəlan gai tosa vəsa tovi təmat. ²⁰ Ale datoləboii ke aNatun aGot togəm tia ale eviol hən naləboian hən datbeləboi aGot kitin, ale datutoh tin len aGot kitin, datutoh tin len aNatun ulumñan, aYesu Kristo. Atenan evi aGot kitin, evi nəmauran vi sutuai.

²¹ Bathut enan, anatumgw gail len nadələmian, mətələləgau hən gamito dan nagot gəgəras gail.

* **5:12:** Jon 3.36 † **5:16:** Nəsaan togol nəvanuan tomakuv dan aGot evi nəsaan togol nəvanuan tomakuv vi sutuai.

2 Jon

Naloḅulat napolisulan na-və^{ha}-ru-an aJon totosi van hən alat siYesu

Ase itos naloḅulat egai?

AJon tovi ahai susur siYesu, gai itosi.

AJon itos naloḅulat egai hən nəsa?

Itosi hən ḅeṽusan alat siYesu hən naṽide hən ləḅitoh, ḅon mai aGot mai nəvanuan tile gail.

AJon itos naloḅulat mōs ase?

Itosi van hən alat lotokad nadəlomian len aYesu Kristo len naut pisi.

AJon itos naloḅulat ḅais?

Hum ma totosi len nasihau A.D. 90.

1) Na-ke-ivoi-an mai na-sor-tuṽ-an (1-3)

2) Nakitinan mai na-ləmas-buni-an (4-11)

3) Nə-maris-kotovi-an (12-13)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau, nəvanuan na-il-a-mō-an, nutos naloḅulat egai van hən gaiug, Levēt*, aGot totabtabuh len gaiug, van hən gaiug mai anatum̄ gail. Noləmas bun gamit len nakitinan. Be savi ginau ḅai, galit pisi am lotoləḅoi nakitinan, loləmas bun gamito, ² bathut nakitinan itoh len gidat tabtab ale titah mai gidat vi sutuai. ³ AGot teviol kəmas hən navoian mai gidato, nəlon titaḅis gidato, nəlodato tikad natəmat. Natgalen pisi legəm len aGot Tata mai aYesu Kristo tovi aNatun aTəman, ale datikad natgalenan len nakitinan mai na-ləmas-buni-an.

Nakitinan mai na-ləmas-buni-an

⁴ Nukemkem masuṽ nəḅoḅ notosaḅ ləḅoi ke anatum̄ galevis lohuser nakitinan hum aTata tokele hən gidato. ⁵ Imaienan nukel mai gaiug, Litegai, ke, gidat dateləmas bun gidat gabag.* Enan, nototosi van hən gaiug, savi nakelean veveu todaḅ, be datukade len natuḅatan. ⁶ Na-ləmas-buni-an imaiegai ke: datigol nəsa aGot tokele. Enan evi nakelean todaḅ məttoṣəsəloḅ həni len natuḅatan, ale mitimashusuri. Mətələmas bun gamit gabag!

⁷ Nəvanuan gəgəras isəḅur luperyan navile a pan tia, galit lomətahun ləḅikel ləḅoi ke aYesu Kristo egəm vi vanuan kitin tokad niben. Nəvanuan ideh tomagenan evi nəvanuan gəgəras, aenemi seKristo. ⁸ Mətələḅgau hən gamito hən asike nəsa dattoum mōsi ḅimasig be hən mətḅikad nakonḅurḅuran kavkav aGot totəḅgau gati mōs gamito len nəmav.

⁹ Avan ideh asike ḅitoh tabtab len naḅusanan seKristo, avil ḅivan masuṽ am, atenan, aGot satoh len nəlon. Avan ideh totoh tabtab len naḅusanan, gai ikad aGot Tata mai aNatun, gəlar pisi len nəlon. ¹⁰ Imagenan, avan ideh ḅegəm hən gamito, be asike ḅilav naḅusanan seKristo gəm hən gamito, samtehəhaṽur hən ḅəḅis lohoim samito, samtike, “Ivoi,” maii; ¹¹ husur avan ideh ḅike, “Ivoi,” maii, gai iḅon mai atenan len nəsaan togolgole.

* **1:1:** Levēt evi nasoruan sua sidato namilen napəhaṽut toṽat nəhes hum nasuḅ. Len naut egai, nəḅoḅ toke Levēt mai anatum̄ gail, evi nasoruan tosusuah namilen toke naluṽoh sua len naut sua lotovi alat siYesu ei. Ale len naṽide tomaianan, len naut ṽisusua aJon toke Litegai am. * **1:5:** Jon 13.34, 15.12, 17

Nə-maris-kotovi-an

¹² Nukad natit isoður hən nəbitosi van hən gamito, be nomətahun nəbitosi hən napen len nalobulat. Avil nuvatvat viri ke nəbitoh mai gamito, ale dereh gidat datihol gabag hən datbepul hən nakemkeman.

¹³ Levet, aṽam, aGot totabtabuh lan, anatun gail, lukel na-ke-ivoi-an vi təban gaiug.

3 Jon

Naloʻbulat napisulan na-və^{ha-tor-an} aJon totosi

Ase itos naloʻbulat egai?

AJon tovi ahai susur siYesu, gai itosi.

AJon itos naloʻbulat egai hən nəsa?

Itosi hən beʋusan alat siYesu hən naʋide hən ləbith, ʋon mai aGot mai nəvanuan tile gail.

AJon itos naloʻbulat van hən ase?

Itosi van hən aKaius mai alat lotokad nadəlomian len aYesu Kristo len naut ʋisi.

AJon itos naloʻbulat ʋais?

Hum ma totosi len nasihau A.D. 90.

1) Na-ke-ivoi-an van hən aKaius (1-4)

2) Sagigol tətəʋ hən naʋide tosa seTiotrefes, be gigol naʋide tivoi, gevi tarhət sihai ʋusan gail lotogəmgəm ei len nəyaran salito (5-12)

3) Nə-maris-kotovi-an (13-15)

Na-ke-ivoi-an

¹ Ginau, nəvanuan na-il-a-mo-an, nutos naloʻbulat egai van hən gaiug, aKaius, notoləmas bun gaiug len nakitinan.*

² Gaiug, notoləmas bun gaiug, nous aGot ke tilav nədaʋan mai gaiug hən natit ʋisi len nəmauran sam ʋivoi ʋai ale hən gəbimaur, hum notoləboi tia ke nəloʻm tomaiyan. ³ Nokəmaiyan nəboʋ nəbathudud nadəlomian galevis lototəlmam, lugol ginau nukemkem masuʋ nəboʋ lotokel kot nəloʻm todaʋ len aGot, mai naʋide sam tohusur nakitinan ʋai. ⁴ Anatugw, nəboʋ notosəsəloʋ ke anatugw gail len nadəlomian lotohusur nakitinan, igol ginau nukemkem səhor natit ʋisi am.

Igol aKaius eləʋon ivoi am len nəlon

⁵ Gaiug, notoləmas bun gaiug, len nadəlomian sam goil gəgat nəboʋ gotoum vi tarhət sinəbathudud nadəlomian gail, naut kəmas lotovi metʋos.

⁶ Len nəhon alat siYesu, galit lukel kot na-ləmas-buni-an sam vi təban galito. Gevi tarhət salit len nəyaran salito len naʋide tonor hən nəsa aGot toləʋoni. ⁷ Husur len natuʋatan hən nəyaran salit moʋ nahəsan Nasuʋ, ləsəlav natideh sinəvanuan ləsəkad nadəlomian. ⁸ Imaiyan, gidat mau datevi tarhət sinəvanuan nəyaran lotomaiyan hən datʋeum ʋonʋon mai galito moʋ nakitinan.

ATiotrefes mai aTemetrius

⁹ Ginau nutos natuhloʻbulat van hən alat siYesu tia hən ləʋevi tarhət sinəvanuan nəyaran galenan, be aTiotrefes, toləʋon bun hən ʋeil a mo, gai emətahun ginamito. ¹⁰ Imaiyan, nəboʋ nəbegaʋmai, dereh nikel urur nəsa gai togolgole: len nasoruan sasa elibliboʋ, kel nəmadunamito. Be savi natenan ʋai, gai emətahun nəbathudud nadəlomian gail lotoyar ləbith maii. Ale natsual am. Ikai tas nəvanuan gail lotohəhəʋur hən alat lotoyar ləbith mai galito, ale ehut galit dan alat siYesu.

¹¹ Gaiug, notoləmas bun gaiug, sagigol tətəʋ hən nəsa tosa, be gol tətəʋ hən nəsa tovoi. Gai togol nəsa tovoi, evi siGot; gai togol nəsa tosa, etətan

* 1:1: Uman 19.29; Rom 16.23; 1Kor 1.14

hən aGot. ¹² Ivoi hən mət̃bevi tarhət siTemetrius. Nəvanuan p̃isi lukel kot navoian san. Navoian len nəmauran san eṽusan nakitinan. Ginamit am namtukel kot navoian san, ale mət̃oləboii ke namtokitin ŋai.

Nə-maris-kotovi-an

¹³ Nukad natit isoḅur hən nəḅitosi van hən gamito, be nomətahun nəḅitosi hən napen len nalobulat. ¹⁴ Nuvatvat viri ke asike idareh neris gamito, ale dereh gidat datihol gabag.

¹⁵ Nəlomit tikad natəmat. Nabubur sidat gail lukel na-ke-ivoi-an van hən gamito. Kel na-ke-ivoi-an mai nabubur sinamit gail p̃isi ei.

Jut

Naloʻbulat napisulan aJut totosi

Ase itos naloʻbulat napisulan egai?

AJut itosi.

AJut itosi hən nəsə?

Naloʻbulat napisulan egai ikel mai alat siYesu ke ivoi ke lelələgau hən galito hən asike ahai ʻpusan gəgəras gail ləbēmədas nadəlomian salito.

AJut itosi van hən ase?

Itos naloʻbulat napisulan egai van hən alat siYesu len naut gail ʻpisi.

AJut itos naloʻbulat napisulan egai ʻnais?

Itosi ʻpəpadəŋ hən nasihau tovi A.D. 66.

1) AJut ikel na-ke-ivoi-an mai alat siYesu (1-2)

2) AJut itos naloʻbulat hən ʻbikel nalələgauan mai alat siYesu (3-4)

3) AGot eriŋ nəpanismen len nəvanuan mai aŋel lotogol tosa sutuai ale dereh teriŋ nəpanismen len alat lotogol tosa daməŋai (5-16)

4) Il gəgat len nadəlomian (17-23)

5) Nə-maris-kotovi-an tosal suh aGot (24-25)

Na-ke-ivoi-an seJut

¹ Ginau aJut notovi naslev siYesu Kristo mai notovi aʻvan aJemes, ginau nutos naloʻbulat napisulan egai van hən gamit, aGot tolekis hən gamito hən mətʻbevi esan. AGot Tata eləmas masuʻ hən gamito, aYesu Kristo ekətkəta kəkol hən gamito hən asike mətʻbimakuv dani.*

² AGot, nəlon titaŋis gamito, gai tigol nəlomit tikad natəmat mai gai teləmas bun gamito. Natgalen tepul am tabtab len gamito.

Ahai ʻpusan gəgəras gail

³ Gamit notoləmas bun gamit ʻpisi, noləŋon masuʻ hən nəbītos naloʻbulat van hən gamito husur nə-lav-kuvi-an dan nəsaan gidat ʻpisi dattokade. Be nunau ke nimastosi van hən gamito husur natsual am hən mətʻbehisi habat hən mətʻbetəgau gat naʻpusanan hən nadəlomian sidato. Naʻpusanan galenan, aGot eviol vəha-sua həni ʻnai mai nəvanuan san gail. ⁴ Nokəmaienan husur ikad nəvanuan galevis ləsəkad nadəlomian ideh len aGot. Galit loliligis mədau hən galit len gamito, luke narubətian siGot idamʻ həni ke lalumian mai latpəhaʻvut loləboi ləbəhusur nəvide taʻvtaʻvor, nəvide selipah. Nəvanuan galenan ləsəkad nadəlomian, lupair dan aMasta sidato tosua səbən ʻnai, Nasub aYesu Kristo. Na-tos-gati-an ta sutuai ikele tia ke dereh limaspanis sil natgalenan.*

⁵ Məttoləboi natgalenan tia, be nuke nigol mitinau təlmam həni ke, naut kəmas Nasub toshəhar kuv nəvanuan san gail dan naut a Ijip, len nəboŋ lotohusur nəboŋ galenan, galit galevis ləsəkad nadəlomian lan. Sil natenan igol galit ʻpisi ləsəkad nadəlomian lan lumasig buni.* ⁶ Mitinau təlmam hən aŋel gail ləsail gəgat len namilelito be lotogam dan naut a im salito. AGot itah gat galit len nəmargobut topat vi sutuai. Ibanis gat galito vir nəboŋ totibau bəpəpəhun navoian dan nəsaan lan. ⁷ Ale nəlomit

* 1:1: Mat 13.55; Mak 6.3 * 1:4: Kal 2.4; Tit 1.16; 2Pit 2.1 * 1:5: Exo 12.51; Num 14.29-30

satibon̄bon̄ hən nabiltivile eru enan, Sotom mai Kom̄orrah mai navile gail lotodar vis gəlaru. Nəvanuan naut galen gail lohusur nāvide hən naitian tosa, nāvide hən naitian tiltile ləsanor. Alat nabiltivile galenan lumasisig buni len nəhab hum naləlagauan husur nəhab topan̄ vi sutuai bevi nəpanismen silat lotosa.*

⁸ Len nāvide tomagenan, ahai p̄usan gəgəras galenan, lohusur nābəber salito, gol ke lotogol nibelit tob̄in̄bīnal len nāvide tosa lotohusuri. Lomətahun avan ideh beil a m̄o hən galito, ale losəvar alat lotoyalal len nəmav. ⁹ Lupesəvar magenan wake aMikael, naut kəmas tōvat nəhes hum abiltīnel, gai sasəvar Natəmat. Nəbon̄ aMikael tosor b̄al̄bal̄ mai Natəmat, tōvit̄vituh maii husur niben aMoses, len nəbon̄ enan, aMikael sasor vilesi. AMikael eləboii ke savi esan hən bisab̄ səhoti hən b̄ipanis, savi esan hən b̄isor b̄isa lan, ale ikel maii ŋai ke, “Nasūb̄ m̄au tesivoh len gaiug!”* ¹⁰ Be ahai p̄usan gəgəras galenan lusor viles, losəvar natit gail lototətan hən̄i. Lohum narivatvat, lohusur naləŋonian hən nibelit ŋai gol lomədas galit səbolit vəmasig. ¹¹ Ereh! Nəpanismen ipat vir galito husur lupal sob, lohusur nāp̄isal siKen togol āvan tomat. Lugam husur nəvat gol lotosab sur̄nan aPalaam toləŋon masūv hən nəvat. Ale sur̄nan aKorah tomətahun aMoses, dereh limasig husur lomətahun aGot.† ¹² Hum nasəhau mət̄toləboi mət̄bibat lan, nəvanuan galenan lomədas nəbonan samito nəbon̄ mət̄tohan b̄on̄bon̄ len nəhanan na-ləmas-buni-an gail. Ləsənu avan ideh am be lokətkəta təban galit səbolit ŋai, lohum nəmarigw nəlan tōv̄uvi be saləboi b̄eus, lukele ke lukad isob̄ur be ləsaləboi ləbigol natideh. Losum̄nan nəhai topar v̄ite len nəbon̄ hən nəmatuan, nəvanuan gail lotoput kuvi, imat ebun ¹³ Lohum nətas kudkud topus, nabubus han tosel vahut, tolav nəpahsago hən nagolean salito tomədas nahəsalito. Lohum naməso lotorus dan nāp̄isal salit gail. Ŋa aGot etəgau gat naut len nəmargobut tomtot vi sutuai vir galito.

¹⁴ Nau aEnok tovi naməlevruan len nəpasusan aAtam toil a m̄o hən̄i, evi naməlevtesan tohusur aAtam. Gai boh epəhav utaut husur ahai p̄usan gəgəras galenan, ike, “Məteris! Nasūb̄ aGot satogəmai mai nabiltiluvoh hən ānel san gail,* ¹⁵ hən b̄enənōv̄ hən nəvanuan gail p̄isi mai nəbathut nakitinan. Dereh tepəpəhun navoian dan nəsaan, tikel vəhot nəpanismen tosil nəsaan gail p̄isi silat lotomətahuni. Dereh terīŋ nəpanismen len nəvanuan nəsaan galenan sil na-sor-mətahuni-an p̄isi lotokele nəbon̄ lotosor tasi.”† ¹⁶ Ahai p̄usan gəgəras galenan lukoblen tabtab. Lusor vilevil, lohusur naləŋonian tosa salit səbolit ŋai. Lusor patpat galit məhat, lusor hehe hən nəvanuan gail hən ke nəvanuan gail ləb̄ehusur galito mai viol hən natit mai galito.

Naləlagauan gail

¹⁷ Be gamit notoləmas bun gamit p̄isi, nuke mitinau təlmam hən nasoruan ahai pispisul siMasta sidato, aYesu Kristo, lotokele a m̄o mai gamito. ¹⁸ Luke, “Len nəbon̄ hən nanon̄an hən navile a pan, dereh tikad nəvanuan gail ləb̄isor viles nakitinan aGot tokel vəhoti mai ləb̄ehusur

* **1:7:** Gen 19.1-25 * **1:9:** Abiltīnel: 1Tes 4.16 Maikel: Dan 10.13, 21, 12.1; KelV 12.7 Niben aMoses: Deu 34.6 Sivoh: Zec 3.2 † **1:11:** Ken: Gen 4.3-8 Palaam: Num 22.1-35. Korah: Num 16.1-35 * **1:14:** Gen 5.18, 21-24 † **1:15:** Ris Enok 1.9 tovi nalōbulat seju gail. Nalōbulat lotokisi hən aEnok səpat len nasoruan siGot.

naləŋonian salit gail tosa.”* 19 Ahai þusan gəgəras galenan dereh lepəpəhun gamito, naləŋonian salit gail luwol hən nəmauran salito husur aNunun aGot ebuer len galito. 20 Be gamit notoləmas buni gamit þisi, məteyl gəgat am akis len nakitinan, hən nadələmian samit togəm len aGot bidaŋ am. Sor tuŋ len aNunun aGot, 21 təgau gat tabtab hən nəmauran toŋusan na-ləmas-buni-an siGot. Vatvat vir nəmauran vi sutuai, aMasta sidato, aYesu Kristo þeviol hən mai gamito len nəlon totaŋis gamit tia.

22 Nələmit titaŋis alat nəlolit tour nadələmian salito. 23 Lav kuv nəvanuan tile gail, səbul galit dan nəhab hən nəpanismen. Ikad nəvanuan tile gail am, nələmit titaŋis galito, be mətelələgau hən gamit hən asike nəsaan salit ləbidos gamito, mətemətahw hən asike mətbelis gamit len nəsaan salito. §

Nə-sal-suhi-an

24-25 Nə-sal-suhi-an vi təban aGot toləboi þetəgau gat gamito hən asike mətbipes həbetw, asike mətbiteh. Eləboi þeriŋ gamit məteyl len nəhon tokad namənas, natideh tosa tobuer len gamito, mətukemkem. Gai evi aGot səbon tosua ŋai, səkad ideh am. aGot, len nəsa aYesu Kristo, aMasta sidato togole məs gidato, aGot ilav kuv gidato dan nəpanismen tonor hən gidato. Namənas, nəyalyalan, nədaŋan mai na-il-a-mo-an lovi esan len natubatan, gagai, mai vi sutuai. Ganan!

* **1:18:** 2Pit 3.3 § **1:23:** Len nasoruan ta Kris ike, Mətemətahw hən nahurabat salito, nəsaan salit todos gail, mətemətahun bun gail am. Nasoruan enan evi nasoruan kəta.

Na-keĻ-vəhoti-an **Na-keĻ-vəhoti-an van hən aĴon**

Ase itos naloĴulat egai?

AĴon tovi ahai susur siYesu itosi.

Itos naloĴulat egai hən nəsa?

AĴon itos naloĴulat egai hən ģikel mai nəvanuan gail husur na-kəta-risi-an hən aYesu gai torisi. Na-kəta-risi-an enan eŵusan nəsa ģevisi len nəboŋ ləĴegəmai.

AĴon itos naloĴulat egai mōs ase?

Itosi mōs alat lotokad nadəlomian. Itosi mōs naKristen gail len naut p̄isi.

Itos naloĴulat egai ŋais?

AĴon itosi pəpadaŋ hən nasihau A.D. 90.

AĴon anatun aSepeti evi ahai pispisul siYesu. AĴon itos naloĴulat egai, ale esəvati van hən alat siYesu len naut toməlevru len naprovens Asia. Len nasihau galenan naut a Rom idaŋ masuŵ ale eil a mō hən nəvanuan naut tiltile gail len naut salit gail. Be naut a Rom emədas bun alat siYesu. Len nasihau A.D. 54 vəbar A.D. 68, aSisa a Rom, nahəsən aNero, gai emədas alat siYesu lototoh a Rom. Ale len nasihau A.D. 81 vəbar A.D.96, aSisa nahəsən aTomitian, gai tu emədas bun alat siYesu. Len nabunusian silat a Rom, aSisa salito esumtan nagot, be alat siYesu lomətahun ləĴilotu hən, lulotu hən aGot mai NasuĴ aYesu Kristo ŋai. Imaienan nəvanuan a Rom lunau ke alat siYesu lomətahun aSisa, lovi enemi san gail. Husur enan luŵabun nəvanuan isəbur lotokad nadəlomian len aYesu (2.10, 13, 3.10, 6.9). Lutah gat aĴon ale loriŋi len natuhholoul Patmōs tohum naim Ĵəbaŋis (1.9). Len nasihau enan aTomitian evi Sisa. AYesu evisi hən aĴon len naholoul ei, ale ikel vəhot natit gail ləĴevisi a tahw. AĴon itos gat natgalenan. Itosi ke aSetan emədas masuŵ hən alat siYesu səhor ta mō. Avil alat lotoriŋ nəlolit len aYesu leil gəgat m̄au, limassusumar, limasdaŋ Ĵur na-ləŋon-isa-vəsa-an enan, naut kəmas ləĴimat (12.11). AĴon ike aYesu dereh tetəlmam ale aenemi san gail asike lukad nədaŋan am. Alat lotogolgol nəsaan dereh lipanis, be alat lotoriŋ nəlolit len aYesu, lotovi esan, dereh ləĴis len naut veveu aGot tokel gati ke likade maii.

1) AĴon isor husur naloĴulat egai (1.1-8)

2) Na-kəta-risi-an hən aNatun Nəvanuan (1.9-20)

3) NaloĴulat napisulan gail van hən alat siYesu len naut toməlevru (2.1-3.22)

4) Nabopita len nəmav esəŋav (4.1-11)

5) NaloĴulat tobul tokad nabuburutan lotoməlevru (5.1-6.17)

6) Alat a Israel lotovi 144,000 (7.1-17)

7) Aŋel lotoməlevru loŵuv nətrampet lotoməlevru (8.1-11.19)

8) Napəhaŵut, nətrakon mai narivatəvat katkat eru (12.1-13.18)

9) Naŵehuh Sion mai nəwain hən navile a pan (14.1-15.8)

10) Navilesir naməkot gail (16.1-21)

11) APapilon toyalyal iteh vəmasirsir (17.1-20.10)

12) Napəpəhunian hən navoian dan nəsaan (20.11-15)

13) Nəmav veveu mai navile a pan veveu (21.1-8)

14) Naut a Jerusalem veveu (21.9-22.5)

15) Nə-maris-kotovi-an (22.6-21)

AJon isor husur nalobulat egai

¹ Len nalobulat egai aGot ilav naləboian hən nəsa dereh bimasvisi asike idareh mai aYesu Kristo, hən aYesu bikel vəhoti mai naslev san gail lotovi vanuan san gail. AYesu esəvat əjel san hən bikel vəhoti mai ginau, aJon notovi slev san. ² Nukel ur natit pisi notorisi, natit pisi tovi nasoruan siGot, mai natit pisi aYesu Kristo tokel koti mai ginau. ³ Avan ideh bəvuruḡ nalobulat egai mai alat siYesu, aGot tivoi həni. Alat ləbesəsəloḡ həni mai ləbigol nəsa tokele, aGot tivoi hən galito, husur nəboḡ hən natgalenan ləbevisi egəm pəpadaḡ.

Na-ke-ivoi-an van hən alat siYesu len naut toməlevru

⁴ Ginau aJon nutos nalobulat napisulan egai van hən alat siYesu len naut toməlevru len naprovens Asia. AGot teviol kəmas hən navoian mai gamito, tigol nəlomit tikad natəmat. Navoian mai natəmat enan arogəm len aGot tovi gai ta sutuai tia, gai gagai, mai tovi gai bəgəm sal.* Navoian mai natəmat arogəm len aNunun toməlevru† a mō len nabiltihai bətbətah siGot.‡ ⁵ Navoian mai natəmat arogəm len aYesu Kristo todaḡ hən bikel kot nakitinan husur aGot. AYesu evi ahai a mō, nametəkav hən na-le-məhat-an dan nəmatan. Eil a mō hən nakinḡ gail hən navile a pan. Mitisal suh gai toləmas bun gidato, nəda hən nəmatan san togol datumakuv dan nəsaan sidato.§ ⁶ Igol datovi vanuan dattotoh pipihabəlan aGot, igol datogəm vi hai tutumav təban aGot aTəman. Nəyalyalan hən nəbathumənas mai nədaḡan hən na-il-a-mō-an aripat lan vi sutuai sutuai! Ganan.*

⁷ Məteris! Egəm mai nəmavukasw! Ale nəvanuan gail pisi dereh lerisi, galit am lotosari len nəmatan san. Nəvanuan len nahəmar gail pisi len navile a pan dereh litaḡ vaisis lan. Timagenan! Ganan!**

⁸ Nasuḡ aGot, ike, “Novi alfa mai omeka, nametəkav mai naməkot. Ginau novi atenan tovi gai ta sutuai tia tovi gai gagai, mai tovi gai bəgəm sal, novi Got notodaḡ masuḡ.”††

Na-kəta-risi-an hən aNatun Nəvanuan

⁹ Ginau aJon, awawa samito. Len aKristo, nutah mai gamito dattotoh pipihabəlan aGot, nutah mai gamit dattodaḡ buḡ na-ləḡon-isa-vəsa-an sal. Lubar hən ginau len naholoul lotokisi hən a Patmōs sil notokel ur naḡoruan siGot mai nakitinan aYesu tokel vəhoti. Ehum nototoh len naim bəbaḡis gegai. ¹⁰ Len nəboḡ sua siNasuḡ, aNunun aGot iwol hən ginau. Vəha-sua ḡai nosəsəloḡ hən nadoldol towal habat hum nətrampet.‡‡ ¹¹ Ike, “Gitos gat nəsa gotorisi, ale səvati van hən alat siYesu len navile

* **1:4:** Len naut egai nənoḡ həni mai nahəsən aGot tokel mai aMoses: Ginau notovi ginau bogai notovi ginau sutuai nəbevi ginau (sal) vi sutuai. † **1:4:** Len naut egai, aNunun toməlevru evi aNunun aGot. Ale məlevru ikad namilen ke toveveu buni o tonor buni. ‡ **1:4:** Asia: 2Kor 1.8; alat siYesu len naut toməlevru: KelV 1.11; tovi gai gagai, tovi gai ta sutuai tia mai tovi gai bəgəm sal: Exo 3.14. § **1:5:** todaḡ hən bikel kot nakitinan husur aGot: Isa 55.4; ahai a mō: Psa 89.27; nəda hən nəmatan san togol datumakuv dan nəsaan sidato: Kol 1.20. * **1:6:** Exo 19.6; 1Pit 2.5

** **1:7:** mai nəmavukasw: Dan 7.13; Mak 14.62; lotosari: Zec 12.10; Jon 19.37. †† **1:8:** KelV 21.6, 22.13. Alfa evi naleta nametəkav len nasoruan ta Kris, mai omeka evi naleta naməkot. ‡‡ **1:10:** Nəboḡ siNasuḡ evi nəmariboḡ nametəkav hən nawik, nəmariboḡ aYesu tole məhat dan nəmatan, ale husur enan, alat lotokad nadəlomian lulotlotu həni len nəboḡ enan. Nətrampet evi natsua lotoum həni hən nametəlai ale nəboḡ lotoḡuv lan, iwal səhor nəwəlan hən nahəmadu.

toməlevru: a Efesus, a Smirna, a Perkamum, a Tiatira, a Sartis, a Filatelfia mai a Laotisea.”

¹² Nəboŋ notopair hən nəbəkəta ris ase tosor mai ginau, noris namīal toməlevru lotopat a məhat len nametəlai nagol toməlevru lotoil. ¹³ Avan sua suŋan anatun nəvanuan eil len naut nametəlai namīal galenan lotoil lan. Nahurabat san ebəlav bar narien, ale nəhau tutuŋ nagol ibanġis garu həni len nəmabun. ¹⁴ Len nəkadun, navurun epəhw hum navurun nasipsip, epəhw yesyes hum nasno. Namətan arohun nəhab towunwun. ¹⁵ Narien arobbilbil hun natəlai bras topat len nəhab gol topud vanīal, ale nadolon ehun nəwalan hən nabiltiwai tosel vi pan len naut tosobur. §§ ¹⁶ Len navəlan nəmatu etəgau naməso toməlevru, ale nabu nəbalan tokan naut toru evivile dan nabuŋon. Ale nəhon ehum namityal tobilas nəmet len natubliial.

¹⁷ Nəboŋ notorisi, nuteh bathurien suŋan notomat. Be eriŋ navəlan nəmatu len ginau, ike, “Sagemətahw, ginau novi nametəkav mai naməkot. *** ¹⁸ Ginau novi gai tomaur. Numat be goris, gagai numaur vi sutuai vi sutuai. Notəgau naki hən nəmatan mai naut nəmatan, nukad nədaŋan hən na-il-a-mo-an səhor gəlar pisi. ¹⁹ Imagenan, gitos gat natit gail gotorisi tia, natit gail gagai mai natit gail ləbevisi a tahw. ²⁰ Naməso toməlevru gotoris gail len navəlagw, mai nametəlai nagol hən namīal toməlevru lotoil, namilelit tosusuah imaiegai ke: naməso toməlevru lovi aŋel gail lotokətkəta təban alat siYesu len naut toməlevru, ale nametəlai namīal toməlevru lovi alat siYesu len naut toməlevru galenan.

2

Napisulan van hən alat siYesu a Efesus

¹ “Gitos gat napisulan egai van hən aŋel tokətkəta təban alat siYesu a Efesus. Gitos nategai ke:

“Ginau nototəgau naməso toməlevru len navəlagw nəmatu, ginau notoyar len naut nametəlai nagol hən namīal lotoil lan, ginau nokəmaiegai ke:

² “Noləboi natit pisi məttoogle. Noris nauman todaŋ samito mai nə-daŋ-ŋuri-an samito tobəlav. Noləboii ke mətəsaləboi mətbitah mai nəvanuan sasa gail. Noləboii ke məttoŋpusŋus kitev nakitinan len alat lotokis galit hən ahai pispisul be ləsavi ahai pispisul, ale mətusaŋi ke lotogəgaras. ³ Mətosusumar, mətudaŋ ŋur na-ləŋon-isa-vəsa-an bathut nahəsagw, ale mətəpetəmas, nibemit saməhav. ⁴ Avil ikad natsua, nusor tas gamito len natgalegai ke: mətəsaləmas bun ginau hum məttoogle a mo, mətəsaləmas bun gamit gabag. ⁵ Mitinau gat na-ləmas-buni-an nametəkav məttofade a mo. Mətuteh masuŋ dani. Mitipair təlmam gəm hən ginau ale um suŋan məttoogle a mo. Asike mətbitpair dan nəsaan samito, dereh negəm hən gamito, nilav kuv nametəlai namīal samit dan naut toil lan. ⁶ Be ikad natsua len gamito tovoi: gomətahun nəvide silat seNikolaus, ginau am nomətahun buni.*

⁷ “Avan ideh tokad nədaraŋan tesəsəloŋ hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail! Avan ideh towin səhor nədaŋan hən

§§ 1:15: Hən naves 13-15, ris Eze 1.24, 43.2; Dan 7.9, 13, 10.5-6 *** 1:17: Hən naves 16-17, Isa 44.6, 48.12, 49.2; Ipru 4.12 * 2:6: Alat seNikolaus lunau ke lotovi Kristen be lohusur napusanan seNikolaus, savi siYesu.

nəsaan, dereh nidaṁ hən bihan naṁit nəhai hən nəmauran len nəParatais siGot.†

Napisulan van hən alat siYesu a Smirna

⁸ “Gitos gat napisulan egai van hən aṅel tokətkəta təban alat siYesu a Smirna. Gitos nategai ke:

“Ginau notovi metəkav mai naməkot, ginau notomat mai notomaur təlmam, ginau nokəmaiegai ke:

⁹ “Noləboi na-ləṅjon-isa-vəsa-an mai nə-par-tite-an samito, wake mətəpul hən navoian siGot! Noləboi natit gail, aenemi samit gail lotokele, hən ləḅemədas nahəsamito. Nəju galenan lokis galit hən alat siGot, be sakitin, husur nəbonḅonan salito evi nəbonḅonan siSetan.

¹⁰ Samtemətahw len na-ləṅjon-isa-vəsa-an ideh pəpadan hən ḅegəm hən gamito. Natəmat dereh tibar hən gamit galevis len naim bəbanjə hən biṁaltal husur nadəlomian samito ke timabe, ale dereh mətələṅjon tisa vəsa len nəmaribəṅ tesəṅavur. Mitidan len ginau, naut kəmas nəmatan biḅar gamito, ale dereh nilav nəpreis hən nəmauran kitin mai gamito.*

¹¹ “Avan ideh tokad nədarinjan tesəsəloṅ hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail! Avan ideh towin səhor nədanjan hən nəsaan, nəmatan na-vəha-ru-an asike igol nəsənanan lan.‡

Napisulan van hən alat siYesu a Perkamum

¹² “Gitos gat napisulan egai van hən aṅel tokətkəta təban alat siYesu a Perkamum. Gitos nategai ke:

“Ginau notokad nəḅu nəḅalan tokan naut toru, ginau nokəmaiegai ke:

¹³ “Noləboii ke mətutəh len naut nəbiltihai bəḅətah siSetan topat lan. Naut kəmas natenan mətətəṅgau gat nahəsagw sal, mətudan len ginau. Mətomətahun mətḅigam dan ginau, naut kəmas lotogol aAntipas tomat. AAntipas enan idan hən biḅel kot ginau ale lugol tomat sil ginau len navile samito, naut aSetan totoḅ lan. ¹⁴ Avil len natgalevis nusor tas gamito. Ikad gamit galevis ei lotohusur nəvide siPalaam toṁusan aPalak hən nəvide hən biḅol alat a Israel ləḅisa. Etəṅov nəlolit hən ləḅihan nəhanian nəvanuan gail lototutumav həni van hən nəlablab gail mai hən ləḅigol naitian tosa.* ¹⁵ Len nəvide tomaienən ikad gamit galevis lotohusur nəṁusanan silat seNikolaus.* ¹⁶ Imagenan, mitipair dan nəsaan samito! Asike mətḅigole, vəha-sua ṅai dereh negəm, ḅal mai gamit məttoḅusur aNikolaus hən nəḅu nəḅalan hən nəḅuṅogw.

¹⁷ “Avan ideh tokad nədarinjan tesəsəloṅ hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail! Avan ideh towin səhor nədanjan hən nəsaan, dereh nilav nəmanna galevis tosusuah maii, nəmanna toḅəm len nəmav. Ale dereh nilav nəvat toḅəhw maii. Len nəvat enan aGot itos gat nəhes veveu lan, ale səkad avan ideh toləboi nəhes enan, be gai nəḅilavi maii ṅai, eləboii.*

Napisulan van hən alat siYesu a Tiatora

† 2:7: Gen 2.8-9. Paratais len nasoruan ta Kris evi nəhol o nəhol hən naṁit nəhai. * 2:10: Gen 24.55; Dan 1.12, 14 ‡ 2:11: KelV 20.14, 21.8 Nəmatan na-vəha-ru-an evi nəmatan vi sutuai, ale nəmatan enan saləboi biḅol natideh len alat lotowin səhor nədanjan hən nəsaan. * 2:14: Num 25.1-2, 31.16 * 2:15: KelV 2.6 * 2:17: Exo 16.14-15, 33-34; Isa 62.2, 65.15

18 “Gitos gat napisulan egai van hən aŋel tokətkəta təban alat siYesu a Tiatira. Gitos nategai ke:

“Ginau notovi aNaturan aGot, namətagw tohun nəhab towunwun, nariegw tohun natəlai bras tobilbil, ginau nokəmaiegai ke:

19 “Noləboi natit p̄isi məttoḡole. Noləboi na-ləmas-buni-an samito, nadəlomian samito, na-vi-tarhəte-an samito mai nə-daŋ-ḡuri-an samito tobəlav, ale gagai mətugol natgalenan səhor ta m̄o. 20 Avil len nategai nusor tas gamit ke: alitenan, aJesepel, tokis gai gabag hən ahai kelkel ur sua, mətudaḡ hən bəpusan ei. Len naḡusanan egəras naslev sagw gail hən ləḡigol naitian tosa, han nəhanian nəvanuan lototutumav həni van hən nəlablab gail.* 21 Nulav mai alitenan, namityal hən b̄ipair dan naitian san tosa, be emətahun b̄ipair dani. 22 Imaienan, dereh nibar həni len nəmel sua. Ale len naut enan, gai mai galit lotogol naitian tosa maii, dereh nigol leləḡon tisa vəsa tibatbat. Asike ləb̄ipair dan naḡide hən nəsaan san, dereh timaienan. 23 Ale dereh nigol anatur gail limat hən navilesir, beti alat siYesu len naut p̄isi dereh leləboii ke, ginau notovi gai tokəta kitev nəsa topat len nənanuan mai nəlon nəvanuan gail, ale dereh nilav mai gamit p̄isi, nəsa tonor hən nagolean samit v̄isusua.*

24 “Be nukel mai gamit am a Tiatira, gamit mət̄satəḡau naḡusanan enan, gamit mət̄saləboi nəsa lotokisi hən naḡusanan gail siSetan lotosusuah buni, nukel mai gamit ke, asike noriḡ natideh am len gamito b̄igol nəmauran samit b̄idaḡ, 25 be nategai ḡai: nəsa mət̄tokade, mət̄etəḡau gati vir nagəmaian sagw. 26 Avandeh towin səhor nədaḡan hən nəsaan mai togol naləḡonian sagw tabtab vəbar nagilen, dereh nilav nədaḡan hən na-il-a-m̄o-an maii hən beil a m̄o hən naluḡoh hən nəvanuan gail;

27 ‘Dereh teil a m̄o hən galito hən nəbatw nametəlai, nalolosaan tēbuer,

ale tigol limasirsir hun nəb̄ilikoro tan b̄ulau.’*

28 “Dereh likad nədaḡan hən na-il-a-m̄o-an tohun nədaḡan hən na-il-a-m̄o-an notokade len aTəmagw, ale nilav nam̄oso lalan am mai galito!§

29 “Avandeh tokad nədaḡan tesəsəloḡ hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail!

3

Napisulan van hən alat siYesu a Sartis

1 “Gitos gat napisulan egai van hən aŋel tokətkəta təban alat siYesu a Sartis. Gitos nategai ke:

“Ginau notokad aNunun aGot toməlevru mai nam̄eso toməlevru, ginau nokəmaiegai ke:

“Ginau noləboi natit p̄isi məttoḡole, noləboii ke mət̄toḡat nəhes ke mət̄tomaur, wake mətumat. 2 Mitilele, mət̄ehulahul! Naḡide samit lotovoi sal pəpadaḡ ləb̄imasig, mitigol lidaḡ am. Husur nusabi ke len nəhon aGot sagw, nəsa məttoḡole, mət̄sagol səhav. 3 Mitinau təlmam hən naḡusanan mət̄tosəsəloḡ həni mai mət̄todəloḡi a m̄o. Mitigol husuri, ale pair dan nəsaan samit gail. Asike mət̄b̄ilele, asike mət̄b̄ehulahul,

* 2:20: 1Ki 16.31, 19.1-2; 2Ki 9.22, 30 * 2:23: Psa 7.9, 62.12; Jer 17.10 * 2:27: Psa 2.8-9

§ 2:28: Num 24.17; KelV 22.16. Nam̄oso lalan evi aYesu, gol ke dereh tilav gai gabag mai alat lotowin səhor nədaḡan hən nəsaan mai togol naləḡonian san tabtab vəbar nagilen.

dereh negəm sunġan nəvanuan vənvnah, ale asike mətələboi namityal nəbēgəm lan hən nəbilav nəpanismen mai gamito.*

⁴ “Ikad gamit galevis a Sartis ei ləsados nahurabat salit hən nəsaan, ləsamədas nəmauran salit hən nəsaan. Ale dereh liyar mai ginau, nahurabat salit tophw. Dereh liyar mai ginau husur lunor hən ləbiyar mai ginau. ⁵ Avan ideh towin səhor nədaŋan hən nəsaan, len naŋide tomaienan, dereh tesun nahurabat tophw. Asike nukaskas nahəsan dan naləbulat hən nəmauran, avil dereh nikel kot nahəsan len nəhon aTəmagw mai aŋel san gail.

⁶ “Avan ideh tokad nədarġan tesəsəlŋ hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail!

Napisulan van hən alat siYesu a Filatelfia

⁷ “Gitos gat napisulan egai van hən aŋel tokətkəta təban alat siYesu a Filatelfia. Gitos nategai ke:

“Ginau notovi siGot notovi nakitinan, ginau nukad naki siTevit tovi Kiŋ. Nəsa notosəŋav həni, avan ideh edədas bəkəköl həni. Nəsa notokəköl həni, avan ideh edədas bəsəŋav həni. Ginau nokəmaiegai ke:*

⁸ “Ginau noləboi natit piŋi məttoŋole, ale nosəŋav hən nabopita mōs gamito avan ideh edədas bəkəköl həni. Bathut noləboi ke mətukad natuhdaŋan, be mətugöl nəsa notokele len nasoruan sagw, ale mətsakel na-kel-mətahun-ginau-an boŋ ideh. ⁹ Alat len naḅonḅonan siSetan, naJu lotokis galit hən alat siGot be sakitin, lolibliboŋ, dereh nigöl galit letəŋedur bathuriemito, hən ləbələboi səhoti ke notələmas bun gamito.*

¹⁰ Bathut məttoŋol husur nakelean sagw todaŋ ke, mitikal nə-daŋ-ḅuri-an bəbəlav, dereh ginau netəgau gol gamito dan namityal hən na-ləŋon-isa-vəsa-an pəpadaŋ hən bēgəm bar navile a pan kavkav, hən ḅitaltal kitev nadələmian sinəvanuan lotosuh lan ke timabe. ¹¹ Ginau dereh negəm tutut. Mətetəgau gat nadələmian məttoŋokade, hən avan ideh asike bilav kuv nəprais samito. ¹² Avan ideh towin səhor nədaŋan hən nəsaan, dereh nigöl tegəm vi rivbet len naim siGot sagw, ale aGot asike igam dani boŋ ideh am. Dereh nitos gat nahəsan aGot sagw lan, mai nahəsan nabiltivile siGot sagw tovi Jerusalem veveu bēgəm len nəmav len aGot sagw. Ale dereh nitos gat nahəsan veveu lan.*

¹³ “Avan ideh tokad nədarġan tesəsəlŋ hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail!

Napisulan van hən alat siYesu a Laotisea

¹⁴ “Gitos gat napisulan egai van hən aŋel tokətkəta təban alat siYesu a Laotisea. Gitos nategai ke:

“Ginau notovi nakitinan,* notodaŋ hən nəbikel kot nakitinan hən natit piŋi toviŋi, ginau notovi nəkadun natit piŋi aGot toum həni, ginau nokəmaiegai ke:*

¹⁵ “Ginau noləboi natit piŋi məttoŋole. Mətsapud buni, mətsasusus buni. Noləŋon masuŋ ke mətəpuḅ buni o mətəsusus buni! ¹⁶ Be husur mətəpuḅ rivuh, mətəpuḅ kəkereh ŋai, mətsapud buni, mətsasusus buni, vəha-sua

* **3:3:** Mat 24.43-44; Luk 12.39-40; 1Tes 5.2; 2Pit 3.10 * **3:7:** Isa 22.22; Job 12.14 * **3:9:** Isa 43.4, 49.23, 60.14 * **3:12:** Isa 62.2 * **3:14:** 2Kor 1.20 * **3:14:** Pro 8.22

ɲai dereh neɲulai hən gamito dan nabuɲogw, nemətahun gamito!*

¹⁷ Gamit mətuke, ‘Nopul hən natite, nukad natit ɲisi notoləɲoni, natideh nəsəpar.’ Be mətsənau səhoti ke məttomərav sədaɲ, mətunor hən nəvanuan gail lotololosa hən gamito, mətovi məsal, mətovi metbesw mai mətoburmalmal. ¹⁸ Nukel mai gamit ke, ivoi hən mətbeɲur nagol len ginau hən mətbeɲul həni, nagol lotolatlat kitevi len nəhab ke tomabe. Ivoi hən mətbeɲur nahurabat topəhw, hən mətbesun gail, hən asike nahurumit bisa len nəmalmalan samito. Ivoi hən mətbeɲur nəmersin nəmet, hən mət bikas namətamit həni, hən mət bekəta. ¹⁹ Avan ideh notoləmas buni, dereh nesivoh lan, mai nigol tipanis hən nəbeɲusani. Imaienan, mətəpud, mitidaɲ len nakitinan ale pair dan nəsaan samit gail!*

²⁰ Ginau boh noil bopita, nudeldel. Avan ideh besəsəloɲ hən nadologw, besəɲav hən nabopita, dereh nəbis van həni, ale namrihan katəɲol. ²¹ Avan ideh towin səhor nədaɲan hən nəsaan, dereh nigol tətətah mai ginau len nabiltihai bətətah sagw, suman notowin səhor nədaɲan hən nəsaan, ale notətətah mai aTəmagw len nabiltihai bətətah san.

²² “Avan ideh tokad nədaɲan tesəsəloɲ hən nəsa aNunun aGot tokel mai alat siYesu len naut gail!”

4

Nalotuan len nəmav

¹ Nəboɲ tokəmaienan tonon, nokəta, noris nabopita toseɲav len nəmav, ale nadoldol notosəsəloɲ həni a mō, nəwalan han tohum nətrampet, ikel mai ginau ke, “Gegəm a məhat gegai, ale dereh neɲusan gaiug hən natit gail ləbimasvisi a tahw len natgalenan.”

² Vəha-sua ɲai aNunun aGot iwol hən ginau, ale noris nabiltihai bətətah sua topat len nəmav, noris avan sua toətətah lan! ³ Atenan toətətah ei, nənahənah han eɲilbil hum nəvat jaspa mai nəvat karnelian. Ale ikad nanivaniv tomial kəsən, garu len nəhai bətətah hum nəvat emeral.*

⁴ Nəhai bətətah tovi 24 ludar visi, ale nəvanuan totibau lotovi 24 lobətah len gail. Nəvanuan galenan lovi haɲut lotoil a mō lotosun nahurabat topəhw, mai len nəkadulito lukad nəkraun nagol hum sekiɲ. ⁵ Ale nəkabil ikabil mai nabiliurur ekurut len nabiltihai bətətah rivuh. Ikad namial toməlevru lotopaɲ wunwun a mō len nabiltihai bətətah enan. Namial galenan lovi aNunun aGot toməlevru.*

⁶ A mō len nabiltihai bətətah ehum tokad nabiltimetduɲduɲ hən nakəlas toɲilbil masil hum nəvat kristal.†

Dar vis nabiltihai bətətah len nətarhət tovat han, ikad natit tovat lotomaur, lotobaɲ mətalito a mō mai a tahw.

⁷ Natit nametəkav tomaur esumian nalion, na-vəha-ru-an hən natit lotomaur esumian natuhbuluk, na-vəha-tor-an hən natit lotomaur nəhon esumian nəhon nəvanuan, ale na-vəha-vat-an hən natit lotomaur esumian

* **3:16:** Len naut egai, alat lotopud buni lukad nadəlomian len aYesu, ale alat lotosusus buni ləsəkad nadəlomian lan. Be alat lotopat rivuh, ləsapud kəkereh, aGot emətahun galito husur lotopul hən nə-lon-uri-an. * **3:19:** Pro 3.12; Ipru 12.6 * **4:3:** Hən naves 2-3, ris Eze 1.26-28, 10.1. Jaspa: evi nəvat sua gəsələboi gəbəkəta tur lan, nətau han tomial o tokəsən o toyanyaɲ; karnelian: evi nəvat toɲisibis; emeral: evi nəvat tokəsən be tomasil. KelV 21.19-20. * **4:5:** Exo 19.16; Eze 1.13; Zec 4.2 † **4:6:** Nəvat kristal evi nəvat tomasil hum nakəlas səkad nətau ideh.

naikel tomələh.† ⁸ Natgalen v̄isusua lukad nəhabəlalito toməlevtes lotobaŋ mətalito a məhat mai pipite. Ləsəŋavŋav, be len nalennəyal mai nalenmar-iug luke,

“Gai tovi Got kitin, gai tovi Got kitin, gai tovi Got kitin,

Nasub̄ aGot aBiltidaŋan,

ategaii tovi gai ta sutuai tia, tovi gai gagai,

mai tovi gai b̄egəm sal.”*

⁹ Nəboŋ natit tovat lotomaur lotosal suh nəyalyalan sitenan tobətah len nabiltihai bətbətah, nəboŋ lotoputsan nahəsən, nəboŋ lotosipa vi təban gai tomaur vi sutuai vi sutuai, ¹⁰ nəvanuan totibau lotovi 24 luteh bathurien ategaii tobətah len nabiltihai bətbətah, ale lulotu hən ategaii tomaur vi sutuai vi sutuai. Lorin̄ nəkraun nagol salito a m̄o len nabiltihai bətbətah, luke,

¹¹ “O Nasub̄, aGot sinamito! Inor hən gəb̄ikad nə-sal-suhi-an hən nəyalyalan sam̄.

Inor hən gəb̄ikad na-putsan-nahəsam̄-an mai nabiltidaŋan.

Husur gaiug goum hən natit p̄isi,

ale bathut naləŋonian sam̄, goum hən gail, gugol losuh, lukad nəmauran.”

5

Navuhean hən nalobulat

¹ Beti len navəlan nəmatu sitegaii tobətah len nabiltihai bətbətah, noris nalobulat tokad natosian len nətarhət toru lotobul hən̄i, burut gati vəhaməlevru.* ² Ale noris aŋel todaŋ tokai len nadoldol towal habat ke, “Len nəhon aGot, ase inor hən b̄ekin kotov nabuburutan, hən b̄evuh nalobulat eg tobul?” ³ Avil səkad avan ideh len nəmav, o len navile a pan, o buthəvile a pan toləboi b̄evuh nalobulat tobul o hən b̄evuruŋi.*

⁴ Beti nutaŋ habat, husur ləsaləboi ləb̄isaḅ avan ideh tonor hən b̄evuh nalobulat tobul ale hən b̄evuruŋi. ⁵ Be len nəvanuan totibau lotovi 24 lotovi haḅut lotoil a m̄o, sua ikel mai ginau ke, “Sagitaŋ! Geris, sua len nəpasusan siTevit, Nalion len nahəmar seJutah, gai ewin̄ səhor p̄isi aenemi san gail. Gai eləboi b̄ekin kotov nabuburutan toməlevru, ale hən b̄evuh nalobulat tobul.”*

⁶ Ale noris natuhsipsip tohum nəvanuan gail lotogol tomat, avil eil rivuh len naut tokad nabiltihai bətbətah mai natit tovat lotomaur, eil rivuh len nəvanuan totibau lotovi 24. Natuhsipsip enan ikad nəbalbal toməlevru mai namətan toməlevru lotovi Nunun aGot toməlevru, gai tosevət galit vi lan navile a pan kavkav.* ⁷ Ale aTuhsipsip egəm, ilav nalobulat tobul dan navəlan nəmatu sitenan tobətah len nabiltihai bətbətah. ⁸ Nəboŋ tolav nalobulat tobul, natit tovat lotomaur mai nəvanuan totibau lotovi 24 luteh bathurien aTuhsipsip. Galit p̄isi lukad nəvus beltaŋ v̄isusua, ale lotəgau nasiloh nagol lotopul hən nəhai p̄əhas nəbon tosusau tovi na-sortuḅ-an silat siGot.* ⁹ Lokəkai hən nəbe veveu ke,*

† **4:7:** Hən naves 6-7, ris Eze 1.5-10, 22, 10.14. Naikel evi nəman naməsav totibau tohum nəbal be totibau səhori. * **4:8:** Eze 1.18, 10.12; Isa 6.2-3 * **5:1:** Eze 2.9-10; Isa 29.11. Nəboŋ lotobul hən nalobulat, loburut gat nagilen hən nəwaks, ale nəboŋ nəwaks tomədmədaḅ sal luḅos gat nənahənəh hən avan sua lan tokele ke nalobulat enan evi esan, mai avan tile saləboi b̄evuhe. * **5:3:** Flp 2.10 * **5:5:** Gen 49.9; Isa 11.1, 10 * **5:6:** Isa 53.7; Zec 4.10 * **5:8:** Psa 141.2 * **5:9:** Psa 33.3, 98.1; Isa 42.10

“Gaiug gunor hən gəbilav naloḅulat tobul
 ale kin kotov nabuburutan gail hən gəḅevuhe.
 Nəvanuan gail lugol gumat,
 be len nəda hən nəmatan sam̄,
 goṽur nəvanuan gail hən ləḅevi siGot,*
 goṽur galit dan nahəmar p̄isi, nasoruan p̄isi,
 nabi tiltile p̄isi mai naluṽoh hən nəvanuan gail p̄isi.
 10 Ale gugol logəm vi hai tutumav gail təban aGot,
 nəvanuan gail lototoh pipihabəlan.*

Dereh leil a m̄o hən nəvanuan gail len navile a pan.”

11 Beti nokəta tətəs, ale nosəsəloṅ hən nadolon aṅel gail tosoḅur masuṽ
 notodədas nəḅevururṅ gail.* Aṅel gail mai natit lotomaur mai nəvanuan
 totibau gail ludar vis nabiltihai bətbətah. 12 Len nabiltidoldol luke,
 “ATuhsipsip, nəvanuan gail lotogol tomat, inor len nəhon aGot
 hən b̄ikad nabiltidaṅan, ḅepul hən natite, b̄ikad namitisau hən
 nəmauran tonor mai na-ləboi-buni-an hən biḡol natite.

Inor hən natit p̄isi ləḅeputsan nahəsən. Inor hən b̄ikad nəyalyalan hən
 nəbathumənas mai na-sor-sal-suhi-an.”

13 Beti nosəsəloṅ hən natit p̄isi lotosuh len nəmav mai len navile a pan mai
 buthəvile a pan mai len tas, natit p̄isi luke,

“Datīsal suh atenan toḅətah len nabiltihai bətbətah mai aTuhsipsip,
 dateputsan nahəsalaru,

nəyalyalan hən nəbathumənas mai nədaṅan hən na-il-a-m̄o-an,
 lipat len gəlaru vi sutuai vi sutuai!”

14 Natit tovat lotomaur luke, “Ganan,” ale nəvanuan totibau lotovi haṽut
 lotoil a m̄o, luteh len tan, kəta vi pan, lulotu.

6

Nabuburutan toməlvtes

1 Nəboṅ notokəta, noris aTuhsipsip tokad naloḅulat tobul, ekin ko-
 tov nabuburutan metəkav len nabuburutan toməlvru lotoburur gat
 naloḅulat tobul.* Ale nosəsəloṅ hən esua len natit tovat lotomaur tosor
 len nadolon tohum nabiliurur toke, “Gəmai!” 2 Nokəta, ale noris nahos
 toḅəḅəpəhw toḡəmai. Atesua tosaḅ lan etəḡau navus mai nəwei han. Ikad
 nəkraun nagol aGot tolav maii hən tosun, ale hum nəvanuan towin səhor
 naenemi san gail len nəḅalan tosoḅur, igam van hən ḅewin səhor p̄is
 naenemi san gail.

3 Beti aTuhsipsip ekin kotov nabuburutan na-vəha-ru-an, nosəsəloṅ hən
 na-vəha-ru-an len natit tovat lotomaur toke, “Gəmai!” 4 Nahos toḡon
 egəmai, nahos toḅisibis. Atesua tosaḅ lan, aGot ilav nabiltibu nəḅalan
 maii, hən b̄ikad nədaṅan hən na-il-a-m̄o-an, hən bilav kuv natəmat dan
 navile a pan, hən nəvanuan gail ləḅimat len nəḅalḅalan mai galit gabag.

5 Beti aTuhsipsip ekin kotov nabuburutan na-vəha-tor-an, nosəsəloṅ
 hən na-vəha-tor-an len natit tovat lotomaur toke, “Gəmai!” Ale nokəta,
 noris nahos mermer toḡəmai, ale atesua tosaḅ lan, len navəlan etəḡau
 nasəkəl tonənoṽ hən naməlasan.* 6 Ale nosəsəloṅ hən nəwəlan hum

* 5:9: Kol 1.20 * 5:10: Exo 19.6; KelV 1.6 * 5:11: Dan 7.10 * 6:1: KelV 5.1 * 6:5:
 Hən naves 2-5, ris Zec 1.8, 6.1-8. Len nasəkəl, nəvanuan enənoṽ hən naməlasan namətəlai gai toləboi
 mai naməlasan hən natit gai saləboi, hən ḅeləboi naməlasan han.

nadoldol togəm len natit tovat lotomaur toke, “Nəvat hən nalita tosua hən nawit dereh tevi natenarius tesua, nəvat hən nalita totor hən nəpali dereh teṗitṗitoṽ.† Ale sagemədas naoil mai nəwain!”

⁷ Beti aTuhsipsip ekin kotov nabuburutan na-vəha-vat-an, nosəsəloṅ hən na-vəha-vat-an len natit tovat lotomaur toke, “Gəmai!” ⁸ Ale nokəta, noris nahos togəmai, nətau han tokəsan wawwaw. Atesua tosaḥ lan, nahəsan aMatan, ale Naut Nəmatan ehusuri, itah maii. AGot ilav nədaṅjan mai gəlaru hən arḃigol ḃəsua ḃimat dan tovat len nəvanuan ṗisi len navile a pan. Ilav nədaṅjan mai gəlaru hən arḃigol nəmatan len nəḃalan o nə-parhanian-an o naməsahan tiltile o narivatəvat nalilihai.‡

⁹ Nəboṅ aTuhsipsip tokin kotov nabuburutan na-vəha-rim-an, pipit nəmel tutumavan, noris nəlon alat lotomat sil nasoruan siGot. Nəvanuan gail lugol alaten lumat sil na-kel-uri-an tovoi lotodaṅ hən ləḃikel koti.

¹⁰ Lukai habat van hən Nasuḃ. Luke, “Masta gaiug gotovi Got kitin! Gitoh tebəlav mabe vir gəḃənənoṽ hən nəvanuan lotosuh len navile a pan mai nəbathut nakitinan hən ləḃipanis sil nəsa lotogole hən ginamito? Gigol nasisilan hən galito husur nəda hinamit mai nəmatan sinamit ṅais?” ¹¹ Beti aGot ilav nahurabat pəḃapəhw mai galit ṗisi. Ale ikel mai galit ke liṅavṅav kəkereḥ vir naslev siYesu gail surṅan galito, mai awawa salit len nadəlomian ḃisəḃur ləḃimat. Bathut nəvanuan lotomətahun aGot dereh ligol alatenan limat sil nadəlomian lotokade len aYesu van vəbar nəṗuruṅ-gati-an ḃihau hən alat ləḃimat.

¹² Nəboṅ aTuhsipsip tokin kotov nabuburutan na-vəha-məlevtes-an, noris nabiltidu todū. Noris namityal togəm mermer hum nahurabat harharo, ale noris nahəḃati kavkav togəm bisibis hum nəda. ¹³ Beti naməso gail len nəmav luteh len tan, hum navit nəhai lotoveu lotorus len nəlan paru. ¹⁴ Ale nəmav ebul vi tut hum naləḃulat lotobul həni, ale naṽehuh mai naholoul ṗisi lorus dan namilelito. § ¹⁵ Beti nakinṅ sinavile a pan gail, nəvanuan totibau gail, nabiltisoltia lotoil a mō hən nasoltia tosoḃur, alat lotopul hən natite, nəvanuan bəbau gail, naslev gail mai alat ləsavi slev, galit ṗisi losusuah len naburhuvat gail mai napipivat hən naṽehuh gail. ¹⁶ Ale lukai van hən naṽehuh mai nəvat gail ke, “Mititeh len ginamito, susuan ginamit dan nəḃon atenan tobətah len nabiltihai bətbətah. Susuan ginamito dan nəlol paṅpaṅ seTuhsipsip!” ¹⁷ Husur nəboṅ totibau hən nəlol paṅpaṅ səlaru egəm tia, ale as teləboi ḃeil gati?”*

7

Alat a Israel lotovi 144,000

¹ Beti noris aṅel tovat lotoil, sua len nanot, sua len nais, sua len nasaut mai sua len nawes. Loil gol nəlan gail hən nəlan asike ḃəṽuv nətan o nətas o nəhai ideh.* ² Ale noris aṅel togon togəm len naut namityal tovisi lan, ikad natesua hum nəstam hən ḃiṗos gat nabuburutan len natite ke siGot nəkadun nəmauran. Ale ikai habat van hən aṅel tovat galenan,

† **6:6:** Natenarius evi nəvat naṗurṗuran hən nauman hən nəmariboṅ tosua. Nəpali ehum nawit be nabus han isa səhor nawit. Husur enan nəvat han ekəkereḥ ṅai. Nawit mai nəpali lovi hanian seḃu gail, be len naut egai nəvanuan lupar hanian ale nəvat hən nawit mai nəpali etibau masuṽ.

‡ **6:8:** Eze 14.21. Naməsahan tiltile eləboi ḃevi navilesir. § **6:14:** Hən naves 12-14, Isa 13.10-13, 34.4; Eze 32.7-8; Amo 8.9; Jol 2.10; 2Tim 4.13 * **6:16:** Hos 10.8; Luk 23.30 * **6:17:** Jol 2.11; Zep 2.2-3 * **7:1:** Jer 49.36; Dan 7.2; Zec 6.5

aGot tolav mai galito nədaŋan hən ləbēmədas nətan mai nətəs. ³ Ikai ke, “Mititoh bai! Samtemədas nətan o nətəs o nəhai gail vəbar namtbīpōs gat nəstam len nabunəhōn naslev siGot sidat gail bīnoŋ.”* ⁴ Ale nosəsəlōŋ hən nəpuruŋan salit aŋel topos gat nəstam len nabunəholito ke lovi siGot. Ipōs gat nəstam len 144,000 dan nahəmar pīsi ta Israel:

⁵ 12,000 dan nahəmar Jutah,
12,000 dan nahəmar Reupen,
12,000 dan nahəmar Kat,
⁶ 12,000 dan nahəmar Aser,
12,000 dan nahəmar Naftali,
12,000 dan nahəmar Manasseh,
⁷ 12,000 dan nahəmar Simeon,
12,000 dan nahəmar Levi,
12,000 dan nahəmar Issakar,
⁸ 12,000 dan nahəmar Sepulun,
12,000 dan nahəmar Josef,
12,000 dan nahəmar Penjamin.

Nə-sal-suhi-an səbīltīluvoh

⁹ Husur natgalenan noris nabīltīluvoh, avan ideh edədas bəvuruŋi. Logəm len naluvoŋ hən nəvanuan naut tiltile pīsi, logəm len nahəmar pīsi, logəm len nəvanuan nabi tiltile gail pīsi mai nasoruan pīsi. Ale loil a mō len nabīltīhai bətbətah mai len nəhōn aTuhsipsip. Losun nahurabat tophəpəhw ale len navəlalito lutariv nəpashət nadet.* ¹⁰ Ale len nabīltīdoldol lukai habat ke, “Nə-lav-kuvi-an dan na-ləŋon-isa-vəsə-an egəm len aGot sidato tobtətah len nabīltīhai bətbətah, mai egəm len aTuhsipsip!” ¹¹ Ale aŋel gail pīsi loil dar vis nabīltīhai bətbətah mai nəvanuan totibau gail mai natit tovat lotomaur. Luteh len tan, bōv kəta vi pan, a mō len nabīltīhai bətbətah hən ləbīlotu hən aGot ke,
¹² “Kitin! Na-sor-sal-suhi-an,
nəyalalan hən nəbathumənas,
namītisau hən nəmauran tonor,
nasīpaan, na-putsan-nahəsəan-an,
nabīltīdaŋan,
mai na-ləboi-buni-an hən bīgol natite;
tevi təban aGot sidato vi sutuai vi sutuai.
Ganan!”

¹³ Beti sua len nəvanuan totibau gail eus ginau ke, “Alategai lotosun nahurabat pəhəpəhw gail, lovi ase? Logəm len naut a be?” ¹⁴ Ale nusor vari ke, “Nəsələboi. Nasub, gaiug goləboi, gikele.”

Beti ikel mai ginau ke, “Lovi alat lotolavutur len nəboŋ hən nabīltīləŋon-isa-vəsə-an gail. Lokəkəs nahurabat salit len nəda heTuhsipsip, gol lotopəhw yesyes.* ¹⁵ Imagenan loil a mō len nabīltīhai bətbətah siGot, ale loum san len nalennəyal mai nalenmariug len naim san. Ale gai tobtətah len nabīltīhai bətbətah dereh tikabut gol galito, havhav hən galito. ¹⁶ Asike lumalkəkət, asike lumaduh boŋ ideh am. Asike nəyal esun masuŋ hən galito, asike napudan ideh ilat karkar hən galito. ¹⁷ Husur aTuhsipsip toil rivuh len naut tokad nabīltīhai bətbətah dereh tekətkəta

* **7:3:** Eze 9.4-6 * **7:9:** Nadet ehum namətu, ebəlav, ikad nəpashəte mai ikad nəvite lotohanhani. Len naut a Israel lobīlbil həni hən ləbēvusani ke lotowin səhor aenemi salit gail len nəbālan o hən bēvusən nahəhəvuran salito. * **7:14:** Dan 12.1; Mat 24.21; Mak 13.19

təban galit hum tovi vanuan nasipsip salito. Dereh tesəhar galito vi lan nabəko gail hən nəwai nəmauran. Ale aGot dereh tigar namətarur gail p̄isi dan namətalito.”†

8

Nabuburutan na-vəha-məlevru-an

¹ Nəboŋ aTuhsipsip tokin kotov nabuburutan na-vəha-məlevru-an, len nəmav naut eḅut len nahudhut nəhaua. ² Beti noris aŋel lotoməlevru lotoil len nəhon aGot, ale ilav nətrampet* lotoməlevru mai galito.

³ Ale aŋel sual am totəgau nasiloh nagol hən nəhai pəhas tobasw, egəm il ben nəmel tutumavan.* Ale aGot ilav nəhai pəhas isoḅur maii, hən biḡol biḅon mai na-sor-tuḅ-an gail silat siGot p̄isi. Ale eviol həni len nəmel tutumavan lotoum həni hən nagol, nəmel tutumavan enan ipat a m̄o len nabiltihai bətbətah. ⁴ Ale nəbasuhab hən nəhai pəhas toḅon mai na-sor-tuḅ-an gail silat siGot, evi məhat len nəhon aGot, dan navəlan aŋel. ⁵ Beti aŋel enan ilav nadurinen topaŋ dan nəmel tutumavan, igol epul len nasiloh nagol hən nəhai pəhas, ale ebubulani vi lan navile a pan, ale nabiliurur ekurut, ikad nəwalan gail, nəkabil ikabil mai nadu edu.*

Nətrampet gail

⁶ Beti aŋel lotoməlevru lotokad nətrampet lotoməlevru, loutaut hən ləḅeḅuv gail.*

⁷ Aŋel metəkav eḅuv nətrampet san. Nəais† mai nəhab artəḅon mai nəda, aGot idanji vi lan navile a pan. Nahudhut tosua dan totor hən navile a pan, nəhab ihani. Nəhai tosua dan totor, nəhab ihan tavun gail, mai naliol kəsən p̄isi.*

⁸ Beti aŋel na-vəha-ru-an eḅuv nətrampet san, ale natit hum nabiltiḅehuh topaŋ, aGot ibar həni len tas. Nahudhut nətas tosua dan totor egəm vi da. ⁹ Nahudhut tosua dan totor hən natit p̄isi tomaur len tas, lumat, mai len nəlanis p̄isi, tosua dan totor lumasig.

¹⁰ Beti aŋel na-vəha-tor-an eḅuv nətrampet san. Nabiltim̄eso topaŋ hum nam̄ial, iteh dan nəmav vi lan nahudhut tosua dan totor hən nawisel gail mai nabəko gail.* ¹¹ (Ale lokis nam̄eso enan hən Nəhai Tokon.) Nahudhut tosua dan totor hən nəwai egəm kon, ale nəvanuan isoḅur lumat husur lotomun nəwai enan tokon.*

¹² Beti aŋel na-vəha-vat-an eḅuv nətrampet san. Natsua iḅas nahudhut tosua dan totor hən namityal mai nahəbati mai nam̄eso gail, hən nəmargobut ḅesusuan nahudhut tosua dan totor hən nam̄ialan halito. Nam̄ial eḅuer len nahudhut tosua dan totor hən nalennəyal mai nalenmariug.*

¹³ Beti nokəta, ale naikel‡ sua tomələh len naməsav, nosəsəloŋ hən tokai habat ke, “Wee! Namətahwan! Namətahwan! Namətahwan dereh tibar alat lotosuh len navile a pan, bathut nəsa ḅevisi bogai, nəboŋ aŋel naməkot lototor ləḅeḅuv nətrampet salit gail!”

† 7:17: Len naves 16-17, ris Psa 23.1-2; Isa 25.8, 49.10; Eze 34.23 * 8:2: Nətrampet ehum nahəmadu o nəbalbal sesipsip o natit tomagenan tovi metələi gotoḅuv lan hən biḅwal * 8:3: Exo 30.1-3 * 8:5: Exo 19.16; Lev 16.12; Eze 10.2 * 8:6: 1Tes 4.16 † 8:7: Nəais evi nəwai todan nəboŋ tosusus buni. * 8:7: Exo 9.23-25; Eze 38.22 * 8:10: Isa 14.12 * 8:11: Jer 9.15 * 8:12: Exo 10.21-23 ‡ 8:13: Naikel evi nəman naməsav tohum nabiltibal.

9

¹ Beti anjel na-vəha-rim-an eṽuv nətrampet san. Noris naməso sua toteh tia dan nəmav vi lan navile a pan, ale aGot ilav naki hən nəbur nəpanismen səkad nabutite mai aMeso enan. ² Nəboŋ aMeso toseŋav hən nəbur enan, ibasw vi məhat dan nəbur hum nəbasuhab hən nəbiltihab togol nametəlai tovi wai. Ale nəbasuhab togəm len nəbur ikabut gol namityal mai naməsav.* ³ Beti nalokust* gail lomələh dan nəbasuhab vi lan navile a pan, ale aGot ilav nədaŋan hum naskopion mai gail hən ləḃevin nəvanuan.* ⁴ Ale aGot ikel mai galit ke salemədas naliol o nəhai o natideh tokəsan, be loləboi ləḃemədas nəvanuan ŋai ləsəkad nəstam siGot len nabunəholito.* ⁵ Ikel mai galit ke saligol nəvanuan gail limat, be loləboi ləḃigol ləḃeləŋon bisa vəsa len nahəbati ḃerim. Na-ləŋon-isa-vəsa-an salit dereh tehun nəpəŋasan sinəvanuan nəboŋ naskopion tovinī. ⁶ Len nahəbati torim enan, nəvanuan gail dereh lidəŋ nəmatan, be asike lusabi, leləŋon masuṽ hən nəmatan be dereh tigam dan galito.*

⁷ Nalokust lohum nahos lotoutaut vir nəbiltibalan. Lukad natit hum nəkraun nagol len nəkadulito ale nəholito esumian nəhon nəvanuan. ⁸ Lukad navurulito hum navurun nəpəhaṽut toləbləbah, nariṽolito ehum nariṽon nalion, ⁹ lukad nametəlai tokabut gol nəmabulito ale nəwalan hən nəhabəlalito ehum nəwalan hən nahos mai nəkat nəḃalan lotosəḃur lotomur vi lan nəbiltibalan.† ¹⁰ Lukad nagilelito lotoləboi ləḃevin nəvanuan hum naskopion, ale nagilelito ikad nədaŋan hən ləḃeləboi ləḃigol nasənahan len nəvanuan gail len nahəbati ḃerim. ¹¹ Lukad nakiŋ toil a mō hən galito, tovi anjel hən nəbur nəpanismen səkad nabutite. Len nasoruan seIpru gail nahəsan aApatton, len nasoruan ta Kris nahəsan aAḃollyon.‡

¹² Natit metəkav nəvanuan gail lotomətahw habat lan inəŋ, be geris, ikad natit teru am arḃegəm sal.

Nətrampet naməlevtesan

¹³ Beti anjel na-vəha-məlevtes-an eṽuv nətrampet san. Nosəsələŋ hən nadoldol sua togəm len nəbalbal tovat hən nəmel tutumavan nagol toil len nəhon aGot.* ¹⁴ Beti nadoldol ikel mai anjel na-vəha-məlevtes-an tokad nətrampet ke, “Gisah ruḃat nəhau tobaŋis gat anjel tovat len naut hən nəbiltiwisel Eufrates.” ¹⁵ Ale isah ruḃat anjel lotovat aGot toutaut hən galito vir nəhaua, nəmaribəŋ, nahəbati mai nasihau enan, hən ləḃigol ḃesua ḃimat dan totor len nəvanuan ḃisi len navile a pan. ¹⁶ Nosəsələŋ hən nəḃuruŋan hən nəvanuan nəḃalan salito lotosah len nahos. Lovi eru vəha-10,000 vəha-10,000; gol lovi 200,000,000 ḃisi. ¹⁷ Len na-kəta-risi-an sagw nahos gail mai alat lotosah len gail lumaiegai: alat lotosah lukad nametəlai tokabut gol nəmabulito tobisibis hum nəhab, mai toboŋboŋ, mai toyaŋyaŋ hum nəsalfa.§ Nahos, nəkadulito ehum nəkadun nalion. Ale nəhab, nəbasuhab mai nəsalfa evivile dan nəḃalito. ¹⁸ Nahudhut tosua dan totor hən nəvanuan gail len navile a pan lumat len natit totor galegai: nəhab mai nəbasuhab mai nəsalfa lotovivile dan nəḃalito. ¹⁹ Nədaŋan hən

* **9:2:** Gen 19.28 * **9:3:** Nalokust ehun natohtohlomətu, ihanhan natideh tokəsan ale egəm len nəbiltivəshəte tohum nəmarigw. * **9:3:** Exo 10.12-15; Luk 10.19 * **9:4:** Eze 9.4; KelV 7.2-3, 8.7 * **9:6:** Job 3.21; Jer 8.3 † **9:9:** Hən naves 7-9, Jol 1.6, 2.4-5 ‡ **9:11:** Nəhes eru enan, namilelaru ke, Gai tomədas bun nəvanuan gail. * **9:13:** Exo 30.1-3; KelV 8.3 § **9:17:** Nəsalfa evi nəvat toyaŋyaŋ. Goləboi gəbisabi pəpadaŋ hən nəhab a Bu.

nahos galenan ipat len nəḡalito mai nagilelito. Husur nagilelito lohum nəmāt lotokad nəkadulito lotoləboi ləḡigol nasənanahan.

²⁰ Avil nəvanuan ləsəmat len napəḡasan galenan, galit ləsəpair dan naḡide sasa salito hən ləḡipair van hən aGot. Ao, lulotu sal hən natəmat gail mai nəlablab lotoum həni hən nagol, nasilva, nabrons, nəvat mai nəhai. Nəlablab galenan ləsələboi ləḡəkəta, ləsələboi ləḡesəsəlonḡ, ləsələboi ləḡiyar be nəvanuan lulotu hən gail sal!* ²¹ Nəvanuan gail ləsəpair dan nəmatan lotogolgole hən nəvanuan, ləsəpair dan na-gol-nabeḡi-an salito o naḡide salit hən naitian taḡtaḡor o navənvənanahan lotogolgole.

10

Aḡel mai natuhloḡulat tobul

¹ Beti noris aḡel togon todaḡ, togəḡ vi pan len nəmav. Nəmavkasw ipat gol niben hum nahurabat, nanivaniv ipat len nəkadun, nəhon ehum namityal mai narien ḡəlaru, ehum artovi hab. ² Natuhloḡulat tobul esəḡav len navəlan. Eriḡ narien nəmatu len tas mai narien nəmair len tan. ³ Ale ikai len nadoldol towal habat hum nalion toḡun. Nəboḡ tokai, nadolon nəḡiliurur lotoməlevru luwal, lokurut. ⁴ Nəboḡ nəḡiliurur lotoməlevru lotokurut, noutaut hən nəḡitos gat nəsa lotokele, be nadoldol len nəmav ike, “Sagikel vəhot natgalenan nəḡiliurur lotoməlevru lotokele, sagitosi.”*

⁵ Beti aḡel notoris toil len tas mai len tan, isar hən navəlan nəmatu vi məhat, vi lan nəmav. ⁶ Len nahəsən atenan totoḡ vi sutuai vi sutuai, atenan toum hən nəmav mai natit pisi tosuh lan, navile a pan mai natit pisi tosuh lan mai nətas mai natit pisi tosuh lan; len nahəsən atenan, aḡel ita gat na-kel-gati-an toke, “AGot asike evəlo am! ⁷ Be nəboḡ aḡel na-vəha-məlevru-an pəpadaḡ hən ḡəvuv nətrampet san, na-sor-utaut-an siGot tosusuah, dereh tisarpoh. Dereh tevisi hum tokel uri mai nəvanuan nauman san, aḡai kelkel ur gail.”†

⁸ Ale nadoldol len nəmav notosəsəlonḡ həni, isor tətəs mai ginau, ike, “Givan, lav naləḡulat tobul, tosəḡav dan navəlan aḡel toil len tas mai len tan.”

⁹ Imaienan, nuvan hən aḡel egaii, nukel maii ke tilav natuhloḡulat mai ginau. Ale ikel mai ginau ke, “Lavi, hani. Len nəḡamḡ dereh tihehe hum nəhani‡ be len natəbaḡ hamḡ, dereh tikon!” ¹⁰ Na nulav natuhloḡulat dan navəlan aḡel, nuhani. Len nəḡagw ihehe hum nəhani, be nəboḡ notohani tonəḡ, egəḡ kon len natəbaḡ hagw.§

¹¹ Beti lukel mai ginau ke, “Gimasḡəhav utaut tətəs husur nəsa aGot tosor utaut həni nəos nəvanuan nabi tiltile gail, naluvoh hən nəvanuan naut tiltile gail, nasoruan gail mai nakiḡ lotosəḡur.”

11

Eru artokel kot aGot

* **9:20:** Psa 115.4-7, 135.15-17; Dan 5.4, 23; 1Tim 4.1 * **10:4:** Len nasoruan ta Kris ike, Burut gat natgalenan nəḡiliurur lotoməlevru lotokele, sagitosi. † **10:7:** Len nasoruan ta Kris, sake nəvanuan nauman san be ike naslev san gail. Hən naves 5-7, ris Exo 20.11; Deu 32.40; Dan 12.7; Amo 3.7. ‡ **10:9:** Nəhani evi natit tohehe masuḡ topat len naim sesukapak gail. § **10:10:** Hən naves 8-10, ris Eze 2.8-3.3. Nəboḡ toke natəbaḡ tokon, hum ma tohum nəḡəhavun tomaluəlu.

¹ Beti lulav namita tohum nəhai nəyaran mai ginau. Luke, “Gile məhat. Gisab səhot nabəlavən hən naim siGot mai nəməl tutumavan, ale geʋuruŋ alat lotolotu ei.* ² Sagisab səhot nabəlavən hən naholəvat todar vis naim siGot, husur aGot ilavi tia mai naluʋoh hən nəvanuan naut tiltile gail, ale dereh lipal sar nabiltivile siGot len nahəbati lotovi 42.* ³ Ale ginau dereh nitabtabuh len nəvanuan eru arbikel kot ginau. Ale dereh aresun nahurabat toharharo*, arikel ur nəpisulan sagw len nəmariboŋ tovi 1,260.”

⁴ Nəvanuan eru enan arovi nəhai oliv eru, mai nametəlai namial eru artoil. Gəlaru aroil len nəhon Nasuḅ, aMasta hən navile a pan.* ⁵ Avan ideh bīke bəmədas gəlaru, dereh nəhab tilavurvur dan nabuŋolaru, tihan puŋpuŋ aenemi səlaru gail. Avan ideh toke bəmədas gəlaru, timasmat magenan. ⁶ Gəlaru arukad nədaŋan hən arbəkəkol gat nəmav, hən naus asike bəus nəboŋ arbikelkel ur nəpisulan siGot. Arukad nədaŋan hən arbīgol nəwai mai nətas gail legəm vi da, arukad nədaŋan hən arbīvas vəha-səbsəbuḅur hən navile a pan hən naməsahan tiltile husur naləŋonian səlaru.†

⁷ Nəboŋ na-kel-koti-an səlaru tohav, nərivatəvat katkat togəm vi məhat dan nəbuḅ nəpanismen səkad nabutite, dereh tibəl mai gəlaru, tewin səhor gəlaru, ale tigol arimat.* ⁸ Ale nibelaru aripat metpīsal len nabiltivile, lotokisi hən naut a Sotom o Ijip len nasoruan kəta. A mō, luḅos gat Nasuḅ, aMasta səlaru len nəhai balbal len naut enan.‡ ⁹ Ale len nəmariboŋ totor mai nətarhəmityal len nəmariboŋ tosual am, galevis len nəvanuan nabi tiltile, len nahəmar gail, nasoruan gail mai naluʋoh hən nəvanuan naut tiltile gail, dereh leris nabirimat həlaru, husur ləsədaḅ hən avan ideh bītavun gəlaru. ¹⁰ Ale alat navile a pan dereh lehəhaʋur hən nəmatan səlaru. Len nakemkeman salito, dereh lesəvat naviolan gail van hən galit gabag, husur ahai kelkel ur eru enan artogol lotoləŋon tosa vəsa, arumat. ¹¹ Be nəboŋ nəmariboŋ totor mai nətarhəmityal len nəmariboŋ tosual am lotonoŋ, aGot esuŋavŋav hən nəmauran vi lan gəlaru, ale arule məhat, aroil hən narielaru. Galit pīsi lotoris gəlaru lomətahw, lomīnŋinikot.* ¹² Ale arosəsəloŋ hən nadoldol togəm len nəmav, towal habat, tokel mai gəlaru ke, “Məregəm məhat gegai!” Ale nəboŋ artovi məhat vi lan nəmav len nəmavkasw, aenemi səlar gail lokəta ris gəlaru.* ¹³ Len namityal enan ŋai, nabiltidu edu, ale len nabiltivile, nahudhut tosua dan tosəŋavur imasirsir. Nəvanuan lotovi 7,000 lumat len nadu enan, ale galit pīsi lotomaur sal lomətahw, ale lusal suh nəyalyalan siGot len nəmav.

¹⁴ Natit na-vəha-ru-an nəvanuan gail lotomətahw habat lan inoŋ, be geris, ikad natit na-vəha-tor-an am bəgəm sal.

Nətrampet naməlevruan

¹⁵ Beti aŋel na-vəha-məlevru-an eʋuv nətrampet san. Ale nadoldol lotowal habat logəm len nəmav, luke, “Gagai van, navile a pan ipat len

* **11:1:** Eze 40.3; Zec 2.1-2 * **11:2:** Luk 21.24 * **11:3:** Nahurabat toharharo ehum nəbak namətu, luvai hən nasivurhət nənani. Nəboŋ alat a Israel o naju gail lotosuni, eʋusan nalolosaan salito husur nəmatan o nabiltisaan. Nəboŋ ahai kelkel ur tosoni, ikel mai nəvanuan gail ke limaspair dan nəsaan salito van hən aGot. Asike ləbigole, dereh limasig o natsua tosa masuʋ tegəm len galito. * **11:4:** Zec 4.3, 11-14 † **11:6:** 1Ki 17.1; Exo 7.17-19; 1Sam 4.8. Len naut egai, nəboŋ toke naməsahan tiltile, namilen eləboi bevi navilesir. * **11:7:** Dan 7.3, 7, 21; KelV 13.5-7, 17-18 ‡ **11:8:** Isa 1.9-10; Sotom: Gen 18-19. * **11:11:** Eze 37.5, 10 * **11:12:** 2Ki 2.11

navəlan aMasta sidato mai aKristo san, ale dereh teil a mō hēni hum akiŋ vi sutuai vi sutuai!”* 16 Nəvanuan totibau lotovi 24 lotobətah len nəhai bətbətah salito len nəhon aGot, luteh, ðov kəta vi pan, lulotu hən aGot.

17 Luke,

“Namtosipa vi təban gaiug Nasuð aGot, aBiltidaŋan, gotowol hən nəboŋ ta daməŋai mai nəboŋ ta sutuai. Namtosipa husur gulav namileni hən nədaŋan sam̄ totibau, gotuðat il a mō hum akiŋ.

18 Naluvoḥ hən nəvanuan naut tiltile, nəlolit ipaŋpaŋ, avil nəlol paŋpaŋ sam̄ egəmai,

hən gəbənənoḥ hən alat lotomat mai nanoran sam̄.

Evi nəboŋ hən gəbilav nakonpupuran mai naslev sam̄ lotovi hai kelkel ur gail,

mai nəvanuan sam̄ gail,

galit p̄isi lotomətahw len nəyalyalan hən nahəsam̄,

nəvanuan naut kəmas mai nəvanuan totibau.

Evi nəboŋ hən gəbigol nəmasigan van hən alat lotomədas nəvanuan navile a pan hən ləbimasig.”*

19 Beti naim siGot len nəmav esəŋav, ale len naim san noris nabokis hən na-kel-gati-an san, na-kel-gati-an aGot tota gati.* Ale nəkabil ikabil, ikad nəwalan gail, nəbiliurur ekurut, nadu edu, ale nəais erus vi pan hum naus.

12

Napəhaḥut mai nətrakon

1 Beti noris nəbiltitite tovisi len nəmav. Ikad napəhaḥut sua tosun namityal hum nahurabat. Nahəbati ipat pipirien ale len nəkadun ikad nəkraun hən nəmeso tovi 12. 2 Etian. Ale nəboŋ toləŋon nəbəhaḥun, itaŋ, ikai len nəpasusan topeŋas vəsa habat.

3 Beti noris navisian sual am len nəmav. Ikad nəbiltitrakon tobisibis tokad nəkadun toməlevru mai nəbalbal toseŋavur. Len nəkadun toməlevru ikad nəkraun lotoməlevru.* 4 Nagilen eliv kuv tosua dan totor hən nəmeso gail, ale ibar hən gail vi lan navile a pan. Eil təban napəhaḥut enan topasus, hən bihan kavkav hən anatun nəboŋ ðevisi.* 5 Ale aliten ipas anatun, aulunian ðeil a mō hən naluvoḥ hən nəvanuan naut tiltile gail hən nəbatw nametəlai sekiŋ. Aŋel isaḅul anatun, ipati vi məhat van hən aGot, vi lan nəbiltihai bətbətah san.* 6 Napəhaḥut enan igam yav van hən naut masmas toḅəḅesw, naut aGot toutaut hēni mōsi, hən ðekətkəta təban len nəmariboŋ tovi 1,260 ei.

7 Beti ikad nəbiltiḅalan len nəmav. AMikael mai aŋel san gail lua ḅal mai nətrakon, ale nətrakon mai aŋel san gail luḅal təlman.* 8 Avil nətrakon sədaŋ. Gai sawin len nəḅalan enan, gol gai mai aŋel san gail ləsəkad naut ideh am len nəmav. 9 Ale nəbiltitrakon egaii, nəmat ta sutuai, gai lotokisi hən natəmat mai aSetan, togeŋas alat navile a pan kavkav, aMikael galito lubar hēni vi pan vi lan navile a pan, gai mai aŋel san gail.*

10 Beti nosəsəloŋ hən nadoldol towal habat len nəmav toke,

* 11:15: Exo 15.18; Dan 2.44, 7.14, 27 * 11:18: Psa 2.1, 5, 110.5, 115.12-13 * 11:19: Ipru 9.4; Exo 25.10-22; KelV 8.5, 16.8, 21 * 12:3: Dan 7.7 * 12:4: Dan 8.10 * 12:5: Isa 66.7; Psa 2.9 * 12:7: Dan 10.13, 21, 12.1; Jut 9 * 12:9: Gen 3.1; Luk 10.18

“Gagai egəmai! Nə-lav-kuvi-an dan nəsaan,
nədaŋan, natohan pipihabəlan aGot,
mai nədaŋan hən na-il-a-mō-an seKристо san, egəmai!
AGot ilav kuv nəvanuan san gail dan nəsaan.

Eṽusan nədaŋan san hum akiŋ sidato.

Gagai aKристо san eṽusan nədaŋan hən na-il-a-mō-an san.

Husur aSetan tokel ke awawa nadəlomian sidat gail lotosa,
atenan tokel ke lotosa len nəhən aGot len nalennəyal mai nalenmar-
iug,

lubar hən atenan vi pan!*

¹¹ Len nəda heTuhsipsip mai len na-sor-ləboii-an salito, nakitinan lo-
tokele,

lowin səhori tia!

Ləsətəgau gat nəmauran salito,

be loutaut hən ləbimat, ləsamətahw len nəmatan.

¹² Imagenan mitikemkem, gamit məttotoh len nəmav!

Mətehəhəvur!

Be nəbiltimətahwan dereh tegəm len navile a pan mai nətas,
husur natəmat evi pan van hən gamito len nəbiltilol paŋpaŋ,
bathut eləboii ke namityal togam gole.”

¹³ Nəboŋ nətrakon tonau səhoti ke lotobar həni vi lan navile a pan, ehut
napəhəvut topas natətai ulumān. ¹⁴ Be aGot igol alitenan ikad nəhabəlan
eru hum nəbiltiikel, hən bələboi bəmələh vi lan naŋt masmas toḃəbesw,
naut aGot toutaut həni mōsi, hən bəkətkəta təban ei a tut dan nəmat tovi
trakon len nasihau totor mai nahudhusihau.* ¹⁵ Beti nəmat eru hən
nəwai, isav dan nabuŋon hum nawisel, hən bisel husur napəhəvut hən
bəli vi van. ¹⁶ Be navile a pan evi tarhət selitenan, esəŋav hən nabuŋon,
edəlon nawisel tosav dan nabuŋon nətrakon hən bimasur len tan. ¹⁷ Ale
nəlon nətrakon epəŋas napəhəvut, ale ivan hən biŋol nəbiltibalan mai
nəpasusan san gail am, alat lotogolgol nəsa aGot tokel buni, lotodaŋ len
nakitinan aYesu tokel vəhoti. ¹⁸ Ale nətrakon eil len nabion bitas.

13

Narivatəvat katkat eru

¹ Beti noris narivatəvat katkat tovisi dan nətas. Ikad nəbalbal esəŋavur
mai nəkadun eməlevru ale ikad nəkraun toseŋavur len nəbalbal gail. Len
nəkadun gail ikad nəhes lotosəvar aGot, mədas nahəsan. ² Narivatəvat
katkat notorisi ehum nalepat be nalohrien lohūm nalohrien nabea ale
nabuŋon ehum nabuŋon nalion. Ale nətrakon ilav nədaŋan, mai nəbiltihai
bətətah hum sekiŋ, mai nədaŋan hən na-il-a-mō-an san maii.* ³ Noris
narivatəvat katkat enan, nəkadun sua ikad nasənahan togol nəmatan,
be nasənahan enan togol nəmatan imav, imaur təlmam. Navile a pan
lumaŋmaŋ lan, ale lohūsur narivatəvat katkat enan. ⁴ Ale lulotu hən
nətrakon husur tolav nədaŋan hən na-il-a-mō-an mai narivatəvat katkat,
ale lulotu hən narivatəvat katkat am, luke, “Ase esumān narivatəvat
katkat egaii? Ase eləboi biŋol nəbiltibalan maii?”

* **12:10:** Job 1.9-11; Zec 3.1-2 * **12:14:** Dan 7.25, 12.7. Naikel evi nəman naməsav tohum nəbal
be totibau səhori. Len nasoruan ta Kris sake nasihau totor mai nahudhusihau, be ike mityal,
mityal gail mai nahudhumityal, pitoḃ hən Dan 7.25. * **13:2:** Hən naves 1-2, ris Dan 7.4-6.
Nalepat evi nəbiltipus togəgəris. Nabea evi narivatəvat katkat toḃəlav səhor nəvanuan.

⁵ AGot idam̄ hən narivatəvat katkat bisor, ale ipatpat gai məhat len nasoran san, esəvar aGot, mədas nahəsan. Ale aGot idam̄ hən bīkad nədaŋan hən na-il-a-mō-an hən bīgol natideh toləŋoni len nahəbati tovi 42. ⁶ Ale esəjav hən nabuŋon, esəvar aGot. Isor mədas nahəsan, ale isor mədas naut aGot totohtoh lan tovi alat lototoh len nəmav. ⁷ AGot idam̄ hən bīgol nabiltibalan mai alat siGot, ale ewin səhor galito. Ale aGot idam̄ hən beil a mō hən nəvanuan len nahəmar gail, nəvanuan nabi tiltile gail, nasoruan gail mai naluŋoh hən nəvanuan naut tiltile gail.† ⁸ Nəvanuan gail pisi lotosuh len navile a pan dereh lilotu həni. Wake alat aGot totos gat nahəsəlito len nalobulat hən nəmauran a tahw hən toum hən navile a pan, galito asike lulotu həni.* Nalobulat enan evi nalobulat seTuhsipsip nəvanuan gail lotogol tomat.

⁹ Gəbīkad nədarīŋam̄, gesəsəloŋ! ¹⁰ Avan ideh aGot toriŋi hən galit ləbibaŋisi ale səhari van, avan enan dereh libaŋisi ale səhari van. Avan ideh aGot toriŋi hən bīmat len nabiltibu nəbalan, dereh timat len nabiltibu nəbalan. Imagenan, nəvanuan siGot limaskad nə-daŋ-buri-an, limasdaŋ len nadələmian salito.*

¹¹ Beti noris narivatəvat katkat togon totəvah tur len tan. İkad nəbalbal eru hum nəbalbal sesipsip ulum̄an, ale isorsor hum nətrakon. ¹² Len nədaŋan hən na-il-a-mō-an sinarivatəvat katkat metəkav, igol navile a pan mai nəvanuan pisi lotosuh lan lulotu hən narivatəvat katkat metəkav enan tokad nasənanan hən nəmatan tomav. ¹³ Narivatəvat katkat hən nətan igol nabiltimerikel gail, igol nəhab topaŋ len nəmav vi pan bar navile a pan len nəhon nəvanuan gail. ¹⁴ Len namerikel gail narivatəvat katkat metəkav todaŋ hən narivatəvat katkat hən nətan bīgole len nəhon, egəras alat lotosuh len navile a pan. İkel buni mai galit ke ligol nəlablab hən narivatəvat katkat tokad nasənanan hən nabiltibu nəbalan tomaur təlmam. ¹⁵ Ale aGot idam̄ hən narivatəvat katkat hən nətan bīlav nasuŋavŋavan mai nəlablab hən narivatəvat katkat metəkav hən bisor. Ale nəlablab ikel buni ke alat asike ləbilotu həni limasmat. ¹⁶ İgol ke nəvanuan gail pisi, naut kəmas lotokəkereh o lototibau, naut kəmas lotopar tite o lotopul hən natite, naut kəmas lotovi slev o ləsavi slev, limaskad nəmak sua len navələlito o len nabunəholito. ¹⁷ Ale avan ideh topar mak saləboi bīgol naŋurian o na-ŋur-həni-an. Bīke beŋur natideh o ŋur həni, timaskad nəmak tovi nahəsan narivatəvat katkat o naŋuruŋan han.

¹⁸ Len naut egai ivoi hən datbīkad namitisau. Avan ideh tokad nəkadun, tisaḅ səhot namilen naŋuruŋan hən narivatəvat katkat egaii, husur evi naŋuruŋan sivan sua. Ale naŋuruŋan han evi 666.

14

ATuhsipsip mai nəvanuan san gail

¹ Beti nokəta, noris aTuhsipsip toil len Naŋehuh Sion. İkad nəvanuan lotovi 144,000 lototah maii. Len natosian len nabunəholito lukad nahəsan mai nahəsan aTəman.* ² Ale nosəsəloŋ hən nəwalan togəm len nəmav, tohum nətas kudkud topus mai nabiliurur tokurut habat. Ehum nəwalan nəvanuan lotogole nəboŋ lotoram̄ran̄e bonbon hən navus beltaŋ tosoḅur. ³ Alat lotovi 144,000 lokəkai hən nəbe veveu a mō len nabiltihai bətbətah,

† 13:7: Hən naves 5-7, ris Dan 7.8, 21, 25, 11.36 * 13:8: Psa 69.28; KelV 3.5 * 13:10: Jer 15.2, 43.11 * 14:1: Eze 9.4; KelV 7.3

mai len nəhon natit tovat lotomaur, mai nəvanuan totibau lotovi 24. Səkad avan ideh toləboi ləbəkəkai səhot nəbe enan, be alat lotovi 144,000 aGot toʋur galit dan nəvanuan ʋisi len navile a pan, galit ʋai lokəkai səhoti.

⁴ Lotəgau gat navevuan salito, ləsəbar niben apəhəvut ideh, be lo-hushusur aTuhsipsip naut ideh tovi lan. Galit lovi alat aGot toʋur galit dan nəvanuan gail ʋisi hən ləbēvi esan mai seTuhsipsip. Lohum nəvīt metəkav hən nəmatuan tovi naviolan vi təban aGot. ⁵ Nalibliboŋan sagəm len nabuŋolit boŋ ideh, səkad natideh tosa len galito avan ideh toləboi bikel uri.*

Aŋel itor

⁶ Beti noris aŋel togon tomələh len nəməsav. Ikad na-kel-uri-an tovi topat vi sutuai hən bikel uri mai alat lotosuh len navile a pan: naluʋoh hən nəvanuan naut tiltile ʋisi, nəvanuan len nahəmar ʋisi, nasoruan ʋisi mai nabi tiltile gail ʋisi. ⁷ Ale ikai habat ke, “Mətemətahw len aGot! Sal suh nəyalyalan san, bathut namityal hən bəpəpəhun navoian dan nəsaan egəm pəpadaŋ. Mitilotu hən atenan togol nəmav, nətan, nətas mai nabəkə gail ʋisi.”*

⁸ Ale aŋel na-vəha-ru-an ehusur aŋel metəkav, ike, “Imasig! Naut a Papilon toyalyal imasirsir! Igol nəvanuan naut tiltile ʋisi lotərog hən nəwain han tovi nabiltiŋonian san hən naitian tosa.”*

⁹ Ale aŋel na-vəha-tor-an ehusur gəlaru, ikai habat ke, “Avan ideh tolotu hən narivatəvat katkat mai nəlablab han, tokad nəmak san len nabunəhon o navəlan, ¹⁰ dereh gai temun nəwain hən nabiltiŋol paŋpaŋ siGot, nəwain aGot toʋir masmas həni vi lan nabiliwai hən nəlol paŋpaŋ san. Ale avan enan dereh teləŋon tisa vəsa habat len nəhab mai nəsalfa len nəhon aŋel siGot gail mai aTuhsipsip.* ¹¹ Nəbasuhab hən na-ləŋon-isa-vəsa-an silat lotomaienan dereh tikon vi məhat vi sutuai vi sutuai. Asike lukad nəŋavŋavan len nalənəyal o nalenmariug husur lotolotu hən narivatəvat katkat mai nəlablab han, ale lukad nəmak hən nahəsən.”*

¹² Imagenan, nəvanuan siGot gail, alat lotogol nəsa tokele, lotodaŋ len aYesu, limaskad nə-daŋ-ʋuri-an.*

¹³ Beti nosəsəloŋ hən nadoldol len nəmav toke, “Gitos gat nategai ke: Gagai van, alat lotomat len Nasuʋ, navoian siGot igol lukab həni.” ANunun aGot ike, “Evoi, lukab habat həni husur dereh liŋavŋavan dan nəmauran salit todaŋ, bathut dereh likad nəvīt nagolean salit lotovoi.”

Nəmatuan hən navile a pan

¹⁴ Beti noris nəmavukasw sua, ale ikad avan sua tobətah len nəmavukasw tosumān anatun nəvanuan.† Ikad nəkraun hən nagol len nəkadun, ale len navəlan etəgau nəbu tohəʋ token len nəlon. ¹⁵ Beti aŋel togon evivile len naim siGot. Ikai van hən atenan tobətah len nəmavukasw, ike, “Gilav nəbu sam tohəʋ, tuʋat tai nəhanian. Nəhanian len navile a pan imatu, evi namityal hən nəmatuan!”* ¹⁶ Nə atenan tobətah len nəmavukasw ita kokotov nəhanian tomatu len navile a pan kavkav, ale isah tuani.

* 14:5: Zep 3.13 * 14:7: KelV 10.6 * 14:8: Isa 21.9; Jer 51.7-8; KelV 18.2 * 14:10:

Isa 51.17; Gen 19.24; Eze 38.22; Luk 17.29 * 14:11: Isa 34.10 * 14:12: Egai nəbathusoruan hən naləbulat egai. Datimasgol husur nəsa aGot tokele, datimasdaŋ len aYesu, datimassusumar, datimasdaŋ ʋur nəmauran sidat todaŋ, naut kəmas datbimat sil nadəlomian dattokade len aYesu.

† 14:14: Dan 7.13. Vəha-səbsoʋur aYesu ekis gai gabag aNaturan Nəvanuan. * 14:15: Jol 3.13

¹⁷ Beti aņel sual am evivile len naim siGot len nəməv. Gai am etəgau naβu tohaβ token.

¹⁸ Ale aņel tile am tokad nədaņan hən towol hən nəhab, egəm len nəmel tutumavan. Ikai habat van hən aņel tokad naβu tohaβ, ike, “Gilav naβu sam̄ tohaβ, tuβat ta kokotov nəhavhət nakrep len navile a pan, sah tuan gail. Len nəhau nakrep gail naβit nakrep lumen.” ¹⁹ Na aņel ita kokotov nəhavhət nakrep gail len navile a pan, ale ebubulan nəhavhət nakrep gail len nabiltiβur lotopal dasdas naβit nakrep lan. Evi nabiltiβur hən nəlol paņpaņ siGot. ²⁰ Ale lupal dasdas nakrep gail len nabiltiβur vivile len nabiltivile. Ale nəda eriv dan nabiltiβur enan, epul vəbar nəkadun nahos gail ale isel, nabəlavan han evi nəstatia tovi 1,600.[†]

15

Nəbe siMoses mai seTuhsipsip

¹ Beti len nəməv noris navisian toyalyal notomaņmaņ lan. Ikad aņel toməlevru lotokad navilesir toməlevru ləbегəm naməkot. Lovi navilesir naməkot, husur, len gail, nauman hən nəlol paņpaņ siGot ihav.

² Ale noris natit hum nabiltimetduņduņ hən nakəlas toβon mai nəhab. Ale tarhəmetduņduņ ikad nəvanuan galevis lotoil, alat lotowin səhor narivatəvat katkat mai nəlablab han mai naņpuruņan hən nahəsan. Lukad navus beltaņ aGot tolav gail mai galito, ³ ale lokəkai hən nəbe siMoses, naslev siGot, mai nəbe seTuhsipsip. Luke,

nəsa gotogole iyalyal, numaņmaņ lan.

Govi Kiņ hən naluvoħ hən nəvanuan naut tiltile,

naβide sam̄ gail lunor hən nanoran mai nakitinan.*

⁴ Nasuβ, nəvanuan gail p̄isi dereh lemətahw len nəyalyalan sam̄; dereh leputsan nahəsam̄

husur gaiug govi aGot səβom̄ gototoħ a tut dan nəsaan.

Naluvoħ hən nəvanuan naut tiltile dereh legəm

hən ləβilotu hən gaiug,

husur nəvanuan gail p̄isi loris nanoran gotogol gail.”*

Nasiloh eməlevru mai navilesir eməlevru

⁵ Nəboņ natgalenan lotonoņ, nokəta, noris naim siGot len nəməv, naim nətaβolen siGot tolo, esəņav.* ⁶ Aņel eməlevru lototəgau navilesir lotoməlevru lovivile dan naim siGot. Losun nahurabat nalinen toveveu topəhw yesyes, ale nəhau tutuβ nagol iban̄is garu len nəmabulito.* ⁷ Beti sua len natit tovat lotomaur, ilav mai aņel lotoməlevru, nasiloh nagol eməlevru lotopul hən nəlol paņpaņ siGot, aGot totoħ vi sutuai vi sutuai. ⁸ Ale naim siGot epul hən nəbasuhab toğəm len nəyalyalan hən nəbathumənas siGot mai nədaņan san. Ale avan ideh edədas βəβis len naim siGot vəbar navilesir toməlevru siaņel gail ləβinoņ.*

[†] **14:20:** Hən naves 19-20, ris Isa 63.1-6; Lam 1.15. Nabəlavan hən nəstatia evi namita tovi 185.

* **15:3:** Exo 15.1 * **15:4:** Jer 10.7; Psa 86.9 * **15:5:** Exo 38.21 * **15:6:** Nalinen evi nəkaliko pəhapəhw tokat udud lotovaii hən natret gail topat len nalut nəflaks. Nəvanuan gail loləmasi husur sagol naut topud hən avan ideh tosun nahurabat lotosode hən nəkaliko enan. * **15:8:** Exo 19.18, 40.34-35; 1Ki 8.10-11; Isa 6.4

16

Nasiloh gail hən nəlol paŋpaŋ siGot

¹ Beti nosəsəlonj hən nadoldol len naim siGot, tokai habat, tokel mai aŋel lotoməlevru ke, “Mitivan, mitidaŋ nasiloh toməlevru hən nəlol paŋpaŋ siGot len navile a pan.”

² Ale aŋel na-vəha-sual-an ia daŋ nasiloh san len navile a pan. Ale nəmanuŋ lotosa lotopəŋas habat lovisi len alat lotokad nəmak sinarivatəvat katkat mai alat lotolotu hən nəlablab han.*

³ Ale aŋel na-vəha-ru-an idaŋ nasiloh san len tas. Nətas egəm hum nəda vatuvatw hən nəbirimat ale natit ƣisi lotosuh len tas lumat.

⁴ Beti aŋel na-vəha-tor-an idaŋ nasiloh san len nawisel mai nabəko gail, ale logəm vi da.* ⁵ Ale nosəsəlonj hən aŋel tokad nədaŋan hən towol hən nətas mai nəwai gail, ike,

“Gaiug gunor buni len nəpanismen galegai gotoriŋ gail,

gaiug gotovi gaiug ta sutuai,

gaiug gotovi gaiug gagai,

gaiug gotovi aGot səbom̃ gototoh a tut dan nəsaan,

⁶ husur galit loβir nəda hinəvanuan sam̃ gail mai hihai kelkel ur gail,

ale gulav nəda mai galit hən ləbemuni.

Nəpanismen enan inor hən galito!”

⁷ Ale nosəsəlonj hən nəmel tutumavan toke,

“Evoi, Nasuβ aGot, aBiltidaŋan,

nə-səb̃-səhoti-an mai nəpanismen sam̃ gail,

lunor hən nanoran mai nakitinan.”

⁸ Beti aŋel na-vəha-vat-an idaŋ nasiloh san len namityal, gol nəhab hən namityal ilat karkar nəvanuan gail. ⁹ Napudan en totibau eβulan nəvanuan gail. Ale losəvar aGot, sor mədas nahəsən aGot tokad nədaŋan hən na-il-a-mo-an hən navilesir galenan. Be lomətahun ləβipair dan nəsaan salito hən ləβisal suh nəyalyalan san.

¹⁰ Beti aŋel na-vəha-rim-an idaŋ nasiloh san len nabiltihai bətbətah serivatəvat katkat, ale naut tovi kiŋ lan evisivis, nəmargobut ikabut puŋpuŋi. Napəŋasan salito igol nəvanuan gail ei lukat gat namealito.*

¹¹ Ale losəvar aGot hən nəmav husur napəŋasan mai nəmanuŋ salit gail. Be lomətahun ləβipair dan nagolean salit gail lotosa hən ləβipair van hən aGot.

¹² Beti aŋel na-vəha-məlevtes-an idaŋ nasiloh san len nabiltiwisel Eufrates. Ale nəwai han imas gorgor, hən naƣisal βeutaut m̃os nakiŋ gail ləβegəm len naist.* ¹³ Beti noris nanunun tosa totor lotohum navrək gail. Esua evivile dan nabuŋon nətrakon, esua dan nabuŋon narivatəvat katkat mai esual am dan nabuŋon ahai kelkel ur gəgəras. ¹⁴ Lovi nanunun natəmat gail lotogol namerikel gail. Luvan hən ləβesəhar βonβon hən nakiŋ gail hən navile a pan kavkav, van hən nabiltibalan len nəboŋ totibau siGot aBiltidaŋan.*

¹⁵ AYesu ike, “Səsəlonj! Dereh negəm suŋan nəvanuan vənvenah. Navoian tipat len alat lotokəta vir ginau, lotokətkəta gol nahurabat salit gail hən asike ləβiyar βurmalmal gol nahurulit βisa.”*

* **16:2:** Exo 9.10 * **16:4:** Exo 7.17-21; Psa 78.44 * **16:10:** Exo 10.21-22 * **16:12:** Isa 11.15; KelV 9.14. Len nasoruan ta Kris ike, lotogəm len naut namityal tovisi lan. * **16:14:** 1Tim 4.1

* **16:15:** KelV 3.3

¹⁶ Beti nanunun natəmat galenan losəhar nakiŋ galenan van vaḅonḅon len naut lotokisi hən Armaketton len nasoruan seİpru gail.*

¹⁷ Beti aŋel na-vəha-məlevru-an idaŋ nasiloh san len naməsav. Ale nadoldol tokai habat egəm len nabiltihai bətbətah len naim siGot, ike, “Thav tia bolai!” ¹⁸ Beti nəkabil ikabil, ikad nəwalan gail, nabiliurur ekurut mai nabiltidu edu. Sutuai səkad nadu ideh tomaianan. Edu habat səhor nadu pisi lotodu nəboŋ nəvanuan lototoh len navile a pan. ¹⁹ Nabiltivile imaḅul hən nahudhut itor. Navile tiltile gail am sinaluḅoh hən nəvanuan gail, luteh vəmasirsir. AGot inau təlmam hən naut a Papilon toyalyal, ale ilav nabiliwai hən nəwain hən nabiltitol paŋpaŋ san maii.* ²⁰ Naholoul pisi loməkaskas, naḅehuh pisi lumasiŋ. ²¹ Nəais eus habat. Nəais viŋsusua lotoməlas hum nakilo tovi 40 lous len nəmav vi pan, han nəvanuan gail. Nəvanuan gail losəvar aGot sil navilesir hən nəais, husur nabiltiais enan tous isa vəsa masuḅ.*

17

Napəhaḅut nahəsan tosa vəsa toḅur hən niben

¹ Esua len aŋel toməlevru lotokad nasiloh toməlevru isor mai ginau ike, “Gegəmai. Dereh nəḅusan gaiug hən nəpanismen hən napəhaḅut toḅur hən niben, nahəsan tosa vəsa, tobətah təban nəwai tosoḅur. ² Nakiŋ gail len navile a pan lugol naitian tosa maii, ale nəvanuan lototoh len navile a pan lotərog hən nəwain hən naitian san tosa.”*

³ Len nədaŋan seNunun aGot, aŋel enan esəhar ginau vi lan naut masmas toḅəbesw. Noris napəhaḅut sual ei tobətah len narivatəvat katkat tobisibis habat tokad nəkadun toməlevru mai nəbalbal tosoŋavur. Nəhes gail lotosəvar aGot, mədas nahəsan, lukabut gol niben. ⁴ Napəhaḅut esun nahurabat toboŋboŋ mai tobisibis habat. Epəhas hən gai hən gəsol mai nəvat gəlgəlan, nəvat halit totibau, mai nanesnes gail. Len navəlan etəgau nabiliwai nagol topul hən natit aGot tomətahun bun gail, mai nabinḅinḅalan hən naitian san tosa gail. ⁵ Len nabunəhon ikad nəhes namilen tosusuah ke: “Papilon toyalyal, nana silatpəhaḅut lotoḅur hən nibelito, mai sinatit hən navile a pan aGot tomətahun bun gail.” ⁶ Ale norisi ke alitenan etərog hən nəda hinəvanuan siGot gail mai hilat lotokel kot aYesu aliten togol galit lotomat.

Nəboŋ notorisi nuḅaŋ, numaŋmaŋ. ⁷ Ale aŋel eus ginau ke, “Guḅaŋ hən nəsa? Dereh nikel mai gaiug hən namilen tosusuah hən napəhaḅut mai narivatəvat katkat tokad nəkadun toməlevru mai nəbalbal tosoŋavur, aliten tosa lan. ⁸ Narivatəvat katkat gotorisi, a mō ikade, gagai eḅuer. Dereh tevivile tia bogai dan naḅur nəpanismen səkad nabutite, ale tevi lan nəhab nəmasigan.* Nəvanuan gail pisi lotosuh len navile a pan aGot satos gat nahəsalito len nalobulat hən nəmauran a tahw hən togol navile a pan, galit dereh limanmaŋ nəboŋ ləḅeris narivatəvat katkat tomaur a mō, toḅuer gagai, ale ḅevisi tətas.*

⁹ “Len naut egai ivoi hən datḅikad nənauan topul hən namitisau hən nəmauran tonor. Namilen natit gotorisi imaiegai: nəkadun toməlevru lovi naḅehuh toməlevru napəhaḅut tobətah len gail. Nəkadun toməlevru lukad

* **16:16:** Jdg 5.19; 2Ki 23.29-30; Zec 12.11 * **16:19:** Isa 51.17 * **16:21:** Exo 9.23-24 * **17:2:** Hən naves 1-2, ris Isa 23.17; Jer 51.7 * **17:8:** Dan 7.7; KelV 11.7 * **17:8:** Psa 69.28; KelV 3.5

namilen sual am. Lovi nakiñ toməlevru. ¹⁰ Nakiñ erim lunonj tia. Sual iʋat nəhes gagai, ale togon sagəm sal. Nəboñ bəgəmai, dereh timastoh kəkereh. ¹¹ Narivatəvat katkat totoh a mō, tobuer gagai, gai evi kiñ na-vəha-məlevtor-an. A mō evi kiñ sua len lotoməlevru. Gai tevi lan nəhab nəmasigan.

¹² “Nəbalbal tosəjavur gotorisi lovi nakiñ tosəjavur ləsəkad nədañan hum nakiñ sal. Be dereh likad nədañan hən na-il-a-mō-an len nəhaua bəsua, hən ləbeil a mō mai narivatəvat katkat hum nakiñ gail.* ¹³ Galit p̄isi lutoh mōs natsua ŋai, ale dereh lilav mai narivatəvat katkat, nədañan salito mai nədañan hən na-il-a-mō-an salito. ¹⁴ Dereh ligol nəbiltibalan mai aTuhsipsip. Be aTuhsipsip dereh tewin səhor galito husur evi Masta hən amasta gail p̄isi, evi Kiñ hən nakiñ gail p̄isi. Ale alat lototah mai aTuhsipsip len nəbiltibalan, lovi alat gai tokis galito, tolekis hən galito, galit lotodañ lan.”

¹⁵ Beti añel ikel mai ginau ke, “Nəwai tosəbur gotorisi, napəhaʋut toṗur hən niben tobətah təban gail, nəwai galenan, lovi nəvanuan nabi tiltile gail, naluvoh gail, naluvoh hən nəvanuan naut tiltile gail mai nasoruan gail. ¹⁶ Narivatəvat katkat mai nəbalbal tosəjavur gotoris gail, dereh lemətahun bun napəhaʋut toṗur hən niben. Dereh lemədasi hən bitoh səḃon, bimalmal hən nahurabat. Dereh lihan navisoh han, pəḃas niben hən nəhab bihan p̄isi. ¹⁷ Husur aGot erin naləḃonian san len nəlolito hən ləb̄igol p̄isi. Dereh lidam̄ hən ləb̄ilav nədañan hən na-il-a-mō-an salito mai narivatəvat katkat van vəbar nasoruan siGot ləbisarpoh.

¹⁸ “Napəhaʋut enan gotorisi, evi nəbiltivile toyalyal tokad na-il-a-mō-an hən nakiñ gail hən navile a pan.”

18

Naut a Pabilon imasirsir

¹ Nəboñ notoris natgalenan tononj, noris añel sual am togəm len nəmav vi pan. Ikad nədañan hən na-il-a-mō-an toyalyal, ale namənas san emias navile a pan vəsa. ² Len nadoldol totibau ikai habat ke, “Imasig! Naut a Pabilon toyalyal imasirsir! Egəm vi ut a im setəmat gail mai naim nanunun nəmargobut p̄isi lotosuhsuh lan, mai naut sinəman p̄isi ləsaveveu, mai narivatəvat p̄isi ləsaveveu nəvanuan lotomətahun bun gail.* ³ Napəhaʋut tovi naut a Pabilon imasirsir maienan husur nəwain todañ hən naitian san tosa ekuḃ hən naluvoh hən nəvanuan naut tiltile, luteh. Nakiñ gail hən navile a pan lugol naitian tosa maii. Ale nəvanuan hən navile a pan lotovur natit gail, p̄ur hən gail, logəm pul hən natit husur alitenan eləḃon masuḃ hən nakontit gail, nəvat halit totibau səhor nəsa tonor hən nəmauran san.”*

⁴ Beti nosəselonj hən nadoldol togon togəm len nəmav toke, “Gamit məttovi vanuan sagw gail mətəvivile dani hən asike mətbitah mai alitenan len nəsaan san. Navilesir gail dereh legəm hən alitenan be salibar gamito! * ⁵ Husur nəsaan san gail, nalul han isahsah vi məhat vəbar nəmav, ale aGot inau gat nəsaan aliten togolgole tonor hən nəpanismen.* ⁶ Mitigol tesisil həni natit p̄isi togole hən nəvanuan gail, mitigol tesisil həni vəha-ru

* **17:12:** Dan 7.24 * **18:2:** Natosian galevis ta sutuai ləsəkad nasoruan egai: narivatəvat ləsaveveu nəvanuan lotomətahun bun gail. * **18:3:** Isa 23.17; Jer 51.7; KelV 14.8 * **18:4:** Isa 48.20; Jer 50.8, 51.6, 45 * **18:5:** Gen 18.20-21; Jer 51.9

hən natit p̄isi togole. Alitenan eutaut hən nəwain hən na-ləḡon-isa-vəsa-an hən nəvanuan gail lotomuni, mətēbir vəha-ru hēni len nabiliwai han m̄osi. Mitigol temuni hən besisil.* 7 Mitilav napəḡasan mai na-ləḡon-isa-an maii, arepitoṽ hən nə-sal-suhi-an mai na-pul-hən-nakontite-an alitenan toviol hēni mai gai gabag. Husur len nəlon isor patpat gai məhat ke, ‘Ginau aKwin bogai notobətah len nabiltihai bətbətah sagw! Nəsavi batunau! Asike nulolosa, asike nutaḡ hum nəbatunau boḡ ideh!’ 8 Imagenan, len nəmariboḡ tesua ḡai navilesir gail dereh lesəhoti: nəmatan, nalolosaan, nəmalkəkatan tobəlav, mai nəhab bihan puḡpuḡi husur Nasub aGot, topəpəhun navoian dan nəsaan, ikad nabiltidaḡan.*

9 “Beti nakiḡ gail hən navile a pan lotogol naitian tosa maii, lotokatəpol hən na-pul-hən-nakontite-an san maii, nəboḡ nakiḡ galenan ləḡberis nəbasuhab hən nəhab tohani, dereh litaḡ, leləḡon tisa husuri.† 10 Dereh leil a tut, lemətahw habat len na-ləḡon-isa-vəsa-an san. Dereh like, ‘Wee! Wee! Abiltivile gotoyalyal, Papilon gotovi biltivile hən nədaḡan! Wee, len nəhaua tosua ḡai nəpanismen sam̄ egəm hən gaiug!’

11 “Ale nəvanuan hən navile a pan lotoṽur natit gail, p̄ur hən gail, dereh litaḡ, leləḡon tisa sil alitenan husur səkad avan ideh am hən bəṽur nəkako salito gail. 12 A mō eṽur nagol, nasilva, nəvat gəlgəlan mai nanesnes gail. Eṽur nəkaliko hən nalinen topəhw buni mai nasilik toməyauyau, nəkaliko nətau tobəḡboḡ mai tobisibis. Eṽur nəhai tiltile gail nəḡolit tosusau. Eṽur natit isobur lotoum hən gail hən nabiltiriṽon naelefant. Eṽur natit isobur lotoum hən gail hən nəhai, nəvat han totibau, mai lotoum hən gail hən nabrons, nametəlai mai nəvat tokab.‡ 13 Eṽur nasinamon, naluhai gail lotosusau, nəhai pəhas tosusau, namər mai nafran̄kingsens.§ Eṽur nəwain mai naoil naoliv, nəflaua mai nawit, nabuluk mai nasipsip, nahos mai nəkat. Ale eṽur nəmauran mai niben nəvanuan gail hən ləḡevi slev. 14 Ale alat lotoṽur natit gail, p̄ur hən gail dereh likel mai alitenan ke, ‘Natit gail lotovoi gotoləḡon masuṽ hən gail, luvan dan gaiug. Na-pul-hən-natite-an mai natit gail lotoyalyal lumasig dan gaiug. Asike gusaḡ gail am boḡ ideh.’ 15 Ale alat lotoṽur natit gail, p̄ur hən gail, galit lotopul hən natite husur loṽur hən gail mai alitenan, dereh leil a tut, lemətahw habat len na-ləḡon-isa-vəsa-an san. Dereh litaḡ, leləḡon tisa husuri.** 16 Dereh like, ‘Wee! Wee! abiltivile toyalyal, alitenan tosun nahurabat hən nalinen topəhw, nəkaliko tobəḡboḡ mai tobisibis! Gai tovəhas gai hən nagol, nəvat gəlgəlan mai nanesnes gail! 17 Wee! len nəhaua tosua ḡai, natit gail alitenan topul masuṽ hən gail lumasig p̄arṽar.’

“Nəvanuan wolwol hən nabiltiwag wol gail, alat lotosah len gail mai nəvanuan gail lotoum len tas, galit dereh leil a tut. 18 Nəboḡ ləḡberis nəbasuhab hən nəhab tohani, dereh like, ‘Eee! nabiltivile en toyalyal, səkad ideh am tomaien.’ 19 Dereh litaḡ habat, leləḡon tisa. Ale len na-ləḡon-isa-an salito dereh ləbubulan nəmasiav len nəkadulito. Ale dereh likai habat ke, ‘Wee! Wee! abiltivile toyalyal, nəvanuan gail lotokad nabiltiwag

* 18:6: Psa 137.8; Jer 50.29 * 18:8: Isa 47.7-9 † 18:9: Hən naves 9-10, ris Eze 26.16-17

‡ 18:12: Nabrons evi nametəlai lotoum hēni hən nakopa mai natin. Nəvat tokab lokisi hən nəmapol. § 18:13: Nasinamon evi nahurhuhai sua nəḡon tosusau lotoriḡi len nəhanian hən ləḡigol nabus han biṽoi. Nafran̄kingsens evi nəda hən nəhai tomasmas. Nəvanuan gail lurer hən nəvanuan hēni ale evi hudhut nalotuan sivanuan naut galevis. Namər am evi nəda hən nəhai lotogol tomasmas, ale nəvanuan loləmasi hum nəhai pəhas. ** 18:15: Hən naves 11-15, ris Eze 27.12-13, 22, 31, 36

wol len tas, len natit gail selitenan lotousani, logəm pul hən natite. Wee! len nəhaua tosua ɲai, natit ɸisi san nəhab ihan puŋpuŋi! ”††

²⁰ Ale nadoldol len nəmav ike, “Gamit len nəmav mətehəhaʋur len nəmasigan selitenan! Nəvanuan siGot gail, ahai pispisul gail mai ahai kelkel ur gail, mətehəhaʋur! Husur aGot ipansem alitenan sil nəsa togole hən gamito.”*

²¹ Beti aŋel todaŋ habat ipat nabiltivat, tohum nabiltivat nəvanuan lotobul dasdas nawit həni, ale ibar həni len tas. Ike, “Len nəvide tomaiegai, Papilon, nabiltivile gotoyalyal, dereh gimasirsir, vəha-sua gimasig, ale avan ideh asike eris gaiug boŋ ideh am! ²² Nəwalan hən navus beltan, nəvanuan lotokəkai, nəbuvimal mai nətrampet gail, nəvanuan asike losəsəloŋ həni len gaiug boŋ ideh am. Asike lusab nəvanuan tokad namitisau hən nauman len gaiug am. Asike losəsəloŋ hən nəwalan hən nabiltivat tobul dasdas nawit boŋ ideh am. ²³ Nəvanuan asike loris namial tomial len gaiug boŋ ideh am. Asike losəsəloŋ hən nadolon naulumian mai napəhaʋut len nəlahan səlaru boŋ ideh am. Husur nəvanuan sam̄ lotoʋur natit gail, ɸur hən gail, galit lovi biltivanuan gail len navile a pan. Len nabehi gotogole, gogəras naluʋoh hən nəvanuan naut tiltile ɸisi.††
²⁴ Len gaiug ikad nəda hihai kelkel ur gail mai nəda hinəvanuan siGot lotomat, mai nəvanuan ɸisi hən navile a pan lotomat len navələm̄.”

19

Sal suh aGot!

¹ Nəboŋ natgalenan lotonoŋ, nosəsəloŋ hən nadoldol hən nabiltiluʋoh lotokai habat ke,

“Sal suh aGot!

Gai ilav kuv gidato dan nəsaan sidato!

Nəyalyalan mai nədaŋan arovi esan,

² bathut nə-sab-səhoti-an san gail lotokitin, lunor.

Gai ipansem napəhaʋut toyalyal toɸur hən niben,
tomədas navile a pan hən naitian tosa togole.

Len nəpanismen aGot toriŋi lan,

aGot igol nasisilan sil nəda hislev san gail.”

³ Ale lukai habat tətəs am, ke,

“Sal suh aGot!

Nəbasuhab hən nəhab toɸəŋas alitenan

dereh tevi məhat vi sutuai!”

⁴ Beti nəvanuan totibau lotovi ²⁴ mai natit tovat lotomaur luteh len tan, kəta vi pan, lulotu hən aGot tobətah len nabiltihai bətbətah. Luke,
“Ganan! Sal suh aGot!”

⁵ Beti nadoldol egəm len nabiltihai bətbətah toke,

“Sal suh aGot sidato,

gamit ɸisi məttovi slev san gail,

gamit ɸisi məttomətahw len nəyalyalan san,

gamit məttovi ut kəmas mai məttovi vanuan totibau!”

⁶ Ale nosəsəloŋ hən nəwalan tohum nəwalan hən nabiltiluʋoh o tohum nətəs kudkud topus o nabiliurur tokurut habat. Ike,

“Sal suh aGot!

Husur Nasub aGot sidato,

†† 18:19: Hən naves 17-19, ris Eze 27.26-34 * 18:20: Jer 51.48 †† 18:23: Hən naves 21-23, ris Jer 7.34, 25.10, 51.63-64; Eze 26.13, 21; Isa 24.8

aBiltidaŋan eil a mō!*

⁷ Datikemkem! Datehəhəvur!
Sal suh nəyalyalan san!

Husur nəlahan seTuhsipsip egəmai
ale asoan biilah maii, eutaut hən gai gabag tia.

⁸ AGot eviol hən nahurabat nalinen tovoi, topəhw yesyes, toveveu maii
hən bəsuni.”

(Namilen nalinen tovoi evi nagolean lotonor, nəvanuan siGot lotogole).

⁹ Beti aŋel ikel mai ginau ke, “Gitos nategai ke: ‘Alat aGot tokis galito
gəm hən nəhanan hən nəlahan seTuhsipsip, lehəhəvur.’”^{*} Aŋel isor am, ike,
“Natanen evi nasoruan kitin siGot.”

¹⁰ Nəboŋ tokəmaienan tonəŋ nuteh bathurien hən nəbilotu həni, avil ikel
mai ginau ke, “Sagilotu hən ginau! Ginau novi slev surtan gaiug mai
nəbathudud nadəlomian sarŋ lotodaŋ hən lotokel kot aYesu hum aMasta
salito. Gilotu hən aGot ŋai! Husur nədaŋan hən avan ideh bikel kot aYesu,
egəm len aNunun aGot.”^{*}

Atesua tosah len nahos topəhapəhw

¹¹ Beti noris nəmav tosəŋav, ale ikad nahos topəhapəhw toil ei. Atesua
tosah lan, nahəsan aDaŋ-len-aGot, mai aKitinan, husur len nanoran igol
isəb səhoti ke nəvanuan limaspanis o tēbuer, ale len nanoran igol
nəbiltibalan.* ¹² Namətan arohum nəhab towunwun, ale len nəkadun
ikad nəkraun isəbur. Ikad nahəsan sua aGot totoŋi lan, be səkad avan ideh
toləboi nəhes enan, gai səboŋ eləboii. ¹³ Nahurabat tosuni imosmos hən
nəda. Ale nahəsan atenan, Nasoruan siGot. ¹⁴ Navəshəsoltia gail len nəmav
lotosah len nahos pəhapəhw gail lohusuri. Galit p̄isi losun nahurabat
nalinen tovoi, topəhw yesyes, toveveu. ¹⁵ Nəbu nəbalan tokan evivile dan
nəbuŋon atenan hən biḅal həni, win səhor naluḅoh hən nəvanuan naut
tiltile. Dereh teil a mō hən galito hən nəbatw nametəlai. Ale dereh tipal
dasdas nəvit nakrep len nəbiltiḅur hən nəlol paŋpaŋ siGot, aBiltidaŋan,
hən bišel hum nəwain.* ¹⁶ Len nahurabat mai len nədamhərien ikad nəhes
egai: “Kiŋ hən nakiŋ gail mai Masta hən nəmasta gail.”

¹⁷ Beti noris aŋel sua toil len namityal. Ale ikai habat hən nəbiltidoldol,
van hən nəman naməsav p̄isi lotoməlmələh ke, “Mətegəmai! Mitibonḅon
len nəbiltihanen siGot! ¹⁸ Mətegəm hən mətḅihan naməŋod hən niben
nakiŋ gail mai naməŋod hən niben nakomada gail, naməŋod hən niben
nəbəhariv mai nahos gail mai alat lotosah len gail, naməŋod hən niben
nəvanuan p̄isi, naslev gail mai alat ləsavi slev, alat lotovi ut kəmas mai alat
lotovi vanuan totibau.”†

¹⁹ Beti noris narivatəvat katkat, mai nakiŋ hən navile a pan gail, mai
navəshəsoltia salit gail lotogəm ḅonḅon, hən ləḅigol nəbiltibalan, mai
atenan tosah len nahos topəhapəhw mai navəshəsoltia san. ²⁰ Ale lutah gat
narivatəvat katkat mai ahai kelkel ur gəgəras totah maii, togol namerikel
gail len nəhon narivatəvat katkat. Namerikel galenan logəras alat lotokad
nəmak sinarivatəvat katkat mai lotolotu hən nəlablab han. Ale atenan
tosah len nahos ebulan gəlaru nəboŋ lotomaur sal len nəbiltimetduŋduŋ
nəhab tolavurvur, nəsalfa topaŋ lan.* ²¹ Ale atenan tosah len nahos ita

* **19:6:** Hən naves 5-6, ris Psa 97.1, 99.1, 115.13, 134.1; Eze 1.24 * **19:9:** Mat 22.1-14; Luk 14.15-24 * **19:10:** KelV 22.8-9 * **19:11:** Eze 1.1; Psa 96.13; Isa 11.4 * **19:15:** Psa 2.9; Isa 63.3; Jol 3.13; KelV 14.19-20 † **19:18:** Hən naves 17-18, ris Eze 39.17-20 * **19:20:** KelV 13.1-18; Luk 17.29

bun nakiŋ mai navəshəsoltia lotohusur narivatəvat katkat. Ita bun galit p̄isi hən nābu nəbalan tovivile dan naburjon. Ale nəman naməsav lovələut hən nibelito.

20

Nasihau tovi 1,000

¹ Beti noris aŋel sua togəm vi pan dan nəmav. Ikad naki hən nābur nəpanismen səkad nabutite. Ale len navəlan etəgau natsen tomələs habat.

² Itah gat nətrakon tovi nəmat ta sutuai, gai natəmat bolai, aSetan.* Ale aŋel iban̄isi hən natsen titoh vəbar nasihau tovi 1,000. ³ Aŋel ibar həni len nābur nəpanismen səkad nabutite. Ale a məhat həni aŋel ekəkol gat nābur enan, eburut gati hən asike bəsəŋav vir nanonjan hən nasihau bəvi 1,000. Imaienan nətrakon saləboi bəgəras naluvoh hən nəvanuan naut tiltile gail. (Be husur nasihau tovi 1,000, aŋel dereh tisah ruḃati hən bəvivile len nəboŋ bəpitol ŋai.)

⁴ Ale noris nabiltihai bətbətah gail, ale alat lotobətah len gail, aGot ilav nədaŋan hən na-il-a-mō-an mai galito hən ləb̄igol nakotan. Noris nəlolito, lovi alat, nəvanuan gail lotota kokotov nəkadulito, sil na-kel-kot-aYesu-an mai nasoran siGot lotokel uri. Ləsəlotu hən narivatəvat katkat o nəlablab han. Ləsəkad nəmak san len nabunəholito o navələlito. Lumaŋur təlmam, loil a mō mai aKristo hum nakiŋ gail len nasihau tovi 1,000.* ⁵ Egai evi na-le-məhat-an nametəkav dan nəmatan. (Nəvanuan tile am lotomat, ləsəmaur təlmam van vəbar nasihau tovi 1,000 tononj.) ⁶ Alat lotomaŋur təlmam len na-le-məhat-an nametəkav enan, lohəhəvur, ludan len aGot, len nəmauran kavkav salito lovi esan səbōn ŋai. Nəmatan na-vəha-ru-an, tovi nəpanismen hən nəmatan vi sutuai, asike ibar galito. Galit dereh levi ahai tutumav siGot mai seKristo. Ale dereh leil a mō maii, hum nakiŋ gail len nasihau bəvi 1,000.*

Nəmasiŋan siSetan

⁷ Nəboŋ nasihau tovi 1,000 b̄inonj, aŋel dereh tisah ruḃat aSetan dan nābur nabəbaŋisan totoh lan. ⁸ Ale aSetan dereh tivan hən bəgəras naluvoh hən nəvanuan naut tiltile gail p̄isi len navile a pan. Ahai kelkel ur aEsekiel ta sutuai ekis galit hən aKok mai aMakok. Dereh aSetan tibonbōn hən galito mōs nabiltibalan, naŋurunjan halito isobur hum nabion bitas.* ⁹ Noris lotovan, lumaŋipiriah, siriv len naut p̄isi len navile a pan. Ludar vis naut alat siGot lotosuh lan mai nabiltivile aGot toləmas buni. Be nəhab egəm vi pan dan nəmav, ihan p̄is galito. ¹⁰ Beti, natəmat togəras galito, aGot ibar həni len nabiltimetduŋduŋ nəhab tolavurvur, nəsalfa topaŋ lan, naut narivatəvat katkat mai ahai kelkel ur gəgəras artopaŋ lan. Dereh leləŋon tisa vəsa tibatbat ei len nalennəyal mai nalenmariug van vi sutuai vi sutuai.*

Napəpehunan hən navoian dan nəsaan

¹¹ Beti noris nabiltihai bətbətah totibau topəhapəhw. Noris gai tobətah lan. Navile a pan mai nəmav aruyav dan nəhon. Aroməkaskas, arumasig, arobuer. ¹²⁻¹³ Ale noris alat lotomat, nəvanuan totibau mai nəvanuan naut kəmas gail. Nətas idam̄ hən alat lotomat lan, lumakuv dani; nəmatan mai naut nəmatan arudam̄ hən alat lotomat lumakuv dan gəlaru. Galit p̄isi loil

* **20:2:** Gen 3.1; KelV 12.3, 9 * **20:4:** Dan 7.9, 22 * **20:6:** KelV 2.11 * **20:8:** Kok mai aMakok: Eze 38.1–39.20. * **20:10:** Luk 17.29

a mō len nabiltihai bətbətah. Añel gail losəṇav hən naloḅulat gail. Losəṇav hən naloḅulat toḡon, naloḅulat hən nəmauran. Ale aGot ikot hən nəvanuan pisi lotomat. Epəpehun navoian lotogole, dan nəsaan lotogole, inor hən nəsa gai totos gati tia len naloḅulat galenan.† ¹⁴ Beti añel gail lobulan nəmatan mai naut nəmatan len nabiltimetduṇduṇ nəhab. Nametduṇduṇ nəhab evi nəmatan na-vəha-ru-an. ¹⁵ Ale avan ideh, na-tos-gati-an hən nahəsan asike bīpat len naloḅulat hən nəmauran, lubar hən nəvanuan enan len nametduṇduṇ nəhab.

21

Nəmav veveu mai navile a pan veveu

¹ Beti noris nəmav veveu mai navile a pan veveu, husur nəmav metəkav mai navile a pan metəkav arumasig, ale nətas am eḅuer.* ² Ale noris nabiltivile siGot, naut a Jerusalem veveu toḡəm vi pan dan nəmav təban aGot. Nabiltivile enan ikab hum navensus topəhas buni mōs naulunṭan bīlah maii.* ³ Nəsəsəloṇ hən nabiltidoldol toḡəm len nabiltihai bətbətah toke, “Məteris! Naut a im siGot ipat təban nəvanuan gail, ale aGot m̄au dereh titoh mai galito. Ale aGot, gai gabag dereh titah mai galito, ale tevi Got salito.* ⁴ Dereh tigar kuv namətarur pisi dan namətalito. Asike ikad nəmatan am; asike ikad nalolosaan o nətaṇan o napəṇasan am. Husur natit gail ta mō, loməkaskas tia.”*

⁵ Ale gai tobətah len nabiltihai bətbətah ike, “Məteris! Gagai nugol natit pisi luveveu!” Beti ikel mai ginau ke, “Gitos gat natenan, husur nasoruan galenan lokitin, goləboi gəḅeil gəgat len gail.”

⁶ Ale ikel mai ginau ke, “Natit pisi ihav ta bolai! Novi alfa mai omeka, natuḅatan mai nanoṇan. Avan ideh tomaduh, dereh neviol kəmas maii hən nəwai dan nabəko toḅuv vi məhat, nəkadhut nəwai hən nəmauran.* ⁷ Avan ideh towin səhor nədaṇan hən nəsaan, dereh tikad natgalenan. Dereh ginau nevi aGot san, ale gai tevi anatugw.* ⁸ Be alat ləsəkad nail-ḅuri-an, alat ləsəkad nadələmian, alat lotogol natit aGot tomətahun bun gail, alat lotogol nəmatan, alat lotogol naitian tosa, alat lotogol nabehi, alat lotolotu hən nəlablab gail mai alat lotolibliboṇ, ikad naut topat vir galito len nabiltimetduṇduṇ nəhab tolavurvur, nəsalfa topan lan. Enan evi nəmatan na-vəha-ru-an.”*

Naut a Jerusalem veveu

⁹ Beti sua len añel lotoməlevru lotokad nasiloh lotoməlevru lotopul hən navilesir naməkot gail, egəm kel mai ginau ke, “Gegəmai. Dereh nəvusan gaiṇ hən navensus tomadhalah, asoan aTuhsipsip.” ¹⁰ Ale len nədaṇan seNunun aGot, añel enan ilav ginau vi lan nabiltivihuh tosaḅah vi məhat. Ale eḅusan ginau hən nabiltivile siGot, naut a Jerusalem toḡəm vi pan dan nəmav təban aGot.* ¹¹ Ikad namənas siGot. Em̄ial hum nəvat gəlgəlan, hum nəvat jaspa tomasil hum nakristal.† ¹² Nəvōd nəvat hən nabiltivile emətortor, isaḅah vi məhat. Ikad nametləkau tovi 12,

† **20:12-13:** Hən naves 11-13, ris Dan 7.9-10; KelV 3.5 * **21:1:** Isa 65.17, 66.22; 2Pit 3.13

* **21:2:** Isa 52.1, 61.10; KelV 3.12 * **21:3:** Lev 26.11-12; Eze 37.27 * **21:4:** Isa 25.8, 35.10,

65.19 * **21:6:** Isa 55.1; KelV 1.8 * **21:7:** 2Sam 7.14; Psa 89.26-27 * **21:8:** Salfa: ris Luk

17.29; nəmatan na-vəha-ru-an: ris KelV 2.11. * **21:10:** Eze 40.2 † **21:11:** Jaspa evi nəvat sua gəsaləboi gəḅəkata tur lan, nətau han tomial o tokəsan o toyaṇyaṇ. Nakristal evi nəvat tomasil hum nakələs ale səkad nətau ideh.

aŋel lotovi 12 loil husur nametləkau galen v̄isusua. Len nametləkau galenan, lutos gat nahəsan nahəmar tovi 12 seIsraēl. Nəhes esua len nametləkau esua. ¹³ Len naist ikad nametləkau itor, len nanot ikad itor, len nasat ikad itor ale len nawes ikad itor.† ¹⁴ Nəvōd hən nabiltivile ikad nəpaudesen tovi 12 lotokad nahəsan ahai pispisul seTuhsipsip lotovi 12 len gail. Nəhes esua len nəpaudesen esua.

¹⁵ Aŋel tosor mai ginau ikad namita nagol hən bisab̄ namita hən nabiltivile mai nametləkau han gail mai nəvōd han.* ¹⁶ Nabəlavān hən nabiltivile epitoṽ hən nəposposan han. Ale aŋel enənoṽ hən nabiltivile hən namita totəgau. Ale isaḅi ke nabəlavān han evi nəstata tovi 12,000.Š (Nabəlavān mai nəposposan mai nəsahsahan han loṽitṽitoṽ). ¹⁷ Ale enənoṽ hən nəvōd hən nabiltivile, isaḅ namətortoran han evi nakupit tovi 144.** Ale nakupit siaŋel enan epitoṽ hum sinəvanuan. ¹⁸ Nəvat hən nəvōd hən nabiltivile evi jaspa, ale nabiltivile evi gol toveveu hum nakəlas tomasil toveveu. ¹⁹ Nəvat gəlgəlan p̄isi lovəhas nəpaudesen hən nəvōd hən nabiltivile. Nəpaudesen nametəkaṽ evi jaspa, na-vəha-ru-an evi safaiā, na-vəha-tor-an evi akat, na-vəha-vat-an evi emerald, ²⁰ na-vəha-rim-an evi oniks, na-vəha-məlevtes-an evi karnelian, na-vəha-məlevru-an evi krisolait, na-vəha-məlevtor-an evi peril, na-vəha-məlapat-an evi topas, na-vəha-səŋavur-an evi krisopres, na-vəha-səŋavur-pisan-esual-an evi jasint ale na-vəha-səŋavur-pisan-eru-an evi ametist.†† ²¹ Nabopita nametləkau lotovi 12 lovi biltinesnes gail. Nabopita esua evi nanesnes esua. Ale nabiltimetṽisal hən nabiltivile evi gol toveveu, tomasil hum nakəlas.

²² Nəsaris naim nalotuan ideh ei. Husur Nasub̄ aGot, aBiltidaŋan, mai aTuhsipsip arutoh tabtab ei, arovi naim nalotuan.‡‡ ²³ Nam̄ial hən namityal mai nahəbati savi natideh ei, aroḅuer, husur namənas siGot em̄ias kavkav hən nabiltivile enan, ale aTuhsipsip evi nam̄ial han. ²⁴ Naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail dereh liyaryar len nam̄ial han, ale nəboŋ nakiŋ gail hən navile a paŋ ləḅəḅis lan, dereh lilav nəyalyalan salito gəmai. ²⁵ Nametləkau han gail losəŋav len nəmariboŋ kavkav, asike lokəkol boŋ ideh, husur nalenmariug dereh teḅuer ei. ²⁶ Ale naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail p̄isi dereh litariv nəyalyalan salito mai natit lotopul həni gəmai. ²⁷ Natideh toḅiŋbiŋal o tosa asike eḅis ei boŋ ideh. Nəvanuan ideh togol nəsa aGot tomətahun buni o tolibliboŋ, asike eḅis ei boŋ ideh. Wake alat, aGot totos gat nahəsalito len nalobulat seTuhsipsip hən nəmauran, galito ŋai dereh ləḅis len nabiltivile enan.ŠŠ

22

1 Beti aŋel egaii eṽusan ginau hən nawisel sua hən nəwai hən nəmauran,

† **21:13:** Hən naves 12-13, ris Eze 48.30-35 * **21:15:** Eze 40.3 § **21:16:** Nəstata evi namita tovi 185. ** **21:17:** Nakupit evi nabəlavān hən navəlan nəvanuan, tuḅat len nakobkob van vəbar nagilen nəŋarhuvəlan. Nabəlavān han pəpadan hən nahudhumita. †† **21:20:** Hən naves 18-21, ris Isa 54.11-12. Nəvat galenan lumaiegai: jaspa emial o ekəsan o iyanŋan, safaiā iboŋboŋ ale imasil, akat epəhapəhw o imasiav be goləboi gəḅekəta vi lohoim kəkereh, emerald ekəskəsan ale imasil, oniks nətau han etitile be gəsaləboi gəḅekəta tur lan, karnelian ebisibis be səmasil savoi, krisolait iyanŋan ale imasil, peril ekəskəsan ale imasil, topas iyanŋan ale imasil, krisopres ekəskəsan ale imasil, jasint ebisibis ale eləboi ḅimasil, ametist iboŋboŋ ale imasil. ‡‡ **21:22:** Naim nalotuan evi naut nəvanuan gail lotolotu hən aGot lan. Be nəboŋ aGot totoh tin mai nəvanuan san gail, loləboi ləḅilotu həni len naut p̄isi, gol ke naim nalotuan savi natideh am. Imaienan, len nabiltivile veveu siGot, səkad naim nalotuan ideh. ŠŠ **21:27:** Hən naves 23-27, ris Isa 60.3-5, 11, 19-20, 52.1; Eze 44.9. Nalobulat hən nəmauran, ris KelV 3.5.

tomasil hum nakristal. Nawisel enan isel dan nabiltihai bətbətah siGot mai seTuhsipsip.* ² Isel rivuh hən nametp̄isal hən nabiltivile. Len nagəgarhəwisel sua nəhai sua hən nəmauran itov, ale ikad esual am len nagəgarhəwisel togon.* Nəhai eru enan aruṽan vəha-sua husur nahəbati ṽisusua. Aruṽan hən nəṽite vəha-səṽavur pisan eru len nasiḥau esua. Nalut nəhai eru enan evi nalukai hən b̄irer hən naluṽoh hən nəvanuan naut tiltile gail həni hən ləbimaaur. ³ Səkad natideh aGot tomətahuni o toke tipanssem len nabiltivile enan. Nabiltihai bətbətah siGot mai seTuhsipsip dereh tipat ei, ale naslev san gail lotovi vanuan san gail, dereh lilotu həni.* ⁴ Dereh leris nəhon, ale na-tos-gati-an hən nahəsan tipat len nabunəholito. ⁵ Asike ikad nalenmariug am, gol namialan hən namial mai namityal asike arovi natideh ei, husur Nasuḅ aGot dereh temial, temias galito. Ale dereh lesurṽan nakiṽ gail van vi sutuai.*

AYesu satogəmai

⁶ Beti aṽel ikel mai ginau ke, “Nasoruan galenan, goləboi gəḅeil gəgat len gail, lokitin. Nasuḅ aGot tolav aNunun mai aḥai kelkel ur gail, gai esəvat aṽel san hən b̄evusan naslev san gail hən natit p̄isi b̄imasvisi asike idareh.”

⁷ AYesu ike, “Səsəloṽ! Asike idareh nogəmai! Avan ideh b̄igol husur nasoruan hən na-pəhav-utaut-an len nalobulat egai, tehəhəṽur!”

⁸ Ginau novi aṽon notosəsəloṽ hən natgalenan, notoris p̄isi. Ale nəboṽ notosəsəloṽ, nəboṽ notoris natgalenan, nuteh bathurien aṽel toṽusan ginau hən natgalenan hən nəbilotu. ⁹ Be ikel mai ginau ke, “Sagigol natenan! Ginau novi slev surṽan gaiug mai aṽam̄ gail, aḥai kelkel ur gail, mai alat ləb̄igol husur na-tos-gati-an topat len nalobulat egai. Gilotu hən aGot!”*

¹⁰ Beti ikel mai ginau ke, “Sagesusuan nalobulat egai. Sagigol nasoruan hən na-pəhav-utaut-an tesusuah. Husur nəboṽ egəm pəpədaṽ. ¹¹ Avan ideh togol nəsa sanor, tigol tabtab həni; avan ideh tob̄iṽbiṽal taṽtaṽor, teb̄iṽbiṽal taṽtaṽor tabtab; avan ideh togol nanoran, tigol tabtab hən nanoran; avan ideh totoh a tut dan nəsaan, titoh tabtab dani.”*

¹² AYesu ike, “Səsəloṽ! Asike idareh nogəmai! Dereh nitariv naṽurp̄uran sagw hən nəb̄ilav nakonp̄urp̄uran o nəpanismen mai nəvanuan p̄isi b̄inor hən nagolean salit gail. ¹³ Novi alfa mai omeka, nametəkav mai naməkot, natubatan mai nanonjan.†

¹⁴ “Alat lotokəkas nahurabat salit gail, lehəhəṽur.* Loləboi ləḅḅisutur len nametləkau gail hən nabiltivile ale han nəṽit nəhai hən nəmauran.* ¹⁵ Avil vivile dan nabiltivile ikad nalipah gail mai alat lotogol nabeḥi, alat lotogol naitian tosa, alat lotogol nəmatan, alat lotolotu hən nəlablab gail mai alat lotoləmas nagəgərasan ale lotogole.

¹⁶ “Ginau aYesu nosəvat aṽel sagw hən b̄ikel kot natgalenan n̄os alat siYesu len naut tiltile gail. Novi nəkadun nəbathuyah siTevit mai novi nəpasusan siTevit, novi nam̄oso lalan tomial habat.”*

* **22:1:** Eze 47.1; Zec 14.8 * **22:2:** Gen 2.9-10 * **22:3:** Gen 3.17; Zec 14.11 * **22:5:** Isa 60.19; Dan 7.18 * **22:9:** Hən naves 8-9, ris KelV 19.10 * **22:11:** Dan 12.10 † **22:13:** Hən naves 12-13, ris Isa 40.10, 44.6, 48.12, 62.11; Psa 28.4; Jer 17.10; KelV 1.8 * **22:14:** KelV 7.14 * **22:14:** Gen 2.9, 3.22 * **22:16:** Isa 11.1, 10; KelV 2.28, 5.5

17 ANunun aGot mai navensus tovi asoan aTuhsipsip, aruke, “Yesu gegəmai!” Ale avan ideh tosəsələn səhoti tike, “Yesu gegəmai!” Avan ideh tomaduh tegəmai. Avan ideh toləŋoni, temun kəmas hən nəwai hən nəmauran, nəvurian han toḅuer.*

Nasoruan naməkot

18 Ginau nukel nalələgauan mai nəvanuan pisi lotosəsələn hən nasoruan hən na-pəhav-utaut-an len naləḅulat egai: avan ideh ḅesuhud hən natideh mai nasoruan topat, aGot dereh tesuhud hən navilesir naləḅulat egai tosor husur gail, mai atenan. 19 Ale avan ideh ḅilav kuv nasoruan ideh dan na-pəhav-utaut-an len naləḅulat egai, aGot dereh tilav kuv natit gail na-tos-gati-an len naləḅulat egai tokele dani. Namilen ke, asike ihan nəvīt nəhai hən nəmauran, asike eḅis len nabiltivile siGot.‡

20 Ale atenan tokel kot natgalen pisi, ike, “Evoi, asike idareh nogəmai.”

Ganan! Nasuḅ aYesu gegəmai!*

21 Nasuḅ aYesu məau teviol kəmas hən navoian mai nəvanuan pisi siGot.§

* 22:17: Isa 55.1 ‡ 22:19: Hən naves 18-19, ris Deu 4.2, 12.32 * 22:20: 1Kor 16.22

§ 22:21: Len natosian galevis ta sutuai ike, Nasuḅ aYesu məau teviol kəmas hən navoian mai nəvanuan siGot o nəvanuan pisi siGot. Ale galevis losuhud hən nasoruan ganan len nagilen